ESTETİK KALKIŞMA

ROMAN – ÖYKÜ
NASIL YAZILMALI
NASIL OKUNMALI

CENGİZ GÜNDOĞDU

İnsancıl

İnsancıl Yayınları: 112
Estetik Dizisi : 1
ISBN 978-605-5958-20-6
1. Basım, Eylül 2012
Sertifika No: 12447

ESTETİK KALKIŞMA
Roman-Öykü Nasıl Yazılmalı, Nasıl Okunmalı

Cengiz GÜNDOĞDU

Yayımcı: *Berrin Taş*
Yönetmen: *Cengiz Gündoğdu*
Ofset Hazırlık ve Kapak Tasarımı : *Deniz Saraç*
Düzelti: *Deniz Demirdöğen - Özden Özütemiz*
Baskı: *Ezgi Matbaa*
Sertifika No: 12142
Sanayi Cad. Altay Sk. No.10
Yenibosna-İst. Tel: 0212 452 23 02

©İNSANCIL YAYINLARI
Küçükparmakkapı, İpek Sok. Zafer Han, No.10
Beyoğlu-İstanbul
Tel&Faks: 0212 249 80 19
e-mail: insancildergisi@hotmail.com
www.insancil.com

ESTETİK KALKIŞMA

Roman-Öykü Nasıl Yazılmalı, Nasıl Okunmalı

Cengiz GÜNDOĞDU

ESTETİK KALKIŞMA ÜSTÜNE

Zamansız Kitap

Kimi kitaplar, tam zamanında yayımlanır. Okur, hazırdır böylesi zamanda çıkan kitabı okumaya.

Bu kitaba geldikte, *Estetik Kalkışma* tam zamanında yayımlanmıyor. Bu kitabın zamanı geçti... En azından 35 yıl önce yayımlansaydı iyi olurdu. Ama o zaman böyle bir kitap hazır değildi. O tarihlerde yazının gizini çözebilmek için durmadan okuyordum.

Bu kitap için zamansız derken ne demek istiyorum, önce onu anlatayım. *Haluk Şahin*'in *Can Çekişen Bir Meslek Üzerine Son Notlar* (1) adlı bir yapıtı var. Bu yapıtında *Radikal*'den kovuluşunu da anlatır.

Eyüp Can, Haluk Şahin'in kovulma nedeni için şöyle der, "*Ben köşe yazarlığına inanmıyorum. Haberin içinden sokaktan yazan yazarlarla çalışacağım. Siz daha çok fikir belirten yazarlardansınız.*"

Fikir, Arapça, Türkçesi düşünce.

Ne demek düşünce... Ayrıştırma, karşılaştırma, bireşim, çıkarım. Bu işlemleri yaparken tümevarım, tümdengelim, diyalektik yöntemleri kullanma.

Eyüp Can bunları istemiyor. Peki, nasıl yazı yazacağız. Gelişigüzel.

Eyüp Can, düşünmeyin, diyor. Bu, *Eyüp Can*'a özgü bir durum değil. Türkiye'de tipik bir durum bu.

1980 faşist vuruşuyla, niceliksel açıdan düşünmeden korkan Türkiye, niceliğin niteliğe sıçramasıyla düşünmeme durumuna geldi.

1970'lerde böyle bir öneri getirilemezdi. Tam karşıtı "Düşün yazıları" istenirdi.

Şimdi düşünce yazıları istenmiyor.

Peki bunun yazınla, dolayısıyla bu kitapla ilgisi ne.

Bir yazıdaki düşüncenin, romanda, öyküde karşılığı izlektir... 80 öncesi romanlarda, öykülerde, sözgelimi izleği yanlış bulurdum, ya da doğru.

İzleksiz roman, öykü yok muydu, o dönemde de vardı. Ancak etkili değildi onlar.

1980'den sonra durum karşıtına dönüştü... İzleksiz romanlar, öyküler yazını egemenliği altına aldı. Aslında bu doğu toplumlarının temel sorunudur. Doğuda, doğru sanılan bir düşünce aktarılır durur. Düşünce üretilmez. Bunun yanı sıra 1980'in özel bir durumu var. 1980 düşüncenin en çok suçlandığı bir tarihtir... Düşünmemenin niceliksel olarak başladığı, daha sonra niteliğe dönüştüğü tarih 1980'dir.

Peki, bu kitabın zamansız yayımlanması ne anlama geliyor.

Şimdi onu anlatayım.

Bu kitap, benim çeşitli kurumlarda verdiğim yazarlık seminerlerinde söylediklerimin yazıya dökülüşünden oluştu. Bu seminerlerde üstünde durduğum sorunlardan biri de izlekti. Bir anlamda romandaki, öyküdeki düşüncedir izlek.

Ayrıca bir yazın yapıtının estetik değer olabilmesi için, o yapıtta şunların olması zorunludur. Gerçeği örtmeyen bir dil. Toplumsal çözümleme, nedensellik, nesnelerin birliği.

Bütün bunlar ancak düşünerek yapılabilir.

Bu öğeleri olmayan yapıtın estetik değeri yoktur. Peki ama estetik değeri olmayan, romanlar, öyküler "edebiyat pazarı"nda yüz bin, iki yüz bin satıyor. Nasıl oluyor bu.

Hiçbir düşünce taşımayan, izleksiz romanlar, öyküler pazara sürülüyor.

Düşününce başı ağrıyan, düşünceyi dirsekleyen okurla pazarda buluşuyor.

Durum bu. Bu duruma karşın ben, bu yapıtta düşünceyi savunuyorum. Bir yazın yapıtının gelişigüzel değil, düşüne düşüne yazılması gerektiğini söylüyorum.

Düşüncenin yerlerde süründüğü bir ortamda düşünceyi yüceltiyorum.

Bu nedenlerle bu kitaba, zamansızdır, bu kitabın okuru yoktur diyorum.

Bütün bunlara karşın, bu ülkede düşünmeden sallan yuvarlan yaşayanların yanında düşünen, estetik değeriyle güzel yapıtlar okuyan insanlar olduğunu biliyorum.

Onlarla birlikte bu kitabın zaman yaratacağını, okur çoğaltacağı düşünü kuruyorum.

Estetik Kalkışma Nedir

İnsan soyunun dört alanda büyük kalkışması vardır. Taş yontması, Pratik Kalkışması'dır. Attığı taşın nasıl olup da düştüğünü bulması Bilimsel Kalkışması'dır. Yonttuğu taşın sapma gül yapması Estetik Kalkışması'dır. Yaşamın anlamını araması Felsefi Kalkışması'dır.

İnsanın kalkışması gelişigüzellikten kurtulması, doğal varlıktan kültürel varlığa dönüşmesidir. Bu dönüşümün güzellik yasalarına uygun olmasına estetik denir. Estetikten yoksun bir dönüşüm, dönüşüm değil başkalaşımdır.

Başkalaşım, insani kalkışmaları, insanın praksisini, bilimi, felsefeyi insana karşı kullanmaktır. Bu, güzel değildir. Bu açıdan estetik bilinç, başat bilinçtir.

Estetik yalnızca sanatla ilgili değildir. Estetik, yaşamın bütün alanlarını kapsar.

Estetik bilinç erken yaşta oluşmaya başlar. Oturduğumuz evler, yemek yiyişimiz, karşılıklı konuşmamızın biçimi, dinlediğimiz müzik, okuduklarımız, yollar, sokaklar hepsi estetik bilincimizi oluşturur.

Bu açıdan bakıldıkta, insanımızın estetiği güzele doğru değil, güzel olmayana doğru gelişir.

Türkiye'nin mimari yapısı, insanımızın estetiğini başkalaştırmıştır. Güzel olmayana alıştırmıştır. Güzel olmayan romanlarla, öykülerle bu bilinçsizlik, bu başkalaşma pekiştirilmiştir.

Nedir bunun anlamı. Taşı yontan insanın, taşın sapına gül yapmayı düşünmemesidir.

Estetik Kalkışma Neden Zorunludur

Lukacs, şöyle der, "*... zamanımızda gerçek edebiyatın kitlelere ne denli ulaşabildiğini, ne denli onların yaşamına bir şey kattığını sormak önemsenmesi gereken bir konudur. Fakat şu son on yılın, yirmi yılın 'modernist' yazarları arasında hangi yazarı Gorki ile Anatole France ile, Romain Rolland ya da Thomas Mann ile karşılaştırabiliriz diye de sormamız gerekiyor. Buddenbrooks gibi sanat yönünden uzlaşmasız ve kusursuz denecek nitelikte bir eser milyonlarca adet basılabilir, hepimizin düşünce ve duygularımızı bugünkü yoksullaşmadan kurtarabilir.*" (2)

Gerçekçi, güzel yazın yapıtlarının temel özelliği budur. İnsanın duygularını, düşüncelerini yoksulluktan kurtarır.

Hem bugünün, hem yarının önemli sorunudur bu.

Starlaşmış, gelişigüzel yazılan, hiçbir estetik değeri olmayan romanlar, öyküler duygumuzu, düşüncemizi yoksullaştırıyor.

Yoksullaştırıyor da n'oluyor. Olan şu. Aşklarımızı, dostluklarımızı, kendimizi estetik konuma getiremiyoruz. Pamuk ipliğinde yaşıyoruz. Can sıkıntısı, kafa karışıklığı, duygu karışıklığı.

Yorgun bir yüzle, önümüzde uzanan yaşama izleksiz bakıyoruz.

Bu Yapıt Neden Yazıldı

1984 yılında Varlık dergisi genel yönetmeni *Kemal Özer*, beni, genç öykücülerin öykülerini değerlendirmekle görevlendirdi. Altı yıl yaptım bu işi. Gelen öyküleri değerlendiriyor, mektupla yanıtlıyordum. Amacım gerçekçi öykücü yetiştirmekti. Korkmasınlar, hiç kimsenin adını vermeyeceğim. Benden sonra da gerçekçiliği sürdüren bir iki öykücü dışında, onlar da başka alanlara savruldular, ötekileri star sistemi içinde savaşıma girdiler. Bu alanda başarılı da oldular... Ödül üstüne ödül aldılar. Onlarla yapılan söyleşileri de okudum.

Onlara emek vermiştim, yazıklandım mı. Kesinlikle hayır. Yazın adına yazıklandım. Ödül tutkusuna, ünlü olma tutkusuna kapılmasalardı yazınımız gerçekçilik açısından kökleşmiş olurdu...

Daha sonra bu çalışmayı seminerlerle sürdürdüm... Şimdi söylediklerimi kitaba dönüştürüyorum.

Bu kitap, öykü, roman yazmayı düşünen herkese katkı sağlar. Ama şunu unutmamalı. Bu kitap yazma yöntemi üstünedir. Yalnızca yazma yöntemiyle estetik bir yapıt yaratılamaz.

Yazmada, düş gücü çok önemlidir. Yazınımızın bir eksikliği de budur.

Bu kitap yalnızca yazanlar için değil, okurlar için de yazıldı.

Bir roman, bir öykü okunurken nelere dikkat etmeli, okur onları bu kitaptan öğrenebilir.

Bu Yapıt Nasıl Hazırlandı

Güzel, soyut, kendi başına değildir. Her güzel, belli ilişkilerin oluşturduğu bir konumdur.

Sözgelimi İstanbul'daki Kız Kulesi'ni alalım. Eskiden güzeldi, şimdi güzel değil.

Nasıl oldu da güzelliğini yitirdi Kız Kulesi... Doğayla ilişkisi bozuldu da ondan. Şimdi Kız Kulesi'nin arkasındaki görünüm çirkin yapılaşma. Bu yapılaşma Kız Kulesi'nin güzelliğini bozdu.

Bir romanı, bir öyküyü de belirli ilişkiler güzelleştirir. Bu ilişkiler yoksa, ya da doğru kurulmamışsa o yapıt güzel olmaz.

Estetik Kalkışma'da bir yapıtı güzelleştiren öğeleri, bu öğelerin birbiriyle ilişkisini gösterdim.

Anlattım demiyorum, gösterdim diyorum. Romanın, öykünün güzel olmasını belirleyen ilkeleri anlatan yapıtlar olabilir.

Ben, anlatımın yanında göstermenin de gerekli olduğunu düşündüm. Bir yapıtın nasıl olup da güzel olmadığının görülmesi zorunlu.

Göstermenin anlamı nedir.

Şunu hiçbir zaman unutmamalı. Roman ya da öykü insan araştırmasıdır. Bu nedenle bir yapıtta geçen her nesne, kesinlikle insanla ilişkilendirilmelidir. Sözgelimi öyküye "Yağmur yağıyor" diye başladık...

Yağmur, öyküde geçen bir nesnedir. Bu nesnenin öyküdeki insanla nasıl bir ilişkisi olabilir.

-Yağmur yüzünden işine gecikir, ceza alır.

-Yağmur yüzünden evi akar.

-Yağmur yüzünden sevgilisi gelmez...

İlişkiler çoğaltılabilir.

Yağmur, öyküdeki insanla ilişkilendirilmemişse o öykü güzel değildir.

Sorun burdadır. Romanımızın, öykümüzün büyük çoğunluğunda nesneyle insan arasında ilişki kurulamamıştır. Romanlar, öyküler, gelişigüzel yazılmıştır. Buna karşın bu kitaplar yüz bin, iki yüz bin satmaktadır.

Ödüllerle, söyleşilerle, övücü yazılarla güzel olmayan bu kitaplarla egemenlik kurulmuştur yazınımızda.

Estetik Kalkışma'yı bu egemenliği kırmak için yazdım.

Bitirmeden bir uyarı. Gazetelerde okuyorum. Eğlence geceleri izlekli oluyormuş. Önceden oturup, o gecenin izleğini saptıyorlarmış.

Benim sözünü ettiğim izlekle, eğlence gecelerinin izleğinin hiçbir ilgisi yok.

Geleceğin Kitabı

Üç yıl uğraştım bu kitapla. Yanı başımdaydı. Şimdi ayrılıyoruz. Gönderiyorum onu. Kendine yaşam alanı açmak için savaşım verecek...

Yalancı bir yaşam istemiyorum. Reklamlarla onun bunun iteklemesiyle oluşmuş bir yaşam yalancıdır. Kısadır böylesi kitapların yaşamı... Yaşadı mı, yaşamadı mı, belli bile olmaz.

Bu ortamda, belki yaşam alanı açamayabilir kendine. Kösteklerler... dirsek vururlar.

Gelecek bu kitabındır ama. Yaşayan, çalışan, direnen, sömürüsüz bir dünyada güzellikler yaratmak isteyen insan için yazıldı bu kitap.

Bu kitap geleceğindir... Gelecekteki güzel bir dünyanın estetiğidir.

Cengiz Gündoğdu
Ağustos 2012, Taksim

Dipnotlar

1. Haluk Şahin, *Can Çekişen Bir Meslek Üzerine Notlar*, Say Yayınları, İstanbul, 2011.
2. *Estetik ve Politika*, Çev. Ünsal Oskay, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2004.

YAZARLIK DOĞUŞTAN MI

Siz de duymuş ya da okumuşsunuzdur. Birini överken, diyelim bir yazarı övecekler, "O doğuştan yazardır" derler. Gazeteciyi de öyle överler, "Gazeteci olunmaz, gazeteci doğulur" derler. Doğuştan şair olanlar da var.

Böyle deniyor, ama o nasıl oluyor da doğuştan şair, yazar, gazeteci, doktor oluyor, bunu temellendiremiyorlar.

Şimdi bu doğuştanlığa bakalım. Burda hepsinin ortak noktası, insan olması. O zaman şunu soruyorum. Doğuştan gazeteci ya da şair olan, neden besteci olmuyor. Neden doğuştan gazeteci oluyor da, doğuştan maden işçisi olmuyor.

Şimdi bunun üstünde durulacak... Gerçekten de bir dolu iş var... Bu nerden kaynaklanıyor. Bu sorun üstünde düşünen, çözüm üreten düşünürlerin, başında bence, *Schiller* gelir.

Schiller'e göre "*sanat özgürlüğün kızıdır.*" Döneminde ise çıkar, zamanın ağır putudur. Bütün yetiler çıkara tutsak olmuştur. Sanat, bu pazardan çekilmiştir. Sanat, yerde tozların arasında kirlenmiştir.

Bunun nedeni işbölümünden kaynaklanan yabancılaşmadır. İnsan yabancılaşmıştır.

Şöyle der, *Schiller*, "*Bir tarafta vahşet, öbür tarafta gevşeklik, insan gerilemesinin iki kutbu, ikisi de aynı zaman içinde.*" (1)

Schiller şöyle sürdürür, "*Aşağı sınıflarda, hem de çoğunda, bağları çözülmesiyle serbest kalan ve idare edilmeyen bir hırsla hayvanca tatmin edilmeye koşan kaba, başıboş, içtepiler kendini gösterir. (...) Öte taraftan, medenileşmiş sınıflar, gevşek halleri ve bozuk karakterleri ile daha düşük bir manzara gösterirler.*"

Görüyoruz, *Schiller* insanın yabancılaşmasını çığlık çığlığa ta içinde duyumsuyor. Yabancılaşan insanın parçalandığını görüyor.

Peki, bu sorun nasıl çözümlenir. *Schiller*'e göre, insanda iki içtepi var. Biri duyu içtepisi, öbürü akıl içtepisi... Bu iki içtepi çatışırlarsa insan parçalanır. Bu iki içtepiyi eğitmeli, bireşime sokmalı. O zaman insanın parçalanması önlenir, bu bütünleşmeden güzellik doğar. Bunun nedeni iki içtepinin oyun içtepisini oluşturmasıdır. Bu noktadan sonra *Schiller*, o ünlü özdeyişini söyler, "*İnsan, kelimenin tam anlamıyla ancak insan olduğu zaman oynar ve ancak oynadığı zaman tam insandır.*"

Peki, insan neyle oynayacak, güzellikle oynayacak.

Bu çözüm umarsızdır.

Schiller'i umarsız çözümüne karşın severim. O, insanın bütünlüğünü, estetik bir devleti savundu.

İnsan, önünde sonunda estetik bir devlet değil, estetik bir toplum kuracak, bu estetik toplum olacak. Ama konumuz bu değil, konumuz insanın yabancılaşması, parçalanması.

Yabancılaşmanın yolunda yürüyelim. Bakalım ne çıkacak karşımıza.

İnsanın kendine yabancılaşması bir Hint masalında şöyle anlatılır. Dişi kaplan yaşlıdır, gebedir. Günlerce av bulamaz. Açtır. Sonunda bir keçi sürüsü görür. Hızla sıçrar. Sıçrama sırasında yavrusunu düşürür. Anne kaplan ölür. Yavru kaplanı keçiler büyütür. Keçilerin büyüttüğü kaplan, keçi gibi meler, keçi gibi ot yer.

Kendine yabancılaşır böylece... Bir süre sonra keçi sürüsüne bir kaplan saldırır. O da ne, karşısında bir kaplan vardır, ama keçi gibi meliyor. Şaşırır. Yavru kaplanı yakalar, dingin bir göle götürür. Yüzünü gösterir. Kaplanı kendine getirir.

Kolay olmaz bu... Çünkü yavru kaplan et yemez. Gücünün ayırdında değildir. Nice uğraşlardan sonra yavru kaplanın yabancılaşmasını kırar. Onu kendine dönüştürür.

Görüyorsunuz, bir masalda bile yabancılaşma sorunu var. Bu sorun, bir öğreticinin yol göstermesiyle çözülür.

Zimmer şöyle der, "... *modern Batı filozoflarına karşılık Hintlilerin amacı bilgi vermek değil, değiştirmek. İnsanın doğasının temeli değiştirilişidir ki, onun sayesinde, insan gerek dış dünyayı, gerekse kişisel varlığını tanımayı başarır.*" (2)

Yöntem doğrudur. Gerçekten de insanı değiştirmek gerekir. Amaç burda insanı "Dünyevi varlık alanı üzerine" yükseltmektir. Aşkın bir dünyaya çıkarmak. Bu dünyadan uzaklaşarak, kötülük dünyasından kurtulmak.

Bu yanlıştır.

Bizler, değişeceğiz, yabancılaşmayı kıracağız. Bütün bir insan olacağız, ama bu dünya için, bu dünyayı yaşanılır, estetik kılmak için.

Farabi'ye göre cahil şehir insanı da, kendine yabancılaşmıştır. *"... zenginlik, şehevi zevkler, insanın kendi arzularının peşinde koşma serbestliği saygı ve itibar görme gibi hayatta gaye oldukları düşünülen şeylerdir."* (3)

Yabancılaşmış insan gurbettedir, yalnızdır. Ancak bu çözüm değildir. Bu başka bir yabancılaşmadır.

Şimdi geliyorum *Jean Jacques Rousseau*'ya... Yabancılaşmanın, mülkiyetle başladığını söyler *Rousseau*. Şöyle, *"Bir toprak parçasının etrafını çitle çevirip 'Burası bana aittir' diyebilen, buna inanacak kadar saf insanlar bulabilen ilk insan uygar toplumun ilk kurucusu oldu."* (4)

Yine *Rousseau*'ya göre biri çıkıp da, *"Bu sınır kazıklarını söküp atacak ya da hendeği dolduracak sonra da hemcinslerine 'bu sahtekara kulak vermekten sakınınız... Meyvelerin herkese ait olduğunu, toprağın ise kimsenin olmadığını unutursanız, mahvolursunuz' diye haykırsaydı, insan türünü nice suçlardan, nice savaşlardan, nice cinayetlerden, nice yoksulluklardan ve nice korkunç olaylardan esirgemiş olurdu."*

Kazıkları kimin sökeceği belli değildir.

Sınır kazıklarını söküp atacak sınıf, işçi sınıfıdır. Bunu ilk kez *Marks*'la *Engels* görmüştür.

Marks şöyle der, *"Ücret, yabancılaşmış emeğin dolaysız sonucu ve yabancılaşmış emek de özel mülkiyetin dolaysız nedenidir. Bunun sonucu, terimlerden birinin yok olması, öbürünün de yok olması sonucunu verir. / Yabancılaşmış emeğin özel mülkiyet ile bu ilişkisinden, ayrıca toplumun özel mülkiyetten vb, kölelikten kurtuluşunun, sadece işçilerin kurtuluşu söz konusu olduğu için değil, ama bu kurtuluş, insanın evrensel kurtuluşunu içerdiği için, kendini işçilerin kurtuluşu siyasal biçimi altında dile getirdiği sonucu çıkar."* (5)

Şunu gördük. İşbölümü insanın tek bir alanda yoğunlaşmasını ister. Tek bir alanda yoğunlaşan kişi, o işin girdisini çıktısını iyi bilir. Doğuştan olmanın temeli, işbölümüne dayanır. Burda burjuva ideolojisi harekete geçer. Doğuştancılıkla işbölümünün yıkıntısını örter.

Doğuştancılık özcü görüşe dayanır. Özcü görüşü şöyle açıklar *Betül Çotuksöken*, *"... siz kalkıp da herhangi bir insanın herhangi bir özelliğini bir 'öz' olarak onu belli bir kategoriye yerleştirirseniz, bu durumda onu ya çok küçümseyeceksiniz ya da çok önemseyecek bir dayanak noktası elde etmiş olursunuz."* (6)

Başarılı olmak için yıllarca uğraş veriyor kişi. Öbür yanlarını köreltiyor. Tek bir işte başarılı oluyor. Özcü görüş dolayısıyla buna da doğuştan deniyor.

Geçende gazetede okudum. Bir işletmeci, "İşletmecilik doğuştandır" diyor. Başarılı işletmeciymiş kendisi. "Başarılı" olmak için kimbilir yaratıcılığını nasıl köreltti.

Bunu bilmiyor. Buna da yabancılaşma diyorum.

Betül Çotuksöken özcü görüşü *İnsan Hakları ve Felsefe* (7) adlı yapıtında şöyle açıklar, "*... Varolanı kendisi yapan bir öz müdür, yoksa varolan değişime, etkileşime açık özelliklerin, niteliklerin toplamı mıdır? Bu soruya verilecek yanıt son derece önemlidir; çünkü bu yanıt, düşünenin tüm yönelimlerinin, tutumlarının, davranışlarının değerlendirmelerinin belirleyicisi olacaktır. Düşünen; her varolanın belli, değişmez bir özünün olduğunu ileri sürüyorsa, bu durumda her varolanın sahip olduğu düşünülen, sanılan, ileri sürülen bu öz açısından değerlendirileceği açıktır.*"

Betül Çotuksöken özcü görüşün insan hakları açısından ayrımcılığa yol açtığını gösterir yapıtında. Gerçekten de burda bir ayrımcılık söz konusudur. "Yazar olarak doğdum. Yazarlık doğuştandır" dedikte ayrımcılık yapılmaktadır.

Özcülük yanlış, sakat bir düşüncedir.

Doğru olanı şöyle açıklar *Betül Çotuksöken*, "*Özcülüğün karşıtı durumdaki varlık anlayışı ise varolanı, değişebilir/değiştirilebilir niteliklerin, özelliklerin toplamı olarak görür.*"

İnsan bu özelliklerin bireşimidir.

Yabancılaşmanın üstünde şunun için duruyorum. Yabancılaşmanın ilk yıktığı konum, insanın kendine güvenidir.

İnsanın temel noktası yaratıcılığıdır. Burjuva uygarlığı bu yaratıcılığı, kendi çıkarına döndürmüştür. Yetkin işçi, yetkin makinist, yetkin doktor, yetkin mühendis olmanızı ister burjuva. Hem doktor, hem yazar, hem işçi olmanızı istemez. Hele yetkin bir okur olmanızı hiç istemez.

"Sakatlanmışlıklarının Köleleri"

Şimdi geliyorum işbölümüne. *Engels*, işbölümünü ikiye ayırır, biri doğal, öbürü yöntemli. Önce doğal işbölümünü görelim. Doğal işbölümü, ortaçağdaki işbölümü. *Engels*, şöyle der bu konuda, "*Ortaçağda gelişmiş bulunduğu biçimiyle meta üretiminde, emek ürününün kimin malı olacağı sorunu ortaya bile çıkamazdı. Genel kural olarak bireysel üretici, kendi öz çalışma araçları ve kişisel çalışması ya da ailesinin çalışması yardımıyla, onu kendi malı olan ve çoğu kez kendi başına ürettiği*

hammaddeler ile üretmişti. Ürünü onun sahiplenmesinin hiçbir gereği yoktu, kendiliğinden onun malı idi. Yani ürünlerinin mülkiyeti, kişisel emeğe dayanıyordu." (8)

Burda yabancılaşma, burjuva toplumunda olduğu gibi, insanı, bütün parçalamıyor. Kendi ürününü görüyorsun.

Bakın, ne diyeceğim size. 1950'lerde bir ölçüde Türkiye böyleydi. Terzi diktiği pantolonu, ayakkabıcı yaptığı ayakkabıyı bilirdi.

Sözgelimi biz top oynarken, ayakkabıcı ordan geçerse, birimiz de onun yaptığı ayakkabıyla top oynuyorsa, seslenir, "Ey arkadaşlar, benim ayakkabımla top oynanmaz." derdi.

Bakın ne diyor, "Benim ayakkabım" diyor. Dururduk biz. Diyemezdik, "Niye seninmiş, benim o."

Hangimizde onun ayakkabısı varsa, oyundan çıkar bir yerde otururdu. Gitmezdi ayakkabıcı... "Az sonra buradan geçeceğim, seni top oynarken görürsem fena yaparım ha." derdi.

Kapitalizm yıkıyor doğal işbölümünü. O zaman şöyle oluyor, "*... toplumsal olarak yaratılan ürünler, üretim araçlarını gerçekten kullanan ve o ürünleri gerçekten üreten kimselerce değil, kapitalistlerce sahiplenildiler.*"

Yöntemli işbölümü bu.

Yöntemli işbölümünün sonucunu şöyle belirler *Engels*, "*... işbölümü yalnızca işçileri değil, ama işçileri dolaysız ya da dolaylı bir biçimde sömüren sınıfları da kendi etkinliklerinin aleti durumuna düşürür; kafası işlemeyen burjuva kendi öz sermayesi ve kendi öz kâr hırsının; hukukçu, kendisini bağımsız bir güç gibi egemenlik altına alan kemikleşmiş hukuk düşüncelerinin; 'kültürlü sınıflar' genel olarak bir yığın yerel önyargı ve küçüklüklerin, kendi öz fizik ve entelektüel miyopluklarının, bir uzmanlığa uyarlanmış bir eğitimden ve -arı bir tembellik de olsa bu uzmanlığın kendisine yaşam boyu zincirlemelerinden doğan sakatlanmışlıklarının kölesidirler.*"

Üretken emeğin, tek yönlü, kölece kullanılmasının sonucu bu. Burjuva toplumunda bunu nasıl aşabiliriz. Ama önce durumu görelim... Bir tanıdık aracılığıyla gözlük için bir göz doktoruna gitmiştim. Doktor bana kendisinin göz tansiyonuna baktığını söyledi... Aslında belli bir konuda uzmanlaşmaya karşı çıkamayız.

Peki, sorun nerde.

Doktor ne iş yaptığımı sordukta, "Yazarım" dedim. Doktor ne yazdığımı sormadı, ama yıllardır tek bir roman okumadığını, bırakın romanı tiyatroya bile gidemediğini söyledi.

Sorun burda. Tek bir alanda çok bilgilisin. Onun dışında hiçbir etkinliğin yok.

Engels şöyle der, "*Toplumun, her bireyi kurtarmaksızın, kendini kurtaramayacağı açıktır.*"

Bireyin kurtuluşunu şu yönde görür *Engels*, "*... üretken emeğin, köleleştirme aracı olacak yerde, her bireye fizik ve entelektüel yeteneklerinin tümünü her yönde yetkinleştirme ve kullanma olanağını sunarak, insanların kurtuluş aracı durumuna geldiği ve çalışmanın yük olmaktan çıkıp, bir zevk olduğu bir üretim örgütünün geçmesi gerekir.*"

Böyle bir üretim örgütü bugün için olası değil. Çalıştığınız yerde patrona, "Ben kendimi geliştireceğim, her gün birkaç saat izinli sayılmalıyım" derseniz, buna olanak yok.

O zaman iş başa düşüyor. Daha az gezerek, daha az eğlenerek, daha az uyuyarak işe başlayacaksınız. İlk elde televizyon kapatılacak.

Neden.

Sizin, hepinizin binlerce yılda oluşmuş insani kültürü kavramanız zorunlu. Bu dört alanda olacak. İlk elde insanın felsefi kalkışması kavranacak.

Daha sonra bilimsel kalkışması. Sırayla estetik kalkışma, pratik kalkışma.

Konfüçyüs, Sokrates, Platon, Aristoteles, Farabi, İbn Rüşd, Descartes, Kant, Hegel... Neydi bu filozofların sorunu.

El-Biruni, Galileo, Kepler, Newton... N'aptı bu bilim insanları.

Aristoteles Poetika'sında ne anlatır, *Lukacs, Brecht, Terry Eagleton* nasıl bakarlar estetiğe.

Devlet, ilk kez nerde kuruldu, sınıflaşma ne zaman başladı. Karmatiler, 1871 Paris Komünü, 1917 Sovyet Devrimi...

Yaman bir çalışmaya başlayacaksınız.

Gorki'den söz etmek zorunlu. Bakın ne diyor *Gorki*, "*Geçmişin ve içinde yaşanılan zamanın etkin güçlerini tanımak, yazarın çoğaltma ve üretme gücünün yardımıyla, geleceği görmesini olası kılacaktır. / Çok yakınlarda, işe yeni başlayan bir yazar, bana şunları söyledi: 'her şeyi bilmek zorunda değilim, hem her şeyi bilen yok ki, / Bu yazardan bir şey çıkacağını sanmıyorum.*" (9)

Sorun, her şeyi bilmek değildir. Hiç kimse bilemez her şeyi... Hiç kimse her şeyi bilemez diye hiçbir şeyi bilmemek, bilgisiz kalmak... bu olmaz.

Yazar, insanla uğraşacak... bundan ötürü insanın yapıp ettiklerini bilmek zorunda.

Türkiye'yi alalım. Cumhuriyet nasıl kuruldu, *Kadro Dergisi* nedir, çok partili dönem, 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül... bileceksin bunları.

Yazın eylemine geldikte... Türkiye'de ilk romanı kim yazdı... Ordan başlayacaksın, bugüne kadar belli başlı romanları, öyküleri, toplumsal koşulları göz önüne alarak okuyacaksın.

Geçen gün biri geldi, öykü yazıyormuş. Sordum, *Sait Faik, Oktay Akbal, Kemal Bekir, Adnan Özyalçıner*... Hiçbirini bilmiyor.

Ben, yarından umutlu insanım. Bugüne kadar hiçbir olay, hiçbir kişi umudumu kıramadı... Ama öykü yazdım diyene baktıkta, acaba dedim, bunu, birileri umudumu kırmak için mi gönderdi buraya...

Orhan Pamuk'u biliyor bu kişi... Ama ondan da tek satır okumamış...

Peki, nerden geliyor bu kolaycılık... Bu delikanlıya şunu sordum, "Piyano konseri vermeyi düşündün mü."

Düşünmemiş.

Peki, ama öykü yazmayı nasıl düşünüyor. Aslında piyasadaki öykülere baktıkta haklı... Yazını bu duruma getirdiler.

Biz bu ortamdan etkilenmeyeceğiz. Bu ortamın bizi etkilemesine izin vermeyeceğiz. Ödül için, ün için bir milim olsun çaba harcamayacağız.

Gorki yazar *Vsevolod Ivanov*'un bir sözünü aktarır. Şöyle demiş *Ivanov*, "*Sanatçının işi son derece güçtür; büyük sorumluluk gerektirir. Ancak okurun işi daha da güç, sorumluluğu daha da büyüktür. Çünkü onun gerçekliği utkuya ulaşanların gerçekçiliğidir ve öyle olacaktır.*" (10)

Yazarlık, sorumluluk, disiplin ister. Yaşamınızı buna göre düzenleyin.

Dipnotlar

1. Schiller, *İnsanın Estetik Terbiyesi Üzerine Mektuplar*, Çev. Melahat Özgü, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1943.
2. Heinrich Zimmer, *Hint Felsefesi*, Çev. Sedat Umran, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul, 1992.
3. Farabi, *İdeal Devlet*, Çev. Ahmet Arslan, Vadi Yayınları, Ankara, 1997.
4. Jean Jacques Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, Çev. Rasih Nuri İleri, Say Yayınları, İstanbul, 1995.
5. Karl Marx, *1844 El Yazmaları*, Çev. Kenan Somer, Sol Yayınları, Ankara, 1976.
6. Betül Çotuksöken, *Ortaçağ Yazıları*, Notos Kitap, İstanbul, 2011.
7. Betül Çotuksöken, *İnsan Hakları ve Felsefe*, Papatya Yayıncılık, İstanbul, 2010.
8. F. Engels, *Anti-Dühring*, Çev. Kenan Somer, Sol Yayınları, Ankara, 1995.
9. M. Gorki, *Edebiyat Yaşamım*, Çev. Şemsa Yeğin, Payel Yayınları, İstanbul, 2007.
10. M. Gorki, a.g.e.

1 Eylül Cumartesi

Marks'ın bir sözü var, pek severim. Marks *"Herkesin okuma-yazma öğrenme hakkı olduğu gibi herkesin yazma hakkı olmalıdır"* der.

İnsancıl dergisi, çıktığı günden beri bunu söylüyor. Herkesin yazma hakkı vardır. Ancak bu hak ciddi bir sorumluluktur. Bu sorumluluk, bir dakika bile bir köşeye bırakılmayacak kadar önemlidir.

Sözgelimi genç bir insan şair olmak istiyor. Bu gencin ilk elde dünya şiirini bilmesi... kavraması gerekir. Bu kavrayış, hem biçimsel, hem izleksel açıdan olmalıdır. Diyelim ölüm. Şairler ölüme izleksel olarak bakmışlar. Şair, bunları incelemeli sonra kendi yorumunu, bakış açısını belirlemeli.

1980 sonrası şiirimizde izleğe boş verildi. Bu yürekli bir çıkış gibi gösterildi. Aslında bu fikirsizliktir. İzleksizlik, hiçbir sorunu olmamaktır.

Bu modadır, gelip geçici bir heves. Ciddiyetsizliktir. Genç şair bu modaya, bu kolaycılığa kapılmamalı.

Şair, konuyla izleği ayırabilmelidir. Ayrıca daha önce işlenmiş bir izleğin tekrarı, şiiri öldürür.

Bu söylediklerim öykücüler için de geçerli. Bütün öykü dünyası ciddi bir biçimde incelenmeli. İzlekler çıkarılmalı. Öykücü kendini belirlemeli.

Özetle söylersem, öykücü ya da şair, kendi kendinin efendisi olmalı, Marks'ın deyişiyle.

Şimdi bunları niye yazdım. Daha önce *İnsancıl*'da duyurduk, *İnsancıl*'a ürün göndermenin koşullarını.

Bir iki kişi dışında kimse aldırmadı. Niye aldırmadıklarını biliyorum. Türkiye, yazdıklarının, söylediklerinin arkasında duranlar ülkesi değil. "Burda park yapılmaz" tabelasının altında park yapılır. "Çöp dökmek yasaktır" denilen yerler çöplüktür.

Bu, ister istemez, yazılanın, söylenin pek önemli olmadığı düşüncesini doğuruyor. Ama *İnsancıl* böyle değil. *İnsancıl*, yazdıklarının, söylediklerinin arkasında durur. O duyuruyu, bu sayıda, bir bölümünü değiştirerek yayınlıyorum.

İnsancıl, insanların yazma hakkını savunuyor. Tıpkı Marks'ın döneminde olduğu gibi, şimdi Türkiye'de yazarları "yetkili-yetkisiz" diye ikiye ayırıyorlar. Özellikle Anadolu, yetkisiz sayılıyor.

Marks bu konuda şöyle der, *"Eğer Almanlar geriye, tarihe bakacak olurlarsa şunu göreceklerdir, siyasal olarak yavaş gelişmeleri kadar, Lessing öncesi edebiyatın bulunduğu perişan durumunun başlıca nedenlerinden biri, bu yetkili yazarların varlığıdır."*

Bunlar, bu yetkili yazarlar, Marks'ın deyişiyle, *"Halkla maneviyat arasında, yaşamla bilim arasında, özgürlük ile insanlığın arasını açmışlardır."* (Marx-Engels-Lenin, Sanat ve Edebiyat, Çev. Aziz Çalışlar, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 1996)

Şimdi de Türkiye'de böyle değil mi. Kendini yetkili gören, kendi kendine, kendini edebiyatın temsilcisi ilan eden bu yetkili yazarlar edebiyatımızı kuruttular. Türk edebiyatında fikirsizliği, izleksizliği savunan, böylesi bir edebiyatı taçlandıran böylesi kişiler için Hegel şöyle der, *"Önceden kendisinde canlı bir uyarıcı olarak bir tema taşımaksızın, bir şiir yazmak, bir resim yapmak ya da bir ezgi bestelemek için sadece esinlenmeye yönelen ve yalnızca şurada burada malzeme peşinde koşan bir insan, o halde yeteneği ne olursa olsun, salt bu niyete dayanarak güzel bir kavrayış oluşturamayacak ve sağlam bir sanat eseri üretemeyecektir."* (Hegel, Estetik, Çevirenler, T. Altuğ- H. Hünler, Payel Yayınevi, İstanbul, 1994)

Türkiye'de "yetkili sanatçı"nın durumu tıpkı tıpkısına bu.

Edebiyatla insanın arasına giren, sahte bir bunalım edebiyatıyla, insanı edebiyattan soğutan bu yetkili yazarları, *İnsancıl* geçersiz ilan etti.

Bugün bile hangi konumda olurlarsa olsunlar geçersizdir onlar.

Edebiyatımız, sokaktan gelen insanla şahlanacak. *İnsancıl*, işte o sokağın dergisidir.

Hapishanelerde öldürülenler, genç yaşta bedenini satmak zorunda kalan kızlar, yerinden yurdundan edilenler... nerde bunların şiiri, nerde bunların romanı, nerde bunların öyküsü...

Kaloriferli odasında, karın yağışından sıkılıp, bunalan kişinin iç sıkıntıları, insani edebiyatın öğesi olamaz.

Yıldız Güncesi, İnsancıl Dergisi, Ekim 2001, Sayı: 132

DİL

Dil dendi mi duracaksın... Neden duracaksın, çünkü bir dilin çok karmaşık işlevleri vardır.

Aşkımızı, dostluğumuzu, kızgınlığımızı, üzüntümüzü, alışverişimizi hep dille yaparız. Bakın şimdi ben yazıyorum, sizler okuyorsunuz. Bu işlem de dille yapılıyor.

İçimiz, dışımız, tarihimiz, geleceğimiz dört bir koldan dille çevrili...

Şimdi burda sorun şu. Dil, kaygan bir alan. Kaygan derken şunu söylemek istiyorum. Dil, gerçekliği değiştiremez, ama başka türlü gösterebilir.

Bir örnek veriyorum. Ama önce özet bilgi. 1954 Temmuz'unda Cenevre'de yapılan antlaşmaya göre Güney Vietnam'la Kuzey Vietnam'ın birleşmesi kararlaştırıldı. Ancak ABD'nin desteklediği Güney Vietnam bu antlaşmayı imzalamadı. Güney Vietnam'da milliyetçi bir erk başa geçti. Kuzey Vietnam'da da komünist bir yapı oluşturuldu.

ABD'nin Domino adıyla anılan bir kuramı var. Bu kurama göre, komünist devlet, komşuları da komünist yapar. Bu kurama göre emperyalist ABD, kuzeydeki Vietnam Demokratik Cumhuriyeti'ne saldırdı.

Emperyalist ABD, özgür bir ülkeye saldırıyor, ama halkına, özgürlük için Vietnam'da savaştığını söylüyordu. Gerçekleri saklamak için de şöyle bir dil buldu. "Ölü ele geçirildi."

Sözgelimi şöyle, "Bugün on Vietkong ölü ele geçirildi."

Ne anlama geliyor bu. ABD, kimseyi öldürmüyor. Dağda ya da yolda ya da evde on insan ölmüş, nasıl öldüğü belli değil, ama ABD öldürmüyor, ölmüş insanlar topluyor.

Yıllarca birçok insanı ölü ele geçirdi ABD. Ama başarılı olamadı. Yardımcılarıyla birlikte kaçtı Vietnam'dan.

Size tarihten bir örnek vereyim. Benim *Eleştiri* kitabımdan bir alıntıya bakalım. (1)

"Zenc İsyanı

Adil bir düzende insanca yaşama özlemi yeni değil. Ezilen, horlanan, sömürülen insan, böyle bir düzeni hep istedi. Tarih, böyle bir düzen için verilen kanlı mücadelelerle dolu. Roma'da Spartacus'ün önderliğinde başlayan ayaklanma bunların en ünlüsü. Bu ayaklanma kanlı bir şekilde bastırıldı. Yüz binlerce insan katledildi.

*Böyle bir ayaklanma 870'lerde doğuda oldu. '870 yılında Basra civarında, Ali ve Fatma soyundan geldiğini iddia eden ve aslen İranlı olan Ali B. Muhammed adındaki bir şahıs ortaya çıkarak, bu bölgede tarlalarda ve tuzlalarda kötü şartlarda yaşayan Zenci köleleri, onlara zenginlik vaat ederek etrafında toplamaya muvaffak oldu. Ali köleleri kışkırtarak onlara efendilerini haps ve mallarını yağmalatmak suretiyle duruma hakim oldu.'**

Şimdi burda duralım. Ne oluyor? Yıl 870. Ordan burdan satın alınmış köleler, efendileri için uslu uslu çalışıyor. Efendiler vur patlasın çal oynasın yaşıyor... Her şey güzel gidiyor. Bu sırada Ali adında biri çıkıyor. Ali, köleleri kışkırtıyor.

Tıkır tıkır işleyen sistem, kışkırtıcı Ali yüzünden bozuluyor. Köleler, efendilerini hapsediyor. Mallarını yağmalıyor.

'Tehlikenin büyümesi üzerine', yazar aynen böyle diyor. Zencilerin ayaklanması büyük bir tehlike...

Yazar, tehlikenin nasıl bir tehlike olduğunu söylemiyor. Yazar, tehlike sözcüğünün çağrışımlarını harekete geçiriyor. 'Tehlikenin büyümesi üzerine' diyor...

Hepimiz korkarız tehlikeden. 'Dikkat tehlike' dendi mi dururuz. Biliriz, orda bizim için korkunç bir şey var. Yazar, burda tehlike sözcüğünü zenci ayaklanmasına yüklüyor.

Zenci ayaklanması büyük bir tehlike. Kimin için. Efendiler için.

Peki, yazara ne oluyor. Yazar için ortada hiçbir tehlike yok. Var mı. Ama yazar, böyle bir olayın içindeymiş gibi, 'tehlike büyüdü' diyor."

Ayaklanmayı bastırmak için büyük kuvvetler gönderiliyor. Ayaklanma durmuyor. Tersine, büyüyor. 'Köleler, üstlerine gönderilen kuvvetleri' yeniyor.

'Ali b. Muhammed'den yardım isteyen ve 1500 süvari ile takviye edilen Süleyman, Muvaffak tarafından Vazıt valisi tayin edilen Muhammed b. Muvellid el Türki üzerine yürüyüp galebe ederek Vasıt'a girdi. Bu sırada şehirde bulunan Küncür El-Buhari, akşama kadar Zencilere dayandı ise de savaşta telef olunca şehir halkı artık mukavemet etmekten vazgeçti. Zenciler her yerde olduğu gibi burda da yağma, tahrip ve katliam yaptılar. Vasıt'ın düşmesi ile tehlike büyümüş, Bağdat tehdit altına girmişti.'

Tehlike ürkütücü bir sözcük. Yazar bununla yetinmiyor. Ürkütücü sözcüklerle daha da büyütüyor tehlikeyi. Yağma, tahrip, katliam...

İnsan ürküyor... Zenc ayaklanmasının hemen bastırılmasını istiyor. Hemen...

Beklenen oluyor. 'İki sene kadar yorucu ve yıpratıcı savaşlardan sonra 882-883 yılında, Ali b. Muhammed esir, Muhtara tahrip edildi ve yirmi seneden beri bölgeyi kana bulayan korkunç isyan bastırılmış oldu.'

Oh... 'Korkunç isyan' bastırıldı. İnsan rahatlıyor.

*Mahmud, Zenc ayaklanmasını bugüne göre yorumluyor. Şöyle, 'Bunlar kendilerine Zenc adı veriyorlardı, bugün komünist dediğimiz kimselerin fikirlerini taşıyorlardı. Tam olarak eşitliğe inanıyor ve öyle hareket ediyorlardı.'***

Mahmud, 'Tam olarak eşitliğe inanıyor ve öyle hareket ediyorlardı' demiyor. Yalnız böyle dese Zenc ayaklanmasını gözden düşüremez. Bunun için, 'bugün komünist dediğimiz kimselerin fikirlerini taşıyorlardı' diyor.

Ne oluyor şimdi. 'Bugün komünist dediğimiz kimseler var' Nerde, önemli değil. Hangi tarihte. Bu da önemli değil. Önemli olan şu. 'Bugün komünist dediğimiz kimseler var' Var mı? Evet var. Öyleyse yok edilsinler... Öyle oluyor... Yok ediliyorlar...

Bütün bunların anlamı şu. Tarih, efendilere göre yazılıyor. Neden böyle yapılıyor. Tarih boş bir alan değil. Tarih, kendiliğinden oluşmuyor. Toplumsal sınıfların mücadelesine tarih diyoruz biz. Bugünden geçmişe baktığımızda tarih, son derece önemli. Tarih, toplumsal sınıflar için önemli. Çünkü her toplumsal sınıf, tarihte bir yer arıyor kendine.

İbni Haldun, '*Yanlışın şeytanı, tutarlı görüşün silahıyla vurulup yok edilebilir.*' der. Şimdi ben de yanlışın şeytanını vuruyorum.

"Yanlışın Şeytanı Nasıl Vurulur

Tarih, yanlışın şeytanlarıyla dolu. Şimdi burda basit bir deneme yapalım. Yeniden yazalım tarihi. Bakalım ne çıkacak karşımıza.

ZENC AYAKLANMASI. Ayaklanmayı anlatmadan önce, hem Emevi dönemine, hem Abbasi dönemine bakmak gerekiyor. Emeviler için aristokrasinin iktidarı denebilir. Halk, Emevi döneminde aristokrasinin iktidarında inim inim inliyordu. Hiçbir şekilde can güvenliği yoktu. Abbasiler için, gelişen ticaret burjuvazisinin iktidarı denebilir. Abbasiler döneminde aristokrasi, Bermeki sülalesiyle iktidara ortaktı. Ancak Harun el Reşit döneminde Bermeki sülalesi kanlı bir biçimde yok edildi. Bermeki sülalesi, beşikteki bebeğe kadar öldürüldü.

*Hem Emeviler, hem Abbasiler zulüm makinesi gibi çalıştılar. Korkunç vergilerle halkı soyup soğana çevirdiler. 'Dahkan denilen toprak asilzadeleriyle İran, ne kadar arazi vergisi demek olan haracın ülkesiyse, Fellahlarıyla Mısır da ek vergilerin ülkesiydi. (...) solunan havadan başka her şeyden vergi alınmaktaydı. Ayrıca vergi mükellefi %8 faiz, %10 sarrafiye, %1 makbuz pulu için olmak üzere %19 ek vergi ödemekteydi. (...) Mısır'da ek vergiler özellikle Tennis'de, Dimyat'ta ve Nil kıyılarında çok ağırdı. X. yüzyıl boyunca tarım mükellefleri çok kötü muamelelere tabi tutulmuşlardı. Bunlar hapsedilirler, kamçılanırlar, giderek işkenceye tabi tutulurlardı.' ****

Peki, halk ne yapıyordu bu durumda. Hiçbir şey...

İktidarın kaynağı Tanrı. Halife, bu iktidarı temsilen işbaşında. Buyruğu, Tanrı buyruğu. Her biri adaletsiz olan yasalar, adaleti sağlıyor diye halka benimsetilmiş. Bu arada ideologlar, çeşitli yöntemlerle halkın beynini uyuşturmuşlar.

Köleler çok daha kötü durumda. 500 ile 15.000 kişilik bölüklere ayırmışlar köleleri. Bölükler öldüresiye çalıştırılıyor.

Bu durumu gören insanlar da vardı elbet. Ebu Hanife bunlardan biri. Ebu Hanife, Emevilerin kadılık önerisini geri çeviriyor. 'Zulüm yönetiminde görev almam' diyor. Öneriyi geri çevirdi diye kırbaçlanıyor. Hapse atılıyor. Ebu Hanife, bir yolunu buluyor hapisten kaçıyor.

Mekke'ye gidiyor. Abbasiler işbaşına gelince geri dönüyor. Zulüm, işkence, yolsuzluk bitecek diye düşünüyor. Bunu umut ediyor. Ne yazık, bunların hiçbiri bitmiyor. Zulüm, işkence, yolsuzluk devam ediyor. Ebu Hanife, bu kez Abbasilerden gelen kadılık önerisini geri çeviriyor. 'Zulümle iş yapmam' diyor. Yine hapse atılıyor.

Hiçbir şekilde zulümle işbirliği yapmayan Ebu Hanife, hapiste ölüyor.

Zenci ayaklanması, böyle bir ortamda başladı. Ayaklanmanın önderi Ali b. Muhammed, profesyonel bir ihtilalci, 869 tarihine kadar birçok ihtilal girişimi var. Birçok kez hapse girip çıkıyor. Son kez yine hapisten kaçıyor. Ayaklanmayı başlattığı yere geliyor.

Şöyle düşünüyor Muhammed, 'Köle tarlada buğday ekiyor. Sonra bunu topluyor. Değirmene götürüyor. Öğütüyor. Efendisine ekmek diye veriyor. Bu adil değil. Buğdayı köle yetiştiriyor. Ekmek yapıyor. Buğday da ekmek de kölenin olmalı. Mülkiyet kalkmalı. Adil bir düzen kurulmalı. Kadınlar dışında her şey ortak olmalı.'

Ali b. Muhammed'i idealize etmek doğru değil. Sınıfsız bir toplum düşlemiyor Muhammed. Muhammed'in toplumunda efendiler köle olacak.

Köle de bundan ötesini düşünmüyor. Karın doyuracak bir sofra. Uyumak için bir yatak. Oturmak için bir ev. Güzel bir kadın...

Muhammed burdan yola çıkıyor. 'Beni Tanrı gönderdi' diyor. Köleye bol ekmekli sofra, geniş, rahat yataklı evler için söz veriyor.

Muhammed'in önderliğinde köle ayaklanması başlıyor.

870'li yıllarda Orta Doğu'da tarihin büyük trajedilerinden biri yaşanıyor.

Ayaklanma büyüyor. Başarılı oluyor. Bir devlet kuruluyor. Yirmi yıl korkunç bir boğuşmayla geçiyor. Kölelerin kurduğu devlet herkesi rahatsız ediyor. Öteki devletler büyük bir ittifak kuruyorlar.

Temel çelişki, 'Zenc Devleti'nde başlıyor. Şöyle. Beş bin kölenin emeğiyle yaratılan ürün, beş yüz efendiye bol bol yetiyor. Beş bin kölenin emeğiyle yaratılan ürün, eşit olarak dağıtıldığı için beş bin kişiye yetmiyor.

Açlık başlıyor.

Üretim tekniği eşitlikçi düzene yol vermiyor.

Trajedinin sonu belli.

İttifak, Muhammed'e şunu öneriyor. Teslim ol. Hayatını bağışlarız. Ölene dek bolluk içinde yaşatırız. Muhammed öneriyi geri çeviriyor. Kölelerle birlikte ölüme gidiyor.

Binlerce insan katlediliyor. 'Zenc Devleti' yerle bir ediliyor.

İşte gördünüz. Basit bir deneme yaptım. Zenc ayaklanmasını bir başka gözle anlattım. Birçok şey değişti. Adil bir düzen için mücadele eden Muhammed, 'tehlikeli canavar' olmaktan kurtuldu. Yalnız bu mu... Değil... En önemlisi tarih yalandan kurtuldu... Şunu unutmayalım. Bu çok önemli. Tarihin yalandan kurtulması çok önemli."

Peki, bunun edebiyatla ne ilgisi var. Bakın ne diyor *Jean Blot*,

"Çıkar apaçık bir olguymuş gibi gösterilemez. Buna kanıt olarak çok yakın bir geçmişte yaşanmış ve günümüzde önemini hâlâ koruyan olaylardan söz edeceğim. Bütün çabalarıma karşın, Birinci Dünya Savaşına neden olan ve savaşta etkin rol oynayan Wilhelm II Almanya'sının ne tür bir çıkar sağlamak isteyebileceği sorusuna yanıt bulamadım. Bununla birlikte, Alman domuzuyla, Sırp domuzu rekabetinin bu konuda rol oynadığını söyleyenler de var. / Bir domuz uğruna veya çok daha domuz satmak için kimsenin ölümü göze alacağını sanmıyorum. Haksız yere horlanan bu hayvanın yerine altın, petrol, yol veya bir ırmak koyabiliriz, ama hiç kuşkusuz sorunun utanç verici niteliğini değiştirmiş olmayız. Yani çıkarı gizlemek, yaşamsal bir gereksinim olarak gösterip, insanların onu savunmak ve elde etmek amacıyla herhangi bir şeyi göze alabilecekleri biçimde sunmak için sözcükleri başarılı bir biçimde maskeleyip, gerçekliği, heyecan, tutku ve hayranlığa dönüştürmek gerekir. Sonuç olarak ozanın ve yazarın sanatından yararlanmak gerekir. / Başlayacak olan her savaşa sözcük taburları öncülük eder. Çatışmanın temelinde yatan çıkar ilişkilerini çözmek yazarların üstesinden gelebileceği bir iş değildir. Ama savaşa öncülük eden, onu maskeleyen, allayıp, pullayan sözcük taburları denetimimiz altındadır, burada sorumluluğumuz birincildir." (2)

Nedir sorumluluğumuz, halklar arasında, insanlar arasında düşmanlık tohumları ekmemek birincil sorumluluğumuz.

Yazar, yazısının bir yerinde bakın ne diyor, "*Balzac yapıtlarında Yahudi ve Alman vurgusu taklitlerine sayfalarca yer verir. Kuşkusuz bu suç değildir, ama belki savaş suçu ya da ırkçılık olabilir. Bozuk vurgudan yola çıkarak kişiden, kişiden yola çıkarak ait olduğu topluluktan nefret edilir.*"

Burada aklıma gelen bir örneği vermek istiyorum.

Dante, İlahi Komedya'da Antikçağ filozoflarıyla *İbni Rüşd'ü, İbni Sina*'yı cehennemin ilk katına atar. Eziyet görmezler, ama vaftiz edilmedikleri için cehennemdedirler.

Alphonse Daudet, Hayırsız Zuhaf adlı öyküsünde Fransa'nın Cezayir'i sömürgeleştirmesini savunur.

Klaus Betzen, Alman romanında Birinci Paylaşım Savaşı'nın nasıl yorumlandığını şöyle anlatır. "*Bu savaşın yazarları da sözgelimi XIX. yüzyılda Leo Tolstoy'un Savaş ve Barış'ında olduğu gibi savaşın siyaset, askerlik ve insanlık yönünde görünüşlerinin bütününü göstermeyi denemediler. Savaş, genişleyerek bütünüyle göz atılmayacak hale gelmişti. Savaşı siyasal bir olay 'siyasetin başka yollarla sürüp gitmesi' diye anlamıyorlardı. Fakat bu savaşın hemen hemen bütün yazarlarının ortak bir yönü vardı: Savaşı ilke olarak, insan hayatının gerekli, hatta anlamlı bir belirtisi sanıyorlar. I. Dünya Savaşı'na ulusal savunma ve ulusal coşkunluk anlamı veriyorlar. Bu, tek insan için çoğu zaman şu demek oluyor: Savaş bireysel temizlenme ve olgunlaşma yoludur. (...) Şurası açıktır: Birinci Dünya Savaşı'nın önemli bulduğumuz birkaç örnekle belirttiğimiz edebiyatı, savaşa karşı tutumların çeşitliliğini gösteriyor. Kimisi savaşı 'Tanrının kendini göstermesi' ve 'ulusun arınması' olarak görüyor, kimi 'savaşın güzelliği' üzerinde duruyor, kimi için de savaş salt bir saçmalıktır. Bunun dışında 'yurt-ulus' edebiyatı eserlerin savaş sırasında ve savaştan sonra sayıca en çok olduğunu eklemeyi lüzumsuz buluyorum.*" (3)

Milliyetçiliğin Doğuşu

Bugünün durumuna bakıp da "Nerden çıktı bu milliyetçilik" diyesim gelse de, tarihe böyle bakılmaz. Tarih, bir şeyler yapan, insandışı bir olgu değildir. *Engels* bu konuda şöyle der, "*Tarih hiçbir şey yapmaz 'engin zenginliğe sahip değildir' o, 'çatışmalara girişmez' / Tersine, bütün bunları yapan, bütün bunlara sahip bulunan ve bütün bu çatışmalara girişen, insandır, gerçek ve yaşayan insan; hiç kuşkunuz olmasın, insanı, kendi ereklerini gerçekleştirmek için kullanan -sanki kendi başına bir ki-*

şiymiş gibi- tarih değildir; tarih, kendi öz erekleri ardından koşan insanın etkinliğinden başka bir şey değildir." (4)

Milliyetçilik, burjuva sınıfının kümesi içindeki burjuva insanın "yurdu" için giriştiği savaşımdır. Kendi yurdunda, alım satım işlerini özgürce yapabilmek için savaşıma girmiştir. Dış ülkelerden gelen mallara yüksek gümrükler koydurmak bu savaşımın bir parçasıdır.

Ali Engin Oba milliyetçiliğin doğuşunu şöyle açıklar, *"Modern Milliyetçilik ilk defa olarak İngiltere'de 17. yüzyılda püriten devrimle ortaya çıkmıştır. Bu yüzyılda, ilimde, siyasette, ticarette, düşünce alanında ileri giden İngiltere'de hümanizm ve Kalvenist ahlaka dayalı yeni bir devir açılmış, bu şekilde doğan liberal milliyetçilik aynı anda İngiliz orta ticaret sınıfının da ortaya çıkmasına etken olmuştur. İlk başlarda dini muhtevaya yakın bir mahiyette olan bu milliyetçilik, 18. ve 19. yüzyılda laikleşerek büyük bir gelişme göstermiş, hürriyet ve kişisel haklar gibi kavramları dünyaya yaymıştır. Locke'un elinde siyasal felsefe şeklinde işlenerek Amerikan ve Fransız Devrimlerini etkilemiştir. (...) Fransız Devriminin en büyük sonucu Avrupa'da feodal ilişkilerin ortadan kalkarak onun yerine millet hakimiyeti ile millet çıkarı kavramlarının yerleşmesidir. Napolyon yaptığı savaşlarla Avrupa'yı alt üst etmiş, gizli ajanlar göndermek suretiyle henüz bağımsızlığa kavuşmamış birçok ulusu ayaklanmaya teşvik etmiştir."* (5)

Şu belli. Burjuva sınıfının başlattığı milliyetçilik, yozlaşmış bir sınıfa karşı devrimlerle ilerlemiştir. Özgürlük, insan hakları, laiklik, aydınlanma bu devrimlerle sağlanmış bir kazanımdır. Ama daha sonra milliyetçilik, millet kavramı örtüsüyle burjuva sınıfının egemenliğine dönüşmüştür.

Türk milliyetçiliği, Slav milliyetçiliğine karşı, Slav milliyetçiliği Alman milliyetçiliğine karşı gelişmiştir. Birbirine karşıt milliyetçi ülküler, 20. yüzyılın yarısına kadar kanla ateşle bir boğuşmaya götürmüştür insanlığı.

"Milli Edebiyat"

Milli Edebiyat sorununa girmeden önce, bu Milli Edebiyat nasıl bir ortamda oluştu. Kimileri *Ömer Seyfettin, Ali Canip Yöntem*'in bu akımı başlattıklarını söyler. Doğrudur bu, ama eksiktir. Milli Edebiyat, bu kişilerin bir gecede aklına gelen bir akım değildir.

Bunun nasıl ortaya çıktığını anlayabilmek için özetle de olsa geriye gitmek gerekir.

1789 Burjuva Devrimi'nden sonra yayılan ulusalcılık nedeniyle, Osmanlı İmparatorluğu dağılma sürecine girer.

Şimdi soru şu. Osmanlı İmparatorluğunu dağılmaktan nasıl kurtarabiliriz. *Namık Kemal* bu soruyu şöyle yanıtlar. "*Bu vatanın sınırları içinde ne kadar ırk, mezhep ve dil olursa olsun, bu farklılık o vatanın dağılmasını gerektirmez. Her sınıftan insan genel hak ve özgürlüklerden yararlanabilir. Eğitim kurumları herkese vatanın değerini anlatırsa bütün ayrılıklara karşın, hepsi vatanı sevecektir. Vatan sınırları içinde birbirinden farklı ırkların, dinlerin bulunuşu hatta iyidir. Eğer doğru hareket edilirse bu ayrılıkların yarattığı güçle ilerde belki en büyük mevkii 'biz' alabiliriz.*" (6)

Ama halklar bu çağrıya kulak vermez. Her halk, varlığına dayanak yapacağı bir "ulus", bu ulusun "yurdu" diyeceği bir toprak aramaktadır.

Dişe diş, acımasız büyük kıyımların yaşandığı acılı bir dönemdir bu.

Bu kaçgunda *Yusuf Akçura, Üç Tarz-ı Siyaset* adlı yapıtında Türklük savını ortaya atar. İlk elde bu önemsenmez. Türkiye'de 1908 Burjuva Devrimi'yle halkların önünde yeni bir kanal açılır.

Bu konuda bakın ne diyor *Fikret Adanır*, "*Jön Türklerin bir Türk milliyetçiliği programını başlatmış, böylelikle de imparatorluğun çözülmesine yol açmış olmak gibi kötü bir ünleri vardır. Bu historiografik imgenin 1912 Balkan Savaşı'ndan sonraki dönem için geniş ölçüde doğru olduğuna kuşku yoktur. Fakat o tarihten öncesi, özellikle de 1908 ve 1909'un gelişmeleri başka ölçütlerle değerlendirilmelidir. / Jön Türkler ulusal sorun hakkındaki konumlarını daha 1908 Ağustosunda açıklamışlardı; anayasa halk egemenliğine dayanmalıydı; eyaletlere geniş özerklik verilmeliydi, okullarda temel öğretim, çocukların anadillerinde yapılmalıydı; askerlik hizmeti, din farklarına bakılmaksızın herkes için zorunlu olmalıydı; hatta bir tarımsal örgüt bile öngörülmüştü.*" (7)

Ama Balkan Savaşı, bütün halklarda "milliyetçiliği" alevlendirdi. *Fikret Adanır* şöyle der, "*Balkan savaşlarına karşı sosyalistlerin yaptıkları gösteriyi, onların enternasyonalist bir siyaset çizgisi izlemediklerinin kanıtı olarak anmak adet olmuştur. Elbette, sosyalistler savaşa karşıydılar. Fakat bu makalenin yapmaya çalıştığı akıl yürütmeler doğruysa, milliyetçi burjuvazinin politikalarıyla 'Dar' sosyal demokratların izledikleri çizginin temel felsefeleri arasında yakın bir koşutluk görülmektedir. Jön Türk hareketine adil bir fırsat vermemekle, her ikisi de, Makedonya'nın parçalanmasına yol açacak olan bir Balkan Savaşı'nın risklerini bilerek göze almışlardı. Yirminci yüzyılın sonunda bile Balkanlar'da ulusal sorun hâlâ çözülmeden duruyorsa, bunda Balkan sosyalistlerinin hayli geniş bir sorumluluk payı vardır.*"

O dönemde Balkanlarda, Anadolu'da halklar barış içinde yaşayacakları bir devlet kurabilirler miydi?

Rosa Luxemburg, hayır diyor, kuramazlar. Bakın ne diyor *Luxemburg*, "*Türk yönetiminin hantallığı, kapitalizmi bile üretmekte yetersiz olmuştur, nerede kaldı ki, sonunda sosyalizmi türetebilsin, onun için, ne kadar çabuk yıkılır ve ulusal kurucu öğelerine ayrılırsa o kadar iyi olur- o zaman bu bölge, tarihin diyalektiğinin olağan sürecine katılabilecektir.*" (8)

Bu özetten sonra Milli Edebiyat'a dönersem, bu dönemin toplumsal yapısını *Bülent Tanör*'den bir alıntıyla belirleyeceğim.

"Özellikle İT önderliğinde sahneye konulan 'Milli İktisat' siyaseti, 19. yy'da yarı sömürgeleşme sürecine girmiş olan Osmanlı ülkesinde 'milli' orta sınıfların doğumuna yol açtı (tüccar, esnaf, bankacı, işadamı, şirket ortağı, hafif sanayi ve el zanaatları sahipleri vb.). Taşra burjuvazisi durumundaki eşraf da bunlar arasında yer alır. Söz konusu tabakalar ülkenin ekonomik bağımsızlığına ve bütünlüğüne ilgi duyan ulusal orta sınıfı oluşturuyorlardı. Yerel ya da ulusal kurtuluş mücadelesinin sivil kadroları bunlardan çıkacaktır. Öncülüğü ya da önderliği ise yine orta sınıflar içinde sayılması gereken aydınlar, subaylar ve memurlar yapacaktır. Özetle, yakın tarih, ekonomik ve sosyal alandaki gelişmeler, 1918'den sonra ülkeye dayatılmak istenen 'yarı sömürge tipi köylü devleti' modelini kabul edemeyecek sosyal ve sınıfsal güçleri de yaratmıştı. Nüfus yapısındaki türdeşleşme de (Ermeni tehciri, Rumların bir kısmının 1914-1918 arasında ülkeyi terk etmesi) sosyal değişmenin önemli bir parçasıydı.

b. Düşünsel Alan

Siyasal düşünce ve kültür alanındaki durum da yukardaki tablonun üstyapısındaki yansımalarıdır. İslam birliği ya da Osmanlıcılık siyasetlerinin başarısızlığı, İslamcı (panislamist) ve Osmanlıcı akımları çaptan düşürmüştü. Özellikle Balkan Savaşları'ndan itibaren yükselişe geçen, ulusçu düşünce (milliyetçilik) ve yurtseverlik duyguları yaydı. Millici ve yurtsever edebiyat bütün yurda yayıldı. (Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Mehmet Emin vb.). Aydınlarda ve yerel önderlerde, teokratik dünya görüşünün yerini laik-pozitivist eğilimler almaya başladı. Kurtuluş mücadelesine öncülük edecek olan kadrolar II. Meşrutiyet çocuklarıydılar ve ülke sorunları ile çözümlerini yerel değil ulusal ölçeklerde düşünebilir kıvama gelmişlerdi." (9)

Milli Edebiyat, bu ortamda ortaya çıktı. Şimdi bunu görelim. *Hasan Âli Yücel* anlatıyor, "*Ömer Seyfettin, Ali Cânip, Ziya Gökalp. Ömer 1903'den 1908'e kadar bulunduğu İzmir'den Rumeli'ye nakledildikten sonra 1910'da subaylığı bırakarak Selanik'te yerleşmişti. Ali Cânip 1902'de sürgün edilen babasiyle daha da önce Selânik'e gelmiş bulunuyordu. Diyarbakırlı Ziya Bey, 1909'da Cemiyet kongresinde*

ora İttihat ve Terakki teşkilatını temsil etmek üzere Selânik'te idi; daha sonra da Merkezi Umumiye üye seçilmişti. Cânip, Hâmid ve Hüsnü Beylerin çıkardığı 'Şiir ve Hüsün' mecmuasına şiirler ve makaleler yazıyordu. Sonra bu dergi, adını değiştirdi, Genç Kalemler oldu. Birinci cild, onların idaresindeki genç kalemlerdir. Ömer Seyfettin, yazılarını ve fikirlerini beğendiği Ali Cânib'e hudut boyundan ve askerlik vazifesi başından yazdığı bir mektupta 'Geliniz Canip Bey, edebiyatta, lisanda bir ihtilal vücuda getirelim' teklifinde bulunuyordu. Cânib'in, kendisine gösterdiği bu mektubu okuyan Ziya Bey, Ömer'in fikirlerini doğru bularak onlara katıldı. Merkezi Umumi'de üye olan Ziya Bey'in teşebbüsü ile olacak ki, bu buluşmalardan bir iki gün sonra Cemiyetten resmen yazılan bir tezkereyle Genç Kalemler dergisi İttihat ve Terakki tarafından patrone ediliyor ve Yeni Lisan hareketi, bu derginin ikinci cildiyle ve Cânib'in başmuharrirliği altında başlamış bulunuyordu." (10)

Görülüyor, olay bireysel değil, Milli Edebiyat'ı İttihat ve Terakki "patrone" ediyor. Dilde, Türkçenin yabancı dillerin etkisinden kurtarılması amaçlanır. Yapıtlarda "milli değerler" ele alınarak...

O dönemi göz önüne alırsak, *Ömer Seyfettin*'in öykülerinde ırkçılık yoktur. O öyküler, savunma, yüceltme öyküleriydi.

Bizde romanda, öyküde milliyetçilik, Türk ırkını yüceltme genellikle 1940'larda başlar. Sözgelimi elimde bir roman var. Büyük Türk Romanı diyorlar. Böyle bir niteleme bile yazına karşı olmaktır. Belli bir kümeyi etkilemiş olsa da, estetik değer açısından sözünü etmeye değmez bu kitapların. Yalnız burda *Kemal Tahir*'in *Devlet Ana*'sından söz etmek zorunlu.

Bu romanı okudukta çok şaşırdım ben. Diyelim bir yazar, son derece öznel kalarak roman, öykü yazabilir. Orda kalır bu. *Kemal Tahir*'de böyle olmadı. Büyük bir küme hayran oldu.

Roman tekniği açısından son derece zayıf bir roman *Devlet Ana*. Peki, nasıl oluyor da birçok insan hayran oluyor... Bizim insanımızın dünyayı algılayışında, estetik değerlerinde sorun var.

Bakın, *Taner Timur* ne diyor *Devlet Ana*'yla ilgili, "*Kanımca Devlet Ana, Kemal Tahir'in en başarısız eserlerinden biridir. Dahası, tutucu, yer yer ırkçı tezlerle dolu bir romandır.*" (11)

O kadar.

Ama biz böyle yapmayacağız. Kesinlikle kişilerin eylemleri bir halka yüklenmeyecek. Biz bu topraklarda yaşayan insanı anlatacağız. Başarısını, başarısızlığını, özverisini, çıkarcılığını, acısını, sevincini...

Güzel örnekler var önümüzde. *Yakup Kadri, Sait Faik, Suat Derviş, Oktay Akbal, Kemal Bekir, Demirtaş Ceyhun, Adnan Özyalçıner, Sevgi Soysal, Lütfiye Aydın, Öner Yağcı.*

Dilimiz Türkçe, böylece ulusal olacak yazımız, ama evrensel de.

Kagan, Ulusallık ve Halka Bağlılık'la ilgili bakın neler diyor, "... *ulusal ya da ırksal ayrıcalıklar adına genel-insansal-olan'ın yadsınması kadar, soyut genel-insansal olan adına ulusal-olan'dan vazgeçilmesi, metafizik, gerici, estetiksel olarak zarar verici bir şeydir. Sanatsal yaratımda ulusal özgünlük, halka-bağlılıktan ayrılmayacağı gibi, sanatta genel-insansal-olan'da ulusal özellikten ayrılmaz.*" (12)

Sözgelimi bizde düello geleneği yoktur. Biz ya arkadan vururuz, ya da ev, dükkan basarız. İnsanımızda olmayanı var gibi göstermemeliyiz.

Ancak ulusallık, ulusalda kalmamalı. *Kagan*'ın söylediği gibi, "*Genel-insansal-olan, ulusal olan'ın içinde*" yer alır.

Ulusallıkla evrensellik diyalektik bir bütündür.

Sonuç olarak dil konusunda şunu söyleyeceğim. Gerçeği örtücü, gerçeği bozucu bir dilimiz olmayacak.

Dipnotlar

1 Cengiz Gündoğdu, *Eleştiri*, Süreç Yayıncılık ve Tanıtım Ticaret Ltd.Şti., İstanbul, 1987.

* Hakkı Dursun Yıldız, *İslamiyet ve Türkler*, İst. Ünv. Ed. Fak. İstanbul, 1976.

** S.F. Mahmud, İslam Tarihi, Çev. A. Kevenoğlu - A. Sümer, Varlık Yayınları, İstanbul, 1973.

*** Ali Mazaheri, *Ortaçağda Müslümanların Yaşayışları*, Çev. Doç. Dr. Bahriye Üçok, Varlık Yayınları, İstanbul, 1972.

2. Jean Blot, *Düşman Sözcükler*, Unesco'dan Görüş Dergisi, 7/1987.

3. Klaus Betzen, *XX. Yüzyıl Alman Romanında Savaşın Yorumu ve Anlatılması*, Çev. Vural Ülkü, Türk Dili-Roman Özel Sayısı II, Sayı 159, Aralık 1964.

4. F. Engels, *Mutlak Eleştirinin İkinci Kampanyası, Kutsal Aile*, Sol Yayınları, Çev. Kenan Somer, Ankara, 1976.

5. Ali Engin Oba, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1995.

6. Niyazi Berkes, *Felsefe ve Toplumbilim Yazıları*, Adam Yayınları, İstanbul, 1985.

7. Fikret Adanır, *Osmanlı İmparatorluğunda Ulusal Sorun ile Sosyalizmin Oluşması ve Gelişmesi, Makedonya Örneği, Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalizm ve Milliyetçilik 1876-1923*, Der. Mete Tunçay - Eric Jan Zürcher, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.

8. Aktaran Fikret Adanır, a.g.e.

9. Bülent Tanör, *Kurtuluş-Kuruluş*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2007.

10. Hasan Ali Yücel, *Edebiyat Tarihimizden*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1989.

11. Taner Timur, *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002.

12. M. Kagan, *Güzellik Bilimi Olarak Estetik ve Sanat*, Türkçesi Aziz Çalışlar, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1982.

YARATICILIK

İzlek

Hiç kimse, hiçbir alanda, konuyu yetkin bir biçimde kavrayamazsa yaratıcı olamaz. Dört elle sarılmak denir ya, işte öyle. Yarım elle sarılırsak iz sürücüsü olabiliriz, ama o izi genişletemeyiz.

Şimdi soru şu. Yazar, nasıl yaratıcı olabilir, n'apmalıdır bu konuda. *Gorki*'den başlayalım. *Gorki* şöyle der, "*Yazmaya yeni başlayanlar edebiyat tarihini iyi bilmelidirler.*" (1)

O zaman sizler, en azından Tanzimat Edebiyatı'ndan başlayarak bugüne gelen süreci iyi öğrenmek zorundasınız. Ama bunun için sizlere bir yapıt önermeyeceğim. Çünkü okullarda okutulsun diye üstün körü yazılmıştır bizim yazınsal tarihimiz.

Bu kadar mı... değil. Yine *Gorki* söylüyor, "*Yabancı edebiyatı da tanımak gereklidir; çünkü yazınsal yaratıcılık, özünde bütün ülkelerde ve halklarda aynıdır.*" (2)

Bunun anlamı şu. *Balzac*'tan başlayarak yazınsal yapıtlar disiplinli bir biçimde okunacak.

Okumanın yararını *Gorki* şöyle anlatır, "*Şimdi yazmayı nasıl öğrendim sorusunu yanıtlayacağım. / İzlenimleri, hem doğrudan doğruya yaşamdan, hem de kitaplardan topladım. Bu birincisi, hammaddeyle, ikincisi yarı işlenmiş maddeyle kıyaslanabilir; ya da daha kaba, ama daha açık bir deyişle; ilkinde hayvanla ve daha sonra o hayvanı kusursuz bir güzellikle saran postuyla ilişki kurdum.*" (3)

Ömer Seyfettin, yaratıcılık için ilk elde hissetmeyi önerir, şöyle der, "*N'olursa olsun hissedemeyen iyi bir yazar, iyi bir şair olamaz.*" (4) Yine *Ömer Seyfettin*'e göre düş kurma, gözlem, gerçeklik yaratıcılığın temel ilkeleri.

Hegel'in yaratıcılık üstüne söylediklerini, *Hegel*'in idealizminden ayıklayarak görürsek, şu çıkar karşımıza, "*sanatçı*" der *Hegel*, "*soyut genellemelerin zenginliğinden değil, hayatın zenginliğinden çıkıp yaratımda bulunmalıdır. (...) O çok şeyi görmüş, çok şey işitmiş ve çok şeyi belleğinde depolamış olmalıdır.*" (5)

Burda duralım. Hayatın zenginliği dendi, düş gücü dendi... Nasıl olacak bütün bunlar. Hayatın zenginliği ne demek...

Okullarda okuduk, orda öğreneceğimizi öğrendik... üstelik okullarda yaşamın zenginliğini değil, yoksulluğunu gördük...

Sabahları erken saatte, belki uykulu uykulu işe gitmek için yola koyulduk... Kaldırımlar tozuta tozuta temizleniyor, sabah sabah büfesini açan, bir karış sakallı, asık yüzüyle bize bakıyor.

Nerde yaşamın zenginliği...

Bakalım ne diyor *Bertrand Russell*, "*Gerçekte felsefenin değeri, geniş biçimiyle, onun kesinsizliğinde aranmalıdır. Felsefeden hiç pay almayan insan ömrü boyunca, sağduyudan, kendi çağının ve ulusunun alışılmış düşüncelerinden ve kendi özgür usunun katkısı ya da onayı olmadan zihninde yer eden kararlardan türeyen önyargıların tutsağıdır.*" (6)

Felsefeden pay almayan, "*alışılmış düşüncelerin oluşturduğu önyargıların tutsağıdır.*"

Çünkü felsefe, "*alışılmış şeyleri, alışılmamış yüzleriyle göstererek merak duygumuzu canlı tutar.*"

Yaşamın zenginliğini görebilmek, "*alışılmış şeylerin alışılmamış yönlerini*" görebilmek için felsefeden pay almak gerekiyor. Ama "yarım hekim candan / yarım âlim dinden eder" örneği gibi, yarım yamalak değil, dört elle sarılacaksınız felsefeye.

Bir öykü, bir roman kısırsa bunun nedeni yazarın felsefeden pay almamış olmasıdır.

Peki, yaratıcılığı eyleme sokan nedir. *Hegel*'in yanıtı izlektir.

Hegel, sanatçıda esinlemenin olabileceğini irdelerken şöyle der, "*... sanatçının temel koşulu olarak düşünülen düş gücü ve teknik uygulama etkinliği, üçüncü olarak genelde 'esinleme' diye adlandırılan şeydir. (...) esinlemenin esas olarak duyusal uyarım aracılığıyla üretilebileceğine inanılır. Ama kanın kızışması, hiçbir şeyi başarmaya yetmez; şampanya şiir üretmeye yetmez. (...) Bu yüzden de en parlak deha, çoğu kez, sabah akşam tatlı bir esintiden zevk alıp gözlerini gökyüzüne dike-*

rek çimenlerin üzerinde uzanıp yatabilir, ama kolayca incinir olan esinlenmeden bir soluk bile alamaz." (7)

Esinleme gelsin diye şampanya, şarap, rakı içmeyeceğiz. Şöyle kırlarda dolaşmakla gelmiyor esinleme.

Peki n'apacağız. *Hegel* n'apılması gerektiğini gösteriyor. "*Öte yandan esinlenme tinsel bir üretme niyetiyle de iş başına çağırılamaz. Önceden kendisinde canlı bir uyarıcı olarak bir tema taşımaksızın, bir şiir yazmak, bir resim yapmak ya da bir ezgi bestelemek için sadece esinlenmeye yönelen ve yalnızca şurada burada malzeme peşinde koşan bir insan, o halde, yeteneği ne olursa olsun, salt bu niyete dayanarak güzel bir kavrayış oluşturamayacak ve sağlam bir sanat eseri üretemeyecektir. Ne tamamen duyusal bir uyarıcı ne de salt isteme ve karar verme, halis esinlenmeyi sağlar; bu türden araçlar kullanmak, yalnızca, yüreğin ve düş gücünün henüz herhangi bir hakiki ilgiye tutunmamış olduğunu kanıtlar. Ama sanatsal dürtü doğru türden ise, bu ilgi zaten önceden özgül bir nesnede ve temada yoğunlaşmış ve ona sımsıkı yapışmıştır.*"

"*Canlı uyarıcı*" bir izlek yoksa, şurda burda dolaşmakla ne şiir, ne de roman, öykü yazılabilir.

Peki izlek nedir.

İzleğin ne olduğu ilerde anlatılacak. Ama şimdi kısaca tanımlamak gerekiyor izleği. *Kagan* bakın ne diyor izlek için, "*... bir yapıtta tema denince, burda anlatılmak istenen şey o yapıtta tartışılacak etiksel, siyasal, dinsel, felsefi ve estetiksel türden özgül bir yaşamsal sorun; yapıtta ortaya atılacak ve şu ya da bu şekilde yanıtlanacak yaşamdan alınma bir sorudur.*" (8)

Yazarı ateşleyen işte bu izlektir.

1980'den sonra Sanatta Star Sistemi yazarları, izleği küçümsediler. Bir yapıtın, etiksel, siyasal, dinsel, felsefi ve estetiksel türden, özgül bir sorunu olması, bunu tartışması neden küçümsenir.

O yazar izleksizse, gözü kapalı yaşıyorsa, roman diye, öykü diye olayları arka arkaya diziyorsa, izleğe karşı çıkar.

9 Şubat Salı

Gösteri dergisinde Berna Moran'ın yazısı. *On Yıl Sonra Sevgili Arsız Ölüme Bakış.* Şöyle diyor Berna Moran, "*Sevgili Arsız Ölüm yayınlandığında (1983) tartışmalara neden olmuş, bir yandan övülürken, bir yandan da çok olumsuz eleştiriler almıştı. Karşı çıkanlar romanı özellikle gerçeklik yönünden eleştiriyor, romandaki kişilerin Türkiye gerçeklerine ters düşmese de bu gerçekliğin anlatılışının gerçekçi olmadığını söylüyorlardı.*"

Tam burda bir dipnotu var. Şöyle, "Örneğin; Cengiz Gündoğdu, Mustafa Sercan, Attilla Birkiye, Latife Tekin'in Romanlarında Gerçekçilik, Varlık Dergisi, Haziran 1985"

Berna Moran'ı okuduktan sonra sekiz yıl öncesini... o tatsız günleri düşündüm. Türkiye edebiyatında yeni bir star yaratılmak isteniyordu. Herkesin elinde *Sevgili Arsız Ölüm* vardı. Ciddi bir kampanyayla insanın bilinci dumura uğratılmıştı. Latife Tekin, toplumcu gerçekçi bir yazardı... söylenen oydu...

Romanı okuyunca gülmüştüm. Latife Tekin'in yazarlıkla... toplumcu gerçekçilikle bir ilgisi yoktu. Bunun üstüne, Latife Tekin'i beğenen Birkiye'ye rica ettik. Bir söyleşi düzenleyelim dedik. Latife Tekin'i de çağırdık. Gelmedi. Ben, Mustafa Sercan, Atilla Birkiye oturduk konuştuk.

Berna Moran, o söyleşi için şöyle diyor, "*Roman denen anlatının mutlaka gerçekçi olması gerektiği inancına dayanan bu suçlama gerçekçi yöntemlerden yalnızca biri olduğunu hesaba katmadığı için yersiz ve haksız bir suçlamaydı.*"

Önce şu. O söyleşiyi yeniden okumadım. Ama Birkiye bizcileyin düşünmüyordu. Belki ortak noktalar bulunabilir o söyleşide. Ama Birkiye'yi "yersiz ve haksız suçlama"nın içine sokmamak gerekiyor.

Şimdi düşüncemi söylüyorum. Bana göre sanat insan araştırması. İşte bundan ötürü sanatın gerçekçi olması gerekiyor. Berna Moran bunun inanca dayandığını sanıyor. Hayır. Bu görüşüm benim dünya görüşüme... dünya görüşüme dayanan bakış açıma dayanıyor.

Sekiz yıl önce böyle düşünüyordum. Değişmedim. Bugün de böyle düşünüyorum.

Şimdi bir gerçekçilik tartışması açmak istemiyorum. Şunu söylemeliyim. Gerçekçi bakış açısı "yersiz ve haksız bir suçlama" değil.

Burda dikkat edilmeyen bir noktayı söylemeliyim. Ben, kendi tarihimi yazan bir insanım. Bir mücadelenin tarihi bu. Nedir bu mücadele. Ben, Türkiye'de kötü esere... yabancı deyişle kitsch... karşı mücadele eden biriyim. Pek anlamı yok bunun. Çünkü kimse çıkıp da "Ben kötü eseri destekliyorum" demedi. Demez. Kimse kötü eseri desteklemez de ondan. Fethi Naci mi, Berna Moran mı, Doğan Hızlan mı bile bile kötü eserleri övdüler. Hayır. Peki, ama bunca kötü eseri nasıl oldu da övdüler... dahası "baş yapıt" saydılar. Bakış açıları yüzünden. Onların baktığı yerden bir eserin kurgusu... dili... hakikatı bütünüyle görünmez. Onların baktığı yerden kötüyü görmezsin.

Yalın bir örnek vermek gerekiyor. Bakın ne diyor Berna Moran, *"Sevgili Arsız Ölüm, özgünlüğünü kısmen geleneksel hikayemizin özellikleriyle, modern romanın özelliklerini kaynaştırmasına borçlu bence."*

Bu cümlede borçlu kelimesinin hiçbir anlamı yok. Borçlu kelimesi bir kalıp. Kötü bir kalıp. Kötü kalıp bu cümleyi kötülüyor. İş burda bitmiyor. Bu kötü kalıp, birçok kötü kalıpları peşinden sürüklüyor. Yazıyı baştanbaşa kötülüyor.

Türkiye'de edebiyat... dilin... anlatımın bu yanına dikkat edilmediği için kötü oluyor. Okuru da kötülüyor.

Bunu görebilmek için bakış açısını değiştirmek gerekiyor. Bakış açısını değiştirebilmek için felsefeyi... fiziği... matematiği iyi kavramak gerekiyor. Ancak ondan sonra bir eserde, diyelim onbin kelime varsa, tek bir kelimenin ancak 9999 kelimeyle anlam kazandığını... güzelleştiğini... kötüleştiğini anlayabiliriz.

İşte bunu anlatmaya çalışıyorum... bunun mücadelesini veriyorum. Nasıl bir ülkede... nasıl bir edebiyat ortamında. Yazmaya başladığı bir eserde üçüncü kelimeden öncesini unutan yazarların ülkesinde... böyle bir edebiyat ortamında.

Söylediklerim anlaşılacak mı. Anlaşılacak. Anlaşıldığı gün Türkiye edebiyatı çökecek. Çöküşten sonra yeni... güzel... gerçekçi bir edebiyat yaratılacak.

Latife Tekin'e gelince... Berna Moran şöyle diyor, *"Yazar, roman öncesi ve roman sonrası anlatı tekniklerini kaynaştırıp uzlaştırdığı bu başarılı yenilikçi yapıtı ile 1980'lerde klasik gerçekçi Türk roman geleneğinin sınırlarını aşarak ye-*

ni bir roman türü arayan akımı başlatanların arasında yerini almış ve edebiyatımıza taze bir hava getirmiştir."

Berna Moran'ın bu anlatımı kötü kalıplarla iyiden iyiye kötü. Bu bilinsin. "Kaynaşma-uzlaşma sınırları aşma-yerini alma-taze hava..."

Peki Latife Tekin... Berna Moran'ın övdüğü nokta, tam da kötülenmesi gereken nokta.

Neden.

Eco şöyle diyor, *"Clement Greenberg'in çok başarılı formulüne göre, avantgarde, sanat süreçlerini izler. Kitsch ise onların etkilerini."* (Umberto Eco, Açık Yapıt, Çev. Yakup Şahan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1992) Latife Tekin, sanat süreçlerini izleyen yenilikçi yapıtların etkisini izleyen tam bir kitsch oluşturucusu. Nedir, kitsch oluşturucusunun görevi. Ünlü... pahalı gömlekleri giyemeyenlere taklit gömlek yapar. Estetik bilinci dumura uğratır. Kötüyü genelleştirir. İnsanı edilgenleştirir.

Türkiye böyle kitsch oluşturucularıyla dolu. Bakmayın onların "ben solcuyum... ben bireyciyim... ben anarşistim" demelerine. Onlar birer yol boyunca çamur toplayıcıları... Kitschin öbür anlamı bu... çamur toplayıcıları... Çamuru bize seramik diye yutturmaya çalışıyorlar. Çamurdan seramike geçiş, bilgi ister... ciddiyet ister... samimiyet ister... emek ister.

Çamur toplayıcılarla mücadele devam ediyor. Edecek.

Yıldız Güncesi, İnsancıl Dergisi, Yıl 1993, Sayı: 30

Tolstoy'da Yaratma Süreci

Anna Seghers, Lukacs'a yazdığı mektupta yaratma sürecini şöyle anlatır, "*... belirtmek istediğim, özgül sanatsal süreç, belki de en güzel Tolstoy'un anlattığı, ama büyük bir olasılıkla bu süreci doğru gözlemleyebilmiş olanların tümünce anlatılan süreç. Tolstoy, güncesinde bu yaratma sürecinin iki aşamalı olduğunu söyler. İlk aşamada sanatçı, gerçekliği, görünüşte bilinç düzeyinde olmaksızın, doğrudan algılar; çoktan bilincine varılmış olan, yine bilinçdışı konuma dönüşür; ikinci aşamada ise bu bilinçdışı konumu yine bilinçle algılama söz konusudur.*" (9)

Burda önemli nokta şu. Yaratma iki aşamalı. İlkinde sanatçı, bilinç düzeyinin dışında algılar. İkinci aşama, bilinçdışı konumu, bilinçle algılama.

Bütün bunları gerçekleştirmek kolay değil, *Seghers* neler diyor, ona bakalım. "*Senin de bildiğin bütün bu söylenenler, genelde senin söylediklerine de uygun düşüyor, böyle olması da doğal. Şimdi gerçekçilik tartışmasının ana bölümleri bu yöntem üzerine bir tartışma olduğu için, özellikle sanat yoluyla yaratmanın ikinci aşamasına ilişkin; yani söz konusu olan soru şu: Gerçekliğin bu bilinçdışı algılanışının toplumsal nitelikte ve geleceğe yönelik bir sanat yapıtına dönüşebilmesi için yapılması gereken nedir? Şimdi ortaya, acaba yöntem üzerine eğilme, sanat yoluyla yaratmanın ilk aşamasından bu ölçüde çözülmüş konumda gerçekleşebilir mi sorusu çıkıyor. Beni sakın yanlış anlama: Yöntemin de, tıpkı o ilk aşama gibi, özgül sanatsal bir şey olduğunu ne denli iyi bildiğini biliyorum. Gelgelelim gerçeklik karşısındaki ilk tepki aşaması olan bu birinci aşamayı geride bırakmak ne denli önemli ise, bu ilk tepkinin sanat yoluyla yaratmanın ön koşulu, temel koşulu olduğunu; nasıl yöntemsiz bir bireşime varılamazsa bu koşul olmaksızın bir bireşime varılamayacağını asla unutmamak da o denli önemlidir. Belki bu sana, içinde bu noktaya özellik-*

le değinme isteğini uyandırmayacak kadar kendiliğinden anlaşılabilir göründü. Ama ne yazık ki hiçbir şey, kendiliğinden anlaşılamaz. Son beş yılda bana sık sık gelen yoldaşlar oldu;(...) Bu dostlar, dünyayı sihrinden tümüyle yoksun kılmayı becermişlerdi. Sözü edilen ilk tepki (Tolstoy, ilişkin olarak gerçekliğin bir kez daha taptaze ve bilinçdışı insanı etkilemesi gerektiğini, insanın onu bir kat daha bilinçli olarak yaratabilmesinin ancak böyle mümkün olabileceğini söyler.) bu dostlarda tümüyle yitip gitmişti, ya da hiç yoktu. Okurun da okuma ediminin ardından duyumsamasının olanaksız olduğu, yaşanmamış bir dünyayı anlatıyorlardı. İşçi sınıfının yaşamından alınma görkemli anları, dahası kendilerinin de paylaşmış oldukları anları yapay bir olay örgüsünün içine tıkmaya çalışıyorlardı -olgunluk düzeyleri, gerçek bir olay örgüsü bulmalarına elverişli değildi; böylece kendileri açısından yaratmak ya da tanımlamak ikilemini çözmüş olduklarına inanıyorlardı."

Sorunu bir kez daha görmek zorunlu. Sanatçının ilk dolaysız etkiyi aşması gerekli, ama zor. Çünkü ilk aşamada "saplanıp" kalabilir sanatçı.

Peki, neden zor bu ilk aşamayı aşmak. Bunu şöyle anlatır *Seghers*, *"... saplanıp kalıştır. İçinde yaşadığı zamanın ve toplumun gerçeği, o kuşak üzerinde ağır tempoyla gelişen, kalıcı bir etki değil, bir tür şok etkisi yarattı. Bir sanatçının bu ilk dolaysız etkiyi aşmamasının, aşamayıp boğuşmasının ya da aşmak istemeyip onu durağan kılmasının pek çok nedenleri, öznel nedenleri bulunabilir; ama öznel olmasına karşın bunlar, doğal olarak her zaman sanatçının toplumsal konumundan kaynaklanır. Dün olduğu gibi bugün de bir sanatçının gerçeğin üstüne gitmekte duraksamasının çok değişik nedenleri olabilir. Salt yetersizlik (örneğin kendini bir izmle örtmeye çalışan yetersizlik) ya da, başka nedenler arasında, yörüngeden ayrılma korkusu gibi. Bu, gerçekliği çok saptırıcı bir etki yaratır. O zaman sanatçı, serinkanlılığın ve sorumluluğun gerek kendisi, gerekse eylemde bulanan herkes için gerekli olduğunu unutmuş olur."*

Seghers açıkça söylüyor. Yazarın dolaysız ilk etkiyi aşamamasının nedeni şu. Yazar, gerçeğin üstüne gidemezse ilk uğrağı aşamaz. Şöyle der *Seghers*, *"Bunalımlara, savaşlara vb. özgü bu gerçekliğin önce üstlenilmesi, onunla karşı karşıya gelmekten çekinilmemesi, sonra da biçimlendirilmesi gerekir."*

Seghers'in dolaysız ilk etki dediğini, burda açmak gerekiyor. Dolaysız ilk etkiye, dolaysız algılama da denir. Dolaysız algılama öncesinde bilinçte, o konuyla ilgili birikim yoktur. Sıradan bir örnek verirsem, yolda giderken, birinin düştüğünü gördük. Kişinin düştüğünü görmek, dolaysız algılama, bir anlamda dolayımsız bilgi türüdür. Bu bilgi kişiye düşenin neden düştüğü bilgisini vermez.

Öyle yolda yürürken neden düştü. Ayağı bir yere mi takıldı, biri çelme mi taktı. Belki de bunların hiçbiri düşmenin nedeni değildir. Düşen, sayrıdır, başı dönmüştür.

Bu uğrağı aşmak, *Seghers*'in de dediği gibi zor.

Bir yazarı gerçekle karşı karşıya gelmekten alıkoyan ne olabilir. *Seghers*'i izleyerek bunun üstünde duralım.

Seghers "*izmle örtmeye çalışan yetersizlik*" diyor.

Düşünelim. Yazarımız sosyalist. İşçi sınıfındaki eksiklikleri, yetersizlikleri görmezse, ya da görmek istemezse, ilk uğrağı aşamaz. Şöyle de olabilir. Sosyalisttir yazarımız, kimi sosyalistlere kızmaktadır. İlk uğrağa bile ulaşamaz. Ne yazık.

Vedat Türkali'nin *Güven* adlı romanı böyledir.

Selim İleri, Adalet Ağaoğlu, Pınar Kür küçük burjuva bilincini aşamadıkları için ilk uğrakta kalmışlardır.

Bu nokta son derece önemli. Bir yazar kesinlikle ilk uğrağı aşmalıdır. Bu uğrak çok savunup sevdiği bir küme, bir eylem biçimi olabilir.

İlk uğrağı aşacak gücü yoksa, kalemi bıraksın. İşte bir örnek.

Demirtaş Ceyhun ne diyor, "*... 24 Eylül 2003 günlü Cumhuriyet gazetesinin Kültür sayfasından öğrendiğimize göre Ahmet Akçay adlı genç 'Eylül Öykü' dergisinin 2. sayısında çıkan yazısında 'Günümüz Türk öykücülüğünün postmodernist yönelimler sonucu toplumsal gerçeklikle ilişkisini koparması gerçekten sevindirici olmuştur*' diyor." (10)

Tolstoy, gerçeklikle yüz yüze gelişini söyle anlatır, "*Böylece içimde birçok okuyucuya tuhaf gelebilecek bir duyguyla işe üçüncü kez başladım. Bu, kolay kolay anlatamayacağım bir çekingenlik duygusuydu. Bonaparte'nin Fransası'na karşı giriştiğimiz savaşta kazandığımız yengiyi, aynı zamanda uğradığımız başarısızlıkları anlatmaksızın yazmaktan utanıyordum. 1812 yılı üzerine aşırı bir vatanseverliğin etkisiyle kaleme alınmış yapıtları okuyup da, içinden bunları inandırıcılıktan ve içtenlikten yoksun bulmamış, bir tedirginliğe kapılmamış olan var mı?*" (11)

Tolstoy, birinci noktayı aşıyor böylece "aşırı vatanseverlikten" kurtulup, gerçekle yüz yüze geliyor.

Bilincin Konumları

Yaratma, nerden bakarsak bakalım bilincin eylemi. Dolayısıyla bilincin üstünde durmak zorunlu.

Bilincin ilk eylemine olgusal bilinç diyorum. Duyusalın ötesine geçemiyor bu bilinç. Yaşanan, görünen, anlatılan olgulara dayanıyor. Olguyu irdelemiyor, olduğu gibi alıyor. Olguları oluşturan etkenler, olgular arası ilişkiler... İlgilenmiyor bunlarla.

Sorunlar, sorunların çözümü olgular üstünden yürütülür. Bu çözüm olguya uymazsa bile, olgunun orası burası bükülerek çözüm üretilir. Bir iki olgudan yola çıkarak tümele varılır.

Olgusal bilinç, olguyu mutlaklaştırır. Olguya, tarihsel-diyalektik açıdan bakmaz.

Yazarın, kalemi eline almadan önce olgusal bilinci aşması zorunlu. Çünkü yazar, bize ilişkileri içinde, bir toplumda, bir tarihte yaşayan insanı gösterecek.

Sözgelimi, *Yakup Kadri*'nin *Panoroma*'sı canlıdır da, *Adalet Ağaoğlu*'nun *Bir Düğün Gecesi* canlı değildir. *Yakup Kadri* olgusal bilinci aşmış, *Adalet Ağaoğlu* aşmamıştır da, ondan.

Hemen bir soru. Olgusal bilinci kırmak zor mu. Zor. Bakın neden zor. Bir alıntı, "*Bir algı, bir algının fenomen objesi doğru ya da yanlış olabilir mi? İlk önce bu soruya evet demek akla gelebilir. Suya bir değnek sokunca, değnek kırılmış gibi görünür, ben de onu kırık bir değnek olarak görürüm. Ama bu algının yanlış olduğu besbellidir; çünkü değnek gerçekte kırılmamıştır, yalnız kırılmış gibi görünmektedir. Bundan dolayı da bana değneği kırılmış olarak gösteren algı yanlış bir algıdır. Bununla birlikte algının ya da fenomenal objenin kendisi yanlış değildir; sadece değneğin, real değneğin kırılmış olduğunu söyleyen benim yargım yanlıştır.*" (12)

Burda duralım. Değneği suya sokuyoruz. Değnek kırık gözüküyor. Bu algı yanlış algı. Buna karşılık görünen, kırık görünen değneğin algısı yanlış değil. Bu nokta önemli. Olgusal bilinç, suda değneğin kırık olduğunu görüyor, ama değneği sudan çıkarmayı düşünmüyor.

Sürdürüyoruz alıntıyı, "*Real değnek bana belli koşullar altında, örneğin suya daldırıldığında kırılmış olarak görünür; bu algı herhangi başka bir algı gibi bir algıdır, ne yanlıştır ne de doğrudur, sadece vardır. Bu, yanlış bir algı olmayıp, yanıltan bir algıdır; yani beni yanlış bir yargıya götürebilen bir algıdır. Öyleyse, değneğin, real değneğin kendisinin kırılıp kırılmamış olduğunu nasıl bilirim? Bu değneğe dokunmakla, ya da sudan çıkarıp bakmakla.*"

Değneği, su, kırık gösterir. Olguları da dil kırık gösterir...

Şimdi dönelim *Yakup Kadri*'yle, *Adalet Ağaoğlu*'na... *Yakup Kadri, Mustafa Kemal*'in aydınlanma hareketinin nasıl delik deşik edildiğini gösterir Panorama'da. Nesnel bir bakışla. *Adalet Ağaoğlu*, Tezel'in kişiliğinde, solcu olduğu günlerde Boğaz Köprüsü'ne karşı çıkışının pişmanlığını gösterir.

Taşıtla üstünden geçerken, köprüye, bir zamanlar karşı çıktı diye solcunun pişman olması yersiz. Sol, köprüye, köprü tuzağına yol açar diye karşı çıktı. Haklı da oldukları görüldü.

Köprü, algı yanılgısına yol açıyor *Adalet Ağaoğlu*'nda.

Olgusal bilinç, bilinç içeriğine bakmaz. Olguda kalır.

Peki, olgusal bilincin hiç mi işlevi yok. Günlük yaşamda gerekli. Elektrikleri yakmak için düğmeye basarım. Evimin yolunu bilirim.

Olgusal bilinçte kaldıkları için *Selim İleri, Pınar Kür, Adalet Ağaoğlu*, 12 Mart'ı yanlış değerlendirdiler. Karşı gerçekçi roman yazdılar. Buna karşılık olgusal bilinci aşan *Kemal Bekir, Kanlı Düğün*'le 12 Mart'ın sınıfsal yapısını gösterdi.

Dünyayı Bu Sürü mü Yönetecek

Alphonse Daudet, Arthur (13) adlı öyküsünde bir işçiyi anlatır. Arthur, her cumartesi, haftalığını aldıktan sonra meyhaneye gider.

Arthur'un meyhaneye gitmesini, sonradan olanları, "*korkunç dram*" diye niteler... Dram neymiş bunu görelim önce.

> *"Dram, hep aynı biçimde başlıyordu. Kadın, akşam yemeğini hazırlıyor; çocukları da çevresinde dönüyordu. Bir yandan onlarla tatlı tatlı konuşuyor, bir yandan da iş görüyordu. Saat yedi oluyor, sekiz oluyor. Gelen, giden yok... Zaman geçtikçe kadıncağızın sesi değişiyor, hıçkırıklı ve sinirli oluyordu. Karnı acıkan, uykusu gelen çocuklar mızmızlanmaya başlıyordu. Adam bir türlü görünmüyordu. Onsuz yemeğe oturuluyordu. Sonra çocuklar yatıp da uykuya dalınca, kadın tahta balkona geliyordu. Onun alçak sesle hıçkıra hıçkıra;*
>
> *- Ah edepsiz! Ah edepsiz! diye söylendiğini duyuyordum."*
>
> Arthur'un yüksekten düşmesi için çizgiyi yükseltiyor. Bakın nasıl, "*... kendi kendine yüksek sesle dert yanıyordu. Kira yine geç kalmıştı, alacaklılar, ekmekçi veresiyeyi kesmişti... Yine parasız dönerse, ne yapacaktı? Sonunda geç kalanların ayak seslerine kulak kabartmaktan, saatleri saymaktan bıkıp usanıyor, içeriye giriyordu. Fakat aradan epey zaman geçip de, ben artık her şeyin bittiğini sandığımda, yanı başımdaki balkonda birisinin öksürdüğünü duyuyorduın. Zavallı kadın, merakından yine eski yerine gelmiş, o daracık karanlık sokağa baka baka gözünün nurunu tüketiyor, ama kendi yoksulluğundan başka bir şey göremiyordu."*

Görüyorsunuz, çizgi yükseldi. Arthur, bütün parasını meyhanede harcarsa durum kötü. Kira gecikmiş, ekmekçi veresiyeyi kesmiş. Arthur, gecenin birinde ya da ikisinde eve geliyor.

Görelim neler oluyor...

"- Hani para?

Arthur'un sesi:

- Kalmadı, diyordu.

- Yalan söylüyorsun!....

Gerçekten de yalan söylüyordu. Dahası, meyhanede ağzı kızıştığı zaman bile, pazartesi çakıntısını önceden düşünerek, hep birkaç para saklardı. İşte kadın, haftalığın bu artığını elinden koparmaya çabalıyordu. Arthur çırpınıyordu.

Hepsini şaraba verdim, dedim ya; diye bağırıyordu. Kadın, yanıt vermeksizin, bütün dargınlığı, bütün sinirliliğiyle adama kıskıvrak yapışıyor, onu tartaklıyor, üstünü başını arıyor, ceplerini karıştırıyordu. Bir süre sonra, paranın yere düşüp yuvarlandığını, kadının da bir başarı kahkahasıyla, ufaklığın üzerine atıldığını işitiyordum.

- Ah, işte gördün mü?

Sonra bir sövgü, arkasında da bir sürü pat küt... Artık sarhoş, öcünü alıyordu. Bir kez dayak atmaya başladı mı, bir türlü sonunu getiremiyordu. O pis kenar mahalle şarabında ne kadar kötülük, kırıp dökücülük varsa, hepsi beynine sıçrıyor ve ortaya çıkmak istiyordu. Kadın, çığlığı basıyor, karanlık odanın son eşyası da paramparça oluyor, uykularından sıçrayarak uyanan çocuklar korkudan ağlıyorlardı. Pasajda pencereler açılıyor ve herkes birbirine:

- Yine Arthur'un marifeti! diyordu."

Pazar sabahı bu patırtı gürültü biter. Arthur, aslında iyi insandır yazara göre. "*ordan buradan toplanmış düşünce kırıntılarıyla*", işçilerin haklarından, kapitalistlerin baskılarından söz eder.

Gece yarısı dayak yiyen karısı, kocasına hayran hayran bakar. Kadınlar şarkı söyletirler Arthur'a.

"Bütün bunlar Arthur'u bir dahaki cumartesiye haftalığını yiyip karısını dövmekten alıkoymuyordu. Hem sonra bu izbede, haftalıklarını yiyip karılarını dövmek için babalarının yaşına gelmeyi bekleyen bir sürü küçük Arthur da vardı... Dünyayı bu sürü yönetecek ha!... Öyle olacaksa, pasajdaki komşularımın dediği gibi, 'nâlet olsun!'"

Bu öykünün sakatlığı nerde. Bunu görebilmek için *Dobrolyubov*'a bakmak gerekiyor. *Dobrolyubov*, *Dostoyevski*'nin *Ezilenler* adlı romanım eleştirir.

Dostoyevski, Ezilenler'de haksızlığa uğrayanları, ama buna karşı hakkını alamayanları anlatır. Sözgelimi Prens Valkovski, İhmenev'in elinden çiftliğini alır.

Bu durumda İhmenev, n'apabilir. Dava açar, hakkını arar.

> *"... çocuk olmayan birini, yaşlı İhmenev'i alalım. Sağlam karakterli bir insandır İhmenev, ancak bu karakter sağlamlığı savaşımcılığında değil, dargınlık ve hiddetinin kolay kolay geçmemesindedir. Öfkesini bazen çok uysal bir insan olan karısından, bazen da deli gibi sevdiği ama yine de birkaç kez lanetlemekten geri durmadığı kızından çıkarır. Peki ama neden bütün gücünü asıl yöneltmesi gereken yere, kendisini aşağılayan kişiye, prense yöneltmez bu adam? Aslında bütün gücüyle prensin üzerine yüklenmeyi o da çok ister, ama bu uygulanması pek kolay bir iş değildir. Bir kez, prensle ancak belirli nezaket kurallarına uyularak, belirli protokol gerekleri yerine getirilerek ilişki kurulabilir. Prense karşı dava açmıştır, ama ha deyince bitecek gibi değildir dava, her şey yasalara göredir ve yasalara göre dava yıllarca sürer; işin böylesine uzaması İhmenev'in değil, prensin işine yarar. Aslında her şey prensten yanadır. Daha üstün yargı yerlerine başvurmanın da bir yararı olmaz; her seferinde prens haklı görülür, kendisi haksız. Sonuçta iş gelip, ellerindeki biricik varlığın, İhmenevka'nın açık arttırmayla satışına dayanır. İhtiyar, çiftliğini satışa çıkarmanın haksızlık, vicdansızlık, onursuzluk olduğunu bilir, ama elinden başka hiçbir şey gelmez. Peki, onu böylesine çaresiz bırakan güç kimden kaynaklanmaktadır? Prensten mi? İyi, ama İhmenev prensi öldürmüş olsaydı bile çiftliği yine de satışa çıkarılmayacak mıydı?*
>
> *Hem prensi öldürebilmek o kadar kolay değildir: öylesine iyi korunmaktadır ki!... İhmenev prensin bir memura "Bazı ailesel nedenlerle" ihtiyarın mahkeme kararıyla kendisine ceza olarak ödediği on bin rubleyi geri vermek istediğini söylediğini öğrenince, prensi öldürmek ister. Çünkü kızının namusunun kirlenmesine bedel olarak düşünülmüş bir paradır bu. Çileden çıkan İhmenev prensi düelloya çağırmak ister." (14)*

Bunu da başaramaz İhmenev. Prens, durumu polise bildirmiştir. Uyarılan polisin herhalde düzenin ve huzurun bozulmaması için gereken önlemleri alabilecek gücü vardır. Bu noktada bir saptama yapar *Dobrolyubov.*

"Burada güç prensin kendisinde değil, ... prenslerin, kendileri nasıl insanlar olurlarsa olsunlar, arabalarıyla, kapıcılarıyla, ilişkide oldukları çevreleriyle ve nihayet toplumsal huzurun korunması için gerekli olan polis düzeniyle İhmenev ve benzerlerinin saldırılarına karşı korunmuş olmaları olgusundadır. Peki, bütün bunlar bu ezilmiş, aşağılanmış, mutsuz insanlar için hiçbir çıkış yolunun bulunmadığı, anlamına mı geliyor? Onlara düşen yalnızca susmak, sabretmek ve en dibinde bir yerlerde ağız dil vermez duygular gizleyen iğrenç bir paçavraya dönmek mi?" (...) "... biz, insana insanlık onurunun geri verilmesi ve her insanın bütün insanlık haklarına sahip olması yönünde genel bir arzu bulunduğunu gözlemiş bulunuyoruz. Ezilmiş ve aşağılanmış insanların, içinde bulundukları kahredici durumdan kurtulabilmelerinin başlangıcı da belki burada bulunmaktadır; kuşkusuz onların kurtuluşu yalnızca kendi çabalarıyla olmayacaktır; insanı ezen, boğan bu ağır koşulların sıkıntılarına onlardan daha az maruz kalmış başka insanların yardımlarıyla gerçekleşecektir bu iş. Yeterli ölçüde öncülük, girişimcilik nitelikleri olan bu insanlar olayların özünü kavrayacaklar ve şu gerçeği görecekler: manen belki de ölmüş saydıkları bu ezilmiş insanların büyük çoğunluğu, kendi kendilerinden bile gizlercesine, yüreklerinin derinliklerinde canlı bir özü ve insan oluşlarına, hayata, mutluluğa dair (hiçbir acıyla yıkılmayacak) sonsuz bir bilinci korumaktadırlar."

İhmenev umarsızdır prense karşı. Öfkesini karısından kızından alır. Gücünü onlar üstünde kullanır.

Arthur da umarsızdır. Haftasonu zil zurna olana dek içer. Sonra karısını döver.

Sömürüyü, haksızlığı, ne İhmenev, ne de Arthur kaldırabilir. Dünyayı ne İhmenev ne de Arthur yönetecek.

Sömürüyü, haksızlığı, bilinçli işçi sınıfı kaldıracak, dünyayı da onlar yönetecek.

İdeolojik nedenlerle olgusal bilinci bile körleşmiş yazarımızın. Yanlış bir tümevarım yöntemi kullanıyor. Tek bir olguyla tümele ulaşıyor.

Daudet, yaşama tek bir noktadan bakıyor. Daha sonra bütün işçiler böyleymiş gibi tümeli gösteriyor, olmayan tümeli.

Peki, bizde durum nasıl, bir de ona bakalım.

"Muhtar'ın bir sorusu üzerine, bir zamanlar 'dergide üçüncü dünya üzerine yazılar yazan' kıvırcık saçlı, Malatyalı Tufan'ın delirdiğini işittiğini gülümseyerek söyledi. Onu en son Stuttgart merkez istas-

yonunda elinde upuzun bir sopa, sopanın ucunda ıslak bir bez ıslık çalıp koşarak yerleri silerken gördüğünü anlattı. Sözünü sakınmadığı için sürekli azarlanan Mahmut'u sordu daha sonra Muhtar. Ka onun şeriatçı Hayrullah Efendi'nin cemaatine katıldığını, bir zamanlar sol için girdiği kavgalardaki hırsla, şimdi Almanya'da hangi camiye hangi cemaat hakim olacak kavgalarına karıştığını söyledi. Bir başkası, Ka'nın gene gülümseyerek hatırladığı sevimli Süleyman ise Bavyera'da üçüncü dünyalı siyasal sürgünlere kucak açan bir kilise vakfının parasıyla yaşadığı küçük Traunstein kentinde o kadar sıkılmıştı ki hapse tıkılacağını bile bile Türkiye'ye dönmüştü. Berlin'de şoförlük yaparken esrarengiz bir şekilde öldürülen Hikmet'i, bir Nazi subayından dul kalmış yaşlı bir Alman kadınıyla evlenip onunla beraber pansiyon işleten Fadıl'ı ve Hamburg'daki Türk mafyasıyla çalışıp zengin olan Teorik Tarık'ı hatırladılar. Bir zamanlar Muhtar, Ka, Taner ve İpek ile birlikte matbaadan yeni çıkmış dergileri katlayan Sadık, şimdi Alpler'den Almanya'ya kaçak işçi sokan bir çeteye elebaşılık ediyordu." (15)

Bu metin, bir dergide ya da gazetede yayımlanmış değil. Bu, romandan bir bölüm. *Daudet*, hiç olmazsa olay örgüsü içinde gösteriyor Arthur'u. *Orhan Pamuk* buna da gerek görmüyor, anlatıveriyor. Erdemli bir solcu yok bu anlatıda.

Gogol'ün şu sözleri ilkemiz olacak, "*Bir yazar, gençken çok çabuk yazar. Muhayyilesi onu, her an sürükler. Göklerde harika şatolar icat eder ve kurar. Ama yapıtında gerçeklik tek amacı olursa onun yaşamı, tüm asaletiyle ve onurlu bir şekilde göstermesi gerekir. Hayal, artık onu harekete geçirmez. O, hayatın her noktasını ele geçirmek için savaşmalıdır.*" (16)

"*Hayatın her noktasını ele geçirmek için*" savaşım... Temel ilkemiz bu. Bir noktada kalmayacağız. Olgusal bilinci kıracağız. (17)

Yazarın İşi

Yazarın işi nasıl bir iştir. Üretken midir, üretken değil midir. Üretken olma, ya da üretken olmama, politik ekonominin önemli bir sorunudur. Bu soruna değinen *Adam Smith* şöyle der, "*Harcandığı nesnenin değerine değer katan bir tür emek vardır, bir de böyle sonuca yol açmayan emek vardır. Birinci tür emek bir değer ürettiği için üretken (product) emek, diğeri ise üretken olmayan emek diye adlandırılabilir. Bir manüfaktür işçisinin emeği, üzerinde çalıştığı malzemenin değerine kendi*

geçimi ve patronunun kârı değerinde bir değer katmaktadır. Oysa bir hizmetkârın emeği hiçbir şeyin değerine değer katmaz." (18)

Adam Smith, üretken olmayan emeği şöyle belirler, "*Toplum içinde en saygın kalmanlardan bazılarının emeği, tıpkı hizmetkârlarınki gibi hiçbir değer üretmez; bu emek, harcanıp bittikten sonra, yaşamını sürdüren ve ileride karşılığına eşit miktarda emek elde edilebilecek kalıcı bir nesne ya da satılabilir metada maddeleşip, kendini gerçekleştirmez. Örneğin, emrinde çalışan tüm sivil ve askeri memurlarıyla hükümdar, ordu ve donanmanın tümü, üretken olmayan emekçilerdir. Bunlar toplumun hizmetkârlarıdır; geçimleri, diğer insanların yıllık emek ürünlerinin bir bölümüyle sağlanmaktadır. Bu kişilerin hizmeti, ne kadar onurlu, yararlı ya da gerekli olursa olsun, ileride, karşılığında eşit miktarda hizmet elde edilebilecek hiçbir şey üretmez. Bu kişilerin bir yılda harcadıkları emeğin sonuçları, yani ülkenin korunması, güvenliği ve savunması, ülkenin bir sonraki yıldaki korunması, güvenliği ve savunmasını satmalamaz. Hem en ciddi ve en önemli hem de en hafif mesleklerden bazılarını da, bu sınıflandırmaya sokmak gerekir: Kilise görevlileri, hukukçular, doktorlar ve her çeşit yazar; oyuncular, soytarılar, müzikçiler, opera şarkıcıları, opera dansçıları, v.s. Bunların en az saygın olanının emeği, tüm diğer emek türlerini belirleyen aynı ilkelerin belirlediği belli bir değere sahiptir; öte yandan en soylu ve en yararlı meslekten kişinin emeği, ileride eşit miktarda emek satın alabilecek ya da elde edebilecek hiçbir şey üretmez. Aktörün tiradı, konuşmacının söylevi ya da müzisyenin ezgisi gibi, tümünün yaptığı iş, tam üretildikleri anda yok olmaktadır (perish).*"

Görüyorsunuz biz yazarlar üretken olmayan emekçiyiz. Peki nasıl geçineceğiz biz, kim para verecek bize. Ulusal gelirden geçineceğiz... *Adam Smith*, "*hayranlık*" diyor buna. Halk, beğendiği için geçindirecek bizi.

Şairler, felsefeciler, beğenildikleri için toplum onları geçindirecek.

Üretken emekçi için *Marks* ne diyor, bir de ona bakalım.

Marks şöyle der, "*Kapitalist üretim, yalnızca meta üretimi değil, esas olarak artı-değer üretimidir. Emekçi, kendisi için değil, sermaye için üretir. Bu nedenle, artık yalnızca üretmesi yetmez. Artı-değer de üretmek zorundadır. Bir tek, kapitalist için artı-değer üreten, böylece sermayenin kendisini genişletmesi için çalışan emekçi üretkendir. Maddi nesneler dışında kalan bir alandan örnek alırsak, bir öğretmen, öğrencilerin kafaları üzerinde emek harcamasının yanı sıra, eğer okul sahibini zenginleştirmek için de eşek gibi çalışıyorsa, üretken bir emekçi sayılır. Okul sahibinin*

sermayesini, sosis fabrikası yerine öğretim fabrikasına yatırmış olması hiçbir şeyi değiştirmez. Demek oluyor ki, üretken emekçi kavramı, yalnızca iş ile yararlı etki arasındaki, emekçi ile emek ürünü arasındaki bir ilişkiyi anlatmakla kalmıyor, aynı zamanda, tarihsel gelişmeden doğan ve işçiye, doğrudan artı-değer yaratma aracı damgası vuran özgül bir toplumsal üretim ilişkisini anlatıyor. Bu nedenle, üretken emekçi olmak talih değil, talihsizlik." (19)

Biz yazarlar o zaman üretken emekçi değiliz, o zaman talihliyiz diyebilir miyiz.

Şimdi onu görelim. Bakalım, ne diyor *Marks*, "*Bir yazar, düşünceler ürettiği sürece değil, ancak yapıtlarını yayınlayan yayıncıyı zenginleştirdiği sürece ya da bir kapitalist için ücretli emekçi ise, üretken emekçidir.*" (20)

Öyleyse, böyle yazarlar "*talihsizdir*".

Marks sürdürüyor, "*Aynı çeşit emek üretken olabilir ya da olmayabilir. Örneğin Paradise Lost'u (Yitik Cennet CG) beş İngiliz lirasına yazmış olan Milton üretken olmayan bir emekçiydi. Öte yandan, yayıncısı için fabrikasyon boş sözler üreten yazar üretken emekçidir*". (21)

Şimdi gelelim yazarın işine. *Marks*'ı dinleyelim.

"Belirli bir alanın özgürlüğünü savunmak için, hatta anlamak için, o alanın dış ilişkilerinden değil, özsel karakterinden yola çıkmalıyım. Ama basın kendi karakterine bağlı mı, doğasının soyluluğuna uygun davranıyor mu, basın kendisini bir ticaret düzeyine indirecek denli özgür mü? Yazar, kuşkusuz, yaşayabilmek ve yazabilmek için kazanmalıdır, ama asla kazanmak için yaşamamalı ve yazmamalıdır.

Beranger,

Je ne vis, que pour faire des chansons,

Si vous m'ôtez ma place Monseigneur,

Je ferai des chansons pour vivre

'Yalnız şarkılar bestelemek için yaşıyorum.

Beni işimden ederseniz, Monseigneur,

Yaşamak için şarkılar besteleyeceğim. -Ed.'

derken, bu gözdağında şu alaylı kabul vardır: şair, şiir kendisi için bir araç olunca kendi özel alanından vazgeçer.

Yazar işine asla bir araç gözüyle bakmaz. Yazarın işi bir kendinde amaçtır; yazarın kendisi ve başkaları için öylesine önemsiz bir araçtır ki, gerekirse, yazar onun varlığı uğruna kendi varlığını kurban eder. Yazar, başka bir biçimde, insanın kendisini ve insani gereksinmelerini ve tutkularını da içermek üzere 'insana boyun eğ-

mektense tanrıya boyun eğ!' ilkesini benimseyen vaiz gibidir. Öte yandan, Paris işi bir frak ısmarladığım bir terzi, ya bengi (edebi) güzellik yasasına daha uygundur gerekçesiyle bana bir Romalı togası getirirse! / Basının ana özgürlüğü bir ticaret olmamaktadır. Basını maddi bir araca indirgeyen yazar, bu iç özgürsüzlük için sansürün dış özgürlüksüzlüğünü ceza olarak hak eder, ya da daha doğrusu kendi gerçek varlığı kendi cezasıdır! (...) / Basın, bireylerin kendi zihinsel varlıklarını iletişebildikleri en genel yoldur. Basın kişilere saygıyı değil, yalnız zekaya saygıyı bilir. Özel dış işaretlerle resmi olarak belirlenecek zihinsel iletişime yetenekli olmak ister misiniz? Başkaları için ne olamazsam, o değilimdir ve kendim için de o olamam. Başkaları için tinsel (spiritual) bir güç olmama izin verilmiyorsa, kendim için de tinsel bir güç olmaya hakkım yoktur. Ve siz, belirli bireylere tinsel güçler olma üstünceliğini vermek ister misiniz? Tıpkı herkesin okuma ve yazma öğrenmesi gibi, herkesin okuma ve yazma hakkı olmalıdır." (22)

Marks'ın bu doğru, güzel sözleri üstüne düşünün. Karar verin. Kendi varlığınızı, kendinizin cezası konumuna getirecek misiniz.

Bunun yaratıcılıkla ne ilgisi olabilir.

Platon'un bir kavramı var, "*gerçek yalan*". Kişi, bilmeden yalan söylüyorsa, ya da, *Marks*'ın deyişiyle "*yayıncısı için fabrikasyon boş sözler*" söylüyorsa, böyle bir yazarın ne iç özgürlüğü vardır, ne dış özgürlüğü. Onun böyle bir sorunu da yoktur.

Onu bir yana koyalım.

Bir de sorunu eni konu bilen yazar var. O, yaratıcılığına araç diye bakar. Gönüllü üretken emekçi olur. Hem iç özgürlüğünü, hem dış özgürlüğünü yitirir. Böyle bir yazarın yaratıcılığından söz edilemez.

O, bir meta üreticisidir.

Dipnotlar

1. Maksim Gorki, *Edebiyat Yaşamım*, Çev. Şemsa Yeğin, Payel Yayınları, İstanbul, 2007.
2. M. Gorki, a.g.e.
3. M. Gorki, a.g.e.
4. Ömer Seyfettin, *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, Haz. Muzaffer Uyguner, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998.
5. G.W.F.Hegel, *Estetik, Cilt 1*, Çev. Taylan Altuğ-Hakkı Hünler, Payel Yayınevi, İstanbul, 1994.
6. Bertrand Russell, *Felsefe Sorunları*, Çev. Vehbi Hacıkadiroğlu, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1994.
7. Hegel, a.g.e.
8. M. Kagan, *Güzellik Bilimi Olarak Estetik ve Sanat*, Türkçesi Aziz Çalışlar, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1982.
9. Anna Seghers, *Gerçekçiliğin Evrensel Mirası*, Çev. Ahmet Cemal, De Yayınevi, İstanbul, 1984.
10. Demirtaş Ceyhun, *Edebiyatımı Geri İstiyorum*, Sis Çanı Yayınları, İstanbul, 2005.

11. A. Seghers, a.g.e.
12. Ernst von Aster, *Bilgi Teorisi ve Mantık*, Çev. Macit Gökberk, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1972.
13. Alphonse Daudet, *Arthur, Pazartesi Öyküleri II*, Çev. Sabri Esat Siyavuşgil, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1998.
14. N. A. Dobrolyubov, *Oblomovluk Nedir?*, Çev. Mazlum Beyhan, Yön Yayıncılık, İstanbul, 1992.
15. Orhan Pamuk, *Kar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
16. Henri Troyat, *Gogol*, Çev. Bedia Kösemihal, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul, 2000.
17. Olgusal Bilinç, bkz. C. Gündoğdu, *Soru*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1998.
18. Adam Smith, *Ulusların Zenginliği*, Çev. Ayşe Yunus-Mehmet Bakırcı, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1997.
19. Karl Marx, *Kapital*, Çev. Alaattin Bilgi, Sol Yayınları, İstanbul, 1997.
20. K. Marx, F. Engels, *Yazın ve Sanat Üzerine I*, Çev. Öner Ünalan, Sol Yayınları, Ankara, 1995.
21. K. Marx - F. Engels, a.g.e.
22. K. Marx - F. Engels, a.g.e.

21 Temmuz Pazar

Gece yazıyorum sevgideğer yolarkadaşlarım. Bu sabah yürüyüşten sonra gazeteleri alıp eve dönerken, tatildeymişim duygusuna kapıldım.

Tatildeyim, öğleden sonra sevdiğim kadın gelecek. Çabucak gelmek istediği için yüzü terli... İçimde koşturup duran yıldızlarla eve geldim.

Saat 14.00 sularında kapı çalındı. Açtım baktım. O.

Utangaç, ama kararlı bir gülümsemeyle bana bakıyordu.

Yüzü terliydi.

22 Temmuz Pazartesi

Kimi arkadaşlar, başta Kemal Bekir, Star Sistemi yazılarını çözümlememi gereksiz buluyor. Bu değerlendirmelerin onların etkisini kıramayacağı görüşündeler.

Onların etkisini kıramam. Bunu biliyorum. Şunun için onları çözümlüyorum. En azından edebi okur, onların etkisinde kalmasın, bu birinci neden. İkinci neden şu. Geleceğin insanı, benim de yaşadığım bu dönemde, herkesin onursuz bir sürü insanı, bir aptal olduğunu sanmasın.

Şunu da belirtmem gerekiyor. Ciddi edebiyat okurlarının bu çözümlemeleri topluca okuduklarını biliyorum.

Sevgideğer yolarkadaşlarım şimdi size *Edebiyat ve Eleştiri* dergisinin 62. (Temmuz-Ağustos) sayısında çıkan bir yazıdan sözedeceğim. Yazının adı *"Çalıntı Üzerine Bir Yolculuk"*, yazarları Evren Mehmet Dinçer - Bora Erdağı. Yazının bir yerinde şöyle deniyor, *"... Ahmet Yıldız çalarak roman yazmak için örnek kitap Beyaz Kale adlı yazısında Pedro'nun Zorunlu Seyahati ile Pamuk'un metni arasında muhtelif sayfalardaki paragraflarda benzerliklerden daha çok olan, bazı cümleleri gösteriyor. Bu ne demektir? Böylesi bir durum ne ile açıkla-*

nabilir? Alıntılamak, esinlenmek, çalmak, araklamak (...) Bu iddialar cevaplanmalıdır. (...) Yine belirtmeden geçmek doğru olmayacak. Cengiz Gündoğdu da Pamuk'un son romanını hallaç pamuğuna çevirmiş, teşbihte hata olmayacaksa işini bitirmiş. Ancak Pamuk'un ve yayıncısının her şeye rağmen Sessiz Ev'e çekilmemesini diliyoruz."

Yazı şöyle bitiyor, *"Yalçın Küçük ve Ahmet Yıldız tespitlerinden dolayı yargılanmalıdırlar ya da Orhan Pamuk ve yayıncısı bu iğdiş edilmişlikten kendilerini kurtarmalıdırlar. Cengiz Gündoğdu'ya da Kar incelemesi dolayısıyla Kar övücüleri ve savunucuları tarafından düzeyli olarak cevap verilmelidir. Dedikodu ya da fısıltı ağları ile değil, gazete köşelerinde küçük öznel yargılarla da değil, aksine, açık ve seçik olarak kavranacak bir tarzda yazın dünyasının çeşitli ortak platformlarında karşılık verilmeli, tartışma başlatılmalıdır. Gelecek ve ilerleme için, edebiyatımızın içinde bulunduğu kaotik ortamın ortadan kalkması için ve gelişmesi için bu tarza ihtiyaç vardır."*

Yazarların bu çağrısına katılıyorum. Başta Orhan Pamuk, sonra *Kar*'ın övücüleriyle ciddi bir tartışmaya hazırım. Bu tartışma neyin ne olduğunu ortaya çıkaracaktır.

Yıldız Güncesi, İnsancıl Dergisi, Eylül 2002, Sayı: 143

GERÇEKÇİLİK

Nasıl Düşünmeli

Bir soruyla başlıyorum. Neden, öykü ya da roman yazmak istiyorsunuz. Yoksa sizler de yaşamınızın bir roman olduğuna mı inanıyorsunuz... Kimileri öyle sanıyor, "Benim yaşamım romandır" diyor. Bizler böyle düşünmeyeceğiz.

İlle de yaşammızı yazmak istiyorsanız, günlük tutarsınız, yayımlarsınız, bir başka yazın türü...

Peki biz neden öykü yazacağız, neden roman yazacağız. Şimdi bunu görelim.

Pospelov şöyle der, "*Sanat, toplumsal bilincin ve insanlığın tinsel kültürünün bir biçimidir. Öteki biçimler gibi ve özellikle de bilim gibi, sanat da gerçekliğin bilinmesine yardımcı olur.*" (1)

Neymiş, gerçekliğin bilinmesine yardımcı olacağız.

Gerçeklik derken ne demek istiyor *Pospelov*. Nasıl bir gerçeklik bu. *Pospelov*, "*Sanat*" diyor, "*kendisinin dışında var olan gerçekliği, kendine özgü bir tarzda yansıtır ve yorumlar.*"

Burda bir kavram var. *Pospelov*, "*yansıtır*" diyor. Öyleyse saptıyorum. Sanat yansıtmadır.

Nedir bunun anlamı. Bakın *Marks* ne diyor. "*Benim diyalektik yöntemim, hegelci yöntemden yalnızca farklı değil, onun tam karşıtıdır da. Hegel için insanın beyninin yaşam süreci, yani düşünme süreci -Hegel bunu 'Fikir' (idea) adı altında bağımsız bir özneye dönüştürür- gerçek dünyanın yaratıcısı ve mimarı olup, gerçek dünya, yalnızca 'Fikir'in dışsal ve görüngesel (phenomenal) biçimidir. Benim içinse tersine, fikir, maddi dünyanın insan aklında yansımasından ve düşünce biçimlerine girmesinden başka bir şey değildir.*" (2)

Dış dünya nesnel gerçekliktir. Biz olsak da olmasak da o vardır. Şimdi bir örnekle, nesnel gerçekliğin bilince nasıl yansıdığını görelim.

Saate bakıyorum. Saat 19.30

Neden 19.30

Dünya, güneşin çevresinde bir yılda dönüyor. Biz bu bir yılı 12 aya bölüyoruz. Bir ayı da günlere bölüyoruz. Günü de 24 saate... 24 saati de saniyelere, dakikalara, saatlere bölüyoruz.

Bu nedenle ben saat 19.30 diyorum.

Her yansıma böyle olmuyor ama. Biz burjuva toplumunda yaşıyoruz. Burjuva toplumu dendikte bir düşünün, sayılması olanaksız işyerleri, fabrikalar, bankalar, petrol şirketleri, silah üreticileri, silah satıcıları, gazeteler, radyolar, televizyonlar... Milyonlarca ileti...

Bütün bunlar bilincimize parça parça yansır. Bundan dolayı, biz burjuva toplumunu oluşturan bu ögeleri tek tek, birbirinden bağımsızcasına görürüz.

Burjuva toplumunun bütünlüğünü göremeyiz. Bunun sonucu, her olguyu, her durumu tek tek alırız.

Bunu kırmak herkes için, ama yazar için özellikle zorunlu...

Peki, nasıl kırılacak bu. Burda *Selahattin Hilav*'dan bir alıntı, "*İdealist Alman felsefesinde, diyalektik düşüncenin önem kazanışı ve etkileyici hale gelmesi Goethe ile başlar. Goethe, sanatçı duyarlığının sağladığı kavrayışla, gerçeğin açıklanması konusunda, diyalektik bir ilkenin, yani organik varlık kavramı ya da bütünsellik dediğimiz ilkenin önemini fark etmişti. Çağının analitik düşüncesine, yani nesneleri ve fikirleri içinde bulundukları bütünlerden ayrı olarak ele alan ve inceleyen düşünceye karşı, her nesneyi bütünle olan ilişkisinde ele alarak inceleyen sentetik düşüncenin zaferini ilan etmişti. Goethe kavramak istediğimiz varlıkları parçalara ayırmadan, canlı bir halde ve organik yapılar içinde ele almamız gerektiğini söylüyordu.*" (3)

Bizler idealist yöntemle değil, maddeci diyalektik yöntemle bakacağız yaşama. Bu yöntemle topluma bakıldıkta, *Marks*'ın insan beyninin yaşam süreci dediği düşünme eyleminin niteliksel sıçramalarını görebiliyoruz.

Bugün insan dediğimiz varlık, on-on iki milyon yıl önce ağaçtan inip, ot toplayıcılık dönemini başlatıyor.

Toplayıcılığın, "*düşüncenin gelişmesine pek elverişli koşullar sunmadığını*" söylüyor *Alâeddin Şenel.*

Peki ne zaman başlıyor düşünme.

Alîeddin Şenel şöyle der, "*Avcı ve toplayıcı takımda erkeklerin av takımları oluşturup ortak avlanmaları, ortak çalışmada eşgüdüm gereğinden dolayı, iletişim sisteminin geliştirilmesine yol açmıştır. Bu alanda özellikle ava sessiz yaklaşma gereği yüzünden işaretleşme iletişimi, bununla ilişkili olarak 'benzetmeci düşünüş' sistemi gelişmiş olmalı. Ama erkeklerin avladıklarını, kadınların topladıklarını kamp yerine getirip paylaşmaları da sesli iletişim sisteminin, bununla ilişkili olarak 'işitmeci düşünüşün' gelişmesine yol açmış olmalı.*" (4)

Binbir zorlukla yaşayan insan, düşe kalka insan beyninin yaşam sürecini başlatıyor. Hiç kuşku yok, yaşam sürecinin başlamasında doğanın etkisi son derece önemli. Önüne çıkan engelleri aşması, açlığı giderecek hayvanı yakalaması için beynini zorlaması gerekir. Yırtıcı hayvanlardan, kavurucu sıcaktan, dondurucu soğuktan korunması zorunlu.

Kimbilir kaç kişi zehirli ottan, bozulmuş etten kusa kusa öldü... Deneyimle elde edilen her birikim, her "bilgi" için ağır hesaplar ödeniyor.

Ne yazık ki, dil oluşuna kadar da deneyimlerini pek aktaramıyor... Ateşin bulunuşu, yiyeceklerin pişirilmesi, dilin oluşması nitel bir sıçramaya yol açıyor beyinde...

Bugün burjuvazi çeşitli iletişim araçlarıyla beynimizin geriye doğru nitel sıçrama yapmasını istiyor. Bu uğurda büyük paralar harcıyor. Buna karşı son derece dikkatli olmalıyız. Burjuvazi, kendi hesabına çalıştırdığı kümeler dışında bizim beynimizin nitel sıçrama yapmasını engellemek istiyor.

Sözgelimi, postmodernizm, bulunduğu yeri değiştirmek istemeyenler için beynin sıçramasını engelleyen bir akımdır. Oysa insan bugüne kadar kolay gelmedi. Bakın ne diyor *Engels*, "*... el, yalnızca emeğin organı değildir, emeğin ürünüdür de. Ancak emeğin giderek yeni işlemlere uygulanmasıyla, geliştirilmiş kasların, eklemlerin ve daha uzun aralıklarla kemiklerin kalıtsal yoldan geçmesi, bu kalıtsal inceliğin, yani, giderek daha karmaşık duruma gelmiş işlemlere, giderek yenilenen biçimde uygulanması, insan elini Raphael'in tablolarını, Thorwald'in heykellerini, Paganini'nin müziğini yaratabilecek bu yetkinlik düzeyine kadar getirmiştir.*" (5)

Hem doğru, hem güzel, coşturucu bir saptama.

Bu noktaya *Lenin*'den katkı yapmak gerekiyor. Şöyle der *Lenin*, "*Mantığın yasaları, nesnel olan'ın insanın öznel bilincindeki yansımasıdır.*" (6)

Yine *Lenin*'in deyişiyle, "*insan pratiği, milyarlarca ve milyarlarca kez kendini tekrarlayarak mantık şekilleri halinde sabitleşir insan bilincinde.*"

İnsan beyni doğal ilişkisinde, eylemle diyalektik bir alışverişe giriyor. Bu alışveriş beynin yaşam sürecini niteliksel sıçratıyor. *Sofokles, Balzac, Tolstoy, Çehov, Yakup Kadri, Kemal Bekir, Demirtaş Ceyhun, Adnan Özyalçmer, Lütfiye Aydın* bu niteliksel sıçramanın sonucu yazınsal yapıtlar yarattılar.

Nasıl Yansıtmalı

Şimdi bu noktadan sonra yansıtmaya geliyorum. Yansıtmanın temel noktalarını *Lukacs*'tan aktaracağım.

İlk olarak şunu görelim, "*Estetik yansıtmanın en yüksek evresi her zaman insan türüdür, fakat bu tür hiçbir zaman soyutlayıcı biçimde belirginleşmez. Estetik yansıtmanın derin yaşam gerçeğinin dayandığı ana temellerden biri de, bu yansıtmanın gerçeği her zaman insan türünün yazgısına yönelik olması, ama bu türü hiçbir zaman onu oluşturan bireylerden ayırmaması, bireylerden bağımsız bir varlığa dönüştürmemesidir.*" (7)

Tip sorununda bu konuya yeniden dönülecek. Yansıtma sorunu açısından şunu söylemem gerekiyor. Bizim yazınımızda birçok yazar, "*insan türünün yazgısına yönelik*" yapıt vermemiştir.

Yapılan, yazarın kafasındaki, türden koparılmış yabansı bireylerdir. Oysa bir yapıtta, birey-tür, karakter-tip sorunu yansıtmada son derece önemlidir.

Peki, yansıtma nasıl olacak. Tıpatıp mı yansıtacağız. *Lukacs*'ın deyişiyle "*fotoğraf gibi*" mi yansıtacağız.

Hayır.

Baştan beri ne diyorum. Bilim de, sanat da nesnel gerçekliğin yansıtılmasıdır. Peki, bilimle, bilgiyle nasıl yansıtıyoruz gerçekliği....

Lenin buna görkemli bir yanıt verir. "*Bilgi insan aracılığıyla (ya da insan tarafından) yansısıdır doğanın. Ama bu yansı basit değildir, dolayımsız değildir, bir dizi soyutlamadan, kavramların, yasaların vs. oluşmasından, formlandırılmasından meydana gelen bir süreçtir bu ve bu kavramlar, yasalar vs. (düşünce, bilim: mantıksal ide) sürekli hareket ve gelişim halindeki doğanın evrensel yasalarını, göreceli olarak yaklaşık olarak kucaklamaktadırlar. Gerçek olarak, nesnel olarak üç terim var burada. 1) Doğa; 2) İnsan bilgisi; (bu aynı doğanın üstün olarak) insanın beyni ve 3) doğanın insan bilgisindeki yansısının formu; kavramlar, yasalar, kategoriler, vs.'dir bu form. İnsan bütün doğayı 'dolayımsız bütünlüğü içinde hiç eksiksiz olarak kucaklayamaz=yansıtamaz=tasarımlayamaz; soyutlamaları, kavramları, yasaları evre-*

nin bilimsel bir tablosunu vs. vs. yaratıp kuracak, sürekli şekilde buna yaklaşabilir insan sadece." (8)

Sanata geldikte... sanattaki yansıtma nesnel gerçekliğin tıpatıp kopyası değildir. Ancak bilimsel yansıtmayla sanattaki yansıtma arasında önemli bir ayrım vardır. Bilimsel yansıtmada bilim insanı öznelliğini bir yana bırakır. İstese de, istemese de zorunludur bu. Bilim insanının öznelliği, buluşu insanlık için dokuncalıysa, bu buluşu saklamasıdır. Bunun bilinen ilk örneği *Tartaglia*'dır. Sorun şudur. Top ateşlendiğinde gülleyi uzağa nasıl atabiliriz.

Nicola Tartaglia, 1537 yılında *Nova Scientiz* adlı bir kitap yayımlıyor. Ötesini *Bernal*'den aktarıyorum.

"Tartaglia kitabının balistikle ilgili bölümünde şöyle der: 'En uzun menzilin sağlanması için topun kaç derece yüksekliğe getirilmesi gerektiği konusunda topçular arasında geçen bir tartışmaya tanık oldum. Konuyu matematik yönünden çok dikkatli bir biçimde inceledikten sonra bunun için en uygun açının 45° olması gerektiği sonucuna vardım.' Tartaglia'nın hava direncini hesaba katmadığını bir yana bırakırsak matematiksel açıdan gerçekten en iyi çözümü bulmuş olduğunu söyleyebiliriz. Şöyle ki, topun tümüyle yatay bir konumda ateşlenmesi prensipte sıfır menzil demektir. Buna karşılık namlu dimdik yukarı çevrilmiş konumdayken atış yapılırsa gülle çıkış noktasına geri dönecektir. O halde bu ikisinin ortası olan 45° açının en iyi sonucu, yani en uzun menzili sağlayacağı açıktır. İlginçtir ki, Tartaglia balistikle ilgili bunca araştırma yapmış ve bu konuda bir de kitap yazmış olmasına karşın henüz kitabı basılmamışken birdenbire yanlış bir iş yaptığını düşünmeye başlayarak 'Hıristiyanların birbirlerini öldürmelerine' bu yoldan katkıda bulunduğu için kendini suçlayacaktı (Bu bilim tarihinde bir bilim adamının vicdanı ile hesaplaşmasının bilinen ilk örneğidir). Sonuçta böyle bir sorumluluğu üstlenmek istemediğine karar veren Tartaglia kitabının müsveddelerini ve bu konuda tutmuş olduğu tüm notları yırtıp atarak vicdanını rahatlatmak yolunu seçmişti. Diğer yandan bir süre sonra Türklerin İtalya üzerine bir sefer düzenlemekte oldukları duyulunca Tartaglia tüm hesaplarını yeni baştan yapıp kitabını tekrar yazmış ve hiç düşünmeden bastırmıştı (Anlaşılan bu kez Hıristiyanların birbirini öldürmesi sözkonusu olmadığı için Hıristiyanlık ilkelerine bağlı kalınması gerekmiyordu.)" (9)

Bilim insanının öznelliği olsa olsa bu kadardır. Sanatçıda öznellik son derece etkindir. Bu etkiyle sanatçı, öznelini, nesnel gerçek sanabilir. Sözgelimi İttihat ve Terakki'ye çok kızar, sevmez onları. Bu yüzden Osmanlı İmparatorluğu'nu İttihat ve Terakki'nin yıktığına inanır.

Bakın ne diyor *Ahmet Altan*, "*Yıllarca tarihin en büyük imparatorluklarından birinin kalbi olacak ve odalarında alınan kararlarla o imparatorluğu adım adım yıkıma sürükleyecek olan bu küçük ahşap konak.*" (10)

Küçük ahşap konak, İttihat ve Terakki'nin İstanbul'daki merkezi...

İmparatorluğa geldikte, nesnel gerçeklik *Ahmet Altan*'ı doğrulamıyor. 20. yüzyılın başında Osmanlı yıkıma gidiyor, İttihat ve Terakki bu yıkımı durdurmak istiyordu.

Bir başka örnek *Selim İleri*'den. *Medet Turan* bakın ne diyor, "*Her Gece Bodrum küçük burjuva bilincini, onun insana duyduğu nefreti anlatan, insandan umudunu kesmiş bir romandır.*" (11)

Öyküden örnek vermek gerekirse *Murathan Mungan Boyacıköy'de Kanlı Bir Aşk Cinayeti, Zeynep Avcı Aslında Ben Seni...* adlı öykülerinde özneli aşamamışlardır. Aslında haksızlık etmemek gerekir. Yazınımızın büyük çoğunluğu öznelini aşamamıştır. Verdiğim örnekler elimin altında olanlardır.

Sanattaki yansıtmada özneli aşmak, kendiliğinden olabilecek bir konum değil. İlk elde küçük burjuva bilincini kırmak gerekiyor. Küçük burjuva bilinci, sarsıntılı bilinçtir, kırılgandır. Yaşamı iyimserlikle karamsarlık arasında gider gelir. Küçük burjuvanın zaman boyutu çok dardır. Bu yüzden kendi başına gelenleri, insanlığın sorunları diye görür.

Peki, bunun anlamı ne. Yapıt tikelde kalır, estetik bir nesne olamaz. Sanatçı, kesinlikle öznel bilinci, öznel konumu aşmalıdır. *Lukacs* şöyle der, "*Sanatçının tikel öznesinin kendi -öznelliğinin değişime uğraması için- gözünü kapatıp yaratma sürecine atması zorunludur.*"

Peki, çoğunlukla niye kendini yaratma sürecine atamıyor yazar. İki nedeni var bunun *Lukacs*'a göre.

Birincisi şu.

"*Ancak bu durumu bir başka açıdan da incelemek, büyük bir olasılıkla yararlıdır. Bu inceleme önce -Schiller ile Goethe'nin yazışmalarının ağırlık noktasının da ortaya koyduğu gibi- motiflerin, anakonunun seçiminin yapıtın tümünün yazgısı bakımından taşıdığı büyük önemi gösterir. Gerek Goethe, gerekse Schiller, burada başarısız bir seçimin en büyük yeteneği, en bilinçli sanatı bile uçuruma sürükleyeceği kanısındadırlar. Bu durum bize her şeyden önce çok iyi bildiğimiz bir olguyu, her estetik öznelliğin öykünmeci biçimde nesneye bağlılığını göstermektedir. Ancak bu olgu yalnızca bir bağlamı (insicamı) belirlemekle kaldığından, bunun dışında ayrıca*

şu sorunun da ortaya atılması gerekmektedir: Yaratma sürecini bir anakonunun ya da motifin olumlu, bir başkasının ise olumsuz etkilemesi neden ileri gelmektedir? Bu soruya ancak şöyle yanıt verilebilir: destekleyici ilke, kaynağını bir genelleştirmede bulur. Başka deyişle anakonunun ya da motifin seçimi bile yaratıcı özneyi türsel bilince yaklaştırır ya da uzaklaştırır, ona kendi tikelliğini aşmasında yardımcı olur ya da bu yoldaki çabalarını engeller. Öte yandan -ancak şimdi yaptığımız açıklamalarla yakından ilintili olarak- önemli sanatçıların izlenimlerinde sık sık dile getirdikleri bir gözlemin anımsatılması gerekmektedir; bu gözleme göre bu sanatçılarca tasarımlanan ya da başlanan yapıt, artık yaratıcısının isteklerinden bağımsız olarak kendine özgü bir yaşam sürdürmeye başlar. Sanatçı oluşmakta olan yapıtın bağlı bulunduğu yasalara karşı geldiği takdirde, yazgısı kaçınılmaz bir başarısızlıktır. Kaynağını bu konumda bulan çelişkiler çok yönlüdür, sayıları da kabarıktır. Ayrıca bu tür çelişkilerin uzantıları, Engels'in Balzac için kanıtladığı gibi, dünya görüşünün odak noktasına değin yayılabilir. Böylece sorun, önümüzde tüm açıklığı ile belirmiş olmaktadır. Balzac'ın tikel öznelliği, normal ve aydın bir monarşi yanlısının öznelliğiydi; çıkış noktası bu olunca da, insan türünün bir geçiş döneminin bunalımını kapsamlı ve kesin bir biçimde canlandıracak bir "insanlık komedisi"nin yaratılması olanaksızdır. Sanatın varoluşundan bu yana sanatçının esinlenişinin yüce bir kaynaktan geldiğine ilişkin olarak ortaya çıkan söylenceler ve kuramlar -daha sonraki evrelerde sürekli yinelenen öznelci-usdışı yorumların yanı sıra- çoğu kez çarpıtılmış biçimde de olsa, bu durumun özünden bir şeyler içerir." (12)

Şimdi burda duralım. Yazar, sorunu olan insandır. Yazmayı tasarladığı romanın ya da öykünün konusunu, sorunu belirler. Bizde ise, yazarın sorunu yoktur, konusu vardır. Bundan ötürü, yapıtın izleği yoktur.

Şimdi *Lukacs*'la *Brecht*'i karşılaştırmak, bu karşılaştırmada *Brecht*'i haklı çıkarmak için yüzlerce sayfalık roman yazılır mı. Selim İleri bunu yaptı. *Her Gece Bodrum*'da. Üstelik Cem, *Selim İleri*'nin kuklası... Cem'i kendi başına bıraksa o, bunlarla ilgilenmez.

Vedat Türkali'nin *Güven* adlı romanında Turgut'un TKP'yle ilişkisi ne.

Öyküde durum daha karanlık. Öykü, yazarın düşkırıklığını, acısını, üzüntüsünü, yalnızlığını anlattığı anı defteri değildir.

İşin yabansı yanı, estetik bilinci bozulmuş okurun bu kitapları ağlaya ağlaya okuması. Tencere yuvarlanmış, kapağını bulmuş derler ya, öyle. Küçük burjuva yazar, ağlaya sızlaya öykü yazıyor, küçük burjuva okuru da ağlaya sızlaya okuyor.

Özneli aşamamanın ikinci nedenini şöyle anlatır *Lukacs*, "*Bireysel bilinç ile türsel bilinç arasındaki bağıntının kavranmasındaki ikinci güçlük, türsel bilincin özneldolaysız açıdan ya hiç varolmaması ya da varolsa bile bunun ütopik bir nitelik taşımasıdır. İnsanlar aile, klan, kast, aşiret, sınıf, ulus vb. gibi doğrudan nitelikte toplumsal bağıntıları algılayarak yaşarlar; buna karşılık insanı türsel bir bütün olarak algıladıklarına, doğrudan algıladıklarına ya hiç rastlanmaz, ya da çok az -ve o zaman da yanlış bilinç doğrultusunda rastlanır.*" (13)

Özneli aşamamanın ikinci nedeni daha tatsız. Kiminde hiç yok türsel bilinç. Kiminde ütopik nitelikte.

Türsel'e çıkışta *Lukacs*'ın uyarıları özetle şöyledir. İnsanın çeşitli ilişkileri vardır. Ailesi, sınıfı, ulusu. Bugün bunları yok sayacak içi boş bir insan, tür olamaz. Şöyle der Lukacs, "*İnsanlık, insanlar arasındaki ilişkilerin somut biçimlerinin özellikle sınıf ve ulus kavramlarının bir karşıtı olarak*" ortaya konmamalı.

Böyle yapılırsa, "*insanlık kavramı yoksullaştırılır ve çarpıtılır.*"

Sanatın ütopik olmamasını şöyle temellendirir *Lukacs.*

"*... Gelecekle bağıntılı belli yasaların ve eğilimlerin düşünsel açıdan kavranması, ilke olarak olanak dışı değildir, ama bu, sanatın yansıtma biçimi bakımından ancak çok ender durumlarda bir önem taşıyabilir. Burada özellikle estetik mimesis, içerikleri, bağıntıları, bağlamları vb. somutlukları açsından bize kapalı olan bir nesneler dünyası karşısında aşılması olanaksız engellere rastlamaktadır. Demek ki sanat, bilim ya da felsefeye oranla çok daha kesin bir anti-ütopik özyapıdadır. Bu sava karşı Schiller'in, Shelley'in ya da Blake'in 'kehanet' dolu şiirleri, 9. Senfoni'nin son bölümü vb. ileri sürülecek olursa, o zaman da şöyle denebilir: Bu tür yapıtlar birincil olarak doğrudan doğruya gelecekteki, henüz oluşma sürecindeki bir gerçekliği dile getirmezler; bu yapıtların yansıttığı, öznenin bu gerçekliğe ilişkin özlemidir, onun nasıl olması gerektiğine ilişkin düşünce ve görüşleridir, o özne ile insan türü arasındaki -ne denli genelleştirilmiş düzeyde olursa olsun- öznel bağıntıdır, yoksa o gerçekliğin nesnel varlığı değildir.*" (14)

Şunu söylemek gerekir. Biz insanı, türsel diye tarih dışı, zaman dışı yansıtmayacağız. İnsan toplumsal ilişkiler içinde vardır. Bu ilişkileri silmeden türsele çıkacağız. Örnek vermek gerekirse Oblomov, Murtaza, ilk akla gelenler... Somut insan bunlar...

Sorunu yeniden ele alırsam, yazmak, okumak kendiliğinden oluşan bir yeti değil. Okur, bilinçli olmalıdır. Roman, öykü yazıyorum diye çırpıştıran yazarlara yüz vermemelidir.

Yazma eylemine geldikte yazar, öznel bilinci, kesinlikle aşmalıdır.

Belinski, "1847 yılı Rus edebiyatına bakış" başlıklı yazısında şunları yazıyordu: *"Toplumun en yüce ve kutsal çıkarı, bütün üyelerinin eşit olarak pay alacakları öz refahıdır. Bu refaha götüren yol bilinçtir ve sanat da bilim kadar bu bilincin gelişmesine yardım edebilir. Bu hususta bilim de, sanat da aynı derecede gereklidir; ne bilim sanatın, ne de sanat bilimin yerini tutabilir." İmdi, sanat ancak, 'hayatın tezahürleri hakkında hükümler' vermek suretiyle insanların bilincini geliştirebilir. Böylece, Çernişevski'nin disertasyonu, Belinski'nin Rus edebiyatı hakkındaki son yargısına katılıyor."* (15)

Gerçekçilik

Bütün bunlardan sonra sanatta gerçekçilik sorununa gelebiliriz. İlk saptama *Lukacs*'tan, şöyle, *"... her türlü biçimsel düşünceyi bir yana bırakıp sorunu, soyut felsefi anlatımıyla soracak olursak (gerçekçi okur için) -salt estetik olmayan düşüncelerle de varılan- geleneksel Aristoteles yargısına varırız: İnsan zoon politikondur, yani toplumsal bir hayvandır. Aristoteles'in bu yargısı bütün büyük gerçekçi edebiyat için geçerlidir."* (16)

Neden böyledir bu. *Lukacs* şöyle açıklar bunu, yapıttaki kişiler, *"toplumsal ve tarihsel çevrelerinden ayırt edilemez. Bu kişilerin insan olarak anlamları, kendilerinin özgül bireysellikleri, içinde yaratılmış oldukları ortamdan ayrılmaz."*

Bu yazarlık için genel ilkemiz olacak. İnsanımız bu toplumun insanı olacak. Biz bu topluma baktıkta çeşitli insanlar görmüyor muyuz. Toplumun istekleri karşısında edilgin yaşayanlar, geleceğin karanlık olduğunu düşünüp aldırmaz yaşayanlar, buna karşı güzel bir gelecek için direnenler, savaşım verenler...

Yalın bir toplum çözümlemesi bize kurguyu gösterir. Bir öykücü ya da romancı bu tiplerden birini mutlaklaştırırsa, bu toplumda sözgelişi herkesin karamsar, ya da herkesin karanlığa karşı savaşım verdiğini gösterirse, ister istemez gerçekçilikten uzaklaşacaktır.

Bakın ne diyor *Tomris Uyar, "Yaşadığım ülkede ferahlatıcı yazılar yazılabileceğine inanmıyorum. Bayağılıklar, yolsuzluklar, kırımlar her an gözümün önündeyken. Oyalayıcı bir şeyler yazmaktansa kopkoyu bir karanlığı yeğlerim."* (17)

Gerçekçilik, yazardan, oyalayıcı ya da kopkoyu karanlık öyküler yazmasını istemez. Oyalayıcılık ya da kopkoyu karamsarlık estetik bir sorun değildir. Bu, gerçekçi olmayan bir yazarın öznel sorunudur.

Öznel bir sorunu, yazınsal sorun diye gündeme getirmek doğru değildir. Çünkü insan toplumu, ne zaman karanlığa düşmüşse, bu karanlığı aydınlığa çeviren savaşımcıların var olduğunu bize göstermektedir.

Suçkov, Gerçekçiliğin Tarihi (18) adlı yapıtında şöyle der;

"Gerçekçiliğin özü toplumsal çözümleme'ydi; toplum içinde insan yaşamının, toplumsal bağların, birey ile toplum arasındaki ilişkinin ve toplumun yapısının incelenmesi ve betimlemesiydi.

Gerçekçilik, dünya ile insan düşünce ve duygularının betimlenmesini bütün sanatların ve edebiyatın içeriği olarak görüp bunu bir ilke haline getirmekle, yalnız gerçekliğin düz bir kopyası olmanın değil, amaçsız tutkuların bir oyun yeri olarak insan doğasının öznel bir biçimde ortaya konmasının da üzerine çıkmış oldu. Gerçekçilik, insanı içinde yaşadığı ve hareket ettiği toplumsal çevrenin dışına akla estiği biçimde çıkarmaz, tam tersine, gerçek çelişmeleri içinde toplumsal ilişkiler diyalektiğini algılamaya ve çizmeye çalışır. Renk demetini çözümleme fizikçiye maddenin hareketindeki gizleri bulup çıkarması için nasıl bir olanak sağlarsa, gerçekçiliğin özü olan toplumsal çözümleme de yazarın ya da sanatçının yaşamın temel çizgilerini ortaya çıkarması ve bunların yasalarını anlamaya doğru yaklaşması için kendisine öylesine bir olanak sağlar. Gerçekçi bir yazar ya da sanatçı, gerçekliği ne denli yakından çizip, yapıtındaki olaylar arasında geçen ilişkileri yakından araştırırsa, gerçekliği yeniden ortaya koyuşu da o denli canlı ve inandırıcı olur; çünkü, kendisi gerçekliği yalnız coşkusal bir biçimde algılamakla kalmamış, aynı zamanda, onu yorumlamış ve genelleştirmiştir de."

Şimdi önemli noktaları belirleyelim. Gerçekçilik toplumsal çözümlemedir. Gerçekçilik, gerçekliğin düz kopyası değildir. Tutkuların oyun yeri değildir, insanın öznel bir biçimde ortaya konması değildir.

Öznellik, romanı ya da öyküyü baştan başa bozan bir öğedir. Yazarın kesinlikle kaçınması gerekir. Oysa *Tomris Uyar*, alabildiğine öznelliğine uzanıyor, *"kopkoyu bir karanlığı yeğlerim"* diyor. Kopkoyu karanlık, bataklığa benzer durgun bir sudur. Akıntısız. Oysa *Schiller* şunu önerir: *"Akıp giden görüngüleri yakalayabilmek için insanın bu görüngüleri bir yasanın boyunduruğu altına alması, güzelim gövdesini kavram parçalarına ayırması ve yaşayan ruhunu ayrı bir söz çerçevesi içinde saklayıp koruması gerekir."* (19)

Şimdi burda duralım. Akıp giden görüngüleri nasıl yakalayacağız. Akıp gideni yakalayamazsak duranı görürüz. Yaşamın da durağanlığını anlatırız. Bu durağanlık ya kopkoyu karanlıktır ya da eğlencedir.

Yaşamın akıp giden öğelerini yakalayabilmek için diyalektiği anlatmak zorunlu. Ama önce metafizik düşünme nedir, bunları görmek zorunlu. Bunun için *Engels'e* bakalım, neler diyor *Anti-Dühring*'de. *(20) "Doğayı, insan tarihini ya da kendi öz kafa etkinliğimizi düşüncenin incelemesi altına koyduğumuz zaman, bize ilk görünen şey, hiçbir şeyin olduğu gibi, olduğu yerde, olduğu biçimde kalmadığı, ama her*

şeyin hareket ettiği, değiştiği, olduğu ve yok olduğu sonsuz ve karşılıklı ilişkiler ve etkiler yumağı tablosudur. Demek ki içinde ayrıntıların henüz azçok silindiği genel tabloyu görüyoruz; hareket eden, geçen ve birbirine bağlanan şeyin kendisinden çok hareket, birinden ötekine geçişlere, bağlantılara dikkat ediyoruz. Dünyayı düşünmenin bu ilk, doğal, ama aslında doğru biçimi, antik Yunan filozoflarının düşünme biçimidir ve onu açıkça ilk formüle eden de Herakleitos olmuştur: Her şey hem kendisidir, hem de değildir, çünkü her şey akar, her şey sürekli dönüşme, oluş ve yokoluş durumundadır."

Gördünüz mü *Herakleitos* çıktı karşımıza.

Gerçekten de oluşu ilk gören filozoftur *Herakleitos*. Gerçi *Engels* de belirtir, yetersizdir bu görüş. Ama tarih sahnesine çıkan sınıfların düşünürüdür Herakleitos. Çünkü değişimi söylemiştir durmaksızın. *Herakleitos*'u kendi düşünürü gören burjuva sınıfı, ne zaman insanlığın sırtına binmeyi pekiştirdi, bu düşünürü eleştirmeye başladı. *Popper, Açık Toplum ve Düşmanları*'na *Herakleitos*'la başlar.

Biz konumuzu sürdürelim. Metafiziğin serüvenini *Engels* şöyle anlatır. Burda metafizikle, metafizik yöntemi ayırmak gerekir.

Metafizik, insanın gelecek için yaptığı tasarımlardır. Bu tasarım yalnızca akılla yapılır. 20 yaşındaki bir gencin 40 yaşındaki tasarımı duyumla olmaz, akılla olur. Bu açıdan herkesin bir metafiziği olmalıdır. Metafiziğini gerçekleştirmek için savaşım vermelidir. Metafizik düşünme yöntemi ayrı... *Engels* şöyle der, *"... Eleştirici incelemeye, sınıflara, takımlara, türlere göre karşılaştırma ya da bölmeye geçebilmek için, önce doğal ya da tarihsel verileri, belli bir noktaya değin toplamış olmak gerekir. Gerçek doğa biliminin ana çizgileri, ancak İskenderiye dönemi Yunanlıları ve daha sonra ortaçağda Araplar tarafından geliştirilmiştir; gerçek bir doğa bilimine bir kez daha, ancak o tarihten sonra, bu bilimin durmadan artan bir hızla geliştiği 15. yüzyılın ikinci yarısında raslanır. Doğanın tekil parçalarına bölünmesi, çeşitli doğal süreç ve nesnelerin belirli sınıflara ayrılması, organik cisimlerin iç yapılışlarının anatomik yönlerinin çeşitliliği içinde irdelenmesi: doğanın bilinmesinde son dört yüzyılın bize getirdiği büyük ilerlemelerin temel koşulları, işte bunlardı. Ama bu yöntem bize, doğal nesne ve süreçleri tek başlarına, büyük genel bağlantı dışında, bunun sonucu hareketleri içinde değil, hareketsizlikleri içinde; özsel bakımdan değişken öğeler olarak değil, değişmez öğeler olarak; yaşamları içinde değil, ölümleri içinde şöyle böyle kavrama alışkanlığını da geçirdi. Ve Bacon ile Locke sayesinde bu görüş biçimi, doğa biliminden felsefeye geçtiği zaman, son yüzyılların özgül dar-*

kafalılığını, metafizik düşünce biçimini meydana getirdi. Metafizikçi için şeyler ve onların düşüncedeki yansıları olan kavramlar, biri ötekinden sonra ve öteki olmaksızın dikkate alınacak değişmez, eğilip bükülmez, her zaman tıpkı kalan, yalıtık irdeleme konularıdır. Metafizikçi orta terimler olmaksızın, yalnızca antitezler aracıyla düşünür: evet evet, hayır hayır der; bunun ötesine geçen şey metelik etmez. Ona göre, bir şey ya var ya da yoktur; bir şey aynı zamanda hem kendisi, hem de bir başkası olamaz. Olumlu ile olumsuz birbirlerini mutlak olarak dıştalarlar; neden ve sonuç da aynı derecede sert bir biçimde birbirlerine karşı gelirler. Eğer bu düşünce biçimi, bize ilk bakışta son derece usa yatkın görünüyorsa bunun nedeni, bu düşünce biçiminin sağduyu denilen şeyin düşünce biçimi olmasıdır."

Şimdi metafizik yöntemle yazılmış bir öykü görelim. Bir anı mı, öykü mü işin içinden çıkamadım. Ama *Adam Öykü*'de öykü diye yayımlanmış. Adı *Her Şey Yolunda.* (21) Lise üçüncü sınıfta başlayan öykü on yıllık bölümlere ayrılmış. Liseden sonra on yıl geçiyor. Beyazıt Kütüphanesi'nde eski dergileri karıştıran karakter Yurt ve Dünya dergilerinde öğretmeni Feriha Berk'in yazısına rastlıyor.

Böylece öyküye toplumsallık veriyor *Roni Margulies.* Toplumsallık şu olayla pekiştiriliyor. *"Bizim Feroş, Feriha Esenbol, bir zamanlar ünlü bir profesörle evliydi diye duymamış mıydık? Boratav'larla, Boran'larla birlikte 1940'ların sonlarında ayağı kaydırılıp İstanbul Üniversitesi'nden uzaklaştırılan ve yıllardır Kanada'nın McGill Üniversitesi'nde bulunan profesörün adı Necati Berk değil mi? Bu Feriha Berk bizim Feroş olmasın."*

Akşam telefon ediyor. Feroş'muş o. Konuşuyorlar. Aradan bir on yıl daha geçiyor. Necati Berk'in anıları yayımlanıyor. Feroş'un fotoğrafı var anı kitabında.

Şöyle bitiyor öykü, "Genç bir kadın, dirseğini bir Cankurtaran simidine yaslamış, o yılların tüm fotoğraflarındaki kadınlar gibi bir Holywood yıldızını andırıyor. Parlak bir doktora öğrencisi, gözlerini parlak bir geleceğe dikmiş. Her şey yolunda."

Öyküyü var eden, öyküyü canlandıran hiçbir öğe yok burda. Nedensel ilişkiye dayanmadan sıralanmış anlatım...

Selim İleri'nin bir öyküsüne de bakmak gerekiyor. Öykünün adı *Para* (22) Ama önce şunu söylemeliyim. Öykü ya da roman düzyazı değildir. Bunu niye söyledim. Bakın ne diyor *Para* öyküsünde *Selim İleri, "... korunmuş, sayılmış, boyunduruk altına alabilen töreleştirilmiş bir ahlak biçiminde."*

Bu, kolay bir tümce. Töreleştirilmiş, boyun eğdiren ahlaka karşı olan herkes söyler bunu. Sorun nedir, bunu, böyle söylemeyeceksin öyküde, ilişkilerle göstereceksin. Yineliyorum. İlişki kuracaksın. İlişkilerle göstereceksin.

Selim İleri göstermiyor, söylüyor.

Bu öyküde beni gülümseten bir yer var. Okurun karşısına birdenbire çıkan bir bölüm, şöyle, *"Bir iktisat kitabında, üstü kapalı, üstü örtük anlatılarak / bir artık-değerde / alın terinde, el emeğinde, yürek yorgunluğunda; seslerde, konuşmalarda, renkli kitapların NASIL ZENGİN OLDULAR sayfalarında YERLİ MALI KULLAN haftalarında, hesap defterlerinde, yıl sonu vergilerinde."*

Ne diyordu *Engels*, *"Metafizikçi orta terimler olmaksızın, yalnızca antitezler aracılığıyla düşünür."*

Selim İleri'nin öyküsünde orta terim yok, antitezler var. Ama antitezlerle öykü yazılmıyor.

Şimdi de diyalektik bakışla yazılmış iki öyküden örnek alalım. İlki *Şükran Kurdakul*'dan. *Kurdakul, Kiralık Kasalar* (23) adlı öyküsüyle artı-değerden söz etmeden sömürüyü anlatıyor.

Öykü şöyle başlar.

> *"Kaç eski bakan, ünlü işadamı, milletvekili demir parmaklıkları ile hapishane çağrışımları yaratan şu kapıdan geçtiler. Kaç adam, telaşları adımlarına dolanarak kasasının başına yürüdü gitti şurdan. Dünyayı kendileri yaratmış gibi gururları burunlarında büyüyenler mi gelmedi buraya... Gürültücüler, sessizler, uysallar, bir sözcüğünüzle parlamaya hazır sinirliler mi? Kendi kasalarında sakladıkları Reşat, Hamid, Cumhuriyet altmlarından birini ikisini yürüteceklermiş gibi, kendi ellerine bile kuşkuyla bakanlar mı?*
>
> *Eee, diye elini masaya vurdu Hüsamettin Bey. Burası da böyle bir yerdir işte Hilmi Bey oğlum. Burası da böyle bir devran."*

Kasa bekçisi Hüsamettin, yardımcısı Hilmi'ye anlatıyor. *Şükran Kurdakul*'un anlatımına dikkat edin. Canlandırıyor Hüsamettin'i.

> *"Yalnız anımsama durumlarında rastlanan birtakım çizgiler, yaşlanmış yüzünün kırışıklarına yerleşti. Çok canlı görüntüler karşısındaymış gibi bir değişim içinde kasalara baktı, baktı...*
>
> *Geldiler geldiler götürdüler, dedi sonra. Geldiler geldiler götürdüler, bitiremediler. Şimdi de çocukları, torunları geliyor... Ama söylüyorum, burası öyle bir devran ki Hilmi Bey oğlum... Ne yukarıya*

benzer, ne başka bir yere... Yukarda her kağıt parçası biraz para demektir. Başını kaldıramazsın. Dikkatin uyarıcı iğnelerini yiyerek çarkın içine girmişsindir. Burası havası ile uzaklara, hayal alemlerine götürür insanı. Burada sanki paradan da güçlü şeyler vardır.

İçini çekti. Kısa sürede aradığı sözcükleri bulduğuna inanınca gözleri ışıldamıştı. Sevinçle,

Burada bir İstanbul yatar... deyiverdi."

Görüyorsunuz değil mi, Hüsamettin, bilincine uygun bir biçimde sömürüyü anlatıyor. Hüsamettin konuşurken 240'ın sahibi gelir. Sabahın bu saatinde hiç gelmezdi 240. Şaşırır Hüsamettin. Kasaların bulunduğu yerden bomba gibi bir ses gelir. Hüsamettin'le Hilmi kasa bölgesine koştururlar. Öykü şöyle biter.

"Adam kasasına eğilmiş, kalın dosya zarflarını çıkarmaya uğraşırken poposu 60-70 derecelik kaba saba bir açı çizerek yukarı kalkmıştı. Hüsamettin Bey, 'Beyefendi bir şey mi var?' demeye kalmadan, daracık yeri saran sarımsak ve bozulmuş yoğurt karışımı kokunun etkisiyle geri çekildiler.

Kiralık kasalar dairesinin bunca yıllık görevlisi sandalyesine çöktü. Kendisi yapmış gibi utanarak.

Ya işte böyle Hilmi Bey oğlum, diyebildi."

İkinci öyküye geldikte, *Adnan Özyalçmer, Tutsaklar* (24) adlı öyküde hiç kavram kullanmadan kadının üstündeki baskıyı anlatır.

Yusuf, Türkiye'deki toprak-ticaret sermayesinin sanayi sermayesine dönüşümünün simgesi. Yusuf'un kızı Emine, sevgilisi Kemal'e kaçacaktır. Bunun üstüne Yusuf, kızı Emine'yi Nato üssünde görevli Çavuş Tom'a hizmetçi verir.

Her kelimesi birbiriyle bağlantılı diyalektik akışa dikkat edin.

"Nato Havaalanına yaklaştıklarında denizin maviliği, pırıltısı, durgunluğu yokolmuştu. Orada, kıyıyı çepçevre kuşatan çelik kulelerin, antenlerin dibinde sarımtırak, çırpıntılı, bulanık bir deniz vardı. Tel örgüyle çevrili bu çelik, taş ormanının çevresindeki tarlalarda bile ot bitmiyor, çiçek açmıyordu şimdi. Bağlar, bahçeler, sarı harmanlar, yemyeşil bostanlar alanın çok uzağındaydı. Bu çelikten tarla, çevreye yerleşip yayıldıkça, yeşillik, su, hava, tarla kuşları, küçük serçeler, sinekler, arılar, kelebekler alabildiğince geriye çekiliyorlardı. Denizi bulanık, balıksız ve martısızdı."

Nato üssüyle doğanın ilişkisini görüyorsunuz değil mi. Özgürlüğün koruyucusu diye ileti üstüne ileti gönderilen Nato, doğanın özgürlüğünü de kısıtlıyor. Denizin maviliği gidiyor. Tarlalarda ot bile bitmiyor. Canlılar geri çekiliyor.

"Girişin iki yanında iki nöbetçi dikiliyordu. Alanı anayol boyunca kapatan telörgünün başladığı yerdeki direklerde bir Amerikan bayrağı sallanıyordu. Yanında da Türk bayrağı vardı. Nöbetçilerden biri Amerikalı, öteki Türk askeriydi. Ellerinde otomatik silahlar vardı ikisinin de. Cip girişte durdu. Girişi, bir nöbetçi kulübesinden ötekine, üstü kırmızı beyaz boyalı kalın, ağır ağır bir engel kapatıyordu. Nöbetçiler iki yandan cipe yaklaştılar. Kollarındaki kırmızı bantta 'İnzibat' ya da 'polis' anlamına gelen bir işaret vardı. İkisinin de yüzü aynı sertlikteydi. Arkada oturan Yusuf Bey'le kanapede büzülüp kalmış Emine'ye silahlarını doğrultarak inmelerini işaret ettiler. Namluların ucu yüzlerine değecekti nerdeyse. Tom, yarım dönerek Yusuf Bey'i kolundan dürttü. İnmesi gerekiyordu. Cipten atladı hemen. Emine cipte kaldı. Nöbetçiler cipin başından ayrılmamıştı. Namluların ikisi de Emine'ye dönüktü. Tom, yol boyunca geveleyip durduğu cikleti tükürdü. Amerikalı erle homurdanır gibi bir şeyler konuştu. Amerikalı er, Tom'la konuştuktan sonra Türk'e 'Okey' dedi. Türk de ona 'Okey!' diye karşılık verip Emine'nin yüzünün ortasını nişanlayan silahının namlusunu çekerek nöbet yerine döndü. O sırada Amerikalı, gidip engelin koluna bastı. Engel havaya kalktı. Cip hızla geçti engelin altından. Araba, içeri girer girmez engel aşağı inip girişi yeniden kapattı. O ana kadar cipin arkasında duran Yusuf Bey, eksozun saldığı pis kokulu dumanla tekerlerin kaldırdığı toza toprağa bulandı. Cip, çelikten ormanın içlerine dalan beton yolun dönemecini kıvrılırken 'Elimi öpmesine bile fırsat vermediler' diye düşündü. Gözden silinip giden cipin arkasından yalnızca kızının adını mırıldanabildi kendi kendine. O, 'Mina!' derken kızı sanki cipin arka penceresine yüzünü dayamış ona bakıyordu. Gözleri büyümüştü.

Yusuf Bey, ordan ayrılıp Altınova'daki kahveye doğru anayolun kıyısından ağır ağır yürürken Emine'nin yüzü gözlerinin önünden bir türlü gitmiyordu. Bu yüz, gözlerinin önünde durmaktan çok, karşıdan,

üstüne gelir gibiydi. Sanki cip, geri geri ona doğru yaklaşıyordu da kızının cipin arka penceresine dayalı yüzü de her an, daha çok yakınlaşıp büyüyerek üstüne geliyordu."

İşte böyle gösterilir kadının üstündeki baskı.

Peki, buradaki sorun ne. *Selim İleri* anlatıyor. Oysa sömürüyü göstermesi gerekir. *Şükran Kurdakul* gösteriyor. İlişki kurarak.

Selim İleri anlatıyor. *Adnan Özyalçıner*, kadının üstündeki baskıyı gösteriyor. İlişki kurarak.

Yazar göstermelidir dedim, *Gorki*, kadının güzelliğini nasıl gösteriyor onu da yeri gelmişken görelim.

Makar Çudra (25) adlı öyküde, Makar, ikinci kişiye Radda'nın güzelliğini şöyle anlatır, *"Benim Nonka'yı biliyorsun değil mi? Çariçe gibi kızdır! Ama Radda'nın yanında o bir hiçtir, sözü bile edilmez. / Radda'nın güzelliğini sözcüklerle anlatamazsın. Bu güzelliği belki bir keman dile getirebilirdi. Ama o kemanı çalmaya da adam gerek."*

Radda'nın güzelliğini burda yazar anlatmıyor. Makar'a anlattırıyor. Sonra da eylem içinde gösteriyor. Kemanla ilişki kuruyor.

"Çok yiğidin yüreğini kuruttu bu Radda, o-hoo, pek çok yiğidin. Moravya'da, saçları perçem perçem yaşlı bir derebeyi taş kesildi onu görünce. Atının üzerinde, sıtma tutmuş gibi titreye titreye baka kaldı. Çok yakışıklı bir adamdı. Şeytan, bayramlıklarını giyinse o kadar yakışıklı olabilirdi ancak. Kaftanı altın sırmalarla kaplıydı. Böğründeki kılıç; şimşek gibi parlıyor, atı eşiniyor, kılıcını baştan başa kaplayan değerli taşlar ışıl ışıl ışıldıyordu. Şapkasma da gök parçası gibi mavi bir kadife takılıydı... Böylesine görkemli bir derebeyiydi işte! Radda'ya baktı baktı da:

- Hey, kız! dedi. Bir öpücük ver, bir kese altın al!

Radda arkasını dönüverdi.

- Eğer incittiysem, bağışla beni, hiç değilse tatlı bakışını esirgeme...

Yaşlı derebeyi o saat yelkenleri suya indirmişti. Kuşağından bir kese altın çıkarıp Radda'nın ayaklarının dibine fırlattı. Kocaman bir altın kesesiydi bu, kardeş! Fakat kız, sanki kazara çarpıyormuş gibi, keseyi ayağının ucuyla çamura itivermesin mi! Haydi bakalım!..."

Gördünüz değil mi, nasıl gösteriyor Radda'nın güzelliğini *Gorki*. İlişki içinde.

Bu bölümü bitirirken maddeci diyalektik üstüne şunu söylemem zorunlu. Maddeci diyalektiği *Hegel üçlüsü* diye eleştirenler olmuştur. Maddeci diyalektiğin *Hegel üçlüsü*yle hiçbir ilgisi olmadığını, hem *Engels*, hem *Lenin* gösterdi. *Lenin* bu konuda şöyle der, *"Marx'ın diyalektiğine saldıran Dühring'i yanıtlarken Engels, Marx'ın herhangi bir şeyi hegelci üçlüler aracılığıyla 'tanıtlamayı' asla aklından geçirmediğini, Marx'ın yalnızca gerçek süreci incelediğini ve araştırdığını, onun tanıdığı tek teori ölçütünün, bu teorinin gerçekliğe uygunluğunu söylüyor."* (26)

Bunu da unutmayalım.

Peki, nedir maddeci diyalektik. Bunu *Lenin* şöyle betimler.

"Birinci noktaya gelince, Bay Mihaylovski, Marksist yazını okurken, sürekli olarak, toplumbilimde, 'diyalektik yöntem'den, gene toplumsal sorunlarda (ki sözkonusu olan yalnızca budur) 'diyalektik düşünce'den vb. söz edildiğini görmüştür. Yüreğinin bütün saflığıyla (salt saflık olsaydı, gene iyiydi), bu yöntemin, tüm toplumbilimsel sorunların hegelci üçlünün yasalarına göre çözümlenmesinden oluştuğunu sanmıştır. Elindeki soruna biraz daha dikkat etmiş olsaydı, bu sanının saçmalığına inanmaktan başka çıkar yol bulamazdı. Marx ve Engels'in -metafizik yönteme karşı- diyalektik yöntem adını verdikleri şey, topluma, sürekli bir gelişme durumundaki canlı bir organizma olarak (mekanik bir biçimde birbirine bağlanmış ve dolayısıyla ayrı toplumsal öğelerin her türden rasgele birleşmelerine izin veren bir şey olarak değil) incelenmesi, o toplumsal biçimlenmeyi oluşturan üretim ilişkilerinin nesnel bir tahlilini ve bunların işleyiş ve gelişme yasalarının bir araştırmasını gerektiren bir organizma olarak bakan toplumbilimdeki bilimsel yöntemden başka bir şey değildir."

Dipnotlar

1. G. N. Pospelov, *Edebiyat Bilimi I*, Çev. Yılmaz Onay, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1984.
2. K. Marx, *Kapital I*, Çev. Alaattin Bilgi, Sol Yayınları, İstanbul, 1997.
3. Selahattin Hilav, *Diyalektik Düşüncenin Tarihi*, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1993.
4. Alâeddin Şenel, *İlkel Topluluktan Uygar Topluma*, Ankara Ünv. Siyasi Bilgiler Fak. Y., Ankara, 1982.
5. F. Engels, *Doğanın Diyalektiği*, Çev. Arif Gelen, Sol Yayınları, Ankara, 2002.
6. V.İ. Lenin, *Felsefe Defterleri*, Türkçesi Attila Tokatlı, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1976.
7. G. Lukacs, *Estetik I*, Çev. Ahmet Cemal, Payel Yayınları, İstanbul, 1985.
8. V.İ. Lenin, a.g.e.
9. J. D. Bernal, *Modern Çağ Öncesi Fizik*, Çev. Deniz Yurtören, Tübitak Yayınları, Ankara, 1995.
10. Ahmet Altan, *İsyan Günlerinde Aşk*, Can Yayınları, İstanbul, 2001.
11. Medet Turan, *Türk Romanında 12 Mart*, Dönence Yayınları, İstanbul, 2009.
12. G. Lukacs, *Estetik II*, Çev. Ahmet Cemal, Payel Yayınevi, İstanbul, 1992.
13. G. Lukacs, a.g.e.

14. G. Lukacs, a.g.e.
15. Plehanov, *Sanat ve Toplumsal Hayat*, Türkçesi Cenap Karakaya, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1997.
16. G. Lukacs, *Çağdaş Gerçekçiliğin Anlamı*, Çev. Cevat Çapan, Payel Yayınları, İstanbul, 1986.
17. *Adam Öykü*, Kasım-Aralık 1996, Sayı 7, İstanbul.
18. B. Suçkov, *Gerçekçiliğin Tarihi*, Çev. Aziz Çalışlar, Adam Yayıncılık, İstanbul, 1982.
19. *Schiller, Aktaran Suçkov, a.g.e.*
20. F. Engels, *Anti-Dühring*, Çev. Kenan Somer, Sol Yayınları, Ankara, 1995.
21. Adam Öykü, Mayıs-Haziran 1999, Sayı 22, İstanbul.
22. Selim İleri, *Para, Dostlukların Son Günü*, Yazko, İstanbul, 1981.
23. Şükran Kurdakul, *Kiralık Kasalar, Öyküler*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1998.
24. Adnan Özyalçıner, *Tutsaklar, Gözleri Bağlı Adam-Yağma*, Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul, 1996.
25. M. Gorki, *Makar Çudra, Yol Arkadaşım*, Çev. Ataol Behramoğlu, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2000.
26. V.İ. Lenin, *Halkın Dostları Kimlerdir?*, Çev. Vahap S. Erdoğdu, Sol Yayınları, Ankara, 1996.

TOPLUMSAL ÇÖZÜMLEME

Gerçekçilikte toplumsal çözümleme zorunludur. Peki, ama bir yapıtta toplumsal çözümleme nasıl yapılır.

Toplumbilimci için bu kolay... Kolay derken çözümlemenin kolay olduğunu söylemiyorum. Gözlemlerini kavramlaştırma açısından kolay diyorum.

Şimdi toplumbilimci *Mübeccel Kıray*'ın Adana bölgesindeki toplumsal çözümlemesini görelim.

"1930'dan 1960'ın başına değin büyük toprak sahipleri kuvveti kesinlikle ellerinde tutan kişilerdi. Bu yıllarda, yalnızca köylülerin geçimlerini sağlama olanaklarını denetlemekle yetinmeyip, yaşantılarının her yönüne karışıyorlardı. Köylülerden biri, gazete okumalarından hoşlanmadığı için gazeteyi ağadan gizli okuduklarını belirtmiştir. Bir öteki ise, ağanın tarlasına izinsiz giren bir tavuğun bile vurulması gerektiğinden söz etmiştir. Öte yandan, bugün bu durum değişmeye başlamıştır. Hükümet, özellikle taban ücretlerini belirleyerek büyük toprak sahibi-emekçi ilişkileri üstünde biraz denetim sahibi olabilmek için çaba göstermektedir.

Bununla beraber toprak sahiplerinin kuvvetlerini örgütlemeleriyle birlikte, bu köylerde, sosyal tabakalaşma ve kuvvet mekanizması yeni bir devreye girmiştir. Durumun köylülerdeki paralel gelişmesi ise, işçi sendikaları biçiminde değil, büyük toprak sahiplerinin yaşantılarına keyfi olarak karışmalarına karşı ortak direnme biçiminde olmuştur. Bu davranışın önderleri bugün nüfuslu kişiler olarak anılmaktadırlar. Bu kişiler arasında sivrilmiş biri, köyün tanınmış ailelerinden birinin üyesi olan öğretmendir. Öğretmen olarak kendisi, kamyon şoförü olarak kardeşi ve küçük toprak sahipleri olarak babası ve amcaları, orantılı olarak büyük toprak sahiplerinden bağımsızdırlar.

Gündelikli emekçinin öneminin artışı, köyde yeni bir pozisyonun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. 'Elçi'. Elçi, büyük toprak sahipleri ile emekçiler arasında bağlantı kurar. Köylülere, gerçekte, iş bulan elçidir, köylüler adına iş koşulları üstünde büyük toprak sahibi ile sözlü antlaşmalar yapar; ayrıca işe nezaret eder. Göçmen işçilerin yarışmasına (rekabetine) karşılık köylülere iş bulduğu için elçinin yersel önemi büyüktür." (1)

Orhan Kemal'in *Bereketli Topraklar Üzerinde* (2) adlı yapıtından bir örnek.

"*Sarı boyası yer yer dökülmüş, 'dörtbuçuk ayak'lık kocaman harman makinesi, rüzgarın esme durumuna göre Doğu-Batı durmuştu. Az ilerdeki bir traktörün deli deli döndürdüğü kalın ve uzun volan kayışıyla sertçe çalışırken çok büyük bir ağustos böceğini hatırlatıyordu. Tıpkı tıpkısına bir ağustos böceği! Ağustos böceği de günün kimbilir hangi saatinde, kimbilir nerde, hiç durmamacasına, biteviye öter öter ya, harman makinesi de öyle. Şakırtılı ama hep aynı ölçülü şakırtılı sesiyle çalışıp duruyordu. Güneş ağır ağır yükseliyordu doğu'dan. Güneş ağır ağır yutuyordu sabahın serin nemini. Yirmi desteci harman makinesinin doymak bilmiyen ağzına buğday demetlerini koşaradım, hücumla taşırlarken, daha şimdiden kan tere batmışlardı. Gecenin birinden beri durup oturmadan didinen toprak yüzlü bu insanlar, zırıl zırıl terlemekten kupkuru kalmışlardı sanki. Çoğunun çatlak dudakları irin bağlamıştı beyaz beyaz. Gözlerinin akları damar damar kızarmış, tükrükleri ağızlarında koyulaşmıştı.*

Mal sahibine göre gördükleri iş, harmandan buğday demetlerini omuzlayıp omuzlayıp, harman makinesine koşturmaktan ibaretti. Koşturuyor, patozun üzerindeki 'koltukçu'lara veriyor, sonra yeni desteler getirmek üzere harmana dönüyorlardı. Koltukçularsa desteci denilen bu demet taşıyıcılardan aldıkları desteleri harman makinesinin ağzından içeriye sokuyor, zırıltı makinenin doymak bilmeyen karnını doyurmaya çalışıyorlardı.

Koltukçuların işi destecilerden de zordu. Yüzleriyle boyunlarını bezlerle sıkı sıkı sarmışlardı. Gözlerinde, onları pilotlara benzeten, toz gözlükleri... gene de savrulan incecik tozdan, samanın sarı tozundan kurtulamıyorlardı. Yaldız kadar inceydi bu toz. Bezlerin korumaya çalıştığı terli, ıslak boyunlara, gerdana, sırtlara girip yapışıyor, çıldırtan bir kaşıntı yaratıyordu.

Koltukçuların kaşınmayla vakit geçirmeye hakları yoktu!

Bir an, hücumla deste taşıyan destecilerin getirdiği desteleri almaktaki bir anlık gecikme, hemen iş dengesini bozuyor, her şey altüst oluyordu. Böyle

anlar korkunç kazalara da yolaçtığı için, koltukçuların bir makine düzeniyle çalışmaları gerekiyordu. Ne kaşınmak, ne düşünmek, ne de başka şey! Böyle olduğu halde, destelerin saldırısı karşısında çoğu zaman iş düzeni gene de bozuluyor, başlıyordu karşılıklı küfürler. Koltukçular destecilere söğüyorlardı, desteciler koltukçulara ama, harman makinesinin güneş altındaki o kocaman ağustos böceği sesi, iki tarafın küfürlerini yutuyor, yutuyordu.

Patozun ağzından içeri verilen desteler, dakikada bin iki yüz devir yapan parmak demirlerinin arasında parçalanıp ufalanıyor, harman makinesinin tahta böğürlerine takılı çuvallara altın sarısı bir su gibi buğday akıyordu. Samansa, o da incecik, sapsarı, yaldızı hatırlatan tozuyla makinanın bir başka yanından yere pırıl pırıl, kaypak birikiyordu.

Irgatbaşı güneşe baktı. Çoktan paydos vermesi gerekiyordu. Biliyordu bunu ama, mahsustan ağır alıyor, işi uzattıkça uzatıyordu.

Patoz ustasının yanına gitti. Kısa boylu, kalın biri, su varillerinin gölgesine yanüstü uzanmış, makine yağıyla kirli yaprakları yıpranmış bir 'motor' kitabına uykulu uykulu bakıyordu. Irgatbaşı yaklaşınca, doğruldu.

- Gel bakalım ağa, dedi.

Irgatbaşı sordu:

- Paydos verek mi?

Usta güldü:

- İnsafma kalmış bi şey...

Irgatbaşı yeniden güneşe baktı, ağlamayı hatırlatarak güldü. Gülünce de güneşten meşine dönmüş yüzünde derin kırışıklar belirdi. Olduğundan çok daha çirkinleşmişti. Patoza, insan gücünün üstünde iş görmekte olan insanlara bakıyordu görmeden. Görüyordu belki, ama kafasında tarlalarla harmanın sahibi, çok iş görüp önce aferin, sonra da bahşiş almayı düşündüğünden, ırgatlar umrunda değildi. Birden dikkat etti: Desteleri taşırken itişip kakışıyor, belki de birbirlerine sövüp sayıyorlardı gene:

Düdüğünü çıkarıp hırsla öttürdü. Düdük sesi de harman makinesinin yuttuğu öteki gürültüler gibi günün aşırı sıcağıyla birlikte makinenin şakırtısı arasında eridi.

- Hele biraz daha işlesin dümbükler! dedi ustaya bakarak.

Usta kızmıştı bu insafsızlığa:

- Allah size kel versin de tırnak vermesin! dedi. Elinize fırsat geçti mi firavundan farksızsınız!

Irgatbaşı gene sinirli sinirli güldü, sonra:

- Peki öyleyse, dedi. Hatırın için paydos edek!

- Benim hatırım için ne kıymeti var?

- Ne olacak ya?

- Heriflerin hakları olduğu için vereceksin paydosu. Ağır işçi bunlar. İnsafsızca çok çalıştırmakla daha fazla mı randıman alacağını sanıyorsun?

Kara cahil ırgatbaşının anlayacağı sözler değildi.

- Ne bileyim ben?

- Bilmediğin işin başına ne geçiyorsun?

Gene madara olmuştu. Öyle içerliyordu ki şu usta mıdır, ne karın ağrısıdır herife. Yalnız ırgatbaşı değil, ağa da kızıyordu çok. Kızıyordu ama, kaldırıp atamıyordu. Atsa ne? Bu işe nasıl olsa bir usta gerekliydi. Bu giderse bir başkası gelecekti ki, ustalar, 'usta milleti', ne hikmetse hem ağadan, hem de başkalarından çok daha akıllı oluyorlardı.

Kara şalvarının cebinden fırıldaklı düdüğünü çıkarıp üfledi. Öğle olduğu halde, koşar adım iş gören terli insanlar bir süre hızlarını alamadılar gene de. Neden sonra iş ağırlaştı. Bu sırada usta muavini de harman makinesini çalıştıran traktörü stop etmişti.

İş durdu.

Patozun üstündeki koltukçu Halo Şamdin'le (Halo Şemsettin) Kürt Zeynel, boyunlarını boğazlarını saran paçavraları çekip attılar, toz gözlüklerini alınlarına kaldırdılar. Yüzleri kaynar suda haşlanmışa benziyordu. Dudakları patlamıştı. İkisi de kalın kemikli, aksi şeylerdi. Irgatbaşı ikisinden de çekinirdi.

Genci, Zeynel, güneşe baktı.

- Şuna bak, dedi. Güneş nerelere çıkmış. Paydosu yeni veriyor!

Böyle şeyleri pek de umursamaz görünen arkadaşı, kırkını aşkın bir Kürt, çok az Türkçe biliyordu. Arkadaşı Zeynel ne derse hemen uyar, sözünden çıkmazdı. Zeynel'e baktı. Zeynel, Irgatbaşı'dan ötürü: 'Get, temizle şu deyyusu!' dese, bir iki demezdi.

Zeynel:

- Ahlahsız vicdansız! dedi.

Halo Şamdin hâlâ Zeynel'e bakıyordu.

İki arkadaş ekmek çuvallarının yanına yürüdüler. Irgatlar olanca yorgunluklarına karşılık gene de ekmek çuvallarını çevrelemişlerdi. Zeynel'le Şam-

din gelince açıldılar. Zeynel çuvallardan birine sokuldu. Kara, kupkuru, takır takır bir ekmek aldı:

- Şuna bak, dedi. Taş, anam avradım olsun taş. Hem de küflü. Lan size Müslüman diyenin...

Ekmeği çuvala attı.

Gerçekten de ekmekler hem taş gibi sert, hem de küflüydüler. Böyle olduğu halde aç ırgatlar gene de birer tane alıp çekildiler. Çaycı Karamaça Veysel'in oraya gidiyorlardı. Irgatbaşının yeğeni olan Karamaça Veysel, alabildiğine siyasi biri, tarlanın kesimbaşındaki bodur dut'un gölgesine yerleştirdiği teneke semaverinin başında, ırgatlara çay satıyor, ilkokulun dördüncü sınıfından ayrılmış oğlu Yasin de, karton kapağında süslü harflerle 'Not' yazılı ufacık cep defterine veresiyeleri geçiriyordu.

Karamaça Veysel, Zeynel'le Halo Şamdin'i görünce fırladı:

- Vay, Zeynel ağa, Şamdin ağam... buyurun!

Oğluna:

- Yasin, çay demle ağalara!

Zeynel yemedi:

- Aho, dedi. Ağa... Ağa kim lan?

Veysel:

- Sennen Şamdin ağam!

Şamdin homurdandı.

Zeynel, Karamaça Veysel'in ağasına sövdü. Sonra bodur dutun altına çöktüler.

Karamaça Veysel semaverinin başına yeniden geçmişti.

Bardaklar doldurulup koşturuluyor, boşlar çabucak toplanıp yeniden dolduruluyordu. Veysel'in oğluysa veresiyeleri habire yazıyordu küçük defterine.

Arada kumar için de gelenler oluyordu.

Nezir Dümenci üç arkadaşıyla geldi.

- Öyle mi Veysel... Şu zarları verecen mi?

Kumar oynatmak canına minnetti Veysel'in ama, dayısı, kısa paydoslarda kumar istemiyordu.

- Vakit yok, dedi. Öğle paydosuna saklayın iştahınızı... Çay içecek misiniz?

Kısa, sert sakalı kara kara parlayan Nezir:

- Çayına sokim, dedi. Akşam sekiz buçuk ütüldük...

Veysel:

- Sekiz buçuk ütüldün de kumarı neyle oynayacan?

- Veysel ağamızın canı sağ olsun bire herif...

Veysel yeniden sordu:

- Çay içeceksiniz değil mi?

Nezir'le arkadaşları dutun altına, Zeynel'le Şamdin'in oraya gidip oturdular. Nezir:

- Verirsen içerik, dedi.

Koynundan somununu çıkardı, ortadan ikiye böldü. Birbirine vurdu:

- Taş, dedi, anam avradım olsun taş!

Zeynel homurdandı:

- Taş ya. Marifet bununla ağanın mağanın kafasını gözünü yarmak. Deyyuslar kendileri yerler mi?

Nezir'in bir arkadaşı:

- Töbe demen mi? dedi.

'Süvari' denilen uzun bacaklı bardaklarla çaylar geldi. Veysel getirmişti. Çay getirdiklerinin en azılı, gözlerini budaktan en esirgemez insanlar olduklarını bildiği için politika yapmadan edemedi:

- Buyurun bakalım efendiler!

Zeynel hınçla baktı.

Nezir:

- Ağzını bozma, dedi.

- Niye?

- Efendi sensin, efendi senin ebu ceddin!

Zeynel'e baktı:

- Nasıl?

Zeynel içini çekti:

- Efendi onun dümbük dayısı! dedi.

Karamaça Veysel her zamanki gibi şakaya vurdu:

- Yazının pezevengine dümbük deme Zeynel ağa!

- Ben ağa da değilim...

- Niye?

- Ağa olsam dayın gibi, millete söver sayar, sopadan geçirir, esrar satar, çay kaynattırır, kumar oynatırım yeğenime!

Birden öfkesi taştı:

- ... ağaya, yeğenine meğenine avrat bulurum, bulamazsam kendi öz kızımı avradımı...

Veysel:

- O kesik! dedi.

- Niye? Yalan mı? Zoruna mı gitti yoksa?

Halo Şamdin gözlerini yerdeki yeşil bir kertenkeleye dikmiş, sinirli sinirli bakıyordu.

Veysel kısa kesmek için uzatmadı. Zeynel de üstelemedi.

Nezir'le arkadaşları çaylarını içip, boş bardakları uzattılar. Nezir sağa baktı, sola baktı... İçinde bir boşluk, bir eksiklik...

- Veysel be! dedi.

Çaycı Karamaça Veysel döndü.

- Ne var?

- Şu şeyleri verseydin...

- Neyleri?

- Zarları.

- Verilmez.

- Niye?

- Bu paydoslarda kumar yasak!

- Kumar için istemiyorum be Veysel...

- Ya?

- Hiç. El alıştıracağız bir iki...

Veysel iri bir çift zarı cebinden çıkarıp önlerine attı.

Nezir zarları iştahla kaptı. Sonra terli avuçlarını toprağa sürüp kuruttu. Arkadaşları da çevresini almışlardı. Nezir zarları salladı salladı attı. Düşeş!

- Gavur! dedi. Essahtan olsa gelmezsin...

Zeynel'le Şamdin kalktılar.

Irgatbaşı, patoz ustası, ustanın muavini oturmuş kahvaltı yapıyorlardı. Harman ağalık olmadığı, yani patoz kirayla başkasının harmanında çalıştığı için, ustalarla ırgatbaşıya ikram etmek adetti. Onun için süt, peynir, has ekmekli kahvaltıları.

Zeynel yanlarından geçerken ters ters baktı:

- Dürzüler, dedi, fakir fıkaranın nefsi çeker diye de düşünmüyorlar...

Halo Şamdin sakindi Zeynel ekledi:

- Allahsızlar... Kör bıçakla enselerinden kesmeli!

Halo Şamdin Kürtçe sordu:

- Ustayı da mı?

- Yok canım. Usta iyi adam, fıkara babası. Irgatbaşı olacak dümbüğü...

Bütün bunlardan habersiz ırgatbaşı, sütünü tepesine dikti:

- Oooh!

Deminden beri onlara imrenerek bakmakta olan Kemal Cesur:

- Afiyet şeker olsun başefendi, dedi.

Usta nefretle baktı bu sarı bıyıklı, solucan yapılı genç adama. Yağcılığından dolayı hiç sevmezdi onu.

- Başefendi kim? dedi.

- Irgatbaşımız ustam...

- Onun içtiği sütten sana ne?

Sinsi, çıyanı hatırlatan gülüşüyle mırıldandı:

- Bana, hiiç...

- Daha ne?

- Sizin yediğiniz de bizim için!

- Sahi mi söylüyorsun?

- Aboo... beni bilmez misin?

Irgatbaşı'ya döndü:

- Öyle mi ağa, bilmez misin beni?

Irgatbaşı'nın usulüne geliyordu, başını salladı:

- Kemal iyi oğlandır usta. Kemal'e öl de, bir iki demez! Kemal gibi yok. Irgatın içinde olanı biteni, dönen fırıldakları ben hepsini ondan öğrenirim. Kemal gibi yok!

Usta, Kemal Cesur'dan bunun için nefret ederdi zaten.

Irgatbaşı kalktı:

- Haydi gidip birer demli çay içelim usta...

Usta da kalktı. Muavinine:

- Sen şu patozu yağlayıver, dedi.

Karamaça Veysel'in oraya gittiler. Az önce Zeynel'le Halo Şamdin'in oturdukları dutun gölgesine devrildiler.

Irgatbaşı:

- Haydi Veysel, dedi. Göster adaletini de görek!

Veysel davrandı:

- Derhal... Sen ağır içerdin değil mi ustam?

Usta başını salladı. Tam bu sırada bir ırgat:

- Vay limini baveee... diye Kürtçe bağırdı. Kurtlara hele kurtlara!

İkiye bölünmüş somununun içinde beyaz beyaz kıvrılan kurtları gösteriyordu.

Bir başkası:

- İdare et, dedi. Kıyma niyetine idare et.

Daha bir başkası:

- Allah ağamızın yokluğunu vermesin...

Sağdan soldan başlandı:

- Vermesin ki vermesin. Bizi etsiz koduğu yok!

- Gözü gönlü tok deyyusun hali başkadır...

- ...

- ...

Irgatbaşı hırsla sordu:

- Kim o?

Kimse karşılık vermedi.

Elinde kurtlu ekmeği tutan da söylediğine pişman olmuştu. İki yanına bakındı. Böyle şeyleri mimleyen ırgatbaşı'nın ilk fırsatta öc almaya kalkacağını, hiçbir şey yapmasa, bir daha sefere iş vermeyeceğini biliyordu.

Ucunu bırakmayan ırgatbaşı gene sordu:

- Kimdi o lan?

- Hiç ağa, demek zorunda kaldı kurtlu ekmeğin sahibi, sağlığın.

Irgatbaşının öfkesi yekinmişti bir sefer:

- Herifler, dedi, size lokantadan has ekmekle yemek mi getirecekler?

Burun delikleri kocaman kocaman açılmıştı hırstan, soluyordu. Daha bağırıp çağıracak, sövüp sayacaktı ki, Halo Şamdin'le Zeynel çıkageldiler.

Kısa kesti:

- Götür değiştir!

Irgat, elinde kurtlu ekmek, çuvallardan yana gitti.

Zeynel, ırgatbaşı'nın inadına, yere diz çöküp şarıl şarıl işedikten sonra, Şamdin'le birlikte çekildi gitti. Zaten pek anlamamıştı ne olduğunu. Anlasa, hele ırgatbaşı da oradayken, çenesi mümkün değil durmazdı.

Arkalarından nefretle bakan ırgatbaşı:

- Bok! dedi. Suratını görmüyor muyum, hemen cinlerim tepeme toplanıyor!

Bunun nedenini gayet iyi bilen Usta, bıyık altından gülerek:

- Neden? dedi.

- Muzır kerhaneci. Irgadın arasına fit sokuyor her zaman...

Veysel de yanlarındaydı, sordu:

- Senden ne istiyor bu herif be dayı?

Irgatbaşı homurdandı:

- Belasını!

- Kurtlu ekmek dalgası da onun başının altından çıktı herhal!

- Tabii. Onu bilmeyecek ne var?

- Neden dersen, sen bağırmaya başlayınca, zıp, çıkıverdi...

- Tabii canım. O olmasa benim ırgadım kuzu gibidir!

Birden patoz ustasına dikkat etti. Gene bıyık altından gülüyordu. Buna da usta diye ses çıkarmıyordu, çok şişiyordu hani. O muzır Zeynel'in yaptığı, söylediği şeylerden memnun oluyormuşa benziyordu. Hani böyle olduğunu bir bilse, ağaya, ağadan candarmaya, ondan sonra da kurtarabilirse kurtarsın kendini!

Düdüğünü çıkarıp öfkeyle kalktı.

Veysel:

- Ne o? dedi. Birden ateş aldın?

- İşbaşı yapacağım...

- Birer çay daha içseydiniz...

- Boşver. Bu millete, bu itoğlu it millete iyilik yaramaz!

Düdüğünü kuvvetle üfledi.

Her günden daha kısa süren paydos, yorgun ırgatları sinirlendirmişti. Homurtular oldu:

- Ne o be? Ne oluyor be?

- Vay kerhaneci vay... Ulan zaten doğru dürüst bir soluk aldırmaz...

- Firavun deyyus firavun!

- ...

- ...

Sırtüstü uzandığı yerden doğrulup, düdük sesinin geldiği yana bakan Veysel:

- İşbaşı mı ne? dedi.

- İşbaşı ya, dedi biri.

- Ne çabuk yahu?

- Bunun yaptığı çok oluyor arkadaş...

Düdük daha kuvvetle yeniden öttü.

Irgatlar Zeynel'in çevresini almışlardı:

- Şuna bir meram anlat Zeynel ağa, dedi içlerinden biri.

Zeynel kesti attı:

- Meramı müramı yok. Çalsın çalabildiği kadar, boşverin!

Irgatbaşı düdüğünü beşinci, altıncı sefer öttürüp de beş, altı kişiden başkasının işbaşı yapmadığını görünce, müthiş küfürlerle sokuldu.

Karşısında birden Zeynel'i buldu. İki eski arkadaş sertçe bakıştılar. Irgatbaşı:

- Gene mi sen? dedi.

Zeynel ellerini arkasına koymuş, bir adımını öne atmıştı. Dişlerinin arasından bitirimce tükürdükten sonra, karşısındakini küçümseyerek:

- Gene ben! karşılığını verdi.

- Ne demek istiyorsun yani?

- Sen ne demek istiyorsun?

- Ben ırgadı işbaşına çağırıyorum...

- Onlar da gelmiyorlar işte!

Halo Şamdin, kıl içindeki ablak yüzüyle Zeynel'in omuzu üzerinden ırgatbaşıya kinle bakıyordu. Bu bakışı, bir an yakalayan ırgatbaşı beğenmedi. Bu bakışta kin, kan, kurşun, ölüm vardı. Ürktü. Gene de:

- Gelirler, dedi. Benim ırgadım kuzu gibidir!

- Çağır da gelsinler bakalım!

Gelmeyeceklerini, sıkıştırırsa belki de işi bırakacaklarını, hatta daha da ileri gidip kendisini döveceklerini, çekip vuracaklarını biliyordu. En iyisi yumuşamış gözükmekti:

- Size on dakika müsaade, dedi saatini çıkarıp.

Zeynel'i bir kıyıya çekti. Zeynel sertçe sordu:

- Ne o?

Irgatbaşı güldü:

- Bu ırgat milletine arka olma Zeyno. Bunlar çalmadan oynarlar. Önlerine düşme. Sonunda sen kötü kişi olursun...

- Bana ne yahu? dedi Zeynel. Heriflerin hakkını yeme başkaldırmasmlar!

- Senden arka almasalar başkaldıramazlar!

Kısa kesilmesi için araya giren Halo Şamdin, Zeynel'i kolundan çekti götürdü. Irgatbaşı donmuş kalmıştı. Arkalarından hırslı hırslı baktı. Sonra ilk fırsatta bir biçimine getirip ikisini birden sepetlemeye karar vererek, Karamaça Veysel'in oraya döndü.

Usta hâlâ yanüstü yatıyor, bıyıkaltından gülüyordu:

- Ne oldu? diye sordu, niye işbaşı yaptıramadın?

Irgatbaşının tepesi attı:

- Bırak yahu... yaptıramadım değil...

- Ya?

- Zeynel, o dürzü yok mu...

Ustanın gülmesi arttı:

- Demek o mani oldu?

- Ne mani olacak?

- Olmayacak da hani? Niye işbaşı yaptıramadın ırgada?

Doğru söylüyordu, haklıydı. Ustaya karşılık vermeden, Veysel'e döndü.

- Bir çay yap bana Veysel!

İçini çekti, hırslı hırslı başını salladı, homurdandı:

- Görür o...

Usta:

- Kim?

- Kimse kim.

- Zeynel mi?

- Zeynel, Şamdin, Ali, Veli... Kim muzırlık ederse...

Veysel'in getirip uzattığı çayı aldı. Usta:

- Demek yol vereceksin? diye sordu.

Beriki hınçla:

- Bir iki demeyeceğim amma, yerlerine koyacak adam yok! Yerlerine koyacak adam olsa, ben bilirim!

Çayını öfkeyle yudumladı.

Usta işin alayında gibi, ufacık bıyığıyla hep gülüyordu. Irgatbaşıysa en çok da buna tutuluyordu. Kendisiyle birlik olup onu destekleyeceğine, ya karışmıyor, ya da Zeynel'den yana gibi gülüyordu.

Gene de ustayla arayı açmak işine gelmezdi tabii.

- Veysel, dedi. Ustanın çayını da tazele!

Usta yerinde doğruldu:

- İstemem.

- Niye?

- Çayla başım hoş değil...

Ağır ağır uzaklaştı.

Veysel dayısının yanına sokuldu. Ağır ağır uzaklaşmakta olan ustanın ardından bir süre baktılar. Sonra Veysel:

- Ne biçim usta bu be dayı? dedi. Senden yana olacağına...

Irgatbaşının yarasına parmak basmıştı:

- Gidiyor da ırgatlardan yana oluyor!

- Pis pis gülmesi var bir de...

- Öyle gıcığıma dokunuyor ki...

- Demek ırgadı işbaşı yaptırmayan Zeynel'miş?

- Tabii, bilmem ını ben?

- Pasaportunu ver gitsin!

- Dur bakalım...

Uzaklara, taa uzaklara baktı. İri bir köpek, güneşin altında üç ayağıyla tarlayı bir baştan bir başa geçip gidiyordu. Irgatbaşı onu gördüyse de üzerinde durmadı. Aklında Zeynel usta, Zeynel. Sonra Halo Şamdin. Zeynel olmasa Halo Şamdin hava. Lakin o mikrop, o yılan Zeynel... Bir şey değil, oğlanın vur elli, sakar, gözünü budaktan sakınmaz olduğunu gayet iyi biliyordu. Atacaktı işten ama, bir çalımına getirip... Yoksa insanı boğazlardı o be!

Saatini çıkardı."

Çehov'un *Maske* (3) adlı öyküsü. Yardımseverler kulüpte bir maskeli balo düzenlemiştir. Saat 24.00'de *Çehov*'un deyişiyle "*yüzüne maske takmamış birkaç aydın*" okuma odasında sessizce oturuyordur. Kimi okuyor, kimi kestiriyordur.

Okuma odasına yanında iki kadınla maskeli biri girer. Dahası, adamı izleyen garson... Olacak iş değildir bu. Adamdan dışarı çıkması istenir. Adam çıkmaz. Üstelik alay eder aydınlarla. Görevli çağrılır. Adam tınmaz bile. Sonunda emniyet amiri Yevstrat Spiridoniç çağrılır.

Bundan sonrasını okuyalım.

"Yevstrat Spiridoniç hırsından titreyerek var gücüyle bağırdı:

-Fazla konuşma! Çık dışarı, bakayım! Yoksa seni yakandan tuttuğum gibi atarım!

Okuma odasında akıl almayacak bir gürültü koptu. Kıpkırmızı kesilen bir suratla, yerinde tepinen Yevstrat Spiridoniç bağırıyor, Jestiakov bağırıyor, Belebuhin bağırıyordu. Aydınların tümü seslerini yükseltmişlerdi, ama hepsininkini maskeli erkeğin boğuk, pes perdeden, gür sesi bastırıyordu. Bu gürültü-patırtı sonucunda dans durdu, toplantı salonundakiler okuma odasına sökün ettiler. Yevstrat Spiridoniç işin ciddiyetini göstermek için oradaki bütün polisleri başına topladı, hemen tutanak tutmaya koyuldu.

Maskeli erkek onun tutanak yazdığı kağıda parmağıyla dürterek;

-Yaz, bakalım, yaz! dedi. Şimdi benim gibi bir zavallının durumu ne olacak? Meğer ne bahtsız adammışım ben? Bu kimsesiz yetimi niçin mahvetmeye çalışıyorsunuz? Kah-kah-kah! E, nasıl! Tutanak hazır mı? Hepiniz imzaladınız mı? Hey, şimdi bakın öyleyse!... Bir... iki... üç!...

Adam yerinden doğruldu, bedenini dikleştirerek yüzündeki maskeyi sıyırıp attı. Açıkta kalan sarhoş yüzünün oradakilerin üzerinde bıraktığı etkiyi bir süre hayran hayran izledikten sonra kendini bir koltuğa bıraktı, içten gelen bir neşeyle kahkahayı bastı. Etki gerçekten korkunçtu. Aydınlar sararıp solarak büyük bir şaşkınlık içinde bakıştılar, ikisi enselerini kaşıdı, Yevstrat Spiridoniç bilmeden budalalık yapanların tavrıyla suçlu suçlu öksürdü.

Bütün bu şamatayı koparanın soylu bir aileden gelme, fabrika sahibi milyoner Piatigorov olduğunu oradakiler şaşkınlıktan donarak görmüşlerdi. Piatigorov, çıkardığı rezaletler yanında iyilikseverliği ile tanınan, yerel gazetelerin yazdığı gibi, eğitim işlerine gösterdiği ilgi herkesçe bilinen bir adamdı.

Piatigorov kısa bir suskunluktan sonra;

-E, şimdi bizi yalnız bırakacak mısınız? dedi.

Aydınlar ile oraya sonradan gelenler tek sözcük söylemeden, ayak uçlarına basarak, sessizce okuma odasından çıktılar. Piatigorov arkalarından kapıyı sürgüledi.

Dışarı çıktıklarında Yevstrat Spiridoniç okuma odasına şarap getiren garsonu omuzlarından sarsarak, sesini fazla yükseltmeden;

-Adamın Piatigorov olduğunu bildiğin halde niçin bize söylemedin? dedi.

-Kendisi böyle istedi, efendim!

-Kendisi böyle istemiş! Şu hınzırın söylediğine bak! Seni bir ay kodese tıkarsam görürsün dünyanın kaç bucak olduğunu! Yıkıl karşımdan, dürzü!

Sonra aydınlara döndü.

-Size de ne diyeceğimi bilmiyorum, baylar! Durup dururken bir sürü patırtı çıkardınız. On dakikalığına onu yalnız bıraksanız dünya mı yıkılırdı? Şimdi bütün işleri berbat ettiniz! Of, baylar, baylar! Beni ne duruma soktuğunuzu biliyor musunuz? Böyle şeylerden hiç hoşlanmam!

Aydınlar şaşkın, üzgün, süt dökmüş kediler gibi ortalıkta dolaşıyorlar; uğursuz bir şeyin tepelerinde döndüğü sezgisiyle seslerini yükseltmeye cesaret edemiyorlardı. Adamların karıları, kızları da Piatigorov'u kızdırdıklarını bildikleri için her biri bir köşeye sinmişti. Az sonra sessizce evlerine dağılmaya başladılar."

Bu öyküde egemen sınıfın tartışmasız gücünü görüyoruz. Aydınların okuma odasından kovulması, aydınların sessizce dağılmaları toplumun nasıl yozlaştığını gösteriyor.

Şimdi *Gorki*'den bir öykü... *Çelkaş*. (4)

"Limandan yükselen toz bulutu güneyin mavi göğünü karartmıştı. Güneşin kızgın ışınları yeşilimtrak denize ince, boz renkli bir tül perde arkasından geliyor gibiydiler. Deniz de bulanık bir renk almıştı. Kürek vuruşları, vapur çarkları, sağa sola hareket eden Türk filikalarıyla diğer mavnaların keskin omurgaları, su yüzeyinde derin yarıklar açıyordu. Granit yığınlarını andıran dalgalar, üzerlerinde taşıdıkları ağırlığın altında ezilmişçesine inliyor, köpüre köpüre kabararak kıyıyı ve mavnaların bordasını dövüyorlardı. Denizin üstünde binbir türlü pislik yüzüyordu.

Zincir şakırtıları, birbirine çarpan yük vagonlarının çıkardığı gümbürtü, kaldırımın üzerine atılan demir tabakalarının madeni haykırışı, yük arabalarının zangırtısı; kimi zaman tiz bir çığlığı, kimi zaman böğürtüyü andıran vapur düdükleri; hamalların, tayfaların, gümrükçülerin bağırışları; bütün bu sesler tek bir ezgi, bir iş günü ezgisi olarak birleşiyor, kabarıp yükseliyor, limanla gökyüzü arasında bir yerde asılıp kalıyordu.

Kazanç Tanrısı Mercurius'un şerefineydi bütün bu uğultu.

Fakat gemilerden; granit ve demir yığmlarından yükselen sağırlaştırıcı gürültünün arasında insan sesleri güçlükle işitiliyor, cılız ve gülünç kalıyordu. İnsanların kendileri de gülünç ve zavallıydılar. Limandaki gürültünün asıl yaratıcıları onlardı. Ama çevrelerindeki demir yığınlarıyla, üst üste istif edilmiş yük sandıklarıyla, gümbür gümbür öten vagonlarla, yani kendi yarattıkları

şeylerle karşılaştırıldıklarında; sırtlarındaki yükün ağırlığı altında iki büklüm, kan ter içinde sağa sola koşup duran bu varlıklar pek gülünç kalıyorlardı. Kendi ürünlerinin tutsağı olmuşlar, kişiliklerini yitirmişlerdi.

Yüzleri gözleri kapkara, toz toprak içinde adamlar, iskeleye yanaşmış kocaman iki geminin ambarına yük taşıyorlardı. Motorları har har çalışan, düdükleri öten, pervaneleriyle suyu köpürten gemiler, hamalların haline gülüyor gibiydiler. Midelerine bir lokma ekmek sokabilmek için mavnaların demirden karınlarını binlerce kilo tahılla dolduran hamal dizileri, insanın içinde hem gülme, hem ağlama duygusu uyandırıyordu. Sıcaktan, gürültüden ve yorgunluktan bunalmış, sırtlarındaki paçavraları sürükleyerek sağa sola koşuşan insancıklarla, kocaman gövdeleri güneş altında parıl parıl parlayan makineler arasındaki fark korkunçtu. Oysa bu makineleri insanlar yaratmıştı. Üstelik onları harekete geçiren şey de motordan önce yine insan gücüydü.

Gürültü, insanın kulaklarını sağır ediyor; toz, burun deliklerini, gözleri dolduruyor; sıcak, yakıp kavuruyordu. Her yanı öyle bir gerginlik kaplamıştı ki, sanki ansızın bir patlama olacak, hava temizlenecek, rahat soluk alınabilecek, gürültü dinecek, insanı umutsuz bir öfkeyle dolduran bu sinir bozucu kargaşalık yok olup her yerde sessizlik, rahatlık, güzellik egemen olacaktı.

Saat onikiyi vurdu. Son vuruşun titreşimleri de havada kaybolunca, gürültü biraz hafifledi; az sonra da boğuk bir homurtuya dönüştü. İnsan sesleriyle denizin şıpırtısı işitilmeye başlamıştı artık. Öğle paydosuydu."

"İşçiler kendi ürünlerinin tutsağı olmuşlardı."

Yabancılaşmayı pek güzel anlatıyor *Gorki.*

Fahri Erdinç, Acı Lokma'da tütünde sömürüyü anlatır. (5)

"Güz geldi. Tütünün arkasını alıp elimizin zifirini yıkar yıkamaz okullar açılıverdi. Ben ikinci sınıfa gidiyordum artık. Emine benden büyük olsa da, analığımın geciktirmesi yüzünden yeni başlıyordu. Buna da babamın üstelemesi üzerine yarım ağızla razı oldu. Çünkü bize leyleğin getirdiği yeni bebeğin bezlerini de Emine'ye yıkatacaktı. Bu küçük oğlanı da taşıyacaktım.

Böylelikle bir boğaz daha katıldı soframıza. Ama altı iken yedi olmadık. İlkokulu daha üç yıl önce bitirmiş olan Ferit ağabeyim ansızın çekip gidiverdi.

O sabah erkenden evden çıkarken, babamın iç cebi ağzındaki çengelli iğneyi çözmüş, para çantasından iki lira almış, yerine de iki satırlık bir mektup bırakmış.

Babam analığıma kahvaltıda okuyuverdi bu mektubu.

'Baba' diyordu Ferit, 'sana sormadığıma kızma. Bu iki lirayı, ilk tütün parasından alıvereceğin Singer makinesine tut. Ben terzi çıraklığından da vazgeçtim, makineden de. Balıkesir'e gidiyorum. Orada yatılı öğretmen okulu sınavına gireceğim. Kazanamasam da artık eve dönmem. Bir boğaz eksik olursa daha iyi değil mi? Hem sofrada önüme koyduğun bir dilim ekmeğin her lokması acı gelmeğe başladı bana. Dayaktan da bezdim. Kızacaksın biliyorum, ama ne olur, beni evlatlık defterinden silme!'

'Sildim' diye gürledi babam. 'Benim artık Ferit diye oğlum yok.'

Analığım bu mektuptan da, babamın tepkisinden de hoşnuttu. Kanı çekilmiş burun kanatları bir kısılıyor, bir kabarıyordu.

'Dayaktan değil efendi, tütünden kaçıyor o, tütünden!'

O güzün yaprak dökümü bizim evde böylece başladı. Babam artık ekşidikçe ekşidi, içkiye düştükçe düştü, evde dırdır ve Ferit'ten artanın da eklenmesiyle bizim dayak payı arttıkça arttı.

O öğretim yılı başında da iki haber çıktı ki, babam artık yere göğe sığamaz oldu.

Birincisi, yardımcı öğretmenler bir kurstan, bir eleme sınavından geçirilip, başarılı görülenler alakonacak, başarısızlar elenecekti. Babamın tepesi attı. Öğretmenlikte artık bir ayağı çukurda demekti. Çünkü çantadan çıkma öğretmendi. Balkan Savaşı çıkıverince, Medreseden sonra bir yılcık gidebildiği idadi (Gimnaz, lise derecesinde okul) öğrenimi yarıda kalmış. Savaştan yaralı dönünce, memleketi olan Seferihisar'da birkaç yıl okul mubassırlığı (Mubassır o zamanlar okullarda öğrenciler arasında düzenliği sağlamakta görevli kimse) yapmış. Sizin anlayacağınız, öğretmen yokluğunda, okuma kitabına balmumu yapıştırarak, çocuklara 'bu akşam şurdan şuraya kadar okuyun' demeyi öğrenmiş. İşte yaladığı mürekkep bu kadar. Birinci Dünya Savaşı'nda 'çürüğe çıkmış'. Kurtuluş Savaşında da 'bedelli' olarak cephe gerisinde kalmış. Eskiden hocası olan İzmir Maarif Emini (Müdürü) de babama ağzından bir diploma vermiş. 'Haydi Halil Efendi, sen de git, filan kasabada yardımcı öğretmen ol,' demiş.

Demiş ama, şu kadar yıl sonra şimdi ne diyecekler? Bu kurs, bu sınav da nereden çıktı? Şimdi de 'Haydi bakalım, boynuz kulağı geçer, yeni yetmeler geliyor, sen artık kalabalık etme Halil Efendi' mi diyecekler?

'Yağma yok' diyordu babam, 'vallahi isyan ederim. Yazarım, ta Gazi'ye kadar yazarım!'

İkinci kara haber, Gazi'ye mektup yazmayı filan unutturdu. Ölümcül haberdi bu: Tütün piyasası açılmayacakmış!

Artık bütün kasaba kalkıp kopuyordu. Evde, işde, yolda, kahvede, her yerde, gece gündüz bu haber yorumlanıyordu.

'Neden açılmayacakmış piyasa?'

'Paranın değeri sıfırın altına düşüyor!'

'Buhran!'

'Yabancı alıcılar nazlanıyor.'

'Reji (Tekel) de alıcı olup fiyatı koruyamıyor...'

'E, ne olacak?'

'Bekleyeceğiz.'

'Yahu, tütün bu kadar uzun piyasa beklemez, çürür!'

'Tüccara yalvaracağız.'

Babam kime yalvaracağını şaşırmıştı. Bu yorumlardan bir şey anlamıyor, durup durup sövüyordu:

'Ulan, tam bizim tütün ektiğimiz yıl mı açılmayacağı tuttu bu piyasanın?'

Haydi bizi bırak bir yana. Asıl tütünden başka tutunacak dalı olmayanlar yanmıştı cayır cayır. Mart geldi, yeni tütün ekimi başladı, eski mal hâlâ elde. Herkeste borç gırtlakta. Bakkal, kasap, sattığını deftere geçiriyor. Amma veresiye kalem garson hesabı yazıyor: 'Altı yedi daha on üç, elde var iki!' Kahvecide çetele. (Çetele: Eskiden okuma yazma bilmeyen esnafın, uzunlamasına ikiye bölüp, üzerine kertikler çenterek hesap tuttukları ağaç dalı. Çokluk, birkalem uzunluğunda olur, parçanın biri alıcıda, ötekisi satıcıda kalırdı.) Fırıncıda çetele. Sarraf Hacı Osman efendinin başı kalabalık. Herif yüzde kazık faizle para dağıtıyor. Çarşıda alış-veriş kesat. Pazar yerleri ıssız. Arabacılar, demirciler çarşısında örste çekiç tınlamaz oldu. Çerçiler, bezirganlar, kavaflar sinek avlıyor. Köftecilerin önünden geçerken o burcu burcu mis koku duyulmuyor. Kadınlar lavantalı bohçalarla, ayvalarla, zeytin tanesiyle hamama da gidemez oldu. Çocuklar horoz şekerine bile hasret. Bayram da yakın.

Tütün ekicilerin ağzını bıçak açmıyor. Göçmen tütüncüler garip mi garip. Hepsinde surat da, sakal da bir karış. Hazır sigara içebilen artık parmakla gösteriliyor. Çoğu tabakalarda ya kaçak, ya da bir avuç kuru yaprağı avkalıyarak

yaptıkları kırık tütün. Defter kağıdıyla sigaraları dolayıp, günün uzunu Belediye altındaki loncada pinekliyorlar. Haber çıkarsa Belediye Başkanı Ali Rıza beyden çıkacak. En büyük tütüncü o. Amma kılı kıpırdamıyor. Obalı çekip gitmiş İzmir'e. Şerifzade kendi fabrikasında. Umurunda mı heriflerin! Tütün düşerse, üzüm kurtarır onları; üzüm olmazsa, bellerini zeytin doğrultur.

Tüccarlar, eksperler, reji ve banka müdürleri her gün Ali Rıza beyin yanında. Fiskos. Hesap kitap. İzmir'e gidip gelmeler. Telgraflar. Üç beş teneke 'hediye' zeytinyağı ile Ankara'ya. Bakan kapısı tıklamaya elçi göndermeler... Bu sıralarda hele Deli Bahri'nin hiç durduğu yok. Koş babam koş. Böyle piyasa geciktiği zamanlar daha bir hızlı koşuyor sanki. Evi barkı, çoluğu çocuğu yanalı dört yılı geçiyor, o hâlâ koşar. Hep öyle. Yaz kış don gömlek. Gözünün gördüğü yana koşa koşa 'Yandı!' diye bağırır, 'Yandı' diye de koşar. Sesi hep kısık. Nerde acıkırsa, nerde yorulur dinerse orda kalır. Çocuklar bir dilim zeytinyağlı ekmekle yolunu kestiler mi, biraz yavaşlar, alır ekmeği, yine hızlanır. Ne onun kimseye zararı var, ne de kimsenin ona. Yıllardır kovalar, bir türlü yetişemez şu kaçanlara divane. Koştuğunu üst üste koşan; nice Maraton şampionlarını geçer. Bana sorarsanız dünyada onun üstüne, ondan daha dayanıklı koşucu yoktur.

Bahri sabah akşam yıldırım gibi bir geçiyor istasyon caddesinden: 'Yandım!'. Görüp duyan tütüncülerin de onun arkasına takılası geliyor. Herkesin yüreğinden geçen de hep bu: 'Divanenin hakkı var. Bu piyasa biraz daha gecikirse, tekmil tütüncüler yandı.'

Derken kasabada bir ses çınladı. Tellal İsmail ağa muştuluyor:

'Ey ahali! Gıymatlı Belediye ireisimiz Ali Rıza bey, piyasa açılıncaya gadar birez tütün alcek! Tüccar İramazan efendi de biraz alımkar oluyo. Obalı ağa da, Şerifzadeler de alıyo. Başı darda olan loncaya goştursun. Bugün varsa yarın yoktur ola ki... Duyduk duymadık demeyin haaa!...'

Fiyat? Bu kimin ne kadar darda, ne kadar zorda olduğuna bağlı. Bu ağalar asıl piyasanın kokusunu almadan, kaçtan alıp kaçtan satarsa kiloda kaç kuruş kazanacağını mendil ucuna düğümlemişçesine bilmeden, babalarının hayırına iç piyasa açıp da tütün alırlar mı ekiciden? Kırdıkça kırdılar fiyatı. Kehribar gibi tütün indi ıspanak değerine. Ama ölü fiyat yine de hiç yoktan iyi. Tütünü çürütmektense... Alan satan hayır görsün!

Satanlar hayır görmedi elbet. Biz de görmedik. Hepi topu sekiz balya tütünümüzü Obalı'ya sattı babam. Iskartası, tarla kirası, baskı tutarı, borcu harcı derken, babam iki üç aylığı kadar bir parayla eve döndü.

Kahvaltıda bu kısa kazancı uzun bir hesaba vurdular. Doluya koydular almadı, boşa koydular sığmadı. Sonra ne ettiler, yastığa mı doldurdular parayı, analığımın o dediğim kesesine mi koydular, bilmem. Bildiğim bir şey var yalnız: Emine'nin taşbebeği dükkanda kaldı, benim altıpatlar ve askılı pantolon da yine düşlerimde.

Tütüncü yenik pehlivan gibidir. Yenik pehlivan nasıl güreşe doymazsa, bizim tütüncü de piyasaya, ağalara yenildikçe, bu zehirle uğraşmaktan vazgeçemez. O yıl bütün ufak ve orta ekiciler yenik düştü. Ama parsayı yine başa güreşen ağalar topladı. Hem de nasıl! Bir ay geçmeden açılan piyasada ilk fiyat, ağaların ekiciye ödediklerinin üç katı kadardı. Elden ne gelir? Üç kat yenik düşen tütüncüler de ağaları, onların da ağalarını ana-avrat üçer kat kalayladılar. Yirmi bin ekici, üçerden şu kadar sövdü. Ödeşildi. Biz başka türlü ödeştik. Ali Rıza bey, tütün satımı bittikten sonra, Arasta camiisinde bir Mevlüt okuttu. Aynı gün Tellal İsmail ağa bir muştu daha verdi:

'Ey ahali! Böyük Belediye ireisimiz piyasanın hayırlısınnan açılıp gapanması şerefine görülmemiş bir sünnet düğünü yapıyo... Her kim dilerse, götürüp kendi çocuğunun şeysini de bu düğünde bedava kestirebilir. Bu hayırlı fırsatın gaçırılmaması ilan olunuuuuur!...'

Babam bu fırsatı kaçırmadı. Zaten iki yıldır niyetlendiği halde beni bir türlü sünnet ettirememişti. Vakti geçiyordu nerdeyse. Hemen beni de yanaştırdı Ali Rıza beyin oğlunun yanına. Yüz kırk fukara çocuğu birden aynı günde kesildik. 'Maşallah'lı birer takke, birer kız fistanı giydirdiler bize. Omuzlarımıza da sümüklüböcek kabuğundan birer nazarlık. Kesik yerimize değmesin diye fistanın önünü bir elimizle tutup öne doğru kabarta kabarta epeyce gezdik, epeyce sünnet çalımı sattık sokaklarda.

Bu günler de uzun sürmedi.

Tütünle yeni güreş çoktan başlamıştı.

Babam bu sefer bir topal eşek aldı. Biz de yeniden katıldık kervana. Ölmek vardı tütüncülükte. Hem de her piyasada ölmek. Yalnız dönmek yoktu.

Bir gün tütün dikmeğe giderken yine Macıroğluna rasladık. Kitaba yazılacak bir laf daha etti:

'Hoca, hoca, nankördür bu zanaat!' dedi. 'İnan olsun, tütüne verdiği emeği sözgelişi ısırgan otuna verse adam, o gidişik ottan Lokman hekimin de bilmediği bir ilaç çıkar da eşek uyuzuna bile deva olur. Yaz bunu bir sinek pislemedik yere. Haydi uğurola!'

Macıroğlunun Kavala'lı büyük dedesinin sözüymüş bu."

Sait Faik'ten bir toplumsal çözümleme. *Birtakım İnsanlar. (6)*

Öykü, şöyle başlar, *"Gece saat on ikiyi on geçiyor. Taksim'de saatin altında tramvay bekliyorum."*

Hava çok soğuktur. Şöyle düşünür, *"Yatak, şimdi bütün insanlar için azizdir."*

Tramvay görünmez. Pastanede çay içmeyi düşünür. Önüne bir adam dikilir. Şöyle konuşur.

"-Ağabey dedi, buradan bana benzer birtakım adamlar geçti mi?

Paltomun yakası içinde yarı yarıya kaybolmuş kafamı çıkardım. Kafamı bir iki defa salladım. Soğuğa alışmamış, mukavemete hazırlanmış gibiydim. Kulaklarımı keskin bir rüzgar ısırdı. Adama baktım:

Bana benzer adamlar... Bütün insanlar birbirine aşağı yukarı benzemez mi? Bana benzer adamlar ne demekti?

Evet, adamın hakkı vardı. Ona benzer adamlar, ötekilerinden kolaylıkla ayrılabilirdi. Kış günü bir şehirde insanlar palto, şapka giyer, ayaklarında fotinleri vardır. Belki paltolarının renkleri, şapkalarının kurdelaları ve alamerikan, yahut alaturka şapkalarıyla birbirlerinden ayrılabilirler, icapederse.

Bu adamın ne paltosu, ne şapkası, ne de ayakkapları vardı. Buna mukabil sırtında mor pamuklu yer yer, parça parça dökülen bir hırkası, belinde ipi, ayağında yazlık tüy gibi bir pantolonu ve ayaklarında da yine iplerle bağlanmış çuvalı...

Yüzü tatlı esmer renkli idi. Sakalı uzamıştı. Yirmi beş, otuz yaşlarında gözüküyordu. Yalnız gözlerinde büyük, korkak, acele bir şeyler vardı. Acaba, dedim, bir esrarkeş midir?

O devam etti:

-Benim gibi ağabey- dedi, üstünü başını gösterdi-. İşte bu biçim adamlar görmedin mi? Bazıları şu yoldan geleceklerdi. Birtakımları da, -Taksim sinemasının aşağısındaki yolu göstererek-: şu yokuştan çıkacaklardı.

İşi kısa kesmek istedim. Meçhul, karanlık, dalgada bir kafada her türlü hayaller dolaşabilir, neme lazım...

-Görmedim vallahi!- dedim.

-Allah Allah!- dedi-. İmkanı yok. Muhakkak geçmişlerdir. Ben yolda biraz eğlendim. Onları kaybettim. Yoksa gelmemelerine imkan yok.

-Nedir bu adamlar canım?- diye sabırsızlık ve merakla sordum."

Bunlar Tophane'de çalışan hamallardır. Sabahçı kahvelerinde geceyi geçirirler. Polis, sabahçı kahvelerinde yatmayı yasaklamıştır. Valiye gideceklerdir.

Tramvay gelmiştir. Adam, tramvaya biner. Az sonra seksene yakın hamal görür. Gerçekten de giysileri birbirine benziyordur. Soğukta yürüyen bu insanları gördükte şöyle düşünür. *"Yatağım, tramvay beklediğim dakikalardaki o munis halini kaybetmişti artık."*

Oktay Akbal, Önce Ekmekler Bozuldu (7) adlı öyküde savaşın getirdiği sorunları çözümler. Biliyorsunuz, bizler için ekmek soframızın baş gıdasıdır. Ekmeksiz yemeğe oturmayız. Savaş önce ekmekleri bozmuştur... Bozulma hızla yayılır.

"Önce ekmekler bozuldu, sonra her şey... Çünkü yeryüzünde savaş vardı. İnsanlar sebebini bilmeden, düşünmeden ölüyor, öldürüyorlardı. Savaş kelimesi dünyanın her yerinde en çok kullanılan söz olmuştu. Radyolarda marşlar, nutuklar şaşkın insan sürülerinin üzerine savruluyor, gazeteler korkuyla okunuyordu. Tramvaylar, vapurlar sabahları, akşamları tıklım tıklım, daima aceleci, sinirli, telaşlı bir kalabalığı şehrin bir ucundan öteki ucuna taşıyıp duruyorlardı.

İnsanlar kitle halinde olduğu gibi, kişi olarak da başkalaştılar. Mesela savaştan önce bir insan işine gitmek için tramvay caddesine çıktığı zaman ilk olarak gökyüzüne bakar, mavi olduğunu görünce sebepsiz bir sevinç duyar, vakti varsa ağaçlar altından yürümeyi düşünür, adımları kaldırımlarda gezerken birtakım hayaller kurardı. Şimdiyse insanlar göğün mavi ya da siyah olmasına aldırış bile etmiyorlardı. Hepsi yalnız kendini düşünüyordu. Hayal kurmak artık geçmişte kalmıştı. Savaş zaten ilk önce hayalleri yok etti."

Şimdiye kadar gördüğümüz yazarlar, ne kadar güzel çözümlüyorlar yaşamı, görüyorsunuz değil mi. Bu güzelliği bundan sonra göreceğimiz yazarlarda da duyum-

anyacaksınız. Ama sizden istediğim var. Bu yazarların yapıtlarını okuyun. İçinize sindire sindire, not ala ala...

Şunu göreceksiniz ilk elde. Bu yazarlarda derin bir insan sevgisi var. İnsanı sevmezseniz, insana nefretle bakarsanız, iyi bir yazar olamazsınız.

İkinci nokta şu. Görüyorsunuz, yetkin bir gözlem gücü var hepsinde. Bu dediklerimi unutmayın.

Şimdi *Kemal Bekir*'e geliyoruz. *Kemal Bekir*'in *İşsiz* (8) adlı öyküsü. Adam işsizdir. Sigara alacak parası bile yoktur. İzmarit toplaması için oğlunu dışarı yollar. Karısının bulunduğu odaya girer.

"Oda avlunun sağındaydı. İçeri girince, karısını dizleri üstüne çökmüş, bir tas suyu iştahla yudumlarken gördü. Hiçbir şey anlamadan, anlamak da istemeden ahlaya puflaya duvar dibine otururken:

'N'apıyorsun öyle kız?' dedi.

Kadının önünde duran açık kinin kutusunu görünce irkildi:

'Kız, n'apıyorsun?'

Kadın, soluk yüzünü, donuk bakışlarını adama çevirdi. Dudaklarının kıyısı ıslaktı. Karnını yumrukladı sanki:

'Bir tane daha' dedi. 'Bu biri bile çok geliyor. Kendi karnımızı doyuramazken...'

Murat emekleyerek karısının yanına sokuldu:

'Kız, kaç tane yuttun?' diye kutuyu aldı. 'Zehirleyecen kendini kız, benzin kül gibi.'

Kadının gözleri parladı:

'Dediydim sana.' dedi. 'Tutamadın kendini. Koskoca herifsin. Bunu da mı ben düşüneyim? Biri çok geliyor zati. Besle bakalım bunu da. Kendimiz açlıktan ölüyoruz...'

Adamın eve gelirkenki yorgunluğu daha da arttı. Sırtından, gözkapaklarına kadar bir ağırlık duyuyor, eziliyordu. Hiçbir şey söyleyemeden öylece kaldı, karısını süzdü, ne dese hakkı vardı. Karısını tasadan kurtarmak, her günkü gibi, iş aramalardan, beş on kuruşun peşinde koşmalardan sonra karısının dediklerini anlayamıyordu:

'Yok' dedi. 'Ödünç de alamadım. Cebimde cıgara da yok.'

Kadın karnını pat pat yumrukladı:

'Bunu da musallat ettin başıma.'

'N'apalım? Önüne geçememişiz işte!'

'Az mı söyledim sana? Dediğim gibi yapaydın olmazdı! Tasası bana düşüyor gene. Sen gidip orda burda dolaşıyorsun...'

Konuşması ağlamaya döndüğü zaman:

'Neyse Fatma, neyse...' dedi adam. 'Belki de daha eyi. Allah verir de kısmetini de yollamaz mı hiç? Dur bakayım, yedi sekiz ay var onun gelmesine. O zamana kadar bir iş tutarız elbet. Yeni değil mi bu daha?'

Kadın dinlemiyor gibiydi.

'Yeni değil mi' diye bir daha sordu adam.

Adamın bu bönlüğü, bu bilmezlikten gelmesi kadını öfkelendirdi:

'Ben de bilmiyorum.' dedi. 'Bugün anladım eyice.'

Murat ne yapacağını bilemedi, şaşkınlıktan yere uzandı. Dirseklerine dayandı, çenesini ellerine aldı. Çaresizlik, her çaldığı kapıdan eli boş dönmek onu böyle etmişti. Boşa koyuyor dolmuyor, doluya koyuyor almıyordu. Ucunu salıvermek, her şeyi oluruna bırakmak daha iyiydi. Elbet günün birinde iş tutacaktı. Karısı da aldırmıyor, kocasına destek olmaya çalışıyor, sonu iyi çıkar, diye düşünüyordu. Ama bugün karnında bir çocuk olduğunu anlayınca deliye dönmüştü. Kocasını, her günkü gibi, işini tanrıya bırakmış, rahat gördükçe zıvanadan çıkıyor, şaşkına dönüyordu:

'Len n'apıcaz?' dedi. 'Bir çaresini düşün.'

'Ne bileyim ben?'

'Düşürcem ben bunu.'

'Düşür.'

'Len, bu evin erkeği sen değil misin?'

'Benim ama n'apiyim?'

'Ne deye başıma musallat ettin öyleyse bunu? Senin değil mi bu çocuk?'

Adam kendini bıraksa ağlayacak, onun için alaya vuruyordu işi, omuzlarını kaldırdı:

'Bilmem.'

Fatma'nın yüzü gerildi, gözleri yaşardı:

'Tuh sana!' dedi. 'Şuna bak, koskoca herif yatıp duruyor da...'

Sustu, kalktı. Eli ağzında öğürerek dışarı çıktı."

İşsizlik sayısaldır bizde. Şu kadar işsiz var deriz. Şu kadar işsize iş bulabilmek için şu kadar yatırım zorunlu deriz. İşsizin cigara bile bulamadığı, çocuğuna izmarit toplattığı aklımıza gelmez.

İşsizin karısı gebedir. Bebeği doğurmak, ona bakmak sorundur. Kadın kendini zehirleme pahasına kininle bebeği düşürmek istemektedir. Koca umarsızdır.

Şimdi *Adnan Özyalçmer*'in gösterme bölümünde ele aldığımız öyküsüne dönüyoruz. *Tutsaklar.* (9)

Yusuf, kızını Nato üssündeki çavuş Tom'a çocuk bakıcısı olarak verecektir. İki Amerikalıyla köye gelir.

> "*... her biri kendi kovuğuna soluk soluğa yerleşti yeniden. Fırtına bir anda gelip geçmişti.*
>
> *Cip, aynı hızla girdi köye. Köylüler, yeni yeni uyanmaya başlamışlardı. Evlerde tek tük ışıklar seçiliyordu. Çitli avlularda kanatlarını çırparak öten horozlara tepişen danaların böğürtüleri karışıyor, bazen bir eşek anırıyor, köpeklerse durmamacasma havlıyorlardı. Arada da yeni uyanmış köylülerden biri oğluna ya da karısına sesleniyordu.*
>
> *Caminin önünde bir iki yaşlı köylü toplaşmıştı. Karanlıkta sabah ezanının okunmasını bekliyorlardı. Peykeye sessizce sıralanmışlardı. Biri, kalın borudan gürül gürül akan suyun önüne çömelmiş abdest alıyordu. Cip, caminin önünden rüzgar gibi geçerken peykedekiler, hep birden, başlarını ağır ağır yola çevirip baktılar. Bu mavi boyalı cipin deniz kıyısında bulunan Nato Hava Alanı'ndaki Amerikalılara ait olduğunu hepsi bilirdi. Ara sıra buralardan geçerlerdi. Tarla içinden, otlağın ortasından da geçerlerdi. Hayvanlar ürker kadınlar kaçışırdı. Alışıktılar. Ama bu saatte hem de bunca hızlı, üstelik klakson çala çala geçtikleri pek görülmemişti. Ne olmuştu, ne vardı acaba? Onlar, bunları düşünüp taşınırken cip, çok geçmeden, köyün girişinde bulunan Yusuf Bey'in evinin önünde zınk diye durdu. Bunun üstüne yaşlılar, hep birden başlarını önlerine eğip 'Fesüphanallah' diye söylenerek iki yana salladılar."*

Bundan sonra ne geliyor bakın. ABD emperyalizminin Türkiye'ye girişini, bu girişin nerelere kadar yayıldığını gösteriyor *Adnan Özyalçıner.*

> "*Az sonra peykenin en ucunda oturan ağır ağır doğruldu. Ayağını sürüyerek yürüdü. Akar çeşmenin yalağı dibinde, asker taburu gibi,*

sıralı duran teneke kutularından birini aldı. Bu USA damgalı boş bir ketçap kutusuydu. Yalaktaki bulanık suyla doldurup az ilerde, üç yanı çitle çevrili, önü açık, iki bölmeli yüznumaralardan birine yöneldi. Bölmeye girer girmez poturunu sıyırıp çömeldi. Bölmenin çiti alçak olduğundan insan oturunca, kafası çitin üstünden görünüyordu. Su dolu kutuyu yanına yerleştirirken boşunu devirdi. Bu da USA damgalı bir başka teneke kutuydu. Küçük bir bira kutusu. Bütün köy bunlarla doluydu. Sardunyalar, küpe çiçekleri, kına çiçekleri bunlarda boy atıyor: köylüler bunlarla sularını, ayranlarını içiyor, kıçlarını yıkıyor, gelinlerle çocuklar bu kutuları kumbara olarak kullanıyordu. Evlerde peynir bile Amerikan tenekelerine basılıyordu şimdi. Ama gavurun cicili bicili tenekesinin üstünde en alasından köpek maması ya da domuz eti konservesi yazıyormuş kim bilecek. Zeytinyağı, gaz gibi sıvılar için türlü türlü içki şişeleri vardı. Gelinler süslü diyerek bu şişelere kolonya doldurtuyorlardı. Her çeyiz sandığında o şişelerden bulunurdu. Berber dükkanlarında da aynı şişeler baş köşedeydi. Gençler, Amerikalıların çöpe attıklarını giymekte yarışıyordu. Hele blucinler kapışılıyordu. Kıçına, paçaları tarazlı soluk bir tane geçiren kendini çarktan çıkma Amerikan kovboyu sanıyor."

Gördünüz değil mi...

Şimdi de Yusuf'u toplumsal, sınıfsal konumuyla çözümlüyor yazar.

"*Bütün bunları köye getiren Yusuf Bey'di. Onları gavurların bu çöplerine, artıklarına alıştıran oydu. Bu köyü, zamanında Yusuf Bey'in dedesi kurmuştu. Saraybosna'dan Türkiye'ye göç ettiklerinde buraya yerleştirmişti devlet onları. Bu toprakları vermişti. Yusuf Bey'in dedesi ta oradan beri hepsinin ağasıydı. Burda da öyle kalmıştı. Ordan en çok altını o getirmişti. Burda en çok toprağı o edindi. Onun için şimdi de bu yörenin en büyük su değirmeni Yusuf Bey'indi. Yalnız onun evi iki katlıydı. Köyde, Yusuf Bey'in Konağı denirdi. Bütün konukları o ağırlardı. Köyün değişmez muhtarıydı. Deredeki şeftali bahçelerinin çoğunluğu ona aitti. Köyün arkasındaki ormanın yarısını o kullanırdı. Şimdi Nato Havalanı'nın olduğu yer, eskiden onların tarlalarıydı. Otlaktı. Amerikan gavuruyla ahbaplığı ordan başlardı.*

Poturunu çekip kalktı. Yarı beline kadar çitin dışına taştı kalkınca. Gözlerini kısarak baktı oraya. Cipin içinden Yusuf Bey'in alaca ka-

ranlıkta bir gölge olarak süzüldüğünü gördü. Demek onları getiren Yusuf Bey'di. Çıkar işi olan oydu öyleyse. Ama neydi? Sakalını parmaklarıyla tarayarak düşünceli düşünceli çıktı bölmeden. Ayağına takılan boş teneke kutulardan ikisi de, önüsıra tekerlenip gitti."

Ömer Faruk Toprak, Sıkıyönetim (10) adlı öyküsünde sıkıyönetimi anlatıyor. Evi aranan Çetin Ozan, ilk elde insan olmaya kararlıdır. Götürülürken kafesteki kuşu alır.

Dışarda gece yaşanıyordur. Karşı apartmandaki insanlar Çetin Ozan'ın götürülüşünü izlemektedir.

"Bardaktan bir yudum daha aldı. Biraz önce, göğsünde duyduğu sıkıntı gitmiş, damarlarında hızlı bir akış başlamıştı. Cigarası, kül tablasında yarıya değin yanmış ve sönmüştü. Gözleri, etajerin üzerinde biraz eğri duran yağlıboya tabloya gitti. Genç kızın yüzü, üç ayrı mavinin karışımından oluşmuştu. Bir adım geriye çekilerek, öyle baktı. Kızın gözleri, saçları, biraz da ağzı, bitmemiş bir hüznün karanlık aynada ilk görünüşü gibi geldi ona.

Yanındaki sandalyeye çöktü. Pencereyi aralayıp, dışarıyı dinlemeye koyuldu. Başı dönüyordu. Dışardan gelen serin hava, gecenin kokusu ile yüklüydü. Uzaktan, otomobillerin motor sesleri geliyordu aralıksız. Bardaktaki son konyağı da yudumladı. Yorgundu, fazla içkiliydi, uyku gözkapaklarını bastırıyordu. Alnı uyuşmuştu. Hiçbir şey düşünmüyordu. Resimdeki mavi yüzlü kız uzaklaştı. Korkunç önseziler, birden birbiri ardı sıra içinden geçip gitti. Gözlüğünü çıkarıp, bıraktı masaya. Sonra radyatöre tutanarak ayağa kalktı. Biraz önceki baş dönmesi, uyku ile birlikte alnına çökmüş, onu yatağa çekiyordu. Güçlükle soyundu. Pijamasını giydi, ışığı söndürüp uzandı. Karanlıkta boşluğa düşer gibi, sanki çıplak bir dağın yamacına iniverdi.

Bir düş karanlığına indi ağır ağır. Kısık bir lamba ile aydınlandı ortalık... Bir pencerenin önünde oturuyordu. Dışarıya, ölü bir ışık yayan sokak fenerine, ara sıra oradan geçen insanlara bakmaya koyuldu. Alnında bir ışık vardı. Ama ölgün, ürkek. Küçücük ışığın aydınlattığı Chopin'e ilişkin bir tabloydu karşıda... Sonra yitiverdi Chopin. Birden sert bir cisimle vuruldu pencereye. Cam kırıldı. Geriye çekileyim dedi. Çekilirken uyandı.

Kapının zili, ürpertici bir biçimde çalışıyordu. Birtakım konuşmalar vardı kapının önünde. Bir odunla ya da bir demirle vuruluyordu kapıya sanki. İlk hamlede doğrulup kalkamadı. Son bir gayretle kalkabildi yataktan. Elektriğin düğmesini el yordamı ile buldu. Gözleri açılmıyordu. Duvara tutunarak yürüdü. Hole vardığı zaman, gürültü daha da arttı. Kapıya yükleniyorlardı. Açınca, asık yüzlü bir kalabalıkla karşılaştı. Üç erin tomsonları kendisine çevrilmişti. Dört sivil adam, bir yüzbaşı, üç er içeriye girdiler. Erlerin birisi kapıda kaldı. Siviller odalara dağıldılar.

Çetin Ozan, parmaklarıyla gözlerini bastırdı. Göz kapakları yanıyordu hâlâ. Ayağına bir pantolan çekti, ceketini giydi. Çevresindeki yabancı yüzlere tekrar baktı bir ara. Sivillerin dördü de, zor dizginlenen bir hiddetin titreşimi içinde idiler. Onlarla karşılaşan herkes suçluydu. İnsanlara karşı, o kadar belirgin bir kızgınlıkları vardı.

Solgun yüzlü Yüzbaşı sordu:

'Evde sizden başka kimse var mı?'

'Hayır.'

'Evli değil misiniz?'

'Evliyim, eşim iki gün önce İzmir'e gitti.'

Eli cigara paketine gitti. Yüzbaşı'ya uzattı. Teşekkür etti, almadı. Çetin Ozan yaktı, bir soluk çektikten sonra, yanan gözlerini tekrar oğuşturdu. Radyonun üstündeki saat ilişti gözüne: Üç'e on vardı.

Siviller, öbür odalardan aldıkları kitaplarla geldiler. Masanın üzerine yayıldı hepsi. Buların arasında Malraux'un Umut'unu, Steinbeck'in Bitmeyen Kavga'sını gördü ilkin. Bazı kitaplar, salt kırmızı kapaklı olduğu için ayrılmıştı anlaşılan. Kenara kayan birinin adını okudu: 'Savaş Türküleri: İmza Kerim Yund.' Kitapların arasında nasıl karıştığını bile anımsamıyordu. Nerden gelmişti? Kim vermişti?

Erler de odaya döndüler:

'Saklanan biri ya da silah bulamadık komutanım.'

Sivillerden biri söze karıştı:

'Banyoya, karyolanın altına baktınız mı?'

'Baktık, yok!'

Yüzbaşı, işine karışılmış gibi tedirgin, soru sorana baktı:

'Siz ne buldunuz?'

'Sol kitapları topladık.'

Çetin Ozan, iyiden iyiye uyanmıştı. Ama gözlerindeki acı geçmemişti. Evde arama yapanları konuk sayıyordu bir bakıma. 'Sen insan ol, karşındakiler kaba davransalar da, insandırlar onlar da...' düşüncesi geçti aklından. Yüzbaşı'ya döndü:

'Özür dilerim, bir şey ikram edemedim. Bu gecenin anısı olarak, sizlere birer kitap imzalayayım.'

Yüzbaşı'ya sordu:

'Adınız, Yüzbaşım?'

Yüzbaşı adını söyledi. Yazdı kitabın ikinci yaprağına. Teşekkür ederek aldı. Sivillere bakınca, içlerinden birisi biraz sertçe:

'Adımızı yazmaya gerek yok. İmzala yeter...' dedi.

Onlara da ayrı ayrı imzalayarak kitap verdi.

Yüzbaşı ayağa kalktı.

'Gidelim...' dedi.

Çetin Ozan, bir an kararsız kaldı. Götürülecek miydi? Yüzbaşı anladı bunu. Biraz yorgun bir sesle:

'Bizimle birlikte geleceksiniz. Hazırlanın...'

Bir kesiklik vardı dizlerinde. Pencerenin pervazındaki küçük konyak şişesi ilişti gözüne. Şişeyi alıp bir hamlede iki yudum içti:

'Yüz numaraya gidebilir miyim?' diye sordu.

Yüzbaşı'dan önce, sivillerden biri yanıtladı onu:

'Kapıyı açık bırakın...'

Tuvalette, balıkçı kazağını giydi. Mahzun bir yüz gördü aynada. Sapsarı bir yüz. Gözlerinde kanlanma vardı hâlâ... Soğuk su ile yüzünü yıkadı. Biraz ferahladı.

Odaya döndüğünde, hepsi ayakta idi. Kitaplar bir valize yerleştirilmişti. Duvardaki resimlere, radyoya, cıgara tablasına, gelişigüzel atılmış dergilere baktı. Divandaki eski örtüye, yastığa ve kafesteki kuşa baktı:

'Aç kalacak zavallı...' dedi içinden.

Tekrar bu eve dönecek mi? Yoksa dönmeyecek mi? Dönerse nasıl? soruları geçti belleğinden.

Koridora yöneldi çaresiz. Hepsi arkasından geliyorlardı. Tomsonlu erler kapıdaydılar. Kapı açıldı. Kapıcı ve karısı merakla bakıyorlardı yüzüne. Bu yüzlerde ne kin, ne acı vardı. Dümdüz bakıyorlardı işte...

Oturduğu daire bodrum katındaydı. On üç basamakla zemin kata çıkılırdı. İkinci basamakta durakladı. Merdivenin solunda bir set vardı. Orada bir sardunya saksısı dururdu hep. Merdiveni her çıkışında, her inişinde gözgöze gelirdi çiçekle... Top top çiçek açmıştı. Pembenin içinde beyazlar nasıl da güzeldi? Dışarda Mayıs ayı, herhalde genç kız sıcaklığı ile dolaşıyordu. Bunu sevinçle anımsadı biraz. Ya kış olsaydı. Daha zordu işi, o zaman...

Arkada "Çat!" diye kapının hızla kapatıldığını duydu. Artık tutukluydu. Sardunya çiçeğinin yanından basamakları çıktı. Apartmanın loş holünü geçtiler. Dışarısı daha geceyi yaşıyordu. Karşıda sokak lambası ölgün bir sarılığın umutsuzluğu içinde duruyordu. Başını sağa çevirince, karşı apartmanın pencerelerine gitti gözü. Gecelikli, pijamalı insanlar, merakla bakıyorlardı götürülüşüne.

Bir er, cipin kapısını açtı. Çetin Ozan, içeriye girip oturdu. Bir üşüme geçti sırtından. Yaklaşan sabahın ayazı inmiş olmalıydı sokaklara. Yüzbaşı ve iki sivil de bindi cipe. Hareket ettiler. Öbür görevliler, orada kalmışlardı. Gümüşsuyu Caddesi'ne çıktılar. Ağır ağır ilerliyorlardı. Park Otel'i geçtikleri sırada, birden 'pat!' diye bir paket düştü yukardan.

Yüzbaşı: 'Dur bakalım!' dedi. Cip durdu.

Bir an, taze çınar yapraklarının kokusu geldi burun kanatlarına. Şoför indi, yerden paketi aldı. Yüzbaşı'ya uzattı. Bir gazete kağıdına iğreti sarılmış, Karl Marks'a ilişkin üç kitaptı bunlar. Yandaki apartman pencerelerine baktılar bir süre. Hiçbirinde hareket yoktu. Işıksızdı camlar.

Cip, Taksim'den sonra hızlandı. Harbiye'ye geldiklerinde, başka askeri araçların da kapıdan girdiklerini gördüler. Beklediler bir süre. Öndeki cip'lerden, çok sayıda genç indirildi ve arkadaki binalara götürüldü.

Arabalar kenara çekilmiş, önleri açılmıştı. Merdivenlerin önünde durdular. Önce Yüzbaşı indi. Arkasından iki sivil, en son Çetin

Ozan indi gecenin ortasına. Bir yerlerde usul usul sabah aydınlığı, doğaya inmeye çalışıyordu. Kıyıdaki bulutların kenarında bir yanıp, bir sönüyordu sabah yıldızı.

Yukarı çıktılar. Yüzbaşı ile birlikte koridorun solundaki geniş bir odaya girdiler. Bir masanın gerisinde bir Yarbay telefonla konuşuyordu. Ayakta beklediler. Konuşma bitince, Yüzbaşı selam verdi:

'Çetin Ozan'ı getirdik efendim.'

Yarbay şöyle bir baktı. Sağda duran en üsteki dosyadan bir kağıt çıkardı. Uzaktan bakınca, kağıdın yarıdan fazlasının yazı ile dolu olduğu, en altta bir imza görülüyordu. Ama okunamıyordu."

Toplumsal çözümleme açısından bir de *Kemal Ateş*'in *Gece Kaçan Müşteri* (11) adlı öyküsüne bakalım.

Belki kıyıda köşede kalmıştır, eskiden mahalle bakkalı veresiye peynir, zeytin, yağ verirdi. Deftere yazılırdı veresiye. Aylık alındığı gün, borç ödenirdi.

Kemal Ateş Gece Kaçan Müşteri adlı öyküde bu olayı ele almış.

Bakkal, Reşit'in ailesine veresiyeyi kesmiştir. Bir gece, Reşit'in kaçacağını öğrenir bakkal. Nöbet tutmaya karar verirler. Evin büyük oğlu *"Ben beklerim"* der. Ne var ki Reşit'in kızını sevmektedir. Nöbete gitmez, Gençlik Parkı'na gider. Sonra eve döner.

"Evimizde ışıkların yandığını bahçe kapısını açınca fark ettim. Bizimkilerin hepsi ayaktaydı, giyiniktiler. Ortada bir yığın eşya duruyordu: Radyo, soba, kilim vs.

'Ohoooo! Bizim nöbetçiye bakın!' dedi babam. 'Oğlum sen askerde de böyle nöbet tutarsan vatan elden gider.'

'Korkma baba!' dedim. 'Vatan senin paraya benzemez.'

Öylesine coşkun bir halleri vardı ki, sarhoş olduğumu anlamadılar. Şölenden dönmüş gibiydiler. Olayı birbirlerinin sözünü keserek anlatıyorlardı.

'Sobayı radyoyu yine ikileştirdik,' dedi anam.

'Büyük bir film kaçırdın abi,' diyordu Mevlüt. 'Babamı bir görecektin, fırtınaydı fırtına! Yüklü arabanın urganına asıldı, ya paramı verirsiniz, ya arabayı uçurumdan aşşa yuvarlarım, dedi. Seninkilerin paça tutuştu mu?'

Babam: 'Arabayı fırlattığım gibi, ardından da Reşit'i fırlatacaktım,' dedi.

Belli ki olay sonsuz bir güven vermişti babama. Utkusundan büyük mutluluk duyan komutandı şimdi. Gücünü kanıtlamış, neler yapabileceğini göstermişti. Günlerce mahallede anlatılacaktı bu olay.

Kardeşim gittikçe artan bir coşkuyla anlatıyordu:

'Biz kimimiz radyosuna, kimimiz sobaya, kimimiz kilime sarıldık.'

'Öteden de başka komşular uyandı sana!' diye sözünü kesti anam. 'Seyreyle gayri şenliği! Kasabı geldi, manavı geldi, ev sahibi geldi. Ne kadar alacaklısı varsa, hepsi çıkıp gelmesin mi? Kimi yatağa sarılır, kimi yorgana, kimi kaba kacağa. Kapanın elinde kalıyor...'

Bunları anlatırken bir ara duygulandı anam. Sustu, ağlayacak gibi oldu. 'Amanın gidin öte!' diye gözlerini yumdu. 'Yoksulluğu batsın! Sonra bir acıdım ki herife, evi yağmalanınca, Reşit gitti, bir duvar dibine çöküp ağladı. Karısı, çocukları içeri kaçtılar.'

Anamın duygulanması Mevlüt'ü hiç etkilememişti. Bir coşku ki, daha uzun süre onu boşlayacağa benzemez. Gülmeden anlatamıyordu. Sevinçlerine katılmadığımın farkında değildi:

'Yahu abi! Sen de olsaydın, kızını da senin için alıkorduk. Hah, hah, hah!' diye güldü.

Deminden beri kapanmayan ağzının ortasına bir yumruk indirdim. Hırsımı alamadım, bir daha!... İçim kan ağlıyordu, bir daha!... Sendeledi, yağmaladıkları eşyaların üzerine yıkıldı.

'Vicdan yok mu sizde?' diye var gücümle bağırdım. Gırtlağım yırtılacaktı nerdeyse. Donmuş gibi bana bakıyorlardı. Babam, mutlu komutan, kan çanağına dönmüş gözlerimi o zaman gördü.

Odama çekilip soyunmadan yatağıma uzandım. Tıs yoktu evde. Ne ağzı kan içindeki kardeşimden, ne öfkeli babamdan ses çıkıyordu. Aşık olduğumu anlamışlardı. Demek ki, gene de aşka bir saygı vardı insanoğlunda. Yoksa, babam yanıma komazdı bunu."

Burjuva toplumu, insanı, kendine yabancılaştırır. İnsan-birey ilişkisini koparır. Bireyin temel amacı kazançtır. Birinin yitimi, öbürünün kazancıdır. Bakkal, karısı,

oğlu, şölenden dönmüş gibi sevinçlidirler. Sobayı, radyoyu ikilemişlerdir. Böyle bir toplumda aşk, yeniden insan-birey ilişkisini kurabilir...

Aydın Doğan 24 Saat Gece (12) adlı öyküde, burjuva toplumunun insanı nasıl yalnızlaştırdığını gösterir.

Genç adam bodrumda oturmaktadır. Sessizdir. İçine kapanıktır. Uyumak istemesine karşın kalkıp işe gitmek zorundadır.

Geçinmek için çalışmak zorunludur. Ancak burjuva toplumunda iş, insani gelişimi engeller.

İnsan makineleşir.

"Pencereden çekildi. Kısa kollu kareli gömleğini giyindi. Ayna parçasında nemli saçlarını taradı. Sonra elektrik düğmesini kapatarak çıkıp gitti. Oda her sabahki gibi dağınık kaldı.

Yolu üstündeki işkembecide sabah çorbasını içecek, oradan işyerine, yoğunluğu hiç eksilmeyen kadın giysileri satan mağazaya gidecekti. Kendi bölümüne geçecek, gün boyu ayakta, alıcılarla ilgilenecekti. Tekdüzeliği bozmayan bir devinimdi bu. (Yine dublas bıyıklı tombul yüzlü patron kasada duracak. Yine kadınlar kızlar gelecek sürekli. Her sesten, her boydan çeşit çeşit tiplerden kadınlar. Para harcamaktan hoşlanan, yeni şeyler alarak gardıroplarını doldurmakla öğünen kadınlar. Üzerinde denemek isteyenlere karşıdaki kabin gösterilecek. Kadın girecek bu daracık, çıkarıp giyinme yerine. Perdesi tam kapanmayacak, hep böyle olurdu zaten. İçerdeki boy aynasından da yansıyacak. Bakmak istemese de içgüdüleri zorlayacak, bakacak. Kimileri bundan hoşlanmaktadır, rahatça soyunur, isterik davranışlarda bulunur. İçeriyi kadın kokusu sarar, en güzel yerleri görünür. Çeşitli davranışlar, sesler, değişik konuşma biçimleri, cilveler, pazarlıklar, sorular, yanıtlar, alanlar, almayanlar, dolu paketle çıkanlar, boş çıkanlar... 'Ah şekerim, bu yıl mor renk moda. Kendime bir mor tayyör aldım' diyenler.) Mağaza, akşam yedide kapanacak. Patron yine: 'Bugün de ayakta sallanıyordun, bilmiş ol. Kuzum sen geceleri uyumuyor musun Allah aşkına? Son kez uyarıyorum. Ben müşterime karşı dinamik, konuşkan, iyi izlenim bırakan adam isterim. Senin bu yönlerin zayıf, bilesin. Yerini alacak başka biri bulunur yoksa. Beni zor durumda bırakma, değil mi ama? Aynı işi yapan dört kişisiniz, onlara niye bir şey demiyorum?

Anla işte!...' diyecek, ardından sevimsiz yüzünü başka yöne dönüp susacak."

Lütfiye Aydın, okuru yazın dünyasına götürür, *Cennetlik Bir Kadın Yazar* (13) adlı öyküyle.

Kadın yazarla bir söyleşi yapılacaktır. Bir gazetenin pazar ekinde tam sayfalık bir söyleşidir bu.

"İlk yazılarımda bunu kullandım elbet. Hakçası az yardımını da görmedim. Herkesin tanıdığı bir ad, akılda kalması da kolay, bazı kapıları açması da.

Bizim paşa dedenin adı Kemal'miş. Bilmem hangi cephede şehit düşmüş. Soyadı yasası çıktığında, pederin öyle uzun uzadıya düşünmesine gerek kalmamış, Kemal Paşanın oğlu olduğunu bir de nüfus kütüğünde tescil ettirivermiş. 'İyi güzel de kardeşim, soyunda hep erkek çocuk mu doğacak?' diyen tek kişi de çıkmamış galiba. Nitekim biz dört kardeşiz, üçümüz kız. Bir erkek kardeşimiz var; o da evlere şenlik bir erkek. Despot mu despot bir yapılanma var oğlanda. Elinden gelse, karısına göz açtırmayacak. Bereket gelin dişli. O da büyük bir sanayicinin kızı çünkü. Babasının gücüne güveniyor. Tam tipik burjuva evliliği canım. Pek alışverişim yok onlarla. Biz üç kızkardeşiz kurtulduk bu soyadından. Vah gelinimize, vah aileye gelin olacaklara...

A, elbette. Uzun yıllar peşimi bırakmadı tabii. Üniversiteyi bitirene dek. Yalnızca duble eril soyadım değil, bizim oğlan da... Erkek kardeşimin uykuları kaçtı ailenin adına gölge düşüreceğim diye.

Aşırı baskıya tepki miydi, yoksa yıldırım aşk mı? Bunun analizini hâlâ yapabilmiş değilim, bir çayda tanıştığım Peter'le üniversiteyi bitirir bitirmez evlendim. Bizimkilerin saçını başını yolmasını da umursamadım."

Cennetlik yazar, daha sonra yazın yöntemini anlatır.

"Bir erkek eleştirmenimizin sinsi sinsi güldüğünü görür gibiyim. 'Peki bizim ülkedeki gerçek darbelerden ne haber? Gözlerini kendi iç dünyasından, yani bireyciliğin bencilliğinden biraz alıp da dışarıya çevirme zahmetine katlansa neler neler görecek yazarımız ama...' diye yazacak. Hiç derdim değil vallahi. Hem eleştirmenler aleyhte yazdık-

ça, kitabımın satışı artıyor. Şimdi bütün istediğim şu CEHENNEM adlı kitabımın toplatılması. Ah bir sevineceğim ki kitap hakkında bir toplatılma ya da imha kararı verilirse...

Yooo, ben açık sözlü bir insanım. Aynen yazabilirsiniz bunları.

Pardon, foto muhabiriniz ortalarda görünmüyor. Nereye gitti ki?!! Gelsin de şu içkilerimizden birer yudum alalım diyorum."

Lütfiye Aydın, yazın dünyasının star sistemini çok güzel anlatmış. Ben ne zaman gazetelerin pazar eklerinde yazarla yapılmış söyleşi okusam bu öykü gelir aklıma.

Şimdi soru şu. Gerçekçi yazarların toplumsal çözümlemelerinin ne işlevi vardır bizler için.

Toplumu doğru çözümleyen yazarların yapıtlarıyla okur, insanı, toplumu anlar.

Nedensellik

Gerçekçiliğin bir başka öğesi, nedenselliktir. Nedensellik üstüne *Suçkov* şöyle der, "*Balzac, yaşamda gözlemlenebilen toplumsal olguları toplu halde çözümlemeyi atlamakla eleştirmiştir romantikleri. La recherche de l'absolu adlı felsefi yazısında şu güçlü saldırıda bulunur. Balzac, 'kimi cahil ve hırslı kişiler, istiyorlar ki, ilkeler olmaksızın duygular olsun, atılan tohum olmaksızın çiçek, gebelik olmaksızın bebek olsun. Peki ama, sanat doğadan daha güçlü olabilir mi?' İnsanlık Komedyası'nın yazarı, gerek kişisel, gerek kamusal olsun, insan yaşamındaki olayların birbirine bağlı bir bütün oluşturduğu görüşünde diretiyordu. 'Nereden başlarsanız başlayın, her şey bağlıdır birbirine, iç içe geçmiştir. Neden, etkiyi sezinlememizi; etki de, nedeni izlememizi sağlar.'*

Nedensellik, gerçekçi edebiyatta, hiçbir zaman, olayların mekanik bir şekilde ardı ardına gelişi olarak, her halkası bir sonrakine sımsıkı bağlı bir zincir olarak görülmez. Natüralizmin yaklaşım biçimidir bu; natüralizm, birincil özelliklerle ikincil özellikleri birbirine karıştırarak, özel olanın genel olanı örtmesine yol açacak biçimde, dolayısıyla, yüzeydekinin temelinde yatan ve onun hareketini belirleyen derindeki yaşamsal süreçleri aydınlığa çıkarabilecek güçten yoksun olarak, gerçekliğin fotoğrafik bir kopyasını vermeye çalışır.

Gerçekçilikte, nedensellik, yalnız yapıt ile yapıtın bölümleri arasında birbirine bağlı bir bütünlüğün oluşu, ayrıntıların rastlantısal olmayışı, olaylar dizisi ile kişiler arasındaki ilişkinin sürekli gelişmesi ve yapıtın iyi kurulu bir yapıt oluşuyla değil, aynı zamanda ve tümünden önce, tarihselci bir yaklaşım içinde oluşuyla gösterilir." (14)

Gerçekten de Balzac'ın dediği gibi, *"Nereden başlarsanız başlayın her şey bağlıdır birbirine, iç içe geçmiştir. Neden etkiyi sezinlememizi, etki de nedeni izlememizi sağlar."*

Ben, buna doğru diyorum ama, bu görüşe katılmayanlar da var. Onlara göre her olayın nedeni yoktur. Belirsizlik ilkesi deniyor buna. *Aklın İsyanı* (15) adlı yapıtın yazarları, şöyle eleştirirler belirsizlik ilkesini, *"Bu tutum yalnızca bilimin değil, aynı zamanda genel olarak akılcı düşüncenin de tamamen yadsınmasıdır. Eğer neden ve sonuç yoksa, yalnızca herhangi bir şeyi önceden kestirmek değil, herhangi bir şeyi açıklamak da mümkün değildir. Kendimizi yalnızca olan şeyi tanımlamakla sınırlayabiliriz. Ama gerçekte bu kadarını bile yapamayız, çünkü herhangi bir şeyin kendimiz ve duyularımız dışında var olduğundan bile emin olamayız. Bu ise bizi tam da öznel idealizm felsefesine geri götürür."*

Belirsizlik ilkesinin yazınla ilişkisi var mı, var. *Hüseyin Rahmi Gürpınar*'ın romanlarında neden-sonuç ilişkisi yoktur. Sözgelimi *İnsanlar Maymun muydu?* romanında feylozof için şöyle der, *"Feylesofun serveti ve ne kadar olduğunu kimse bilmez. O uzun seyahatlerinde ehemmiyetli ticaretler yapmışa benzer."* (16)

Feylesof, satın aldığı maymunla vapura biner. *Hüseyin Rahmi*, maymunun vapuru karıştırmasını ister. Peki, maymun nasıl karıştıracak vapuru. Tasması feylesofun elinde. Yazar feylesofun dalgınlığı sırasında maymunu kaçırtır.

Bu, nedensel ilişki değildir. Yazar öznel bir tutumla dalgın yapıveriyor feylesofu.

Perihan Mağden, İki Genç Kızın Romanı'nda (17) *"dalgınlığı"* bile kullanmaz. Bakın ne diyor, *"Bir şekilde kurtuldular Çiğdem'den."*

Yazarlık, *"bir şekilde"*yi yazmakla başlamıyor, bitiyor.

Şimdi nedenselliği sağlıklı bir biçimde kuran yazarlardan örnekleri görelim. Nedensellik dolaysız kurulmaz. Nedenselliği hazırlayan bir ya da birkaç etken olmalıdır.

İlki *Oktay Akbal. Berber Aynası'nda* (18) ayna, nedenselliği sağlayan etkendir.

> *"Berber aynasında birden kendimi gördüm. Tanımadığım biri vardı karşımda. Bütün bütüne yabancı da değildi. Çok uzaklarda kalan bir dostu, bir arkadaşı hatırlatan bir yüz. Yıllarca geride bıraktığım bir bildik. Yarısı sabunluydu yüzümün. Bir el burnumu başparmağıyla yukarı itti. Ustura dudaklarımın üstünde dolaştı. Bir kol karşımdaki aynayı örttü. Deminki hayali yeniden yaşadım. Kirli aynadaki yüzü bu defa kendi içimde seyrettim. Sağıma soluma bakamıyordum. Çivilenmiş gi-*

biydim sandalyemde. Gözucuyla aynaya baktım. Karşı duvarda bir takvim asılıydı. Sarışın bir kız bacaklarını altına almış, oturmuştu. Bir rafta ufak bir radyo, yanda bir portmanto... Bir delikanlı gazete okuyarak sırasını bekliyor.

Daracık bir yerdi burası. Tramvaylar tam önünde duruyor, insanlar binip binip bir yerlere gidiyor. Soğuk olmalıydı hava. Camın önünden geçip dönen herkes paltolu, trençkotlu. Arkamdaki portmantoda üç palto asılı. Biri benimdi herhalde. Ama hangisi? Bir tanesi lacivert, bir tanesi kahverengi, öteki de devetüyü renginde. İki de şapka var. Bu şapkalardan biri muhakkak benim olacak. Severdim çünkü şapka giymesini. Ta lisenin son sınıfındayken bir fötr şapkam vardı. Öyle gider gelirdim okula. Kapıdan girerken şapkayı paltomun içine saklardım. Sınıfta ise sıramın kitap gözüne. Akşam okuldan çıkınca caddeye bir sokak kala geçirirdim başıma. Şapkalı olunca kimbilir ne kadar önemli bir kişi sayıyordum kendimi. Kızlar daha çok beğeniyor, insanlar daha çok sayıyordu. Sinemalardan, kahvelerden içeri daha başka bir ciddilikle giriyor olmalıydım. Selam vermek de ayrı bir değer kazanırdı bu şapkayla. Biri benimdi bu şapkaların muhakkak. Yanlarında bir de kitap vardı."

Görüyorsunuz değil mi, ayna nelere yol açıyor. Yalnızlığını görüyor aynada.

"*Berber bıyıklarımı usturayla aldı. Önümden çekildi. Berber aynasında kendimle baş başa kaldım. Bu defa yabancı, yarı bildik bu yüze iyice baktım. Saçlardan çeneye kadar. Epeyce seyrekleşmiş saçlarım. Şakaklarım ağarmış. Alnımda üç-dört kırışık. Orta yerde bir yara izi. Nereden kalmış, nasıl olmuş. Gözlerimde uykusuzluk var. Bir tanesi kanlı. Yorgun gözler bunlar. Yalnızlık içindeki bir kişinin gözleri. Anlaşılamamış, tanınamamış, kendini kimselere anlatamamış. Burnumda bir değişiklik yok. Yanaklarım şiş.*"

Kemal Bekir'den *Fatma Hanım Erik Ağacı.* (19)

Fatma'nın kır gezisine çıkmayı düşünmesi nedenselliği sağlayan etkendir.

Fatma'nın bahçe içinde iki evi var. Birini iki çocuklu Zehra'ya vermiş. Fatma'nın bir de erik ağacı var. Erik ağacı önemli Fatma için. Komşular Zehra'yı pazar günü kır gezisine çağırmışlar. Fatma da kır gezisine gidecek.

Bakın bu erik ağacı nasıl nedensel ilişki oluyor.

"Çocuklar da gitsinler, ama anaları onlara evde kalacaklarını gözleri önünde söylemedi mi? Fatma'nımın içine kurt düştü, yüreği daraldı. Yaşını başını düşünmese gidip çocukları dövecek. Vay, edepsizler vay! Bunlar nasıl çocuklar böyle? Ceplerindeki sapanlarla kuş avlayalım derken camları kırıyorlar.

Fatma'nım iş gördü mü, görmedi mi, bilemeden akşamı etti. Birkaç lokma atıştırdı. Karnı doydu mu, doymadı mı, onu da bilemedi. Sabah erken kalkacağını düşündü, yatağına girdi. Bir yandan öte yana döndü, durdu, uyuyamadı. Birden kurnazlıkla gözlerini açtı, doğruldu. Gezinti için yaptığı köftelerden, Zehra'nıma iki tanecik götürür, oracıkta bu işi hale yola kordu. Bir çatala iki köfte batırdı, koştu.

Zehra'nım da nerdeyse yatacaktı. Çocuklar döşekte, günün son sevinciyle debeleniyorlar, gözleri uykuya hazır.

Fatma'nını kapıyı açıp girdi:

'Ne o, yattın mı?' dedi.

'Yok, yatıyordum. Ne o? Köfte mi getirdin? Niye üzersin kendini böyle?'

Fatma'nım güldü:

'Tadın bir kere, bakın güzel olmuş mu?'

Zehra'nım çatalı aldı. Bir tanesinin ucundan azıcık kopardı, yedi:

'Pek güzel olmuş' dedi. 'Eline sağlık.'

Sonra çocuklara verdi. Çocuklar yataklarında doğruldular, köfteleri yediler, yine yattılar.

Fatma'nım bir tuhafça gülerek onlara baktı:

'Aslanlar, uyuyor musunuz, ha?'

Çocuklar, onu hiç böyle görmediklerini düşündüler. Fatma'nımın kimseye bir yararı olmaz, ama zararı da olmaz. Ne çocuk sever, ne gereksiz söz eder, ne de büsbütün susar. Çocukların gözünde onun değeri sokaktan geçen bir kadınınki kadardır. Esmer yüzü, kemik gibi elleri, çatık kaşları onu sevimsiz gösterir. Ama şimdi ne var da, onlara 'aslanlar, uyuyor musunuz ha?' diyor? Çocuklar, işte buna şaştılar. Ama Fatma'nım, birkaç kere daha onları severek konuşunca, 'ne iyi kadın' der gibi utanarak gülüştüler.

Fatma'mm onlara öfkeli. Ama şimdi bir zarara uğramaktan korkuyor ya, aşağıdan alıyor. Kötü şeyler düşünmediğini iyice belli etmek için gereğinden çok sevgi gösteriyor.

'Aslan gibiler, maşallah' dedi. 'Allah korusun... Ayol, duydun mu? Sahi nerden duyacaksın? Öyle ya! Ben teyzeminkilere gittimdi. Kahramanlara. Onlarda duydum. Bir kadın geldi, yandı, yakıldı... Bir oğlu varmış, na, şuncağız kadar, on yaşlarında. Ben de gördüm, şeker gibi bir çocuk... Bir herif ırzına mı geçmek istemiş, ne etmiş! Söylemesi ayıp. Allah bizimkileri korusun. Aman Zehra'nım, aman, dünya değişti artık. Çocukları filan yalnız bırakmaya gelmiyor... Ya, işte, o kadın yanıp yakılıyordu. Şunları gördüm de aklıma geldi.'

Çocuklar söylenenleri dinlemiyor gibiydiler. Zehra'nım korkuverdi:

'Duyuyor musunuz, ulen?' diye onları da korkuttu. 'Aman kardeşciğim, dediğin gibi dünya değişmiş vallahi.'

'Hani, biliyor musun, sen akşam üstü, çocuklara, siz burda kalın, dedin de, ondan aklıma geldi. Aman kardeşim, iyi düşün.'

'Ya, ya! Sahi, ayol.'

'Neyse, ben gideyim artık.'

Zehra'nım da ayağa kalktı:

'Hadi... Hadi, güle güle! Vay vay vay! Allah korusun.'

Fatma'nım gitti. Beriki kapıyı kapattı, döndü:

'Gördünüz mü çocuklar?' dedi. 'Ayağınızı denk atın!'

Sonra lambayı söndürdü. Yatağa girerken kendi kendine mırıldanıyordu:

'Bu ne karı böyle? Sizi erikleri yiyip bitirecekler sanıyor.'

Büyük çocuk:

'Ne?' dedi.

Kadın, Fatma'nımın şimdi buraya niçin geldiğini her nedense çocuklara sezdirmek istemedi. Ama yine de kendini tutamadı, düşündüklerini mırıldana mırıldana açığa vurdu:

'Aman, böyle kadın ömrümde görmedim!' Sonra elini dizine vura vura ekledi. 'Vay, vay, vay! Ne kadınmış!... Görüyor musunuz çocuklar? Neler oluyor dünyada? Yarın hep birlik gidelim, emi? Kırda bayırda insanın gözü gönlü açılır.'

Çocuklar bunun da nedenini aramadılar, uykuları gelmişti:

'Eh...' dediler."

Fatma'nın erikleri, nedensel ilişki burda.

Üçüncüsü *Adnan Özyalçıner'den, Bir Güz Kırgını.* (20)
Kent, insanlararası ilişkisizlik, nedenselliği sağlayan etkenlerdir.

"Öyle büyüktü ki ikisi, Tanrı'yla şehir, adam görünmez olmuştu aralarında.

Kim ne derse desin, bu konuda nasıl düşünülürse düşünülsün, bütün olumsuzluğuna karşılık, yaşıyordu Tanrı. Şehri tıka basa dolduran kesme taş barınakları, tapınakların çepeçevre, serin, ulu taş avlularını günboyu soluyan, ayaklarıyla gagaları kıpkırmızı, kanlı güvercinleri, kızgın güneşin egemen olduğu geniş alanlarda, upuzun, kalabalık caddelerde, şemsiyeleri ya da şapkalarıyla korunduklarından, bir de utandıklarından -en çok bundan- ancak kimsesiz, dar sokaklardaki -en uzağı: Kuytukuyu- tahta, basık evlerinin örümcekli, karanlık odalarıyla göğü kapsayan sağır betonların -en soylusu: Katpara- sarı, ıslak bodrumlarında, açlık ve susuzluktan bir de yine utandıklarından, yaşadıkları sürece, açıklayamadıkları mutsuzluklarından son soluklarını veren ölüleri, çevrelerine üleştiremediklerinden yüreklerini ezen sevgiyi, bahçelerindeki ekşi erik ağacının dişleri kamaştıran buruk yemişini, ilkyazın patlayan tomurcuğunu, kedilerin sokulganlığındaki tadı, ılıklığı en çok da mavi göğü, tan ağartısını ve her türlü mavilikle uçsuzluğu Tanrı sanan inanmışları, tapınaklarda resim üstüne resim çeken, müezzinlerin her minareye çıkışlarında, göğe yakın bir yerlerden gelen sese kulak kabartıp, bulutsu bir aydınlıkta, Tanrının resmini çektiklerini sanan aptal gezginleriyle vardı Tanrı.

Şehir de öyle, Tanrı'yla atbaşı, onunla birlikte sürüyordu. Ötekine daha çok göklerin tanrısı gibi bakıldığından, bu bir yer tanrısı özelliği kazanıyordu. Gün geçtikçe de pekişiyordu.

Bir park kalmıştı. Sığınılacak tek yerdi.

Tanrı çoktan bir başına bırakmıştı adamı. Daha başlangıçta.

Şehirse, Tanrı gibi, birdenbire silkip atmamıştı. Yapacağını sezdirmeden, yavaş yavaş yapmıştı. Şehir, her akşam, biraz daha kalabalıklaşıyordu. Her akşam, biraz daha ıssızlaşıyordu adam da. Her akşam, başka bir kadın düşünüyordu adam, yeni bir sevgili düşlüyordu. Bir önceki akşam yitirdiğine karşılık. Ama kalabalık arttıkça, her akşam, bir kadın yitiyor demekti kalabalıkta.

Şehir, her gün, yeni bir kat ekliyordu soylu apartmanlarına. Her gün, yeni yeni otobüsler dolaştırıyordu sokaklarında. Her gün bir öncekinden daha gösterişli gemiler yüzdürüyordu denizlerinde. Bir öncekilerden daha taze, daha pul pul balıklar, daha renkli, daha olgun yemişlerle sebzeler, daha kızarmış ekmekler... Her gün, bir öncekinden daha soylu, soyluluğuna karşılık satın alınması daha da güçleşen günler hazırlıyordu. Şehir kalabalıklaşıp kocamanlaştıkça adam yoksullaşıyordu zaten. Buysa yalnızlığıma yeni yalnızlıklar katıyordu.

Parka gelince sığınılacak tek yerdi.

Her akşam, işten çıktığında, adam parktaydı artık.

Bir yaz akşamı, artan kalabalıkta yitirdiği kadınlardan birinin ardına düşmeyi, her akşamki gibi düş kırıklıkları içinde evinin sokağı Kuytukuyu'ya sığınmaktan uygun bulmuştu. Kalabalıkta da, bir punduna getirip yakalayabilirim belki diye kurmuştu. Ama kalabalık, her an artıyor, her an sıkışıyordu. Şehir ardındaydı. Bitip tükenme bilmiyordu. Sürüklendi. Kalabalık, parka dek sürükledi adamı. Kadını bir yitiriyor, bir buluyordu kalabalıkta. Her ikisi de, daha doğrusu, herkes birden sürüklendiğinden buluştuklarında -çok kısa bir andı bu- konuşamıyorlardı. Anlaşamamaları demekti bu da. Bir bakışabiliyorlardı. Hepsi o işte. Bununla da yetinmeleri gerekiyordu. Bu çağda, bu yerde. Çünkü sürükleniyorlardı. Herkes sürükleniyordu. Parka dek sürüklendiler."

Şimdi de *Orhan* Kemal'in bir öyküsüne bakalım. *Kötü Kadın.* (21)

Açlık, nedenselliği sağlayan etken.

Sıcak bir gündür. Adam parkta oturmaktadır. Az ilerde bir kedi, ağacın dibinde uyumaktadır.

Adamın yanına bir kadın gelir...

Öykünün bir bölümünü okumadan önce şunu söyleyeyim. Orhan Kemal'in kediyi belirtmesi boşuna değil.

Şimdi öykünün bir bölümünü okuyoruz.

"O da, ben de gözlerimizi kediye dikmiştik. Pembe karnı ağır ağır inip kalkıyordu.

Uzun bir susuştan sonra:

'Şu kedi bile bizim gibi insanlardan mesut!' dedi.

'Niçin?' demek istiyerek baktım.

'Böyle uyuz bir kedi olmayı, insan olmaya tercih ederdim!' dedi. 'Herhangi bir çöplükten karnımı doyurabilir, istediğim duvarın dibinde uykuya dalabilirdim.'

Bir cevap bekliyerek yüzüme baktı.

'... Günlerden beri mideme hemen hemen bir şey girmedi' diye devam etti. 'Kötü kadın... Evet, kötü... Şu halime bak... Kimse beğenmiyor beni. Herkesin gözlerinin içine bakmaktan yoruluyorum, aldırış etmiyorlar. Her hangi bir iş, o da yok. Ölmek istiyorum. Şeytan diyor kaldır at kendini Beyazıt kulesinden! Lakin can tatlı, olmuyor... Pis bir cesaretsizlik... Bir gece yatsam, bir daha da uyanmayıversem... Bir Ermeni karısı var, bodrumunda barınıyorum... Bazı düşünüyorum da, hani ölüverirsem diye, içim yanıyor. Kadının başına bela olur kalırım.'

'Niçin?'

'Kadın zaten fakir... Evinde ölürsem şaşırır zavallı. Ölümü kimi kaldıracak? Bir ölünün kalkması için de para ister. Kokar kalırım, rahatsız ederim mahalleyi. Halbuki insan ölünce vücudu da, ruhu gibi duman olup uçmalı! Başka memleketlerde ölüleri yakarlarmış... Ne fena! Yanmak! Kül olmak, korkunç şey."

O. Henry'den bir öykü *Dünya Vatandaşı.* (22)

Gece yarısı tıklım tıklım dolu bir kafe, tek başına oturmaktadır öyküyü anlatan. Bir süre sonra *"dünya vatandaşı"* gelir masasına. Gelenin adı E. Rushmore Coglan'dır. Dünyayı dolaşmıştır bu adam.

"Gece, buzların çözüldüğü, kalkanların indirildiği aşamadaydı artık. İçimizden biri garsona üç Würzburger söyledi; esmer delikanlı, siparişe dahil edilmesini bir gülümseme ve bir baş sallamayla onayladı. Hemen atılıp ona bir soru sordum, çünkü bir teorimi sınamak istiyordum.

'Rica etsem, bana nereli olduğunuzu söyler misiniz' diye başladım.

Aynı anda E. Rushmore Coglan'ın yumruğu masaya güm diye indi, bense afallayıp sustum.

'Kusura bakmayın' dedi adam, 'en haz etmediğim sorudur bu. Bir insanın nereli olduğunun ne önemi var? Bir insanı posta adresine göre değerlendirmek doğru mu yani? Ben Kentuckyli olup da viskiden

nefret eden bir sürü adam gördüm; ya da, Virginialı olup Pocahontas'ın soyundan gelmeyenler, tek bir roman yazmamış İndianalılar, dikiş çizgisine gümüş dolarlar dikili kadife pantolon giymeyen Meksikalılar, komik İngilizler, müsrif Yankiler, soğukkanlı Güneyliler, dar kafalı Batılılar, sokakta bir saatliğine olsun öylece dikilip tek kollu bir manavın kesekağıtlarına kızılok doldurmasını seyredemeyecek kadar meşgul New Yorklular gördüm. İnsana sadece bir insan olarak bakın, sırtına herhangi bir bölgenin yaftasını yapıştırmayın.'

(...)

'Dünyayı tam on iki kez dolaştım' dedi. 'Upernavik'te, kravatlarını Cincinnati'den getirten bir Eskimo'yla tanıştım; Uruguay'da bir keçi çobanına rastladım, Michigan, Battle Creek'teki bir kahvaltı gevreğine ad bulma yarışmasını kazandığını anlattı. Mısır'ın Kahire kentinde yıllık kirasını ödediğim bir odam var; bir tane de Yokohama'da. Şanghay'daki bir çayevinde beni bekleyen bir çift terliğim. Rio de Janeiro ya da Seattle'de, yumurtamı nasıl istediğimi bilen lokantalar var. İnanılmayacak kadar küçük bir dünya bu. Öyleyse, Kuzeyli ya da Güneyli olmakla böbürlenmenin ne anlamı var; ya da vadideki eski bir malikaneden, Cleveland'dan, Euclid Bulvarı'ndan, Pike's Zirvesi'nden, Fairfax İlçesi'nden, Hooligan Düzlükleri'nden geldiğinle? Salt orada doğduk diye, küf tutmuş bir kasabaya ya da beş karışlık bataklığa deli olmayı bıraktığımızda, dünya çok daha iyi bir yer olacak.'

'Gerçek bir dünya vatandaşına benziyorsunuz' dedim hayranlıkla. 'Ama aynı zamanda da yurtseverliği yerin dibine batırır gibisiniz.'

'Taş devrinden kalma bir yadigar,' dedi Coglan tatlılıkla. 'Hepimiz kardeşiz - Çinliler, İngilizler, Zulular, Patagonyalılar ve Kaw Irmağı'nın menderesinde yaşayan halk. Bir gün, insanoğlunun şehrine, eyaletine, mahallesi ya da ülkesine duyduğu bu kof, anlamsız gurur ortadan kalkacak ve bizler hepimiz dünyanın birer vatandaşı olacağız; olmamız gerektiği gibi.'

'Peki, ama, yabancı diyarlarda gezerken,' diye bastırdım, 'hiç aklınıza belli bir nokta düşmüyor mu... sevgili, aziz bir yer...'

'Asla,' diye sözümü kesti Coglan kabaca. 'Benim meskenim, kutuplarda hafifçe yassılan ve Dünya diye bilinen bu yuvarlak, küresel,

gezegensel kara kütlesidir. Bu ülkenin nesne-bağımlısı vatandaşlarından yurtdışında epeyce gördüm. Chicagolu birilerinin Venedik'te bir gondolla, ay ışığında gezerken memleketindeki kanalizasyon sistemiyle övündüğünü duydum. Bir Güneyli'nin, İngiltere Kralı'yla tanıştırılırken, gözünü bile kırpmadan, annesinin büyük-teyzesinin evlilik yoluyla, Charlestonlu Perkinslere akraba olduğunu açıkladığını gördüm. Afganistan'da eşkıyalar tarafından fidye için kaçırılmış bir New Yorklu tanıdım. Akrabaları parayı yolladı, o da aracı adamla birlikte Kabil'e döndü. Yerli halk, tercüman aracılığıyla, 'Afganistan o kadar da geri kalmış sayılmaz, ne dersiniz?' dediler, 'Ah, bilemiyorum' dedi bizimki, sonra da onlara Altıncı Cadde ile Broadway'de çalışan bir taksi şoförünü anlatmaya başladı. Bu tür fikirler bana uymuyor. Ben, çapı on iki bin kilometreden küçük bir şeye kısılıp kalamam. Beni en iyisi, kayıtlara E. Rushmore Coglan, yerküre vatandaşı diye geçirin."

Dünya Vatandaşı kozmopolit bir süre sonra kalkar. Birden kafenin bir ucunda kavga başlar. Bardakiler kırılıyor, aray girenler bir yumrukta yere devriliyordur. Kavga edenlerden biri az önceki dünya vatandaşıdır. *"Memleketindeki kanalizasyon sistemine"*, aldırmayan bir kozmopilittir o. Kavga etmektedir.

Neden acaba. Değilse biri kozmopolitikliği mi aşağıladı, *"Dünyanın onurunu mu korumaktadır."*

Daha sonra öğreniriz kavganın nedenini.

Biri kozmopolitin doğduğu yeri eleştirmiş. O kentin serserilerini bir de *"su şebekesini..."*

Nedensel ilişki yabancılaşma üstüne kurulmuş. Kendine yabancılaşmış Coglan. Kendini dünya vatandaşı sanıyor. Bu sanı bir eleştiriyle yıkılıyor, kendi ortaya çıkıyor.

Coglan'ın kendini başka türlü göstermesi nedenselliği hazırlayan etkendir.

Puşkin'in *Atış* (23) adlı öyküsüne geldikte... Öykü, adı belirtilmeyen bir ilçede geçer. Bir kıta subayı anlatır. O ilçede kıta subayları birlikte yemek yerler, birlikte içerler, birlikte iskambil oynarlar. İçlerinde bir kişi sivildir. Otuz beş yaşındadır. Görmüş geçirmiştir. Asık yüzlüdür, serttir. Konuşmasıyla herkesi etkiler. Her gün tabanca atışları yapar, keskin nişancıdır.

Bir gün, on subay bu adamın evindedir. Oyunda kasa olmasını isterler. Onun yönetiminde oyun başlar.

"Çevresine toplandık, oyun başladı. Oyun süresince ağzından tek söz çıkmadı Silvio'nun. Hiç tartışmaya girmez, herhangi bir açıkla-

ma yapmazdı. Karşısındaki oyuncu hesapta yanılmışsa, hemen ya farkı öder ya da fazlayı yazardı. Onun bu huyunu bildiğimizden, oyunu dilediği gibi yönetmesine ses çıkarmıyorduk. Fakat alaya kısa bir süre önce atanmış yeni bir subay vardı aramızda. Bu arkadaş bir ara dalgınlıkla hesapta bir yanlışlık yaptı. Silvio her zamanki gibi düzeltti hesabı. Silvio'nun yanıldığını sanan subay, bir açıklamada bulunmak istedi. Silvio tek söz söylemeden kart dağıtımını sürdürüyordu. Sabrı tükenen subay silgiyi aldı, kendisine boşu boşuna yazılmış gibi görünen rakamları sildi. Silvio tebeşiri aldı, yeniden yazdı. Şarapla, oyunla, arkadaşların kahkahalarıyla kızışan subay, kendini ağır bir hakarete uğramış sayarak azgın bir öfkeye kapıldı, masanın üzerindeki bakır şamdanı kaptığı gibi Silvio'nun başına fırlattı. Silvio yana kaçılarak vuruştan ancak kurtulabildi. Hepimizin canı sıkıldı. Silvio ayağa kalktı. Yüzü öfkeden bembeyaz, gözlerinden kıvılcımlar saçarak:

-Sayın bay, dedi. Lütfen çıkıp gidin buradan ve bu olayın bu çatının altında geçmesinden ötürü Tanrıya şükredin.

İşin nereye varacağından hiçbirimizin kuşkusu yoktu. Yeni arkadaşımızı şimdiden ölmüş sayıyorduk. Subay, uğradığı hakareti baş kasadarın dilediği gibi yanıtlamaya hazır olduğunu söyleyerek çıkıp gitti. Oyun birkaç dakika daha sürdü. Fakat ev sahibinin oyun oynayacak durumda olmadığını görüp birbirimizin peşi sıra kalktık, yakında alayda açılacak olan boşluktan söz ederek evlerimize dağıldık."

Herkes subayı ölmüş bilir. Ama Silvio, önemsiz bir özürle barışır. Bu, temel nedenselliğe birinci etkendir... Silvio, düellodan kaçınır.

Bu davranışıyla gençliğin gözünden düşer. Bir gün Silvio'ya bir mektup gelir. Mektubu okuduktan sonra, burdan ayrılma zamanı geldiğini söyler. Herkesi akşam yemeğine çağırır.

Akşam Silvio'nun evinde yenilir, içilir. Sonrasını okuyalım:

"Yemekten kalkacağımızda akşamın geç saatleriydi. Ayrı ayrı herkesle vedalaşan Silvio benim de elimi sıktı ve tam çıkmaya hazırlanacağım sırada yavaşça:

- Sizinle konuşmak istiyorum, kalın, dedi.

Konuklar gittiler, ben kaldım. Karşı karşıya oturduk, ses çıkarmadan pipolarımızı doldurup ateşledik. Silvio derin bir düşünceye dalmıştı. Az önceki neşesinden eser kalmamıştı şimdi. Balmumu sarılığın-

daki yüzü, parıldayan gözleri, ağzından çıkan koyu dumanlarla şeytana benziyordu."

Evinde terbiyesizlik yapan adamı neden öldürmediğini anlatır. Kendisini ölüm tehlikesine atmaya hakkı yoktur. Altı yıl önce Hafif Süvari Alayı'ndadır. Tanınmış bir aileden genç atanır birliğe. Bu genç, yakışıklıdır, zekidir, neşelidir. Varsıldır. Nefret eder o gençten Silvio.

Bir gün bir baloda bütün kadınlar gencin çevresini sararlar. Silvio'yla ilişkisi olan ev sahibi kadın da ilgi gösterir gence. Silvio, kulağına eğilip çok terbiyesizce bir söz söyler. Silvio'yu tokatlar genç. Kılıçlar çekilir. Kimi kadınlar bayılır.

Sonunda düelloya karar verilir. Kinlenmiştir Silvio gence. Amacı onu öldürmektir. Silvio, düello gününü anlatır.

"Tan yeri ağarmak üzereydi. Ben yanımda üç tanıkla birlikte kendi yerimi almıştım. Düşmanımı beklerken sabırsızlıktan içim içime sığmıyordu. İlkbahar güneşi doğmuş, hava ısınmaya başlamıştı bile. Uzaktan göründü. Üniformasını giymiş, kılıcını kuşanmış, yanında bir tek tanık, yürüyerek geliyordu. Ona doğru yaklaştık. O da yaklaştı. Elinde tuttuğu şapkasını kirazla doldurmuş, arada bir atıştırıyordu. Tanıklar on iki adımı sayıp ayırdılar bizi. İlk atışı benim yapmam gerekiyordu. Fakat o kadar öfkeliydim ki, ellerimin titremesinden korktum, soğukkanlılığımı toplamak üzere zaman kazanmak için bu hakkı ona bırakmak istedim. Düşmanım kabul etmedi bunu. Kura çekmeye karar verdik. Talih yine değişmez sevgilisine gülmüş, kurayı o kazanmıştı. Nişan aldı, ateş etti ve şapkamı deldi. Sıra bana gelmişti. Hayatı elimdeydi artık. Olanca dikkatimle yüzüne bakıyor, hiç değilse küçücük bir tedirginlik belirtisi yakalamaya çalışıyordum orada. O, tabancamın karşısında hiç kıpırdamadan duruyor, şapkasından seçip çıkardığı olgun kirazları atıştırıyor, tükürdüğü çekirdekler uçup bana kadar geliyordu. Bu kayıtsızlık allak bullak etmişti beni. Hayatına kendisi değer vermeyen bir adamı öldürmenin ne yararı var? diye düşündüm. Aklımda şimşek gibi sakince bir düşünce çaktı. Tabancamın namlusunu indirerek:

-Ölümü umursamadığınız anlaşılıyor, dedim. Buyurun, kahvaltınızı edin. Size engel olmak istemem.

- Bana engel olduğunuz filan yok, diye karşılık verdi. Buyurun, ateş etmenizi bekliyorum. Fakat yine de siz ateş etme hakkına her zaman sahipsiniz, dilediğiniz an buyruğunuzdayım.

Tanıklara döndüm, şimdilik ateş etme niyetim olmadığını bildirdim. Düello böylece sona erdi."

Adamın bu davranışı ikinci etkendir.

"*İstifamı verip bu ilçeye çekildim. O günden sonra öç almaktan başka hiçbir düşüncem olmadı. Öç alma saati gelip çattı işte.*

Silvio sabahleyin gelen mektubu cebinden çıkardı, okumam için uzattı. Birisi (herhalde bu işler için görevlendirdiği güvenilir adamı) Moskova'dan, bilinen kişinin kısa bir süre sonra genç, güzel bir bayanla nikahlanacağını bildiriyordu.

Silvio:

-Bu bilinen kişinin kim olduğunu kestirmişsinizdir dedi. Moskova'ya gidiyorum. Bakalım bir zamanlar kiraz yiyerek beklediği ölümü, düğün öncesinde de aynı kayıtsızlıkla karşılayabilecek mi?

Bunu söyleyip ayağa kalktı, şapkasını yere çaldı, kafeste bir kaplan gibi odasını arşınlamaya başladı. Onu çıt çıkarmadan dinliyor, birbirini tutmaz, çelişik duyguların etkisi altında heyecanlanıyordum.

Bu sırada içeri giren uşak, atların hazır olduğunu bildirdi. Silvio elimi hararetle sıktı, öpüştük. Birisi tabancalarla, öteki eşyalarla dolu iki bavulun daha önce yerleştirildiği arabaya bindi. Bir kez daha vedalaştık, araba hareket etti."

Öykünün nedenselliği, kin, öç alma üstüne kurulmuştur. Yaşamı önemsemeyen genç kurşun sıkmamıştır. Kurşun sıkma hakkını, onun mutlu gününe, yaşamayı önemsediği gün için saklamıştır. Altı yıl hiçbir biçimde düello etmemiş. Bu yüzden gençlerin yanında saygınlığını yitirmeyi göze almıştır.

Gogol'un *Palto (24)* adlı öyküsü. Öykü şöyle başlar:

"*Bir bakanlıkta... Ama hangisinde olduğunu söylemeyeyim daha iyi. Dünyada, bütün bakanlıklarda, alaylarda, dairelerde çalışanlar gibi, kısacası şu memur tayfası gibi alıngan insan yoktur. Bugün iş o dereceye vardı ki, birisi bir aşağılamaya uğramaya görsün, bütün topluluğun aşağılandığını söylüyor. Anlattıklarına göre, bir polis başkomiseri, hangi kentten olduğunu unuttum, geçenlerde gönderdiği bir dilekçede, hükümet buyruklarının asla göz önünde tutulmadığını, devletin kutsal adının küçük görüldüğünü açıkça kanıtlıyormuş. Sözlerine kanıt olarak*

da bir romantik yapıtın kocaman cildini dilekçesine eklemiş; bu kitapta, her on sayfada bir başkomiser görünüyormuş, hem de kimi yerlerinde zil zurna sarhoş olarak. Bu yüzden tatsız bir olay çıkmasın diye, sözü geçen bakanlığa, bir bakanlık deyip geçeceğiz.

Evet, bir bakanlıkta çalışan bir memur vardı; pek göze çarpmayan bir memur; boyu kısa, yüzü hafif çiçek bozuğu, kızılımsı, hafif çipil gözlüydü; kafasının küçük bir kısmı çıplak, iki yanağı da kırışıklar içinde, yüzü, kara-sarı denilen renkteydi. Ama ne çare, kabahat, Petersburg'un havasında. Rütbesine gelince (çünkü bizde her şeyden önce rütbeye bakılır); yaşamda görüp göreceği rütbe, yazıcılıktı; dişli olmayanlara yüklenmeyi seven yazarların bol bol alaya aldıkları yazıcılardan biri. Soyadı İskarpinoğlu'ydu. Bu adın iskarpinden geldiği besbelli; ama ne zaman, nasıl geldiği bilinmiyor. Aslına bakılırsa babası, büyük babası, yeğeni bile, yani bütün İskarpinoğulları çizme giyerler, yalnızca yılda üç kez çizmelerine pençe vurdururlardı. Öz adı Akakiy Akakiyeviç'ti. Okuyucuya bu ad, biraz garip, biraz özentili görünebilir, ama inanır mısınız, bu ad öyle uzun boylu aranmış değildir. İş öyle bir çıkmaza girdi ki, ona başka bir ad vermeye olanak olmadı. Bakın bu, nasıl oldu: Akakiy Akakiyeviç, martın yirmi ikisini yirmi üçüne bağlayan gece doğmuştu. Bir memur karısı, çok iyi bir kadıncağız olan rahmetli annesi, çocuğuna yolu yordamınca bir ad koymaya hazırlanıyordu. Anne, henüz kapının karşısındaki yatağında yatıyor, sağında çok iyi bir adam senato düzelticilerinden, çocuğun vaftiz babası İvan İvanoviç Yeroşkin ile vaftiz annesi, mahalle polisinin eşine az raslanır iyi bir kadın olan karısı Arina Semiyonovna Belobruşkova duruyordu. Loğusaya üç addan birini beğenip seçmesini, çocuğa ya Mokkiya, ya Sosiya, ya şehit Hozdazata adını vermesini söylediler. Rahmetli, epey düşündükten sonra, 'Hayır, bu adlar bir tuhaf!' dedi. Ona bir ad beğendirmek için takvimin başka bir yerini açtılar; üç ad daha çıktı: Strifiliy, Dula, Varahasiy. Bunları işitince kadıncağız, 'Nedir bu bizim çilemiz,' dedi. 'Ne biçim ad bunlar, vallahi yaşamımda böylesini ne gördüm, ne işittim. Varadat ya da Varuh olsa neyse, ama Trifiliy, Varahasiy de ne oluyormuş!' Takvimden bir yaprak daha açtılar, şu adlar çıktı: Pavsikahiy,

Bahtisiy. Kadın, 'Eh, elden ne gelir,' dedi, 'Talihimize küselim. Öyleyse varsın babasının adını taşısın. Babası Akakiy'di, oğlu da Akakiy oluversin?' Böylece Akakiy Akakiyeviç ortaya çıktı. Çocuğu vaftiz ettiler; bu arada çocuk, sanki ileride yazıcı olacağını sezmiş gibi, öyle bir çığlık kopardı, yüzünü öyle buruşturdu ki, sormayın. İşte bütün bu işler böylece olup bitti. Bütün bunları, bu işin ister istemez böyle olduğunu, çocuğa başka bir ad koymanın olanaksız olduğunu okur görüp öğrensin diye anlatıyoruz. Ne zaman bakanlığa girdi, onu işe kim yerleştirdi, bugün bunları kimse anımsamıyor. Birçok müdür, birçok memur değişti, onu hep aynı yazıcılıkta buldular. En sonra şuna inandılar ki, o üniformasıyla, dazlak kafasıyla bu iş için tümüyle hazır olarak dünyaya gelmişti. Bakanlıkta onu kimse saymazdı. Odacılar, o geçerken ayağa kalkmak şöyle dursun, sanki koridordan bir sinek uçuyormuş gibi, yüzüne bile bakmazlardı."

Öykünün temel nedenselliğine götüren iki etken var. Birincisi çalışanın eline ayda aşağı yukarı dört yüz ruble geçmesi, ikinci etken Petersburg'un soğuğu.

"Petersburg'da yılda eline aşağı yukarı 400 ruble geçen insanların amansız bir düşmanı vardır. Vücuda çok yaradığı söylenmesine karşın bu düşman, bizim kuzey ayazımızdır. Bu ayaz, sabahleyin saat dokuzda, sokakların bakanlıklara gidenlerle dolu olduğu bir sırada, tam bu sırada, kimseyi gözetmeden, herkesin burnuna öyle güçlü, öyle kavurucu fiskeler vurur ki, zavallı memurlar, burunlarını nereye sokacaklarını şaşırırlar. Yüksek konumdakilerin bile şiddetli soğuktan alınları sızlar, gözleri yaşarırsa, zavallı küçük memurların acınası durumlarını artık siz düşünün. Onlar tek kurtuluş umuduyla incecik paltoları içine büzülürler, beş altı sokağı koşar adım geçmeye, bakanlık kapısından girdikten sonra da uzun uzun tepinerek, yolda tümüyle donup uyuşmuş olan görev yapma güçlerini, yeteneklerini yeniden işletmeye çalışırlar. Akakiy Akakiyeviç de, her günkü yolunu elinden geldiğince hızla geçmeye çalışmasına karşın, bir zamandan beri sırtının, omuzlarının iyiden iyiye üşüdüğünü duyuyordu. En sonunda, 'Üşümemin nedeni sakın palto olmasın?' diye düşündü. Evde paltosunu iyice gözden geçirdi; omuzları, sırtı, iki üç yerinde, bir yanından öbür yanı görülecek denli incelmişti: kumaş öyle eskimişti ki, soğuğu, rüzgarı hiç tutmuyordu,

astarı da lime limeydi. Bu yüzden Akakiy Akakiyeviç'in paltosu, memurların eğlencesi olmuştu; ona o güzel palto adını bile çok görüyorlar, çul deyip çıkıyorlardı işin içinden."

Akakiy Akakiyeviç, paltoya yama yaptırmak için terziye gider. Terziye göre bu paltoya yama yapılamaz. 130 rubleye yeni palto dikilmesi gerekir. Çok pahalıdır, olanak yoktur buna. Ama kışı nasıl geçirecektir. Uzun uzun çözüm yolu arar. Terzinin 130 değil, paltoyu 80 rubleye dikeceğini düşünür. 40 ruble parası vardır. Öbür 40 rubleyi de gündelik harcamalarını kısarak sağlayacaktır. Akşamları çay içmeyecek, geceleri mum yakmayacak, ayakkabı eskimesin diye yere yavaş basacaktır. O yıl beklenmedik bir olay olur, müdür 60 ruble ikramiye verir. Böylece Akakiy Akayiveç'in yepyeni bir paltosu olur.

Soğuklar başlamıştır. Paltosunu giyer işine gider. Memurlar paltoyu görürler. Yeni polta için şölen isterler. Müdür yardımcısı onun yerine şölen verecektir. Bütün memurları akşam evine çağırır.

Müdür yardımcısının evinde Akakiy Akakiyeviç'e iki bardak içki içirtirler. Gece yarısı evine gitmek için yola koyulur. Issız bir sokakta paltoyu sırtından alırlar. Arkasına vurdukları bir tekmeyle karın içine düşürürler.

Akakiy Akakiyeviç yıkılır. Ertesi gün işe gitmez. Daha sonra yırtık paltosuyla işe gider.

Arkadaşlarından biri, büyük adama gitmesini söyler. Büyük adam, sonradan büyük adam olmuştur. Akakiy Akakiyeviç büyük adama gider. Büyük adam o sıra bir arkadaşıyla konuşmaktadır. Arkadaşının, gücünü görmesini ister. Akakiy Akakiyeviç'i bekletir kapı önünde.

Sonra çağırtır. Dinler. Daha sonra *"Bayım, siz yol yordam bilmez misiniz"* diye aşağılar. Akakiy Akakiyeviç, sarsılır. Bütün bedeni titrer. Yere düşerken hademeler tutar. Kendini bilmeden evine gider. Sayrı olur. Ateşi çıkar. Gelen doktor, "*Bir buçuk gün ya yaşar, ya yaşamaz, sonra tahtalı köyü boylayacaktır.*" der.

Akakiy Akakiyeviç sayıklamaya başlar. Sayıklamaları paltoya gelir dayanır. Birkaç gün sonra ölür.

Binbir zorlukla yaptırdığı paltonun çalınması, sonradan büyük adam olanın aşağılaması nedensel ilişkiyi sağlar.

Akakiy Akakiyeviç "*yabancı bir sineği bile iğneleyip mikroskopla incelemeyi savsaklamayan bir doğa bilgininin bile ilgilenmediği bir varlıktır.*"

Bu, toplumsal nedendir.

Balzac'tan bir öykü, *Dinsizin Ayini.* (25)

Desplein, büyük bir cerrahtır. Bu adam "*birçok yüksek deha gibi son soluğunda tövbe etmeden ve Tanrı'dan bağışlanmayı dilemeden*" ölmüştür.

Bu adamın öğrencilerinden biri de Horace Bianchon'dur, şimdi asistandır. Bir sabah, cerrahı, kilisiye girerken görür. Çok şaşırır. Cerrah, o gün asistanı yemeğe çağırır. Bianchon, yemekten sonra dinsel ayinlerin gülünç, kaba olduğunu söyler. Cerraha göre de dinsel ayinler maskaralıktır. Bianchon, kendinden kuşkulanır.

Ancak; "*Ertesi yıl, aynı gün ve saatte, artık Desplein'in asistanlığından çıkmış olan Bianchon, cerrahın arabasının, Tournon ve Petit-Lion sokaklarının birleştiği köşede durduğunu ve dostunun arabadan inip duvar diplerinden sinsi sinsi ilerleyerek Saint-Sulpice Kilisesi'ne gittiğini ve Meryem Ana mihrabı önünde diz çökerek yine ayini dinlediğini gördü. Bu adam, bu içinden pazarlıklı dinsiz, bu raslantısal dindar, başcerrah Desplein'in ta kendisiydi. Bilmece gittikçe daha karmaşık bir durum alıyordu. Bu ünlü bilginin bu işi sürdürmekte diretmesi konuyu karıştırıyordu. Displein gidince, Bianchon, kiliseyi yöneten rahibe yaklaşarak, bu mösyönün kiliseye her zaman gelenlerden biri olup olmadığını sordu.*

Rahip:

-Ben yirmi yıldır buradayım, dedi, yirmi yıldır Mösyö Desplein her yıl dört kez gelip bu ayinde bulunur. Gerçekte ayini de kendisi yaptırır.

Bianchon kiliseden ayrılırken, kendi kendine:

-Demek Desplein dinsel bir ayin yapılması için para veriyor, diyordu. Bu iş, Meryem'in doğuruşundaki gize bedel. Öyle bir giz ki, bir hekimin inanması olası değil.

Doktor Bianchon, Desplein'in dostu olduğu halde ona, yaşamının bu özelliğinden söz etmek için, bir süre, uygun bir ortam bulamadı. Konsültasyonlarda veya salonlarda karşılaşıyorlarsa da, bu görüşmelerde, iki erkeğin, ayakları ocak kıyısında, başları koltuklarının arkalığına yaslanmış bir durumda oturup birbirlerine gizlerini açabilecekleri o güvenli ve dingin anı bulmaları olanaksızdı. Sonunda, yedi yıl sonra, 1830 ayaklanmasının patlak vermesi üzerine halk, piskoposluk dairesine saldırır ve cumhuriyetçi düşüncelerin etkisiyle, göz alabildi-

ğine uzanıp giden evlerin üzerinde kiliselerin şimşek gibi parıldayan yaldızlı putlarını kırmak için savaşırken, sokaklarda dinsizlikle ayaklanmanın yan yana, omuz omuza yürüdüğü bir günde, Bianchon, Desplein'i yine Saint-Sulpice Kilisesi'ne girerken gördü. Peşinden gitti, yanına oturdu. Fakat Desplein ne yerinden kımıldadı, ne de ufak bir şaşkınlık belirtisi gösterdi. Desplein'in yaptırdığı dini ayini birlikte dinlediler.

Kiliseden çıktıkları zaman Bianchon:

-Azizim, dedi, bu sofuluğunuzun nedenini bana söylemeyecek misiniz? Sizi, evet sizi, üç kez bu ayine gelirken gördüm. Bu gizi bana açıklayacak, düşüncelerinizle davranış biçiminiz arasındaki bu apaçık çelişkiyi bana da anlatacaksınız. Hem Tanrı'ya inanmıyorsunuz, hem de ayin dinlemeye gidiyorsunuz. Bana yanıt vermek zorundasınız, aziz üstadım.

-Nice sofu kişiler vardır ki gayet dindar göründükleri halde, sizin benim kadar dinsizdirler. Ben de onlara benziyorum.

Ve bunun üzerine Desplein, bazı siyasi kişiler hakkında bir sürü gülünç fıkra anlatmaya başladı, ki bu kişilerin en tanınmış olanı bize bu yüzyılda, Moliére'in Tartuffe'ünün yeni bir baskısını vermiştir.

Bianchon:

-Ben size bunları sormuyorum, dedi ben burada yaptığınız şeyin, bu dinsel ayin için kiliseye para vermiş olmanızın nedenini öğrenmek istiyorum.

Desplein:

- Sevgili dostum, dedi, ne yapalım, madem ki artık bir ayağım çukurda, bari yaşamımın başlangıcını size anlatayım da dinleyin...

Bu sırada, Bianchon ile büyük bilgin, Paris'in en berbat sokaklarından biri olan Quatre-Vents Sokağı'ndaydılar. Desplein, aşağıdan yukarı doğru sivrileşen ehram biçimindeki yüksek yapılardan birinin altıncı katını gösterdi. Bu yapıların çift kanatlı kapıları bir yola açılırdı; yolun sonunda mazgallarla aydınlanan dolambaçlı bir merdiven vardı. Desplein'in gösterdiği yeşilimsi evin alt katında bir koltukçu oturuyordu. Bütün katlarına yoksulluk içinde yüzen aileler sığınmış gibiydi. Desplein, canlı bir devinimle kolunu kaldırarak:

- Şunun tepesinde iki yıl oturdum ben, dedi.

- Biliyorum, d'Arthez de vaktiyle orada oturmuştu. Delikanlıyken hemen hemen her gün buraya gelirdim. O zamanlar bu eve büyük adamların yuvası derdik. Peki, sonra?

Desplein sözlerini şöyle sürdürdü:

- Biraz önce dinlediğimiz dinsel ayin, d'Arthez'in de oturmuş olduğunu söylediğiniz şu tavan arasında yaşadığım dönemde olup bitenlerle ilgilidir. Hani şu bir çiçek saksının üzerine gerilmiş ipten çamaşırlar sarkan pencerenin yanı, işte orası! Yaşamımın o kadar çetin bir başlangıcı oldu ki, sevgili Bianchon, Paris'te acı çekenlere özgü bir ödül olsa, bunun benden başkasına verilmesine razı olmazdım. Çekmediğim kalmadı: açlık, susuzluk, kararsızlık, giysisizlik, ayakkabı ve çamaşır sıkıntısı, yoksulluğun ne kadar acı ve güç yanı varsa hepsini çektim."

Cerrahın kiliseye gidişinin birinci etkeni Paris'teki insanlardır. O "*insanlar ayağınızı üzengiye atmaya hazır olduğunuzu gördüler mi, kimisi eteğinizden çeker, kimisi düşüp kafanızı patlatasınız diye kolonu gevşetir, biri gelir atın nallarını söker, öteki alıp kamçıyı götür.*"

Böyle bir ortamda, cerraha Bourgeat bakar. Onu okutur. Bourgeat koyu katoliktir. Ona göre köpeği de dini bütün bir Hıristiyandır. On iki yıl sahibiyle kiliseye gitmiş bir kez havlamamıştır.

Bourgeat, cerrah için bir koruyucu, yüksek erdemin ideali olur. Cerrahın kiliseye gidişinin ikinci etkeni budur.

Cerrah kiliseye gidişini şöyle açıklar, "*Bir vakıf kurmayı başarır başarmaz, yılda dört kez ayin yapılması için Saint-Sulpice kilisesine gerekli parayı verdim. Bourgeat için yapabileceğim tek şey onun dini isteklerini yerine getirmek olduğuna göre, her mevsimin başlangıcında bu ayin yapıldığı gün onun adına gider, onun ruhu için istediği duaları okurum.*"

Şimdi şunu söylemek zorunlu. Öykü ya da romanda dolayımlı nedenselliği sağlamak kolay değildir. Yazınımızın estetik değerini düşüren de bu işin kolay olmayışı. Kaba, dolayımsız nedensellikler yapıtın estetik değerini düşürür.

Peki, neden böyle oluyor bu. Bunun neden olmadığını, "*Modern Klasik*" denen bir romanda görelim. Romanın adı *A.B.D. 42. Enlem.* Yazarı *John Dos Passos.*

Çevirmen *Oya Dalgıç*, romanı tanıtan bölümde şunları söylüyor, "*Hem 'Sinegöz' hem de 'Haber-film' bölümleri roman kurgusu içindeki öğeleri yansıtmak, ge-*

nişletmek, ya da yorumlamak için özenle seçilmiştir, aralarında ilişki vardır. Örneğin Mac'ın, peşinden tüfekle kovalayan ve onu vurmak isteyen çiftçiden kaçmasıyla biten bölümü, 'BU DÜNYADA YAŞAMAK YÜREK İSTER' diye başlayan 'Haber-film'in izlemesi ya da Sacco ve Vanzetti'nin idamlarını anlatan 'Sine-göz'den sonraki bölümün 'Enternasyonal'ın dizeleriyle başlaması gibi. Dikkatli okur bu ince ayrıntıları kolayca yakalayıp romanın tadına daha çok varsa bile yine de bunları kaçırmak romana çok fazla şey kaybettirmiyor." (26)

Bunu okudukta canım sıkıldı. "*Sine-göz*", "*Haber-film*" bölümleri "*roman kurgusu içindeki öğeleri*" yansıtmak, genişletmek, yorumlamak için konmuş.

Yansıtma, genişletme, yorumlama üç ayrı konum. Tek tek bölümlerde bunları tek tek mi yapmış, yoksa, her bölümde hepsini birden mi yapmış...

Bunun ne olduğunu ben anlamadım. Editör anlamış ki, "Bunları aç" dememiş.

Sonra, "*Örneğin Mac'ın, peşinden kovalıyor*" diye başlayan tümce, sorunlu. Ne dediğini anladım ya, Türkçede böyle söylenmez bu.

Tümel sorun şimdi... *Oya Dalgıç*, "*ince ayrıntıları*" okur kaçırırsa, roman "*çok fazla şey*" kaybetmiyormuş.

"çok fazla şey" kaybettirilmeyen şey ne acaba. Bu şey olsa olsa romanın tadı olur.

Bu, nasıl bir roman. İnce ayrıntıların ayırdına varmasan bile tadından fazla bir şey gitmiyor.

Bir roman, kurgusu nasıl olursa olsun bir bütün değil midir. Bir romanın şurası burası anlaşılmadan okunursa nasıl estetik haz alınır.

Oya Dalgıç'ın okuru uyarması gerekirdi. "Dikkatle okuyun bu romanı. Anlamadığınız yerler olursa geri dönün, değilse tad alamazsınız bu romandan". Bu uyarıyla okur da dikkatle okurdu romanı.

Bu romanı dikkatle okudum. Sonucu söylüyorum. Bu romanı atlaya atlaya okusanız bile "değeri"nden yitirmez. Estetik değeri yok da ondan.

Suçkov, bu roman için şöyle diyor, "*... Dos Passos, tarih ile insan arasındaki ilişkiler diyalektiğini yani, tarihin canlı akışı ile kahraman arasındaki karşılıklı bağıntıyı çizebilme işini kurguya başvurarak çözmeye*" (27) çalışmıştır.

Burda durmak zorunlu. Önemli.

Bu bağıntı kurguyla çözülmez. Sözgelimi, bilinç akışıyla yazılmış yapıtların çökmesinin temel nedeni budur. "*Tarihin canlı akışı ile kahraman arasındaki bağıntıyı*" kuramadılar.

Peki neden kuramıyorlar.

Suçkov söylüyor, "*Dos Passos, toplumdaki olaylara ilişkin her türlü bilgi veren çeşitli gazete haberlerini, anlatının içine sokuşturmuştur. Kendisinin Kamera-Göz dediği bu yöntem, sözde zamanın akışı duyumunu verecek; çağın ayrık, benzersiz havasını yaratacaktı. Ne var ki, gerçek tarihsel olayların, kahramanların insani alınyazılarından mekanik bir biçimde birbirinden ayrılması, gerçekliğin daha derinden görünümü içinde verilişini getirmediği gibi salt bir edebi araç olarak da soysuzlaşmaya yol açmıştı.*" (28)

Neden böyle oluyor bu. *Suçkov* yazarın "insanın alınyazısını koşullandıran tarihsel nedenler ile" tarihsel nedenlerin etkilerini kavraması gerektiğini belirtiyor. Kavrayamazsa yapıt çöküyor.

Şimdi geliyorum *Marks*'ın *Paris'in Gizemleri*'ni eleştirisine. Yazarı *Eugéne Sue.*

Eugéne Sue, varsıl bir yazar, onu görelim önce. *Ünsal Oskay* anlatıyor, "*Eugéne Sue ve Victor Hugo'nun yazdıkları onları 'çok satan' ve çok kazanan yazarlar durumuna getirdi. Yazdıklarında duygusal olarak işçilerden ve yoksullardan yanaydılar. Ama bu 'yandaşlıkları' sentiment düzeyindeydi. Siyasal boyutuna bakıldığında öznel olarak da nesnel olarak da 'kalabalıklara' gerçeği algılamakta yardımcı olmuyorlardı. Doğru şeyler söyleyebilmeleri için, duygululuk yerine Balzac'm çizgisi ile Marx-Engels'in açtığı yeni düşüncenin yolunu birleştirmeye yönelik bir edebiyatı aramış olmaları gerekirdi. Bunu yapacak yazarlar değildi ikisi de. / Kitleleri hissiya düzeyinde yakalayarak kendileri için okuyucu ve burjuva cumhuriyetçiliği için edilgenleştirilmiş siyasal taraftara dönüştüren bu iki yazar ünlenip büyük paralar kazanırken Baudelaire'nin Kötülük Çiçekleri yalnızca 340 adet satılmıştır.*" (29)

Ben de şunu ekleyeyim. *Stendhal*'ın *Kızıl ve Kara*'sı o dönemde 50 tane satmış.

Marks'a geçmeden bir anımsatma. Türkiye'de benim star sistemi içinde değerlendiridiğim çok satan yazarları, okuyorsanız bu gözle okuyun. Ama onlardan kurtarın kendinizi. Onların tek bir işlevi vardır. Bilinci dondurmak, okuru edilginleştirmek. Yapıtlarıyla gerçeği örterler.

Marks, Paris'in Gizemleri'ni birçok açıdan eleştirir.

Paris'in Gizemleri eleştirisi *Kutsal Aile*'nin (30) bölümlerinden biri.

Bu bölümü incelemeden önce bu romanın Türkçeye çevrilip çevrilmediğini araştırdık. *Halide Edip* yıllar önce bu romanı çevirmiş, onu bulamadık. İngilizce çevirisi bulundu... *Marks*'m eleştirdiği yerlere bakıldıkta, şu görüldü. Bu romanda nedensellik yok. *Marks*, bunları yakalamış, eleştirmiş.

Ayrıca yazar, karakterleri canlandıramamış. Karakterler yazarın kuklası... *Marks*, yazınsal eleştiride yol gösteriyor eleştirmenlere...

Dipnotlar

1. Mübeccel B. Kıray, *Değişen Toplum Yapısı*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1998.
2. Orhan Kemal, *Bereketli Topraklar Üzerinde*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2000.
3. Anton Çehov, *Maske, Bütün Öyküleri 2*, Türkçesi Mehmet Özgül, Cem Yayınevi, İstanbul, 2005.
4. Maksim Gorki, *Çelkaş, Yol Arkadaşım*, Çev. Ataol Behramoğlu, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2000.
5. Fahri Erdinç, *Acı Lokma*, Yordam Kitap, İstanbul, 2006.
6. Sait Faik Abasıyanık, *Birtakım İnsanlar, Semaver-Sarnıç*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1970.
7. Oktay Akbal, *Önce Ekmekler Bozuldu*, Can Yayınları, İstanbul, 2000.
8. Kemal Bekir, *Bütün Öyküler*, Pencere Yayınları, İstanbul, 2006.
9. Adnan Özyalçıner, *Tutsaklar, Gözleri Bağlı Adam-Yağma*, Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul, 1996.
10. Ömer Faruk Toprak, *Sıkıyönetim, Karşı Pencere*, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001.
11. Kemal Ateş, *Gece Kaçan Müşteri, Çürük Kapı*, Okar Yayınları, İstanbul, 1979.
12. Aydın Doğan, *24 Saat Gece, Kör Pencere*, Yaba Yayınları, İstanbul, 2007.
13. Lütfiye Aydın, *Cennetlik Bir Kadın Yazar, Ölüm Erken Bir Akşamdır*, Simavi Yayınları,1994.
14. Boris Suçkov, *Gerçekçiliğin Tarihi*, Çev. Aziz Çalışlar, Adam Yayınları, İstanbul, 1982.
15. A. Woods-T. Grant, *Aklın İsyanı*, Çev. Ö. Gemici-U. Demirsoy, Tarih Bilinci Yayınları, İstanbul, 2001.
16. Hüseyin Rahmi Gürpınar, *İnsanlar Maymun muydu?*, Atlas Kitabevi, İstanbul, 1968.
17. Perihan Mağden, *İki Genç Kızın Romanı*, Everest Yayınları, İstanbul, 2002.
18. Oktay Akbal, *Berber Aynası*, Can Yayınları, İstanbul, 1999.
19. Kemal Bekir, *Fatma Hanımın Erik Ağacı*, a.g.e.
20. Adnan Özyalçıner, *Bir Güz Kırgını*, a.g.e.
21. Orhan Kemal, *Kötü Kadın, Çamaşırcının Kızı*, Tekin Yayınları, 1998.
22. O. Henry, *Dünya Vatandaşı*, Çev. Püren Özgören, Can Yayınları, İstanbul, 2009.
23. Aleksandr Puşkin, *Atış, Bütün Öyküler, Bütün Romanlar*, Çev. Ataol Behramoğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.
24. Gogol, *Palto, Üç Öykü*, Çev. Erol Güney-Oğuz Peltek, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1999.
25. Honore De Balzac, *Dinsizin Ayini, Tefeci Gobsek-Üç Öykü*, Çev. Vedat Günyol-Mücahit Topalak, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1999.
26. Oya Dalgıç, *John Passos ve A.B.D. Üçlemesi, John Dos Passos, A.B.D. 42. Enlem*, Çev. Oya Dalgıç, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.
27. Boris Suçkov, a.g.e.
28. Boris Suçkov, a.g.e.
29. *Estetik ve Politika*, Çev. Ünsal Oskay, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2006.
30. K. Marx, F. Engels, *Kutsal Aile*, Sol Yayınları, Ankara, 1976.

28 Ocak Pazartesi

Doğan Hızlan, *Hürriyet*'de şöyle diyor, *"Kitap bugün buzdolabı gibi satılmalıdır. Amacımız kimilerine göre kitabı tozlu raflarda saygın yalnızlığına terketmek değildir."*

Doğan Hızlan, kitabı, buzdolabına benzetiyor, ama benzetmesini satış noktasında durduruyor. Bu yüzden benzetme eksik kalıyor. Şimdi ben bu benzetmeyi tamamlayacağım.

Diyelim, bir buzdolabı alacağız. Buzdolabı reklamlarına baktık (A) markalı buzdolabının en iyi olduğuna karar verdik. Gittik (A) buzdolabını aldık. Ama buzdolabı reklamlarda söylendiği gibi çıkmadı. Sözgelimi iyi soğutmuyor. Bir başka deyişle buzdolabını buzdolabı yapan niteliklerden biri eksik.

Bu durumda n'apılır. (A) buzdolabını üreten firmaya başvurulur. Buzdolabı onarılır ya da değiştirilir.

Doğan Hızlan, yazısında şunu da söylüyor, *"Ahmet Altan'ın, Orhan Pamuk'un kitabını bilbordlarda gördüğüm zaman edebiyat adına, kitap adına çok sevindim."*

Şimdi burdan devam edersek, Orhan Pamuk'un yeni romanını okumadığım için bir şey söyleyemem. Ama Ahmet Altan'ın *İsyan Günlerinde Aşk* adlı kitabı roman değil. Romanı roman yapan niteliklerden biri dildir. Ahmet Altan'ın dili bozuk. Buzdolabı benzetmesine dönersek, Ahmet Altan'ın ürettiği buzdolabı soğutmuyor.

Bu durumda Can Yayınlarının *İsyan Günlerinde Aşk* adlı buzdolabını toplayıp, önce dilini düzeltmesi gerekiyor. Bu mümkün değilse, *İsyan Günlerinde Aşk*'ı, bir romanla değiştirmeli.

Ben, kitapların tozlu raflarda bekletilmesini savunan biri değilim. Kitabın tanıtımı yapılmalıdır. Ama müşteri kazıklanmamalı.

Sorun burda. Sorun kitabın tanıtılmasında değil, müşterinin kazıklanmasında.

Yıldız Güncesi, İnsancıl Dergisi, Mart 2002, Sayı: 137

Not: Ahmet Altan eskiden yazardı. Şimdi yazarüstü konumda. Kızdı mı, bir kalem vuruşuyla neler etmez insana. Umarım, bencileyin bir yazara kızmaz.

TÜRKÇE

Türkçenin Serüveni

Öyküyü, romanı Türkçe yazacağız. Bundan ötürü Türkçeyi anlatmak gerekli. Burda Türkçe, öbür dillerden üstündür demeyeceğim. Böyle düşünmüyorum. Türkçenin yapısını anlatacağım. Ben hiçbir dili, öbür dilden üstün tutmuyorum.

Şunu söylemem zorunlu. Türkçe uzun yüzyıllar itildi. Bu itilmişliği *Orhan Hançerlioğlu* şöyle anlatır, "*İslamlık, Türklere bilim dili olarak Arapçayı getirdi. O çağın bilginleri, sanatçıları sanatı, Fars edebiyatını taklitte arıyorlardı. Sanat anlayışları özde ve biçimde hüner gösterme işine dayanıyordu. Fars kavramları, böylelikle edebiyatımıza akmaya başlamıştı. Sanatta hüner gösterme anlayışı bilim alanına da el atmak zorundaydı. Bilim dili olarak benimsenen Arapçaysa her türlü hazırlığı yapmış, önlerinde duruyordu. / Bugün klasik Türk edebiyatı dediğimiz edebiyat bu melez dilden doğdu. Artık 'kürkçüler çarşısı' yerine 'çârsuyu ferveﬁrüş' 'sözü kesti' yerine 'riştei kelâmı gûşgüzârı sûzeni ihtimam eyledi', demeye başlamıştık. Türkçemiz, sadece halkın konuşma dilinde halkın edebiyatında yaşıyordu.*" (1)

Bir örnek de ben vereyim. Halkımız mudde'i umumi diyemezdi, müddümümü derdi. Ne anlamı geliyordu mudde-i umumi, savcı...

Önsezi denmezdi, hissikablelvuku, denirdi.

Doğan Aksan, bu konuda şöyle der, "*Eski bileşik sözcük ve tamlamaları karşılamak üzere bulunan yeni öğeler de özleştirmede kazanılan başarının örneklerini oluşturmaktadır. Bugün hiç kimse efkar-ı umumiye'yi beynelmilel'i, derpiş etmek'i (ve edilmek) kullanmamakta, bunların yerini kamuoyu, uluslararası ve öngörmek (ve öngörülmek) almış bulunmaktadır. Bugün hiçbir derginin heyet-i tahririye'si yoktur; yazı işleri kurulu ya da yayın kurulu vardır.*" (2)

Osmanlıca denilen anlaşılmaz dilden kurtulma düşüncesi ne zaman başladı. Bunu *Orhan Hançerlioğlu*, sözünü ettiğim yazısında şöyle anlatır. "*1830 yılında Tanzimat adı verilen batılılaşma, yenileşme kavgasına girişilmişti. Bir çeşit akademi görevi görmek üzere Encümeni Daniş kuruluyordu. Encümeni Daniş'in açılış töreninde aydınlar, bilginler, sanatçılar toplanmışlardı. Açılış nutku, Arap-Fars karşılığı Hacivat diliyle yazılmıştı. Nutuk tam bir saygı havası içinde biterken, ak sakallı, ak sarıklı bir hoca ellerini kaldırdı, nutku Arapça bir dua sandığı için yüksek sesle bir âmin çekti. İşte ilk kahkaha o zaman koptu. Aydınlar, bilginler, sanatçılar kendilerini tutamayıp güldüler.*" (3)

Takiyettin Mengüşoğlu'ndan da bir alıntı yapmam gerekiyor. *Mengüşoğlu*'nun, "*aydın, yarı aydın*" dediği kişiler dilimizi ne duruma getirdi, bakın. "... *halk, sezmek, sindirmek, göğüs, karın boşluğu, köprücük kemiği, ilik, burun, burun delikleri, dudak, ağız, göz, ekşi derken, aydın ve yarı aydın kendisiyle düşündüğü dilden kelimeler alıyor. Örneğin sezmeyi, hads; sindirmeye, hazım; göğüs boşluğuna, cevfi cadır; karın boşluğuna cevfi batın; köprücük kemiğine, azmi terkove, burna enfi; burun deliklerine ecvalı en; dudağa, leb, ağza fem; göze, ayn; ekşiye, hamız diyor.*" (4)

Dildeki bu karmaşa, *Mustafa Kemal Atatürk*'ün dil devrimiyle çözümlendi. Dil devrimini, Latin harfleri biçiminde görmek, soruna yüzeysel bakmaktır. Dil devrimi, Türkçenin laikleştirilmesidir. Bunun önemi şurdadır. Laik bir dille insan, ancak özgür düşünebilir. "*Sabahı şerifler hayırlı olsun*"la, "*Günaydın*"ın anlamı budur.

Türkçenin Yapısı

İlk elde, Türkçe yazıldığı gibi okunan, okunduğu gibi yazılan bir dildir. Sevgideğer arkadaşım *Kemal Bekir*'le bu konuda anlaşamayız.

Konuşurken kimi harfler düşer. "Bir" demeyiz, "bi" deriz. "Geliyor" demeyiz, "geliyo" deriz. "Hastahane" demeyiz, "hastane" deriz... *Kemal Bekir* buradan yola çıkar. Konuşma diliyle yazı dilini ayırır. Benim görüşüm şu. Ancak Bacon yazıp Beykın demeyiz. *Jean Jacques Rousseau* yazıp Jan Jak Russo demeyiz.

Bu açıdan bakıldıkta Türkçe için yazıldığı gibi okunan, okunduğu gibi yazılan dildir, denir. Katılıyorum.

Dünya dilleri üç ulama ayrılıyor.

-Tek Heceli Diller

Bu dillerde bütün kelimeler tek hecelidir. Heceler tümce içinde değişime uğrar. Çince tek heceli dildir.

-Bükünlü Diller

Bu dillerde kelimenin kökleri çekim sürecinde değişir. İngilizce, Almanca, Arapça bükünlü dildir.

-Bitişken Diller

Bu dillerde kelimelerin kökleri değişmez, Türkçe, Macarca böyle dildir.

Türkçe'de Ekler

Türkçe'de ekler ikiye ayrılır.

-Çekim ekleri

-Yapım ekleri

Çekim Ekleri

Belirli konumlar belirtir.

Deniz-e gidiyorum.

Deniz-den geliyorum.

Deniz-de yüzmeyi seviyorum.

Deniz-i çocuklar çok sever.

Çekim eklerinin kapsamı burda gösterdiğimden daha geniştir. Sözgelimi ben-im kitabım dedikte de iyelik eki kullanıyorum. Türkçeyi anlatan bir kitaptan daha ayrıntılı öğrenilir eklerin konumu.

Yapım Ekleri

Yapım ekleriyle kelime türetilir. Kök değişmez.

Örnek

Ev

Ev-cek

Ev-cil

Ev-li

Ev-li-lik

Bir örnek daha.

Göz

Göz-lük

Göz-lük-çü

Gözlük-çü-lük

Türkçenin yapısıyla ilgili *Hikmet Kıvılcımlı*'dan bir örnek vereyim.

"Türkçenin eylem yaratıcı aygıtı, örnek olarak gösterdiğimiz Arapçanın üreme aygıtında bulunan bütün 'kapı'ları karşılar. Ayrıca Arapçada ve bilinen hiçbir büyük dilde eşi bulunmayan üreme aygıtı kapıları da açar.

Türkçedeki üreme aygıtı kapılarından en önemli 6 tanesi başta gelir. Bunları ayrıntılarına girmeden özetleyelim:

1 "R" Kapısı

BİRİNCİ KAPI: Kök eylemin (fiilin) sonuna ÖZ olarak bir "R" harfini, fonetiğe uyduracak başka sesli ve sessiz harflerin yardımı ile yerleştirmekten doğmuş yepyeni eylemlere açılan kapıdır. Bu kapı hemen hemen tam Arapçadaki "İF'ÂL" kapısı ile açılan görevi yaratır. Kapmak'tan kapTIRmak gibi. Kap kökünün sonuna, "R" öz eki "TI" hecesi yardımıyla katılmıştır. Her eylemin (fiilin) fonetik yapısına, ses bünyesine göre "R" öz ekini uygulamaya yarayan Yardımcı Hece harfleri az-çok değişir.

Olağanüstü zenginliklere açılan bu üreme aygıtı kapısında kök eylemin uğradığı değişiklik, eylemi söyleyen kişinin başkasına etki yapması biçiminde olur. Almak, kişinin bir şeyi kendisinin almasıdır: aldırmak, kişinin o şeyi başka bir kişiye aldırmasıdır.

Eğer eylem, kişinin büsbütün kendi içine işleyen anlamda ise, bu kapıya sokulduğunda, o eylemin kök harflerinde bile değişiklik meydana gelmekte, büsbütün dışa vuran zıt ve yepyeni anlamlar doğmaktadır. "Ölmek", kişinin sırf kendi içinde geçer. Oysa "ÖLDÜRmek", ölümün kişi dışında başka, ikinci bir kişiyi etkilemesidir. Burada KÖK harfleri değişmemiş, "Öl" olduğu gibi kalmıştır. Öte yandan "Gelmek", kişinin sırf kendisi için etkidir. "GeTİRmek" kişi dışında, kişinin kendisinden başka, İkinci bir varlığı etkiler. Burada kök eylemin (gel) son harfi olan L değişerek T'ye dönmüştür. Yine "Gitmek", kişinin yalnız kendi varlığını ilgilendirir. "GöTÜRmek", ise, kişinin kendisi dışında başka, İkinci bir varlığı etkiler.

Bu kapının Türkçede ne yaman eylem anlamları yaratabildiğini birkaç örnekle canlandıralım:

Yemek: Kişinin kendisini beslemesi. YeDİRmek: kişinin başkasını beslemesi

Kaçmak: Kendi varlığını yabanlara götürmek KaÇIRmak: başka varlığı, ya da aklını yabanlatmak.

Duymak: kendisi. DuyURmak: başkasına.

Düşmek : Kendisi. DüşÜRmek: başkasını.

Uçmak: kendisi. UçURmak: başkasını.

Göçmek: kendisi. GöçÜRmek: başkasını.

Doymak: kendisi. DoyURmak: başkasını

Bir de şu anlam kıvraklıklarına bakalım:

Savmak: -kendi başından- SavURMAK: başka yönlere

Buymak: soğuktan donmak. BuyURmak: başkasına emretmeyi eşit yaşayan atalarımız dondurucu bulmuşlardır." (5)

Türkçenin bu yapısı, yazara, şaire zengin anlatım olanakları sağlar.

Bir önemli nokta da şu. Türkçede söz dizimiyle anlam ilişkisi çok değişiktir.

Ömer Naci Soykan'dan bir örnekle görelim bunu.

"*-Evin kapısı, bütün gece açıktı.*

- Evin kapısı açıktı bütün gece.

- Bütün gece evin kapısı açıktı." (6)

Görüyorsunuz, söz dizimi değişiyor. Anlam değişmiyor.

Türkçenin uzamla ilişkisini, *Ömer Naci*'den bir alıntıyla görelim.

"*Türkçenin anlam durumuna dil yapısı açısından şimdi bakacağımız bir başka önemli felsefe kavramı 'mekân' kavramıdır. Bu sözcük için de yine batı dilleri örnek alınarak 'uzam' ya da 'uzay' denmektedir. Öyle ya gerek Latince 'extendere' gerek aynı kökten gelen İngilizce 'extend' gerekse halis Almanca 'ausdehnen' sözcüklerinde, mekanın öz-niteliği demek olan hep bir 'uzatma' anlamı vardır. Descartes'ın cisim tanımı da bilindiği gibi, bu Latince sözcükle yapılmıştır; res extensa; 'uzamlı olan şey', 'yer kaplayan şey' demektir. Burada uzam ya da yer, cismin öz-niteliği olarak verilmiştir; cisim ondan ayrılamaz, cisim nereye gitse o da oradadır. Türkçedeki durumu görebilmek için, burada bir anımı anlatmama izin verilsin. Bir gün otobüs durağında kuyrukta beklerken, bir hanım önümdeki bir yere dışarıdan girdi. Kuyruğun arkasını göstererek kendisini uyardım. O ise bana 'Benim yerim burasıdır, bir şey almak için şuraya gitmiştim' dedi ve yanındakini göstererek 'isterseniz bu beye sorun' diye ekledi. Ben de Kartezyen, batılı zihin yapımla ona şöyle karşılık verdim: 'Sizin yeriniz vücudunuzun kapladığı yerdir. Siz nereye giderseniz, o da oraya gider, onu burada bırakıp başka yere gidemezsiniz.' Tabii, ne hanım ne de çevredekiler ne dediğimi anlamadılar ve bana tuhaf tuhaf baktılar. Bu tuhaf bakışların nedeni, yalnızca, benim sözlerimin felsefi içerikli olması değildi. Ben, aynı zamanda, o ifademle Türkçenin anlam kavrayışına ters sözler etmiştim. Türkçe sözcükler kullandığım halde, Türkçe düşünmemiştim.*"

Burası önemli, duruyorum. *Ömer Naci* ne diyor, "*Türkçe sözcükler kullandığım halde, Türkçe düşünmemiştim.*" Türkçe kelimelerle konuşmak, Türkçe düşünmek olmuyor. *Ömer Naci* bunun nedenini şöyle açıklıyor.

"Türkçede mekan, uzam veya yer -hepsini yaklaşık aynı anlamda kullanıyorum- Descartes'ın tanımındaki gibi cisimden ayrılmaz biçimde onunla beraber olarak düşünülmez. Türkçede cisim mekana girer çıkar, o hanımın kuyruğa girip çıkması gibi; yeter ki bu girip çıkmalar sırasında onun bir bekçisi, bir tanığı olsun. O yerin kendisine ait olduğunu göstermek için böyle bir tanık gerekli ve yeterlidir. Bazen de bu tanık cansız bir eşya olabilir. Bu nedenle kantin, çay bahçesi, yazlık sinema ve benzeri yerlerde başkası için yer tutulabilir. Türkçede bu durumlarda yandaki bekçilere, örneğin 'Bu sandalye boş mudur' diye sorarız. Böylece, bu sandalyenin oturma yerinin boş ya da birisi için tutulmuş olabileceğini biz de kabul etmiş oluruz. Demek ki bu boş mekan, işgal edilebileceği gibi, yaklaşık onunla eş anlamda tutulabiliyor da. Ama aynı durumda almanca ve İngilizcede çoğu kez 'sandalye serbest midir' denir.

Yanlışlıkla 'serbest' yerine 'boş' sözcüğünü kullandığımızda Alman ya da İngiliz bekçi dediğimizden hiçbir şey anlamaz. Çünkü o, eğer bir arkadaşı için sandalyeyi tutuyorsa, sandalyeyi tutuyordur, arkadaşının 'yeri'ni değil. Oysa Türkçede arkadaşa yer tutulur. Sandalye hem işgal edilmediği hem de birisinin yeri olarak tutulmadığı zaman 'boş'tur. Bilindiği gibi Descartes 'boş mekân'ı kabul etmez. O, cismi mekânla (uzam), mekânı cisimle tanımlar. Ona göre, biz görmezsek de 'uzam' mutlak doludur. Ama bu anlayış, öte yandan hareketi açıklamakta fizikçe Descartes'in önüne set çekiyordu. Öyle ya 'uzam', cisimle tıka basa dolu ise, cisim nasıl hareket ediyordu? Bu nedenle olmuş olacak ki, o, 'yer' (lieu) ile 'mekân' (espace) ayrımını yaptı. Durum (situation) gösterene 'yer', büyüklük ve şekli gösterene de 'mekân' dedi. (Felsefenin İlkeleri, II, 14). Böylece hareketi cismin 'bir yerden başka yere geçmesi' (a.g.y., II, 25) ya da 'taşınması' (transport) olarak açıkladı. Ama bu hareket açıklamasının 'cisim-uzam' tanımıyla telifi olanaklı görülmüyor. Bu olsaydı şöyle demek gerekecekti. 'Uzam, öz-niteliği uzamlı olmak olan cisimlerle mutlak dolu olduğu' halde böyle 'bir cisim, yanındaki bir cismi terk edip, başka bir cismin yanına taşınabilir.' (a.g.y, II, 28) Oysa bugün biz, ne uzamı mutlak doldurmak ne de Descartes'cı bir 'mekân-yer' ayrımı yapmak gereğini duyuyoruz. Türkçenin 'boş mekân' veya 'boş yer' deyiminde, 'mekan', uzam veya yer'in cismin öz niteliği olabileceği kavrayışını, kendimizi ne kadar zorlasak da bulamayız. Yukarıda anlattığım olaydaki bayanın kendisine söylediklerimi neden anlamadığını bu noktada görmeliyiz. 'Yeriniz vücudunuzla taşıdığınız yerdir' sözü, Türkçede nesneler arasında kurulan olanaklı ilişki tarzlarının hiçbirine girmediği için o bayanın şaşkın bakışlarına neden olmuştu. Başka bir deyişle, örneğin Türkçede 'benim yerim' veya 'mekânım'

derken, bununla, 'vücuduma ait' görülmeyen ama kavranan bir şey ('uzam') değil, tersine, 'vücudunun işgal ettiği' veya 'işgal etmesi için saklı tutulan, vücudumdan ayrı olan -hatta bu sonuncuyu söylemek bile fazla- bir yer' kastedilir. Türkçede 'boş sandalye', 'boş yer' gibi deyimlerin olması, mekanın cisimle her zaman kaplı olarak düşünülmemiş olmasındandır. Somut bir nesne olan sandalye, Türkçede 'boş' olabileceği gibi, soyut bir kavram olan 'zaman' da 'boş' olabilir. Hatta Türkiye'de 'boş zaman'ın resmi genel müdürlüğü de vardır. Oysa örneğin Almancada 'Boş zaman' dahi denemez bile. Boş zaman, iş yapıldığı, okula gidildiği ve yararlı sayılan benzeri yaşama durumlarının dışında kalan yaşama zamanıdır. Oyun da boş zamanda oynanır. Oyun, batı kültüründe önemli bir kültür kategorisi, hem de 'homo ludens' (oynayan insan) deyiminde görüldüğü gibi bir insan tanımı olmuş olmasına karşın, bizde yararsız, hatta bazen zararlı bir edim olarak nitelenir; hile ve desise ile bir tutulduğu da olur."

Burda gösterilenlerin amacı, bir dilin... Türkçenin öbür dillerden üstün olduğu biçiminde algılanmamalı.

Burda Türkçenin yapısını gösterdim.

Şunu da söylemem gerekiyor. Çoktandır Türkçenin yapısını bozan yaygınlaşmış tutumlar da var. Bunları da göstermem gerekiyor.

İlk elde sahiplik kelimesi. Türkçede sahiplik alınan satılan mallar için kullanılır. Kavramlar için kullanılmaz. Ne yazık, sahiplik yerinde olmayan bir biçimde kullanılır.

Örnek:

-Zevk sahibi.

-Bilgi sahibi.

-Yanlış düşünce sahibi.

-Elin sahibi.

-Güzellik sahibi.

Oysa bunlar yerine;

-Zevkli.

-Bilgili.

-Yanlış düşünüyorsunuz.

-Eli.

-Güzel.

denmesi gerekir.

Bir de "Bekleme yaptı", "Giriş yaptı" çıktı.

Şimdi bunlar bizi güldürüyor, ancak "Konuşma yaptı" yerleşti. Kimse "Konuştum" ya da "x konuşacak" demiyor, "x konuşma yapacak" diyor.

"Bekleme yaptı"ya dönersek, ilerde şöyle mi konuşacağız.

-Beni saat 17.00'de AKM'nin önünde bekleme yap.

-O saatte bekleme yapamam, 18.00'de bekleme yaparım.

Bu "yapma"yı kullanmayalım.

"Taraf"a geldikte... Siz de görmüşsünüzdür yeni yapılan yapılarda şöyle duyurular var, "Bu binanın elektrik işleri x firması tarafından yapılmıştır." Böylece gereksiz yere "tarafından" özne oluyor.

"x tarafından açılacaktır" da deniyor.

Düşünürken, yazarken "sahip", "bekleme yapmak", "tarafından", "ifade"lerden uzak duracağız.

Yalın, anlaşılır, güzel bir dille yazacağız.

4 Şubat Pazartesi

Metin Toker, anılarını yazıyormuş. Anılarını yazarken bir de ne görsün, Türkçe yoksullaşmışmış. Neden yoksullaşmış Türkçe. Osmanlıca kelimeler atılmış da ondan.

Şimdi ordan burdan saldırılar başladı Türkçeye. Osmanlıcanın tadı yokmuş Türkçe soyut akıl yürütme yerine bunu somutlasak daha iyi olmaz mı. Sözgelimi, savcı yerine müddeiumumi, danıştay yerine, şurayı devlet, akyuvar yerine küre-i beyza, ruh çözümlemesi yerine tahlil-i ruhi, sav yerine müddea, öğretim bilgisi yerine fenn-i talim ü tedris mi, önsezi yerine hissikablelvuku mu diyelim.

Bütün bunlar bir yana, bir yazarın Türkçe yoksullaştı demesi son derece anlamsızdır. Çünkü yazarın bir işlevi de dili zenginleştirmektir. Üstelik Türkçe bu açıdan son derece işlevli bir dildir. Yapım ekleriyle yeni olgulara hemen karşılık bulunabilir. Sözgelimi bilgisayar. Osmanlıcayla bilgisayar demen için dört-beş kelimeyi bir araya getirmen gerekir.

Türk dilinin bir özelliği daha vardır. Kök bozulmadığı için kolay anlaşılır. Sözgelimi bil kökünden, kök bozulmadan, bilgi, bilim, bildik diye yüzlerce kelime türetebilirsin.

Bilmiyorum, başka ülkelerin yazarları n'apıyor. Hiç kuşku yok, diline yabancılaşmış, dilini beğenmeyen bir yazar, ancak Türkiye'de olabilir.

Bir yazar düşünün, kendi dilini beğenmiyor.

Rus romanlarında aristokrasi Fransızca konuşur. Böylece kültürlü olduklarını sanırlar. Bizde de böyleleri var. Kimileri İngilizce konuşuyor, kimileri Osmanlıca. Türkçe yoksul dilmiş. Bu kişilerin ince duygularını, yüksek düşüncelerini yansıtacak kavramlar yokmuş Türkçede. Ama o ince duygularını yüksek düşüncelerini söylemiyorlar.

Söyleyin. Osmanlıca söyleyin. Ben size Türkçesini bulayım.

Yazarlık yeniden tanımlanmalı. Yazarlığın yalnızca yazarlık olmadığı bunlara anlatılmalı. Yazar, yeni kavramlarla dilini zenginleştirir. Kırk yıldır yazı yazdığını söyleyen Metin Toker, acaba, para kazandığı, ünlendiği bu dile küçücük bir katkı yaptı mı. Tek bir kavram buldu mu.

Bizim insanımızın genel karakteri bu. Durmadan yakınır, söylenir durur. Eyleme geçmez. Metin Toker de dili sorun yapmıyor. Birileri dili sorun yapsın, geliştirsin, o yararlansın.

Özgün düşünce üretemeyişimizin bir nedeni de bu.

Yıldız Güncesi, İnsancıl Dergisi, Nisan 2002, Sayı: 138

Türkçe Düşünme

Nermi Uygur'un *Kültür Kuramı* (7) adlı yapıtında Türkçe düşünmeyle Almanca düşünme karşılaştırılır. *Nermi Uygur*, kendi deyişiyle bu karşılaştırmayı 16 noktada yapar. Ben, iki nokta üstünde duracağım. Siz, öbür noktaları yapıttan öğrenin.

Birinci nokta Türkçenin somut bir dil oluşu.

Şöyle der *Nermi Uygur*, "*... Türkçe konuşanlar, soyut şey-durumlarını somut sözcüklere başvurmak zorundadırlar.*"

Nermi Uygur'un örnekleri şöyledir, "Ölüm" yerine "kara haber", düzen, "tutum", "yöntem", "dizge" yerine "yol", "yas tutma" yerine "karalar giymek".

İki örnek de ben vereyim. Sözgelimi sevinç. Sevinç soyut bir kavram. Türkçede bu şöyle somutlanır. Sevinçten deliye döndüm ya da sevinçten havaya sıçradım.

Diyelim kişi önce seviniyor. Ama yanlış bir haber yüzünden seviniyor. Buna da sevinci kursağında kaldı denir.

Peki bu Türkçenin bir eksikliği midir, hayır. Türk dili, anlaşılması zor soyut kavramları bile somutlayarak anlaşılır kılar.

Sözgelimi, günlük dilde kaptıkaçtı. Son derece somut, ilk duraktaki yolcuyu kapar, ikinci durağa yolcu için kaçar.

Hiç unutmam. Troleybüse, boynuzlu denirdi.

Hürriyet, yine somut bir biçimdedir Türkçede, öz-gürlük... özün gürlüğü.

Felsefede ilinek, iliştirilen, ortaya konan.

İkinci nokta için şöyle der *Nermi Uygur*, "*Kuruluş kaynağını beden'e ilişkin çeşitli parçalardan alan kavramlarla söyleşiler Türkçede yaygın bir yer tutar.*"

İlk örnek baş... Baş ağrıtmak, başa çıkmak, baş kaldırmak, baş sallamak.

İkinci örnek el. El açmak, eli ağır, ele avuca sığmaz.

Ayakla, bir de gözle ilgili somutlamaya ben de örnek vereyim. Sözgelimi göz koydu, ya da onun onda gözü yok.

Ayakla ilgili. Tez ayaklı, ayağını sürüdü, ayağını çoktandır oraya atmadı.

Türkçenin bu konumu yazarlar, şairler, filozoflar için geniş yaratıcılık sağlar.

Bir kez daha söylüyorum. Bir dilin üstünlüğünü söylemiyorum. Ayrımlarını anlatıyorum. *Nermi Uygur*'dan öğrendim. Alman horozları "ki-ki-ri-ki" diye ötermiş. Bizim horozlar, biliyorsunuz "ü-ü-rü" diye öter.

Türkçenin bir başka özelliğini *Ömer Naci*'den görelim.

"*Sorunumuz açısından, Türkçenin önemli bir ikinci özelliği de varlıklara ad vermede, sayılabilir ve sayılabilir-olmayan ayrımı yapmamasıdır. Bu sayede Türkçede 'denizler', 'sular', 'havalar', 'sevgiler' vb. denebilmektedir. Böylece Türkçede her varlık, her durum sayılabilir olarak adlandırılabilir. Anadili Türkçe olan biri, söz konusu ayrımın yapıldığı dillerden birini öğrenirken, önceleri belki zorlukla karşılaşabilir, ama bu dilde ilerledikçe, bu ayrımı gerçekten doğru bulur. Öyle ya, su nasıl sayılacak ki, ona çokluk atfedilebilecek! Aynı şekilde, bu dillerden biri anadili olan bir kimse, Türkçeyi öğrendiğinden, Türkçenin bu durumu ona saçma gelecektir. Varlık adlarında 'sayılabilir, sayılabilir-olmayan' ayrımını gözeten bu anlayışta şöyle bir varsayım gizlidir. Özelde; ad sözcükleriyle, onların adı olduğu şeyler arasında; genelde: dil ile dünya arasında bir upuygunluk vardır. Batı düşüncesi, bu varsayımı Platon'dan beri kimi örtük, kimi açık olarak kendisinde bulundurmuştur. Oysa Türkçe böyle bir varsayıma izin vermez. (Kuşkusuz, Batı dillerinin böyle bir varsayımı taşımasının zorunlu olduğunu söylüyor değiliz.) 'Sayılabilir olmayan' diye nitelenen şeyleri, Türkçenin sayılabilir olarak ifade edebilmesinin temelinde böyle bir uygunluğun zorunlu bir uygunluk, yani upuygunluk olmadığı kabulü yatar. Batı düşüncesinin bu dil-gerçeklik-dil-dünya uygunluğunun zorunlu olmadığını görebilmesi yüzyıllar almıştır ve ancak zamanımızda, özellikle dilbilim, göstergebilim ve yapısalcı antropoloji tarafından açık bir biçimde ortaya konmuştur. (Bunun nasıl ortaya konulduğuna ilişkin açıklayıcı bilgiler ve bunlara dayalı kendi yorumumuz, aşağıda sunulacaktır.) (...)*

Dil-dünya zorunlu uygunluğu varsayımı, Batı felsefesinin başına içinden çıkılmaz 'bela'lar açmış, filozoflar yüzyıllar boyu bu varsayımın doğurduğu sorunlarla didişip durmuştur. (Ne ki, bu 'didişip durma'yı olumsuz değerlendirmiyoruz. Bunun tartışılması ayrı bir konudur.)

Yine yukardaki saptamamıza dönelim ve onu kaldığımız yerden sürdürelim. Türkçede nasıl varlıklar, şeyler için sayılabilir-sayılamaz ayrımı yoksa, hepsi de sayılabilirse, 'yokluk'lar için de bir sayılabilir-sayılamaz ayrımı yoktur. Yokluklar da

bu 'yokluklar' sözcüğünde olduğu gibi çoğul yapılabilir. Bir başka örnek: Şair Nabi, kendi adından söz ederken, 'iki yoktan ne çıkar / fikir edelim bir kere' diyebilmiştir. Örnekleri daha da çeşitleyebiliriz: 'Ahmet evde yoktu.' Cümlesinde özne tekil iken, özneyi çoklaştırdığımızda cümleyi şöyle söyleyebiliyoruz: 'Ahmet'ler evde yoktular.' Kısacası, Türkçede var'lardan söz edildiği gibi yok'lardan da söz edilebilir. Ya da: Türkçede ifadeyi onama ve onamama anlamındaki varlık yükleme ve yokluk yükleme, öznenin tekil veya çoğul olmasına göre, tekil ya da çoğul olabilir. Özne'deki 'sayılabilirlik' 'yüklem'de de ifade edilebilir. Yokluk yüklenmesinde yüklem'deki çokluk, herhangi bir şeyi göstermez. Bu bakımdan, yoklar'a varlar'ın matematiksel anlamda olumsuzlanması denebilir. Türkçe, her söylenenin bir varolan'ı dile getirmesinin zorunlu olmadığını bize açıkça gösterebiliyor. Yoklardan söz edilmesi, yokların birer şey olmasını gerektirmez. Bunun tersine inanılması durumunda ortaya çıkan şu fıkrayı (saçma'yı; komik'i) anımsayalım. Her şeyi bildiği öne sürülen bir bilgisayara bir Türk 'Ne var ne yok' demiş, bilgisayar var'larla yok'ları saymaya kalkmış, infilak etmiş. Yok'lar dile getirildi diye, bunun tasarımlanması gerekmez. Çünkü yukarıda belirttiğimiz gibi Türkçe, dil ile dilin gösterdiği şey arasında zorunlu bir uygunluk olduğunu varsaymadığını açık açık ortaya koyar. Kuşkusuz, arada hiçbir uygunluk olmadığı gibi anlamsız bir savı öne sürüyor değiliz. Ancak bu uygunluğun zorunlu olmadığını, her zaman aranmayacağını belirtmek istiyoruz. Bu durumda, 'öyleyse algısal, tasarlanabilir bir içeriği olmayan bir sözün anlamı nerede aranacaktır' sorusuyla karşılaştığımızda, bunun yanıtını Wittgenstein'm 'sözün anlamı, onun kullanımıdır' biçimindeki ifadesinde bulacağız. Bir sözcüğün algısal bir içerik taşıması, onun kullanıldığı yerin algılanabilir bir yer olmasına bağlıdır. Ama dildeki her sözcüğün algılanabilir bir yeri olması gerekmez. Bu gerekmezliği, Türkçe sahip olduğu ve bir bölümünden biraz önce söz ettiğimiz bol örneklerle bize sık sık anımsatıyor." (8)

Türkçenin Gücü

Türkçe dendi mi *Kemal Ateş*'e de bakmak gerekli. *Kemal Ateş, Öğretemediğimiz Türkçe* (9) adlı yapıtında Türkçenin sorunlarını inceliyor.

Kemal Ateş'ten öğreniyorum. "*... geleneksel dilbilgisindeki kök ve gövde kavramını öncül, ek kavramını da ardıl karşılıyor.*"

Sözgelimi ev-li'de. Ev'e öncül, li'ye ardıl deniyor.

Kemal Ateş'ten şimdi aktaracağım alıntının anlaşılması için öncülle, ardılın açıklanması zorunluydu.

Kemal Ateş dilin varsıllığı için şunları söylüyor: "*Öteden beri 'dil' deyince 'sözcük' anlaşılmıştır; 'anlamı olan en küçük birim' biçimindeki artık kabul edilmeyen tanımlardan dolayı bu yanılgı çok uzun sürdü. Oysa günümüzde sözcük önemini yitirmiş, yerini 'biçimbirim'e bırakmıştır. Sözcüklerin içindeki parçaları işlevleri ve anlamları bakımından hiç dikkate almadan yalın bir bütünlük olarak gören yaklaşım artık terkedilmelidir. Ardıllar da öncüller gibi biçimbirim olup, en az onlar kadar önemlidir. Ardılları sözcük içinde sözcük ya da 'içsözcük' gibi görmek de olasıdır. Bu nedenle dillerin gücünü anlamak için sözcük sayısını karşılaştırmak kadar ardıl sayısını karşılaştırmak da önemlidir. Bir başka deyişle, bir dilin zenginliğinde öncül biçimbirimler kadar ardıl biçimbirimler de önemlidir.*"

Yapım ekleriyle, çekim eklerine içsözcük diyor *Kemal Ateş*. Dilin varsıllığını da içsözcüklere bağlıyor.

Doğrudur bu, önemlidir.

Yine *Kemal Ateş*'ten öğreniyorum. Türkçede 75 işletim (çekim eki -C.G.) türetim ardılı (yapım eki -C.G.) varmış.

Peki bütün bunların yazar açısından önemi ne. Onu da söylüyor *Kemal Ateş*, şöyle, "*Yazar dilini sözcük sayısıyla ölçüp biçmez, o, sözcüklerle nasıl bir anlatım ağı kuracağını düşünür. Dilin sözcükler listesi olmadığını iyi bilir. Dillerin asıl gücü, sözcük sayısında değil, sözcüklerle yaratılan anlatım ağındadır. Yazar bu ağı en iyi gören, bu özelliğiyle toplumca örnek alınan insandır.*"

Devrik Tümce

Kemal Ateş, yapıtında devrik tümceden sözederken *Ataç*'ı anımsattı bana. Doğrudur, *Ataç*, devrik tümceyi savundu. *Kemal Ateş*, *Ataç*'ın söylediklerini de yazısına almış. Bakın ne diyor *Ataç Günce*'de (10), "*Benim gibi konuşma diliyle yazmağa özenenler günden güne çoğalıyor. 'Benim gibi' derken 'Benden öğrendiler, bana uyuyorlar' demek istemiyorum. Hayır, ne onlar benden öğrendi ne de ben onlardan. İçlerinde benim yazımı hiç okumamış, adımı duymamış olanlar da bulunur. Konuşma diliyle yazmağa özenmek havadaydı sanki, bu toplumun geçirmekte olduğu devrimin buyruklarındandı, hepimiz ona uyduk. / Özenmesine özeniyoruz ya, başarabiliyor muyuz? Bizim yazılarımızın dili bir mi konuşma diliyle? Çarşıda pazarda konuşulan dille? Doğrusunu söyleyeyim: Başaramıyoruz. Biz okur yazarlar konuşma Türkçesini unutmuşuz, yitirmişiz de onun için başaramıyoruz. Biz de okula gittik çocukluğumuzda, bize de öğrettiler yazı dilini, kesin kuralları bellettiler, fiil hep so-*

mi gelmelidir dediler, biz de inandık, belledik o dersi, kafamız öyle yoğruldu, o kurallara göre konuşmaya başladık. Kitaplar okuduk: Onlar da bize öğretilen kurallara göre yazılmıştı, dilimiz gerçekten öyledir sandık. / Sonra da dinledik çarşı pazar konuşmasını. Baktık ki, kitaplardaki dilden daha açık o, daha canlı, daha sıcak. Fiilin başa, ortaya gelmesi Rumeli ağzı derlerdi, gördük ki Anadolulular da öyle konuşuyor. Biz de onların konuştuğu dilde yazalım dedik. Kolay mı? Kitaplardan öğrendiğimiz dil değil ki o, bizim konuştuğumuz dil de değil, bizim unuttuğumuz bir dil. Onu bulmağa çalışıyoruz. Yüzyıllardır o dili unutmağa, unutturmağa çalışmışlar, biz yeniden ortaya çıkarmak istiyoruz."

Kemal Ateş, konuşma dilinin dışlanmasını, zararlı buluyor. Türkçenin söz dizimine zarar verdi diyor.

Doğrudur *Kemal Ateş*'in söyledikleri. Yazı dili duruktur. Yazıyı, öyküyü, romanı durukluktan kurtarmak, canlı tutmak için konuşma diliyle de yazmalıdır.

Ve

Ataç "ve" kelimesine karşıydı. *Günce*'den (11) okuyalım. "*Konuşurken, şöyle eş dost ile konuşurken kimsenin 'talim ve terbiye' dediğini, 'Yapı ve Kredi Bankası' dediğini, duydunuz mu hiç? Kimse söylemiyor VE'yi. 'talim-terbiye' diyoruz, 'Yapı-Kredi Bankası' diyoruz. Dilimizde VE yok da onun için, istedikleri kadar uğraşsınlar, sokamıyorlar. Türkçede, konuşma Türkçesinde VE'den bir kaçınma, bir tiksinme var. Oysa ki yazılara dolduruyorlar VE'yi, onsuz olamazmış, anlaşılamazmış, ne dediğimiz, daha birtakım lakırdılar. VE'yi konuşurken gerekli bulmadığımıza göre, atabildiğimize göre, yazı dilinden de atabiliriz.*"

Ben çoktandır VE'yi kullanmıyorum. Bu yapıtta da alıntılar dışında VE yok.

Bunu yazdıktan sonra, Yapı Kredi Yayınlarına baktım. VE'yi kaldırmışlar.

Kısa Tümce-Uzun Tümce

Soru şu. Türkçe kısa tümceye uygun bir dil mi. Uzun tümce Türkçeye uymaz mı. *Kemal Ateş* bu konuda şöyle der, "*Türkçede tümcelerin hep kısa olduğu söylenir, epeyce yaygın bir düşüncedir bu. Kısa tümceyi kesin bir kural gibi benimseyen ve öğreten öğretmenler biliyorum. (...) Giderek yaygınlaşan bu yanlış, sonunda kesin bir kural gibi çıkabilir karşımıza.*"

Gerçekten de yanlış bir düşüncedir Türkçenin kısa tümceye uygun olduğu. Türkçe kısa tümceye de uygundur, uzun tümceye de. Ancak *Ataç*'ın sahte uzun tümce dediklerinden sakınmak zorunlu.

Ataç bu konuda şöyle der, "*Bilirim uzun tümcelerin tadını, güzelliğini. Ama birtakım uzun tümcelerin sahte olduğunu da bilirim. Yazar, parça parça düşündüklerini, birbiriyle pek de ilintisi olmayan sözleri bir araya getirir, salt uzun bir tümce kurmağa özendiği için. Bay Abdülhak Şinasi Hisar'ın yazılarında böyleleri çok görülüyor.*"

Ataç'ın sahte tümce dediği bölümü görelim. "*Ne doğuşunun sebebini, ne de öleceği zamanı bilmeyen insanın hususi talihi ne olursa olsun, İslamiyetin 'mukadderat' dediği şeyler, huyu, sıhhati, muhitine uyuşu, tesadüflerin kafilesi kendisini ha saadet ha felaket denecek bir hale sürüklemiş olsun (zaten öyle gafil yaşarız ki biz çok kere saadetimizi kaybettikten ve felaketimizi geçtiğinden sonra duyup anlarız) sallanan sulariyle dünyanın pek sağlam olmadığı hissini veren bu mavimtrak geçit bir ömür için muhteşem emsalsiz bir mekândır.*" (12)

Ben de sahte tümce örnekleri vereyim.

Ahmet Karcılılar'ın *Gülden Kale Düştü* (13) adlı bir romanı var. Kitapta şöyle deniyor. "*Ahmet Karcılılar, önce son romanı ile ilgili anlamsız bir tartışmanın içine düştü, sonra da ilk romanı ile. Karcılılar her iki romanı ile ilgili tartışmalara bir açıklama getiriyor aşağıdaki açıklamasıyla.*"

Önce bu tümcenin düzeltilmesi gerekiyor. Şöyle. "*Ahmet Karcılılar'ın son romanıyla ilgili anlamsız bir tartışma başlatıldı. Daha sonra ilk romanı da tartışıldı.*

Karcılılar iki romanıyla ilgili tartışmalara aşağıdaki yazısıyla açıklama getiriyor."

Şimdi *Ahmet Karcılılar*'ın açıklamasını okuyalım.

"*Gülden Kale Düştü üstüne tartışmaların zemin değiştirip sanatsal yaratmanın esinleme, alıntılama, çalma boyutuna ulaşması üzerine; şimdiye dek yazdıklarım hakkında söylediklerimin, zannımca tıpkı yazdıklarım gibi buğulu bir aynadan görünenlerden öte bir şey olmaması, hatta bu kitapla ilgili 'başkasından alıntı' iddiasını içeren önceki tartışma nedeniyle, reddetmek dışında neredeyse hiç konuşmamam ve kitabın verdikleri dışında ipucu vermemem yüzünden (pek tercih edilen bir yöntem değil; genelin tavrı arka kapakta bütün becerileri sıralamak, TÜYAP'ta tanıtım yapıp eğer varsa kitabın bütün sırlarını vermek, söyleşi ve röportajlarda okurun üretebileceği bütün yorumları gözardı edip açımlanabiliyorsa kitabı açımlamaktır ve eleştiri kitaptan çıkarılanlardan çok yazarın kitabı hakkında söyledikleri üstüne yapılır) yazılanların ve yorumların kitabın neresine denk düştüğü hakkında yorumlama hakkımın olduğuna inandığımdan, sürgit bitmeyecek gibi görünen bir sığlıkla biraz derinlik için, hiç istemediğim halde genelin tavrına uyup kitabım hakkında yazmak istedim.*"

Okuyan bizlere geçmiş olsun.

Şimdi de dev bir romancıdan küçücük bir örnek. Kim bu dev romancı... Kim olacak, *Mehmet Eroğlu. Yüz: 1981* (14) adlı romanın arka kapağında yazıyor. "... *dev bir romancı: Mehmet Eroğlu*"

Romanda şöyle bir tümce var. "*Şimdi koruluğun içindeki aralarında Nazan'ın oturduğu villanın da bulunduğu bir grup evi caddeye bağlayan tek yönlü sokaktayım.*"

Bu tümceden altı kelimeyi çıkarıyorum. Şöyle kuruyorum tümceyi, "*Şimdi koruluğun içindeki, birinde Nazan'ın da oturduğu villaları caddeye bağlayan tek yönlü sokaktayım.*"

Toparlıyorum. Türkçe varsıl bir dildir. Türkçe söyleyişe aykırı kelimeler kullanmayın. Sahte tümce kurmayın. Yapıtınızla Türkçeyi geliştirin.

Dipnotlar

1. Orhan Hançerlioğlu, *Türk Dili*, Varlık Dergisi, Sayı: 475, 1 Nisan 1958.
2. Doğan Aksan, *Türkçenin Bağımsızlık Savaşı*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2007.
3. Orhan Hançerlioğlu, a.g.e.
4. Takiyettin Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1988.
5. Hikmet Kıvılcımlı, *Türkçenin Üreme Yolları ve Dil Devrimciliği*, Sosyal İnsan Yayınları, İstanbul, 2011.
6. Ömer Naci Soykan, *Türkçenin Felsefe Yolları I, Arayışlar*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 2003.
7. Nermi Uygur, *Türk Dilinin Felsefesi, Kültür Kuramı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996.
8. Ömer Naci Soykan, a.g.e.
9. Kemal Ateş, *Öğretemediğimiz Türkçe*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2010.
10. Nurullah Ataç, *Günce 1953-1955*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1972.
11. Nurullah Ataç, a.g.e.
12. Abdülhak Şinasi Hisar, *Boğaziçi'nde Mevsimler, Boğaziçi Yalıları-Geçmiş Zaman Köşkleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1978.
13. Ahmet Karcılılar, *Gülden Kale Düştü*, Doğan Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 2000.
14. Mehmet Eroğlu, *Yüz:1981*, Everest Yayınları, İstanbul, 2000.

21 Ocak Salı

Yeniden dil sorunu... *"Dili zorlamayan, dili alışılagelen yaşamının dışına çıkaramaz"* diyor Nermi Uygur *Yaşama Felsefesi* adlı eserinde. Açık... net... Peki, dili zorlamak ne anlama geliyor. *"Zorlamak için zorlama olmaz ama, yaşama isterlerinden ötürü zorlamak, yeni yeni varlık boyutları arayıp bulmak için dili zorlamak gerekir. (...) Dili zorlamayı arada bir yeni sözcükler uydurmak ya da anlatım bağlamları içinde sözcüklerin arada bir yerini değiştirmek diye görmemeli. Dili zorlamak kendine, başkalarına, evrene, topluma, alışılmış kalıplar dışında bakmak demektir."*

Türkiye'de yazarın... şairin gündemindeki tek sorun olmalı bu. Kendine, başkalarına, evrene, topluma alışılmış dilin kalıpları dışında bakmasını bilmeli. Bakamıyorsa... kendi... başkası... evren... toplum, hep o bildiği eski kendi, eski başkası, eski evren, eski toplumsa... o yazar, o şair eski dilin kalıplarıyla sistemin ideolojisi içinde, bilmeden, ayırdına varmadan, sistemin hakikatını güzelleştirir.

Güzel midir bu. Hayır. Bana göre güzel değildir. Yazar... şair, sistemin diliyle ne kadar çok biçimle oynarsa oynasın, sistemin yabancılaşmasını açığa çıkaran hakikatleri bulamaz. İnsanı değiştirici... vurucu güzeli bulamaz.

19 Nisan Cuma

Tomris Uyar'ın *Sekizinci Günah* adlı öykü kitabı... "Tarafından", "ve" gibi alışkanlıklarından kurtulmuş Tomris Uyar. Bu iyi... Ama öyküleri, kurduğu dil, insanı... hayatı kavrayamıyor.

Neden böyle bu... Yazar, dille ilişkiyi sağlıklı kuramıyor da ondan. Neruda dilin her yönüyle içli dışlı olunmasını söyler. Doğrudur bu. Ancak böyle olursa bu durumu güzel anlatabiliriz... Uyar'dan bir örnek. *"Ben, elimdeki dergiye, dalma türünden kaçak bir ilgisizlik oyununu seçtim."* Bazen hepimiz böyle şeyler yaparız. Nasıl yaparız bunu... Şöyle ya da böyle... Bir yazar, bu durumu bizim hiç düşünemeyeceğimiz bir biçimde güzel anlatmalı. O anlatım dili geliştirilmeli.

Bu son derece önemli. İnsan dil içinde düşünür. Dil içinde hayal kurar. Yazar, dili geliştirirse... dille bizi yeni ufuklara götürse biz de gelişiriz, gelişkin dilde düşüncelerimiz gelişir, hayallerimiz gelişir.

Ama Tomris Uyar'ın dili bizi bir milim öteye götürmez. Çünkü yazarın dille ilişkisi son derece iğreti. Bunun için "Ben bu durumu daha güzel nasıl anlatırım, dili bir nokta daha nasıl geliştiririm" diye düşünmüyor.

Tomris Uyar, doğa-durum-insan-dil ilişkisini de yanlış kuruyor. Esra'nın geceyi kurtaracağını söyledikten sonra, *"Oysa pancurlar sımsıkı kapalıydı, dışarda savrulan kar-kokulu, kudurgan rüzgardan, köpek ulumalarından başka ses duyulmuyordu. Hava, birden bozmuştu"* diyor.

Bu anlatım hayalet romanlarına yakışır. İkincisi yazar, yerleşik ideolojinin "hava bozuk" güdümlemesinden kurtulamamış. Kaç kez söyledim. Yıkım dışında hava hiçbir zaman bozuk olmaz. Havanın çeşitli görünümlerinden birinin "iyi" öbürünün "bozuk" olması yerleşik ideolojinin bir uydurmasıdır. Yazar, bakış açısıyla, bakış açısına uygun diliyle yerleşik ideolojiyi sarsmalıdır.

Tomris Uyar bunu yapmıyor.

Burda bir nokta daha var. Tomris Uyar, Esra'nın o geceyi kurtarma inancıyla konuştuğunu nerden biliyor. "Ben yazdım o öyküyü, ben yarattım o kişileri, nasıl bilmem" diyemez. Dünyayı bu duruma getireceğimizi bilseydi, Tanrı bizleri yaratmazdı. Bir edebi eserde de bazen kişiler, "Beni yanlış konuşturuyorsun, bana yanlış kimlik yüklüyorsun" der, yaratıcısına isyan eder, eseri bozar. Esra, o sayfaların içinden canlanıp konuşabilseydi, yazara, "Ben o geceyi kurtarmak istemedim, o geceyle alay ediyordum" derdi.

O gece "mutlu" bir gece değil tabii... Ama "mutlu" geceleri, "kudurgan rüzgarlı", "bozuk" havanın bozamayacağını yazarlarımızın bilmesi şarttır. Bu hatalar olmasaydı kitabın *"Yapayalnız Bir Gök"* adlı öyküsü gerçekten çok güzel olurdu. Çünkü öykünün kurgusu güzel. Beğendim.

Kitaptaki öbür öyküleri beğenmedim. Yine de bu kitabın okunmasını istiyorum. Çünkü, Tomris Uyar, Selim İleri, Adalet Ağaoğlu, Pınar Kür, Orhan Pamuk, Fürüzan cümle başı "ve"li, "tarafından"lı, "sahip"li bir anlatımla dilimizi gerilettiler, bozdular. Bu çizginin yazarı Tomris Uyar, ilk kez koşullanmışlıktan kurtuluyor. "Ve"siz, "tarafından"sız, "sahip"siz bir dille öykü yazıyor. En azından düzgün... yalın Türkçeyle yazılmış, dilimizi bozmayan öykülerin okunması gençler için yararlıdır. Benim işim kişiyle değil, eserle olduğu için bunu söylemek yazarlık borcumdur.

10 Ocak Cuma

Bir kitap. Ömer Naci Soykan'ın. *Müziksel Dünya Ütopyasında Adorno ile Bir Yolculuk* (Ara Yayınları, İstanbul, 1991) Önemli saptamaları var Soykan'ın. Önsöz'de şöyle diyor. *"Adorno'da benim de anlayamadığım birçok pasaj var. Fakat onun bu durumun haklılığını neye dayandırdığı konusunda birkaç söz söylemek istiyorum. Bunun nedeni, olağan dilin, olağan düzyazının, hatta incelmiş olanın bile yerleşik Toplum Yapısı tarafından, bireyin toplumdaki iktidar yapısı tarafından denetlenmesini ve güdümlenmesini ifade etme durumunda bırakılacak derecede istila edilmiş olması, bu sürece karşı çıkabilmek için de kullandığımız dilde bu uymacılıktan kopabilmiş olduğumuzu kanıtlamak, bu konuda okuyucunun dikkatini çekmek zorundasınız. Bu ise, sentaksta, gramerde, kelimelerinizi hatta cümlelerinizdeki noktalama işaretlerini kullanmanızda da alışılmıştan bir kopma çabası ister. Adorno'nun kullandığı 'bozuk' dil, söküp, yeniden kurduğu Almanca, okuyan herkes için zor, şaşırtıcı olmakla birlikte, tam da bu sayede yeni imgeler, yeni düşünce kıvılcımları yakalamaya 'yanlış' anlamalardan yeni zenginlikler çıkarmaya elverişli bir dildir."*

Bu sorun için daha önce birkaç kez yazmıştım. *Köy Günceleri*'nin birinde, eski dille, meta sisteminin diliyle hiçbir şeyin anlatılamayacağını söylemiştim... Yeni dil deyince Türkiye'de karşı gerçekçilerin yönteminden sakınmalıyız. Şöyle diyor Bachmann *"Gerçekliğin karşısına yeni bir dille çıkılması, sanki doğrudan doğruya dil bilgi toplayabilirmiş ve insanın hiç edinmediği deneyimi yaratabilirmiş gibi yalnızca dili yeni baştan oluşturma girişiminde bulunulduğu yerde değil, ahlaka ve bilgiye yönelik bir atılım yapıldığı yerde söz konusu olabilir. Dil, yalnızca yeniymiş gibi görünsün diye onunla oynandığında, öcünü zaman yitirmeksizin alır ve bu davranışın gerçek yüzünü ortaya vurur."* (İngeborg Bachmann, *Frankfurt Dersleri*, Türkçesi Zeynep Sayın, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989)

Aynı yere dikilmiş gözlerle "ruh"suz bir tavırla dille oynarsak şöyle olur. *"Salt birkaç güç anlaşılır yapıttan sanatsal tad alışı olanaklı kılmak, sanat anlayışını uyandırmak, başka bir deyişle sanatı zararsız kılmak için, ona karşı bu araca başvurmak -hayır, amaç ve görev bu olamaz. Olsaydı ne sanatın insanlarla, ne de insanların sanatla ilintisinden söz edilebilirdi."* (Bachmann)

Star sistemi yazarları... şairleri bunu yaptı. "Ruh"suz bir tavırla oynadılar. Anlaşılmaz eserleriyle, sanatın insanla ilişkisini kestiler.

İşin öte yanı var bir de. Toplumcu gerçekçi yöntemle öykü... roman... şiir yazıyorum diyenler... aslında Platoncuydu birçoğu... bol sıfatlı benzetmelerle ger-

çekçiliğin çok uzağına düştüler. Çünkü bol sıfatlı benzetmelerle gerçekliği estetik düzeyde yaratamazlardı. Yaratamadılar. Yaratıcılıktaki bu eksiklik yüzünden o kanalda da sanatın insanla ilişkisi kesildi.

Şiir... öykü... roman iki kanalda da küçük toplulukları doyuran "Ne güzel yazmış" dedirten insandan uzak dar bir noktaya sokuldu.

Sanat, anlaşılmazcının kendi okurunu... toplumcu gerçekçinin de kendi okurunu doyurduğu bir etkinlik değildir. Sanat, Soykan'ın dediği gibi "yeni imgeler, yeni düşünce kıvılcımları, yeni zenginlikler" çıkarmalıdır. Dil sorunu da tam bu noktada önemlidir. Bu sorunu kavrayabilmek için dünyaya çok ciddi bir bütünlükle bakmasını bilmeliyiz. Biz, dış dünyayı dille kavrarız. Dil, yapısı gereği bizim kullanışımıza göre bazı ilişkileri saklar. Bu saklayış yerleşik dilin yapısıyla olur. Yerleşik dil, Soykan'ın dediği gibi bireyin iktidar eliyle... sistem eliyle denetlenmesini... güdümlenmesini sağlar... Yalın bir örnek. Parayla kendini satan kadınla, para verip kadını kiralayan erkek yakalandığında "Aşk yaparken yakalandılar" diye haber yapılır. Böylece sistem tatsız bir gerçekliği, dille aşkı, para karşılığı yapılan bir iş derkesi gibi gösterir. Oysa bu gerçekliğin dille bir başka anlatımı da vardır.

Dilin kullanımını yazarlarımızın... şairlerimizin çok ciddi bir şekilde kavraması gerekir. Kelimelerin bağlantısı... cümle yapısı, şiirde... romanda... öyküde bir anlam oluşturur. Bu anlam var olan sistemin diliyle oluşturulursa köhne anlamlı "güzel" eserler yazabiliriz. Oysa biz, gerçekliği değiştirebilmemiz... bunun için gerçekliği iyice hissedebilmemiz için yeni imgeler, yeni düşünce kıvılcımları... yeni zenginlikler istiyoruz.

Tam burda aklıma ne geldi bakın. Geçen yılın ilkbaharında Kırklareli'ndeyiz. Ömer Bilge'yle. Yolda birine sorduk. "Buranın en güzel oteli nerde". Adam yolu gösterdi. Gittik. Berbat bir oteldi... Kızmadık adama. Çünkü yanlış birine sormuştuk. Ona göre bu otel "güzel"di... en güzel otel buydu.

Şairimiz... yazarımız yanlış yol gösterici olmamalı. Eski dille... sistemin bireyi güdümlediği dille oluşturulmuş köhne "güzel"i, "işte bu güzel" diye önümüze sürmemeli.

Şu bilinsin. O "köhnemiş güzel" içini karartıyor insanın. Yeni güzel için Türkçeyi söküp yeniden kurmak zorunda bu ülkenin şairi... yazarı...

Cengiz Gündoğdu, *Yıldız Güncesi 1991-1992*,
İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1996

BİRİNCİ TEKİL YAZMA YOLLARI

Aziz Çalışlar, Kültür Sözlüğü (1) adlı yapıtında yazma yollarına, *Biçimlendirme Araçları* der. Daha sonra şu saptamayı yapar. *"Edebiyattaki Biçimlendirme Araçları arasında şunlar da yer alır: Çeşitli anlatı durumları (birinci kişi anlatısı, anlatı ortamı) iç monolog, anlatı düzlemlerinde kaydırma (Geriye dönüş vb.)"*

Peki, *Biçimlendirme Araçlarının* ideolojik yanı var mıdır. *Biçimlendirme Araçlarının* ideolojik yanı yoktur. Sözgelimi, çeşitli *Biçimlendirme Araçlarını*, karşı gerçekçiler de kullanabilir. Ancak *Aziz Çalışlar* şu önemli saptamayı yapar. *"Bir sanat yapıtının 'modernliği'ni o sanat yapıtında kullanılan Biçimlendirme Araçları'yla bağlı tutarak soyut nitelik ölçütleri yaratmaya çalışan anlayışlar da maddeci estetiğe tümüyle yabancıdır."*

Benim *Kılını Kıpırdatmayan Adam* (2) adlı öykümden bir alıntıya bakalım.

"Evden çıktığımda yağmur çiseliyordu. Çok severim yağmurlu havayı. Böyle havalarda insanlar, hele sabahın köründe dışarı çıkmaya korkar. Sokak bana kalır. Yavaş yavaş, sonsuz bir sevinçle, dolmuşların geçip gittiği anayola yürürüm. Benim sokağımdan otobüs geçer, ama ben otobüse binmem, çünkü ben, hayvan değilim. İşte açıkça söylüyorum. Hayvanlar biner otobüse. Hele ikide bir 'İlerleyin beyler, ilerleyin' diyen otobüs şoförleri. Hepsine sinir oluyorum. En çok bu yüzden binmiyorum otobüse... Kimse buyruk veremez bana... İçimden geçirmiyor değilim. Bin bir otobüse. 'İlerleyin beyler' derken, git gırtlağını sıkıver şoförün. Sonra... Sonra işin yoksa sürün...

Yağmur çiseliyor... Ellerim cebimde. Pardösümün yakaları kalkık. Yavaş yavaş yürüyorum... Ben, başkalarına benzemem. Ben, işe

gitmesem de olur. Ben kimseden korkmam. Öyle işten filan kovacaklarmış, dinlemem. Ben, istediğim dakika, istediğim işi bulurum.

İşte karşıdan 7.15 otobüsü geliyor. Tıklım tıklım dolu... Ulan binmeyin şu otobüse... Hayvanlar gibi binmeyin... durağa otobüsten önce geldim. Kapının önünde itişenlere bakıyorum... Dudaklarımda hafif bir gülücük...

Pardösümün yakaları kalkık. Ellerim cebimde... Hafif bir gülücük... Bu durumun bana çok yakıştığını biliyorum.

Bir kapının önünde hayvan gibi itişenlere bakıyorum, bir otobüsün içinde homurdananlara. Onlar beni görüyor. Açıkça bakamıyorlar. Ama herkesin gözü bende... İşte orada, durakta, elleri cebinde bekleyen bir adam. Belli yüksek bir dairede müdür bu... Belki de genel müdür. Genel müdür mü... Yok o kadar değil. Yaşı uygun düşmez... Neden öyle söylüyorsun. Adamın görünüşüne baksana. Zeki, akıllı, şahsiyetli... Böyle biri genç yaşta genel müdür olabilir.

Ne sandınız... Zeki, akıllı, şahsiyetli bir adamım elbette. Topunuzu kırk paraya almam.

Biliyorum. Adım gibi biliyorum. Otobüstekiler beni düşünüyor. İşte orda, camın yanındaki kız. Kırmızı bir kep giymiş... Bir kasket alsam bana yakışır mı acaba... Kasketler de çok pahalı. Sigarayı azaltsam... Birayı haftada bir içsem kasket alabilirim. Ama yakışmaz bana. Yakışacağını bilsem, hemen alırım...

Kız bana bakıyor. Evet, işte genç bir adam. Yakışıklı, zeki, akıllı, şahsiyetli... Ben, ancak böyle bir erkekle evlenebilirim. Uzak ülkelerdeki randevusuna çıkarken. Ev... Ne evi? Villa... villa. İki katlı, geniş bir bahçenin ortasında. Garajlı, yüzme havuzlu, tenis kortlu... Bahçevanlı, şoförlü, hizmetçili, aşçılı... Uzak ülkelerdeki randevusuna yetişmek için sabahın köründe evden çıkan kocamı uğurlarım... İşte şurda, duraktaki adam gibi... Yakışıklı, zeki, akıllı, şahsiyetli...

Biliyorum. Kırmızı kepli kız böyle düşünüyor. Ben, dudaklarımda hafif bir gülücükle kıza bakıyorum. Otobüs, düşlerin en güzel yerinde yavaş yavaş hareket ediyor. Uzaklaşıyor. Yazık... Çok yazık. Benim gibi birinin otobüsteki bir kızla evlenemeyeceğini bilmiyor... Yoksa şimdiye kadar yüz kişiyle evlenmiştim."

Kendi öznelinde yaşayan... özlemlerini gerçeklik sanan bir küçük burjuva. Kızla göz göze geldikte uçuşan düşler kuran biri.

Bu öyküde zaman çok kısadır. İşine gitmek için bir taşıta biner, taşıttan inerken öykü biter.

Oktay Akbal'ın *Bizans Definesi* (3) adlı öyküsü, karakterin çocukluğunu anlatır. Aile Bizans definesi ararmış.

Okuyalım.

> *"Ama nasıl heyecan ve umut içinde günlerce didinir dururduk! Ara sıra hatırlıyorum; büyük ağabeyimin elinde kazma, ortancada kürek, küçüğünde sönük bir gaz lambası, onlar önden ben birkaç adım geriden o korkunç mağaradan içeri giriverirdik. Ağabeylerim önce biraz aralarında konuşurlar, lambanın ışığını karanlık içinde bir süre gezdirirlerdi. Böcekler, akrepler, örümcekler, daha bir sürü garip biçimli yaratık aydınlıktan korkup kaçardı. Mağaranın içi uzun bir dehlize benzer, birtakım acayip şeyler var gibi görünür, durmadan tepeden damla damla su sızar, yer her zaman ıslak olurdu. Ağabeylerim bir süre dört yanı seyreder, lambayı koyacak uygun bir yer ararlar, sonra nereyi kazacaklarını kararlaştırırlardı. Küçük ağabeyim: 'Bir de şurayı kazsak ha!' derdi. Gösterdiği yer çok karanlık olur, ortanca ağabeyim korkardı; lambanın ışığından ayrılmazdı. Aralarında konuşur, hafif sesle bir şeyler anlatırlardı. Sonra yavaş yavaş o karanlık köşeye doğru yürüyüp lambanın kasvetli ışığında kazmaya, küreğe sarılırlardı.*
>
> *Ben mağaranın önünde, bir ayağım içerde bir ayağım dışarıda beklerdim. Bir kapkaranlık mağarayı, bir ışık içinde yüzen bahçeyi seyrederdim. Güneş ağaçlardaki eriklerin üzerinde ışıldardı. Komşu bahçeden küçük ağabeyimin sevgilisi 'Ayva çiçek açmış' şarkısını bize duyurmaya çalışır, arada bir annem evin penceresinde belirir, bana 'Sakın sen içeri girme...' diye seslenip çekilirdi. Yaz akşamının tatlılığı geniş bahçeye, yeni açmış çiçeklere, meyve dolu ağaçlara sinerdi. Komşulardan birinin su çektiği çıkrığın gıcırtısı derinden gelir, bir yandan da ağabeylerimin sesleri, kazmayla küreğin toprağa çarpmasının gürültüsü işitilirdi. (...)*
>
> *Ailemiz kuşaklar boyunca bu defineyi aramış! En korkak olanlar bile kazma küreği sırtlayıp, insana ürperti veren mağarayı altüst etmiş-*

ler. Arasıra bir şeyler bulmuş, ev halkını heyecandan heyecana düşürmüşler ama, sonuç hep sıfır olmuş. Babam bu ele geçmeyen defineden söz açarken: 'Bu define, Nihat Bey amcanın hayatına mal oldu' derdi."

Oktay Akbal'ın *Bizans Definesi* adlı öyküsü şöyle biter.

"Bilmeyerek aldatıyorduk. Bilerek aldanabilmek mutluluğu yok şimdi! Bu artık uzun, çok uzun yılların, o çocukluğun uzak, çok uzak, bir düşte görülmüşe benzeyen günlerinde, gecelerinde unutuldu kaldı. Umudunu, hayalini, avuntusunu bana verecek ne bir Bizans definesi, ne de onun heyecanıyla titreyen o günlerin insanları var... Kimi geri dönülmeyen ülkelere gitti, kimi de bambaşka bir insan halinde içimizde, ama onlarda o eski zamandan bir iz aramak gereksiz!... İşte biri de benim! Şu satırları karalayan adam. Yaşamak için, günlerini geçirmek için yeryüzünde var olmayan bir Bizans definesi hayali arayan, bir türlü bulamayan..."

Çehov'un *Eski Ev* (4) adlı öyküsünde ev sahibi kendini değil kiracılarını anlatır. Bu öyküde de zaman geçmiş zamandır.

"Bir ev sahibinin anlattıkları

Eski evimi yıktırıp yerine yenisini yaptırmam gerekiyordu. Mimara boş odaları gezdirirken her birinde yaşanmış çeşitli olayları anlatıyordum. Yer yer kopup sarkmış duvar kağıtları, donuk pencere camları, kararmış tuğla ocaklar, daha birçok şey eski evde pek yakında insanların yaşadığına tanıklık ediyor; onlarla ilgili anılarımı canlandırıyordu.

Örneğin bir gün sarhoş adamlar şu merdivenden cenaze indirirlerken ayakları kaymış, tabutla birlikte aşağıya yuvarlanmışlardı. Canlı adamlar yara bere içinde kaldılar, ölü ise bir şey olmamış gibi istifini bozmadı, yerden kaldırıp tabuta koyduklarında ciddi ciddi başını salladı. İşte yan yana gördüğünüz şu üç kapı... Bu odalarda, erkek konukları eksik olmayan, bu yüzden herkesten iyi giyinip ev kirasını da zamanında ödeyen üç genç kız otururdu. Koridorun sonundaki şu kapı çamaşırhaneye açılır. Orada gündüz çamaşır yıkarlar, geceleri ise gürültü-patırtı ederek bira içerlerdi. Şu üç odalı küçük dairede ise her yer basillerle, bakterilerle doludur. Berbat bir yerdir burası, nice kiracının kanına girmiştir. Kesin kanıma göre birisinin lanetine uğramış bir dairedir burası, burada kiracılarla birlikte görünmeyen birinin yaşadığından eminim. Bu dairede oturan kiracı bir ailenin sonunu çok iyi anımsıyorum.

Anası, karısı, dört çocuğu olan, başka bir özelliğiyle göze çarpmayan bir adamı düşünün. Adı Potuhin'di. Züğürdün tekiydi; bir noterin yanında çalışır, ayda 35 ruble kazanırdı. Ağzına içki koymaz, dinine düşkün, ağırbaşlı bir insandı sizin anlayacağınız. (...) Kapının arkasında, koridorda saçları taranmış, neşeli çocuklar koşuşturup dururlar. Onlar bu dünyada her şeyin iyi gittiğinden, sabahleyin, bir de yatarlarken Tanrı'ya dua ettikten sonra sonsuza değin böyle sürüp gideceğinden emin gibidirler...

Şimdi de bu odanın ortasında, sobadan bir-iki adım ötede bir tabut, tabutun içinde ise Potuhin'in karısını gözlerinizin önüne getirin. Karısı sonsuza dek yaşayabilen bir koca yoktur, ama ölümün bu eve girmesi bambaşka bir şeydir.

Ayin yapıldığı sırada Potuhin'in ciddi yüzüne, sertlik okunan gözlerine bakarak;

-Ah be kardeşim! diye düşündüm.

Bu dairede yaşayan görünmez kişinin Potuhin'i, çocuklarını, nineyi, Yegoriç'ı özellikle seçmiş olduğunu sanıyorum. Ben boş inançları olan bir insanım; bu, belki ev sahibi olduğum, kırk yıldır kiracılarla ilgilendiğim için böyledir. Örneğin iskambil oyununda en başta şansınız yoksa sonuna değin ütüleceğinize inanırım. Kör yazgı sizi ve ailenizi yeryüzünden silip atmak istiyorsa insafsızca peşinize düşer, ilk bahtsızlık uzun bir kötülük zincirinin yalnızca başlangıcıdır. Bahtsızlık üst üste yığılmış taşlara benzer, yüksek ırmak kıyısındaki taşlardan biri düşmeye görsün, hemen arkasındakiler de yuvarlanacaktır. Sözün kısası, ayinden sonra Potuhin'in dairesinden ayrılırken onun da, ailesinin de kendilerini bekleyen sonuçtan kurtulamayacaklarına inanıyordum."

Kemal Bekir, Ben, Sen, O, Öteki (5) adlı öyküde birinci tekilin boyutlarını genişletmiş.

"Garson koyunca önüme birayı, ak köpüklerine dikildi gözlerim. Önce bardağın kıyılarından taşacak gibi oldu, sonra söndü, derlenip toparlandı. İlk yudumu öfkeyle aldım.

Gerçekten de öfkeliyim. Sigara yaktım. Çevremdeki kalabalık da, gürültüsü de benden uzaktı. Daha çok ben uzaktım onlardan. Gülüşmeler, konuşmalar, bağrışmalar beni hiç mi hiç ilgilendirmiyordu. Salt, benim büyük, püf etsem acunu yerinden oynatacak duygularla sarılı olduğumu bilsinler istiyordum.

Öfkeliydim. Büyük bir öfke, yaman bir öfke sarmıştı benliğimi. Bana demişti ki, o oynak karı kılıklı herif:

'Yahu, sende bir şey var... Bir lâf etmekten çekiniyorum, hemen ters anlayacaksın diye...'

'Sen bana bakma!' demiştim ben de. 'Sen büyük bir iş adamısın... Büyük bir mali dehâsın... Hem vallah, hem de billah bütün yüreğimle inanıyorum buna... Sen ayda iki bin değil, beş bin edersin... Ama gel, bir defacık küçük bir adam ol benim gibi, sen olmasan da patronların bu parayı kazanacaklarmış gibi konuş... Sonra da işimizi rahatça yapıp gidelim buradan... Tamam mı?'

Tamamdı dediğim, ama o böyle demedi. Sapsarı kesildi, şaşıp yüzüme baktı... Anlamadı belki de...

'Neyse...' dedi.

'Neysesi meysesi yok... Anlaştık mı?'

Altta kalmaktan korkuyor, canı sıkılıyordu:

'Senin mi,' demişti 'oysa benim mi sözüm geçecek?'

İşte, o zaman öfkelendim:

'Benim ulan!...' dedim. 'Benim sözüm geçecek... Sen bu konuyu benden iyi bilirsin... Diyorum işte sana... Ama böyle numara yaptıkça, böyle üst perdeden aldıkça, böyle insana yaraşmayan tavırlar takındıkça ben senden iyi bilirim...'

Gözleri büyüdü. Kendince güzel bulduğu bir bakışla, omuzlarına aklı sıra verdiği bir hoş biçimle:

'Ne demek?' dedi.

'Ne demeği var mı ulan bunun?' dedim. 'Sana düpedüz poz atma diyorum işte...'

Tûûû!... Ödlek herif!... Bana biri böyle söylese, kartal gibi atlardım üstüne vallahi. Üstelik benden de iriydi. Hani, boks yaptığını, karakucak güreştiğini söylüyordu. Hani? Nerde? Ödlek herif, pıstı kal-

dı... Kendinden güçlü bildiği her varlık karşısında, duyamadığı duygu, söyleyemediği söz karşısında uyuz bir köpekti. Bu adam mutlaka çocukluğunda karıncaları ezerdi. Kedileri döverdi. Öcünü yalanla, düzenle alırdı. O sırada, elinden bir şey gelmeyeceğini anlayınca, aldığı paraya uygun konuşmayı doğru buldu:

'Bu böyle olacak...' demişti.

'Olmayacak işte...' diye kâğıtları itip kalktım ayağa.

Kapı dibinde oturan odacı nasıl da imrenerek baktı yüzüme. Bu davranışımla onun da yüreği yağ bağlamıştı.

Bir yudum daha aldım biradan. Başım ellerimin arasında... Köpüğü incelmişti biranın. Bir saat öncesine değin bağıramadığım şeyler vardı içimde, söyleyemediğim şeyler. Yüreğimi buruyordu. Yaşamayı beğenmiyordum. Böyle mi olur, diyordum. İnsanların ortasına çıkamıyordum. Sevdiğimi öpemiyordum. Para kazanmak zorunluluğunu duymak istemiyordum. Saaddettin Beye beyefendi demek istemiyordum. Şu oynak karı kılıklı herif gibi olmak istemiyordum. Bu kadar da değil, o herifin yanında bulunmak istemiyordum."

Buraya kadar bilinen biçimle gidiyor öykü. Bundan sonra değişiyor. Karakter Saadettin'i evine gönderiyor, evde geçebilecek konuşmaları da aktarıyor.

"'Sen ne dersen de, Saadettin Bey!... İşte ben böyle bir adamım.

'Bir bira daha verin...'

Ak köpükleri taşıyor biranın. Kıyılarından süzülecek gibi. İçiyorum.

İşte böyle Saadettin Bey... Vakit oldu, evine gideceksin şimdi. Her gün nasıl girersin kapıdan? Bugün öyle giremeyeceksin işte... Somurtacaksın. Karın soracak. Ağzını bıçak açmayacak senin, ağzını bıçak açmayacak. Bir ara dişlerinin arasından bir iki söz çıkacak.

'İt. Kopuk!...'

Karın anlayamadı, suratına bakıyor.

'Nen var senin bugün?...'

'Hiç!' diyorsun.

Gömüldün koltuğuna. Küçük kızın okul ödevlerini yapmış. Şimdi okşanmak için, her günkü ödevini yapmak istiyor. Gazeteyi alıp koşuyor, dizlerine sarılıyor.

'Babacığım, okuyacak mısın?'

Alıp atıyorsun gazeteyi yere. Karın sorarak bakıyor yüzüne. İşlerinin ters gittiği zamanları bilir. Ama bu kez hiçbir şeye yoramıyor duruşunu.

'İt!... İt!...'

Ah Saadettin Bey, ah!... Hem de ne it bilsen. İt oğlu it... Kopuk mu kopuk! Eli bıçaksız bir kopuk. İşte soruyor karın, kaçırma gözlerini. Söylemek zorundasın. Söyle!...

'Kimse, kimse böyle söylemedi bana bugüne kadar...'

Karın dinlemiyor:

'Ayol' diyor, 'bir kopuğun lâfiyle...'

Ah, hamfendi, ah!... Bu kopuk bildiğiniz kopuk değil. Kıravatlı bir kopuk. Çokluk kirlidir yakası. Altı ay aynı elbiseyi giyer, ama kolay kolay eskitmez.

'Ne oldu? Kime kızdın?...'

'Sen', dedi bana, 'egoistsin, menfaatini düşünüyorsun...'

Doğru söyle Saadettin Bey, doğru söyle. Bu dediklerim vardı sözlerimin içinde. Ama benim duyduğum, benim düşündüğüm gibi söyle. Korkma, gene sever karın seni. Alışmıştır o da... Hem kadınlar doğru sözü severler. Mertliğe bayılırlar. Erkek görmek isterler karşılarında. Kıskanma karını benden.

'Ay, canım artık söylesene...'

'Şey, dedi, bana... Hale, hadi sen odana bakayım...'

Bırak, çocuk da öğrensin. Niye korkuyorsun duymasından. Babası değil misin? Elbet sana inanır. Ya bana inanırsa?... Değil mi Saadettin Bey, ya bana inanırsa?... İnan olsun kopuklara kaçar büyüyünce... Bildim mi neden korktuğunu?...

Gitti çocuğun işte, anlat. Yirmi yıldır evlisiniz, karın sever seni. Bir kopuğun sözüyle mi değişecek düşüncesi?

'İt!...' diyorsun işte. 'Evim varmış, param varmış, apartmanlarım varmış... Neymiş bu günde on altı saat para hırsı... Öyle diyor it...'

Karın artık eli bıçaklı bir kopuk düşünmüyor. Sana uğradıkça göz göze gelirdi benimle. Ağırbaşlı selâmlardım onu. Anlıyor kimin söylediğini de.

'Kim?' diyor gene.

'Memurum.'

'Niçin?'

'Hiç?'

'Hiçten söylenir mi bu lâf?'

'Kızdırmışlar.'

'Kim kızdırmış?'

'Öteki serseri.'

Öteki serseri de, ben de konuşmadık karınla. Gözleri önündeyiz ikimiz de şimdi.

'Haklı' diyor.

Bakışlarını yokluyorsun karının.

'Kim?'

'O çocuk.'

'Bilmeden konuşma şimdi.'

'Sana düşen haklıyı haksızı ayırmaktı...'

'Hıh!... Düşünülür mü o sıra hanım? İş var yapılacak...'

Bıktı karın da senden Saadettin Bey. İşte, 'amaaan' diye çekildi yanından. Dedim ya, vazgeçmez senden, alıştınız birbirinize... Bu böyle gider hep. Hadi artık, al gazeteni eline. Alamıyorsun. Git karının yanma, ne düşündüğünü iyice anla. Gidemiyorsun. Bak hele, sigarayı da çok içiyorsun. İşte böyle, Saadettin Bey, bugünün böyle geçecek. Daha dur, uyuyamayacaksın gece. Karın uyuyacak yanında. Sen gözünü kırpmayacaksın. Düşüne girip uykunu yırtarım sanacaksın. Hop oturup, hop kalkacaksın.

İşte bu, Saadettin Bey. Ben böyleyim işte!..."

Birinci tekilde karakter görmediğini anlatamaz. Ama neler olabileceğini düşünebilir.

Maksim Gorki'nin *Makar Çudra* (6) adlı öyküsü iki karakterli birinci tekil öyküdür.

Öykü, şimdiki zamanla başlar, geçmiş zamana gider.

Birinci karakter anlatıyor:

"Kıyıya çarpan dalgaların şıpırtısından ve kıyı çalılarının hışırtısından doğan düşündürücü ezgiyi bozkıra yayarak, nemli soğuk bir rüzgar esiyordu denizden. Kimi zaman hızlanarak, taşıyıp getirdiği bu-

ruşuk, sarı yaprakları ateşe fırlatıyor, çevremizi kuşatan güz gecesinin sisi titriyor ve ürkerek geriye çekilip, bir an için, solda sınırsız bozkırı, sağda sonsuz denizi, tam karşımda da elli adım ötemize konmuş olan obasının atlarını bekleyen yaşlı Çingene Makar Çudra'nın görüntüsünü açığa çıkarıyordu.

Yaşlı çingene, yakası açık gocuğunun çıplak bıraktığı kıllı göğsüne acımasızca çarpan soğuk rüzgar dalgalarına aldırış etmeden; yüzü bana dönük, güzel, güçlü bir tavırla yarı uzanmış, kocaman çubuğunu düzenle çekiyor, ağzından ve burnundan koyu duman yığmları salıyor; başımın üzerinden bozkırın ölüm sessizliği içindeki karanlığında bir yerlere gözlerini dikmiş, ara vermeden ve rüzgarın keskin vuruşlarından korunmak için herhangi bir harekette bulunmadan, benimle sohbet ediyordu."

Şimdi ikinci karakterin sözlerinden birinci karakterin gezdiğini anlıyoruz. Şuna dikkat edelim. Birinci karakter hiç konuşmuyor. İkinci karakterin söylediklerinden birinci karakterin ne söylediğini anlıyoruz.

"-Demek geziyorsun böyle? Çok güzel! Kendine şanlı bir kader seçmişsin şahinim! Zaten gerekli olan da budur. Gezip görecek, hayatın tadını çıkaracak, sonra da yatıp öleceksin... Gerisine kulak asma!

Onun bu görüşüne karşı ileri sürdüğüm düşünceleri kuşkuyla dinleyerek:

-Hayat ha? Başka insanlar ha? diye sürdürdü sözlerini. Hele hele! Sana ne bunlardan? Senin kendi hayatın yok mu? Başka insanlar sensiz yaşıyorlar ve sensiz yaşayacaklar. Yoksa birbirlerine gerekli olduğunu mu sanıyorsun? Sen ne ekmeksin, ne de değnek, kimsenin sana ihtiyacı yoktur."

Birinci karakter öğrenmek, öğretmek demiş olmalı. İkinci karakter konuşuyor.

"-Öğrenmek ve öğretmek ha? İnsanlara nasıl mutlu olacaklarını öğretebilir misin bakalım? Hayır şahinim, öğretemezsin. Saçını sakalını ağart da, öğretmek sözünü sonra al ağzına. Ne öğretebileceğini sanıyorsun? Herkes kendisine gerekli olan şeyi biliyor. Akıllı olanlar her şeyi elde eder, aptalların eline zırnık bile geçmez, herkes öğrenmesi gerekli olan şeyi kendi kendine öğrenir...

-Çok gülünç varlıklar şu senin insanların. İç içe girmişler, birbirlerini eziyorlar. Oysa, bak, dünya ne kadar geniş. (Eliyle bozkırı gös-

terdi.) Herkes çalışıyor. Niçin? Kimin yararına? Kimse bilmiyor. Çift süren bir insan gördüğüm zaman, gücünü ter damlaları halinde toprağa akıttığını, sonra da aynı toprağın içinde çürüyeceğini düşünürüm. Zavallı adam! Ondan hiçbir iz kalmayacak geriye. Dünyayı tarlasından ibaret sanarak, doğduğu gibi, boş bir kafayla ölüp gidecek."

İkinci kişi Makar Çudra'dır. Bir olay anlatacaktır. Önce olayın kişilerini tanıtır. İlki Zobar'dır.

"Zobar adında genç bir Çingene delikanlısı yaşardı bir zamanlar, Loyko Zobar. Bütün Macaristan, Çek ülkeleri, Slavya, uzun sözün kısası, şu denizin çevresinde yaşayan kim varsa tanırdı onu; öyle yiğit bir delikanlıydı işte! O ülkelerde hangi köye gidersen git, Loyko'yu öldürmeye yeminli birkaç adama raslardın. Fakat o yine de yaşayıp giderdi. Eğer hoşuna giden bir at görmüşse, sen o atın bekçiliği için bir alay asker gönder istersen, fark etmez. Zobar mutlaka boy gösterirdi o atın üstünde! He-hey! Sanki kimseden korkusu mu vardı onun? Şeytan bütün takım taklavatıyla birlikte karşısına çıksa, diyelim ki bıçağını çekmeye fırsat bulamadı, herhalde küfürü basar, şeytanların suratlarının ortasına yapıştırırdı tekmeyi. Evet, tam tamına böyle olurdu işte!

Bizim oba o sıralarda, bundan on yıl kadar önce Bukovina taraflarında göçteydi. Bir gün, -bir ilkbahar gecesi-, ben, Koşuta'ya karşı savaşan asker Danilo, yaşlı Nur, Danilo'nın kızı Radda ve tüm oba halkı bir arada oturuyorduk.

Benim Nonka'yı biliyorsun değil mi? Çariçe gibi kızdır! Ama Radda'nın yanında o bir hiçtir, sözü bile edilmez!

Radda'nın güzelliğini sözcüklerle anlatamazsın. Bu güzelliği belki bir keman dile getirebilirdi. Ama o kemanı çalmaya da adam gerek...

Çok yiğidin yüreğini kuruttu bu Radda, o-hoo, pek çok yiğidin. Moravya'da, saçları perçem perçem yaşlı bir derebeyi taş kesildi onu görünce. Atının üzerinde, sıtma tutmuş gibi titreye titreye bakakaldı. Çok yakışıklı bir adamdı. Şeytan, bayramlıklarını giyinse o kadar yakışıklı olabilirdi ancak. Kaftanı altın sırmalarla kaplıydı. Böğründeki kılıç; şimşek gibi parlıyor, atı eşiniyor, kılıcını baştan başa kaplayan değerli taşlar ışıl ışıl ışıldıyordu. Şapkasına da gök parçası gibi mavi bir kadife takılıydı... Böylesine görkemli bir derebeyiydi işte! Radda'ya baktı baktı da:

'-Hey, kız!' dedi. 'Bir öpücük ver, bir kese altın al!'

Radda arkasını dönüverdi.

'-Eğer incittiysem, bağışla beni, hiç değilse tatlı bakışını esirgeme...'

Yaşlı derebeyi o saat yelkenleri suya indirmişti. Kuşağından bir kese altın çıkarıp Radda'mn ayaklarının dibine fırlattı. Kocaman bir altın kesesiydi bu, kardeş! Fakat kız, sanki kazara çarpıyormuş gibi, keseyi ayağının ucuyla çamura itivermesin mi! Haydi bakalım!...

Derebeyi:

'-Alacağın olsun kız!' diye ah, etti, atını kamçıladı."

Burda Radda'nın altın keseyi çamura itivermesine dikkat edin. Anlatmıyor, gösteriyor, canlandırıyor.

Öyküyü sürdürelim.

Zobar, bir gün obaya gelir. Radda'ya tutulur.

Radda da tutkundur Zobar'a. Ancak Radda'nın bir koşulu vardır. Zobar, bütün obanın önünde Radda'nın ayaklarına kapanıp, sağ elini öpecek.

Bu çok ağır bir koşuldur. Yine de "*Evet*" der Zobar. Ancak eğri bıçağını Radda'nın yüreğine saplar.

Radda'nın babası da o bıçakla Zobar'ı öldürür. Öykü birinci kişinin şu anlatımıyla biter.

"Makar sustu. Çubuğunu tütün kesesine yerleştirerek gocuğunun önünü örttü. Damla damla bir yağmur serpiştirmeye, rüzgar şiddetlenmeye başlamıştı. Deniz boğuk, kızgın bir sesle gürlüyordu. Atlar, birbiri arkasına, sönmekte olan ateşe yaklaşıyor; iri, akıllı gözleriyle bizi inceleyerek sessiz bir halka halinde çevremizde toplanıyorlardı.

Makar onlara okşayıcı bir sesle:

'Hop, hop, hey!' diye ünledi. Sonra kuzgun renkli sevgili atının boynuna eliyle vurdu, bana dönerek 'Uyuyalım artık' dedi ve gocuğunu başına çekip toprağa uzanarak sessizliğe gömüldü.

Ben uyuyamıyordum. Gözlerimi bozkırın karanlığına dikmiştim. Orada, havada, Radda'nın bir çariçe kadar güzel ve mağrur görüntüsü yüzüyordu. Elindeki bir tutam saçı göğsündeki yaraya bastırmıştı. Esmer, ince parmaklarının arasından damla damla akan kan, ateş kızıllığında yaldızcıklar gibi toprağa dökülüyordu.

Yiğit Loyko Zobar'ın görüntüsü de onun peşi sıra akıp gidiyordu. Gür, kara perçemleri yüzüne dökülmüştü. Onların altından da soğuk, iri gözyaşı damlaları birbiri arkasına yuvarlanıyordu...

Yağmur şiddetleniyor; deniz, eski asker Danilo'nın kızı Radda'yla yiğit Loyko Zobar'a, bu güzel ve mağrur Çingene çiftine karanlık, görkemli bir ağıt yakıyordu.

Onlar gecenin karanlığında, sessizce, yavaş yavaş koşuyorlar, yakışıklı Loyko mağrur Radda'ya bir türlü yetişemiyordu."

Kimi yapıtlarda birinci tekil iki kişidir. Bunu *Heinrich Böll*'ün *Ve O Hiçbir Şey Demedi* (7) adlı yapıtında görelim.

"Paydosta aylığımı almaya bankaya gittim. Gişenin önü kalabalıktı; yarım saat bekledim, çekimi gişeye uzattım, veznedarın onu sarı bluzlu bir kıza verdiğini gördüm. Kız, fiş yığınları başına gitti, benim fişi çıkardı, çeki veznedara geri verdi. 'Tamam!' dedi; veznedarın temiz elleri mermerin üzerine banknotları saydı. Bir de ben saydım, kendime yol açıp kalabalıktan sıyrıldım, parayı bir zarfa koyup karıma bir pusula yazmak için kapı yanındaki ufak masaya yürüdüm. Masada pembe renkli para yatırma fişleri dağınık duruyordu; birini aldım, arkasına kurşun kalemle şunları yazdım: 'Yarın seni görmeliyim, saat ikiye kadar telefon ederim.' Kağıdı zarfa koydum, paraları da koydum içine; zarf kapağındaki zamkı dilimle ıslattım, birden duraladım, paraları çıkarıp içlerinden bir on mark aldım, paltomun cebine koydum. Pusulayı da çıkardım zarftan, şunları ekledim: 'On markını alıyorum. Yarın yollarım, çocukların gözlerinden öperim. Fred.' Ama şimdi zarf yapışmıyordu. Üstünde 'Para Yatırılır' yazılı, boş gişeye gittim. Cam kapak gerisindeki kız ayağa kalktı, kapağı kaldırdı. Esmer, zayıf bir kızdı; pembe bir kazak giymiş, kazağın boyun kısmını yapma bir gülle tutturmuştu. 'Bir parça zamklı bant verir misiniz?' dedim. Bir an duraklayarak yüzüme baktı, sonra kahverengi bir bobinden az bir şey kopardı; gişeden dışarı, hiçbir şey söylemeden bana uzattı, yine indirdi kapağı. Cam kapağa doğru: 'Teşekkür ederim!' dedim, yine masama geldim, zarfı yapıştırdım, beremi başıma geçirip bankadan ayrıldım.

Fred'in gönderdiği paraları sayıyorum boyuna: Koyu yeşil, açık yeşil ve mavi banknotlar. Başak taşıyan köylü kadın başları var üzerle-

rinde; dolgun göğüslü, ticareti ya da bağcılığı sembolize eden kadınlar. Bir tarih kahramanının pelerini altında bir adam, bir elinde bir çark, ötekinde çekiç, zanaati ifade ediyor anlaşılan. Onun yanında bir banka modelini bağrına basmış, can sıkıcı bir genç kadın. Kadının ayakları dibinde bir yazı tomarı ve mimar avadanlıkları. Yeşil banknotların ortasında silik sönük, çaresiz kadın, sağ elinde bir terazi tutuyor, ölü gözleriyle beni süzüp geçiyor. Bu değerli banknotların kenarlarında süsler, köşelerinde değerlerini gösteren rakamlar var. Maden paraların üzerine meşe, asma yaprakları, buğday başakları ve çapraz çekiçler basmışlar; arkalarında korkunç bir kartal sembolü; kanatlarını açmış, birisini kapmak için uçmaya hazır bir kartal.

Banknotları teker teker elimden geçirirken, çocuklar beni seyrediyorlar. Kağıt paraları çeşitlerine göre ayırıyor, madeni paraları istif ediyorum: İşte Kiliseler İdaresinde telefon memurluğu yapan kocamın aylık kazancı: Üç yüz yirmi mark, seksen üç fenik. Banknotlardan birini kiraya ayırıyorum, birini elektrikle havagazına, birini hastalık sigortasına. Ekmekçinin parasını çıkarıyor, kalan paraya bir daha bakıyorum: İki yüz kırk mark, Fred zarfa bir de pusula koymuş, on mark aldığını yazıyor, yarın yollayacakmış, gidip içer bu parayla."

İkinci Tekil

İkinci tekil yazma yolu, az kullanılan bir yoldur. İkinci tekilde yazar, karakteri izler. *İlk Adım* adlı öykümden bir örnek.

"Biliyorum, kızgınsınız, dahası dargınsınız bana. Sizi, o kadınla evlendirmediğimi sanıyorsunuz. Aslında ben de sizin evlenmenizi istedim. Ama siz o kadınla evlenecek konumda değildiniz."

Bu öyküyü, daha sonra oyuna çevirdim. Oyunda yazarla karakteri karşı karşıya getirdim.

Burda bir noktayı saptamak zorunlu. Yazma yolları birbirinden üstün değildir. Ancak 1950'lerde Fransa'da başlayan Yeni Roman akımı, birinci tekille, üçüncü tekili tanrı yazar diye suçladı.

Yeni Roman nedir, bunun tanımını ben yapmıyorum. *Yeni Roman* akımının kurucularından *A. Robbe-Grillet* de yapamıyor, söyledikleri buz üstünde kayıyor. Şöyle diyor *Grillet*, *"... Balzac'ın romanlarında dünyayı anlatan kimdir? Her şeyi bilen,*

her yerde bulunan, aynı anda her yana yerleşen; aynı anda hem yüzün, hem bilincin hareketlerini izleyen; aynı anda her serüvenin hem şimdisini, hem geçmişini, hem geleceğini tanıyan bu anlatıcı kimdir? Olsa olsa Tanrı olabilir." (8)

Birinci tekilde ya da üçüncü tekilde yazar karakterin her konumunu bilir. Böylece ikinci tekil, bu yazarların elinde taşımayacağı bir içerikle doldurulduldu.

İkinci tekil, yazarın tanrı yazar olmadığı, karakteriyle ilgili her konumu bilmediği bir yazma biçimi diye benimsetilmek istendi.

İkinci tekilde gerçekten de yazar "yok" mu. *Michel Butor*'un *Değişme* (9) adlı romanına bakalım. Roman şöyle başlar, "*Sol ayağınızı bakır sürgüye basmışsınız, sağ omzunuzla sürme kapıyı az daha itebilmek için boşu boşuna uğraşıp duruyorsunuz.*"

Şimdi bunu üçüncü tekile döndürelim. "Sağ ayağını bakır sürgüye basmıştı. Sağ omzuyla da sürme kapıyı itebilmek için boşu boşuna uğraşıp duruyordu."

Aradaki ayrım ne. Sava göre üçüncü tekilde eylemi hazırlayan yazar, ikinci tekilde eylemi hazırlamıyor. Eylemi anlatıyor. Bu sav, gerçekliğe uygun değil. Çünkü hem üçüncü tekil, hem ikinci tekili yazan yazar. Bu durumda ikinci tekilde yazar eylem yaratmıyor, karakterin eylemlerini okura bildiriyor savı, gerçeklikle uyuşan bir sav değil.

Hangi biçimde olursa olsun eylemi yaratan yazar.

Şimdi bir bölüm daha görelim *Değişme*'den.

> "*Ve bir akşamüzeri - Appia Bulvarındaydınız, rüzgârın soğuğu iliklerinize işlemişti, Cécile Métella'nın mezarını incelediğiniz sırada güneş birden batıvermişti; kent ve surlar toz gibi ve kan rengi bir sis içinde kalmıştı, aylardır beklemekte olduğunuz şeyi yaptı Cécile, evinde çay içmenizi önerdi ve Monte della Farina Caddesi, elli altı numaranın eşiğini işte böyle aşmış oldunuz, dört kat merdiven çıktıktan sonra, Ponte ailesinin, siyah büfeler, üzerinde buklet yünlü kumaştan kılıf geçirilmiş koltuklar, çeşitli reklam firmalarının duvar takvimleri (Scabelli'ninki de vardı) ve dinsel resimlerle dolu olan dairesini geçerek, Cécile'in öylesine iç açıcı, Fransızca ve İtalyanca kitaplarla dolu kitaplığıyla, Paris fotoğraflarıyla, renk renk çizgili kumaştan divan örtüsüyle öylesine bambaşka ve şipşirin döşenmiş odasına girdiniz.*
>
> *Şöminenin yanında bir kucak odun duruyordu, ateşi yakmayı üzerinize aldığınızı bildirdiniz, ama savaş yıllarından bu yana bu işi yapmaya yapmaya unutmuştunuz; işin içinden çıkmanız epey uzun sürdü.*

Oda sıcaktı artık; koltuğa gömülmüş, Cécile'nin hazırladığı çayı yudumlarken, bir hoş hissediyordunuz kendinizi; tatlı bir rahatlama sarmıştı varlığınızı; parlayan alevlere, bunların cam ve porselen kaplardaki yansımalarına, ayakkabılarını çıkarıp divana yaslanmış, dirseği üzerinde doğrularak kızarmış ekmeğe yağ sürmekte olan Cécile'in, gözlerinize pek yakın duran gözlerindeki ışıltılara bakıyordunuz hep.

Kıtır kıtır ekmeğe sürten bıçağın çıkardığı sesle birlikte şöminenin uğultusu geliyordu kulağınıza; belli belirsiz buhar kokusuyla; hafif bir duman kokusu birbirine karışıyordu; delikanlılığınızdaki çekingenlik gelmişti üzerinize; Cécile'i öpmek kaçınılmaz bir yazgı gibi görünüyordu; birden ayağa kalktınız, 'ne oldu?' diye sordu.

Hiçbir şey demeden bakıyordunuz ona, gözlerini gözlerinden ayıramıyordunuz, ağır ağır, sanki arkanızdan kıyasıya ağır bir yükü sürüklüyormuşsunuz gibi yaklaştınız, divanda yanıbaşına oturduğunuzda, dudaklarınızın henüz aşamadığı birkaç santimlik bir yol, korkunç bir yol vardı, ipe serilmek üzere sıkılmış ıslak çamaşıra dönmüştü yüreğiniz.

Bir elinde tuttuğu bıçakla öbür elindeki dilimi yere bırakıverdi ve aşıkların yalnız kaldıklarında yaptığını yaptınız."

Görüyorsunuz, tanrı yazar gibi burda da yazar her şeyi biliyor, *"aşıkların yalnız kaldıklarında yaptığını yaptınız"* da diyor. Bunu nerden biliyor yazar, belki de aşıkların yalnız kaldıkta yaptıklarını yapmadılar.

Tanrı yazar, tanrı olmayan yazar savlarını bir yana bırakalım. İkinci tekil de bir anlatım yoludur. *Yüksel Pazarkaya da Gün Öyküleri*'nde (10) ikinci tekili de denemiş. Bakın, nasıl.

"Bir yerdesin, yenisin, yabancısın, ama daha ilk bakışta seviyorsun, her şeye karşın, yani diyorsun, bu bir gül ve gülün dikeni olur. Geçicisin, koklamak istiyorsun, yine de yaklaşıp koklamıyorsun. Bozulmasın görünümü, güzelliği, diyorsun. Bozulmasın, hep açsın, içine erinç katsın ve biraz da hüzün, çünkü geçicisin ve o açmaya devam edecek, sen gidince de, başkaları için. Olsun, o devam etsin, karşılık beklemeyen bir aşk olsun bu.

Bir yerdesin, yabancısın, geçicisin, ama her şeyi anlıyorsun, hiçbir şeyi anlamıyorsun. Olsun, kaldığın sürece oralı olmak istiyorsun. Orada olduğun sürece ayrılmayı usuna getirmiyorsun, yeni geldiğini

biliyorsun, ama bu bilincini küllüyorsun. Üç günde üç ömür geçiriyorsun. Sevgi gibi bir şey, nasıl geçer üç ömür bir sevgiliyle? Sevgi gibi bir şey.

Geçiyor üç gün, üç ömür. Ve evlerin önünde duruyorsun, alıcı gözüyle. Bu evde yaşayabilirim, diye düşünüyorsun. Düşlem yayları kuruluyor, boşalıyor. Bir anda yaşamlar kurguluyorsun, bu yerde, bu evde. Birden yabancılığın, geçiciliğin bilincinden uçup gidiyor.

Büyük bir sevgi gibi. Bir insanı sever gibi. Sevince, ayrılık düşüncesinin bile sancılar doğurması gibi. Sahip olmak biçiminde değil, onun olmak düşüncesiyle-duygusuyla demek daha doğru."

Söylemek istediğim şu. Abartılı, gerçekdışı savlara sapmadan her yazar değişik yazma yollarını deneyebilir.

Abartılı, gerçek dışı derken ne demek istiyorum. Bakın *Nathalie Sarraute* ne diyor, *"Tolstoy ve Stendhal çok rahatlıkla ve herkesin hoşuna gitmesi bakımından tekrar edilebilirken bir Joyce'un ya da bir Proust'un tekrar edilmesi mümkün değil."*(11)

Tolstoy'u ya da *Stendhal*'ı eleştirebilirsiniz. Ama onları yineleyemezsiniz. *Tolstoy*'un ya da *Stendhal*'ın yinelendiğini söylemek abartılı bir yanlıştır.

Sözgelimi şöyle bir roman yazabilirsiniz.

"-Demek sahiden istiyorsun? 'Çocukluk anılarını canlandırmak'... Bu sözcükler seni rahatsız ediyor, hiç hoşlanmıyorsun, ama kabul et ki en uygun sözcükler bunlar... Sen 'çocukluk anılarını canlandırmak' istiyorsun... boşuna kendini zorlama, gerçek bu!

-Haklısın, elimde değil, çok istiyorum, neden bilmem...

-Belki de... bu, biraz... insan bazen, farkında olmadan... belki de eskisi kadar güçlü değilsin.

-Hayır, sanmıyorum... daha doğrusu kendimi öyle hissetmiyorum.

-Ama yapmak istediğin, 'anılarını canlandırmak'... bu demek olmuyor mu ki...

-Yo, lütfen...

-Evet evet, bir düşün bakalım: bu, bir köşeye çekilmek olmuyor mu? Elini eteğini çekmek, çevrenden kopmak... o çevre, senin bugüne kadar, zor da olsa...

-Evet, dediğin gibi, zor da olsa...

-Olabilir, ama içinde yaşayabildiğin tek çevre o oldu. O çevrede...

-Bırak, ne gereği var? Hepsini biliyorum.

-Öyle mi? Gerçekten, nasıl olduğunu unutmadın mı? Orada nasıl her şey hep dalgalanır, değişir, yenilenir, kaybolur... Sen el yordamıyla, körlemesine yol alırsın, hep arayarak, hep bir şeylere doğru... neye doğru? Aradığın ne? Bir şeye benzetemezsin... hiç kimse bilmez, anlatamaz... o ellerinden sıyrılır, kaçar, sen tüm gücünle yakalamaya çabalarsın, tutarsın, itersin, onu... nereye? Nereye olursa, yeter ki gelişmesine, ya da belki yaşayabilmesine elverişli bir ortam olsun. Bak, yalnızca düşüncesi bile...

-Evet, sana böyle büyük büyük laflar ettiriyor. Hatta öğütler verdiriyor, değil mi? Düşünüyorum da, bu, o her zamanki korku olmasın gene? Hatırla bak, ne zaman daha henüz biçimlenmemiş bir fikir söz konusu olsa, aynı korku geri gelir. Geçmiş deneyimlerimizin izlenimleri bize hep, bir yerlerde, belirsizlikler içinde şekillenmeye başlayan yenisinden daha akılcı görünür.

-İşte, beni asıl korkutan da bu. Bu kez, 'henüz biçimlenmeye başlamış' gibi görünmüyor, yeterince 'belirsiz' değil... bir kez kesinleşirse... olup bitmiş... çoktan karar alınmış gibi...

-Hayır, kaygılanma, olup bitmiş bir şey yok. Daha her şey belirsiz, tek yazılı sözcük yok... hiçbiri söze dökülmedi... sanırım usul usul canlanıyor... sözcüklerin ötesinde... her zaman olduğu gibi... içimde hâlâ yaşayan, yaşamakta olan bir şeylerin küçük küçük parçacıkları... istiyorum ki, tümüyle yok olmadan... Sen beni rahat bırak şimdi.

-Tamam, susuyorum. Zaten, ikimiz de biliyoruz, aklına bir şey koydun mu..." (12)

Böyle yazmayı olağanüstü bir devrim romanıymış gibi gösterip şöyle demenize gerek yok. Bakın neler diyor *Nathalie Sarraute.*

"Ama paragraf başlarından, uzun çizgilerden, üst üste iki noktalardan ve tırnak işaretlerinden daha rahatsız edici ve savunulması daha zor tek düze "der Jeanne, yanıtlar Paul' gibi diyalog örüldüğü beceriden yoksun ilaveler var. Bugünün roman yazarı için bunlar gittikçe kübizm öncesi ressamlar için perspektif kuralı ne anlama

geliyor idiyse öyle bir anlam kazanıyor: zorunlu bir yanının olduğu artık söylenemez, sıkıcı bir gelenek.

Ne tuhaf ki, roman yazarları arasında bu nedenle gereksiz yere kafa patlatmak istemeyip -böyle diyorlar- geleneksel romanın yöntemlerine güvenip onlarla çalışmaya devam edenler de var, ama anlaşıldığına göre bu noktada yine de kendilerini belli bir beğenilmezlik kuşkusundan kurtarabilmiş değiller.

Haklarından artık çok emin olduklarını söyleyemeyiz. Madame de La Fayette'ın, ya da Balzac'ın diyaloglarını ördükleri ve doğrudan olay yerinde bulunma ve gereklilik görüntüsü verdikleri 'dedi, itiraz etti, karşılık verdi, geri verdi, çağırdı' vs. gibi masum doğallığı kaybettiklerini, bugün bu yazarları tekrar okuyunca, öfkelenmeden, hatta bu konuda hesap vermemize gerek olmadan kabul ediyoruz. Buna karşın bugünün roman yazarları aynı formülü kullanınca çok 'self-conscious' huzursuz oldukları ve özgüvenlerinin de çok az olduğu izlenimini veriyorlar.

Bir kez -eleştiri tehlikesinden sıyrılıp eleştirmenin silahını elinden almak için kendi hatalarını bulmayı yeğleyen ya da vurgulayan insanlar gibi- bu çözümden kendilerine çok kaba ya da çok rahat geldiği için ısrarla kaçıyorlar (onu eski yazarlar fenaya çekmeden kullanırlardı ve bu, formülün hep değiştirilmesinden ibaretti). Onun yerine bıkmadan, alaycı bir kayıtsızlık ya da saflıkla sanki bu yöntemin tekdüzeliğini ve işe yaramazlığını daha belirgin hale getirmek istercesine 'der Jeanne, der Paul, der Jacwues' söylemlerini kullanarak okuru daha da yoruyor, ya da ayağa kaldırıyorlar.

Sonra yine her yerde son sözcükleri yinelemek suretiyle o berbat: 'der Jeanne, karşılık verdi Paul'u saklamaya çalışıp: 'Hayır, der Jeanne, hayır' ya da 'Bitti, dedi Paul, bitti' gibi söylemleri kullanıyorlar. Roman kişilerinin sözlerine neşe ve duygu ağırlığı vurgusu veren şey, anlaşılan yazarın amacına uymuyor." (13)

"Baktı", "güldü", "dedi", "yanıt verdi", "gözlerini kıstı" benzeri eylemleri belirtmeden de roman ya da öykü yazılabilir. Böyle yazmak için *Balzac*'ı, *Tolstoy*'u harcamak gerekmez. Böyle yazmanın kuramsal yapısı da olmaz. Oturur yazarsınız. Ama öznelliğe dayalı kuramlarla klasik yazarları yıkamazsınız. Yıkamadılar da. Çünkü yaptıkları biçimden öteye gidemedi. Yeni, öncü, insani izlekler bulamadılar. Öncü dediler, devrim dediler, biçimde kaldılar.

Şimdi *Yeni Roman*ı gerçekçilik açısından ele alıyorum.

Grillet Yeni Roman için şöyle der, *"... roman bir araç değildir. Önceden belirlenmiş bir işe yarasın diye düşünülmemiştir."* (14)

Bir yazarın hiçbir zaman yapmaması gereken tam da bu... Romanın araç olduğunu kim söylemiş, roman için "Şu işe yarasın" diyen kim. Şurda burda söyleyen olmuş olsa bile dayanaksızdır bu savlar. Dayanaksız savlara dayanarak görüşü pekiştirmeyi yakışık bulmadım hiçbir zaman.

Yazarımız roman için *"Aradığı ise kendisidir"* diyor. Roman kendisini arıyor... Güzel bir söz belki. Kendini arayan roman, kendini arayan öykü... Gerçekliği yok bu sözlerin... İnsan arar ne ararsa...

Grillet gerçekçilik konusunda şöyle der, *"Bütün yazarlar gerçekçi olduklarını düşünür. (...) günümüz romancılarının -hepsinin değilse bile- büyük çoğunluğunun altında toplandığı bir bayraktır. (...) Ama bu bayrak altında toplanmaları, ortaklaşa bir kavgayı yürütmek için değil, birbirlerini yemek içindir. Gerçekçilik her birinin komşusuna karşı kullandığı bir ideoloji, herbirinin yalnızca kendinin sandığı bir niteliktir. Üstelik, öteden beri de bu böyledir. Gerçekçilik kaygısı, her yeni okulu kendisinden öncekini yıkmaya götürmüştür. Gerçekçilik, önce romantiklerin klasiklere, sonra doğalcıların (naturalistlerin) romantiklere karşı başvurduğu bir paroladır. O kadar ki, gerçeküstücüler (sürrealistler) bile gerçek dünyayla ilgilenmekten başka bir şey yapmadıklarını ileri sürmüşlerdir."* (15)

Yazara göre her okulun gerçekliği ayrıdır. *"Klasikler, gerçekliğin klasik, romantikler romantik, gerçeküstücüler gerçeküstü olduğuna inanıyorlardı."*

Peki *Yeni Roman*cıların gerçekliği ne, bu konuda şöyle diyor *Grillet*, *"... bu yeni gerçekçilikte aranan artık doğruluk değil. Artık dünyanın görünümünde ve edebiyatta romancının ilgisini 'doğru olan' ayrıntılar çekmiyor. Şimdi onu çeken, ancak yazdığı (anlattığı) serüvenden sonra bulunan ve çokluk yanlışı meydana getiren küçük ayrıntılardır."* (16)

Görüyorsunuz değil mi. *Grillet*, her "*okulun*" bir gerçekçilik anlayışı vardır, bu yüzden birbirlerini "*yerler*" diyor.

Grillet gerçekten buna inanıyor. İnandığı için de gerçek yalan söylüyor. Daha önce söylemiştim, anımsatıyorum. Kişi, yanlışı, gerçekten doğru sanıyorsa bu gerçek yalandır.

Lukacs, gerçek yalanı vuruyor, yerle bir ediyor. Şöyle. *"Emperyalist dönemin, naturalizmden gerçeküstücülüğe dek hızlı bir ardıllanma içinde birbirlerini izleyen modern edebiyat ekollerinin, hepsinin ortak bir özelliği vardır. Bu özellik, realiteyi yazara ve onun yarattığı karakterlere nasıl görünüyorsa (tezahür ediyorsa) aynen öyle algılamaktır. Bu dolayımsız görünümlerin formu ise toplum değiştikçe değişmek-*

tedir. Üstelik bu değişmeler, kapitalizmin realitesindeki biçim değişmeleri ve sınıf mücadelesi ile toplumun sınıf yapısındaki değişmelerin bu realitenin farklı yansımalar oluşturma yol ve tarzlarına bağlı bulunmaktadır. Edebiyat ekollerinin birinin sonunu getirip bir yenisini onun yerine geçiren de bu ekoller arasındaki kırıcı ve kahredici tartışmalar ve kavganın yanısıra asıl işte bu tür değişimler olmaktadır." (17)

Okullar arası kavgaların nedeni gerçeklik kavgası değil. O okullar, kapitalizmin değişen görünümlerini gerçeklik sandıkları için kavga ediyorlar, üstelik kendilerini gerçekçi sanıyorlar.

Lukacs, bu okullardaki kimi yazarların başarısını yadsımıyor. Ama bunlar bile dolayımsızlığı aşamıyorlar.

Yeni Roman yazarları toplumun yapısına bakmıyorlar. Baktıkları, gördükleri yapının görünümleri. Toplum çözümlemesi yapmıyorlar.

Boris Suçkov, Gerçekçiliğin Tarihi (18) adlı yapıtında bu sorunu irdeliyor. Şöyle. *"Bir Cezayir kentinde salgın hale gelen veba, her şeyden önce, bireysel özgürlüğü ezen faşizmin ve totaliterliğin bir simgeselleştirilmesidir burda. Doktor Rieux, yazman Grand, işçi Tarrou, yardımcıları, vebaya karşı savaşmaya pek istekli görünmeyen birtakım kararsız kişiler, bunların tümü, o günkü faşizme karşı savaşımda çeşitli siyasal güçleri ve duyguları temsil ederler. Burada, vebaya karşı somut savaşımın ilerleyişi ile o yıllardaki gerçek olaylar arasında bir koşutluk kurulmuştur. Ama aynı zamanda bundan daha geniş anlama gelecek biçimde kullanılmıştır bu simgesellik, insanın* **kendisini savunmak için hareket etmeye** *zorladığı, dolayısıyla, ister istemez başkalarıyla biraraya geldiği bu süre içinde, karşı karşıya kaldığı, anlaşılmaz, insanlık dışı bir kötülüktür veba. Camus, kötülüğü salt bir soyutlama olarak ele alışıyla, insanları kötülükle savaşmaya iten somut tarihsel güçleri tümüyle görmezlikten gelmektedir. Bundan dolayı da, faşizme karşı savaşımın somut güdüleri, metafizik bir hale gelmektedir romanında. Kötülük gelir, geçip gider. Gelgit gibi, ilerler çekilir, ama yokedilmez, çünkü bunun basili insanların kendi içinde yaşamaktadır. Veba gider ama, ne Camus, ne de kahramanları, onun temelli gittiğine inanır; yani, güçlerin, toplumsal bir kötülük taşıyan güçlerin kökü bir defada kazınamayacaktır.*

Öbür varoluşçuların yapıtlarında olduğu gibi, Camus'nün yapıtlarında da görülen şey, çağdaş burjuva gerçekçiliğin, yaşamın gerçek karmaşıklığı karşısındaki güçsüzlüğü ve toplumsal gelişmenin gerçek olguları ile tasarılarını anlama gücünden yoksunluğudur. Gerçekçi yöntemin başlıca, belirleyici yönü olan toplum çözümlemesinden bu kopuş ve onun yerine simgeci metafiziğin konuluşu, çağdaş burjuva gerçekçiliğinin kendine özgü bir yanıdır.

Birçok burjuva yazar, bu yöntemin yaratıcı olanaklarında bir düşüş olduğunun farkına vardığı halde, toplum çözümlemesi yoluyla, bu yönteme eski gücünü kazandırmaya çalışmamakta, birtakım biçimci denemelerle uğraşmaktadır, bu da, burjuva gerçekçi yöntemdeki düşüşü ve bir çözüntüye uğrayışı hızlandırmaktan başka bir şeye yaramamaktadır.

Böyle bir girişim aslında varoluşçuluğun bir dalı olan ve 'yeni roman' adı verilen okul tarafından yapılmıştır. 'Yeni roman'ın üyeleri, varoluşçulukla böyle bir bağlantıyı sert bir biçimde reddederler, çünkü, kendilerince, varoluşçulara benzemez olarak, akla ve inanca bağlıdırlar. Ne var ki, tarihsel aklı, yani, tarihsel sürecin nesnel eğilimlerini anlamanın çok uzağında olduklarından, 'yeni roman' temsilcilerinin 'akıl'ı bir soyutlama olarak kalır. Bunun için 'yeni roman'ı, varoluşçu akım içinde bir eğilim olarak görmek daha doğru olacaktır. 'Yeni roman'cılar, özellikle 'görüş' ve 'sen' gibi varoluşçu kavramlardan yaygın bir biçimde yararlanırlar. 'Görüş'ün varlığı özel bir önem taşır Robbe-Grillet'in Le voyeur ve La Jalousie romanlarında; öyle ki, ilkinde bir suç, ikincisindeyse bir aldatma olan olay, okuyucuya eylem yoluyla değil, bir yan 'görüş'le, olanların öznel bir değerlendirilmesiyle verilir. 'Hazır bulunuş' kavramı da aynı ölçüde önemlidir 'yeni roman'cılar için. Sartre'ın Bulantı'sında olduğu gibi, nesneler ile (nesnelere benzeyen) insanlar, 'yeni roman'cıların romanlarında, kişilerin kişilikleri ile bakış tarzlarını baskıda tutarak, 'hazır bulunuş'larını açığa çıkarırlar. Sonuç olarak da, söz gelişi, Robbe-Grillet'nin romanları, yarı polisiye olaylar dizisi içinde saptanmış polis kayıtlarına benzer.

'Yeni roman'cılar, modern çağın, (Nathalie Sarraute'un bir romanının da adı olan) 'kuşku çağı'na girdiğini söylerler; insan ilişkilerinin biçimi ile özü arasında, toplumsal kurumlar ile ahlak anlayışının biçimi ile özü arasında, söz ile yapılan iş arasında gittikçe bir kopma vardır kendilerine göre. Toplum, istenildiği gibi çıkmamıştır; düzmece, yapay bir şeydir. 'Yeni roman'cıların yapıtlarına eleştirel bir çeşni veren bu çıkarsama, burjuva toplum düzeninin kullanılmazlığını kabul ediyorlar anlamına gelse de, onları eleştirel gerçekçi yapmaya yetmez; çünkü, gerçekçi yöntemin temel ilkesi olan tip çizimini reddederler. 'Yeni romancı'ların 'kişileri', tipik olanı vermenin temeli olan bireysellikten ve kişilikten yoksundurlar; soyut şifredirler.

Toplumsal tiplerin çizimi, gerçekçiliğin ***sine qua non****'udur. Oysa, tarihselci olmayan bir düşünceye bağlanan bu okulun üyeleri, romanda, bir estetiksel bilme kategorisi olarak 'kişilere' gereksinim olduğunu reddederek, birey ile toplum arasındaki gerçek ilişkilerin çözümsel bir çizimini bir yana bırakırlar. Gerçek insani bağ-*

ları görmezlikten gelerek, gerçek toplumsal ilişkileri değil, tıpkı varoluşçuların yaptığı gibi, onun yerine koydukları bir şeyi incelerler. Toplum çözümlemesi'nin yerine, şeylerin (Robbe-Grillet), önemsiz coşkuların (Nathalie Sarraute), kendinin algısı ve kendinin bulgusu süreci içinde bir kişinin zihinsel durumunda yeralan değişmelerin (Butor) betimlenişi'ni koyarlar. Natüralistler gibi, 'yeni roman'cılar da, yaşam sürecini dural öğelere bölmekte, hareketin taklidi yoluyla; yani, eylemi, görüş açısını sürekli biçimde değiştirerek, olayları zamana serpiştirerek; kişilerin bilinç akımını yaratacak, birbirine geçmiş iç monologlar kullanarak ve sık sık simgeciliğe kaçarak, dünyanın kendi görüşlerince durallığını aşmaya çalışırlar. 'Yeni roman'cılar, tekniklerini, Joyce, Proust ve Kafka'dan aldıkları gibi; Faulkner'un da birtakım teknik yöntemlerinden yararlanırlar. 'Yeni roman'cıların yapıtları, çağdaş yaşamın gerçek çelişmelerini açığa çıkarmayı başaramaz; insan ilişkilerinin özüne ilişkin sınırlı anlayışları olması, tarihin hareketini algılamalarına engel olur." (Vurgular Suçkov'un. C.G.)

Yazar, *Suçkov*'un dediğini yapmalıdır. *"yapıtına gerçek yaşamsal içeriği"* kazandırmalıdır.

Yeni Roman yazarları, gerçek yaşamsal içeriği kovdular. *Suçkov*, bir yapıta yaşamsal içeriğin nasıl verileceğini şöyle anlatır. *"Tarihsel olayların temelinde yatan gerçek nedenleri kavrayabilmek için, tasarımsal ilişki biçimlerini değil, insani ve toplumsal ilişkilerin gerçek biçimlerini günlük geçici güçleri değil, toplumda işleyen gerçek güçleri algılamak ve açığa koymak gerekir. Başka bir deyişle, toplumun gerçekçi yolla incelenmesi, toplumdaki olaylar ile ilişkilerin doğru dürüst bir toplumsal çözümlemeden geçirilmesi, böyle bir çözümlemeden edinilen olgu ve gözlemler ile tarihin nesnel hareketinin karşılaştırılması zorunluluğu vardır; eğer bir edebiyat yapıtına gerçek yaşamsal içeriği kazandırılmak isteniyorsa."* (19)

Şimdi bizden iki yazarla sürdürüyorum. Biri *Adalet Ağaoğlu*, öbürü *Oğuz Atay*. İkisinin de yapıtlarında yaşamsal içerik yoktur. Öznel tasarımlarla oluşturmuşlardır yapıtlarını.

Aslında bizim yazarların çoğunun yapıtlarında yaşamsal içerik yoktur. İki yazarı şimdi ele alışımın nedeni *Yalçın Küçük*'tür.

Sözü *Yalçın Küçük*'e bırakıyorum.

Yalçın Küçük Cumhuriyet'e Karşı Küfür Romanları'nda (20) *Yeni Roman* için şöyle diyor, *"Yeni Roman, uzun yolda taş yemiş otomobil camı ile anlatılabilir; birbiriyle bağlantısı olmayan çeşitli büyüklükte cam parçacıklarından oluşuyor. Yanyana duruyorlar; dengeyi sarsacak en küçük bir etki sonunda dağılıyor."*

Kılcal damarları görebilecek kadar keskin görüş zorunlu bunu görebilmek için.

Şunu söylemeliyim. Görüşü dolaysız bilgi olarak nitelemiyorum. Birikime dayanır görüş... O birikimle görür.

Yalçın Küçük'te keskin görüye bir örnek daha. *"Adalet Ağaoğlu, Bir Düğün Gecesi'nde kahramanı Ömer'i net biçimde öldüremedi; yazarken tartışıyorduk, bu toplumu üsten bakan ve giderek sorumsuzlaşan aydını sevmedim, yaşamamasını önerdim. Adalet'in elinden gelmedi. Benim türümden planlamacı ve benim türümden eylemci idi, ama kararsızdı, kurguya göre yaşayabilir olması için ölmesi gerekiyordu, demek ki, kararsızlara eğilimi eskiye gidiyor. Kıyamadı; sonunda öldü mü ölmedi mi, anlayamadım. Ölmediği için 'yaşayabilir' diyemiyorum. Şolohov'un, bir kolhozdaki sınıf arkadaşına anlattığı Don Kıyısında Hasad'ın ölümsüz karakteri ölünce birkaç gün yemek yemediğini hatırlıyorum. Çünkü 'yaşıyordu.' Davidov'un yaşayıp yaşamamasının Sovyetler Birliği'nde de tartışıldığını sanıyorum, ama bana göre, Şolohov'un buradaki kurgusunda, yarattığı tipin eserin sonunda ölmesi, karakterin yaşanabilirliğinin kanıtı olmaktadır."*

Karakterin yaşanabilirliği önemli bir saptama... Gerçekçi yazarların önemli özelliğidir bu. *Balzac*, ölüm döşeğindeyken doktor Bianchon'u çağırmalarını ister. Bianchon, *Balzac*'ın yarattığı bir karakterdir.

Tolstoy'un yarattığı Anna Karenina'ya aşık olduğu söylenir.

Yalçın Küçük'ün birikime dayanan görüşü *Adalet Ağaoğlu* oldu mu kapanıyor. Şöyle. *Adalet Ağaoğlu, Kundera*'yı övmüş. *Yalçın Küçük, Adalet Ağaoğlu*'na katılmıyor, ama şöyle diyor, *"Adalet'e karşın, ben Adalet Ağaoğlu'nun Kundera'dan çok daha yazar olduğunu düşünüyorum. En azından 'eskiden' demem mümkündür."* (21)

Adalet Ağaoğlu, eskiden de *"çok daha yazar"* değildi. Peki, sorun nerde... Yazınımızı çökerten üç neden var.

Birincisi şu. Estetik bilinçten yoksun kimi kişilerin boş övgülere kanıp o yazarı usta saymaları. Hiçbir irdelemeye girişmeden, "bir solukta okudum", "bir başyapıt" diye yazmaları. Özellikle "köşekadılarının" yazıları.

İkincisi ödüller.

Burda duruyorum, şunu anlatmak için. *Balzac*, Pons için şunları söyler, *"Fransa'da hâlâ sürüp giden uğursuz ve kötü ödül sisteminin sayısız kurbanlarından biri."* (22) Türkiye'de de birçok yazar ödüllerin kurbanı oldu.

Yapı Kredi Yayınları'ndan çıkan *Bir Düğün Gecesi*'nin yazarı *Adalet Ağaoğlu* için şöyle deniyor, *"... yayımlandığı yıl Türkiye'de verilen bütün edebiyat ödüllerini toplamıştı."*

Bir Düğün Gecesi'ne kadar umudum vardı *Adalet Ağaoğlu*'ndan. Romanda gerçekçi çizgiyi ileri götürebilirdi. Yazın ödülleriyle *Adalet Ağaoğlu*'nun yazarlığı bitirildi.

Adalet Ağaoğlu, yetkinliğe ulaşmıştı. Böyle gördü kendini. Yazın için uğraş vermedi. Niye versin, ne yazarsa beğeniliyordu. Ödüller, övgüler silindir gibi ezip geçmişti okurun estetik bilincini.

Ödüller, *Yalçın Küçük*'ü etkilemedi.

Şimdi yazınımızı çökerten son nedene, üçüncüsüne geliyorum. Bu üçüncü neden arkadaşlık...

Arkadaşlık birikimli görüşü bile gölgeliyor. Arkadaş, arkadaşın eksiğini göremiyor. Görürse, arkadaşlık uğruna sesini çıkarmıyor. Bu yüzden ben, yazın dünyasında kimseyle sıkı fıkı arkadaş olmadım.

Yalçın Küçük, anladığım kadarıyla *"Adalet"* diyebilecek kadar yakın arkadaşı *Ağaoğlu*'nun... Şunları yazabiliyor *Yalçın Küçük Adalet Ağaoğlu*'nun romanı için, *"Ölmeye Yatmak alaturka bulunabilir, ben seviyorum."* (23)

Ben okuyorum, şaşırıyorum. Yine de avutuyorum kendimi bir romanı sevmek, estetik bir yargı değil. Öznel bir yargı...

Adalet Ağaoğlu, daha sonra *Bir Düğün Gecesi*'ni yazıyor. Bu roman *Yalçın Küçük*'ün görüşündeki gölgeyi kaldırıyor.

Yeniden *Yeni Roman*'a dönüyorum. *Tutunamayanlar Oğuz Atay*'ın. Kitabın arka kapağında şöyle deniyor. *"Türk edebiyatının en önemli eserlerinden biri."*

Yine kitabın arka kapağında *Berna Moran* şöyle demiş, *"Oğuz Atay'ın mizah gücü ve duyarlığı ve kullandığı teknik incelikler Tutunamayanlar'ı büyük bir yeteneğin ürünü yapmış, eserdeki bu yetkinlik Türk romanını çağdaş roman anlayışıyla aynı hizaya getirmiş ve ona çok şey kazandırmıştır."*

Berna Moran'a göre başkaldırıymış *Tutunamayanlar.*

Önce bir iki söz. Burda çeşitli biçim araçlarından örnekler var. Hiçbir biçimi dışlamıyorum. Hiçbir biçime de çağdaş demiyorum. Her "yeni" çağdaş ya da modern olmuyor.

Biçimin aracı, yazarın anlatmak istediğini biçimle dışlaştırır. *Marks*'ın deyişiyle sanat, gizlenmiş olanın örtüsünü kaldırmaktır. (24)

Tutunamayanlar biçimiyle, anlatımıyla gizlenmiş olana bir örtü atar, örter gizlenmiş olanı.

Yalçın Küçük şöyle diyor, *"... Yeni Roman anlayışının Türkiye'de ilk ve en çok okunmuş örneği Tutunamayanlar'dır. Oğuz Atay burada tam bir Yeni Roman öy-*

kalmması sergiliyor. Tutunamayanlar, baskı dönemlerinde ön plana ve piyasaya sürülüyor. Baskı dönemlerinde, gerçekten korkan/sorumluluk kaçkını okuyucular için iyi zaman geçirmeye yarıyor." (25)

Katılıyorum.

Tutunamayanlar'dan (26) bir bölümü örnekliyorum.

"Seni tanımadan önce ağaçların çiçek açtığı ve yaprak döktüğü mevsimleri hep kaçırırdım derdi resim yapmayı sevdiğim halde denizin mavisini bilmezdim yaprağın yeşilinin her mevsimde değiştiğine dikkat etmemiştim seni tanıdıktan sonra o güne kadar tabiat resmi yapmayı sevmediğim halde bir ağaç bir yaprak küçük bir ot bile çizmiş olmadığım halde ve daha çok kitaplardan kopyalar yapmakla yetindiğim halde ve insan resimlerini fotoğraflardan kareyle büyütmeyi kolayıma geldiği için tercih ettiğim halde seni tanıdıktan sonra gözleri yeni açılmış bir küçük hayvan gibi çevreyi şaşkın ve hayran bakışlarla insanı ve insan olmayanı ayırmadan incelemeye başladım ve kalemi iğne uçlu mürekkepli kalemi ve resim kağıdını alarak kırlara açıldım ve eskiden kurşunkalemle çalıştığım zamanlardan yani tarihten önce çizgilerimdeki kararsızlık yüzünden kağıdı sonsuz çizgilerle silip tekrar çizdiğim çizgilerle silgi izleriyle kararttığım halde doğrudan doğruya çini mürekkeple çalışmaya başladım hiç silmeden seçtiğim ağaçları evleri gökyüzünü yolları otları hele bu kadar ilgi çekici olduklarını ve büyük bir sevgiyle çizilebileceğini düşünmediğim otları ve toprağı yeni bir gözle daha doğrusu ilk defa çizebileceğimi hissettiğim bir gözle görmeye başladım ve ilk anda ışık ve gölge meselelerini hallettiğim söylenemezse de duyuş bakımından ve her şeyi sanki onların arasındaki gizli ilişkiyi sezmişçesine sürekli bağlantılarla yerleştirme bakımından kağıda geçirmeyi becerdiğim söylenebilirdi ve bunu sevginin bana kazandırdığı üçüncü göz olarak adlandırdığımı ifade ettiğim zaman bana kızmış ve alay ettiğimi senin duygularını hafife aldığım için uydurduğumu söylemiştin oysa bendeki tutukluğun senin yanında nasıl azaldığını bilsen evet senin yanında korkularımı benim dışımda var olan ve her zaman benden gizlenen şeylere karşı duyduğum korkuları onların yabancı ve düşmanca bir inatla bana sırlarını vermemelerinden duyduğum belirsiz sıkıntıları unuttuğum doğrudur derdi ben de ona sevincimi belli etmek isteme-

mekle birlikte dudaklarımın ellerimin kıpırdanmasından gizleyemediğim sevincimi anladığını gözlerinden okurdum ve yaptığı resimleri överek daha çok daha çok çizmesini isterdim Selim çabuk yorulurdu ne yazık çok şey birden görüyorum hepsini birden çizmeye gücüm yetmiyor gözlerim ağrıyor görmemesini bilmek de iyi bir ressamın vazgeçilmez bir özelliği olsa gerek ve yalnız güzeli görmek gibi bir özellik bende yok derdi ona Dürer'i hatırlatırdım her şeyi gören gözlerinin aynı zamanda güzeli de bulduğunu her şeyi birden çizmeyi başarırsa hiçbir çizgiyi gölgeyi çizgiyle gölge arasında sezilmez ayrıntıları hepsini hepsini Flamanların yaptığı gibi en küçük bir ışığı bir kıvrımı bile sabırla gözleyerek çizebilirse mesele kalmayacağını söylerdim gülerdi beni kimlerle karıştırıyorsun farkında mısın sen Flamanlara değil bana aşık olduğun için onlardaki büyük bir tabiat ve Allah sevgisini ayrıntıların içinde gizlenen ve ilk bakışta sabırlı bir kopya gibi görünen büyük duyarlığı tabiatı kopya etmenin çok ötesindeki yaratıcılığı zavallı Selim'in iğne uçlu kalemi kağıt üzerinde gelişigüzel dolaştırmasıyla nasıl bir tutarsın benim bir resmi eskiden bir iki saatlik bir karalamayla sabırsızca bitirdiğimi şimdiyse saatlerce ve ayrı günlerde çalışabildiğimi anladığım halde bunu yalnız bana bağlamanda bir kötülük seziyorum derdi tartışırdık sonunda düşüncelerime katılır onu şımartmama izin verirdi ikimiz arasında kalırsa bana her şeyi söyleyebileceğini onu şımartmama bile izin verebileceğini belirterek neden bilmem beni sevindirirdi onu şımartmanın zararları hakkında durmadan konuşurdu bir yandan da gözlerini kısarak boynunu ileriye uzatır tabiatı incelerdi resmi bitirdiği zaman altına sağ alt köşesine özenerek adını ve tarihi yazar..."

Bu bölümü yaşamsal içerikli, güzel bir örnekle bitiriyorum. *Yeni Roman* yazarlarının yapamadığını yapıyor *Tarık Dursun K.* Yazarın *Denklem* (27) *adlı* öyküsünden bir bölüm.

"Kim mi? Sen kimsin be asıl? Şaban mı? Kim Şaban? Ulan, bula bula seni mi buldular telefona oturtacak? O katip olacak Fikret dangalağını bul bana... Çabuk... Söyle, telefona gelsin. La havle vela... Hangi cehenneme savuşurmuş katip? Ayının birini oturtmuş oraya, kendi de bilmem nesinin havasında... Bunlara zaten yüz verdin mi...

Alo!... Evet... Elinin körüyüm. Hangi cehennemdesin sen? Üçtür telefon açıyorum, kimse yok. Kim olur başka? Çaldı çaldı durdu telefon, kimse çıkmadı.

O Şaban ayısı kim? Kim? Alıruza Beyin geçende söylediği mi? Geri Kumpanyası'ndaki Alıruza Bey mi? Evet. Olur. Kalsın. Yontun onu biraz... İki satır konuşmasını bilmiyor. Benden başka kim edermiş telefon? Olmaz. Geldi mi sabunlar? Güzel-İş'inkiler de bugün öğleden sonra çıkacak. Sen gidip görüştün mü kendin? Ne dedi Nurettin Bey? Güzel. Tabii, o işini bilir. Hepsini paçal etmiş mi? Sen bakma öyle dediğine onun... Her ihtimale karşı sandıkları bir bir yoklayaydın. Birinci üstte hep ekstra ekstra olacaktı: öyle konuştuk Nurettin Beyle. Tamam. Mesele yok. Kaç sandıkmış? İki yüz elli de torba... Onlar da tamam ha? Aman, güzelce yüklensin motora... Başında bulun sen yüklenirken. Ben gelip kendim de kontrol edeceğim: haberin olsun. Başka bir şey yok şimdilik. Peki. Olur. İsmail Kaptan geldi mi? Kaçta? İyi, çağır bana onu biraz. Evet. Verdin mi? Ne kadar verdin? Allah Allah, amma sağlamcı herifmiş. Daha işi görmeden... Çağır çağır...

Alo! Sen misin İsmail Kaptan? Ha? Benim ben... Ne var ne yok? Yağmur mu? Eh, tabii canım, de'mi ama? Deniz?.. Oh, oh! Yükü sarıyor musunuz? Tabii canım, sen merak etme hiç... Ötesi benim bileceğim şey.

Canım, ben sana ne diyorum İsmail Kaptan? Sen boş ver, karışma... Üstüne mi senin? Kulak asma. Evet. Dediğimiz gibi olacak. Kaç sandık? Altı bin küçük... Kırk sekizlik. Torbaları saymayacaksın. Onları zaten bırakacağız. Evet, hepsi. Yalnız sandıklar... Paçallar da kalacak. Evet...

Hoş geldin Nurettin Beyciğim... Buyur, şöyle otur bakalım. Bizim İsmail Kaptanla konuşuyordum. Evet... Yok yok Kaptan... yabancı değil. Bizim Nurettin Bey canım. Ha ya... Selamı var. Selamı var diyorum sana. Olur. Aleyküm selam... Tabii, söyledim.

Bir cigara alsana... onlardan değil. Bak şurda: o kağıt keseceğini kaldır, dosyanın altında bir paket Amerikan cigarası olacak. Sen seversin. Yok mu? Allah Allah! Katip!.. Hüseyin!..

Ha, Hüseyin oğlum şu anahtarı al... yok yok İsmail Kaptan! Bir dakika... ayrılma sen. Söyleyeceklerim var sana.

Al anahtarı, küçük dolabı aç: Haki Beyin getirdiği gavur cigaraları var hani, onlardan bir paket getir."

Üçüncü Tekil

Öyküde romanda en çok kullanılan anlatım yoludur. Üçüncü tekilde yazarın nelere dikkat etmesi gerektiğini *Engels* şöyle anlatır.

"(...) bir yazarın kendi kahramanına tapması her zaman kötüdür ve bana öyle geliyor ki burada biraz da olsa düştüğünüz yanılgı budur. Elsa'da daha belirgin bir bireyselleşme var, ama o da idealleştirilmiş, oysa Arnold'da kişilik, doğrulukla daha çok kaynaşıyor.

Bu kusurun kökenini romanın kendisi açığa vuruyor. Belli ki kitabınızda bir halk kürsüsüne çıkıp inançlarınıza bütün dünyanın önünde tanıklık etme tutkusuna kapılmışsınız. Bu artık yapıldı; bu, geçtiğiniz bir aşamadır ve bu biçimiyle yinelenmemelidir. Ben bu türlü partizan şiire hiç karşı değilim. Tragedyanın babası Aiskhylos ve komedyanın babası Aristophanes, ikisi de, çok partizan şairlerdi. Dante ve Cervantes de partizanlıkta onlardan geri kalmamışlardır. Ve Schiller'in Kabale und Liebe'si üzerine söylenebilecek en iyi şey, politik sorunları işleyen Alman dramasının ilk örneği olduğudur. Yetkin romanlar üreten bütün modern Ruslar ve Norveçliler, bir amaçla yazıyorlar. Ancak, sanıyorum ki amaç açıkça gösterilmeden, durumun ve eylemin kendilerinden belli olmalıdır ve yazar, betimlediği toplumsal çekişmelerin gelecek tarihsel çözümünü okura bir tepside sunmamalıdır. Buna şu da eklenmeli: bizim koşullarımızda romanlar, çoğunlukla, burjuva çevrelerden olan, yani doğrudan doğruya bizim olmayan çevrelerden gelmiş okurlara sesleniyor. Onun için, bence, sosyalist sorun romanı, gerçek koşulların doğru bir betimiyle, o koşullarla ilgili başat geleneksel yanılsamaları giderir, burjuva dünyanın iyimserliğini sarsar, kendisi sözkonusu soruna doğrudan çözüm sunmaksızın, hatta zaman zaman görünüşte yan tutmadan, varolanın bengi (ebedi) geçerliği hakkında kuşkular aşılar ise, görevini tümüyle başarmış olur." (28)

Engels'in dediklerini toparlarsam, yazar, kahramanlarına tapmayacak. Yazar söylev çekmeyecek. Yazar yan tutmayacak.

Bizim yazınımızın sayrılığı. Bu sayrılık Tanzimat romanlarıyla başladı. Günümüze kadar geldi.

Selim İleri, Adalet Ağaoğlu, Pınar Kür kahramanlarına tapınırlar. Yine *Adalet Ağaoğlu, Kemal Tahir, Vedat Türkali* söylev çekerler romanlarında...

Siz, siz olun böyle yapmayın.

5 Ocak Çarşamba

Feridun Andaç severek okuduğum bir yazar değil. Dili... anlatımı edebiyata uzaktır. Feridun Andaç dili, edebiyatı geliştiren bir yazar değildir. Pek okumam Feridun Andaç'ı... şöyle bir göz gezdiririm.

Dün *Cumhuriyet*'te *Romanın Yüzyıllık Serüveni* adlı bir yazısı çıktı. Feridun Andaç dur bakalım neler söylüyor diye okudum. Evlere şenlik derler ya, Feridun Andaç'ın yazısı da öyle.

"Romancılığımızda" diyor Andaç, *"bu yüzyılda basit diyebileceğimiz şu iki ana eğilimin oluştuğunu gözleriz."*

"Gözledim... saptadım" demiyor, "gözleriz" diyor. Böylece öznel düşüncesini nesnelleştiriyor. Bu görüşe herkesin katıldığını söylemek istiyor.

Peki, neymiş bu iki ana eğilim. Birincisi *"Dönemsel gerçeklikleri, doğruları, tarihsel/toplumsal değişimi yansıtanlar"*, ikincisi, *"Tarihsel dönemler, süreçler arka planda tutularak, topluma, insana zihniyete, bakışta sorgulayıcı, yorum getirici çaba içinde olanlar."*

Şimdi roman toplumsal bir gerçeklik. Kimi insanlar roman yazıyor... bunlar basılıyor... kimileri de bu romanları alıp okuyor. Bir toplumsal gerçekliği, bu gerçekliğe uygun kategorilerle ele almak gerekir. Feridun Andaç'ın romanla ilgili kategorisi romanın gerçekliğine uymuyor. Romanın gerçekliği bir yerde, Feridun Andaç'ın kategorileri başka yerde.

Yazar bilincinde olmasa bile, roman, insan araştırmasıdır. Bu ister istemez topluma götürür yazarı. Dolayısıyla şu romancılar toplumu... tarihi anlattı, şu romancılar insanı anlattı denemez.

Ama bu kategori, Türkiye edebiyatının yanlışıdır. Bir zamanlar da köy romanı, kent romanı kategorisi uydurmuşlardı.

Bu tür kategorilerin bilgi içeriği, somutu anlatmaz. Somutun... romanın eleavuca sığmazlığı, böyle soyut kategorilerle yakalanamaz.

Feridun Andaç Platon gibi... somutla hiç ilgisi yok. Somutu anlatmıyor... soyut kategorisini anlatıyor.

Feridun Andaç'ın soyut kategorilerine göre, *"Toplumsal yaşam 'sahih' biçimde konu edildi. Toplum ve insan gerçeklikleri durum ve çatışma boyutlarıyla yansıtıldı."*

Bunların hiçbiri doğru değil.

Yine Feridun Andaç'a göre "eğitim, sürekli edebiyatın önünü" açmış. Gerçeklik bunun tam tersi. Eğitim, edebiyatın önünü tıkadı Türkiye'de.

Niye böyle yapıyor Feridun Andaç. Düşünce uğraşı içinde değil. Dilekçe yazar gibi yazıyor.

Bildiğim kadarıyla Feridun Andaç'ın çok arkadaşı var. Bir iki yerde karşılaştım. Herkesi tanıyor... Geçenlerde Andaç'la yapılmış bir söyleşi okudum. İnan olsun ne dediğini anlamadım. Öykücülerle oturup öykünün tarihini yazmış galiba.

Böyle biri iyi eleştirmen olamaz. Edebiyata eleştiri açısından bakan kişinin edebiyat dünyasından çok arkadaşı olmamalı.

Feridun Andaç çok arkadaşlı olduğu için değerlendirme yapmıyor, sonu arzederimle biten dilekçeler yazıyor.

Çok arkadaşlık iyi değildir edebiyat dünyasında. Birbirinizi över durursunuz, sonra sel gider, kum bile kalmaz.

Tabii burda bir sorun daha var. Türkiye romanı üstüne, sağlıklı, doğru bir değerlendirme *Cumhuriyet*'de yayınlanır mı. Yayınlanmaz.

Cumhuriyet garip bir gazete oldu. İkinci sayfası bir şey, üçüncü sayfası başka şey, kültür sayfası bambaşka şey söylüyor. Kimileyin kendimi tutamayıp gülüyorum. Hele Hikmet Çetinkaya... pazar günleri "romantik" oluyor. O "romantik" yazıları cuma günü mü, cumartesi günü mü yazıyor, bilmiyorum. Ama, bir insan, haftanın belli bir gününde nasıl birdenbire romantik oluyor anlamıyorum.

O "romantik" yazıları çoktanberi okumadığımı da söyleyeyim.

Yıldız Güncesi, İnsancıl Dergisi, Mart 2000, Sayı: 113

Şimdi doğru örneklerde üçüncü tekile geliyorum.

İlk olarak *Ara Güler*'in *Pazarlık* (29) öyküsünden.

"Adam köşeyi döndükten sonra birden durup karşıya baktı. Karşıda çift pencereli, eski, taş bir bina vardı. Duvarın boyaları, yer yer de sıvaları dökülmüştü. Bu soğuk görüntüsüyle evin camları, kayalara tünemiş bir dizi baykuşun hareketsiz gözlerini andırıyordu. Binanın kapısı yandaydı. Semtin yolları iri, yassı döşeme taşlarından yapılmıştı. Baykuş gözlerini andıran camlardan günün her saatinde rengârenk iç çamaşırları, yeni yıkanmış örtüler, çarşaflar asılı olurdu. Çıplak ayaklı sokak çocukları gelip geçen yabancıların üzerine atlar, onlardan para, kibrit, Amerikan sigarası veya başka bir şey isterdi. İstemek artık alışkanlık olmuştu. Karşılarındaki kim olursa olsun, bu çocuklar tarafından dalga geçilmeye adaydı.

Adam bir kez daha binaya baktı, gidip kapıyı çaldı. Zil bir ipin ucuna bağlanmış küçük bir çıngıraktı. Adam ipi bir kez daha çekti, zil birkaç kez daha çınladı. O sırada köşede oynamakta olan piç kurularından birkaçı adamın arkasına gelip durdu. Adam yine ipi çekti, zil birkaç kez daha çınladı. Piç kuruları bıyık altından gülümseyerek ona baktılar. Derken içlerinden biri yüksek sesle gülmeye başladı. Onu öbürleri izledi. Adam elinde olmadan dönüp onlara baktı. Kıkırdayıp duruyorlardı. Adam küfretti, bir tekmeyle onları çevresinden kovmak istediyse de sonra vazgeçti. Sonuçta kendisi bir yabancıydı. Çocuklardan biri gülmekten karnını tutmuş, yere oturmuştu. Adam bunu görünce büsbütün öfkelendi. Çocuk utanmazca ona bakarak:

'Hey bayım, bana bir sigara versene!' dedi.

Adam yanıt vermedi. Bunun üzerine çocuk dil değiştirdi. Adam yine yanıt vermedi. Piç kurusu birkaç değişik dilde aynı cümleyi yineledi. Ötekiler olanlara bakıp gülüyorlardı.

Bu kez dördü birden sigara istemeye koyuldular.

'Mister, mister, smoke... smoke...'

Adam bir daha, ama bu kez oldukça kuvvetle ipi çekti. Zil daha da kuvvetli vuruşlarla çınladı ve durdu. Adam başını kaldırarak tekdüze pencerelere bir daha baktı. Çocuklar sustu, sessizce pencerelere baktılar. Zilin sesi tekrar tekrar duyuldu. Sonunda üst pencerelerden birin-

den bir gürültü geldi. Şişman bir kadının sarı boyalı başı gözüktü. Yarı beline kadar pencereden sarkarak:

'Anladık artık, yeter! Görmüyor musun, burda değil. Gece yarısına kadar senin zilini mi dinleyeceğiz!' dedi.

Adam tam yanıt vermeye hazırlanıyordu ki, binanın başka bir penceresinden şişman, pazılı, yarı çıplak, kel kafalı bir adam göründü; kaba bir sesle:

'Git buradan Allah aşkına be adam, uyuyacağız, öğlen oldu!' diye bağırdı. 'Daha yeni geldik uyumaya!'

'Ben, bayan...'

Denizciye benzeyen şişman adam lafını ağzına tıkadı:

'Şimdi sana da, bayanına da... Başıma bela açma, defol bakalım!'

'Bu kadar kızdıracak bir şey yapmadım.'

'Köşede başkaları var, oraya git. Hepsi bir. Bas git!'

Bunu söyledikten sonra öfkelenerek içeri girdi, pencereyi kapattı. Kadın da içeri girmişti. Piç kuruları olan biteni seyrediyordu. Adam bir kez daha binaya, bu acayip insanlarla dolu binaya baktı. Bir kez daha çıngırağın ipine göz attı. Sonra avucunda tuttuğu kağıt parçasını okudu.

Orada bir adres yazılıydı. Birisi vermişti. Bir sokak adı, bir numara ve bir kadın adı. Fena değilmiş. Öyle demişlerdi ona."

İkinci örnek *Metin İlkin*'den, *Çoban Ateşi* (30).

"Fabrikadan çıkarlarken, Hüseyin'e, 'Acelen mi var?' dedi Asım. Sesi yoklayıcıydı.

Hüseyin, sıranın başında durmuş, kollarını kaldırmıştı aranması için. Kapıcının koltuk altlarına değen ellerinin aşağılara inmesini, yani aranma işleminin bitmesini beklerken, başını çevirdi Asım'a 'Var ya' dedi tok sesle. Aranma sırasını savınca eyvallah edip yürüdü önden.

Asım, ardından yetişip can sıkar sözler edince, giderayak, 'Öyle ya,' dedi. 'Elbet. Birbirimizden çok şey öğreniyoruz.' Cevap beklemeden, şayak paltosunun yakasını kaldırıp göğsünü sıkıştırmaya uğraşan Asım'a bir an baktı ve öne geçti. Asım gibi yakasını kaldırdı giderken, göğsünü sıkıştırdı. Sulu kar durmuş, hava kımıltısızdı ama soğuk gene o insanın içine işleyen soğuktu.

Asım, şu birbirimizden çok şey öğreniyoruz sözüne mim koymuştu. Hüseyin'in ardından bakıp bakıp düşündü ne demek istediğini,

bir anlam çıkaramadı. Ama öğrenmek kelimesi düşündükçe dürten, bir şeyi bir yere doğru harekete geçirmeye zorlayan bir kelimeydi. Birden hızlandı. Hüseyin'i gözden kaçırmamak, nereye gittiğini öğrenmek istiyordu şimdi. Hem, köşede, doğru yola değil de fabrikanın arka sokağına sapmıştı. Nereye gidiyordu? Ne yapacaktı?

Hüseyin, bir yanı fabrikanın arka bahçe duvarı, öte yanı dağ eteği olan yolun ortasından yürüyordu. Arabaların bile seyrek geçtiği yol, sulu karla batağa dönmüştü. Vırç vırç ediyordu bastıkça. Hüseyin'in, ne kadar sakınarak yürüse bırak ayaklarını paçaları bile ıslanmıştı. Fil köprüsüne varmadan yolu bıraktı, bayıra tırmanmaya başladı alışkın alışkın. Eski köylü elbet barışıktı dağ bayırla, bastığı yere sağlam basıyordu. Hiç kayıp düşmeden güneye yön alıp tepeyi yanlamasına aştı. Öte tepeyle arasında dereye doğru genişleyen bir yamaca çıkmıştı. Kuytu, ağaçlıklı bir yerdi bura. Havası değişikti. Seyrek seyrek ama hep bir yana yatık dikenli çamlar, gurbetteki boynu bükük insanlar gibiydi. Bulunmaları gereken yerden uzakta, yalnızlıklarının sessizliği içindeydiler. Hüseyin, kısa boyuyla, uzandığı her dalı çıtırdatarak bozdu bu sessizliği, ağaçları dile getirdi. Hiç şaşmadan en gevreğine el atıyor, az bir zorlamayla, çatırdatıp alıyordu dalı. Kırdığını kopardığını bir yerde biriktirdi. Göz kararıyla bir sırt odun topladı çabucak. Sonra da bunları denk olabilecek biçimde kırmaya girişti. Kalın ve uzun olanlarının bir ucunu yere dayayıp öteki ucunu elinde tutarak ortasına basıyor, zorlaya zorlaya kırıyordu. Dal birden kırılınca o da birden sarsıldığından kayan gözlüklerini düzeltiyordu hemen. Gözlüğünü düzeltmekten gayrı bir aksaklık yoktu çalışmasında. Ellerinin soğuktan morarmış olması bile işine engel değildi. Elleri, yaptığını bilen ellerdi; o kalın odunları bir pençe gibi kavrayıp kıran eller, düzenli bir denk yapmaya da yatkındı. Ortadan dolayıp bağladığı ipin ucunu kantarlayınca sırta vurulur bir denk olmuştu.

Dönüşte geldiği yerden değil de iki tepe arasından önce doğuya doğru ilerledi, sonra bayır yukarı çıkıp ana yola fabrikanın çok ilersinde ulaşabileceği bir yön tutturdu. Sırtında yükünü duymuyormuş gibi zorlanmasızdı. Gittiği kadar ne ıhlayıp ofladı, ne de mola verdi. Ancak ana yolda indirdi yükünü, bu da kesildiğinden değil bir düşüncesi oldu-

ğundandı. Dengin üzerine oturup gözlerini uzaktaki Demir Döküm Fabrikasına dikti.

İşçiler grevdeydi orda. İşçiler fabrikanın kapısını bırakmıyorlardı. İşverenin türlü oyunlarına uğranılmış, ilgililerin can yakar açmazlarına düşülmüştü de, şimdi işçiler neyle karşılaşacaklarsa hep birlikte göğüsleyebilmek için fabrikanın bahçesinde toplanmışlardı. Gece gündüz oradaydılar. Isınmak için yaktıkları çoban ateşi gece gündüz yanıyordu. Karıları çocukları ellerine geçen çalı çırpı, odun ne varsa taşıyorlardı onlara. İkisi gidip ikisi gelen otobüslerdeki polisler, bir ara engel olmaya kalkıştılar ama başaramadılar. Yakacak adına eski iskemle, sofra tahtaları bile taşındı işçilere. Kadınlar, çocuklar, arılarınki gibi tükenmez bir çabayla evden fabrikaya, fabrikadan eve durmadan gidip geliyorlardı.

Hüseyin, önünden geçen bir kadına, 'Bacı!' diye seslendi, oturduğu yerden kalkmadan.

Kadın, soğuktan büzülmüş, iki büklüm giderken durdu doğruldu.

Hüseyin, 'Şu altımdaki odunları,' dedi.

Kadının yüzü ışıdı. Hüseyin'e sözünü bitirmeden, 'Sendika bugün bir kamyon odun yolladı fabrikaya,' dedi. 'Şimdi bol bol yakacakları var.'

Hüseyin buna sevindi, yüzü güldü. 'Bacı!' dedi, 'Bu odunlar da yansın orada, haa? Ben fabrikanın arkasındaki cüruf yatağına bırakırım, bunu söyle sen. Söyle de ordan alsınlar.'

Kadın, 'Yoo, orda da polis var şimdi,' dedi.

'Orda da mı?' dedi Hüseyin.

'Her tarafa devriye çıkarttılar bugün.'

Hüseyin, ne diyeceğini bilemeden, kadının gözlerine bakıp kaldı.

Kadın, bir Hüseyin'e, bir odunlara baktı ve beklenmedik bir kesinlikle, 'Sen onu benim sırtıma kaldır, hadi çabuk,' dedi. 'Benim kocam orda, bana engel olamazlar.'

Hüseyin, bir tutuşla kaldırdığı dengi, sözünü bitirir bitirmez sırtını dönüp eğilen kadına yükledi. Kadın, bir tartınıp dengeledi yükünü, yürümeye başladı ağırdan. Hüseyin, ardından bir an baktı. Başı soluk bir Karadeniz atkısıyla iyice sarılı olduğundan yüzünü seçememişti.

Ama sırtındaki mantonun, biçimi değiştirilip boyanmış bir asker kaputu olduğunu fark etmişti hemen. Yerler vıcık kar, ayaklarındaki mes lâstiğiydi. İşlemesiz yün çopraları besbelli ki su içindeydi. Bir de, dengi yüklerken eli eline değdiğinden, zayıf ama iri kemikli bir kadın olduğunu anlamıştı."

Üçüncü örnek *Lütfiye Aydın*'dan, *Kum Kadınlar* (31).

"Kıyı suskun. Gittikçe artan sıcaklık her şeyin soluğunu kesmiş sanki. Denizin de...

Sezon yarılandığı halde yazlıkların çoğu boş. Kumsaldan başlayıp, şımarıkça arkadaki en uzak tepelere dek yayılan, üstelik henüz bütünüyle tamamlanmamış dört-beş yıllık devre mülkler eskimeye yüz tutmuş bile. Dökülen beyaz badanaların altından kumlu sıvalar, koskoca çiviler şimdiden sırıtıyor. Sanki büyümemek için özellikle direniyor fidanlar. Kimi bahçelerdeki cılız yeşilliklerin 'terk edilmişlik' duygusunu hepten pekiştirdiği sitede birbirinin aynısı bu yapılardan -sözüm ona- en bakımlısında ufak bir canlılık var yalnızca. Soldan üçüncü evde.

Yaşar Hanım, parmaklığı olmayan balkonda çevreyi izlemekten yorulmuş, yine oturduğu yerde uyukluyor. Bahçe duvarının hemen dibinden başlayan geniş kumsalın az ötesinde uzanan kıpırtısız deniz de uykusundan az önce uyanmış olmalı ki aklına estikçe usulca kıpırdanıyor. Derin mavilik arada ağzını şapırdatan, bir dudağı kumsalda bir dudağı karşıdaki dumanlı dağ zincirinin eteklerinde bir dev...

Her gün sakarinli çayını bitirdikten hemen sonra, neredeyse bedeninin bir uzantısına dönüşen koltuğunda pineklemeye başlayan Yaşar Hanım, iki yıldan beri zorla getiriliyor buraya. Sezon bitimine dek 'mahsur' kaldığı kışla düzeninde sıralanan bu devre mülklerin, un inceliğinde kumlar üzerine yapıldığını, arkadaki yamaca tırmanan komşu evlerin yerinde ise bir zamanlar fundalıklarla badem ağaçları olduğunu anlatmadılar.

Zaten deseler bile kavrayabilecek durumda değil. Bildiği bin bir dil dökülerek, elinde avcunda kalan son birkaç kuruşun da alınıp buraya yatırıldığı. Üstelik kendi mülkü mü, tapusu kızı Fevziye'nin mi üzerine, yoksa artık İstanbul'da olduğu gibi burada da kirayla mı oturuyorlar, netlikle bilmiyor. Sormadı, söylemediler. Böyle olunca da dile dök-

mekten titizlikle kaçındığı (azarlanmak istemiyor) tatsız duyguların en acıtıcı olanı beş parasız kalmışlığını duyumsamak elbet. Özellikle böyle anlarda, zamanın sularıyla aşınan, nemiyle çürüyen ömrünün gereğinden fazla uzadığını düşünüyor. Bir de yapışkan, inatçı yalnızlıklara daha sık terk edildiğini. Acımasızca, aldırışsızca... Nicedir gülüp söylemeyi unutan kızının artık, 'Biz çıkıyoruz anne, eve göz kulak ol,' bile demeden kocası ve çocuklarıyla selamsız sabahsız çekip denize gitmesi nasıl da incitiyor yüreğini, bilmiyorlar... Parlak boyalı takunyaları, terlikleri, siperlikli ucuz şapkaları, şortları; hasır çantalarda yedekli mayoları, havluları, güneş kremleri, şampuanlarıyla evi -kendisini- terk etmeleri..."

Son örnek *Ahmet Say*'dan, *Culp Etti Bir Balık* (32).

"Şirvan köyünde kış ayları korkulu geçerdi. Kışın davarlar sütten kesilir, katık tükenir, sonra ambarlardaki zahirenin dibi görünür, derken kıtlık, derken açlık, derken salgın hastalık baş gösterirdi.

Yirmi sekiz hanelik yoksul bir dağ köyüydü Şirvan. Yolu beli yoktu. Kış bastırınca kabuğuna çekilir, Tanrı'nın vereceği buyrukları beklerdi.

Tanrı her kış aynı buyrukları verirdi; kıştan tabii korkulurdu.

Tee güz günlerinden başlardı kış korkusu. Köylüler biraz da bu yüzden güz günlerini, dönek, yağmur fısıltılı ve çamur yorgunluğunun bitik düşürdüğü güz günlerini sevmezdi. Köyün köpekleri de sevmezdi güz günlerini: Sırsıklam olmuş ve tüyleri derisine yapışmış çoban köpekleri, burunlarını kaldırıp kaldırıp yağmurlu havayı koklar, sonra kuyruklarını kısarak duvar diplerine sığınırlardı.

Akşam basarken köyün içine hüzün dolardı. Akşam alacasında buzağılar yakararak, uzata uzata böğürmeye başlar, güz günlerinin gönül üzgünlüğünü seslendirirdi. Bu seslerle birlikte kimi köylüler ürperir, kimileri de gözlerini ıslak gübre yığınlarına dikerek düşünceye dalardı. Dumanlar tüterdi ıslanmış gübre yığınlarından. Dumanlar ha bire tüter, savrulur, köyün içine buruk bir koku yayardı.

Kış!

Kış ha? Kış?

Zalım kış!

Kışın ala şafak sökmezdi. Kışın güneşin nereden doğduğu ve nereden yitip battığı belli olmazdı.

-Gün Kurudagın orda batiy, denemezdi.

Gökyüzünü kül rengi dev bir kubbe örter, bu kubbeden pul pul karlar inerdi. Kasım ayından martın ortalarına değin, boyna ak pullar yağar, gece ve gündüz, seherde, kuşlukta, zifir karanlıkta, körışıkta hep yağar, ekmek vakti, namaz vakti, uyku vakti demeden, haftalarca, aylarca yağardı.

Kendinden emindi kar. Keyfi isterse lâpa lâpa, okkalı yağar, dilerse savurup uçurarak tipiye çevirirdi. Bazen de hafiflerdi. Hafiflemesine inan olmazdı: Sivrisinekler gibi kararsızca uçuşan kar tanecikleri, önce soluk aldıracak gibi görünür, ama aldatır, köylüler dışarı çıkınca, bakarsın bütün yüküyle domuzuna yağar, bastırırdı.

Gündüzleri kimse kafasını çıkarıp dışarı bakmak istemezdi. Ne bakacak? Yağıyor mübarek! Ve o mübarek, ocak ayı gelince artık bıktırır, lânetlenirdi.

-Lânet! derdi köylüler.

-Kışın kar beyle beyle yagar ise ekinlere eyidir. Lâkin kulak asma babam! Biz ekin değiliz, bize lânet!

Kış kıyamet, köylülerin üstüne abandıkça, köylüler sinerdi. Ama bir Melo vardı, kar falan dinlemez, tipide keyif için dışarı çıkardı! Melo tahsildarlara, ormancılara bile kafa tutardı!"

Dipnotlar

1. Aziz Çalışlar, *Kültür Sözlüğü*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1983.
2. Cengiz Gündoğdu, *Kılını Kıpırdatmayan Adam, Akanyıldız*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1996.
3. Oktay Akbal, *Bizans Definesi*, Can Yayınları, İstanbul, 1990.
4. Anton Çehov, *Eski Ev, Bütün Öyküleri 4*, Türkçesi Mehmet Özgül, Cem Yayınevi, İstanbul, 2006.
5. Kemal Bekir, *Ben, Sen, O, Öteki, Bütün Öyküleri*, Pencere Yayınları, İstanbul, 2009.
6. Maksim Gorki, *Makar Çudra, Yol Arkadaşım*, Çev. Ataol Behramoğlu, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2000.
7. Heinrich Böll, *Ve O Hiçbir Şey Demedi*, Çev. Behçet Necatigil, Can Yayınları, İstanbul, 1999.
8. A. Robbe - Grillet, *Yeni Roman*, Çev. Asım Bezirci, Yazko Yayınları, İstanbul, 1981.
9. Michel Butor, *Değişme*, Çev. Mükerrem Akdeniz, Can Yayınları, İstanbul, 1991.
10. Yüksel Pazarkaya, *Bağsız, Güz Öyküleri*, Cem Yayınevi, İstanbul, 2007.
11. Nathalie Sarraute, *Konuşma ve Alt Konuşma, 20. Yüzyıl Edebiyat Sanatı*, Haz. Prof. Dr. Hüseyin Salihoğlu, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1995.
12. Nathalie Sarraute, *Çocukluk*, Çev. Gülseren Devrim, Can Yayınları, İstanbul, 1990.

13. Nathalie Sarraute, *Konuşma ve At Konuşma*,a.g.e
14. A. Robbe-Grillet, a.g.e.
15. A. Robbe-Grillet, a.g.e.
16. A. Robbe-Grillet, a.g.e.
17. G. Lukacs, *Gerçekçilik Değerlendiriliyor, Estetik ve Politika*, Çev. Ünsal Oskay, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2004.
18. Boris Suçkov, *Gerçekçiliğin Tarihi*, Çev. Aziz Çalışlar, Adam Yayıncılık, İstanbul, 1982.
19. Boris Suçkov, a.g.e.
20. Yalçın Küçük, *Cumhuriyet'e Karşı Küfür Romanları*, Mızrak Yayınları, İstanbul, 2011.
21. Yalçın Küçük, a.g.e.
22. Balzac, *Cousin Pons I*, Çev. Vahdi Atay, MEB Yayınları, İstanbul, 1990.
23. Yalçın Küçük, a.g.e.
24. K. Marx - F. Engels, *Kutsal Aile*, Çev. Kenan Somer, Sol Yayınları, Ankara, 1976.
25. Yalçın Küçük, a.g.e.
26. Oğuz Atay, *Tutunamayanlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
27. Tarık Dursun K., *Denklem, Güzel Avrat Otu-Sevmek Diye Bir Şey*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991.
28. K. Marx-F. Engels, *Yazın ve Sanat Üzerine I*, Çev. Öner Ünalan, Sol Yayınları, Ankara, 1995.
29. Ara Güler, *Pazarlık, Babil'den Sonra Yaşayacağız*, Çev. Sirvart Malhasyan, Aras Yayınları, İstanbul, 2000.
30. Metin İlkin, *Çoban Ateşi, Nöbet*, Berfin Yayınları, İstanbul, 1994.
31. Lütfiye Aydın, *Kum Kadınlar, Gri Gül*, Can Yayınları, İstanbul, 2005.
32. Ahmet Say, *Culp Etti Bir Balık, Güneşin Savrulduğu Yerden-Bingöl Hikayeleri*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2007.

MEKTUP

Mektup biçimde yapıtlar birinci tekili andırır.

Mektup ya bir kişinindir, ya da karşılıklıdır. Mektup biçiminde yapıtlarda yazar, uraya girebilir.

Şimdi mektup örneklerini görelim.

İlk örnek benim bir öykümden. *Ben Doğurdum Seni.* (1)

"Merhaba... Hayır, size dargın filan değilim, rica ederim. Bir rahatsızlık nedeniyle mektuplarınıza cevap veremedim. Bugün kartınızı aldım. Çok güzel, pek beğendim. Bakmasını bilmek bu mu? Ben bu konularda pek beceriksiz ve kararsızım. Peki, Beethoven'i dinlediğinize ve sevdiğinize inandım. Dileğinize katılıyorum.

Merhaba... Dün tuhaf bir şey oldu. Kapım çalındı, açtım, bir bey, doktormuş. Beni muayeneye gelmiş. Şaşırdım tabii, doktor filan çağırmadığımı, bu işte bir yanlışlık olduğunu söyledim. Doktor, meğerse sizin arkadaşınızmış, siz istemişsiniz beni görmesini.

(Bu olaydan sonra yeni bir döneme giriliyor. Bunu, şöyle anlattı kadın. 'Deniz kıyısında güneşi seyrediyordum. Sakin, sessiz bir havada batıyordu güneş. İçim sızlıyordu. Sanki güneşi, hem ilk kez, hem son kez görüyordum. Birden hava patladı. Fırtına koptu. Güneşle birlikte kocaman bir dalga üstüme geldi. Bir yanım yanıyordu sıcaktan, bir yanım buz kesmişti soğuktan. Şaşkındım. Korkuyordum. Ne yapacağımı bilemiyordum. Onun mektuplarını bekliyordum. O, her mektubunda kapalı yüreğimi açıyordu.')

Bu Sözü Hiç Kimseden Duymadım Ben

Merhaba... Elimde kalem, öylece oturuyorum dakikalardır. On dört sularında aldım mektubunuzu. Sonra bir coşku başladı, bir sevinç. Sanki bahar gelmiş. Mektubunuzu çantama koydum çıktım dışarı. Gözlerim dolup boşalıyor. Peki nedir bu coşku, nedendir? 'Sizi kim ürkütmeye kalkarsa canına okurum.' diyorsunuz. Neden seviniyorum bu sözlere. Hani hiç kimseye ihtiyacım olmadan yaşardım ben. Kimseye güvenmem gerekmezdi. Kimsenin canının okunmasına -benim yüzümden- kıyamam. Bunu hiç istemem sizden. Neden bu kadar sevinç o halde? Yorgun sırtımı yumuşak, sıcak bir yere dayamışım daha cesur bakıyormuşum gibi insanlara. Çünkü bu sözü hiç kimseden duymadım ben. İstedim mi hiç? Bilmiyorum. Öyle alışkınım ki en doğal haklarımı bile savaşarak almaya, yanımda kimse olmadan üstelik. Hayır... hayır, lütfen bugün veya yarın benim için kimseyi gücendirmeyin. Ama 'Bunu yapabilirim sizin için' sözünü duymak şaşırtıcı bir biçimde etkiledi beni.

Sözünüzde Durun

Nazik olmaya, çekingen olmaya zorunlu değilim. Size 'Bana yazın, lütfen bekletmeden yazın' diyecek kadar neden açık yürekli olmayayım. Gerçek insan sıcaklığını nasıl özlemişim yıllardır. Nasıl alışmışım ellerimin üşümesine. Mektubunuz önümde. 'Bu güzel dostluğa, mektuplarla başlayan bu ilişkiye, sizin güzel duygularınıza bir milim toz düşmeyecek. Benden dolayı asla üzülmeyeceksiniz, pişman olmayacaksınız, yüzünüz hiç bulutlanmayacak' diyorsunuz. Bu sözünüzü tutun lütfen, bu sözünüzde durun... Yanlışlarım ve çirkinliklerimle, beynimde dolaşan sözcüklere yetişmeyen ellerimle, iç dökmelerimle bileyim ki siz, benim merhaba diyebileceğim bir insansınız. Güzel bir dünya istiyorum. Kimsenin kimseyi özel yaşamı için kınamayacağı bir dünya... İnsanlarda toplum bilincinin geliştiği bir dünya, insanların üretmek için yarıştığı, yaşamak için (sömürmek ve savaşmak için değil) bir dünya...Mutlu olmayı seviyorum. Mutluluklar yaratıyorum kendime. Günler uzadı diye seviniyorum... Sizi dinliyorum. Birbirimize anlatacak şeyimiz kalmadığı güne kadar dinleyeceğim, anlatmaktan bıktığınız güne kadar.

Mutluluk

Pazartesi günü bakın ne yaptım. Bir çay demledim, sigaramı alıp alıp pencere önüne oturdum. Gözüm yolda. Kesinlikle biliyorum, mektubunuz gelecek. Sonra güldüm kendime. Şaşırdım da. Hani gelmezse mektup, korkunç bir düş kırıklığı yaşayacağım. Binbir özür bulacak mantığım. Aklım azarlayacak yüreğimi. Daha büyümedin mi diyecek. İnsanların pek çok uğraşı var, işi gücü var. Hepsini biliyorum. Yine de düş kırıklığı, o hüzün bütün gün kemirecek yüreğimi. Bu duygu çok hoşuma gitti. Yıllardır böyle beklememiştim... Ne tuhaf cesaret değil mi, sizin mektubunuzu beklerken yaşadığım duyguları olduğu gibi yazıyorum. Biliyor musunuz ben, birçok şeyi erteledim. Artık ertelemek istemiyorum. Düşünmeyi, güzel dostluklar kurmayı, ağlamayı ertelemek istemiyorum. Bastırılmış, biriktirilmiş duyguların, isteklerin ağırlığını istemiyorum. Varlığımı ezen bedeller ödemek istemiyorum. Nasıl anlatsam, yaşamak istiyorum. Kırgınlıklarımla, üzüntülerimle, o korkunç umudumla, iyimserliğimle sorumluluklarımı unutmadan yaşamak istiyorum. Mutluluk nedir? Bunu soruyorsunuz. Düşünmek istemiyorum. Hep birini mutlu etmektir dedim mutluluğa. Şimdi içime dolan sevinç mutluluktur diyorum. Ne kadar sürerse sürsün. Yaşlanırsam, yaşlanacak kadar yaşarsam güzel şeyler düşüneceğim. Mutluluk zamanlarımı... Nasıl da coşkuyla beklemiştim o mektupları diyeceğim. Yaşamıma renk katmışlardı. Mektuplarımı beklediğinizi ve bana yazmaktan mutluluk duyduğunuzu söylüyorsunuz. Mektuplarımı beklediğiniz ve yazmaktan sevinç duyduğum sürece yazacağım. Yazmak sıradan bir iş gibi gelirse bir gün, yazmam. Yazmanızın bir külfete dönüştüğünü sezersem de yazmam. Siz de benim gibi yapın. İçinizdeki kıpırtı biterse söyleyin bana. Bir şeyin tam zamanında bitmesi yıkmaz beni. Beni yıkan bitmiş şeyleri yük gibi taşımak..."

Balzac'ın *İki Yeni Gelinin Anıları* (2) adlı yapıtından. Roman baştan sona karşılıklı mektuplardan oluşur.

"MADAM DE MACUMER'DEN VİKONTES DE L'ESTORADE'A

Marsilya, Temmuz

Benim böyle birdenbire kaçışım seni pek şaşırtacak; çok utanıyorum, ama bilirsin yalandan hoşlanmam; seni de hiç eksilmeyen bir

coşkuyla severim; bunun için işin aslını kısaca söyleyeyim: Çok kıskanıyorum. Felipe sana çok bakıyordu. O senin kayanın altında sessiz sedasız konuşmalarınız yok mu, beni bitiriyor, kötü kişi ediyor, huyumu değiştiriyordu. Senin gerçekten İspanyol kadınlarını andıran güzelliğin ona herhalde Maria Herediya'yı hatırlatıyordu; benim kıskançlığım yalnız bugüne değil, düne de karşı. Senin o canım kara saçların; o güzel kara gözlerin; üzerinde hem bir nur gibi annelik sevinçlerinin parladığı, hem de o nurun gölgesi gibi eski acılarının anlamlı anıları okunan alnın, benim sarışın kadın beyazlığımdan da daha beyaz o güney kadını tazeliğin; çizgilerindeki pürüzsüzlük; cici vaftiz oğlum bir meyve gibi sarktığı zaman tenteneler içinde parlayan memen, bütün bunlar benim gözlerim için de, gönlüm için de, bir azap oluyordu. Salkım salkım saçlarıma peygamber çiçekleri taktım, sarı örgülerimin çiğliğini kiraz rengi kurdelelerle gidermeye çalıştım, hiçbiri kâr etmedi; bütün bunlar, o La Crampade dediğin çölde bulacağımı hiç ummadığım Renée'nin güzelliği yanında pek sönük kalıyordu.

Felipe çocuğa da pek imreniyordu; sanki düşman kesildim çocuğa. Evet, senin evini dolduran, canlandıran, orada ağlayıp gülen o küstah, benim olsun istiyordum. Macumer'in gözlerinde üzüntüler görür gibi oldum; acı içindeydim. Sen çok güzel bir kadın, üstelik de mutlu bir annesin, ben senin yanında oturamam. İkiyüzlü! Bir de yakınıyordun! Bir kez senin l'Estorade, hoş bir adam; konuşması çok tatlı, kır saçları, gözleri güzel; güney erkeklerine vergi tavırlarında insanın hoşuna giden bir hal var. Benim görüp anladığıma göre o, er geç, Bouches-du-Rhone milletvekili olacak; mecliste kendini tanıtıp ilerler; ben de sizin isteklerinizi yerine getirmek için gene elimden geleni yaparım. Gurbette çektiği eziyetler ona bir dinginlik, ılımlılık vermiş. Politikanın yarısını öğrenmiş demektir. Bence, kardeşçiğim, politikacı olmak demek, ağırbaşlı gözükebilmek demektir. Macumer'e de söyledim ya, senin kocan büyük bir devlet adamı olacağa benziyor.

Her neyse, senin mutlu olduğuna inandıktan sonra pır diye uçup gittim; şimdi hoşnutlukla Chantepleurs'e dönüyorum; Felipe, çaresini bulup beni anne etsin, göğsümde seninkine benzer güzel bir çocuk olmadan seni Chantepleurs'e istemem. Sen şimdi bana ne desen haklısın; deli de, hain de, budala de. Ne yapalım? İnsan kıskançlık çekti mi, de-

li de olur, hain de olur, budala da. Sana gücenmedim, ama acı çekiyorum, o acıdan kurtulmak...

VİKONTES DE L'ESTORADE'DAN MADAM DE MACUMER'E

...

Ben seni bilirim: Beni bırakıp gittiğine şimdi utanıyorsundur. Ama sen istediğin kadar kaçmış ol, bugün sana kayanın dibinde söylemeye karar vermiş olduğum sözlerin birinden bile vazgeçmeyeceğim, hepsini yazacağım. Çok rica ederim, mektubumu dikkatle oku; çünkü Macumer'in sözü çok geçecek, ama ben asıl ondan değil, senden söz edeceğim. Bir kez, benim cici kardeşçiğim, sen onu sevmiyorsun. İki yıl geçmez, sen bu taparcasına sevgiden bıkarsın. Sen hiçbir zaman Felipe'ye bir koca diye bakmayacaksın; onu hep bir aşık sayıp bütün kadınların aşıklarına oyun ettiği gibi sen de ona tasasızca oyunlar edeceksin. Hayır, sen onu saymıyorsun; sende, gerçek bir sevgilinin Tanrı diye baktığı erkeğe beslediği korku dolu şefkati, derin saygıyı görmedim. Şaşma, meleğim, ben de aşkı inceledim, ben de gönlümün uçurumlarına sondamı attım. Seni iyice incelediğim için güvenle söyleyebilirim: Sen sevmiyorsun. Evet, Paris kraliçesi sevgili Louiseim, bütün kraliçeler gibi sen de işveli bir işçi kız sayılmak, ona göre davranış görmek sevdasındasın; sen güçlü bir erkeğin egemenliğine, sana tapacağına bir kıskançlık anında kolunu tutup incitecek bir erkeğin egemenliğine girmek istiyorsun. Macumer seni o kadar seviyor ki, sana çıkışması da, karşı koyması da söz konusu olamaz. Senin bir tek bakışın, o gönül avlayıcı sözlerinden bir tanesi, onun o güçlü iradesini eritivermeye yeter. Seni pek sevdiği için, sen er geç, onu hor göreceksin. Yazık ki, o sana çok yüz veriyor; vaktiyle manastırda ben de sana öyle yüz vermez miydim? Sen dünyanın en çekici kadınlarından, düşünülebilecek en büyüleyici bir zekaya erişmiş insanlarından birisin. Hele doğruluğuna hiç diyecek yoktur; ama kibar çevresi, bizim kendi mutluluğumuz için bizden birtakım yalanlar, senin hiçbir zaman tenezzül etmeyeceğin yalanlar ister. Örneğin, herkes bir kadının kocası üzerindeki etkinliğini belli etmemesini diler. Toplum hayatında bir erkek, karısını aşıkça sevse bile, onun âşıkı olarak gözükmemek zorunda olduğu gibi, bir kadın da bir sevgili diye ortaya çıkmamalıdır. Oysa siz ikiniz de bu yasayı hiçe sayıyorsunuz."

Çehov'dan bir örnek. *İki Mektup.* (3)

"Ciddi bir soru

Sevgili, değerli amcacığım Anisim Petroviç,

Sizin de yakından tanıdığınız olan Bay Kuroşeyev az önce bendeydi; konuşmamız sırasında ondan komşunuz Bay Murdaşeviç'in ailesiyle birlikte yurtdışından döndüğünü öğrendim. Bu habere ne denli şaşırdığımı bilemezsiniz, çünkü Murdaşeviç'in yurtdışına yerleşeceği söyleniyordu. Değerli, sevgili amcacığım! Eğer ben yeğeninizi birazcık seviyorsanız, lütfen hemen Murdaşeviçlere gidiniz ve evlatlıkları Maşa'nın sağlık durumunu benim için öğreniniz.

Şimdi size bir gönül gizimi (sırrımı) açacağım. Bu konuda size, yalnız size güveniyorum. Ben Maşa'yı, Maşenka'yı bütün yüreğimle sevmiştim, şimdi de seviyorum, hem yaşamımdan daha çok... aradan geçen altı yıl ona karşı duyduğum aşkı daha da körükledi. Nasıldır şimdi, iyi midir, merak içindeyim. Bana durumunu, beni unutup unutmadığını, eskisi gibi sevip sevmediğini öğrenip bana bildirin lütfen. Kendisine mektup yazmamı ister mi? Bütün bunları bana ayrıntılarıyla yazın, amcacığım.

Maşa'ya benim eski çekingen, yoksul öğrenci olmadığımı anlatın... Artık bir sorgu yargıcıyım ben, mesleğim, param var. Kısacası, mutluluğum için tek eksiğim Maşenka'dır.

Hemen yanıt vermeniz dileğiyle sizi kucaklar, öperim.

Yeğeniniz Vladimir Greçnev"

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Panorama* (4) adlı yapıtından. Burada iki kişi birbirlerine mektup yazıyorlar.

İzmir'de Dış Ticaret Ofisi Müdürü Cahit Halit, Diyarbakır Lisesi edebiyat ve felsefe hocası Ahmet Nazmi'ye yazıyor:

"Birader, ne dersin! Şu bizim mecmua günün en mühim siyasi meselelerinden biri oldu. İlk nüshaları, biliyorsun, hemen hiç kimsenin rağbet ve alakasını çekmek şansına erememişti. Şimdi ise, her çıkışında kimini hayranlığa, kimini hayrete, kimini heyecana, kimini merak ve tecessüse düşürüyor. Bazı kimseleri ise ya kızdırıyor, ya işkillendiriyor ya da sadece sinirlendiriyor. İlk zamanlar, bu çeşit çeşit reaksiyonlar, bizi çok sevindirdi; bizim çok hoşumuza gitti; bize adeta bir

muvaffakıyet sarhoşluğu verdiydi. Zira, senin de pek iyi bildiğin gibi, birkaç arkadaşla beraber bu mecmuayı çıkarırken güttüğümüz başlıca hedef, muhitte -velev pek dar bir muhitte- bir fikir hareketliliğine önayak olmak, inandığımız bazı prensipler üzerine bir 'İçtihat Kapısı'nın açılmasına yardım etmekti. Başlıca hedef, dedim. Tabii bunun yanı sıra bazı müsbet maksatlarımız, millet ve memleket ölçüsünde bazı iddialarımız da yok değildi. İstiyorduk ki ve hala istemekteyiz ki, şu yurdun henüz halledilmemiş, hatta henüz adları konuşulmamış hayati davaları, gündelik politika cereyanları dışında, bürokratik görüş ve anlayışların üstünde bir yüksek seviyeye çıkarılsın ve orada yalnız ilmin aydınlığıyle tahlil ve tefsir edilsin.

'Nitekim, şimdiye kadar, çıkan yazılarımızın da yeter bir vuzuhla göstermiş olacağı gibi, biz, bu seviyenin bir parmak aşağısına kaymamak için uğraşıp durmaktayız. Fakat, nedendir bilmiyoruz, birtakım gözle görülmez eller bizi, eteklerimizden yakalamış -demin politik ve bürokratik diye vasıflandırdığım- tabakalara doğru çekip sürüklemeye çabalıyor. Eğer, sana yolladığım son nüshaları okumaya vakit buldunsa, mutlaka sezmiş olacaksın ki, şimdiden, hiç sevmediğim bir polemik tonuyle bunlara karşı kendimizi istemeyerek müdafaa etmek zorunda kalmaya başlamışızdır. Zorunda diyorum. Çünkü, bilmezsin, son zamanlarda sağdan soldan ne sinsi sinsi hücumlara uğrayıp durmaktayız. Garibi şu ki, bu hücumlara doğrudan doğruya hedef olan fikirlerimiz değil, şahıslarımızdır. Önce bunları işitmemezlikten, bilmemezlikten gelmeye, bunları hiçe saymaya karar vermişken bir de baktık ki, fikirlerimizin müdafaası keyfiyeti ancak şahıslarımızın müdafaası şartına bağlanıp kalmıştır. Sana, canını sıkmazsam bu 'incarnation' hadiselerine dair birkaç misal vereyim: Mesela arkadaşlardan biri, geçenki nüshalarımızda, memleketin baştanbaşa elektrik enerjisine kavuşturulması için bir fenni proje taslağı mahiyetinde üç makale neşretmişti. Bu makaleler o kadar teknik, o kadar rakam, grafik ve hatta cebir muadelelerini andırır şeylerle yüklüydü ki, ben bile okumakta müşkülat çekip yarıda bırakmıştım. Bu arkadaş, Almanya'da poli-teknik tahsilini yapmış, Almanya'nın en tanınmış sanayi müesseselerinden birinde staj görmüş genç bir elektrik mühendisidir ve memlekete döneli iki yılı geçtiği halde, kendi ihtisas sahasında bir vazife başına geçebilmek şöyle dursun,

nafakasını tedarike yarar herhangi bir iş dahi bulamamıştır. Buna rağmen içi, yurdun kalkınma hareketine bir hizmette bulunmak ateşiyle yanıp tutuşmaktadır ve eminim ki, bahsettiğim o üç makaleyi bu heyecanın tesirinden başka hiçbir itkiye kapılmaksızın yazmıştır. Halbuki, muarızlarımızdan birinin ortaya attığı bir iddiaya -daha doğrusu bir iftiraya- göre bu neşriyatıyle bir büyük Alman firmasının reklamını yapmakta ve Türkiye'de ona geniş bir teşebbüs sahası açmak dilemekteymiş. Delil mi istersiniz? Çünkü genç mühendisimiz tahsilini bitirir bitirmez, memlekete döneceği yerde, yıllarca bu müessesede çalışmışmış ve şimdi de -kimbilir belki- burada, yine bu müessesenin menfaatlerini temsil vazifesini almışmış!"

Diyarbakır Lisesi'nde edebiyat hocası Ahmet Nazmi, İzmir'de Dış Ticaret Ofisi Müdürü Cahit Halit'e yazıyor:

"İnanır mısın ki, bir haftadan beri hep mektubunun tesiri altındayım? Anlattığın hadiselerin, benim gözümde, birer kabustan farkı yoktur. Sen ise bunun karanlık çalkantıları arasında bana, aksak adımlarla yürüyen bir somnanbül gibi görünüyorsun. İlk defa olarak ifade tarzında da bir sıtma nöbeti içinde sayıklayan insanın birbirini tutmaz, karışık, bulanık söylenişlerini sezer gibi oldum. Önce halinden memnun bir adam edasıyle konuşmaya başlıyorsun; mecmuanın kazandığı rağbet ve muvaffakıyetten sevine sevine bahsediyorsun. Sonra birden, tonun değişiveriyor. Sende, şimdiye kadar hiç görmediğim bir sinirlilikle -hatta bir hınçla- mahut hadiselerin hikayesine girişiyorsun. Hikayesine, dedim, tefsir ve te'viline diyecektim. Zira, mektubunun son satırlarına kadar adeta kime hitap ettiğini unutup ve beni de mecmuanızın yüzlerce okuyucusu arasından biri yerine koyup, size hücum edenlerin yargısını ve arkadaşlarının savunmasını yapmaya kalkışıyorsun. Bütün bu izahlara, bu teminata, ne lüzum vardı? Senin ve arkadaşlarının bu fikir hareketine ne yüksek, ne asil, ne masum bir heyecanla atılmış olduğunuza bütün mevcudiyetimle kani bulunduğumdan, acaba kafi derecede emin mi değilsin? Gerçi, sizin aleyhinizde söylenen sözlerden ve yazılan yazılardan bir tanesini işitmedim ve görmedim. Fakat, işitip görseydim dahi, kendimi -velev bir an için olsun- bunlara hedef olanlar hakkında şüpheye benzer herhangi bir hisse kaptırmanın imkanı olamazdı.

'İşte, -bunun böyle olduğunu sen de pek iyi bildiğin halde- arkadaşlarını benim gözümde temize çıkarmaya ve düşmanlarını yere batırmaya uğraşır gibi ağızlar kullanışını, tavırlar alışını, bundan dolayıdır ki, bir ruh krizi geçirmekte olduğunun belli alametleri telakki ettim. Üzüntüm de yine bundan dolayıdır. Sen ki, muvazene ve huzur denilen şeylerin ta kendisiydin. Kaç yıllık dostluk münasebetimiz esnasında bir kerecik, ne bir çelişmeye düştüğünü, ne de herhangi bir münakaşada -öfkelenmek şöyle dursun- kafanın kızıştığını hatırlıyorum. Dünyayı öyle ilmi bir tarafsızlıkla görüşlerin, en karışık hadiseleri öyle bir basite çevirişlerin vardı ki, beni bazen hayrete, birçok defa da hayranlığa düşürürdü. Sakın, birkaç aylık bir basın polemiği, kuru gürültüleriyle senden, bütün bu zeka ve ruh düzenliğini alıp götürmüş olmasın? Hem de ne polemik, iki gözüm! Böyle bir aşağılık kavgadan senin gibi bir fikir ve iman adamı yüz defa yenerek çıksa da yine yenilmiş sayılır.

'Seni bu maceraya sürükleyen o güzel iyimserliğin yanında benim hazin kötümserliğim, itiraf edeyim ki, bana şimdi hakimliğin ve doğru görürlüğün tam bir eşiti gibi geliyor. Bir de bıkmadan, usanmadan beni, hâlâ aksiyona ve harekete çağırıyorsun. Maksadın beni de ellerim kollarım sıvanmış olarak yanıbaşında, böyle bir kördövüşüne atılmaya hazır görmek midir? Eğer bu sahada herhangi bir işe yarayacağımı bilsem hemen size katılmakta bir dakika tereddüt göstermezdim. Zira, dostlukta fedakarlığı kendim için bir zevk bilirim. Fakat, ben -mektubunda anlattığın şartlar altında- sizin safınızda yer aldığım gün, korkarım ki, fedakarlığı göze almak zorunda kalacak sizler olmayasınız.

'Mesela, dil meselesi hakkında yazdığım etüdü, şimdiye kadar göndermiş bulunsaydım, sen de bunu neşre başlamış olsaydın, size atfedilen cürümlere bir tanesi daha ilave edilecek ve bunun adına da 'mürtecilik' denilecekti. Yani bir yandan sanayileşme aleyhtarlığı, bir yandan komünistlik, öbür yandan da mürtecilik! Birbirlerinin tam zıttı olan bu üç vasıf, aynı fikir etrafında toplandıklarını söyleyen bir grup insan ya da belli bir maksatla çıkmak iddiasında bulunan bir mecmua üzerinde nasıl toplanır? Ben, yalnız bu bilmece karşısında hayretlere düşmekle kalacaktım; sizlere de benim 'mürteci' olmadığımı ispat vazifesi düşecekti.

'Yok, yok; bırak beni azizim, Dicle kıyılarındaki avareliklerime, bırak beni, Amed surları etrafındaki hulyalarıma... Belki bunlar, günün birinde sizin fikir hareketlerinizden daha özlü meyveler verecektir; belki de tek meyve vermeyecektir. Fakat, her iki ihtimal sonunda da şununla teselli bulacağım ki, büyük Yunus'un, 'Bir ben vardır bende benden içeru' dediği 'şeye' birtakım kirli ve sakar eller dokunmak fırsatını bulamayacaktır.

'Bu satırları okurken dudaklarında yine o acayip gülümseyişin belirdiğini görür gibi oluyorum. Bilirim, sen bende daima küçük bir egoist hüviyeti bulmuş ve beni daima 'fildişi kuleleri' içine çekilen entelektüellerle karıştırmışsındır. Fakat, emin ol ki, beni bu hale sokan, beni bu halde karar kılmaya sevk eden hisle, o kendini beğenmişlerin kompleksleri arasında hiçbir münasebet yoktur. Benim, bir kenarda, herkesten uzak kalmayı tercih edişim -onlarda olduğu gibi- herkesi kendimden aşağı görmek illetinden ileri gelmiyor."

Dostoyevski'den bir örnek. *İnsancıklar.* (5)

"Biricik Varvara Alekseyevna'm!

Dün mutluydum, çok çok mutluydum! İnadınızdan vazgeçtiniz sonunda, dinlediniz sözümü. Akşam saat sekizde uyandım (bildiğiniz gibi, iş dönüşü bir iki saat kestiririm, canım), kandili yaktım, kağıtlarımı hazırladım, kalemimin ucunu açıyordum ki, şöyle bir başımı kaldırınca yüreğim hop etti! Ne istediğimi, yüreğimin neyi özlediğini anlamıştınız! Baktım, perdenizi aralamış, tıpkı o zaman size çıtlattığım gibi kına çiçeği saksısının kenarına kıstırmıştınız. O anda camın arkasında yüzünüzü gördüm sanki, siz de bana bakıyorsunuz, beni düşünüyorsunuz sandım. O tatlı yüzünüzü iyice seçemiyorum diye canım ne sıkıldı bilemezsiniz, birtanem! Bir zamanlar bizim gözlerimiz de görürdü uzağı, anacığım! İhtiyarlık hiç iyi bir şey değil, canımın içi! Ara sıra gözlerim bulanır gibi olmaya başladı bile. Akşam biraz çalışacak, bir şeyler yazacak olsam sabah gözlerim kıpkırmızı kalkıyorum yataktan. Durmadan yaşarıyorlar. Öyle ki el yüzüne çıkmaya utanıyorum. O anda gülüşünüz geldi gözümün önüne, meleğim. Tatlı, içten gülüşünüz... yüreğime, sizi öptüğüm zamanki duygu doldu gene. Anımsıyor musu-

nuz Varvaracık, nasıl öpmüştüm sizi? Hatta işaret parmağınızı sallayarak bana sitem ediyorsunuz gibime geldi. Öyle mi, yaramaz? Mektubunuzda her şeyi ayrıntılarıyla yazın bana.

Varvaracık, pencerenizin perdesi üzerine ne düşünüyorsunuz? Çok hoş değil mi? Çalışırken de, gece yatağa girince de, sabah uyanınca da orada beni düşündüğünüzü, beni andığınızı, sağlığınızla neşenizin yerinde olduğunu biliyorum. Perdenizi indirdiğinizde 'Hadi, Makar Alekseyeviç, yatma zamanı geldi artık!' demek istediğinizi anlıyorum. Kaldırınca da 'Günaydın Makar Alekseyeviç, nasıl uyudunuz bakalım?' ya da 'Nasılsınız Makar Alekseyeviç, iyi misiniz? Bana gelince, Tanrı'ya şükürler olsun, çok iyiyim!' demek istediğinizi... Görüyorsunuz ya ne güzel düşünmüşüm bunu, canım. Mektuba bile gerek kalmadı! Çok güzel, değil mi? Böyle işlerde ustayımdır Varvara Alekseyevna!

Önce şunu bildireyim canımın içi, bu gece beklediğimin tersine, çok iyi uyudum. Oysa insan yeni taşındığı evde ilk günler pek uyuyamaz. Yabancılık çeker, uyku tutmaz gözünü. Bu sabah yataktan dipdiri kalktım. Gözlerimin içi parlıyordu! Ne güzel bir sabahtı, değil mi sevgilim!... Pencereyi açtım. Güneş pırıl pırıldı, kuşlar cıvıldaşıyordu dışarıda. Tatlı ilkbahar kokuları doldu içeri, doğa cıvıl cıvıldı... İlkbahar kendini belli ediyor artık. Bugün güzel güzel hayaller bile kurdum. Hayallerimde hep siz vardınız kuşkusuz Varvaracık. İnsanlara büyük mutluluklar veren; doğayı süslemek için yaratılmış cici bir kuşla karşılaştırdım sizi. Binbir derdi olan biz insanların, kuşlara özgü o masum, uçarı mutluluğa imrenmemizin gerektiğini düşündüm kendi kendime... böyle bir sürü şey geldi aklıma. Anlayacağın, soyut konulara daldım. Küçük bir kitap var bende Varvaracığım, hep böyle şeylerden söz ediyor. Bununla şunu söylemek istiyorum, anacığım, insanın aklına bazen çok tuhaf düşünceler geliyor. İlkbahara girdiğimiz için insan hep hoş, yüce şeyler düşünüyor, tatlı hayallere dalıyor. Dünyayı toz pembe görüyor. Ben de bu yüzden yazdım bunları size zaten, ne var ki hepsini o küçük kitaptan aldım. Yazar duygularını, özlemini mısralara dökmüş:

Niçin bir kuş, yabani bir kuş değilim!

Arkası var elbette... Daha bir sürü düşüncelerden söz ediliyor, ama bırakalım şimdi! Söylesenize Varvara Alekseyevna, bu sabah nereye gittiniz öyle? Daireye gitmek için hazırlanmaya bile başlamamış-

tım daha, bir ilkbahar kuşu gibi dışarı attınız kendinizi. Avluyu geçerken öyle neşeli bir haliniz vardı ki, sizi seyrederken mutluluktan yüreğim hızlı hızlı çarpmaya başladı! Ah Varvaracık, Varvaracığım!... Üzülmeyin; gözyaşları hafifletmez insanın kederini; bunu biliyorum, biricik dostum benim, tecrübelerimden biliyorum. Son günlerde biraz daha sakinsiniz, sağlığınız da düzelir gibi oldu. Fedora'nızdan ne haber? Ah, ne iyi bir kadındır o! Neler yaptığınızı, keyfinizin yerinde olup olmadığını yazın bana Varvaracığım. Gerçi biraz huysuzdur Fedora, ama siz bakmazsınız öyle şeylere... Ne olursa olsun, gene de iyidir!(...)

8 Nisan

Sevgili Makar Alekseyeviç!

Şunu bilesiniz ki, artık çok oluyorsunuz! Size yemin ederim, iyi yürekli Makar Alekseyeviç'im benim, yolladığınız şeyleri alırken utanıyorum. Onları bana yollamak için kendinizi ne sıkıntılara soktuğunuzu, en büyük ihtiyaçlarınızdan nasıl kısıntı yaptığınızı biliyorum. Kaç kez söyledim size, hiçbir şeye ihtiyacım yok benim, hiçbir şeye! Şimdiye dek bana yaptığınız bunca iyiliğe karşılık verecek gücüm yok. Ne yapacağım bu saksıları? Kına çiçeği hadi neyse ama ıtır çiçeğini ne diye aldınız? Dalgınlıkla ağzımdan bir söz kaçırdım mı (şu ıtır çiçeği konusunda olduğu gibi) hemen gidip alıyorsunuz. Korkarım çok pahalıydı. Ne hoş çiçek açmış ama! Kırmızı kırmızı. Böylesine güzel ıtır çiçeğini nerede buldunuz? Pencerenin tam ortasına, en görünür yere koydum onu. Duvarın dibine bir tahta uzatıp üzerine saksıları dizeceğim, hele bir param olsun! Fedora sevinçten ne yapacağını bilemiyor. Odamızın cennetten farkı yok şimdi... her yer pırıl pırıl, hoş! Ah, şu şekerleri de niçin yolladınız? Ne yalan söyleyeyim, mektubunuzu okuyunca benden sakladığınız bir şeylerin olduğunu hemen anladım... ilkbahar, içeri dalan tatlı ilkbahar kokuları, kuşların cıvıldaşması... Bir de şiir olsa tam olurdu, diye geçirdim içimden. Evet, Makar Alekseyeviç, bir şiir eksik mektubunuzda! Duygulu sözler, toz pembe hayaller... hepsi hepsi var! Perdeyi saksının kenarına sıkıştırmak aklımın ucundan bile geçmemişti. Saksıların yerini değiştirirken araya sıkışmış, öyle kalmış.

Ah Makar Alekseyeviç! Ne kadar dil dökerseniz dökün, beni kandırmak için gelirinizi ne kadar şişirseniz şişirin, size yettiğine inandırmaya çalışın beni, gene de gerçeği gizleyemezsiniz... Benim yüzümden, sizin için gerekli birçok şeyden fedakarlık ettiğinizi saklayamazsınız benden. Sözgelişi, bu odayı tutmak aklınıza nereden esti? Biliyorum, huzursuz olacaksınız orada, rahat edemeyeceksiniz, sıkılacaksınız. Sessizliği, yalnızlığı seversiniz siz, oysa orası bir alemdir! Aylığınıza bakılırsa çok daha iyi bir yerde oturabilirsiniz. Fedora eskiden de şimdikinden daha iyi yaşamadığınızı söylüyor. Gerçekten hep böyle yapayalnız, yoksulluk içinde, şurada burada kiraladığınız odalarda mı geçti ömrünüz? Ah iyi yürekli dostum benim, öyle acıyorum ki size! Bari sağlığınızı düşünün biraz Makar Alekseyeviç. Gözlerim zayıflamaya başladı diyorsunuz, kandil ışığında yazmayın öyleyse, mecbur musunuz? Görevinize ne denli düşkün olduğunuzu artık anlamıştır üstleriniz..."

Koşut Anlatım

Aşağıda göreceksiniz. Koşut anlatımda konuşmalar ikilidir.

İlk örnek Çehov'dan. *Polenka.* (6)

"Öğleden sonra saat 2 sularında pasajdaki 'Paris Çeşitleri' mağazasında alış-veriş tüm hızıyla sürüyor. Biteviye bir uğultu yükseliyor tezgahtarların konuşmalarından, tıpkı okulda öğretmenin öğrencilerine bir konuyu topluca ezberletirken çıkan uğultu gibi. Ne kadınların gülüşmeleri, ne camlı mağaza kapısının ikide birde çarpması, ne de çocukların koşuşturmaları bastırabiliyor bu uğultuyu.

Kadın terzisi Mariya Andreyevna'nın kızı Polenka mağazanın ortasında dikilmiş, çevresine bakınıyor. Polenka ufak yapılı, zayıf, sarışın bir kız; gözleriyle birini aradığı belli. Kara kaşlı bir tezgahtar çocuk ona doğru koşuyor, ciddi bir yüzle;

-Ne istiyorsunuz, hanımefendi? diye sorar.

-Bana her zaman Nikolay Timofeyiç bakar, onu göreceğim.

Tezgahtar Nikolay Timofeyiç boylu poslu, kıvırcık saçlı bir adamdır, en son modaya göre giyinmiştir, kravatında büyük bir iğne takılıdır. Tezgahının önü yeni müşteriye hizmet etmeye hazır, boynunu uzatıp gülümseyerek Polenka'ya bakar.

-O, Pelageya Sergeyevna! Hoş geldiniz, nasılsınız? der hoş, kalın, gür sesiyle.

Polenka hemen onun yanına yaklaşır.

-Merhaba! Bakın, gene geldim. Bana ipek şerit verir misiniz?

-Nerede kullanılacak ipek şerit?

-Sütyenin arka bağı için. Kısacası boydan boya zıh yapılacak.

-Peki, hemen şimdi...

Tezgahtar genç kızın önüne birkaç çeşit ipek şerit kor, beriki ağırdan alarak seçme işine koyulur. Bir yandan da pazarlık eder.

Tezgahtar, yüzündeki gülümseme eksilmeksizin;

-Bir rubleye hiç de pahalı değil, hanımefendiciğim, der. Sekiz kratlık Fransız şeridir elinizdeki. Arşını kırk beş kapiğe olanı da var ama niteliği buna uymaz. İnanın bana!

Polenka şerit yığınının üzerine eğilir, nedense içini çeker.

-Ayrıca kumaş düğmelerle birlikte sütyenin yanlarına boncuk da gerekiyor. Sizde bu renge uygun boncuk var mı?

-Bulunur.

Polenka tezgahın üstüne daha çok abanır, hafif bir sesle;

-Nikolay Timofeyiç, perşembe günü neden yanımızdan o kadar erken ayrıldınız? diye sorar.

Tezgahtar gülümser.

-Şaşılacak şey, nasıl da farkına vardınız? Oysa üniversiteli genç-le fazlaca meşgul görünüyordunuz. Erken gittiğimi fark etmişsiniz demek ki...

Polenka kıpkırmızı kesilir, susar; tezgahtar ise titreyen parmaklarıyla sinirli sinirli kutuları kapatır, hiç gereği yokken bunları birbiri üstüne koyar. Bir dakika kadar sessizlik içinde geçer. Polenka suçlu bir gülümsemeyle bakar tezgahtara.

-Ayrıca boncuk dizili dantel de alacağım.

-Hangilerinden istersiniz? Siyah tül üzerine işlenmişlerden de var, renkli olanlardan da. Modaya en uygun çeşitler...

-Fiyatlar nasıl?

-Düz siyahı seksen kapik, renklisi iki ruble. Ha, şey... bir daha gelmeyeceğim.

-Niçin?

-Niçin mi? Bunu bilmeyecek ne var? Neye kendimi üzüp durayım? Olur şey değil, bu üniversiteli öğrencinin yanınıza eteğinizin dibinde dolanıp durmasından hoşlanıyor muyum sanıyorsunuz? Gözümden kaçmaz benim. Sonbahardan beri kur yapıyor size, hemen hemen her gün onunla gezmeye çıkıyorsunuz. Hele evinizde otururken gözlerinizi ayırmıyorsunuz çocuktan, sanki karşınızdaki bir melek! Tutulmuşsunuz besbelli, gözünüzün ondan başkasını gördüğü yok. Bu durumda işi uzatmamın gereği var mı?

Polenka sesini çıkarmaz, şaşkınlık içinde parmağını tezgahın üzerinde gezdirir. Beriki konuşmasını sürdürür:

-Artık size ne diye geleyim? Her şeyi açıkça görüyorum. Benim de onurum var. Dış kapının mandalı olmak kimin hoşuna gider ki? Daha ne istemiştiniz, efendim?

-Annem bir sürü şey ısmarladı ama aklımdan çıktı. Telek almam da gerekiyor.

-Hangisinden istiyorsunuz?

-Modaya en uygun olanı.

-Kuş teleklerimizin hepsi son modadır. İsterseniz pek moda olan kanarya sarısı renginden vereyim! Şarap rengine çalan da var. Çeşitlerimiz bol... İşin sonunun nereye varacağını kestiremiyorum, doğrusu. Onu sevdiğiniz belli. Güzel, ama sonu ne olacak?

Nikolay Timofeyiç'in yüzünde, gözlerine yakın yerlerde kırmızı lekeler belirir. Elindeki havlı kumaşı buruşturarak mırıldanmasını sürdürür:

-Onunla evleneceğinizi mi sanıyorsunuz? Hiç hayale kapılmayın! Üniversite öğrencilerinin evlenmeleri yasaktır. Sonra onun bu işi namusuyla bitirmek için evinize geldiğini aklınızdan çıkarın! Sakın ha! Onlar bizi insan yerine koymazlar. Esnafların, terzilerin evine cahilliklerivle alay etmek, içki içmek için gelirler üniversite öğrencileri. Analarının-babalarının yanında, kibar insanların evinde yapamadıklarını bizim gibi sade, okumamış insanların evinde yaparlar. Sıkılmasalar yanımızda ellerinin üstüne kalkıp yürüyecekler. Evet, öyledir... Kararınızı verdiniz mi, hangi telekten alacaksınız? Size kur yapıyor, aşık oyunu oynuyorsa nedeni besbelli. Doktor ya da avukat çıktığı zaman bu

günleri düşününce, 'Ah, üniversitedeyken sarışın bir kızla geziyordum. Şimdi nerededir acaba?' der. Bugün bile arkadaşları arasında caka satıyor, terzi bir kızla gönül eğleniyorum diye öğünüyordur."

Yine *Çehov*'dan bir başka biçimde oluşturulmuş koşutlu anlatım. *Uyku Sersemliği.* (7)

"Bölge mahkemesinde duruşma başlamış. Sanık sandalyesinde zimmet ve sahtekarlıkla suçlanan, orta yaşlarda, ayyaş görünüşlü bir adam oturmaktadır. Dar göğüslü, sıska katip ince sesiyle iddianameyi okuyor ama okumasında ne nokta var, ne virgül... Onun biteviye okuyuşu arı vızıltısını ya da derelerin şırıltısını andırmaktadır. Böyle durumlarda hayal kurmak, eski anıları canlandırmak, daha da iyisi şekerleme yapmak ne tatlıdır!... Yargıçlar, jüri üyeleri, dinleyiciler sıkıntıdan uyuşup kalmışlar. Salonun içinde bir ölüm sessizliği var. Arada sırada koridorlardan tekdüze ayak sesleri geliyor. Üyelerden biri esnemesini engelleyemediği için yumruğunu ağzına dayayarak usulca öksürüyor.

Kıvırcık saçlı başını ellerine dayayan avukat sessizce kestirmektedir. Katibin vızıldayan sesinin etkisiyle karışan düşünceleri oradan oraya dolaşıp duruyor.

Ağırlaşan göz kapaklarını zorlukla aralayan avukat:

'Katibin burnu da ne kadar uzun! Zeki bir yüzü berbat etmek için bundan daha iyisi düşünülemezdi. İnsanların burnu ikişer arşın olsaydı herhalde yeryüzüne sığmazlardı, evlerini de ona göre daha geniş yaptırırlardı.' diye düşünüyordu.

Sineklerin ısırdığı bir at gibi başını silkeledikten sonra yeniden düşüncelere dalıyor:

'Bizim evdekiler şimdi ne yapıyorlar acaba? Bu saatte karım da, kaynanam da çocuklar da evdedirler. Oğlanla kız çalışma odama dalmışlardır. Oğlum Kolka koltuğa kurulur, göğsüyle masanın kenarına dayanarak benim kağıtların üzerine resimler yapar. Göz yerine noktalar konmuş, sivri kafalı bir at, kolları yana açık bir adam, eğri büğrü bir ev; işte sana resim. Kızım Zinka ise hemen oğlunun yanında, başını kağıda doğru uzatarak kardeşinin çizdiklerine bakmaya çalışır."

Avukat evde olacakları düşünür.

"Katibin vızıldaması sürmektedir:

'Kopalov'un, Açkasov'un, Zimakovski'nin, Çikina'nın hesaplarında yapılan incelemede bu kişilerin almaları gereken 1425 ruble 41 kapik faizin kendilerine ödenmediği görülerek 1883 yılı zimmet tutarına eklenmiştir..."

Avukat yeniden düşüncelere dalar. Uykusu gelir.

"Avukat uykuya dalarken:

'Güzel, çok güzel! diye mırıldanıyor. Kanepeye uzanırsın, çevreni saran her şeyde bir sıcaklık, rahatlık vardır. Bir yandan Glaşa şarkı söyler...'

Sert bir ses;

-Bay avukat! diye sesleniyor.

'Hoş, sıcak... Ne kaynana kalır, ne sütnine... Ne de pudra kokan çorba... Glaşa, iyi yürekli, güzel Glaşa...'

Aynı sert ses yeniden bağırıyor:

-Bay avukat!

Avukat irkilerek gözlerini açıyor. Karşısında Glaşa'nın iri, kara gözleri onun gözlerinin içine bakıyor, nemli kalın dudakları gülümsüyor, esmer, güzel yüzü ışık saçıyor. Henüz aklını başına toplayamayan, şaşkınlıktan aval aval bakan avukat bunu bir düş ya da hayal sanarak usulca yerinden doğruluyor, ağzı açık, çingene kızma bakıyor."

Benim bir öykümden... Koşut anlatım içsel konuşma biçiminde. *Kapaklanmayan Adam.* (8)

"Sonbaharın kışa döndüğü, esintili, serin, az güneşli bir gündü. Adam, istasyonda oturmuş bekliyordu. Dudaklarında sigara, gelip giden boş trenlere bakıyordu.

'Gelecek mi acaba. Gelir, niye gelmesin... Trenler bomboş... Koskoca bir yaz geçti gitti işte. Yazlıklar boşalmış... Daha on dakika var. Yarım saat beklerim... Bana kalsa elektrikli trenleri sokmazdım bu ülkeye. Vay, uygarlık düşmanı. Bunlar makine yığını yahu... Geldi. Yooo. Benzetmişim... Nerde kara trenin cufcufu. Kimseye anlatamazsın. Duygu kalmadı insanlarda... Biri görse güler. Kadın bekliyorsun. Fazla beklemem. Gelmez... '

Bir hafta önce... Yağmurlu bir akşamüstü. Pastanede gördü kadını. Önce ellerini. Uzun beyaz, çizgili... Kasaya para veriyordu.

'O... O değil mi yoksa... O... Geri dön... Çık pastaneden. Hayır. Konuşmalıyım... Konuşmalısın... Kadınca bir güzellik gelmiş yüzüne... Dur bakalım, yalnız mı.'

Yıllar sonra bir pastanede... Adam, tam dönüyordu. Hızla çıkacaktı pastaneden. Kadına görünmeden. Ayağını çeviremedi. Kadın, birdenbire döndü.

'Aman Tanrım... Olamaz... O... Ne yapsam acaba. Tut kendini... Ne kadar yorgun... Kravatı, yine sağa kaymış. Geliyor, aksıyor, gülüyor... Tanrım, yardım et. Ateş bastı üstüme... Ne yapacağım ben şimdi... Tut kendini...'

Sonra yollar... Çamurlu, eğri büğrü... Tek yanı ağaçlı, düzgün... Yollar.

-Nasılsın?

'Hiç değişmemiş. Konuşurken yine hafifçe gülüyor... Kendini kaptırma. Çocuklarını düşün. Sen evlisin... Ayağına ne oldu acaba? Sormasam daha iyi. Ayıp olmaz mı... Nerden girdim o pastaneye.'

-Ayağınıza ne oldu?

-Damdan düştüm.

'Yine kinayeli... Neler çekti kimbilir.'

-Geçmiş olsun.

'Kadın ne var sende. Sesin, ellerin... Dinlendiriyorsun beni... Tedirgin... Yabancı gibi duruyor. Haklı. Kaç yıl geçti... Evlenmiş.'

-Kaç çocuğun var?

'Nerden anladı evli olduğumu... Çöktüm mü... Yüzük. Yüzükten anladı. Kafam durdu. Topla kendini. Kendine gel...'

-İki.

-Kız, erkek.

-İkisi de erkek. Biri üç, biri iki yaşında.

-Mutlu musun?

'Sana ne... Cevap verme... Dön git... Hayır. Pastaneye girmeyecektim. Nerden bilebilirdim... '

-Bunu sormaya hakkınız var mı?

'Yok mu. Belki de yok... Sizli konuşuyor... Yıllar duygularım almış götürmüş... Kendine gel. Bu kadın sevmedi seni...'

-Yok mu?

'Var mı... Bir kadını sevmek... Sevmedin beni. Senin için oyuncaktım ben. Ev bark kurmak küçük şeyler senin için... Evli değil. Yüzüğü yok. Ben de soracağım. İnadına.'

-Siz mutlu musunuz?

'Mutluluk. Sevgili kadın, nasıl anlatsam sana... Mutluluk.'

-Yok, biz mutlu olamadık.

'Biz... Evli mi yoksa... Beni görünce yüzüğü çıkardı belki de. Yok. Yapmaz. Hiç yalan söylemedi... Nereye gidiyoruz? Saat kaç... Evliyim ben.'

- ... ben ve onlar.

'Onlar. Ha, anladım, halk... Evlenemez bu adam... Halk mutlu değilmiş. Ben mutluyum.'

-Ben mutluyum.

'Gerçekten mutlu mu acaba? Neden olmasın. İyi bir koca. Sıcak bir ev. Ordan oraya koşan çocuklar... Hiç konuşmasam mı... Yo, konuşmalıyım. Bildiğimi, o da bilmeli.'

-Mutlu olmana sevindim... Şurda bir kahve içelim mi?

'Az şekerli... Sabah kahvesini ben pişirecektim...'

- ... yağmuru geçiştiririz...

'Yağmur. Hep yağsın. Eritsin beni... Tanrım... Ayaklarım kırılsaydı da pastaneye girmeseydim... Ayağı... Bayağı aksıyor... Çok mu eziyet çekti.'

- ... ıslandık.

'Sekizden önce gelmez benimki... Ya biri görürse. Bir kahve, ne var bunda. Eski bir arkadaşım derim... Kimseyi aldatmıyorum... Köşede oturan Aysel mi acaba? Deli misin, Aysel'in ne işi var burda. Senin ne işin var peki.'

-Fazla oturamam.

'Giysileri de eski. Ne iş yapıyor acaba? Neyle geçiniyor?'

'Zengin biriyle evli... Giysileri pahalı... Saçlarını boyatmış... Güzel kadın... Elleri... Tutsam mı acaba... Hayır, tutma. Tedirgin etme kadını.'

'Yorgun görünüyor. Kolay değil... Ellerim... Hayır... Çekerim... Ne demişti... Sen git istersen, ellerini bırak. Ne gülmüştük... '

-Bir orta, bir az şekerli... Sigara içmiyorsun değil mi... 'Unutmamış... Yine çok sigara içiyor...'

-Bana beş dakikanı ayırdığın için teşekkür ederim.

'Ellerinin titremesi geçti. Rahatladı. Şimdi konuşabilirim.'

'Beni incitmemek için dikkatli. Beni hiç incitmedi ki.'

-Bana kızdığını biliyorum.

'Hayır. Kızmıyorum. Üzülüyorum, hep üzüldüm. Beni dinleseydin...'

- ... seninle evlenemezdim. Bir mücadelenin içindeydim. Sana haksızlık yapamazdım.

'Bana değil, kendine yaptın.'

-Şimdi bunların ne gereği var.

'Bu toplumda duyduğum en saçma söz, herkesin dilinde.'

-Gereği var. Küskün gibi ayrıldık. Altı yıl geçti küskün gibi duruyorsun...

-Kimseye küs değilim.

-Sizli bizli konuşuyorsun.

'Tanrım ne olursun yardım et, içimi eritiyor bu adam.'

- ... bu durumdan sen de sorumlusun...

'Pişman olamam. Evliyim. Çocuklarım var...'

- ... biraz kaybolur gibi oldun.

'Anlamış. Anlamaz mı... Acı çektiğimi anlamıyor ama..."

Öykü böylece iç-dış konuşmaların diyalektiğinde sürer.

Bilincin konumu

Yazar, kimi durumları karakterin bilincinden yansıtır. İlk örnek *Oktay Akbal*'dan. *Sonra Tren Kalktı.* (9)

"Sonra tren kalktı. Trençkotlu adam önce kampananın çınlayışını, sonra silindirlerin sesini işitti. Elini, uzaklaşan bir kompartımanın penceresinde ona bakan bir hayale doğru uzattı. Mahzun bir yüz istasyonun donuk ışıkları altında yavaş yavaş silindi, kaybolduğu ana kadar bir el trenin penceresinden rüzgara karşı bir kuş kanadı gibi çırpındı. Ekspresin rüzgarı son defa trençkotlu adamın yüzüne çarptı. Banliyö

istasyonunun heyecanı bir an içinde silindi. Trenin kaybolmasıyla beraber orada duran insanlar kendi alemlerine dalıverdiler. Birkaç asker bir yana çömelivermiş, iki köylü torbalarını önlerine koymuş, kararan istasyonu seyrediyordu. Simit, su, ayran satan çıplak ayaklı çocuklar birden ortadan kayboluverdi. Uzaktan ekspresin, o anda genç adama acı bir insan çığlığından farksız gelen sesi titredi, rüzgarlı havada yok oluverdi.

Şu anda o acı çığlık senin içine de böyle bir özlemle mi doluyor?.. Hâlâ pencerede misin? Başını arkaya dayamış, geçtiğin yerlere mi bakıyorsun? Yoksa elindeki küçük dergiye mi? Karşında anlaşılamayan insanlar... Koridorlarda yolculuğun her zamanki gürültüleri...

'Ağam Tuzla'ya tiren var mı?'

Tuzla? Neresiydi Tuzla? Masmavi bir çift bakış, loşluk içinde ta gözlerinin içine dikilmiş... Sırtında kocaman bir torba. Yaşlı mı, genç mi, belli değil.

'Bilmiyorum, memura soruver...'

Trençkotun yakalarını kaldırdı. Rüzgar arttı mı nedir? Acaba ona, son görünüşünde nasıldı? Deminden beri hep öyle mi durmuştu; böyle bir ayağı önde, biri geride, şaşkın, bitkin. Saçları dağınık, kravatı dışarıda. Ne yapacağını bilmez bir hal içinde... Ya gözleri, neyse ki karanlıkta fark ediliyor. Ya bu tuhaf sıcaklık, bu nem, boğazına tıkanan şu yumruk, içinde birdenbire açılıveren baş döndürücü derinlik, boşluk? Hâlâ şu karanlığın ötesinden, bozkır ortasında koşan ekspresten düdük sesi duyuluyordu sanki... Bir canavar gibi mesafeleri yutan o kırk ayaklı devden.

Gene buluşacağız, dedin. Dedin ve kentin bu son banliyösündeki durakta birbirimizden koparcasına ayrıldık. O büyük gardan buraya kadar, rüzgarlı pencere önünde sana ne çok şeyler söylemek, neler anlatmak istemiştim! O kalabalık, küstah gülüşler, o anlamsız telaş ortasında, ikimiz el ele, baş başa ne kadar gariptik. Ortaçağ sevdalıları gibi. Uzaktan nasıl görünüyorduk başkalarına... Benim yüzüm pek fazla mı solgundu, sigara içişim mi sinirliydi, kim bilir! Ya sen, dudaklarının ucunda gizleyemediğin itiraflar, gözlerinin parlayışında yalnız benim bildiğim anlamlar... Başını pencereden çıkarıyordun, saçların göz-

lerinin üstüne yapışıyor, tel tel dağılıveriyordu. Onları, birer birer düzeltmek istiyor, yapamıyordum. Benden ayrılacağın, beni o uzak, ufacık istasyonda bırakıp gidebileceğin düşüncesine kızıyordum; dünyaya, insanlara düşman oluyordum. Talihsizliğime, acı kadere hızlı koşan trene, ardı ardına geride bıraktığımız istasyonlara, kompartımandaki insanlara... Bu yolculuk yarım saat bile sürmeyecekti, biliyordum. Bu ekspresle şehrin sınırını geçmek bana yasaktı. Seni ancak son banliyö istasyonuna kadar götürebilirdim. O, düşlerdeki gibi geçen kısa zaman parçası içinde, sana, uçuşan saçlarının tellerine, yazlık köşklerine baktıkça ağlamaklı oluyordum. Sen yanıbaşımda, sisli bir düş içinde görülen solgun ve mahzun bir insan gibiydin. Son istasyonda, bir pencereden elini sallayarak, uzaklara, dağlara, tepeler ötesine, o bozkır şehrine doğru kaçıverecektin."

Genç adam dönüş biletini alır. Tirenin kalkmasına bir saat vardır. Büfedeki masalardan birine oturur. Şarap içer.. Yazar araya girer, genç adamın durumunu anlatır.

"Trençkotu birden sandalyeden yere düştü. Garson hemen koşup kaldırdı. Genç adam oralı olmadı. Küçük çocuk, üzgün delikanlının masanın üzerindeki ekmek dilimini seyrettiğini, kağıtlara anlaşılmaz bir şeyler karaladığını görerek şaşırdı. Genç adam ekmek dilimini tutmuş, dakikalardır seyrediyordu. Dudaklarında çoktandır sönmüş bir sigara parçası."

Daha sonra yazar, bilinci yansıtır okura.

"Şimdi sen elindeki dergiyi karıştırıyorsun. Ardında bıraktığın, talihten, mutluluktan nasibi olmayan genç adamı, o banliyö istasyonunda bıraktığın andaki haliyle, hayalinde dondurdun. Onu, sana gülümsemeye çalışan, kimsesiz, ürkek haliyle içinde götürüyorsun. Gece vakti, uzandığın kanepede, komşularının rahat ve huzurlu horultularını dinleye dinleye o bozkır şehrine doğru giderken o mahzun delikanlı için sakladığın bir damla yaş var mı? Şu, elimdeki ekmek diliminin üzerine çatalın ucuyla bir demiryolu çiziyorum. Burada bir köprü var. Geçenlerde yıkılmıştı, ama yaptırdılar. Oradan geçiyorsunuz şimdi. Yol arkadaşlarından bir tanesi esnedi, derhal ötekiler de. Adamcağız biraz sıkılıyor, erkenden yatacağı için, ama ne yapsın. Ceketini de çıkardı, hiç sı-

kılmadı. 'Şu kuşetleri açsak, saat on'u geçti' diyor. Sen dışarı çıktın, pencereden, camın üzerinde kendi hayalini ve o hayalin ardında geçtiğin yerleri seyrediyorsun. Kendi gözlerin sana bir şeyler söylüyor değil mi? O gözlerden derinlere doğru bir şeyler iniyor mu? Bu anın ölemeyeceğini duy, yeter. Şimdi, şu yarı taşra yarı kent havasını taşıyan köyde, külüstür bir istasyon büfesinde dört şarap bardağını devirmiş, bir dilim ekmek üzerinde koca bir yolculuğun planını çizebilmiş, eski bir avare olan genç adamı görüyor musun? Bu haliyle... Bu haliyle...

'Hesap iki yüz kırk kuruş' dediler. Nasıl oldu bu kadar, anlayamadı. Dört bardak şarap, vesaire vesaire... Al, dedi garsona, otuz kuruş verdi. Garson trençkotu tuttu, giydirdi. Ayakları biraz halsizdi, galiba başı dönüyordu. Sigarasını garson tutuşturdu.

'Haydarpaşa treni ne zaman?'

'On dakika sonra, fakat istasyonda duruyor, gidip oturabilirsiniz.'"

Bu öyküde bilincin yansıması dillendirilir.

Yervant Gobelyan'dan, *Tokgöz Bakkal Kir Bodos Yuvanopulos.* (10)

"Gece saat dokuzdan sonra geniş caddeden aşağı yürüyen ve Kir Yuvanopulos'un dükkanının bulunduğu sokağa girenler önce tuhaf bir duyguya kapılırlar. Bu karanlık ve dar sokakta kendilerini yabancı hissederler. Hem yabancı, hem de fazlalık... Burada hayat eksilmiş gibi gelir onlara. O saatte bu dar ve karanlık sokağın delik deşik asfaltında ayak sesleri yoktur. Ne ayak sesleri, ne de açılan veya kapanan kapıların gıcırtıları duyulur.

Gecenin dokuzundan sonra hayat bu sokağı terk etmiştir neredeyse. Kaldırımlardan ayrılıp içerilere, nemli ve karanlık odalara çekilmiş ve orada, mutsuz bir insanın mırıltılarını andıran bir uğultuya dönüşmüştür hayat.

Hayat artık şarkısıyla, kavgasıyla, kahkahasıyla, gürültüsüyle, gülümsemesiyle, hıçkırığıyla ve sessizliğiyle orada devam etmektedir. Ve tüm bunların arasında, o sokaktan geçmekte olan yolcu bunlardan hiçbirine katılamadığından yabancı ve yalnızdır. Kavga edeceği, gülüşeceği, tartışacağı biri yoktur. Hatta dövebileceği ya da tekme yiyeceği biri bile; kendisiyle ilgilenecek kimse yoktur... Bir an önce oradan

geçip gitmek ister. Geçip gitmek, uzaklaşmak, gidip caddelerdeki insan seline karışmak veya kendisine ait olan yere, bekleyenlerinin olduğu yere gitmek...

Bu durum, sonbahar ve kış yaşanırken daha belirgindir. Işıklar pencere camlarının ardından parlar. Bazısı bu saatlerde zaten sönmüştür. Bazısı hiç yanmamıştır ve belki de hiç yanmayacaktır.

Hayat böyledir burada.

Sadece, bazen uzaktan Stavro'nun sesi duyulur. Limon satar, çıra satar, yumurta ve sarı sabun satar. Uzak sokaklardan çocuklar takılır Stavro'nun peşine, kuyruk takarlar ona, kafasına portakal kabukları atarlar ve 'yuhaaa' diye bağırırlar ardından. 'Deliii, deliii!' Bu da Stavro'nun tekdüze hayatının bir perdesidir. Neredeyse her gün aynı kişiler tarafından tekrarlanan bir sahnesi...

O saatlerde 'Tokgöz Bakkal' Kir Bodos Yuvanopulos'un önünden geçerseniz kepenklerin arasından sızan zayıf bir ışık görürsünüz. İçeriden mırıldanır gibi söylenen bir ilahinin nağmeleri gelir kulağınıza. Bu ilahiler Rumca ayinlerin besteleri üzerine Türkçe söylenir. Kir Bodos Yuvanopulos bu saatlerde Allah'a memnuniyetlerini sunar. 'Göklerdeki Babamız'ı söyler, bazen de bir ayinin tamamını söyler mırıldanarak.

Dükkanın üstündeki odada, genç bir kadın çocuğuna ninni söyler. Çocuk uyumaz, annesi baştan başlar, çocuk ağlar, annesi döver, babası bağırır ve küfreder. Bu, Pazarcı Ahmet'in ailesinin gündelik hayatının son perdesidir. Çocuk uyuduğunda onlar da ışığı söndürüp yatacaklardır. Ahmet'in sırtı sebze dolu küfeleri taşımaktan sızlar. Kadın memelerini küçüğün ağzına uzatır. Ama... ekmek ve fasulye ne kadar süt yapar ki...

Dükkanın karşısındaki evin önünden geçenler bir aile dramına tanık olacaklarını düşünürler. Meraklılar kapıdan biraz ötede durup beklerler, daha muhafazakarlar ise adımlarını hızlandırarak uzaklaşırlar. Baba eve sarhoş gelmiştir. Evdekileri dövmektedir sırayla. Karısı ve kızları bağırmakta, küçükler ağlamaktadır. Baba bağırmakta, küfretmekte ve camlarını kırmaktadır. Kilosu yüz para daha pahalıya alınmış

bir lahana, delik bir ayakkabı, küçük oğlunun burnunu karıştırması ve büyük oğlunun defterlerinden birinin bitmiş olması bu sahnelerin yaşanması için yeter de artar. Ve tüm bunlar, karşı evin gürültüsü, Pazarcı Ahmet'in karısının ninnisi ve oğlunun mızmızlanması, Kir Bodos'un mırıldandığı ilahilerle birleştiğinde garip bir tür senfoni oluştururlar. Bunların hepsi de bu sokaktaki hayatı betimlemek için gerekli malzemelerdir sanki...

Kir Bodos Yuvanopulos, bu saatte, dükkanının kepenkleri ardında yalnızdır. Kepenkler onu dış dünyadan soyutlamaktadır ve o, 'Tokgöz Bakkal' Kir Bodos Yuvanopulos şimdi yeni bir dünyaya varmış ve o dünyadaki insanlarla birlikte yaşamaktadır artık. Konuşmakta, sorular sormaktadır onlara ve kendi kendine cevaplamaktadır.

Veresiye defteri önünde, masanın üstündedir ve Kir Bodos'un tüm hayatı da onun içinde... Kir Bodos, gözlüğünü burnunun ucuna düşürmüş, başparmağını tükürükleyerek, sayfaları teker teker çevirmektedir.

İlahi söylemeyi bırakmıştır artık. Bazen kızgın, bazen gülümseyerek, bazen de gücenerek bütün müşterilerle teker teker konuşmaktadır. Sayfalara, tarihlere, rakamlara, isimlere göre yüzünün ifadesi ve sesinin tonu değişmektedir.

Başparmağını tükürükleyerek sayfaları teker teker çevirmekte ve okumaktadır."

Buraya kadar öykü, üçüncü tekille yazılmıştır. Bu noktadan sonra yazar, aradan çekilir Kir Bodos konuşur.

"Müsü Garbis...

'Gel bakalım' der. 'Gel bakalım, Müsü Garbis. Hesabın ne oldu bakalım? Otuz lira kırk yedi kuruş. Ooo, sınırı aşmış. Bugün daha aym yirmisi, Müsü Garbis. Aybaşına kadar elliyi bulur. Senin kazancınsa, taş çatlasa, ayda yüzelliyi bulmaz. Bunun içinde ev kirası var, hasta kızının ilaç parası var. Eh, biz lord değiliz ya, Müsü Garbis. Geçen ay bu zamanlar hesabın yirmi lira yoktu. Gerçi kötü müşteri değilsin; ama ne yapalım? Yoktan var çıkmaz. Biraz harcamalarını kısmalısın. Yoksa, kamburun üzerine bir kambur daha... altından kalkmak zor olur. Sana da yazık, bana da, Müsü Garbis.'

Ve Kir Bodos 'memur' Müsü Garbis'in alışverişini kısmaya karar verir.

Sayfayı çevirir.

Pazarcı Ahmet...

'Eh fena değilsin' der Pazarcı Ahmet'in hesabına göz atarak, 'Bu hafta iyisin. Zaten haftadan haftaya hesabı görmemiz iyi oluyor. Eğer aydan aya olursa avucumu yalayacağımdan eminim. Bir, bir daha iki... Bunu anlayamayan eşektir. Ama ben yaş tahtaya basmam. Ha! Ha! Ha... Şimdi karın bir tane daha doğurdu, fasulyenin yanına bir de pirinç çıktı. Eh, gençsin, altından kalkarsın elbet, Pazarcı Ahmet. Seninle iyi alışverişler yapabiliriz.'

Başparmağını tükürükleyip sayfayı çevirir.

Hampar Ağa...

'Gel bakalım, Hampar Ağa' der. 'Şu aralar sütten kesilmiş ineğe benziyorsun. Bu hesabın hali ne bu günlerde? Rakı, rakı, rakı... Yirmi lira, otuz lira, sırf rakı... Hesabına bakan da seninle büyük alışverişler yaptığımızı sanır. Senden kazandığımın bir şey olduğunu zannederler. Neredeee? Ara sıra pastırmadan ve sucuktan geçirmesen vay benim başıma gelenler!... Eh, karın evden kaçmadan iyiydin. Hem alışverişi benden yapardın, hem de rakıyı az içerdin. Bildiğin gibi, eğer rakının kârına kalırsak halimiz harap, Hampar Ağa. Şimdiyse, dışarıda yiyip dışarıda içiyorsun artık. Bana da gelip rakı ver, diyorsun, pastırma, sucuk ver, diyorsun, o kadar. Bu böyle devam edemez, Hampar Ağa. Bu böyle devam edemez. Ben meyve vermeyen ağaca su vermem, otsuz çayıra eşeğimi salmam.'

Sayfayı çevirir.

Müsü Vasil.

'Allah belanı versin senin, itoğlu' der, kaşlarını çatıp sesini yükselterek. 'Yiyip içtiğin ağzından burnundan gelsin inşallah! Ne yazık ki soydaşız. Senin gibi soydaşın Allah belasını versin. Ekmeği aldın, yumurtayı aldın, yağı aldın, sabunu aldın, gelen gidene yedirdin, içirdin, her gün çilingir sofrası kurdun ve bir gün de ortadan kaybolup cehennemin kim bilir hangi dibine gittin. Bir daha ne sesini duyan oldu, ne de yüzünü gören.'

Sonra, Müsü Vasıl'in hesabının üstünden daha önce çekilmiş çizginin üstünden iki çizgi daha çeker ve bir kez daha ne kadar küfür varsa hepsini sayıp sayfayı çevirir.

Stavro...

Stavro'nun ne 'müsü'lüğü vardı, ne 'ağa'lığı, ne de 'efendi'liği, o sadece Stavro idi.

'Hesabın iki buçuk lirayı geçti, Stavro' der sesini biraz hafifleterek. Senin neyine gerek pastırma ve konserve balık, oğlum. Noel Yortusu, Yılbaşı, Paskalya senin neyine? Zeytin ve beyaz peynir neyine yetmiyor? Hem ben sana helvanın kağıdını da veriyorum, bıçakla kazıyıp yiyorsun. Pastırma, sucuk, konserve balık senin neyine?... Bunlar da olmayıverse ne olur sanki?'

Parmağını tekrar ıslatıp sayfayı çevirir."

Öyküde toplumsal çözümlemeyi de görüyorsunuz değil mi.

Öner Yağcı'nın *Kir* (11) adlı romanından bir bölüm.

Birinci Paylaşım Savaşı'nda bir küme asker Ruslara tutsak düşer. Tiflis'te sayrı evinde iyileşen Mümtaz'la Halil, tanıdıkları bir aileye konuk olurlar.

"Yemekte suböreğinin yanında yoğurtlu çorba, fırında kızartılmış at eti, etli pirinç pilavı, lahana salatası, meyve ve üzüm karışımı hoşafla petek bal da vardı. Böyle bir ziyafeti aylardır görmemişlerdi. Karınları mükemmel doymuştu. Mümtaz Bey, 'Hanımların eline sağlık, hepsi de, börek de gerçekten mükemmel olmuş...' dedikten sonra Halil, 'Petek balı çok güzelmiş, nereden temin ediyorsunuz Serdar Bey?' diye sordu.

'Bahçede arı kovanlarımız var. Yiyeceklerimizi mümkün olduğunca kendimiz üretmeye çalışırız. Arılarla babam ilgileniyor. Bal, babamın emeği.'

'Emekliye ayrılınca mı başladınız arı işine Arif Bey?'

'Kovanları babam kurdu, çocukluğumdan beri bahçede vardı, evimizin ihtiyacını karşılıyorlar.'

Firdevs Hanım'ın yaptığı kahveyi de içen Mümtaz Bey tedirgindi: 'Biz izninizi isteyelim. Geç kalmadan gidersek bir dahakine yüzümüz olur. Doktor yeğeninizi ve Binbaşı Kasım'ı bu işler için yormayalım.'

'Şeref verdiniz. Kapımız size her zaman açıktır. Fırsat buldukça gelmeye çalışın.'

Yemek sırasında sohbet uzamış, vaktin nasıl geçtiğinin farkında olamamışlardı. Evden ayrılırken verilen süreyi bir saat geciktirmişlerdi. Mümtaz Bey endişeliydi. Serdar'ın oğlunun yoldan çevirdiği yaylı arabaya binip muhafızları bıraktıkları meyhaneye gittiler. Onların neşeleri yerindeydi. Geciktikleri muhafızların akıllarına bile gelmemişti ve yeni bir şişe votka söyleyip onlara da ikram etmek istediler. Teşekkür edip şişedeki votkayı bitirmelerini beklerken hesabı istediler. Yedikleri, içtikleri 2 ruble 40 kapik tutmuştu. Hesabı ödeyip dışarı çıktılar. İstedikleri zaman camiye gidebileceklerini de söylediler. Hastaneye geldiklerinde kapıda bekleyen biri yanlarına yaklaşarak Doktor Ahmet olduğunu söyledi. Tokalaştılar. 'Bir sorun yok' anlamında bakışıp içeri geçtiler. Koğuşa girdiklerinde, arkadaşları merak içinde onları bekliyordu. Serdar'ın hanımı arkadaşları için bir tepsi suböreğini bohçalayıp vermişti. Yiyecekleri çıkarıp olanları anlattıktan sonra Halil, 'Kendimi bir ara evde sandım' dedi. 'Anam da böyle peynir, maydanoz katardı suböreğinin içine. Ne yapıyordur acaba şimdi?'

Mümtaz Bey, Halil'in sorusunu duymazlığa gelip yatağına uzandı. Aydın Yarbay konuyu değiştirmek istedi: 'Liderlerin yanlış bir kararı kendileriyle birlikte başında bulundukları toplumu da felakete sürüklüyor. Enver Paşa acele etmeseydi ordumuz perişan olmayacak, bizler de burada farklı konumlarda bulunacaktık.'

Halil ne zaman evinden, ailesinden söz etse, Mümtaz Bey kahroluyordu. Ailenin başına gelen felakete ve İbrahim Emmi'yi bir daha göremeyeceğine üzülüyor, yaşanan felaketi Halil'e söyleyememenin sıkıntısı da içini kemiriyordu. Memleketten Erzurum'a gelmeden önce öğrendiklerini düşünüyordu.

'Hatice tüm yakınlarını kaybetmişti. Mal, mülk, evdeki eşyalar, yiyecek ne varsa talan edilmişti. İki çocukla, bir dilim ekmeğe muhtaç kalmıştı. İsyan etmemesi olanaksızdı. Boğazlarından bir lokma haram girmemişti. Ellerindeki bir dilim ekmeği herkesle paylaşabilen bu in-

sanlar bu felaketi hak edecek ne yapmışlardı? Doğruluktan, haktan bir milim şaşmamış, kimseye bir kötülüğü olmayan, karıncayı bile incitmeyen bu insanların suçu neydi ki bu ceza reva görülmüştü onlara? O kadar canları gitmişti, tapuları komşuluk hatırına ellerinden alınmış, işlikleri, depoları kundaklanmış, bunlar yetmiyormuş gibi Hatice'nin kimsesiz kalıp yatağa düştüğünü gören önceden selam vermeyenler fırsat bilip evde ne varsa yağmalayıp götürmüşlerdi. Hatice konu komşunun arada bir getirebildiği yemek artıklarıyla yaşamaya çalışıyordu. Eve girip çıkanları takip edemiyor, hayra mı, şerre mi geldiklerini bilemiyordu. Dış kapı her zaman açık kalırdı. Kimileri bahçedeki kuyudan su alıyor, kimileri hal hatır sormaya geliyor, kimileri de yemek getiriyordu. Kimileri de boş kaplarla geliyor su götürüyormuş gibi kaplarını, kazanlarını kendilerininmiş gibi götürüyordu. Çuvallar, pekmez, şarap küpleri birkaç hafta içinde buharlaşıp yok olmuştu. Yataklar, yorganlar, kilimler, giyecekleri, Halil'in kitapları bile götürülmüştü. Hatice ve çocukların üzerindekilerle yattığı yatak, göz önündeki bir iki kilim, minder ve ocaktaki çorba kazanıyla birkaç kap kacak kalmıştı evde...

Belediye Reisi Mehmet Efendi sağken evde pişenden Hatice'ye de göndermişlerdi. O hastane inşaatının sıkıntısına fazla dayanamamıştı. Onun ölümünden sonra ödenmeyen banka kredilerine karşı kefillerin ipotek edilen mallarına el konulmuştu. Seferberlik eli iş tutan, tarla sürüp ekin biçen işe yarayanları silahaltına almış, geride yaşlı, sakat hasta, kadın ve çocuklarla bir yolunu bulup sefer emrine katılmayan düzenbazlar kalmıştı. Elde tarla sürüp harmanı dövecek hayvan kalmamıştı. Hayvanlar ya devlete verilmiş ya hastalanıp kesilmiş ya da çeteler el koymuştu. Yokluk ve açlık bütün evleri sarmış, herkes canının derdine düşmüştü ve bir lokma aş ekmek peşindeydi. Hamdi Usta, Hamza'yı işliğe çırak almıştı. Hamza gelirken bir şeyler getirirse boğazlarına bir lokma giriyor, çoğu gece ocakta ısıttıkları suyu kaşıklayıp yatıyorlardı."

Su böreğini görünce Halil, "Kendimi bir ara evde sandım" der. Bunun üstüne biz, Mümtaz'ın bilincinden Halil'in evindeki durumu öğreniriz.

Bu bölümde değişik yollarla yazılmış yapıtlardan örnekler verilecek. İlk örnek benim bir öykümden. Öykü yazarın notuyla başlıyor. Daha sonra örge ara başlıklarla örülüyor. *Derisini Taşıyan Adam.* (12)

"Yazarın Notu / Garip bir serüveni var bu öykünün. Yaz mevsiminin son günleri... Yalova'da çay bahçesinde oturuyorum. Kırk yaşlarından bir adam, yanıma geldi. Kibrit istedi. Sigarasını yaktıktan sonra masada duran kitaba baktı. 'Hâlâ roman okuyanlar var mı?' dedi. "Var" dedim. İzin istedi, karşıma oturdu. Adamı gözüm ısırıyordu ama, kim olduğunu çıkaramadım. Adını sordum, söylemedi. Önemli değilmiş... 'Ben de bir zamanlar bir şeyler yazdım' dedi. 'Peki şimdi niye yazmıyorsunuz?' deyince birçok şey anlattı. Çürüme... ihanet... insan malzemesi... 'Ben' dedi, 'bütün bunları hayatın seyri içinde normal sayardım. Sonra o kadını gördüm. Ben, cehennemden geliyordum. Hain dolu bir dünyadan.' Durdu. 'Düşün dostum' diye devam etti, 'güvendiğimiz birçok insan, gitti işbirlikçi oldu... Elma bahçesinde yılan, ormanda baltacı, denizde avcı... Hepsi dostumdu bir zamanlar...

Sonra o kadını tanıdım... Tertemizdi... Pırıl pırıldı... Bir çocuk gibi... İşte o zaman anladım, çürük insanlarla bir adım bile atılmaz. Başka şeyler yapılmalı...' Gözlerine baktım. Üzgündü. Yine de sordum. 'O kadın ne oldu?', 'Sevdim.' Bir sigara daha yaktı. 'Olmadı işte belki olması mümkün değildi' dedi. 'Bir fırsat size, oturun kadını yazın.' 'Düşündüm bir ara yazmayı... Ama hayır... İsterseniz size anlatayım.' Anlattı. Kadını çok sevdiği belliydi. 'Belki bir gün kavuşursunuz' dedim. 'Mutlaka.. mutlaka... Ama ondan önce yapmam gereken şeyler var. Mücadele devam edecek... Sonra... mutlaka...' Sustuk... Belki on dakika öylece oturduk. Konuşmuyorduk ama, dakikada belki beş yüz kelime gidip geliyordu aramızda. 'Şey... isterseniz siz yazabilirsiniz.' Şaşırdım. Yüzüne baktım.

'İsterseniz yazın... nasıl, iyi olmaz mı...' Sustuk... Bir süre sonra kalktı. 'Vapur geldi, ben gideyim.' Üç adım sonra döndü.

'Kadının adı yok, benimki de... tamam mı.' Yürüdü gitti. Arkasından baktım. Kimdi bu adam? Üzgün bakışlı, kırgın sesli, derisini taşır gibi yürüyen bu adam kimdi? Birden... evet, sesinden tanıyıverdim adamı. Hızla iskeleye indim. Vapur kalkmıştı. Çay bahçesine dönerken

tuhaf bir duygunun içindeydim. Vapurda giden adam ben miydim yoksa... Yoksa şimdi çay bahçesine doğru yürüyen adam o muydu...

İşte şimdi okuyacağınız öykünün garip serüveni. Öyküyü biraz değiştirdim. Yoksa kadını da erkeği de hemen tanırdınız. Dostum böyle bir şeyi kesinlikle istemedi.

Kırgın sesli arkadaş, bu öykü sizindir. Siz yarattınız bu öyküyü. Ben yazdım. Adresini bilseydim, sevdiğiniz kadına gönderirdim. Yalnız o okusun isterdim. Ama siz, kadının adı dışında gizlediniz benden. 'O benim en gizlim' dediniz... 'En gizlim' anımsıyorsunuz değil mi, böyle dediniz. Şimdi hem siz, hem sevdiğiniz kadın, birbirinizden uzaklarda bu öyküyü okuyacaksınız. Umarım beğenirsiniz.

*

Temmuz ayının son günleri. Sabah. Saat dokuz suları. Bir adam vapur gişelerine doğru yürüyor. Kırk yaşlarında. Orta boylu. Teni yanmış. Tatilden dönüyor. Sağı solu umursamaz bir tavrı var. Biletini aldı. Vapur birkaç saat sonra kalkacak. Deniz kıyısında çay bahçelerinden birine girdi. Az şekerli kahve söyledi. Kıpırtısız, uzanıp giden denize baktı. Daldı... Bir ses,

-Beyim, falınıza bakayım.

Döndü. Bir kadın. Çingene. Otuz yaşlarında. Yemenisinin ucundan görünen saçları siyah.

İnce bir yüz... Kırmızı bluz. Çok renkli bol bir eteklik.

-Ne falı?

-Kahve falı beyim.

-Fala filan inanmam ben.

-Beyim, ben de inanmam.

-Sen de mi inanmıyorsun... E, ne gerek var öyleyse fala...

-Her şeyi inanarak mı yapıyoruz.

Kadın, gözlerini dikmiş bakıyordu. Adam rahatsız oldu. Hakaret eder gibi konuştu.

-Sen çingenesin değil mi.

-Evet beyim, has çingene.

-Has çingene öyle mi... Nasıl oluyormuş has çingene.

Kadın sustu.

-Söyle bakalım, dedi adam, nasıl oluyormuş has çingene... Çingene çingenedir yahu...

Kahve geldi. Adam başladı kahvesini içmeye. Yavaş yavaş. Kahve bitene kadar hiç konuşmadılar. Adam, 'Şunu kovayım' diye düşündü. 'Kov gitsin... Has çingeneymiş ha...' Kadına baktı. Derinleşen bir kuyunun başındaymış gibi bir duyguya kapıldı. Her bakışında biraz daha geriledi.

-Öyleyse palavra atacaksın.

-Hem de nasıl.

Adam, fincanı bir iki kez çevirdi. Ters çevirip tabağa koydu.

-Uzatma ama...

-Bir dilek tut beyim.

-Ne dileği.

-Gönlünüzün istediği bir şey.

-Hadi bakalım, o da olsun... Tamam tuttum.

Kadın, fincanı aldı. Telvenin biçimlerine dikkatle bakmaya başladı. Başını fincandan kaldırmadan,

-Dileğiniz olacak beyim, büyük bir aşk yaşayacaksınız.

Büyük bir aşk... On yıl önce oldu böyle bir şey. Evlendi. Altı ay sonra aşk bitti. Hır gür başladı. Önce yatakları ayırdılar. Sonra birbirlerine dayanmayı denediler. Olmadı. Evde iki dünya yaşıyordu. Birbirinden ayrı. Kopuk. Sık sık çarpışıyorlar, her çarpışmada büyük bir deprem oluyordu. Bir yıl sonra ayrıldılar. Adam ondan sonra kendi dünyasında yaşadı. Kendi yalnızlığında... Güzel bir dünya için mücadele etti. Büyük ihanetler gördü. Cehennemde savaşır gibi yaşadı. Aç kaldı. Susuz kaldı. Ama kimseye bir şey belli etmedi. Sonra kendine bir iş kurdu. Ele güne muhtaç olmadan bu yaşa geldi. Arada sırada koluna takıp gezeceği bir kadın istemedi değil. Ama bu düşüncesini bastırdı. Çünkü şuna inanıyordu. Dünyada milyarlarca insan yaşıyor. Herkesin kendine göre bir çizgisi var. Ortak çizginin insanını bulmak bilmem kaç milyarlık bir ihtimal. Bunun için evlenmedi. Gelip geçici ilişkilerle yetindi.

Kadın, bir kez daha konuştu,

-Evet, büyük bir aşk yaşayacaksınız.

-İyi ama benim dileğim bu değil.

-Boş verin beyim, palavra atacağız dedik ya.

Güldüler... Adam, kadının dişlerinde pembe bir gül görür gibi oldu.

-Demek büyük bir aşk yaşayacağım... Aşk. Hem de büyük...

-Evet.

Adam, kadının gözlerinde bir fırtınanın estiğini duyumsar gibi oldu. Ağaçlar yerlere kadar eğiliyor, deniz kabarıyordu... Döndü denize baktı. Kıpırtısız. Uzaklara doğru uzanıyordu deniz. Ağacın tepesinde bir kuş öttü.

Kadın fısıldadı.

-Çok acı çekeceksiniz.

Adam, sigarasından derin bir nefes çekti. Canı sıkıldı. Ne o, aşık olacakmış. Acı çekecekmiş. Rezalet.

-Falı malı bırak, hadi çek git.

Kadının göğsü hızla inip kalkıyordu. Fincanı tutan eli titriyordu.

-Çok büyük acılar bekliyor sizi, dedi, fincanı bıraktı.

Sustular... Kadının boyun damarı atıyordu. Adam, damarda dolaşan kanı düşündü... kan... Kadın, kanla birlikte adamın içine akıyordu. Bunu duyumsuyordu adam. Bunu durdurmak istiyordu. Kan, bütün engelleri aşıyor, milim milim, adamın direncini parçalıyordu. Kanla birlikte kadın, adamın beynine, yüreğine, ciğerlerine, ayak parmaklarına doğru usul usul ilerliyordu.

-Lütfen devam...

Kadın fincanı aldı. Telvenin biçimlerine uzun uzun baktı.

-İşte aşık olduğunuz kadın.

-Hani?

Fincanda ince bir çizgi. Adam baktı. Bir şey çıkaramadı.

-Çok tuhaf, dedi kadın.

-Tuhaf olan ne?

-Kadının gözleri...

-Gözleri mi... Nesi tuhaf...

-Çok tuhaf... Bir yandan bakarsan yeşil... Şurdan bakarsan ela... Kahverengisi bile var... Kocaman... Ama hiç büyümemiş, çocuk kalmış bu kadının gözleri.

-Nasıl yani?

-Çocukların ne düşündüğü, ne istediği gözlerinden okunur ya, işte kadının gözleri de öyle. Kadının gözleri hep böyle çocuk gibi kalacak... Yüzyıl yaşasa bile... Bu kadın hiç yaşlanmayacak.

Adam, birden elini masaya vurdu.

-Saçmalama.

-Hayır beyim, ben, gördüğümü söylüyorum... Bakın, siz bakın isterseniz.

-Her neyse işte... Saçmalamadan devam et...

-Kadın bir kalabalığın içinde... Durun bakayım... Evet, burası büyük bir istasyon. Siz de oradasınız.

-Ben de mi oradayım? Hani nerede?

-İşte şurda... İşte şu, sizsiniz... Şu da kadın... Gördünüz kadını...

İstasyon

Adam, kadını gördü. On adım ilerde. Hava soğuktu. Kadın lacivert bir pardösü giymişti. Elinde lacivert bir valiz vardı. Adam hızlandı. Kalabalığı yara yara kadına yetişti. Elini uzatsa tutabilirdi. Bir adım... Bir adım sonra, 'nerdesiniz, günlerdir sizi bekliyorum' diyecekti. Diyemedi. Kadına bir adım kala ayağı takıldı. Düştü. Belki bir saniye sonra kalktı. Bir saniye... Ama kadın kayboldu. Bir saniyede. Adam, bütün istasyonu aradı. Kan ter içinde kaldı. Kadınlar tuvaletinin önünde dakikalarca bekledi. Sonra çıkışın oraya gitti. 'O daha gelmedi. Ben, birini, ona benzettim.' Böyle düşünüyordu. Buna inanmak istiyordu. 'O daha gelmedi.' Şafak sökene kadar bekledi. Bütün trenler geldi. Çok uzaktakiler bile... Kadın hiçbirinden çıkmadı. Üzgün, acılı, eve giderken, bulutlar bir şimşekle parçalandı. Adam şimşeğin parçaladığı bulut olmak istedi.

Çay Bahçesi

Çingene, başını, fincandan kaldırdı. Adamın gözlerinde bir dolu hüzün vardı. Lacivert pardösülü kadını düşünüyordu.

-Hiç yaşlanmayacak değil mi?

-Evet beyim.

-Gözleri, hep çocuk kalacak.

-Hep...

-Öyle sanırım, kalbi bir kucak kuştüyüne benziyor.

-Nerden bildiniz?

-Yürüyüşünden...

-Kaçırdınız ama...

-Hayır, ben kaçırmadım... O kaçtı... Ama niçin?

Kadın fincana eğilirken.

-Siz kaçırdınız, dedi. Çok tuhaf... Kadın, bir elma bahçesinde...

-Elma bahçesinde mi?

-Evet, bakın, elmalara bakıyor... Eliyle yokluyor... Durdu... Kocaman, kırmızı bir elma var... onu koparacak... Aman Allahım...

-Ne oldu?

-Bir yılan...

Adam eğildi. Fincana baktı. Yılanla göz göze geldiler. Adam, ihaneti tanıdı... Yüksek idealleri yerle bir eden ihanet, elma bahçesinde ilerliyordu şimdi. İhanet yerde sürünüyordu ama yaşıyordu. Elma bahçesinde işte... Kadına doğru.

Elma Bahçesi

Adam, elinde mavzerle, usulca çiti geçti. Kadın, az ilerde. Elmayı koparacak. Yılan tam arkasında. Dikilmiş. Belinin hizasında. Bir sokuşta öldürecek. Adam, nişan aldı. Hayır, buradan olmazdı. Sola kaydı. Yine de iyi değildi yeri. Milim sapsa kadın ölürdü... Kadın... yılan... adam... Öğle sıcağında beş saniye beklediler. Cırcır böcekleri sustu. Ölüm, pişmanlık, acı, ihanet... Dünya beş saniye sonra ters dönecekti. Hayat, birileri için beş saniye sonra bitecekti. Üçü de biliyordu bunu. Ölümle hayatı ayıran çizgi görünmüyordu bile... Adam tetiğe bastı. Yılanın kafası parçalandı. Bir saniye sonra cırcır böceklerinin sesi duyuldu. Kadın, arkasına bakmadı. Uzandı, elmayı kopardı. Sık ağaçların içinde kayboldu. Adam sırtüstü yere yattı. Bütün gün öyle durdu. Güneşe baktı. Kör olmak istedi.

Çay Bahçesi

Adam kırık dökük bir sesle konuştu,

-Bu kadar acı fazla değil mi?

-Siz istediniz bunu.

-Hayır, hiçbir şey istemedim ben... Siz çıktınız karşıma... Siz...

Birden durdu... Siz... Siz diyordu çingeneye... Siz... sen... ne diyeceğini şaşırdı.

-Siz istediniz siz yaşayacaksınız... Bakın, kocaman bir balıkçı teknesinde görüyorum sizi. Büyük bir denizde... Kara suratlı, eli kırbaçlı kaptan, o balinayı bekliyor.

-Ne balinası?

-Turkuaz renkli, pembe gözlü balinayı.

-Hayır olamaz... Biz oraya köpek balıkları için gittik...

-Siz öyle sanın... Kaptan balinayı bekliyor...

-Köpek balıkları için gittik diyorum size.

-Susun... İşte geldi... Turkuaz renkli, pembe gözlü balina... Yaralı... Ufukta bir sürü tekne göründü. Herkes balinayı yakalamak istiyor... Kara suratlı kaptanın gözleri parladı. Balinayı vurursa çok para kazanacak... İşçilerden birkaçı itiraz ediyor... Kaptan, işçilerin kafasını, çelik kırbaçla paramparça ediyor.

-Susun diyorum, susun... Tekrar ediyorum, biz oraya köpek balıkları için gittik...

-Bana inanmıyorsanız, siz bakın... Görün, gözlerinizle görün. Turkuaz renkli, pembe gözlü balina gemiye doğru geliyor. Yaralı. Yardım istiyor... Bakın, siz de ordasınız. Kaptana laf anlatmaya çalışıyorsunuz.

-Canına okuyacağım bu heriflerin... Pişman olacaklar...

Büyük Deniz

Adam denize atladı. Dev dalgaları aşarak balinanın yanına gitti. Turkuaz renkli, pembe gözlü balina hıçkırıyordu. İnsanlık bir saniye dursa hıçkırıkları duyabilirdi. Ama herkes savaşa hazırlanıyordu. Denizde büyük bir para yatıyordu. Kaptanların gözleri kısılmıştı hırstan... Savaş başlıyordu. Köpek balıkları geniş bir çember yaptılar, ganimet-

ten pay koparmak için. Avcı botlar denize indirildi. Çelik zıpkınların biri gidip biri gelmeye başladı. Fakat o da ne... Şimdiye dek görmedikleri bir yaratık... Çelik zıpkınları eliyle tutuyor, bir vuruşta ikiye bölüyordu. Bir tekmede gemileri alabora ediyor, bir yumrukta köpek balıklarının kafasını parçalıyordu.

Savaş kısa sürdü. Adam turkuaz renkli, pembe gözlü balinayı yanına aldı. Çemberi yardı. Dev kulaçlarla soğuk denizlere doğru gitti. Kuzey kutbuna vardıklarında adam ölmek üzereydi. Bütün vücudu parçalanmıştı. Son bir kulaçla buzların üstüne çıktı. Sendeledi. Sonra boylu boyunca yere yığıldı. Balina, denizin dibine indi.

Çay Bahçesi

Kadın sustu.

-Niye sustunuz... Devam et... Sonra... Ne oldu sonra?

-Kadın kurtardı adamı.

-Nasıl?

Kutup

Az sonra kadın geldi. Beyaz bir kürk giymişti. Köpeklerin çektiği bir kızağa adamı aldı. Evine götürdü. Adam, yirmi bir gün gözünü açmadı. Ateşler içinde yandı. Kadın, yirmi bir gün adama baktı. İşte o adamdı bu. Şurda yatan... Biliyordu adamı. Mücadelesini... İnadını... Ağlamazlığını... Direncini... Gerekliydi bu adam... Güzel bir dünya için gerekliydi... Sağlığına kavuşması için dua etti. Yirmi bir gün sonra adam, bir sabah gözlerini açtı. Kendini dinledi. İyi olduğunu duyumsadı. Kalktı. Evden çıktı. Kadın, az ilerde arkası dönük oturuyordu. Adam sessizce yürüdü. Her adım atışta kadın eriyordu. Hızlandı... Koştu... Ama geç kaldı. Kadın, buzların içinde eridi gitti. Eliyle buzu okşadı. Kadının oturduğu yer ılıktı. Adamın gözlerinden bir damla yaş, ılık buzun üstüne düştü. Sonsuz bir kederle çevresine bakındı. Kadın, uzaklarda buzulda görür gibi oldu.

-Durun, durun diye bağırdı.

Ses, kadına ulaşmadı. Buzula çarptı. Orda dondu kaldı."

Ahmet Say'ın epik yolla yazılmış yapıtında kimi bölümleri görelim. *İpek Halıya Ters Binen Kedi.* (13)

"Aziz cemaat! Şimdi anlatacağım masala siz ister gülün, ister kızıp dama çıkın.

Evvel zaman içinde ben uzunca bir süre işsiz kalmıştım. Üç hafta mı desem, üç ay mı desem, üç yıl mı desem, bu işsizlik bana yedi bin yıl kadar uzun geldi. Koyundan kayyum, keçiden müezzin çıkabilir ama, işsiz adamdan ne çıkacak? Bekar odamda duvardan duvara dolanıp duruyordum. Bacaklara kuvvet, dört adım o yana, dört adım da bu yana gidip gelirken içimden söylenip soruyordum: 'Ben şimdi nerden iş bulayım? Nasıl bulayım? Kimden bir iş bulayım? Ha? Nasıl edeyim?' Sonra odanın ortasında dikilip yeniden düşünüyordum: 'Nasıl edeyim? Nerden iş bulayım? Kime gideyim?' Dikildiğim yerde boyna duvarlara bakıyor, duvarlarla konuşuyordum. (Sakın bu usulü yabana atmayın: İşsiz kalınca veya bir derdiniz olunca duvarlara bakın ve ayrıntıya girin! Duvardaki pürüzlere, o küçücük beneklere, duvar sivilcelerine durmadan bakın!) Hey cânım! O pürüzlerden oluşan ne işaretler, ne suretler vardı! Kurt resmi mi istersiniz, ayı resmi mi? Alıcı gözle bakarsan, bitten binek, pireden yedek de görülebilirdi. Daha neler de neler... Tepe gibi pilavlar, kolum gibi dolmalar, budum gibi sarmalar, dere gibi hoşaflar, ye yemez misin, hani de görmez misin?

Armudu taşlayalım, dibinde kışlayalım, uzun sözden birisi, tekir kedi derisi, müsaade ederseniz masala başlayalım:

Vay canına, demek hâlâ orada, odandasın! Hem de duvarlara bakmıyorsun! Dikilmişsin orada, cebinde otu yedi buçuk para, çeyrek paket sigara, işsiz oğlu işsizsin, dikilmişsin orada, öküz gibi duvara bakıyorsun...

Doğrusu, önceleri işsizliği pek umursamadım. 'Nasıl olsa bulunur bir iş, dünyada kim aç kalmış?' dedim. Ama haftalar ayları kovaladıkça işsizlik azmanlaştı. Üsküdar'ın vapuru Beşiktaş'a yanaştı. İkincisi, yalnızlaştım, dost ahbap muhitinden uzaklaştım. Sanki onlar beni görünce, 'Bu herif gene mi borç istemeye geliyor?' diyeceklerdi. Üçüncüsü, kursağıma çok az şey gittiği için, üç günde bir dışarı çıkıyordum, bak bundan da şikayetçiydim (demek ki işsizlik biraz da kabızlık demekmiş: Hem ferden hem içtimai zaviyeden).

Birkaç zaman daha geçti, ben hâlâ işsizdim. Saflığıma bakın ki, bir iş bulmam gerektiğine inandığım kadar, bir işin de nasıl olsa beni bulacağına inanıyordum.

Hiç de öyle olmadı. Gün geldi, aç karnımı doyuramadım. Kira parası hadi neyse, borç harç eder denkleştirirsin, birkaç ay da vermeyebilirsin... Ama aylarca aç karnına bekle bakalım, hele bir dene, üç gün olsun dene bakalım, oluyor mu? (Acaba Hazret-i Allah bu karın açlığını neden icat etmiş? Kırk çeşit mahluk birbirini yesin diye mi?)

Bana el uzatan yaranlarım da vardı doğrusu... Teselli edeninden tutun, borç verenine kadar. Lâkin ben borç almaktan korkuyordum: karşılığı olmayan bir borcun altına nasıl girersin kardeşim? Bu işin sonu alimallah dolandırıcılığa uzanır! İşte bundan dolayı, kısmet olursa ilerde ödeyebileceğim miktarda, küçük miktarda borçlar alıyordum onlardan (zaten borç veren, parasını kurtarıp kurtaramayacağını düşünür.) Ben de ona göre istiyordum. Kararınca bir para istediğim için, 'dost' dediğin artık bu kadarını gözden çıkarabilirdi (ama pek az miktarda istersen, bu sefer de üç kuruşa muhtaç duruma düşersin. Bu hiç iyi değildir. Önce arkadaşını, sonra kendini kaybedersin. Borç alırken en iyisi, ilacın dozunu tam kestiren bir hekim gibi olacaksın.)

Günler aylar geçmiş, ben bir iş bulamamıştım. Halbuki zorlamadığım kapı, aşındırmadığım eşik, gitmediğim köşk ve konak kalmamıştı. Ne umutlar beslemiştim: orası olmazsa burası, bu da olmazsa Derviş ağabeyin bahsettiği iş; onunki de tutmazsa Zübeyir ile Bahtiyar ne güne duruyor? Artık birinden biri olur inşallah! Ama nerdeee? Seksen umudun sekseni de tutmadı. Eh ben de seksen sene bekleyecek değilim ya!

Valla beni hafakanlar boğacak! İşsizlik canıma tak etti. Gezin gezin, duvarlara bak! Karyolaya otur, kafanı ellerinin arasına al ve düşün. Helaya git, boş dön gel... Şunu kurcala, bunu hesapla, hepsinden umudunu kes, n'olacak bunun sonu? (Haaaayt, delireceksen delir de, işsizliğin bahanesi bulunsun.)

Uykuda olduğum ve helada bulunduğum saatlerin dışında kendime hiç hak vermiyordum. İçimden gelen bir ses boyna dürtüyordu beni. Hep de aynı ses, aynı nakarat:

-İş bulmalısın! Bulmak için aramalısın! Odanda ne dönenip duruyorsan avanak?

Yani bu sözler ne demek? 'Yürü git, iş ara!' demek. Ben de bu sese uyup sokaklarda akşama kadar dolaşıyordum. (Sanki sokaklarda yerden iş mi toplanıyor? Peki öyleyse, dünyanın her yerinde işsizler neden sokakta gezerler?)

Bakın ben hem sokaklarda yürüyor, hem de nasıl edip, nereden bir iş bulacağımı düşünüyordum. (Düşünmek içinse, odanda oturup düşünemez misin? Hangi arkadaş sayesinde, ne gibi yerlerde bir iş bulacağını planlayamaz mısın? Sonra da bu plana göre, doğruca hedefe gitmek üzere sokağa çıkmak daha akıllıca olmaz mıydı, eşşek kafa?)

Olmazdı. Çünkü bütün gün sokaklarda dolaşınca, akşamları yorgun argın eve gelende, içimdeki sese cevabım hazırdı:

-Gördün mü? İşte bütün gün iş aradım! Dolaştım durdum, dünya kadar da yoruldum. Başka ne yapabilirdim? Söyle, ne yapabilirdim ha?"

İncir yaprağı arayan kedi

Az gittim, uz gittim, dere tepe düz gittim, altı ay bir güz gittim, bir de dönüp baktım ki ben hâlâ işsizim!

Hapiste olmak bin kere evlâ! Çünkü onun bir adı var. Adı hapis. Dışarı çıkamazsın, dilediğin yere gidemezsin, herhangi bir iş yapamazsın... Ama bunun bir gerekçesi var, adı var: Hapis...

Ya işsizlik? İşsizliğe ne demeli?

BİR ŞİİR:

İşsizlik, o en büyük hapisane!

(Metin Demirtaş)

Tamam, şair güzel söylemiş, doğru demiş, bırakalım bunu da, o günlerde kapımın önünden üç günde bir geçen eskiciye ne demeli? Bu herif beni yiyip bitirecekti. Bu herif, evdeki eşyalara fena halde takmıştı (mesleği icabı, tabii takacak). İyi hoş ama, parasıyla aldıktan sonra, evdeki eşyaları birer ikişer götürmesine bir şey denemez de, eskicinin o hallerine ne demeli? Kapımın önünden geçerken mart kedisi sesiyle 'Ee-eeeskiler alayyym' diye durup durup bağırması beni pek müşkül duruma düşürüyordu: Çağırsam mı, çağırmasam mı? Son kalan öte beriyi de satsam mı, satmasam mı? Herif, penceremin önünde dinlenip birkaç kez daha sesleniyordu. Yani belli ki, sadece benim için buralar-

da miyavlayıp duruyor bu herif! Peki, kendisi mart kedisi de, biz mendebur, yelloz, şırfıntı kedilerden miyiz?

Gömlekler gitti, iki ceket, masa örtüsü, birkaç ayakkabı, kol saatim, yerdeki kilim, iki abajur, bakır tencere, alimünyum tavalar falan gitti. Tamam da, eskici bu alışveriş sırasında pek soğuk, pek kibirli davranıyordu. (Benim gibi kibar, tertemiz bir kediye yazık değil mi? İki çift kelam edip gönül alınmaz mı yani?) Yok azizim, bu herif buz gibiydi. Sadece işiyle ilgileniyordu: Satacağım eşyayı eline alıyor, evirip çeviriyor, incelemesini bitirdikten sonra, olmayacak bir fiyat biçiyordu. (Devenin başı! Elli akçe olur mu o koskoca bakır? İnsafsız herif, ölmüş eşek arıyorsun di mi?)

Gel de satma! Elli akçe melli akçe... Birkaç paket sigara, bir paket de margarin eder!

'Vermiyorum elli akçeyi!' deyivereceğim, önce bir yutkunuyorum. Çünkü kaç kez denedim: 'Vermem bu fiyata!' dediğimde, almaktan cayıyor. 'Peki kaça verirsin?' diye sormuyor, bu konu kapanmış gibi, başka bir eşyaya atıyor elini vicdansız!

Bu eskicinin nasıl ciğeri beş para etmez bir herif olduğunu artık anlamıştım. Kapımın önünden geçeceği saatlerde inadına perdeleri kapıyordum. Evde yokum bellesin! Boşuna iştahlanmasın! Onun ocağına düştüğüm günlerde ise, perdeleri açık tutuyordum ve satacağım eşyaları odanın ortasına koyup pencereden el ediyordum. İçeri girdiğinde hemen hiç konuşmuyorduk. Ortadaki eşyalar için birkaç akçe bırakarak cehennem olup gidiyordu.

'Bu heriflerin, bu eskicilerin Allah belasını versin' demek kolay, Allah benim başıma bir bela sarmıştı: Canıma tak demişti bu işsizlik... Sabahları uyanmaktan nefret ediyordum. Uyandım da n'olacak? Yataktan kalkınca ne yapacaktım? Yine aynı işsizlik, parasızlık, açlık, gam, kasavet, çaresizlik... Üstelik bomboş bir hayat, bomboş bir kafa...

Uyandığıma bin pişman oluyordum. Çare değildi, ama ben şöyle bir yol da deniyordum: Uyanınca yorganı başıma çekip yorganın altında kendime küçük bir gece yaratıyor, bu gecenin içinde uzunca bir süre bekliyordum. Sırf sabahla karşılaşmamak için. Saatler geçince bu sefer de sıkılıyordum. Kendi nefesimden, kendi kokumdan, kendi ka-

ranlığımdan... Yorganın altındaki bedenimi sevmiyordum, evet, sevmiyordum bu işsiz bedeni.

Bana bakın hey! Yani ben işsizsem, işsiz kaldıysam, bu işsizlik uzadıysa, hiçbir işe yaramayan bir yaratık mıyım ben? Müebbeden işsizliğe mahkum mu oldum? Yoksa ben beş para etmez, kıç üstü oturmuş bir kedi miyim? Hem topal hem uyuz, bir gözü kör, eğri suratlı, tipsiz taharetsiz, istavroz fidesi kedilerden miyim? Kedi bile değil, yoksa ben bir ayrıkotu veya bir osurukotu muyum?

Peki ama neden iş bulamıyordum?

O gün ağlayıp zırladım, saatlerce bunu düşündüm: Ben neden iş bulamıyordum?

Kapıyı hızla çarpıp dışarı çıktım. Az gittim uz gittim, dağlar dereler aştım, akşama kalmadan karşıma ak sakallı, bilge bir adam çıktı. Ona sordum.

-Oğlum, dedi, sen illaki kendine göre bir iş arıyorsun, kendine uygun bir iş arıyorsun da ondan!

Bak sen! Görüyor musun bendeki aymazlığı? Aylarca yıllarca işsiz kalıyorsun, açlıktan nefesin kokuyor, onca çile, onca cefa çekiyorsun, ondan sonra hâlâ 'kendine uygun bir iş' arıyorsun, onu bekliyorsun, öyle mi?

Bu beleş nerde görülmüş? İşte biri çıkar, gerçeği suratına böyle dobra dobra söyler!

İş dediğin kimin ayağına gitmiş arkadaş? Sevdiği işi kim bulabilmiş? Dünyada işini kim sevmiş?

Hemen şuracığa kaydetmeli:

Tek maddelik bildiri

No. 1

EĞER İNSANLAR İŞİNİ SEVSEYDİ

ONUN ADI İŞ OLMAZDI"

Romanın bir başka bölümünden.

*"**BELGE***

Martin Luther

Von Kaufshandeln und Wucher

(1524)

Sayfa: 296, 297

Şimdi tüccarlar arasında, soylular veya eşkiyalar konusunda çok yakınmalar var. Çünkü bunlar, büyük tehlikeler altında ticaret yapmak zorundalar ve kaçırılmak, dövülmek, şantaja uğramak ve soyulmak tehlikesiyle yüz yüzedirler. Eğer onlar bu ıstıraplara adalet adına katlanmış olsalardı, tüccarlar kutsal kişiler olurlardı.

Ne var ki, böylesine büyük haksızlıklar ve Hıristiyanlığa yakışmayan hırsızlıklar ve soygunlar, bütün dünyada ve hatta kendi aralarında tüccarlar tarafından yapıldığına göre, Tanrı'nın haksız kazanılan böyle büyük bir serveti tekrar kaybettirmesi ya da çaldırması ve kendilerinin de kellelerinden olmaları ya da esir edilmelerinde şaşılacak ne var?... Ve prensler, böylesine haksız alışverişleri gereken şiddetle cezalandırmalı ve uyruklarının tüccarlar tarafından böylesine feci biçimde kandırılmasını önlemek için dikkatli olmalıdırlar. Onlar bunu yapmadıkları için Tanrı, şövalyeleri ve eşkiyaları kullanıyor ve tüccarları, yaptıkları haksızlıklar dolayısıyla bunlar aracılığıyla cezalandırıyor ve yine onları kendi şeytanları gibi kullanıyor. Tıpkı Mısır ile bütün dünyanın başına şeytanları bela etmesi ya da düşmanlar aracılığı ile onları yok etmesi gibi... Böylece o, tüccarlar dünyayı her gün soyarlarken, şövalyelerin yılda bir iki kere soymalarına karşın, şövalyelerin tüccarlardan daha küçük eşkıya olduklarını kabul etmeyerek bunları birbirine kırdırıyor.

İşaya'nın dediği gibi hareket ediniz: Prensleriniz, eşkiyaların yoldaşları oldular. Çünkü onlar, bir ya da yarım gulden çalan hırsızları astırırlar, ama bütün dünyayı soyan ve büyük bir rahatlıkla hırsızlık yapanlar ile dost olurlar, böylece özdeyiş doğrulanmıştır: Büyük hırsızlar, küçük hırsızları asarlar. Romalı senatör Cato'nun dediği gibi: Küçük hırsızlar zindanda, posugaları içinde; öte yandan resmi hırsızlar altın ve ipeklilere bürünmüşler. Ama Tanrı'nın son sözü ne olacak? Tanrı, Ezekiel'e dediği gibi yapacak: Prenslerle tüccarları, bir hırsızla diğer hırsızı, kurşun ve demir gibi kaynaştıracak ve kent yanıp kül olduğunda ne prensler kalacak ne de tüccarlar...

Bir tüccar hırsız
sanılıp hapse atıldı

Memleketimizin genç müteşebbis tüccarlarından biri, kuyumcudan mücevher ve altın satın alırken soygun yapıyor iddiasıyla yakalanmış ve hapse atılmıştır. Dünkü duruşmada gerçeği anlatan ve kendini savunan bu tüccarın hür teşebbüs namına mesleğini sürdürebilmesi için adaletin yerini bulacağı bildirilmektedir.

Gazetelerde ayrıca boy boy fotoğraflarım ile Atpazarı tüccarıyla benim hakkımda yapılan röportajlar yayımlanmıştı.

Gazeteler bu minval üzere haber yayımlarken, birkaç gazete ise meseleyi ters yüz ederek yazmakta ve olayı tamamen tepetaklak duruma getirmekteydi:

Bir hırsız ticaret yapıyor sanıldı

Atpazarı'nda katip olarak çalışan ve geceleri kuyumcu soymayı âdet haline getiren bir hırsız, mahkemede kendisinin tüccar olduğunu savunmuş, kuyumculara ticaret yapmak için gittiğini söylemiştir." (Vurgular Ahmet Say'ın. C.G.)

Çehov'dan değişik yolla yazılmış iki öykü. *Şikayet Defteri.* (14)

"Bu defter demiryolu istasyonunun bekleme odasında, yüksekçe bir masanın çekmecesinde durur. Odada, 'çekmecenin anahtarı istasyon bekçisindedir' diye bir yazı asılıysa da açmak için anahtara gerek yoktur, çünkü hep açıktır çekmece. Şimdi defterin yapraklarını çevirerek okuyalım:

'Sayın bay, divitimi sınamak için yazıyorum.'

Yazının altında uzun burunlu, boynuzlu bir surat çizilmiştir. Altında da şu satırlar:

'Sen resimsin, ben portreyim; sen hayvansın, ben değilim. Ben senin suratınım.'

'Trenle istasyona gelirken pencereden görüntüyü seyrediyordum, şapkam başımdan uçuverdi. İ. Yarmokin.'

'Bunu kimin yazdığını bilmiyorum, ama okuyan benim gibi bir budaladır.'

'Başvuru bölüm şefi Kolovroyev bir anı olarak kalsın diye bunları buraya yazdı.'

'Karıma kaba davrandığı için kondüktör Kuçkin'den şikayetçiyim. Karım gürültü yapmıyor, tam tersine gürültüyü önlemeye çalışıyordu. Kalabalıkta omzumdan çekiştiren istasyon bekçisi Kliatvinden de şikayetçiyim. Nasıl bir kişi olduğumu bilen Andrey İvanoviç İşçeyev'in çiftliğini adres olarak verebilirim. Maliyeci Samoluçşev.'

'Nikondrov sosyalisttir.'"

Çehov'un *Bir Sayman Yardımcısının Günlüğünden* adlı öyküsü.(15)

*"**11 Mayıs 1863**. Bizim altmışlık sayman Glotkin şiddetli bir öksürüğe tutulduğu için son günlerde sütlü kanyağa dadanmış, bu yüzden adamcağızda alkol sayıklaması başlamış. Doktorlar yalnız bu meslektekilere özgü kendine güvenle, saymanın bir gün sonra öleceğini bildirmişler. Eh, bu duruma göre onun yerine ben sayman olacağım demektir. Onun makamına beni geçirecekleri sözü çoktandır ortalıkta dolaşıyordu zaten.*

Yazman Keleşçev, iş için gelen bir yurttaşı kendini kırtasiyecilikle suçladı diye pataklamaya kalkmış, mahkemelik olmuşlar. Zaten başka türlü sonuçlanmaz böyle işler.

Midemdeki gastride karşı şurup alıyorum.

***3 Ağustos 1865**. Sayman Glotkin gene ciğerlerinden rahatsız. Öksürükten kurtulamadı bir türlü, sütlü kanyak içmeyi sürdürüyor. Eğer ölürse yerinin bana kalacağı kesin. Ancak alkol sayıklamasından ötürü kolay kolay ölünmediğinden, onun yerini alma umudum biraz zayıf.*

Kleşçev, bir Ermeni yurttaşın elinden zorla aldığı bonoyu yırtıvermiş. Adam gene mahkemeye düşecek. Yaşlı bir kadın (Bayan Guryeva) bende gastrit değil, gizli basur olduğunu söyledi. Ne diyebilirim ki?

***30 Haziran 1867**. Gazeteler Arabistan'da kolera salgını başladığını yazıyorlar. Bakarsın, hastalık Rusya'ya da sıçrar. İşte o zaman görün boşalan makamları! Sayman Glotkin ölünce yeri benden başka kime kalacak ki? Ama adam yedi canlı, bir türlü ölmek bilmiyor. Bana kalırsa böylesine uzun yaşamak biraz ayıp kaçıyor.*

Gastridim için ne kullansam acaba? Pelin otu tohumu mu yutsam, ne yapsam? Ne dersiniz?

2 Ocak 1870. Glotkin'in köpeği sabaha değin avluda uludu durdu. Ahçı kadın Pelageya bunun bir şeyin göstergesi olduğunu ileri sürüyor. Sayman olduğum zaman kendime alacağım rakun kürkten, sabahlıktan uzun uzun konuştuk. Bununla da kalmaz, tutar evleniveririm belki. Kız alacak değilim elbette, yaşıma uygun bir dul bulurum.

Dün Kleşçev, açık-saçık fıkralar anlattığı, Ticaret Odası üyelerinden Ponyukov'un yurtseverlik duygularıyla alay ettiği için kulüpten kovuldu. Duyduğuma göre Ponyukov bizimkini mahkemeye verecekmiş.

Gastridim için Dr. Botkin'e gideceğim. Hastalarını kesin tedavi ediyormuş...

4 Haziran 1878. Gazeteler Vertlianka'da veba salgını çıktığını yazıyor. Sinek gibi insan ölüyormuş. Glotkin korkusundan biberli votka içiyor. Eh, böylesine yaşlanmış bir adama biberli votkanın bir yarar sağlayacağını sanmıyorum. Veba bizim kente kadar gelse de sayman olacağım yüzde yüz.

4 Haziran 1887. Glotkin ölüm döşeğinde. Kendisini ziyaret ettim, dört gözle ölümünü beklediğimi söyledim ağlayarak, beni bağışlamasını istedim. Adam yücegönüllülük gösterdi, beni bağışladığı gibi, üstelik gastridim için pelit kahvesi içmemi salık verdi."

Son örnek benim bir öykümden. Öykü içinde öykü... Düşle gerçeklik... ara baş lıkla ilerleyen örge. *Eski Bir Dağa Benzeyen Adam.* (16)

"Pencereden bakıyorum. Akşam saatleri... Öğle üzeri başlayan kar fırtınası devam ediyor. Bakkala gidip ekmek almalıyım. Ama 'Bu havada dışarı çıkılmaz.' diyorum. Üşeniyorum. Dünden kalan ekmekle idare ederim. Çay var. Peynir, zeytin var. Gaz sobası sessizce yanıyor. Evde durum fena değil... Kar fırtınası devam ediyor. İçim üşüyor. Tam bu sırada kapı çalındı. Bu saatte... bu havada... Karşı komşunun liseye giden oğlu olabilir. İçinden çıkamadığı bir ders olursa gelip bana soruyor... Hayır. Komşunun oğlu değilmiş. Gelen on yıllık dostum. Üstü başı kar içinde. Soğukla girdi içeri. Gelmesine sevindim. Ama bu havada bir anlam veremedim. Dün beraberdik. Sesini çıkarmadan soyundu. Sobanın başında karşılıklı oturduk.

-Eee, n'apıyorsun bakalım, dedi.

-Hiç, dedim.

Hissediyorum. Dilinin altında bir şey var. Tatsız bir şey mi acaba... Yüzüne bakıyorum. Karşılıklı oturmuş, çaylarımızı içiyoruz. Kar fırtınasının sesi duyuluyor.

-Kolay gelebildin mi? dedim.

-Önemli değil, dedi.

İkinci bardağın yarısına gelmiştik. Kalktı. Pencereden kar fırtınasını seyretti. Sonra geldi, karşıma oturdu.

-Bak dostum, dedi, ben hayatımın her devresinde yazarların özgürlüğünü savundum.

Bu havada... yazarın özgürlüğü.

-Bunu başka bir gün söyleyebilirdin. Ne bileyim, yarın... öbür gün.

Gülümsedi.

-Yok, dedi bunu, böyle havalarda söylemek daha güzel.

Sustu bir cigara yaktı. Belli konuşmaya hazırlanıyordu. Ne söyleyeceğini bilmiyordum. Birden kalkıp yanaklarından öpmek istedim. İçimden geldi. Biliyorum dostum, senin hayatın türlü acılarla geçti. Büyük bir mücadele verdin. Bu yüzden çabuk yıprandı yüzün. Dostum benim, çevrene hep güven verdin. Hiç eğmedin başını. Hep düşünürüm. Seni bütünüyle tanıyabildik mi acaba... Belki de sen hep sisler içinde yaşadın o pek konuşkan olmayan karakterinle.

-Dün, dedi, yazacağın bir öyküyü anlattın.

-Evet.

-İşte o öyküyü yayımlama.

Kendimi birçok şeye hazırlamıştım. Ama bunu beklemiyordum. Başladım gülmeye.

-Güldüğüm için kusura bakma, dedim. Peki ama niçin?

-Çünkü öyküde beni anlatıyorsun... Daha önemlisi dostum, o kadını... Bu öykü dolayısıyla üzülmesini istemem. Çünkü o.

O kadını çok dolaylı yoldan birazcık anlatmıştı bana. Sanki olup bitenler bir arkadaşının başından geçmiş gibi.

-Hani senin bir arkadaşın vardı, anlatmıştın birazcık. Belki ondan etkilenmiş olabilirim.

-Ah siz yazarlar, diye gülümsedi. Yine de sen yayımlama o öyküyü... Başka bir öykü yaz.

Yerimden kalktım. Öykü masanın üstünde duruyordu.

-Al, dedim, oku... Sen ver kararı.

Sert görünümünün altında yumuşacık bir yürek taşıyan dostum,

-Kırılacaksan, göz ucuyla bile bakmam, dedi.

-Hayır kırılmam.

Kağıtları aldı. Buğulu bir gözle baktı.

-Hay Allah gözlüğümü unutmuşum.

-O zaman ben okuyayım, sen dinle.

Kar fırtınası hızını artırmıştı. Öyküyü okumaya başladım.

Bir Çocuk

Yağmurlu bir akşamüstü... İlkokulun beşinci sınıfında okuyan bir çocuk, hızla eve doğru koşuyordu. Kapıdan girerken çantası açıldı. Çocuk, büyük bir telaşla, ıslak kaldırıma saçılan defterlerini, kitaplarını topladı. Hızla kapıdan girdi. Yola düşen silgisini göremedi.

-Babam, dedi eve girer girmez.

Babası hastaydı. Günden güne eriyordu... Anne sinirli bir sesle konuştu.

-Hasta olacaksın. Üstünü başını değiştir. Bir de senle uğraşmayayım. Sonra otur dersine çalış.

Evde bir sessizlik vardı. Üç yaşındaki kardeşi bile sessizce oynuyordu yerde. Çocuk biraz sonra evin tek masasına oturdu. Ders çalıştı. Bir ara yanlış yazdı silgisini aradı. Bulamadı. Annesine sordu. Terslendi. Annesine dilini çıkardı. Dilini çıkarınca tokadı yedi. Bir daha... bir daha... Baktı tokadın arkası gelmiyor.

-Baba, kurtar beni, diye bağırdı. Anne birden durdu. Titreyen elleriyle çocuğun başını, göğsüne bastırdı. 'Babam' diye düşündü çocuk. Sessizce ağlıyordu. 'Babam kurtarır beni.'

Akşam oldu. Çocuk, önüne konan bir kap yemeği yedi. Kardeşi çoktan uyumuştu. Anne mutfaktan çıkmıyordu. Yan odada yatan babasını özledi. Babasının rakı kokan sofrasını. Babanın 'Koçum benim' diye sırtına vuruşlarını.

Çocuk, gece, yatakta Lokman Hekimi düşündü.

Lokman Hekim

Lokman Hekim okuduğu kitabın son sayfasına gelmişti. Birden durdu. Yüzü, heyecanla kasıldı. Bütün vücudu titriyordu. Aradığını bulmuştu. İşte bu kitapta çözümleniyordu. Bundan böyle hiç kimse ölmeyecekti. Ölüme çare bulmuştu. Tanrı, yukardan gördü bunu. Kükredi.

-Lokman'ı yok edin.

Can alıcı, saniye sektirmeden yola çıktı. Birkaç saniye sonra sessizce öldürecekti Lokman Hekim'i. Çocuk bunu hissetti. Uçan atına bindi. Can alıcıyı, gökyüzünün birinci katında karşıladı. Kılıcını çekti. Bir vuruşta ikiye böldü can alıcıyı. Aşağıda Lokman Hekim, acele etmeden kitabın formüllerini kopya ediyordu. Tanrı, büyük bir öfkeyle.

-Öldürün... Lokman'ı öldürün, diye bağırdı.

Gökyüzü, şiddetli bir gürültüyle ikiye ayrıldı. Güneş bin parçaya bölündü. Yıldızlar paramparça oldu. Zifiri karanlıkta korkunç görüntülerle bütün yıldırımlar yeryüzüne saldırdı. Lokman'a... Ama uçan at... Şaha kalktı... Büyük bir yarış başladı. Ordan burdan binlerce yıldırım geliyordu. Büyük şimşekler, gökyüzünü hallaç pamuğu gibi atıyordu. Uçan at öndeydi. Bir kuyruk vuruşuyla yıldırımları söndürüyordu. Uzun ayaklarıyla şimşekleri dövüyordu. En sonunda Lokman'a yetişti. Çocuk, Lokman'ı kucakladı. Atına aldı. Eve getirdi. Lokman titrek elleriyle, ölüm döşeğindeki babaya formülü uyguladı. Baba iyileşti. Bir dakika sonra sofra kuruldu. Kardeşi bağıra çağıra oynamaya başladı. Anne süslendi. Baba, sofranın başında.

-Çabuk olun, aç kurtlar gibiyim, diye bağırıyordu.

Sofra, rakı kokuyordu. Baba, ilk kadehten sonra çocuğun sırtına vurdu.

-Koçum benim, dedi.

Dostumun yüzüne baktım. Cigarasından derin bir soluk çekti. Başıyla 'Seni dinliyorum' dedi.

Kadının Saçları

Adam, sabahın erken saatinde evden çıktı. Çalıştığı fabrika uzaktaydı. Kaptıkaçtıda giderken gazetede bir haber okudu. Uluslararası bisiklet yarışları başlıyordu. Uzun uzun bisikletçilere baktı. Fotoğraflarına...

Adam bisikletine bindi. Önce kentin sokaklarında dolaştı. Bir evin önünden birkaç kez geçti. Sevdiği kadın o evde oturuyordu. Evin önünde biraz dolaştı. Kendini gösterdi. Sonra yollara düştü. Biraz geç kalmıştı. Olsun. Bütün ülke... bütün dünya adamı izliyordu. Adam rüzgar gibi geçti yolları. İşte hepsi ordaydı. İlerde. Yüzlerce yarışçı. Dünya bisiklet yarışması. Adam son tepede durdu. Sevdiği kadına baktı. Gülümsedi. Sonra pedallara bastı. Dünyanın en hızlı bisikletçisi... Hiç kimse önünde duramazdı. Adam hepsini... tek tek geçti. Dünya birincisi oldu. Sonra döndü. Büyük bir kalabalığı yara yara kadına gitti. Kadının tam önünde durdu. Kadın, beyaz mendiliyle, adamın terini sildi. Sonra bisikletin önüne bindi. Adam, ince, tozlu bir yola sürdü bisikleti. Yol, kıvrıla kıvrıla yüksek bir dağa gidiyordu. Kadın, her pedalda adamın soluk alıp verişini hissediyordu... Yüreğinde... Kadının yüreği, hızlı hızlı çarpıyordu, adamın soluklarıyla.

Dağın en yüksek yerinde durdular. Kadın, çam dallarından iki taç yaptı. Birini kendi başına taktı. Öbürünü adamın başına... Sonra aşağı indiler, yeşil ovaya. Hızla. Kadının saçları rüzgarda uçuşuyordu. Kadının saçları pınar suyu gibi ışıltılar saçıyordu. Başlarının tam üstünde bir kartal, kocaman kanatlarıyla güneşin ışmlarını kesiyordu. Adam gülümsüyordu.

Durdum... Dostum, bir süre sonra,

-Satranç oynamayı düşünmüyor mu? dedi.

-Yok... satranç yok.

-Peki, devam et.

(...)

'Sizi kayıtsız şartsız seviyorum' diyordu. Belki milyonlarca kadın böyle bir sözü bekliyordu. Adam, sözüyle özüyle, bilgisayarlı otomat dünyayı parçalıyordu. Kadını gül yapraklarıyla döşeli bir dünyaya götürüyordu. Kadının yüreği ince ince açılıyordu. Gizli köşelerde saklanan insani değerler adama doğru akıyordu... Taşlardan seke seke atlayan bir su gibi.

-Sizi, dedi adam, sanki yıllar önce bisikletime bindirdim.

Sonra düşünü anlattı. Dünya bisiklet yarışmasını...

-Ama, dedi, hiçbir zaman bisikletim olmadı.

Güldüler.

Sonra şöyle konuştu adam.

-Bu sevgi araç değil. Siz benim için hayatın anlamısınız. Bu sevgiyi seviyorum. Bir insanı seviyorum. Bunu bilin lütfen... Sizi hiçbir zaman zorda bırakmayacağım. Sizden hiçbir şey istemiyorum. Lütfen, sizi sevmeme izin verin.

Kadın, birdenbire yangın yerine dönen yüreğini dinledi. Korktu. Yüreği ağzına geldi. Adamı sevmekten korktu. Başını eğdi, çay bardağına baka baka konuştu.

-Rica ederim... Lütfen... Ama özel şeyler yapamam sizin için. Evliyim. Çocuklarım var.

Sustu. Bir yanardağ patlayıp duruyordu iç dünyasında. Konuşmak isterdi aslında. 'Bu dünyayı kabul ettirdiler bize. Başımıza vura vura. Boynumuzu kırdılar. Yüreğimizi ezdiler. Unutturdular birçok şeyi. Elinizi çekin nabzımdan. Damarlarım patlayacak nerdeyse. Bir çılgınlık yapmaktan korkuyorum. Biliniz, beni kayıtsız şartsız sevmek için benden izin isteyen adam... biliniz, bundan böyle sizin sevginizle yaşayacağım.'

Zaman çabucak bitti. Kalktılar. Yağmurun altında yürüdüler. Adam bir ara durdu. Kadına baktı.

-Ne güzel yürüyorsunuz, dedi.

Yürüdüler. Kadın eve gitti. Adam trene bindi. Trende ağladı."

Dipnotlar

1. Cengiz Gündoğdu, *Ben Doğurdum Seni, Akanyıldız*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1996.
2. Balzac, *İki Yeni Gelinin Anıları*, Çev. Nurullah Ataç, Can Yayınları, İstanbul, 1999.
3. Anton Çehov, *İki Mektup, Bütün Öyküleri 1*, Türkçesi Mehmet Özgül, Cem Yayınevi, İstanbul, 2005.
4. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Panorama*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1971.
5. Dostoyevski, *İnsancıklar*, Çev. Ergin Altay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.
6. Anton Çehov, *Polenka, Bütün Öyküler 3*, Türkçesi Mehmet Özgül, Cem Yayınları, İstanbul, 2006.
7. Anton Çehov, *Uyku Sersemliği, Bütün Öyküler 2*, Türkçesi Mehmet Özgül, Cem Yayınları, İstanbul, 2005.
8. Cengiz Gündoğdu, *Kapaklanmayan Adam, Akanyıldız*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1996.
9. Oktay Akbal, *Sonra Tren Kalktı, Bizans Defnesi*, Can Yayınları, İstanbul, 1989.
10. Yervant Gobelyan, *Tokgöz Bakkal Kir Bodos Yuvanopulos, Memleketini Özleyen Yengeç*, Çev. Hagop Gobelyan, Aras Yayıncılık, İstanbul, 1998.
11. Öner Yağcı, *Kir*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2009.
12. Cengiz Gündoğdu, *Derisini Taşıyan Adam, Akanyıldız*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1996.
13. Ahmet Say, *İpek Halıya Ters Binen Kedi*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2009.

14. Anton Çehov, *Şikayet Defteri, Bütün Öyküler 1*, Türkçesi Mehmet Özgül, Cem Yayınevi, İstanbul, 2005.
15. Anton Çehov, *Bir Sayman Yardımcısının Günlüğünden, Bütün Öyküler 1*, Türkçesi Mehmet Özgül, Cem Yayınevi, İstanbul, 2005.
16. Cengiz Gündoğdu, *Eski Bir Dağa Benzeyen Adam, Akanyıldız*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1996.

Bizde kimi yazarlar, olmadık işleri kendilerine iş edinirler. Arkadaşlarının deyişiyle "hınzırlık" yapar. O "hınzırlıklardan" biri.

"ELEŞTİRİ GÜNLÜĞÜ

Fethi Naci

Yazar Boris Harloff Sahiden Yaşadı mı Adalet Ağaoğlu?

Bodrum, 27 Haziran 1991

Adalet Ağaoğlu'nun *Hayır...* adlı romanını İstanbul'da okumaya başlamıştım; 39. sayfada "Bu dünyadaki yaşam, özlemi çekilen bir yaşam değildir. Lin-Po demiş bunu, diyor Hollandalı bir protestan papazın oğlu olup da, Paris'te bir otel odasında kendini öldürmüş bulunan Boris Harlof." cümlelerini okuduktan sonra 50. sayfadaki "Ölümü bir çırpıda seçen Hollandalı yazar Boris Harlof, Tarihsiz Günlük'ünde, 'Gidebileceğim hiçbir yer yok,' derken..." sözcükleri durdurmuştu beni: İki kez geçen "Boris Harlof" adını bir yerden anımsıyordum, ama nerden? Yazdıklarını değil, adını, tek harf değişikliği dışında korku filmlerinin o unutulmaz oyuncusunun adı olan adını... Buldum sonunda: "Yeni Dergi"nin "intihar" özel sayısından anımsıyordum! Memet Fuat "Yeni Dergi"leri ciltletince -eksik olmasın- bana da bir takım vermişti; 1968 şubatında yayımlanan 41. sayıyı bulmak, Boris Harloff'un (iki "f" ile) yazısını okumak zor olmadı. Yazı, "Çünkü gideceğim bir yer yok." diye bitiyordu. Yazının fotokopisini romanın içine, romanı da Bodrum'a getireceğim kitapları koyduğum mukavva kutuya koydum. Bu yıl İstanbul'dan epey ayrıldığım için Hayır...'ı bitirememiştim. "Bodrum'da okurum," diye düşünüyordum.

Dün, Akyarlar'a, Ferit Edgü'ye gitmeseydim, Ferit Edgü Remzi Kitabevi'nce yayımlanan yeni iki kitabını, Binbir Hece ile Yeni Ders Notları'nı vermeseydi, ben o iki kitabı dün gece okuyup bitirmeseydim, bugün, Adalet Ağaoğlu'nun Hayır... adlı romanı aklıma bile gelmezdi. Çünkü iki gün önce Tahsin Yücel'in Aykırı Öyküler'ine başlamıştım, okuduğum ilk iki hikaye çok sarmıştı beni, bütün gün Tahsin Yücel'in bu iki hikayesinden söz etmiştim Ferit Edgü'ye: "Meğer Tahsin gizli bir mizah ustasıymış, belki de Türkçenin en has mizah yazarı!" Ama geceleyin Tahsin Yücel'i değil de Ferit Edgü'yü okudum; nedeni de çok basit: Ferit'in iki kitabının da yazılış biçimi, sayfalarda bırakılan bol boşluklar okumayı alabildiğine kolaylaştıran öğeler: İki kitabı iki buçuk saatte okudum.

"Boris Harloff" adı, "Yeni Dergi"de yayımlanan o yazı ışığında bir daha rastlamadığım bir ad, bir sinema oyuncusunun adının tek harfi değiştirilerek yapılmış bir uydurma ad izlenimi bırakmıştı bende. Yazının altında "Çeviren: Ferit Edgü" yazıyordu; Ferit'i tanıyalı kırk yıla yaklaşıyor: Zaman zaman hınzırlıklar ettiğini biliyordum. Nitekim Yeni Ders Notları, "Boris Harloff sorunu"nu çözüverdi.

İlkin, 69. sayfadaki 209 no.lu "ders notu"nu birlikte okuyalım:

"Öyle sanıyorum ki
bu ülkede
'ciddiye' alınmak için
ya önemsiz, sıradan şeyler
yazacaksınız
ya da 'ciddi' önemli konuların
üzerinde kafa yoruyorsanız
bunları Fransızca'dan, İngilizce'den, Almanca'dan
yapılmış çeviriler olarak yayımlayacaksınız.
Bunların yazarı olarak
ister gerçek isimler verin
(Goldmann, Korch, Lukacs, Heidegger...)
ya da birer isim uydurun.
İkinci yol daha mantıklı:
Hem hiç kimsenin bilmediği
bir yazarı tanıtıyorsunuz diye alkışlanırsınız,
hem de bunlar sizin takma adınız olur."

70. sayfadaki 210 no.lu "ders notu"nun ilk cümlesi ise şöyleydi: "Bugüne değin, varolmayan yazarlardan birçok 'çeviri' yaptım."

"Tarihsiz Günlük"ün "yazarı"nın adının bir korku filmi oyuncusunun adından üretilmesi, Ferit Edgü'nün verdiği bir ip ucuydu. Ferit Edgü, bir ip ucu daha vermiş, "Boris Harloff"un doğum tarihinin 1936 olduğunu yazmıştı: 1936, Ferit Edgü'nün de doğduğu yıldır. Yazarın "gerçek" soyadının Edgards olduğunu yazan Edgü, sanıyorum, kendi soyadını anıştırmak istemiştir...

"Ölümü bir çırpıda seçen Holladalı yazar Boris Harlof, Tarihsiz Günlük'ünde..." diyor Adalet Ağaoğlu, "Tarihsiz Günlük" adlı bir kitap varmış da o kitabı okumuş gibi... Bugüne kadar Ferit Edgü'yü haklı çıkarıyor: "... bu ülkede / 'cid-

diye' alınmak için (...) 'ciddi' önemli konuların / üzerinde kafa yoruyorsanız / bunları Fransızca'dan, İngilizce'den, Almanca'dan / yapılmış çeviriler olarak yayınlayacaksınız..."

7 Eylül Cumartesi

Bir sevinç var içimde dünden beri. Sevinç, Fethi Naci'nin *Eleştiri Günlüğü*'nü okurken başladı. (Adam Sanat, Eylül 1991, Sayı 70) Sevinç devam ediyor. Şimdi bunu anlatacağım. Önce şunu söyleyeyim. Herkes işini iyi bilseydi, işini iyi yapsaydı dünya güzel olurdu. Aksaklıkların... tatsızlıkların birçok nedeni var. Bu nedenlerin birincisi, en önemlisi, beceriksizliklerin, işbilmezlerin o işin yürütücüsü olması.

Düşünelim. Şöyle olsa. Beceriksizler, işbilmezler, "Biz bu işi bırakıyoruz. İşbilenler gelsin bu işi yürütsün" deseler, dünyamızın bütün sorunları kısa sürede çözülür. Ama böyle olmuyor. İşbilmezler, beceriksizler ciddi bir propagandayla, "Biz bu işi çok iyi biliyoruz" diye insanı yanılsamalı bir ortamda yaşatıyor. Onlar... işbilmezler, "Biz bu işi iyi biliyoruz" deseler bile, işler iyi gitmiyor. Bu durumda hiçbir şeyin düzelmediğini gören insan, derin bir umutsuzlukla kadere boyun eğiyor, mutsuz, heder edilmiş bir hayatı sürükleye sürükleye yaşıyor.

Şimdi bu dediklerimi edebiyata uyguluyorum. Türkiye'de edebiyatçı, edebiyat işini iyi bilse edebiyatımız bu durumda olmazdı. Bizde şöyle oluyor. Edebiyatı iyi bilmeyen biri, tutuyor bir roman yazıyor. Edebiyatı iyi bilmeyen bir eleştirmen bu kitabı övüyor. Edebiyatı iyi bilmeyen okur da bu kitabı alıp okuyor, beğeniyor.

Türkiye edebiyatı, işte bu yüzden, yazar, eleştirmen, okur üçlüsünün oluşturduğu berbat, kısır bir üçgende duruyor.

Bir örnekle bu üçgeni anlatacağım. Şimdi, Adalet Ağaoğlu edebiyatı... yazarlığı iyi bilmiyordu. Olabilir. İlk eserinden sonra Ağaoğlu'na edebiyat... yazarlık öğretilebilirdi. Öğretilmedi. Yine edebiyatı, yazarlığı bilmeyen eleştirmenlerce... özellikle Fethi Naci yaptı bu işi... yüceltildi.

Adalet Ağaoğlu, edebiyatı bilmeyen eleştirmenlerin övgülerine kandı. Gelişmesini böylece durdurdu. Oysa benim gibi konuşan yazarlara biraz kulak verseydi bugün Ağaoğlu yetkin bir romancı olurdu. Dinlemedi. Olmadı.

İşbilmezlerin çokluğu yüzünden kötü, iyiden her zaman için etkindir. Bu yüzden okur, kötünün etkisinde kaldı. Bu durumu açıklayan benim gibi yazarlara

da... özellikle bana... kötü niyetli dedi. Oysa bizler... bunu açıkça söylemeliyim... Edebiyatı iyi biliyorduk. Oynanan kötü oyunun farkındaydık. Romanlar kötüydü. Kötü romanları işbilmez eleştirmenler çılgınca övüyordu. İşbilmez Fethi Naci, işini bilmeyenlerin rahatlığıyla "On Türk Romanı" diye acınacak listeler yapıyordu. Orhan Pamuk'un kötü romanını okuduktan sonra "Ah keşke daha önce yayınlansaydı, onu da listeye alırdım" diyordu. Tırıl yazar Pamuk, kurum kurum kuruluyordu.

İşbilmezlerin oyunu bugün de devam ediyor. Şimdi buna örnek veriyorum.

Edebiyatı... yazarlığı bilmeyenlerden biri de Ferit Edgü'dür. Ferit Edgü, açıkça yazdığı gibi varolmayan yazarlardan birçok çeviri yapmıştır.

Ne demektir bu. Ferit Edgü, oturuyor bir yazı yazıyor. Ama bu yazıyı, yabancı dilden çevirmiş gibi gösteriyor. Tabii bu çeviri için bir yazar uyduruyor. Ferit Edgü, bunu niçin yaptığını şöyle açıklıyor. *"Öyle sanıyorum ki / bu ülkede ciddiye alınmak için / ya önemsiz sıradan şeyler / yazacaksınız / ya da 'ciddi' önemli konuların / üzerinde kafa yoruyorsanız / bunları Fransızca'dan, İngilizce'den, Almanca'dan / yapılmış çeviriler olarak yayınlayacaksınız."*

Ferit Edgü'nün dediği böyle doğru değil. Şöyle doğru. Bu ülkede ciddiye alınmak için, sıradan, önemsiz konularınızı, Fransızca'dan, Almanca'dan, İngilizce'den yapılmış çeviriler gibi yayınlatacaksınız. Tıpkı Ferit Edgü'nün yaptığı gibi... Tabii burda ciddiye alınmak istenen kişiler de önemli. Düşünce tembeli işbilmezlerin seni ciddiye almasını istiyorsan tıpkı Ferit Edgü gibi yapacaksın. Böyle yapmazsan düşünce tembeli işbilmezler seni ciddiye almaz. Ferit Edgü, kötü... kısır üçgenine herkesi sokmasın. Ferit Edgü, o üçgenin oluşturucusu olduğu için, onların katında ciddiye alınmak istemiş, yalan yazarlardan, yalan çeviriler yapmıştır.

Sözgelimi ben, bu üçgeni oluşturanların katında ciddiye alınmak istemediğim için, kendi düşüncelerimi yalan yazarların arkasında söylemedim. Çünkü işbilmez düşünce tembellerini hiçbir gün ciddiye almadım.

Şimdi bütün bunları niye yazdım. Ferit Edgü, önemsiz, sıradan bir yazısını Boris Harloff adlı bir yazar varmış, bu yazardan çevirmiş gibi *Yeni Dergi*'de yayınlamış.

Neden böyle yapıyor. Neden olacak, işbilmezlerin, beceriksizlerin katında ciddi sayılmak için... Ferit Edgü bunu yapmak zorunda. Çünkü işini bilse, edebiyatı bilse şunca yıl sonra... şunca yazıdan sonra, "Çevirilecek olarak... yazarı olarak" diye olaraklı yazmazdı.

Olaraklılar ancak işbilmezlerin katında ciddiye alınır. Nitekim, Adalet Ağaoğlu da Ferit Edgü'yü ciddiye almış. *Hayır* adlı romanında, Boris Harloff adlı olmayan... Ferit Edgü'nün uydurduğu yazardan söz etmiş. Şimdi yıllar sonra Fethi Naci, *Adam Sanat*'ta soruyor. "Yazar Boris Harloff Sahiden Yaşadı mı Adalet Ağaoğlu?"

İşte bu soru, Fethi Naci'nin edebiyatı bilmediğinin net göstergesi. Çünkü edebiyatı, eleştiriyi bilen bir kimse, edebi bir eserdeki kişiler için "Bunlar yaşadı mı" diye sormaz.

Ama işbilmez Fethi Naci böyle. Necati Güngör'e de, "Kar yağarken havanın rengi böyle olmaz" demişti. Tıpkı bir meteoroloji uzmanı gibi. Şimdi "Boris Harloff yaşadı mı" diye soruyor. Tıpkı bir dedektif gibi.

Boris Harloff yaşamış ya da yaşamamış, ne önemi var bunun. Harloff yaşamış olsaydı *Hayır* daha mı güzel olacaktı. Yaşamadığı için *Hayır* kötü mü oluyor. Yaşanmışlık ya da yaşanmamışlık romana edebi açıdan ne katıyor, romandan ne eksiltiyor. Fethi Naci'nin bunu söylemesi gerekir.

N'olmuş... Ferit Edgü, Boris Harloff adında birini uydurmuş, Türkiye okurunu bu arada Adalet Ağaoğlu'nu kandırmış. Şimdi Fethi Naci, bu kandırışın zevkini çıkarmak için... insanları kandırmak nasıl bir zevkse... soruyor. "Boris Harloff yaşadı mı?"

Yaşamadı. "Zaman zaman hınzırlıklar ettiğini" bildiğin, kırk yıllık dostun Ferit Edgü, size inanan bir insanı, Adalet Ağaoğlu'nu kandırdı. Ama bu edebi değil, insani bir sorundur.

Bir sevinç var içimde demiştim. Neden sevindiğimi söyleyeyim şimdi. Katili kan tutar derler. Öldürdüğü adamın başına gider katil. Bunlar da böyle... edebiyatı öldürdüler. Şimdi cesedin başına üşüşmüşler "itiraf" ediyorlar. Bu itiraflar sık sık gündeme gelecek. Sözgelimi, bir gün, bir jüri üyesi, "Bizler, yarışmaya katılan eserleri okumazdık. Birinciyi şöyle seçerdik" diye anılarını anlatacak. Belki bu anılar yazılıyor şimdi. Belki şöyle bir bölüm olacak o anılarda "Hepimiz Gündoğdu'ya kızıyorduk. Çünkü Gündoğdu bizim hınzırlıklarımızı bozuyordu."

Bugün "itiraf" edilen, yarın "itiraf" edilecek hınzırlıklar hiç kimseyi umutsuzluğa düşürmesin. Yazarlık bu mudur, edebiyat bu mudur demesin. Yazarlık... edebiyat bu değil tabii... Yıllardır söyledim bunu. Şimdi "itiraf"larla söylediklerim belgeleniyor. Buna seviniyorum işte.

Tabii bir başka kanalda, insanı kandırmayan... hiçbir zaman kandırmayı düşünmeyen, insani... güzel... samimi bir edebiyat gelişiyor. Edebiyat, bu kanalda... edebiyatı bilen... sorumluluk duygusu yüksek... insansever kişilerin elinde, hak ettiği, saygın yere çıkacak.

Cengiz Gündoğdu, *Yıldız Güncesi 1991-1992*,
İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1996

Not: Olmayan kişilerden "çeviri" yapan Ferit Edgü, 2011 Kitap Fuarı onur konuğu seçildi.

ÖRGE

Bir olayın, ya da birçok olayın, nedensel ilişkiler gözetilerek örülmesine örge denir. Yapıttaki konuşmalar, eylemler örgeden çıkmalıdır.

Roman ya da öykü, yaşamın, düzene sokulması, disipline edilmesidir. Yaşam böyle değildir. Rastlantılar vardır. Yaşamda bizi ilgilendirenler vardır, ilgilendirmeyenler vardır. Birçok olay vardır, ama o olaylar yine birçok kişi için konu dışıdır.

Yazar, örgeyle konu dışı olanı, konusunun dışında tutar. Bir romanda, bir öyküde konu dışı yoktur. Sözgelimi, karakterin her eylemi konu içi olmalıdır. Hiçbir eylem, hiçbir söz, konu dışı olamaz.

Bu, örgeyle sağlanır. Yazar, yapıtını örerken konu dışı olanları örgenin dışında tutar. Bunun böyle olması gerekir ama, her yapıtta örge böyle düzenli, disiplinli değildir.

Tam burda *Ockham*'ı anmak zorunlu. O pek sevdiğim *Usturası*'ndan dolayı (Ockham's Razor). Şöyle diyor *Ockham'ın Usturası* için *Ahmet Cevizci*, "*Daha az ilkeyle açıklanabilenden daha fazlasına ihtiyaç duymadan açıklanabilendir.*" (1) der. Türkçesi sözü uzatma, gereksiz ayrıntılarla örgeyi bozma. *Ockham'ın Usturası* romanla öykü yazımında temel ilke.

Örge, kesinlikle işlevli olacak, örgede geçen hiçbir nesne yapıtın estetik kurgusunu bozmayacak.

O zaman şunu sorayım. Bu açıdan bakıldıkta öykülerimizin, romanlarımızın durumu nasıldır. Durum pek iyi değildir. Yazarlarımız *Ockham'ın Usturası*'nı pek az kullanır. Betimlemeler, konuşmalar uzar da uzar.

Neden böyledir bu diye çok düşünmüşümdür. Sanırım eskilerin deyişiyle 'şifahi' sözlü toplum oluşumuz bunun önemli nedeni.

Metin Toker'in bir yazısını, yıllar geçti, unutmadım. Anımsarım, 1961 Anayasası geciktikçe gecikmişti. Prof. Dr. Nail Kubalı da anayasa taslağını hazırlayan kurulda. Metin Toker, Kubalı'ya soruyor, "Neden gecikiyor" diye. Kubalı, çok uzun konuşuyor. Metin Toker, "Anladım, neden geciktiğini" diye yazmıştı.

Şimdi bu uzatmaları yazınımızda görelim. *Ockham'ın Usturası*'nı kullanmayan kimi yazarlardan örneklerle durumu saptayayım.

Namık Kemal, İntibah (2) adlı romanına bahar mevsimini anlatmakla başlar. Üç sayfa sürer bu. Bahar betimlemesinin, romanla hiçbir ilgisi yoktur. Bu arada okur, yeşil rengin en tatlı renk olduğunu öğrenir. Ayraç içinde kendini insan sanan kimselerin, hanımlara yeşillendikleri de belirtilir.

Bütün bunlara karşın *Namık Kemal* şöyle der, "*Biz galiba asıl konudan uzaklaştık.*" Namık Kemal konudan uzaklaştığını bile bile bunu yapıyor.

Peki, bunu bilmeden yapan yazarlara ne demeli.

Örge dışı anlatımlarla yapıtın bozuluşuna bir örnek daha. *Sami Paşazade Sezai*'nin *Sergüzeşt* (3) adlı romanından.

> "*Uzun ve ateşli bir yaz gününü takip eden Arabi ayın on üçüne rastlayan bir akşamüzeri büyük ağaçların yapraklarından oluşan yeşil bir gökyüzünün altında Asaf Paşa'nın yeğenleri olan iki genç hanım da davetli olarak ailece akşam yemeği yiyorlardı; yalnız kızı hafif nezle olduğu için, annesi, huzur ve rahatını kaçıran bir annelik acısıyla ettiği ısrar ve zorlama üzerine bahçeye inmemişti. Yemek sırasında ayın yapraklar arasından yansıyan ışığı sofranın beyaz örtüsü üzerinde sönüp parlarken kızının yüksek rütbeli, gayet zengin bir paşa ile evlenmesinden söz ediliyordu. Davetli olan yeğenlerinden biri bu yıl Paris'in son modasını taklit ederek giydiği uzun etekli, açık mavi elbisesi ve boynuna taktığı iki üç sıra incilerle, tamamıyla Doğu'ya özgü hayallerden değilse bile, sabaha karşı sönmek üzere olan yıldızlarıyla gökyüzüne benzemişti.*
>
> *Bu genç hanımlar, ilk geldikleri zaman bir taraftan yaşmaklarının iğnelerini çıkarıyorlar, bir taraftan da vapurda kamara bulamadıkları için ortalarına oturdukları bazı kadınların davranışlarından yakmıyorlardı.*

Yoksulluk ve sefaletin sebep olduğu kıskanç bir bakış, terbiyesizliğin getirdiği dil uzatan bir tavırla yaşmaklarına, feracelerine, giyinmelerine ve hatta yürüyüşlerine:

'Şunların hallerine bakın. Ne günlere kaldık dostlar...' şeklinde itirazlar ederek kendilerini rahatsız etmişlerdi. Küçük kız kardeşi daha çok üzüntülüydü. Yüzü utangaçlıkla kızararak namuslarına terbiyesizce saldırıldığı zaman kadınlara en fazla güzellik veren şahane bir nefretle, 'Sokağa çıkmak doğru değil ki...' diyordu.

Gerçekten de o gün vapurdan çıkarken birkaç kişi ona laf atarak, sevgi gösterisinde bulunarak kendisine pederinin terbiyesi altında hiç işitmediği birtakım sözler söylemişti. Adap ve ahlak adına örtünmeleri gereken Müslüman kadınlara milli namusu aşağılayacak şekilde söylemenin, sonra da örtünme nedenini soran Avrupalılara 'kadınların namusuna olan hürmetimiz' yanıtını vermenin büyük çelişki olduğunu itiraf etmeliyiz. Varlıkları memleketimize şeref getirmeyen bir gençlik grubu vardır ki; bunlar kanarya sarısı renginde boyun bağları, kenarları gayet kalın siyah şeritli açık renk ceketleri, mavi pantolonlarıyla önlerine gelen kadınlara diğer bir deyişle genel namusa çekinmeden saldırırlar. Bunlar, hiç tanımadıkları terbiyeli kimselere nasıl ilişirlerse, hiç bilmedikleri edebiyata da öyle saldırılarda bulunurlardı. Edebiyatta en çok alkışladıkları topluluk terbiye ve eğitim ışığından yoksun bulunduğu için sürekli bir sefalet ve cehalet karanlığı içinde bulunan aşağı tabakalardaki insanlara gıpta edercesine sövüp sayan çekiştiriciler ve eleştiricilerdir. Onlarca şan, şöhret, üstünlük ve zafer sahibi bu insanlar ağızlarından kine bulanmış zehir saçan yılanlar gibi kalemlerinden dahilerin yüzüne mürekkep tüküren veya kelimenin tam anlamıyla asıl sanatkarlara en çok sövenlerdir. Sabahtan akşama kadar içtikleri sigara dumanından parmakları sararmıştır. Oturdukları mahallelerin pek düzenli olmayan yollarında düşmemek için eğilerek yürüdüklerinden, ve çalıştıkları devlet dairelerinde temize çektikleri evrak müsveddelerini eğilerek yazdıklarından ve terbiye gereği eğilerek selam verdiklerinden kamburlaşmıştır. Bedenleri içkiye olan düşkünlüklerinden kötü beslenmeden toprak rengine dönmüş yüzleri; terbiye ve bilginin yerini alan kötü ahlakı ve hilekarlığı gösteren küçük siyah gözleriyle bütün kadın-

ların kendi giyinişlerine, görünüşlerinin güzelliğine; düzenine, terbiye ve edeplerine tutkun ve hayran olduğunu sanırlar. Hele bunlar içinde kendi dillerinde mektup yazacak veya o yazdığı mektuptan daha güzel olmamak üzere bir iki şey yayımlayacak kadar bir ifade mükemmelliğine sahip olanlarla konuşmak isteyenlerin vay haline! İsmini işittikleri Lamartin'den gülerek bahsederler. Resmini gördükleri Victor Hugo'yu övülmeye layık bulurlar. Edepli ve alçak gönüllü olanlardan biri kendilerini milli namusun koruyucusu olan edep ve terbiye dairesinde eleştirecek olsa hemen ateş kesilerek İskender'in idaresi altına girmesi için bir imparatora hitabı kadar gurur ve zafer kazanmış bir tavırla: 'Ben ona kalemimi gösteriyorum.' der. Acaba ne yapacak? Gayet adi bir iki söz oyunu ile mükemmel bir şekilde sövecek. Kalem ustalığı, edep ve bilgileri, galibiyet silahları sövmek olan rezil insanların iki güzellik ve namus sahibi kadına saldırılarının üzüntüsüyle tamamen dışına çıktığımız konuya dönüyoruz."

Gördünüz değil mi. Ancak *Sami Paşazade Sezai* de örgenin dışına çıktığını biliyor. Romanda düşüncelerini söylüyor. Eleştirmenlere çatıyor.

Bu gösterdiklerim romanı bozan kusurlardır. İlk romanlar oldukları için gülümseyerek bakılabilir bu romanlara. Peki, ama uzun yıllar sonra 1979'da yazılan *Bir Düğün Gecesi*'ne (4) ne diyeceğiz.

Adalet Ağaoğlu'nun bu romanında örge bile yok.

Doğalcı bakışla romanla ilgisiz ayrıntılarla uzayıp giden bir anlatı. İşte bir bölüm. Tezel, Ankara'ya düğüne gidecek.

"Yine de üç saate yakın kaldım Park Otel'in barında. Küçük yol çantam ayaklarımın dibinde duruyordu. Dokuza çeyrek kala da içkimi bitirdim, çantamı alıp çıktım. Geçerken Taksim'deki büfeden bir cep kanyağı edindim. Geceyi böylece sürdürmek... Hasan da barın öte ucunda durmuş "Şişmanlıyorsun dikkat!" diyordu. Otuz saniye önce Adana Cezaevi'ndekilerin sağlık durumlarıyla yakından ilgilenen bu değil mi? Şişmanlıyorsam yatağına almazsın, ne yapalım. Üç ay önceki pantolonuma sığmıyorsam, iki ay önceki eteğin beli zor kavuşuyorsa, bu benim bileceğim şey. Yenisini edinmek. Onu da sen alacak değilsin zaten. Hem canım, işte nicedir olup gidiyorum. Fermuarları açık

bırakıyorum. Üstüme de kocaman, uzun bir kazak geçiriyorum, tamam. Tüy gibi duyuyorum kendimi. Önünde sonunda etek de, pantolon da bacaklarımda, kalçalarımda dursun yeter. Aman, durmazsa da durmasın. Bunu bile düşünmek zorunda kalınca, kendimden kuşkuya düşüyorum. Allah kahretsin, yine de, artık turistlere resim yapmadan edememek gibi bir şey bu.

Kanyağı çantamın gözüne soktum. Otobüs kalkmak üzere.

"Valiziniz?" diyor uzun, mavi otobüsün yanında duran çocuk, M. Benz'in karnında bir kapak açıp kaldırmış olarak. Yavrum ne de güzel öğrenmiş "valiziniz" demeyi...

"Valizim yok," diyorum ben de.

Bir gece için el çantama tıkıştırdığım kara etekle artık bizimkilerin hatırına -canım anneciğim Fitnat hanımın yüzünü kara çıkarmaya da gönlüm pek elvermediğinden-, akşamüstü Park Otel'e giderken eski biçim giysiler satan çok züppe bir butikten aldığım -uçak biletinin bütün gelirini çekti elimden pis karı!- bu Rus biçimi ipek bluz neye yetmez? Ulan, bunu bile yaptın Tezel! Özel bluz aldın o Allahın belâsı düğün için. Bir ana hatırına olsa hadi neyse... İşi gücü kazanç zamanını kollayıp üstüne atlamak olan İlhan'la bütün utanma duygularını senin için harcayan korkunç yenge Müjgan için değer miydi be? Ayşen'leri de ne biçim bir kız, doğru dürüst tanıyamadık ya... Aldırma. Düşünmek yasak. Sen öyle aile virvırlarına kafanı yoracak biri misin be? Hadi, atla bakalım. Şu lahmacun kokularından bir an önce uzaklaşalım.

Zor uzaklaşırsın. Aile gibidir bu ülke, aile!... Baksana, en öne yerleşmiş hanımteyze, bir lahmacunu dörde katlamış, otobüsün içini kokuta kokuta yiyor. Ardından iki elma soyar. Bu da onu ilk çiş molasına dek idare eder. Sık sık da su ister şoför kardeşimizin yardımcısından. İstesin. Canı sağolsun. Vardığı yerde midesine indirdiği lahmacunu saklayıp gelinine, kızına, ah midem hiç iyi değil, diye sızlanıp durmasın da. Sızlanır, sızlanır. Rahatsızlığın baş sorumlusu da ya o gelin, ya o kız olmuş olur.

En arka sıradayım. Otobüslerde yerimi en arka sıradan almak benim alışkanlığım. Azala azala tek tük kalan alışkanlıklarımdan biri. Kimse seni görmez. Sen herkesi görürsün. Herkesi görmek istemezsen, kimseyi görmemiş olursun. Yol boyu bir motor horultusu duyarsın,

hepsi bu. Karşıdan gelenler farlarını kısmışlardır, kısmamışlardır; ha çarpıştık, ha çarpışamadıkmış; bütün bunlar, o gerilip doğrulmalar, derin solumalar, küçük bir cana bunca önem vermeler falan senin dünyandan içeri sızamaz. Nereye sızamaz dedin, nereye? Senin dünyan da neymiş?

O boktan kente gitsem gitsem belki artık ancak annemin cenazesinde bulunmak için giderim, diyordum. Şuna bak. Bir düğüne gidiyoruz. Arka sırada kimse yok. Az sonra kolonya dolaştırması biten yardımcı gelir, gelir benim halkımın çocuğu, oturur şu uca. Hanımteyze "su" diye inleyip uyandırmazsa, kıvrılıp yatar. Adapazarı'nın ya da Düzce'nin oralarda bir yerlerde bir iki kez de, adı çay molası olan iki çiş molası verirler."

Park otelde içki... şişmanlık... lahmacun... çiş... Daha sonra Boğaz Köprüsü. Taşıt, Boğaz Köprüsü'nün üstünden geçerken, Tanzimat romancıları gibi köprüyle ilgili düşüncelerini söylese ya, hayır, onu Tezel'e söyletir. Şöyle.

"Otobüsün kıçı havaya kalka ede, kıvrıla büküle, bir süre de Mecidiyeköy'ün oralarda vınladıktan sonra ünlü köprümüze vardık bile. İşte bunu kaçıramam. İşte burda gözümü de, burnumu da kapayamam. Burda Boğaz'a, Kızkulesi önlerine salkımsaçak düşen ışıklar bir yudumluk içkiye ne güzel meze olur! Gül gülebildiğin kadar. Bak, Kuzguncuk sırtlarından Oktay'ın ışığı bile, Oktay'ın masamızdaki varlığını bildiriyor. Çocuk Oktay'ın anasında. Kendisi Kuzguncuk sırtlarında. Ben de buradayım. Köprünün üstünde. 'Tam konforlu' bir otobüsün içinde. Hadi, hepimiz için! O çocuğu doğurmak da benim büyük yanlışlarımdan biri ya. Daha doğrusu, yanlış diye bir şeye inanabilsem, adamakıllı yanlıştım diyeceğim. Yanlış, ha deyince elle tutulur bir şey olabilse, önünde şapkamı çıkarırdım. Bunun için de ciddi bir şapka bulunmalı insanın başında. O da bende hiç olmadı, hiç resmi şapkam olmadı ki.

Şu köprüyü kurdular. İyi mi ettiler efendim, kötü mü ettiler efendim? Ne ettiler? Bir zaman ben de düşündüm bunu. Üç yıl zıp zıp zıpladım ortalıkta. Bir kez daha inançlıydım. Hem de yarım yırtık inançların öcünü almak istercesine. Deli gibi, mecnun gibi takılıp Ömer'in, Aysel'in ve burda karınca sürüsü gibi çok olan onların kopyeleri peşi-

ne, sanki ben de gittiğim, oturup kalktığım her yerde "Efendim, bu iktidar çok kötü bir iktidar. Bu adamlar çok rezil adamlar. Çok yanlış işler yapıyorlar ve bile bile yapıyorlar köpekler! Memleketi hiç düşünmüyor, hep kendi çıkarlarını düşünüyorlar. Çoğunluğa yararı olmayacak bir köprüyü, bilmem kaç paralar yedirip elin adamlarına, getirip İstanbul'un tuzu kuruları için, kendi adamları için kuruyorlar!..." demesem olmazdı. Üstelik ben iyi ressamım ya, o günler el üstünde tutuluyorum ya, göz zevkime güven pek yaygın ya, İstanbul'un estetik sorumluluğunu yüklenmek de bana düşer. Sanat ve kültür kolonimiz öyle istediği için estetik konusunda uzmanım ya, konuş artık: Efendim deli bunlar! Köylü bunlar, deli olsalar hadi neyse. Köylü aklıyla getirip güzel İstanbulumuzu çeliğe, halata, betona bulayacaklar karşıdan karşıya... Şu tablomun üstüne bir uçtan bir uca kara kalemle sert iki çizgi çizseniz, aynı kalemle bu çizgilerin arasını da cart cart tarasanız neye dönerse bu resim, işte İstanbul da ona dönecek..."

Şimdi şunu söylemek gerekiyor. Bu romanda örge yok, sergileme var. Bundan ötürü, yazarın aklına nedensellik gelmiyor bile.

Sergilemede ayıklama da yapılmıyor. Yazar kendince önemsedikleri görüşlerini ya kişilere söyletiyor, ya da kendi söylüyor.

Kendi görüşlerini kişilere söyletirken şunu da hesaplamıyor. Romanındaki kişi, o sözü söyleyebilir mi, o bilinci var mı. Romandaki kişinin bilincini aşan önermeler, romanı estetik değerden düşürüyor.

Yazınımızın zayıf yanıdır bu. Yazar, hesabını kitabını yapmadan aklına geleni yazar. Sonra ödül alır, ünlenir. Çok okunur.

Bu yanıyla estetik değerden yoksun yapıtlar, yazar adaylarına örnek olur. Sorun, sürer gider. Yoğun bir tanıtım aracılığıyla, ödüllerle estetik bilinç dumura uğratılır. Okur, bir romanı, bir öyküyü değerlendirebilecek estetik değerden yoksun bırakılır...

Yapıt, estetik bilinci eze eze elden ele dolaşır.

Estetik değerden yoksun bu yapıtları da yazar adayı örnek diye alıyor. Oysa örnek alınması gereken yapıtları bundan sonra göreceğiz.

Orhan Pamuk'un *Kar*'ı için yazdıklarım kulağına küpe olsun yazar adaylarının.

Önce şu bilinsin. Bir hekim, hastasına keyfi bir biçimde hastalık tanısı koyabilir mi. Bir ayakkabıcı, 42 numara giyen birine, 38 numara ayakkabı yapabilir mi.

Söylemek istediğim şu. Hayatın hiçbir alanında keyfilik yoktur.

Şimdi geliyorum yazarlık işine. Bir öyküde, bir romanda bütün ilişkiler, nedensellik ilkesine dayanır. Öykü yazmanın, roman yazmanın zorluğu da buradadır. Yazar, nedensel ilişkileri doğru kullanmalıdır. Kullanamıyorsa, o kişi, yazar değildir.

Bakın, *Orhan Pamuk*, nedensel ilişkiyi nasıl kuruyor. "*Cam kenarında oturan yolcu yol yorgunu olmayıp gökten kuş tüyleri gibi inen iri tanelere biraz daha dikkat etseydi, yaklaşmakta olan güçlü kar fırtınasını seçebilir, belki de bütün hayatını değiştirecek bir yolculuğa çıkmış olduğunu ta baştan anlayıp geri dönebilirdi.*" (5)

Bu yolcunun adı Ka. Kars'a gidiyor. Kar yüzünden Kars'ın çevreyle ilişkisi kesilecek. Bunu fırsat bilen Sunay Zaim, Kars'ta darbe yapacak.

Ka, karın yağışına biraz daha dikkatle baksaydı, kar yüzünden Kars'ın çevreyle ilişkisinin kesileceğini anlayacak. Bu yüzden Sunay Zaim'in darbesini bilecek, Kars'a gitmeyecek. *Orhan Pamuk*, Ka yorgun olmasaydı, şöyle düşünürdü demeye getiriyor. "*Kar fırtınası, Kars'ın çevreyle ilişkisini kesecek. Kars'ın çevreyle ilişkisi kesildiği için Sunay Zaim darbe yapacak. Bütün bunlardan dolayı Kars'a gitmeyeyim.*"

Böyle bir nedensel ilişki kurulabilir mi. Türkiye'de, kar yüzünden çevreyle ilişkisi kesilen illerde birileri çıkıp darbe yapsaydı, kar fırtınasıyla darbe arasında nedensel ilişki kurulabilirdi. Böyle bir durum olmadığı için, karla darbe arasında akla dayalı bir ilişki kurulamaz. Ama aklı bir yana koyarsan, dünyaya gizemciliğin bulanık penceresinden bakarsan, aşkın güçlerin mucizelerine inanırsan böyle bir ilişkiyi kurabilirsin.

9 Haziran Pazar

1984 yılında Sanatta Star Sistemi için şöyle dedim: *"Bu sistem, sanatta kaliteyi öldürdü. Sanatçıyı öldürdü. Okuru, izleyiciyi öldürdü. Bunlar önemli değil sistem için. Sistemin amacı belli. Çok müşteri... daha çok müşteri."*

Murat Bardakçı, bugünkü *Hürriyet* gazetesinde bu yapılanmanın, edebiyatı nasıl yozlaştırdığını anlatıyor. Şöyle diyor Murat Bardakçı, *"diyelim ki bir roman yazmaya karar verdiniz! Yapmanız gereken iş, eğer konunuz belli ve kurgunuz da hazır ise oturup yazmaya başlamanızdır değil mi?*

Hayır! Bugünün Türkiye'sinde bir romanın bu şekilde kaleme alınması çağdışılıktır; asla satmaz ve kaynar gider...

Her şeyin başında, bir yayınevinden önce bir halkla ilişkiler yahut tanıtım şirketiyle anlaşmanız gerekir. Bu şirket sizin reklamınızı yapacaktır, zira bugünün romanları artık kalemin değil, reklamın başarısı üzerine inşa edilmektedir."

Edebiyatı en sonunda bu duruma getirdiler. Tehlikeyi, yıllar önce görmüş, gerekli uyarıyı yapmıştım. Dahası bir kooperatifleşme hareketiyle bu yapılanmanın önünü kesmeyi düşünmüştüm. İnsancıl Temsilciliklerinin bir amacı da buydu. Hem yazarı, hem okuru bir yapıda örgütleyecektik.

Mücadeleyi başlattığımız o günkü kişiler, işin önemini, ciddiyetini kavrayamadı.

Buyrun edebiyat, edebiyata son derece saygısız, edebiyatı sevmeyen bir kümenin acımasız vuruşlarıyla yerlerde sürünüyor.

Edebiyatı yerlerde süründüren bu kişiler kimdir. Kim olacak. Orhan Pamuk, Murathan Mungan, Ahmet Karcılılar, Latife Tekin...

Ama bu tatsız öykü bugün başlamadı. Bunu başlatanlar Selim İleri, Adalet Ağaoğlu, Pınar Kür, Tomris Uyar'dır.

Star Sistemi'nin eleştirmeni de Fethi Naci'dir. *Gösteri* dergisinin 67. sayısında şöyle der Fethi Naci, *"Yeni kuşaktan bir zamanlar pek umutlandığım Adalet Ağaoğlu ve Selim İleri bir erken inhitat dönemine girdiler. Şimdilerde Yaşar Kemal dışında Türk romanının geleceğini Orhan Pamuk temsil ediyor."*

Neymiş, romanımızın geleceğini Orhan Pamuk temsil ediyormuş.

Fethi Naci'nin o tarihteki amacı neydi. Niye Selim İleri'yle Adalet Ağaoğlu için düşüşe geçtiler diyor. 1986 yılında yayınlanan *Star Sistemi Eleştirmeni* adlı yazımda şunu söylemiştim; *"... Şimdi düşmeleri gerekiyor. Pazara yeni mal gerekiyor. Bunun için Orhan Pamuk 'iyi ve ihtişamlı bir durumda'. Peki Yaşar Kemal? Yaşar Kemal'e dokunmaz. O uluslararası çünkü."*

Neymiş, Türk romanının geleceğini Orhan Pamuk temsil ediyormuş. Şimdi bu konuda Fethi Naci ne düşünüyor acaba.

Murat Bardakçı bugünkü *Hürriyet*'de şunları da söylüyor: "*Bundan iki hafta önce Orhan Pamuk'un intihallerinden söz ettim. Fuat Carım'ın 'Kanuni Devrinde İstanbul' isimli kitabının nasıl Beyaz Kale olduğunu yazdım. (...) "İntihalci" olduğunu söylediğim yazara karşı senelerden beri medhiye üzerine medhiye düzen, işleri-güçleri kendi kliklerine mensup medyatik 'yazar'lar hakkında kasideler döşenmek ve jürilerde birbirine paye vermekten ibaret olan 'eleştirmen'lerimiz zülf-i yare dokunduğundan olacak yayınladığım intihal belgeleri hakkında tek kelime etmediler, çıtları çıkmadı. (...) şimdi bu zevata soruyorum. Kalemlerinizi ne yaptınız, nereye sakladınız efendiler?*"

İşte böyle yazıyor Murat Bardakçı. Edebiyatımızı yozlaştıranları gösteriyor.

Ama ne söylersen söyle, edebiyatımızı bu duruma getirenler konuşmazlar. Çünkü aymaz bir toplumda yaşadığımızı bilirler. Düşünün benden sonra Diyarbakır'da Orhan Pamuk'la Murathan Mungan vardı.

Edebiyatımızı yozlaştıran bu kişiler baştacı edilmişlerdir.

Toplum dengesini yitirdi. Değerler altüst oldu. Bu, şunu getirdi. Bozan insanla, kuran insan arasındaki ayrım kalktı. Sözgelimi Orhan Pamuk'un hiçbir edebi değeri yok. Ama edebi değeri olanla bırakın bir tutulmayı, daha üstün tutuluyor.

Değerli değersiz, değersiz değerli oluyor.

Bu altüst oluş, kişisel ilişkilere de yansıyor. Sözgelimi ağzıyla kuş tutan biri değersiz, yangeldimcinin biri değerli sayılabiliyor.

Bozanlar, bozanlara değer verenler, bu eylemin insanlığı uçuruma götüreceğini düşünmüyor.

İşte böyle günler geçip gidiyor.

Epiktetos şöyle diyor, "*Başına gelen belalar yüzünden başkasını suçlamak bilgisizin yapacağı iştir. Yalnız kendini sorumlu bilmek, bu, gözü açılmak üzere olan bir adamın işidir. Ne kendini ne de başkalarını suçlandırmamaksa uyanık bir kimseye yakışan davranıştır.*"

Başıma tatsız bir iş geldi mi ben, bundan kendimi sorumlu tutarım. Epiktetos'a göre gözü açılmak üzere olan biriyim ben.

Yıldız Güncesi, İnsancıl Dergisi, Ağustos 2002, Sayı: 142

Şimdi nedensel ilişkili örgelere bakalım.

İlk örnek *Halid Ziya Uşaklıgil*'in *Mai ve Siyah*'tan. (6)

"*Sofranın etrafında yedi kişiydiler.*

Bir gün, Mir'at-i Şuûn (Olayların Aynası gazetesi) sahib-i imtiyazı (imtiyaz sahibi) Hüseyin Baha Efendi, matbaaya çehresinde (yüzünde) bir başka sevinç parıldayarak girdiği zaman dört nüshadan (sayıdan) beri devam eden 'Dahili Sanatlar' (Ulusal Sanatlar) başlıklı makalesinin altına son kelimesini iri bir yazı şeklinde karalamakla meşgul olan (uğraşan) başmuharrir (başyazar) Ali Şekip'e demişti ki:

-Yarın değil öbür gün Mirat-ı Şuûn onuncu senesinin üç yüz altmış beşinci gününü ikmal ediyor (tamamlıyor). Çarşamba günü için...

Ali Şekip hemen cevap vermişti:

-Hiçbir şey yazamam. Ziyafet verilmeyince bir satır yazı yok.

Bu gece işte, Tepebaşı Bahçesi'nde yazı heyetine (yazı kurulu-na) o ziyafet veriliyordu.

Davetliler Mir'at-i Şuûn ceridesi muharrirlerinden ibaretti (gazetesi yazarlarından oluşuyordu). Bütün bu gençler dört saat hep içmişler, bir saat hep yemişlerdi. Şimdi parmaklarının arasında karnı doyduktan sonra yalnız meşgul olmak için oyalananlara mahsus (özgü) gevşek bir eda ile (hareketle) yavaş yavaş yuvarladığı bir elmanın kabuğunu bir parçada çıkarmaya çalışan Ali Şekip'ten başka, hepsi, sandalyelerinin vaziyetini tebdil etmişler (duruşunu değiştirmişler); sofradan az çok çekilmişlerdi. Sofrada artık yemek sonuna mahsus bir dağınıklık hüküm sürüyordu (görülüyordu); kahvenin gelmesine kadar unutularak bırakılıvermiş elma, portakal kabuklarıyla dolu son tabaklar, diplerinde kırmızı cür'alar (damlacıklar) görünen şarap kadehlerinin yanında duruyor; sofranın kenarından yer yer çıkan tütün dumanı bir müddet dalgalanarak lambanın etrafındaki bir bulut teşkil ettikten (oluşturduktan) sonra dağılıyor; beyaz örtünün üzerinde yüksek yemiş tabaklarının, sürahilerin, kadehlerin, oraya bırakılmış bir fesin (başlığın) şarap lekelerine karışan gölgeleri lambanın oynak ziyası (ışığı) altında gâh (bazen) küçülüp gâh büyüyor... Şurada devrilmiş bir tuzluk... Ötede birisinin can sıkıntısıyla üç çataldan teşkiline (yapmaya) çalıştığı bir ehram (piramit)... Yer yer tabakların üzerine yahut şişele-

rin yanına bırakılmış peşkirler (havlular)... Düşmüş de kaldırılmasına üşenilmiş bir bardak... Sofrayı baştan başa örten bir kargaşalık, sanki yedi kuvvetli çenenin hücumundan yorgun düşmüş, melül bir enkaz (bezgin bir yıkıntı) kümesi şeklinde serilmiş bir sofra.

Hepsi başka bir vaziyette idi; bir tarafta Ahmet Cemil -latif (hoş) kıvrıntılarla bükülerek kulaklarından dolaşan uzun sarı saçları ensesine dökülmüş bir genç- ellerini ceplerine sokmuş, bacaklarını uzatmış, ağzında sallanan sigarasının mini mini bulutlarına süzgün gözlerle dalmış düşünüyor; ta öbür ucunda Sait, Raci -arkadaşlarının şaireyn (iki şair) diyerek alay ettikleri iki genç şair- diğer bir şairin ayağına ip takmış sürüklüyorlar; biri-kısa, zayıf, kuru, öyle ki susuz bir yerde yetişmiş zannolunur (sanılır)- yanındaki boş kalmış bir sandalyeye eğilerek iki sandalye ötede sahib-i imtiyaz Hüseyin Baha'nın idare memuru (yazı işleri memuru) Ahmet Şevki'ye tevdi ettiği (anlattığı) dertlerini dinlemek için kulak kabartıyor; kafaları buhar ile şişmiş olan bütün bu adamlar geciken kahveyi bekleyerek orada, şu perişan sofranın kenarında yarım kalmış sözleri ikmal ediyorlardı (tamamlıyorlardı). Herkes söylüyor, hiç kimse dinlemiyordu. Ahenksiz, vezinsiz aletlerden mürekkep bir musiki heyeti (uyumsuz, ölçüsüz çalgılardan oluşmuş müzik korosu) gibi mukaddimesiz, müntehasız, kırık dökük muhavereler (başı sonu belli olmayan konuşmalar), çok içilmiş, çok yenmiş zamanlara mahsus bir serseri fikir ve lisan (düşünce ve dil) akışı...

Ali Şekip elmasını soymuştu, bozmayarak, sakatlamayarak çıkarmaya muvaffak olduğu (çıkarmayı başardığı) kabuğu karşıda şaireynin arasına fırlattı:

-Raci! Seni çatlattım!... dedi.

Onlar lakırdılarını (sözlerini) kesmediler, Raci diyordu ki:

-Bak fikirlerimin neticesini (düşüncelerimin sonucunu) söyleyeyim. Onda tek bir şey var. Yalnız ben yazayım, benden başka kimse yazmasın, diyor!

-Demek, edebiyat inhisarı (tekeli)! Sahib-i imtiyazı (imtiyaz sahibi): Hüseyin Nazmi.

Raci gülerek sustuğu zaman bir aralık arkadaşı -parlak siyah gözlü, derin kırkılmış gür sakallı bir genç- başıyla Ali Şekip'i işaret ederek sordu.

İkisi de onun şakasını anlamamıştı. Uzaktan, vakayı takip eden (olayı izleyen) kısa, kuru çocuk -Saip yanlarına yaklaştı, yere düşen elma kabuğunu bir ucundan tutarak gösterdi, nükteyi izah etti (espriyi açıkladı): Onun rivayetine göre (dediğine göre) meyvelerin kabukları öyle tamam soyulursa şeytan çatlarmış! O, Ali Şekip'in latifesini (esprisini) pek parlak buluyor, kırık kırık çirkin bir sinirli kahkaha ile gülüyordu. Şaireyn bundan zevk alamadılar, Raci:

-Puf!... dedi. Soğuk!... Tahte's-sıfır (Sıfırın altında) 30!... Şunu Mir'at-i Şuûn'un bir sahifesinde (sayfasında) imza koymadan neşretseler (yayımlasalar) herkes Ali Şekip'in olduğuna yemin ederdi.

Başmuharrir (Başyazar) işitmedi. Kendi kendisine:

-Şimdi de ötekini çatlatmalı; diyordu.

Ötede idare memuru -kısa, şişman; bıyıkları seyrek, o kadar ki yolunmuş zannolunur, yanakları kıpkırmızı, öyle ki berber, sakalından nişane (iz) bırakmamak için derisini soymuş kıyas edilir (sanılır); hiçbir sinne (yaşa) sığmaz bir yaşta; bir adam ki yürürken yuvarlanıyor, otururken gömülüyor denebilir- şairlerin fırkasına (topluluğuna) döndü, kendisiyle eğlenmişler zannıyla (sanarak):

-Ahmet Şevki Efendi'nin burada olduğu unutulmamalı... dedi.

İşitenler güldüler, idare memurunun kendisinden bahsederken (söz ederken) Ahmet Şevki Efendi demesinden herkes hoşlanırdı.

Elleri ceplerinde düşünen Ahmet Cemil hafifçe dönerek dudaklarının arasından bir şey söyledi, fakat işitilemedi.

Bu aralık, kısa, zayıf, kuru çocuk şairlerin yanından ayrılmış, tekrar sahib-i imtiyazın sırlarına rağbet göstermişti (kulak kabartmıştı). Bu sırada Hüseyin Baha Efendi matbaa idare işleri memurundan bahsederek ve muhatabının (konuştuğu kişinin) bir sözüne cevap vererek diyordu ki:

-Ne?... İstikamet (Doğruluk) ha?... Hay saf-derun (saf) hay! Elini versen parmaklarını eksik bulursun.

Bu aralık Ali Şekip:

-Kahve!... diye bağırdı. Kahve içmeyecek miyiz?... Kahve!...

O zaman, birden herkes bir şey eksik olduğunu, onu bekleyerek burada kaldıklarını hatırladılar, yedi ses bir nakarat (şarkı sözü yinelişi) gibi tekrar etti:

-Kahve!.. Kahve!..

Sahib-i imtiyaz -Hüseyin Baha Efendi kendi isminden ziyade (fazla), sıfatının ünvanıyla (sanıyla) anılır- parmağıyla uzaktan kahve getiren uşağı gösterdi. Bütün bu çılgın çocuklar ayaklarını vurarak, çırpınarak, bağırarak nakaratı tekrar ediyorlardı:

Kahve!.. Kahve!..

Eğlenmeye, gülmeye, bağırmaya vesile (bahane) arayan bu gençler hep alkışladılar, güya (sanki) bu gece neşelerine şu bir fincan kahve ile güzel bir hatime (son) vereceklerdi.

Fincanları kapıştılar, kimisi ayakta durarak, kimisi bir sandalyenin kenarında ilişerek kahvesini içmeye başladı. Tepsinin üstünde yalnız bir fincan fazla kalmıştı. Uşak müteredditbir nazarla (kararsız bir bakışla) etrafına baktı, ta ötede hâlâ o vaziyette düşünen Ahmet Cemil'i gördü, yaklaşarak dedi ki:

-Kahve sizin mi?

Ahmet Cemil, dalgın, cevap verdi:

-Zannederim.

Sonra birdenbire doğruldu, elini fincanına uzatarak biraz ötede hâlâ Hüseyin Nazmi'yi, refiki (arkadaşı) Sait'le çekiştirmekte devam eden Raci'ye döndü, kuru bir sesle:

-Demin Hüseyin Nazmi için bir şeyler söylüyordunuz, dedi. O burada bulunsaydı ne cevap verirdi, bilmem, fakat öyle zannediyorum ki sadece bir gülümseme ile susardı.

Ahmet Cemil'in ağzından bu söz bir çırpıda, tereddütsüz (çekinmeden) çıkmıştı. Raci ilk önce bu tarzda muhatap oluşuna (kendisine söz söylenmesine) şaşırmış gibi göründü, sonra cevap vermek istedi:

-Gencine-i Edep başmuharririni (Edebiyat Hazinesi gazetesi başyazarını)- bu sıfatı, istihfaf eden bir eda ile (küçümseyici bir tavırda) söyledi- herkesin sizin kadar takdir etmesi lazım gelmez (beğenmesi gerekmez). Siz birbirinizin yazdığını anlarsanız herkesin de sizin gibi anlamasına bir lüzum (zorunluluk) göremiyorum.

Şimdi herkes sükût etmişti (susmuştu). Havanın içinde sanki bir şimşek çakmış, bir fırtınanın tutuşmak üzere olduğunu ihtar etmişti (uyarmıştı)."

Şimdi bu parçanın üstünde duralım.

Yedi kişi Tepebaşı Bahçesi'nde yemektedir. Yemeğin nedeni Mir'at Şuûn'un onuncu yıla basmasıdır.

Örge nedensel ilişkilerle kuruludur. Ali Şekip elmanın kabuğunu sakatlanmadan soymuştur. Bunun bile bir nedeni vardır.

Kahveler içilirken başlayan tartışma, anlatılmaz, gösterilir.

Bir başka romandan, *Yakup Kadri*'nin *Panorama*'dan (7) bir örnek.

"Bu mevsimlerde akşamüstleri güneş batarken Ankara, ne kadar güzelleşir!

Kankırmızı yuvarlak bir külçe karşı dağların üstüne doğru yavaş yavaş inmeye başlar, yekpare, geniş bir billur parçası haline giren ufuktan misli görülmemiş bir renk ve ışık yağmuru boşanır ve bütün gün, dermeçatma binaları, ıssız caddeleri, yetim anıtları, bodur akasya ağaçlarıyle çiğ bir aydınlık içinde uyuşmuş kalmış çıplak şehrin çelimsiz gövdesi, birdenbire en halis erguvanlara bürünmüş olarak silkinip doğrulur. Biraz önce her biri bir "Gureba Hastanesi"ni andıran binalar somaki mermerden birer saray şekline girer. O ıssız caddeler, bir donanma gecesinin parıltılarıyle dolup taşar. O yetim anıtların başları yanardöner hâlelerle süslenip şanlanır. Bodur akasyalar serilip serpilen gölgeleriyle insana yıllanmış çınarlar gibi heybetli görünür ve çepeçevre boz tepeler, öbek öbek mor salkımlarla örtülür.

Ama ne yazık ki, Ankara'nın bu mucizeli saatinin hiç kimsenin tadına vardığı yoktur. Yerli halkın zengini fukarası, güneş batmadan önce eve dönmek adetinden vazgeçmemiştir. Bunlar, Hacıbayram Veli Camiinin minaresinden ikindi ezanının ilk yankıları kulaklarına çarpar çarpmaz günlerini sona ermiş farzederler ve Ankara sokaklarının ışıksız, emniyetsiz zamanlarından kalma bir çeşit yerleşik panik hissi içinde dükkanlarının, mağazalarının ve yazıhanelerinin kapanış hazırlıklarına başlarlar. Bu arada bir müşteri çıkıp da gelmeyedursun! Hemen suratları bir karış asılır, ona bir sövüp saymadıkları kalır.

Çok defa, mesela, o müşteriyi bir küçük çırağın eline bırakıp selamsız sabahsız sıvıştıkları da olur. Her biri, sessiz adımlarla bir gölge gibi duvar kenarlarından yürüyerek tenha ve dar sokakları, daima yeni

açılan geniş ve kalabalık caddelere tercih ederek, başları önlerine eğik, kös kös evlerinin yolunu tutarlar. Bu saatte, karı tezek yanan bir ocak başında, çömelmiş, ateş üflemektedir. Kızan ahırdaki mandaya su ve eşeğe yem vermektedir. Gelin veya kız, yuvarlak bir sininin etrafına kalın ve büyük birtakım ekmek dilimlerini dizmektedir.

Yine bu saatte hükümet dairelerinden veya boşalan başka devlet müesseselerinden ileri sınıf memurlar küme küme, Taşhan'ın otobüs duraklarına doğru seğirtirler. Bunların kimi Gazi bulvarıyle Yenişehir'deki apartmanlarda, kimi Bahçelievler'de oturur; bazısının Kavaklıdere'de, Güven'de Küçük ve Büyükesat'ta köşkleri vardır. Bunların hepsi de pırıl pırıl asrî mobilyalarla döşeli yepyeni evlerdir. Kilerler, balık yumurtasından taze havyara kadar en nadide mezelik erzaklarla tıklım tıklımdır. Bir Altınbaş rakı şişesi buzdolabında buğulanmaktadır. Salonda bayanlar, şimdiden "Vidolu" bezik oyununa başlamışlardır.

Taşhan otobüs duraklarına doğru seğirten ileri sınıf devlet memurları kendilerini bekleyen bu cazibeli aile yuvalarına bir an önce kavuşmak için otobüs durağa yanaşınca, ona icabederse itişe kakışa, döğüşe, söğüşe, bir kale fetheder gibi atılıp tırmanmaktan çekinmezler.

Ve yine bu saatte İstasyon caddesinin Büyük Millet Meclisiyle Parti binası arasındaki tatlı meylini, birtakım ağırbaşlı, ağır yürüyüşlü kimselerin iki yana sallana sallana ve her iki adımda bir durup konuşarak çıkmakta oldukları görülür. Bunlar, başlarını çevirip sağa sola bakmazlar bile. Rahat ve kalantor gösterişlerine rağmen için için kaygılı bir halleri vardır. Umumiyetle fazla kalınlaşmış gövdelerini güçlükle taşıyor gibidirler; hepsi tavır ve edada, kılık kıyafette o kadar birbirleriyle eşittir ki, yabancı bir göz bunları bir tatil günü sivil elbiseler giyinip gezintiye çıkmış, aynı kışladan, aynı rütbeden, hatta aynı bölükten bir alay yedeksubaya benzetebilir. Halbuki, hepsi de başka başka yaşlarda, başka başka mesleklerde, başka başka seçim bölgelerinden gelme mebuslardır. Mesela kimi emekli vali veya general, kimi medreseli hoca, kimi köy ağası veya kasaba eşrafıdır ve aralarındaki yaş farklarını en az on beşten başlayarak otuz beş yıllarla saymak lâzım gelir. Bütün ömürlerini bir çatı altında geçiren ve -aynı fikirler değilse bile- aynı kaygılarla, aynı emeller, aynı sözler içinde haşır neşir olan bu mebusları bir ailenin fertleri gibi görünüşlerine rağmen, birbirinden ayıran

farklar şu saydıklarımızdan ibaret değildir. Birtakım siyasi ve mali hiyerarşiler bunları muhtelif sınıf ve derecelere taksim etmiştir. İçlerinde itibarlıları, gözdeleri, zenginleri olduğu gibi, sıralarda el kaldırıp indirenleri ve başlarını sokacak iki odalı ev bulmakta, kış gelince kömür tedarik etmekte zorluk çekenleri de vardır. Nitekim, o ağır adımlarla Parti binasının köşesine varınca birinci sınıf mebusların birdenbire değişip çevikleşen bir yürüyüşle Bankalar Caddesine saptıkları, öbürlerinin ise daha ziyade ağırlaşan adımlarla Samanpazarı'na, oradan Hal'e doğru yol aldıkları görülür. Bunlar, biraz sonra, evlerinin gündelik yiyecek ihtiyaçlarını tedarik için o kasap benim, şu manav senin diye dolaşıp dururken, öbürleri ya Karpiç'in içki sofraları, ya Anadolu kulübünün oyun masaları etrafında toplanıp eğleneceklerdir.

Eğlenecekler mi? Hiç denilemez. Zira, umumiyetle yüzlerinde öyle bir üzüntü, hal ve tavırlarında öyle bir tedirginlik göze çarpmaktadır ki, bunların ferah bir gönülle yiyip içeceklerine, gülüp oynayacaklarına ihtimal vermek mümkün değildir. Hepsinin kulağı kirişte, bir yerden pek ehemmiyetli bir haber bekliyor gibidirler. İkide bir sırayla kalkıp, telefon başına gidenler: 'Alo, alo; Hanım! Beni arayan oldu mu? Olmadı demek! Eğer olursa ben arkadaşlarla Karpiç'teyim, oradadır, dersin... Sekiz buçuk, dokuza kadar. Yok, yok -fazla gecikmem.', 'Alo, alo; kimsin? Ha, Ayşe, kızım Ayşe, beni arayıp soran oldu mu?- Sen belki işteydin. Bir de Hanıma sor. Evde yok mu? Pekala; iyi dinle: Arayan olursa, Kulüptedir, dersin. Anadolu Kulübü. Unutma sakın: Anadolu Kulübü!'

Vakit vakit garsonlardan biri, onlara doğru yaklaşır veya gözleriyle aralarından birini araştırır gibi oldu mu, hepsinin başı telaşla ondan yana çevrilir. Kimi gözleriyle, kimi kendini tutamayıp yüksek sesle sorar: 'Telefon mu? Beni mi çağırıyorlar?'

Garson, bazen cevap bile vermez; bazen de, masanın başında oturanlardan bir tanesine sokulup kulağına bir şey fısıldar. Bu zat, elindeki kadehi ya da iskambil kağıtlarını hafif bir titreyişle önüne bırakarak ve ayakları birbirine dolanarak hemen telefona koşar. Bir dakika sonra gözlerinde boş yere gizlemeye çalıştığı bir sevinç parıltısıyle arkadaşlarının yanına döner; tıpkı garsonun biraz önce kendisine yaptığı gibi, onlara doğru eğilip yavaşçacık: 'Beni Köşk'ten çağırıyorlar! Mü-

saadenizle!' der. Bunun üzerine, öbürleri melûl melûl birbirlerinin yüzüne bakakalırlar.

Bunlar için artık bütün akşam, içilen rakı bir zehir, oynanan oyun bir işkence olacaktır. Hepsinin içini bir kurt kemirmeye başlayacaktır: 'Acaba neden çağırılmadık? -Acaba bir yanlışlık mı oldu? -Acaba hizmetçi kız, Anadolu Kulübü yerine Anadolu Oteli mi dedi?- Acaba, acaba, acaba...'

Hele bunlardan bazısı, birkaç günden ya da bir haftadan beri hiç çağrılmamakta ise, eza daha büyük, daha derin, daha devamlı bir ıstırap halini alır. Geceleri göze uyku girmez. Gündüzleri ne yapılıp ne edileceği bilinmez. Allah esirgesin, bir de bu çağrılmamak felaketi, iki aya, üç aya dayandı mı, o felaketzededen artık hiç hayır kalmaz. O felaketzede, bir karasevdaya tutulmuş gibi sararıp solmaya, eriyip bitmeye başlar ve akıbet, içi boşalmış bir torbadan ya da bir hayaletten fark edilmez olur. Ankara'nın, İstanbul'un bütün zevk ve safa kaynakları onun ateşini söndürmeye kafi gelmez. Ne şeref, ne ikbal, ne itibar içindeki boşluğu dolduramaz. Ev bark isteği, çoluk çocuk mürüvveti, hiçbir şey, hiçbir kimse onu avutamaz."

Bu bölüme yazar, şöyle başlar, "*Bu mevsimlerde akşamüstleri güneş batarken Ankara, ne kadar güzelleşir." Yakup Kadri,* akşamüstü güneş batarken Ankara'yı örge dışında anlatıp, *Namık Kemal* gibi *"konudan uzaklaştık"* deseydi *Panorama* çökerdi. Akşamüstünün Ankara'da bir işlevi vardır. Akşamüstünün güzelliğinin ayırtına hiç kimse varamaz. Yerli halk koşa koşa eve gider. Kadınlar ev işleriyle uğraşırlar. *"İleri memurlar"* köşklerine giderler. Daha önemlisi *"yine bu saatte İstasyon caddesinin Büyük Millet Meclisiyle Parti binası arasındaki tatlı meylini, birtakım ağırbaşlı, ağır yürüyüşlü kimselerin iki yana sallana sallana ve her iki adımda bir durup konuşarak çıkmakta oldukları görülür."*

Örge, Ankara'da güneş batarkenle başlar. Ancak "*bu mucizeli saatin*" hiç kimse tadına varamaz.

Yerli halkın varsılı, yoksulu evine gitmek için ivedi davranır.

Evlerde kadınlar akşam yemeği için hazırlık yaparlar.

Yine bu saatte milletvekilleri Meclis'ten çıkmıştır. Hepsi tedirgindir. Köşkten gelecek telefonu beklemektedirler.

Örgenin sağlam kuruluşu roman boyunca sürer.

Cevdet Kudret'in *Sınıf Arkadaşları* (8) adlı romanından bir bölüm.

"EKMEK

Buğdayın fiatı göklere çıktı bizde, tıpkı tanrılar gibi.

ARİSTOPHANES, Kömürcüler

Otlukçu Yokuşu çok dik bir yokuştur. Fatih'ten Cibali'ye doğru inen bu yokuşun en dik yeri, Darüşşafaka'ya giden caddeden ayrıldığı nokta ile Celal Paşanın konağı arasındaki kısımdır. Caddeden bakıldığı zaman, Celal Paşanın konağına doğru uçar gibi inen bu dik yolun kara kaldırımları şimdiye kadar hiçbir araba tekerliği altında çiğnenmemiştir. Arabaları yuvarlayacağı ve hayvanlara sıkıntı vereceği bir bakışta belli olan bu yol, yalnız insanlar için yapılmış gibidir. Sağda, yokuşun yumuşamaya başladığı yerde, ufak bir mahalle camisi vardır. Üst baştaki insanlar bulundukları yerden Allah'a doğru çıkmazlar, belki inerler. İbrahim'in evi, Otlukçu Yokuşu'nun birdenbire yumuşadığı, düz bir yere yayılan bir su gibi birkaç kola ayrıldığı yerde ve tam Celal Paşa konağı karşısındadır.

Yol, buradan sonra, konağın bahçe duvarı dibinde Kadıçeşmesi'ne oradan da Küçük Mustâpaşa ve Cibali'ye kadar tatlı bir eğimde iner.

Cami, oldukça geniş bir bahçe içindedir. Bahçenin iki kapısı vardır; önde, Otlukçu Yokuşu'na açılan büyük demir kapı ile, arkada, Pehlivanlar sokağına açılan küçük kapı birbirine parke bir yol ile bağlanmıştır. Kesme kaldırım taşları arasında kısa otlar bitmiştir ki, bu, oradan taşıt geçmediğini anlatır. İnsanlar orada kendi ayakları ile yürürler.

Cami, işte bu parke yolunda kalır. Önünde ufak bir mezarlık; arkasında, müezzinin sebze yetiştirdiği küçük bir bostan vardır.

Yolun sağında, sırasıyla, on iki musluklu bir şadırvan, içini ısırgan otu bürümüş geniş bir bahçe, Pehlivanlar sokağına açılan kapının bitişiğinde de küçük bir müezzin kulübesi...

Bahçenin yabani otları arasından yükselen iki çitlembik ağacı ile müezzin kulübesinin duvarı dibinden çıkan bir aylandoz ağacı bu dekoru tamamlar.

Eskiden hem müezzinin yattığı, hem de Mahalle Yönetim Kurulu'nun topladığı müezzin kulübesi; şimdi hem müezzinin yattığı, hem

Mahalle yönetim Kurulu'nun toplandığı, hem de mahalleliye vesika ekmeğinin dağıtıldığı bir yer olmuştur.

Fırınlarda serbest ekmek satışı yasak edilmişti. Günde adam başına 100 dirhem (31 desigram ağırlığında eski bir ağırlık ölçüsü, okkanın dört yüzde biridir.) ekmek veriliyordu.

Ekmekler, mahallelere, arabalarla götürülür, muhtarlarla imamlar da bunun mahalleliye dağıtılması işine bakarlardı.

Her aileye, içinde o ailenin insan sayısını gösteren bir vesika verilmişti. Günlük ekmeğini almak için vesikayı göstermek; fakat bir de, bir okkanın (1283gr/400 dirheme denk eski bir ağırlık ölçüsü) tutarı olan dört kuruşu vermek gerekti. Herkesin elinde ancak bir vesika vardı.

Ekmek arabası, akşam namazından sonra gelirdi. İmam efendi önce namaz kıldırır, ondan sonra muhtarla birlikte arabayı karşılamak üzere ekmek dağıtılan kulübeye giderdi. Camide mihrap, ekmek kulübesi doğrultusundadır. Artık bütün namazlarda mahalleli mihraba değil, sanki ekmek kulübesine secde etmektedirler. Kimi zaman, arabanın geç kaldığı günlerde, halk yatsıya kadar bekler; sonra, imam efendiyle birlikte yatsı namazını da kılar, boş kulübeye doğru on üç defa yatar kalkar; sonra yine kulübenin önüne toplanır, gece yarısına kadar, sabaha kadar, yani araba gelene kadar beklerdi.

O akşam araba, vaktinde gelmişti. O geleceği zaman, Otlukçu Yokuşu camisinin Pehlivanlar sokağına bakan arka kapısı ardına kadar açılır ve araba, iki polisin koruması altında, ağır ağır ilerler, döner, açık kapının ta ağzına arkasını dayar, dururdu. Halk, müezzin kulübesinin önüne daha bir saat önceden toplanmıştı. Şimdi, ekmeğin arabadan boşatılmasını seyrediyordular. Ekmeğin başından geçen her şey onları ilgilendiriyordu. Eğer bıraksalar buğdayın nasıl öğütüldüğünü, nasıl yoğrulduğunu, nasıl pişirildiğini hep bir bir görmek isterdiler...

Hamur yoğurmak herhalde keyifli bir işti. Ellerini teknenin içine daldırarak ekmeğe öyle her gün yüz dirhem yüz dirhem dokunmak değil, avuç avuç dokunmak; un çuvallarıyla alt alta, üst üste olmak... Fırıncılık iyi bir meslek olsa gerekti.

Mahalleli, ekmeğin arabadan boşaltılmasını en basit hareketlere kadar dikkatle izliyordu. İşte; başında âbânî (sarımtırak beyaz üstüne

turuncu ipek işlemeli bir bez. Kundak ve bohçada da kullanılırdı. Sarık olarak kullananlar esnaf ve tüccardı.) sarık, sırtında sof bir ceket, elinde doksan dokuzluk bir tespih taşıyan bir ihtiyar; onun yanında, daireden döner dönmez ilk iş olarak kravatını ve gömleğinin yakasını kirlenmesin diye hemen çıkaran -çünkü sabun pahalıydı- bir kalem efendisi: daha sonra, sırayla, yan yana ya da arka arkaya, bir ihtiyar kadın; on iki yaşında bir okullu çocuk; ayağı çorapsız, takunyalı bir kel ahretlik; zamanın modasına göre, eteği bir adımın açılışından daha dar, pelerini dirseklerden üç parmak yukarda, göğsü iki memesinin ortasına kadar açık indikten sonra iğnelenen ipek çarşaflı, yüksek ökçeli bir genç kız; bir köşede, durmadan bağıran altı aylık çocuğunun ağzını boş memesiyle tıkayan bir anne; ve böyle daha bir altmış, yüz kişi... Fakat bakmasını bilen bir insan, deminden beri anlatılan bu türlü türlü giyim kuşamların üstünde birbirine tıpkısı tıpkısına benzeyen iki şey görür: Parlayan gözler ve kanatları açılıp kapanan burun delikleri...

Arabadan müezzin kulübesine doğru elden ele atılarak ikişer ikişer giden ekmekler işte bu kanatları titreyen burun delikleri önünden geçiyordu:

-On sekiz, yirmi, yirmi iki, yirmi dört, yirmi altı, yirmi sekiz, otuz...

Arabanın iki yanında iki polis, dikkatle ve saygıyla, ekmeğin bu sayılışını gözlüyordu. Dimdik ve sessizlik içindeydiler. Ekmeğin bir nimet olduğunu, ona saygı göstermek gerektiğini anlamış gibiydiler. Dünyanın hiçbir devrinde ekmeğe bu kadar saygı gösterilmemiştir.

Her günün tayını, gününde ve saatinde alınmalıydı. Gününü ya da saatini geçirenlere ekmek kalmazdı. Onların payı ne olurdu? Ne muhtar ne de imam, artık herkese hesap vermek zorunda değildiler.

İşte onun içindir ki, sayma işi biter bitmez herkes yüzünü müezzin kulübesinin tek penceresine çevirdi. Bir an önce davranmak gerekti. Ne olur ne olmazdı. Bir saat sonra başımıza ne geleceğini kim bilirdi? Bu devirde kimseden kimseye fayda yoktu. Başların üzerinden pencereye doğru kuruşlar, çeyrekler, portakal rengi vesikalar hep birden uzanmıştı. Müezzin kulübesinin önünde sanki çiçek açmış bir insan ormanı vardı.

Sayı işi bitince herkes yüzünü pencereye dönmüştü. Yalnız bir kişi, kırk beş yaşlarında bir adam -parası mı, yoksa vesikası mı yoktu? Bilinmez niçin- o yana bakmadı bile. O, dosdoğru gitti ve bir atılışta arabanın içine yüzükoyun uzandı. Az önce boşaltılan ekmeğin kapalı arabadan henüz uçamayan kokusu burnuna doldu. Ölecek gibiydi. Güzelliğin bu kadar aşırısına dayanılamazdı. Arabanın tahta döşemesi katranlı gibi kara ve pırıl pırıldı. Gözlerini kapadı, ekmek kırıntısı ve un döküntülerinin en çok toplandığı bir köşeğe ağzını dayadı. Diline dünyanın en büyük tatlarından biri değdi. Nefes aldıkça burnuna unlar kaçıyordu. Çocukluğunda boğula boğula yediği leblebi unlarını hatırladı. Başı, yepyeni duyumlar, tatlar ve anılar içine gömülmüştü. Yalamaya doyamadığı tahtalardan mikrop alabilir, ya da diline kıymık batabilirdi. Bütün bunlar önemsiz şeylerdi..."

Cevdet Kudret'in, *Sınıf Arkadaşları* adlı yapıtında Otlukçu Yokuşu'nu anlatması nedensiz değildir. Camisiyle, müezzinin kulübeleriyle, halkıyla... hepsi işlevlidir. Müezzinin kulübesi şimdi vesikalık ekmeğin dağıtıldığı yerdir. Ekmek dağıtan taşıtlar, kimileyin geç kalır. Ekmek dağıtılırken mahallede oturanlar anlatılır.

Ekmek dağıtımı bittikten sonra biri un döküntülerini yalamak için taşıtın içine atlar. *Cevdet Kudret* un döküntülerini bile işlevli kılmıştır.

Orhan Kemal, Kanlı Topraklar (9) adlı romanına daha sonra parça parça açılacak bir kurguyla girer. Örge sağlam kurulmuştur.

"1934 yılı ağustos ayının sonlarıydı.

Sabahın saat 10'u.

Çırçır katibi Topal Nuri, 'Çırçır Dairesi'nin basıldıkça gıcırdayan, tahtaları çürük merdivenini ağır ağır indi, merdivenin sağındaki odasına girecekken durdu, avluyu gözden geçirdi. Çukurova güneşinin korkunç son sıcağı her yanı kavramış, ortalık alabildiğine yanıyor, karşı koza mağazasının duvar kovuklarına ince belli, sarılı siyahlı it arıları girip çıkıyorlardı. O kadar çoktular ki, güneşin sarı sıcağına sanki avuç avuç serpilmişlerdi. Tül kanatları, ince belleri, iri kapkara kıçlarıyle birer vımıltı, güneşten birer parçaydılar sanki. Oğul verircesine, hazla uçuşuyorlardı.

Mavi tulumlarıyle iki işçi, madenkömürü yüklü bir dekovili iterek ağır ağır geçtiler.

Topal Nuri beyaz mendiliyle yüzünün terini sildi.

Kısa boylu, kocaman ayaklı, tuttuğunu koparan, sımsıkı bir adamdı. Denebilirdi ki, otuz iki yaşın olanca gücü, yuvalarında fıldır fıldır dönen kara gözlerinde toplanmıştır. Bu gözler, bu gözlerin karası, bu kara gözlerin karasındaki ihtiras alevleri bugün, ağustos sonları sabahının kızgın saat onunda pörsümüştü sanki. Nasıl pörsümesin ki, daha dün değil, önceki gün Bürücek yaylasındaki kiralık evinin koyu gölgeli sundurması altında sadakor geceliğiyle püfür püfür yatıyordu. Hava serindi, sular soğuk, kafası dinç, sinirleri yatkın. Akşamları kuvvetli ay, yıldızlar, yanıbaşında çamların uğultusu, piresiz, tahtakurusuz geceler...

Karşı aralığa hafifçe topallayarak yürüdü.

Bu aralıktan çok geniş bir meydanlığa çıkılıyordu.

Gölgeleri bile eriten ağustos güneşinin çiğ ışığı altında uyuklamakta olan meydanda hurda demir yığınları, tahta sandıklar, paslı tenekeler yatıyor, içlerinde ıskarta pamuk, üstüpü balyaları, vakur, gres yağı bidonları, açılmış açılmamış gaz ve benzin tenekeleri istifli bulunan mağazalar meydanı çevreliyordu.

Bir an bütün bunları gözden geçiren Nuri Efendi, terini yeniden, sıkıntıyla sildi. Bürücek yaylası, Bürücek yaylasının sarı sıcaksız, tersiz, pire, tahtakurusuz, püfür püfür geceleri içinden hasretle geçti. Geçti ya, ne oluyordu? Her yıl yaylaya gider, bir ay, iki ay, sonra gene böyle uçsuz bucaksız Çukurova tarlalarından devşirilip harar denilen kocaman çuvallarla fabrikaya çekilmeye başlanan tohumlu pamukların taşındığı ağustos sonları yayladan iner, içinde sık sık kıpırdaşan yayla özlemiyle ezilir, üzülür, sonunda alışırdı. Madem böyleydi, madem her yılki gibi bu yıl da alışacaktı, alışmalıydı çabucak.

Elinin boş ver demek isteyen bir hareketiyle meydanlığa tam yürüyecekti ki, ta karşı mağazalardan birinden çıkan belden yukarısı çıplak bir hamalı gördü, durdu. Elinde boş bir gaz tenekesiyle hamal nasıl olsa suya geliyordu. Sorar, öğrenir, aradığı oradaysa sonra giderdi.

Parlak tenekesinde güneşin sarı sarı, ışıl ışıl kırıldığı hamal yanına gelince, sordu:

-Nereye lan?

Hamal:

-Suya, dedi.

-Kantarcı Mustafa orda mı?

-Orda.

-Ne yapıyor?

-Iskarta pamuk balyalarını tartıyor!

.....

Kantarcı Mustafa'nın on sekiz hamalla ıskarta pamuk balyalarını tarttığı 15 numaralı mağaza hamam gibiydi. Altüst oldukça boyuna tozuyan kaba balyaların arasında belden yukarıları çıplak, terden vıcık vıcık hamallar, 'Haydi, yallah hooop!' diye sırtladıkları balyaları çevik hareketlerle kantara bırakıyor, tartıldıktan sonra gene aynı çeviklikle kantardan alıp ambarın öbür köşesindeki istife götürerek, böylece boyuna yer değiştirip, arada küfrederek inceli kalınlı sesler çıkarıyorlar, ağustos güneşinin kızdırdığı çinko örtmeli mağazanın tozlu havasında dinmeyen bir uğultu, ter, homurtu halinde iş görüyorlardı.

Kantarcı Mustafa, mağaza kapısı yanındaki sarı toplu kantarın başında, birbirine geçmiş avurtları, çatık kaşlarıyle öfkeliydi. Kantara bırakılan her balyayı çabucak tartarak önündeki kara kaplı deftere geçiriverdikten sonra, 'Tamam. Kaldır!' diye emrediyordu.

İş öyle baş döndürücü bir hal almıştı ki, Nuri Efendinin kapıda dikildiğini kimse fark etmedi. Oysa bu bunaltıcı işi insafla seyrederken: 'Allah sabırlar versin!' diye düşünüyordu. 'Bir buçuk lira gündeliğe yenecek nane değil!'

Gölgeye, Kantarcı Mustafa'nın yanına yürüdü. İşini çabucak görüp savuşmak istiyordu. Ona boyuna yaylayı, yaylanın püfür püfür gecelerini hatırlatan bu zor iş, elbette ki insanüstü bir şeydi ama, nesine gerekti. Demek Cenabıallah kullarını çeşit çeşit yaratıyordu. Demek ne kelime? Elbette. Öyle olmasa da Topal Nuri'nin payına hamallık düşse, ne yapardı şu toz, duman mağazada şimdi?

Tozlu hava genzini gıcıkladı. Hapşırdı. Ancak bu hapşırıktan sonra Topal'ın farkına varan Kantarcı Mustafa döndü, baktı, gördü. Za-

ten asık yüzü büsbütün asıldı. 'Geldi gene, dürzü! Hamal isteyecek her halde. Çırçırlar temizlenecek diye dırlanıyordu...'

Mağazanın ta gerisindeki iki hamalın büyük bir balyayı siper alarak çene çaldıkları dikkatine çarpınca, çırçır katibini, isteyeceği hamalları filan unutarak, bağırmaya başladı.

Sonra, kızım sana söylüyorum, gelinim sen duy gibilerden, Nuri Efendiye de laf çaktı:

-Bu balyalar akşama kadar tartılıp teslim edilecek. Durmak, dalga geçmek yok. Sizin yüzünüzden laf işitip ceza yiyemem. Bu iş bitmeden helaya bile izin yok!

O sıra kantara bırakılan balyayı çabucak tarttı:

-Yüz beş, tamam, kaldır!

Lafın kendisine çakıldığını anlayan Nuri Efendi ise aldırış etmedi, az daha sokuldu. Kantarcıya, 'amirane' gelir biçimde:

-Mustafa! dedi.

Kantarcı Mustafa duydu, aldırmadı.

-Yüz on, tamam, kaldır!

Kantarcının bu tutumuna birden içerleyen Nuri Efendi, yayla dönüşü fabrikaya uğradığı günü, fabrika sahibinin kapısı önünde karşılaştıkları halde bir hoş geldin bile demeyişini hatırladı, tepesi attı. Ter sızan is karası kaşlarını avcunun içiyle silerek, bu kez gerçekten amirce, Kantarcının omzunu dürttü:

-Sana söylüyorum!

Kantarcı'da bunu beklermiş gibi, hırsla döndü. Birbirine çok yakın, sarı ışıltılı ela iki göz, karanlık çukurlarından Topal Nuri'ye nefretle baktı:

-Kör müsün? İşimiz var!

Topal Nuri'nin tepesi attı:

-Ne biçim konuşmak bu?

-Basbayağı konuşmak!

-Git de bu fiyakayı evdeki karına yap!

Kantarcı Mustafa'nın içinden ufacık topuklu, iri yeşil gözlü sütbeyaz karısı geçti. Deliye döndü:

-Karımı karıştırma, karımı ağzına alacak insan değilsin sen!

-Uyuz.

-Uyuz babandır.

-Dırlanıp durma ulan ha, bak!

Yumruğunu kaldırdı.

Kantarcı ayağa fırlayıverdi:

-Yumruk kaldırıyorsun demek? Demek yumruk kaldırıyorsun?

-Kaldırıyorum ulan!

-Ulan senin, ulan senin ebu ceddin!

Kantarcının ufacık gözleri hırslı hırslı parlıyor, alabildiğince bağırıyordu:

-... geldin gene, geldin beni buldun gene. Sabahtan beri anam ağlıyor benim. Bu üç yüz balya akşama kadar hem tartılacak, hem de teslim edilecek. Anamızdan emdiğimiz burnumuzdan geliyor. Biz senin gibi yayla yaylayıp keyif çatmadık bütün yaz!

Katiplerin çekişmesinden faydalanan hamallar işi bırakıp terli yüzleriyle çevrelerini alıvermişlerdi.

-Benim yayla yaylamam üstüne vazife değil senin, dedi Topal Nuri. Adam ol, ağa seni de adam yerine koyup izin versin, sen de git yayla. Ben senden hamal istiyorum, çırçırlar temizlenecek!

Boğulacak kadar hırslanan Kantarcı, kesti attı:

-Hamal mamal yok!

-Yok ne demek?

-Yok, yok demek. Vermeyeceğim!

-Nasıl vermezsin!

-Vermem. Alabilirsen al!

-Alırım tabii.

-Al bakalım.

Topal Nuri hamallara döndü:

-Şahit olun. Birazdan bunları ağanın yanında da isterim...

-İşte Ağa değil, feriştaha git. Ağa benim işimi bilmez. Bu iş yarın benden sorulacak, ağadan değil!

Topal Nuri mağazadan çıkarken durakladı.

-Vereceksin, hem de eşekler gibi!

-Oooşt!

Çırçır katibi Nuri, mağazadan topallaya topallaya çıktı, gitti.

Her kafadan bir ses çıkıyordu. Kapkara, koç bıyıklı hamal Mirza:

-Aşk olsun Mustâfendi, dedi. Herifin fiyakasını tam bozdun yani...

Kantarcı Mustafa evde yeşil gözlü, güzel karısından, fabrikadaysa önüne gelenden küçümsenir, burunlanırdı. Koltukları kabararak:

-Bozarım tabii, dedi. Sesimizi çıkarmıyoruz diye bizi enayi belliyorlar!

-Hâşa. Lakin herifi, eşekten düşmüşe döndürdün...

-Döndürürüm tabii. Babamın oğlu değil ya! Boynuna on paralık bir medeniyet yuları geçirdi diye adam mı oldu? İşi gücü efendilik satmak. Ay yirmi dokuz, para otuz, tıring, cepte. Kanı benimkinden kırmızı değil ya. O da dokuz aylık, ben de...

-Doğru Mustâfendi. Hani yüzün diye değil, her zaman konuşuruz bizim uşaklarla. Derim ki: Siz bakmayın Mustâfendi'nin öyle hımbıl hımbıl dolaştığına. Kafası kızdı mı çok fenadır, derim. Öyle değil mi lan?

Hamallar:

-Öyle, dediler.

Mirza, ciddi ciddi sordu:

-Mustâfendi?

-Hı?

-Sen de Topal Nuri gibi bir memursun mesela: İstesen kravat takamaz mısın?

Bir başka hamal cevapladı:

-Takamaz olur mu? İstese takar ama, takmıyor!

Daha bir başkası:

-Mustâfendi fiyaka satmayı sevmez!

-Onda onur, kibir yok.

-Yok ki yok!

"...

"...

Kantarcı ciddi ciddi:

-İstesem takarım, dedi. Nedir ki? Nerden baksan bir, bir buçuk liranın başında bir kravat. Ama takmam. Çünkü bende sahiden de onur, kibir yok. Allah, büyüklüğü sevmez. O takar. Fırıldağı var çünkü. Benim ne fırıldağım var, ne de dolabım. Allah bana öyle şey sormaz. Sor-

maz a, balı neresinde sahtekarın bilmem. İşi biz görürüz, yaylayı o yaylar, maaşın bolunu o alır, ikramiye yıldan yıla ona çıkar!

Hamal Mirza yere tükürdü:

-Belki de ağaya karı götürüyordur!

Kantarcı çevresine bakındıktan sonra:

-Olmayacak ne var? dedi. Herifin mezhebi geniş...

Birden hamalların boş durdukları dikkatine çarpınca, kaşları çatıldı, yüzü kara sarı bir hal aldı, gözleri ufaldı.

-Haydin işbaşına!

Kantardaki balyayı çabucak tarttı:

-Yüz sekiz, tamam, kaldır!

İş olanca sıkıntısıyla yeniden başladı. Hamalların 'Haydi yallaaaaaah hooooop!'ları arasında alt üst olan koca koca balyalar terli sırtlarda kantara uçuyor, tartılıyor, boyuna yer değiştiren hamallar ise boğucu havada su gibi terliyorlardı."

Balzac, Eugénie Grandet (10) adlı yapıtında örgeye sokakla başlar. Sokaktaki evlere göre Fransa'nın tarihi anlatılır. Sokağın yukarısında bir zamanlar soylular oturmaktadır... Sonunda Grandet'nin evine gelir.

Bundan sonra Grandet'in yaşamı sergilenir. Şimdi bu bölümü okuyalım.

"Bazı taşra kentlerinde öyle evler vardır ki, bunların görünümleri en iç karartıcı manastır, en bunaltıcı harabe ya da çıplak toprakların alabildiğine çorakça uzanıp gitmeleri gibi, insanın ruhuna bütün ağırlığıyla çöker. Bu evler, manastırın sessizliğini; boşluğun kıraç ıssızlığı ve harabeleri mezara yakışır hüznü ile birleştirebilirler. Yaşam, bu evlerde kendini öyle az hissettirir ki, yabancı biri, kendisinin ayak sesini duyup da, pencerenin ardından gözetlemeye başlayan, bir keşiş gibi sert yüzlü bir insanın soğuk, boş bakışlarıyla birdenbire karşılaşıncaya kadar, buralarda birilerinin oturduğuna zor inanır.

Özellikle Saumur'daki bir ev bütün bu karanlık nitelikleri taşımaktadır. Bu ev kentin yukarısında şatoya çıkan yokuşun sonundadır. Bu günlerde az kullanılan bu sokak, yazın sıcak kışın soğuk olup, bazı yerleri de karanlık ve gölgelidir. Birisinin adımları sokağın sert ve her

zaman temiz, kuru çakıl taşlarının üzerinde, merakla, tok sesler çıkararak dolaşır. Sokağın darlığı, eğri büğrülüğü, evlerinin sessizliği, eski şehrin bir bölümü oluşu ve yukarısındaki şatonun yüksek duvarları yabancının zihninde alışılmadık bir izlenim bırakır. Orada üç yüz yıl önce yapılmış, ahşap ve hâlâ sağlam evler vardır. Evlerin her biri kendine özgü bir karaktere sahiptir ve onların başkalığı, Saumur'un antikacı ve sanatçıları çeken bu bölümünün temeldeki garipliğine katkıda bulunur.

Uçlarında grotesk şekiller oyulmuş devasa kirişlerine, çoğunun siyah kabartmalı birinci katlarına şaşakalarak, duraklamadan bu evlerin önünden geçmek zordur. Bazı yerlerde çapraz kirişler gri mavi taşlarla korunmuşlardır ve bu taşlar, yüksek çatılı, yılların ağırlığıyla eğilmiş, bozuk çatı kaplamaları bir güneşin bir yağmurun sürekli yüklenmeleriyle solmuş bir evin harap duvarlarında mavi bir çizgi oluştururlar. Yıpranmış, kararmış pencere çıkıntıları göze çarpar, güzel oymaları güçbela farkedilen bu çıkıntılar, yoksul bir köylü kadının oraya yerleştirdiği kahverengi karanfil, gül saksılarını çekmek için de çok zayıftırlar. Sokakta ilerledikçe insanın dikkatini koca koca çiviler çakılmış kapılar çeker, atalarımız buralarda çağın tutkularını hiyerogliflerle kaydetmişlerdir, bir zamanlar her evde anlaşılan bu işaretlerin anlamını şimdi hiç kimse çözemez. Bu simgelerle, bir Protestan inancını bildirmiştir, ya da bir "Birlikçi" IV. Hanry'yi lanetlemiştir veya önemli biri Belediye Meclisi Üyesi, yasaları uygulayan yüksek memur türünden görevindeki unutulmuş görkemini kutlayarak nişanlarını sergiler. Fransa'nın tarihi bu evlerde yazılıdır.

Viran, kaba saba duvarlı, ustasının; hünerinin simgesi olan büyütülmüş bir marangoz rendesinin işlediği bir kulübenin ötesinde, bir soylunun kocaman konağı yer alır. Kapının üzerindeki kemer biçimindeki taşın üzerinde, 1789'dan beri ülkeyi sarsıp duran birçok devrimlerde kırılıp dökülmüş armalardan kalıntılar hâlâ görülebilir.

Bu sokaktaki evlerin zemin katlarında iş yaparlar, ama doğrusu bu alçak tavanlı, penceresiz, tezgahsız, içi dışı çıplak, mağara gibi karanlık odalara pek dükkan denemez. Ortaçağ hayranları onlarda atalarımızın işliklerini bütün ilkel basitliğiyle tanıyacaklardır. Kalın, sağlam kapıları ağır, demir parmaklıklı olup iki bölüme ayrılır, üst bölüm gün

boyu arkaya katlanır, çıngıraklı olan alt bölüm ise, sürekli öne arkaya sallanır. Hava ve gün ışığı, nemli mağaraya kapının üst bölümünden ya da dükkanın cephesini oluşturan alçak duvarla tavan arasında bırakılan boşluktan, her sabah kaldırılan kepenkler dirsek hizasına getirilip ağır demir mandallara tutturulduğu zaman gider. Bu duvar, yapılan işin türünü belirtmek için malların sergilendiği bir yer olarak kullanılır.

Buralarda ucuzculuk numaraları yoktur. İki üç fıçı tuz ve tuzlu balık, bir iki balya yelken bezi, halatlar, kirişlere asılı bakır teller, duvar boyunca sıralanmış variller ve raflarda duran bezlerden oluşan mallar sergilenir. İçeri girerseniz, gençliğin tazeliğiyle dolu, sevimli, derli toplu, beyaz yakalı, kolları kırmızı bir kız, örgüsünü bırakıp annesini ya da babasını çağırmaya gider. Size yardım etmeye, istediğinizi karşılamaya gelen de heyecansızca, nazikçe ya da bağımsız bir havayla, artık yapısına göre, iki franklık veya yirmi bir franklık bir ticaretle -bu farketmez- satışını yapar.

Fıçı tahtalarının arasında, dükkanının kapısında oturmuş baş parmaklarını oğuşturarak komşusuyla dedikodu eden bir satıcı görürsünüz. Görünürde birkaç berbat şişe yerleştirme tahtasıyla, iki üç deste lata tahtasından başka bir şeyi yoktur, gene de limandaki ağzına kadar dolu kereste mağazası Anjou'daki bütün fıçıcıların gereksinimini karşılar. Bağ bozumu iyiyse size kaç tane fıçı yapabileceğini, tek tahtasına kadar bilir. Bir iki güneşli gün onun için bir servettir. Bir yağmurlu hava da mahveder onu. Bir sabah şarap fıçısının fiyatı on bir franka da çıkabilir, altıya da düşebilir.

Burada da Touraine'deki gibi bölgede yapılan iş, havaya bağlıdır. Bağcılar, toprak sahipleri, kereste tüccarları, fıçıcılar, hancılar, mavunacılar hep güneş ışınlarını izlerler. Ertesi sabah gece don olduğunu duyacakları korkusuyla yatağa yatarlar. Yağmurdan, rüzgardan korktukları kadar, kuraklıktan da korkarlar: Havanın onlara uyacak biçimde düzenlenmesidir istedikleri, yani nem, ılıklık ya da bulut, işlerine geldiği gibi.

Göksel güçlerle yersel çıkarlar arasında sürekli bir çatışma vardır. Barometrenin düşmesine ya da yükselmesine göre yüzler asılır ya da gülümsemelerle gevşer, 'Bu hava altın hava!' sözcüklerinin ağızdan ağıza dolaştığını duyabilirsiniz, ya da Saumur'un eski Büyük Soka-

ğı'nda, sokağın bir başından öbür başına komşular arasında 'Yağmur değil altın yağıyor!' denir ve herkes de güneşin ya da zamanında yağan bir yağmurun ona ne kâr getireceğini kuruşu kuruşuna bilir; ayrıca hesap defterinin kredi hanesine göre rakamları kafadan hesaplar. Yazın, bir cumartesi günü saat on ikiden sonra bu mükemmel işadamlarıyla bir kuruşluk iş bile yapamazsınız. Hepsinin bağı bahçesi vardır, hafta sonları oralara giderler.

Hepsi de işleri gereği aynı koşullara bağlı olduklarından, birbirlerinden saklıları gizlileri yoktur. Her şey, -harcamaları, satışlar, alımlar, her birinin ettikleri kâr- ergeç bilinir. Böylece bu insanlar, on iki saatin sonunda hoşça vakit geçirmekte özgürdürler yani komşularını gözetlerler. Onların özel yaşamları hakkında yorum yaparlar ve komşularınm geliş gidişleriyle ilgili sürekli casusluk ederler. Bir ev kadını bir keklik almışsa, komşular kuş iyi pişti mi diye sormadan edemezler. Bir kız aylaklara görümeden pencereden başını çıkaramaz. Burada bilinçler açıktır, hiç değilse gözetleme konusunda bu böyledir ve görünürde içine sızılmaz, karanlık, sessiz evlerin bilinmeyen hiçbir gizleri yoktur.

Yaşam hemen hemen bütünüyle açık havada geçer. Her ailenin bütün bireyleri günü kapıda oturarak geçirirler, herkesin içinde yer içer tartışırlar. Yoldan geçen hiç kimse keskin bakışlardan kurtulamaz ve bu inceleme eski günlerde bir taşra kentine gelen yabancıyla eğlenip ona takılmaların zamanımızdaki karşılığıdır. Bu eski geleneği bize anımsatan bir sürü öykü vardır ve bu yabancılara takılma adeti denen taşra eğlencesinde çok ileri gitmiş olan Angers'in yerlilerine de 'dilli dükük' lakabı takılmıştır.

Bir zamanlar yörenin soylularının oturduğu eski şehrin konaklarının tümü de sokağın yukarısındadır ve bu öykünün olaylarına sahne olan kasvetli konak da onların arasındadır. Bu evler, çağdaş Fransa'da bulunması gittikçe güçleşir bir karakter yalınlığına sahip insanlara ve davranışlara ait bir çağın saygın kalıntılarıdır. Her köşesi geçmişin anılarını canlandıran, havası sizi bir düş alemine sokan bu etkili sokağın köşesini bucağını izlediğiniz zaman, yolun ortasında sıkıntılı bir kalıntı göreceksiniz ki, işte güçlükle ayırdedebildiğiniz bu kapı, Monsieur

Grandet'in evinin kapısıdır! Monsieur Grandet'nin yaşamının öyküsünü dinleyene kadar bu sözcüklerin bir taşralı zihin için ne demek olduğunu anlamanızın olanağı yoktur.

Monsieur Grandet'in Saumur'da kazandığı ünün ne menem bir şey olduğunu, nedenlerini, sonuçlarını iyicene kavrayabilmek için, kısa da olsa bir süre bir taşra kentinde yaşamış olmak gerekir. Sayıları dikkati çekecek kadar azalmış olan birtakım yaşlılar tarafından 1819'da hâlâ 'dürüst Grandet' diye çağrılan Monsieur Grandet, 1789'da işini çok iyi bilen usta bir fıçıcıydı, okuyup yazabilir, hesaplarını da kendisi tutabilirdi. Fransız Cumhuriyeti, Kilise'nin Saumur yöresindeki zaptedilmiş topraklarını satışa çıkardığı zaman, o zamanlar kırkında olan fıçıcı da zengin bir kereste tüccarının kızıyla henüz evlenmişti. Grandet, kendi hazırdaki bütün parasını ve karısının drahomasını yani toplam iki bin altını alıp, yöre yetkilisinin bürosuna gitti ve orada kamu mülkünü satmakla görevli kaba saba Cumhuriyetçi'yi iki yüz altınla yumuşatan kayınpederinin de yardımıyla, (ahlaki yönden olmasa da yasal olarak kılıfına uydurulmuş, dil uzatılamaz bir biçimde, ölmüş eşek parasına) oraların en güzel bağlarını, bir manastırı ve bazı küçük çiftlikleri satın aldı.

Saumur'lular pek öyle devrimci kafalı olmadıklarından, dürüst Grandet yürekli bir adam, bir Cumhuriyetçi, bir yurtsever, ilerici düşüncelerle ilgilenen bir adam olarak kabul edildi. Oysaki fıçıcının ilgisi de düşünceleri de yalnızca bağlara takılmıştı. Saumur bölge yönetiminin üyesi yapıldı ve politikada olsun ticarette olsun barışçı bir rol oynadı. Politik yönden düşen aristokrasiye yardım etti ve giden Kralcılar'ın mülklerinin satışını önlemek için elinden geleni yaptı; ticari yönden ise bir iki bin büyük fıçı beyaz şarapla Cumhuriyetçi orduları destekledi, karşılığında onlardan, ilk satışlarda satılmamış, rahibe mülklerinden olan birinci sınıf çayırlar aldı.

Konsüller döneminde değerli Grandet, Belediye Başkanı oldu, kamu görevlerini ağırbaşlılıkla ve önlemleri elden bırakmayarak yerine getirdi. Bu arada cüzdanını da gene önemlice kabarttı. Napoleon imparator olduğu zaman yeri iyice belirlendi, o zamandan önce Monsieur Grandet olarak bilinirdi. Ama Napoleon Cumhuriyetçileri sevmediğin-

den, kızıl bir Cumhuriyetçi kabul edilen Monsieur Grandet'yi, İmparatorluğun bir baronu olma umutlarıyla, büyük bir toprak sahibiyle, adının önünde aristokratik de bulunan bir adamla değiştirdi. Monsieur Grandet, hiçbir pişmanlık duymadan onurlu sivil görevine veda etti. Kentin çıkarları için -ama kendi topraklarında geçen- çok güzel yollar yaptırmıştı. Ödediği vergiler, evinin ve mülkünün gerçekten gerektirdiği vergiye göre, ağır değildi. Üzümlerine gösterdiği özen ve dikkatin souncu bağları, en iyi kalite şarap üreten bağların sınıfına girmişti. Bu durumda Legion'd Honour'u alabilirdi, nitekim 1806'da ödüllendirildi.

O yıl Monsieur Grandet elli yedi yaşında, karısı da otuz altısmdaydı. Bir çocukları vardı, on yaşında bir kız. Kuşkusuz, Tanrı, koltuğunu yitiren Monsieur Grandet'yi avutmak istedi, çünkü o yıl üç mirasa kondu, ikisi karısı tarafından karısının annesi Madame de la Gaudinière ve büyük babası Monsieur de la Bertelliére'den, üçüncüsü de kendi anne annesi Madame Gentillet'den. Bu mirasların ne kadar olduğunu hiç kimse bilmiyordu. Çünkü üç yaşlı insan da öyle iflah olmaz cimrilerdi ki, paralarını gizlice seyredebilmek için yıllardır onları yığıp durmuşlardı. Yaşlı Monsieur de la Bertelliére yatırım yapmayı 'parayı atmak' diye niteler, altınlarına dalıp gitmeyi, parayı faize vermenin çıkarından daha kârlı bulurdu. Bu yüzden, Saumur kenti mirasın değerini yıllık gelirden artırılabilen miktara göre hesapladı ve Monsieur Grandet kendini yeni bir soyluluk ünvanının sahibi olarak buldu, -eşitliğe olan tutkumuz hiçbir zaman silinmeyecek de olsa- bütün yöredeki herkesten daha çok vergi ödedi.

Monsieur Grandet yüz dönüm bağ yaptı, bu, iyi yıllarda ona yedi sekiz yüz fıçı şarap verebilirdi. On üç küçük çiftliğe, üzerlerindeki kesme taşları, renkli camları korumak için pencerelerine sofuca duvar çektiği eski bir manastıra, 1793'de şimdi büyüyüp boy atmış üç bin kavak diktiği yüz yirmi yedi dönüm bereketli toprağa sahipti. Ve en sonunda oturduğu ev kendinindi. Bu servetinin gözle görünen bölümüydü. Sermayesine gelince, yalnızca iki kişi bunun büyüklüğünü kabaca kestirebilecek durumdaydı. Bunların biri Monsieur Cruchot'uydu, noter, Monsieur Grandet'nin yatırımlarıyla ilgili bütün işleri yapardı; öteki de Monsieur des Grassin'di. Saumur'un en zengin bankeri, kendi huzuru için şarapçıya hizmetlerini gizlice görürdü, hiçbir şey çevre tara-

fından bilinmezdi. Her ne kadar yaşlı Cruchot da, Monsieur des Grassins de, taşra kentlerinde para yapmak için gerekli olan tedbirlilik ve ağzı sıkılığa sahipseler de, Monsieur Grandet'ye herkesin içinde öyle özenli bir saygıyla davranırlardı ki, görenler kararlarını kendileri verip ona gösterilen dalkavukça dikkatten eski başkanlarının serveti hakkında bir rakam tahmin edebilirlerdi.

Saumur'da Monsieur Grandet'nin bir hazinesi olduğuna inanmayan tek kişi yoktu. Onun altınlarla dolu gizli bir yeri vardı ve gecelerini büyük bir altın yığınını seyretmenin verebileceği tanımlanamaz zevklerle eğlenerek geçiriyordu. Cimriler ise bu sanıya, yaşlı adamın gözlerine bakarak bir tür kesinlik katmışlardı, bunlara göre, sarı maden, onun gözlerine sarı, madeni bir pırıltı vermişti. Sermayesinden büyük karlar etmeye alışık bir adamın bakışı, tensel zevklere düşkün birinin bakışı, bir kumarbazın bakışı ya da bir dalkavuğun bakışı, belli, tanımlanmaz, farklı karakteristik özellikler yansıtırlar, bu kaçamak, obur gizli pırıltılar aynı zaafa kapılmış kişilerce hemen anlaşılır. Yalnızca birtakım görünümleri yorumlayabilen bu gizli işaretler dili, tutkulardan hoşlanan kişiler arasındaki bir farmasonluktur.

Monsieur Grandet, hiç kimseye bir kuruş borcu olmayan, eski fıçıcılık ve şarapçılığının deneyimiyle falcı gibi ürününe ne zaman bin kavağın gerekip ne zaman beş yüz kavağın yeteceğini tahmin edebilen, yaptığı hiçbir ticari varsayımda kaybetmeyen, fıçılar içindekinden çok ettiğinde daima satacak fıçısı bulunan, küçük esnaf şarabı yarı fiyata satmaya zorlanırken, o kendi şarabını mahzenlerinde tutup bir kavak on lui edene kadar zamanını ayarlayabilen bir tüccar sıfatıyla çevresinde derin bir saygı telkin ediyordu. 1811'deki ünlü ürünü kurnazca çekilip fırsat düştükçe azar azar satıldığından, kendisine iki yüz kırk bin livreden fazla para bırakmıştı.

Para işlerinde Monsieur Grandet bir kaplanla bir boğanın karakteristik özelliklerini birleştirmişti. Bir kaplan gibi avı onun ocağına düşünceye kadar saldırıyı erteler, sonra birden saldırıverirdi. Sonra da paraları doldurmak için cüzdanının ağzını açardı, doyunca tıpkı bir boğa gibi kıvrılır, sessizce kıpırdamadan, belli bir yöntemle yediklerini sindirirdi. Hiç kimse, ona saygı ve dehşetle karışık bir hayranlık duymadan bakamazdı. Monsieur Grandet terbiyeli terbiyeli gülümserken eti-

nin üzerinde onun çelik pençelerini hissetmeyen biri var mıydı Saumur'da? Bir adama, Noter Cruchot'ya biraz toprak alabilmesi için gereksindiği parayı sağlamıştı, -yüzde on bir faizle-. Monsieur des Grassins de senetlerini kırdırmıştı -ama müthiş düşük bir paraya-.

Konuşmalarda, çarşıda iş yapan adamlar arasında ya da şen akşam gruplarında, kent dedikodularında Monsieur Grandet'nin adının geçmediği pek az gün vardı. Bazıları da yaşlı şarapçının varsıllığıyla ulusal bir gurur duyuyorlardı. Birden çok tüccar ve hancı belirli bir kasılmayla yabancılara 'Burada, iki üç milyoner şirketimiz var efendim, ama Monsieur Grandet ne kadar parası olduğunu kendisi de bilmez' demek alışkanlığmdaydılar.

1816'da Saumur'un en usta matematikçileri fıçıcının toprak olarak mal varlığını dört milyon kadar hesaplamışlardı, ama 1793 ile 1817 arasında mülkünden yılda yüz bin frank gibi bir şey kazanmış olması gerektiğine göre sahip olduğu para hemen hemen toprağın değerine eşitti. Bu yüzden ne zaman Monsieur Grandet'nin adı bir kağıt oyunu sırasında, ya da bağlar hakkında konuşulurken geçse, bilenler hep 'Yaşlı Grandet mi? Beş altı milyonluktur o,' derlerdi.

Monsieur Cruchot ya da Monsieur des Grassins, ikisinden biri tesadüfen konuşmayı duymuşlarsa: 'Siz benden daha akıllısınız. Tam rakamı bulmayı ben hiçbir zaman başaramadım' diye söze karışırlardı.

Paris'ten biri Rothschilds'ten ya da Monsieur Lafitte'ten söz edecek olsa, Saumurlu bunların Monsieur Grandet kadar zengin olup olmadıklarını sorardı. Parisli soruyu acıyan bir gülümsemeyle küçümser bir havayla yanıtlayınca bizimkiler kuşkuyla birbirlerine bakarak başlarını sallarlardı.

Bu kadar büyük bir servet, sahibinin her davranışını altın bir örtüyle sarar. Bir zamanlar yaşam biçimindeki bazı tuhaflıklar gülünç bulunur, alayla karşılanırdı ama artık saçmalıklarına kimse gülünç demiyor, alay etmiyordu. Şimdi en anlamsız davranışları bile adli kararların ağırlığını kazanmıştı. Uyarıları, giydiği giysiler, mimikleri, gözlerini kırpışı bir kahinin işaretleri gibi kabul ediliyor, bir doğabilimcinin hayvanların içgüdülerini incelemekte gösterdiği dikkatle bütün konu komşu tarafından etüd ediliyor ve herkesçe de derin, sessiz bir bilgeliğin dışa vuran belirtileri olarak değerlendiriliyordu.

Bir adam ötekine, 'Bu yıl kış yaman olacak' diyordu, 'yaşlı Grandet kürk eldivenlerini giymiş. Üzümleri toplamalıyız.' Ya da 'Grandet bir sürü fıçı tahtası yığıyor, bu yıl şarap çok olacak.'

Monsieur Grandet hiçbir zaman et ve ekmek almazdı. Ortakçı çiftçileri kiralarının bir bölümünü de gıdayla ödeyerek her hafta ona gereksindiği tavuğu, yumurtayı, mısırı getirirlerdi. Bir de değirmeni vardı, değirmenci kirasını verdikten başka belli miktarda tahılı öğütüp ona kepek ve un olarak vermek zorundaydı. Anaç Nanon, evinin tek hizmetçisi, artık genç olmamasına karşın her cumartesi evin ekmeğini kendi kendine pişirirdi. Ortakçılarının bazıları pazar bahçevanlarıydı ve Monsieur Grandet onları da sebze gereksinimini karşılamaları konusunda ayarlamıştı. Meyveye gelince, kendi toprağından öyle çok ürün alıyordu ki, zaten yediğinden çoğunu pazara gönderiyordu. Yakacak odunu çitlerden ya da tarlaların çevresindeki zaten kesilmesi gereken yaşlı çürümüş ağaçlardan sağlanır, ortakçıları bunları keser, arabaya yükleyip kente getirir, güzelce odunluğuna yerleştirir ve karşılığında da Grandet'nin teşekkürlerini alırlardı. Para harcadığı bilinen şeyler yalnızca kutsanmış ekmek, karısının, kızının kilisedeki yerleri, mumlar, anaç Nanon'un aylıkları ve kapkacağının kalaylanması, vergi ödemeleri, yapılarının onarımı ve toprağının işlenmesiydi. Son zamanlarda bir koru satın almış, komşunun bekçisini de zahmetini karşılıksız bırakmayacağına söz vererek koruya bakmaya ikna etmişti. Bu mülk alındıktan sonradır ki, Grandet'nin sofrasında ilk kez av eti göründü.

Grandet'nin davranışları açık ve yalındı. Söyleyecek az şeyi vardı. Genellikle düşüncelerini kısa cümlelerle açıklar, alçak sesle söylerdi. Devrim zamanından yani her yerde halkın adamı olarak görülmeye başlandıktan beri, hazret uzunca bir konuşma yapmak ya da bir tartışmaya katılmak zorunda kaldı mı yorgun bir havayla kekeliyordu. Bu kekeleme, ne dediğinin belirsizliği, düşüncesini boğduğu sözcüklerin akışı, mantıki bir kanıt üretmedeki çarpıcı beceriksizliği hep eğitimin yetersizliğine veriliyordu, ama bu öykü ilerledikçe iyice anlaşılacak nedenlerden ötürü bu kusurların hepsi de çok etkiliydi. Monsieur Grandet'nin topu topu dört cümleciği vardı üstelik bunlar cebir formülleri gibi her durumda kullanılır, günlük hayatta ve iş hayatında karşılaşılan her sorunu çözerlerdi - 'Bilmiyorum', 'Yapamam', 'Bununla ilgili bir şey

yapmayı düşünmüyorum.', 'Bakalım'. Hiçbir zaman açıkça 'Evet,' 'Hayır' sözcüklerini söylemez ve yazılı hiçbir şey vermezdi. Eli çenesinde sesini çıkarmadan dinler, kendisiyle konuşulduğu zaman öbür eli dirseğinin altında, tartışılan iş her ne ise bir kere bu konuda görüşü belirlendi mi, asla onu açıklamazdı. Hasmı konuşmayı üst perdeden bir tavırla yürüttükten sonra artık onu avcuna aldığını düşünerek bu kez kendisi Grandet'ye kararının ne olduğunu sorunca beriki oldukça sakin 'Karımla konuşmadan hiçbir şeye karar veremem' derdi. Bütünüyle emir kulu durumuna indirgediği karısı işlerinde de en elverişli perdeydi.

Hiçbir ziyarette bulunmaz, evinden başka yerde yemek yemez, ne konuk ne de ev sahibi olmak isterdi. Gelişlerinde gidişlerinde öyle belli belirsiz ve sessizdi ki sanki kas enerjisini de tutumluca kullanmaya çalışıyordu. Sahipliğe olan saygısının derinliğinden ötürü başkasına ait bir şeye dokunmamaya, yerinden oynatmamaya özen gösterirdi. Gene de alçak sesine, dikkatli ve içinden pazarlıklı davranışlarına karşın, konuşması ve alışkanlıkları, özellikle evindeyken yani başka yerlerdekinden daha az denetim altındayken, tam bir fıçıcı gibiydi.

Fizik olarak, Grandet, kısaca boylu, tıknaz, dört köşe biriydi, bacakları kalın, dizleri ağaç gövdeleri gibi güçlü, omuzlarıysa genişti. Yuvarlak, güneş yanığı, çiçek bozuğu bir yüzü vardı. Çenesi düz, dudakları kıvrıntısız, dişleri de beyazdı. Gözlerinin durgun, ölü gibi bakışı, kabaca kertenkele bakışı denilen türdendi. Derin çizgili alnı, yüzden insan doğasını keşfeden bir uzman için hiç de anlamsız sayılmayacak biçimde çıkıntılıydı. Sarımsı saçları artık kırlaşmaktaydı. Monsieur Grandet hakkında şaka yapmanın ne ciddi bir sorun olduğunun farkına varmamış birtakım gençlere göre de bu saçlar altın ve gümüş gibiydi. Burununun ucu kalındı ve üzerinde damarlı bir yumru vardı, her nedense halk arasında bu yumrunun kötülük dolu olduğu söylenirdi. Yüzünden, tehlikeli bir kurnazlık, hesaplı bir doğruluk, gün be gün, duygularını para biriktirmek ve dünyada kendisine bir şey ifade eden tek varlık olan kızı, tek varisi Eugénie üzerinde yoğunlaştıran bir adamın bencilliği okunuyordu. Halinde, davranışında, duruşunda, tavrında, kendisiyle ilgili her şeyde; giriştiği hiçbir işten başarısız çıkmayan birinin kendine güveni vardı. Görünürde uysal ve yumuşak konuşan biriydi ama Monsieur Grandet'nin demir gibi bir ruh yapısı vardı.

Her zaman aynı modaya göre giyinirdi: Onu bugün görmek 1791'de görmek gibiydi. Hantal papuçlarının deri bağları vardı. Yaz kış kalın yün çoraplar, gümüş tokalı kaba, kestane rengi çuha pantolon, kadife çizgili ve boğazına kadar düğmeli, uzun, bol kestane rengi bir ceket, siyah bir boyunbağı ve bir Quaker şapkası giyerdi. Eldivenleri bir jandarmanın kullanacağı kadar sağlamdı, hemen hemen iki yıldır bunları giymekteydi ve temiz tutmak için çıkardığı zaman dikkatle hep aynı noktaya, şapkasının yanıbaşına koymak adetindeydi. Hepsi bu kadar. Monsieur Grandet hakkında Saumur'da bundan fazla bir şey bilinmezdi."

Şimdi *Veresiye Defteri* (11) adlı romanı ele alacağım. *Kemal Ateş* sağlam bir örgeyle geliştiriyor. Şöyle başlıyor romanın örgesi.

"Evde hemen her tehlikenin kokusunu önce ana alırdı. Şevket gelmeyince, bir ateş düştü Fadime'nin yüreğine. Akşam yemekleri geç yeniyordu. Esnaf evi olmanın getirdiği düzensizliklerden biriydi bu da. Şevket de gelsin diye epey geç kurulmuştu sofra. Bir bekle, iki bekle, yok! Gün boyu tıkır tıkır işleyen bitişikteki dükkan çoktan kapanmıştı. Nereye gider bu adam? Komşulara ana kendisi baktı, torunlarını ya da bir başkasını gönderip ortalığı telaşa vermek istemedi.

Ananın uğramadığı, aramadığı yer kalmadı, yoktu oğlu.

İçini kemiren kurt bir başka yüreğe de düşsün istemiyordu. Hele gelini hiç anlamamalı. Elinden geldiğince ona sezdirmiyor kaygısını, kocası Cevat'a da... Şevket'in şimdi bir başka kadınla olabileceği kimsenin aklının ucundan bile geçmiyordu. Fadime, içindeki sıkıntıyı kocasıyla, geliniyle paylaşmak, paylaşıp hafiflemek yerine, bir de onlardan gizlemenin suçluğunu duyuyordu. Gidip büyük oğlu Nihat'ı görmeyi düşündü bir ara, ama hem araları limoni, hem uzakça oğlunun evi. Üstelik gecenin bir yarısı da...

Akıl alıp dayanışacağı tek bir insan yoktu yanında. Gelini Sıdıka:

'Nerde kaldı bu?' diye homurdanmaya başladı bile.

Büyüklerin yanında gelin kocasının adını anmaz, 'o', 'bu' diye söz ederdi.

'Canım arkadaşlarına takılmıştır.' dedi Fadime, hemen susturdu gelinini.

Sıdıka'nın merakı yatışmadı; 'Nerde kaldı bu?' diye bir iki kez daha yineleyince, yüzünün tersini çeviriverdi Fadime:

'Arkadaşlarına takılmıştır dedik, anlaşılmadı mı sözümüz? İşine bak, tasası sana düşmedi.'

Bir daha da sıkı mı, ağzını açıp kocasını ansın gelin. Kaynana üst üste bindirdi buyruklarını, kocasını düşünmesine fırsat bile vermedi. Sıdıka sessiz sessiz dönüp duruyordu evin içinde. Öfkesi şiş şiş yüzünde. Kulakları kaynanasından gelecek buyruklarda. Düşünemiyor bile kocasını.

Baba böyle konularda gelininden de saftı. Yer yatakları hazırlanınca, torunlarıyla birlikte vurup kafayı yattı. Ananın dışında herkes olağan günlerden birini yaşıyordu, kimsede en küçük bir kuşku, bir sezinti yok.

Gelin sofadaki sedire kaynanasının yatağını da hazırladı.

'Hadi sen yat güzel gelinim.' dedi Fadime. Deminki sert çıkışını, yumuşak, sevecen sözlerle unutturmaya çalıştı. Kendi deyişiyle 'it yüzünü' bırakıp, insan yüzünü çevirdi:

'Allah senin eksikliğini vermesin güzel gelinim!' diye, demin terslediği Sıdıka'ya alkışlar yağdırmaya başladı. 'Evimin direğisin sen. Bi tanesin...'

Sıdıka, kaynanasının biraz 'tavcı' olduğunu bildiği halde, gene de hoşlandı, mutlandı bu sözlerden. Son işlerini de bitirince odasına geçti, koca bir günün yorgunluğu içinde, hemen dalıverdi uykusuna.

Gelin de yatınca büsbütün yalnız kaldı Fadime.

Daha yaşlılığın eşiğine bile gelmeden kocasıyla yataklarını ayırmışlardı. Evin, dükkanın bekçisi gibiydi Fadime. Dışardan küçük bir ses duysa, tatlı uykularını böler, üşenmeden sağı solu kolaçan edip gelirdi. Onun bu hallerine herkes alışıktı evde. Girip çıkması kimsenin ilgisini çekmez, ayrımına bile varmazlardı. Hele hırsızlık gibi bir tehlike kokusu almışsa, sabaha dek uyumaz, çoğu geceler gündüze kalırdı uykusu.

Sürekli bir içerde, bir dışarıdaydı Fadime. Ne yaptığının ayrımında bile değildi. Terslediği, azarladığı gelinine de acıyordu bir yandan. Çocuk gibi, dünyadan habersiz, mışıl mışıl uyuyordu Sıdıka. Eve gelmeyen adam, başkasının kocası sanki... İçi kötülüklerden öylesine uzak ki... Kalbi hiç toz tutmuyor bu gelinin, içi dışı tertemiz. Öyle de

işçimen ki... Koca evin direği. Kentli kızlar gibi ne hoppalığı var, ne züppeliği. Kocasının yediği haltı anlayıp giderse, güm diye çöker bu ev. Hiçbir gelin dolduramaz onun yerini. Başka biri olsa, kocası gelmeyince, huzur kor muydu evde? Sözgelişi, büyük oğlunun, Nihat'ın karısı? Asuman yatar mıydı yatağına? 'Tasası sana düşmedi!' diyebilir miydi ona?

'Ah, benim güzel gelinim!' diye içini çekti. Onun yüreğine şeytanın girmemesi için, şeytandan daha şeytan olmak zorunda Fadime. Her fırtınanın bozup dağıtamayacağı bir köylü dinginliği vardı bu gelininde.

Kimbilir kaçıncı kezdi yeniden dışarı çıkışı. Her seferinde mahallenin ışıkları biraz daha azalmış oluyordu. Kapkara bir gece, yerde ışık ışıltı adına ne varsa, sindirip yuta yuta büyüyor, koyulaşıyordu. Ölü bir sessizliğin içindeydi gecekondular. Yalnızca dükkanın bir köşesinde yanık bıraktıkları lamba aydınlatıyordu ortalığı. Uzaktaki sokak lambalarının çoğu bozulmuş görünmüyor bile.

Boyuna Kahveci Hulusi'yle kiracısı Resmiye'nin evine bakıyor Fadime. Ne yapacağını, ne yapması gerektiğini bilemiyor. Baskın verip elin orospusunun koynundan alamazdı ya oğlunu. Çevreden duyulmayacağını, mahalleye rezil olmayacağını bilse, yapacak bunu. Önünde, kara kalın bir duvar gibi duran karanlığa doğru bir iki adım daha attı. O yürüdükçe, önündeki kalın, kara duvar da yürüyordu.

Bahçe çitini geçti, Resmiye'lerin evine iyice yaklaştı. Niye buraya dek sokulduğunu kendisi de bilmiyor. Bir baskın verse miydi şu eve? Birbirine yakın, ağız ağza duran, iki kapıdan biri Resmiye'nin, öbürü can düşmanları Hulusi'nin. Birinde çıt olsa, ötekinde duyulurdu. Oğluna en çok da bu yüzden kızıyor ya Fadime, bu yüzden kaçıyor ya uykuları. İnsan hiç değilse Hulusi gibi birinin kiracısıyla yemezdi bu haltı. Buraya dek uykusunda gelmiş gibiydi Fadime, düşünmeden gelmişti sanki. Kafasındaki korkular, kuruntular getirmişti onu buraya. Resmiye'nin penceresine iyice sokuldu, içeri kulak verdi. Gecenin bu saatinde kapılardan biri açılsa, ne istediğini, ne aradığını sorsalar, akla uygun tek bir söz düşünemiyordu. Bir analık içgüdüsüyle tehlikede gördüğü oğluna yakın olmak istiyordu, o kadar. Elin kapısında bekleyip durmak hiçbir çözüm getirmeyecekti. Durup dururken başka işler

açabilirdi başına. Ayrılmadan bir kez daha kulak verdi içeri. Küçük bir ses bile yoktu. Yalnızca kendi yürek vuruşları, kendi korkusuydu duyabildiği. Burada dolaşıp durmak, oğluna yarar değil, zarar verirdi ancak. İki üç adım ötedeki dükkanlarının gölgesine geçince, içinde tutup durduğu soluğunu rahatça boşalttı. Dükkanın kilitleriyle, kepenklerle oynayıp oyalandı bir süre.

Çaresiz evine döndü. Üstüne geçirdiği kocasının paltosunu çıkarıp yerine astı. Uyuyamayacak, biliyor bunu. Uyku güç yetiremiyor içindeki kımıltılara. Yatağa kıvrılıp girerken, ne çopralarını, ne de hırkasını çıkardı. Oğlu gelmedikçe, Şevket'in yüzünü görmedikçe, beyni uykuyla uzlaşacak gibi değildi.

'Ah oğlum, ah!' diye içini çekti. 'Aklı olan Hulusi gibi birinin kiracısıyla yer mi bu haltı? Nasıl bir kudurganlık bu böyle? Nasıl bir delilik?'

Kendini de suçluyor, kendine de kızıyor Fadime. Resmiye denen kaltağı öteden beri hiç gözü tutmamıştı. Dükkana sık gelip gitmesinden bir şeyler sezinler gibiydi. İşini çabucak bitirip gitmez, ağırdan alır, oyalanırdı. Dükkanın hep tenha zamanlarını kollardı bir de. Üstelik sık da gelirdi. Onun sık gelip gitmesini gerektirecek nesi vardı ki? Küçük bir bebeği vardı yalnızca, kocası Almanya'daydı. Kocalarının Almanya'dan gönderdiği markları yiyip yiyip kuduranlardandı o da.

Resmiye'nin dükkana kıçını sallaya sallaya gelişini, alışveriş sırasında hep ağırdan alışını, o suçlu halini şimdi düşünüyor da... Öylesine açıktı ki Şevket'le arasında bir şeyler döndüğü. Kimi zaman ağzını açmaya çekinecek kadar sıkılgan olurdu Şevket'in yanında. Kızarır dururdu hep. Şimdi bütün bunları umursamamış olmasına kızıyor Fadime. Oysa pek çok kadını; 'Senin aradığın yok burada!' diye terslemiş, soğutmuştu dükkandan. Böyle bir iki laf da Resmiye'ye vurup ayağını kesebilirdi. Senin aradığın yok burada, demesi yeterdi.

Pencereye baktıkça sabahın yaklaştığını görüyor. Keşke uyuyabilse de kurtulsa şu işkenceden. Ülseri iyice azmış, midesine kazanlar kurulmuş gibiydi. Ağzı, dili damağı yapışmış, kuru ağzı sak sak olmuştu.

Mutfağa geçip su içti. Su midesindeki kazınmayı biraz olsun durdurdu.

Çok istediği halde, kocasını uyandırmayı göze alamamıştı. Sinirliydi Cevat, çabuk barutlanırdı. Çocuklarının suçlarını hep gizlerdi ondan. Onsun diye değil, ölsün diye vururdu. Uyandırıp konuşsa, öfkesini dizginleyebilir miydi acaba? Fadime epey düşündü bunu, sonunda istemeden kocasının başında buldu kendini. Usulca fısıldadı:

'Cevat, Cevat!'

Horultusu kesildi, anında sıçrayıp kalktı Cevat.

'Ne var?' dedi uyku sersemliğiyle. Ağzının bir yanından salyalar akıyordu. Küçük çipil gözleri şiş şiş, görünmüyor. Uykusu açıldıkça göz yerine iki kızarık yara çıkıyor ortaya. Kırmızının, sarının, beyazın birbirine karıştığı, açılması uzun sürecek iki göz... Karısı, yara gibi duran bu kızarık iki noktaya baka baka anlattı. Hem anlatıyor, hem de bağırmaması, sesini kısması için el devinimleriyle uyarıyordu kocasını. Şevket'in şimdi nerede olabileceğini söyledikten sonra da, umduğundan daha sessiz, yatışkın göründü kocası. Tıkalı burnunu zorlaya zorlaya bir iki söz ancak çıktı ağzından. Kararsızdı, o da ne yapacağını bilemiyordu. Kafasının en az işlediği konulardı böylesi sorunlar. İşin içinde sinsi düşmanları Kahveci Hulusi olmasa, vurup kafayı yatacaktı. Hulusi duyarsa, işin hangi boyutlara varabileceğini düşündükçe, iyice suskunlaşıyor. Böyle zamanlarda bol bol savurduğu sövgüler de çıkmıyor ağzından. Dili tutulmuş, ağzı kitlenmiş gibiydi. Ağır sorunlar, açmazlar karşısında hep böyleydi o: Ya iyice suskunlaşır, çaresizleşir ya da öfkeden köpürür taşardı. Fadime'nin tam istediği kıvamdaydı şimdi, esip gürlemeden karısının dediklerini dinliyordu. Fadime dışarı derse dışarı, içeri derse içeri... Sus derse susuyor, konuş derse konuşuyor. Birkaç kez de birlikte girip çıktılar. Sonunda yapabilecekleri hiçbir şey olmadığını anlayınca, çaresiz gene yataklarına döndüler.

Çok geçmeden gürültüler duyuldu dışarıdan. Karı koca sıçrayıp kalktılar. Ayakkabılarını bile kapı önünde giydiler. Yavaş yavaş, korkudan tıkana tıkana Hulusi'nin bahçe duvarına sokuldular. Karı koca şaşkın şaşkın beklerken, üstlerindeki karanlığı geçerek biraz öteye sert bir cisim düştü. Fadime kocasından önce koşup aldı yerden. Ayakkabıydı, Şevket'in ayakkabısı... Ne oluyor demeye kalmadan, öbür teki de geldi, aynı yere düştü. Onu da kapıverdiler.

'Eyvaah, öldürdüler mi yoksa oğlumu?' dedi kadın ağlamaklı bir sesle. Çığlıklarını güçlükle tuttu. Ayakkabılarının ardından Şevket'in koparılan organları da tek tek önlerine atılacakmış gibi donakalmışlardı. Karanlığın içinden daha başka neler atılacak diye beklediler. Derken bir ses duyuldu öteden:

'Korkmayın Fadime bacı, kurtardık Şevket'i!'."

Buraya aldığım örnekler, şunu gösteriyor. Sanatta Star Sistemi yazarlarını bir yana bırakırsam, Türkiye'de yazarlar roman-öykü estetiği açısından Batılı yazarları geride bırakmıştır.

Şimdi vereceğim örneğe bakın, değişik bir örgeyle güzel bir örnek. *Nihat Behram*'ın *Miras* (12) adlı romanından.

"*Her ölüm erkendir!... Bir yakınını yitiren kişinin içini bütün ağırlığıyla bu duygu doldurur. Çiçek açmayan bir duygudur. Ölüm, değiştirilmesi mümkün olmayan bir gerçekliktir. Kesindir ve herkes -kendisi dahil- herkes için, bu gerçekliği bir kez yaşar. Yitmenin de yitirmenin de dönüşü yoktur. Ölüm, karşısında kendinizi avutmak, daha doğrusu kandırmak için nedenler ararsınız, fakat bu aranışlar inandırıcılıktan yoksundur. Kabullenmek zorundasınız...*

Ölümle buluşma vaktinin belirsizliği, insanı yaşama tutkusuna doğru kamçılar. Ölümlü olduğunun bilinciyle yaşayan tek canlı insandır. (Ölümü kabullenemeyip, düğümünü çözmeye, gizini bulup doğadan çalmaya çalışan -yani bilinciyle çelişen- tek canlı da insan değil midir?) Fakat bu bilinç biraz daha geç gelebilirdi duygusuyla çelişmeyen bir bilinçtir. Yitirdiğiniz insana olan bağlılığınız, yitirme acısını daha ağırlaştırır. Yitirme acısının tek açıklaması, her ölüm erkendir sözünde gizlidir.

Benim için yitirme duygusunun en yakıcı olanı Haydar Dede'nin ölümünü düşünmekti. Ölüverecek oluşunun artık normal karşılanacağı yaşlarında ve kalbinin duruverecekmiş gibi tekleyerek çarpıyor olması, ölümün ona erken geldiği duygusunu solumama engel değildi. Benim açımdan da erkendi, onun açısından da...

Ölümü, yaşamımdaki bir kıvılcımın sönüşüydü...

Sahibi olduğunuz bir şeyin yerinin doldurulamayacağını, onu yitirdiğinizde anlıyorsunuz. Ölenler, öldükleri anda yaşlarını donduru-

yorlar. Artık yaşlanmıyorlar. Siz yaşlanıyorsunuz. Çünkü sadece yaşayanlar yaşlanıyor. Ölülerin anılarını içinizde saklayarak yaşlanıyorsunuz. Onlar, artık yaşlanmadan, düşlerinizde sürdürüyorlar yaşamlarını. Kimi zaman bu düşlerle gece yarıları uyanıyor, 'Keşke uyanmasaydım!' diyorsunuz. Rüyalarınız öylesine inanılmaz derecede sahicidir ki, onlar yaşarken, böylesine inandırıcı biçimde rüyanıza hiç girmemiştir. Onların olmadığı bir dünyada da olsa, artık onların üzülebileceği şeyleri yapmaktan kaçınıyor, onları sevindirecek şeyleri yapmaktan insani bir haz duyuyorsunuz. Yitirdiğiniz birini anmanın en insani olanı da budur...

Her ölüm erkendir. Bunu çocuklar kadar kimse anlayamaz. Bir çocuğa, bir daha bulamayacağı bir şekilde bir şeyini yitirebileceğini anlatamazsınız. Öğrense de kabullenmeden öğrenecektir. Ölümün karşısında herkesin biraz çocuklaşması, daha doğrusu çocukluğuna sığınması belki de bundandır...

Haydar Dede'nin ölüm haberini, ölüm sözcüğü yerine, çocukça bir taktikle çok hasta tanımını koyarak verdiğimde, kızım on yaşındaydı. İstanbul'a, Haydar Dede'yi uğurlamaya giderken benimleydi. Uçağımızın kalkışından uzunca bir süre sonra, 'Yoksa öldü mü?' diyerek o bozmuştu sessizliğini. Ben yine sessiz kalmıştım. Bu kez kırık bir sesle, 'Yani... şimdi... Haydar Dede yok mu artık?' diye sormuştu. Ben yine sessiz kalmıştım. Körpecik beyni, körpecik yüreği içinde, belli ki, duygularına bir açıklama arıyor fakat bulamıyordu. 'Onu bir daha göremeyeceğimi düşünemiyorum, nasıl bir şey anlayamıyorum!' gibi sözlerle bana sığınarak, kendi kendine söyleniyor, sözlerinin bir yanıtla bende yankılanmasını istiyordu. Ben yine sessiz kalmıştım. Hangi yanıtı verirsem vereyim, ona o gerçeği kavratabilmem de kabullendirebilmem de mümkün değildi zaten. Vakti geldi de öldü; insanlar doğar, büyür, yaşlanır, ölür; hasta ve çok yaşlıysa kurtulmuş olur! gibi açıklamalar kuru ve sahtekarca olacaktı. Aslında ise, ben kızımın bu saf acısına, ölümü vakitsiz ve erken bulan, yitirme duygusunu kabullenmeyen şaşkınlığına sığınmak istiyordum. En çıkarsız, en kirlenmemiş insani acı o duyguda şekilleniyordu çünkü. Ölüm -düşüncesinden kaçıyor da olsam- benim beklediğim bir şeydi. Kızımsa beklemediği bir şeyle kar-

şı karşıya kalmıştı. Ölümün erken geldiğini kimse çocuklar kadar içten açıklayamaz. Susarken bunu öğreniyordum kızımdan.

Yine Haydar Dede için ve yine içimiz özlem dolu olarak gidiyorduk İstanbul'a. Ama bu kez şakalaşmaya, birbirimizi kızdırmaya, kucaklaşmaya değil, onu uğurlamaya gidiyorduk. Bu kez kavuşma yolunda özlem'in tanımı sevinç değil acı'ydı. İstanbul'a iner inmez telefon edip Vardık! diyemeyecektik. O, saatler öncesinden çıkıp, yolu gözlemeye başladığı balkonunda olmayacaktı. Sevinçli bağırışlarla değil, ağlama sesleriyle randevumuz vardı. Yıllar ve yıllarca gurbetten yuvaya dönüşümüzü bekleyen o insan yoktu artık. Çocukluğu, gençliği savaş acıları içinde yoğrulmuş, umudunu gelecekte arayan o insanın hayat dolu aydınlık yüreği durmuş, sessizce ayrılmıştı aramızdan. Uğurlanma öncesindeki son buluşmamız için, bir hastanenin zemin katındaki soğuk morg odasında bekliyordu beni. Kızımı amcalarına bırakıp, beşinci kardeşimiz saydığım arkadaşım Zekai Bostancı ile gitmiştim o buluşmaya. Son kez görebilmem için böyle uygun görmüştü kardeşlerim. Ben, gurbete çıkma öncesinde onunla vedalaşırken Döneceğim! diye söz vermiştim, o da Bekleyeceğim! diye söz vermişti. Telefon edip Erken gel! demesiyse, onun artık geri dönmeyeceği bir yolculuk öncesindeki vedasıymış demek ki. Yaşamında sesinden duyduğum son sözleriydi.

Gidip son buluşmamız için Haydarpaşa Numune Hastahanesi'nin morg odası önünde beklemeye başlamıştık. Bekliyorduk, çünkü morgun kapısını açacak kişi yoktu. Kapısını açacak kişi yoktu fakat o kişiyi bulabileceğini hissettiren kişiler dolaşıyordu çevremizde. Zekai sürekli para veriyordu onlara. Bulup getirdikleri ilk kişi, sadece kapıyı açmıştı. Ölüler beyaz örtülerin altındaydı. Kapıyı açan adam ölümüzün hangisi olduğunu sormuştu. Zekai sürekli para veriyordu adamlara. Kapıyı açan adam örtüleri açmaya yetkisi olmadığını söylemişti. Zekai sürekli para veriyordu adamlara. Bulup getirdiği yetkili ölümüzün genç mi yaşlı mı olduğunu sormuştu. Zekai sürekli para veriyordu. Ölülerden birini, ayak ucundan açmıştı adam. Sonra, ölümüzün adını sormuştu. Zekai sürekli para veriyordu. Ölülerin listesini aramaya başlamıştı adam. Zekai listeyi beklemeden, hisleriyle bir örtüyü sıyırıp, Haydar

Amca! demişti. Zekai hisleriyle bulmuştu Haydar Amcasını. Onun ayağıydı görülen. Ölümüzü, yıkanıp kefenlenmesi için götürmemiz gerekiyordu. Bu iş, Karacaahmet Mezarlığı'nda yapılıyordu. Ölümüzü alamıyorduk. Ne hoca oradaydı, ne cenaze arabasının şoförü. Zekai sürekli para veriyordu adamlara. Sonunda kenefte bulunmuştu şoför. Bu kez, cehennemin dibinde yok olan hocayı aramaya başlamışlardı. Zekai sürekli para veriyordu. Ölümüzü alıp Karacaahmet'e gitmiştik. Camiye yetişmemize az bir süre kalmıştı. Kardeşim sık sık telefon edip Nerede kaldınız? diye soruyordu. Zekai sürekli para vererek, yıkayıcıları arıyordu çevrede. Biri çıkmıştı sonunda ortaya. Ölümüz yıkanırken bakıp bakmayacağımızı sormuştu adam. Sadece vedalaşmak için bakacağımı söylemiştim. Bir uzun o zamaaan! çekmişti adam, çekmiş ve kimisi bize inanmayıp, sen kullanılmış kefene sardın, sen soğuk suyla yıkadın gibi söz ediyor sonra kardeşim! diye uzattıkça uzatmıştı. Zekai sürekli para veriyordu adamlara. Parayı alan işin yarısını yapıyor, öbür yarısını yapacak adamı çağırıyordu. Sonunda veda buluşmamıza ulaşabilmiştim. Yıkanacağı taşın üstünde, örtüsüz, upuzun yatıyordu babam. Ömrümde onu ilk kez çırılçıplak görüyordum. Ve son kez. Gözleri kapalıydı, alnıyla bakıyordu bize. 'Görüyor' diye fısıldadı Zekai. Biz de onu, bizi gördüğü alnından öptük sırayla. Kardelen serinliğinde, kardelen güzelliğinde, dağsı, beyaz bir bakışı vardı. Zekai, 'Ben Haydar Amca'nın hiçbir zaman ölmeyeceğini biliyordum!' diye fısıldamıştı bu kez. Öyleydi. Ölümün soğuk taşı üstünde açmış çiçek gibiydi. Koparmaya kıyılamayacak denli güzeldi. Ona bakarken, Heine'nin, o ürpertici, 'Bir ölüyüm ben, fakat düşünen, duyan ve acı çeken bir ölü!' sözü dolanmıştı aklıma. Duyan, gören, alnıyla, ışığını yitirmeyen alnıyla, kardelen açmış bir ölüydü. Bir süre ışıltısında kalıp çıkmıştık dışarı."

Romanda bir başka örnek, *Öner Yağcı*'nın *Kir* (13) adlı romanından. *Öner Yağcı*, geriye dönüşlerle kurmuş örgeyi. Bakın nasıl.

"Takımlar oluşmaya başladı. Çavuşlar, düzgün sıraya geçme, tekmil verme, yerinde sayma gibi talimlerin yanı sıra jimnastik hareketleri de yaptırdı. Akşamüzeri kalabalık dağıldı teslim olanların ardı kesildi. Çoğunu bir yakını, akrabası gelip teslim aldı, bir kısmını da çavuşları yanlarında götürdü. Kalanları da esnaftan, ahaliden gelenler bi-

rer ikişer alınca karakola, şubeye ihtiyaç kalmadı. Halil, masadan kütükleri toplarken babasının kendisini izlediğini fark etti. İbrahim Efendi, 'Gecikince anan merak etti de. Ben de önce tanımadan geçtim. Hilmi Binbaşı'ya sordum da o gösterdi.' dedi.

'Göreve başladık. Teslim olanların kaydını yeni bitirdim. Haydi, biz de gidelim baba.'

Halil elbise torbasını, verilen kumanyasını alarak evin yoluna çıktıklarında hava iyice kararmıştı. Eve geldiklerinde dış kapı her zaman olduğu gibi açıktı, aralayıp girdiler. Hatice, babasının yanındaki asker kıyafetli Halil'i, Mümtaz Bey'e benzetti: 'Hoş geldin Mümtaz Bey. Halil yanınıza uğramadı mı?'

Annesiyle birlikte avluya gelen Hamza, kaçarak kocaanasının arkasına gizlendi. Halil, 'Benim Hatice, teslim olup göreve başlayınca giysilerimizi de verdiler.' dedi.

'Sen misin Halil? Asker urbasıyla görünce Mümtaz Bey sandım da...'

Ocağın yanına geldiklerinde annesi de Halil'i gördü: 'Pek de yakışmış oğluma asker urbası.'

'Rütbe de almış oğlumuz. İlk günde çavuş olmuş. Mümtaz Bey alayın yazıcısı yapmış. Gözlerimle gördüm. Yanından geçtiğim halde önce ben de tanıyamadım. Hilmi Bey gösterip yanına varınca anlayabildim. Koca kütükleri açmış, herkesin kaydını kütüğe geçiyordu. Oğlumun yazısını nüfus memuru bile görünce parmak ısırmış. 'Şu koskoca konakta böylesini görmedim. Halil dönünce yanıma alayım.' demiş.'

Hatice de, Zeynep Ana da sevindiler. Hamza da babasını tanımıştı. Gelip dizlerine oturdu, ceplerini yokladı. 'Hatice, Hamza'ya bir şey alamadım, kumanya vermişlerdi, torbadan çıkarıp sofraya koy, yiyelim.'

Hamza tadıp bıraktı. Bulgur pilavından sonra kumanyadan kalanları da onlar yediler. İbrahim, 'Böyle kıyafet, böyle tayın verildikten sonra, çağırsalar yeniden giderdim Erzurum'a. Bizde böyle miydi? Haftada bir verdikleri peksimeti kemirir dururduk.'

Halil, 'Beğendiysen sana vereyim.' diyerek kepini çıkarıp babasının başına geçirdi: 'Şimdi yirmi yaşında oldun baba!'

İbrahim 20 yaşına geri döndü. 93 Savaşı'nı, Erzurum'u yeniden yaşamaya başladı. Uykuda mı uyanık mı olduğu belli değildi. Anlattıkça anlattı. O susunca artık uyumaya başladığını anlarlardı. Halil babasının başını dizlerinin üzerine alıp saçlarını okşadı. Çocukken de Halil başını babasının dizleri arasına koyar, babası saçlarını okşayıp türkü mırıldanırken uyuyakalırdı. 'Uyudu babam, Hatice başaltına yastık getir, üstünü de örtüver.'

Zeynep ana, 'Yine düş görüyor oğlum. Bunaltılı olduğunda gördüğü düşleri, çocukluğunu, askerliğini bir bir anlatır. Ben de babanızın yanına kıvrılayım. Siz gidin odanıza, sabaha ne kaldı ki?' dedi.

Savaşı cepheden yönetir, karavanayı askerle birlikte yer, insan değeri bilirdi paşam. Hastane teftişi sırasında elimizdeki kitabı görmüş, hastaneden çıkınca beni yanına posta eri olarak almıştı. Bütün paşalar Ahmet Muhtar Paşa gibi olsaydı Osmanlının sırtı yere mi gelirdi? Ordunun durumunu, eldeki malzemenin hesabını bilirdi... Onun gibi gerçek bir asker olan Serdarı Ekrem Paşa da malzemesiz, teçhizatsız bir ordunun savaşa girmesinin, hele de saldırıya geçmesinin intihar demek olduğunu söylemiş. Savaş nedir bilmeyen, cephe yüzü görmemiş saray paşalarıyla zafer sarhoşluğu içinde olan Meclisi Mebusan ve Abdülhamit, Hindistan'dan geleceğine inandıkları hayali ordulara güvenerek savaşa karar vermişler... Ekrem Paşa'yı sarayda gözetim altına alan, meclisi dağıtan, Mithat Paşa gibi değerli bir insanı Taif zindanında boğduran bir istibdat yönetimi kuran Abdülhamit, savaş başlayınca cepheyi saraydan gönderdiği telgraflarla yönetiyordu. Telgraflar zamanında gelmeyince ise iş işten geçiyordu. Askeri eğitim görmemiş, Abdülhamit'e soytarılık yaparak paşa olmuş Ömer Paşa, Muhtar Paşa'nın sağ kanadını koruması gerekirken binlerce askeri silah ve teçhizatıyla Ruslara teslim etmişti. Muhtar Paşam, payitahttan gelen telgraf emirlerini dinlemeyerek ordusunu topladı ve Erzurum halkının, kadın çocuk askerin yanında savaşa katılmasıyla Aziziye Tabyası'nı Ruslardan geri aldı. Adaşım İbrahim bu sırada göğsünden aldığı mermiyle yanı başıma düştü. Ben kaldırıp ateş menzilinin dışına çıkarmak istediğimde engel oldu. 'Adaşım, ecel buraya kadarmış. Arif ve Kerem kendilerini kurtarır, Ahmet Mümtaz'ım sana emanet...' diyebildi. Rusları kovala-

dıktan sonra onun defnini yapıp kabrine işaretler koydum, düz bir taş bulup kasaturayla adını kazıdım: 'Kabaoğuzlu İbrahim.' Toprağı bol, mekanı cennet olsun...

Şehitlerimizi toplayıp definlerini yaptığımız sırada yüzü gözü kan içinde olan birisinin yüzünde seğirme olduğunu hissedince, sıhhiyelere haber verdim. Sıhhiyeler geldiler ve muayene edip kalbini dinlediler. Hafif çarpıntı olduğunu söylediler ve çıkmayan canda umut vardır diyerek sedyeyle hastaneye götürdüler. Hekimler tekrar muayene ederek ameliyat etmeye karar verdiler. Ameliyattan sonra yüzü temizlenmiş olarak gördüğümde Çorumlu Haydar'ı tanıdım. Hekimlerin pek umudu yoktu. Daha yiyecek ekmeği, görecek günleri varmış. Öldü sandığımız zamanlar oldu. Paşam'dan izin alıp Haydar'ı beklemeye başladım. Ameliyattan on, on beş gün sonra gözlerini araladı. Tertiplerimi kaybetmiştim, hiç olmazsa Haydar yaşasın diye üç ay boyunca başını bekledim. Havalar ısındığında elinden tutarak yürüttüm. Hastane yiyecekleri yeterli değildi, uyurken dışarıdan yiyecek bulup getirdim. Ruslarla anlaşmanın imzalanmasından sonra hasta ve yaralıların terhis edildiğini duydum. İkimizin de süresi dolmuştu, ama savaş nedeniyle terhis edilememiştik. Bir ay kadar bekleyip kendi başına yürümeye başlayınca gitmek için araç aramaya başladık. Sivil nakliye olanağı yoktu. Kendi başımıza da gidemezdik. Bozulan top ve makinelilerin payitahta nakledileceğini söylediler. Muhtar Paşam'a çıkıp halimizi arz ettim. Canın değerini bilen insan evladıydı. Sevkiyatın başında gidecek olan subaya emir verdi. O da insan evladıymış, arabaların birinde Haydar'a yer hazırladık. Geldiğimiz yolu araba katarıyla geçip Trabzon Limanı'nda gemiye bindik. Samsun'dan sonra köyden köye geçerek iki haftada Elvan Çelebi'ye geldik. Haydar'ın kardeşleri, çocukları kalabalıktı. Biraz dinlenip hal hatır sorduktan sonra izin istedim. 'Yorgunsun, akşam konuğumuz ol, sabah bir yoluna bakarız.' dediler. Sabah çorbasından sonra ben kalkıp giderken Haydar, 'İbrahim kardaşım, şimdilik git, seni de çoluğun çocuğun bekliyor. Bundan sonra ölene kadar kardaşız.' dedi. Ben kapıdan çıkıp gidecekken babası, 'İbrahim oğlum, arabayı senin için hazırladık.' dedi. Arabaya, un, erzak, tohumluk yüklemişlerdi. Ben kabul etmek istemedim. 'Çıkar umarak mı baktım Hay-

dar kardaşıma?' dedim. Babası, 'Hele git, çocuklarını gör. Haydar'la kardaşlığınız ölene kadar sürecek' dedi. Eve geldiğimde Zeynep bir deri bir kemik kalmıştı, aklı başında değildi. Hünkar Zeynel'in nerede olduğunu bilmiyordu, komşulardan öğrendim oğlumuzun bahara eremediğini... Haydar Kardaşım peşimizi boşlamadı. El ele verince durumumuzu düzettik. Sonradan Allah Halil'i verdi. Babamın adını koydum oğluma..."

Romanda son örnek *Ahmet Say*'ın *Koca Kurt* (14) adlı romanından.

"ÇORBA
Kana kuvvet, göze fer, batna ciladır çorba
İlleti cûa deva, mahz-ı gıdadır çorba
Sağlara, hastalara ayn-ı şifadır çorba
Ağniya dostu, muhib-i fukaradır çorba
Hasılı hahiş ile ekle sezadır çorba
Ahmet Rasim (1864-1932)

Bir karafatma böceği, postalın topuğu altında nasıl ezilir ağbi, nasıl ezilir? İşte o biçim pırtlayıp kalmışım! Lâkin ben karafatma değilim, beniâdemim! Elimin ayağımın da beniâdemin el ve ayaklarına benzemesini istiyorum. Belim tutsun istiyorum. Boynumu az buçuk dönderebileyim istiyorum. Lakin nerdeeee? Bedenimin hiçbi tarafı halk edildiği gibi değil! Yattığım yerde deprenemiyorum. Azcık kımıldasam kemiklerim dökülecek, toplayamayacam. Azcık kımıldasam, etlerim yağlıboya gibi aşağı akıverecek!

Ben mafolmuşum! Bana inildemek bile haram! Derinden soluk alınca, içimdeki sakatat malzemesi hadi bakalım sancıyor! Azrail Hazretleri göğsüme çöküyor!

Ya tabanlarım? Taban maban kalmadı bende! Oralarda et ve kemik veya akacak kan kalmadı.

Mütiş efkarlanıyorum. Yavu n'olacak bu halim? Tedavisi mümkünsüz bi vaziyette bu azaba nasıl katlanacam?

Bazı bazı moral veriyorum kendime:

-Hayatta bunu atlatırsan Kocakurt, sana ölüm yok demektir! Nalları dikmeycen demektir! Çünkü dokuz canlısın demektir! Kardiyan falakası sebebiyle ruhunu teslim etmeycen demektir!

İşte böyle diyorum ve kuru ranzanın üstünde kıvranıp duruyorum. Derdime derman olacak hiç kimse yok, iyi mi? Sadece kardiyan geliyor höcreme. Günde üç öğün gelip katıksız ekmek getiriyor. O içeri dalınca iniltiyi kesiyorum. Mevta gibi uzanıyorum o zaman.

Kardiyan meraklanıyor: Olur'a ölmüşümdür!

-Şişşşt Kocakurt! Nomra yapma len!

Soluğumu tutup iyice bi ceset nomrası geçiyorum.

-Alsana len Kocakurt! Aha ekmek getirdim! Yi!

Ben çoktan Niyazi olmuşum hemşerim! Haberin yok: Dün gece kakırdayıp rahmetlik olmuşum da, tekmil kardiyanların başına bela kalmışım!

İşte ona göre susuyorum.

-Şişşşt! Bak hele! Ekmek, ekmek...

Çıt bilem çıkarmıyorum.

Kardiyan iyice meraklanıyor, düşünüyor, başucumda dinelip duruyor. Baka baka ağaç oluyor. Sonunda dayanamayıp dürtüklüyor.

Dürtüğü yeyince şarlıyorum. Hayvanat bahçesindeki vahşi urankutanlar gibi hiyaeee hiyaeee bağırıyorum. Çünkü neden? Annasın kardiyan! Annasm ki nasıl canım yanıyor!

-Bilmez miyim nomra yaptığını? Seni gidi Kocakurt seniii! Korkuttun len! Öldü sandım da meraklandım.

Nomraya devam ediyorum: N'olmuş? Başucuma kardiyan mı gelmiş? Kafamı kaldırıp onu aramaya başlıyorum. Kardiyanı kör ışıkta seçemeyip masuscuktan ters taraflara bakıyorum.

Acep ola, herif merhamete gelir mi? Beni bu perperişan durumlarda görünce azcık şefaat eder mi?

Zebani milleti bu, nerdeeee?

Merhamete gelsin diye, aynı Kerbala vakasındaki gibi yakarıyorum:

-Suuuu, suuuuuuuuuuu!

Destiyi getiriyor:

-Al len! Hadi gene hızmatını dahi gördük, tamam mı?

Kana kana su içiyorum. Destiyi kaldırmakla ağzımdan burnumdan sular taşıyor, sular çenemden aşağı, göbeğime doğru akıyor.

Sonra itiyorum destiyi. O biçim itiyorum ki, "sattır ol git" demek istediğimi anasın kardiyan.

İkinci öğün bi daha geliyor. Getirdiği gene kuru ekmek. Lakin ölü olmadığımı gari biliyor. Çünkü cıvık:

-Len Kocakurt, nassın len? Di kalk gari! Yeter len, kes nomrayı!

Devam ediyor:

-Azcık ezildinse n'olmuş yani? Gebermedin ya?

Deve! Lan, Allah tarafından gebereydim de, şu heriflerin başına kalaydım, iyi mi?

Kardiyanların bu sulantı vaziyetleri haybeye değil. Sebebi şu: İstiyorlar ki, yediğim marizler geçmişe mazi ossun! Her bi şey o saat unutulsun... Yani ben kendilerine kin tutmayım...

Demek öyle? Lan o marizleri unutur muyum?

Mevta gibi yatıyorum...

Her nöbetçi kardiyana rol kesiyorum. Bidayette höcrenin anahtar şakırtısını duyunca, ölüler gibi kolumu ve bacağımı ranzadan aşağı sarkıtıyorum.

Kuşkuyla bakıyor bu yenisi. Ciddi ciddi bakıyor. El fenerini yüzümde dolaştırıyor. Yüzümde ölü yüzü arıyor. Çakmıyor nomrayı. Patırtı vesayire yapıp ayaklarını yere sürtüyor.

-Bana bak Kocakurt! Uzatma len...

Ben ölüyüm, cesedim, konuşur muyum?

-Namısıza bak! Nasıl rol kesiyor, hele bak...

Herifi merakta bıraktıkça zevkleniyorum. Neticede, ben bu nomradan sıkılıp tek gözümü aralayınca, kardiyan ferahlıyor:

-Hah! Ben de seni baygın sanmıştım! Nomracı seniiii!

Deral yeni mevzulara geçiyor:

-Bak ne diycem Kocakurt, iyi dine! Sen olmayıp da başkası olaydı, yirdik onu be! Bitirirdik, tamam mı? Senin yaptığını başkası yapmış olsa, valla yirdik! Getirip şu münferidin tavanına asardık!

Dalıma basıp da cevap almak istiyor. Yer miyim? Asacak adam asardı hemşerim! Sonra biz asılacak n'apmışız bakiym?

Lakin herif boyna konuşuyor:

-Astıktan sonra zabıt tutardık... Kendini şu çengele astı derdik, işbu zaptı tutardık, tamam mı? Sen ucuz kurtardın, tamam mı?

Yok deve! Sahipli birini asmak kolaydı, di mi? Sanki hayatta kimsem yok, di mi? Kimse çıkıp da hesap soramaz, "Kocakurt'u neden astınız lan?" diye yakana yapışmaz, di mi?

Ah lan ah! Kardiyan milletinin eylencesi olduk!

Düşünüp kuruyorum. Boyna düşünüyorum:

-Bu vaziyetlere neden düştün Kocakurt?

Ben mi? Neden mi düştüm?

Hep Arabın yüzünden!

Arap aklıma geldikçe illet oluyorum! Hırsımdan duvarları yiycem, fıttıracam valla!

Hırsım geçtikten sonra, hakki sebepleri arıyorum. Bu vaziyetlere neden düştüm?

Neden mi? Çekememezlik yüzünden! Zati bizim milletin başına ne gelirse, hep bu sebepten gelir, tamam mı? Biz neden kalkınamayız?

Boyna düşünüyorum. Santral boyna çalışıyor. Lan ben bu durumlara düşecek bi adam mıydım?

Tavandaki lekelere, küf lekelerine bakıyorum. Lekeler terliyor. Boyna terleyen lekelere bakıyorum. Sıkıntıdan patlıycam! Bitlerim eşek olacak...

Şimdik birkaç kat yorgan olmalıydı ki, hakkıyla bi terleseydim! Lakin nerde o yorganlar? O döşekler, o çifter kat battaniyeler?

Lekelere bakıyorum, bakıp daldıkça, kafamın içinde vakalar boyna dönüyor dolaşıyor. İkide bi ceton düşüyor. Her seferinde başka filim, başka mevzu!

Tavan lekeleriyle konuşuyorum. Lekeler bana soruyor:

-Yok muydu çaresi Kocakurt? Kardiyan öksesine düşmeden, şöyle tereyağdan kıl çeker gibisine durumları idare etmenin yolu yok muydu?

Cevap:

-Yoktu! Arap marap bahanesi! Kendim ettim, kendim buldum!

Ha bire düşünüp santralı çalıştırıyorum. Durumları bi daha hatırlamaya çalışıyorum. Tekmil hadisat, kafamda canlanıyor. Sanki bi film

seyrediyorum. Sanki burada, bu münferid höcresinde değilim de, sanki bizim malenin bahçe sinemasındayım! Lakin bu filimde ben başroldeyim. Kendimi seyrediyorum. İkinci rolde ise Arap! Yani maavinim...

Lekeler kıpırdaşıyor, canlanıyor, şahıs suretine dönüyor ve muzikle karışık, film başlıyor.

Önce muzik...

Sonra, beyaz perdemizin meşur artizlerinden kulunuz Kocakurt gözüküyor..."

Örgenin akışını, sağlamlığını görüyorsunuz değil mi.

Şimdi de öyküde sağlam kurulmamış, ayıklanmamış sergilemeleri görelim. Bu elde *Selim İleri*'nin *Bütün İstanbul Bilsin* (15) öyküsü.

"*Lütfi beyin kızı Neşecan yenge Üsküdar'da oturuyor ve biz, hep ilkyaz aylarında geliyoruz buraya. Mevsimin sert rüzgarını uzaktaki selvi salınışlarından duyuyoruz en önce... Büyük yalının önündeki yol, sonraları genişletilmişti. Selamlığı yıkılmış; bahçedeki küçük koru ağaçları budanmadığından kaba dallı. Güvercinlikler kullanılmaz hale gelmiş. Evet, bir de Lütfi beyin güvercinlikleri varmış. Ama ben orayı, Karacaahmet'e yakın o evi hatırlayabildiğimde paçalı güvercinleri, masalsı beyaz güvercinleri, onlarla kaynaşmış binbir türlü evcil kuşu besleyemez olmuştu Lütfi bey. Bu yüzyıllık evin el bebek gül bebek bakımına alışmış birçok kuş, terk edemedikleri bahçede, artık köşe minderlerinden kovulmuş kedilere yemdi. Çok gördüm: Sinsi gizlenişler, pençenin ileri atılıp yakalayışı, yükseğe uçamaz gövdeler kana bulanıyor. Neşecan yenge, kuş kanatlarını, ufacık göğüs kafeslerini Lütfi beye göstermeden gömerdi toprağa. Unutmaktan yaratılmış bir Lütfi bey.*

Yalının kapısında, yani denize bakmayan öbür yüzünde bir gülibrişim ağacı sokağa açılırdı. Dar sokağa.

Dar sokakta insan, ölmeyi kanıksıyordu. Karacaahmet'e uzanan dik yokuşlardan tabutlar geçiyor her gün. Hele o zamanlar... İlâhi sesleri deniz kenarına kadar alçalırdı. Bu mahallenin ihtiyar kadınları, yerli yerinde duran kafeslere varıp dualar okurlardı.

Gülibrişim ağacı ölümle yaşamanın arasında. Gülibrişim ağacının pembe tüyden harikulade güzel, pudra ponponlarını andıran çiçek-

leri. Çiçekler bütün bahçe duvarını örtmüştü. Gülibrişim ağacını dar sokağın başından fark eden herkes heyecanlanırdı. Daha doğrusu ben kötü etkileniyordum. Çünkü karanlık, gün ışığı üşüşmeyen sokakta gülibrişim ağacının hâlâ çiçek vermeye devam edişi göz kamaştırıcıydı.

Biz resim defterlerimize dağlar, güneş ve bahar ağaçları çizerdik. Evler çizerdik. Elyazımızı düzgünleştirmek için tuttuğumuz saman yapraklı sarı defterlere, kuru boyayla kenarsüsü yapıyorduk. Gene de haftada bir gün, sanırım perşembeleri öğleden sonra, son saat resim defterlerimizi çıkarır çalışırdık. Resim defterlerimiz vardı ayrıca. Bunlar kalın kağıtlı. Kurşun kalemle çizdiğim adamlar hep eğri büğrüydü. Bir tek sıra dağların ortasından batan ok ok güneşi ve bahar ağaçlarını boyamakta ustalaşmıştım. Güneşleri, akşam güneşi olduklarından, turuncuyla eflatunu karıştırıp boyuyorum. Ağaçlar koyu kına rengi gövdeden ve yeşil dallardan oluşuyor; her renk çiçekler açardı ağaçlarımda. Mayıstaki resimlerimize bahar beyazının, bahar pembesinin bastığını bir türlü kavrayamazdım. Oysa gülibrişim ağacını bilerek, isteyerek yerleştiriyorum kalın kağıda. Hatta özleyerek. Öbür şekilleri aşıyor gülibrişim ağacı, ponponları fırçanın ucuyla vuruyorum. "Ne ağacı bu böyle?" diye kutsayarak öğretmen... "Kemal'in ağacı çok değişik," diyor. Gülibrişim ağaçlarını çoğaltıyorum.

Bazı arkadaşlarımızın resim defteri yoktu. Sene başında kara tahtaya tebeşirle resim defterinin boyu bosu gösteriliyor; bir kutu suluboya, bir su fincanı, biri ince ve öbürü kalın iki fırça satın alınacak. Resim defteri olmayan arka sıra arkadaşlarımız. Bunların ders yılı bitiminde bir üst sınıfa takıntısız geçemeyecekleri açık seçik belirirdi.

Ben eve çalışkan, iyi aile çocuğu bir öğrenci olmanın boşyüceliğiyle dönerdim. "Hadi üstünü başını değiştir," derdi annem. Anaannem, türbanının incili iğnesini düzeltir; Neşecan yengelere gitmek için beni beklerdi."

Örge yok, sergiliyor yazar. İlkyaz, mevsimin sert rüzgarları, kedilerin avladığı güvercinler, resim defterlerine yapılan resimler... hiçbirinin işlevi yok. "Yazar duyarlığı" deniyor buna.

Tutarlı, sağlam örge bir yana, tümceler arasında bile ilişki yok.

"*Dar sokakta insan, ölmeyi kanıksıyordu*" diyor. Kanıksama ne demek alışma demek. Kimsenin kanıksadığı yok, "*İlâhi sesleri deniz kenarına kadar alçalırdı. Bu mahallenin ihtiyar kadınları, yerli yerinde duran kafeslere varıp dualar okurlardı.*"

Ölüm kanıksansa böyle olur mu.

Bir tümce daha, "*Anneannem, türbanının incili iğnesini düzeltir; Neşecan yengelere gitmek için beni beklerdi.*"

Ne ilgisi var bu tümcenin.

Bu öykünün izleği ne, niye yazılmış bu öykü, belli değil.

Cemil Kavukçu'nun *Amca İhsan'ın Tarlaları* (16) adlı öyküsüne bakalım.

"*Adı ve işleticisi birçok kez değişmiş birahanedeyim. Karşımda, gözlerini muhabbetle yummuş Amca İhsan oturuyor. Dışarda akla ziyan bir yağmur var. Biz rakı içiyoruz. Mezemiz yok, çünkü Amca İhsan mezeden nefret eder. Kadehlerimizdeki rakı değil de çaymış gibi, küçük yudumlar alıyoruz. Sigaralarımızsa sürekli tütüyor. Masamız pencerenin önünde. Pencere camından, bazı filmlerde gördüğümüz gibi, inandırıcı olmayan bir biçimde, dışarıdan hortumla sıkılıyormuşçasına sular akıyor.*

'Tarlaların yerini unutmuş olamaz mısın?' diyorum. Akla yatkın bir olasılık değil, biliyorum, ancak bir şeyler söylemem de gerekiyor. Amca İhsan omuzlarını belli belirsiz silkerek ve burnundan hafif bir 'hıh' sesi çıkararak gülümsüyor. 'Hiç olur mu aga,' diyor, 'tarla bir değil, beş değil.' 'Doğru,' diyorum kendi görüşümü çürüterek, 'birini ikisini unutsan öbürünü mutlaka hatırlarsın.' Bu gibi karışık durumlarda izlenecek en akılca yol, görüş ileri sürmeden dinlemek, diye düşünüyorum. 'Hepsini elimle koymuş gibi bulurum,' diye sürdürüyor Amca İhsan. 'Neden? Çünkü elimle koydum. Ama bulamadım. Neden? Biri benden uyanık çıkıp zulamı patlatmış. Tesadüfen buldu desem, birini, bilemedin ikisini buldu. Tarlaların hepsi talan; demek ki işi uyanan ve beni kollayan biri var.'

Rakısından küçük bir yudum alıp gözlerini yumdu. Bu, kısa bir 'ara' demekti. Yeni bir sigara yakmak için pakete doğru ya da rakı bardağına doğru uzanana dek, yani gözlerini yeniden aralayana dek yapacak bir şey yoktu. Ne tür ölçütlerle belirlendiğini hiçbir zaman öğrene-

meyeceğim bu süre içinde ne konuşur ne de anlatılanları dinlerdi. Karşımda bir beden vardı ama, Amca İhsan kim bilir nerelerdeydi.

Yağmurun yıkadığı boş sokağa baktım. Şimşek çaktı, ardından büyük bir patırtıyla gök gürledi. Amca İhsan hâlâ masada değildi. Sonra sigara yaktı. Uzun bir uykudan uyanmış gibi bakıyordu.

'Daha önce de tufa yedim,' dedi, 'ama onun nedeni belliydi. Ekim alanı yanlıştı. Elalemin kavaklıklarına mal dikilir mi? Uyanıkız ya, hani sulama derdi olmasın diye... Ya davarlar, sığırlar yedi, ya çobanlar kaldırdı, ya da mal sahibi. Baktım bu iş kelek, tarlaları yukarı taşıdım. Yanıma küçük bir çapa aldım, bisikletin arkalığına su bidonunu yerleştirdim ve işe önce kuzeyden başladım. Neden kuzeyden, diyeceksin. Aga, kuzey benim için önemli. Neden önemli olduğuna gelince; onu daha bulamadım, bir gün bulunca anlatırım..."

Görüyorsunuz değil mi, "Yağmurun yıkadığı boş sokağa baktım" diyor. Yazar yağmur yağdırıyor ama, yağmurun hiçbir işlevi yok. Yağmur yağdığı için biri geç kalsa, biri çok ıslansa, tamam. Ama durup dururken yağmur yağdırmak örge dışı... sergileme. Bir de meyhanenin adıyla işleticisinin sık sık değişmesi. Bunun hiçbir işlevi yok.

Tomris Uyar'ın *Kristin* (17) adlı öyküsü.

"Köpeğin havladığını duydu yine. Gece yarısı. Karanlık, dışarıdaydı. Pencerenin altındaki bahçe parçası usulca aydınlıktı oysa: Gizli, çalık bir aydınlık. Köpek yine havladı. Yüz kırk birinci, dedi yavaşça; karanlık ürkmedi. Güzel. Yorganın altında. Yastıkta gezdirdi ellerini -yüzükoyun-. Serinlik. Buldu. Gövdesinin atışını, tüylerinin kısa ürperişlerle ayaklanışını dinledi. Köpeğin yüz kırk ikinci havlayışını. Uykunun sonu gelmeyen koyunları boşunaydı, serinliği. Çünkü iyice çökelmişti karanlık, yatağın üstüne oturmuştu. Ağırdı yorgan. Terliydi. Pisti. Çarşafsızdı. Kalkmalıydı belki. Gecenin dipsiz ağzında atıyordu saatler, bacaklarında, damarlarında, sinirlerinin kırık uçlarında. Doyasıya bir kaşınsaydı şöyle. Kalksaydı. Gecenin köprüsü kaygandı oysa -ürkek balıklar kadar ince köprüsü... Başını yastığın uçurumuna indirdi.

Bilmem kaçıncı kere havladı köpek. Soluk bir kadın sesi. 'Gel' dedi. Kristin... Mahzun yalının kızı, uykusuz gecelerin. Gıcırtılı kapı-

ları vardı yalının. Kilitlerinde binlerce kedi boğazlanırdı. Uzaktan uzağa yakarışlar... ihtiyar bir devdi o yalı. Kristin'i, öbür iki kızkardeşiyle kendine tutsak eden bir dev. Hiçbiri evli değildi kızların. Özellikle Kristin. Doldurulmuş kedilerle geçirirdi günlerini; beslerlerdi. Rüzgar esince her yanı sallanırdı yalının; o ağır, aşılmaz kapı tokmakları belirsiz tutkularla sarsılırdı. Bacakları gerilirdi ihtiyar Kristin'in. Yüzünün dikişleri birer birer söküldükçe gülüşü dudaklarını bırakır, uzun çizgiler boyunca yeni alnına, boynuna, ellerine yayılırdı. O zaman gece sürerdi işte.

Kalkmalıydı. Uyandırmalıydı onu. Gece bitmeyecekti yoksa. Sürecekti. Sürecekti. Kristin daha yaşlanacaktı. Daha, daha, daha da... Yeni köpekler bitecekti bahçede. Uykuyu tedirgin eden mezarlar bitecekti. Kristin'in göz altları ölüydü, benekliydi, beyazlı-sarılıydı. Değişecekmiş gibi pütürlüydü derisi. Başka birinin sesini takınmıştı: 'Islık çaldığımı duyarsanız yardıma koşun. Kardeşlerim öldürecekler beni.' Paramda gözleri var mı demişti. 'Bir keresinde...' Boşluğun kesitinde madeni yankılar çıkardı sesi. Parmakları gıcırtıyla boğumlarında açıldı. Binlerce kilitli kapı. Binlerce kilitli el dolaştı saçlarında."

Köpek durmadan havlıyor. Yalının kapı kilitlerinde binlerce kedi boğazlanırmı Doldurulmuş kediler. Tümceler sergileniyor burda... İlişkisiz tümcelerle öykü ku ruluyor.

Neler neler var. Doyasıya kaşınma isteği. Gecenin dipsiz kuyuları...

Öykü oluyor bu.

İlişkisiz tümcelerle "öykü" yazmak çok kolay.

Bir de *Sanem Karagöz*'ün *Düş Kolleksiyoncusu* (18) adlı "öykü"süne bakalım

"Sesi duydu. Ses giderek yükseliyor, bütün odayı dolduruyordu.
Kış bitişinin en başında,
Martta, dışarıdan gelen cılız çığlık
Kendi zihnindeki bir ses gibiydi.

Başı önünde ağlıyordu. Saçlarının bir kısmı yüzüne yapışmıştı. Yavaşça gitarına dokundu.

Dışarda rüzgar vardı. Odanın sağ köşesini tamamen kaplayan geniş pencereden kış gününün yoğun aydınlığının bütün ayrıntıları seçilebiliyordu.

Biliyordu işittiğini onu,

Kuş sesini, gün ışırken ya da önceden,

Mart başlarının rüzgarında.

Boğuk bir hıçkırık düğümlendi boğazında.

Odada, yerlere atılmış kirli çoraplar, kağıt mendiller, tersine dönmüş bir pantolon, bir etek, bir iki kazak göze çarpıyordu. Yatak darmadağınıktı.

Güneş dışarıdan geliyordu.

'Gene gelmişti...' Yasemin'in yabansı gözlerinde bir ışıltı vardı. Yasemin, onun gelmesini istememişti. Ama o gelmişti. Gözlerine bakıp sormuştu ona: 'Sen kimsin?'

Yanında iki tane boş bira şişesi duruyordu. Sabahın köründe bira içmişti.

'Benimle uğraşma! Bedenim... (Hıçkırıkları arttı.) Bana ait değil sanki. Git... Yalvarırım git...'

Göğüslerinin uçlarını hissetti. Sanki birisi onları jiletle kesmeye hazırlanıyormuş gibi bir duygu vardı içinde. O duygu bir an belirdi, sonra kayboldu.

Odanın köşesinde, dizlerini karnına doğru çekmiş, duruyordu. Üzerinde beyaz geceliği vardı. Çok soğuktu, üşüyordu.

Şimdi bahçedeydi. Olağanüstü geniş, yeşil kır manzarası uzamı dolduruyordu. Bahçe yaklaşık iki dönümlüktü. Tam ortasında bir meşe ağacı vardı. Sırtını ağaca dayadı. Sesi hâlâ duyuyordu. Uzakta bir lunapark vardı. Gecenin içinde ışıkları parlıyordu renkli lambaların. Bir piyano parçası çalınıyordu. Yüzünde siyah maske olan adam gözlerini ona dikmiş bakıyordu. Yeşil peruğuna bigudi takmış olan yaşlı kadın güldü. Güldüğünde, sağdaki dişlerinden birinin eksik olduğunu gördü Yasemin. Kadın, beyaz üstüne portakal rengi kareler, mavi üçgenler ve kırmızı beneklerle mor çemberler desenli bir elbise giymişti. İlerde bir genç kız dans ediyordu. Etekleri uçuşuyordu. Yasemin, ağacın sırtına battığını hissetti. Saçları bütün yüzünü kaplamıştı."

İlişkisiz tümcelerle kurulmuş bir "öykü". Uzak durun bu tür öykülerden.

Şimdi de yazınımızın yüz akı öykülere bakalım. İlki, *Refik Halit Karay*'dan, *Şeftali Bahçeleri.* (19)

"*Irmağa giden yol, kasabadan kurtulunca, göz alabildiğine uzanan sayısız şeftali bahçeleri arasından geçerdi. Haziran içinde bile taşkın dere ayaklarının çamurlu, ıslak tuttuğu bu gölgeli yerlerde otlar bütün bir yaz mevsimi yeniden yeniye sürer, kızgın güneş, ağaçların tepelerinde meyvaları pişirirken, rutubetli toprakta birbiri arkasına yoncalar fışkırır, çayırlar kabarırdı. Suların serinliği, taze ot kokusu, gölgelik ve bereket içinde bahar bu bahçelerde ta kışa kadar uzanıp giderdi.*

Her tarafa taşkın bir şeftali rayihasının (koku) dolup sindiği durgun sıcak günlerde işsizler takım takım kasabadan inerler, ırmakta yıkandıktan sonra gelip gölgeli çimenlerde yatarlardı. Yüksek dallardaki fazla olgun, ballı şeftaliler saplarından kurtularak dolgun, yumuşak bir sesle yerlere, çimenler içine, yatanlar üzerine durmamacasına yavaş yavaş dökülürdü. Toplamakla biter tükenir şey değildi; mahsulün yarısı ağaçlarda kalır, böyle, pişip kaldıkça, aheste, aheste (yavaş, yavaş, ağır, ağır) toprağa düşer, karışır, kaybolurdu.

Kasabanın çocuk çığlığıyle dolu, gübre kokulu kızgın sokaklarından kurtulanlara; bu kuytu, loş, rayihalı yerler ne tatlı gelirdi. Akşam üzerleri hükümet memurları heybelerine rakılarını koyar, merkeplere binip bu bahçelere gelirlerdi... Yer yer içki sofraları kurulur, sohbetler edilir, gazeller okunurdu. Şeftali bahçelerinin zevki ta uzak diyarlara bile şöhretini salmış, dillere destan olmuştu. Onun için ne kadar zevkine düşkün, keyfine meraklı memurlar varsa hep burasını ister buraya yerleşirdi. Çapkın mutasarrıflarla rind meşrep kadınların uğrağı olmaktan kasaba öyle serbeslemiş, ahalisi öyle açılıp zevke, safaya dalmıştı ki artık mubah görülmeyen günah kalmamıştı.

Burası Anadolu'nun Saadabadı idi. Tıpkı Saadabad gibi burada da mütemadiyen sazlar çalınıp çengiler oynar; gazeller okunup şiirler yazılırdı. İçki düşkünü mutasarrıflar, müdürler içinde çoğu şairdi. Nedimâne gazeller yazarlar; aruzdan, tasavvuftan bahisler ederler; mevlevilikten melamilikten dem vururlardı. Ömürleri sazla, sözle tatlı geçerdi. Bu keyif düşkünü memurlar suya sabuna dokunan işlere karışmadıklarından senelerce yerlerinde kalırlar, adeta kasabayı benimseyip

evler yaptırırlar, havuzlar açtırıp kameriyeler kurdururlardı. Zaten ekserisi devrin hoş görmediği, başından savdığı kimselerdi. Terfi ümidinde olmadıklarından resmi işlere ehemmiyet vermezler, zevklerine bakarlardı."

Memurların şenlikli yaşamını anlatan bir öykü. Memurlar iş yapmazlar, yazın şeftali bahçelerinde kışın evlerinde eğlenirler.

Şeftali bahçeleri de iş olsun diye betimlenmez. Eğlence yeridir orası.

Hiçbir memurun iş yapmadığı bu yere bir müdür atanır. Müdür disiplinlidir, her şeyi düzeltecektir. Ama gelişen ilişkiler sonunda müdür de öbürlerine uyar. Öykünün sonuna doğru, geçmiş günleri anımsar, nargilesini gürleterek, gülümser, arkadaşlarına "Toyluk, ne yaparsın." der.

Nezihe Meriç'in *Bir Yunus* (20) adlı öyküsü.

"Sürekli bir hüznü yaşıyor
İskelenin altındaki deniz.
'Yaşamıyorum abla, bunalıyorum', dediği bir geceyarısı var.

'Ben bu İstanbul'da yaşamayı beceremedim. Sıkıntım var. Yüreğim çok daralıyor abla. Konuşacak bir kimsem yok. Sefere çıkmak da yok, artık eski şavkım kalmadı. O zamanlar bir gençtim. Olmaz. Değiştim ben abla. Şöyle söyleyeyim: Yani, hani, bizim orada da kimse yok, şöyle oturup konuşacak, hani şu seninle tutturduğumuz şu konuşmayı, nebileyim, orada da yapamıyorum. Atlayıp tekneye çıkıyorum. Tek başıma. Bir o zaman, eh, biraz işte... Tek başıma, bir o zaman, bir de şu rakımı içerken işte, akşam olmuş, deniz kenarı, kalabalık, insanlar falan, çok şenlenmiş bizim oralar. Da, gürültü çok, benim yüreğim artık... of be abla off! Hadi içelim...'

Bu bir.

İkincisi, abla denilen yeşil gözleri koyu sürmeli kadının gözlerindeki ürperti veren o koyuntu.

Bunlar, şimdilik burada dursun.

Bu yakınmanın, bu perişanlığın öncesi vardı; her işin bir öncesi olduğu gibi.

Yazılmak isteyen bu 'önce'ler.

Belki, günün birinde 'sonra'lar da yazılabilir.

Sözümüz adı Yunus olan bir genç adam üzerine.

Bu adı ona bir süngercinin koyduğu söylenirmiş.

Bilge bir adammış süngerci. 'Derviş' derlermiş ona o kıyı kentinde bir zamanlar. Çok önceleri. Yunus'un, denizin dibine dibine daldığı gibi, büyük kente dalışından önce; cesur, pervasız. Be cahil çocuk desen, hiç mi türkü dinlemedin, hiç mi masal anlatanın yoktu. Şunu duymadın mı, ne demiş kadın: Benim yarim gurbet ilde küçüldü.

Zaman geçiyor, pek çok şey unutuluyor. Küçükler büyüyor; geçmişte kalan anılar, masala dönüşüyor.

Yunus'a bu adı koyarken süngerci istemiş ki, o da deniz gibi gizemli olsun; anlatılması da anlaşılması da büyük ustalık istesin.

Bu genç adam,

Bu öykünün zamanında bir akşam

Bir İstanbul meyhanesinde çok içmişti.

Rakı.

Hiçbir şey yememişti.

'Hep böyle mi içersin evlat?' demişti, o adını bilmediği ama yüzünü sevdiği adam. Koyu mavi gözlü, beyaz bıyıklı meyhaneci. Yanına gelip, masasına ilişip, kadehini tokuşturarak. Meyhane dediğin meyhane işte. Izgara balık, kızarmış et kokusu, piyaz kokusu, sigara dumanı, dumanlı ışıklar. Ama meyhanecinin boncuk mavisi gözlerinde, o vardı; çocukluğunun cenneti. Onu kimse bilemez. Yüreğinin çok derinlerinde. Bir giz; kaybedilmişin acısıyla örtülü, basılı.

'İçme,' demişti gene o meyhaneci bir ara. İç, ama adabıyla. Bu işi senden önce çok kişi yaptı. Bunun bir usulü kaidesi var. Bunu onlar deneye deneye buldular. Rakı mezeyle içilir. Yemekle demiyorum. Dikkat isterim. Mezeyle. Yok öyle işkembeyi doldurmak. Çatalının ucuyla alacaksın. Ağzının içinde bir lezzet, bir rayiha. Sirkeyle dereotu; çiroz yani. Biraz, şöyle belli belirsiz, sarımsak kokusu duyacaksın, ekşili patlıcandan mı, cacıktan mı gelir belli değil. Dişlere sıvaşmış beyaz peynirin dille, diş arasında halledilen o eşsiz tadı, bir gıdım ekşili patlıcan ve rakı! Rakı kendisini anlamayanı, kendisine itibar etmesini bilmeyeni hiç dinlemez vurur yere. Kaldırır vurur. Ama, ondaki sohbet, ondaki sevgi pınarı, ondaki eşsiz dostluk duygusu! Yeter ki anlayasın

onu. Anladın mı benim dünkü çocuğum. Toyluk etmeyeceksin? Ziyan olursun. İyi çocuksun sen. Ben adamı baktım mı anlarım. İyi çocuksun.'

Gençlikten, delikanlılıktan önce, o çocuk yaşında da anacığı, narenciye bahçelerinin, portakal, mandalina kokuları arasında eğile doğrula koşardı peşinden. Bağırırdı,

'Yunuuuus, Yunuuuuuuuusuuuuum, yavrusuuu, beni bekle, bak gitme dedim denize, bak yüreğim ağrıyor, ağrıyor, koşturma beni Yunuuuus!'

Ama Yunus küçüktü. Dağların ceylanıydı. O küçücük yaşında bile, bir yakışıklıydı, bir göze görkem çocuk, bir erkek adamdı ki!

Hiç küçük oğlan çocuğu olmadı.

On beşine geldiğinde de, tam bir genç erkek.

Bu anlatılması, tanımlanması zor, gizemli bir oluşumun öyküsüdür.

Tanrı bu çocuğa güzel ol demiş.

Kafasının biçimi, kestirmese bukle bukle omuzlarına inecek olan gür ipek saçları, güldüğü zaman güneşli dişlerinin parıltısı, sarı ela gözlerinin baktığı yeri aydınlatan ışığı, boyu bosu, pazuları, biçimli bacakları...

Şöyle bir şey olmuş olabilir mi: Daha yedi sekiz yaşlarındayken denizin dibinde yüzmüyor muydu bu çocuk?

Dul anacağının, kimsesiz anacığının ödünü patladırdı. -hani korkudan.

Yüzerken yüzerken, hani anacığı da sivri kayaların eteğine oturur, ayaklarını diz kapağına dek suya sokar, sessiz sessiz tentenesini örerdi ya, işte o zamanlarda, nasıl birden dalıverir, dalıverir de yok olurdu ortadan.

Anacığı bir süre sonra, ayağa fırlayıp, 'Yunuuuus!' diye bağırmaya başlayınca, çok uzaktaki küçük adanın üzerinden gülüşlü çocuk sesi çıngırdamaz mıydı:

'Anaaa, buradayım kız anaaa, korkma.'"

Örgesi sağlam bir öykü. Öyküde geçmiş zamana dönüşün nedeni meyhanecinin "*İyi çocuksun*" demesi.

Oktay Akbal'ın *Bir Otobüs Yolcusu* (21) adlı öyküsüne bakalım bir de.

"İyi yapmışsınız. İki araba gerçekten fazla diyor biri. 'Efendim nereye bıraksam üstünü çiziyorlar. Üstünü çiziyorlar. Üç yerim var, Tophane'de, Aksaray'da, Şişli'de. Orda yapmazlar diyorum, yapıyorlar. Boydan boya çiziyorlar. Kimlerse!...' 'İşte bizim insanlarımız böyle. Efendim çekememek var, düşmanlık var.' 'En iyisi otobüsle gidip gelmek, diye bir süredir işyerime böyle gidiyorum.'

Ben oturmuşum. Güneş yandan bastırıyor. Siyah gözlüğümü taktım. Dışarısını seyrediyorum. Ama ister istemez konuşmalar geliyor. Kimler acaba? Yüzlerini görmek gerekli mi? İki yurttaş konuşuyor işte. Sabah yolcuları. Tıklım tıklım bir taşıt.

'Kaç otobüsü var belediyenin?'

'Bin beş yüz galiba' diyor arkadaşı. 'Beş bin olsa kimse ayakta kalmazmış, herkes oturacak yer bulurmuş. Yapmalı efendim, almalı, medeniyet budur.'

'Yok, iki bine de olsa epey hafifletir durumu.'

Birden sarsıldık, herkes birbirinin üstüne itildi. Otobüste bir yerleşme oldu. 'Geriye beyler, biraz öteye gidin!' diye bağıran çember sakallı, sözcükleri uzatarak, 'lütfen' deyip duruyor. Önden bastırıyor, arkası dayanıyor. Soluk alacak, ayak basacak bir yer ayırıyor herkes kendine...

'Benzin korkunç harcanıyor. Bir Boğaz'a uzanıp dönmek bin beş yüz lira. Bu yüzden haftada bir kullanıyorum bizim Mercedes'i. Garajdan çıkartmıyorum. Zaten o çizikler yüzünden değerinden çok şey kaybetti.' 'Boyatmadınız mı? O çizikler kapanmıyor mu?' 'Kapanıyor, ama yine değer kaybediyor. Eskiden bir çizik almış arabanın değeri otuz bin düşerdi, şimdi kimbilir kaç yüz bindir bu kayıp.'

Mercedesler geçiyor yoldan. Ne çok Mercedes var! Kimi sabahlar vakit geçsin diye yoldan geçen taşıtları sayarım. Çocukça bir oyun... İki araba markası arasında bir yarışma. Bakalım Renault mu çok, Murat mı, yoksa Mercedes mi, Volkswagen mi? Geçenlerde şaştım kaldım, Mercedesler Volkswagenlerden daha çok İstanbul'da. Evden Adliye Durağı'na dek seksen Mercedes, altmış sekiz Volkswagen

saydım. Başka bir gün bu deneyi bir daha yaptım, yine Mercedes üstün çıktı. O bir çizik yüzünden yüz binlerce lira değer yitiren Mercedes!...

Kim acaba bu konuşanlar? Doğru mu adamın söyledikleri? Üç işyeri, garajda bekletilen bir Mercedes... Yanındaki kim? Belki uzak bir tanıdık, bir eski arkadaş. Ona caka mı satmakta? Var mı gerçekten o Mercedes, o garaj, o üç işyeri? Yoksa havasını mı basıyor? Nerden bilecek diye... Derken bir patırtı koptu otobüsün ortasından. Bir kadın, 'Biraz öteye git be adam!' diye bağırıverdi.

Daha beter bir bağırış yanıtladı: 'Beğenmiyorsan otomobil al.' Kalabalıktan ses geldi, ama kimse görünmedi. Kimse de aldırmadı. Gündelik bir olaycık! Herkesin kendi dünyasında ne sorunları var! Yok, biri başka birinin ayağına basmış ya da bir kadını azıcık sıkıştırmaya niyetlenmiş, önemli mi? Suskun, durgun içinden ne geçtiği anlaşılmayan bir insan yığınına vız geliyor böyle şeyler!..."

Orhan Kemal'den bir öykü. *Eski Gardiyan.* (22)

"*Gece ilerlemişti. Elektrik lambalarının parlattığı kaldırımda ağır ağır yürüyordu, birden durdu. Arkasındaki soğuk kepenge sırtını dayadı. Altları morarmış, şiş gözlerini yumruklarıyle ovalayıp, çömeldi... Karşıda bir aşçı dükkanı vardı. Dükkandan bir garson çıktı. Garsonun omzunda bir tepsi. Tepsiyi dükkanın kapısı yanında duran çöp tenekesine boşaltıp dükkana girdi... Bu yandaki hasta adam hızla doğruldu, kamburunu çıkararaktan karşıya geçti, çöp tenekesine sokuldu. Çevreyi şöyle bir kolladıktan sonra, elini çöp tenekesine daldırdı. Artık yemeklerin ılık kokusu onu bir anda pervasızlaştırmıştı. Görüleceğini düşünmüyordu bile... Üstü sıcak, altı soğuk bir bulamaça benziyen yemek artıklarını avuç avuç yemiye başladı. Gözleri hazla yumuluyor, gittikçe artan bir iştahla yiyordu. Bir ara, tenekeyi bacaklarının arasına sıkıştırdı, bir eliyle tenekenin kenarını sımsıkı tuttu. Teneke kaçacak ya da bir başkası onu elinden alacakmış gibi geliyordu.*

Bu adam bir cezaevi gardiyanıydı. İki yüz elli kuruş karşılığı bir tutukluya yüz gram afyon getirirken hapishane kapısında yakalandı. Mahkemeye verilecekti... Lakin Hapishane Müdürü, çok yufka yürek-

li biri, onun yalvarmalarına dayanamadı, istifa edip hapishaneden ayrılması şartiyle, işi örtbas etti.

İki gün önce cezaevinden ayrılırken, cebinde tam on üç buçuk kuruşu vardı. Yarıdan çoğu mısır, esmer bir cezaevi tayınının, seksen kuruşa satıldığı bir dünyaya o, omzunda partal döşeği, kirden simsiyah olmuş yastığı, yorganiyle karışınca, ilk aklına gelen, çarşı içindeki 'Pekmez hanı' oldu.

Gardiyanken, haftadan haftaya, yirmi dört saatlik izinlerini kullanmaz, cezaevinde kalırdı: Ne harcıyacak parası vardı, ne de yatacak yeri. Zengin tutukluların koğuşlarında geçen bu yirmi dört saatin hiç olmazsa on beş, on altı saatini sofradan sofraya yer değiştirmekle geçirirdi. Sahibi kim olursa olsun, çağrılsın, çağrılmasın, gider, 'Selamünaleyküm'le sofraya bağdaş kurar, obur bir iştahla yer, önüne ne çıkarsa yer, habire yerdi. Gece yarıları saat onda, tutukluları koğuşlarına kilitlemek için 'Meydan yeri'nde çalınan kampana, onu, sigara dumanlarının sardığı koğuşun ılık köşesinden istemiyerek kaldırırdı. Altları morarmış gözlerini ova ova doğruluşu, yamalı pantalonu içinde incecik bacakları, şişirilmişe benziyen kocaman karniyle tembel tembel yollanışı üzerine, koğuşta fısıltılar olurdu: '... herifin rahatını bozdular, amma da saygısızlık ha!...'

O, ne edilen alaylarla, ne geçtiği karanlık dehlizlerle, ne de ekşi ekşi kokan dehlizlerdeki şamatalı gidip gelişle ilintiliydi:

Evliydi, biri oğlan, biri kız iki çocuğu vardı. Asker olmadan önce tütün fabrikasında, yüz elli kuruş gündelikle çalışıyordu. Asker oldu, askerde şeker hastalığına tutuldu, ama bu onun şansı! Yoksa bu hastalık onda önceleri de vardı. Askerde meydana çıktı. Tabi muayene ettiler. 'Heyeti sıhhiye'ce rapor verilip ihracedilince, dünyaya küstü. Artık ne yanağı gamzeli karısını, ne iki çocuğunu, ne de memleketini düşünüyordu.

Şurda burda:

'... Askere aldılar, hasta ettiler, iki imzalı bir rapor haydi bakalım yallah... Kaptılar, koyuverdiler...' yollu dertlendiyse de, herkesin omuz silkip, dudak bükmesi üzerine bundan da vazgeçti. Gurbete düştü, gurbette sefil oldu, perişanlık çekti. Yeyip içtiğine dikkat etmedi,

hastalığı arttı. Birçokları '... sana yiyeceğin damlası zehirdir, perhiz etmen lazım!' dediler. O, uysal bakışiyle onlara hak verir göründü, ama hiçbir zaman, hiçbir doktor ona sözünü, bir dilim ekmek kadar dinletemedi. Cezaevinden çıktığı gün, cezaevi bakkalının sarı defterinde on beş lira doksan altı kuruşluk bir borç bıraktı... İki günden beri kah fırın önlerinde, itişe kakışa dirsekleşe, karneyle ekmek almıya çabalıyan insanları seyrediyor, kah dışarıya ışık ve yiyecek kokusu taşan lokantaların önünde yutkunuyor, kah hiçbir şey yapmayı düşünmeden, elleri ceplerinde, dolaşıp duruyor.

Eski gardiyan çöp tenekesinin başında öyle dalmıştı ki, o sıra yanından hızla geçen bir otomobilden üstüne çamur sıçradığının olsun farkına varmadı. Bir ara, deminki garson dükkandan gene çıktı, gene omzunda tepsi. Çöp tenekesinden artık yiyen birini görünce durakladı, yüzü nefretle buruştu, sonra öğürdü, tenekeye bir tekme atarak;

'Kalk' diye bağırdı 'pis cenabet!'

Eski gardiyan istemiye istemiye kalktı. Ceketinin koliyle ağzını sildi, bekledi. Tepsisindeki yemek artıklarını çöp tenekesine boşaltan garsonsa, tiksintiyle tükürdü, elinin uciyle eski gardiyanı itti:

'Yallah, yallah, yallah, çek arabanı!'

Eski gardiyan yağlı parmaklarını yaladı, gülümsedi, başını salladı, sonra gözlerini yumruklariyle ovaladı. Oradan bir türlü ayrılamıyor, 'Garson belki gider...' diye düşünüyordu.

Garsonsa, baktı ki herifin gideceği yok, içeri girerken, çöp tenekesini de birlikte götürdü.

Saat on bire geliyordu. Sık sık şimşek çakıyor, gök gürlüyordu. Birden yağmur serpelemiye başladı. Kirden muşambaya dönmüş ceketinin omuzları ıslanan eski gardiyan, istemiye istemiye yürüdü. Hana girecekti. Soldaki kahvenin önünden geçerken durdu. Buğulu camların arkasındakilere imrenerek baktı. Az sonra gideceği hanın soğuk odasını, paçavra yığınına benziyen yatağını düşündü. İçini çekti... Kahve kapısına sokuldu, sonra kapalı kanadı itip girdi. Sanki birisini arıyordu. Birden bir tanıdık, karşı köşede kağıt oynıyan Hakkı Efendi, gardiyan arkadaşlarından Hakkı Efendi'yi seçti. Hakkı Efendi ona birdenbire cezaevini hatırlattı: Dinmek bilmiyen insan sesleri, uğultu... Meydan ye-

rinin kampanası... Jandarma düdükleri... Kilit gıcırtıları... en çok da, zengin sofralarının bol yağlı tarhana çorbası, erişte, makarna, bulgur pilavı sahanları, dilim dilim ekmek, karıştırırken çıngır çıngır ses veren, sarı kaşıklı çay bardakları, bol bol sigara...

Bir garson:

'Buyurun beyiiim!' diye seslendi.

'... Hakkı Efendi nasıl olsa bir çay ısmarlar...'dı.

O yana yürüdü... Selam verip oracıktaki bir iskemleye çöken eski arkadaşının selamını isteksizce alan Hakkı Efendi, kağıt oynamakta olduğu adama, 'boş ver!' demek istiyen bir işaret yaptı. Eski gardiyan bunu görmedi, üşüyen vücudu kahvenin ılık havasında üst üste titredi. Sonra, yağlı parmaklarını ceketinin eteğiyle tekrardan sildi, gözlerini ovaladı.

Garson, ne içeceğini sorunca eski gardiyan ürktü, Hakkı Efendi'ye baktı. Hakkı Efendi kağıda dalmıştı. Neden sonra:

'İç, hadi iç' dedi 'iç bakalım...'

Ağır bir çay istedi. Çay geldi. Bardağı üşüyen kuru avuçları içine aldı, sonra tabağa koydu, karıştırmıya başladı. Bu ses ona gene cezaevini hatırlattı: 'Orası cennetti...' diye geçirdi. 'Yiyecek bol, içecek bol... O, çay ikram eder, öteki sigara. Dışarda çöp tenekesini bile çok görüyorlar adama!'"

Olayın nasıl örüldüğünü, nedensel ilişkilerin nasıl kurulduğunu görüyorsunuz değil mi. Yağmurun yağması, adamın kahveye girmesi nedensiz değil.

Kemal Ateş'in *Aklım Hep Onlarda* (23) öyküsü. "*Davul zurna*" sesleri, örgede ki zamanı gösteriyor...

"Davulun sesi uzaktan hoş gelir derler ya, Kamile'ye hoş gelmiyordu. Birkaç kondu ötedeki düğün evinden, davulla birlikte, arada bir zurnanın sesi de duyuluyordu. Üç ay önce kızından ayrılan damadı şimdi evleniyordu. Gençlerin, yaşlıların halaya durduğu, nara savurdukları davul zurna sesi, onun mutluluğunu, evini barkını altüst edip gidiyordu; önüne geçilmez azgın bir sel gibiydi. Davulun çomağı balyoz oluyor, gelip başının ortasına iniyordu. Ses cisimleşiyor, azgın bir yaratığın gagası gibi, Kamile'yi yiyip bitiriyordu.

Şimdi daha iyi anlıyordu Kamile. Kızı kocasıyla barışma umudunu kesince, alıp başını bunun için gitmişti. Evlerine konuk gelen bir erkekle kaçıp gitmesi bundandı. Burada olsaydı, çatlayıp ölürdü yavrum, diye düşünüyordu. Kızının bu sesi duymamak için kaçtığını anlıyordu.

Birkaç komşu gelip gitmişti. Sıkıntılı olduğunu biliyorlardı. Oyalamak konuşmak için arada bir gelip gidiyorlardı böyle. Ona bir serinlik vermeye çalışıyorlardı. Büyük kızı Yozgat'ta evliydi, haber salmışlar, gelecekti. Kocasının işten dönmesine az kalmıştı. Büyük oğlu, kaçan bacısını bulmak için gitmişti: Kimbilir? Belki de öldürmek için! Akşam herif bir haber getirir, diye düşünüyordu Kamile.

Gelen komşulara epey açıldı:

'Allah çocuk veriyor mu aklıyla versin. Benim çektiklerim hep bunlardan. Kurban olayım size ben! Kocayacak kadın değildim. Bunlar büyüdükçe ben hiç gün görmedim. Yemedik bunlara yedirdik, giymedik bunlara giydirdik, hepsi de deli çıktı. Boklarını temizleyeceğim diye, çekmediğim kalmadı. Babaları ayrı bir dert! Bunlar bir halt edince, o da zorunu benden alıyor: Senin doğurduğun, diyor; senin sıpan, diyor. Sanki benim sıpam da onun sıpası değil. Ya bizim öteki serseri; delioğlan! Evlendirdik akıllansın diye. Aklında çıksın, büsbütün azıttı. O karısı her gün evde ağlar da ağlar. Kurban olasıca, gül gibi kadın onun yüzünden iğneden ipliğe döndü. Bilmez değilsiniz ya, nasıl bir kızdı geldiğinde? Yeşil ördek gibi. Nasıl da saygılı, nasıl da hizmetli.

Biliyordum, benim kızım yerini bulmadı. Anladı amma, geç anladık. İş işten geçtikten sonra anladık. Ok yaydan çıktıktan sonra anladık. Omuzum soğuk benim: Kabahati bizimkiler hep bana yüklediler gene. Ben vermişim, ben sebep olmuşum...'

Kamile'nin hep 'keşke' diye andığı günler geliyor gözünün önüne; 'keşke' diye andığı, 'keşke' diye anlattığı, 'keşke' diye yakındığı günler. Bugün gibi gözünün önünde. Dünürler arasında şimdi ikinci evliliğini yapan damadı Osman'ın babası, anası, bir akrabası ve kızının amcası vardı. En çok da onlarla gelen kayının yüzünden olmuştu bu iş. Gelenler her zamanki komşulardı, kapı komşusuydular. Yerine göre ekmeğinden, suyundan, yerine göre, odundan ocağından, külünden ya-

rarlandıkları komşulardı. Teklifsizce birbirlerine girip çıktıkları komşular, o gün ayrı bir havayla gelmişlerdi. Erkekler hep tıraşlıydılar. Koku da sürmüşlerdi. Ev, her gün girip çıktıkları ev değil de, ilk kez geliyorlardı sanki; ilk kez konuk oluyorlardı. Girerken ortalığa rahatlık vermek isteseler de, şakacı olmaya çalışsalar da; hemen herkesi sarıveren bir ciddilik, bir ağırbaşlılık vardı. Bu arada bütün gözler, 'Hoş geldiniz!' diye ellerine varan; yarı kentli, yarı köylü geleneklere uygun davranışlarla odaya girip çıkan Ayşe'ye dönüyordu. Heyecanlıydı kızı, sessiz, hareketli, al aldı yanakları. Dışa vurmak istemese de sevinç içindeydi. Gözleri pırıl pırıldı. Hiç de eksilmedi o pırıltı. Genç yaşında evlendi, çocuk sahibi oldu, ayrıldı, eksilmedi, gözlerindeki pırıltı. Dudakları konukların en küçük bir takılmasıyla, gevşemeye, gülmeye hazırdı o gün. Kimbilir annesi, babası olmasa; daha nasıl coşkunluklar gösterirdi. Dünürler karşı yana sezdirmeden: 'Kale içten alınmış' dediler.

Kızının davranışları bir de Kamile'nin gözünden kaçmıyordu. Osman'la mektuplaştıklarıyla ilgili dedikodular kulağına kadar gelmişti. Kocasının duymaması, işin tatlıya bağlanması için o da bugünü bekliyordu. Ayşe'nin, bakkalın oğlu Murat'la adını çıkarmışlardı. İşin kötüsü, bu dedikodulara inanmasa da sonunda hep gerçek çıkıyordu. Bir ıslık çalınırdı gece. Ayşe'nin aceleyle ayakkabılarını giydiğini duyardı. Kapı sessizce açılır, kapanırdı. Islığın kızına verilen işaret olduğunu çok sonra anladı. Bir sabah bahçelerindeki yüznumarada saat buldu. Kendilerinden birinin saatine benzemiyordu. Şaşırdı, kızına sormak geldi aklına. Sonra vazgeçti. Sakladı saati. Bakkala gitti. Bakkalın oğlu Murat vardı tezgahın başında. Önce müşterileri süzdü Kamile. Kendisinin girişiyle Murat'ın davranışlarının değiştiği gözünden kaçmıyordu. Kollarına baktı; Murat'ın saati yoktu. Eve dönünce kızını bir köşeye çekti:

'Kimin bu saat?' dedi.

Ayşe ürküntüyle baktı saate. Anasının yüzü sapsarıydı.

'Bilmiyorum!'

'Bana yalan söyleme! Yüznumarada buldum.'

Ayşe, yüznumara sözünü duyunca şaşırdı. Saat, yalnız Murat'la buluşmalarının değil, nasıl delice sevişip kendilerinden geçtiklerinin de bir belgesiydi. Pis bir tanık gibi sırıtıyordu anasının elinde.

Ana, onun suçlarını hem araştırır, yakalar, hem de örterdi. Kadının birinci görevi bitmişti şimdi, gerçek ortadaydı. İkinci görevi başlayacaktı: Kokusunu dışarı duyurmamak, bu namus lekesini örtmek, kapamak... Cezasız da bırakmadı kızını; dövdü, kötü söyledi, günlerce yüz vermedi, konuşmadı. Bir yandan da kocasının, oğlunun duymaması için çalışmıştı. Murat'la adı çıktıktan sonra, bir de Osman'la duyulsun istemiyordu. Kızının arkasını gütmekten bıkmıştı. Evlendirip kurtulmak istiyordu.

Yine böyle davul zurna sesleri arasında gitti kızı. Fazla uzağa gitmiyordu. Birkaç ev ötede olacaktı. Yarı kentli, yarı köylü geleneklerle gelin oldu. Salon da tuttular. Yalnız ev düğünü değil, salon düğünü de yaptılar. Saz da caz da vardı. Yalnız halay değil, köyden gelenlerin şaşkın bakışları arasında, kadınlar erkekler birbirlerine sarılıp dans da ettiler."

Tarık Dursun'dan *Ara Nağme.* (24)

"Açık pencereden birkaç ateşböceği içeri girdi, odanın karanlık kısmında par par uçtular.

Bir şey söylemiş olmak için:

'-Ne güzel ateşböcekleri, değil mi?' dedi.

'-Evet, öyle...' dedim.

'-Laf olsun diye söylüyorsun.'

'-Yok, değil,' dedim. 'Gerçekten güzel...'

'-Yani?'

'-Yani, laf olsun diye söylemiyorum.'

Cigarasının külünü üfürerek düşürdü.

'-Bir de bunlara benzer gelincik böcekleri vardır, bilir misin? Hani, üstü kara benekli, sırtı nar kırmızısı...'

'-Uç uç böcecik mi?'

'-Çocukken elimizin üstüne koyar, 'uç uç böcecik, annen sana terlik pabuç alacak' diye bir şarkı da söylerdik.'

'-Uçar mıydı?'

'-Kanatları yok sanırdık, ama şarkıya başladık mı, böcek, böceklikten kurtulur, kanatlanıverirdi birden. Uçup giderdi.'

Bir soluk çekti, cigaranın ateşini elinde döndürdü. Susuştuk.

'-Mahsustan söylemedin, değil mi?'

'-Neyi?'

'-Ateşböceklerinin güzel olduğunu...'

'-Hayır. Nerden çıkardın öyle söylediğimi?'

'-Bir yerden çıkarmadım. Halinden belliydi.'

'-Amma iş,' dedim. 'Ateşböceği, ateşböceğidir. Sen, ne güzel ateşböcekleri dedin, ben de evet, güzel dedim.'

Gözlerini kaçırdı. Yavaşça:

'-Anladım. Peki, peki...' dedi.

'-Anladın mı?' dedim şaşırarak. 'Neyi anladın?'

'-Senin aklın fikrin Necla'da... onu düşünüyorsun. Yüznumaraya diye gittiler. Hâlâ... değil mi?'

Kızgınlıkla:

'-Benim kimseyi aklıma taktığım yok,' dedim.

Yine sustuk ikimiz de. Gece karanlığında uzaklardan bir motosiklet sesi gürüldeyerek yaklaşmaya başladı.

'-O ne?'

'-Motosiklet galiba...' dedim.

'-Gecenin bu vaktinde mi?'

Pencereye gittim, baktım. Üst sokaktan gelen gürültü çeşmenin başından geri döndü, uzaklaştı.

'-Delinin biri herhalde. Başka zaman mı bulamamış?'

'-Kim bilir, belki...'"

Örge, konuşmalarla kurulmuş. Karşılıklı konuşmalarla da sağlam örge kurulabileceğini göstermek için bu örneği seçtim.

Adnan Özyalçıner'in *İkinci Arka* (25) öyküsüne bakalım.

"Yokuşun tam ortasında durdu. Sırtı, dağ gibi, baskıdan yeni çıkmış formalarla yüklüydü. İki büklüm, olduğu yerde çakılıp kaldı. Dışarıdan bakıldığında hafif gibi gelebilirdi insana. Oysaki kum kadar, çimento kadar ağır çekerdi meret. Kağıt bu, ne ağırlığı olacak diye düşünüldüğünden yükledikçe yüklerlerdi. Onun için şu anda, ne bir adım ileri, ne de bir adım geri gitmeye güveni vardı. Geceden yağan kar, or-

talığı beyaza kesmişti. Şimdi yağmıyordu, ama keskin bir ayaz her yanı kavuruyordu. Yokuş cam gibiydi.

Günlerdir güneşli giden havaların arkasından bir gece içinde ortalığı dolduran, sonra da ayazla sertleşip buzlaşan kar, herkesi gafil avlamıştı. Ankara Caddesi'ni dolduran taşıtlar, ağır ağır inip çıkıyorlardı kaygan yolu. Gelip geçen yayalar da büyük yapıların kalın taş duvarlarına tutuna tutuna, bastıkları yeri kollaya kollaya yürüyerek düşmemeye bakıyorlardı.

Hamal Habip, sırtındaki ağırlıkla ayaklarının kayacağını ummamıştı. Sırtındaki yük, üstten bastırdığından kara lastiklerinin yeri sıkı sıkıya kavraması gerekirdi, onun için kayabileceğini düşünmemişti hiç. Böyle bir aksilik çıkacağı aklından bile geçmemişti. Formaların yüklediği basımevinden bir tahta istemişti yalnız. Baston gibi dayanacaktı ona, destek almak, kendini dengelemek için. Öyle de yola çıktı. Ama genellikle yapardı bunu. Elinde bir tahta ya da kalın bir sopayla yokuşu inip çıkmak alışkanlık olmuştu onda.

Ayaklarını yaylandıra yaylandıra atıyor, böylece hem biraz daha hızlı ilerliyor, hem de kaymayı önlüyordu.

İran Konsolosluğu'nun köşesine gelinceye kadar bir şey olmadı. Konsolosluğun bahçe parmaklıklarının yanı sıra aşağı doğru yürürken ayaklarının yere basış gücünün hafiflediğini duydu. Bir an durup formaları tutan kalın yağlı ipi bir kere daha doladı bileğine, yükün ağırlığını bir parça daha ayaklarına aktardı, daha güçlü basabilmek için. Sonra yürüdü. Bir adım attı. Bir daha. Üçüncü adımda aynı hafifliği duydu. Durdu. Karın içine batırdığı tahtaya abandı. Ortalığı kavuran ayaza karşı yüzünü ateş basmıştı. Sırtındaki ağırlıktan nerdeyse tere batacaktı. Solukları, burun deliklerinden, yarı açık ağzından lokomotif buharı gibi çıkıyordu. Göğsü körük gibi çalışmaktaydı. Formaların sırtından kaydığını düşünmek bile ürpertiyor, terini ince ince soğutuyordu. Ayağının sürçerek yere yuvarlanıp formaların karlarda ıslanacağını, gelen geçenin ayakları altında çamurlanacağını, rüzgarda oraya buraya uçuşup duracağını, yırtılacağını, yitip gideceğini aklından geçirmesi ise ölümden beterdi. Kafası, bacağı, kolu kırılabilir, taşıtlardan birinin altında kalabilirdi. Ama sırtındakilere zarar gelmemeliydi. Ne kara kara yazıları silinmeli, ne de apak yufka inceliğindeki kağıtlar zedelenme-

liydi. Yükün altından onu çıkardıklarında bir başkasının sırtına yüklenip yerine sapasağlam ulaştırılabilsindi. Aksi halde böyle bir zarar ziyanı kimbilir kaç yüz arkayla ödetirlerdi. Yokuşu kimbilir kaç yüz kere aç açına, bedavadan inip çıkmak zorunda kalırdı. Belki de işi tümden keserler, iş yüklemek için uğradığı basımevleriyle ciltçilerden, kitapçılardan kıçına tekmeyi yerdi.

Onun için konsolosluğun kalın duvarını dirseğine destek yaptı. Bir de soğuktu ki bu iri iri kesme taşlar. Şimdi bir eliyle tahtaya abanıyor, ötekinin dirseğiyle de konsolosluğun duvarına sürtünüyordu. Taşların soğukluğu gitmişti, sürtünmeden dirseği yanıyordu bile. Böyle böyle yokuşun başını buldu. Asıl iş de yokuşu inmekteydi. Hem soluklanmak, hem de yokuşu nasıl ineceğini hesaplamak için bir daha durdu. Yüreğine korku girmişti bir kere. Burgu gibi oyuyordu. Düşme korkusu, yüreğini oydukça bacaklarına söz geçiremiyordu; onlara abandıkça sanki büsbütün güçten düşüyor, kuş gibi hafifliyorlardı. Oysaki küskü gibi toprağa basıp bastıkları yeri ezmeleri gerekirdi. Sol bacağındaki onu zaman zaman topallatan kurşun bile, bugüne kadar, engel olmamıştı bacaklarının güçlülüğüne, tabanlarının toprağı sıkı sıkıya kavramasına.

Yokuş bomboştu. Öteki günler gibi inen çıkan da yoktu. Herkes dükkanların buğulu camları ardına sığınmıştı. Konsolosluğun arka bahçesini yokuş boyunca yüksek bir duvar korurdu. Dibi tam bir açık hava çarşısıydı. İyi havalarda cıvıl cıvıl olurdu. Bugün kimsecikler yoktu. Gezgin satıcılar dün akşamdan tası tarağı toplayıp gitmiş, sabahleyin de görünmemişlerdi anlaşılan. Şimdi her ne derde deva katran karası çubuklar satan Bülbül Hafiz, ne Almanyalı işçilerin getirdiği ufak tefek süs eşyalarını sergileyen kısa boylu, çipil gözlü satıcı, ne kitap sergicisi delikanlılar, ne de eskimiş, ucuz kitaplar satan fotörlü laz vardı.

Habip, sırtına vurulan yükün altında hep öne eğik duran kafasını az doğrultup ayaklarının ucundan başka yeri görmeyen gözlerini olabildiğince yukarı kaldırarak kapkara uzanan duvar boyunca baktı. Konsolosluğu kale gibi çeviren bu dev duvardaki dört köşe deliklerin ağzında, her günkü gibi, kuşlar da görünmüyordu bugün. Oysaki güneşli havalarda kitapçı laz uçuşup duran ya da duvardaki deliklerin önünde koklaşıp sevişen kumruları, güvercinlerini dökmemeleri için kova-

lamaktan yorulurdu bütün bir gün. Ya bağırarak ürkütürdü onları, ya bir iki ufak taş fırlatırdı ya da uzun bir sopayla düpedüz saldırırdı hayvancıklara. Kafasında canlanan bu her günkü görüntüye gülümsemeden edemedi.

Duvar dibinin boşalması iyi olmuştu bugün. Boştaki dirseğini duvara verdi yukardaki gibi. Öteki eliyle tahtaya dayanmakta devam ediyordu. Böyle böyle, kıyı kıyı, yokuşun ortasını buldu kazasız belasız. Ama orda durdu. Ayakları titriyordu. Yüreğindeki korku bunca güçsüzleştirmişti onu. Ne bir adım ileri, ne bir adım geri, orda kalakaldı. Kıçını da hafifçe duvara yaslayarak durdu öyle. Soluklanmak için. Dayandığı duvar bir buz kalıbı gibiydi. Soğuk, kurşunlandığı günkü gibi sancıttı bacağım. Baldırının eti çekilir gibi oldu. Kramp girmişçesine kasıldı. Acıyla gerildi yüzü. Gözleri, karşı dükkanların buğulu camlarına takıldı. O günü, bütün canlılığıyla, yeniden yaşıyordu şimdi...

Taşı, kolunu havada iki kere döndürdükten sonra öyle bir fırlattı ki küçük kitapçı kulübesinin camı bir anda tuzla buz oldu. Onun gibi beş altı kişi daha vardı. Onlar da aynı biçimde taşları yağdırıyorlardı küçük kulübeye. İstasyon caddesi insanlarla dolmuştu. Bir bağırış, çağırıştır gidiyordu. Kalabalığın arasında bileklerine doladıkları kalın zincirlerle yontulmuş sopalarla koşuşan gençler vardı. Taşlanan dükkanlara, kapı içlerinde, sokak aralarında kıstırdıkları adamlara saldırıyor, zincirler havada daireler çizerek dönüp duruyor, sopalar inip inip kalkıyordu.

Habip, hemen yanı başında kıstırılan bir adamın kafasına zincirin nasıl üst üste şaklayarak indiğini görmüştü. Adamın kafası bir anda karpuz gibi çatladı, fışkıran kan, kaldırımı kızıla boyadı. Zincir darbelerinden biri, adamın can havliyle fırlamasından taşa denk gelmişti. Dört bir yana kıvılcımlar saçtı taş o zaman. Taşın sıçrattığı kıvılcımlar, Habip'in aklını başına neden sonra getirdi. Kafası yarılmış olarak kaçıp kurtulan adam kulübesini taşladıkları kitapçıydı. Zincirliler, onların sersemletmek için taşladıkları dükkanından sürüyerek çıkarmışlardı adamı.

Adamı, elinden kaçıran zincirliler, şimdi kulübeyi yıkıyor, öçlerini kulübedeki kitapları parçalayarak alıyorlardı. Yıkıntının önüne yığılan gazeteler, dergiler ateşe veriliyordu.

Birden cıvv cıvv diye kurşunlar sekmeye başladı kalabalığın ortasında. Polis kalabalığı dağıtmak, kargaşalığı önlemek için ateş açmıştı. Kaçışma arttı. Zincirli, sopalı kalabalığın kovaladıkları şimdi de kurşunlanıyordu. Ateş, kargaşalığı büsbütün artırmış, zincirlilerin işini daha da kolaylaştırmıştı.

Habip, bir an durakladı, ne yapması gerektiğini kısacık düşündü. Kurşun da baldırına o an saplandı işte. Acı duymadı. Tökezledi yalnız. Hemen de doğruldu. Doğrulur doğrulmaz kararını vermişti. Bu kendi kararı olmaktan çok, yapılan anlaşmaya göre parasını hak edebilmek için yapmak zorunda olduğu şeydi. Karar onlarındı. Taşları, kolunu havada döndürüp kaçışanların üstüne gelişigüzel savurmaya başladı. Taşlar, sapanla fırlatılıyormuşçasına şimşek gibi hedefe ulaşıyor, oraya buraya koşuşanları düşürüyor, zincirlilerin, sopalıların elinden kaçmaya çalışanları yaralıyordu.

Bir gün önceden kamyonla köyden toplamışlardı onları. Gece hep birlikte bir handa yatmışlardı. Akşam yemeklerini gösterilen bir lokantada, diledikleri yemekleri diledikleri kadar yemek şartıyla, yemişlerdi. Sabahleyin her birine ikişer poğaça dağıtılmış, birer bardak da çay söylenmişti. Habip de bu köylü kalabalığın arasındaydı. Yeme içme yatmanın dışında her birine tam yüz kayme verilecekti bir gün için. Belki de bir iki saat sürerdi iş. Ama yüz kaymeleri yüz kaymeydi gene. Köylerine de onlar döndürecekti. Şehirde pazar günü 'dinsiz komünistler' bir toplantı yapacakmış. Bütün işleri o toplantıyı yaptırmamak, dinsiz komünistlere saldırarak onları dövmek, sindirmek... Dinsiz komünistlerin işini ne kadar çabuk bitirirlerse o kadar çabuk alacaklardı yüz kaymelerini. Şehirde onlara yardım edecek başka imanlı gençler de olacaktı. Onun için dinsiz komünistleri yok etmek o kadar uzun sürmeyecekti. Bu iş, Allah'ını, peygamberini bilen, Müslümanlığa inanlar için kutsal bir görevdi de...

Habip bütün bunları kös dinlemişti. O, alacağı yüz kaymeye bakıyordu. Topraksızdı. Köylük yerde çoluğunun çocuğunun boğazına bakamaz olmuştu."

Öykünün örgesini irdelersek, şunları görürüz. Habip, hamaldır. "*Sırtı, dağ gibi baskıdan yeni çıkmış formalarla*" yüklüdür.

Örgenin ilk bağı, ağır yük...
İkinci bağ, yolda, "*ayazlayıp sertleşip buzlaşan kar.*"
Üçüncü bağı, ayağının kayabileceği olasılığı. Dördüncü bağ, ayağındaki kurşun. Sağlam bir örgeyle geriye dönülür. Şöyle :

"*Dayandığı duvar bir buz kalıbı gibiydi. Soğuk, kurşunlandığı günkü gibi sancıttı bacağını. Baldırının eti çekilir gibi oldu. Kramp girmişçesine kasıldı. Acıyla gerildi yüzü. Gözleri, karşı dükkanların buğulu camlarına takıldı. O günü, bütün canlılığıyla, yeniden yaşıyordu şimdi...*"

Son olarak *Yervant Gobelyan*'dan bir öykü, *Ah Şu Anayasa.* (26)

"Otobüse girdiklerinde hararetli ve heyecanlı bir sohbete dalmışlardı. Birkaç kişiydiler ve ortak bir sorunları olduğu belliydi; çünkü içlerinden her biri söz aldığında diğerleri dikkat kesiliyor ve konuyu başka bir yönden ele almak için ortaya yeni fikirler atıyorlardı.

Basamakları çıkarken konuyu kesmeden konuşmaya devam ettiler. Boş buldukları yerlere oturdular. İçlerinden en ateşli görüneni ve otobüse binerken zaten konuşmakta olanı, yerine yerleştikten sonra sözüne bıraktığı yerden devam etti.

Şehre yeni gelenlerin yaşadığı bir semtteki duraktan binmişlerdi ve yevmiyeyle çalışan inşaat işçileri oldukları belliydi. Neredeyse hiç konuşmayan, sessizce ve itaatle diğerlerini izleyen, yorgun ve hayat mücadelesinden elini eteğini çekmiş görünen, diğerleri kadar heyecanlı olmadıkları belli olmakla birlikte, en az onlar kadar, tartışılan konunun anahatları ile çözümleriyle ilgili oldukları anlaşılan iki ihtiyar dışında hepsi eskice ama temiz giyinmiş, özenle tıraş olmuş sağlıklı taşralılardı ve hemen hepsi orta yaşlıydı.

'Bakın, ben diyorum ki...' diye devam etti içlerinden tartışmaya ağırlığını koyan ve işi bir şekilde sonuçlandırmaya önayak olmak istediği anlaşılan birisi, '... diyorum ki hepimiz kalkıp gidelim, diyelim ki, 'Ağa, biz senin şu işini yaptık, memnun da kaldın, bir eksik de bulamadın, şu olmamış, bu olmamış da demedin; ama şu duruma bir bak, bu kadar adamız; hepimizin ailesi, çoluğu, çocuğu var; hakkımızı vermiyorsun, ipe un sermeye kalkıyorsun, her gün bir şey uydurup bizi boş

çeviriyorsun. Ağa, biz gündelikle çalışıp, günü gününe yaşayan adamlarız, etimiz ne budumuz ne? Bu kadar adamın yevmiyesini vermezsen biz nasıl dayanırız? Güle güle otur, ev saray gibi oldu, bahçen de iyi, cennet gibi oldu. En iyisini yapmak için elimizden geleni esirgemedik. Ama sen bizim boynumuzu bükük bıraktın, 'güle güle otur'u gönülden söyletmedin; çünkü hakkımızı vermek istemiyorsun. Ağa! Ağaysan, ağalığını bil, gel ver şu bizim parayı, hayır duamızı al, gönül rahatlığıyla otur evinde. Allah hem sana hem sevdiklerine kötü gün göstermesin, Ağa!' Aynen böyle diyelim!'

'Adam senin bildiklerinden değil' diye lafa girdi içlerinden biri. 'Görmüyor musun? Her gidişimizde bizden saklanıyor. Halbuki kaç paralık adamlarız ki? Bizden kaçmak delikanlılığa sığıyor mu? Öyle adama Ağa mı diyorsun, öyle adamdan delikanlılık mı bekliyorsun!'

'O, lafın gelişi' diye devam etti öteki, esrarengiz ve kurnazca bir ifadeyle. 'Başlarken böyle başlamalı, çünkü herkesin içinde bir ağalık damarı bulunur. Tutarsa fena mı olur? Hepimiz, kalp kırılmadan, hır gür çıkmadan hakkımızı alırız. Doğal olarak adam da bize -biz nasıl güle güle otur diyorsak- güle güle harcayın diyecek. Hepimiz insanız... Kötülükle nereye varılmış ki? Kim boş yere başkasına kötülük yapmak ister, değil mi?'

'Boş yere mi dedin?' diye sözünü kesti bir başkası. 'Neden boş yere diyorsun? Adam bu kadar insanın hakkını, bu kadar insanın günlerce çalışmasının, almterinin karşılığını yiyor... Bunun boş yeresi var mı? Ben zaten bu adamı ilk günden sevmedim arkadaşlar. Siz ne derseniz deyin; ama ben diyorum ki bu adam bizim paramızı yiyecek, öyle görünüyor. Gerisi... boş laf! Ha, tamam, onun kötülüğüne karşılık sen de kötülük, hatta iki katı kötülük yapabiliyor musun? O zaman paranı alırsın belki; o durumda söyleyecek sözüm yok...'

'Yoksa...' diye devam etti, 'bana sorarsanız, o şekilde konuşacaksak ve onda olmayan delikanlılık hislerine umut bağlayacaksak boş yere gideriz...'

'Sabret, oğlum...' diye müdahale etti diğeri soğukkanlı bir şekilde, arkadaşlarını yatıştırmaya çalışarak. '... Sabretmeyi bil ve lafımın sonunu bekle. Dağ başında değiliz biz de... Memlekette, o adamdan da, benden de, hepimizden de üstün olan, kanun denen bir şey var.

Anayasa var. Bakalım anayasa o adama bize bunu yapma hakkını veriyor mu? Tabii ki vermiyordur! Günlerce çalışmışız, çabalamışız, kan ter içinde kalmışız, doğal olarak emeğimizin karşılığını almalıyız. Bizim hakkımız gün gibi meydana ve bu konuda tartışmak bile yersiz. Konuşuruz kendisiyle... Gerçi Anayasa okumuş değiliz ama bunun da yeri vardır, bir yerde yazılıdır herhalde... Deriz ki: 'Ağa, Allah'tan korkmuyorsan, Allah'a inanmıyorsan memleketin kanunundan kork bari, anayasadan kork! anayasa der ki, bu böyledir, bizim hakkımız bize, sizin hakkınız da size...' o zaman adam mecburen verecek; çünkü başka bir şey yapamaz. Farz edelim ki Allah'tan korkmuyor, kanun var, Anayasa var. Adamın imanını gevretir vallahi, kanun da, Anayasa da. Bu işin biri ikisi yok bunu da bilmiş olsun. Onlardan korkmuyorum desin de o zaman boyunu göreyim...'

'Der' diye atıldı içlerinden biri. 'Der, bu adam onu da der! Ve iş oraya kadar giderse bize vereceği bir ise iki harcar, avukat tutar, mahkemelerde süründürüp bizi haksız çıkartır, gene bizim paramızı vermez, yapacağını yapar.'

'Dur' dedi diğeri diklenerek, 'orada dur sevgili dostum. Ne dedin? Bizim hakkımızı vermez mi dedin? Çünkü biz Anayasa'yı okumamışız ve bilmiyoruz, kendisiyse yaptıklarını Anayasa'ya uydurmuş, avukatlarla, mahkemelerle karşımıza çıkıyor. O biraz zor işte. Dostum, Anayasa öyle bir şeydir ki içinde her şey yazılıdır, kaçış yok. Hazırlayanlar sen ben değiliz, memleketin en akıllı adamları! Öyle ki, bir yerinden tutarsan ondan sonra artık korkma. İyice ve sıkıca tutar, bırakmazsan mutlaka hakkını alırsın."

Gobelyan, konuşmalarla sağlam bir örge kurmuş.

Daha önce söylemiştim. Yazında okur son derece önemlidir. Okur, güdümlemeye kaptırmamalı kendini. Okuduğu yapıtın örgesi nasıl kurulmuş, buna bakmalıdır.

Yazar adayı da çalakalem yazmamalı. Sağlam nedensel ilişkileri doğru kurulmuş yapıtlar yazmalıdır.

Burda verdiğim örnekler, yasa gereği, yapıttan bir bölümü aşamıyor. Bundan ötürü, özellikle yazar adayları örgesi sağlam yapıtları incelemeli, bu yapıtlarda kurulan örgeyi iyice kavramalıdır.

Bütün bu sağlam örneklerden sonra şunu soruyorum. Örgenin bir yapıttaki işlevi nedir.

Şimdi bir yazarı düşünelim. Zihninde bir konu var. Bu konuyu öykü ya da roman biçimine dönüştürecek.

Bu nasıl olacak.

Sözgelimi *Onegin, Puşkin*'in zihninde ilk olarak bulanık bir biçimde belirmiş. (27) *Kagan* söylüyor. İzlek, "*etsiz kemiksizdir.*"

Yazarın kafasında etsiz kemiksiz, bulanık bir biçimde görünen tasarımı örge canlandırır. Örge bulanıklığı giderir, tasarımı ete kemiğe büründürür.

Temel bir sorun var burda. Kimi yazarlar niye sağlam örge kuramıyor.

Bu sorunu çözümlemek için *Aristoteles*'e gitmek zorunlu. *Poetika*'da (28) *Aristoteles* şöyle der, "*Sophokles, kendisinin insanları olmaları gerektikleri gibi, Euripides'in ise oldukları gibi betimlediğini söylemiştir.*"

Aristoteles'in söylediklerine "*ilginç*" diyen *Kagan* şunları söyler, "*Bu demektir ki Euripides'in sanatsal yönteminde, bilgi-yönlendirmesi ağır basarken; Sophokles'de insanları idealleştirilmiş bir şekilde canlandırmaya götüren, değer-yönlendirmesi ağır basmaktadır. İlginç olanı da şudur ki daha sonra, tüm bir sanat tarihi boyunca, bu gibi karşıt durumlara her zaman rastlanmıştır. Örneğin Rousseau'nun 'Yeni Heloise' ile Goethe'nin 'Genç Werther'in Acıları'nı karşılaştıran genç Lermontov, çok ince bir görüşle, Rousseau'nunkinden çok Goethe'nin romanında 'insanın daha çok insan' olduğunu, çünkü Rousseau'nun gerçek insanlarının değil, yazarın 'ideal'lerinin cisimleştirilmiş olduğunu belirtir.*" (29)

Yazar, gerçek, yaşayan insanı değil de, zihnindeki ülküleri cisimleştirmek isterse, olayları ona göre düzenler. Bu düzenleme de örgeyi zorlar, sağlam örge kuramaz.

Bu bilginin ışığında *Sofokles*'e nasıl bakmalı. *Aristoteles* diyor, "*Sophokles, insanları oldukları gibi değil, olmaları gerektiği gibi betimlemiş.*"

Bu durumda *Sofokles* başarısız bir yazar mıydı.

Joachim Latacz, Antik Yunan Tragedyaları (30) adlı yapıtında *Sofokles*'i şöyle betimler, "*Sofokles çağının yaşamıyla tümden içiçeydi, üstelik yalnız manen değil, politik-pratik yaşamla da iç içeydi; en üst devlet adamlarına eşlik etmiş ve böylece sorumluluk almıştı. Siteye dıştan bakamazdı, içinden onun inşasına katılırdı.*"

Peki, *Sofokles*'te ülküsel olan neydi. Yazar, bunu şöyle açıklar, "*Özellikle Sofokles'in oyunları, doğru dünya bakışı yolundaki Yunan mücadelesine tarihçilik ve felsefe yanında başka seçenekler olarak görünmektedir. Bu nedenle Sofokles'in de*

oyunları öylesine yaşam gücündedir. Antigone'nin Kreon'a mitosta söylediklerinin çok ilginç olmasından değil, onlar bin defa işitilmiş, eski hikayelerdi, ilkelerin ideallere yükseltilmesinin çekici heyecanından ileri geliyordu bu, o ilkeler ki tiyatronun oynandığı zamanda her yurttaşın her gün yaşadığı gerçekliğin içinde hırsla çarpışıp duruyordu."

İlkeler ülküselleştirilip yurttaşların yüzüne kırbaç gibi iniyordu.

Latacz söylüyor, "*Sofokles, Antigone ile dünya edebiyatının ilk direniş oyununu yaratmıştır.*"

Oidipus'a geldikte *André Bonard, Antik Yunan Uygarlığı* (31) adlı yapıtında şöyle der, "*... Eğer insan eyleminin bütün sonuçlarını ta başından bilseydi, adalet açısından, bu sorumluluk onunla ilişkilendirilebilirdi. Oidipus bunları bilmez. İnsan her şeyi baştan bilemez -hem de harekete geçmek zorundadır. Onun trajedisi buradadır. İnsanın her edimi onun aynasıdır. En yüksek düzeyde bir insan olarak yansır Oidipus kendi aynasında. Bir insan yalnızca istediği şeyden değil, bu sonucu önceden hesap etmek, hele hele engellemek konusunda hiçbir olanağa sahip olmasa da eylemlerinden doğan olayın ışığında yapmış olduğu şeylerden sorumludur.*"

Hegel de sorumluluk üstünde durur, şöyle der *Estetik*'te (32), "*... Kahramanlık çağında, özne tam da bütün istemesiyle, eylemesiyle, yapıp etmesiyle doğrudan bağlantılı kalıyorsa, aynı şekilde eylemlerinden hangi sonuçlar çıkarsa çıksın, bunların tüm sorumluluğunu üstlenir.*"

Sofokles, aslında insanı ülküselleştirmiyor. İnsana ülküsel gibi görünen şu. Kahramanlık döneminde insan böyleydi. *Sofokles*'in anlattığı bu.

Bizim yazarlar yaşadıkları dönemin insanını ülküselleştiriyor.

Şimdi şunu soralım. Neden sağlam olamıyor örge. Bunu *Lukacs* şöyle çözümlüyor *Avrupa Gerçekçiliği* (33) adlı yapıtında.

Bütünlüklü, sağlam bir yapıt nasıl kurulur, bunu anlatıyor önce.

"*Bir edebiyat yapıtının gerçek sanatsal bütünlüğü, anlatılan dünyayı belirleyen temel toplumsal etmenlere değgin sunduğu tablonun bütün olup olmayışına bağlıdır. Dolayısıyla, yalnızca yazarın toplumsal süreci yoğun bir biçimde yaşantısına katmasına bağlanabilir. Ancak böyle bir yaşantı, temel toplumsal etmenleri ortaya çıkarabilir ve sanatsal sunuşun bunlar yöresinde özgürce ve doğal olarak toplanmasını sağlayabilir. Büyük gerçekçi başyapıtın ölçütü, kesinlikle onun temel toplumsal etmenlerinin yoğun bütünlüğünün, toplumsal karmaşayı meydana getiren bütün ipliklerini titizce doğru ya da bilgiçce ansiklopedik bir biçimde içermeye gerek göstermeyi-*

şi hatta buna izin vermeyişidir; böyle bir başyapıtta en temel toplumsal etmenler, tüm anlatımını, birkaç insanın yazgısının görünüşte rastlantısal bir şekilde birleşmesinde bulabilir."

Daha sonra neden sağlam bir kurgu yapamaz yazar, buna geliyor.

"Bunun tersine, gerçekliğin basit bir seyirci tarafından tam olarak kopya edilmesi, konunun kendisinde var olan gruplaşma ilkesini açığa vurmaz. Sanatsal sunuş, günlük yaşamın böyle yüzeyden görülen özelliklerini göze çarptığı gibi yeniden yaratmaktan öteye giderse, sonuç (Hegel'ci ifadeyi kullanırsak) 'kötü sonsuzluk'tur; yani, başlangıcı, sırası ve sonu tamamen yazarın keyfi seçimine bırakılmış kaotik (karmakarışık) bir gözlemler yığını olur. Öte yandan, gözlenen olayın dünyasına başka yerden değil kendi kafasından çıkan bir dizge sokarsa, kaosa bir düzen getirebilir, fakat bu düzen soyut düşüncelerin belirlediği bir düzen, peşinden sürüklediği gerecin dışında bir düzen, gerçek yaşama yabancı bir düzen olur. Bunun sonucu olarak ortaya çıkan sanat yapıtı, kaçınılmaz şekilde, kuru ve şiirsellikten uzak olacak; ve yazar, betimlemeler, lirik bölümler, simgecilik ve benzeri şeyler yoluyla, yapıtta verilen insani kaderlerle onları yöneten toplumsal güçler arasında yapay olarak gizemli bir bağ kurmak için ne kadar büyük çaba harcarsa, bu kuruluk ve şiirsizlik o kadar belirginleşecektir. Yazarın gözlemi ne kadar yüzeyselse, böyle bir yapıta aposteriori (sonsal) herhangi bir düzen ve kompozisyon sokmayı amaçlayan bağlar o derece soyut olacaktır."

Dipnotlar

1. Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002.
2. Namık Kemal, *İntibah*, Hazırlayan: Cengiz Kurt, Klas Yayınları, İstanbul, 2004.
3. Sami Paşazade Sezai, *Sergüzeşt*, Klas Yayınları, İstanbul, 2004.
4. Adalet Ağaoğlu, *Bir Düğün Gecesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005.
5. Orhan Pamuk, *Kar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
6. Halid Ziya Uşaklıgil, *Mai ve Siyah*, Yayma Hazırlayan Enfel Doğan, Özgür Yayınları, İstanbul, 2002.
7. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Panorama*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1971.
8. Cevdet Kudret, *Sınıf Arkadaşları*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2006.
9. Orhan Kemal, *Kanlı Topraklar*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1996.
10. Balzac, *Eugenie Grandet*, Çev. Güler Dikmen Nalbantoğlu, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995.
11. Kemal Ateş, *Veresiye Defteri*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2011.
12. Nihat Behram, *Miras*, Everest Yayınları, İstanbul, 2004.
13. Öner Yağcı, *Kir*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2009.
14. Ahmet Say, *Kocakurt*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2007.
15. Selim İleri, *Bütün İstanbul Bilsin, Dostlukların Son Günü*, Yazko, İstanbul, 1981.
16. Cemil Kavukçu, *Amca İhsan'ın Tarlaları*, Adam Öykü, Sayı: 7, İstanbul, 1996.
17. Tomris Uyar, *Kristin*, Adam Öykü, Sayı: 7, İstanbul, 1996.

18. Sanem Karagöz, *Düş Koleksiyoncusu*, Adam Öykü, Sayı: 22, İstanbul, 1999.
19. Refik Halit Karay, *Şeftali Bahçeleri, Memleket Hikayeleri*, Inkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1976.
20. Nezihe Meriç, *Bir Yunus*, Adam Öykü, Sayı: 10, İstanbul, 1997.
21. Oktay Akbal, *Bir Otobüs Yolculuğu, Luna Park*, Can Yayınları, İstanbul, 2003.
22. Orhan Kemal, *Eski Gardiyan, Çamaşırcının Kızı*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1998.
23. Kemal Ateş, *Aklım Hep Onlarda, Çürük Kapı*, Okar Yayınları, İstanbul, 1979.
24. Tarık Dursun K., *Ara Nağme, Aşka Uçan Ateşböcekleri, Yaz Öpüşleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991.
25. Adnan Özyalçıner, *İkinci Arka, Gözleri Bağlı Adam-Yağma*, Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul, 1996.
26. Yervant Gobelyan, *Anayasa, Memleketini Özleyen Yengeç*, Aras Yayıncılık, İstanbul, 1998.
27. Moissej Kagan, *Güzellik Bilimi Olarak Estetik ve Sanat*, Türkçesi Aziz Çalışlar, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1982.
28. Aristoteles, *Poetika*, Çev. Nazile Kalaycı, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2005.
29. Moissej Kagan, a.g.e.
30. Joachim Latacz, *Antik Yunan Tragedyaları*, Türkçesi Yılmaz Onay, Mitos-Boyut Yayınları, İstanbul, 2006.
31. Andrè Bonnard, *Antik Yunan Uygarlığı (2)*, Çev. Kerem Kurtgözü, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2005.
32. Hegel, *Estetik, Cilt I*, Çev. Taylan Altuğ-Hakkı Hünler, Payel Yayınevi, İstanbul, 1994.
33. G. Lukacs, *Avrupa Gerçekçiliği*, Çev. Mehmet H. Doğan, Payel Yayınevi, İstanbul, 1977.

7 Temmuz Pazar

Dün akşamüstü üç genç geldi. Beni duymuşlar. Konuşmak istemişler. Konuşmanın sonunda öyküler... şiirler çıkacak diye ürktüm. Neyse... olmadı. Kimsenin sanatla uğraşmasına... şiir... öykü... roman yazmasına bir diyeceğim yok. Bu işin zorluğunu söylüyorum. Öykü... şiir... roman... deneme, kağıtla kalemle bitmiyor.

Epey oldu. Biri roman yazmış. Getirdi. Okudum. "Sen" dedim "senfoni yazmayı düşündün mü." Düşünmemiş. Nota bilmiyormuş. "Türkçe bilmeden roman yazıyorsun ama" dedim.

Türkçe bilmeden de yazar olunabileceğini söyleyenler var. Onları anlattı. Ben de "Onlara git" dedim. Gitti mi bilmiyorum.

Şunu söylemeliyim. "Türkçe bilmeden yazar olunur" diyenlere inanmayın.

Bugün *Felsefe ve Sanat* adlı bir kitap okudum. (Ara Yayıncılık, İstanbul, 1990) 18-20 Aralık 1983'de Felsefe ve Sanat Sempozyumu yapılmış, Marmara Üniversitesi'nde. O sempozyumda okunan bildiriler var kitapta.

Prof. Dr. F. Pınar Canevi. *Sanat'da Seçkinlik* adlı bildirisi son derece önemli. Şöyle diyor Canevi. *"Moda olgusu çağımızın belirleyici özelliği haline gelmiştir. Sanat da bu eğilimden nasibini almıştır. Görebildiğim kadarıyla günümüzde sanata hakim olan temel değer değişikliktir. Bir sanat eseri ne denli değişikse o denli ilgi çekmekte, önem kazanmaktadır. Sanatsal değerlendirmelerimizde özgürlükten, yaratıcılıktan, değişiklikten yana tutuculuğa karşı olmamız gereği savunulmaktadır. Bu tavır, Batı kültüründe bir tutku halini almıştır. Varılan sonuç, sanatta liberalizmin mutlaklaştırılmasıdır."*

Liberalizmin mutlaklaştırılması... İşte bu son derece önemli.

Öykülerini okuduğum bir delikanlıya, Balzac'ı, Hugo'yu, Çehov'u, Ömer Seyfettin'i, Sait Faik'i okumasını söyledim. "Onları okumak. Modası geçti onların" dedi. Paz'ı, Faulkner'i, Wolf'u okurmuş.

Liberalizmin mutlaklaştırılması bu noktaya getirdi bizi. Adını unuttum şimdi. Biri, bol sövgülü, bol argolu bir roman yazmıştı da "değişik" diye övülmüştü.

Pınar Canevi şöyle diyor bildirisinde, *"Michangelo yıllarca uğraşıp Pieta'yı yapmışsa derdine yansın. Ben, bu sürat çağında eski pabuçlarımı bir kaidenin üzerine mıhlarım olur bir sanat eseri. Koyarım her köşebaşında açılan galerilerden birine, bulunur elbet bir beğeneni. Kimse beğenmezse ben anlaşılmamış dahi olarak arşınlarım sokakları, ama bir de bakarsınız olmuşum bir ekolün isim babası."*

Pınar Canevi'nin bildirisini pek beğendim. Hiç çekinmeden söylemiş söyleyeceğini. "Anlaşılamamış dahi" mutlaklaştırdığı liberal ortamda alıkıran başke-

sen gibi dolaşıyor. Balzac, Hugo, Stendhal, Çehov, Ömer Seyfettin, Sait Faik... Bethoveen, Vivaldi, Bach... kimmiş bunlar... Bilgilenin dedim mi, kimilerinin tüyleri diken diken oluyor.

Kendi payıma söylüyorum. Böyle alıkıran başkesenlere pabuç bırakmam ben. Gençlere dergide söylediğimi, yazıvereyim şuraya. Herkes bellesin. Yalnız edebiyatla uğraşan iyi bir edebiyatçı olamaz... Müzik dinlemesini bileceksin... resme bakmasını bileceksin. Felsefe, fizik, matematik, geometri, tarih çalışacaksın.

Neden böyle... Bütün bu dediklerimi yapan, her bir şeyi daha iyi kuşatır.

Sözgelimi, Vivaldi'yi hisseden, Goya'ı gören, üçgenin içaçılarının 180 derece olmadığını bilen biri, daha gerçekçi, daha güzel eser yaratır.

Bütün bunları bilmesen olmaz mı... Olur. Türkçe bilme... yöntem bilme... Balzac'ı, Çehov'u, Ömer Seyfettin'i, Sait Faik'i okuma... eski pabuçlarını bir kaidenin üstüne mıhla... nasıl olsa birileri, "Başyapıt" diye yutturur herkese senin o eski pabuçlarını.

Daha yazacaktım, ama akşam oluyor. Prof. Dr. Kenan Gürsoy'un, açış konuşmasında söylediklerini buraya almak istiyorum. Şöyle diyor Gürsoy, *"Felsefe herhangi bir konuda herhangi bir şekilde konuşmak, fikir üretmek demek değildir. Onun ciddi ve vazgeçilmez bir eleştiri vazifesi vardır. (...) Felsefe, yapayalnız bir düşünürün, fildişi kulede ya da kalın kale duvarları arkasında sürdüğü muzdarip bir zihni spekülasyon da değildir."*

Böyle açık... net sözleri pek seviyorum. Yan çizmeden açık... net konuşmak pek güzel.

Bizim edebiyatçılarımızın çoğu bir türlü bu noktaya gelemedi. Mutlaklaştırdıkları liberal kanalda "edebiyatın bir sorumluluğu, bir görevi vardır" diyemiyorlar. Diyemezler tabii... O zaman, kaldırın şu eski pabuçları denecek. Eski pabuçların sanatçı özgürlüğüyle ilgisi olmadığı görülecek...

Akşam oldu. Çay bahçesi boşalıyor. Yemeğe gidiyor herkes...

Bugün yağmur yağmadı. Güneş bir göründü, bir kayboldu bulutların arasında...

Ben de kalkıyorum. Balkonda yemek. Rakılı... Bir yıldız yakalarsam yine bir düşün ardında geceyi bitiririm.

Cengiz Gündoğdu, *Yıldız Güncesi 1991-1992*,
İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1996.

YAPITA BAŞLARKEN

Yazar, yapıtına başlarken, tekil ya da genel örgeyle başlayabilir. Bu yazarın se çimine kalmıştır. Kimi yazar tekilde kalır, kimi yazar genelden tekile ya da tekilde genele gider.

Önce tekil örgeleri görelim. İlk örnek *Yusuf Ziya Bahadınlı*'dan. Bu öyküde ya zar geçmiş zamanda, *Evcili Ana.* (1)

"Daha evin avlusuna çıkmadan bağırırdım:

'Evcili Anaaa!'

Karanlık, önemli olma alışkanlığı kazandırmıştır bana. Adımlarımı kısa kısa atardım. Siz hiç ceviz iriliğinde her bir yanı cam keskinliğinde bir taşa bastınız mı yalınayak? Yassıpmar'm şakırdayan suyu, Gülveli'den Bağırgan'a doğru esen yelin sarsımıyla kösnül sesler çıkaran kavakların hışırtısı tüm duyu organlarımı buyruğuna alırdı. Ben yinelerdim:

'Evcili Anaaa!'

Hemen duymayacağını bilirdim. Ama şunu da bilirdim, sesim ses olmaktan çıkar, görünmeyen bir ip olur, varır Evcili Ana'nın beline dolanırdı. Ben o ipten tutuna tutuna hiçbir şeyden korkmadan, her bir yanı cam gibi ceviz iriliğinde taşa basmaya korkmadan, cinden periden korkmadan, yürürdüm.

Duyardı sonra, yakmındayımdır şimdi.

'Evcili Anaaa!'

'Eyyy!'

Boyumun uzadığını duyardım, sesimin kalınlaştığını, makam değiştirirdim:

'Evcili Anaaa!'

'Ee eyy!'

Akşamları Evcili Ana'nın azığını götürürdüm bostana. Önce bir fasıl kavga ederdik ağabeyimle azığı götürmek üstüne, küçüklüğümle yenerdim onu. Bir de inadı tuttu mu ağabeyimin, o gün erkenden yatar, öfkeden üzüntüden oluşmuş iğneler üstünde debelenir dururdum.

Ona mercimekli bulgur pilavı götürürdüm çok kez büyük bir tasla. Bir de bez torba içinde süzme koyun yoğurdu. Önceden soğan hazırlanmıştır, üsküle soğan. Yufka ekmeği sererdik, üstüne tası boşaltırdık birden. Sonra yoğurdu ayran ederdik bir solukta. Tası bir o dikerdi başına bir ben.

Bilirdim yemekten sonra çiçeği burnunda pürtüklü taze hıyarlar beni beklerdi. Kaysılar, bir de yerken susuyla kokusunun sese dönüştüğü bir etek dolusu erik!

Konuşur muyduk Evcili Ana'yla anımsamıyorum. Mısır koçanlarının, böceklerin çıtırtısı, kurbağa, yerbeyi ve köpek sesleri o anda oluşturduğum sözsüz şiirimi bozamazdı. Yukarlardan dökülen duman ya da sis, hava ya da hare o sütbeyazı ciğerlerime çeker, duyan her yanımı tütsülerdim.

Evcili Ana'yla birlikte yatardık. Ona sırtımı döner, kucağında tortop uyur kalırdım. Anamsa hep aldatırdı, ben uyuyunca kalkar babamın yanına giderdi. Ona sezdirmeden kuşağının ucunu bir yerime bağlardım. Bilirdim, ben uyuyunca kuşak çözülecektir, bıkmadan bağlardım yine de!

Beni Evcili Ana'ya çeken pürtüklü taze hıyar, kaysı, bir de yerken kokusunun sese dönüştüğü erik miydi yalnız?"

Gobelyan'dan bir örnek. Bu öyküde zaman şimdiki zamandır. *28/3'ün Vukuatı.* (2)

"Kadınlar kısmının yardımcı hemşiresi kapıyı çalmadan nefes nefese içeri girdi:

'Şef' dedi, 'Şefim. Üçüncü sınıf hastalardan biri birinci sınıf yataklardan birine girmiş ve çıkmıyor. Ne yapacağız şefim? Şimdi nasıl çıkaracağız?'

Özel odasında oturmuş, resimli bir dergi karıştıran bölüm şefi ayağa fırladı.

'Ne?' dedi. 'Üçüncü sınıftan hastalardan biri birinci sınıf yataklardan birine girmiş de ne demek? Deli midir, nedir bu kadın? Orasının birinci sınıf yatak olduğunu söylemedin mi? Bir şey demedin mi?'

'Demez olur muyum, şefim' dedi yardımcı hemşire soluklanarak, 'Demez olur muyum. Söylenmedik laf bırakmadım ki! Fakat laf anlayan kim! Öyle bir yerleşmiş ki...'

'Pekâlâ tamam da, niye çıkmıyormuş' dedi bölüm şefi, bir taraftan odadan çıkmaya hazırlanıyordu. 'Ben şimdi onunla konuşurum. Bu ne pervasızlık. Bu ne kural tanımazlık!'

'Bir yığın neden sayıyor şefim' dedi yardımcı hemşire geri geri giderek. 'Öbür yatak yumuşak değil, diyor, temiz değil, diyor, sinek kaynıyor, diyor, hemşirenin uğradığı yok, diyor, ben orada iyileşeceğime daha çok hastalanacaktım, diyor.'

'Ben şimdi konuşurum onunla' dedi bölüm şefi kafasını hışımla sallayarak. 'Ben şimdi ona üçüncü sınıf bir hastanın birinci sınıf yatağa girmesi neymiş, göstereceğim!'

'Çok kötü bir kadın, şefim' diye ekledi yardımcı hemşire. 'Zaten hep şikayetçiydi. Ya yemekleri beğenmezdi, ya da ilaçların düzensiz verildiğini iddia ederdi. Hatta, oradaki doktorların kendisini doğru dürüst muayene etmediğini bile söylerdi.'

'Kim o kadın?' diye sordu bölüm şefi. 'Kim? Hangi hasta?'

'28/3' diye cevap verdi yardımcı hemşire. 'Kapıdan girince sağ tarafta yatan kadın... Kolu kırık olan...'

'Ben şimdi ona disiplinsizlik neymiş gösteririm' dedi bölüm şefi ve öfkeyle dışarı çıktı. Yardımcı hemşire de onu izledi.

'Zaten o kadından böyle bir şey bekliyordum' diyordu, bir taraftan bölüm şefinin peşi sıra koşarak, 'O kadın, er veya geç bir karışıklık çıkaracaktı. Hep şikayetçiydi, hep şikayetçi...'

Şef önden, yardımcı hemşire de peşinden, koridordan koşturarak geçtiler. Birinci sınıf özel odaların önüne geldiklerinde bölüm şefi arkasına dönüp yardımcı hemşireye sordu:

'Nerede? Hangi oda? Göster, neresi?'

'Burası' diye cevapladı yardımcı hemşire, sağ taraftaki odalardan birini işaret ederek.

Bölüm şefi hışımla kapıdan içeri daldı. Yardımcı hemşire onu takip etti.

'İşte!' dedi. 'Bakın, yorganı üstüne çekmiş, kurulmuş, yatıyor.'

Bölüm şefi, elleri belinde, hastanın başına dikildi:

'Siz' dedi, 'Hanım! Size ait olmayan bir yatağa geçmişsiniz ve yardımcı hemşirenin uyarılarına rağmen yerinize dönmek istememişsiniz. Öyle mi?'

Kadın, alçıdaki sol kolunu yorganın üstüne çıkarmış, sakin ve rahat bir ifadeyle onlara bakıyordu."

Hagop Mıntzuri bu öyküde geçmiş zamanda duyduklarını anlatır. *Minas Dayının Beş Karısı.* (3)

"Der Boğos'un kardeşi Derdirlerin Minas dört defa evlendi. Kimi aldıysa öldü. Kadınlar kocalarından çok yaşarlar ama, nedendir bilinmez, Derdirlerin evine kadın dayanmıyordu.

İlk aldığı köydendi, Begişlerden. Cuhar'dı adı. Küçük yüzlü bir kadındı. Boynu hep sola eğik dururdu, ama o kadar hafif ki, ancak dikkatli bakılınca farkedilirdi. İki çocuk getirdi, ikisi de kız. Cuhar'ın sesi soluğu çıkmazdı, uysal kadındı. Nereye yollasalar gider, ne deseler yapardı. Cuhar'a iş ver! Ev işi, ahır işi olsun, dışarıda, tarlada, dağda olsun, başını önüne eğer çalışırdı. Birileri acıyıp da 'gelin, yeter artık, bırak, kalanı da yarın yaparsın' diyene kadar çalışırdı. Bir akşam ateşler içinde eve geldi. Yatırdılar. Ondan sonra günden güne durumu ağırlaştı. Sıtma değildi. Öyle sıtma olmazdı. İyileşmeyince, sarımsaklı yoğurda batırılmış taze söğüt yapraklarına yatırdılar, anadan üryan. Yapraklarla da örttüler vücudunu. İşe yaramadı. Ceviz yaprakları daha etkilidir dediler ve sarımsaklı yoğurtlu ceviz yapraklarına yatırdılar. Gene her tarafını örttüler. Sonuçta kurtulmadı.

Ardından Ilıçlıyı aldı. Karşı geçeden, yani Fırat'ın karşı kıyısından, Ilıç'tan. Ilıçlı derlerdi, adını söylemezlerdi. Duldu. Ölen bir kadının yerine gelen tabii ki kız olmayacak, dul biri olacaktı. Kim kızını, karısı ölmüş bir adama verirdi? İri vücutlu bir kadındı. Yukarı köyün

kadınları içinde onun gibi irisi yoktu. O bir istisnaydı. Köyün kadınlarının çalışmaktan canları ağızlarına gelirdi. Kara kuru, çırpı gibi eve girerlerdi sonbaharda; kemikleri sayılırdı. Et mi kalırdı, yağ mı kalırdı üstlerinde? Ilıçlı hiç çalışmazdı ki erisin. Bir göğüsleri vardı, karnına kadar inerdi. O ancak ayaklarını serip bir güzel oturmayı, gelen gidenle konuşmayı bilirdi. Yerinden kalkmak gelmezdi içinden. Testiyi sırtlayıp da Leğağpür'den veya Hasağpür'den kim su getirecek! Su küplerinin ikisi de hep boş olurdu. Köyde insan birbirinden su ister mi? Dilenir mi? Görülmüş iş midir? Ölmüş kumasının parmak kadar çocuklarını su getirsinler diye Hınklara, Semerlere, Ablalara yollardı. Üç çocuk doğurdu. Üç çocuk anası oldu. İlki kız, ikincisi kız, üçüncüsü kız. Köycek kabahati Minas'ta bulurlardı. Kadının kabahati yoktu. Tarlaya ne ekersen onu biçersin. Kadın Ilıç'ta iki çocuk getirmişti, ikisi de oğlan. Şıhların, Manukların kapılarında oturan veya dinelen köylüler 'Minas abi, ilk karından iki kız, Ilıçlıyı aldın ondan da üç kız... Bir erkek çocuk yapsan ya' derlerdi. Kendisine takılanlara döner, 'dediğiniz de laf mı? Öyle bir marifeti biliyorsanız bana da söyleyin' derdi tok bir sesle. Ilıçlı yaz kış süt veren, sütten kesilmeyen inekler gibiydi. Üç çocuğunda da sütü o kadar boldu ki ikişer yıl, hatta daha fazla emzirdi kızlarını. Su içse süt olurdu. Kendi çocukları bitiremezdi sütünü. Çağrı üzerine gider, anaları Karınpos'taki tarladan veya Koğuntzor'daki bağdan henüz dönmemiş olan komşu bebelerini de emzirirdi. Emziremediği zaman da göğüslerini boşaltıp rahatlamak için meme uçlarını sıkar, sütünü dışarı akıtırdı. Üçüncü kızı doğurduktan üç yıl sonra karnı gittikçe şişti. 'Göze gelmiştir' dedi bütün aklı erenler. Güçlü, sıhhatli kadındı çünkü. Bir yeri ağrımazdı, neden hastalanaydı? Bir sebep yoktu. 'İnsanın gözü taşı bile çatlatır, nerde kaldı insanı!' Köyde adı çıkmış bütün kem gözlülerin kapılarının eşiğinden gece vakti yontup getirdikleri talaşı yatağının yanında yaktılar, dumanını üstünde gezdirip dua ettiler. Fayda etmedi. İyileşmedi.

Bu anlattıklarım benim zamanımda olmamıştı. Ben henüz doğmamıştım. Evde konuşulanlardan bilirim. Büyükanam da Derdirlerin evindendi. Der Boğos ve Minas'la kardeş çocuklarıydılar. Bundan dolayı onlara dayı, evlerinin kadınlarına da yenge derdim.

Der Boğos dayımın irisginini (Papaz karısı anlamında 'yeretzgin'in halk ağzındaki adı) de bilmem. Nasıl bileyim! O da ben doğmadan ölmüştü. Ama Minas dayının aldığı üçüncü kadını, Dantz'lı yengeyi iyi hatırlarım. Pembe tenli, alev rengi kızıl saçlı, alnında, yüzlerinde iri iri çilleri olan bir kadındı. Eşekleri, çadırlarıyla Haç Tepesindeki dere kenarına konan, elek, kalbur, taş eleği, un eleği yapan Poşa kadınlara çok benziyordu. Ilıçlı gibi duldu. Minas dayı, Dantzi köyünden almıştı. Köycek överlerdi kadını. 'Onun gibi çalışan, iş gören kadın aramakla bulunmaz' derlerdi. Sabah gün ağarmadan ayaktaydı. Ahırda öküzlerin, ineklerin, ırzağın altını süpürür, gübreyi sepetine doldurur, sırtlayıp sırtlayıp götürür, gübreliğe dökerdi. Yemliklerin yemini tazeler, yukarı çıkıp evi, içeriyi, dışarıyı ıslatıp süpürür, içme suyu ve kullanma suyunun küplerini ağzına kadar doldurur, ocağı yakardı. Bütün bunları bitirdiğinde kilisenin çanı henüz çalınmamış ya da yeni çalıyor olurdu. Değil Minas dayıyı, 'erkeğim' diye övünenlerin kaçını cebinden çıkarırdı. Öyle bir orak sallar, ekini, otu öyle bir biçerdi ki veya ayağını yük kafesine dayayıp öyle bir yük yükleyişi, ipi öyle bir gerişi vardı ki, görülmeye değerdi.

O tez yürekliliği de sonunda kendi başını yedi. Gaban'daki bağdan eve erken dönmek için doğru yoldan gideceğine, kayalıklardan yukarı çıkmak isteyince çarıkları kaymış, tepeden yuvarlanarak kayalıklara çarpmış, kafatası parçalanmıştı."

Güngör Gençay, *Aykırı Numan Hoca* (4) adlı öyküsüne tekil örgeyle başlar.

"Numan Hoca, atandığı yeri görmek ve barınacağı bir yer kiralamak için, Erimli Köyüne doğru yola çıktı. Burası, orta Anadolu'da otuz kırk hanelik bir köydü. Kendisi de Erimli'ye sınırı olan kentin bir köyünde doğmuştu. Adetleri, gelenek ve görenekleri iyi bildiği için, göreve ilk kez başlayacak olmasına karşın kendisine güveniyordu.

Araç, köyün meydanında yolcuları indirdi. Numan Hoca, karşıdan görünen kahveye doğru yürümeye başladı. Yaklaşınca, geleceğini bildiklerinden, oturanlar ayağa kalktı. Onu karşılayıp masalarına buyur ettiler. Tanışmalar ve hal hatır sormalar sırasında masanın çevresi giderek genişliyor; temiz giyimli, kravatlı, genç ve yakışıklı olan Numan Hoca'nın üzerinde bakışlar çoğalıyordu.

Çayından bir yudum içen Numan Hoca, muhtarı sordu. Altmış yaşlarında gösteren, orta boylu, sakallı, göbekli bir adam, yarı doğrularak yanıtladı:

'Ben, Muhtar Murtaza.'

Merhabalarını yineledikten sonra Numan Hoca:

'Önce, başınız sağolsun Muhtar Bey.'

'Sağolasın. Yaklaşık üç ay kadar önce hocamızı yitirdik. Bu zamana kadar görevi onun yerine ben sürdürdüm. Ama yaş ilerleyince, dizlerde derman kalmıyor. Maşallah siz gençsiniz. Doğrusunu isterseniz, köyümüze bu kadar genç bir hocanın verileceğini tahmin etmiyorduk.'

'Okulu yeni bitirdim ve burası ilk görev yerim.'

'Hayırlı olsun.'

'Kalacak bir yer bulalım diyordum Murtaza Bey.'

'Biz, bir iki yer peyledik. Şimdi oralara bakarız, hangisini beğenirseniz, orada kalırsınız.'

Muhtar ve birkaç köylüyle birlikte, daha önce belirlenen yerlere gittiler. Zaten evler birbirine yakın ve büyük olmayan bir alan içindeydi. Numan Hoca, ilk baktıkları yeri beğendi. Eşyaları getireceği günü ve yardım edecek kişileri kararlaştırdıktan sonra, köyden ayrıldı.

*****

Eşyaları getiren kamyonun yaklaştığını haber alınca, muhtar ve eşyaları indirecek kişiler, evin önüne gidip, beklemeye başladılar. Bir süre sonra kamyon da evin önüne yanaştı. Şoför inip kapakları açınca, eşya olarak göze çarpan; bir somya, bir yatak, bir masa, bir sandalye ve raflar oldu. Geri kalanların hepsi karton kutuydu.

*****

Muhtara iyiden iyiye bir merak sardı. Bu kutularda ne olabilirdi ki. Dayanamayıp, yalancı bir gülümsemeyle Numan Hoca'nın yanına gelerek sordu:

'Köyü zengin etmeye karar verdin galiba Numan Hoca.'

Şüphesini anlamazlıktan gelen Numan Hoca:

'Öyle de sayılabilir Murtaza Bey.'

'Kutularda altın mı var?'

'Altın değil ama, altın değerinde olan şeyler var.'

'Anlayamadım.'

'Kitaplar var, Murtaza Bey.'

'Ne yapacaksın onları, burada satacak mısın?'

'Benim kişisel kitaplarım. Okuduklarım ve okuyacaklarım.'

Bundan sonra Muhtarla aralarındaki konuşma kesildi. 'Güle güle otur' dileğinde bulunduktan sonra, oradan ayrıldı. Yolda ilk rastladığı Ciritoğlu Elvan'a içini döktü:

'İnan ki, bu Numan Hoca tekin değil.'

'Adam yeni geldi Muhtar, bu kadar çabuk nasıl anladın.'

'Adam dediğin çocuk, bir kamyon kitap getirdi. Deli midir nedir, anlayamadım.'

'Ne yapacakmış onları.'

'Okuyacakmış. Hocalığa mı geldin be çocuk, kitap okumaya mı?'

'Her şey zamanla anlaşılır be muhtar. Üzme tatlı canını.'

'Doğru söylüyorsun Elvan, bekleyip göreceğiz.'"

Kemal Bekir, Piyango (5) adlı öyküsüne geçmiş zamanla başlıyor.

"İsmail sık sık okuldan kaçar, akşama da okuldan gelir gibi eve gelirdi. Bütün günü nasıl geçirdiğini hiç sormayın. Sinemalar, kahveler, bilardo, tavla, kağıt oyunları ne güne duruyor? Cebinde metelik olmaz, ya da kafa dengi bir arkadaş bulamazsa böyle yerlere giremez, o sokak, bu sokak şehri dolaşır, hava da güzelse, kırlara, bayırlara açılırdı. İşsiz güçsüz saatler geçer mi? Geçmez. O da hem yürür, hem de hayallere dalardı. Böylece kurtulurdu avarelikten. Sözgelişi, yolda giderken birdenbire bir kutu görse, ya da bir cüzdan, bir çıkın. Önemli olan ne gördüğü değil de, açıp baktığı zaman içindeki on tane bin liralık. Öyle ya, açıp bakmış, kutudan, cüzdandan ya da çıkından on tane binlik çıkıvermiş. Bak, işte sen, o zaman neler olur? Önce kendine üç takım elbise... Sonra babasına, anasına, kardeşlerine. Hayır, bunların hiçbirini yapmamalı. Kendine de elbise falan almamalı. Daha önce, kendilerini, ömür boyu iyi yaşatacak bir iş tutmalılar. Ee, ona da bu para yetmez ki... Öyleyse yirmi bin... Olmadı, bir hesap daha; elli bin... Yürü babam, yürü! Hani ya, meydana çıktığı yok! Her halde paracık-

lar, şu taşın altında, şu aralıkta değil. Yok canım, o bin liranın tekine çoktan fit.

Bu hayaller bir hafta sürebilirdi. Daha sonra araya dersler girer, bir gün gelir, yine okuldan kaçmalar başlar. Bu defa şöyle bir hayalle kafasını yorar da yorar. Bir bilet alsa... İki buçuk liraya kıyıp bir yarım bilet alsa... Şıp, elli bin lira çıkıverse... eline yirmi beş bin mi geçer? Yok, olmadı. Neden bütününü almadı? Ama ne bilsin çıkacağını canım! Bu kadarına da şükür!... Ya bir de şöyle olsa... anlaşılan güçlü bir inanç, onu, sıkı sıkıya sarmış da hayâli bu yollara düşüyor. Evet, İsmail, sözgelişi, bir bilet almış. Hem de bütün bilet. Numarası da filan filân... Çekileceğinden bir gün önce, 'nasıl olsa bana para çıkmaz' demiş, aklı sıra bir enayi bulup satmış... Sonra da bir bakıyorsun, elli bin lira o bilete vuruvermiş. Eyvah! Birkaç gün de böyle acıklı hayallerle geçerdi.

İşte, böyle okuldan kaçtığı bir günü, miskin miskin düşüncelerle geçirip eve gelmişti.

Akşam, her zamanki gibi anası, babası, kardeşleriyle Tanrı ne verdiyse yedi. Herkes bir köşeye çekildi. İsmail de sersem, saman dolu bir kafayla gerindi, kıyıdaki mindere sırtüstü uzandı, bir dizini dikti, öbürünü üstüne koydu. İliklerine kadar bir rahatlık, bir dinlenme duydu. Gözlerini tavana dikti, dalıp gitti. Hep aynı şeyleri düşündüğünden neyi düşündüğünü bilemiyordu. Hayatını öylesine bir piyango biletine bağlamıştı ki... Bir masalı andıran tatlı rastlantıyı, belki yüzüncü defa düşünüyordu. İşte, bileti bir enayi arkadaşına satıyordu yine. Kiremitlerden sızmış yağmur sularının tavandaki izlerini bir şeye benzetiyor, ancak o zaman düşleri değişiyordu. Şuna, şuna, daha başka şeylere benzetiyor, o bir şey, bir şeyi, daha başka şeyi çağrıştırıyor; Afrika, Amerika, Kristof Kolomp, tarih dersi, tarih öğretmeninin göbeği, minicik kulakları, ünlü sıfırları, derken sınıfta kalmak... İşte, tam bu sırada yardımına masalı yetişiyor; biletine elli bin lira çıkıveriyor. Ama ah, yazık, kendinde değil. Çünkü bileti satmış.

Anası küçük kardeşlerinin yardımıyla sofrayı kaldırmıştı. Günlük kazanıp, günlük yaşayan bir ailenin gecesi başladı. Ana kendini evin işlerine verdi. Çocukların aklını yine oyunlar aldı. Baba kendince

iş güç sahibi. O, öyle olmayacak hayaller kuran bir insana benzemiyor. Günde üç buçuk kuruş getiren, köşe başındaki nalıncı dükkanını biraz genişletip büyütse yeter, başka bir şey istemez. Sigarasını çıkardı:

'İsmail,' dedi, 'getir şu lâmbayı!'

Sigarasını parmakları arasında yuvarladı, yumuşatmaya çalıştı:

'Hadi, ver şunu!'

İsmail, bileti sattığı çocuğun elinde paraları görüyordu o sıra: 'Eee, artık bana ne alacaksın?' diyordu. 'Hiçbir şey!'"

Genel Örge

Oktay Akbal, Garipler Sokağı (6) yapıtına genel örgeyle başlıyor.

Genel örgede yazar, gereksiz betimlemelerden kaçınmalıdır. Burda verilen örneklerde gereksiz betimlemeler yoktur.

"Garipler, iki mezarlığı birbirine bağlayan bir köprü gibidir. Mezar taşları ile başlar, öyle biter. Bu sokak, dertlerini bir kaşık suda boğmasını bilen insanlarındır. Yirmi dört saat saniyesi saniyesine yaşanır. Sokağın insanları her akşamüstü arnavutkaldırımlarını terk edip ilk mezar taşı ile karşılaşınca kendilerini bambaşka bir dünyanın insanıymış gibi değişik bulurlar.

Sabah önce buraya gelir. İlk fabrika düdükleri çınlarken pencerelerde iğreti duran beyaz çarşaftan perdeler, tutturuldukları topluiğneden kurtulup yana düşünce, odalar bir tiyatro sahnesini andırır. Yer minderlerinde telaşla kahvaltılarını atıştıranlar, bir fincan suda ve cep aynası karşısında haftalık sakallarını tıraş edenler, dar leğenlerde suratlarını yıkayanlar, uzun donlarının üzerine pantolonlarını çekip sokak kapısının yolunu tutanlar... Şehir en tatlı uykusundadır. Garipler'se çoktan dirilmiştir, her evde, her odada bir canlılık başlamıştır. Merdivenlerden gürültüler, odalardan bağrışmalar gelir. Evlerin kapıları insanların ardından kapanır. İşçiler, okula ya da usta yanma giden çocuklar, tek tük memurlar, işlerinin başına koşan insanlar, telaşlarının izlerini sokağın kaybolmayan çamuru üzerinde bırakıp geçerler. Birkaç atlı araba arkalarından evleri yerinden sarsarak atılır.

İş güç sahipleri gittikten sonra güneş belirir. Evlerin açık pencerelerinden dolar, en gizli yerlere, vücut sıcaklığını taşıyan yataklara, uyuklayan yumurcaklara kadar uzanır.

Sokak bir koridor gibidir. İki yanına dizilmiş, sayısı belli fakat içindeki insanların sayısını ancak Tanrı'nın bildiği ahşap kagir evleri birbirine bağlayan ortak bir şerit. Garipler'in insanları bu sokağın Tanrı tarafından yalnız kendileri için yaratıldığına inanmışlardır. Sokaktan her geçen yabancı ilgiyle gözden geçirilir, çocuklar öteki çocuklara pusu kurar; kadınlarsa başka kadınları arkalarından çekiştirir, bin bir kusur bulurlar. Yolunu şaşırıp da bu sokaktan geçenler ilk bakışta nereye düştüklerini anlayamazlar. Her kapı önünde, allı, yeşilli, morlu basmalar giyinmiş kadın ve kızlar, kahve içinde sandalyelere çökmüş kasketli, şapkalı, başı açık, perişan erkekler, yalınayak yaygaracı çocuklar; pencerelerden yarı bellerine kadar sarkan kadınlar insanı şaşırtır, bu sokağın bu şehre ait olup olmadığından kuşkuya düşürür.

Garipler'de her çeşit insan vardır: Manav, kunduracı, kasap, arabacı, gazete satıcısı, memur, emekli, ustabaşı, amele, işçi kız, dul, ihtiyar çocuk... Bütün şehri gece yarılarına kadar ince sesleriyle inim inim inleten; en geç çıkan gazeteleri, tramvay duraklarında, meydanlarda, gazino içlerinde avaz avaz bağırarak satan küçük müvezziler ve ufacık kutularıyla her yerde karşılaşan, yırtık pantolonlu, ayakkabısız, kabak kafalı, zedelenmiş sesli karamela satıcıları hep bu sokağa aittir. Onlar en umulmadık yerde görülürler. Şehrin en kalabalık yerlerinde, sokak sakinlerinden birini görünce ona gülerek bakar, 'Merhaba ağbi', diye selam verirler. O zaman, o adam bir gazete alır, parayı öder. Uzaklaşırken, çocuk onu gözleri ile izler, içinden, 'İşte bizden biri,' der. Yanında başka bir çocuk varsa ona ağbiyi gösterir. Kocaman şehrin göbeğinde sürü sürü yabancı arasında bir dosta, bir bildiğe rastladığından sevinçlidir. 'Yazıyor, son havadisler, cinayeti yazıyor, Çörçil'in son nutkunu yazıyor,' diye kalabalığı en koyu yerinden deler.

Her ev, elleriyle çalışan insanlarla doludur. Kadın, erkek, çocuk, her insan elleri ile bir şey becermesini bilir. Elleri vücutlarının en gözde yeridir. Onlarla birçok vücutlar doğar, yaşar, yer, içer, büyür. Her insan bir baltaya sapasağlam bir sap olmasını bilmiş, işine silaha sarılır gibi sarılmıştır. İşsiz insanlara iyi bir gözle bakılmaz, sanki onlar adam sayılmaz. Onlarca bıyığı terlemiş her delikanlı sabahla işine koşmalı, akşamın ilk karanlığında evine dönmelidir. Koltuğunda bir so-

mun ekmek, bir torba yiyecekle dönen her insan alnının teri ile yaşadığından, toprağı sarsan adımlarla yürür. Memurlar, öğrenciler, en erken dönenlerdir. Fabrikalarda çalışanlar daha sonra gelirler. Manav gece vakti, vatman, gazete bayii, müvezzi çocuklar gece yarısı evlerine kavuşurlar. İşten dönüşün tadı başkadır. Sokağa güvenli adımlarla her girenin yüzünde bir şeyler yapmanın, çevresine, dünyaya yararlı olmanın verdiği sevinç vardır. Kahve bu saatlerde oynak havaların plağını çalar. Yorgun argın dönenler neşelenirler.

Her sabah mezarlığın ardındaki dünyaya geçen insanlar akşama kadar büyük şehrin malı olurlar. Onlar şehrin çarkları arasında döner dururken, kadınlar sokağın orta yerinde gürültülü toplantılar yaparlar. Kundaklarında unutulan çocuklar, salıncaklarında uykudan uyanan yumurcaklar, seslerinin tizliğini, pesliğini deneye deneye, ileride gür sesli bir manav, arabacı ya da gazete müvezzii olacaklarını belli ederler. Odalarda tencereler kaynarken çocuklar sabırsızlıkla annelerinin eteklerini çekerler. Bazıları ellerindeki kuru kenar ekmeği dişleyip bir yandan da çürük bir elma ya da armudun hoş tadını mümkün olduğu kadar uzun süre duyabilmek için meyveyi kuyruk çöpüne kadar kemirirler, çoğu defa meyve, kabukları, çöpü, çekirdekleri ile yok olur. Sık sık, tek zıpzıp ya da bir küfür yüzünden kopan kavga, çocuklar arasında bitmeyince anneler Hızır gibi imdada yetişir, suçu birbirine yüklerken iki kadının saç saça geldiği görülür. Bütün sokak elektrik çarpmışçasına bir anda ayaklanır. Kimi ondan, kimi ötekinden yana çıkar. Gürültü artınca bekçi, kısa boyu, geniş omuzlu kaputu, dünyayı ben yarattım yürüyüşü, büyük adam tavrı ile kavgaya karışır. Önce tatlılıkla kavgacıları yatıştırmaya çalışır, sonra korkutur, topunu birden semt karakoluna sürükleyeceğini söyler. Ufacık boyu ile kavgacıların arasında kaybolmuştur, yalnız sesi gelir, başı öteden beriden çıkar. Aına uğraşır, didinir, kavgacıları ayırır, kalabalığı parçalar. Herkes dağılır, sokak boşalır.

Sokağın ortasında mahalle kahvesi vardır, iyi havalarda sandalyeler sokağı boydan boya kaplar. Tavla, iskambil, domino oynanır, bol bol küfredilir. Kışın küçük kahve tıklım tıklımdır, ufacık soba gürüldeyerek durmadan yanar. Mahallenin belli başlı tipleri, genç babayiğitler, bıyıkları yeni terlemiş delikanlılar gündelik kazançlarını eritmek için

kahveye koşarlar, bir masanın başına halkalanıp kağıt oyunlarının hepsini ardı ardına oynarlar. Kumar oynamayan, dudaklarında bir sigara bulundursa bile adam yerine konulmaz.

Kahveyi bir kadın işletir, ismi Zülfü Hanım'dır. Kendisi kahvenin ardındaki odada oturur, üstelik odaları kiraya vermiştir. Sabahtan akşama kadar kahvesinin içindedir. Her gelenle sohbet eder, kahveler pişirir, çayları demler. Başı daima örtülüdür. Kahvesinden güç alır, mahallenin komandolarından biridir.

Bütün kararlar burada, Zülfü'nün fikri sorularak alınır. Burada, bekara kız bulunur; evli karısından boşatılır mektuplar yazdırılır, babalar oğullarından, oğullar babalarından şikayet eder; aşıklara öğütler verilir.

Çok zaman 'Telefunken 1935' radyoda alaturka havalar dinlenir. Alafranga başlar başlamaz hiddetli bir el düğmeyi kapatır, hemen gramofona halk havaları konur. Ahlarla, oflarla ahenge katılınır, yerine göre bir ağızdan tekrarlanır, arada bir iç çekilir. Bazen ayağa kalkılıp hora tepilir, eller tempo tutar. Bahriye çiftetellisini ustalar kalkıp döktürür. Yerden bitme bekçi, heyecanın göklere yükseldiği bir anda kahveye yıldırım gibi girer, top gibi gürler: 'Gecenin bu geç vaktinde bu ne gürültü, ne rezalet haydi herkes evine!...' diye bağırır. Ama Zülfü ve coşmuş olanlardan iki kişi onu kolundan tuttukları gibi bir sandalyeye oturtur, önüne de bol şekerli bir kahve dayarlar. Çok geçmeden bücür bekçi de şarkılara karışmaya, el şaklatmaya -göbek de atmak ister ama, bunu üniformasına yakıştıramaz- olduğu yerde sallanmaya koyulur. Derken, uzun bir seferden dönen çift beygirli, mavi manzaralarla süslü bir araba kahvenin önünde durur, arabacı çakırkeyif atlar, gürültülerle karşılanır, kahveden içeri bir fatih gibi girer. Coşkunluğun arttığını duyan konu komşu pencerelere birikmiştir. Bekçi artık eğlenceye son vermenin zamanı geldiğini düşünür. İlk önce gramofon, sonra ehlikeyifler susturulur, herkes birer ikişer, bağıra çağıra evlerine gider.

Zülfü'nün kahvesi bütün semtte tanınmıştır. Polis karakollarında sık sık ismi geçer. Zülfü dudaklarında sigarası, başında dallı örtüsü ile akşama kadar ödevinin başındadır. Bazen gecenin geç bir anında iki polis Zülfü'nün kahvesine baskın yapar, kumar oynayanları suçüstü ya-

kalar. Ertesi gün kahve belli olmayan bir süre için kapatılır. Her kapatılıştan sonra Zülfü en yeni çarşafını sırtına geçirir, kapı kapı dolaşır, kahvesini yeniden açtırmak için didinir.

Kahvesiz mahalle kasvetli olur. Geceleri insanların canı sıkılır. İyi havalarda sıra sıra evlerin karşılıklı pencerelerinde çifter çifter başlar belirir. Hafif ışık altında karşıdan karşıya alçak sesle konuşulur. Delikanlılar sokak boyunca kol kola bir aşağı bir yukarı gidip gelirler. Her birinin dudaklarında sigaralar parıldar. Aşka ait şarkıların gözyaşı dolu sözleri havada parçalanır. Gecenin bu geç saatlerinde genç kızlar derin derin göğüs geçirir, kocaya yeni varmış olanlar kız arkadaşlarına kısık sesle bazı gizli anılarını anlatırlar. Genç gelinler yepyeni yatakları döşeme üzerine itina ile serer; yastıkları, yorganı özenle yerleştirirler. Erkekleri kapıyı örter, yalnız pencere aralık bırakılır."

Adnan Özyalçıner, Gözleri Bağlı Adam,(7) öyküsüne genel örgeyle başlar.

"Bitek ovanın ortasından kıyı boyunca uzanan Yalova-Karamürsel karayolu gecenin bu geç saatinde oldukça sessiz ve karanlık olurdu. Ara sıra son hızla geçen ağır yük kamyonlarının uzun ışınlı farları yolu aydınlatır ya da şehirlerarası otobüslerinden birinin pırıl pırıl ışıklarıyle bir yıldız ışığı gibi kayıp gittiği görülürdü. Onlar da olmasa yolun deniz tarafında sıralanan yazlık evler, beri yanda da kimi yerde ovaya sarkan yamaçlarla ta dipteki vadilere saklanmış köyler aynı karanlığın içinde eriyip giderdi yaz kış. Onlar da olmasa ne geniş, dümdüz, yağ gibi kayganlaşmış kara asfalt, ne uğuldayan deniz, ne de uzun boyunlu gündöndülerle ağır başakların hışırtıyla sallandıkları ova, kayalık yamaçları kaplayan zeytinlikler ayırt edilebilirdi. Yalnızca uzayıp giden bir karanlıkla denizden yanı az aydınlık, dağlara doğru gittikçe koyulan bir gökyüzü... Ve dağları, ovayı, denizi kapkara bir dumanla saran gece sisi.

Yalova'dan Altınova'ya kadar böyleydi yol. Altınova'ya yaklaşırken gözleriniz yoğun bir ışıkla kamaşırdı. Burada uzun ışınlı farları söndürseniz de olurdu. Şoförler de öyle yapıyordu. Asfalt, Amerikan hava üssünün telörgülerini aydınlatan projektörlerle ışıl ışıl parlardı. Artık geride bırakılan Yalova'nın, yaklaşılmakta olan Karamürsel'in

pır pırlı ışıklarını büsbütün donuklaştıran bir donanma ışığıydı bu. Önemli bir bayramın kutlandığı bir şehrin ortasından, çılgın bir şenliğin içinden, bir ışık denizinden geçilir gibiydi. Alanı çeviren telörgülerin her deliği, dibinde biten otlara kadar, çığ ışıkta parıldardı. Sisi de, dumanı da dağıtan dev jeneratörlerin fışkırttığı demet demet ışınlarla dupduru aydınlatılan gökyüzü sayısız çelik antenlerin üstünde gerili dururdu.

Burada gökyüzü vınıltılı bir titreşimle denize kadar uzanıyor, aydınlığının bir bölümü İzmit Körfezi'nin duru sularında yansımalar yapıyordu. Böylece, çepçevre aydınlanan denizle birlikte körfezi upuzun bir çıkıntıyla kapatan Dil Yarımadası bütün dehşetiyle ortaya çıkıyordu. Karşı kıyıya varmasına, körfeze giriş çıkışı kapatmasına nerdeyse bir parmak vardı, denizin yalnız o kadarı bize kalmıştı. Orası da karanlıktı. Sisli, dumanlı. Görünmüyordu. Yok gibiydi.

Üs'te üç vardiya çalışılırdı. Son vardiya sabahın olmasını bekliyordu. İşi gecenin on birinde almışlardı. Şimdi beşe yaklaşıyordu. İki saat sonra işi bırakacaklardı. Onarım bölümünde üç kişiydiler. Çalıştıkları yer, büyükçe bir barakaydı. Saçtan yapılma askeri bir baraka. Gündüzleri güneş sacı kızdırdığından sıcaktı içeri hâlâ. Kapıyı açmışlardı. Sabah serinliği vursun diye.

Çalışanların üçü de Karamürselliydi. İkisi, kasabanın yerlisi, Türktü. Üçüncüsü, köyden inip sonradan kasabaya yerleşmiş Boşnaklardandı. Adı Hayri'ydi. Ama Hayro derdi herkes ona. İri yapılıydı. Geniş omuzları vardı. Öteki Boşnakların tersine esmerdi. Karayağız dediklerinden. Et, iri kemikli gövdeyi sıkı sıkı sarmıştı. Taş gibi sert duruyordu. Arkadaşları cılız iki çocuk gibi kalıyordu yanında. Tombalak, patlak gözlü olanı, Vedat, eski bir şofördü. Palabıyıkları olan Hüsnü'nün ise masmavi gözleri vardı. Üçü de dalgındı. Sabah mahmurluğu içindeydiler. Vedat usta, üstüpüyle bir şanzımanı silip temizliyor, Hüsnü kalınca bir saca raspa yapıyor, pas duman gibi tozuyordu havada. Hayro, barakanın ayrı bir köşesinde bir pistonu yuvasına alıştırmaya uğraşıyordu. Cigarayı ağzında unuttuğundan külü parmak gibi uzamış, dalıp gitmişti.

Çocukluğuyla delikanlılığı köyde geçti Hayro'nun. Kasabaya uzak bir dağ köyünde. Bütün köylüler gibi o da hayvanları güttü, tarlada çalıştı. Patatesle tütün ekerdi onun köyü. Patatesi bayırlardaki tarlalarda, tütünü aşağıda ovada yetiştiriyorlardı. Oturdukları evler ta tepedeydi. Dağı inip çıkmakla geçerdi hayatları. Çevre ormanlıktı. Askerde jandarmaya ayırdılar Hayro'yu. Sınıra gönderdiler. Biraz para edindi oralarda. Döndüğünde yeniden dağı inip çıkmayı, ömür boyu kasabadan, şehirden uzak kalmayı gözü yemedi. Kasabada bir ev yaptırdı. Askerden dönüşünü sabırla bekleyen köydeki yavuklusunu alıp kasabaya, yeni eve gelin getirdi. Her şey iyi, hoştu. Ama kasabada iş yoktu. Yılmadı Hayro. Bağlara kirizma yapmaya gidiyordu. Karısı da mevsimine göre kiraz, erik, zeytin topluyordu. Kasabanın meyvacılıktan başka geçimi yoktu zaten. İnsanlarının bir bölüğü de balıkçıydı. Hayro ırgatlık dışında iskelede hammalık da yaptı. Meyve-sebze motorlarına sandık taşıyordu. Bir ara bu motorlardan birine tayfa oldu. Kaptan, Hayro'nun babasını tanırdı. Delikanlıyı da sevmişti. Motorculuğu öğretti ona. Makinist oldu. Bir ara sert rüzgarlarda ciğerlerini üşüttü. Motorculuğu bıraktı o zaman. Bir süre kalafatta ufak tefek onarım işlerinde çalıştı. İyice de pişti bu işlerde. Ama kazancı azdı. Para yetmiyordu. Çocukları da vardı şimdi. İki kızıyla bir oğlu. İşte bu sırada bacanağı Muyo (Mustafa) imdadına yetişti. Onu Amerikalıların yanma aldırdı. Hayro, Karamürsel Amerikan Hava Üssü Ana Tamir Bölümü'ne kalifiye işçi olarak alındı. Muyo, üs'te garsonluk yapıyordu. Amerikanlıların garsonuydu. Snack Bar'da çalışıyordu. Karton karton Amerikan cıgaraları, gazlı çakmaklar, çeşit çeşit kalemler, keskin cilet bıçakları, traş makineleri getirir satardı kasabada. Cebi cikletle dolu olurdu. Hayro'nun çocuklarına gönderirdi her zaman.

Ya anlattıkları? Neler anlatmazdı ki... Her zaman aralarında olduğundan, evlerine serbestçe girip çıkardı. Her şeyi gözleriyle görmüştü. Bir düğmeye basmakla duvara gömülüp çıkan yataklar mı istersin; hiçbir pencere açılmadan kendi kendine rüzgarlanan, soba moba olmadan kendi kendine ısınıveren odalar mı istersin; yoksa en koyu kışta bile ıpılık ısıtılabilen, saksılarında yaz çiçekleri biten açık balkonlar mı istersin... Karıların, önünde, sere serpe dolanışları, işmarları da cabası..."

Fahri Erdinç'in *Ayçiçeği* (8) adlı öyküsünden genel örgeye bir örnek.

"Akvaryumda kuyruk çalımı ile süzülen balıklar, nasıl her çırpınıştan sonra camın bir yüzüne bakar kalırlarsa, hapishanede de öyle. Ne tarafa baksan dört duvar. Avlular da tavanı açık birer hücreden farksız. Hele sıcak günlerde yüzlerce adamın gezindiği bu avlular, sevkiyat vagonlarını, ağılları veya gemi ambarlarını hatırlatır. Eğer Anadolu'nun nüfus kesafeti (yoğunluğu), buranın yüzölçümüne göre hesaplanırsa, santimetre kareye bile birkaç adam düşer.

Dizlerinde bir yatalak tutukluğu hissedenler, günün uzunu gezinirler. Kiminin yürüyüşünde parasını kaybetmiş bir çocuk tereddüdü, kiminde sanki ihaleye koşuşan bir acele, kiminde deli savsaklığı... Sigara dudaklarında, öfke de burunların ucunda.

Güneş, yalnız öğle saatinde kuşbakışı görür bu avluyu. İşte o zaman duvar diplerine yığılıverirler. Onlar için toprak, ranzalardaki böcekli şiltelerden daha yumuşaktır. Bir müddet bezgin türküler duyulur. Bu türkülerde hep 'Nerde akşam orada sabah' avareliği! Gel gör ki aylardır burada akşam olur, sabah yıllardır burada karşılanır. Türküler onları efkarlandırırsa da, gelip çöken tavlı bir uyku ile dünyayı unutuverirler.

Öyle bir sessizlik olur ki avluda, oradan bir kör geçse hepsini çiğneyebilir. Artık bu manzara, içine filit sıkılmış çok sinekli bir odayı andırır. Ne tarafa baksan, düştüğü yerde debelenen sinekler gibi cümlesinin karnı havaya gelmiştir.

İşte o gün, tam bu ölgün dakikalarda ansızın yer yerinden oynadı. Hatırı sayılır bir zelzele!... Şaka değil, bu aklına estikçe tutan yer sıtması yürekli adamın bile ödüne kundak sokuyor. Hemen can havliyle silkinip davrandılar. Artık kimsenin ağzından 'Allah Allah'tan başka kelâm alabilirsen aşk olsun. Birkaç saniyenin içinde ana baba gününe döndü avlunun içi... Yıkıldı yıkılıyor derken durdu.

Henüz kimse korkusunu yutkunamadan, bir de baktılar ki, Deli Bekir hâlâ paşazade uykusunda.

-Ulan, dediler, kalk, hareket oluyor!...

Bekir, yazma mendili yüzünden çekmeden mırıldandı:

-Ne hareketi be?

-Zelzele ulan, kalk, her yer çatırdadı!...

Bekir, başının altındaki taşı düzelterek bir yan değiştirdi:

-Yıkılsın isterse cehennemin ahırı, dedi, babamın mülkü değil a?

-Yahu kalk, dediler, zelzele dediğin üçler...

-Keyfi bilir.. Yıkmazsa hatırım kalır temeline..... yerini!

Dünya yansa bir karış hasırı yoktu Bekir'in. Uyandıramadılar. Altında zelzeleye tutulduğu çatının yıkılmasına yalnız o duacıydı. Ama yıkıntıda ezilecekmiş, umurunda mı? Hapishane bunun burası...

Allah biliyor ya, şu zelzele üçlese, her yer kapı olsa da fırlayıp çıksak diye tetikte beklediler. Ne çare ki üçlemedi. Zaten Gardiyan Osman, her zaman söylerdi onlara: 'Köpeğin duası kabul olunsa, gökten kemik yağar!'

Ertesi sabah gazeteler de yazdı zelzeleyi... 'Hasar yoktur' diyorlardı. Vardı halbuki... Hapishanede, münferit hücrelerin avlusu ile koğuşları ayıran duvarın bel verdiği neden sonra görülmüştü. Gerçekten en safalı yeriydi avlunun burası. Tam hücrelerin kapısıyle, avluyu gören nöbet kulesinin arası. Sulanır, süpürülür, akşamüstleri burada sohbet edilirdi. Sohbet dediğim, hatıralardan söz açılır, kimi boncuk işler, kimi mektup yazar, gazete okunur, sonra gazete yazsın yazmasın, bir fasıl da af kanunu müzakere edilir. Hele bu akşam oturumlarında bal damlar Deli Bekir'in ağzından. Yankesici hikayeleri anlatır. Zaten kendisi de bu suçtan giymiş cezayı. Fakat ona sorarsan, yalnız vurgunculara vurduğu için alnı açıkmış. 'Fukaranın cebini yoklarım, parası azsa gene koyarım yerine!' diyor.

Şimdi bu duvarın bel vermesi meselesine en çok Bekir'in canı sıkıldı. Çünkü özene bezene küçücük bir bahçe meydana getirmişti köşecikte. Zaten ona, bir bu merakı yüzünden, bir de zerdali çekirdeği ile kafayı tütsülemesinden ötürü 'Deli' dediler. Evet vakti kerahette (akşamcıların içkiye başlama zamanı) o kinin acısı zerdali çekirdeğinden kırk tane yutar Bekir... Kabuğu ile değil, tabii, ayıklar onları... Turfandalığı geçtiğinden beri olanca parasını, zerdali için kantine yatırıyor. Başkaları da, biriktirdikleri çekirdekleri ona veriyorlar. Ne, hapishaneye komposto niyetine sefertasında giren votkada, ne de biber dolmasında saklanan esrarda gözü vardı Bekir'in... Her akşam kırk zerdali çekirdeği yetiyor ona. Hem de yutar yutmaz çakır keyif oluyor.

-Ne rakıya, ne şaraba benzer, diyor Bekir, ceryan yutmuşum gibi birden kellem şavklanıyor!

Böylece kellesi şavklandı mı, artık bahçesine baka baka sigara tellendirir. Bahçesinde elbette yediveren gülü yetiştiremedi Bekir. Ancak birkaç duvar sarmaşığı ile bir kök ayçiçeği tutturabildi. Sarmaşıklar, doğar doğmaz leğenin kenarına tutunan zamane çocukları gibi, tez günde duvara tırmandılar. Fakat ayçiçeği, günde bir öğün güneş gören bu köşede nazlı büyüdü.

Anadolu'nun 'Günebakan' veya 'Gündöndü' dediği bu çiçek, adam boyunu aştığı tarlalarda, sabahları doğuya, akşamları batıya bakar. Bükük boynu üzerindeki çiçek yüzü ile, sanki aklı varmış gibi güneşi kovalar."

Ruşen Hakkı'nın *Uzlaşma* (9) adlı öyküsünden genel örgeye bir örnek.

"Akşama doğru şöyle bir yağıp geçti, yollar arazözle sulanmış gibi oldu. Caddelerde, sokaklarda biriken ve kokuşmaya yüztutan çöplerin üstünden havalanan karasinekler kuytulara doğru uçuştular, dükkanlara, evlere doluştular. Karasineklerin bu beklenmedik göçü karşısında şaşıranlar, daha sonra, ellerine geçirdikleri gazetelerle, bezlerle, havlularla sineklere saldırdılar, ünlenmemiş konukları kovup dükkanlarının kapılarını, evlerinin pencerelerini kapadılar.

Uzayıp giden grevden söz ettiler...

Yağmur geçince, saçakaltlarına sığınanlar canlanıverdiler. Çalık adımlarla duraklara varıp kuyrukları uzattılar. Dokuz kişilik minibüslere on beşer on beşer doluşmaya başladılar. Minibüs şoförlerinin keyfi yerindeydi, muavinlerin cakasına can dayanmıyordu. Ahmet Usta, iyice dolan minibüsün önünde kakılıp kalmıştı. Muavin, Ahmet Usta'nın kolundan tutmuş çekiştirip duruyordu:

-Hadi beyamca, sallanıp durma, atla da tüyelim!

Ahmet Usta, muavinin bileğinden sıkıca kavrayıp kolunu kurtardı; yarı döver, yarı söver gibi baktı; kalınca söylendi:

-Taşıtta yer mi kaldı delikanlı? Hadi, benim yerime sen atla da tüy bakalım!

Muavin diklenecek oldu, Ahmet Usta'nın eli havaya kalktı, araya girdiler; muavin güçlükle bindiği minibüsün kapısını güçlükle kapa-

dı. Minibüs kalkarken, muavin, köşeye kıstırılmış bir kedi gibi bakıyordu Ahmet Usta'ya...

Çukurlardan korunmak için bir dansöz gibi kıvıran kırmızı bir minibüs yanaştı durağa. Önünde, sarı renkle ve özenle 'Miras Değil Alın Teri' yazılıydı. İnenler olunca, minibüs yarı yarıya boşaldı. Ahmet Usta, orta yaşlı bir kadının yanına oturdu. Muavin, 'sıkışalım abiler, sıkışalım ablalar' diye yırtınıp duruyordu. Sıkıştıkça sıkışmışlardı. Ama muavin hâlâ yırtınıp duruyordu. Bu kez doğrudan Ahmet Usta'ya seslendi:

-Koltuğu üçleyelim abicim!

Koltuk iki kişilikti ve Ahmet Usta yanındaki şişmanca kadını sıkıştırmamak için koltuğun ucunda oturuyordu. Öfkeliydi. Öfkesini bastırarak şoföre seslendi:

-Arkadaş, bu kadar paracanlısı olmayın, taşıtta kımıldayacak yer kalmadı. Hem vatandaşa, hem taşıta yazık!

Şoför, şöyle bir yan dönüp Ahmet Usta'ya baktı. Ahmet Usta'nın yutulur lokma olmadığını anlayınca, gözlerini güleçledi, söylenecek sözüne dirhem vurdu:

-Ne yaparsın be abiciğim, ekmek parası!

Sonra muavine bağırdı:

-Hadi sarsaklanma, atla, gidiyoruz...

Minibüs sarsıla sarsıla ve gene bir dansöz gibi kıvıra kıvıra gidiyordu. Duraklardaki kuyruklar bitecek gibi değildi. Bazı yerlerde yakılmaya çalışılan çöp yığınlarından pis ve dayanılması güç bir koku yayılıyordu çevreye. Şoförün yanındaki yaşlı adam yüksek sesle dertleniyordu:

-Bu grev biraz daha sürerse, ya duraklarda minibüs beklemekten ya da bu pis kokudan ölüp gideceğiz.

-Haklısın beybaba, dedi şoför, ama korkmayın, biz sizleri sokakta bırakmayız, canımızı dişimize takar çalışırız. Önemli olan taşıt değil, çöp... Bir grevdir çıkardılar başımıza, üç aydır anamızdan emdiğimiz süt burnumuzdan geliyor fitil fitil! Neymiş grev? İstemeyen çalışmaz, aldığı parayı az bulan çeker gider. Ben yetkili olsam, askerlerle bir günde temizlerim ortalığı...

-Bu o kadar kolay değil, dedi arkalardan biri.

-Sen grevi çocuk oyunu sanıyorsun herhalde, dedi bir başkası da.

Ahmet Usta da girdi söze:

-Hani ekmek parası diyordun demin? Sen ekmek paranı düşüneceksin, dokuz kişilik taşıtına on beş kişi dolduracaksın, iyi; ama iş grevdeki arkadaşlara dayanınca, kötü; böyle mi düşünüyorsun yani?

-Benim demem o değil, diye bocaladı şoför. Ekmek parasına saygım vardır abicim! Bunların derdi ekmek parası değil, bunlar ideoloji yapıyorlar bal gibi...

Dikiz aynasında göz göze geldiler.

Ahmet Usta dudağının kıyısıyla gülümsedi.

-İdeoloji nedir?

Şoför, gözlerini aynadan kaçırdı. Yaklaşmakta olduğu duraktaki kalabalığa baktı; muavin, ergenliğin çatlak sesiyle sordu:

-Var mı inecek?

Kimseden ses çıkmadı. Muavin bezgince söylendi:

-Bir kişi daha sıkıştırırız Haydar abi!

Haydar gazlayıp geçti durağı; gözlerini yeniden dikiz aynasına verdi; Ahmet Usta'nın aynaya çakılıp kalan gözlerini görünce, içine kurt düştü. Gülümsemeye çalıştı.

-Akşamın tadını kaçırmayalım be abi!

-Doğru dedin, dedi Ahmet Usta, ne akşamın tadı kaçsın, ne ağzımızın tadı, ama şu var: Akşamın da, ağzımızın da tadı kaçmasın istiyorsak, bazı gerçekleri bilmemiz gerekiyor. Sendikanın üç aydır süren grevi için ideolojik dedin, bu söylediğin doğru olabilir, ama senin ideolojiden anladığın nedir? Hele bunu bir öğrenelim arkadaş...'

Aydın Doğan'ın *Güğüm* (10) adlı öyküsünden genel örgeye bir örnek.

"Hacıbayram'a uzanan sokağın başında küçük bir kalabalık birikmişti. Eskiden polis karakolu, şimdi üstü otel, altı ayakkabı mağazası olan tarihi taş binanın duvarı dibinde oluyordu bunlar.

Orta yere konan, eskimiş, orta büyüklükte bir alüminyum güğüm vardı. Şapkası kopmuş olduğundan, bir elin rahatça girdiği ağzından içine bakanlar, suyun parlak titreşimlerinden başka şey göremiyorlardı.

Tam dolu değildi, öyleyse bunu güğümcünün dediği biçimde tutup havada iki dakika bekletmek zor olmasa gerek. Biraz yoklayanlar, deneme kaldırışı yapıp ağırlığına bakanlar bu kanıya varıyorlardı. İçinde dokuz, bilemediniz on litre su ancak bulunabilirdi, bu ağırlığı tek elle kaldırıp iki dakika bekletmek bazıları için kolay görünüyordu. Bu ilginç gösterinin başına toplanmış olanlara, sokaktan gelip geçenler de katılmıştı.

Güğümcü, elinde tuttuğu kordonsuz saatine bakarak zamanı belirliyor, onu kronometre gibi kullanıyordu. Bu arada 57. saniyede gücü tükenen adam, kendisine ilgiyle bakanlardan utanmış gibi güğümü yere bırakırken, zoraki, masum bir gülümsemeyle oradan uzaklaşmıştı. O gitmişti ama, sırada başkaları vardı. Bir düğmesi kopuk, kirli, koyun postundan gocuklu güğümcü, bağırarak anlatıyordu: 'Kulpundan tutmak yok, ağız kıyısından tutacaksın, başparmakla işaret parmağını kullanacaksın, tek elle, işte böyle' diyor, kendisi örnek tutuşu yaparak gösteriyordu. 'İster ayakta dur beklet, ister gezin, işte böyle' diyor, güğümü gezdiriyor. Bir yandan sürdürüyor. 'İster şöyle, ister böyle iki dakika tut iki bin lira kazan. Kuvvet gösterisi burada! Gücünü göster kazan. İki dakika tutana iki bin, dört dakika tutana beş bin lira veriyorum. Beş yüz lira ver katıl, beş bin lira kazan. Herkes katılabilir, herkes kazanabilir, işte böyle, aha şöyle, hilesi yok hurdası yok, katılırken peşin kazanırken peşin, parası peşin kırmızı meşin.'

'Bu oyunda bir iş var ama ne?' diye düşünüyordu şapkalı adam. Güğümün elle tutulacak ağız kıyısına baktı, kaygan bir şey sürülmüş mü diye yokladı, yok, basbayağı bir güğüm işte. Şu var ki tutulacak yerinde hiçbir gedik, çıkıntı olmadığından ister istemez kaygandı. 'Ama olsun, iki dakika kısa sürer, iyi kavrayıp adamakıllı tuttun mu en azından iki dakikayı doldurursun, aşarsa daha iyi, iki katını kazanırsın,' diye geçiriyordu içinden şapkalı karayağız adam. Cebinden mavi beşyüzlüğü çıkarıp güğümcüye uzattı, 'Tutuyorum' dedi. Güğümcü, elindeki beşyüzlük demetine bir yenisini eklerken bir yandan değişik söz katıştırmalarıyla oyunu çekici duruma getiriyordu. Saatini adama gösterdi, saniye tam 12 rakamının üzerine gelince, 'Kaldır!' dedi. Şapkalı adam, bir hamlede yerden kopardı, güğümü göbek hizasına getirerek öylece

tutup beklemeye koyuldu. Bütün gözler onun üzerindeydi, bir adama, bir güğüme bakıyorlardı. Yamulmuş, yer yer girinti çıkıntılarla dolu eski güğüm, yapıldığından beri belki ilk kez böylesine ilgiyle izleniyordu. Saniyeler ilerledikçe güğümü tutan adamın yüzü kızıllaşıyordu. Güğümcü, beş on saniyede bir, kaç saniye ettiğini sesliyor; bir saate, bir güğümü tutan ele bakıyordu. Bütün kaslarıyla katılaşıp kalan adamın kulaklarına, çevresindeki konuşmalar anlaşılmaz uğultular gibi geliyordu."

Refik Halit Karay'ın *Koca Öküz* (11) adlı öyküsünden.

"Yatsıdan çıkan ihtiyarlar, uzaktan sessizce birkaç karaltının köye yaklaştığını gördüler. Haziran içinde mehtaplı gibi parlak bir geceydi. Gökte aydan veya güneşten değil, kendi içinden, bir kaynak gibi aheste aheste (yavaş yavaş) taşan, süzülmüş, tatlılanmış bir aydınlık vardı; yıldızlar bunun içinde sönük, şevksiz kalıyordu. Sanki sabah oluyordu; uykulu bir alacakaranlık içinde göz ötelere uzanıyor, çeşmenin söğütleriyle çit boyundaki yabani iğdeleri birbirinden seçebiliyordu. Anadolu'nun yüksek yaylalarına has sessiz, pussuz, boz renkli gecelerinden biriydi.

Köylüler lâkırdıyı kesip gözlerini yola diktiklerinden şimdi gelenlerin ayak sesleri duyuluyordu. Ortada yayvan, geniş, kocaman bir gölge vardı. Bu, galiba, bir öküzdü; iki tarafında birer adam yürüyordu. Birden anladılar: Hacı Mustafa ağa pazardan, her seneki gibi yedek hayvan almış, oğlu ile beraber önlerine katmış, getiriyorlardı. Onun âdetiydi; harman başında gider, kart, hurda bir öküz alırdı; ekini kaldırmak, döveni döndürmek, malı ambara taşımak gibi işlerde bunu iyice kullandıktan sonra güze doğru götürüp satardı. Çok defa aldığı fiyatla müşteri bulduğundan boğaz tokluğuna hayvana işi gördürmüş olur, kışın, işsiz aylarda, boşuboşuna beslemekten kurtulurdu.

Mustafa vaktiyle İstanbul'da jandarmalık etmiş, bir sürre emini (Hac mevsiminde Hicaza gönderilen para ve hediyelerin başındaki memur) yanında Hicaza gitmiş, hacı olmuş, gözü açık, hilekar bir adamdı. Malmüdürü, vergi katibi, evkaf memuru gibi her zaman işinin düşeceği nüfuzlu adamlarla senlibenli konuşan odalarına uğradıkça baş köşe-

de ikram görürdü. Zira haftada bir kasabanın pazarında bunlardan her birisinin kapısını çalar, içeriye 'Fırını iyi olur, afiyetle yeyiniz!' diye bir yağlı oğlak, yahut 'Küçük paşamızı eğlendirsin, maskara şeydir!' diyerek kuyruğu kara, vücudu ak bir kuzu bırakır, giderdi.

Kış ortasında karlar yağarken rengi kaçmadan, derisi buruşmadan kuruttuğu kayısıdan, yahut da çürütmeden, suyunu çektirmeden saklayabildiği armutlardan bir sepet dolusu bıraktığı da olurdu. Her işin ehli, meraklısıydı. Gider Kayserili muhacirlerden sucuk, pastırma yapmayı beller, Çerkez köylerinde peynircilik öğrenirdi; bütün bunlara kendinden ziyade hediye vermek için merak salardı.

Bakracını doldurup kasabaya indiğini gören köylüler: 'Hacı Mustafa bir tas götürür, bir tulum getirir!' derlerdi. Hakikaten de öyleydi... Uğrayıp içeriye canlı cansız her hafta bir hediye bıraktığı kapıların himayesiyle tarlalarını başkalarının zararına genişletmiş, su vakfına mütevelli olmuş, eski vergi borçlarını kapatmıştı. Mustafa'nın evine tahsildar uğrayamaz, jandarma sokulamazdı. Herkes, sevmiyenler, çekemiyenler bile ondan saygıyla bahsederler, 'Hacı ağa' derlerdi."

Gorki'den *Şahin Türküsü* (12) adlı öykü.

"Kıyıda üşengeç üşengeç soluk alan uçsuz bucaksız deniz, ayın mavi parıltılarına bulanan açıklıklarda uykuya dalmış, hiç kımıldamıyor. Yumuşacık bir gümüş parlaklığı içinde güneyin mavi göğüyle birleşmiş, yıldızların altın desenlerinin önünü kapatmayan, hareketsiz, saydam saçaklı bulutları yansıtarak derin bir uykuya dalmış uyuyor. Gökyüzü, durup dinlenmeyen dalgaların kıyıya doğru uykulu uykulu yayılırken neler fısıldaştıklarını anlamak istercesine denizin üzerine gitgide daha çok eğiliyormuş gibi görünüyor.

Kuzeydoğudan esen yelle yana yatmış eğri büğrü ağaçların kapladığı dağlar, doruklarını sert bir yumruk atacakmış gibi, üzerlerindeki mavi boşluğa doğru yükseltmişler, dağların sert çizgileri, güney gecesinin ılık ve tatlı karanlığına bürünerek daha da belirginleşmiş.

Dağlar derin düşüncelere dalmış. Yeşile çalan yumuşak dalgaların üzerine dağlardan kara gölgeler düşmüş. Bu gölgeler sanki buradaki biricik hareketi durdurmak, suyun dinmek bilmeyen şıpırtısıyla kö-

püklerin iç çekişini ve henüz dağların ardında saklanan ayın gümüş mavisi ışığıyla çevreye dökülmekte olan gizemli sessizliği bozacak tüm sesleri susturmak için dalgaların üzerini örtüyor.

'Allahü ekber!...' diyerek sessizce iç çekiyor yaşlı Kırım çoban Nadir Rahimoğlu. Uzun boylu, ak saçlı, güney güneşiyle kapkara olmuş, zayıf, bilge bir ihtiyar."

Gorki, cansız nesneleri canlandırıyor. Buna estetikte *özdeşleyim* denir. *İsmail Tunalı, Estetik* (13) adlı yapıtında *özdeşleyimi* şöyle açıklar: *"Özdeşleyim, hiç kuşkusuz yalnız estetik tavrımıza karışan bir özel duygu olmayıp yaşamımızda da sık sık karşılaştığımız ve yaşadığımız bir duygu türüdür. Gündelik yaşam içinde biz, bizi çevreleyen nesnelerle ilgi içine gireriz. Bu ilgi, kimi zaman özel türden bir duygu ilgisi niteliği elde eder. Böyle bir duygu ilgisi içinde nesneler ile aramızda duygusallığa dayalı, nesnelerle bir özdeş olma süreci doğar. Bu süreç, nesnelerle aramızda bir duygu birliği, daha doğrusu bizim nesnelere duygusal yaklaşmamızla oluşur. Bunun sonunda, nesneler tıpkı bizim gibi duygusal bir canlılık kazanırlar. Söz gelişi dalgalı bir denize bakıp 'azgın, coşkun deniz' yalçın kayalı dağ doruklarına bakıp 'mağrur dağ başları' deriz."*

Şimdi şunu söylemek zorunlu. Yazar, özdeşleyimi özenli kullanmalı. Özdeşleyim, okura yansıtılacak kadar canlı olmazsa yapıt çöker.

Şahin Türküsü, baştan sona özdeşleyime dayanır. Rahimoğlu, öyküde bir masal anlatır. Masal, şahinle kara yılan arasında geçer.

Şahin Türküsü, özgürlük öyküsüdür.

Lütfiye Aydın, Çizgide Bir Nokta (14) adlı öyküsünün biçim aracı ikinci tekil... Mazlum'un yaşamında dolaşıyor.

"Uzak ülkeleri özlemek gibi bir şey miydi o? Ya da bir gece trenine atlayıp, özlediğin kentlerdeki insanlara gitmek düşü mü?

Her gün geçtiğin yolun tekdüzeliğini bozan o noktanın ışıklı bir belayla taçlanmış kapısı bile binbir çağrışım uyandırıyordu sende. Önce sarı, sonra kırmızı, sonra yeşil. Derken yeniden sarı... Göz kırpan renklerin akışı geceler boyu sürüp gidecekti. Bindiğin hurda otobüsün hep aynı hatta akışı gibi.

Belli duraklardan binip hep aynı duraklarda inenlerden biriydin. Ancak bu iki nokta arasında, yalnızca otobüsün camından seçebildiğin

üçüncü bir durağın vardı senin. Orada incecik bir esinti geçerdi içinden. Kapısındaki neonlar çapkınca göz kırpan, afişleri sık sık değişen Alize Pavyon. Afişler değildi seni çeken, ışıklardı. Renkler üzerine kurduğun düşler. Yeşil ışık yanınca İstanbul'lu gençliğinin Çamlıca sırtlarını kırmızıda kimbilir ne zaman okuduğun bir Fransız romanından günah yüklü bulanık resimleri, sarıda bu bozkır şehrindeki kuruyup dökülmüşlüğünü, kırılmışlığını yaşıyordun. Hep aynı yoldan hep aynı yerlere gidip gelmenin bezginliğini.

Emeklilikten emekli olmak diye bir şey yoktu Mazlum bey. Onun sonu belliydi. İşe yaramazlık duygusunun, itilip kakılmanın öteki adıydı emeklilik. Üç dört takım elbise, birkaç çift ayakkabıyla tüketilmiş bir yaşamın noktalı virgülüydü. Tam otuz iki yıl... Boşuna yaşanılmış onca zamanın hüznünü duymayacak denli yoğun yaşadın. Tekdüzeliğin yoğunluğunu. Gençliğin tıknefes otobüslerde, hergele dolmuşlarda kirli bir soluk olup geçti. Kışın buzlu yollarında çamur yazın toz, güzlerde kurumuş yaprak... İşte bu yüzden evine hep sarının umutsuzluğu ile döndün. Çamlıca yeşili de roman kırmızısı da yüreğinin gizli bölmesinde kaldı. O bölmenin ummadığın bir anda açılacağını hiç düşünmedin. Belki bunu düşünmekten bile korktun. Yorgun yüzüne dikilecek sivri bakışlardan korktun. Karından, kızından, oğlundan... Dahası semt bakkalından, ezile büzüle iki yüz elli gram kıyma istediğin kasaptan; kehribar tesbihli, kırçıl bıyıklı ev sahibinden. Hepsinin gözlerindeki sivrilik birleşip tek sözcük olacaktı:

Ayıp! Bundan korktun Aktaş Halim Efendi Mahdumu İnhisar Emeklisi Mazlum bey..."

Osman Bozkurt, kırılmış bir grevin ertesi gününü anlatıyor *Grev* (15) adlı öyküde.

"Bozkır ayazının yaz sabahlarından biriydi. Başkent yoğun bir iş gününün sabah telaşını yaşıyordu. Ücretlerinden başka dünyalığı olmayanlar, işlerine gecikmeme çabasıyla durağa yanaşan troleybüs ya da otobüsün açılan kapılarından mermi gibi giriyorlardı...

Her gün bu taşıtlarda yolculuk yapmanın gerginliği içinde olan alt kesimlerle üst kesimlerin şiddetle çatıştığı yıllardı, 1970'li yıllar...

Hükümet her grevde, 'Bu işin altında anarşi yanlısı komünistlerin olduğunu' açıklayarak, işçileri sağduyuya çağırırdı. Sağduyunun nasıl bir şey olduğunu, açıklayana bakarak dileyen dilediği gibi anlayabilirdi.

Başkentliler, birbirlerini neredeyse her gün selamlayacak ölçüde tanır hale gelmişti. İşte o haftanın ilk günü, grevin sona erdiği haberinin ferahlığı içinde hiç acele etmeden duraklara gelenler, giderek çoğalmışlardı. Kırılmış bir grev ertesinde bir tek hak kazanamadan işbaşı yapmak zorunda kalmış belediye otobüs sürücülerinin gönülsüz ilerleyen araçlarını bekliyorlardı... Grev kırılmıştı, ama direniş, iş yavaşlatma şeklinde sürüyordu. Basın, bunu toplumdan gizlemişti. Gönülsüz sürücülerin, gönülsüz ilerleyen otobüslerine gönülsüz binen, bir şehir dolusu insan birikmişti duraklarda... Ankara bulvarları, caddeleri, sokakları telaşla koşuşturanlarla dolup taşıyordu."

Dipnotlar

1. Yusuf Ziya Bahadınlı, *Evcili Ana, Tavandaki Kırmızı*, Morbenek Yayınları, İstanbul, 1993.
2. Yervant Gobelyan, *28/3'ün Vukuatı, Memleketini Özleyen Yengeç*, Aras Yayıncılık, İstanbul, 1998.
3. Hagop Mıntzuri, *Minas Dayının Beş Karısı, Armadan Fırat'ın Öte Yanı*, Aras Yayıncılık, İstanbul, 1996.
4. Güngör Gençay, *Aykırı Numan Hoca, Değişken Yüzler*, Gerçek Sanat Yayınları, İstanbu,l 2003.
5. Kemal Bekir, *Piyango, Bütün Öyküleri*, Pencere Yayınları, İstanbul, 2009.
6. Oktay Akbal, *Garipler Sokağı*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2009.
7. Adnan Özyalçıner, *Gözleri Bağlı Adam, Gözleri Bağlı Adam-Yağma*, Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul, 1996.
8. *Fahri Erdinç, Ayçiçeği, Destur Ya Sefalet*, Yordam Kitap, İstanbul, 2008.
9. Ruşen Hakkı, *Uzlaşma, Serçeler ve Kediler*, Gerçek Sanat Yayınları, İstanbul, 2003.
10. Aydın Doğan, *Güğüm, Kör Pencere*, Yaba Yayınları, İstanbul, 2007.
11. Refik Halit Karay, *Koca Öküz, Memleket Hikayeleri*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1995.
12. Maksim Gorki, *Şahin Türküsü, Seyirciler*, Çev. Ayşe Hacıhasanoğlu, Yordam Kitap, İstanbul, 2008.
13. İsmail Tunalı, *Estetik*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1979.
14. Lütfiye Aydın, *Çizgide Kırık Bir Nokta, Senginsemai*, Bence Kitap, Ankara, 2011.
15. Osman Bozkurt, *Grev, Buluşma*, Telos Yayıncılık, İstanbul, 2010.

İTKİ

Olay örgüsü, nedensellikle nesnel bir biçimde kuruldukta, karakter örge gereği eyleyecektir. Buna örgenin sağladığı itki denir. Gerçekçi yapıtın temel ilkelerinden biri de budur, karakterin eylemleri yapmacık değildir. Örgesi sağlam kurulmamış yapıtlarda karakterin eylemleri yapmacıktır.

Şimdi olay örgüsü, nedensellik nesnel bir biçimde kurulmuş gerçekçi yapıtlarda karakterin itkisine bakalım.

Tolstoy'un *Diriliş* (1) adlı yapıtında Nehlüdof'un örge içinde itkisini görelim. Nehlüdof savrula savrula yaşayan bir karakterdir. Nehlüdof, halalarının yanında yarı hizmetçi, yarı besleme olarak çalışan Katyuşa'yla cinsel ilişkiye girer. Köyden ayrılırken de yüz ruble verir Katyuşa'ya. Yaptığı işe pek aldırmaz da, çünkü amcası, babası, arkadaşı hep böyle yapmıştır ama *"Ruhunun derinliklerinde alçakça, aşağılık bir insan gibi davrandığı inancı vardı."*

Katyuşa, Nehlüdof'tan gebe kalmış, bu yüzden evden atılmıştır. Daha sonra orospu olmuştur.

Nehlüdof, halalarından bunu öğrendikte, önce acı çeker, ama daha sonra her şeyi unutur. On yıl sonra mahkemeye jüri üyesi olarak çağrılır. Yargılanan Katyuşa'dır. Bir genelevde çalışan Katyuşa'nın suçu şudur. Bir tüccarı para için öldürmüştür.

Nehlüdof, Katyuşa'yı gördükte derinlerde saklı duran acı, su yüzüne çıkar, şöyle düşünür, *"Bunun bir zamanlar aşık olduğu, evet basbayağı aşık olduğu, sonra ne yaptığını bilmediği bir çılgınlık anında iğfal edip yüzüstü bırakıp kaçtığı oda hizmetçisi olduğundan kuşkusu yoktur."*

Yıllarca yalan yaşamıştır, şimdi kurtulacaktır bundan. Üstelik suçsuz yere kürek cezasına çarptırılmıştır Katyuşa. Jüri, "suçludur, ama cinayetle ilgisi yoktur" deseydi Katyuşa kurtulacaktı.

Nehlüdof, bunun üstüne Katyuşa'yı kurtarmak için eyleme geçer. Üstelik onunla evlenmek isteyecektir. Buna karşı çıkar Katyuşa, şöyle der, *"Benden yararlanarak kendini kurtarmaya çalışıyorsun. Bu dünyada bedensel hazzın için kullandın beni, öteki dünyada da kurtulman için kullanmak istiyorsun! Senden de gözlüğünden de o iğrenç yağlı yüzünden de nefret ediyorum."*

Nehlüdof'u eyleme sokan itki Katyuşa'yı kurtarmaktır. Zincirleme örgelerle itki gelişir. Nehlüdof Çarlık Rusyasının içyüzünü görür.

Bir başka örneği *Stendhal*'ın *Kızıl ve Kara* (2) adlı yapıtında görelim. *Stendhal* örgeyi, Julien Sorel'in Latince bilmesiyle kurar. Cerrah, Julien Sorel'e Latince öğretmiştir. Belediye Başkanı, çocuklarına Latince öğretmesi için Julien Sorel'i evine alır. Julien'in yükselişi başlamıştır. Julien, daha sonra bir rahibin salık vermesiyle papaz okuluna girer. Kısa bir süre sonra öğretmen olur.

Julien hızla yükselmektedir. Rahip Pirard'm önerisiyle Marki de La Mole'e yazman olur. Rahip Pirard şöyle düşünür, *"Julien zayıf bir kamış ise varsın kırılsın; yürekli bir adamsa, başının çaresine baksın."*

Julien, markinin kızı Mathilde'yi ayaklarına kapatacak kadar kendini sevdirir. Evlenmeden önce süvari teğmeni olur. İçinden şöyle der, *"Neyse romanım bitti ve bunları tek başıma hak ettim. Şu gurur anıtına kendimi sevdirmeyi başardım."*

Bu hızla yükselme, hızla Julien'in sonunu getirir. Stendhal, nedenselliğe dayanan nesnel bir örgeyle oluşturmuştur itkiyi.

Yakup Kadri, Panorama'da (3) örgeyi, Neşet Sabit'in şu düşüncesiyle kurar, *"İnkılap olmuş bitmiş, inkılap prensipleri kanunlaşmış, sağlam temeller üstünde yeni bir ileri binası kurulmuştu."*

Öyle mi acaba.

Epik bir romandır *Panorama. Yakup Kadri*, her bölümde örgeyi ilmik ilmik işler. Neşet Sabit, Servet, Halil Ramiz, Tahincizade, Fuat, Cahit Halit, Ahmet Nazmi, Emeti nine, nedenselliğe dayalı örgede yaşarlar. İtkiler örgeden çıkar.

Kemal Bekir, Kanlı Düğün'de (4) örgeye şöyle başlar. *"İki gün öncesine kadar kavganın içindeydi Hüsnü. Telefon etmişti Yücel'e. Karanlık basarken buluşacak-*

lardı Beyoğlu'nda. Son birkaç ay içinde toz duman olmuşlardı birden. Örgüt parçalanmış, dağılmış, birbirleri ile bağlantı güçleşmişti. Kimi bir yolunu bulup uzak olmayı yeğlemiş, kimileri de Yücel gibi kavgayı sonuna dek sürdürmeye başkoymuşlardı."

Beyoğlu'nda buluşmalarının nedeni iki katlı bir evde saklanan beş arkadaşlarına yiyecek götürmektir. Yiyecekleri Hakkı götürür, ama veremez, ev sarılmıştır çünkü. Akşam Yücel'in evinde radyodan öğrenirler. Beş arkadaşlarından biri öldürülmüş, öbürleri sağ olarak yakalanmıştır, biri yaralıdır.

Bunları öğrendikten sonra Hüsnü'yle Yücel tartışırlar. Yücel, Anadolu'ya gidecek, devrimi başlatacaktır. Hüsnü buna karşıdır. Değişik iki itki, karakterleri ayıracaktır.

Hüsnü'yle Yücel bir ilin tiren istasyonundadırlar. Hüsnü, eski arkadaşı Hakkı'yla karşılaşır. Hakkı evlenmek için evine gitmektedir. Hüsnü, evine gideceğine Hakkı'yla gider. Yücel devrim için yollara düşer.

İki öyküyle itkiyi tamamlayalım.

İlk örnek *Refik Halit Karay*'ın *Sarı Bal* (5) adlı öyküsü. *Sarı Bal* şöyle başlar, *"Kapının tunç tokmağı bu karlı gecenin sesleri sağır eden durgunluğu, dolgunluğu içinde kof bir uğultu çıkardı."*

Gecenin bir saatinde kapısı çalınan ev, kasabanın dışındadır. Hovardalık etmek isteyen erkekler, gece yarısına doğru bu eve gelirler. Hilmi ağa da iki arkadaşıyla birlikte gecenin yarısında bu eve gelir. Kapı, geç de olsa açılır. İçkiler içilir, eğlence başlar. Ancak kasabaya yeni gelen komiser evi basar. Hilmi ağa kimseden korkmaz. Kapıyı açtırır. Her yer aranır. Sıra yataklara gelir. Yorgan çekilir. Sarı Bal'ın iki çocuğu yatmaktadır. Ama yatakta yine de bir şişkinlik vardır. Halil ağa bunu anlar. Kasabanın tüysüz oğlanının yatakta saklandığını düşünür. Tüysüz oğlan, ertesi gün Halil ağayla alay edebilir. Sarı Bal'ın eliyle sus demesine karşın yorganı açtırır. Yataktaki kaymakamdır.

Sarı Bal'da örge, nedensellik zinciri içinde ilerler. Öznel bir tavır yoktur. İtki, Halil ağanın alaya alınma korkusudur.

Adnan Özyalçmer'in *Yağma* (6) adlı öyküsüne bakalım. Ayaklarından biri sakat olan karakter, bir iki yere başvurmuş, işe alınmamıştır. Buna karşın her gün, evden iş arama gerekçesiyle çıkar, ama hiçbir yere başvurmaz.

Umarsızdır, n'apacağını bilememektedir.

Yine bir gün bütün gün dolaşmıştır. Akşam olmuştur. Yağmur çiselemektedir. Yorulmuştur. Kepenkleri inik bir dükkana sırtını verir. Karşıda çarşı vardır. Balıkçılar, yeşil salata, kırmızı turp, turşular... Ordan alışveriş yapan, dolmuşa atlar, evine gider. Bunun bir yağma olduğunu düşünür. N'apıp yapıp o da yağmaya katılmalıdır.

Ama nasıl.

Eve gitmek için dolmuş durağına gider. Ama ayağından ötürü, bir türlü binemez dolmuşa, o da hızla sürücünün yanına gider. Sürücüyü alaşağı edecektir. Ama elini kapıya uzatmasıyla sürücü, bakır onluğu adamın avucuna bırakır. Daha sonra gelen dolmuşların sürücüleri de adama para verirler. Birden yağmaya katılmıştır.

Çarşıya bakar... cebinde biriken paralarla kendi ölçeğinde katılacaktır yağmaya.

Kepenkli dükkanın karanlığında yağmaya katılmaya hazırlanan biri daha vardır.

Yağma'da örge nedensellikle ilerler. Öyküde öznel bir tavır yoktur. İtki iş arayan adamın umarsızlığıdır.

İtki, nedensellikle, nesnel bir biçimde kuruldukta, itkinin nasıl karakteri eyleme geçirdiğini gördük.

İtkinin sağlıklı olması için karakterlerin, etkilenecek konumda olmaları zorunludur. Katyuşa olayı, Nehlüdof'un hiç unutamadığı bir olaydır. Bunun yanı sıra Katyuşa yanlışlıkla cezaya çarptırılmıştır. Mahkeme Başkanı, bu yanlışlığı umursamaz.

Nehlüdof'u eyleme geçiren itkinin yan nedenleri de vardır.

Katyuşa, Nehlüdof'un evlenme önerisini geri çevirir. Kesinlikle evlenmeye yanaşmaz. İtkiyi sağlayan Nehlüdof yüzünden uğradığı haksızlıktır.

Kızıl ve Kara'mn Julien'ine geldikte, zengin bir kadın bulup, onunla evlenip yükselme o dönem Fransa'da önemli bir itki. Bu itkiyi özel olarak Julien'de görürüz. Julien'de yükselme tutkusu, varlığının temelidir.

Panorama'da itkiler çeşitlidir. Sözgelimi Tahincizade şapka giymemek için evinden çıkmaz.

Buna karşın Tahincizade'yi iten olgular, zenginleşmek CHP'yi ele geçirmektir.

Fuat, karşıdevrimin başladığını düşünür. Ölümüne neden olan itki, bu düşüncedir.

Kanlı Düğün'de Yücel'i Anadolu'ya götüren itki devrim düşüncesidir. Hüsnü bu halkla devrim olmaz, der.

Sarı Bal'da eyleme geçirten itki alay edilme korkusudur. Gerçekten de alay edilme korkusu birçok insanı eyleme geçirir.

Yağma'da iş için umarsız umarsız dolaşan adam iş bile aramamaktadır. Bir de dolmuşa binemeyince sinirlenir, sürücüyü dövmek için eyleme geçer.

Daha önce gördük *Engels, Minna Kautsky*'i şöyle eleştirmişti, *"Belli ki kitabınızda bir halk kürsüsüne çıkıp inançlarınıza bütün dünyanın önünde tanıklık etme tutkusuna kapılmışsınız. Bu artık yapıldı; bu, geçtiğiniz bir aşamadır. Ve bu biçimiyle yinelenmemelidir."* (7)

Engels, halk kürsüsüne çıkmayı kusur olarak gösterir. Bu aşılmıştır, yinelenmemelidir.

Ne yazık, biz bunu yazın dünyasında aşamadık. Yazarlarımız, kesinlikle doğru olduklarına inandıkları sanılarını, yapıtta bir karaktere söyletir. Hem de uzun uzun, sayfalarca.

Bu kusur, yapıtın estetik değerini zedeler. Ama yazarımız aldırmaz buna. Aşılan, yinelenmemesi gereken bu örnekleri görelim.

İlk örnek *Ahmet Mithat*'ın *Vah* (8) adlı yapıtından.

> *"Bir Hecenin Hükmü*
>
> *Vah! Bir hece! Yalnız bir hece! Ama ne kadar anlamları, ne kadar hükümleri kapsayan bir hece!*
>
> *Bir heceden ibaret olan bu kelime, diğer binlerce kelimenin dillendirildiği gibi şöyle sadece söylenemez. Sadece söyleniliverdiği zaman bu kelimeden adeta kavranılabilir bir anlam da çıkmaz.*
>
> *Bu kelimenin dillendiriliş şeklini ayrımsamak için şunu da düşünmelidir ki diğer kelimelerin birtakımı, yalnız insanın dudaklarından çıktığı ve birtakımı ise dişler arasından veya dil ucundan ve nihayet bazıları gırtlaktan geldiği halde bir heceden ibaret bulunan bu kelimenin ilk harfi, üst ön dişler ile alt dudağı sanki bir kilit açarcasına açtıktan sonra son harfi, adeta ciğer evinden kopuşup geliyormuşçasına bir biçimde ağızdan çıkar. 'Ah cân-gâh!' derler. Lüzumu kadar derinden gelen 'vah cân-gâh'a oranla 'ah'ın adına rahmet okunur.*
>
> *Bu kelime ne kadar derinden gelerek, ne kadar şiddetle ağızdan çıkarsa hükmü o kadar artar. Sıradan dile getirilişi için ilm-i tecvide (Tecvid ilmi. Kuran'ın düzgün ve yanlışsız okunması için uygulanan dil bilgisi ilmi.) öğrendiğimiz gibi harf-i meddi (kendinden önce gelen harflerin uzun sesli okunmasına neden olan elif, vav, yâ harfleri.) dört*

elif miktarı çekmek belki yeterli gelirse de bazı özel durumlara bağlı olarak bu kelimecik öyle olağanüstü bir şekilde söylenir ki dört elif miktarı değil, kırk elif, dört yüz elif, dört bin elif miktarı çekilse yine kalbe yeter gelemez.

Vah!... Hele şöyle bir şiddetlice söyleniş şeklindeki hükmüne dikkat olunsun. Evvel-be-evvel, pek büyük bir ümitsizliğe şahitlik ettiği görülmez mi?

Yalnızca 'Ah!' eden adamın bu kadar büyük ümitsizlik içinde olduğunu anlamazsınız. Âh-ı cân-gân (yürekten kopup gelen bir içtenlikle ah çekiş) henüz ümitsizliğe düşmemiş ve belki de birçok yönlerince ümit ve beklenti halinde bulunan duygulu ve özlem çeken kişilerde görülür. Fakat 'Vah!...' böyle midir?

Halbuki bu tek hecenin şahitlik eylediği ümitsizlik, öyle sıradan bir umudun yitirmişlik de değildir. Bu lafın özel bir şekilde söylenmesi durumunda bir de büyük pişmanlık manası anlaşılır. Hem öyle bir pişmanlık ki, artık elden çıkışı, o pişmanlığa neden olan şeyin bir daha ele girebilmesine de olasılık bırakmamıştır.

'Vah!...' denildiği zaman kavranılacak olan pişmanlıkla karışık ümidini yitirmişlik, birçok durumlara göre başkalarının ümitsizliği, başkalarının pişmanlığı olmakla beraber, bu tek heceyi dile getirenin de o ümidini yitirmişliğe, o pişmanlığa katılmışlığını gösterir. Ancak bazı kere bu hececik ta insanın ciğerlerinden doğru kabarıp gelen dokunaklı ve ümitsiz bir nefesle beraber, o kadar acı acı çıkar gelir ki, o halde, pişmanlıkla karışmış umutsuzluğun başkalarında meydana gelmiş bir şey olması olasılığı kalkarak, her kusurun, her kabahatin bu acı kelimeyi söyleyenden kaynaklanmış olduğunu ifade eder. 'Vah!...'ın bu şekilde anlamı ise insanın kendisine kızıp, kendisini azarladığından ibaret olur.

-Aman ya Rab! Yalnız bir hecedeki hüküm ne büyük hüküm, bundaki kuvvet ne büyük kuvvetmiş.

Halbuki bunun, yani bu hecenin hüküm ve kuvvetini dikkate almak ve önemini güzelce anlamak için yalnız bu kadarcık açıklama dahi yeterli gelemez.

Bu kelimecik özel bir şekilde dile getirildiğinde son olarak bir hükmü daha görülür ki, asıl dikkat olunacak hüküm de işte bu hüküm-

dür. Bazı kimseler bir şeyi, mesela gül renginde görerek, gerçekte o şeyin yas rengi gibi simsiyah olmasının kendi ak gününü de kara gün edeceğine hiç şüphe olmadığı halde, bunun aksine inanmakta dahi bir adamın hiç şüphesi olmaz. Bu konuda kendisine edilen irşatların (kanıtlarla doğru yolu gösterme) hepsini reddeder. Bütün dünyayı haksız, yalnız kendisini haklı görür. Bir de hiç beklemediği müthiş gerçek birdenbire karanlık yüzünü dehşete düşmüş bakışları önünde meydana koyuverince, işte o zaman o biçare (zavallı, çaresiz, ümitsiz) adamcağız bir heceden ibaret olmak üzere bir 'Vâh!!!...' der ki, bunda harf-i meddi ölçmek için elifler değil, metreler lazım gelir.

İmdi, bu halde o bir hececik, o zamana kadar kendisini doğru yola getirmeye çalışanların hepsinin haklı ve yalnız kendisinin haksız olduğunu ve bundan dolayı elden giden şeye ümidini yitirmişçesine bir hüzünlü bakış ile bakakaldıktan başka, kendi gaflet (önemsemeyerek dikkat etmemek ve endişe duymamak hali) ve ahmaklıklarının da, zamanın son bulacağı noktaya dek başına kakılması ve bu yanlışlığı nedeniyle eleştirilmesi lazım geleceğini açıklamış olur ki, gelecekteki evlatlarımız için şu şaşkınca kelimenin bu şekilde dile getirilmesine lüzum görülmemesi duasını söyler isek, 'Amin!' demek dahi okurlarımızın sorumluluk ve hamiyetlerinden kaynaklanan bir borç hükmünü alır.

'Vah!...' sözünün garip şartlarından olmak üzere bir hükmü daha vardır:

Bu laf her zaman facialarn sonucunda söylenmez. Bazı kere pek gülünç maskaralıkların sonucunda dahi dile getirilir. Mesela ta ciğerinin ortasından koparıp ağzından burnundan alevler saçarak 'Vah!!!' diyen bir adamın haline ağlanması lazım geldiği halde bazı kere dahi o kadar çok gülünmesi gerekir ki insanın kasıkları ağrır.

Böylelerinden bir tanesine kendimiz tesadüf ettik. Köprü yanında bazı Ermeni ve Yahudi balıkçıları olta ile balık tutuyorlardı. İşsiz güçsüz adam mı ararsınız? Bunlardan yüzlerce adam dahi köprünün parmaklığına abanarak seyrediyorlardı. Uzun şapkalı bir mösyö, bir de fesli arkadaşıyla beraber geldi. Şapkalı adam balıkçıları seyretmek istediği halde arkadaşı engel olmaya çalışıyordu. Onun arzusu, berikinin karşı koyması epeyce bir tartışma ve mücadele şeklini alarak, hatta ba-

lıkçıları seyreden yüzlerce adam, o seyri bırakarak bunları seyretmeye başladılar.

Nihayet şapkalı efendi balıkçıya bakayım derken şapkayı denize düşürmez mi?

Arkası sıra da bir 'vah!...' demez mi?

Halbuki vah diyenlere herkesin acıması lazım gelirken yüzlerce adam bu mösyöye karşı kahkahalarla gülmeye başladılar.

Aslında şu tanıklık, şu örnek ilk bakışta pek önemsiz görülür. Ancak vah hecesinde hüküm ve kuvvetin facia biçiminden komedi biçimine değişimini göstermek için bu kadar sıradan, bu kadar ehemmiyetsiz bir örneğin yeterli gelebilmesi de her yönü acayip olan bu kelimenin garipliğindendir.

Yoksa bu kelimenin özel birer tarz ve biçimde dile getirilmesi, başa gelen belayı derece derece nasıl arttırır ise yine öyle özel birer tarz ve biçimde dile getirilmesi, komedyanın dahi derecesini böylece arttırır gider.

Yine vah hecesinin garipliklerinden olmak üzere diğer birçok sözlerin tekrarlanarak söylenmesi anlam ve hükmünü dahi kuvvetlendirirken, bu lafın tekrarlanarak söylenmesi tam tersine hükmünü azaltır. 'Vah! Vah! Vah! Vah!' denildiği zaman asıl hüküm ve şiddeti ilk vahda olup, diğerlerinde ise kuvvet gittikçe azalarak nihayet sözcük de hüküm de söner gider. Şu dört vahı dile getirmek için sarf olunacak nefes, bir kerede, yalnız bir vahı söylemek için sarf edilecek olsa yalnız o bir tek hecenin hüküm ve kuvveti diğer dördünün dahi hüküm ve kuvvetinden fazla olurdu.

Bir heceden ibaret olan şu sözcüğün hükmünü belirtmekte sözü bu kadar uzatmış olmaklığımıza şaşılmasın. Bu sözcüğü öyle bir hikayeye başlık seçiyoruz ki sonu en parlak bir vaha sürüklenecek ve şu bir tek hecedeki asıl hüküm, asıl kuvvet de o zaman görülecektir. Yüzlerce sayfalık olaylara başlık ve son söz olacak olan bir hece için şöyle başlangıç vadisinde birkaç satır yazmayı çok görmek reva mıdır?"

Ahmet Mithat, vah kelimesinin dudaktan nasıl çıktığıyla başlıyor romanına. Kelimeler dudaktan nasıl çıktı. Güzel Konuşma Seminerlerinde ilk öğretilen öğedir. *Ahmet Mithat* hiç çekinmeden Güzel Konuşma Seminerlerinde dillendirilen bölümü

yapıtına alıyor. Daha sonra bu kelimenin söyleyiş biçimlerine göre anlamının nasıl değiştiğini anlatıyor.

Şimdi de *Hüseyin Rahmi Gürpınar*'a bakalım. *İnsanlar Maymun muydu?* (9) adlı yapıtında bakın neler anlattırıyor feylesofa.

"Feylesof, bu din umacılarından öç almak fırsatını kaçırmayarak sözünü kesmedi:

-İnsanların dini masallarla oyalandırıldığı artık yetişir. Bu dünya ne bir haftada yaradılmıştır, ne altı ayda, ne on senede... hocam, kulağını bana ver. Aç gözünü, ilk nebülözün güneşten ayrıldığı zaman, aşağı yukarı bir trilyon yıldan fazla tahmin olunuyor. Bu rakamların anlattıkları kadar şeyi kavrayabilecek kadar sayı bilgisinde kuvvetli misiniz? bilmiyorum. Düşününce bu sayı insana baş dönmesi getirir. Ve sonra, güneşten kopan bu ateş parçasının çevresinin soğuyup, kabuk bağlamaya başlaması için de iki milyar sene hesap olunuyor. Bu hesaplar ne gökten inmiş, ne de Cebrail aleyhisellam vasıtasıyle bildirilmiştir. Bu işe ait ilimler, fenler üzerinde çalışılarak bulunmuş şeylerdir. Jeoloji bilginleri bu toprağın tarihini birbirine eş olmayan beş bölüğe ayırırlar. Ben, size jeoloji dersi verecek değilim. Kısaca söyleyeyim ki, bu devirlerin de araları milyonlar ve yüz binlerce yıllar sürmüştür. Her devrin tabakalarında rastlanan eserler ve fosillerin, gösterdikleriyle hükümler veriliyor. Birinci devirde balıklar, ikincide kurbağalar, yerde sürünen hayvanlar, üçüncüde kuşlar ve memeliler, dördüncüde insan görülüyor. Yeryüzünde hayatın ne zaman başladığını aşağı yukarı bile kestirmek imkanı yoktur. Bu hususta kabul edilecek bir şey varsa, o da soğumaya başlamış olan suların, 70 derece sıcaklığa yaklaşmış olduğu zamandan önce arz üzerinde hayat olamayacağıdır. Yeryüzünde hayat en basitten, en küçükten başlıyor. Organizmada gittikçe tamlaşarak nevilere, cinslere ayrılıyor. Böyle böyle insan vücuda geliyor. Biz, bu ilk adamları yaşadıkları mağaralarda bıraktıkları eserlerden, kullandıkları şeylerden ve bulduğumuz iskeletlerinden tanıyoruz. Bunlar üzerine konuşmak için, insanla maymun organizasyon ve iskeletlerinin anatomice olan farklarını, ana karnındaki döllerin teşekkül ve birbirine benzerliklerini, kanların tabiatlarını iyice bilmeliyiz. Tabiat ölçüsünde may-

mun, insana en çok benzeyen bir mahluktur. Neviler arasında insana en çok yaklaşan maymun tipine de antropoit denilir ki, manası adeta 'yarım adam' demektir. Biz bu antropoitlerden gelişerek ayrılıp da mı insan olduk? Mesele bu halde iken, 1891 de Eugene Dubois adında Hollandalı bir asker doktoru, Java adasında ve üçüncü ile dördüncü devir arasındaki toprakta bir kafa tasıyle bir uyluk kemiği ve üç diş bulur. Yapılan araştırmalar sonunda bunların antropoit maymunuyle insan arasındaki ortalama üçüncü bir mahluka ait olduğu anlaşılır. Ve buna da Pithecanthropus erectus, yani, iki ayak üzerinde dik yürüyen maymun adam, adı verilir. Anthropoide'lerden daha çok insanlara yaklaşan bu tipe ne diyeceğiz? Bu maymun-adamın nesli yeryüzünden büsbütün kalkmış mıdır? Yoksa, hâlâ yaşayanları var mıdır? Büyük ormanlardan geçenlerin ara sıra böyle insana benzer tüylü bir mahluka rastladıkları işitilmiyor değil... İşte ben bunu arıyorum. İnsan, kemal bula bula doğruca kendine mahsus bir soydan mı geliyor, yoksa kendine çok yaklaşan bu hayvanlardan mı ayrılıyor? Adına 'primat'lar denilen memeli hayvanlardan, maymunlara dair olan gruba bugünkü sınıflamada insanları da sokuyorlar. Meseleyi ne taraftan alırsak alalım, yeryüzündeki bitkinin olsun, hayvanın olsun ilk hayatı, tek hücreden başlayıp, sonradan çevrelere göre gelişerek hesapsız nevilere ayrılmış olduğu için solucan, salyangoz, kertenkele, köpek balığı, ayı, maymun, domuzla hep bir asıldan gelme kardeşleriz.

Müzeleri gezmezden, anatomi ve fizyoloji kitapları karıştırmazdan, toprak altlarını kazarak fosillerle uğraşmazdan önce, kendi vücudumuzu yoklayalım. Hiç şüphe yok ki, soyumuzun ilk çıktığı zamanda biz tamamıyle bugünkü şekilde değil idik. Birçok başkalaşmalardan sonra bu hali bulduk. Parmaklarımızın uçlarındaki tırnaklara bakalım. Bunlar nedir? Tabiat bunları bize vahşilik zamanımızda canavarlar gibi silah olarak kullanmak için vermiştir. Bugün de birbirimizi tırmaladığımız olmuyor değil. Zekamızla, saldırma ve koruma aletleri icat ettikten sonra, eski surette kullanılmalarına ihtiyaç kalmayan tırnaklı pençe bugünkü el şeklini almıştır. Bununla beraber, bazı hanımlar, uçlarını sivriltip kan rengiyle cilaladıkları bu aletleriyle ilk vahşetlerden çok ayrılmamış olduklarını lütfen hatırlatıyorlar. Medeni bir kadın, yır-

tıcı bir kedi sembolünü işte kızıl sivri tırnaklarında taşıyor. Köpekteki azı dişleri bizde de vardır. Eski kitaplarda bunlara 'esnan-i kelbiye' demekten çekinmemişler. Fransızlar da 'canine' sözüyle bu benzerliğe açık açık işaret etmişlerdir.

Bir de kuyruk sokumumuza el atalım. İsim şık değildi. Şimdi, düşerek, koptuğu yeri bırakan bu eski 'kuyrukluluğumuzun' söylenişi acaba hangi geleneklerden döne dolaşa zamanımıza geliyor? İçimizi, dışımızı şöyle bir yoklarsak, bugünkü cinsliliğinden gurur duyan insanın dünkü hayvan olduğuna dair hiçbir su götürmez çok delillere rastlarız. Büyükler kadar tam terbiye almamış olan çocuklar, hayvan cinsine daha yakındırlar. Kavga ederken birbirini ısırırlar. Kuyruktan kurtulduğumuz için kendimizi onlardan çok uzaklaşmış sanmayalım. Maymunların büyük cinslerinden kuyruksuzları da vardır. İnsana benzeyenlerin dişleri de bizim gibi otuz ikidir. Hayat sicilinde maymunların, bizim öz amca oğullarımız olduklarını yine tekrarlıyorum. Malais dilinde 'orangutan', orman adamı demektir."

Yorgun Savaşçı'da Tarih Tezleri

Yorgun Savaşçı (10), romandan tarih yapıtına dönüşüverir. Bu bölümde çeşitli kişilerin dilinden, Osmanlı'nın, İttihat Terakki'nin çözümlemelerini okuruz. Bu arada kurtuluş savaşı öncesine geliriz.

Kemal Tahir, inanılmaz bir rahatlıkla, Mustafa Kemal'in İngilizleri inandırdığını söyler.

Neye inandırmıştır İngilizleri, Mustafa Kemal. Enver'in önünü keseceğine inandırmıştır.

Bu arada Osmanlı'da neden feodalite olamayacağını, talan düzenin çözümlemesini Doktor Karles'ten öğreniriz.

"... Ben tası tarağı toplayıp savuştum, Cemiyetten! Siz paçaları sıvayıp kadro aramaya giriştiniz, 'istim arkadan gelsin' hesabı...

Halil paşa biraz düşünüp başını salladı:

-Aslında bakarsın, iktidara geçinceye kadar 'Kadro' diye bir şeyin gerekliliğinden değil, dünyada var olduğundan bile haberimiz yoktu bizim... Anayasa geri getirilirse, bütün Osmanlılar memleketin kal-

kınması için el ele verecekler, her şey birden düzelecek sanmıştık. Otuz iki yıl süren despotluğa, bu süre içinde, kimler baş kaldırdıysa hepsini kendimizden sayıyorduk. Bunlar bizce, memleketin en namuslu, en vicdanlı, en işe yarar insanlarıydılar. Var güçleriyle işe sarılacaklar vatanı bir yıla varmadan cennete çevireceklerdi. Hele Avrupa'da bunca yıl, Abdülhamit despotluğuyla boğuşanların hepsi her zorluğun altından akılla kalkacak derin bilgili adamlardı. Meğer, kiminin bilgisi hiç yokmuş, kiminin tecrübesi... Kimi iyi niyetle saçma yollar gösterdi, işleri büsbütün karıştırdı, kimi kendi çıkarı için, düzden yokuşa sürmeye kalktı bizi... Altı aya varmadan anladık, içine düştüğümüz çıkmazı... Bu, anlayış avanak olmadığımızı gösterir. İyi niyetimizin ispatı da, Anayasayı kurtarır kurtarmaz, hemen hükümeti kurup birer koltuğa yerleşmeyişimiz... Eski gidişin soygunundan pay almayı düşünmediğimizi de sen herkesten iyi bilirsin.

Halil Paşa karşılık bekler gibi biraz sustu, sonra içini çekerek konuştu:

-Kadronun gerekli olduğuna kısa zamanda inandık ama yetiştirmiye vakit bulamadık. Ben bu kadro meselesini de çok düşündüm Doktor! İnkılapların ilk kadroları, inkılaptan çok önce hazırlanıyor. Biz bunu yapamadık. Belki İnkılaptan sonra da hazırlanır, ama biz buna da zaman bulamadık. Dünyanın en amansız fırtınası içinde gemi her an kaynamak üzereydi. Direğinin ucundan sintinesine kadar dağılma çatırdıları veriyordu. Vehip Paşanın Diyarbakırdan nasıl umutla, heyecanla döndüğünü gözlerinle gördün! 'Kurtulduk arkadaşlar... Bize yol gösterecek ışığı bulduk' diye çırpınıyordu. Bulduğu ışık Ziya Gökalp adında o zamana kadar hiç tanınmamış bir adamdı. 'Kalp herif' dediğin Ziya beyi nasıl kaptığımızı, önüne ne imkanlar açtığımızı aklına getir. Ağzının içine bakıyorduk. Her sözüne Kur'an emri gibi inanıyorduk. Memleketin biricik umudu olan gençliği, gözü kapalı bıraktık eline... İnsanları seçmekte, yetiştirmekte devlet kadar güçlüydü. 'Bunu kötüye kullandı' dersen haksızlık edersin! Gücü o kadardı. Böyle bir iş için hazırlanmamıştı. Az konuşup çok dinlemesi, arada bir, dalıp dalıp gitmesi, senin demenle 'uyuya kalması' bilgisinin yalınkatlığındandı. Delikanlıları yetiştirirken, kendisini de yetiştirmiye çabalıyordu. Onu da,

bizim gibi, çöken imparatorluk, uçuruma sürükledi. İslamcılıktan, batıcılıktan, Türkçülükten, uyuşmasına imkan olmıyan bu üç ayrı şeyden bağlayıcı bir düşünce sistemi çıkarmıya uğraştı. Bu yola sapmak, ilk adımda yenilgiyi kabullenmekti. Yenildik. Bizi kadrodan kaçmakla suçlamak doğru değil...

Halil Paşa bir şey siler gibi, elini yüzünden sert sert geçirdi:

-Topu topu 9 yıl 8 ay, 23 gün iktidarda kalabildik! Bu kadarcık bir zaman içinde, bu kadar bahtsız savaşlar arasında, ittihatçılık, memleketin en işe yarar insanlarını birbirine bağladı. Bugün, bu, dağılmış imparatorlukta, her kim bir iş yapmıya kalkarsa, ilk ağızda ancak, ittihatçılara rastlayacaktır. 'Bunlardan faydalanamam' dedi mi hiçbir halt edemez!

-Burada haklısın Paşa Emmi!

-Burda haklıyım da, orda haklı değil miyim? 'Savaşa girmiyebilirdiniz' diyorlar! Bırak böyle bir işi, bir ilkokul açmak için zaman kollamak hürriyeti elimize geçti mi bizim? Üçüncü Ordu subaylarının neden Cemiyete sürü sürü girdiğini sen benden iyi bilirsin. Birkaç yılda, neden Anayasa hürriyetçisi kesildik hepimiz?... Rumeli göz göre göre gidiyordu. Balkan yenilgisine bakarsak çoktan gitmiş de haberimiz yokmuş... Yalnız Rumeli mi? Reval anlaşmasından sonra İmparatorluktan ne kalıyordu?... Dize gelip ölümü beklemek vardı. Bir de, sonunu düşünmeden atılmak... Biz, umut olmasa da, vuruşmayı seçtik. Almanyanın Anadoluya yerleşmesini istemeyen İngiliz biraz arkaladı bizi... Hürriyeti bu yüzden o kadar kolay ele geçirdiğimizi anlayamadık. Kendi gücümüzle kurtardığımızı sandık Anayasayı... Sonra Alman politikasına dönünce gök tepemize yıkıldı. Gerisi bir kaygan yokuşta, uçuruma doğru yuvarlanmaktan başka bir şey değil... En güvendiğimiz dayanak İslamlık, karşımıza çıktı. Getirdiğimiz hürriyetten biz sürekli olarak zarar görürken, ayrılık isteyenler faydalanıyorlardı. Gittikçe daha akılsız, daha kıyıcı olmamız bundandır. Bir Anadolu türkü kalmıştı yanımızda... onun da ne halde olduğunu görüyorduk. İmparatorluğa yeni bir dayanak lazımdı. 'Almanlar tam bu sırada Turancılık masalını dayadılar' diyeceksin. Evet, biz de bu masala, denize düşenin usturaya sarıldığı gibi sarıldık. Türke doğru atılmaktan başka çıkar yol kalma-

mıştı önümüzde... Oradaki Türklerin Anadolu Türküne hiç benzemediğini anladığımız zaman da iş işten geçmişti. -Alt dudağını ısırarak gülümsedi:- Sarıkamış yolunu sökebilseydik... Umduğumuz gibi, Kafkasya dağlarında çiçekler açsaydı, düşman önümüzden kaçsaydı bile biz, 95 bin kişi ile Turana ulaşamazdık... Ulaşabilseydik, elimizde tutamazdık... Tutabilseydik Almanlardan kurtaramazdık. Bakü önünde vuruşuyorduk heriflerle az kalsın! 'Senin benim' diye... Savaşı çoktan kaybetmişken... Geçenlerde Kanal seferiyle alay ettin! Cemal Paşa bilmez miydi, 25 bin kişiyle Mısırı alamıyacağını, alsa bile tutamıyacağını?... Mısırı, turanı bırak, Almanları Anadoludan çıkarabileceğimiz şüpheye düşmüştü. Bugün bebeklere saçma gelen hesapların arkasında ne vardır bilir misin? Ayakta duruyor görünen koca bir İmparatorluğun dağıldığını kabullenmenin imkansızlığı... Her şey zamanına göre doğrudur. Dahası: senin baktığın açıya göre... Kendini kendi hesaplarınla bağlıyorsun!... Öylesine bağlıyorsun ki, dünyada hiç başka bir hesap kalmıyor. Getirip önüne yığdığın dayanaklar, tutamaklar, seni sana yüzde bin haklı gösteriyor. Hele bizim gibi, gerçeklere çoğu zaman, boş veren, işin bir ucunu Allaha bırakmaya yatkın, gündelik yaşayışında bile mucizeler beklemeye alışık insanları bir düşün! Ne kadar kolay aldatırız kendimizi! Dünyanın en güçlü devleti Almanya, sana en yeni savaş gemileri bağışlıyor, milyonlarca altın veriyor. Yemen imamı seni devletten saymazken, dünyayı paylaşmak için seni yanına ortak alıyor. 'Eh, artık bundan karlısı can sağlığı' diyorsun, 'Böyle bir fırsat, bu memleketin eline geçmemiştir, geçemez de...' diyorsun! Hele bütün bu akıl almaz kazançlarını birazını da kendi değerine bağlarsan, artık kim söz anlatabilir sana? Farkına varmadan laf dinlemez olursun! 'Biraz düşünelim' diyen dehanı küçümsemiş kendini bilmez! 'Kötüsü gelirse...' diyen düşmana satılmış bozguncu... Vatan haini...

-Peki Paşa Amca, sonu belli olunca savaştan sıyrılamaz mıydık? Hiç mi fırsat düşmedi küçük büyük?... Sarıkamış niçin gözümüzü açmadı? Fransız cephesindeki ilk Alman saldırısının başarısızlığı savaşın uzayacağını meydana koymadı mı? Çanakkalede kazandığımız başarı, apansız patlayan Bolşevik ihtilali, savaşı bırakma imkanı sağlayamaz mıydı bize?

Halil Paşa doğruldu. Her zamanki umursamazlığını üstünden atmak istediği, kendisini savunma zorunluluğunu ilk defa gerçekten duyduğu anlaşılıyordu. Uzaklardan bir şey seçmek istiyor gibi gözlerini kıstı:

-Tek başımıza savaştan sıyrılıp barış yapmak meselesi birkaç defa ortaya atılmıştır. Aslında bunun barış aramak değil, Enver -Talat çekişmesi olduğunu bilirsin. Arada sırada 'Acaba bu kıyametten sıyrılıp çıkabilir miyiz' diye ben de düşünmüşümdür. Düşündüm, dedimse bir yol bulurum da bizimkilere dert anlatabilirim umuduyla değil... -Önündeki oyun tahtasını gösterdi: -böyle satrançta düşünür gibi... Savaşın başında, 'Kafkasyayı alayım' derken kaybettiğin doksan bin kişiyi bir türlü yerine getirememişken, Galiçyaya, Romanyaya, Makedonyaya yüz yirmi bin seçme insan yollamışsın!... Düşman Irakta, karşına taze tümenler yığarken, İrana, serseri serseri dolaşsınlar diye birlikler salmışsın!... Filistinde kuvvet dengesi, senin zararına bire on artarken, eline geçeni Batum üstünden Bakûya göndermişsin!... Bunları yaparken, zarar yalnız navlun parası değil... Milyonlarca insan ölmüş... Milyonlarcası sakat kalmış... Şehirler, kasabalar haritadan silinmiş... Kıtalar kaybetmişsin!... Apansız kendini yıkıntıların ortasında, suçlu buluyorsun! Sorumluluk yükü altında iki büklüm... Hadi, dön bakalım dönebilirsen... Başlarken, iyi kötü akla dayanır görünen tutamakların, dayanakların, bakıyorsun ki, durdukları yerde, hiç sana acımadan değişiyor. Hepsi, öldürttüğün insan yığınları haline gelip karşına dikliyor, parmaklarını uzatıp yumruklarını sallayarak seni suçlamaya başlıyor. Söylediğin her söz, saydığın her haklı özür, her haklı savunma, yalnız acımazlıktan gelen aptallığını, bilgisizliğinin sıfır altı küçüklüğünü meydana koymaktan başka hiçbir işe yaramıyor. Yoluna bunca küçüklü büyüklü cinayetler işlediğimiz İttihat Terakki partisini, daha doğrusu, kısaca, 'Cemiyet' dediğimiz, kutsal varlığı, kendi oylarımızla tarihin, önünde tek başına bırakıvermek için yaptığımız son toplantıyı görmeliydin! Talat, Enver, Cemal, Bahattin Şakir, Doktor Nazım, biz hepimiz... on iki kişi... on iki zavallı insan yıkıntısı oluvermiştik. Bundan sonra başımıza neler gelecek bilmem! ama, o gün çekmeye başladığımız cezadan daha ağırını hiç kimse bize artık ne verebilir, ne de çektirebilir.

Enver Paşanın amcası Halil Paşa elini, dünya yüzünde biricik sahici dostun Patriyot Ömerin iri yumruğu üstüne koyarak bir an sustu.

-Evet, Doktor, çapımızdan çok büyük bir belanın altına girmiştik. Öyle bir yere gelmiştik ki, durmak da, ilerlemek de hatta pes etmek de elimizde değildi. Savaşı kazansak bile kazancını taşımağa gücümüz yetmeyecekti. Ben buna 'Tam çıkmaz' diyorum!"

Patriyot, İttihatçıların *"memleketi yeniden ele geçireceğini"* söyler.

"Memleketi ele geçirmekle ilintisi ne bunun?

-Var!... Her yanda savunma dernekleri kuruluyor. M.M. çok önemli arkadaş... Karakol da geliyor, Allahın izniyle, arkadan... Biz toparlandık Doktor bey... Bundan sonrası kolay ki çocuk oyuncağı... - ciddileşti:- Kazım Karabekirin XV inci Kolordu komutanlığıyile Erzurum'a gitmesi ne demek?... Mustafa Kemal de ordu müfettişi olup atladı mı Anadoluya... Enver Paşayla buluştu mu...

-Hem de Enver Paşayla...

-Ne sandın? Bu sıra, çekişme sırası değil... Birleşecekler ister istemez...

-İngilizler Mustafa Kemali Enverle birleşsin diye mi yolluyorlar, sakın?...

-Allah heriflerin gözlerine kara perdeyi çekti. Ne demişler? 'Deme olmaz olmaz-olmaz olmaz bu dünyada' demişler... İngiliz de olsa, gavur kısmının tutar bir yerde avanaklığı... Çünkü Allah bizimle beraberdir. Öyle değil mi Paşam?

Halil Paşa cıgarasını kiraz çubuğuna takıyordu. Gülümsedi:

-Mustafa Kemal'in bizimkiyle anlaşabileceğini sanmıyorum Patriyot...

-Anlaşmayıp da ne yapacak? Nuri paşa Kafkasyada yeni birlikler meydana getirmiş demedi mi geçen gece bizim Maksut... 'Çerkezinden, lazkisinden, gürcüsünden, azerisinden alaylar kurmuş... Bolşevikler silahı yağdırıyormuş' demedi mi?

-Bu sözleri Maksut duymuş da İngilizler duymamış mı? Rahip Frau şeytana pabucu ters giydirir. Bana kalırsa, Mustafa Kemal İngilizleri inandırdı, Enverin yolunu keseceğine... Yunan İzmir'e çıktı çıkacak deniyor: Durum böyleyken, Mustafa Kemalin Samsunda işi ne? İn-

gilizler iyice güvenmeseler Karabekir'i Erzuruma yollatmazlardı. Bir şeyler dönüyor! Rauf durduğu yerde Bahriye Nazırlığından çekilmez. Bugünlerde neden Anadoluya gidecekmiş... Eskiden beri İngilizler güvenir bizim Raufa... Ne dersin Doktor?

Doktor Münür, soruyu anlamamış gibi gözlüklerinin üstünden, dalgın, baktı.

-Rauf'un Anadolu'ya geçmesi, diyorum. 'Batıyla Bolşeviklik arasında, tampon bölge Anadolu'ya kayarsa' dedindi geçende... Kaydı gibime...

-İnşallah... Eğer böyle bir anlaşmıya vardılarsa Bolşeviklerle İngilizler, kurtulma umudumuz artar. Çok artar, Paşam, adamakıllı artar. İmparatorluğun dağılması korkusu aklımızı başımızdan alıyordu dağıldı. Bu yükü attık. Bugünkü durumda Turancılık hastalığından da kurtulmuşuzdur inşallah! Kutsal savaş çağırısı sökmediği için, belki, halifeliğin kuyruğuna yapışmaktan da vaz geçeriz...

-Halt ettin şimdi...

-Geçeriz de, büsbütün ferahlarız Paşa Emmi, o zaman Anadolu Türk devletini kurarız yüzde yüz... Belki de yaşatırız.

-Nerden çıkarıyorsun bunları?

-Ben çıkarmıyorum, gavur çıkarıyor.

-Hangi gavur?

-Bir Alman gavuru... Irakta tanıdım. Abdülhamit zamanında gelip Bağdada yerleşmiş... Bileceksiniz, kazılar yapıyordu Mezopotamyanın geçmiş uygarlıkları üstüne...

-Deli gavur olmasın? Çubuklu gavur?...

-Tamam... Doktor Karlos... Benim hastanede yattı bir ara... Takılırdım gelip geçerken... 'Karlos Çorbacı boşuna kurcalamaktasın yerin altını sen, üç günlük ömründe... Sık dişini, cavlağı çekince toplarsın bu testi kırıklarını, bakır parçalarını...' derdim! Karlos Çorbacı da bana, 'Siz benim geçmişi aradığımı sanıyorsunuz ama yanılıyorsunuz, ben sizin geleceğinizi aramaktayım, yerin altında' derdi. İlk günler durmadım bu sözün üstünde... Arkeolojiyi bilimden saymıyordum o sıra... 'Casus bu kâratalar!... Adam ne kadar avanak olmalı ki, yutmalı' diyordum. Geçende siz Reşit Bey için bir şey dedinizdi. 'Vatanı kurtar-

mak için yapmayacağı yoktur' dediniz. Ben bunun üstünde düşünürken apansız, meseleyi anlayıverdim. 'Vatan' kelimesini, 'Devlet' kelimesiyle değiştirir değiştirmez Karlos Çorbacının ne demek istediğini anladım! Hemen arayıp buldum notlarımı...

-Ne dediydi Deli Gavur?

-Bir gün, okuyorum, dalmıştım. Meğer Karlos Çorbacı epeydir beni seyredermiş... Okuduğum kitabı sordu, 'Naima Tarihi' dedim. Niçin güldüğümü sordu. ' Yok bir şey' dedim. Üsteledi. Anlattım. 'Canpolat Deli Hasan Ağa ki, Benli Hasan Paşa derlerdi, Bolu sancağı Voyvodalığını, şu kadar rüşvetle zor güç ele geçirip yol hazırlığını tamamladığı kertede, adamlarından birtakımı fukara Benli Paşanın paşalık tuğlarını da aşırıp Celali Türkmen Ağası yanına kaçarlar. Bahtsız Deli Hasan paşa, sancağını ele geçirecek adamı kalmayıp Üsküdar kırlarına kurduğu çadırda serseri oturur, yeniden adam biriktireyim, derken, Katırcıoğluna serdarlık emri götüren Sadrazam Melek Ahmet Paşa ağalarından Şahin Ağa, Benli Hasan Paşanın ordusuna bilmezden uğrayıp, çayırda yayılan arap atlarını görüp, kendi altında, işe yaramaz kötü posta beygirleri olmakla, en iyilerinden birkaçını çekip bineyim, demekle... Benli Paşanın at oğlanları 'Bre nedir?' diye seğirtip, 'Biz Benli Hasan Paşalıyız. Atlarımızı ne yüzden alırsınız? Olmaz' diyerek vermezlendiklerinde, Şahin Ağa, akılsız bir kölemen olmakla, 'Ben Vezir Ağasıyım! Elbette alırım' diye elini kılıca atıp, at oğlanları da kılıçlarına yapışıp böylece iki taraf dal kılıç olup vuruşurlar. Aralıkta Şahin ağanın kafası ikiye bölünüp yanındaki tatar ağasının da kolu düşer. Bunlar dönüp İstanbul'a gelirler. Şahin Ağa kurtulamayıp ölür, tatarla hizmetçiler Vezire koşup 'Ağamızı, Benli Hasan Paşanın Emrahoru Hacı Osman tepeledi' diye davacı olurlar. Emrahor Hacı Osmanağa, vuruşulduğu saat, çayırdan beş-altı fersahlık yerde Benli Paşanın çadırında bulunmakla, Vezirden haberci gelince hiç ürkmeyip yanına yer tanıklarını alıp Melek Ahmet Paşa konağına varır. Tatar Ağası ile hizmetçiler, 'Buydu' 'Yok bu değildi', 'Bir çalım benzemekte ama...', 'At üstünde olmakla Emrahor olsa gerektir', 'Emrahor vurmayınca, Vezir ağasını kim vurabilir' diye akla, şeriata uymaz, birbirini tutmaz laf etmekle, üç kere hacca gitmiş, akıllı, edepli, kırk yaşlarında bir yi-

ğit olan Hacı Osman Ağa, Vezirin öfkeye bindiğini sezip, yakasını yırtıp, sesi çıktığı kadar bağırıp 'Allah göstermesin Sultanım! Benim bundan haberim yoktur! Vuruşma olduğu yerden iki saat ırakta, Hasan paşa kulunun çadırındaydım. İşte tanıklarım... Emir şeriatindir' dediyse de, Vezir öfkeyle hoplayıp kudurup 'Bre Cellat!' diye haykırıp tanıklara bir söz bile ettirmeyip dışarı uğrar. Çünkü Vezirlere kendi saraylarında adam boğazlatmak kanun olmadığından, askere 'Getirin şunu arkamcek' deyip, sırtında kürkü, başında kallavisi olmamakla, Padişah sarayı kapısına kadar iç donu, iç enterisiyle şallak mallak seğirtip 'Tez boğun' diye tepinmiye başlayınca, fukara Hacı Osman Ağa, oraya gelene kadar hiç aralıksız, 'Bak Efendim! Boş yere kanıma girmektesin! Acele etme! Beni hapse koy!... Bir güzelce sor soruştur. Bu suçun sahibi isem aman vermeden öldür. Kızgınlıkla günaha gireceksin! Kıyamet günü, iki elim yakandadır' dediyse de, vezirin durmadan 'Cellat' dediğini görüp iş işden geçtiğini anlayıp yalvarmayı boşlayıp okuyup üflemeye girişir. Bu haldeyken cellat yetişip hemen boynunu vurur' diye bitirdim hikayeyi... Biraz düşündü, 'Siz bu olaydan nasıl bir sonuç çıkarıyorsunuz' diye sordu.

-Bu tarihsel olay, Osmanlı toplumundaki TALAN sistemini, hiçbir şüpheye yer bırakmayacak açıklıkla meydana koyuyor, dedim. Osmanlılığın temel düzeninde varlığın tek ellerde birikimi yasaktır. Osmanlılığın, tarih içinde, üstüne aldığı ödev bence, toprağı sahipsiz kılarak çağının derebeylik düzenini küçük işletmelere bölmek, bu küçük işletmelerin zamanla belli ellerde toplanmasını şiddetle önlemektir. Osmanlılıkta hemen bütün topraklar Allahındır. Padişah Allahın vekili olarak bu toprakları reayasına kiracı gibi vermiştir. Buna karşılık yetiştirdiklerinin vergisini çoğunlukla mal olarak alır. Bu düzeni sipahiler gözetir. Sipahi tımarları gibi, Vezir haslarının da temelinde küçük işletmeler vardır. Osmanlı toprak yasaları, bu küçük işletmelerin büyümemesi gibi miras yoluyla küçülememesini de kollar. Sözgelimi, 20 evlik bir köyde çeşitli sebeplerle beş ev boşalsa, sipahi bunlardan kalan toprakları kendi toprağına bile katamıyacağı gibi, geri kalan on beş eve de bölüştüremez! Boşalan beş küçük işletmeyi beş yeni aileyle yeniden şenlendirmek zorundadır. Bizde senyörün yerini, bir çeşit memur sayı-

labilecek olan AĞA'nın alması bundandır. 'Ağalık vermekle' atasözü Osmanlının sömürme anlayışının Batıyla nasıl çelişme içinde olduğunu da gösterir.

Bitirip bekledim. Ya şaşacak, ya 'Doğru evet' diyecek sanmıştım. Neden sonra, 'Eee... Peki?' dedi. Ben şaştım:

-Peki'si bu...

-Nasıl olur. Anlattığınız hikaye de, ardından söylediklerinizde, olayları belirliyor, nedenleri değil... En küçük topluluklar bile, sür-git talanla yaşayamazlar! Osmanlı İmparatorluğu gibi kocaman bir kuruluş, yedi yüz yıl, nasıl yaşamış?... Talan için bir araya gelen bütün topluluklar, talan az olsa da dağılır, çok olsa da... Bu bir... İkincisi: Talan temeline dayanan bir otorite, özel mülkiyetin tek ellerde toplanmasını önlemeye sür-git nasıl güç yetirebilmiş?

Biraz düşündüm: 'Peki, Karlos Çorbacı, dedim. 'Bolu Paşasının başına gelen TALAN değil de nedir?

-Talan ama, Osmanlı ölçüleriyle değil, Batı ölçüsüyle...

-Bu sözle, Paşa Emmi... Aklım dağıldı ki, toplıyasım geçti. Ben debelenirken, Karlos Çorbacı piposunu temizleyip doldurdu, 'Bak napacağız her doktor, dedi, eski bildiklerini bir yana bırakacağız, Dekart hesabı, dedi, yeniden aramaya başlıyacağız ön yargıları atıp... Bakalım bu davranış bizi nerelere götürecek? Başlıyoruz! Anadolu toprakları nasıl topraklardır sence?

-Nasıl mı? Yamandır Anadolumuzun toprağı, dedim. Dünyanın ekin ambarı olacak topraklardır. Biz tembelliğe vurduğumuzdan bu cennet vatanın üstünde sürünmekteyiz... İş bilir ellere geçse bak neler olur...

-Bunları nerden çıkarıyorsun? Kendin çiftçilik edip denemedin. Babanın çiftçi olduğunu da sanmam. Sizde böyle kitapların daha yazılmadığını da biliyorum! Bunlar gerçeği aranmamış palavralar... Salt Anadolu toprağı değil, Akdenizi, Ege denizini çevreleyen bütün topraklar, cenabet topraklardır. Çünkü bu bölge toprakları dünyanın yüzünde, gayet ince, pek yalınkat bir kabuk gibidir. Tarımda derin derin aktarılmaz, kara sapanın ucuyla az biraz karıştırılır. Bu bölgenin hava durumu da tarıma uygun değildir doktor, ya kurak gelir, ya taşkın...

Kurakta sizin toprak, hiç sapan görmemiş gibi taş kesilir. Taşkınlar, tarlaların yarısını alır denize götürür, yarısını dar vadilere indirip bataklık yapar. Bataklıklarda insan barınamaz. Bu yüzden, Adana, Küçük, Büyük Menderes ovaları gibi verimli ovalarınız ancak on dokuzuncu yüz yıl ortalarında tarıma açılabilmiştir. Daha önceleri buralarda göçebeler hayvan otlatıyorlardı. Bu özellikteki topraklarda, Batıda olduğu gibi, özel mülkiyet yerleşip gelişemez, zenginlikler sayılı ellerde toplanamaz. Sizde batı anlamında FEODALİTE'nin bulunaması bundandır. Çünkü ne kadar güçlü olursa olsun, hiçbir FEODAL böyle topraklarda serflerini doyurup kendisini zengin edecek tarımı, yalnız kendi gücüyle sürdüremez! Türkçesi, toprakları tarımda tutmak için gerekli bayındırlık işlerini sizde ancak devlet yapabilir. İşte bu sebepten, sizin topraklar haklı olarak devletin mülkiyetindedir. Gene bu sebepten batıda devlet, sırasında bir sınıfın öteki sınıfı ezmek için kullandığı araç haline geldiği halde, sizin devlet, ana ödeviyle toplumu İHYA EDİCİ'dir. Yani, batıda devletin olmadığı zamanlar, toplumlar var olmuşlardır ama, Doğu'da devletsiz toplum görülmemiştir. Sizde devlet toplumun var olma-yok olma şartıdır. Siz, farkına varın varmayın her şeyi devletten beklersiniz. Bizde ağalık almakla olduğu halde, sizde elbette vermekle olacaktır. Siz devletinizi TALANCILIK'la suçlarken, batı kültürünüzle, batılı devletmiş gibi yargılıyorsunuz. Batıda, ilk çağların kölelik sisteminden bu yana özel mülkiyet kutsal olduğu halde, sizin beş bin yıllık toplum tarihinizde devletten başka kutsal hiçbir şey yoktur. Bu açıdan bakınca, Melek Ahmet Paşanın ağası devlet işine giderken Bolu Paşasının atını çekip alırsa bu talan sayılmaz. *Çünkü sizde her iş devlete yararlılığıyla değerlendirilir. Sizde devlet tehlikeye düştüğü zaman devletten sorumlu olanlar, bir dakika önce, en korkunç suçlamalarla geri ittikleri en akıl almaz sistemi kabullenmekte bir an duraklamazlar. Batıda bütün monarklar geriliği tuttukları halde, sizin padişahların apansız ilerici kesilmeleri bundandır. Burdaki ilericilik, bilinçle, imanla kazanılmış bir şey değildir, beyin ameliyatı, kalp ameliyatı gibi ister istemez, katlanılan bir çaresiz durumdur. Sizde padişahlar, baba, kardeş, evlat demeyip öldürmüşlerdir. Bir gecede, on dokuz kardeşini, sonra da öz oğlunu öldüren üçüncü Memet'in, para denilen bakır, gü-*

müş, altun parçalarını bulduğu yerde almasına yalnızca talan deyip geçemeyiz. Kaldı ki, ikinci padişah Sultan Orhandan bu yana, modern anlamıyla devletçidir de sizin devlet... Tersanelerini, baruthanelerini, dökümhanelerini, madenlerini işleten, tarım topraklarının mülkiyetini elinde tutan, bayındırlık işlerini, yol şebekesini, postayı, kervansaraylar sistemini, okulları, üniversiteleri, merkezden idare edilen bütün imparatorluğa yaygın yargılama örgütlerini, loncaları, hatta dini bile devletleştirip devletçilikle yürüten, ana tüketim maddeleriyle besin maddelerini tekele alan, iç ticareti, dış ticareti aralıksız denetliyen, pazarda fiyatları belli bir çizgide tutan bir ekonomik sosyal örgütün ana özelliği talancılıkla belirlenmez. Bütün bu işleri başarabilmek, kısacası toplumun var olabilmesini savunmak için sizin devletiniz sırasında despot da olmak zorundadır. Sizin devlet merkezcilikten, bürokratlıktan, hatta despotluktan vazgeçtim dese, siz bunalınca ayaklanır, bunları geri getirmesini ister, hatta bunun için onu zorlarsınız... dedi, Karlos Çorbacı o gün bana, Paşa Emmi, aşağı-yukarı...

Doktor Münür, içini çekerek sustu...

Cemil dinlediklerini toparlamıya çalışıyor, Patriyot pek bir şey anlamadığı halde, anlatılanların önemini sezmiş, açıklama bekler gibi Halil Paşaya bakıyordu.

Halil Paşa, el yordamıyla paketi bulup bir cıgara çıkardı:

-Çok önemli! Hürriyet naralarıyla gelip hemen despotluğa başlamamızın nedenini açıklamış olmuyor mu gavur?

-Ben de üstünde çok durdum bu despotluk işinin. Orta Asyada, büyük şölenlerden sonra, çadır sahibinin karısını bileğinden tutarak uzaklaşıp her şeyini misafirlerine yağmalattığı bir gerçek... Orhan Yazıtlarında, Hakanın, 'Seni aç buldum doyurmadım mı, çıplak buldum giydirmedim mi?' dediğini de biliyoruz. Demek ki, bizde devlet, böyle sorumluluklar yükleniyor. Bunları başardığı sürece de, halkları, hadi, despotluğa katlansınlar diyelim. Ya halkları yedirip giydirmekte, iç karışıklıklara, dış tehlikelere karşı korumada devlet ödevini yapamaz olunca, despotluğa insanlar niçin boyun eğsin? Bak Paşa Emmi, ben bizdeki bu Anayasa, Hürriyet, çabalamalarını, zengin yetiştirme debelenmelerini nereye bağlıyorum?... Osmanlılar, görmüşler ki, Devlet, fa-

kirleşip güçsüz düştüğünden eski ödevlerini, halklara karşı, artık başaramıyacak... Sorumluluğu Devletin üstünden atıp batıda olduğu gibi, sınıfların omzuna yüklemek istemişler. Oysa doğulu zengin başka, batının burjuvası başka... Bizim zengin burjuvalaşamaz mı? Hayır! devletin zenginleştirdiği, ister istemez devletin emireri kalır. Batılaşmak bunun için kurtaramadı bizi... Devleti güçleştirmeye kullanacak yerde zengin yetiştirmede kullandık batılaşmayı... Devleti eskisi gibi her şeyden sorumlu hale getirmeye çabalasak, bunu başarabilmek için, sırasında despotluğa kalkacak... Oysa, her şey kolayca tabu olur doğuda... Bir şeyin tabu olması için anlaşılması değil anlaşılmaması şarttır. Biz yüz elli yıldır hürriyet türküsü çağırıyoruz. Yerleşti bu türkü memlekete... Kaldı ki verdiği sözü tutamayan, sorumluluklarını yerine getiremiyen despotluklar halka zulmetme hakkını da gücünü de nerden alacak? Bu sebeple Paşa Emmi, Anadolu'da kuracağımız yeni Türk devletinin yaşamasını 'Belki'ye bağladım. Hem insanları çalıştırmak için zorlıyacağız, hem de bunu aşırı despotluğa kendimizi kaptırmadan yapacağız. Anladın mı, iş ne kadar çetin!

-Gevezeliğe daldık, lafa tuttuk seni damat bey... Daha tıraş da olmamışsın! Hopla koş! İyice süslen... Dayı maksut denilen imansız arabm gerdek yumruğundan kolla kendini... Sevinç tutuğu olmamaya bak!... Bir de, gözünü aç, gelirken pek önemi yok ama, giderken enselenme!..."

Ali Usta - Rakı - Leblebi

Adalet Ağaoğlu'nun *Bir Düğün Gecesi*'nden. (11)

Tuncer, kendini devrime adamış bir gençtir. Düzenin üniversitesinde okumak istemez. Boykot kararı alınacaktır. Bu sıralarda iktidar milletvekillerinden Remzi Tarakçı'nın kızı Yıldız'dan bir mektup alır. Yıldız'ın gözünde Tuncer yüce bir yerdedir.

Mektubunda *"Bana elinizi uzatır mısınız?"* der Yıldız. İlk buluşmalarında Tuncer, kızın elini tutar. Tuncer, kendini devrime adamıştır ama Yıldız allak bullak eder Tuncer'i... Sonunda Ali Usta'ya gider.

"Mektuptan bu yana bende olup biteni anlattım. Kendimden bile saklayabileceğim pek çok şeyi Ali Usta'dan hiç saklamayarak... Yıl-

dız'ın açık sözlülüğünden de hiç geri kalmak istemeyerek. Kendimde, taa dipte sezdiğim bir şeyi, hatta belki biraz da abartarak. O şeyin benim için yeni bir gerçek, belki en büyük gerçek olduğunu belirterek.

'Ben de bu kıza sevdalandım sanıyorum Usta. Değilse de sevdalanıyorum.'

Ali Usta sevdadan yana ne bilirdi, ne bilmezdi? Hiç düşünmemiştim bunu. Babam bazen takılırdı ona. Hiç evlenmemiş olmasını yüzüne vurarak: 'Keşişler gibi geldin, keşişler gibi gideceksin bu dünyadan Ali,' derdi. Ali Usta'nın tıknaz gövdesi sarsılır, için için güldüğünü belli ederdi. Yüksek kahkahaları olmazdı onun. İçine dönük gülerdi. Ali Usta hem köydeki anasını, hem kendi anaları gencecik ölüverince, daha altı aylık, daha bir buçuk yaşındayken bunlar, Ahmet'le Murat yani; onları yanına almış. Demiştim ya hocam? O zamanlar Usta'nın kendisi de henüz yirmi beşinde falanmış. Babam evlenme konusunda ona takılınca, kıs kıs güler: 'Benim anam, bu çocuklar ele avuca sığana dek yaşadı ya, sen ona bak,' derdi. 'Çocuklarla temelli baş başa kaldığım zaman, artık başlarını yirmi dört saat beklemem gerekmiyordu. Ayaklarının üstünde dikilebiliyorlardı. Öyle olmasa, bunları okullarına bırakıp işime koşabilmeseydim, sana bir şey diyeyim mi reis, ben o ucuz şaraplar içinde boğulur giderdim! Sanma ki ben yeğenlerimi kurtardım, kurtardımsa... Yok, yok. Bir bakıma onlar beni kurtardılar, kurtuldumsa... İşimi en çok onlar yüzünden sevdim, en çok onlar için yaptım inan olsun...'

En uzun konuşmasını ya Ahmet, ya evlilik konusu açıldı mı yapardı Ali Usta.

'Ben de o kıza sevdalandım galiba' deyince hemen toparlandı.

'Şu dükkanı kapatalım Tuncer. Mesaimiz bugünlük bitmiş olsun. Arkaya geçelim,' dedi.

Öyle yaptık. Murat'ı soracaktım. Soramadım. Ahmet'i nicedir soramıyorum. Orda burda, omuzbaşımda bitiverişlerini de anlatmıyordum nicedir. Yarasını kanatmaktan çekiniyordum.

'Hele otur, şurdan iki kadeh ver bakalım.'

Ortaya biraz leblebi koydu. İkimize de rakı boşalttı. Karşı durmadım. Ali Usta rakısını büyük bir tören gibi içer. Şimdi burda içkile-

rimizi yudumluyoruz ya hocam, sözümona yudumluyoruz ya, ister istemez Ali Usta'nın içişi geliyor gözlerimin önüne. İçkiyle bir tören kurmak dedin mi, onun içmesini düşünürüm hep. Burda diken üstünde, burda törene karşı içmekteyiz sanki. Ali Usta, kadehini ağzında tutar, gözlerini yumar, bütün yorgunluğunu ilk yudumda bohçalayıp bir kıyıya koyarcasına rakıyı uzun uzun koklardı. Hiç gürültüsüz, anasonu kokladığını hiç ele vermeden. O ilk yudumu ne zaman almıştır, bilemezsiniz.

'Remzi Tarakçı, alçaklığını ta gençliğinde ortaya koymuştu ya, onu geç. Dar dünyanın bir delikanlısıydı o da. Bunu anlayabiliriz,' dedi ansızın. Ben, içerde dükkanda anlattıklarımın çoğunu kafasına yazmadı sanıyordum. Remzi Tarakçı'yı biliyormuş da, bildiğini bile sezdirmemişti.

'Fakat Remzi bugün artık her şeyin domuz gibi farkında. Artık o dünyayı işine göre ister geniş tutar, ister dar. Üstelik İlhan'ın kitapsızı, mektepsizidir bu Remzi. Onlardan sana da, bize de ne hayır gelecek, gelmez. Gelmemeli de. Ama kızın suçu ne?'

Sırıttım. Sırıttığımı iyi anımsıyorum:

'Ben de kızın suçu vardır, demiyorum ki Usta. İçimi rahatlatan şu ki... Demek bir ajanlık işi değil bu?'

'Ah be oğlum, ah be oğlum Tuncer! Sizler de tümden ajan-polis meseleleriyle yaşar oldunuz. En kötüsü bu. En kötüsü, insanı kendinden soğutan en berbat şey bu. Her taşın altında bir tuzak var, sanmanız. Doğru, temelde var bu tuzak. Ama o tuzaklar tek tek işlerlik kazanıyorsa, onlara işlerlik kazandıracak bir ortamın da var edilebilmesinden bana kalırsa...'

Anlamadan bakakaldım yüzüne hocam.

'Ha, dur. Dur sana şöyle söyleyeyim en iyisi. Şimdi, senin bu genç yüreciğinde bir sevda noksanı bulunmasa, hangi kız sana sevda mektupları döktürürse döktürsün, hangisi kuyruğunda kedi gibi dolanırsa dolansın, şuranda yer alıp, orada bir dalgalanma yapabilir miydi? Kendini yarının güzel insanına adadın, âlâ. O insanın emekçilerle yeşereceğine inanıyorsun, tamam. Buna inanmazsan kınarım seni. Lakin gençliğin de var, bugün sen de varsın, senin insanlığın da var. Bu genç-

lik sevda da ister. İnsan sevdasız olur mu Tuncer? O köşe boşmuş ve o köşe öyle bomboş kalamaz...'

Sevinç içindeyim. Yine de:

'Yıldız'dan başka biri de olabilirdi' diyorum. İçtenliksizim.

'Herkes için şundan da, bundan da başka biri olabilirdi. Bugün Yıldız denk düştü. Bakarsın beş yıl sonra, hatta beş gün sonra başka biri denk düşer. Ne bilirsin?'

'Ben, birine sevdalanmayı geçici bir şey olarak düşünmek istemem!'

Bunun altında, ya Yıldız da başka birini severse ilerde, sorusu olmalıydı. Bu korku.

'Sen, her şeyin önünde de, temelinde de tek başına kendin varmışsın gibi düşünüyorsun.'

'Yok, değil! İşçidir her şeyin temelinde, başında, önünde olan...'

'Çoğunuzun dili bunu söylüyor ama, bakma. Öğrenciliğin bitince, yaşama iyice bulanınca sen, dilinin söylediğine gerçekten inanıp inanmadığın anlaşılır. Her şey ancak o zaman ayan beyan olur. İşin bu yönünü hiç konuşmadık seninle. İyi oldu, geldin. Başına bir Yıldız meselesi çıkmasa, bu konularda açılabileceğimiz yoktu.'

'Bizim hareketimizi, eylemlerimizi küçümsediğini bilmiyordum Ali Usta.'

Kırçıl saçlarının usul usul dikenlendiğini seziyorum.

'Kim diyor küçümsüyorum diye be! İç şunu. İç de aklın çalışsın. Küçümsediğim falan yok. Olduğu kadar büyümsüyorum. Sizlersiz olmaz, ama yalnız sizinle de hiçbir bok olmaz.'

O yıllar, üç yıl önce yani, bu konuları uzun boylu tartışabilirdim onunla. Konuşkanlığı bir kez ayaklanmışken, onu tedirgin eden şeyin ne olduğunu daha iyi anlayabilirdim. Bense, o akşamüstü söz bir an önce yeniden Yıldız'a gelsin diye can atıyordum. Dahası, şu an'da Yıldız da yanımda bulunsun istiyorum. Yine eli elimde olsun. Ali Usta'yı, o elin sıcaklığını kanımda duya duya dinleyeyim. Artık politik tartışmalar nerdeyse ikincil konular benim için. Bu kez de tersten birini ötekinden koparma eğilimim...

'Ne olacak bu Yıldız meselesi peki?' deyivermiştim sonunda.

Kadehinden üçüncü yudumu alırken gözlerini kapama süresini daha kısa kesti sanıyorum.

'Bu sevdanın geçilmez, aşılmaz bir sevda olduğunu hemen şimdiden nasıl bilebilirsin be Tuncer? Seni böyle sıkışıkta koyan, bir ilişkiyi insanca yaşamanı engelleyen Yıldız'ın Yıldız oluşu, onun Remzi Tarakçı'nın kızı oluşu değil, bana kalırsa. Bu gündeme gelirse, sonradan gelecek. Bana kalırsa, sen şimdi daha çok içine sevda kurdu düştü diye kıvranmadasın. Bak sana bir şey söyleyeyim mi? Sen ne bu fakülteyi bitirmeyi bir yana koy, ne haklarınızı istemeyi, ne başkalarının da haklarını istemeleri için kendin kadar bir ses olmayı, ne de sevdalanmayı. Adamsan hepsini, adına haysiyet denilen kanaldan pırıl pırıl akıtırsın. Düzen bizim düzenimiz değildir diye ben, Remzi gibilerin televizyonlarını onarmıyor muyum ha? Bak, Murat'ı seviyorsun. Murat'ın, şu hayhuy içinde kazanılmış biri olduğuna inanıyorsun değil mi? Murat'ı yanıma almasaydım, onu elimden geldiğince kendi okulumda yetiştirmeseydim, sen Murat'ı sevebilir miydin? Murat seni sevebilir miydi? Ahmet, diyeceksin. Ya Ahmet? Çarçur edilmenin gırla gittiği bir yolda, fireler de verilir. Ayrıca ben, bir gün, pek çok gün, pek çok yıl sonra belki Ahmet'in de ayacağına inanıyorum. Bir İlhan Dereli var. İşte, Ayşen'in babası... Şimdi Başkent'in büyük işadamlarından, duymuşsundur. Arsa alıp arsa satar, bina yıkıp bina yapar; her yanda bir ayağı bulunsun diye, avukatlığını da elde tutar. Dış firmalarla ortaklığı, bunlardan birinin motor, parça temsilciliği. Adamlıksa, insanlıksa, başarıysa; işte bu İlhan Dereli'nin kafasındaki adamlık, insanlık ve başarı. Remzi Tarakçı politikada neyse, bu da ekonomide o. Bu İlhan Dereli kimin abisi biliyor musun?'

Karınızın, Aysel hanımın adını andı hocam. Ama nasıl bir saygı, nasıl bir sevgiyle anış! Bir gururla hatta. Evet, şaşacaksınız, ben de şaşmıştım; düşmanlarla dolu bir yolda tek dost yüz, yoksunluklarla dolu bir yaşamda tek zenginlik anımsanınca böyle olunur ancak. Kendinden böylesi bir hoşnutluğu hiç görmemiştim Ali Usta'da. Yüzünde bir serinlik:

'Şimdi,' diye sürdürdü konuşmasını. 'Şimdi bu kimse, İlhan'ın kızkardeşidir diye, sırt mı döneceğiz ona? Bunca yıl iğneyle kuyu kaza

kaza edinilmiş bir kişiliği yok mu sayacağız? Bu tür çabaları küçümsersen, kendi çabalarını da küçümsemen gerekir, çünkü seni de küçümseyecekler çıkar gelir günün birinde. Kopa kopa, araya uzun boşluklar koya koya, gelinen her noktayla bir önceki arasına köprüler kurmadan da hiçbir yere ulaşılmaz. Bak sen benim, bu İlhan'ın art arda dizip durduğu konutlarının, apartmanlarının iç elektrik tesisatını yaptığımı da bilmezsin belki. Şimdi biliverince ise, bozulursun. Hiç bozulma. Benim işim bu. Düzen değişti, devlet beni kamu hizmetine koştu da, gitmiyor değilim ya. Bu İlhan, memleketlim olarak, hem de yüzüme güle güle yapılarında çalıştırır beni. Onun bu yüzünü bilmesem, düzenin mutlak değişmesi gerektiğini de bu denli iyi bilemezdim belki. Bu denli yürekten inanamazdım buna. Yaşım elliye geliyor Tuncer. Geçmişim ise senin bugün, bu yaşta, anlamak, öğrenmek olanağını bulduğun pek çok şeyi anlamaya, öğrenmeye elverişli değildi. Ama bak, beni şimdi adam yerine koyuyorsun. Benimle her şeyi konuşuyorsun. Bir sevda işinin çözümü için bile -bak saçmalatma şimdi- bana gelmeden edemiyorsun. Belki benim kitaplardan değil, yaşamadan çıkardığım bir şeylere güveniyorsun. Yoksa ben ne bilirim bu konuda Lenin ne demiş, Marks ne demiş? Onları sen bilirsin. Yo, yo, boşuna kıpırdanma. Ben çocukluğumdan buyana günde on saat çalışacağım, iki delikanlıya hem analık, hem babalık edeceğim, -yakındığımı sanma- sokak içindeki canı sıkılan kadınların dertlerini de dinleyeceğim. Bu arada kafama bir de kendi okulumu kuracağım, orda eğiteceğim kendimi. Böyle bir eğitimde, Marksist kitaplar sevda üstüne ne diyorlarmış, bilmezsem bilmeyebilirim. Zaten bilebildiğim başka şeyleri de hepten kitaplardan çıkardığımı sanmıyorsun umarım. Diyeceğim, benim İlhan'ın yapılarına iki yılda bir priz, duy döşemem, düzenin fırınlarda sattığı ekmeği alıp yememiz gibi bir şey. Çok uzun konuşturdun beni. Sevda deyince, nerden başlayacağımı şaşırttın bana. Kısacası şunu söylemek istiyorum: Bakarsın Yıldız sana gerçekten sevdalanmıştır. Neden sevdalanmıştır? Kendi çevrenden biri olsa, bunu sormak aklından bile geçmez, değil mi? Böyle bir soru sorulmaz. Ben de soramam. Ama sana sevdalanan Remzi'nin kızı olunca, bugünkü günde şunu düşünmeden de edemem: Her şeyi elde etmeye alışmış insanlar, her şeyi olan insanlar, bakarsın devrim de bizim olsun, devrimciler de bizim olsun, derler. Kız bunu

açık seçik bilmez. Bilmeyebilir. Lâkin, yaşama okulum beni yanıltmıyorsa, Yıldız'ın sana tutulması da bütün bütün şu sevimli, atak yüzün, bu uzun boyun, güzel saçların için değildir. Kavgan için mi? Ordaki yerin için mi? Arkadaşlarının arasındaki parlak köşen için mi? Olabilir. Bu kızın paraya pula ihtiyacı olsa ve o kız paralı pullu bir delikanlının parlaklığını görse, belki ona tutulurdu. Ama Yıldız paraya pula doymuş bir kız. Bunda eksik olan tek şey var. Çevresinde bulunmayan, elini uzatınca onun olamayacak bir şey: Günümüzün parlak delikanlısı artık iki tür, Tuncer. Zabit üniformalarının modasını yeniden yaratmak istiyorlar, lakin o moda da güne göre biçim değiştirdi. Şimdi yoksul kızlar için altı arabalı, altın çakmaklı delikanlılar gözde ve genellikle altı arabalı, altın çakmaklı kızlar için yoksul, devrimci gençler.'

Bu son sözleri beni iyice sarstı. Yıldız'ın mektubunu okurken bende uçveren bu düşünceyi ben, ikide bir geri itiyor, bastırıyordum. Ali Usta'nın sözü hiç uzatmadan, sevda sevdadır oğlum, yaşamana bak, demesini istiyordum; önüme, en fazla kaçtığım soruyu çıkarmasını istemiyordum.

'De ki öyle. Bunu bile bile ya kızdan cayamazsam Usta?'

Beni azarlayacak sandım hocam. Beni küçültecek sandım. Doğrusu kendi gözümde yeterince küçülmüştüm zaten.

'Ooo' dedi, 'Sen ata binmiş, mavzerini kuşanmış, ava gitmek için benden izin istiyorsun Tuncer. Benim anladığım, Yıldız'ın sana tutulması da senin pek işine gelmiş.'

Kendimi tutamadım. Yumruğumu önümüzdeki küçük masaya indirmekten alıkoyamadım kendimi.

'Beni çok yanlış tanımışsın Usta! Keşke gelmeseydim. Keşke açılmasaydım sana!...'

Hiç karşılık vermemişti. Bir süre susulmuştu. İyice bocalıyordum. Sonunda ben konuşmak zorunda kaldım. Sesim pek cılızdı:

'Ee ama sen de, hem sevdaya sırt çevrilmez, gençlik, sevdasıyla da, devingenliğiyle de kendini yaşamalıdır, diyorsun, hem, Yıldız konusunda bana kinayeli sözler söylüyorsun. Ne yapayım peki? Sanki pek teşneydim satılmış Remzi'nin kızını koluma takmaya!...'

O içine dönük gülüşüyle gülmüştü o zaman:

'Hazır değilsen, ne diye dönüp duruyorsun bu lafın çevresinde ha! Hazır olmasan kızı elinden tuttuğun gibi sokaklara dökülür müydün? Nedeni ne olursa olsun, görünürde ikiniz de birbirinize abayı yakmışsınız. Benim demek istediğim bu. Ama bir demek istediğim de şuydu. Kinaye falan değil, apaçık şuydu Tuncer: Bu konularda kimselerden akıl alınmaz. Kimseler de sana en uygun aklı veremez anladın mı? Allah bilir sen, aşkın insan yüreğine kendiliğinden girerek kendiliğinden çıkıp gidecek bir şey olduğunu düşünürsün en çok. Bir de sevdalanmaktan utanırsın, bunu kim öğrettiyse!... Utanılacak olan sevdalanmak değil be oğlum. Utanılacak olan, her şey için savaşan birinin, söz sevdaya geldi mi, orda savaşmaya yan çizmesi. Şimdi beni burda karşına oturtmuş, beceriksiz aşk hocaları gibi dersler verdirtmesene! Beni asıl hayal kırıklığına uğratan, bu konuda sıkışıkta kalman oldu. Kız senden sağlam bu konuda be. Ne istediğini biliyor. Sen bilmiyorsun. Darılma ama, sen bunu bana anlatmakla biraz övünmek bile istedin. Hadi bunu da benim alınganlığıma, bunu da benim hasta yanıma ver. Herkesin alınganlaştığı bir noktası vardır şurasında. Ben senin yaşındayken, bir kızı sevince o kızın gözünde hiç, yo, hiç diyemem ama, Yıldız'ın gözünde senin olduğun ölçüde önemli olamadım. Niye olamadım? O kız yoksul olsa, ben paralı değildim. Paralı olsa, bende aydın pırıltısı, devrimci parlaklığı yoktu. Bende pırıltının, kendini açığa vurmuş pırıltının nebzesi yoktu. İçin için yanan, dile gelmemiş, dumanını bile kendinden saklayan bir sevda.'

Son yudumunu içti. Üstünü başını silkeledi sanki.

'Hadi kalk. Sendikalılarla toplantımız var,' dedi sonra. 'O sendika da yeni kavgalar gerektiriyor ya... Hem büyük kavgalar!'"

Bir Başka Tarih Tezi - Vedat Türkali'den *Yalancı Tanıklar Kahvesi.* (12)

Nedim, Saint Jozef'te okumuştur. Daha sonra Beyrut Amerikan Üniversitesi'nc okur. Bir süre İsveç'te kalır. Kanada'ya gider. Ekonomi okur. Üniversitenin kalm önerisini geri çevirir. Türkiye'ye gelir. Filistin gerillalarıyla ilişkisi var diye ünive siteye almazlar. Antalya'da kent lisesinde felsefe, psikoloji öğretmeni olur. Komü nistlikle suçlanır. Nedim sonunda Ankara'ya gider. ..... adlı bir kitapevi açar. K tapevi kundaklanır. Muhsin kalp krizi geçirir. Evinde dinlenir.

Arkadaşı Rüştü'nün adını yazdığı kağıtla, Muhsin, Nedim'in evine gider. Sorun dur, Marksizmle din ilişkisi nasıl olmalıdır. Muhsin'in kafası karışmıştır. Nedim'e racaktır.

"O suskun sessizlik gene çökmüştü. Tedirginlikten kurtulmak için arandı Muhsin; yavaşça toparlandı. Rüştü'nün yazdığı kağıdı çıkarıp uzattı Hoca'ya.

-Şu kitaplara bir bakar mısınız?

Gözlüğünü takıp eğildi elindeki kağıda Nedim Hoca. Kısaca göz atarken ağırdan mırıldanıyordu.

-Mustafa Sibai... Mevdudi... Ali Şeriati... Muhammed Abduh...

Başını kaldırıp şaşırmış gibi baktı.

-Nereden bunlar?

-Eski bir arkadaşım var, devrimci; o verdi.

Sessiz bakışıyorlardı.

-Dine karşı tavrımız halkla aramızda derin çukurlar açtı, diyor. Halk bizi yalnız bırakıyormuş. Öyle diyor. İslam düşünürleriymiş bunlar. Bu düzeni değiştirmek için kavga yürütmüşler. Böyle bir akım varmış Müslümanlık'ta. Antiemperyalist kavgada yani...

Gözlüğünü çıkarıp yorgun gözleriyle gene baktı bir süre,

-İlginç, dedi. Evet. İslam'da var böyle akım. Aslında İslam'ın ta ilk günlerinden beri var. Güçleniyor bugün. Şeriati, Sibai önemli kişiler. Ali Şeriati'yi İngilizlerin yardımıyla Savak öldürdü. Gömütü Şam'da. İran'da yıllarca polisten kaçarak çalıştı. Arapça, Farsça bu kitaplar. Şeriati Batı'da da tanınır. Çevirileri var. Antakya'daki evde Hakeza kane ya Ahi diye bir kitabı var bende. 'Evet kardeşim, durum bu!' gibi bir şey. Hüseyniyetü-Irşad yayını. Tahran'da basılmış. Sibai'nin 'Eliştiraki-iyül İslami'si olacak bizde, Antakya'da sanıyorum. 'İslam sosyalizmi.' Arapça biliyor mu bu arkadaşın?

-Öğreniyormuş. Karısı Arapça öğretmeniymiş eskiden.

-Söyle ona: Kıvılcımlı'yı okusun. Bizde bu konuda kafa yoran tek Marksist o adam.

-Okuyor.

-Muhammed Abduh. Mısırlı. Bizim İslamcı sosyalist benzeri düşünceler taşıyan Mehmet Akif'i de etkilemiş. Cemalettin Efgani vardır;

Abduh onun yetiştirmesi. Biraz tartışmalıdır bu Efgani. İngilizlerin adamı derler. Abdülhamid'e ilk Darülfünun'u açma aklını o vermiş. Açılıştaki konuşmada Hazreti Muhammed'den, sıradan insanmış anlamına söz etmesiyle o günkü 'ulema' homurdanmaya başlayınca adamı Avrupa'ya postalamış. Sultanımız Darülfünun'u da kapatmış hemen. Mustafa Sıbai'yi Şam'da dinledim bir kez; dersine gittim. 'Şeriat Üniversitesi'nde profesördü. Sosyalist yorumunu yapıyordu kendince, İslam'ın. Şeriati'nin yapmaya çalıştığı da buydu. Dine karşı din! İslam'ın özünde var. Kureyş'in azgın, soyguncu varsıl egemenlerine karşı kölelerle, yoksullarla kurulmuş İslamiyet. Sanırım 'Hudeydiye' (Doğrusu Havazin Huneyn'dir.V.T) Savaşı'ndaki ganimetlerle Kureyş'in Ebu Süfyanlarını resmen satın aldı Muhammed. 'Müellifetil Kulup' derler bunlara. Kalpleri kazanılmışlar! Neyle? Malla mülkle! Mekke'ye 'Hac' yolu açıldı Müslümanlara. Sahabeyi, çevresindeki ilk Müslümanları güç kandırdı Peygamber; baş kaldırıyorlardı neredeyse. Gazadaki kendi payımı veriyorum, diye savundu Muhammed. Taktisyen, stratejist olarak, tarihin tanıdığı en üst düzeyde siyaset adamıdır Hazreti Muhammed. İçine kapanıp kalmış Arabistan dini değil Müslümanlık, Hatice'nin ticaret kervanlarıyla dolaşırken küçük bir yanını gördü dünyanın. Bezirganların, dış ticaret varsıllarının 'günah' içinde, halklara karşı suç işleyerek neler çektirdiklerini gördü. Dünya diniydi yaymak istediği. Roma'nın 'ruh-u habisi!' dedikleri, egemenliğini yüzyılların yıpranmasıyla yürüten Hıristiyanlığın Papalı, papazlı, tekfurlu kilise sultasının karşısına çıkıyordu. O Papalık, kilise sultasına Hıristiyanların içinde de oldu baş kaldıranlar; türlü mezhepler, tarikatlar çıktı orada da, biliyorsunuz. Altında da talan, soygun kavgası. Tanrısal sınır koydu mülkiyete İslam. 'Beytülmal-i müslimin', İslamın devlet maliyesi dindaşlara karşı sorumluydu; onları kollamakla yükümlüydü. Osmanlı'nın kuruluşunda uyguladığı 'Dirlik Düzeni' buna dayanır. Çığ gibi büyüyüp Bizans'ı altüst eden düzen bu! Aslına bakılırsa, İslam'a bu ilerici görünümü kazandıran ilkeler, çok yüzyıllar önce, İran'daki Zerdüşt dinine, onun egemen sınıflarca soysuzlaştırılmasma karşı başkaldıran mazdekçilik'e, daha sonraları egemenlik kurup ilkel komünal paylaşımcı ilkeleri savunan Manişeizm'e kadar gider. Hıristiyanlığı da

etkilemiştir o din. Yakın Doğu Asya'daki barbar Türk toplulukları arasında yayılmış İslam'dan önceki en yaygın dindir bu Manişeizm. Sayısız tarikatlar doğurmuştur. Bizim Şeyh Bedrettin de o kaynaktan gelmiş görünür. Osmanlı'yı yükselten toprak düzeni ta buralardan. Tepeden iniş Kanuni döneminde başladı. Fetihlerin yağma alanı sınıra dayanmıştı. Hazine, Saray'ın saltanat savrukluğunu karşılayamıyordu artık. Beylik toprakları 'malikane' olarak satışa açıldı. Düzen bozulmuştu. III. Murat resmen rüşvet almaya başladı. İslam, gaza ganimetini bile. Halife de içinde, eşit paylaştırıyordu başta. Zekatı, fitreyi koydu. Dönemine göre, kimi haklar verdi ezilen yoksullara, kölelere, kadınlara. Evet kadınlara! Cahiliye'de, kız çocuğu doğdu mu, hemen oracıkta kuma gömüyorlar, toplayıp gidiyorlardı çadırları. 'Ve't' derler buna. Öldürülen kız bebeğe de 'mev'ude' derler.

Yerleşik, tarımsal üretimin ağırlıklı olduğu topraklarda çalıştırılan iş gücüdür kız çocuğu; sürünür gider. Çöldeki Arap'ın başına bela! Sürekli savaş. Erkekler ölüyor. Kadın kalabalığı var. İslam, yaşama hakkını sağladı önce bu kadınlara. Dört kadın öyküsü oradan. Kız bebek yaşarsa bakımsız, kocasız kalıyor. Yuvasız, aç yani. Bezirgan varsıllara yaradı yaşatılan kadın kalabalığı. Parası olanın bugün de bir sürü metresi var! Randevu evlerinin, genel evlerin temel sermayesi yoksul kızları. Altı bin yıllık, uygarlıkla başlayan sınıflı toplum erkek toplumu; sorun o. Mezopotamya'da oluşan tüm tek tanrılı dine dayalı toplumlarda kadın erkekten sonra gelir. Daha Tevrat'a göre, ilk yaratılan kadın 'Lilith', Adem'in egemenliğine karşı çıkmış, 'İkimiz de topraktan yaratıldık, emrine girmem', demiş. Lanetlenmiş. Tanrı, Havva'yı sonradan, Adem'in kaburga kemiğinden yarattı! 'Dev Anası', 'Süpürgeli Cadı', lohusaları boğan 'Al Karısı', hepsi lanetli kadınlar! Erkek egemenliğine yüz yıllar boyu baş kaldırmış kadınlar. Amazonlar söylencesi var, biliyorsunuz; bizim Ordu yöresinde egemenlik kurmuşlar. Erkeklerden döl alıp öldürüyorlar; yaşatmıyorlar aralarında. Erkek egemenliğine karşı kadınlar, bugün de savaşıyorlar. 'Emansipe kadın', 'Feminist kadın'... Başkaldırmış kadın tipleri. Bir sürü kadın devinimleri, örgütleri oluşmuş.

Gülümseyerek durdu.

-Bir Türkolog Fransız, 'emansipe'yi sordu bana bir gün; kadınlarla ilgili bir çeviri uğraşında. 'İpini koparmış' dedim, takılmak için. Tek sözcüğü yok mu, dedi. 'Hergele!' dedim ben de. Şakayı anlamadı; ciddiye aldı; kullanacak! Önledik neyse.

Gülüyorlardı.

-Hergele, yük çekmeyen, üstüne insan bindirmeyen başıboş atlara denir daha çok. Pek de yanlış sayılmaz hani!

Gülüştüler.

-Bizim orada 'yırtık' derler böyle kızlara.

-Sen nereliydin Rıza?

-Samsun...

-Güzel söz. Açıkçası hele biz Doğulu erkekler pek alışık değilizdir bu tiplere. Evet, biz de eşitiz de, ben biraz daha mı eşitim, ne! Naimeciğimin de bir yakınması yok!

-Sen öyle, bil! dedi, bir takılmayla.

Hoca da gülüyordu.

-Öyle bilmem de yetiyor bana. Tanıdıklarım oldu o kadınlardan. Bilgili, tutarlı olanlar var da, kimilerinin kafası da karışık turşu kavanozu!

Gülüşmeli, sıcak bir söyleşi ortamında çaylar yenilendi. Muhsin'in kafası, Reyhan'a kaymıştı hemen. Evet, alışmak kolay değil! Rıza'nın bir sorusuyla Hoca gene aldı.

-Kadınların kavgası doğru da, töreleri, geleneksel alışkanlıkları değiştirmek de hemen olmuyor. Lenin'in bir takılması var; pek hoş. Bolşevik Partisi Merkez Komitesi'nde Madam Kollontay var; hızlı feminist. Toplantıya çağırmışlar; yakışıklı bir teğmeni alıp çekmiş, gitmiş Kırım'a. Yoldaşlar kıyameti koparıyorlar; ceza verelim diyorlar. 'En ağır cezayı verelim!' diyor Lenin. 'Yaşamının sonuna kadar bu teğmenle yaşamaya mahkum edelim Kollontay Yoldaş'ı!'

Gülüşmeler başlamıştı gene.

-Clara Zetkin'i çok severim ben. 8 Mart 'Dünya Kadınlar Günü'nü başlatan odur. Alman komünisti. Yanan fabrikada yaşamlarını yitirmiş kadın işçiler için o başlattı bu günü. Kendini devrime adamış kadın. En ağır yük bugün de kadınlarda. Sürüp giden kadının baskı al-

tında oluşunu, deve kervanlı, köleli yapıda mı değiştirecekti Muhammed! Kökünden neyi değiştirebilirdi ki! Bizim kimi ilericiler, 'dört karı' diye hemen saldırırlar Müslümanlık'a! Olacak şey mi! Paris komününe bin beş yüz yıl var daha! Tarihsel olaylara, Marx'ı anımsatan, doğruya en yakın biçimde bakan Müslüman Arap düşünürü tarihçi İbni Haldun bin yıl sonra gelecek! Bakın, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'da çıktı, kadın erkek ilişkileri konusunda benzer şeyler. Erkekler cephelerde ölmüş. Kocalarını dul arkadaşlarına ödünç verenler, paylaşanlar, pazarlıkla kiralayanlar... Tibet'te de poliandri var. Kadın az. Üç-dört kardeş bir kadınla evlenebiliyor. Pragmatik çözüm. Kız alıp vermelerle kabileler arasında dostluk bağları kurmak istiyordu Muhammed. Azgınlığından değil yani. Hıristiyanların kutsal söylenceli kralı Şarlman'ın beş yüz karısı varmış! Yahudilerin Süleyman Peygamberi'nin yediği nanenin hesabı yok.

Alaylı gülümsedi.

-Gene en uslusu bizim efendimiz çocuklar!

-İsa var Hocam.

-Onun varlığı, yokluğu tartışmalı ya, yaşamındaki kadın kıtlığından o garibe de 'homoseksüel' diye kulp takmaya kalkışıyorlar şimdi! Bizimkinin böyle bir yüz karası yok çok şükür!

Gülüşmeye başladılar.

-Bunlar uzun öykü Muhsinciğim. İslam'ın ilkel komünal toplum kalıntısı bir yanı da var yani. Gerçek bir Marksist devrimci, ülkesindeki bu gerçeğe yüz çeviremez. Yoksul, Müslüman halktan yana olanlar, bunların üstünde duruyorlar şimdi. Emperyalistlerin kan döküp soyduğu alan bugün, İslam ülkeleri. Özellikle emperyalist ülkelerle iş tutarak Müslümanları soydurup soyanlar, işbirlikçi İslam varsılları. Amerikan petrol tekellerinin kuklası şeriatçı Suudiler İslam'dan mı sayılacak? Bunlar Ebu Süfyan tayfası. Halkın gönlünde yer tutmuş Muhammed'i, bu soygun çetelerine mi bırakmak gerek! Bedir gazasındaki Müslümanlar Filistin'de savaşıyor. Bu Mevdudi Pakistanlı. Öncelerinde dünyaca tanınmış Müslüman ozan İkbal var. Mevdudi'nin de çok çevirileri var Batı'da. İslam inançlarıyla Hıristiyan Batı'ya karşı dikelme atılımları bunlar.

Naime Hanım'ın çağırmasıyla çıktı Rıza; elinde çay tepsisi, ardında Naime Hanım, geldiler.

-Sevindim ilgi duymana. Önemli konu bu. O arkadaşına da selam söyle benden!

Sağlık konularına geçmişlerdi çaylarını içerlerken. Şimdilik iyiymiş Hoca. Yiyip içtiklerine özen gösterir, gerilimsiz yaşar, ilaçlarını gereğinde alırsa sorun olmazmış. Naime Hanım'a her gün, Nedim Hoca'yla birlikte yürümelerini salık vermiş doktorlar. Muhsin'in, karşısında solukça, ince yüzüyle çok açık çayını yudumlayan Nedim Hoca'daydı kafası. Çok şey biliyordu bu adam. Şaşırdın mı? Evet şaşırdım! Daha önce hiç böyle... Hiç böyle sordun mu daha önce? Günün devrimci politik olayları varken... Bu, günün devrimci, politik olayı değil mi? Salih söyleyince de anlamadın! Şimdi anladım mı sanki! Anlamadığını anladınsa, o da bir şey!

-Peki, efendim: bu şeriat sorunu var. Laiklik filan...

Öyle pek konuşmayan Rıza'ya, biraz da şaşırarak baktılar.

-Bizim koyu CHP'li patron Necati Bey'in, sabah akşam dilinde! Ekledi yavaşça.

-FİDE'ye gelenler de onlardı, biliyorsunuz.

-Evet, onlardı, dedi Hoca, isteksiz bir gülümsemeyle.

-Gönderenler kimlerdi, biliyor musun? FİDE'yi kim yaktı? O gelenler mi? İnsanları öldürüyorlar. Tetiği çektiren kimler? Tetiği çeken ahmak da bilmiyor bunu! Asıl sorun bu Rızacağım. Bombalı, bombasız birileri her gün bir yanından didikliyor Türkiye'yi. İçli-dışlı soyguncu finans takımı da malı götürüyor! 'Şeriatçısın-laikçisin!' kavgası, devlet felsefesine dayalı, bir yanıyla en enayi, temelinde kurnaz bir parçası bu oyunun! Dinlisinin, dinsizinin soygunu için, kırım-kıyımlarla dönüp duruyor bugün dönme dolap!

-Ne yapacağız peki?

Acı bir gülümsemeyle ağzından dökülüvermişti sözler Muhsin'in.

-Bana sorarsanız, dinsel felsefe tartışmalarına kalkışmayın halkla. Allah'ın varlığı, yokluğu dalaşmalarına bulaşmayın sakın! Halkı yitirirsiniz. Allah'ına dokunmayın yoksulun! Allahlı Allahsız, soygunun

değişmediğini gösterin! Asıl bilinç budur. Bunu yapamıyorsanız, zevzeklikten öteye gidemiyorsunuz demektir! Silahlı, silahsız; başka yolu yok bu işin! Biliyor musunuz, kiliseye gidenleri Bolşevik Partisi'ne almıyordu Lenin. Ama İslam kesimindeki Müslüman Partililerin camiye gitmeleri yasaklanmadı. Zeki Velidi vardır. Tarihçi. Çarlığa karşı savaşmış Müslüman kesimin saygınlarından, ülkesinde. Anılarında anlatıyor. Lenin'in birlikte çalışma önerisine, 'Ben Tanrıya inanmış Müslüman'ım, siz dinsizsiniz, nasıl çalışırız birlikte?' diyor. 'Bizim için sakınca yok,' diyor Lenin. 'Bizim arkadaşlarda da var böyle.' Müslüman yoksullar camideydi çünkü. Sultan Galiyef var biliyorsunuz, Müslüman komünist. Lenin'in gerçekçi, anlayışlı yaklaşımıyla çıktı bunlar. Stalin'in çatışmalı, karmaşık döneminde ezildiler. Ezenler kazandık, dedi ama tartışılır. Yanında halkın yoksa kimsin sen?

İçini hem acıtan, hem ışıtan kıvılcımlar sıçramaya başlamıştı yüreğinde Muhsin'in.

Salih bakıyordu karşısında, alaylı gülümsemesiyle. Ben de sana bunları diyordum işte oğlum!

-Bilirsin, fıkraları çok severim. Antakya'da anlattılar bunu; bayıldım.

Hoca gülümsüyordu.

-Anadolu'da bir kentte, Adliye Sarayı'nın karşısında 'Yalancı Tanıklar Kahvesi' varmış!

Hoca'yla birlikte Naime Hanım da gülümsüyordu dinlerken. Fıkrayı biliyor olmalıydı.

-Yalancı tanık arayan iş sahibi gidip biriyle anlaşır, duruşmaya çıkarırmış. Adam girmiş kahveye, bakınırken biri sokulmuş hemen; 'Yardımcı olabilir miyim? Nedir sorun?' 'Bir alacak davası,' demiş adam. 'Hâlâ vermedi değil mi, o namussuz herif paranızı!' Adam biraz çekinerek 'Para benden isteniyor,' demiş. Hemen yetiştirmiş herif: 'Kaç kez vereceksiniz beyefendiciğim, kaç kez vereceksiniz'

Gülüşmeye başladılar.

-Kim bu yalancı tanık?

Nedim Hoca sorunun yanıtını bekler gibi bir süre bakıp aldı yavaştan.

-Herkesi sürekli koşulluyor bu dünya! Uyarına gelmişse yalancı tanıklığa alıyor! Bir dilim ekmeği güç bulan, kendini özgür sanıyor! 'Kabahatin çoğu senin, kardeşim!' diyor Nazım. Yalan mı? Özgürce düşündüğü kurmacasında bir sürü aydın! Allayıp pulluyorlar gerçek sorumluyu! Çoğu yüreksizliğinden göremiyor aslında. Karşılarına dikilen olmuyor mu? Ne yiğitler çıktı, yıkıldılar! İşler iyice zora vardı şimdi. Bir sürü şaşkın kaldı ortada. Pazarlık uyacak bir gün! Ellerinden düşürmedikleri sol kitapların hepsi rafa kalkacak! Bu çirkef dünyaya ne cici yalanlarla tanıklığa kalkışacaklar, bakın, görün!

-Yılan deri değiştiriyor yani!

-Evet Muhsinciğim, yılan deri değiştiriyor! Sıkıyı ya da parlak yaşamı gördü mü boynunu eğmiş ortadaki şaşkın zavallılar değil; asıl deri değiştiren yılan, dışa bağımlı yağma-soygunla beslenen ejderhalar! Yola namusluca koyulanlar bu gerçeği görmemişler, halkı da karşılarına almışlarsa ne yapar o ülke! Acılı yiğitlik.

-Şeriat gelecek korkusu, bu laiklik filan: onu sordumdu ben. Pek anlayamadım; şimdi yani...

Rıza'nın çekingen kekeleyişini kesti Nedim Hoca.

-Şimdi tarih mi anlatalım oğlum?

-Sizi yoruyoruz, bağışlayın Hocam! dedi Muhsin.

-Yok, o değil de, uzattık, masala döndü.

Nedim Hoca tam alıyordu ki, içerden telefon sesi gelmeye başladı. Naime Hanım kalktı hemen. Telefonu duymamış gibi sürdürdü. Nedim Hoca,

-Laikliği Fransa'dan aldık biz. Çoğu şeyi oradan aldık. 1789'da burjuvazi, emekçi halkı peşine taktı, başa geçti. Kilisenin mülklerine, arpalıklarına, topraklarına, kırallığın varına yoğuna, soyluların malikanelerine el koyup karşılığında 'assignat' dedikleri hazine tahvilleri çıkardı. Biraz karaya vurdu o iş! Mali durum düzelmedi. Ardından milli tahvil, mülkleri satışa çıkardılar. Bu iş varsıl köylülükle, büyük burjuvazinin mülklerini genişletmelerine, güçlenmelerine yaradı. Kapitalist toplumdaki sanayiye egemen dev burjuvalarla büyük toprak, arsa sahipleri ortak egemenliğinin çekirdeği bu. Mülkiyet temelden el değiştirmişti. Feodal toprak düzeninin artıklarına, ödüne dayansa da gerçek bir burjuva devrimiydi.

İçerden Naime Hanım'ın seslenmesiyle durup baktı Hoca. Naime Hanım salona girdi biraz sonra.

..."

Telefon konuşması bittikten sonra Nedim içeri girer.

"*... Yerine oturunca doğrulup baktı Nedim Hoca.*

-Evet, dedi. Fransız Devrimi diyorduk değil mi? Sıkılmadınız mı daha?

Hemen yetiştirdi Rıza.

-Sayenizde çok şey öğrendim ben efendim, dedi.

Muhsin de duramamıştı.

-Sizden sıkılmak kolay değil Hocam! dedi, gülümseyerek. Hiç sıkıldığın olmadı demek. Ne bileyim, söyledik işte!

Nedim Hoca da aynı gülümserlikle baktı Muhsin'e.

-İyi tıraş ediyorum yani!

-Lütfen Hocam. Der miyim öyle şey?

Bir şey demeden aldı gene Hoca,

-Burjuvazi, büyük arazi, toprak sahiplerini de bir ölçüde ortak edip başa geçmişti. Onu söylüyorduk. Aslında çok önemli konular bunlar. Kilisenin, krallığın mülkleri elinde çok az şey bırakılarak alınmış, hakları sınırlanmıştı. Tüm sosyal hizmetler devletin yükümlülüğüne geçti. Rahipler yıllık ödemelerle bağlı din görevlileriydi artık. Laiklik bu tarihsel olguların ürünü. Bizim dünyamızdan çek elini! Git, kilisene kapan! Bizden bunalıp sana sığınanları uyut-uyuştur, yatıştır bize gönder! Din ile dünyayı böyle ayırdılar! Yeni sömürü, soygun düzeni bunu istiyor! İşin özü bu ya, böyle takur tukur oluşmadı tarih. Kilise karanlığına baş kaldıran insan kafası, kıran kırana ne kavgaları göze aldı. Bacon'ı, Descartes'ı, Kant'ı, Hegel'i, Feuerbach'ı, Voltaire'i, Ansiklopedistleri: Diderot'su, Rousseau'su, Montesqiueu'sü... aydınlanma çağı... ateistler, agnostikler, mekanik materyalistler, diyalektikçiler... Dinsiz, püriten kavgaları. Çaba, insan düşüncesinin, kilisenin dogmatik saplantılardan kurtulup dünyaya, doğaya egemenlik sağlayacak doğruları bulması. Bunun da tek yolu, ondaki zorunlulukları görüp ona saygılı olmak, diyor Bacon. Yeni bir çağ başlıyor kıran kırana. Temelde 'Soy, sömür, kazan!' düzeninin tarihe çıkış yolu bu. Yeni düzen, yeni

kafalara yol açacak. 'Tarihi büyük adamlar yapar' yanılgısı, dünyayı büyük aydınlar yarattı kuruntusuna dönüşmüştü. Bu savların asılsızlığını, tarihin akışındaki temel etkenleri Marx gösterdi dünyaya. Kişisel sömürüye karşı olan yeni bir sınıfın gözüyle dünyaya bilimsel bakma yolunu açan o. Din gerçeğini tarihsel sınıf boyutuyla saptayan da o. Emekçi sınıflar güçlendikçe, ileri bilimsel görüş gelişti. Dedik, tarih boyu özverili düşünce savaşçıları, öncü düşünürler çıkmıştı. Aynı şeyler oldu bizde de... Fatihler, Kanunilerle dünyada başa geçtik! Kötü padişahlarla düşmeye başladık! Abdülhamit zulüm yaptı. Atatürk gelip kurtardı! Okullarda anlatılanlar bunlar. Namık Kemaller, Fikretler, Ziya Gökalpler, daha bir sürüsü de aydınlarımız. Asıl tarihi onlar yarattı diyenler de var! Ülke gene kötü yöneticilerin eline geçmişti ki, Atatürkçü, şanlı ordumuz 27 Mayıs'ta kurtardı bizi! Biçimine getirip sosyalizme geçirecek kafada, yiğit birileri çıkarsa tam kurtuluruz! Gürültü, patırdı; bakmayın! Solcu kafalarımız da 'Tarihi, üstün yetenekte birileri -devlet yöneticisidir ya da aydındır- değiştirir' inancına bağımlı. Üstün yeteneklerin önemi, etki gücü yadsınamaz ama etki gücünün geçerli olacağı koşulları tarihsel gelişim belirliyor. Marx öğretti bunu açık seçik. Kapitalist gelişmenin ideolojisi, 'Pozitivizm' de, gerçek temeline oturmadı; köksüz kaldı bizde. Yobazlığa karşı diye onu savunmak da bize düştü! Emekçilerin dünya görüşü 'Marksist' felsefe, Kemalistlerin baş düşmanıydı. İlericilik oyunuyla kıyısından köşesinden ilericiliği kemirdiler. Pragmatik uyanıklık! İyice bakın, yıllar süren Kemalist uygulama, bu iki yandan çalma çırpmadır. Demin konuştuktu: Sultan Galiyef olayını... '20'lerde herkes komünist Türkiye'de! Nutuk'ta eski tanıdığı Yüzbaşı Nazım Nazmi'den duydum diyor ya, komünist ilkelere bağlı, sözde gizli Yeşil Ordu Örgütü'nü kuranlar yakın çevresi. Yunus Nadi, Doktor Adnan, Hakkı Behiç... daha bir sürü. Şeyh Server de var! Din adamı komünist. Ağbisi Reşit Bey kurucu, Çerkez Ethem de katılıyor. Yozgat İsyanı'nı bastırmış önemli gücün başında adam... Eskişehir'de. Yeşil ordu oraya kayıyor. Ethem'in emrindeki Arif Oruç'un 'Seyyare-i Yeni Dünya'sı 'İslami Bolşevik Gazetesi' diyor kendine. Sonunu biliyorsunuz. Kapatıldı Yeşil Ordu. Mustafa Kemal güvendiklerine Komünist Partisi kurdurdu. Yakınları oraya

geçti. Asıl Komünist Partisi, Halk İştirakiyyun Partisi gizli, yasadışı. Bir tek Nazım Bey girdi oraya. Meclis'te onlara yakınlık içindeki Halkçı Zümre'nin desteğiyle Nazım Bey İçişleri Bakanı seçilince, Mustafa Kemal veto etti. Kurdurduğu Komünist Partisi de kapatıldı. Sonrası uzun tarih. Bütün o olayların altında başta Enver Paşa ve İttihatçılarla Mustafa Kemal'in kavgası var. Biliyor musunuz, Enver Paşa da keskin komünist o günler! O da devrimci ağızlarda! Suphilerin dışarıda kurduğu Komünist Partisi'nin Birinci Kongresi'ne gönderdiği kızıl bildiriyi Karl Radek'e yazdırmış derler. Yani, başa geçme kavgasında kızıl gösteri yarışına kalkışılan 'Saray İsyanı' bir tür!

Gülüşmeye başlamışlardı. Muhsin, çoğunu yeni duyduğu şeyleri kızarak dinliyordu nedenini bilmeden. Bugünün sorunu muydu bunlar! Sözü kesemiyordu da bir türlü.

-Niye mi böyle? O tarihsel dönemde Batı'nın kapitalist emperyalist dünyasına en ağır darbeyi vuran güç yeni kurulan Sosyalist Dünya. Ülkenin kurtulması için tek destek umudu. Herkes orayı kazanmaya çalışıyor. Aslında ne Marksist kafaları var, ne de dayandıkları emekçi sınıf örgütleri. Öyle bir dertleri de yok! Bütün o dönemdeki kavgalarda en yetenekli, en güçlü Mustafa Kemal. Ordusu var. 'Ülkenin kurtuluşu Bolşevikliktedir!' diyen Çerkez Ethem'e komünist kahramanı, Mustafa Kemal'e de hain mi diyeceğiz şimdi! Kimse gülmese Tarih güler! İnönü, 'Atatürk ince komitacıydı' diyor! Çevresindeki o kaba komitacıları başka nasıl aşabilirdi? Çok da gerçekçi. 'Bizim için 'Ekonomi bilmiyordu', diyecekler,' demiş! Ekonomi bilse, kurduğu Cumhuriyet'i gençlere emanet ederken, ülkenin varını yoğunu hırsızlara, soyguncular mı bırakırdı! Gençler işsizlikten kıvranıyor, sokaklarda birbirleriyle boğuşuyorlar, hırsızlar, soyguncular ülkeyi, yabancılarla yağmalama yarışında. Kemalist devrimcilik, bulanık halkçılık; uygulamada halksız halkçılık! Çalıyı tepesinden sürüyorlar! Onlar da o çalılar arasından çıktılar! Che Guevaralar, Castrolar, halksız mı yapıyorlar kavgalarını! Kahraman olmak için çırpınan aydın, ayağı toprağa basmamış, tarihi değiştirme gücündeki emekçi halka yabancılaşmış, yalnız kalmışsa zavallının biri! O halk da zavallı! Lenin'in vagonlarını bırakmış giden lokomotif, dediği! Dolan dur boş istasyonlarda! Peki, halk

niye bizimle değil? Niye olsun? İşsizlik, sağlık, eğitim; hiçbir sorunu doğru dürüst çözememişsin. Bir 'toprak reformu' yapmamışsın. Köylü topraksız. Fesi atıp şapka giyeceksin diyorsun, kadınlar umacı gibi kapanmayacak! Hacı, hoca tayfasının peşine takılmayacaksın! Sanki keyfinden takılıyor! Halifelik, şeyhülislamlık, fetva, fıkıh, mecelle, tekke, zaviye, medrese, mahalle mektebi, Kâbe yolunda hacılık-hocalık, çürümeye yüz tutmuş ne varsa yıktın, attın tümünü. Bunlar yasak; bu ülke laik olacak! Kötü mü ettik? İyi ettin de, kime dayandırdın bunu? Çerden çöpten, bürokrat aydın sürüsüne. Milleti tırtıklamakta usta kesilmiş, gün günden büyüttüğün yarı aç bürokratlara. Tümünün tepesinde de jandarma, polis. Kışlayla karakol! Camiyi de denetime aldın. Umarsızlıkla sinmiş yarı aç halkın örgütlenmesinden ödün kopuyor. İleri düşünceye en ağır yasakları koymuşsun. Aman o yönde açılmasın gözü! Sosyalist dünya tepemizde; ne olur ne olmaz! En iyisini tek sen düşünüyorsun, ülke için! Yoksulluk yazgıya dönmüş! İşsiz, aç, yarı aç halk ağızsız dilsiz. Kemalist 'laik' afur tafurların altında, sinsice yayılıp bütün ülkeyi parsellemiş gizli tarikatlar, cemaatler. Öteki dünya tellallarını, aymazlığınla dolaylı biçimde göreve buyur etmişsin! Zincire vurdum sandığın asıl ejderhalar sinsice yiyip bitirmişler seni! Ülke gün günden soyguna bağımlı kılınmış. Yolsuzlukla yoksulluk diz boyu. Yaşam acılarıyla dünyadan umudunu kesmiş bir sürü zavallıyı uyutmuşlar, uyuşturmuşlar. İyi kötü kazanılmış güzel şeylere karşı da, kışkırtıp örgütlemişler gizliden. Bakın, bu çağdışı karanlık; esnafın, küçük vurguncu tüccarların, tefecilerin toplandığı yerel bölgelerde, küçük kasabalarda, kapalı kentlerde yoğunlaşmıştır. Köydeki çarıklıyı da onlar soyar, aklı da onlar verir! Çarık köydedir, sarık onlardadır! Büyük finans soygununun ülkeye yayılmış karakolları! Sen halkının desteğini yitirmiş, ortada kalmışsın! 'Laiklik elden gitti! Şeriat geliyor!' yaygarası şimdi. Sen bu trene binmişsin, başka nereye gidecektin! O yaygara da ülkeyi soyanlara yarıyor. Demokrasi oyunu başlamış. Laiktin, şeriatçıydın toz dumanında yüzü gülenler kırk yılın vampirleri! Dışsatımı, dışalımı, bankası, bankeri, tefecisi, rant lobileri, sigortacısı, büyük toprak ağaları, kentlerde mafyalı arsa, toprak varsılları... Bileğinin hakkı

girişimcilikle kazanmış sanayici kapitalist var mı? Yok. Bugün sanayiciliğe kalkışanlar da kan kusturuyorlar. Göbekten dışarıya bağımlı en asalak sınıfların tekeli. Tam oligarşi. Hepsi de Atatürkçü! Bunu mu istedi Atatürk! Toprağa eliyle attığı İş Bankası tohumunun ürünü bunlar! Halkın ensesine tahterevalli kurmuşlar; inen de onlar, binen de! Daha baştan kim besleyip büyüttü bu dinli, dinsiz 'ulusal!' kargaları? Kemalist devlet! Halkın sırtından kurulmuş devletçi sanayinin ensesinde bit gibi türeyip üremişler; girişimci atılımların doğasında değil serada kanlanmışlar. Rastlantı değil bu. Avrupa'da, emperyalist aşamaya geçilirken, on dokuzuncu yüzyıl sonlarında, mali sermaye dışsatıma geçtiği dönemde ilk yatırım yeri Osmanlı Türkiye'si. Yani bizdeki kapitalist oluşumun tohumunu piç, mayası bozuk. Aydın da tek başına kalmış: Ne yapacak? 'Yalancı tanıklar kahvesi'nde açmış avucunu, bir şeyler koyacakları bekliyor! Bak 'özgür' basına! Aslında canciğer olanların her biri, bir gazete patronuna kapılanmış yalancı tanık! İlkesine bağlı yazar yok mu? Var, olmaz olur mu? Söz süreleri sınırlıdır onların. 'Uyumsuzluğa' kalkıştı mı kapının önünde bulur kendini. 'Ne olacak benim halim!' diye düşünmeye başlar. Uyanıklar gazeteyi değiştirdi mi ağzını da değiştirir. Kimi incelikle yapar bunu, kimi aptalca! 'Her birisinin vird-i zebanı çilü pençah!' Bağdatlı Ruhi'nin dediği. Böyle gelmiş, böyle gider dedikleri bu! Diyelim dürüst, bilinçli aydın birileri dayatıp dayandı! Kime dayanacak bu adamlar? Emekçilere mi! Dayan bakalım, nasıl dayanacaksın! Baştan kopmuşsun! Öyle yabancılaşmışsın ki, herif açlıktan ölüyor, gelmiyor peşinden! Yalnızsın. Batılılaşma -gerçek adıyla kapitalizme geçiş- serüvenimiz bu! 24 Ocak kararları çıktı beş altı ay önce. IMF'nin kucağına oturduk. Dolar 'yetmiş' oldu. Lira'nın ayağı iyice kaydı. Orda da durmayacak. Zam üstüne zamlar geldi; fiyatlar tavan yaptı. Tam bir finans kapital darbesi! Soygun temelinde var da, İslam'ın Ebu Süfyancıları Necmettin bezirganla yılların sinsi birikimine konup yeşil sarıklarını dolanarak çıktılar ortaya. Bir gün, İslam'la kandırılmışların yığınsal desteğini alacak asıl sinsi hırsız tayfası başa geçerse şaşmayın! Böyle demokrasiye böyle Müslümanlık! Bağımsızlık çoktan sözde kalmış. Emekçi yığınları sandıkta dolandıran

yalancı demokrasi oyunu başımıza daha ne getirecek bakalım! İncirlik üssünde Amerikan atom silahları dolu diyorlar. Tanrı acısın bize! Başka ne diyeceksin!

Nedim Hoca alaylı acılıkla duralayıp bakınca, masal dinleme suskunluğu bastı. 'Uzattık, dedim ya!' diye aldı hemen.

...

Kısa bir suskunluktan sonra dönüp Mahmut'u sordu Rıza'ya, Nedim Hoca. Yeni bir duyum var mıydı? Rıza'nın bildiği, yoktu.

-Bu Kürt sorunundan neler patlayacak, göreceksiniz! Çözümsüzlük üretmeye yazgılı bu ülke. Düzenin besin kaynağı çözümsüzlük. Kürdü, Türkü, Ermenisi çözümsüzlüğümüzün acılarına batmış! İleri çözüm savıyla çıkanlara soğuk halk! İnanmıyor ki. İdris Küçükömer 'Sol sağdır, Türkiye'de sağ da soldur,' demişti. Keskin yargının küpüne zararı var da; solda faşizme varan bir çarpıklığın yanında. İslam'da, yapısından gelen böyle bir sol yan da var yani. Kimilerinin Aleviliği sola yakın görmeleri buna dayanıyor biraz. Aptalca uzaktan bakıyoruz bugün; soyguncu egemenler, halkı o yanından vurup sandıkta dolandırır da devletin başına sarıkla otururlarsa bir gün, şaşmayın!

-Peki Hocam, Şii İran solcu mu oluyor? Aleviliğe yakın sayılıyor.

-Kim diyor solcu diye, Muhsinciğim, dedi Nedim Hoca. Şia 'beşinci mezhep' İslam'da dışlanmış, muhalefete itilmiş. Var olduğu ülkedeki ekonomik sınıfsal yapı onu da biçimlendirmiş. Yavuz Selim'in, halifeliği kazanınca, Şii İran'a karşı, bölgede egemenliğini güçlendirmek için 'Katli vaciptir,' diye alevi kıyımlarına girişmesi, Osmanlı'da yüzyıllar boyu, egemenlerin Sünni yobazlığına karşı direnen Alevi halk muhalefeti yerleştirdi. Daha uyanıklar belki. Tamam da, biz 'solcu din' iktidarı mı istiyoruz! Halkı dinle kandırıyorlar: oyuna gelip alanı soyguncular bırakmayalım diyoruz. Dine dayalı gerçek ilerici iktidar olmaz. Öyle başlasa da tutucu olur sonunda. İran diyorsun; Türkiye'de olanak yok ona. Her şey bir yana, Mustafa Kemal'in ordusu var. 'Atatürk ilkeleri, devrimleri' deyip ayağa kalkıyor. Ona karşı çıkmak da sıkar! 'Kutsuz kuşun yuvası doğan yanına olur,' derler. Yobazların kara yazgısı bu bir anlamda! İstersen güvence, de; denge, de! Ama yalnız

onunla kalmıyor ki ordu! Dediğim gibi, bir anlamda kendi eliyle başımıza bela ettiği egemen sınıflara bağımlı bugün. Biz reformlara düşman değiliz. Temelsiz oldu diyoruz. Halkın karnı aç, siz külahını değiştirdiniz, kafası karardı diyoruz! Aslında işin temel yanı; İran Şiiliği başkadır. Mollalara dayalı Ayetullahlık, Kum kentine yerleşmiş dokunulmaz, köklü bir kurumdur İran'da. Tahran'ın yüreği bilinen 'Çarşı' onların elindedir derler. İran sarayları da korkar. Türk İslam'ı benzemez onlara. Yahya Kemal'in Sebil-ül Reşad'ın yazarı İslamcı Kürt Ahmet Naim'le kapışmaları var bu konuda Mütareke yılları, Edebiyat Fakültesi'nde. Her ülkede yerel bir rengi var İslam'ın. Asyalı barbar kökenden bizde de bir şeyler kalmıştır kuşkusuz. Daha çok da Alevi yığınlarda kalmıştır. Demin, İslam'da Mazdekçilik'e, Manişeizm'e varan ilerici artıklara değinmiştik. Osmanlı'daki Ebu Süfyan Müslümanlığı'dır. Halkı yıldırıp sindirerek dizgine bağlayan geleneksel uyarlamalı 'muaşeret' bir tür Zühdü, takvayı halka yuttururlar! Günah dedikleri içkiyi padişahı da içer, sadrazamı da. Her yerde böyledir aslında. Yedinci yüzyılda Ömer İbni Abdülaziz var. Emevi Halifesi. 'Kimsenin Allah'a, Muhammed'e bağlılığından kuşkumuz yok! Kavga 'dirhem-ü dinar' kavgası,' diyor. Her dinde olduğu gibi. Bir İsa'yı, havarilerini düşün, bir de papaların, kardinallerin saltanatını! Biliyorsunuz, halkla yakın yaşayan Katolik papazları, Güney Amerika'da gerilla savaşlarına katılmaya başladılar. Yaşam koşulları, dinsel dogmaları bile aşıp belirleyici oluyor sonunda.

Gülerek ekledi.

-Kimsenin Atatürk'e bağlılığından kuşkumuz yok! Kavga altın-gümüş kavgası bugün de! Felsefeci Halil Vehbi Eralp söylemişti bir gün: 'Türkler öyle içten İslamcı sayılmazlar pek. Bakın tüm Divan Edebiyatı'nda, üstün değerde bir 'münacaat' ya da 'naat' yoktur!' 'Aşkı, şarabı, eğlenceyi işleyen gazellerin, şarkıların en güzelleri yazılmıştır,' dermiş Yahya Kemal. Ben Şeyh Galip'in naatını severim. 'Rahmeyle aman ateş-i hicranına yakma / Ezcümle kulun Galip'i pür-cürm bırakma / Sen ahmed-ü Mahmut-u Muhammedsin efendim / Hak'dan bize sultan-ı müeyyedsin efendim.' Şiiri bilmem ama coşkulu söylüyor.

Nasıl da aklında tutuyordu Hoca bunları!

Alaylı gülümsedi.

-'Pür cürm'üm' diye ağlayarak 28 yaşında kara sakalıyla öldü gitti zavallı Galip Dede! Asıl suçlular, 'pür cürm'ler dünyayı yiyip göbek atıyor. Bu iş sürer; ta ki halk uyansın! 'İzaa caae nasrullah-i velfethü / ve reeltey naas yedhulune fi dinullaahi efvaca...'

Şaşkın bakıyorlardı.

-Kuran diyor bunu! Allah'ın yardımıyla zafer göründü mü, halk akın akın gelecek, diyor. En büyük zafer halkın yürekten desteği. Diyalektiğin yaşamsal halkası bu bugün. Dünya 'pür cürm' yuvarlanıp durur yoksa. Halkını yitirdin mi, kavgayı da yitirirsin!"

Gördünüz. Ne örge var, ne itki var. Yazar, kendi görüşlerini, oluşturduğu kuklalara söyletiyor.

Bu yazarların roman yerine toplumsal çözümlemeler yapan yapıtlar yazmalar gerekirdi.

Yazarların kürsüde söylev çekmeleri bir sorun. Ama bu romanları, basılmadan önce okuyan yönetmenler de bir başka sorun.

Bu, şunu gösteriyor. Yayın yönetmenlerinde estetik değer oluşmamış. Yazar yazıyor, yayıncı basıyor.

Bütün bunlardan sonra okur, bu yapıtları okuyor. Daha sonra bu romanlar ödü üstüne ödül alıyor.

Tencereler yuvarlanıyor, kapaklarını buluyor.

Cervantes, Don Quijote'yi (13) 1605'te bundan 407 yıl önce yazdı. Bu romanda roman-öykü yazarları için bir uyarı vardır. O uyarıyı buraya alıyorum.

" Burada yazar, Don Diego'nun evini ayrıntılarıyla çiziyor, bolluk içindeki soylu bir çiftçinin evinde bulunan her şeyi anlatıyormuş; ama bu ayrıntıların, değerin okuyucuya aykırı gelen konudışına taşmalardan değil, doğruluktan alan hikâyeyle pek ilgisi bulunmadığını gören çevirmen, hepsini kaldırıp atmış."

Okudunuz. Ne diyor *Cervantes*, konu dışı taşmalar yapıtı doğruluktan uzaklaştırır. Ne yazık konu dışı taşmalar, yazınımızın temel eksikliğidir. Gereksiz yere konuşuyoruz, gereksiz yere çok yazıyoruz.

Dipnotlar

1. Tolstoy, *Diriliş*, Çev. Ergin Altay, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1975.
2. Stendhal, *Kızıl ve Kara*, Çev. Bertan Onaran, Payel Yayınevi, İstanbul, 2005.
3. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Panorama*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1971.
4. Kemal Bekir, *Kanlı Düğün*, Pencere Yayınları, İstanbul, 2006.
5. Refik Halit Karay, *Sarı Bal, Memleket Hikayeleri*, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1976.

6. Adnan Özyalçıner, *Yağma, Gözleri Bağlı Adam-Yağma*, Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul, 1996.
7. K. Marx - F. Engels, *Yazın ve Sanat Üzerine I*, Çev. Öner Ünalan, Sol Yayınları, Ankara, 1995.
8. Ahmet Mithat, *Vah*, Yayına Hazırlayan S. Emrah Arlıhan, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2007.
9. Hüseyin Rahmi Gürpınar, *İnsanlar Maymun muydu?*, Atlas Kitabevi, İstanbul, 1968.
10. Kemal Tahir, *Yorgun Savaşçı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1965.
11. Adalet Ağaoğlu, *Bir Düğün Gecesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005.
12. Vedat Türkali, *Yalancı Tanıklar Kahvesi*, Turkuaz Kitapçılık Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş., İstanbul, 2009.
13. Miquel de Cervantes, *Don Quijote II*, Çev. Bertan Onaran, Payel Yayınları, İstanbul, 2012.

13 Haziran Cumartesi

Konferanslarımdan birinde sordular. Eleştirici yapıcı mı, yıkıcı mı olmalı... Yıkıcı olmalı dedim. Neden yıkıcı olmalı eleştiri. Söyleyeyim. Sistem bize nasıl düşünmemiz... nasıl davranmamız gerektiğini öğretir. Bu öğrenmeyle değer yargılarımız... estetik yargılarımız oluşur... Hayatı, sisteme göre yorumlar... Sisteme göre yürütürüz. Sistemin iğdişlediği beynimizle bakarız hayata. İşte bu noktada şunu söylüyorum. Sistemi kökten... yıkıcı eleştirmeden kafa açıcı... sağlıklı öğrenme mümkün değil. Biz hasarlı bilinçle bakıyoruz hayata. Bu yüzden değer yargılarımız... estetik yargılarımız... davranışlarımız sağlıksız. Tam bir yabancılaşmanın içinde hasarlı bilinçle hayatı ciddi bir biçimde çözümleyemiyoruz. Bu yüzden sık sık sakata düşüyoruz... Sakata düşmemek... insani bir toplum için süreci başlatmak istiyorsak, olup-biteni... bugünü... geçmişi... kökten... yıkıcı eleştirmek gerekiyor. Bu olmadığı için, sisteme teslim olmayan... olmak istemeyen güvenilir insanımız bile... elyordamıyla hareket ettiği için... günün birinde sakata düşüyor. Sözgelimi, yazarımız... şairimiz, günün birinde adlanmak istiyor... çünkü adlanmak bu sistemin değer yargılarından biri. Sisteme göre adlanan değerli... adlanmayan değersiz... Yazarımız... şairimiz şöyle düşünüyor. Bunca yıl yazdım. Şimdi adlanayım. Gidip bir ödül alayım. Ben de değerli olayım. Ödülleri de "bizim ödüller", "onların ödülleri" diye ikiye bölüyor. "Bizim ödüller iyi" diyor. Böylece sakata düşüyor. Şunu düşünmüyor. Ödül veren jüri üyeleri de sakatta.

Gülüyorum. Gözü görmeyenler, gözü görmeyen bir başkasını en güzel gözlü seçiyor... İşte ödüllerin özeti bu bizde.

Söylüyorum. İyi bilinsin. Kim olursa olsun sakata düşmüştür ödül alan. Bir gün demeyecekler niye ödül verdiniz. Ama bir gün diyecekler, niye ödül aldınız.

Sanatçı sisteme "sizin yarattığınız allahlar benim ayağımın altında" demeli. Ödül, edebiyatımızın allahı. Sanatçı bu durumda, "bizim allahımız iyi" demez. Çünkü sanatçı yabancılaşmanın ürünü allahlara teslim olmaz. Yabancılaşmanın ürünü allahları açımlar... gösterir sanatçı... Gidip de "Bizim allahımız iyi" diye kandırmaz insanı.

Hasarlı bilinç, "Bizim allahımız iyi" diyor, sakata düşüyor. Sistem allahlarla yürütüyor işini... iyisi kötüsü yok allahların.

Al şimdi iyi allahından ödülleri... istifle. Yabancılaşma kırıldığında pişman olacaksın. Yerlebir olacaksın. Kıldan ince kılıçtan keskin sırat köprüsünden geçemeyeceksin.

Bütün bunları Taner Timur'un *(Osmanlı Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik)* adlı eserini okurken düşündüm. Baştan şunu söyleyeyim. Taner Timur bazen sistemin içine giriyor. Yazar baştan başa sistemin dışında olabilseydi... düşünce hayatımızda bir kopuş... bir başlangıç olabilirdi. Peki, Taner Timur, ucuna gelmişken neden sistemin dışına çıkamadı da o gelgitleri yaşadı. Burası... birçoğumuzun ayağını tuttuğu için... son derece önemli. Bakın ne diyor Taner Timur: *"Bir edebiyat eleştirmeni olmadığım için diğer bölümlerdeki gibi, Yaşar Kemal'in eserine daha ziyade toplumsal ve ideolojik içeriği açısından eğildim. Bununla beraber şu gözlemi yapmaktan da kendimi alamıyorum. Yaşar Kemal eserlerinin bir kısmının kurgusunda gereken ihtimamı göstermemiş izlenimi veriyor. Yer yer gereksiz uzatmalar, tekrarlar. Akçasazın Ağaları'ndaki ülkücü nutuklar ve Amerikalıların verdiği işkence aletlerinde olduğu gibi, dönemin siyasal konjonktürünü fazlaca yansıtan pasajlar pek inandırıcı olmuyor ve esere de bir şey kazandırmıyor."*

Şimdi burda duralım. Çok söyledim. Ağzımda yaş kalmadı. Bir eser... roman... öykü... şiir... fotoğraf... resim... bütündür. Toplumsal-ideolojik içeriği doğru olursa... kurgusu sağlam olursa o eser güzeldir. Toplumsal-ideolojik içeriği... benim deyişimle hakikatı doğru, kurgusu bozuk eser güzel olamaz. Tersi. Hakikatı bozuk, kurgusu sağlıklı eser de güzel olamaz. Ama Türkiye'de bu söylediğim kesinlikle dikkate alınmaz. Hakikatı doğru diye kurgusu bozuk esere güzel denir. Tersi. Kurgusu sağlam, hakikatı bozuk esere de güzel denir. İşte tam bu noktanın kökten... yıkıcı eleştiri gerekir. Herkesin bu yargıyı hızla yıkması şart. Sözgelimi herhangi bir ırkı yücelten... insani değerleri o ırka maleden eserin hakikatı yanlıştır. Kurgusu sağlam diye bu esere güzel denmez. Türkiye'de bu dikkate alınmadı. Alınabilseydi... hasarlı bilincimizi onarabilseydik berbat romanlar yayınlanmaz... berbat romanlar ödül üstüne ödül almazdı.

Taner Timur'a dönüyorum. Yaşar Kemal baskın düşüncenin etkisiyle "deha" düzeyine çıkarılan bir romancı. Taner Timur, Yaşar Kemal'de "deha" düzeyine çıkarılan bu yazarın eserlerinde eksiklik görüyor... Ama nasıl olabilir diye düşünüyor. Taner Timur, uğruna bir sözlük yapılan... herkesin kayıtsız şartsız ben mi yanılıyorum diye... ciddi bir çekingenlikle Yaşar Kemal'de kurguya "gereken ihtimamı göstermemiş izlenimini" edindiğini söylüyor.

Aslında Taner Timur, Türkiye'de sanat eserlerinin temel bozukluğunu yakalıyor. Tam bu noktayı didik didik edecekken edebiyat eleştirmeni olmadığı ge-

rekçesiyle sistemin ucuna gelmişken, yeniden sistemin içine giriyor. Aslında sistemin dışına çıkıp, Yaşar Kemal'in eserlerinin kurgusuna hiç dikkat etmediğini, uzatmalarla... tekrarlarla eserlerini şişirip bozduğunu söylememiz gerekiyor. Ama o zaman Yaşar Kemal'i nasıl açıklayacağız. Çünkü Yaşar Kemal, Taner Timur'un deyişiyle "estetik gücüyle" ulusal sınırlarımızı aşmış ve evrensel yazının değerleri arasına girmeyi başarmış.

Estetik güç... Yaşar Kemal'de estetik güç varsa, eserlerinin kurgusu neden bozuk. Kurgusu bozuk eserler yazan bir yazarın estetik gücü neye dayanıyor... Öbür deyişle hakikatı doğru, kurgusu bozuk eserlere kim güzel diyor. Nasıl oluyor da kurgusu bozuk eserler yazan Yaşar Kemal "estetik gücü"yle uluslararası oluyor.

Şu bilinsin. Yaşar Kemal, yaşayan romancılarımızın hiçbirinden estetik güç açısından bir milim ilerde değil. Bu konumuyla Yaşar Kemal uluslararası olmuşsa Selim İleri'nin de, Adalet Ağaoğlu'nun da, Pınar Kür'ün de... Talip Apaydın'ın da, Demirtaş Ceyhun'un da uluslararası olması gerekir. Olamamışlarsa... en azından yirmi romancımızın Nobel alması gündemde değilse bu işte sakatlık vardır. Bu sakatlık edebiyat dışıdır.

Yaşar Kemal, edebi kanallarda değil, meta kanallarında yürüyor. Terslik burda. Öbür yazarların estetik gücünün Yaşar Kemal'den az olmasından değil.

Sözgelimi, müzik dünyasında Zülfü Livaneli uluslararası. İki kaset sonra ben uluslararası olamazsam bu Zülfü Livaneli'nin estetik gücünden değildir. Benim iyi reklam olamayışımdandır.

Türkiye'de sanatın gerçekliği böyle. Bunu kabul etmeliyiz. Estetik güce dayalı güzel eserler yaratılmasını istiyorsak bu gerçekliği, değiştirmek için açık seçik görmeliyiz. Göremezsek reklama dayalı adlandırılmış sanatçıların, adlanmışlığını metafizik temellere... deha... şans... allah yardım etti... dayandırırız. Bu, sistemin işine yarar. Sistemin işine yarayan düşünce, sistem içidir. Sistemin devamını sağlar.

Soru. Taner Timur, ucuna gelmişken neden sistemin dışına çıkamıyor. Önce bakış açısı. Sistem dışı bakış açısıyla her taşın altına bakmadan... kıyıbucağı... milimetrik tutamakları... kökten, yıkıcı eleştirmeden sistemin allayıp pulladığı doğrularla baş etmek mümkün değil. Bitti mi. Bitmez. En küçük bir eleştiride sistemin sövgüsü... çirkinsi davranışları... dirsek vuruşları... zehirli alayları... yanbakıcı küçümsemeleri... jilet atıcı bakışları... avuç içinde biz, uğrun uğrun sokuluşları... "Sen şöylesin... sen böylesin" diye koltuklaya koltuklaya tuzağa götürüşle-

ri... tatlıyla bulanmış mıcır yedirişleri... yüreküstüne ağır baltalı hain saldırışları... kaynamış katran taşıyıcıları olanca gücüyle boşalır insanın üstüne. Yaşadığım için biliyorum. Bütün bunlara dayanmak... iç dünyayı dik tutmak... dost bildik hain saldırıların yarasını beresini sarıp sarmalamak... dişleri kırmadan mıcırları çiğnemek... bel vermeden tuzaklardan sıyrılmak... onca çelmeye karşın başeğmeden yürümek... kırılan incinen... gönül dünyasını hızla onarmak... bilirim zordur. Peki arkadaş, n'aptın... n'ettin de derisi yüzülmüşten beter oldun. Değişik bakış açısıyla, "Ben, bu eseri şu-şu-şu nedenlerle beğenmiyorum" dedin. Altüstü bu. İşte bizim yazarımızın demokratlığı. Eserini beğenirsen... sistem içi bir iki eleştiri yaparsın ballıbörekli demokrat olur. Sistem dışı eleştirdin mi derisi yüzülmüşten bin beter eder seni. Bilirim zordur dayanmak sistem dışına çıkınca. Ama doğru öğrenmek... doğru değer yargılarına... doğru estetik yargılara varmak başka türlü mümkün değil.

Taner Timur'u, sistem dışına bütünüyle çıkmasa da itmiyorum. Taner Timur'un eserini önemsiyorum. Bu koşullarda bile sistemin dışına çıktığında doğruları gösterdiği için okunmalı diyorum. Ama sistemin içine girdiğinde... Yaşar Kemal'in estetik gücü... yanılıyor. Bunu bilelim.

Taner Timur, Kemal Tahir'in *Devlet Ana*'sına sistemin dışından bakıyor. Kemal Tahir için bir bardak suda fırtına yaratılmıştı bir zamanlar. Hasarlı bilinciyle düşünce üretiyorum sananlar, ırkçılığı güzelleştirmek isteyen Kemal Tahir'in *Devlet Ana*'sını devrimci roman diye piyasaya sürmüştü. Bunun ötesi var... Taner Timur şöyle diyor, *"...dünya literatüründe Marx'ın "Asya despotizmi" dediği bir devlet tipinin Marx adına, bir adalet düzeni olarak savunulmasının bir başka örneği olabileceğini sanmıyorum."*

Ne kadar şaşırtıcı değil mi... Cellatların gece gündüz demeden kafa uçurduğu... yüzbinlerce insanın kesilip kuyulara tıkıldığı Osmanlı düzeni, kimi sözde solcularca adil düzen diye yüceltilmiş... Kemal Tahir de göya bunun romanını yazmıştı. Ama cehalet bulaşıcıdır. Bir zamanlar bazı insanlar Freud'la Marx'ı sentezlemek istediler. *Freud'a Kim Gider* adlı yazıma da ağız dolusu sövdüler.. Bu noktada marksist Attila İlhan, faşizmi "analiz eden" romanlar yazdı. Taner Timur, Attila İlhan'ın romanlarında marksist analiz bulamadığını söylüyor. Şöyle diyor Taner Timur, *'Reich'tan beri Freud'u Marx'la uzlaştırmaya çalışan bir akım mevcuttur. Fakat örneğin faşizmin analizinde sınıf faktörünü tamamen bir kenara itip "sadizm"le yetinmek inandırıcı olmaktan uzaktır.'* Bitmedi. Attila İl-

han *"Toplumsal yöntem konumunda ise, ulusal çelişki diyalektiğini, sınıfsal çelişkinin yerine koyuyor."* N'oluyor. Olan şu. Cehaletin salıncağında uyuşmuş insanların mıymıntı beyinleriyle okudukları bu romanlara Türkiye'de güzel deniyor.

Taner Timur, sistemin dışına çıkar çıkmaz o kibar diliyle bu cehaleti gösteriyor.

Şunu bilmeliyiz. Edebiyatımız mıymıntıların elinde can çekişiyor. Taner Timur şöyle diyor, *"Herzen'in yazdığı gibi XVIII. yüzyıl edebiyatı birkaç uyanık insanın toplum üzerinde hiçbir etkisi olmayan asil bir uğraşısından ibaretti."* Tıpkı, şimdi bizde olduğu gibi... edebiyatçılarımızın toplum üstünde hiçbir etkisi yok. Altmış milyonluk bir ülkede yazarıyla okuruyla iki bin kişiyiz. Bu sefaleti kırmak için 1988'de yeni bir edebi örgütlenme önerdim. Yüz bin okur hedefledim... Bazıları yüz bin okur mu diye alaya aldı... bazıları göz kapakları düşük... kılını bile kıpırdatmadan... yorgunluktan esneye esneye dinledi beni... Oysa ciddi bir örgütlenmeyle ilk altı ayda yüzbine... dört yılın sonunda bir milyon okura ulaşmak mümkündü... Bir milyon okurlu bir edebiyatın Türkiye'de yapacağı etkiyi düşünün...

Bu, Rusya'da şöyle oluyor, *"Yazınsal amatörlüğe değişik bir karakter veren ilk ciddi etki Masonlardan geldi. (...) Hareketin öncüleri Fransız Aydınlanması'nın klasiklerini ve Ansiklopedi'nin en önemli maddelerinin Rusçaya kazandırılmasında başrolü oynadılar. Böyle bir toplumda edebiyatın etkisi, başka ülkelerde çoktandır kaybolmuş boyutlar kazandı. Puşkin'in ve Rileyev'in devrimci şiirleri, gençlerin ellerinde imparatorluğun en uzak eyaletlerine kadar yayıldı."*

1988'de okur-yazar bütünleşmesi diye yola çıktığımda bunu düşünmüştüm. Ülkenin en uzak bölgesinde edebiyat... Bilinmeli. Bilinsin. İzmir'de, Adana'da, Ankara'da, Trabzon'da, Kayseri'de, Samsun'da, Kars'ta, Diyarbakır'da, Antalya'da bu işi götürecek... edebiyata hayatını koyacak değil beş kişi, iki kişi bile bulamadım. Şimdi o kişiler, kitap okunmuyor diye hayıflanıyor... belediye şenliklerine gidip, beş on kitap imzaladıktan sonra geceleri zil zurna sarhoş oluyor... Olun... size bu yaraşır.

Taner Timur'un nazik dille, arada bir sistemin içine girerek eleştirdiği Türkiye romanının temel eksiklikleri şöyle çıkıyor ortaya.

1. Romanımızın ya kurgusu... ya hakikatı sakat. 2. Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı anlatan gerçekçi bir roman yok. 3. Romancılarımızın bir bölümü dinci... bir bö-

İlimü ırkçı... bir bölümü Freud'cu... Böyle olmayanlar da söz gelimi, 'Türk köy romanı, yaygın sömürü mekanizmalarına Pir Sultan Abdal, Köroğlu, Dadaloğlu vb. efsaneleriyle dolu Ortaçağ ideolojisiyle' saldırıyor. Şiirlerimiz.. türkülerimiz de böyle değil mi... Haydi Köroğlu... haydi Dadaloğlu... haydi Kiziroğlu... Haydi urun ha... Ur bakalım. Boş kafayla nereye vuruyorsun.

Romanımızın... dahası sanatımızın temel eksiği bakış açısında. Bizim sanatçımız tarihi materyalist bakış açısını edinemedi. Bu yüzden insani gerçekçi olamadı. Taner Timur kibar diliyle konuşuyor, *"İstanbullu bir romancının bir (örneğin) Newyorklu gibi roman yazmasına ne gerek vardı, ne de olanak."*

Cahil taklikçi olur. Taklitçi için Parisli, Londralı, Berlinli gibi romanlar yazmak gerekliydi.

Taner Timur şöyle diyor, *"Bütün bireyleri, adil ve sömürüsüz bir düzende birer değer haline getirecek Aydınlanma Kavga'sında zafer kapılarına kilit vurulmamıştır. Gözlem ve muhayyile gücüyle yaratma özgürlüğünü her şeyin üstünde tutması gereken romancı, bu kavganın zorunlu bir öğesi değildir. Fakat, tüm roman tarihi gösteriyor ki, bu kavganın dışında da kalamaz."*

Taner Timur'a bu güzel yargısı için teşekkür. Ama bu yargıda küçük bir düzeltme gerekli. Şöyle. İnsanı, adil ve sömürüsüz bir düzende birer değer durumuna getirecek Aydınlanma Kavgası'nda zafer kapılarına kilit vurulmamıştır. Gözlem ve düş gücüyle yaratma özgürlüğünü her şeyin üstünde tutması gereken şair, öykücü, romancı... besteci... türkücü... tiyatrocu... filmci... fotoğrafçı... ressam... kısaca sanatçı, bu kavganın zorunlu öğesidir. Bütün sanat tarihi gösteriyor ki, sanatçı bu kavganın dışında kalamaz.

İşte bizim kavgamız... bütün ayrıntıların ötesinde zafer kapılarına kilit vurulduğuna inanıp bugünü mutlaklaştıran sanatçıya karşı... hayır diyoruz. Zafer kapılarına kilit vurulmamıştır. Aydınlanma Kavgası'm çirkinseme... meyhanelerde kendini tüketme...

Dün akşam yemeğinde Esenköy kıpırtısızlığı değiştirdi. Bütün gün kıpırtısız yaşandı. Akşam yemeğinin ta başında bir rüzgar geldi... Sert... kaldırıp atıcı... Rakı kadehini zor kurtardım. Sofra karıştı. Deniz aldı başını gitti... uzaklara... Sonra bir yağmur... kocaman.

Bundan ötürü severim Esenköy'ü. Gerçekliğe boyun eğmez. Bir rüzgar... bir yağmur... güneş bile burnunu çıkaramaz... Sağ sol, "Ne bu rüzgar, ne bu yağmur" diyecekmiş... sevmeyecekmiş... düşünmez bunları Esenköy.

Rakı içerken... bulutlar koşturup duruyor... dağ dorukları, yıldırımlarla şimşeklerle kavga ediyor... Ceviz Ağacı'na baktım, sistemin kuşatmasını kırmak için yekiniyordu. Belki olmaz, belki kırar.

Yarın gidiyorum. Cangıla.

Cengiz Gündoğdu, *Yıldız Güncesi 1991-1992*,
İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1996.

Yaşar Kemal'le ilgili şunu söylemem zorunlu. Bir ara Nobel edebiyat ödülü için adı geçiyordu. Vermediler. Bu ödülü *Orhan Pamuk* aldı.

Ödül *Yaşar Kemal*'e verilmeliydi. Kurgudaki aksaklıklara karşın *Yaşar Kemal* bu toprakların insanını anlatır. *Orhan Pamuk*'ta insan yoktur. Kukladır onun karakterleri.

TİPİK OLAN - KARAKTER

Bu bölüme *Engels*'ten bir alıntıyla başlıyorum. *Engels* şöyle der, *"Gerçekçilik, benim anlayışıma göre ayrıntı doğruluğundan başka, tipik koşullardaki tipik karakterlerin doğru olarak yeniden yaratılmasını da gerektirir. Şimdi, karakterleriniz yeterince tipik ama onları kuşatan ve eyleten koşullar belki o denli tipik değil."* (1)

Tipleştirmede önemli olan, tikelle genelin diyalektik birliğini kurabilmektir. Her insan, bilse de bilmese de tekildir, bireydir, bir de onun genelliği vardır. İlkin o, genelde insandır. Üstelik toplumsal bir konumu vardır.

Bunun önemini *Kagan* şöyle anlatır.

"... niçin sanatta, genel-olan, tikel-olan yoluyla kavranabilmektedir?

Bilim, soyut-mantıksal araçlar kullanır, nedenine gelince, bunlar, kendi nesnesinin, yani, doğanın, toplumun, insanın varlığının en nesnel yasalarının bilgisidir. Eğer, sanatın da bilim gibi, aynı bir bilgi nesnesi olsaydı, o zaman, sanattaki imgesel biçimler gider, yerine bilimsel buluşların bomboş resimleri gelmiş olurdu; çünkü, sanatsal imge, genel-olan'ı ancak tikel olan'a bürünerek verebilir. Oysa sanat, ***sanatsal bilginin nesnesi****'ni yansıtmanın upuygun, en iyi şekli ve tarzı olarak imgesel bilgi biçimini getirir. Sanatta, özne ile nesne arasındaki karşılıklı ilişki, soyut-mantıksal biçimde değil, imgesel biçimde kavranıp verilebilir ancak; çünkü, çevre ile insan arasındaki ilişki her zaman için somut'tur. Bu ilişki, 'dümdüz' gerçeklik ile 'dümdüz' insan arasında değil,* ***belli*** *bir fenomen ile* ***belli*** *bir kişi arasındaki karşılıklı ilişki içinde kurulur. Genel-soyut tarzda alınırsa, o zaman, 'nesne-özne' ilintisi, felsefi-kuramsal, bilimsel bilgiye girer. Buna karşılık, böyle bir ilintiyi tüm somutluğu içinde ele almak gerektiği zaman, genel-olan'ı olduğu kadar tikel-olan'ı da somut bir şekilde canlandırıp yorumlayabilecek olan sanat işin içine girer. Demek,*

şurası çok açık ki, sanattaki imgesel biçimi anlaşılır kılan şey, sanatın içeriğini karakterize edecek şekilde, sanatın kendi bilgi yeteneğidir." (2)

Burda önemli bir noktayı da belirtmeliyim. Yapıtta, tip-karakter ilişkisi kurmak zorunlu. Yalnız tipte kalınırsa gerçekçilik soyutta kalır.

Yakup Kadri'nin *Panorama* (3) adlı yapıtındaki tiple karakterlere bakalım.

Milletvekili Halil Ramiz köksüz bir ilericidir. Şöyle der kendisi için, *"biz tepeden inme bir inkılabın köksüz öncüleriyiz."*

Halil Ramiz, ülke sorunlarına geniş bir açıdan bakmaktadır. Halil Ramiz'e göre *"ekonomik kalkınma davası Milli Kurtuluş Savaşımızın ikinci safhası demektir."*

Bunun başarılması için her türlü çıkar hesapları bir yana bırakılmalıdır.

İl merkezinde kendisini dinleyenler için bu sözlerin hiçbir anlamı yoktur. Onların sorunu ille sınırlıdır, ildeki bağları kum basmış, iki yıldan bu yana ürün alınamamaktadır.

Halil Ramiz bu sorunu, *"milletçe bir ekonomik kalkınmaya"* ilişkilendirmekte, halk ise bağdan söz etmektedir.

Halil Ramiz gerçeği anlatamamanın verdiği sıkıntıyla bütün ilkelerin sönüp gittiğini düşünür. Öte yandan Yanyalı Fazıl, Atikler köyünün merasına el koymuştur. Halil Ramiz bu olayın da üstüne gitmek ister. Ayrıca ildeki belediye başkanının seçimine dolaylı yoldan karışmış, belediye başkanı seçilen Dr. Namık Ahmet'i telyazıyla kutlamıştır.

Bütün bunlardan ötürü parti genel sekreterince sorgulanır. Halil Ramiz Parti Merkez Kurulundan çekilir.

Halil Ramiz küçük burjuvadır. Ateşli söylevlerle devrimi desteklemektedir. Beklentileri yüksektir. Beklentileriyle gerçeklik uyuşmayınca kırılır. Bu kırgınlıkla savaşımı bırakır.

Herkesin neden kendi gibi davranmadığına bakar, üzülür.

Zengin Fazlı, kaymakam, Halk Partililer de devrimi kuşatmıştır. Fazlı kısa sürede zengin olmuş, halkevini dayayıp döşemiş, çarşının çeşmesini yaptırmış, yoksul öğrencilere para yardımı yapmaktadır.

Genç yargıçtan bunu duyan Halil Ramiz *"acı acı gülümseyerek kendi kendine 'Bana bu mübarek zatın elini öpmekten başka yapacak bir şey kalmıyor"* der.

Halil Ramiz tipinde gösterilen aslında aydınlanma hareketinin kesintiye uğratılmasıdır.

Bir başka karakter Tahincizade Emin'dir. Tahincizade, şapka yasasından bu yana, evinden çıkmaz. Ama oğullarıyla Cumhuriyet Halk Partisi'nin il merkezini ele geçirir. Oğulları eliyle işleri tavsatır.

Fuat, ekonomi-politikten yoksun güzel bir gençtir, *"fikir ve ruh bunalımı içindedir."* O da Halil Ramiz gibi yalnız duyumsar kendini.

Yakup Kadri, Türkiye'de okumuşun nasıl aydın olamadığını Ahmet Nazmi'nin kişiliğinde gösterir.

Panorama'da Selim Sabri Aktuğ, Türkiye'nin düşünsel ekonomik ilerlemesini durduranların tipiğidir. Selim Sabri, İstanbul'da çıkan bir gazetenin başyazarıdır. Halil Ramiz'i komünistlikle suçlar. Selim Sabriler düzenin çarkını gösteren herkesi yıllarca komünist diye suçladılar.

Emeti nine, Atikler köyündendir. İki oğlu, babaları gibi şehit olmuştur. Gelin, iki çocuğunu bırakıp köyüne dönmüştür. Çocuklardan biri 16 yaşındadır, sığırtmaçtır.

Kozak çiftliğinden Fazlı meraya el koymuştur. Bir gün mera yüzünden Fazlı'nın adamları Ali'yi döver.

Emeti nine, sevincini tasasını *"toprağın suları içine"* çeken Anadolu kadınıdır.

Emeti nine kişiliğinde devrim yenilgiye uğramıştır.

Aliler, Hasanlar, Memetler *"tam bağımsız, demokratik Türkiye"* için 1960'larda yollara düştüler. Daha sonra zifiri karanlıkta katledildiler.

Yakup Kadri Kemalisttir. Buna karşın gerçekçi davranmış, Kemalizmin başarısızlığını Halil Ramiz, Fuat, Emeti Nine kişiliğinde göstermiştir.

Meralara, topraklara el koyanların çocukları daha sonra sanayileşme hareketini başlatmışlar ama aydınlanma, laiklik, demokrasi ülkülerine sırt çevirmişlerdir.

Karakterlere geldikte Halil Ramiz edilgendir. Buna karşılık Fuat atılgandır. Bu yüzden öldürülür.

Tahincizade evinden çıkmaz. Ama çocukları eliyle bölgedeki CHP'yi ele geçirir. Fazlı karakter olarak değişiktir. Halkevini döşemiştir. Eğitime yardım eder.

Tipik-karakter ilişkisi kurarak, kişilere derinlik kazandırmıştır *Yakup Kadri.*

İçten Pazarlıklı Mehmet

Kemal Bekir, Mehmet Ağabey (4) adlı öyküde böyle bir tip-karakter anlatır.

Mehmet, ailenin uzaktan akrabasıdır. Gözü kulağı ailededir, onları kul köle olarak görür.

Baba, Mehmet'ten beş lira borç istemiştir. Bir saat sonra gelmesini ister. Baba da oğlunu gönderir.

Aile, Mehmet'in eline düşmüştür. Beş lira verecektir Mehmet. Delikanlıya sorunu bilmiyormuş gibi soğuk davranır. Türlü işleri yaptırır. Arada da aşağılar.

Mankafadır oğlan. Karı kız peşinde koşmaktadır. Utanmazdır.

Sonunda parayı verir, ama yapmadığını komaz.

Kemal Bekir, evrensel bir soruna değinir. Dünyanın neresinde olursa olsun, kimi insanlar yükseldikçe böyle acımasız olurlar. İnsanı uğraştırmak, insana eziyet etmek haz verir onlara.

Kemal Bekir, Mehmet karakterinde, burjuva dünyasının yabancılaşmış, kişiliği parçalanmış tipini gösterir. Mehmet'in karakteri içten pazarlıklı olmasıdır.

Adnan Özyalçıner'in *Dükkan* (5) adlı öyküsünde tipik olguları anlatır.

Bir tavukçu dükkanı düşünün. Canlı tavuklar satılıyor. Tavuğu beğeniyorsunuz, tavuk kesiliyor, temizleniyor. Paketlenip elinize veriliyor.

Bir süre sonra tavukçu dükkanı kapanıyor, yerine bir banka açılıyor. Dükkanda fazla değişiklik yok. *"İç bölümleme olduğu gibi korunmuştu. Tavukçunun tezgahının yerine bankanınki aynıydı, yalnızca fayans yerine formika kaplıydı üstü. Arkasında daktilolar, elektronik hesap makineleri çalışıyordu. (...) Kafesin bulunduğu yerde müşterilerin beklemesi için deri kanepelerle koltuklar vardı."*

Tavukçudan bankaya dönüşen bu uzamda tavukların, horozların kesim için bekledikleri bu yerde şimdi kadınlı erkekli banka müşterileri bekliyor.

Ayrıca ölüm hücresiyle vezne, infaz odasıyla müdür odası özdeşleştirilmiş.

Bugün burjuva uygarlığı, bankasıyla alışveriş merkezleriyle, borsasıyla, tahvilleriyle insanları kansız bıçaksız doğruyor.

Evrensel bir öykü *Dükkan*... Tipik olgularla burjuvazinin içyüzünü gösteriyor *Adnan Özyalçıner.*

Orhan Kemal Çamaşırcının Kızı (6) adlı öyküsünde artist olmak isteyen Neriman'ı anlatır. Bomba Muzaffer diye anılan delikanlı yoksuldur. Neriman'ı artist yapacağım diye kandırır.

Şimdilik sinemada n'apabilirse onu yapmaktadır Neriman'a. Bağlara götürmey uygun bulmaz.

Neriman İstanbul'a gidip artist olacağını söylediği için komşunun kıskandığın söyler.

Muzaffer, İstanbul'a gidip ilk filmi çevirdikten sonra, herkes senin peşinde koşacak diye kandırır Neriman'ı...

Çamaşırcının Kızı, Orhan Kemal'in öyküsü. Basında *"Zurnacının oğlu, zurnacı kralı oldu"*, *"Hizmetçinin kızıydı baş artist oldu"* haberleri eksik olmaz.

Yoksul aile kızlarının düşlerini süsler bu haberler. Her kızın da Muzaffer'i vardır.

Muzaffer artist olmak isteyen kızları *"fuhuş sektörüne"* sermaye diye devreder.

Burda işin trajik yanı artist olmak isteyen kızın Muzaffer'in parasızlığını bilmesine karşın yalanlara inanmasıdır.

Muzaffer, sinemaya girmek için Neriman'ın parasını alır. Bunun üstüne Neriman korur, *"... peki, İstanbul'a neyle gideceğiz?"* Muzaffer şöyle kandırır kızı, *"Kocakarıdan bir yüzlük keserim... Bizi İstanbul'a atar. Ondan sonrasını boş ver...!"*

Orhan Kemal, tipik-karakterle, aldatanla, aldatılanı açık-seçik gösteriyor.

Küçük Burjuvanın Aşkı

Aldatılmaktan Korkan Liberal (7) adlı öykümde, küçük burjuvanın aşktan kaçışını gösterdim.

Mert, tipik küçük burjuvadır. Başarılı bir inşaat mühendisidir. Ama küçük burjuva bilincini aşamamıştır. Birçok kadınla ilişki kurmuştur, korkudan kaçmış, aradığı aşkı bulamamıştır. Aşkı düşünde yaşar en sonunda. Aşkı düşünde yaşaması Mert'in karakteridir.

> *"Ancak önünde sonunda Mert de bir insandı. Onun deyişiyle, 'koyu, sımsıkı bir aşk' yaşamak istiyordu.*
>
> *Mert, 'koyu, sımsıkı bir aşkı' düşünde yaşadı. Bu düşü, özene bezene, titizlikle kurdu.*
>
> *Önce kadına bir iş buldu. Öğretmen, edebiyat doçenti, kimya mühendisi... Aklına kimya mühendisi gelince yüzünü buruşturuyordu. Sonunda kadını eczacı yaptı. Bir eczanesi vardı kadının. Ama iş olsun diye açmıştı kadın. Aileden zengindi çünkü.*
>
> *Peki, adı ne olmalıydı bu kadının. Önce Tülin dedi, olmadı. Ülker, Sevinç, Tülay, Tümay... burda durdu. Tümay... Bu adı çok beğendi. Kadının adı Tümay olacaktı.*
>
> *Fiziğini de şöyle çizdi. Tümay, 1.72 boyunda... Mert'in boyu 1.75'ti... esmer, uzun, siyah saçlı olmalıydı. Geniş alınlı, parlak kapkara, delici gözleri, yay burnu, etli dudakları...*

Tümay, keklik gibi yürüyen bir kadındı. Derinden gelen, insanın içini allak bullak eden bir sesi vardı Tümay'ın.

Eczaneye gittiği zaman, erkekler aspirin, vitamin almak için nerdeyse sıraya girerlerdi. Tümay o gizil sesiyle,

-Ne istiyorsun, desin, ya da şöyle bir göz göze gelsinler...

Tümay otuz yaşındaydı, ama şimdiye kadar çok hafif bir flört dışında bir ilişki yaşamamıştı. Tümay, kendisini etkileyen bir erkekle karşılaşmamıştı. İşte bu erkek Mert olacaktı.

Tanışma yerini bir türlü belirleyemedi. Şöyle değişik bir tanış biçimi bulamadı. Sonunda bir kokteylde karar kıldı. Bir kokteylde karşılaştılar.

Mert'in,

-En başta gelen ilke erdemdir. Hayat, tıkıştırılmamalıdır, sözleri Tümay'ı etkilemişti.

-Mert Bey, demişti, ne güzel bir söz... hayat tıkıştırılmamalı...

Mert, düşün başlangıç bölümünü pek seviyordu. Kadınlı, erkekli bir çemberin içindeydiler. Tümay,

-Mert Bey, ne güzel bir söz bu. Hayat tıkıştırılmamalı.

Mert, Tümay'a doğru bir adım atıyor.

-Evet, hanımefendi, diyor, sonra başını yukarı kaldırıyor, gözleri yarı kapalı,

-Turgenyev'in Babalar ve Oğullar adlı romanından Bazorov'un sözü.

Bazorov sözü dilden dile atlıyor, kadınlar hayranlık, erkekler kıskançlıkla bu kültürlü adama, Mert'e bakıyorlardı.

Düşün burasında mayışıyordu Mert. Tümay'm ailesi de Mert'i el üstünde tutuyordu. Önüne gelen her erkeğe burun kıvıran bu kadın, sonunda Mert'e teslim olmuştu.

Bir yıldır sıkı bir aşk yaşıyorlardı. Nerdeyse evleneceklerdi... Mert, bu noktaya gelemiyordu bir türlü. Sonunda düşü şöyle bir kurguyla ilerletti.

Günün birinde bir telefon geldi Tümay'dan.

-Bu gece buluşmamız gerekiyor.

-Senin işin vardı.

-Bu daha önemli.

-Ne oldu, sesin de bozuk.

-Akşama konuşuruz, gecikmeden gel.

Akşam Tümay'ın evindeydi. Çok gergindi Tümay, sinirliydi. Salon sigara dumanı içindeydi. Kocaman kül tablası izmaritle doluydu. Tümay, salonda dolaşıyor, Mert'in yüzüne bakmıyordu.

-Sen geçen Pazar Ankara'daydın değil mi, dedi sonunda.

Mert, oturduğu koltukta, rahat rahat ayak ayak üstüne attıktan sonra,

-Evet.

-Neden gitmiştin Ankara'ya.

Tümay, arkası Mert'e dönük, pencereden bakıyordu.

-Oda toplantısı vardı, n'oldu.

Tümay döndü, Mert'in önüne geldi.

-Seni bir kadınla kol kola görmüşler Ankara'da.

-Olamaz, diye koltuktan fırladı Mert.

-Olmuş...

-Kim görmüş.

-Sana ne, cevap ver. Kimdi o kadın.

Düşün burasında uğradığı haksızlıktan ötürü, gerçekten böyle bir olay yaşanmış gibi gözleri yaşarıyordu.

-Haksızlık bu bana, dedi Mert.

-Haksızlığa uğrayan benim. Bir kadın... olacak şey değil. Hayatımı adadığım erkek...

Tümay, hıçkırıklarla ağlarken, Mert, en üst perdeden şöyle diyordu.

-Sen hayatıma tıkıştırdığım kadın değilsin.

Mert, bu tartışmanın nasıl bittiğini, evden nasıl çıktığını kurgulayamadı. Bundan sonrasını şöyle kurguladı önce.

Gecenin ileri bir saatinde Mert'in telefonu çaldı. Bir kadın,

-Mert Beyle mi görüşüyorum.

-Evet.

-Mert Bey, siz beni tanımazsınız, ben Tümay'ın halasıyım.

-Buyurun efendim.

-Tümay, hasta Mert Bey.

-Geçmiş olsun efendim.

-Bildiğiniz gibi değil, üzüntüden kanser oldu, ölmek üzere.

Mert üzüntüden kırlaşmış saçlarıyla Tümay'ın evine koşuyor. Tümay tam ölürken, birbirlerini sevdiklerini söylüyorlar.

Mert, bir süre sonra düşün burasını beğenmedi. Haz alamıyordu. Onu coşturacak, tir tir titretecek bir düş gerekliydi.

Düşündü, taşındı, düşün kanser bölümünü attı. Şöyle bir kurgu geliştirdi.

Evdeki tartışmadan sonra, ertesi gün Mert, Tümay'ı telefonla aradı.

-Bu konuyu derinlemesine konuşmamız gerekir. Ciddi bir haksızlık yapıyorsunuz. Sonra pişman olacaksınız. Unutmayın, gerçek güçlüdür, kendini kabul ettirir.

Gerçek güçlüdür, kendini kabul ettirir, sözü Napoleon Bonaparte'ındı. Yeni aldığı Güzel Sözler kitabında okumuştu.

-Hayır, dedi Tümay. Sizinle konuşacak herhangi bir konu yok benim için. Lütfen telefonu kapatın. Lütfen, beni bir daha rahatsız etmeyin.

Kurduğu düşün bu bölümünü, evde yatmadan önce, arabasıyla işine götürülürken yeniden yeniden derin bir kırgınlıkla kuruyordu. Arada derin derin içini çekiyordu. Soluksuz kalıyordu neredeyse.

Bir gün öyle derin iç çekti ki, arabadaydı, şöförü,

-Canınızı sıkan bir şey mi var beyefendi, dedi. Yanıt vermedi. Dalgın dalgın dışarıya baktı.

Düşün kurgusu daha sonra şöyle gelişiyordu. Tümay'ın halası, şöyle devreye girdi.

Hala, emekli bir büyükelçinin karısıydı. Halanın adı Sabahat'tı.

Kurguda, Sabahat, önemli bir konuda Mert'le görüşmek istiyor, ama yüzyüze.

Ertesi akşam, bir otelin çay salonunda buluştular.

Bu arada Mert, bir başka düş daha kurguluyordu. Üyesi olduğu partinin genel başkanı oluyor. Bütün yurtta, liberal sosyal demokrasiyi anlatıyor, sonunda başbakan oluyor. Bu noktadan sonra ileri gidemi-

yordu Mert. Yalnız bir kez kurguyu şöyle geliştirdi. Avrupa Birliği'nin dayatmalarına karşı, bütün büyükelçileri yurda çağırıyor, bütün televizyonlarda yayınlanan konuşmasıyla Avrupa Birliği'ne sert çıkıyordu. Bunun üstüne Avrupa Birliği'nin yetkilileri Ankara'ya koşuyor. Sorun çözülüyordu.

Halk sevinçten ağlıyordu. Fener alayları düzenleniyor. Başbakanlık konutunun önünden geçen fener alayını gözyaşlarıyla izliyordu Mert.

Bu arada gerçekten gözleri yaşarıyordu.

Tümay'ın halası Sabahat, bir yanlışlık olduğunu anlattı. Bunun üstüne Mert,

-Bu durumda benden ne isteniyor, dedi.

-Ödün vermez, kesin sonuca giden kişiliğinizi nasıl da belli ediyorsunuz, dedi hala.

Kurgunun burasında Mert, göğsünü şişiriyor, boğazını temizliyordu.

Yine böyle yaptığı bir gün şöförü,

-Nezle mi oluyorsunuz beyefendi, dedi de Mert'i pek sinirlendirdi.

Hala Mert'ten isteneni şöyle anlatmıştı.

-Bu durumda sizden istenen şu Mert Bey, telefon edip Tümay'ı bağışladığınızı söyleseniz.

-Olayın ertesi günü Tümay Hanımı aradım. Kendisi hiçbir zaman aramamamı söyledi.

Hala atıldı.

-Ama durum değişti.

-İlkeler değişmez hanımefendi, dedi Mert.

-Ne yapsak acaba, Tümay, çok üzülüyor.

-Bu durumda hanımefendi şöyle bir çözüm öneriyorum. Bu gece Tümay Hanım, beni arasın. Ben, kendisine bir dakikalık işim olduğunu, telefonu kapatmamız gerektiğini, bir dakika sonra kendisini arayacağımı söyler...

Burda durdu. Çayından bir yudum aldı.

Kurgunun burasında hazdan kendinden geçiyordu. Sonra kurgu şöyle ilerliyordu.

Halanın gözlerine baktı.

-Bir dakika sonra ararım.

Hala, coşkuyla ellerini tuttu Mert'in.

-Keşke diplomat olsaydınız, Kıbrıs işini bir dakikada çözerdiniz.

Bu bölümü üç dört kez üst üste düşünüyordu.

O gece telefon ediyor Tümay. Mert, işi olduğunu, bir dakika sonra arayacağını söylüyor. Bir dakika sonra arıyor Tümay'ı.

-Telefon ettiğiniz için teşekkür ederim, diyor Tümay.

-Rica ederim Tümay Hanım.

-Halamdan öğrendim beni bağışlamışsınız.

-Evet, Tümay Hanım.

-Bana, gerçek güçlüdür, kendini kabul ettirir, demiştiniz. Kabul ettim, büyük bir hata yaptım. Ama sizden ricam şu. Bir yıl birlikte olduk, size güzel günler yaşatmadım mı.

-Yaşattınız Tümay Hanım. Çünkü erdem, doğru söylemeyi zorunlu kılar.

-Öyleyse, güzel günlerin anısına, beni bağışladığınızı, o kişilikli gözlerinizle, gözlerime bakarak söyleyin.

-Olabilir Tümay Hanım, bir yerde buluşalım.

-Hayır, bu konuyu dışarıda konuşamam. Bu olay beni çok sarstı.

-Bu durumda ne öneriyorsunuz.

-Sizin için uygunsa, yarın gece bana gelin.

-O zaman yarın gece saat dokuzda sizde olacağım.

Bu, düşte hazzın üst noktasıydı. Ama en üst noktası değildi. En üst noktaya Tümay'ın evinde çıkıyordu.

Tümay'ı Cihangir'e, kendini Ayazpaşa'ya yerleştirdi. Tümay, deniz görür bir apartmanın üçüncü katında oturuyordu.

İstanbul kar içindeydi. Yanak kesen bir soğuk vardı. Kalın siyah paltosu, fötr şapkası, deri eldivenli eliyle tuttuğu ince uzun şemsiyesiyle Tümay'ın evine vardı.

Siyah bir pantolon, boyunlu kırmızı bir kazak giymişti Tümay. Yüzü solgundu. Saçları öylesine taranmıştı.

Deniz görür salonda karşılıklı oturuyorlardı.

Bu ara, evden çıkmadan, hala, Mert'i aramıştı.

-Tümay söyledi, demişti, bu gece ona gidecekmişsiniz. Sizin üstün, çelik gibi bir kişiliğiniz var. Tümay'ı ezmeyin, lütfen.

-Merak etmeyin, demişti Mert.

Tümay, söze nerden başlayacağımı bilemiyorum, dedi.

-Gerçeğin kendisini kabul ettirdiği anı anlatın.

-Evet, o anı anlatayım. On beş gün önce cumartesi günü, öğleden sonra, annem, ben, teyzemin oğlu, bu salonda oturuyoruz.

-Eczanede değil misiniz cumartesi günü.

-O olaydan sonra ara sıra gidiyorum.

Birden ağlamaya başladı.

-Çok sarsıldım ben. Yemek yok, uyku yok. İlaçla ayakta duruyorum.

Bir süre hıçkırdıktan sonra.

-Telefon çaldı. Ben kalktım. Arayan arkadaşım hekim Mert. Pazar günü nişanlısının yaş günü varmış, onu anımsatıyor. Telefonu kapadım. Annem ne oldu diye sordu. Ben de anlattım. Bunun üstüne Zeki, Ankara'da sizi bir kadınla kol kola gördüğünü söyleyen,

-Gidecek misin, dedi.

-Tabii, dedim.

-Amma toleranslısın, dedi Zeki.

-Ne ilgisi var toleransın burda.

-Adam seni bir yıl oyaladı, şimdi nişanlısının doğum gününe çağırıyor.

-Kim oyaladı.

-Mert.

-Ayol, o hekim.

-Hekim olsa ne yazar, dedi Zeki.

Annem araya girdi.

-Zeki, hekim Mert'le mühendis Mert ayrı kişiler.

Ben yıldırım çarpmışa döndüm. Mert, hekim, mühendis Mert. Ankara sözleri gidip geliyor. Sonra anlaşıldı ki, Zeki, hekim Mert'i siz sanmış. Bunu öğrenince ben, hafif bir baygınlık geçirdim. Şimdi bağışlamanızı istiyorum.

Burdan sonra düşün haz almanın en üst noktası geliyordu.

-Beni bağışlıyor musun. Bağışladıktan sonra hiç görüşmeyebiliriz.

Mert,

-Sizi seviyorum, dedi.

Tümay gözyaşlarını siliyordu.

-Anlamadım, dedi. Şaşkın şaşkın Mert'in yüzüne bakıyordu.

-Sizi seviyorum.

-Bütün bunlardan sonra da mı.

-Evet, siz benim tıkıştırdığım kadın değilsiniz. Hayatımın bütünüsünüz.

-Alay etmiyorsunuz değil mi.

Mert kalktı. Pencereye gitti. Lapa lapa yağan kardan deniz görünmüyordu. Döndü. Tümay'ın, tam karşısına geldi. Tümay idam fermanını bekleyen biri gibiydi. Sapsarı bir yüzle bakıyordu Mert'e.

-Sana duyduğum aşkı, dünyanın bütün denizleri gelse söndüremez.

Tümay'm gözleri ışıdı.

Mert, kurgunun burasında hazzın en üst noktasına çıkıyordu. Ama bundan ötesini getiremiyordu.

Birkaç kurgu denedi, olmadı. Arada bir başbakanlık kurgusuna dönüyordu. Kurgu, başbakan oluşuna göre iyi gidiyordu. Dahası Aysel bile özür dilemişti kendisinden. Ama ileri gidemiyordu kurgu.

Mert'i bıraktığımız yere dönersek şunu görürüz. Mert'e göre liberalizm sosyal demokrasinin başarısı, ülkenin kurtuluşu demekti. Bu mücadelede hapse girmek de vardı, işsiz kalmak da.

Kadının korkudan göz kapakları açılmıştı. Hapis, işsizlik. Neler söylüyordu bu adam. En iyisi kısa yoldan ayrılmaktı. Yine de kazançlı sayılırdı. O pek sevdiği kürk mantoyu aldırmıştı Mert'e.

-Sen bilirsin şekerim, dedi, ben Paris'e gitmeyi düşünüyordum zaten.

Mert, derin bir iç çekerek,

-Ah, Paris, ah Paris, dedi, biz burda dağbaşlarında, köy yollarında toz... Anadolu'nun tozunu yutacağız.

Mert için yeni bir gece başlıyordu. Gece vicdanını temizliyordu. Elden ne gelir, aldatılmamak için aldatıyordu... Yoksa sıkı bir aşkı o da özlemişti. Yeniden düşüne dönüyordu...

Tümay onu bekliyordu Cihangir'de deniz görür evinde. Bu ara liberal sosyal demokrasiye post kelimesini eklemeyi düşünüyordu, post liberal sosyal demokrasi.

Böylesi, post liberal sosyal demokrasi demesi daha güzeldi..."

Ahmet Say'ın *Kocakurt* (8) adlı romanında Kocakurt özel bir tiptir, özel bir karakterdir. Şimdi bu özel tipi görelim. Bakın ne diyor Kocakurt, *"Yıl bin dokuz yüz elli üçtü Arap / Sen daha pek toysun, bilmezsin, o yıllardaki durumlara ben pek güvenirdim. Çünkü dokuz yüz elli üç yılı memleketimiz için bir dönüm noktasıdır. (...) Aslen ve hakikaten fiilen dönüm noktası, dokuz yüz elli üçtür. / Çünkü neden? Bu tarihten itibaren, köpeksiz köyde gayri çomaksız gezilebilirdi. İş bilenin, para kazanındı. Ticaret, piyasaları müthiş açılmıştı. İktidarımız 'yürü ya kulum' dedikçe, tüccar milleti 'Allah Allah!' diye taarruza geçiyor, tüccarlar zevkten ellerini ovuşturuyordu."*

Döneme uygun bu özel tip, para kazanmak için her yolu dener. İstanbul'da yeni yollar açılması için yıkım başlayınca arsa işine girişir. Ocak başkanı olur gecekonduları yönetir. Susuzluk hapı satar. Destancılık yapar. Rus politikası yaptı diye gözaltına alınır. Düzmece define avcılığına başlar.

Kocakurt, para kazanma savaşımda başka tiplerle de karşılaşır. Bunlardan biri Hacıbicik'tir. Hacıbicik Cebellizadenin çırağıdır. İkisi de aynı tarikattandır. Hacıbicik, şeyhten destek ister. Cebellizade, şeyhin isteğine uyar, çırağı Hacıbicik'i destekler. Hacıbicik hızla *"yükselir"*. Şeyhle Cebellizade ölmüştür. Kimse önünde duramaz Hacıbicik'in. Büyük topraklar edinir. Acente açar, motor satar, biçerdöver satar. Tarım ilaçları acentesi da Hacıbibik'indir. Ayrıca hacıdır. Her yıl otobüslerle hacca insan gönderir.

O ilde Hacıbibiksiz kimse iş yapamaz. Hacıbibikler acentecilikten sanayicilere atladılar Türkiye'de.

Kocakurt'a geldikte, dikiş tutturamaz Kocakurt. Hapishanelerde sürünür, itilir kakılır.

1970'lerde Türkiye'de devrimci savaşım sürmektedir. Kocakurt o günleri şöyle anlatır, *"Lakin o günlerde bir şeyler oldu. Bu meyanda koğuşumuzda değişikliklere gidildi. Yeni tutuklu ve mahkumlar verildi koğuşa. / Birtakım karayağız delikanlılar gelmişti."*

Devrimcilerdir yeni gelenler.

Kocakurt şöyle sürdürür, *"Aralarında şenlikli bir grup kurdular. Alamancı işçi var ya, siyasi? Onu da aralarına aldılar. / Grupları gün geçtikçe büyüdü. / Gelen bunlara katıldı, gelen bunların grubuna girdi... / Yavu nedir? Mapushane dünyasında bizim devrimiz geçti mi nedir? Hapishaneler bu karayağız delikanlıların mekanıydı demek. / Bilakis 1970'li senelerde tarih böyle yazmıştı demek."*

Ahmet Say, güzel bir anlatımla Türkiye'nin bir dönemini gösterir okura.

Çehov'un *Maske* (9) adlı öyküsündeki tipi görelim. Bu tipin karakteri şakacı olmasıdır. Yardımseverler derneği bir kulüpte maskeli balo düzenlemiştir. Bu kulüpte okuma odası da vardır.

> *"Saat gecenin 12'siydi. Dans etmeyen, yüzlerine maske takmamış birkaç aydın (beş kişiydiler) okuma odasındaki büyük masanın çevresine oturmuşlar, burunlarını, sakallarını gazetelerin arkasında saklayarak okuyorlar, kimisi de hafiften kestiriyorlardı. Başkent gazetelerinden birinin muhabiri olan bir bayanın deyişine göre aydınlar burada 'düşünce üretiyorlardı.'"*

Aydınlar düşünce ürete dursunlar, kapı açılır, arabacı giysili maskeli biri, iki bayan, tepside içki taşıyan garson içeri girerler. Düşünce üreten aydınlar buna çok kızarlar. Adam aldırmaz, masadaki dergileri yere atar, tepsiyi masaya koydurur. Aydınların da dışarı çıkmasını ister. Üstelik birinin elinden gazeteyi alır, yırtar. Defolup gitmelerini ister. Bunun üstüne disiplin görevlisi çağrılır. Maskeli çıkmaz odadan.

Sonunda emniyet amiri gelir. Adam yine çıkmaz. Ortalık birbirine girmiştir. Aydınlar bağırmaktadır. Bütün polisler, dans edenler kapıda birikmiştir.

Tutanak tutulmaktadır. Maskeli herkesle alay eder. Sonra birdenbire maskesini çıkarır.

Bu çok zengin biridir. *"... çıkardığı rezaletler yanında, iyilikseverliği ile de tanınan, yerel gazetelerin yazdığı gibi eğitim işlerine de gösterdiği ilgi herkesçe bilinen bir adamdı."*

Bunun üstüne, *"Aydınlar ile oraya gelenler tek sözcük söylemeden, ayak uçlarına basarak sessizce okuma odasından çıktılar."*

Çehov'un çizdiği aydın tiplemesiyle, aydınların velinimeti maskeli için uzun uzun konuşmaya gerek yok, durum son derece belirgin.

Tolstoy'da Tip - Karakter

Lukacs, Avrupa Gerçekçiliği (10) adlı yapıtında Tolstoy'un yapıtlarındaki tipleri anlatır. Şimdi bunları görelim. *"Anna Karenina'daki Oblonski'yi düşünelim. Tolstoy onu kapitalist gelişimin belli bir düzeyine erişmiş doğalcı bir anlayışla kavranan toprak sahibi bir bürokrat olarak göstermez; onun gösterdiği, Oblonski'nin kişisel yaşama üzerindeki etkisiyle gittikçe hızlanan kapitalist değişimdir. Oblonski, insani bir tip olarak, kolay ve zevkli bir yaşamın rahatlığını, sakinliğini ve serbestliğini ne kadar parlak olursa olsun sarayda, yönetimde ya da ordudaki bir mesleğe yeğleyen bir eski düzen toprak ağasıdır daha çok. Yarı kapitalist bir tip haline, kapitalistçe çürümüş bir tip haline dönüşümü bunun için o kadar ilginçtir."*

Vronski için şöyle der *Lukacs*, *"Vronski'nin kişiliğinde de modern aristokrat tipini buluruz. Vronski, Anna'ya karşı tutkusu yüzünden yaşam tarzını değiştirir, askerlik mesleğini bırakır ve topraklarının geleneksel işletmesini bir kapitalist girişime çeviren kapitalist bir toprak sahibi olur. Soyluların politik konseylerinde liberalizmi ve gelişmeyi savunur; kapitalist bir temel üzerinde soylu yaşam biçiminin 'bağımsızlığını' canlandırmaya çalışır. Böylece, rastlantısal bir tutkunun toplumsal görüş açısından etkisi, Vronski'de sınıfına özgü tipik bir evrime neden olmaktadır. Tabloyu bütünlemek için üçüncü bir karakter daha: Karenin'in kişiliğinde, daha şimdiden tamamen bürokratlaşmış, gerici, cehalet yanlısı, ikiyüzlü ve bomboş resmi yönetici tipi."*

Bu tipleri karakter olarak alırsak Oblonski olup bitene aldırmayan bir karakterdir, şıpsevdidir. Karısını aldatmıştır. Oblonski, romanda şöyle düşünür, *"Bu durumun karısını böylesine sarsacağını bilseydi belki daha dikkatli de olurdu. Bu konuyu hiç düşünmemişti. Ama karısının çoktandır bu ilişkisinin farkında olduğunu, onu hoş gördüğünü sanıyordu. Hatta artık içi bitmiş, yaşı geçmiş, güzelliğini yitirmiş, göz alıcı hiçbir yanı kalmamış, saf, yalnızca temiz bir ev kadını olan karısının, insaflı davranarak onu hoş görmek zorunda olduğunu düşünüyordu. Oysa hiç de öyle olmamıştı."*

Vronski'ye geldikte. Vronski, belli bir karar çizgisinde yürüyemeyen dalgalı bir kişiliktir. Bir gece nereye gideceği konusunda kararsızdır. Hiç aklına gelmeyen yere, oteline gider uyur. Dahası, sevdiği kadınla, Anna'yla tiyatroya gidemez. Kişiliğiyle koruyamaz onu, şöyle düşünür Anna gittikten sonra, *"Bana ne oluyor? Korkuyor muyum yoksa onu koruma görevini Tuçkeviç'e mi devrettim."*

Vronski'nin zayıf kişiliğiyle bu aşk, Anna'nın kendini öldürmesiyle biter.

Mario ve Sihirbaz Trajik Bir Gezi Yaşantısı. (11)

Thomas Mann bu öyküsünde tipik durumla, tipik kişilerle faşizmi gösterir. Bu aile İtalya'da bir yazlığa gider. Ailenin çocukları bir süre önce boğmaca geçirmişlerdir. Çocukların en küçüğü, gece uykusunda ara sıra öksürmektedir. Aynı yerde kalan Roma aristokrasisinden bir prenses, çocuklarını boğmaca bulaşacak diye ailenin ordan çıkartılmasını ister. Aile, çocuklarını otelin doktoruna gösterir. Doktor boğmacanın atlatıldığını, kimse için bir sorun çıkmayacağını söyler. Buna karşın otel yönetimi aileden odayı boşaltmasını ister. Aile otelden ayrılır.

Aile deniz kıyısındayken şöyle bir durumla karşılaşır, *"Sekiz yaşında, ama vücut gelişimi bakımından rahatlıkla bir yıl daha küçük sayılabilecek, üstelik çöp kadar sıska bizim kız, sıcakta yüzebildiği kadar yüzdükten sonra denizden çıkmış, üzerinde ıslak mayoyla sahilde yeniden oynamaya başlamıştı. Derken orasına burasına kumlar yapışan mayosunu, denizde çalkalayıp temizlemek üzere bizden izin istemişti, daha sonra mayosunu giyecek ve bir daha kirlenmemesine çalışacaktı. Biz peki deyince mayosunu soyunup denizle birkaç adımlık yeri çıplak vücutla koşar adım geride bırakmış, mayosunu birkaç kez suya batırıp çıkararak dönüp gelmişti."*

Bunun üstüne ortalık karışır. Durum polise bildirilir. Bir görevli aileyi karakola götürür. Elli liret ceza kesilir.

Bir gece sihirbazın gösterisine giderler. Sihirbaz Cipella, gösteri süresince izleyicinin iradesine el koyar. Cipella faşizmin tipiğidir.

Mann bu öyküsünde, tipik durumlarla, tipik karakterlerle, sağlık adına, ahlak adına, eğlence adına, bir halkın nasıl faşistleştiğini gösterir.

Ayaşlı ile Kiracıları (12)

Memduh Şevket Esendal'ın *Ayaşlı ile Kiracıları* adlı yapıttan iki tipi görelim. Bu iki tipten biri Ayaşlı İbrahim'dir.

Ayaşlı, Kastamonu yakınlarındaki bir köyden. Babası sağken bir süre okumuş, babası öldükte anasıyla köyüne dönmüş. Bir düğünde bir kadını öldürmüş. Beş yıl hapis cezası almış, dört ay sonra hapisten kaçmış. Dağa çıkmış, köy basmış. Valinin duyurusuyla dağdan inmiş. Zaptiye çavuşu olmuş. Balkan Savaşı'nda, Birinci Paylaşım Savaşı'nda asker olmuş. Cumhuriyet'ten sonra Ankara'da otel işletmiş, tutunamayınca bir yapının dokuz odalı bölümünü kiralamış odaları tek tek kiraya vermiş.

"Ayaşlının yaradılışının en göze çarpan yeri, parayı kazanırken başka, yerken başka adam olmasıdır. Parayı kazanırken Ayaşlı, sert, haydut, aldatıcı, acımasız bir adamdır." Bu, Ayaşlı'nın karakteridir.

Birçok tarakta bezi vardır. İkinci karısı Makbule'nin işlettiği randevuevinden de para alır.

Hasan'a geldikte, Hasan da büyük çiftlikleri olan bir beyin oğlu. Dededen toruna dönüşümde kimsede para kalmıyor. Hasan, Selanik dolaylarına gidiyor. Zengin bir kadınla evleniyor. Yunanistan'la değişim başlayınca, karısıyla kızıyla Türkiye'ye geliyor. Değişim sürecinde Türkiye'ye gelenlere toprak veriliyor. Hasan bu işle uğraşmak için Ankara'da Ayaşlı'nın kiraladığı odalardan birinde kalıyor.

Bu, ikisinin benzerliği şöyle betimlenir romanda. *"Hasan Beyle Ayaşlının boylarında, soylarında, birbirine benzeyen yerleri olduğu gibi, yetişip büyümelerinden, huylarında da benzerlikleri vardır. Bunların ikisi de köy beylerinin çocuklarıydılar. Köyde doğmuş, bey olarak büyümüşlerdi. Eğer zaman yaşatmak isteseydi, bunların ikisi de birer derebeyi olacaklardı. Hayat bu yolları kapadığından Hasan Bey kahve dedikoducusu, kabadayı, işadamı, Ayaşlı da hilekar, alışverişçi oldular. (...) Kahramanlıktan, batırlıktan, yiğitlik hikayelerinden ikisi de coşarlar. Bir gece Ayaşlıya bir misafir gelmişti, İzmir muharebelerini anlattı, ikisinin de dudakları titredi: az kaldı ağlayacaklardı."*

Ayaşlı'yla, Hasan'ın karakteri değişiktir. Ayaşlı memurun rüşvet almasını doğru bulur. Hasan rüşvete karşıdır.

Bu iki tipin karakterleri açısından geleceği yoktur. Ayaşlı oteller zinciri kurabilirdi. Ama o, sazlı sözlü içki sofralarının insanıdır. Çocuğunu bile okutmaz. Üstelik ikinci karısı randevu evi işletir.

Hasan'a geldikte, işlerini yoluna koymak için Ankara'dadır, ama işi yavaştan alır. Ayaşlı'yla eğlenceler yüzünden işlerini doğru dürüst kovalamaz.

Cumhuriyet'in getirdiği yeni düzeni anlamazlar. İkisi de günü gün eder. Konuklarına para harcatmazlar.

Ayaşlı'nın randevuevine ortak olduğu anlaşılınca Hasan'la banka memuru ordan ayrılmak ister. Ama ayrılamazlar. Üstelik Ayaşlı'nın Hasan'a yardımı dokunmaktadır. Hasan sayrı olunca onu yitirmekten korkar.

Elli-altmış yaş arasında olan bu iki kişi geleceksiz yaşarlar. Hasan ölür. Bir süre sonra Ayaşlı da ölür. İsteği üstüne Ayaşlı'yı Hasan'ın yanına gömerler.

İkisinin de politikayla ilişkisi yoktur. Oysa 1927-1935 yıllarında yaşamaktadırlar. O yıllar devrim yıllarıdır. Ayrıca kalkınma sorunu vardır. Birçok insan para kazanma yolunu bulmuştur. Dedelerinin küçük bir sermayeyle başlattıkları işyerleri babadan, toruna geçerek holdinglere kadar büyümüştür.

Böylesi olmayan Ayaşlı'yla Hasan'ın geleceksiz olduğunu görmüştür *Esendal.*

CANLANDIRMA

Canlandırma örge içinde eyleyen karakterin kendiliğinden oluşturduğu eylemler ya da durumlardır. Canlandırmada yapmacıklıktan sakınmalıdır.

Şimdi bunu örneklerle görelim.

İlk örnek *Stendhal*'ın *Kızıl ve Kara* (13) adlı yapıtından. Belediye Başkanı, çocuklarına Latince öğretmesi için Julien Sorel'i babasından ister. Buna karşılık babaya yılda üç yüz frank verecektir. Oğlunu işe yaramaz biri gören baba Sorel'i bu öneri şaşırtır. Baba Sorel hemen evet demez buna. Sözde gidip oğluna danışacaktır.

> *"Sorel yanıtını bildiği bütün saygı sözlerini art arda sıralayarak başladı. Bu yapay sözleri, düzmece, hatta hafif alaycı bir gülüşle sıralayan köylünün vızır vızır işleyen kafası, böyle saygın bir adamı beş para etmez oğlunu işe almaya neyin zorlamış olacağını bulmaya çalışıyordu. Hiç hoşnut olmadığı Julien için M. de Rènal, beslenmeyle giyim de içinde, yılda üç yüz frank öneriyordu. Baba Sorel'in, büyük bir kurnazlıkla son anda akıl ettiği giyim sorununu bile çabucak kabul edivermişti M. de Rènal.*
>
> *Bu istek Belediye Başkanı'nı şaşırtmıştı. Aslında, Sorel, önerimi duyunca havalara uçmadığına göre, diyordu kendi kendine, başka birinden de öneri gelmiş olmalı: peki, Valenod'nun dışında, kimden gelebilir böyle bir öneri? Bunun üzerine, M. de Rènal, Sorel'i boşu boşuna işi oracıkta bitirmeye zorladı: yaşlı köylünün kurnaz aklı buna yanaşmadı; dediğine göre, aslında alınmış karara uymaktan başka seçeneği bulunmayan zengin birinin çocuğuna danışması gibi, salt görünüşü kurtarmak üzere, gidip oğluna danışacaktı.*
>
> *Suyla çalışan bıçkıevi, derenin kıyısına oturtulmuş bir hangardır. Çatıyı, dört kalın direğin taşıdığı bir çatma tutar. Hangarın tam ortasın-*

da, sekiz on ayak yukarda, bir bıçkı inip kalkar, yalın bir düzenek de ağaç kütüğünü ona doğru iter. Bunların ikisini de suyun çevirdiği bir tekerlek çalıştırır; bıçkının bağlı bulunduğu kol onu indirip kaldırırken, kütüğü iten de onu ağacı keresteye çeviren bıçkıya gönderir usul usul.

Baba Sorel, bıçkıevine yaklaşırken, gür sesiyle Julien'e bağırdı; yanıt gelmedi. Yalnız birer devi andıran büyük oğullarını görebildi, ellerinde ağır baltalar, çam gövdelerini yontup temizliyorlardı. Ağaç gövdesine çekilmiş kara çizgiye dikkat ederek, indirdikleri her balta koca yongalar koparıyordu. Babalarının sesini işitmediler. Beriki, hangara yöneldi; içeri girince, Julien'i olması gereken yerde, bıçkının başında boşuna aradı. Bir de baktı, beş altı ayak yukarda, çatıyı taşıyan direklerden birine ata biner yerleşip oturmuş. Julien, makinaların çalışmasını denetleyecek yerde, kitap okuyordu. Yaşlı Sorel'e göre bundan daha tatsız bir şey olmazdı; Julien'in bedensel güce dayanan işlere hiç uygun olmayan, ağabeylerinkilere benzemeyen incecik bedenini de hoşgörebilirdi, ama şu okuma merakına hiç dayanamıyordu, çünkü kendisi okuma bilmezdi.

Julien'e iki üç kez boşuna seslendi. Bıçkının korkunç gürültüsünden çok, delikanlının okumaya verdiği dikkat babasının ürkünç sesini işitmesini engelledi. Adam, sonunda, yaşına karşın, bıçkının gidip gelen ana miline ustaca sıçradı, oradan çatıyı tutan çapraz direği geçti. Şiddetli bir tokat Julien'in kitabını dereye uçurdu; aynı şiddetteki ikinci tokat, külah gibi tepesine inip dengesini bozdu. Az kalsın, on iki on beş ayak yukardan, çalışan makinaların arasına düşüp parçalanacaktı, tam düşerken, babanın sol eli ensesine yapıştı:

-Seni tembel seni! Bıçkı başında nöbet tutarken bile şu Tanrı'nın cezası kitapları mı okuyacaksın sen? Akşamları, vakit öldürmeye gittiğin rahibin yanında oku onları!

Yediği tokatla sersemleyen, yüzü gözü kan içinde kalan Julien, bıçkının başındaki nöbet yerine gitti. Duyduğu bedensel acıdan çok, bayıldığı kitabını yitirdiği için gözünden yaş gelmişti.

-İn aşağı hayvan, seninle konuşacağım.

Makinanın gürültüsü, Julien'in, babasının buyruğunu işitmesini önledi. Aşağı inmiş olan babası, bir daha yukarı çıkmamak için, ceviz

silkelemekte kullanılan bir değnekle omzuna vurdu. Julien aşağı ininee, yaşlı Sorel onu kabaca önüne katıp eve sürdü. Tanrı bilir ne yapacak? diyordu delikanlı içinden. Geçerken kederli kederli kitabının düştüğü yere baktı; bu, o günlerde herkesin bayıldığı Sainte-Helene Güncesi'ydi. (Bu kitapta Las Cases (1766-1842), Napoleon'un Sainte-Helene'deki sözlerini aktarır. 1823'te yayımlanan yapıt, imparatorluk özlemi çekenlerin başucu kitabı olmuştur.)

Yanakları al al olmuş, gözünü yere dikmişti. Dışardan zayıf gözüken, yüz çizgileri düzensiz ama ince, kartal burunlu, on sekiz on dokuz yaşlarında bir delikanlıydı. Sakin anlarında derin düşünceler ve tutku okunan iri kara gözlerinde şimdi yırtıcı bir nefret vardı. Düz taranıp epey aşağı düşürülmüş koyu kestane saçları alnını daraltmıştı, bu da, öfkelendiği zaman, onu daha ürkütücü yapıyordu. İnsan yüzünün alabileceği anlatımlar arasında bundan çarpıcısı yoktu belki.

Uzun ince boyu insanda sertlik değil, incelik izlenimi uyandırıyordu. Küçük yaşta edindiği düşünceli duruş, yüzünün aşırı solgunluğu, babasına bu çocuk ya yaşamaz ya da aileye yük olur dedirtmişti. Ev halkı onu küçük görüyor, o da erkek kardeşleriyle babasından nefret ediyordu.

Bir yıldır, güzel yüzü ona kızlar arasında birtakım dost sesler kazandırmaya başlamıştı. Julien de, herkesin hor gördüğü yaşlı cerrah binbaşıya, Belediye Başkanı'na çınarlardan söz etmeyi göze aldığı gün hayran olmuştu.

Cerrah, kimi zaman Baba Sorel'e oğlunun gündeliğini ödüyor, ona Latince ve tarih, daha doğrusu, tarih konusunda bildiği tek şeyi, 1796 İtalya seferini öğretiyordu. Ölürken Onur madalyası ile emekli aylığından kalanları ve otuz kırk cilt kitap bırakmıştı; bu kitapların en değerlisi, Belediye Başkanı'nın yönetimden koparabildiği parayla yatağını değiştirttiği halk deresi'ne düşmüştü az önce.

Julien, eve girer girmez, babasının güçlü elinin omzuna yapıştığını duyumsadı; inecek tokatları bekleyerek titredi.

-Yalan atmadan karşılık ver bana, diye bağırdı yaşlı köylünün kaba sesi kulağının dibinde; o arada omzundaki el, bir kurşun askeri çeviren çocuğun eli gibi, onu olduğu yerde fırıl fırıl döndürmüştü.

Julien'in yaşlı iri kara gözleri, ruhunun derinliklerini okumak isteyen yaşlı dülgerin küçük külrengi gözlerine bakıyordu."

Canlandırıcı öğeleri görelim. Baba Sorel'in alaycı gülüşü, vızır vızır işleyen kafası, havalara uçmayıp, kendini tutması.

Bıçkıevine yaklaşırken gür sesiyle Julien'e bağırması... Bıçkının gidip gelen ana miline ustaca sıçraması, şiddetli bir tokat... Kitabın dereye uçması.

Düşecekken babanın sol eliyle enseye yapışması.

Julien'in yanaklarının al al olması, gözlerini yere dikmesi. Babanın güçlü kollarının omzuna yapışması, Julien'in titremesi, Julien'i olduğu yerde fırıl fırıl döndürmesi...

Burda canlandırma öğeleri sert babaya uygun.

Anna Karenina'da (14) canlandırma:

"Saat yedi buçukta toplantı salonuna henüz inmişti ki, uşak, "Konstantin Dmitriç Levin,' diye seslenerek Levin'in geldiğini bildirdi. Prenses odasındaydı henüz, prens de çıkmamıştı. Kiti, 'Tamam işte', diye geçirdi içinden. Kalbi küt küt vuruyordu. Aynaya bakınca yüzünün beyazlığı dehşete düşürdü onu.

Levin'in onu yalnız yakalayıp evlenme önerisi yapmak için özellikle erken geldiğinden kuşkusu yoktu. Durumu bambaşka bir açıdan görüyordu şimdi. Kiminle mutlu olacağı, kimi sevdiği sorununun yalnız onu ilgilendirmediğini de ilk kez şimdi anlıyordu. Sevdiği bir insanı incitmek zorundaydı şu anda. Hem de acımasız. Peki niçin yapacaktı bunu? İyi bir insan olduğu, onu sevdiği, ona aşık olduğu için. Ama yapacak başka şey yoktu. Böyle olması gerekliydi. Zorunluydu.

Kiti, 'Tanrım' diye geçirdi içinden. ' Benim mi söylemem gerekiyor bunu ona? Ona sevmediğimi ben mi söyleyeceğim? Yalan olacak bu. Ne diyeceğim? Hayır, olacak şey değil. Kaçacağım, kaçacağım.'

Kiti, Levin'in ayak sesini duyduğunda kapıya yaklaşmıştı bile. 'Hayır, dürüstlük değil bu. Neden korkacağım? Kötü bir şey yapmadım ki. Ne olacaksa olsun! Gerçeği söyleyeceğim. Yanında sıkılmıyorum zaten, işte geldi....' Güçlü, ürkek Levin, ona diktiği parlak gözleriyle karşısındaydı. Kiti, yalvaran bakışlarını yüzüne dikti, elini uzattı. Levin, boş salonu gözden geçirirken:

-Çok erken geldim galiba, dedi.

İstediğinin olduğunu, açılmasına bir engel kalmadığını görünce yüzü bulutlandı. Kiti:

-Ah, hayır, dedi.

Masanın yanındaki sandalyeye oturdu.

Levin oturmadan, cesaretini yitirmemek için Kiti'ye de bakmadan:

-Benim tek istediğim de sizi yalnız görmekti, dedi.

-Annem şimdi gelecek. Dün yorulmuştu. Dün...

Kiti, ne söyleyeceğini bilmeden, yalvaran, yumuşak bakışlarını Levin'den ayırmadan konuşuyordu.

Levin, Kiti'nin yüzüne baktı. Kiti kızardı, sustu.

-Burada ne kadar kalacağımı bilmediğimi... bunun size bağlı olduğunu söylemiştim.

Kiti, yaklaşmakta olan soruya ne yanıt vereceğini bilemeden, giderek daha çok eğiyordu başını önüne. Levin:

-Bunun size bağlı olduğunu söylemiştim, diye sürdürdü konuşmasını. Şunu söylemek istiyorum ki... şunu söylemek istiyordum ki. Moskova'ya gelişimin nedeni, sizden karım olmanızı istemektir.

Levin, ne söylediğini bilmeden söylemişti bunu. En korkunç olan şeyin artık söylenmiş olduğunu hissederek durdu. Kiti'ye baktı.

Genç kız, başı önünde, sık sık soluyordu. İçinde büyük bir heyecan vardı. Ruhu mutlulukla doluydu. Ona duyulan bu sevginin açığa vurulmasının onda böyle bir etki yapacağını hiç beklemiyordu. Ama ancak bir an sürdü bu. Vronski'yi anımsamıştı. İçtenlik dolu, aydınlık gözlerini, Levin'e kaldırdı, onun umutsuzlukla kaplı yüzünü görünce hemen karşılık verdi:

-Olmayacak bir şey bu... bağışlayın beni.

Bir dakika önce ne yakındı ona Kiti... onun hayatı için ne gerekliydi! Şimdiyse ne yabancıydı, ne uzaktı!

Kiti'nin yüzüne bakmadan:

-Başka türlü olamazdı zaten, dedi.

Başıyla selam verdi. Gitmeye hazırlanıyordu.

Ama tam o anda prenses geldi. Kiti ile Levin'i yalnız, yüzleri allak bullak görünce korkuya kapıldı. Levin öne eğilerek selamladı pren-

sesi. Kiti, bakışlarını yerden kaldırmadan susuyordu. Prenses, 'Tanrı'ya şükür, reddetmiş,' diye geçirdi içinden. Yüzünü, perşembe günleri konuklarını karşıladığı her zamanki gülümsemesi kapladı. Oturdu. Levin'e köydeki yaşayışı üzerine sorular sormaya başladı. Levin de oturdu. Dikkati çekmeden gidebilmek için konukların gelmelerini bekliyordu."

Burda canlandırmayı sağlayan öğeler karakterlerin konumuna uygun. Kiti'nin yüreği, küt küt atar, yüzü beyazlaşır. Ayrıca soruya ne yanıt vereceğini bilmediği için başını eğer. Levin ne söylediğini bilmeden evlenme önerir. Hayır yanıtını aldıktan başıyla selam verir. Kiti'nin annesi içeri girer, ikisinin yüzünden anlar, Kiti hayır demiştir, sevinir.

Dostoyevski'in *Suç ve Ceza*'sında (15) canlandırma:

"-Hayır, rahatsız olmayın lütfen! diye bağırdı Raskolnikov. (Birden kahkahalarla gülmeye başlamıştı.) Rica ederim rahatsız olmayın.

Porfiriy gelip onun tam karşısında durdu, bir an bekledi. Raskolnikov'un arkasından birden o da kahkahalarla gülmeye başladı. Raskolnikov ayağa kalktı, sinirli gülmesini birden kesip, titreyen bacaklarının üzerinde güçlükle durmasına karşın, sözcükleri tane tane söyleyerek, yüksek sesle,

-Porfiriy Petroviç! diye başladı. Farkındayım, şu yaşlı kadınla kız kardeşi Lizaveta'nın öldürülmeleri olayında benden açıkça kuşkulanıyorsunuz. Size şunu söyleyeyim ki, canımı sıkmaya başladı bu iş... Beni yasal olarak sorgulamak hakkınız olduğuna inanıyorsanız, sorgulayın, tutuklamak hakkınız olduğuna inanıyorsanız, tutuklayın. Ama gözlerimin içine bakarak benimle alay etmenize, bana acı çektirmenize izin vermem.

Birden dudakları titremeye başlamıştı. Bakışlarında korkunç bir öfke vardı. O ana kadar tutmayı başardığı sesi çınlıyordu. Yumruğunu var gücüyle masaya indirip,

-İzin vermem buna! diye haykırdı. Duyuyor musunuz beni, Porfiriy Petroviç! İzin vermem!

-Aman Tanrım!... (Görünüşte pek korkmuş gibiydi Porfiriy Petroviç.) Gene neler söylüyorsunuz öyle? Sevgili dostum Rodion Romanoviç! Dostum benim! Canım kardeşim! Neyiniz var?

Bir kez daha bağırdı Raskolnikov:

-İzin vermem!

Porfiriy Petroviç yüzünü Raskolnikov'un yüzüne iyice yaklaştırıp dehşet içinde,

-Bağırma dostum! diye fısıldadı. Duyarlarsa koşup gelirler! Düşünsenize, sonra ne deriz insanlara!

Raskolnikov bu kez sesini iyice alçaltıp,

-İzin vermem, izin vermem! diye yineledi.

Porfiriy Petroviç pencereyi açmaya koştu.

-Biraz temiz hava iyi gelir size! Birkaç yudum da su için dostum! Gene nöbet geçiriyorsunuz sanırım!

Su getirmelerini söylemek için kapıya koşmuştu ki, tam o anda köşede su dolu bir sürahi ilişti gözüne. Sürahiyi alıp Raskolnikov'un yanına koştu.

-Şu sudan biraz için dostum! diye fısıldadı. Belki iyi gelir size...

Porfiriy Petroviç'in kapıldığı korku, içten ilgisi öylesine doğaldı ki, susmuştu Raskolnikov, yabani bir bakışla ona bakmaya başlamıştı. Ama su içmedi.

-Rodion Romanoviç! Sevgili dostum! Böyle yaparsanız, inanın sonunda aklınızı yitirirsiniz. Ah! Ah!... Hiç olmazsa bir yudumcuk alın şu sudan!

Su doldurduğu bardağı Raskolnikov'un eline tutuşturdu. Raskolnikov bir şey düşünmeden dudaklarına götürdü bardağı, ama birden kendine geldi, tiksintiyle masanın üzerine bıraktı bardağı. Porfiriy Petroviç gene o tavuk gıdaklamasını andıran sesiyle dostça, ama hâlâ şaşkın..."

Canlandırıcı sert öğeler ortama uygun. Bağırmalar, masa yumruklamalar... Petroviç'in, tavuk gıdaklamasını andıran sinir bozan sesi... Raskolnikov'un sinirli gülmeleri, tane tane konuşması, dudaklarının titremesi... Petroviç'in fısıltılı konuşması. Raskolnikov'un eline su bardağını tutuşturması.

Bütün bu öğeler karakterleri canlandırıyor.

Esendal'ın *Demokratik Seçimler* (16) adlı öyküsünde canlandırma.

"Kişgillerin İhsan, otuz beşle kırk yaşları arasında, kalın gövdeli, kalın enseli, geniş göğüslü, karınlı kalçalı bir adam. Bu son yıllarda

Zümre ormanlarından işletme hesabına tomruk çekip epeyce para kazanmış.

Sabah erken, Müftüoğlu İbrahim Efendi'nin kapısını çaldı. Açtılar.

'Efendiyi göreceğim, haber verin' dedi.

Gittiler, geldiler:

'Buyrun!' dediler.

İhsan kunduralarını çıkardı, sofayı geçti, efendinin odasına girdi.

Efendi köşeye oturmuş, bir kitap karıştırıyormuş. Gözlüklerinin üstünden baktı:

'Buyur, buyur bakalım' dedi.

İhsan selam verip orada bir sedire ilişti. Efendi kitabı yastığın üstüne koydu, gözlüklerini alnına kaldırdı. İhsan'a cıgara uzattı. İhsan kibrit çakıp ilkin efendinin cıgarasını sonra da kendininkini yaktı. Söze de başladı:

'Efendi, ben sana kadar geldim' dedi.

Müftüoğlu:

'Hayırlı olsun' dedi, 'söyle bakalım!'

'Söyleyeceğim şu efendi, benim yüreğime bir od düştü. İki gündür yerimde duramıyorum. Ben mebus olmak istiyorum.'

Efendi, yavaşça:

'Nereden aklına geldi?' diye sordu."

Canlandırıcı öğelere baktıkta, İhsan'ın kunduralarını çıkarması, Efendinin, kitabı yastığın üstüne koyup, gözlüklerini alnına kaldırması, İhsan'a cigara uzatması, İhsan'ın ilkin efendinin cigarasını yakması, efendinin yavaşça *"Nereden aklına geldi?"* diye sorması.

Canlandırıcı öğeler kitap okuyan Efendinin sessiz odasına uygun.

Kemal Ateş'in *Atike Teyzenin Kuyusu*'nda (17) canlandırma.

"Atike teyzenin evinin önünden geçerken heyecanlanır, elim ayağım dolaşırdı. Yüzümüzün kıpkırmızı olduğunu fark ederdim. Yine de o sıkıntılı mutluluğu, o sıkıntılı heyecanı duymak için hep oradan geçerdim.

Kapısının önünde su kuyusu vardı Atike teyzenin. Sıkış sıkış kondular arasındaki dar sokaklar, kuyunun çevresinde küçük bir mey-

dan bulur. Evlerin daha seyrek olduğu günlerde yaptırdı Atike teyze burayı. O zamanlar belediye, seçime uzak günlerde evlerimizi yıkar; seçimler yaklaştıkça da su boruları döşenir, elektrik direkleri dikilirdi. Bu boruların içi su görmedi hiçbir zaman. Birçoklarının sandığı gibi, Atike teyze kuyuyu boşa yaptırmış olmadı.

'Sevabıma!' diye onca para harcayıp yaptırmıştı. Ellerinde tenekeler, testilerle kadınlar, kızlar eksik olmazdı çıkrığın başında. Çoğu başı örtülü ve şalvar içindeydi. Modaları kendilerine göre, güzellikleri kendilerine göre, beğendikleri erkekler kendilerine göreydi. Elimde kitaplarla okula giderken başları açık, kısa kol tişörtlü, binbir korku içinde eteklerini kısaltabilmiş, yeni yeni kentli olmaya özenen kızlara göreydim ben de. Onlardan birini çıkrığın başında görünce, yüzlerce çukur açılırdı yolumun üzerinde; bunlardan birine düşecekmişim gibi yürüyemezdim.

Nurten'i en çok orada gördüm ben.

Midemdeki su ve yüreğimdeki sevda hakkı için Atike teyzeyi çok severdim.

Buraya ilk geldiğimiz, yani bu konduların yeni yeni yapılmaya başladığı yıllar, Çolak Haydar su satardı. Tenekesi yirmi beş kuruşa apartmanlardaki çeşmelerden suyumuzu getirirdi. Gecekondu inşaatlarına bidonlarla su satan arabacılar vardı o zamanlar. Bir de ara sıra belediyenin arazözleri geliyordu.

'İtfaiye gelecekmiş!' denince, teneke kova sesleri doldururdu ortalığı. Kadınlar, bizim evin önündeki yolda itiş kakış sıra olurlardı. Yol boyu uzayıp giden tenekeler, kovalar kızgın güneşin altında ateş gibi olurdu. Kimi tenekeler boyalıydı, renk renk. Üzerine de: 'Sıraya geç anam!' diye yazarlardı. Çok zaman arazöz gelmezdi. Öğle sıcağında bir damla gölge bile kalmazdı; evler hasetlenirler mi nedir, karınlarına çekerlerdi gölgelerini. Kadınlar, tülbentlerini siperlik gibi gözlerinin üzerine indirirler, sıcağa inat, yine de kımıldamazlardı yerlerinden. Kimini sıkıntı basar, 'Kalkın gidelim' derlerdi. Öyle derler ya, gidemezlerdi de. Ya gelirse? Gözlerini bir saat, beş saat, on saat alamazlardı arazözün çıkıp geleceği kıvrımlı yoldan. Söylenip dururlardı kadınlar:

-Nerden geldik bu dağın başına? Allah kahretsin!

-Kerbela sanki!

-Evde bir damla su yok; çoluk çocuk, ev bark hep koktuk.

-Sabaha kadar çaydanlık çay suyu bulabilsem yeter; ona da razıyım. Allah düşmanımı da suyla terbiye etmesin.

Arazöz görününce çılgınca bir koşu başlardı tenekelere doğru. Çocuklar yıkılır, ayak altında kalırlar, burunlarındaki sümüğe bir de kan karışırdı. Arazözün yanaşması kolay olmazdı bu bilincini yitirmiş kalabalığa. Şoför bağırır, yardımcısı bağırır, kadınları bir düzene koyup suyu vermek için çok zaman hiçbir şey kâr etmezdi.

Arazözdeki suyun bir damlası bile boşa gitmesin diye musluğun altına büyükçe bir leğen konurdu. Şoförle yardımcısı musluğun başına geçer, sırayla kapları doldurmaya çalışırlardı. Sıra sık sık karışır, tangur tungur tenekeler birbirine çarpar, kadınlar kıyasıya dövüşürlerdi. Dövüş kimileri için iyi bir fırsat olur, tenekelerini öne sokuverirlerdi. Başka biri gelir, dolmak üzere olan tenekeyi kaldırır, kendi tenekesini sokardı. Bu kez bir başka kavga başlardı.

Musluğun başındaki teneke daha dolmadan, birkaç el birden sarılıyordu sapını tutan kadının eline. Her tenekenin doluşu yeni bir kapışmayı başlatıyordu. Atike teyze gibi en uysal kadınlar bile bu kavgaların içine düşmekten kendilerini kurtaramadılar.

Ben, anamın da böyle dövüşlere girmesinden çok korkardım. Ağzı pis kadınlardan birinin ona kötü söz söylemesini, hakarete uğramış anamın yüzündeki utancı görmek istemezdim.

Erkeklerin, kadınları ayırmakta ne denli yetersiz olduklarını su yüzünden çıkan bu kavgalarda gördüm. Şoförle yardımcısının bu kavgalar yüzünden zordu işleri. Üstleri başları yırtılmış, memeleri açığa çıkmış, şalvarları sıyrılmış, kadınları nerelerinden tutacaklarını şaşırırlardı. Kadınlar, birbirlerinin saçlarını avuçlarına dolarlar, kulaklarını, kafalarını ısırırlar; güçlükle, çeke çeke ayrıldıklarında, tutam tutam saçlar, bez parçaları olurdu ellerinde.

Bu kavgalar sonucu düşük yapan kadınlardan bile söz ediliyordu."

Canlandırıcı öğeleri şöyle sıralıyorum. Atike teyzenin evinin önünden geçişte elin ayağın dolanması. Yüzün kızarması.

Yolun üstünde binlerce çukurun açılması.
Su için kadınların itiş kakış sıraya girmeleri. Su başında kavgalar.

Salim Şengil'in *Göçük* (18) adlı öyküsü.

"Silahlı üç dört kişinin uzaktan geldiklerini görünce, 'Bu iş burada biter' diye hızla kafamdan geçti. Onlardan kurtulmak için yapacak bir şey yoktu. Bindiğim atın ayakları bileklerine kadar kuma gömülüyordu yürürken... Geriye dönüp dörtnal sürmek şöyle dursun, hayvanı tırısa bile kaldıramazdım. Sağ yanım deniz, sol yanımsa Kargı Çayı'nın sazlık bataklıklarıyla kaplıydı. Çaresiz önümdeki yarmadan geçecektim. Karagedik'e varmak için... Başka yol yoktu. Silahlı adamları da zaten o yarmadan çıkarlarken görmüştüm!... Belki henüz kurşun menziline girmemiştim, bu yüzden ateş etmemişlerdir. Yaklaşmamı beklemiş olabilirler!

Bir anda birçok yanıta karşılık bulmak zoruyla çalmadığım kurtuluş kapısı kalmamıştı. Adım adım yaklaşıyorduk birbirimize. Böyle olmasına karşılık onlarda bir değişiklik göze çarpmıyordu. 'Korkunun ölüme bir yararı yok,' diye düşündüm.

Biraz daha yaklaştıklarında giysilerinden tanıdım. Karagedik'te işçilerin kahvesine kös kös döndüğümde, Yürek maden ocaklarına gidebilmem için bana atı bulan işçiler olduklarını seçtim. Biraz daha yaklaşınca bana doğru koşmaya başladılar. Atı tanıyınca, üstünde benim olduğumu anlamış olmalıydılar, yanıma geldiklerinde her kafadan bir ses çıkıyordu:

-Yaralı mısın abi?...

-Bir yerine bir şey oldu mu?...

-Satılmış namussuzlar...

-Kahpe encikleri...

-Hele durun... dedim. Ne yarası? Görüyorsunuz hiçbir şeyim yok!... Kim o namussuzlar dediğiniz, anlayamadım!...

İçlerinden biri sordu:

-Sizin yolunuzu kesmediler mi? Ateş eden olmadı mı?...

-Olmadı! Ne ateşi?

Bir başkası açıkladı:

-Pusu kurmaya gittilerdi...

-Kime?...

-Kime olacak, size... Kargı Çayı'nın bu yakasında...

Silahını çapraz kuşananı merakla sordu:

-Öyleyse nereden çıkıp geldiniz?

Arkadaşı karşılık verdi:

-Başka yol var mı ki!

-Varmış meğer..., dedim. Yürek ocaklarında işimi bitirince, vakit yitirmeden atladığım gibi atı dörtnala sürmeye başladım. Darboğaz'a gelince birdenbire Çatalköprü'den Kargı Çayı'nın öbür yakasına geçiverdi hayvan. Öyle güzel koşuyordu ki, dizginleri çekip durdurmak, geriye çevirmek istemedim, kendi kendime, 'Ne fark eder buradan dolaşırsak! Yolun uzaması on dakikayı aşmaz bile... Madem ki at bu yolu seçti, varsın onun istediği olsun,' dedim."

Canlandırıcı öğelere baktıkta, uzaktan dört kişiyi görmesi, atın bileklerinin kuma gömülmesi, çaresizliği, işçilerin tanıdık çıkması...

Fahri Erdinç'in *Yeşil Banknot* (19) adlı öyküsü.

"O yılın Hıdrellez günü, kasaba halkı 'Çağlak' mesiresine öylesine göç etmişti ki, iki saat ötedeki evlerimiz bomboş ve yapayalnız kalmıştı. Çocukluk masallarımızın devleri gerçek olsalardı, orada kalan istasyon memuruyle birkaç resmi daire bekçisinin mutlaka uyukladıkları bu öğle saatinde, bütün evleri torbalarına doldurup kaçarak kasabamızı yeryüzünden silebilirlerdi.

O gün, elindeki marulun iç yaprakları kadar taze kahkahalar atan biri, bütün alakamı komşu ağacın altındaki sofraya çekiyordu. Çoktandır tanıdığım bu kızın marul yiyişine imrenerek bakıyordum; onun marul çiğneyişini ifade edecek kelimeyi nereden bulmalı? Bu adeta akşam serininde otlıyan bir kuzunun taze otları koparıp yemesinden doğan bir çoban musikisinden farksız... Saçlarını yumuşacık yumaklar halinde kulaklarının gerisine tutturmuş, bacaklarını sol tarafına alarak yan oturmuş, bu yüzden sağ elini çimenlere koyarak kendini destekliyor. Vücudundaki kıvrımların en cazibi, bu sağ kolunun dirsek kısmındaki daha çok dışarıya doğru bükülüş ve bu bükülüşün etkisiyle pembe cildinin

altından 'Ben buradayım' diyen masmavi iki damar... Etrafındakilerden hiçbirinin duruşu, oturuşu beni onun kadar sarmıyordu; ne falaka mektebinde diz çöker gibi oturan şu evlatlık, ne bağdaş kurarak habire atıştıran şu ihtiyar, ne de şu daha yüksekteki ağaç altında bütün cömertliğini eteklerine takarak oturan geçkin taze, görmeğe tahammül edilecek şeyler değildi."

Kızın marul yiyişi canlandırılmış. Akşam serinliğinde bir kuzunun taze otları yerken çoban musikisini andırıyor. Saçlarını, kulakların arkasında tutturması, ayaklarını sola alması, sağ elini çimenlere dayaması... Pembe cildinde görülen iki masmavi damar.

Kızın oturuşu güzel canlandırılmış.

Hagop Mıntzuri'nin *Beyaz Süpürge Çalıları* (20) adlı öyküsünden.

"Bir gece Hoylu çocukların başına gelenleri anlatmak istiyorum.

O gece Balların Kalos, dağa, oduna gitmek için ahırdan katırı çıkardı. Beraberinde götüreceklerini, baltasını, bıçkısını, iplerini semerine bağladı, kendisi de üzerine atlayıp yola çıktı. Keyfi yerindeydi, işleri yolunda giden insanlarınki gibi. Dağda odunculardan ayrılacağı yeri belirlemiş, keseceği fındık ağaçlarını önceden gözüne kestirmişti. En azından üç gün eve taşıyacağı kadar odun çıkaracaktı o ağaçlardan. Bütün bunları kendisine saklayacak, kimseye söylemeyecekti. O gece ilk oduna giden gene kendisiydi.

Canı tüttürmek istedi. Hani mutlu bir anında, iyi bir iş yaptığında veya yapacağında insanın içinden gelir ya... Katırı durdurdu, bir sigara sardı, yaktı ve Lerpenter'e geldi. Öyle de aydınlık bir geceydi ki, yerde, toprağın üstünde bir iğne olsa parlardı. Yolun iki kenarında koyunların kemirmiş olduğu cüce pemgiler, kişniş ağaçları ve dağın yamaçlarında yuvarlak yuvarlak tilki, köstebek veya yılan delikleri, hatta daha da uzakta Kaçdan Taşları, Averag Kale bile tek tek seçiliyordu.

Maşat Geçidine girdi. En dar yerine geldiğinde, birden silkindi korkusundan. Katırın yularını çekip durdurdu. Yolun ortasında iki ayı, çeneleri biribirine dayalı, karşılıklı uyuyorlardı. Ayının da bu denli irisini Kalos hayatında hiç görmemişti. Kendi dağlarında rastladıkları, bunların yavrusu bile sayılmazdı. O ne tüylü kafalar, o ne büyük kulak-

lardı öyle! Acaba nereden gelmişlerdi? İşin kötüsü, yolu da kapamışlardı. Nasıl geçip gidecekti? Üstlerine basması gerekirdi.

Katırın sırtında hareketsiz kalakaldı. Ne yapmalıydı? Çok yalnızdı. Tek başına değil de, iki kişi olsalar ne fark ederdi? İki değil, dört olsalar, sekiz olsalardı, ne yapabilirlerdi? 'Üstümüze gelecek olsalar, dördümüzü, beşimizi bir pençede yere serer, altlarına alırlar' diye düşündü. Çocukların gelmesini bekledi. Birlikte bir şeyler düşünebilirlerdi belki.

En önce eşeğinin üstünde Şadların Toros geldi. Kısa boylu, geniş yüzlüydü.

'Niye durmuşsun, niye gitmiyorsun?' dedi.

Kalos parmağını ağzına götürdü. Toros, 'konuşma!' demek istediğini anladı. Eşeğinden inip yanına koştu.

'Ne var, niye konuşma dedin?'

Kalos parmağıyla, uyumakta olan ayıları gösterdi. Canavarlar kendilerinden epeyce uzaktaydı. Buna rağmen, Toros'un kulağına eğilip fısıldadı:

'Görüyor musun? Uyuyorlar. Uyanmasınlar...'

Toros da durumu görüp onayladı. Evet, doğruydu. İki ayı uyuyordu.

'Eee... şimdi ne yapacağız Kalos abi? Sen ne dersin?'

Kalos cevap vermedi. Toros'a bakıp dudaklarını sıktı. Kendisi de bilmiyordu ne yapacağını."

Kalos, oduna gidecektir. Canlandırıcı öğelere bakalım. Katırı, ahırdan çıkarması, baltasını, bıçkısını, iplerini semere takması. Sevinçle yola koyulması, yolda cigara sarması, cigarasını yakması... Geçidin en dar yerinde iki ayı görür. İkisi de uyumaktadır. Hareketsiz kalır. Arkadan gelenin niye gitmiyorsun sorusuna, konuşma anlamında, parmağını ağzına götürmesi, konuma uygun canlandırıcı öğelerdir.

Kemal Bekir'in *Prens Ahmet* (21) adlı öyküsünden.

"Artistler kahvesine girdi, sokağa bakan camların önündeki bölmede, boş bulduğu iskemleye oturdu. Çevresindeki sekiz on kişiyi görmüyor... Dışarda yağmur... Yüreğine çöreklenen sıkıntıya alışık, ama bugünkü bir başka sıkıntı. 'Kız, bu oğlan da tutkun sana.' Merhabalaşanları görüyor, görmüyor, merhaba diyor boş boş.

'Ne o Ahmet? Bugün iş yok mu?'

Önce dilini oynatıyor ağzının içinde. Bu ara yüzü de buruşuyor, çenesini yana kaydırıyor sonra, sözünü tükürüyor sanki:

'Geç!'

Çekime çağrılmayı bekledikleri giyimlerinden belli iki figüran da tanır Ahmet'i. Ama onlar kendi aralarında konuşmayı yeğliyorlar. Yağmurun bir oyun edeceğinden, işin yarına kalmasından kuşkulu ikisi de. Çevresindeki yüzleri alışkanlıkla seçiyor. Kimini kahvelerden, kimini film setlerinden, kimini az, kimini çok tanır, ama tanır. İki tavla üzerinde eller dolaşıyor, zarlar, pullar şakırdıyor. Bir ikisi sigara dumanlarına boğulmuş, şakalaşıyor, kahkahalar atıyor, üç kişi de pinekliyor, ara sıra fısıltıyla konuşuyor. Yeşilçam'ın her tür işine girip çıkan, yine de dikiş tutturamayan sakalı bıyığına karışmış biri sesleniyor Ahmet'e:

'Var mısın? Bir tavla atalım mı biz de?'

'Boşver.'

Garson, elinde bir tepsi çay, aralarında dolaşıyor. Okey, iskambil, tavla oynayan masalara, oynanmayan masalara istensin, istenmesin çay bırakıyor.

Şekerini atıp kaşığı üç kez bardakta döndürdü Ahmet. Bir de sigara... Çakmağını arandı. O cep, bu cep... Ceketinin cebinde buldu, ama yanında bir kağıt parçası. Sigarasını yakıp çakmağını cebine korken yine eline geldi kağıt parçası. Bu ne ki? Bin lira... Vay kahpe!... Şimdi yüreği daha çok sızladı işte, sıkıntısı büyüdü. Altetmek istedi bunu. 'Ben senin yanına bırakmam bunu, işimden oldum senin yüzünden be!... Kahpe.' Sağ elinin parmakuçları sol yanağına gitti. Ilık, yumuşak bir şeydi yanağından parmak uçlarına kayan; elektriğe tutulmuş gibi titretti onu... İşte burdan, burdan öpmüştü onu. O dudakları, o yumuşak, kırmızı, kalın, ılık dudakları şöyle bir değince... O ince, o kokulu bedeniyle de sokulmuştu iyice... İstanbul'un nemli soğuğu içini titretir insanın kimi zaman, işte Ahmet böyle bir gününde, o ince, o kokulu bedenin sıcaklığıyla sarılmıştı, o sıcaklıkla titremişti. Bir ara kolunu da kaldırmıştı hafifçe, kucaklayacak mıydı ne?..

Çenesini kaydırdı, sözümona tükürdü. Demek o sıra koyuvermiş

cebine? Kimin parası bu? Prens Feyzullah'ın... Kahpe!.. Elini yanağında gezdirdi bastırarak, ılık öpücüğü sıyırıp attı sanki. Cebindeki binliği parmakları arasına aldı, kıvırdı, buruşturdu. 'Gidip suratına atmalı.'

Çayını bir yudumda bitirdi, kalkıp arkalara geçti. Kahve ocağına yakın geniş girintinin karanlığını, duvardaki florasanlar, güçlü ampuller aydınlatıyor, yeşil çuhalı masaların çevresinde okeyciler fişleri topluyor, dağıtıyor, elli birciler, konkenciler, iskambilleri topluyor, karıyor, dağıtıyor, diziyor, sigara dumanları arasında, küçük, ama sinirli devinimlerle ortaya atıyor, paralar yer değiştiriyor.

Sokuldu. Işıkçı yamağıyla emektar kameramanın arasına doğru boş bulduğu bir iskemleyi çekiştirdi, oturdu.

'Ahmet, hayrola, bugün çekim yok muydu.'

'Ayrıldım.'

Sakalı uzamışın sigarası dudaklarında; fısıldıyor:

'Kim bu?'

'Bizim arkadaş.' diyor ışıkçı yamağı kağıdı atarken.

'Kim yazacak?' diyor biri.

'Gene sen yaz.'

'Yeni başlıyorsanız?..' diye soruyor Ahmet.

'Evet.'

'Ben de oynayacağım.'

Beş kişinin birden başı kalkıyor. İş bulup gündelikleri doğrultanlar, akşamüstü uğrarlar, ya verirler, ya alırlar. İşsizlerse gündeliklerini masadan çıkarma umuduyla hırçınlaşırlar. Bu çocuk da kim? Göründüğü olur pencere dibinde pinekleyenler arasında. Ama oyuna girmez, tavlaya vakit öldürür onun gibiler. Otursun mu? Oturmasın mı? Alır mı? Verir mi? Herbirinin gözüne gözüne bakıyor Ahmet.

'Paran var mı aslanım?'

Buruşuk binliği çıkardı cebinden, düzeltip kıvırdı, masanın üstüne korken iskemlesini de çekti:

'Prens parası.'

Işıkçı yamağı kıkır kıkır güldü. Ahmet'i yakından tanımayanların gözleri kuşkuyla döndü. Kağıtları karan şakacıktan sordu:

'Prens parası, ha? Sakın Prens Feyzullah'ın olmasın...'

'Bildin ağbi, valla onun.'

Dörde katlanmış bir gazete masanın ucundaydı. Üstündeki fotoğraf gözüne ilişverdi Ahmet'in. Vurdu eliyle fotoğrafın üstüne:

'Şunun.'

Bir ortadoğu ülkesinin biraz işadamı, biraz politikacı, daha çok da saraylı oldukça genç konuğu, ülkenin yarı işadamı, yarı politikacı ünlüleri arasında şımarık şımarık gülüyordu fotoğrafta.

Öteki, ağzında sigara, şöyle bir uzanıyor gazeteye doğru, kağıtları dağıtmaya başlarken bir hoşça gülüyor:

'Eh,' diyor, 'biraz da Arap parasıyla oynayalım bakalım.'

'Prens Feyzullah'ın' diye kıkırdıyor ışıkçı yamağı. 'Bakayım şu herife.'

Gazeteye uzandı, açtı. Bak şu işe, arka safyada da Ayten Gülben'in renkli fotoğrafı. Gülüyor. Dişleri sıra sıra. Elini uzattı. Ahmet, parmakucuyla gösterdi:

'İşte ben bu filmin çekiminden ayrıldım, bugün...'

'İyi ettin Ahmet.'

'Bırak oğlum gazeteyi... Topla sen de kağıtlarını... Neydi adın?'

'Ahmet...'

'Ahmet olur mu tek başına... Baksana önündeki para prens parası...'

'Oyna bakalım Prens Ahmet, sıra sende.'

Kağıtlar ellerde diziliyor, atılıyor. Yerde birikiyor, toplanıyor. Sayılar yazılıyor. Sigaralar yakılıyor, çaylar geliyor, boş bardaklar kalkıyor, paralar yer değiştiriyor.

'Bozacak var mı şu prens binliğini?'

Yeniden başlıyor oyun.

'Prens dediğin ikramcı olur.'

'Aferin Prens Ahmet, iyi oynadın bu el.'

'Prens Feyzullah'ın nesi olursun?'

'Bırak şimdi şu pis Arabı.'

'Ayıp ettin. Ben de petrol kralı olayım da ziyan yok, pis desinler.'

'Ne kaldı bakayım geriye senin binlikten?'

'Boş ver, ne kaldıysa kaldı. Ben bu parayla işkembe çorbası bile içmem.'

'Hele bak sen. Yeşilçam'ın prensine.'

Binlikten önünde elli lira kaldı. Ona da el sürmeden ayağa kalktı. 'Bu elli de bahşişim.' Yuvarlak masanın çevresindekiler, bir elli liraya, bir de salına salına kapıya yürüyen Ahmet'e baktılar:

'Sahiden de prens gibi davrandı.'

Çiseleyen yağmur altında yürürken Yeşilçam'ın Topal Reşit'i, Şaşı Recep'i, Çakal Nuri'si, Duman Ali'si, Ateş Rıza'sı arasına bir de Prens Ahmet'in katıldığını biliyordu. Yürüyüşü bile değişmişti."

Canlandırıcı öğeler yürekte sıkıntı, yağmur. Ağzının içinde dilini oynatması, yüzünü buruşturması. Tükürür gibi konuşması.

Tam burda şunu da söylemek gerekiyor. Kemal Bekir, öyküde doldurma yapmıyor, yağmuru boşuna yağdırmıyor. Yağmur yüzünden iş yarına kalabilir.

Canlandırma öğelerini sürdürüyorum. Çakmağı araması, cebinde bulduğu bin lira.

Güngör Gençay'ın *Gammaz* (22) adlı öyküsünden.

"Müzeyyen, tutsak bir bedeni, içinde bulunduğu çemberden kurtarmak istercesine yatağında birkaç kez gerindi. Sabah mahmurluğunun tadını da bir süre gözlerini tavana dikip sırtüstü dinlenerek çıkardı. Yeni güne başlamanın mutluluğu yüklenmiş bir gülümsemeyle, kalkıp yıkandı, tarandı ve gündelik süsünü yaptı. Bir türlü dostluk kuramadığı aynayla olan hesaplaşmasını bitirince, oturma odasının dört yol ağzına bakan penceresini açtı. Evin eskimiş havası hızla yenilenirken, gözleri, sokağın dünyasını sevecenlikle taradı. Güneş doğmanın sancısını çekerken ya da sevincine doğru adımlarını sıklaştırırken, kahvesini ateşe koydu. Pencerenin önüne oturup günün ilk kahvesini, astımlı ciğerlerine aldırmadan tüttürdüğü sigarasıyla, dünyaya meydan okurcasına içmeye başladı.

Müzeyyen'in, gündelik yaşama kapıları böyle açılırdı. Onu yakından tanımayanlar, zevkine düşkün, kumru bakışlarıyla sokakları gözetlemenin ötesinde hiçbir iş yapmayan, tembel, vurdumduymaz bir kadın sanırlardı. Oysaki gerçek bunun tam tersiydi."

Müzeyyen'in yataktan kalkışı canlandırılıyor. Yatakta birkaç kez gerinmesi, mahmurluğun tadını çıkarmak için gözlerini tavana dikerek dinlenmesi. Mutlu bir gülümseyişle kalkması yıkanması, taranması, pencereyi açması, pencerenin önünde günün ilk kahvesini içmesi, Münevver'i canlandırıyor.

Adnan Özyalçıner'in *Tutsaklar* (23) adlı öyküsünden.

"Cipin farları dağ karanlığını upuzun aydınlatıyordu. Çalılıklar cılız ağaççıklar bir anda pırıltıyla ışıldıyor, sonra koyu karanlığın içinde aynı anda geride kalıyordu her şey. Ama farların uzayan ışıkları yeni bir çalı kümesini aydınlatmakta gecikmiyordu. Çünkü İznik'ten beri değişik başka bir görüntüyle karşılaşmışlardı bu dağlık yolda. Yalnız arada bir ağaçsız, tozlu topraklı bir alandan geçtikleri oluyordu. O zaman genizlerine dolan tozla öksürüyor, gürültülerine köpekler ürüyordu. Köylerden birinden geçtiklerini böyle ayırt ediyorlardı. Yoksa karanlıkta ne eve benzer bir karaltı, ne de bir damla ışık görülebiliyordu. Arkalarından ürüyen köpekleri büsbütün kızdırmak için de boyuna klaksona basıyorlardı.

Cipte üç kişiydiler. Üçü de sarhoştu. Direksiyonda bir Amerikan çavuşu vardı. Üniforması tam tekmildi. Yalnız başındaki kepi çıkarmıştı. Çavuşun traşlı kafası tortop olmuş bir kirpinin sırtı gibiydi. Yanındaki iyice yayılmıştı koltuğa. Kepinden başka ceketini de çıkarmıştı. Elinden bırakmadığı viski şişesinden uzun yudumlar alıyor, ara sıra direksiyondaki çavuşa bir yudumcuk içmesi için şişeyi uzatıyordu.

Arkada oturan sivildi. Cip, bozuk dağ yolunda yalpaladıkça adamı, boş koltuğun bir köşesinden ötekine atıyordu. Ama o, bir eliyle koltuğu tutarak olduğu yerde tutunmaya çalışıyordu. Öteki eliniyse öne uzatmış olarak tutuyor, avucu leblebiyle dolu öyle duruyordu. Amerikalılar, viskilerini yudumladıkça, bu canlı çerezlikten bir iki leblebi alıp ağızlarına atıyorlardı. Adam, avucundaki leblebiler bittikçe cebinden bir avuç daha ekliyordu. Şişeyi ara sıra ona da uzatıyorlardı. Ama o, bir eliyle koltuğa tutunduğundan bir elinde de leblebileri tuttuğundan, bağlı gibi, yalnız dudaklarıyla uzanabiliyordu şişeye. Onlar da, o uzandıkça, şişeyi biraz geriye çekiyorlar, ardından da kahkahayı basıyorlardı.

Cip, şimdi bir dere yatağında ilerliyordu. İki yanı meyve bahçeleriyle çevrili bu dar vadi, denizden gelen esintiyle dolardı bu saatlerde. Denizin uğultusu, şeftali, ceviz, elma ağaçlarının sabah çiğiyle yıkanmış yaprakları üstünden atlaya atlaya bütün vadiyi kaplardı. Sisli bir beyazlık dere yatağını yarı yarıya aydınlık tutardı. İşte bu sırada karşı tepelerin başları da ışımaya yüz tutmuş olurdu.

Arkadaki, önde uyuklayan Amerikalıyı dürtükledi.

-Geldik, dedi.

Amerikalı, sersem sepet baktı. Beriki,

-Benim köy, benim köy! diyerek göğsünü dövdü. Kendi de uykudan yeni aymıştı. Başındaki fotör kaykık duruyordu. Konuşurken ağzı yırtılırcasına esniyordu. Eliyle direksiyonu döndürme işareti yaptı Amerikalıya.

-Dön, dön! dedi.

Karanlığı üstünden hafifçe sıyırmış gökyüzüyle başları kızarmış bulutçukları göstererek bağıra bağıra:

-Yukarı, yukarı, dedi. Köy, köy! Benim ev... Doğru...

Amerikalı, uyku sersemliğini yarı yarıya atmıştı üstünden.

-Oh, yes! dedi.

Çavuş, cipi dere yatağının kumluğundan çıkarıp molozlu köy yoluna soktu. Bu sırada kepini kafasına geçirdi. Öteki de ceketini giydi, sabah serinliği hafifçe ürpertmişti üçünü de."

Cipin farlarının anlatıldığı yolun anlatımı. Cipin önünde Amerikalı iki asker vardır. Sürücünün yanındaki viski yudumlar, arada sürücüye verir. Arkada oturan sivildir. Avucunda leblebi vardır. Amerikalılar *"canlı çerezlikten"* leblebi yerler.

Cipin dere yatağında ilerlemesi, arkada oturan yolu göstererek köyüne götürmektedir Amerikalı iki askeri... Sabah serinliğinde üşümüştür ikisi de. Biri kepini giyiyor, öbürü ceketini...

Bir sivil, iki Amerikalı er, konuma uygun öğelerle canlandırılır.

Demirtaş Ceyhun'un *Cadı Fırtınası* (24) adlı romanından.

"Bir haziran sabahıydı. Nasıl unutur? Dedesinin öldüğünü ilk kim söylemişti kendisine? Kimse söylememişti de, kendi mi evdeki telaştan,

koşuşmalardan, pısır pısır konuşmalardan sezmişti kötü bir şeylerin olduğunu? Geçmişin sıkıntılarını, çirkinliklerini, yoksunluklarını bile büyüleyip güzelliyiveren anıların o sihirbaz, ama insancıl yanılgısı, gene egemen oluvermişti bütün belleğine. Gönlü kendiliğinden akmış gitmişti dedesine. Çocukluk anıları daha mı bir masalsı olurmuş ne?

Merdivenlerden patır patır inmiş, sokaklarda çılgıncasına koşarak, bir solukta varmıştı Aliye halaların köşküne. Ama nedense kapının önünde kalakalmış. Dedesinin yattığı odanın kapısının önünde kalakalmış. Şimdi gibi aklında. Demek, o güzelim çocuk dünyasında, ölüm, henüz daha öylesine anlamsızmış ki... Dedesi ölsün ha?... Koca Hüsülü Kâhya dedesi ölsün ha?... Hayır hayır, olamaz!... Olanaksız!... Olamaz!... Olamaz!... Olamaz!...

Dedesi sırtüstü, upuzun yatıyordu bir yatakta. Gözlerini tavana dikmişti. İyice çökmüştü avurtları. Kımıldamıyordu. O can dedesini böyle görünce, birden nasıl oldu? Çocukların hastalardan ve ölülerden uzak durmayı yeğleyen o içgüdüsel temkinliliğiyle şöyle bir an duraklamış duraklamamış, atılıvermişti üstüne. Sarılıp, yüzüne kapaklanarak, bağıra bağıra ağlamıştı, ağlamıştı, ağlamıştı... N'apsalar ayıramıyorlardı. Hüngür hüngür ağlarken de, rasgele öpüyordu, öpüyordu. Hayır!... Olamaz!... Hayır hayır, olamaz!... Olamaaaaz!...

Cep ağızları işlemeli, İngiliz kumaşından şalvar giyerdi hep Hüsülü Kâhya. Som ipekten gömleği, yaz günü temmuzda bile tiril tiril ürperirdi. Her şafak ezanla birlikle kalkar, altında sülün Arap atlarından biri, dağ bayır üşenmez, köyü tarlaları dört dönerdi. Irgatlarla, dutmalarla bile bir bir ilgilenirdi. Hem buyurgan, hem sevecen, onlarla senlibenli olmaktan da çekinmezdi. Biraz da delidolu... Hani üstüne fazlaca varılsa, çiftlikteki bütün ırgatları, dutmaları şakayla karışık kovalayıp, her işi tek başına yapabilecekmişçesine bir sevecenlikte... Her zaman neşeli, yaşam dolu. Can. İçten. Baba.

Böyle kendinden geçmiş, hüngür hüngür ağlayaraktan rasgele öpüp dururken, o can dedesinin buza kesmiş soğukluğunu birden algılayınca öylesine şaşırmıştı ki..."

Dedenin öldüğü gün... Merdivenlerden patır patır iniş. Sokaklarda çılgıncasına bir koşu... Dede upuzun yatıyor. Ölü dedenin üstüne atılış, bağıra bağıra ağlayış.

Daha sonra sağlam dedenin anlatılışı. Sevecen, neşeli, yaşam dolu... sonra dedenin buz kesmiş soğukluğu.

Son örnek, benim *Kapaklanmayan Adam* (25) adlı öykümden.

"Dudaklarında sigara... Sonbahar kışa dönüyordu. Uzakta kentin ışıkları, biraz üzgün. Telaşlı bulutlar, yağmur yüklü... Bir düdük sesi. Tren... Adam kalktı... İkinci adımda dengesi bozuldu. Koşar adım gidiyormuş gibi... Yüzükoyun. Raylara doğru... Tren hızla istasyona girdi. Fren... Raylardan fışkıran kıvılcımlar.

'Dursa bile... Düşersem... Kimse inanmaz, kendini öldürdü derler.'

Sesler.

-Eyvah.

-Adam gitti.

-Allah kahretsin.

Beyni gerildi, ölüme karşı. Olanca gücüyle boşluğu kucakladı. Nasırlı avuçlarıyla havayı yakaladı. Şöyle bir sallandı. Sonunda dengesini buldu. Kapaklanmadı.

Trene doğru yürüdü."

Adam tiren beklemektedir. Tiren gelirken adam kalkar, dengesi bozulur. Koşar adım gitmesi, neredeyse yüzü koyun duruma gelmesi. Tirenin istasyona hızla girmesi... fren... raylardan fışkıran kıvılcımlar. Adamın nasırlı avuçlarıyla dengesini sağlaması canlandırıcı öğeler.

Canlandırma gelişigüzel, genel yapılmamalı. Canlandırıcı öğeler, olaya özgü, kişiye özgü olmalıdır. Gelişigüzel, kişiye, olaya özgü olmayan öğeler canlandırma etkisi yapmaz.

Bir örnek. Adam, kadına sevgiyle baktı. Bu tümce genel, gelişigüzel canlandırma öğesidir.

Adam, kadına, derinlerden gelen bir sevgiyle baktı. Kadına bakarken ışığa bakarcasına gözlerini kırpıştırıyordu. Elinde değildi bu. Parmaklarını kavuşturmuş, koparırcasına sıkıyordu. "Sizi" dedi, durdu, yutkundu, "Sizi seviyorum".

Bir başka örnek. Kadına derinlerden gelen bir sevgiyle bakıyordu. Gözleri çakmak çakmaktı. Son kurşunu sıkar gibi, sağ yumruğunu sol avcuna vurdu. Uçuruma yuvarlanırcasına tiz bir sesle "Sizi seviyorum" diye bağırdı.

Güdücü Örge

Güdücü örge, örge içinde karakteri beklenmedik bir yola iter. Bunun nedeni güdücü örgenin karakteri dört bir koldan sarmasıdır. Örgenin itkisinden daha güçlüdür güdücü örgenin etkisi.

İlk örnek *Tolstoy*'un *Anna Karenina* (26) adlı yapıtından. Anna, Vronski'den gebe kalmış, bir kız doğurmuştur. Kocası eve gelir. Vronski de evdedir. Daha sonra Vronski evden çıkar.

> *" Vronski, Aleksey Aleksandroviç ile konuştuktan sonra çıktı. Karenin'lerin evinin önündeki taş merdivenin başında durdu. Nerede olduğunu, nereye gideceğini güçlükle anımsadı. Kendini utanç verici bir duruma düşmüş, suçlu, bu küçüklükten kurtulma olanağından yoksun hissediyordu. Yaşamının, öylesine sağlam gözüken alışkanlıklarının, yasalarının uydurma, uygulanamaz oldukları anlaşılmıştı ansızın. Şimdiye dek zavallı olan bir yaratığı, mutluluğunun rastgele, biraz da gülünç engeli olan bu aldatılmış kocayı Anna çağırmıştı birden. Onu karşısındakilerde saygı uyandıracak bir yüksekliğe oturmuştu. Üstelik bu koca çıktığı o yükseklikte kötü yürekli, sahte, gülünç bir insan değil, iyi yürekli, sade, yüce bir insan olarak görünmüştü. Vronski'nin elinde değildi bunu hissetmemek. Roller ansızın değişmişti. Vronski Aleksey Aleksandroviç'in yüceliğini, kendisinin küçüklüğünü, onun haklılığını, kendininse haksızlığını hissediyordu. Aldatılan kocanın, uğradığı felaketin içinde yüce ruhlu olduğunu, kendisinin de onu aldatırken küçüldüğünü, değersizleştiğini anlamıştı. Ama öylesine haksızca küçük gördüğü Aleksey Aleksandroviç'in karşısında küçülmesi içindeki acının küçük bir parçasıydı ancak. Şimdi kendini sözle anlatılamayacak ölçüde mutsuz hissetmesinin nedeni Anna'ya olan, son zamanlarda azaldığını sandığı tutkusunun şimdi, onu temelli yitirdiğini bildiği şu anda her zamankinden daha bir güçlendiğini hissetmesiydi. Hastalığı sırasında tam anlamıyla tanımıştı Anna'yı. Ruhunu öğrenmişti. Şimdiye dek onu sevmediğini sanıyordu. Şimdiyse, onu gerçek kişiliğiyle tanıyıp gerektiği gibi sevdiği şu andaysa küçülmüştü onun karşısında. Onda, kendi üzerinde yüz kızartıcı bir anı bırakarak temelli kaybetmişti onu. En korkunç olanı da, Aleksey Aleksandroviç, utanç-*

tan kıpkırmızı olmuş yüzünden ellerini çekerken düştüğü gülünç, iğrenç durumdu. Karenin'lerin merdivenin başında şaşkın duruyor, ne yapacağını bilemiyordu. Kapıcı:

-Araba emreder misiniz? diye sordu.

-Evet, isterim.

Uykusuz geçirdiği üç geceden sonra evine dönünce soyunmadan yüzüstü kanepenin üzerine uzandı Vronski, kollarını kavuşturup başının altına koydu. Başı çok ağırlaşmıştı. Hayaller, anılar, en tuhaf düşünceler olağanüstü bir hızla, açıklıkla birbiri peşinden geçiyorlardı. Kah hastaya verirken kaşığa fazla döküp taşırdığı ilacı, kah ebenin beyaz ellerini, kah Aleksey Aleksandroviç'in karyolanın önünde diz çökmüşken tuhaf duruşunu görüyordu.

Sağlıklı bir insanın, yorulduysa, uyumak da istiyorsa hemen uyuyacağına olan sakin güveniyle, 'Uyumalıyım! Uyumalıyım!' dedi kendi kendine. Gerçekten de o anda kafasının içinde her şey birbirine karıştı, uykusunun uçurumuna yuvarlanmaya başladı. Bilincin bulunmadığı o dünyanın denizinin dalgaları tam başının üzerinden aşıyorlardı ki, bedeninden güçlü bir elektrik akımı geçer gibi oldu. Öyle bir irkildi ki, bütün bedeniyle sıçradı kanepenin yayları üzerinde. Ellerine dayanarak korkuyla dizlerinin üzerine sıçradı. Hiç uyumamış gibi kocaman kocaman açıktı gözleri. Bir dakika önce duyduğu başındaki ağırlık, bedenindeki gevşeklik birden kaybolmuştu.

'Çamura bulayabilirsiniz beni.' Aleksey Aleksandroviç'in sesini duyuyor, onu karşısında görüyor, Anna'nın alev alev yanan yanaklarıyla, ışıl ışıl gözleriyle yüzünü görüyordu. Anna şefkatle, sevgiyle bakıyordu -ona değil- Aleksey Aleksandroviç'e. Aleksey Aleksandroviç onun yüzünden ellerini indirirken gülünç, aptalca -öyle olduğundan kuşkusu yoktu- duruşunu görüyordu. Gene uzattı bacaklarını, deminki gibi attı kendini kanepeye, gözlerini kapadı.

'Uyumalıyım, uyumalıyım!' diye yineledi kendi kendine. Ama gözleri kapalıyken Anna'nın yüzünü daha bir açık seçik, ünlü yarışların olduğu akşam gördüğü gibi görüyordu.

-Yoktur bu, olmayacak da... Anna belleğinden silip atmak istiyor onu. Ama ben yaşayamam bunsuz. Nasıl barışabiliriz, nasıl?

Kendi kendine yüksek sesle konuşuyor, bir şey düşünmeden aynı şeyleri yineleyip duruyordu. Sözcükleri böyle yinelemesi, kafasının içinde yığıldığını hissettiği yeni anıların, düşüncelerin ortaya çıkmalarını önlüyordu. Ama bu yinelenme uzun süre engelleyemedi hayalini. En iyi anıları, onlarla birlikte, daha pek yakında öylesine küçülmesi olağanüstü bir çabuklukla geçmeye başlamıştı hayalinden gene. Anna'nın sesi duyuluyordu. 'Çek ellerini yüzünden.' İndiriyordu ellerini, utançtan kıpkırmızı olduğunu, yüzünden aptallık okunduğunu hissediyordu.

En küçük bir umut olmadığını bile bile yatıyor, uyumaya çalışıyordu. Aklına yeni yeni şeylerin gelmemesi için rastgele düşüncelerin sözcüklerini durmadan fısıldıyordu. Kulak kabarttı. Delice, tuhaf bir fısıltıyla şöyle yinelediğini duydu: 'Değerini bilmedin, ayağına gelen nimeti teptin. Değerini bilmedin, ayağına gelen nimeti teptin.'

Kendi kendine: 'Ne oluyorsun?' diye sordu. 'Aklımı mı kaçırıyorum yoksa? Belki de... Niçin çıldırıyorlar insanlar, niçin canlarına kıyıyorlar?' diye yanıt verdi kendi sorusuna. Gözlerini açınca ağabeyinin karısı Varya'nın yastığını gördü başının yanında, şaşırdı. Yastığın püsküllüne dokundu eliyle. Varya'yı, onu son kez ne zaman gördüğünü anımsamaya çalıştı. Ama ruhunu dolduran şeylerden başka bir şey düşünmek acı veriyordu ona. 'Hayır, uyumalıyım!' Yastığı çekti. Başını iyice koydu üzerine. Ama gözlerini kapalı tutması için çaba harcaması gerekiyordu. Fırladı gene yattığı yerden, oturdu. Kendi kendine, 'Benim için bitmiştir bu,' dedi. 'Nasıl davranmam gerektiğini enine boyuna düşünmeliyim. Yapılacak ne kaldı?' Anna'ya olan aşkı dışındaki yaşamını şöyle bir geçirdi aklından.

'Yükselme hırsı mı? Serpuhovski mi? Sosyete mi? Saray mı?' Hiçbirisi üzerinde duramıyordu. Eskiden hepsinin birer anlamı vardı bunların, ama şimdi artık böyle bir şey yoktu. Kalktı kanepeden, ceketini çıkardı, kemerini gevşetti, daha rahat bir soluk alabilmek için kıllı göğsünü açtı, odanın içinde dolaşmaya başladı. 'Böyle deliriyorlar işte,' diyordu kendi kendisine. 'Böyle de kıyıyorlar kendi canlarına insanlar...' Sonra tane tane ekledi: Küçük düşmemek için...'

Gidip kapıyı kapadı. Sonra, bakışları durgun, dişleri birbirine kenetlenmiş durumda, masaya gitti. Tabancasını aldı, sağına soluna şöyle

bir baktı, topun dolu gözünü getirdi tetiğin önüne. Düşünceye daldı. Başı önünde, tabanca elinde, derin düşüncelere dalmış, iki dakika kıpırdamadan durdu öyle. Düşüncelerinin akla yatkın, sürekli, açık seçik gidişi onu kuşku edilemeyecek bir sonuca vardırmış gibi, 'elbette,' dedi kendi kendine. Aslında bu kesin 'elbette' sözcüğü için, bir saattir çevresinde dolanıp durduğu düşünceler, hayaller çemberini bir kez daha dolanmaktan başka bir şey değildi. Temelli kaybedilmiş mutluluğun anıları vardı gene, yaşamın artık anlamsız olduğunun da, küçük düşmenin de bilinci vardı... Bu düşüncelerin, duyguların sürekliliği de aynıydı hep.

Düşüncesi, anılarla düşüncelerin o büyülü çemberinin çevresinde üçüncü kez dönmeye başlayınca, 'Elbette,' diye yineledi kendi kendine. Tabancayı göğsünün sol yanına dayadı kabzayı avucunun içinde bütünüyle kavramak istiyormuş gibi sert bir hareket yaptı, tetiği çekti. Patlama sesi duymadı, ama göğsünün içinde güçlü bir çarpma ayaklarını yerden kesti. Masanın kenarına tutunmak istedi, tabancayı düşürdü elinden, sendeledi, çevresine şaşkın şaşkın bakınarak yere oturdu. Aşağıdan yukarıya masanın eğri bacaklarına, kağıt sepetine, kaplan postuna bakıyor, kendi odasını tanıyamıyordu. Konuk salonundan gelen uşağının gıcırtılı, acele ayak sesi kendini toparlamaya zorladı onu. Düşüncesini zorladı, yerde olduğunu anladı. Kaplan postunda ve elinde kan görünce kendini vurduğunu anladı.

Eliyle yerde tabancayı araştırarak 'Ne sersemlik! Rastlamadı' dedi.

Tabanca hemen yanındaydı, o uzaklarda arıyordu onu. Ters yöne uzanmıştı. Dengesini sağlayacak gücü olmadığı için düştü. Göğsünden kan akıyordu.

Tanıdıklarına efendisinin sinirlerinin bozuk olduğundan birçok kez dert yanmış uzun favorili, kibar görünüşlü uşak, onu yerde görünce öyle korktu ki, kanlar içinde öyle bıraktı onu, yardım istemeye koştu. Bir saat sonra ağabeyinin karısı Varya geldi. Dört bir yana haber salıp çağırttığı, onunla aynı zamanda gelen doktorların yardımıyla yatağına yatırdı yaralıyı. Ona bakmak için kaldı."

Güdücü örge, kendini öldürme düşüncesini berkitir.

Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza* (27) adlı yapıtından. Raskolnikov, tefeci kadın İvanova'yla kızkardeşini öldürmüştür. Bunu Sonya'ya söylemek istemektedir, ancak zorlanır.

"Korkunç bir dakika daha geçti aradan. İkisi de birbirinin yüzüne bakıyordu. Raskolnikov, kendini çan kulesinden aşağı atan bir insanın o andaki duygusuyla birden sordu:

-Hâlâ anlayamadın mı?

Güç duyulur bir sesle fısıldadı Sonya:

-Hayır...

-İyice bak bakalım yüzüme...

Raskolnikov bunu söyler söylemez gene o eski, bildik, buz gibi duygu doldurmuştu yüreğini. Sonya'nın yüzüne baktı, birden onun yüzünde Lizaveta'nın, kollarını öne uzatıp, geri geri duvara doğru çekilirken yüzündeki anlatımı çok iyi anımsıyordu. Küçük çocukların ansızın bir şeyden korktuklarında, korktukları şeye gözlerini dikip dehşet içinde baktıkları, küçücük kollarını öne uzatıp geri geri çekilerek ağlamaya hazırlandıkları anda yüzlerindeki anlatımın aynısıydı o anda Lizaveta'nın yüzündeki anlatım. Şimdi aynı şeyi Sonya yapmıştı. O da öyle bitik, gözlerinde öyle bir korkuyla bakmıştı Raskolnikov'un yüzüne, sonra birden sol kolunu öne uzatıp parmaklarının ucuyla hafiften dokunmuştu Raskolnikov'un göğsüne, kıpırtısız bakışını onun yüzünden ayırmadan yavaş yavaş ayağa kalkmış, geri geri çekilmişti. Sonya'nın korkusu bir an Raskolnikov'a da geçmişti. Aynı korku onun yüzünde de belirmişti. O da hemen aynı çocuksu gülümsemeyle bakmaya başlamıştı Sonya'nın yüzüne. Sonra,

-Anlayamadın mı? diye fısıldamıştı.

Korkunç bir çığlık koptu Sonya'nın göğsünden:

-Aman Tanrım!"

Gerçekten de Raskolnikov, Lizaveta'ya baltayla saldırdığında, kadın, *"çok küçük çocukların bir şeyden korkmaya başladıklarında korktukları şeye dik dik bakarak ağlamaya hazırlandıklarında dudaklarını büktükleri gibi acıklı bir biçimde bükmüştü dudaklarını."*

Raskolnikov, Lizaveta'nın yüzünü, Sonya'nın yüzünde görür. Daha sonra Sonya'nın korkusu, Raskolnikov'a geçer. Raskolnikov'da çocuksu gülümsemeyle bakar Sonya'ya. Sonya anlar.

Çehov'un *Küçük Köpekli Kadın* (28) öyküsüne geldikte. Gurov, Yalta'da yaz dinlencesindedir. Anna Sergeyevna adlı kadınla tanışır Yalta'da.

Bir süre sonra sevişirler. Kadın sevişmeden sonra, buna çok üzülür. Kadının beti benzi atar. Bundan böyle Gurov'un, kendisine saygı duymayacağını söyler. Kadının bu davranışı, Gurov'un öbür yattığı kadınlara benzemez. Birgün kadının kocasından mektup gelir. Kocanın gözleri ağrımaktadır, kadının eve dönmesini ister. *"Beni iyi biri olarak anımsayın"* der kadın ayrılırken. Gurov da Moskova'ya döner.

"Doğma büyüme Moskovalı olan Gurov, ayazlı, güzel bir günde evine döndü; kürkünü giyip kışlık eldivenlerini takarak Petrovka Caddesi'nde şöyle bir gezintiye çıktı. Cumartesi gelip de kızak çıngıraklarının ötüşü sokakları doldurduğunda bir süre önce sona eren yaz dinlencesi ve gezip gördüğü yerler tüm çekiciliğini yitirmiş bulunuyordu. Zamanla Moskova yaşamının içine daha bir gömüldü; günde üç gazeteyi yutarcasına okumaya, bununla birlikte, her zaman yaptığı gibi Moskova'da yayımlanan gazeteleri okumaktan bıktığını söylemeye başladı. Lokantalarda yemek yemeler, kulüpte vakit geçirmeler, arkadaş evlerine yemeğe çağrılmalar, jübilelere katılmalar eski düzenine girdi. Tanınmış avukatların, tiyatro sanatçılarının Gurov'un evine yemeğe gelmeleri, bir profesörle Doktorlar Kulübü'nde kağıt oynaması az hoşa gidecek şeylerden değildi. İştahı da öyle açılmıştı ki, koca bir tas acılı çorbaya bana mısın demiyordu.

Bu durumda aradan bir ay daha geçse Anna Sergeyevna belleğinde bir sis bulutuna karışacağı, öbür kadınlar gibi, içe dokunan gülümseyişiyle yalnız arada bir düşlerinde kalacağa benziyordu. Ama bir aydan daha çok zaman geçtiği, kara kış tüm ağırlığıyla kentin üstüne çöktüğü halde Anna Sergeyevna'nın anısı sanki bir gün önce ayrılmışlar gibi belleğinde taptazeydi. Onu unutmak şöyle dursun, belleğindeki izleri daha çok canlılık kazanmıştı. Akşam sessizliğinde çalışma odasında ders hazırlayan çocuklarının birdenbire bağırışları mı yükseliverdi, birinin söylediği bir romansı mı, yoksa lokantada org mu dinledi, şöminede kar fırtınası mı uğuldadı, hemen zihninde, yazı Anna Sergeyevna ile geçirdiği günler belirginleşiveriyordu. Dalgakıran boyunca yürüyüşe çıkmalar, dağa tırmandıklarında aşağıda seyrettikleri sabah sisi. Feodosya'dan gelip rıhtıma yanaşan vapur, öpüşmeleri daha

dünmüş gibi capcanlıydı. Kalkıp odasında dolaşmaya başlıyor, Anna Sergeyevna'yla birlikte yaşadıkları sahneleri anımsadıkça yüzüne bir gülümseme yayılıyor, sonra anılar hayallere dönüşüyor, geçmişte olanlar gelecekte yaşamayı tasarladığı olaylarla karışıyordu. Anna Sergeyevna'nın, düşlerine girmesine gerek kalmamıştı sanki; onunla birlikte her yerdeydi, onu gölgesi gibi adım adım izliyordu her gün, her saat... Gözlerini kapayınca hayali karşısında dikiliveriyordu. Sevgilisi gerçekte olduğundan daha güzel, genç, sevimli gözüküyordu; kendisi de Yalta'dakinden daha yakışıklıydı sanki. Akşam oldu mu, kitap dolabından, şömineden, odanın her bir köşesinden ona bakıyor, onun soluk alışları mı, giysisinin kulak okşayıcı hışırtısını duyuyordu. Sokakta yürürken kadınları süzüyor, Anna Sergeyevna'ya benzeyen birini arıyordu..."

Gurov, Anna'yı unutacağını sanır. Anna, onunla birlikte her yerdedir. Kitap dolabında, şöminede, odanın her köşesinde Anna vardır. Gurov, sonunda kadının oturduğu kente gider.

Kemal Bekir'in *Kanlı Düğün* (29) adlı yapıtından.

Hakkı, Münevver'le evlenmektedir. Cümbüşçü Kamil'le karısı, kasabadaki sünnet, evlenme törenlerine çağrılır. Cümbüşçü Kamil, şarkısıyla cümbüşüyle sus pus eder herkesi... Hakkı'yla Münevver'in düğünde de cümbüşçü Kamil'le karısı vardır.

Anarşist diye aranan Hakkı'nın arkadaşı Hüsnü de düğündedir. Hakkı, gerdeğe gireceği sırada Cahit, *"Senin arkadaşın anarşistmiş. Kaçakmış. Görevliler gelmiş yakalamaya"* der.

Hakkı, bu bilgiden sonra gelinin odasına girer.

" 'Allah bir yastıkta kocatsın, oğlum.'

'Sağol yenge.'

Ardından baktı. Merdiveni iniyor kadın. Ha, öyle ya, Münevver'e de öğretirler, gelinin yanına yenge katarlar, o kadın bu... Döndü. Çizgi gibi bir ışık vuruyor kapı aralığından. Açtı, girdi. Ardına bakmadan kapadı.

Düğünde bol bol seyrettiği Münevver'e güldü önce, ama yataktan alamadı gözünü. Pembe saten yorgan yeni, beyaz çarşaf, yastık yü-

zü işlemeliydi. Eve bir zamanlar, belki de ağabeyi evlenirken alınan soluk abajuru başucuna yerleştirmişler. Neden hep yatağa bakıyor? Bu yatağı, bu yorganı, çarşafları götürecek gideceği yere. Ama boyası dökük demir karyola ağabeyinin. Onu da götürecek değil ki...

Başını çevirdi. Münevver'i saran beyaz gelinlik kıpırtısız duruyordu öylece. Gelin telleriyle süslü duvağın arasında gözlerini gördü, kaşlarını, dudaklarını, yüzünün rengini gördü, o Münevver değil, koluna alıp otomobile bindirdiği değil. Düğünde gülücükler yağdıran gelin değil. Dupduruydu yüzü. Bakışları ürkek, kaçkın.

Yaklaştı. Ellerini tuttu. Buz gibiydi bu eller. Yoksa kendi elleri çok mu sıcak? Sağ elini kaldırdı kızın, avuçladı. Uzun uzun baktı, tırnakları kırmızı cilalı beyaz parmaklara. Yüzünde boya yoktu kızın. Belli belirsiz bir kırmızı sürmüş dudaklarına. Gözleri, kaşları boyalı değil, düğünde iyi görememiş. Kendi rengi Münevver'in. Tamam, ne iyi etmişim de buradan evlenmişim ben. Nasıl da buldular bu kızı bana? Benim karım bu, gelinim bu. Bir yastığa baş koyacağım bu. Çocuklarımın anası bu olacak...

Ama neden sevinemiyor? Sevinemiyor, hiç ummazdı çünkü, beklemezdi bir odada yalnız kalacağı kızın böylesine çarpıcı olduğunu. Yüreğim tıp tıp vuruyor. Neden vuruyor? Elbet vuracak. Bu kız onlar gibi değil. Birini üniversitede tanıdım, birini sokakta. Biri tepesinden basılmış gibi kısacık boylu, kalın bacaklı. Öteki sırık gibi, saçları salkım saçak, gülerken dişlek... Aman neler de gelir aklıma... Ben Münevver'i biliyorum. Lise sondayken ortaokuldaydı o. Demek o zamandan biliyormuşum Münevver'i. Biliyormuşum da onun için ses çıkarmamışım sözünü ettiklerinde. Uzaktan gösterdiklerinde de böyle miydi? Değil. Kaçamak hiçbir şey iyi görülmüyor...

Bakışları, iki avucundaki elin üzerindeydi. Çevirdi eli:

'Bu ne?'

Münevver'in serçe parmağı boğumun üstündeki al noktacığı gösterdi.

'Kına.'

'Bu kadarcık mı?'

Münevver'in bakışları titredi:

'Siz sevmezsiniz diye...'

'Doğru. Sevmem. Sen sever misin?'

'Neyi?'

'Kınayı?'

'Ben de sevmem. Sizin gibi.'

'Sen de bana.'

'Olur.'

Hakkı elini kaldırdı, çenesini tuttu Münevver'in. Sol eliyle de kızın elini tutmayı sürdürdü. Cahit'in yüzü geldi gözleri önüne. Bakışlarının anlamı değişti Münevver'in.

'Olur mu?' dedi yine.

İkinci kez sormasının nedenini, genç kızlık güdüsüyle algıladı Münevver. Gülümsedi:

'Olur' dedi yine.

Avucunu yüzünde gezdirdi kızın. Kayıyor eli. Biraz daha yaklaştı. Duvağım tuttu:

'Çıkarayım mı?'

Münevver, başını eğdi utançla. Bunu boyun eğiş olarak aldı Hakkı. Gözleri önünde beyaz duvak. Şey... Cahit ne dedi? Hüsnü anarşistmiş. Çocukluğundan beri kıskançtır Cahit. Karanlıkta bile gördüm, kapı önünde. İçi götürmüyor. Nasıl pis pis ışıldadı gözleri? Kıskanç. Gelini gördü. Oysa ben ne yaptım ona? Cümbüşçü Kamil çalıp söylerken oynamaya kalktı. O zaman da öyle bakmadı mı? Köçek... Köçek gibi oynadı. Cümbüşçü Kamil sanki maske takmış. Yürekten söylüyor belki, ama yalandan söylüyor gibi...

'Çıkardım mı?'

'Çıktı.'

'Dur, şöyle koyayım. Oturalım mı? Gel...'

Elinden tuttu, yatağın üstüne çekti. Yanına oturdu... Cümbüşçü Kamil'in elleri kıvrak, sesi kart. Nasıl yürekten söylüyor? Yürekten değil... Yürektenmiş gibi... Maske var sanki yüzünde. Süzgün gözleri, buruşuk yüzü, ağzını açtıkça görünen uzun dili, iri dişleri...

Adamın sesi büyüdü kulaklarında. Başı uğulduyor. Omuzlarından tuttu Münevver'i:

'Heyecanlı mısın?'

'Evet.'

Sesi pürüzsüz kızın. Köylüymüş Münevver'in babası. Öyle diyorlar. Öylesi var mı? Ben bilmiyor muyum? Oh, neden uğulduyor başım?

'Ben de heyecanlıyım. Biliyor musun? Buraların bir geleneği var, Münevver. İyi bence. Damat eve girerken sırtını yumruklarlar. Neden, bilir misin?'

Münevver suskun. Ürkek, korkak bakıyor. Hakkı okumuş çocuk. okumuşlukla karışık bir şey söyleyecek belki. Yoksa bu odada güvey yumruklamanın nedeni mi araştırılır? Okumuş da ondan. Ne desin? Başını hem bilir, hem bilmez anlamına salladı.

'Heyecanı önlermiş' dedi Hakkı. 'İnsana heyecanını unuttururmuş.'

Sağ eli Münevver'in sırtında. Kız da sanacak ki sözlerimi, kendisine gerilimini unutturmak için... Yok, yok, birden kalkışmam. Sırası değil daha... Git be adam!...

Kovamıyordu gözünün önünde beliren suratı, Cümbüşçü Kamil'in hayalini. Hep söyleyecek mi? Hep bağıracak mı kafamın içinde? Cahit'in suratı sanki. Ne dedi o bana? Hayır, Cümbüşçü Kamil. Ama o da kara yüzlü, Cahit gibi çökük avurtlu. Ağzını açınca görünüyor; beyaz dişli, iri iri...

Sol eliyle de çenesinden tuttu Münevver'i. Başını kendine çevirdi. Onu kendine veren, bir odaya bırakıveren Tanrı mı? Raslantı mı? Akıllılığı mı? Deliliği mi? Beni deli etti Cümbüşçü Kamil'in kara suratı. Git be adam!...

Yaklaştı. Ten kokusu, soluk kokusu geldi burnuna. Dudakları kızın dudaklarına değdi, yanağına kaydı. Yine dudaklarına değdi. Soğuk. Oh, bir türlü ısınamıyorum. Oysa terler birikti alnımda...

'Oh...' dedi gülerek, kıza baktı.

Cahit ne dedi? Cümbüşçü Kamil'in şarkıları bu kadar sürmese kafamda. Ne gürültülü düğün?...

'Ben ceketimi çıkaracağım.'

Ceketini çıkarırken ayağa kalktı kız, elinden almak istedi.

'Yok, yooook... Ben asarım.'

Yüklüğün tutamağına astı ceketi. Ben Cahit miyim, diye geçirdi içinden. Cümbüşçü Kamil değilim ben...

Münevver ayakta duruyor uslu uslu. Daha da soyunmasını mı bekliyor? Yoksa yatalım anlamına mı geldi ceketimi çıkarmam? Mustafa Hoca söylemedi, ama herhalde böyle bir anlamı olmalı ki... Kız ne zaman soyunur? Nasıl soyunur? Yok, yok, yapamayacağım... Cahit dedi ki... Hayır, önce bir güveyliği sürmeli... Ağabeyim odaya girdi, ama dışarıda anam bekliyor... Kapıdan çıkıveren bilmiş kadın gitti mi? Tüh be! Hiçbir şeyi öğrenmemişim. Ama o kadın öğretmiştir Münevver'e. Soyunursa soyunur, soyunmazsa... Can atar gibi giremez ya yatağa... Öyleyse bir yolu yordamı olmalı... Öneri erkekten gelir. Kuşkusuz öyle...

'Yatalım mı?'

Münevver duruyor yine. Soyunamaz, yardım etmeli. Eee, gelinliğinin iki çıtçıtını çektim işte. O duruyor. Baştan aşağı ben mi soyacağım? Bakalım, ne çıkacak içinden? Bir yolu, bir yöntemi olmalı bunun. Haa, evet, çok duydum, şimdi anımsıyorum... Güvey gelin odasında namaz kılarmış. Öyle mi yapsam? Ardımı dönünce, kimbilir, belki o da... Yok, yok namaz kılamayacağım. Ama şöyle çekilip arkamı döneyim, namaza duracakmış gibi... Kıble neresi? Öf! Münevver'e sorsam, bilir mi ki? Cümbüşçü müsün, nesin? Çekil be! Yeter!

Uzaklaştı pencereye doğru. Perde aralığından geceyi gördü. Karşı evlerden görünür mü içerisi? Perdenin iki ucunu kavuşturdu. Perdeler de yeni. Elbet gelenekti. Gelin odasını düzecekler elbette.

Perdelerin arkası karanlık. Cahit orda mıdır şimdi de? Dedi ki... Yok, yok, Cahit şakacıdır, şaklabandır. Olur mu hiç? Terslikler bunca mutlu bir günü bulur mu? Mutlu muyum? Mutluyum ya!... Böyle bir karım olacağını, düşümde görsem inanmazdım.

Ardında bir hışırtı. Soyunuyor işte. Oh, beni bir dertten kurtardın, Münevver!... Ama derdin büyüğü, Münevver, Cahit iti... Böyle şaka mı olur? Bak, Cümbüşçü Kamil kafamın içinde, boyuna ötüp duruyor kart sesiyle. Oysa ben... Gerdek gecesi... Evet, evet. Kına gecesi, süslü otomobil, şarkılar, türküler, oyunlar, evet sonra gerdek gecesi... Kınayı da yaktırmamış eline, ben sevmem diye... o da sevmezmiş!...

Ama evdekilerin gönülleri hoş olsun diye serçe parmağının içine, boğumuna, minicik kondurmuş. Ben de namaza gittim, gönülleri hoş olsun diye. Hüsnü bile geldi. Ne? Hüsnü anarşist mi? Buraya kaçmak için mi gelmiş?...

Döndü. Münevver yatağa yeni girmiş. Yorganın ucunu çekiyor. Beyaz gelinlik, köşedeki sandığın üstüne serpilmiş. Çabucak serpilmiş, belli. Neler de geliyor aklıma? Ya korktum gerdek gecesinden, ya da...

Cümbüşçü Kamil'in iğreti suratı belirdi yine. Olanca gücüyle bağırıyor kart sesi... Evet, korktum da ondan. Tabii korkarım. Bir sınavdır her genç için. Hele buralarda...

Soyundu. Soyunmasını izliyor mu Münevver? Birden başını kaldırdı, bakışlarını yakaladı. Bir gülüş donup kaldı kızın dudaklarında. Utanmış... ama ben? Ben güldüm mü?... Güldüm tabii... Ama içim gülmüyor, neden? Tabii, gerginim de ondan...

Atlet, don kaldı Hakkı. Hayır, giymeyeceğim pijamayı. Orda katlı duruyor. Her şeyi ne de düzeninde düşünmüşler! Hele Münevver'i, hele bu kızı!... O nasıl tasarlardı bu geceyi? Böyle tasarlardı elbette...

Elbet böyle, diye geçirdi içinden, yorganı araladı, girdi altına. Yatak soğuk. Ama Münevver ısıtır şimdi. İşte, bir sıcaklık geliyor ondan, ılık ılık... Isınmak, kızı da ısıtmak... El yordamıyla dokundu... İşte, işte, dokundum, memeleri... Sarılayım... Katı, sert, yok yumuşak... İyi kavrayamadım, acemiyim ben... Daha öpmesini bilmiyorum. Dudağımı yapıştırıyorum, oysa... ama gözümün önünde! Git be adam! Hayır, kuruntu benimki... Önce soyunmalı kız...

El yordamıyla dokundu. Münevver belini gerdi, kaldırdı. Yakaladı kızı... Yok, önce bir görmesi gerek. Yorganı kaldırdı. Birden eridi Hakkı. Tanrım, dedi içinden, bana verdiğini biliyor musun sen? Sırtüstü yattı. Tahtaları kararmış tavana baktı bir süre. Başı kocaman belirdi orda Cümbüşçü Kamil'in. Çalıyor, söylüyor, gümbür gümbür bağırıyor, ayaklar yerlere vuruyor. Alkışlar koptu orda, ayaklar oynadı, zıpladı uyum içinde. Canlı, kıvrak. Kimin ayakları bu? Hüsnü'nün. Cahit'i gördü birden. Ne demişti o? Hüsnü anarşist ha! Kaçıyor ha! Görevliler gelmiş ha!

Yataktan çıktı, giyinmeye başladı aceleyle. Kopan zaman birleşmişti içinde. Görmüyordu Münevver'i. Ne gelinliği, ne yatağı, ne yastığı. Ne oldu kıza? Bir kıpırtı...

'Münevver...' dedi soluk soluğa. 'Şimdi aklıma geldi. Ben cüzdanımı düşürdüm camide. Çok para vardı içinde.'

Acıyla gözlerini yumdu Münevver. Bir eksiği vardı ki, parayı unutturamamıştı ona.

Hakkı çabuk giyinmişti:

'Geleceğim. Şimdi geleceğim.'

Kapıyı usulca açtı, usulca kapadı. Giderken gözlerini aralamıştı Münevver, kapıyı kaparken bir kez daha olsun bakmadığını görmüştü onun.

Hakkı'nın karşısına, aşağı sofanın karanlığında, sanki gizli bir köşeden çıkıverdi anası Raziye:

'Ne o, oğlum?'

Hakkı, mavi mavi yanan tüpgazm üstündeki küçük kazanı, anasıyla birlikte gördü:

'Bir şey yok ana, merak etme. Camide cüzdanımı düşürmüşüm. Bulurum. Çok para vardı içinde. Sen ısıt suyu, bekle. Yat istersen, anahtarı ver bana. Şimdi gelirim...'

Kapının sürgüsünü çekti, anahtarı almadan çıktı gitti. Öylece kalakalmıştı Raziye. Arada cebini karıştırır oğlunun. Cüzdanı yok biliyor. Anahtarı da almadı. Niye gitti? Niye gitti yarabbim? Yoksa gelin olacak, kız değil mi? Dizleri üstüne çöktü. Yığıldı. Omuzları düştü. Gözlerini bir noktaya dikti."

Hakkı gerdeğe giremez. Bir Cümbüşçü Kamil, bir Cahit, bir Hüsnü gözlerimi önüne gelir. Sonunda, *"Camide cüzdanımı düşürmüşüm"* diye evden çıkar. Hüsnü'nün kaldığı eve gider.

Yakup Kadri'nin *Ankara* (30) romanı.

Selma'yla Neşet Sabit Ankara'da kurtuluştan sonra karşılaşırlar. Selma, Hakkı'yla evlidir. Birçok kişi çağdaşlaşmayı yanlış anlamıştır. Hakkı da bunlardan biridir. Selma'yla Hakkı, balodan baloya koştururlar.

Neşet Sabit bu anlayışı eleştirir. Selma'yla Neşet Sabit arkadaşlık düzeyinde sıl sık karşılaşırlar, tartışırlar. Selma'da değişim başlar.

Selma'yla Hakkı evlerinde içkili-danslı bir toplantı düzenlemiştir. Selma, Neşet Sabit'i de çağırır. Neşet Sabit böyle çağrılara alışkın değildir. Sıkılır. Evden ayrılırken Selma derin, uzun bakışla bakar Neşet Sabit'e.

Neşet Sabit eve giderken bir küme insanı görür. Bunlar mevlide gitmektedir. Mevlitten sonra şerbet dağıtılacaktır.

"Bir şehir içindeki, hatta bir şehrin iki yakın mahallesi arasındaki bu kesin hayat tarzını kendi nefsinde iyice hissetmek için, Neşet Sabit, bu meclise girip mevlût ayinine iştirak etmek istedi. Selma Hanım'ın evindeki wiskili, danslı çay ziyafetini bu şerbetli mevluttan, ancak, iki üç kilometrelik bir mesafe ayırıyordu. Genç adam, yarım saat evvel 'aksa-yı garp'ta (uzakbatı) idi. Şimdi, tam Asya'nın, bir Ortaçağ Asya'sının göbeğindedir. Bu kadar ivicaçlı (eğri büğrü, engebeli) bir cemiyet içinde doğru yolu nasıl bulmalı? Bu mevlüde gidenler mi haklıdır, o salonda dans edenler mi? Doğrusu, Neşet Sabit, kendisini ne onlardan, ne bunlardan addedebiliyordu. Onun milli idealine göre vücut bulması lazım gelen yeni Türk cemiyetinin üslubu ne bu kerpiç duvarlar arasında bir örümcek gibi yaşayanlardan, ne de iğreti bir dekor içinde kurulmuş kuklalar gibi zıplayanlardan örnek alabilirdi. Türk inkılabının vakarlı ve ahenkli ruhu, kendine layık ifadeyi çok daha canlı, çok daha şahsiyetli bir mimaride aramaktadır.

Genç adam, bunun ilk çizgilerini kendi içinde sezer gibi oluyor, fakat, muhayyelesi, bütün bir plana vücut verecek vuzuha bir türlü eremiyordu. O akşam, bir nevi buluğa eriş buhranım andıran bir tedirginlik içinde yattı. Döşeği üstünde, sağdan sola, soldan sağa dönüyor, bir türlü uyuyamıyordu. Karanlık bir kahos onu aman vermez kasırgası içine almıştı ve bunun ortasında, Selma Hanım'ın bakışları, Selma Hanım'ın gülüşleri birer şimşek gibi çakıp sönüyor, sönüyor, sönüyordu."

Bundan sonra şöyle gelişir roman. Devrimi herkesin kendine göre anlaması Neşet Sabit'in ıstırabıdır. Bir başka gün *"Bu ıstırabı herkes adına çekmekteyim."* der Neşet Sabit. *"Ben de herkesin arasında mıyım?"* der Selma. Neşet Sabit'in yanıtı *"Herkesten evvel."*

Selma ürperir.

Örneklerde gördünüz. Kişiyi yönlendiren güdücü örgeler nesnel durumdan, örgeden çıkıyor.

Güdücü örgede temel ilke budur. Bunu sağlamak için güdücü örgeden önceki konum, güdücü örgeyi sağlayacak bir biçimde oluşturulmalıdır. Güdücü örge bir yaşanmışlığın istenç dışı, bilinci kuşatmasıdır.

Dipnotlar

1. K. Marx-F. Engels, *Yazın ve Sanat Üzerine I*, Çev. Öner Ünalan, Sol Yayınları, Ankara, 1995.
2. Moissej Kagan, *Güzellik Bilimi Olarak Estetik ve Sanat*, Türkçesi Aziz Çalışlar, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1992.
3. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Panorama*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1971.
4. Kemal Bekir, *Mehmet Ağabey, Bütün Öyküleri*, Pencere Yayınları, İstanbul, 2006.
5. Adnan Özyalçıner, *Dükkan, Gözleri Bağlı Adam - Yağma*, Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul, 1996.
6. Orhan Kemal, *Çamaşırcının Kızı*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1998.
7. Cengiz Gündoğdu, *Aldatılmaktan Korkan Liberal*, İnsancıl Dergisi, s.176, 2005, İstanbul.
8. Ahmet Say, *Kocakurt*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2007.
9. Anton Çehov, *Maske, Bütün Öyküleri 2*, Türkçesi Mehmet Özgül, Cem Yayınevi, İstanbul, 2006.
10. G. Lukacs, *Avrupa Gerçekçiliği*, Çev. Mehmet H. Doğan, Payel Yayınevi, İstanbul, 1987.
11. Thomas Mann, *Mario ve Sihirbaz, Trajik Bir Gezi Yaşantısı*, Türkçesi Kamuran Şipal, Cem Yayınevi, İstanbul, 2004.
12. Memduh Şevket Esendal, *Ayaşlı ile Kiracıları*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2008.
13. Stendhal, *Kızıl ve Kara*, çev. Bertan Onaran, Payel Yayınevi, İstanbul, 2005
14. Tolstoy, *Anna Karenina*, Çev. Ergin Altay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
15. Dostoyevski, *Suç ve Ceza*, Çev. Ergin Altay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.
16. M. Ş. Esendal, *Demokratik Seçimler, Gödeli Mehmet*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2007.
17. Kemal Ateş, *Atike Teyzenin Kuyusu, Çürük Kapı*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2007.
18. Salim Şengil, *Göçük, Es Be Süleyman Es*, Dost Yayınları, Ankara, 1991.
19. Fahri Erdinç, *Yeşil Banknot, Destur Ya Sefalet*, Yordam Kitap, İstanbul, 2009.
20. Hagop Mıntzuri, *Beyaz Süpürge Çalıları, Ardımdan Fırat'ın Öte Yanı*, Çev. Silva Kuyumcuyan, Aras Yayıncılık, İstanbul, 1996.
21. Kemal Bekir, *Prens Ahmet*, a.g.e.
22. Güngör Gençay, *Gammaz, Değişken Yüzler*, Gerçek Sanat Yayınları, İstanbul, 2009.
23. Adnan Özyalçıner, *a.g.e.*
24. Demirtaş Ceyhun, *Cadı Fırtınası*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2009.
25. Cengiz Gündoğdu, *Kapaklanmayan Adam, Akanyıldız*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1996.
26. Tolstoy, a.g.e.
27. Dostoyevski, a.g.e.
28. Anton Çehov, *Küçük Köpekli Kadın, Bütün Öyküleri 8*, Türkçesi Mehmet Özgül, Cem Yayınevi, İstanbul, 2006.
29. Kemal Bekir, *Kanlı Düğün*, Pencere Yayınları, İstanbul, 2006.
30. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Ankara*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

Cumhuriyet Kitap Eki yönetmeni Turan Günay bir "iş" vermiş, "Kendi dosyanızı hazırlayın" demiş. Ben bunu nerden biliyorum, kendi dosyasını hazırlayan yazar, gelip bana anlatıyor. Turan Günay, bunun böyle olmadığını söyledi. Ekteki yazı bunun üstüne yazıldı.

9 Mart 2000

Cumhuriyet Kitap Eki'nin danışmanı Turhan Günay aradı. Telefonla. Şadiye hanım dışardaydı, telefonu ben açtım.

Turhan Günay, sözü, hiç sektirmeden, "Kitap Eki'ni siz mi hazırlıyorsunuz" dedi. "Nerden çıktı bu" dedim, "her şeyi biliyorsunuz da" dedi.

Her hafta *Cumhuriyet Kitap Eki*'inde dosya var ya, bu dosyaları, sanatçılar hazırlamıyormuş. Ben yanlış bilgilendiriliyormuşum. Sonra söz, *İnsancıl*'a geldi.

Hem *Cumhuriyet*'te, hem *Cumhuriyet Kitap Eki*'nde *İnsancıl*'a karşı özel bir tavır var. Turhan Günay'a söyledim bunu. *İnsancıl*'a özel tavır almayın dedim. Ayrıca yazarlara, şairlere haksızlık yapmayın dedim.

Turhan Günay bunların hiçbirini kabul etmedi.

Cumhuriyet Kitap Eki'nin kapaklarından yakınan biri, sırası geldikte kapak olmuş. Böyle söyledi Turhan Günay. Ben de "Benim böyle bir amacım yok" dedim.

Turhan Günay'a teşekkür ettim.

Şimdi burda bir düşüncemi söylemek istiyorum. Sokrates'in niye baldıran zehiriyle ölüme gönderildiğini iyi kavramak gerekir. Sokrates'i yargılayanlar, Sokrates'in de alışagelmiş biçimde davranacağını düşündüler. Ya kaçar, ya da hafif bir cezayı kabul eder.

Alışılagelmişlik buydu o dönemde. Sokrates, bu alışagelmişliği kırdı. Kaçmadı, sürgünü ya da küçük bir cezayı kabul etmedi.

Türkiye'de de eleştiriyi kimileri, kendine yol açmak için kullanır. O kişinin eleştirisini susturmak için yol açıldıkta, o kişi yola girer, susar.

Bu, alışagelmiş bir durum. Ama ben kendime yol açmak için eleştirmiyorum. Beni, alışagelmişlik içinde görenler ciddi bir yanılgı içindedirler.

Bakın, ben sanat eserinin ödüllendirilmesine karşıyım. Hayatım boyunca hiçbir kuruma ödül için başvurmadım. "Bana da ödül verin" diye eleştirmedim ödülleri.

Turhan Günay, "Beni de kapak yapın, benim için de dosya hazırlansın" diye onu eleştirdiğimi sanıyor.

Alışılagelmişin içinde düşündüğü için avutabilirdim kendimi. Ama böyle düşündüğü... o örneği bana verdiği için üzüldüm. "Bak o da eleştirdi ama sırası gelince kapak oldu" denmemeliydi bana.

Turhan Günay, alışılagelmişliği kıramadığı için yanlışını göremiyor... haksızlık yaptığını göremiyor. Düşüncemi bir kez daha söylüyorum. Ben yazarların, şairlerin tanıtılmasına karşı değilim. Yönteme karşıyım. Yazarın, şairin kendisi için dosya hazırlaması yanlıştır. Bu bir. Daha önemlisi diline karşıyım dosyaların. Dosyaların dili, edebi değil, reklam dili. İşte bugünkü *Cumhuriyet Kitap*'ın dili, *"Mezopotamya'daki kanlı gelenek ve... Ahmet Ümit."*

Daha kötüsü, söyleşisinden önce giriş yazısında şöyle deniyor. *"Ahmet Ümit, Türkiye edebiyatında polisiye romanın en önemli adı sayılıyor artık."*

Bir yazar tanıtılmıyor... pazara çıkan yeni bir ürün tanıtılıyor. Reklamcının meta tanıtımında kullandığı koşullandırıcı dil bu. Nerden biliyorsunuz Ahmet Ümit'in Türkiye edebiyatında polisiye romanın en önemli adı sayıldığını... üstelik "artık" bastırmasıyla.

O "artık" nerden çıktı. "En önemli" ile "artık" nasıl bir dil biçimi... bu dille n'apılmak isteniyor.

Düşünelim. Bir yazar, nasıl oluyor da, edebiyatın bir dalında "artık en önemli" oluyor. Bunu kim saptıyor... bu saptamanın ölçütü ne. Ahmet Ümit, "artık en önemliyse" önemliler kim, önemsizler kim.

Bir ara "Edebiyatımız önde geleni" demişti de, sormuştum, "arkadan geleni kim" diye.

Turhan Günay, edebi eserlerin tanıtımını meta diliyle yapıyor.

Ciddi bir zarardır bu edebiyata.

Cumhuriyet Kitap'ta bir sorun da şu. Yazarın bütün görüşleri doğruymuşcasına sunuluyor. "Artık en önemli" yazarımız Ahmet Ümit, bakın ne diyor, *"Ben şiddeti yazıyorum. İçimizdeki şiddeti; tarih boyunca insanın insana, toplumun topluma, toplumun insana uyguladığı şiddeti."*

Devam ediyor Ahmet Ümit, *"Yani bize dışardan gelmediğini, içimizde, genlerimizde, güdülerimizde yer aldığını..." Ahmet Ümit'e göre, içimizdeymiş şiddet. "Kuşkusuz" diyor, Ahmet Ümit, "bu içimizdeki şiddeti, sömürücü, ırkçı, faşist, totaliter sistemler kendileri için en iyi biçimde kullandılar."*

Faşizm, "içimizdeki şiddetle" aklanıyor. Şimdi bu kitap tanıtımı mı oluyor. Kaç okurun bana telefon ettiğini... "Hocam, n'oluyor bu *Cumhuriyet*'e" dediğini biliyor mu Turhan Günay.

Bakın, ne diyor bir bilim emekçisi, *"Savaşmak, başkalarını öldürmeyi amaçlamak, hayvanların ya da ilkel denen insanların özünde yoktur. Üretim ve tüketimin ortak, üyelerin eşit ve özgür olduğu örgütlenmelerde ne jandarma vardı ne polis, ne asker ne de soylular sınıfı.*

Toplumsal servetlerin birkaç kişinin elinde toplanmaya başlaması, yani devlet'in ortaya çıkmasıyladır ki, savaşmak ve saldırmak zorla resmi insan davranışı dönüştürelerek kitlelere benimsetilmeye çalışılmıştır." (Serol Teber, Davranışlarımızın Kökeni, Sorun Yayınları, İstanbul, 1978)

Daha bitmedi. Bakın ne diyor, "artık en önemli yazarımız" Ahmet Ümit, *"... cinayetin bir suikast olarak yaygınlık kazanması Hasan El Sabah'la başlar. Hasan El Sabah ve Haşhaşin çetesi korkunç cinayetler işlemiş, suikastlar düzenlemişlerdir."*

Ahmet Ümit'in bu yorumu *"bağnaz ortodoks (sunni) İslam'ın tarihi yorumlama tarzıdır."* (Faik Bulut, İslam Bahçesindeki Hizbullah, Berfin Bahar, S.25)

Faik Bulut, Hasan Sabbah için şöyle diyor, *"Hasan Sabbah, (...) eli kanlı, komplocu bir çetebaşı değildir, aksine okul arkadaşı Ömer Hayyam kadar hem metafizik, hem de akılcıdır, tarihte ilerlemeye hizmet etmiştir."*

Doğrudur. Hasan Sabbah, bir fedailer kümesi oluşturup siyasi suikastler gerçekleştirmiştir. *"Dikkat edilirse başta Selçuklu veziri bağnaz şafii Nizamülmülk olmak üzere daha çok egemen sınıf mensuplarıyla aristokratları veya saraya hizmet etmiş komutanları hedef almış suikastlerdir bunlar. (...) Hasan Sabbah yandaşlarının 'ayfonkeş' oldukları yolundaki iddia da tarihsel gerçeklerin çarpıtılmasıdır."*

Ahmet Ümit, faşizmi insan genine sokuyor. İnsanın şiddetten kurtulamayacağını söylüyor. Genlerimize şiddeti, faşizmi sokarsan tabii sonuç bu olur. Ama bu, son milimetresine kadar yanlış, bütünüyle insanı aşağılayan, insana hakaret eden bir görüş.

Bu görüş, roman biçimine getirilebilir. Ahmet Ümit'in yaptığı bu. İyi ama *Cumhuriyet Kitap*, insana hakaret eden bu romanı yüceltiyor.

Cumhuriyet'in kuruluşundan beri, Türkiye'de İslamın ortodoks, bağnaz sünni yorumuna karşı mücadele veriliyor. İlhan Selçuk *Cumhuriyet*'te bu mücadeleyi veriyor. Buna karşı *Cumhuriyet Kitap*, ortodoks, bağnaz, sünni yorumlara kanal açıyor.

Afşar Timuçin, *"Yaratıcı etkinlik, insanı, insana göstermeye yönelik bir etkinliktir"* diyor. Doğrudur bu. Ahmet Ümit, insanı, insana göstermiyor. İnsanı çarpıtıyor. Çarpık çurpuk bir insanı, insana gösteriyor. "Senin genlerinde şiddet var,

sen busun" diyor. Bilime, insanlığın serüvenine aykırı bir görüşü romanlaştırıyor. Sonra bu roman *Cumhuriyet Kitap*'ta satması için yüceltiliyor.

İnsanın her dakika aşağılandığı, itildiği, kakıldığı bir dönemde yaşıyoruz. Tarihin bireyselleştirildiği... insana çöplük diye bakıldığı bir dönemdeyiz.

Böyle bir dönemde sanatın işlevi n'olmalıdır. İnsanı aşağılayan, faşizmi genlerde gösteren bir roman yüceltiliyorsa *Cumhuriyet Kitap*'ta, bu, şunu gösterir. Sanatın işlevi doğru kavranmamış.

Sanat tırıl bir iş değildir. Sanat, insandan intikam alınan yer değildir. Sanat önemli bir iştir. Sanat, insanla yüzyüze gelmektir.

Cumhuriyet Kitap, doğru bir kavrayışla sağlıklı bir yöntemle yayın çizgisini düzeltmelidir.

Afşar Timuçin, *"Sanat, insanlar arasında bağları güçlendirecek, insanları birbirine bağlayacak, onlara ortak bir geçmişin ve ortak bir geleceğin sorumluları olduklarını duyuracak tek ortamdır"* der.

Adam, insanı kavramaktan aciz. İnsanla yüzleşmeyi göze alamıyor. Ordan burdan derlediği sakat görüşlerle bir roman yazıyor. Sanat ortamını satış merkezine çeviriyor. İşte burda *Cumhuriyet Kitap*, satış merkezindeki metayı, paraya çevirecek işlev yüklenmemeli.

Turhan Günay, *Berfin Bahar*'da çıkan yazımı okudu. Kızdı bana. Sinirlendi. Telefonla aradı beni. Turhan Günay'ın kızmasına, sinirlenmesine sevindim. Çünkü çok kişi nasıl söylenirse söylensin, söyleneni sünger gibi sindiriyor. Turhan Günay sindiricilerden değil. Bu, umudumu kamçıladı. Bu umutla yazıyorum. Turhan Günay yazdıklarım üstüne düşünecek diyorum.

Cumhuriyet Kitap, meta pazarına dönüştürülen edebiyat ortamından çekilmeli. *Cumhuriyet Kitap*, metanın paraya dönüştürülmesini hızlandıran bir organ olmamalı.

Not: Bu yazıdan sonra şöyle bir olay oldu. Bir yazar dosya hazırlamış, göndermiş, yayımlandı *Cumhuriyet Kitap Eki*'nde. Meğerse bütün yazıları kendi yazmış, tanıdığı yazarların adını da koyuvermiş. O yazarlar, biz bu yazıları yazmadık, demesiyle olay ortaya çıktı. Turhan Günay çok kızdı buna. Kızmasını seviyorum Turhan Günay'ın... Bu yüzden arayıp "N'aber" demedim.

Yıldız Güncesi, İnsancıl Dergisi, Mayıs 2000, Sayı: 115

ÇATIŞMA

Önce *Pospelov*'un *Edebiyat Bilimi*'nden (1) bir alıntı. *"Epik ve dramatik eserlerde, kişilerin zaman ve mekan içinde uzanan eylemleri gösterilir; onların yaşamlarında geçen olaylar sergilenir (...) işte sanatsal yaratışın bu yanını (yani, genellikle kahramanların edimlerinin sonucu olan olay akışı ya da daha doğru bir deyişle: Gösterilenlerin zaman ve mekan içindeki dinamiğini / suje terimiyle dile getiriyoruz."*

Pospelov Suje ve Çatışma başlığı altında şunları söyler, *"Suje'nin en önemli işlevi, gerçekliğin içindeki çelişkileri açığa çıkarmak, yani çatışmaları (Hegel'in deyişiyle; çarpışmaları) ortaya koymaktır. Çatışma, epik ve dramatik eserlerin önemli bir yanını oluşturur. Çatışmaların niteliği, eserin sorunsal kapsamının bir türevidir."*

Hegel'in çatışmaya çarpışma dediğini söylüyor *Pospelov*. O zaman *Hegel*'e bakalım, nedir çarpışma.

Hegel, Estetik'te (2) çarpışma için şöyle der, *"... çarpışma, temelini, olduğu gibi kalamayacak, ama açılmak zorunda olan bir ihlalde bulur."*

Çatışma, *Hegel*'in dediği gibidir. Bir durum vardır. Bu durumun açılması gerekir, burda çatışma başlar.

Pospelov, çatışmaları şöyle sıralar, *"... değişik toplumsal gruplar, katmanlar, sınıflar, boylar, uluslar ve devletler arasındaki çelişkiler"*, çatışmaları doğurur. Buna karşılık der *Pospelov*, *"toplumsal çelişkilerin suje içinde yer alışı, bir ışığın kırılarak yansıması gibi dolaylı yoldan, kişisel ilişkiler üzerinden bireysel çatışmalar prizmasından geçerek de olabilir."* (3)

Çatışmayı dört kümede ele alacağım. Şöyle:

-Kendiyle Çatışmalar

-İkili Çatışmalar

-Sınıf Çatışmaları

-Doğa Çatışmaları

Çatışmalar çeşitli nedenlerden kaynaklanabilir. Sınıf çatışmaları, doğa çatışmaları nesnel bir nedene dayanır. Kişinin kendiyle çatışması nesnel bir nedene dayanmalıdır.

Kişinin Kendiyle Çatışması

İlk örnek *Tolstoy*'un *İvan İlyiç'in Ölümü* (4) adlı yapıttan. İvan İlyiç yargıçtır. Sayrı olmuştur. Ağrıları git gide artmaktadır. Bu arada kendiyle hesaplaşır.

"Fısıltıyla;

-Git de yat, Gerasim... dedi.

-Zararı yok... Otururum.

-Hayır, git.

Bacaklarını indirdi, kolunun üstüne yan yattı. Kendine çok acıyordu... Gerasim'in bitişik odaya gitmesine kadar zor bekleyerek çocuk gibi hüngür hüngür ağlamaya başladı. Zavallılığına, korkunç yalnızlığına, insanların, Tanrı'nın acımasızlığına, Tanrı'nın belki de yokluğuna ağlıyordu... 'Bütün bunları niçin yaptın? Niçin beni bu duruma getirdin? Ben ne yaptım da bana bu acıları çektiriyorsun?...'

Sorularına yanıt beklemiyordu. Yanıt alamayacağı için de ağlıyordu. Ağrılar gene depreşti, ama o kıpırdamıyor, kimseyi yardıma çağırmıyordu. Kendi kendine 'Haydi daha vur!... Ne duruyorsun? Vursana!... Ama neden? Ben sana ne yaptım?...' diyordu.

Sonra sustu, yatıştı. Yalnızca ağlaması değil, soluk alması bile durdu; dikkat kesilip dinlemeye koyuldu. Dinlediği şey bir ses, bir konuşma değildi; ta derinden gelen, düşüncelerin kıpırdanışını dinliyordu sanki.

-Ne istiyorsun?

Ruhu ona açıkça böyle sesleniyordu.

-Ne istiyorsun? Ne istiyorsun? diye üsteledi birkaç kez daha.

O zaman İvan İlyiç:

-Ne mi istiyorum? Acı çekmemek. Yaşamak, dedi.

Sonra yeniden dinlemeye başladı. Öyle dikkatli dinliyordu ki, ağrıyı bile hissetmez olmuştu.

Ruhunun sesi:

-Yaşamak mı? Nasıl yaşamak? diye sordu.

-Eskiden nasıl yaşıyorsam öyle. Rahat, tatlı...

-Eskiden rahat, tatlı mı yaşıyordun?

İvan İlyiç hayalinde tatlı yaşamının en iyi zamanlarını gözden geçirmeye başladı. İşin tuhafı, tatlı yaşamının en beğendiği dönemleri şimdi ona eskisinden çok farklı gözüküyordu. Çocukluğu dışında yaşamının en zevkli anıları bile değerini yitirmişti. Yalnızca orada, çocukluğunda, gerçekten tatlı olan, o çağı yeniden döndürebilse, yaşamaktan zevk alacağı çok şeyler vardı. Ama bu zevkleri tadan adam o değildi artık... Sanki başka birine ait anılardı bunlar.

Bugünkü İvan İlyiç'in ortaya çıktığı dönem başlar başlamaz, o zaman sevinç dolu görünen her şey şimdi gözünde eriyor, eriyor; çoğu kez iğrenç duruma geliyordu.

Çocukluğundan uzaklaşıp bugüne yaklaştıkça sevinç diye bir şey kalmıyor ya da sevinç olma niteliğini yitiriyordu. Bu dönem Hukuk Okulu'yla başlıyordu. O zaman gerçekten tatlı olan bir şeyler vardı gene de. Neşe vardı, arkadaşlık vardı, umut vardı... Ama üst sınıflarda bu tatlı anlar iyice seyrekleşiyordu. Sonra, valinin yanındaki ilk görevi sırasında yeniden güzel bir dönem başlıyordu. Ancak İvan İlyiç'i bu dönemde en çok heyecanlandıran, kadın sevgisiyle ilgili anlardı. Sonra her şey karışıyor, iyi zamanlar yeniden seyrekleşiyordu. Daha sonra büsbütün azalıyor, böylece gitgide azalmasını sürdürüyordu.

Hiç beklemediği anda karşısına çıkan evlilik, karısının yapmacık davranışları... Ve o öldürücü çalışma isteği, o para hırsı; böylece geçen bir, iki, on, yirmi yıl... Yıllar ilerledikçe ağırlık omuzlarına daha çok biniyordu. Meğer başarılı bir yolda yürüdüğünü sandığı halde başarısızlığa doğru dörtnala koşuyormuş da haberi yokmuş. Gerçekten de öyleydi. 'Başkalarının gözünde iyi yaşıyor görünürken hayat ayaklarının altından kayıp gidiyormuş... Şimdi de ölmeye hazırlan bakalım.'

Ama bunun anlamı ne? Neden böyle oluyor? Olamaz, yaşam böylesine anlamsız, böylesine çirkin olamaz! Yaşam gerçekten böylesine çirkin ve anlamsızsa, bu, ölmek için bir neden mi? Hem de böyle acıdan kıvranarak?... Başka bir iş var bunun içinde...

'Belki de gerektiği gibi yaşamadım?' diye geldi aklına. Kendi kendine, 'Ama nasıl olur, her şeyi gerektiği gibi yaptım,' dedi.

Sonra yaşam ve ölüm bilmecesinin bu biricik çözümünü, olmayacak bir şeymiş gibi hemen kafasından kovmaya çalıştı.

'Peki, şimdi istediğin nedir? Yaşamak mı? Nasıl yaşamak?...' Mahkemedeki mübaşirin: 'Mahkeme başlıyor!' diye bağırdığı zamanki gibi mi?

'Mahkeme başlıyor, mahkeme başlıyor,' diye üsteledi kendi kendine. 'Al işte sana mahkeme!'

-Ama ben suçlu değilim! diye bağırdı öfkeyle. Niçin yapıyorsunuz bunları bana?

Ağlamayı kesti, yüzünü duvara döndürerek hep aynı şeyi düşünmeye başladı: 'Nedendir bu korkunç acılar? Nedendir? Ha?...'

Ne kadar düşünürse düşünsün, soruları yanıtsız kalıyordu. Her zaman olduğu gibi, gerektiği biçimde yaşamadığı aklına gelince hemen doğru yaşadığını söyleyerek bu garip düşünceyi zihninden atıyordu."

Lukacs, İvan İlyiç için şöyle der, "*... Tolstoy'un yaratma yeteneği, ölmekte olan İvan İlyiç'in kaçınılmaz yalnızlığını nerdeyse Robinson Cruose benzeri bir ıssız adaya döndürür -bir korku adasıdır bu, anlamsız bir yaşamdan sonra korkunç bir ölüm adasıdır- ve insani ilişkileri ileten bütün o kişilere, nesnelere korkunç karanlık bir şiirsellik verir. (...) burada her nesne, kapitalist toplumda insan yaşamının ruhsuzlaştırıcı boşluğunu ve faydasızlığını açık ve şiirsel bir biçimde dile getirir.' (5)*

Dostyoyevski'nin *Suç ve Ceza* (6) adlı yapıtına geldikte... Raskolnikov, insanları, insanlar, olağan olmayan insanlar diye ikiye ayırır. Olağan olmayan insanlar, söz gelimi Kepler, Newton, özellikle Napolyon. Ülküleri uğruna suç işlemeye hakları vardır. Tefeci kadınla kardeşini öldürmeden önce şöyle düşünür. Tefeci, Napolyon'un önünü kesseydi, Napolyon, bir saniye düşünmeden öldürürdü tefeciyi.

Raskolnikov'da kızkardeşini, annesini yoksulluktan kurtarmak, üniversiteyi bitirmek, mutlu olmak için öldürür tefeci kadınla kardeşini. Onların parasını alarak ülküsünü gerçekleştirecektir.

Raskolnikov, tefeci kadınla kardeşini öldürmüştür. Tefecide rehin bıraktığı eşyaları vardır. Bu sorunu konuşmak için Razumihin'le sorgu yargıcı Porfiriy'in evine

giderler. Ancak, tefeciye rehin bırakanların hepsi durumu bildirmiştir, bir tek Raskolnikov başvurmamıştır. "Biraz rahatsızdım da" der başvurmamanın gerekçesi olarak.

Raskolnikov'un sinirleri bozuktur. Sorgu yargıcının evindeki konuşmalardan kuşkulanır.

"Düşünceler burgaç gibi dönüp duruyorlardı Raskolnikov'un kafasının içinde. Sinirleri çok bozuktu.

'İşin asıl önemli olan yanı da niyetlerini gizlememeleri, düşündüklerini açık açık dökmeleri ortaya! Beni hiç tanımıyorsanız Nikodim Fomiç'le ne diye söz ediyorsunuz benden? Beni av köpekleri gibi izlediklerini gizlemeyi düşünmüyorlar bile! (Öfkeden titremeye başlamıştı Raskolnikov.) Açıktan açığa tükürüyorlar yüzüme! Hadi indirin vuruşunuzu, kedinin fareyle oynadığı gibi oynayın benimle. Bu yaptığınız doğru değil Porfiriy Petroviç. Belki izin de vermem buna efendim!... Kalkarım ayağa, gerçeği haykırırım yüzünüze, o zaman anlarsınız sizi nasıl küçümsediğimi!... (Güçlükle soluk alıyordu.) Ya bu bir kuruntumsa benim, bana öyle geliyorsa? Ya bir hayalse bunlar, ya yanılıyorsam, ya bu işlerde acemiliğimden öfkeye kapılıyorsam, bu alçak rolümü kaldıramıyorsam? Belki de bir art niyetleri yoktur? Söyledikleri hep olağan şeyler. Ama gene de bir şeyler var... Bir insanın her zaman doğal olarak söyleyeceği şeyler, ama gene de bir şeyler var sanki... Niçin üstüne basa basa 'onun evindeydi' dedi öyleyse? Niçin Zamyetov kurnazca bile konuştuğumu eklemek gereğini duydu? Niçin böyle konuşuyorlar benimle? Evet, konuşma tavırları değişik... Peki ama Razumihin de burada, o niçin farkında değil bir şeyin? Bu görülmemiş geveze hiçbir zaman bir şeyin farkında olmaz zaten! Gene titremeye başladım işte!... Demin göz mü kırpmıştı bana Porfiriy? Kırpmamış mıydı yoksa? Saçmalıyorum galiba gene? Niçin göz kırpsın ki bana? Sinirlerimi bozmak, ya da beni sinirlendirmek mi istiyorlar yoksa? Ya hepsi benim kuruntum, ya da biliyorlar... Zamyetov da çok anasının gözü... Gerçekten öyle mi Zamyetov! Bir gecede değişmiş düşünceleri! Değişeceği içime doğmuştu zaten! O kendi evinde gibi rahat burada, bense ilk kez geliyorum. Yabancıdan saymıyor onu Porfiriy. Arkasını ona dönüp oturabiliyor. İyi anlaşmışlar! Kesin, böyle iyi anlaş-

mış olmaları benimle ilgili! Biz gelmeden önce benden söz ettiklerine kalıbımı basarım!... Oraya gittiğimden haberleri var mıdır acaba? Elimi çabuk tutmalıyım!... Kendime yeni bir kalacak yer aramaya çıktığımı söylediğimde farkına varmadı, anlamadı... Oysa bilerek öyle söylemiştim. İleride işime yarayacak!... Yani kendimde değilken!... Ha, ha, ha... Dün akşam olanların hepsini biliyor! Annemin geldiğinden haberi yokmuş!... Kocakarı kurşun kalemle tarihini bile yazmış!... Boşversenize! Faka bastıramazsınız beni! Durun bakalım, bunların hiçbiri kamt sayılamaz henüz. Hayallerden söz ediyorsunuz! Gerçek bir delil gösterin bana! Kocakarının evine gitmiş olmam da bir delil olamaz! Boş laf! Bunların yanıtları hazır bende... Oraya gittiğimden haberleri var mı dersin? Bunu öğrenmeden gitmeyeceğim buradan! Niçin geldim ben buraya? Ama şimdi öfkelenmem bir delil sayılabilir... Öf, ne bozuldu sinirlerim! Ama belki de iyi oldu. Hasta rolü yaparım... Beni yokluyor... Şaşırtacak beni. Niçin gelmiştim ben buraya?'

Bütün bunlar bir anda geçmişti aklından."

Yakup Kadri'nin *Panorama* (7) adlı yapıtında Halil Ramiz'e bakalım. Halil Ramiz milletvekilidir. İlk dönem Meclis'teki konuşmalarıyla Mustafa Kemal'in gözüne girer. Nerdeyse her gün sofraya çağrılır. Ancak Halil Ramiz, yapılanları yeterli görmemektedir. Anadolu, "tüyler ürpertici bir facia sahnesidir", "şişkin karınlı, incecik bacaklı çocuklar, sıtmadan dudakları bembeyaz genç kızlar, trahomlu delikanlılar"la ülke iyi durumda değildir. "Kemalizm inkılabı tepesi yerde, temelleri havada ve her an" devrilecek gibidir.

Halil Ramiz "İnkılap davasında" dik kafalıdır, doktrincidir. Buna karşılık devrimler bitti, işimize bakalım, diyen geniş bir küme vardır. Bu küme Halil Ramiz'den rahatsızdır. Halil Ramiz susturulmalıdır. Köşkten uzak tutulmalıdır.

Yakup Kadri, Halil Ramiz'le devrimlerin yalpalayışını verir. Halil Ramiz'in çelişkileri devrimin çelişkileridir.

"Halil Ramiz, içini kemiren zehri ne kadar gizlemeye çalışsa bunun acısı bir tarafından mutlaka dışarıya sızıveriyordu. Merkez İdare Heyeti'nden ayrıldığı günden beri sudan çıkmış balığa dönmüştü ve bu hali en vurdumduymaz kimselerin bile gözüne çarpacak kadar belliydi. Kendisi de bunun böyle olduğunu hissediyor; bu yüzden yüreğindeki

tedirginlik artıkça artıyordu. Öbür yandan içinde yaşadığı muhitin kendisine karşı gittikçe bulanıp sertleşen havası da onun bu çetin durumdan kurtulmak ve eski ruh muvazenesine kavuşmak yolundaki azim ve iradesini her gün biraz daha eğip bükmekte, gevşetip yumuşatmaktaydı. Halil Ramiz işte asıl bundan korkuyordu. Nasıl? Kendi hakkında söylenen yalanları, edilen iftiraları, hiçbir mukavemet, hiçbir reaksiyon göstermeden yalayıp yutacak ve kabahat işlemiş bir mektep çocuğu gibi Meclis sıralarındaki yerinde sus-pus olup oturacak mıydı? Fikri şerefini ve siyasi haysiyetini yalnız, Merkez İdare Heyeti'nden çekilmek jestiyle kurtarmış olduğuna mı kaniydi? Hayır, bin kere hayır! Merkez İdare Heyeti'nden kendisi mi çekilmiş, yoksa kolundan tutulup dışarıya mı atılmıştı? Bunun bile çok kişi farkında değildi. Genel Sekretere yazdığı o şiddetli istifa mektubu ikisinin arasında gömülüp kalmıştı. Hâlâ birçok yüksek makamlara başvurarak ısrar ve inatla istemekte devam ettiği Parti divanı toplantısına dair ne bir vait, hatta, ne de bir cevap almıştı. Son olarak bu talebini ilk gurup içtimaında açıktan açığa tekrar etmeyi kuruyordu ve bundan ne çıkacağını pek bilmemekle beraber, hiç değilse, kürsüden biraz içini dökmek fırsatını bulurum, sanıyordu. Lakin, içini kimlere dökecekti? Kime dert anlatabilecekti? Neşet Sabit gibi en yakın birkaç fikir arkadaşı, birkaç dert ortağı bile ondan bucak bucak kaçtığı, onu görüp dinlemekten çekindiği şu sırada o kabataslak kütlenin içinden hangi insaf sahipleri, hangi beklenmedik dostlar onun sözlerine kulak asmak lütfunda bulunacaktı? Halil Ramiz, şimdiden çok iyi tahmin ediyordu ki, kürsüye çıktığı zaman türlü türlü renkleri ve biçimleriyle bir sürü hareketsiz insan yüzü mozayikinden örülü bir duvarla karşılaşacaktır. Ne kadar nefes tüketse, ne kadar bağırıp çağırsa nafile... Bu duvar ona hiçbir yankı vermeyecekti. Fakat Halil Ramiz buna da razıydı. 'Her halde söyleyeceğim sözlerden kulaklarda yine bir şey kalır.' diyordu.

Ya hiç söz söyletmezlerse? Ya kaç kere, başkalarına yapıldığı gibi, ona da kürsüye çıkmak ve ağzını açmak imkanı verilmezse? Çünkü bu hakkın, bu 'söz hürriyeti hakkı'nın kullanılması da birtakım bürokratik kayıtlara, şartlara tabidir. Başkan sorabilir: 'Hangi mevzuya dair söz istiyorsunuz?' ve Halil Ramiz: 'Şahsıma ait bir meseleye' ya da

'Partinin iç tüzüğüne dair' tarzında bir cevap verince, 'Bugünkü gündemde böyle bir madde yoktur!' diyebilir ve aynı zamanda içtima salonunun her yanından, 'Evet, gündemde yoktur, gündemde yoktur, olamaz!' sesleri yükselebilir. Haydi, farzedelim ki Başkan, boş bulunup Halil Ramiz'e kürsüye gelmek müsaadesini verdi. Bununla da iş bitmezdi. Zira, her vakit disiplin namına hareket etmesini seven Genel Sekreter, kendi izni ya da tasvibi olmaksızın atılacak herhangi bir adımı bir isyan teşebbüsü telakki eder ve bunu daha başlangıçta -sağdan soldan bağırmalar, çağırmalar ya da sıra kapaklarını vurmalar şeklinde- disiplin anlayışıyla hiç de alakası olmayan birtakım birleşik feveranlar çıkararak önlemenin yolunu bilirdi.

Halil Ramiz, bir yandan yemeğini yer, öbür yandan sofra arkadaşlarıyle konuşurken zihni hep bu meselelerle meşguldü. Onun içindir ki, ara sıra, iki kardeşten birinin sorduğu bir suale cevap vermeyi unutuyor ya da öbürünün bir sözüne, 'Evet!' demek lazım gelirken, ağzından yersiz bir 'Hayır!' çıkıveriyordu.

Kimbilir, içi ne kadar ferahlanırdı, kendini ne kadar bahtiyar hissederdi, şu yanında oturan genç adam, fikirlerini ya da hırslarını istediği gibi yazıp yayabildiği zamanlar!... Halil Ramiz birdenbire, böyle bir düşünceye düştü ve yüreği benliğinin ta derinliklerinden gelen bir hürriyet sevdası ile gizliden gizliye tutuşmaya başladı. Gerçi, o, öteden beri Parti içinde serbest münakaşanın, serbest tenkidin daimi taraftarlığını etmiş ve bu fikrini fırsat düştükçe şeflerin önünde bile söylemekten çekinmemişti. Şefler? Lakin, niçin bunların ikisinden birine başvurmayı düşünmemişti? Şimdiye kadar en geniş, en müsamahalı anlayışı daima onlarda bulduğu halde nasıl olmuştu da bu davasını ta ilk gününden onların önünde müdafaa etmek aklından geçmemişti? Halil Ramiz, pek yanlış bir yola sapmış olduğunu ancak şimdi anlıyor ve artık geriye dönmenin imkanı kalmadığını da görüyordu. Gerçi, bu yolun ortasında hatasını anlayıp hem Genel Başkana, hem de Başbakana mektupla bütün meseleyi -baştan sonuna kadar- açıklamış ve onlardan kendini müdafaa edebilmek için bir Parti divanı toplantısına delaletlerini rica etmişti. Fakat bunu yaptığı zaman, iş işten geçmiş bulunuyordu. Genel Sekreter, kendisine verilen o zehir zemberek istifanameyi, hemen ya-

zıldığı günün akşamı, lazım gelen tefsirlerle Şef'e arzetmiş ve İçişleri Bakanı da aynı akşam 'Halil Ramiz meselesi'ne dair elinin altında bulunan resmi malumatı kendi mütalaalarıyle tuzlayıp biberleyerek sofranın üstüne sermekte kusur etmemişti: Halil Ramiz, bu sahnenin nasıl geçtiğini, -o mecliste hazır bulunan ahbaplarından birinin ağzından dinlediği için- pek iyi biliyordu. Gerçi Parti ve Meclis muhitinden olmayan, meselenin esasına da tam bir vukufu bulunmayan bu ahbabı görüp işittiklerini kendisine epeyce karışık ve eksik bir tarzda anlatmıştı. Fakat, aynı yerde, aynı sofra başında, yıllardan beri buna benzer nice olayı yakından görmüş olan Halil Ramiz, kendi kuyusunun ne kadar maharetle kazıldığını, aleyhinde neler söylenip neler yapıldığını şahsi tecrübelerine dayanarak kolayca gözünün önüne getirebiliyordu. Zaten bu iş için zemin çoktan hazırlanmış değil miydi? Aylardan beri Çankaya'ya çağırılmamasının sebebi de bundan başka neye atfedilebilirdi? Evet, Halil Ramiz, içinde bocalayıp durduğu şu acayip çıkmaza birdenbire düşmemişti. O çoktandır, etrafını gizliden gizliye, sinsi sinsi çevirmekte olan bir demir çemberin ortasında gözü bağlı dolaşıp durmaktaydı. Bu çember darala darala, sıkışa sıkışa nihayet onu kıskıvrak kavrayıverince, neye uğradığını bilememiş, çırpınıp tepinmeye başlamıştı. Bir demir çember!... Lakin, bu demir çember ne gibi bir politika ihtirasının ateşinde dövülmüştü? Halil Ramiz'in, kimseye bir kötülük ettiği, kimseyle bir ikbal ve mevki rekabetine giriştiği yoktu. Şef'e ve onun koyduğu yüksek inkılap prensiplerine sadakatten bir saniye ayrılmış değildi ve şimdiye kadar bu sadakatine karşılık hiç kimseden herhangi bir mükafat da beklememişti. Çünkü, bu prensipler onun kanı ve canıydı; çünkü Halil Ramiz, bu prensiplere, en tatlı rüyalarını gerçeğe çıkaracak ve milli kudrete yüzyıllardan beri mahrum kaldığı yaratma hamlesini verecek tılsımlar gözüyle bakıyordu.

Genç mebus, kendi kendini böylece tahlil etmekteyken birdenbire durdu, içinden: 'Sanırım ki, en büyük kusurum da bu olmuştur!' dedi ve bundan birkaç ay evvel, (...)de, Millet Bahçesi'nde Neşet Sabit'in kendisine söylediği şu sözleri hatırladı: 'Bir inkılap yalnız mücerret prensiplerden teşekkül etmiş ideolojik bir mefhum değildir. Bunun bir de politika ve taktik tarafı vardır ve hiçbir inkılap hareketinin bunlara

dayanmadan yürütüldüğü görülmemiştir. Politikada ise esneklik esastır.' O zaman, oportünizm'in bayağı bir tarifi olarak dinlediği bu lakırdılarda, şimdi, şahsiyetindeki eksiklikleri merhametsizce meydana vuran bir aydınlık buluyordu. Evet, hep inkılabın mistiği içinde bir somnambül gibi gözü kapalı yürümüş, yürümüş ve bu son olayın sarsıntısıyle uyanır uyanmaz kendini güden rüyayla hiç münasebeti olmayan bir dünyanın alacalı kalabalığı ortasında ne yapacağını şaşırıp kalmıştı."

Sait Faik, Havuz Başı (8) adlı öyküsünde "yaşı başını almış bir adamın" aşkını anlatır. Bu aşk belki de karşılıksızdır, dahası, kız bundan habersizdir.

Sait Faik, insani bir duyguyu, bu duygunun belirsizliğini, çatışkılarla gösterir. Bu öyküde dikkat edilmesi gereken bir başka nokta şudur. Öykü koşut kurguyla yazılmıştır.

"Beyazıt havuzunun kenarındaki kanepelerden birine oturmuş, sizi bekliyorum. Yaşını almış bir adamın yirmi yaşındaki çocuk kederlerini, sevinçlerini yaşaması ne demektir, diye düşünüyorum: Belki bir, geç olma hadisesi. Belki de bir çeşit hazları, kederleri, çocuklukları uzatma temayülü. Ama bu uzayan yaz, kışın gelmeyeceğine alamet değil. Kış müthiş olacak, kar yolları kapayacak, bembeyaz ovada ölülük uzayıp gidecek...

Sizi bekliyorum. Sizi göreceğim; içimde bir şey koşacak. Siz görmeden geçeceksiniz. Ben kederle sevinci duyup dalacağım istediğim aleme. Dünyayı yeniden kederlerle kuracağım. Sonra çarşılardan çarşılara, insan sesleri arasında, her şeyi sizinle kurulmuş bir şehirde dolaşacağım.

Herkesler geçti, siz geçmediniz. Yüzünüzü göremedim. Bayramım, çocukluk bayramım salıncaksız geçmiş gibi gözüme yaş doldu.

Soğuktan mı titriyordum, yoksa heyecandan, üzüntüden mi, bilmem. Havuzun suyu bulanık. Kapının saatleri 12'yi geçmiş. Kanepelerde kimseler yok. Tramvay ne fena gıcırdadı! Tramvaydaki adam bir tanıdık mıydı, acaba? Ne diye öyle dönüp dönüp baktı?... Yoksa kimseciklerin oturmadığı kanepelerde bu saatte yalnız bir başıboşlar mı oturur? Kimseler aşık değil mi bu şehirde? Kimseler, bir meydanın ka-

nepesinde kimseyi beklemeyecek mi, yüzünü bir dakika görmek için kimsenin?

Önce yanımdaki kanepeye oturdular. Biri kadın, öteki erkekti. Erkek bana gülümsedi. Halim yok gülmeğe; yoksa tatlı tatlı gülümsemesine karşılık verilmeyecek adam değildi. Bu selam yerine geçen gülümsemeye neden cevap vermedim? Sizi bekliyordum. Hâlâ sizi bekliyordum. Belki de, bugün, bu saatte buradan çıkmayacaktınız... Yoksa hasta mıydınız?

Bir ara bir başkasında saçlarınızı, yürüyüşünüzü seyreder gibi olmuş, siz olmadığınızı görünce yeniden merak etmiş, üzülmüş; sonra, belki de benim burada oturduğumu tahmin etmiştir de öteki kapıdan çıkmıştır, şüphesine düşmüştüm. Bu şüpheden çabucak caydım. O kadar ehemmiyet verilmeğe değer miydim?

Ya hasta iseniz!...

Sanki hasta idiniz. Koşup yatağınızın başucuna gelmiştim. Gözlerinizi açtınız. Alnınız terli idi. İki açıksarı tel terli alnınızın üstüne yapışmıştı. 'Ateşim düşmüyor' demiştiniz. Şehre koşmuştum. Karaborsalardan ilaçlar getirmiştim. İyileşmiştiniz. Rıhtım boyunca yürümüştük. Taze, kırmızı idiniz. Alnınız terli idi. Gülüyordunuz. Alay ediyordunuz. Koşuyordunuz, yakalayamıyordum. Allah esirgesin! Hasta olmayın!

Dört beş saniye içinde bunları düşündüğümden adamın selamına karşılık vermemiştim. Dört beş saniye bir gecikmeden sonra ben de güldüm. Bunun üzerine adam yerinden kalktı, yanıma geldi.

-Bu caminin ismi ne?

Bir türlü bulamadım caminin ismini, dersem, inanır mısınız? Hâlâ sizinle beraberdim. Hayır, hasta filan değildiniz, çok şükür! Beni görmemek için arka yollardan gidişinizi görür gibi oldum. İçimi mütevekkil bir sıkıntı sardı. Kızamıyorum size... Dünyaya kızıyorum. En iyi arkadaşıma kızıyorum. -Yok a...- Bu mayıstan başka her şeye benzeyen soğuk bin dokuz yüz kırk altı mayısına kızıyorum. Budalaca gülen kızlara kızıyorum. Size kızamıyorum. Arka sokaklardan beni görmemek için kaçtı ise, beni düşünerekten gitmiştir, diyorum. Hatırladım caminin ismini:

-Beyazıt camisi, canım!

Kadın da yerinden kalktı. Adamın mühim bir sual sorduğunu, cevabının bütün karışık meseleleri halledeceğini bağıran pek müteces-sis bir yüzle yanımıza geldi. Yanına oturdu adamın. Bu sefer o sordu:

-Ali Sofya, hangisi?

-Şu tarafta..."

Oktay Akbal'ın *Sonra Tren Kalktı* (9) öyküsü, ayrılık öyküsüdür. Adam, sevdiği kadını, varoştaki son durağa kadar götürmüş, şimdi tirenle geri dönmektedir. Öykü koşut kurguyla yazılmıştır.

"-Haydarpaşa treni ne zaman?

-On dakika sonra, fakat istasyonda duruyor, gidip oturabilirsiniz.

Rüzgar da rüzgardı hani. Sarhoş değildi, ama başında bir ağrı, bir ağırlık... İçinde garip bir sam fırtınası esiyordu sanki. Trene koşan tek tük insanlar yanından geçiyorlardı, bir tanesi koluna çarptı, özür dilemeden yürüdü. Trençkotun kuşağı yerde sürükleniyordu, saçları da rüzgarın elinde...

'Gene o telgraf direkleri birbiri ardınca geçip gidiyor. Ama bu şimdi ters yönde, geri geri. Yarım saat içinde, bir masal içindeymiş gibi geçip gittiğimiz yol, bu kez sona ermiyor bir türlü. Pencereden esen nemli bir deniz rüzgarı kafamın içindeki ağırlığı söküp uçurdu sanki. Şimdiyse içerimde kocaman bir yelken kabarıyor, kabarıyor, garip bir rüzgar onu şişiriyor, şişiriyor... Yarı yarıya uzandığım kanepede, kimse görmesin diye yüzümü ellerimle örtüyorum... Bir şeyler birikiyor içimde, bir sel yükseliyor, taşacak, boşanıverecek. Utanmayacak mısın sen, sen trençkotlu adam? Şu telgraf direklerinden, tenha banliyö treninden, kimsesiz kıyı gazinolarından, çok uzaklarda parıldayan adalardan, bu güzel kentteki eşi, benzeri olmayan anılarından; içinde boyuna seninle konuşan, seninle yaşayan o esmer hayalden... Kaldır trençkotunun yakalarını, çevir karanlıklara doğru gözlerini... çevir...'

Geri sıralarda oturan delikanlı, dakikalardır hafif sesle söylediği iç titreten şarkıyı kesti. Trençkotlu adamın oturduğu yerde uyuklad ığını görünce yanındaki kıza yaklaştı, kompartımanın loşluğunda birbirlerine iyice sokuldular. Oysa o anda genç adam hayalindeki ekspresi, İz-

mit yakınlarında bir küçük istasyonda durdurmuş, kendini o istasyonda, bir kenarda durmuş şaşkın şaşkın treni seyreden küçük bir köylü çocuğun yerine koyarak, o aydınlık pencerelerde omuzlarına dökülen saçları ve iri parlak gözleriyle, şehrin son banliyö durağında elinden kaçırdığı insanı görmek, bulmak istiyor, ama bir türlü bulamıyordu."

Rıfat Ilgaz'ın *Karartma Geceleri* (10) adlı yapıtında Mustafa Ural, şiir kitabı yüzünden polislerce aranmaktadır. Mustafa Ural sayrıdır. Ayrıca polisin eline düşerse başına ne geleceğini bilmemektedir. Yakalanmamak için yollar arar İstanbul'da.

"Güneş çoktan bulutların arasına girmiş, neredeyse yağmur başlayacaktı. Kuzeyden esen rüzgarı göğüslememek için saptı ara sokaklara. Köşebaşındaki evine yan sokaktan iniyordu ki, üst katın penceresi açıldı, dağınık bir kadın başı uzandı. Ev sahibinin kızı Ayten'di. Eliyle, koluyla bir şeyler anlatmak istiyordu kendisine, geriye dönüp gitmesi için. Anladığına göre, kapıda... Kapının önünde... onu bekleyen... İki kişi... İki polis vardı... Alıp götüreceklerdi, eğer kapıya yaklaşırsa.

Ne olur alıp götürürlerse diye düşündü Mustafa Ural. Nasıl olsa basın savcısına götürüp sorguya çekilecek değil miydi? Ölüm yoktu ya bunda! Ayakları çakılıp kalmıştı bastığı yere. İyi ama, onu hemen savcıya götürmezlerdi ki bu adamlar. Geleneklere uyarak Birinci Şube'de bir hücreye kapatırlardı. Ondan, bilmediği çok önemli şeyleri öğrenmek için aç susuz bekletirlerdi günlerce. Oysa onlara verebileceği hiçbir bilgi yoktu. Her şey kitabında yazılmıştı açık açık. Ancak ona kondurulacak bir suç vardı, giydirilmek üzere kendisini bekliyordu. İyi ama, günlerce bu hasta ciğerle sorgulara dayanabilecek miydi?

Bu düşünceler içinde birden geriye dönüp yolunu değiştirmiş, Yeşiltulumba Sokağı'na sapmıştı. Kaçıyordu, neden kaçıyordu? Korkudan mıydı bu kaçış? Hücreye atılmaktan, günlerce sürecek sorgulardan korkuyor olmalıydı. Azardan, küfürden, havasızlıktan, besinsizlikten kaçıyordu. Cebindeki birkaç kuruşla nasıl sağlayacaktı bütün bunları? Ne yiyip ne içecekti günlerce? Nereye, kime sığınacaktı?

Neye karar verdiğini de bilmiyordu. Şu anda kesin olarak sonuca bağladığı tek düşünce, eve gitmemekti. Peki ama nereye gidiyordu şimdi?

Yeşiltulumba Sokağı'ndan Şehzadebaşı'na çıktı, oradan Süleymaniye'ye geçti. Bakırcılar, Çadırcılar derken Kapalıçarşı. Nuruosmaniye kapısından çıktı Cağaloğlu'na. Anlamıştı, ayakları onu Derleme Müdürlüğü'ne götürüyordu. Demek ilk önce Şükran'ı görmek istiyordu. Belki oğlu Aliş'i... Belki de son kez.

Hiç düşünmüyordu ki Cağaloğlu, onu tanıyanların bulunduğu bir kesimdi. Basımevlerinde, kitabevlerinde çalışanlar bu saatlerde sokaklara dökülürlerdi, köfteciler, işkembeciler, muhallebiciler dolar taşardı. Kitabını basan Devrim Kitabevi de az ilerde yokuşun dibindeydi. Birkaç polisin kitabevi sahibine de gelmiş olmaları gerekirdi. O da bir bakıma suçlu sayılırdı, kitabını bastığı için. Onun için de tutuklama buyrultusunun çıkarılması işten bile sayılmamalıydı."

Kemal Bekir'in *Hücre* (11) adlı yapıtından. Mustafa gizli komünist parti üy suçlamasıyla hücreye atılmıştır.

"Bir aynada görüyordu kendini sanki. İkiye bölünmüştü daracık hücrede. Kıpırdadı köşesinde, iki adım attı. Boşlukta duran ikinci kişiliğinin içine girdi. Gerildi, durdu. Döndü. Demin alnını dayadığı o karanlık köşeye baktı, tükürdü.

Kollarını açtı. Duvara değecek yumruğu. Yan döndü, açtı. Gerindi. 'Oh,' dedi içinden, 'uykum var.'

Soba deliğinden giren günışığı, hücrenin karanlığının rengini değiştiriyordu tavana doğru. 'Dışarı baksam mı? Hayır. Günlerim çok. Yarın bakarım, daha sonra bakarım.'

Eğilip battaniyeyi açtı, gelişigüzel yaydı somyaya. Sırtüstü uzandı. Tavana baktı. Bomboştu kafası şimdi: iliği kemiği boşalmıştı. Baktı, baktı, baktı... Bulamazlardı örgütü, bilemezlerdi. Bütün bunlar kuru sıkı, boş atıp dolu vurmak. Hey, hey, hey! Kimler geçmişti bu hücreden, kimler! Belki Nazım Hikmet de...

Anlamını çözmeye çalışıyordu tavandaki çiziklerin, duvardaki karalamaların. Hele bak! Biri resim yapmış duvara. Bir yumruk. Havaya kalkmış bu kolun bilekten yukarısı. Ya tavandaki çizgiler?... Bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi...

Karıştırdı, baştan saydı. Sekiz'e, dokuz'a gelince karıştırıyordu hep. Neyse, sonra sayarım. Hah, şu kalın çizgiler, ay bitimi olmalı. Ka-

lın kalın çizdiğine bakılırsa, öyle ya... Bir ay, iki ay, üç ay, dört ay, beş ay... Beş ay be! Beş ay! Sonra günler... Beş ay şunca gün. Peki, nereye götürdüler sonra? Beş ay mı kaldı bu hücrede? Ben ne kadar kalacağım? Sus be! Düşünme be! Ne kadar kalacaksan kalacaksın. Kalanlar nasıl kalmış? Adam ol, adam!

'Adamız, adam' dedi içindeki ses.

'Hıh!' diye gülümsedi. 'Adamız, adam' diye dilini oynattı ağzının içinde.

Ceketinin sırtında kat kat olduğunu düşündü birden. Kalktı, çıkardı. Yine yattı sırtüstü. Göğsü üstüne aldı ceketini. Uyursam üşümeyeyim. Üşünür bu duvarlar arasında. Ama şimdi üşünmez. Pabuçlarımı da çıkarsam mı? Hayır, gelip götürecek olurlarsa?

Ayak parmaklarım oynattı pabuçlarının içinde. Of! Vıcık vıcık olmuştur şimdi ayaklarım, çoraplarım. Çıkarsam leş gibi kokar. Dün sabahtan beri içinde ayaklarım. Üstelik terler. Falakaya yatırılırken yıkatırlar mı? Belki de der ki adam: bu ayak vıcık vıcık terlemiş, pis. Kokuyor. Ben vurmam bu ayağa... Hangi ayağa vurursun Nevzat Bey? Polis Nevzat mı dövecek? Hayır, polis ne denli kıyıcı olsa, eninde sonunda o da insanmış. Dayak atmak hepsine vergi değilmiş. Dayakçılar başkaymış. Onlar ayrı bir doyum alırlarmış dayak atmaktan, işkence etmekten. Ergun öyle derdi. Ergun bilir. Bok bilir. Bilirdi de yakalandık, öyle mi?

Daracık hücrenin karanlığında en küçük düşünceleri büyüyor, çıkmazlara, karabasanlara sürükleniyordu. En iyi tavana bakmak, çizgileri saymak. Bir, iki, üç, dört... Hem sayınca unutuyorsun. Uyku tutmayınca sayı saymaz mı insan? Kaçta kalmıştım? Beşte. Yok dört'te. Baştan say. Bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi... Ne iyi etmiş de takvim tutmuş. Kalemi nerden bulmuş? Kalemle yazmamış bunları. Bir çiviyle çizmiş tavanın tahtasını. Boyu da uzunmuş, belli. Benim boyum yetişmez.

Birden kalktı, doğruldu. Somyanın çökmez yerine, kıyısına bastı. Kaldırdı kolunu. Yetişmemişti parmakları. Elinde on santimlik bir kalem de olsa yetişmez. Belli o adam kimse, uzun boyluymuş.

Duvara tutundu. Somyanın duvardan yana demirine bastı. Delikten baktı. Parmak uçlarında yükselmesi gerekiyordu. Güç görebildi,

ama İstanbul'u görebildi sonunda. İstanbul'un Karaköy dedikleri yakası. Kadıköy'e kalkan vapurların iskelesi. Biraz daha yükseldi. Galata Köprüsü'nün Karaköy'e açılan bölümünü gördü. Uf, uf, uf! İnsanlar, insanlar, insanlar... Yaşamı boyunca hiç böyle görmemiş, hiç böyle duyumsamamıştı insanları. İnsanlar, insanlar, insanlar... Kadınlı, erkekli koşuşturuyorlar. Vapurlara, tramvaylara, evlerine. Tramvayların çın çın geliyor sesi, raylarda vınlayan tekerlekleri, kulak ver. İnsanlar, insanlar, insanlar. Biliyor musunuz, burda kim var? Bir toplumcu, bir devrimci. Sizi kurtaracak, ekmek verecek, aş verecek, iş verecek... Ahmaklar!

Yoruldu. Bunlar ahmak, akıllı olan benim, öyle mi? Düşünüyor, dilini oynatıyordu ağzının içinde. Akıllı benim, akıllı benim, akıllı benim, bilen benim, bilen benim, bilen benim...

Kapının dibinde bir omzu düşük, başı yana devrik duruyordu böyle düşünürken. Çıt oldu, kıpırdadı, döndü kapıdan yana. Bir göz deliği varmış kapıda, o açıldı. İki göz bakıyordu içeri şimdi. Ne yapacağını bilemedi. Geri mi çekilsin? Dikine dikine baksın mı? Yoksa bakmaz gibi beklesin mi? Gezinir gibi mi yapsın yoksa? Ama gözleri, delikten bakan iki gözdeydi bunları düşünürken. Karar verememişti ki, kapandı göz deliği.

Hah, hah, hah!... İçinden katılasıya gülüyordu, ama sesi çıkmıyordu. İp üstünde bir cambaz gibi kollarını kaldırdı sıkı sıkı. Yüzü kapıya dönüktü. 'Mustafa...' diye dilini oynattı ağzında. Yüreğinden gelen sesi, kafasına doğru ulaştırmak istedi. Kafasına, kafasının içindeki deli beynine, aklına, düşünen yanına. 'Mustafa... İnsan böyle delirir. Aklını topla! Hah, hah, hah!... Hah hah da neymiş? Konuşma kendinle be! Düşünme be! Bir aslansın sen! Bir aslanım ben. Hayvan gibi tıktılar seni buraya. Hayvanım, ama türlü türlü hayvan var. Aslansın sen, aslan. Bak, aslan terbiyecisi geldi, delikten gözledi seni. Aslanım ne yapıyor diye merak ediyor. Hah, hah, hah! Gülme be! Kime gülüyorsun? Kendine mi? Aslana mı? Terbiyecine mi? Hah, hah, hah!'

Kafasına bir yumruk attı. İnsanın kendi canına kıyması çok zormuş. Örneğin, yüzme bilen denize atlayıp öldüremezmiş kendini. Onun için yumruğumla canımı acıtmam zor. Tak! Tak! Tak!

Sıkı vurdu yumruğunu bu kez. Üçüncüsünde acıdı kafası. Azıcık acıdı. Okşadı kafacığının acıyan yerini. Hah şöyle, düşünebiliyorum...

Uzandı somyaya yine. Karmaşık düşüncelerden, duygulardan yorgun düşmüştü sanki. Yorgunluğunu tepeden tırnağa duyumsadı. Ne soba deliğinden İstanbul'un Galata Köprüsü ucuna, vapur iskelesine, yaklaşıp uzaklaşan beyaz vapurlara, köpüklü mavi sulara, koşuşan insanlara bakmak, ne duvardaki sıkılı yumruğun gizini çözmek, ne de tavandaki çizikleri saymak... Bunlar birer can sıkıntısı dağıtma aracıydı ki, işlevini yerine getirmişti hepsi de. Tükenmişti sonunda. Yeni bir şey gerekti, yeni bir şey...

Tam uzandı somyaya. Ayağının birini yan yatırdı. Birinin tabanı yere basıyordu. Kapı üstündeki tel kafesin ardından gelen sarı ışıklar mı aydınlatıyordu içeriyi? Yoksa kalın duvardaki soba deliğinden giren günışığı mı? Hem kapıya, hem duvarın kapı kıyısı düzeyine vuran beyaz ışınların üstünde gölgeler oynaşıyordu. Kimi gölgeler belirli. Kanat çırparak süzülüp geçen kuşlara benziyordu bu gölgeler. İstanbul'un yükseklerde uçan güvercinleri olmalı. Yoksa başka bir şey mi? Okuldaki fizik dersi deneylerini anımsadı. Bir kutuyu, örneğin bir kibrit kutusunu bir yüzeyinden delince... Öbür yüzeyinden de delinir miydi? Delinirdi, delinecekti, öyle ya... Işınların yansıması, ilkel fotoğraf makinesi... Evet, evet, güvercinlerin gölgesi geçiyordu duvardan. Günışığının patlattığı mavi mavi boşlukta uçuşan kuşlar, havaya dolan, yayılan, sonra da soba deliğinden sızan güçlü ışınların arasında gölge olup tersine vuruyordu duvarlara. Fizik kitaplarında çizgilerle gösterilir. Kutunun bir deliğinden... Evet, kutu tek delikliydi. İkinci bir delik yoktu. Deliğin karşı düzeyine, içerden tersine yansıyordu görüntü...

'Unutmuşum' diye geçirdi içinden Mustafa. 'Neleri unutmuyor ki insan? Şimdi başımdan geçen şu olayı da unutacağım. Unutacağım. Unutacağım. Unutmuşum. Tavana çizgileri çizen, beş ay mı, altı ay mı, burda kalan o uzun boylu adam da unutmadı mı? Unutmuştur, unutmuştur. Unutacağım.'

İçi geçmişti birden. Hücreyi unutturan derin bir uykuya gömüldü. Bir düş... Evet, evindeydi yine. Genç karısıyla kucaklaştı kapı dibinde. Uzun uzun öptü onu. Hiçbir zaman öpmediği gibi öptü. Sonu

gelmiyordu öpüşlerin. Sıkıyordu kolları arasında. Eksik tadılmış bir sevgiyle dolduruyordu yüreğini. Cinsel dürtüyle ruhsal sevgi kaynaşıyordu birbiriyle. Et yumuşaktı. Kimi zaman mermer sertliğinde. Kapı dibinden sarmaş dolaş yürüyorlardı divana doğru. Divana düşüyorlardı. Sevgiler birbirini kovalıyordu. Anası bakıyordu uzaktan, yılların gerisinden. Bilgisiz bakışları sevecendi, acımalıydı. Mustafa'sını, en küçük oğlunu çağırıyordu. 'Yavrum' diyordu, 'yavrum, nerdesin sen?'

'Burdayım anne,' diyor muydu Mustafa? Bilinçaltı oyunları karmaşıklaşıyor, düş içinde düşe dönüşüyordu. Düşlere düşlere, düşlere, karalara, karalara, karalara düşüyordu. Ufalıyor, ufalıyor, ufalıyordu. Ana kucağında bir çocuktu. Meme emen, meme emdiğini bilmeyen, ağzı süt dolu bir çocuk. Çocuklar, doyma güdüsüyle dişlerler, damakla dil arasında kıstırırlar analarının meme uçlarını, Mustafa küçücüktü şimdi, ufacıktı, ama bilincindeydi bunun. Dişliyor, sıkıyor, acıtıyordu. Ama sütle doyurmuyordu karnını. Dişlediği, emdiği ana memesi miydi? Yoksa karısının memesi mi? İşte, divandaydı şimdi de. 'Ben ne gördüm bu yaşamda?' diyordu. Fısıldıyordu. Kulağına fısıldıyordu. 'Yokluk gördüm. Acı gördüm. Açlık gördüm. Didindim, para kazandım. Çocukluğumda, daha okul sıralarındayken serseri oluyordum ben... Köprüaltı çocuğu oluyordum. Esrara düşerdim belki. Eli bıçaklı olurdum. Ama şu aklım benim, karıcığım. Yoksa rastlantılar mı? Ah, o rastlantılar, güzel rastlantılar, mutlu rastlantılar... Sonra aklım, sonra seni gördüm. Sana sarılarak, seni kucaklayarak vardım yaşamın tadına. Rastlantılar mı? Nerden rastladım Mustafa'ya mı diyorsun? Şimdi anneme, babama ne söylerim mi diyorsun? Deme, söyleme böyle, güzel karım. En çok okşanacak zamanım benim. Öpülecek zamanım. Düşlerimde, düşlerimde öp beni. Öp beni... Öp beni... Öp beni...

'Oğlum, öpeyim seni,' diyordu anası bilisiz, sevecen, acırken gülen gözleriyle.

'Düşüyorum,' diyordu Mustafa karanlık bir boşluğa yuvarlanarak. 'Tutun beni. Düşüyorum. Öpün beni, öpün beni, öpün beni...'"

Şimdi *Adnan Özyalçıner*'in *Buluşma* (12) adlı öyküsüne bakalım. Kadın kaygılıdır. Dikiş makinesi motorunun borcunu ödeme sorunu vardır. Ayrıca kocası Hasan, fabrikada işçileri kışkırtıyor diye tutuklanmıştır, ondan haber beklemektedir.

"Emektar dikiş makinesinin motoru düzenli bir biçimde yuvarlak kolu hızla çeviriyor, iğne gözle görülmesi güç bir çabuklukla beyaz patiskaya girip çıkıyordu.

Makinenin başındaki genç kadın, kumaşın durumuna göre motorun pedalına ya iyice abanıyor, o zaman makine aralıksız tıkırdıyor ya da ayağını pedala bir dokundurup bir çekiyordu, o zaman da makine kesik kesik çalışıyordu. Kadın, kumaşın inceliğine, kalınlığına göre ayağını pedala dokundurup kaldırışıyla direksiyonu başındaki usta bir şoförü andırıyordu. Bir yandan ayağıyla pedalı idare ederken öte yandan iki eliyle kumaşı sağa sola döndürerek iğnenin altına sürüyordu.

Gecenin ilerlemiş saati olmasına karşılık bir süre daha çalıştı. Emektar makineye yeni taktırdığı motorun taksidini vaktinde ödemesi için daha çok çalışması gerekiyordu. Daha çok, daha çabuk iş çıkarabilmesi de makinesinin motorlu olmasına bağlıydı. Kumaşın beyazlığı gözünü almış, başını ağrıtmıştı. Ayağını pedaldan çekti. Makine durdu. Küçük odayı dolduran uğultu bir anda yok oldu. Genç kadın elini alnından geçirdi. Gözlüğünü çıkardı. Bir süre gözlerini açıp kapadı, açıp kapadı. Camı açtı. Gecenin serinliği, sessizleşen odada gelip geçiçi bir ferahlık yarattı. Makinenin arkasında yığılı dikişlere gözü takılınca, bu dağ gibi beyazlık ürküttü onu. Dışarda kar yağmış da ondan üşüyormuş gibi oldu. Pencereyi kapattı. Titremesi geçmedi ama. Mutfağa baktı. Bulaşıklar yığılmıştı. Yüreğine bir sıkıntı çöreklendi. Bu akşam da yıkayamayacaktı bulaşıkları. Mutfakta biraz daha durursa kaplar üstüne yıkılacakmış gibi geldi. Düşerken çıkaracakları gürültüden korkup odaya kaçtı. Kaçarken kulaklarını tıkamıştı. Hemen elektriği söndürdü. Makineyle arkasında yığılı dağ gibi beyazlığa sırtını vererek duvardan yana dönüp yattı divana. Büzüldü. Neden sonra uyuyabildi.

Uykuda hep makinenin arkasına yığılı o dağ gibi beyazlıkla uğraştı. Birbirine ekli olarak dikilen donları makasla kesti ayırdı, kesti ayırdı. Dürdü, paketledi. Dürdü, paketledi. Uykusu arasında zil çalınır gibi olmuştu. Çamaşırları dürüp paketlemekten öylesine yorgun düşmüştü ki kalkamadı. Kalkacakken yeniden daldı. Zilin sesi haciz memurlarını çağrıştırmıştı. Motorun borcuna karşılık makinesinin elinden alınmasıyle, diktiği çamaşırların yüzüstü kalmasıyla ilgili karışık bir

düş gördü. Makinesine el konulduğundan dikemediği çamaşırların kumaşını hemen geri götüremediği için hırsız diye tutukluyorlar, ayrıca günlerce boş oturarak ülke ekonomisine zararlı olduğundan, üretimi aksattığından yargılıyorlardı. Aile yadigarı ayaklı makinesine el koyacaklarına yalnız başına hiçbir şeye yaramayacak olan motoru neden elinden almadıklarını sorduğunda şikayetçi firmanın avukatı: 'atılan mal geri alınmaz' diye karşılık veriyordu.

Ter içinde uyandı. Uyanır uyanmaz da, uykusu arasında zilin çalınmış olduğunu hatırladı. Belki de ona öyle gelmişti. Bütün gün çalışan makinenin düzenli vınıltısı ya da mutfaktaki kaplardan birinin yere yuvarlanması, uykudayken, kulağında bu türlü bir çınlama yaratmış olamaz mıydı? Bu düşünce bir an için duraklattı onu. Yerinden hızla doğrulup kapıyı açmasını engelleyemedi. Görünürde kimseler yoktu. Ama sahanlığın otomatiği yanıyordu. Oturduğu yer, giriş katı olduğundan başını uzatıp dış kapıya baktı. Kapalıydı. Gene de inanmadı. Terliklerini sürüyerek gitti. Eliyle yokladı kilidi. Kapı açık değildi. Cama ellerini dayayıp baktı. Gecenin karanlığından başka bir şey göremedi. Otomatik bir iki tıkırdadıktan sonra pıt diye söndü. Sahanlık karardı. İçeri girmeden kulak kesilip uykuların en derinine dalmış olan apartmanı dinledi. En küçük bir kıpırtı yoktu. Soluğunu keserek dinlediği halde dairelerden hiçbirinin kapısı açılıp kapanmadığı gibi merdivenlerden de ayak sesini andıran bir gürültü yansımıyordu.

-Otomatiği de ben açmadım ya, dedi kendi kendine. Biri zili çaldı.

Kapısını sessizce örterken terliğine bir kağıt parçası sürtündü. Baktı. İkiye katlanmış bir kağıt parçası. Hemen açtı. Düzensiz bir yazıyla: 'Yarın saat on birde Haremde olacağız. İskelede beni bekle!' diye yazıyordu. 'Hasan' diye de imzalamıştı. Yanılmıyordu. Yazı da imza da onundu. Kağıdı dudaklarına götürüp öptü. Kağıt tütün kokuyordu. Gözlerinde iki yaş tomurlandı. Bir aydır bunu bekliyordu. Bu anı. Buluşacakları günün, saatin iletilmesini. Ama kağıdı bırakan neden biraz daha durmamıştı. Yüz yüze konuşsalardı. Hasan'ı sorsaydı. Hasan'dan konuşsalardı. Haberi vermeye gelenin gecenin bu saatini seçmiş olması ürküttü onu. Bir kaçak olabilirdi gelen. Ya da bir oyundu

bu. Bir tuzak. Hemen içeri koştu. Makinenin çekmesini açtı. Kumaş parçalarının, ipliklerin arasından bir tomar mektup çıkardı. Elindekiyle karşılaştırdı. Yazı onundu. Yalnız biraz acele yazılmıştı. Titrekliği ondan olmalıydı. Bir an için kuşkulanmakta haklıydı. Şimdi içi içine sığmıyordu. Sevinçten, heyecandan ne yapacağını bilemedi bir süre. Makinenin nikelajlı kolunu çevirdi. Alttaki ayak gıcırtıyla inip kalktı. Çekmeleri açıp kapadı. Elindeki kağıt parçasıyla mektuplardakini görmeden karşılaştırdı. Okumadan elinde evirip çeviriyordu kağıt tomarını. Neden sonra makinenin ardındaki beyaz yığına gözü takılınca durgunlaştı. Düşteki korkusu, kağıdın getirdiği sevinçli muştu birbirine karışarak önce güldürdü onu. Kendi kendine kahkahalarla düşteki korkusuna gülüyordu. Çamaşırları, yarın sabah, gerçekten de acele götürmesi gerektiği halde, ipliklerinden temizleyerek dürüp yerine ulaştırmaya vakti olmayacaktı. Hasan'la buluşacaktı. Hem de her gün buluştukları yerde. Hasan'ı görecekti orda. Belki elele tutuşamayacaklardı ama birbirlerini göreceklerdi. Buluşma sevincinin yanı sıra bir aydır ondan uzak olduğunu düşününce kahkahaların hemen ardından karşıkonmaz bir ağlamayla sarsılmaya başladı gövdesi. Öyle de uyuyakaldı. Daha doğrusu bir sızmaydı bu. Kendinden geçiş."

Lütfiye Aydın, sıkıştırılmış bir kadının iç dünyasını yansıtır *Boşluğa Yazılan*'da (13).

"Seni herkes gibi ben de tanıyorum, fakat herkes gibi beni sen de tanımıyorsun. Çünkü sen sadece Türkiyemizin değil, bütün dünyanın sevip saydığı bir sanatçımızsın. Keşke İbo'yu olduğu gibi sencileyin büyük bir yıldızı da bütün İslam alemi kabullense ama galiba mümkün değil. Neden dersen? Çünkü İslami kurallara uymuyorsun. Aslına bakarsan içkisiyle dansözüyle filan İbo da uymuyor ama o erkek; İbo'yu bu yüzden seviyor, benimsiyorlar.

Ablacığım bugünlerde kafam çok karışık. Diyelim tesettüre girsen benim bu düşündüğüm olur mu ki? Sonra, acaba kitapta yeri var mı, yani bir kadın şarkı söyleyebilir mi, yoksa bile bu sorun bir fetva ile çözülebilir mi?!...

Yüce Allah'a ağır gelmesin ama ben çözülmesinden yanayım. Neden?!... Çünkü sen Allah'ın bir lütfusun. (Gerçi bu da Ebru'nun bir

şarkısı ama olsun varsın; kusuruma bakmazsın artık, yeri geldi, kullandım.) Ayrıca ne kadar iyi yüreklisin, bunu biliyorum. Öyle olmasa bütün vokalistlerinin elinden tutar, hepsine kaset yapar mıydın?... Tesettürlü olmasam -bizimkiler de izin verse tabii- belki bana bile kaset yapardın. Hani sesimin çok güzel olduğunu söylerler de...

Durumu anlamışsındır mutlaka. Tahmin edeceğin gibi ben sadece müzik yayını yapan Kanal X'in çok ciddi bir takipçisiyim. Annem, en küçüğümüz Übeydullah'ı bana bırakıp komşu Fethiye Teyzelere geçince televizyonu açarım, kardeşim kendi kendine oynarken ben Kanal X izlerim. Kimi sanatçılar fazlasıyla açık saçık; tabii ki bu hiç hoşuma gitmiyor ama çaresiz dinliyor, izliyorum. Çok yalnızım çünkü, tek eğlencem televizyon. Maalesef sen de şu aralar ekrana az çıkıyorsun ama benim aklımdan hiç çıkmıyorsun. Yüksek sesle söyleyemesem de bütün şarkıların ezberimde. Hele 'Sen Ağlama' yok mu, içimden mırıldanırım hep. Bizimkiler bunları bilmiyor elbette. Bilseler bir-iki demez gebertirlerdi beni. Olsun. Her şeye rağmen seni çok seviyorum. Bir de Murat Bey'i. Gizli gizli...

Bana göre sevmek, gerektiğinde ölümü göze almaktır.

Şimdi şu anlattıklarımı şayet kağıtlara yazacak olsaydım yukarıdaki ismi ağzıma bile alamazdım ablacığım. Fakat boşluğa yazdığım için bir sakıncası yok diye düşünüyorum.

Aslında var. Bir erkeği düşünmenin günah olduğunu biliyorum çünkü. Ancak benim bahsettiğim sakınca başka. Annem Fethiye Teyze'ye söylerken kendi kulaklarımla işittim. Daha öncekiler derdime çare bulamadığı için bir de Suyabakan Servet Hoca'ya gidecekmişiz. Bu mübarek zat, insanın aklından geçenleri tıpkı televizyondaki alt yazıları okur gibi anında okuyormuş. Eğer baktığı suda şu sana anlattıklarımı görürse yandım demektir.

Bak, nasıl söyleyeceğimi de bilmiyorum ama yine de özür dileyerek söylüyorum. Bizimkiler... hani... sana iyi gözle bakmıyorlar yani. Neden dersen?!... Çünkü ayıp şarkılar söyleyerek bizcileyin inanmış gençlerin bile yüzünü gözünü açıyormuşsun, kötü örnek oluyormuşsun, hepimizin haya perdesini yırtıyormuşsun. Annem diyor ki, yakında televizyonu evden atacakmış babam. Neden?!... Çünkü ekrana çıkan bütün pop yıldızları farmason olabilirmiş. İftira tabii...

Biliyor musun, böyle konuştukları zaman iyice soğuyorum bizimkilerden.

Gülme

Düşünme

Eğlenme

Konuşma

Yaşama

Vazgeç

Utan

İnsan hep böyle yaşayamıyor ablacığım, olmuyor tabii ki. Sonra da gelsin hayaller... Düşün, şimdi senin davetlin olsam, salonunda ikimiz karşılıklı çay kahve içerek sohbet edebilsek, her şeyimi anlatabilsem sana, bencileyin basit bir kızın üzüntülerini dinlesen mesela, fena mı olur? Olmaz elbette. Çünkü senden, senin şarkılarından başka dostum yok. Bereket hayal diye bir şey var, yoksa iyice delirmek işten değil.

Bunu durup dururken söylemiyorum. Fethiye Teyze'nin doktor kardeşi Murat Bey birkaç günlüğüne buraya gelmiş. Durumumu öğrenmiş nasılsa, çok kızmış. 'Ailenin niyeti bu kadar baskı altında tutarak kızcağızı çıldırtmak herhalde,' demiş de o yüzden.

Bak, işte Murat Bey'in kim olduğunu da kaçırdım ağzımdan. Onu... bir-iki kez uzaktan gördüm de... bayıldım açıkçası. Çok hoş bir insan, Ferdi'den bile yakışıklı."

Benim, *Ben Doğurdum Seni* (14) adlı öykümde bir kadının iç dünyası yansıtılır. Kadın evlidir. Bir erkekle sevişmektedir. Aşksızdır evliliği. Buna karşın, sevgilisi olan erkek onu derin bir aşkla sevmektedir. Bu kadını tedirgin eder.

"Ölmek İstiyorum

Koca bir gün yine doktor, tahliller, yine tahliller. Şimdi bekleyiş başladı. Her şey için... Canım çok sıkkın. Mutsuzum, nedenini bilmiyorum. Yüreğimde alışık olmadığım bir umutsuzluk. Nedenini bilmiyorum. Beni seviyor musun, yoksa beni sevmek mi istiyorsun? Bir düş mü görüyorum? Söylediğin kadar güzel miyim, gözlerim çok mu güzel sahiden? Belki bütün bunlar düş. Ta oralardan kalkıp birkaç saat için

beni görmeye gelen sen gerçek misin? Bir erkek, bir kadını bu kadar sevebilir mi? Hayır, sorun çıkarmıyorum. Sağlığım bozuk. Hemen ölmek istiyorum.

Karanfil

Geldin, gördün işte, hiçbir şeyim yok. Geçici bir rahatsızlıkmış. Belki ölüm korkusuydu. Gece nerde kaldın? Geldiğin zaman sanki senden ben sorumluyum. Gelip döndüğün zaman daha rahatım. Yoksa tedirgin oluyorum. Tuhaf bir duygu. Nerde kaldın? Gittin ya, içimde hırçın, huzursuz bir şeyler kıpırdamaya başladı. Bu sabah çay içerken bir hesap yaptım. Beş aydan bu yana birlikte olduğumuz saatleri topladım. 64.5 saat. 2.5 gün... İnsan ömründe 2.5 gün nedir? Her şey olağanüstü. Başım dönüyor düşündükçe. Bu sevgi bitecek. Hiçbir şey bu kadar olağanüstü olamaz. 'Sen benimsin.' diyorsun. Bir türlü alışamadım bu sevgiye. Şaşkın şaşkın düşünüyorum geriye bakıp. Hâlâ korkuyorum. Beni, her şeyden bağımsız, hesapsız kitapsız, bütün koşullarımla seviyor musun, böyle sevebilecek misin? Benden ayrılırken nasıl ağlayabiliyorsun? Karanfili yerine koydum. Senden bir ricam var. Bir ırmak gibi bakıyorsun ya o bakışı paylaşmak istemiyorum. Lütfen kimseye bakma öyle. Sonbahara kadar sabret, sonbaharda biter bu sevgi."

Bu bölümü bitirirken, şunu söylemek zorunlu. Bütün örneklerde karakterlerin iç dünyasının çatışkıları, yazarın öznel uydurmaları değil. Çatışkıların somut nedenleri var. Bir yapıt yazarken iç çatışkıların uydurma olmaması gerekir.

İvan İlyiç bütün bir yaşamı boşa geçirmiştir. Raskolnikov, iki kişiyi öldürmüştür. Halil Ramiz dışlanmıştır. Mustafa Ural aranmaktadır. Mustafa hücreye atılmıştır. Kadın dikiş makinesinin borcunu ödemelidir, kocası tutukludur. Kadın bastırılmıştır. Benim öykümde kadın tedirgindir, sevgilisine inanmamaktadır.

Dipnotlar

1. G. N. Pospelov, *Edebiyat Bilimi II*, Çev. Yımaz Onay, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1985.
2. G. W. Hegel, *Estetik Cilt I*, Çev. T. Altuğ - H. Hünler, Payel Yayınevi, İstanbul, 1994.
3. G. N. Pospelov, a.g.e.
4. Tolstoy, *İvan İlyiç'in Ölümü-Korney Vasilyev*, Çev. Mehmet Özgül, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2000.
5. G. Lukacs, *Avrupa Gerçekçiliği*, Çev. Mehmet Doğan, Payel Yayınevi, İstanbul, 1982.
6. Dostoyevski, *Suç ve Ceza*, Çev. Ergin Altay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

9. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Panorama*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1971.
8. Suit Faik Abasıyanık, *Havuz Başı, Bütün Eserleri, Havuz Başı-Son Kuşlar*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1970.
9. Oktay Akbal, *Son Tren, Bizans Definesi*, Can Yayınları, İstanbul, 1990.
10. Rıfat Ilgaz, *Karartma Geceleri*, Çınar Yayınları, İstanbul, 1998.
11. Kemal Bekir, *Hücre*, Pencere Yayınları, İstanbul, 1997.
12. Adnan Özyalçıner, *Buluşma, Gözleri Bağlı Adam-Yağma*, Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul, 1996.
13. Lütfiye Aydın, *Boşluğa Yazılan, Gri Gül*, Can Yayınları, İstanbul, 2005.
14. Cengiz Gündoğdu, *Ben Doğurdum Seni, Akanyıldız*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1996.

14 Mayıs Çarşamba

Geçen gün *Radikal-Kitap*'ta bir yazı okudum. Ferit Edgü, Selam Sana Büyük Usta başlıklı yazıda Sait Faik'i övüyordu. Önce üstünde durmadım bu yazının. Ama daha sonra bu yazının beni rahatsız ettiğini anladım.

Acaba Ferit Edgü'den dolayı mı rahatsız oldum diye düşündüm önce. Çünkü Ferit Edgü, okuru kandıran biridir.

Nasıl mı kandırır. 1991 yılında, 8 Eylül tarihli *Yıldız Güncesi*'nde yazmıştım bunu. Unutulmuştur. Yeniden özetle anlatayım. Ferit Edgü oturmuş bir yazı yazmış. Boris Harloff adlı bir yazar varmış gibi, Boris Harloff'tan çeviren Ferit Edgü diye. *Yeni Dergi*'ye götürmüş. Bu yazı *Yeni Dergi*'de yayınlanmış. Memet Fuad'a şöyle demiş mi bilmiyorum, "Bu yazıyı ben yazdım. Ama Boris Harloff'tan çeviri diye yayınlamak istiyorum. Tabii Boris Harloff adlı bir yazar yok." Bunu söylemişse, kandırmacaya Memet Fuad da katılmış olur. Söylememişse Memet Fuad'ı da kandırmışlar.

Bundan sonra olay şöyle gelişiyor. Adalet Ağaoğlu, bir yazarın okuru kandırmayacağını düşünüyor. Hayır adlı romanında Boris Harloff'tan söz ediyor. Bunun üstüne Fethi Naci, Adam Sanat'ta soruyor, "Yazar Boris Harloff Sahiden Yaşadı mı Adalet Ağaoğlu."

Ben olay için şöyle demişim, "... bu edebi değil, insani bir sorundur."

Ferit Edgü'nün yazısını okudukta, ilk elde beni rahatsız eden, acaba yine kandırılıyor muyuz duygusu oldu. Belki de bu yazıyı Ferit Edgü yazmadı. Birine yazdırdı. Okurları kandırmak için kendi adını koydu. Yıllar sonra belki de "O yazı benim değildi" diyecek.

Bu sabah yazıyı dikkatle okudum. Kuşkum kalmadı. Bu yazı Ferit Edgü'nündü. Birileri, Sait Faik'in öykülerine gerçeküstücü demiş. Sait Faik'in öykülerine gerçeküstücü diyenleri şöyle eleştiriyor Edgü, "Elli yıllık yaşamım boyunca bu hödüklerle az karşılaşmadım." Gördünüz mü. Sait Faik'i eleştirdiniz mi hödük oluyorsunuz.

Ferit Edgü, Sait Faik için şöyle diyor, *"Sömürünün yalnız sınıfsal olmadığını, insanoğlunun tohumundaki (handiyse bokluğun, diyecektim ve bu, sanırım daha doğru olurdu) sonucu olduğunu..."*

Bu dil Ferit Edgü'nün dilidir. Bu kez okuru kandırmamış, ama kendini kandırmış. Bakın ne diyor Ferid Edgü, *"Gerçeküstücülüğün, bir okul, bir akım olmanın ötesinde, bir dünya görüşü olduğunu bilmedikleri, gerçeküstücülüğü sözcük*

anlamında algıladıkları için Sait Faik'in düş dünyasının kapılarını açan bu öykülerine gerçeküstücü dediler."

Gerçeküstücülük bir dünya görüşü değildir. Ama kapitalizmden, burjuva dünyasından nefret eden küçük burjuvazinin dünyayı algılamasından doğmuş "edebi bir akımdır." Gerçeküstücüler genellikle Freud'un etkisinde kalmışlardır. Gerçeküstücülük bilinçaltına, rüyalar dünyasına kaçıştır.

Karşı gerçekçi bir akımdır.

Tabii burda bir ayrım yapmak gerekir. Bir sanat eserinde simge, eğretileme benzeri öğelerin kullanımıyla, gerçeküstücülüğü karıştırmamak gerekiyor.

Sait Faik'e geldikte. Sait Faik gerçekçidir. İnsanı anlatır. İnsanı sever. Ferit Edgü gibi insanı aşağılamaz.

Sait Faik, gerçekçi öykücülüğümüzün mirasıdır. Ferit Edgü'nün ustası değildir Sait Faik. Ferit Edgü burda da kendini kandırıyor.

Ferit Edgü, Sait Faik'i eleştirenlere hödük diyor. Peki Yahya Kemal için ne diyecek. Yahya Kemal, Sait Faik için şöyle diyor, "Sait Faik çok şişirildi, kendini tanırdım, cahilin biri idi."

Yıldız Güncesi, İnsancıl Dergisi, Temmuz 2003, Sayı:153

İKİLİ ÇATIŞMA

İlk örnek *Gogol*'den *İvan İvanoviç ile İvan Nikiforoviç'in Öyküsü* (1).

İvanoviç'le Nikiforoviç, iki aristokrattır. Komşudurlar. İvanoviç, bir gün bahçede sundurmanın altında yatarken, Nikiforoviç'in yaşlı hizmetçisi kadının, eski eşyaları güneşe çıkardığını görür. Yaşlı kadın güneş alsın diye bir tüfek çıkartır. İvanoviç, tüfeği almak için Nikiforoviç'in evine gider.

Belinski bu öykü için şöyle der. *"Bu yapıtta anlamsızlıkları, alışkanlıkları ve başıboşluklarıyla birbirine karşı çözülmez bağlarla bağlanmış olan iki dost vardır. (...) Yapıtta görüldüğü gibi, bu iki yakın dost, birdenbire birbirlerinin amansız düşmanı oluyorlar."* (2)

Bu yoruma şunu da eklemek gerekir. Rusya'da aristokrasinin çöküşü başlamıştır. İki dost, çakaralmaz bir tüfek için birbirlerine girerler. Birbirlerinden davacı olurlar. Duruşmalar yıllarca sürer.

> *"İvan İvanoviç bahçe kapısına yaklaştı ve kapının tokmağını vurdu. İçerden köpeklerin havlamaları duyuldu. Fakat değişik renklerde bir sürü köpek, gelenin yabancı olmadığını görünce kuyruklarını sallaya sallaya çekildiler. İvan İvanoviç, içinde İvan Nikiforoviç'in kendi eliyle beslediği renk renk hint güvercinlerinin gezindiği, karpuz ve kavun kabuklarının, bazı yerlerde atılmış sebzelerin veya kırık bir tekerliğin, bir fıçı çemberinin bulunduğu veya pis gömlekli bir çocuğun yere yatmış olduğu -işte ressamların sevdikleri bir tablo- avludan geçti. Asılı duran giysilerin gölgesi, hemen hemen bütün avluyu kaplıyor ve biraz serinlik veriyordu. Kadın, onu selamla karşıladı ve şaşırarak yerinde kaldı. Evin önündeki sahanlıkta iki meşe sırığı üzerinde duran*

bir çatı vardı. Bu çatı da, o zamanlarda Ukrayna'da şakaya gelmeyen ve gelip geçeni tepeden tırnağa sıcak bir ter içinde bırakan güneşe karşı iyi bir korunma yöntemi değildi. Her zamanki akşamları gezinme alışkanlığını bozarak bu zamanda sokağa çıkması, İvan İvanoviç'te bu gerekli şeyi elde etme isteğinin ne kadar güçlü olduğunu gösteriyordu.

İvan İvanoviç'in girdiği oda çok karanlıktı, çünkü pancurlar kapalıydı ve pancurlarda açılmış olan bir delikten geçen güneş ışıkları renkli bir durum alıyor ve karşı duvara vurarak, kiremitli damların ağaçların ve dışarıda serili bulunan giysilerin oluşturduğu, yalnızca tersine olarak, alacalı bir görünüm çiziyordu. Bundan dolayı, bütün odada az fakat çok güzel bir ışık vardı. İvan İvanoviç:

-Tanrı yardımcın olsun, dedi.

Odanın köşesinden gelen bir ses:

-O, merhaba İvan İvanoviç, diye yanıtladı.

İvan İvanoviç, ancak o zaman, yere serilmiş bir halı üzerinde yatan İvan Nikiforoviç'i gördü.

-Bağışlayın, karşınızda çıplak bulunuyorum.

İvan Nikiforoviç'in üstünde hiçbir şey, hatta gömlek bile yoktu.

-Bir şey değil, bugün yattınız mı İvan Nikiforoviç?

-Yattım. Siz yattınız mı?

-Yattım.

-Demek, siz şimdi kalktınız?

-Şimdi mi kalktım? Tanrı iyiliğinizi versin İvan Nikiforoviç! Bu zamana kadar uyumak olur mu? Çiftlikten yeni geldim. Yolda çok güzel ekinler vardı. Olağanüstü! Otlar da o kadar güzel yetişmiş, o kadar yumuşak, o kadar başaklı ki!

İvan Nikiforoviç:

-Gorpina! İvan İvanoviç'e votka ve kaymakla börek getir, diye bağırdı.

-Bugün hava çok güzel!

-Hiç övmeyin İvan İvanoviç. Tanrı belasını versin, sıcaktan bir yere çıkılmıyor.

-Hiç de bela okumadan duramazsınız, bu çirkin sözlerinizin cezasını öbür dünyada çekeceksiniz. Ey İvan Nikiforoviç, bu sözlerimi bir gün anımsayacaksınız; fakat iş işten geçmiş olacak.

-Peki, sizi kıracak ne söyledim; ne annenize, ne babanıza dokundum, anlamıyorum, sizi kıracak ne söyledim?

-Yeter, yeter artık İvan Nikiforoviç.

-Vallahi sizi kıracak bir şey söylemedim, İvan İvanoviç.

-Şaşılacak şey, artık bıldırcınlar düdük sesine gelmiyorlar.

-Nasıl isterseniz, ne isterseniz öyle varsayın, fakat ben sizi gücendirecek hiçbir şey söylemedim.

İvan İvanoviç, İvan Nikiforoviç'i duymuyormuş gibi:

-Anlamıyorum, bıldırcınlar niçin gelmiyorlar? Acaba zamanı gelmedi mi? Oysa tam zamanıdır sanıyorum.

-Ekinlerin iyi olduğunu mu söylediniz?

-Ekinler son derece güzel, son derece güzel!

Bundan sonra bir sessizlik oldu.

Sonunda İvan İvanoviç:

-İvan Nikiforoviç; ne o, giysileri mi havalandırıyorsunuz?

-Evet, çok güzel, kahrolasıca kadın, hemen yeni denecek giysileri çürüttü. Şimdi havalandırıyorum. Çuha ince, olağanüstü, tersyüz yapılırsa yeniden giyilebilir.

-Onların arasında hoşuma giden bir şey var.

-Hangisi?

-Söyleyin rica ederim, giysilerle birlikte havalandırılmaya çıkarılan şu tüfek ne işinize yarıyor, dedi ve sonra, buyurmanızı rica edebilir miyim diyerek burunotu ikram etti.

-Zahmet etmeyin, kendi tabakamdan alıyorum.

Bu aralık İvan Nikiforoviç çevresini yoklayarak tabakayı buldu ve:

-Vay sersem kadın, demek tüfeği de onlarla birlikte dışarı çıkarmış. Soroçintsiy'deki Yahudi iyi burunotu yapıyor. Bilmem içine ne koyuyor, öyle güzel koyuyor ki! Biraz tarhun otuna benziyor. Buyurun, biraz alıp çiğneyin. Tarhuna benziyor değil mi? Buyurun alın.

-Ben hep tüfeği düşünüyorum İvan Nikiforoviç. Söyleyin rica ederim, o sizin ne işinize yarıyor? Onu ne yapacaksınız?

-Nasıl ne yapacağım? Bazen kullanılır.

-Tanrı iyiliğinizi versin İvan Nikiforoviç, ne zaman kullanacaksınız? Herhalde dünyaya ikinci gelişinizde. İyice bildiğime ve başkala-

rının da anımsadıklarına göre siz daha bir ördek bile vurmadınız. Zaten sizin bedeniniz Cenabı Hak tarafından tüfek kullanmaya uygun bir biçimde yaratılmamış. Kocaman ve görkemli bir bedeniniz var. Bataklıklarda nasıl dolaşacaksınız ve şimdi hâlâ havalanmakta olan bu, her konuşmada adlarıyla söylenmesi uygun olmayan giysileriniz o zaman ne olacak? Hayır, size erinç ve rahat gerekli.

Yukarıda söylenmiş olduğu gibi İvan İvanoviç, birini inandırmak gerektiği zamanlar açık ve düzgün konuşurdu. Nasıl konuşurdu! Tanrım nasıl konuşurdu! Evet, size daha uygun hareketler gereklidir. Dinleyin, şunu bana verin!

-Nasıl olur, bu tüfek çok değerlidir. Böyle bir tüfeği şimdi hiçbir yerde bulamazsınız. Ben bunu, daha milis güçlerine katılmak üzereyken bir Türk'ten satın almıştım. Ve şimdi onu birdenbire vermek! Nasıl olur? Hem bu çok gerekli bir şey.

-Neresi gerekli?

-Nasıl neresi? Ya eve haydutlar saldırırsa... amma da gereksiz! Çok şükür Tanrım! Şimdi rahatım, kimseden korkum yok. Nedeni? Çünkü biliyorum ki tüfeğim sandık odasındadır.

-Evet, iyi tüfek. Fakat İvan Nikiforoviç, mekanizması bozuktur.

-Bozuk olsun ne çıkar? Onarılabilir, yalnızca paslanmaması için beziryağıyla yağlanması gerekir.

-İvan Nikiforoviç, sözlerinizde bana karşı hiçbir dostça eğilim göremiyorum. Dostluğumuz adına, hatırım için bir şey yapmak istemiyorsunuz.

-Ben size hiçbir dostluk göstermiyor muyum? Bunu nasıl söylüyorsunuz İvan İvanoviç, hiç sıkılmıyor musunuz? Öküzleriniz kırlarımda otlarlar; ben onlara bir kez olsun dokunmadım. Poltava'ya gideceğiniz zamanlar her zaman benim arabamı istersiniz, e bu ne? Hiç olmaz dedim mi? Çocuklarınız, çitten bahçeme atlar ve köpeklerle oynarlar, hiçbir şey söylemem, varsın kendi kendilerine oynasınlar, yalnızca bir şeye el sürmesinler! Varsın oynasınlar!

-Armağan etmek istemiyorsunuz, öyleyse değişelim.

İvan Nikiforoviç eline dayanarak doğruldu ve İvan İvanoviç'e bakarak:

-Ona ne verirsiniz? diye sordu.

-Size, özel olarak beslediğim boz renkli domuzu veririm. İyi domuzdur! Göreceksiniz, bir yıl sonra size ne kadar yavrulayacak.

-Anlamıyorum İvan İvanoviç nasıl oluyor da bunu söyleyebiliyorsunuz? Sizin domuzunuzu ne yapayım? Şeytana kurban mı keseyim?

-İşte gene! Günaha girmeden konuşulmaz mı? İvan Nikiforoviç günaha giriyorsunuz, vallahi günaha!

-İvan İvanoviç, tüfek için bana nasıl oluyor da domuz gibi bir şey öneriyorsunuz?

-Domuz olsa ne olur?

-Kendiniz de iyice bir düşünseydiniz anlardınız! Bu tüfek, tüfektir; bunu herkes bilir. Ya domuz ne oluyor? Eğer bunu söyleyen siz olmasaydınız, kendimi aşağılanmış sayabilirdim.

-Domuzun nesini beğenmediniz?

-Gerçekte beni ne yerine koyuyorsunuz? Sanki ben domuzla.

-Oturun, oturun! Artık kestim... tüfeğiniz sizin olsun, varsın sandık odasının köşesinde çürüsün, paslansın! Artık ondan daha fazla söz etmeyeceğim.

Bu konuşmadan sonra bir sessizlik oldu. Sonra İvan İvanoviç:

-Üç kralın Çarımız'a savaş ilan ettiğini söylüyorlar.

-Evet Pyotr Fedoroviç bana söylemişti; ne biçim savaş, ne için acaba?

-İvan Nikiforoviç, ne için olduğu kesinlikle söylenemez, fakat, bu kralların bize Türk dinini kabul ettirmek istediklerini sanırım.

İvan Nikiforoviç başını kaldırarak:

-Aptallara bak ne istemişler! dedi.

-İşte böylece, Çarımız da buna karşılık onlara savaş ilan etmiş ve hayır, siz Hıristiyanlığı kabul edeceksiniz, demiş.

-Ne dersin İvan İvanoviç? Bizimkiler olasılıkla onları tepeleyecekler.

-Yenerler İvan Nikiforoviç, demek ki tüfeği değiştirmek istemiyorsunuz?

-İvan İvanoviç, çok garipsiniz, siz kültürünüzle tanınmış bir adam olduğunuz halde bilgisiz gibi konuşuyorsunuz. Sanki ben aptalmışım...

-Oturun, oturun, kalsın! Varsın gebersin, daha fazla bir şey söylemeyeceğim.

Bu arada meze geldi.

İvan İvanoviç, bir kadeh votka içti ve üzerine bir parça börekle kaymak yedi.

-Dinle beni İvan Nikiforoviç, size domuzdan başka iki çuval yulaf vereceğim. Siz yulaf ekmediniz. Bu yıl nasıl olsa yulaf satın alacaksınız.

-İvan İvanoviç, vallahi sizinle konuşmak için insanın önceden iyice nohut yemiş olması gerek. (Bu da bir şey değil, İvan Nikiforoviç daha ne sözler söyler!) Tüfeğin iki çuval yulafla değiştirildiği nerede görülmüş? Kürkünüze hiç yanaşmıyorsunuz.

-İvan Nikiforoviç, unuttunuz galiba, domuzu da vereceğim.

-Nasıl! Tüfeğe karşılık iki çuval yulafla bir domuz mu?

-Evet, az mı?

-Tüfek için mi?

-Tüfek için iki çuval mı?

-İki boş çuval değil, iki çuval yulaf, bir de domuz, unuttunuz mu?

-Domuzunuzla öpüşün, eğer onu istemezseniz defolup gidin!

-Çabuk öfkeleniyorsunuz! Görürsünüz! Günaha girdiğiniz bu sözler için öbür dünyada dilinize kızgın iğneler batıracaklar. Sizinle konuştuktan sonra, insanın yüzünü, ellerini yıkaması ve iyice tütsülenmesi gerek.

-İzin verin İvan İvanoviç, tüfek çok soylu bir şey, meraklı bir eğlence ve aynı zamanda odanın hoş bir süsüdür.

İvan İvanoviç, artık, gerçekten kızmaya başlamıştı. Can sıkıntısıyla:

-İvan Nikiforoviç, siz tüfeğinizle bir budalanın süslü bir torbayla övündüğü gibi övünüyorsunuz, dedi.

-İvan İvanoviç, siz de tam bir kazsınız.

Eğer, İvan Nikiforoviç bu sözü söylememiş olsaydı, onlar aralarındaki tartışma bittikten sonra her zamanki gibi dostça ayrılırlardı; fakat bu defaki olay bambaşka oldu. İvan İvanoviç kıpkırmızı kesildi ve sesini yükselterek:

-Ne dediniz İvan Nikiforoviç? diye sordu.

-İvan İvanoviç, sizin kaza benzediğinizi söyledim.

-Efendi, görgü kurallarını unutarak bir insanın rütbesine ve soyuna karşı saygı göstermeksizin böyle bayağı bir sözle nasıl onur kırma davranışında bulunuyorsunuz?...

-Bu sözün neresinde onur kırıcı bir nitelik var? İvan İvanoviç, fakat niçin ellerinizi bu kadar çok sallıyorsunuz?

-Yineliyorum, bütün görgü kurallarına aykırı olarak bana nasıl kaz demek düşüncesizliğinde bulundunuz?

-Başınıza hapşırayım İvan İvanoviç! Yumurtlamış tavuk gibi ne bağırıp duruyorsunuz.

İvan İvanoviç, artık daha fazla kendine egemen olamıyordu. Dudakları titriyordu; ağzı her zamanki 'V' harfi biçimini bozmuş ve 'O' harfine benzemişti. Gözleri korkunç bir durum alarak kıpırdıyordu. Bu durum, İvan İvanoviç'te çok az görünürdü. Bunun için onu iyice kızdırmak gerekirdi. Sonunda İvan İvanoviç:

-Şunu bilin ki, sizi artık görmek bile istemiyorum, dedi.

İvan Nikiforoviç:

-Büyük yıkım! Vallahi buna hiç üzülmeyeceğim! dedi.

Yalan söylüyordu, yalan, billahi yalan söylüyordu! Bu ona çok ağır gelmişti.

-Bir daha evinize ayak basmayacağım.

İvan Nikiforoviç, can sıkıntısından kendini unutmuş, ne yapacağını bilmiyordu. Bununla birlikte, alışkanlığına aykırı olarak ayağa kalktı ve:

-Ehe, ehe, hey kadın çabuk ol!

Bundan sonra, kapıda, o zayıf kadınla orta boylu, uzun ve geniş ceketine bürünmüş bir çocuk göründü.

-İvan İvanoviç'i ellerinden tutup kapı dışarı edin! dedi.

İvan İvanoviç onur ve öfkeyle;

-Nasıl! Bir soyluyu mu? Yanaşın! Sizi, aptal beyinizle birlikte yok ederim! Kargalar bile yerinizi bulamazlar, diye bağırdı. (İvan İvanoviç ruhça sarsıldığı zamanlar çok etkili konuşurdu.)

Bu grup, heyecanlı bir görünüm oluşturmuştu. İvan Nikiforoviç, hiçbir şeyle süslenmemiş olarak, olduğu gibi odanın ortasında duruyordu. Kadın ağzını açakalmıştı; yüzünde büyük bir şaşkınlık ve büyük bir korku vardı. İvan İvanoviç, yukarı kaldırmış olduğu eliyle bir Roma aytacını (Hatip, söylev veren kişi) andırıyordu. bu görülmemiş bir andı. Gösterişli bir yapıt! Fakat buna karşın bir tek izleyici vardı; o da, kocaman ceketiyle, sakin sakin duran ve parmağıyla burnunu temizleyen çocuktu.

Sonunda, İvan İvanoviç şapkasını aldı ve:

-İvan Nikiforoviç, çok güzel davranıyorsunuz, diyecek yok! Bunu size anımsatacağım.

-Gidin İvan İvanoviç, gidin, karşıma çıkmamaya dikkat edin, yoksa suratınızı dağıtırım.

-Al sana öyleyse İvan Nikiforoviç, diye ona yumruğuyla ayıp bir şey yaptı ve kapıyı hızla çekerek çıktı. Kapı, acı acı gıcırdayarak kapandı ve yeniden açıldı.

İvan Nikiforoviç kapıya çıktı ve bir şey daha söylemek istedi; fakat İvan İvanoviç bir daha arkasına bakmayarak çabucak bahçeden çıktı."

İkinci örnek *Tolstoy*'dan, *Diriliş* (3) adlı yapıtından.

Katyuşa, jürinin yanlışlığı yüzünden kürek cezasına çarptırılmıştır. Mahkeme başkanı kararın bozulabileceğini söyler. Bunun üzerine Nehlüdof, Katyuşa'yla görüşmek için cezaevine gider.

Prenstir Nehlüdof. Bu yüzden her kapı, önünde kolayca açılır. Cezaevindeki Katyuşa Maslova'yı görmek için savcıdan izin kağıdı alır. Kolayca cezaevine girer. Müdürün odasına getirilir Katyuşa Maslova. Müdür, dışarı çıkar.

"Maslova'yı getiren gardiyan onlardan uzağa, pencerenin içine oturdu. Nehlüdof için karar anı gelip çatmıştı. İlk görüşmelerinde en önemli olanı -yani onunla evlenmek niyetinde olduğunu- Maslova'ya söylemedi diye kendi kendine kızmıştı hep. Şimdi söylemeye kararlıydı. Masanın biri bir yanında, biri öbür yanında, karşılıklı oturuyorlardı.

Odanın içi aydınlıktı. Maslova'nın yüzünü ilk kez aydınlıkta yakından görüyordu Nehlüdof. -gözlerinin, dudaklarının çevresindeki kırışıklıkları, gözlerinin şişliğini. Eskisinden de çok acıyordu şimdi ona.

Nehlüdof, pencerenin içinde oturan Yahudi suratlı, şakaklarına ak düşmüş gardiyan, sesini duymasın diye, dirseklerini masaya dayayarak Maslova'ya doğru eğildi.

-Bu dilekçeden olumlu bir sonuç alamazsak Çar'a başvuracağız. Yapılabilecek her şey yapılacaktır...

Maslova sözünü kesti:

-Duruşmadaki avukatım doğru dürüst bir avukat olsaydı... aptalın biriydi. Hep cilve yaptı durdu bana. -Gülümsedi Maslova- Beni o zaman bulmuş olsaydınız, böyle olmazdı durum. Elden ne gelir? Herkes hırsız sanıyor beni.

Nehlüdof, 'Ne tuhaf bir hali var bugün' diye geçirdi içinden. Tam söylemek istediğini söylemeye hazırlanıyordu ki, gene konuşmaya başladı Maslova.

-Bakın ne diyeceğim. Bizim hücrede yaşlı bir kadın var. Çok iyi bir kadıncağız, inanın herkes şaşıyor onun buraya nasıl düştüğüne. Oğlu da kendi de hiç suçları yokken yatıyorlar burada, herkes biliyor bunu. Bilerek yangın çıkardıkları iftirasına uğramışlar. -Maslova başını çevirip Nehlüdof'un yüzüne baktı- Size söylemem için yalvardı: 'Oğlumla görüşsün bir, o her şeyi anlatır ona' diyor. Soyadı Menşof. Ne diyorsunuz, yapar mısınız bunu? Melek gibi bir yüzü var kadıncağızın, bir bakışta anlaşılıyor zaten suçsuz olduğu. Bir şeyler yaparsınız artık.

Gene baktı Nehlüdof'un yüzüne, gülümseyerek başını önüne eğdi. Onun bu serbestliğine, açıklığına giderek daha çok şaşan Nehlüdof:

-Pekala, dedi, elimden geleni yaparım, öğrenirim durumu. Ama ben sizinle kendi işimizi konuşmak isterdim. O gün ne dedim size, hatırlıyor musunuz?

Maslova hâlâ gülümsüyordu, başını bir o yana, bir bu yana çevirerek:

-Çok şey söylediniz o gün, dedi. Hangisini soruyorsunuz?

-Beni affetmeniz için yalvarmaya geldiğimi söylemiştim.

-Önemi yok ki bunun, ha affetmiştim, ha affetmemişim, neyi değiştirir, siz iyisi mi...

Nehlüdof devam ediyordu:

-Size karşı işlediğim günahı bağışlatmak istediğimi... bunu sözde bırakmayacağım. Sizinle evlenmeye karar verdim.

Maslova'nın yüzünü bir korku kapladı birden. Şehla gözleri Nehlüdof'un üzerinde durmuştu, ama görmüyorlardı onu.

Yüzünü duygusuzca buruşturdu.

-Bu da nereden çıktı? diye mırıldandı.

-Tanrıya karşı bunu yapmak zorunda olduğumu hissediyorum.

-Tanrı mı dediniz? Neden söz ettiğinizi anlamıyorum. Tanrı ha? Hangi tanrı? O zaman düşünseydiniz Tanrıyı.

Bir şey daha söylemek istiyormuş gibi açtı ağzını, ama söylemedi, sustu.

Ağzının içki koktuğunu ancak şimdi fark edip, bu halinin nedenini anlayan Nehlüdof:

-Sakin olun, dedi.

-Ne demek sakin ol? Sarhoş mu sandın beni yoksa? Evet, gerçi sarhoşum ama ağzımdan çıkanı kulağım duyuyor, aklım başımda. Kürek mahkumuyum ben, b..., ah bayım diyordum az kalsın, Prens, fiyatım bir yüzlüktür.

Birden çabuk çabuk konuşmaya başlamıştı, yüzü mosmordu.

Nehlüdof, zangır zangır titreyerek, alçak sesle:

-Ne denli ağır konuşursan konuş, hissettiklerim kadar acı söyleyemezsin bana gene de, dedi. Sana yaptığım kötülüğün içimi nasıl yaktığını bilemezsin!...

Maslova acı acı gülümsedi.

-Öyle mi?... O zaman yoktu böyle bir şey ama, yüz ruble vermiştin bana. Al, bu kadar edersin sen, der gibilerden.

-Biliyorum, hepsini biliyorum, dedi Nehlüdof, ama elden ne gelir şimdi? Artık bırakmamaya kararlıyım seni, dönmeyeceğim bu kararımdan.

Maslova:

-Ben de döneceksin diyorum! diye mırıldandı.

Yüksek sesle gülmeye başladı. Nehlüdof, Maslova'nın eline dokunarak:

-Katyuşa! dedi.

Maslova elini öfkeyle çekerek:

-Uzaklaş benden! diye haykırdı. Bir kürek mahkumuyum ben, sen de bir prens, işin yok burada.

İçinde biriken bütün hıncını boşaltmak istiyormuş gibi çabuk çabuk konuşarak devam etti:

-Benden yararlanarak kendini kurtarmaya çalışıyorsun. Bu dünyada bedensel hazzın için kullandın beni, öteki dünyada da kurtulman için kullanmak istiyorsun! Senden de, gözlüğünden de, o iğrenç, yağlı yüzünden de nefret ediyorum.

Birden ayağa kalkarak:

-Defol, defol git buradan! diye bağırdı.

Gardiyan geldi yanlarına.

-Ne bağırıyorsun be? Nerede olduğunun farkında değilsin galiba...

-Bırakın lütfen, dedi Nehlüdof.

-Öyleyse bağırmasın.

-Pekala, olur, yerinize gidin siz lütfen.

Gardiyan pencereye gitti gene.

Maslova oturdu, başını önüne eğdi; küçük ellerini yumruk yapmış, olanca gücüyle sıkıyordu.

Nehlüdof yanında ayakta duruyor, ne söyleyeceğini bilemiyordu.

-İnanmıyorsun bana, dedi.

-Hiçbir zaman evlenemeyeceksiniz benimle. Asarım kendimi de razı olmam böyle bir şeye! Bunu bilesiniz.

-Gene de elimden gelen yardımı yapacağım sana.

-Sizin bileceğiniz iş bu. Ama şunu söyleyeyim ki, hiçbir şey istemiyorum sizden. Doğru söylüyorum. Niçin ölmedim o zaman?

Birden hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı Maslova. Nehlüdof bir şey söyleyemiyordu, o da ha ağladı ha ağlayacaktı.

Maslova başını kaldırıp genç adamın yüzüne baktı, gördüğü şeye şaştı sanki, yanaklarından akan gözyaşlarını başörtüsünün ucuyla silmeye koyuldu.

O sırada gardiyan geldi yanlarına gene, zamanın bitmek üzere olduğunu hatırlattı. Maslova kalktı. Nehlüdof,

-Kendinizde değilsiniz şimdi, dedi. Gelebilirsem, yarın gene geleceğim. Siz de düşünün biraz.

Maslova cevap vermedi, dönüp Nehlüdof'a bakmadan gardiyanın arkasından çıktı."

Cezaevi, Nehlüdof'u dirilişe götüren bir nesnedir. *"Nehlüdof, cezaevine her gelişinde duyduğu mide bulantısını andıran duyguyu duyar gene, 'Nedir bunun sebebi?'"* diye düşünür.

Yanlış anlama yüzünden, cezaevinde yüz otuz kişi yatmaktadır. Bunun sorumlusu, suçlusu kimdir. Avukata göre "hiç kimse"dir.

Turgenyev'in *Rudin* (4) adlı romanından bir bölüm.

"İçeri, otuz beş yaşlarında, uzun boylu, kıvırcık saçlı, kamburca, esmer, düzgün olmayan yüzünde anlamlı ve akıllı bir anlatım bulunan, canlı ve koyu mavi gözlerinde ince bir parıltı sezilen, geniş düzgün burunlu ve kırmızı dudaklı bir adam girdi. Giysisi eskice ve dardı.

Çevik bir devinimle Darya Mihaylovna'ya yaklaştı, hafifçe eğilerek selam verdi ve çoktan beri tanıştırılmak onuruna ulaşmak isteğinde olduğunu, arkadaşı baronun da gelip esenleşemediğinden çok üzgün bulunduğunu söyledi.

Rudin'in ince sesi, boyuna ve geniş omuzlarına hiç de uymuyordu.

Darya Mihaylovna:

-Oturun; çok sevindim, diyerek onu odada bulunanlara tanıştırdıktan sonra, buralı mı, yoksa yabancı mı olduğunu sordu.

Şapkasını dizlerinde tutan Rudin:

-Benim yurtluğum T... ilindedir diye yanıtladı, buraya geleli çok olmadı. Bir iş için geldim ve şimdilik kentinizde oturuyorum.

-Kimde kalıyorsunuz?

-Doktordayım. Üniversiteden eski arkadaşımdır.

-Ha! Doktorda mı?... Onu pek övüyorlar. Mesleğinden iyi anladığını söylüyorlar.

-Baronla çoktan beridir mi tanışıyorsunuz?

-Onunla bu kış Moskova'da karşılaştık, şimdi de bir hafta kadar evinde kaldım.

-Baron çok akıllı bir adamdır.

-Evet efendim.

Darya Mihaylovna mendilinin ucundaki kolonyaya batırılmış düğümü kokladı.

-Memur musunuz? diye sordu.

-Kim? Ben mi efendim?

-Evet.

-Hayır... İstifa ettim.

Kısa süren bir sessizlikten sonra, herkes yeniden kendi havasında konuşmaya başladı.

Pigasov, Rudin'e:

-Merakımı bağışlayın, ama baronun göndermiş olduğu makalenin içindekileri biliyor musunuz?

-Biliyorum.

-Bu makale ticaret ilişkilerini incelemekte... Hayır, demek istiyorum ki, ülkemizde sanayinin ticaretle olan ilişkilerini... Darya Mihaylovna, sanırım siz böyle söylemiştiniz.

Darya Mihaylovna:

-Evet, bundan söz ediyor, dedi ve elini alnına götürdü.

Pigasov:

-Kuşkusuz, diyerek sözünü sürdürdü, ben bu işlerden pek anlamam; ama, açık söylemeliyim ki, makalenin başlığı bana pek... daha nazik bir dille nasıl söylemeli?.. pek belirsiz ve karışık görünüyor.

-Acaba neden öyle görünüyor?

Pigasov güldü ve bu arada Darya Mihaylovna'ya bir göz attı.

Tilkiyi andıran yüzünü yeniden Rudin'e çevirerek:

-Sizin için anlamı açık mı? diye sordu.

-Benim için mi? Açık.

-Hım... Kuşkusuz, bunu kendiniz daha iyi bileceksiniz.

-Başınız mı ağrıyor? diye Aleksandra Pavlovna, Darya Mihaylovna'ya sordu.

- Hayır. Ara sıra böyle oluyorum... C'est nerveux.

-Sormama izin verirseniz, diye Pigasov burnundan gelen ince bir sesle gene konuşmaya başladı, tanıdığınız Baron Muffel... adları sanırım böyleydi?

-Doğru.

-Baron Muffel, iktisat bilimiyle enikonu uğraşıyor mu, yoksa, bu ilgi çekici bilimle ancak şöyle, dünya zevklerinden ve memurluğundan artakalan saatlerinde mi ilgileniyor?

Rudin, Pigasov'u dikkatli dikkatli süzdü.

-Baron bu bilimin heveslisi, diye hafifçe kızararak yanıt verdi, ama makalesinde birçok doğru ve ilginç nokta var.

-Makaleyi bilmeden sizinle tartışamam... Ama, dostunuz Baron Muffel'in makalesi, olaylardan çok, belki de genel görüşlere dayanıyor, öyle değil mi?

-Yapıtta olaylar da var; olaylara dayanan görüşler de.

-Evet efendim, evet. Size kendi kanımı sunayım... bu arada ben de düşüncemi söyleyebilirim: Derpt'te üç yıl kaldım.. şu genel kanılar, kuramlar, dizgeler denen şeyler... beni bağışlayın, taşralıyım, dobra dobra konuşurum... hiçbir şeye yaramıyorlar. Bunlar, insanların gözlerini boyayan bilgiçlikten başka bir şey değil. Efendim, bana olaylardan söz edin, gerisi fasa fiso.

Rudin:

-Gerçekten öyle! diye yanıt verdi.

-Peki, ya olayların niteliğini de bildirmek gerekir mi?

-Genel görüşler, diye Pigasov sözünü sürdürdü, beni çileden çıkaran bu genel görüşler, incelemeler, sonuçlardır. Bütün bunlar, kanı denen şeylere dayanmaktadır; herkes kendi kanılarından dem vurur, bunlara saygı gösterilmesini ister, bunlarla böbürlenir... Ufff!

Pigasov yumruğunu havada salladı. Pandalevski güldü.

-Çok iyi, dedi, demek size göre kanı diye bir şey yok?

-Hayır, yoktur.

-Bu kendi kanınız mı?

-Evet.

-Peki, olmadığından nasıl söz ediyorsunuz? İşte size şimdilik bir kanı.

Odadakilerin hepsi güldü ve birbirleriyle bakıştılar.

-Ama izin verin, izin verin, diye Pigasov söze başlamak istedi...

Darya Mihaylovna el çırparak:

-Braov, bravo, Pigasov mat oldu, mat oldu! diye haykırdı ve Rudin şapkasını yavaşçacık elinden çekiverdi.

Pigasov can sıkıntısıyla:

-Hanımefendi, sevinmekte acele etmeyin, daha zaman var. Üstün bir tavır takınarak hazırcevaplık etmekle iş bitmez; bunu kanıtlamak ya da yalanlamak gerek... Biz tartışmamızın konusundan uzaklaştık.

Rudin serinkanlılıkla:

-İzin verin, dedi, konu pek kolay. Siz genel kanıların yararma inanmıyorsunuz; kanılara inanmıyorsunuz...

-İnanmıyorum, inanmıyorum, hiçbir şeye inanmıyorum!

-Çok iyi. Öyleyse kuşkucusunuz?

-Bu tür bilimsel bir sözcük kullanmak gereğini duymuyorum. Ama gene de...

Darya Mihaylovna söze karışarak:

-Kesmeyin! dedi.

Pandalevski bu anda kendi kendine:

-'Ha gayret, ha gayret!' dedi ve sırıttı.

Rudin sözünü sürdürerek:

-Bu sözcük benim düşüncemi de anlatıyor, dedi. Siz de anlıyorsunuz; öyleyse neden kullanmayalım? Peki, hiçbir şeye inanmıyorsunuz... Öyleyse olaylara neden inanıyorsunuz?

-Neden mi, güzel bir soru! Olaylar, bilinen şeylerdir; bir olayın ne demek olduğunu herkes bilir... Bunlar hakkında ben kendi deneyimime ve duygularıma göre akıl yürütüyorum.

-Acaba duygularınız sizi aldatamaz mı? Duygunuz size güneşin dünya çevresinde döndüğünü söyler... yoksa siz Kopernik'le aynı düşüncede değil misiniz? Ona da mı inanmıyorsunuz?

Bütün yüzlerde yeniden bir gülümseme belirdi; gözler Rudin'e döndü. Her biri 'Pek de hoş bir adam olmasa gerek', diye düşündü.

Pigasov:

-Siz hep alay etmek isteğindesiniz, dedi. Kuşkusuz, bu çok özgün bir şeydir, ama bir işe yaramıyor ki.

Rudin karşı çıkarak:

-Ne yazık ki, şimdiye dek söylediklerimde özgün denebilecek pek az şey var. Bunlar çoktan bilinen ve üzerinde binlerce kez konuşulan şeylerdir. Asıl konu bu değil...

Pigasov, biraz da küstahça:

-Ya, nedir? diye sordu.

Tartışmalarda, o, ilkin karşısındakiyle alay eder, sonra kabalaşır, en sonunda da somurtur, susardı.

Rudin sözünü sürdürdü:

-Açık söyleyeyim ki, aklı başında insanların yanımda bu gibi şeylere saldırdıklarını görünce, içten bir üzüntü duymaktan kendimi alamıyorum.

Pigasov sözünü keserek:

-Dizgelere mi? diye sordu.

-Evet, isterseniz dizgelere olsun. Bu sözcük sizi neden böyle korkutuyor? Dizgelerin her biri yaşamın ilk köküyle ilgili temel yasaların bilinmesine dayanır...

-İzin verin... Bunları öğrenmek ve keşfetmek olanaksızdır!

-İzin buyurun. Ancak, herkes bunları kavrayamaz, yanlışa düşmek de insanlar için pek doğaldır. Bununla birlikte, Newton'un bu temel yasalardan hiç olmazsa birkaçını keşfettiği noktasında benimle düşündeş olacağınızı sanıyorum. Diyelim ki, o bir dahiydi; dahilerin buluşlarındaki büyüklük de, bu buluşların bütün insanların malı oluşundadır. Ayrı ayrı olaylardan genel sonuçlar çıkarmak çabası, insan zekasının büyük bir özelliğidir. Ve bütün kültürümüz...

Pigasov:

-Çok derinlere daldınız! diye uzata uzata konuşarak onun sözünü kesti. Ben pratik bir adamım ve bütün bu fizikötesi inceliklere giremem, girmek de istemem.

-Çok iyi! Bu sizin bileceğiniz bir iş. Ama dikkat ederseniz, salt pratik bir adam olmak yolundaki isteğiniz, artık özel bir dizgedir. Kuramdır.

Pigasov atılarak:

-Kültür, diyorsunuz! Bakın bizi nelerle şaşırtmak istiyorsunuz! Şu övdüğünüz kültürünüz, bize sanki pek gerekliymiş gibi! Sizin kültür dediğinize ben metelik bile vermem!

Darya Mihaylovna, yeni tanıdığı gencin dinginliğinden, zarif, saygılı halinden pek hoşnut olmuştu:

-Ama, Afrikan Semeniç, tartışma yönteminiz çok kötü, dedi ve Rudin'in yüzüne içtenlikle baktı. 'C'est un homme comme il faut' diye düşündü. 'Onu biraz okşamalı'... Bu son tümceyi aklından, Rusça olarak geçirmişti.

Biraz sustuktan sonra, Rudin sözlerini sürdürerek:

-Ben kültürün savunmasını yapacak değilim. Benim savunmama gereksinmesi de yoktur. Siz onu sevmiyorsunuz. Herkesin kendisine göre bir zevki var. Aslında bu konu bizi epey uzaklara götürebilir. Yalnızca eski bir atasözünü size anımsatmama izin verin: 'Jüpiter, öfkeleniyorsan suçlusun'. Demek istiyorum ki, dizgelere, genel kanılara vb.'ye karşı yapılan bütün bu saldırılar, özellikle şu bakımdan üzücüdür; çünkü, dizgelerle birlikte, insanlar genel olarak bilgiyi, bilimi ve bunlara olan inançlarını yadsıyorlar. Oysa bu inanç insanlara gereklidir; yalnızca izlenimlerle yaşayamazlar; düşünceden korkup ona inanmamak yanılgıdır. Kuşkuculuk her zaman kendisini verimsiz ve güçsüz olarak göstermiştir.

Pigasov:

-Bunların hepsi laf, laf, diye mırıldandı.

-Belki. Ama izninizle dikkatinizi şuna çekmek isterim ki, çok zaman 'bunlar hep laf' derken, daha akıllıca bir şey söylemek zorunda kalmaktan kurtulma isteğiyle böyle söylüyoruz.

Pigasov gözlerini ona dikerek:

-Ne buyurdunuz? diye sordu.

Rudin, elinde olmadan, ama kendini tutan bir sabırsızlıkla:

-Size ne söylemek istediğimi pek iyi anladınız. Yineliyorum; insanın kendi inandığı sağlam bir bilgisi ve üstünde sarsılmadan durabileceği bir zemini yoksa, kendi ulusunun geleceğiyle, rolüyle ve her türlü ayrıntıyla ilgili olarak kendi kendisine nasıl hesap verebilir? Kendisinin ne yapması gerektiğini nasıl bilebilir?...

Pigasov kısaca:

-Bu yaşta bu zeka! dedi, eğilerek selam verdi, kimseye bakmadan bir yana çekildi.

Rudin ona baktı ve hafifçe gülümseyerek sustu.

Darya Mihaylovna:

-Ha! Demek geri çekiliyorsunuz! dedi. Üzülmeyin. Dimitriy...

Sonra iltifat edici bir gülümsemeyle:

-Bağışlayın ama, babanızın adı neydi? diye sordu.

-Nikolayiç.

-Üzülmeyin sevgili Dimitriy Nikolayiç. O, içimizden hiçbirini aldatmadı. Daha çok tartışmak niyetinde olmadığını göstermek istiyor... Sizinle tartışamayacağını anlıyor. İyisi mi, siz şöyle yanımıza gelin de biraz çene çalalım.

Rudin oturduğu koltuğu onlara doğru yaklaştırdı.

Darya Mihaylovna sözünü sürdürerek:

-Nasıl oldu da şimdiye dek tanışmadık, şaşıyorum... Bu kitabı okudunuz mu? C'est de Tocqueville, vous-savez? dedi ve Rudin'e Fransızca bir broşür uzattı.

Rudin kitapçığı eline aldı, birkaç sayfasını çevirdi ve masanın üstüne koyarak, Tocqueville'in bu yapıtını okumadığını, ama ortaya attığı konuda sık sık düşündüğünü söyledi. Konuşma hararetlendi. Başlangıçta, Rudin duraksar gibi, konuşmayı göze alamıyor, söyleyecek söz bulamıyordu; ancak sonunda ateşlendi ve konuşma başladı. Çeyrek saat sonra odada yalnızca onun sesi işitiliyordu. Herkes çevresinde toplanmıştı.

Yalnızca Pigasov uzakta, şömine yanındaki köşede kalmıştı. Rudin, akıllıca ve ateşli konuşuyordu. Çok bilgili, çok şeyler okumuş olduğunu göstermişti. Onun kişiliğinde bu derece bilgili bir insanın bulunabileceğini kimse tahmin etmemişti. Giyimi sıradandı. Hakkında dolaşan söylentiler de pek azdı. Böyle akıllı bir kimsenin, bir köyde birdenbire nasıl ortaya çıktığını kimsenin aklı almıyor ve herkesin tuhafına gidiyordu. Bu yüzden Rudin, Darya Mihaylovna'dan başlayarak herkesi şaşkınlık içinde bırakmış ve kendine hayran etmişti. Darya Mihaylovna bu keşfiyle gururlanıyor ve daha şimdiden Rudin'i sosyeteye nasıl tanıştıracağını düşünüyordu.

Yaşına başına karşın, ilk izlenimlerinde çocukça denilecek pek çok şey vardı. Doğrusunu söylemek gerekirse, Aleksandra Pavlovna, Rudin'in konuşmalarından pek az şey anlıyordu, ama büyük bir hayranlık ve hoşnutluk içindeydi; kardeşi de öyleydi; Pandalevski, Darya Mihaylovna'ya bakıyor ve onu kıskanıyordu; Pigasov ise; 'Sen paradan haber ver, ne akıllılar bulunmaz!' diye düşünüyordu. Ama herkesten çok şaşkınlığa düşen Basistov'la Natala'ydı. Neredeyse Basistov'un soluğu kesilecekti; bütün bu süre içinde ağzını yaymış, gözlerini dört açmış, dinliyor, hem de ömründe kimseyi dinlememiş gibi dinliyordu; Natalya'nın ise, yüzünü bir pembelik kapladı, Rudin'e dikilen gözleri koyulaştı ve parladı."

Çehov'un *Berber Dükkanında* (5) öyküsüne bakalım. Makar Kuzmiç berberdir. Makar, "şık giyimli", ama üstü başı kir içinde genç bir erkektir. Daracık dükkanı pistir. Aynada yüzünüz çarpılır. Berber gereçlerinin hepsi pistir...

Dükkana yaşlıca bir adam girer. Adamın başı kadın şalıyla örtülüdür. Bu kişi berberin vaftiz babası Erast İvanoviç Yagodov'dur.

Yagodov, insani duygulara önem vermeyen kaba bir kişidir. Berber Makar Kuzmiç'se umarsız, zavallı biridir.

Şimdi çatışmayı görelim.

"-Merhaba Makar'cığım! Ne haber, gözümün nuru? diye sesleniyor içeri girer girmez.

Öpüşüyorlar. Yagodov şalı başından çekip alıyor, ıstavroz çıkardıktan sonra bir iskemleye çöküyor.

-Yol ne kadar uzunmuş! diyor oflayıp puflayarak. Şaka değil, ta Krasnıy Prud'dan Kaluga kapısına değin yaya geldim.

-E, nasılsınız bakalım? İyi misiniz?

-Hiç sorma, iyi değilim. Yakınlarda bir hastalık atlattım.

-Ne hastalığı?

-Evet, bir ay kadar ateşler içinde kıvrandım. Öleceğimi sanıyordum, ama sonunda kefeni yırttık. Şimdi de saçlarım dökülüyor. Doktor saçlarımı kestirmemi söyledi. Yerine daha gür çıkarmış. Ben de tuttum, sana geldim. 'Yabancıya gitmektense bir yakınım kessin saçlarımı. Hem daha iyi tıraş eder, hem de para almaz' dedim. Doğrusunu söyle-

mek gerekirse yol biraz uzun, ama ne zararı var? Benim için bir gezinti oldu.

-Ne olacakmış, canım. Seve seve tıraş ederim. Buyurun, oturun!

Makar Kuzmiç saygıyla eğilerek tıraş masasının önündeki koltuğu gösteriyor. Yagodov gösterilen yere oturarak aynada kendine bakıyor. Oradaki görüntüden pek memnun kalmış olmalı. Neden derseniz, Moğol dudaklı, küt, yayvan burunlu, gözleri alnına kaymış bir surat beliriyor orada. Makar Kuzmiç vaftiz babasının omuzlarına sarı sarı lekeli, beyaz bir çarşaf örttükten sonra makası şıkırdatmaya başlıyor.

-Saçlarınızı cascavlak keseceğim, ne dersiniz?

-En güzelini yapmış olursun. Tatarlara benzet beni, bomba gibi bir şey olayım. Sonunda daha gür çıkacak nasıl olsa.

-E, hanım teyzemiz nasıllar?

-Nasıl olsun, yuvarlanıp gidiyor işte. Geçenlerde binbaşının karısına doğuma çağırmışlardı, tam bir ruble vermişler.

-Ya, bir ruble vermişler ha? Kulağınızı tutar mısınız biraz?

-Tuttum... Sakın keseyim deme, e mi? Of, acıttın be! Neden çekiyorsun saçımı?

-Zararı yok, zararı yok. Bizim meslekte böyle şeyler olmadan olmaz. Anna Erastovna iyiler mi?

-Kızım mı? Yerinde rahat durduğu yok ki! Geçen çarşamba Şeykin'le nişanını yaptık. Sen niçin gelmedin?

Makas şıkırtıları şıp diye kesiliyor. Makar Kuzmiç'in elleri aşağı düşüyor, korku okunan bir sesle;

-Kim? Kimi nişanladınız? diye soruyor.

-Bizim Anna'yı, canım!

-Nasıl olur? Kiminle?

-Şeykin'le. Prokofi Petroviç Şeykin'le. Teyzesi Zlatoustenski sokağında zengin bir ailenin vekilharçlığını yapıyor, iyi bir kadındır. Şükürler olsun, hepimizi sevindiren bir iş kıvırdık. Bir hafta sonra da nikahı var. Sen de gel, eğleniriz.

Şaşkınlıktan yüzü sararan Makar Kuzmiç omuzlarını silkiyor.

-Nasıl olur, Erast İvanoviç? Bunu nasıl yaparsınız? Olamaz!... Anna Erastovna ile ben... ben ona karşı iyi duygular besliyordum... Niyetim onunla... Bu nasıl şey, bilmem ki!

Makar Kuzmiç'in yüzünde ter damlaları tomurcuklanıyor. Makası masanın üstüne bıraktıktan sonra yumruğuyla burnunu ovuşturmaya başlıyor.

-Benim ona karşı temiz niyetlerim vardı. Olacak şey değil, Erast İvanoviç! Ben onu sevdim, en saf duygularımı sundum. Karınız, hanım teyze de söz vermişti. Size karşı hep öz babam gibi saygı gösterdim... her zaman bedava tıraş ediyorum. Benden iyilikten başka ne gördünüz? Babam öldüğü zaman evdeki kanepe ile on rublemi aldınız, sonra geri vermediniz. Anımsıyorsunuz, değil mi?

-Anımsamaz olur muyum? Hatırımdadır hep. Ama, gözümün nuru, sen iyi bir güvey olabilir misin, Makarcığım? Söyle, iyi bir güvey olabilir misin? Ne paran var, ne mevkiin, ne de işe yarar bir mesleğin!

-Peki, Şeykin zengin mi?

-Taşeronluk yapıyor. Tam bin beş yüz ruble pey akçesi yatırmış bu işe. Yetmez mi, iki gözüm? Her neyse, olan oldu bir kere, geri dönemeyiz. Makar'cığım, sen kendine başka bir kız ara. Elini sallasan ellisi gelir sana. E, ne duruyorsun? Hadi, tıraş etsene!

Makar Kuzmiç konuşmadan dikiliyor, sonra cebinden mendilini çıkararak ağlamaya başlıyor. Erast İvanoviç onu yatıştırmaya çalışıyor:

-Aman canım, böyle şeylere de ağlanır mı? Hadi, sus bakalım. Kadınlar gibisin vallahi!...Önce saçımı kes, sonra ne yaparsan yap. Hadi, makası al eline!

Makar Kuzmiç makası alıyor, ona bir dakika şaşkın şaşkın baktıktan sonra tekrar masaya bırakıyor. Eli titremektedir.

-Yapamayacağım. Kalsın şimdi, elimin gücü kesildi. Ah, ne talihsiz bir insanmışım ben? Anna da çok mutsuzdur şimdi... Birbirimizi seviyorduk, söz vermiştik. Kötü insanlar acımadan ayırdılar bizi. Dükkanımdan gidin, Erast İvanoviç! Sizi gördükçe içim bir tuhaf oluyor.

-Öyleyse yarın gelirim, Makar'cığım. Tıraşı yarın bitirirsin.

-Peki, nasıl isterseniz.

-Sen yarın kendini toparlarsın, ben erkenden uğrarım.

Erast İvanoviç saçlarının yarısı kökünden kesilmiş başıyla tıpkı bir kürek mahkumuna benziyor. Böyle bir başla ortalıkta dolaşmak pek

hoş değil, ama başka ne yapabilir? Başına şalı yeniden sarıyor, berber dükkanından çıkıyor. Makar Kuzmiç yalnız kalınca bir sandalyeye oturuyor, sessiz sessiz ağlamasını sürdürüyor.

Ertesi sabah Erast İvanoviç erkenden dükkandadır. Makar Kuzmiç soğuk bir sesle;

-Bir şey mi var? Ne istiyorsunuz? diye soruyor.

-Tıraşı bitir, Makar'cığım. Bak, daha yarısı duruyor.

-Parası peşin, lütfen. Bedava tıraş etmem!

Erast İvanoviç tek söz söylemeden kalktığı gibi dükkandan dışarı fırlıyor. O günden beri başının yarısında saçları uzun, öbür yarısında ise kısacık. Para ile tıraş olmayı lüks saydığından başının yarısındaki saçların kendiliğinden büyümesini bekliyor. Kızının düğününde bile ortalıkta böyle dolaştı."

Yakup Kadri'nin *Panorama* (6) adlı romanında çatışma Türkiye'nin geleceğiyle ilgilidir.

Ahmet Nazmi edebiyat-felsefe öğretmenidir. Diyarbakır'dan, İzmir'de Dış Ticaret Ofisi Müdürü arkadaşı Cahit Halid'e umutsuz mektuplar yazar.

Diyarbakir Halkevi'nde kitap bir yana kağıt bile yoktur. Ankara'dan gönderilen eski gazeteler, dergiler, masada öylece durur, kimse tek satır okumaz.

Ahmet Nazmi daha sonra İstanbul'a gelmiştir. *Panorama*'da Ahmet Nazmi'nin konumu şöyle anlatılır. *"Ahmet Nazmi profesörlük payesine eriştiği günden beri bir hayli değişmiş, Fuat'a biraz yüksekten bakar olmuştu. Hele evlenip barklandıktan, daha doğrusu, Şehzadebaşı'nda, eski bir ailenin dayalı döşeli konağına içgüveysi girdikten sonra, yaşayış tarzına verdiği istikamet, takındığı aile babası tavrı ve nihayet, kariyerini yapmış kimselere mahsus bir nefsi emniyet gösterişiyle eski dostunun zıddına gitmeye başlamıştı."*

Ahmet Nazmi, Fuat'ı evine çağırmıştır.

Fuat, eve gider. Zile şiddetle basar.

"-Buyurun Fuat Bey; sözünüzü unuttunuz diye korkuyordum. Size telefonda, yarın Suadiye'ye taşınacağımızı söylemiş miydim, bilmem? Bu akşam gelmeseydiniz, buluşmamız iki üç ay sonraya kalacaktı ve çok üzülecektim doğrusu...

Fuat içinden: 'Bu ne mürailik!' diye söylendi ve bu gece misafirliğinin onlara verdiği tedirginliği sezmişcesine, biraz sonra hemen

kalkıp gidecekmiş gibi, bir koltuğun kenarına ilişti. Susuyor, önüne bakıyordu. Ahmet Nazmi'nin karısı:

-Bu ne sıcak! Bu ne ağır hava, Fuat Bey? dedi.

Ama Fuat, buna da cevap vermek lüzumunu hissetmedi ve başını hafifçe genç kadından yana çevirerek gülümsemekle yetindi. İnsana yalnız huzur ve sükun veren bu odanın içinde, vakti gelince patlayıverecek bir saatli bomba etkisi yapıyordu.

Genç kadın, gayreti elden bırakmadı:

-Sizin için buzlu portakal suyu hazırlatmıştım, dedi. Fakat, belki önce bir kahve içmek istersiniz?

Fuat'ın ağzından nihayet, bir 'Teşekkür ederim' sözü çıkar gibi oldu. Bunu, konuşmaya fırsat bilen Ahmet Nazmi:

-Dünkü makalenizi büyük bir dikkatle okudum. Gerçekten, meseleyi en can alacak noktasından kavramışsınız! dedi.

Fuat, içinden gene, 'Ne murailik!' diye söylendi ve omuzlarını silkip, dalgın dalgın etrafına baktı. Ah, buraya geldiğine ne pişmandı! Bu tül perdeli pencereler; bu kuşlu duvar kağıtları; masalar üstündeki bu dost ya da akraba fotoğrafları; bu vazolar, bu çiçekler, bu cicibiciler, onu ne kadar sathi, ne kadar yapmacık, ciddi şeylere ne kadar elverişsiz bir ortamın içine atmıştı! Burada söze nereden başlayacağını ve sesine hangi tempoyu vermek gerektiğini bilemiyordu. Öyle sanıyordu ki, ağzını açar açmaz bu oda, mukavvadan bir dekor gibi, çözülüp çöküverecek ve dayanıksız birtakım ipek kırpıntılarından yapılmış bir bebeği andıran bu kadınla, bu derme çatma erkek kuklası havaya uçup gidecektir. Fuat, böyle bir katastrofa sebebiyet vermekten korkuyormuşçasına kendini tutuyor; bir münakaşa kapısı açmaktan çekiniyordu. Yüzünü zoraki bir gülümsemeyle Ahmet Nazmi'nin karısına çevirerek:

-Bu yıl; dedi, plajlar, hele Suadiye plajı hanımlarımız için pek tekin olmasa gerektir...

Genç kadın, samimi bir hayretle:

-O neden? diye sordu.

-Çok muhtemeldir ki, Gulyabaniler sizi rahat bırakmazlar artık, kumsalda çırılçıplak güneşlenirken...

Hayreti, Fuat'ın akıl muvazenesi hakkında korkulu bir endişeye dönen genç kadın, yuvarlak yuvarlak açılan gözlerini, birkaç kere kocasından misafire, misafirden kocasına çevirerek:

-Ne Gulyabanisi Allahaşkına? dedi ve işi şakaya döküp gülmeye çalıştı. Fuat da gülümsüyordu ama, gittikçe acılaşan bir tebessümle:

-Küçükken dinlediğiniz masallardaki Gulyabaniler yok mu? İşte, onlardan bahsediyorum. Kimbilir kaç kere rüyanıza girmiştir; kimbilir kaç kere sizi uykunuzun içinden sıçratıp yatak odanızın yarı karanlığında üstünüze yürür gibi olmuştur, bu korkunç yaratıklar!... Sekiz dokuz yaşlarında koskoca çocuktum; bir gece, bir kış gecesi, böyle bir kabus yüzünden öylesine bir çığlık koparmıştım ki, bütün ev halkı birbirine girmişti. Bir büyük sofanın ta öbür ucundaki dairelerinde kimbilir kaçıncı uykularına dalmış babamla annem, feryadımla uyanıp bir solukta yanıma gelmişlerdi. Hele, neye uğradığını bilmeyen zavallı anneciğim, ayaklarına terliklerini geçirmeye bile vakit bulamamıştı. Saç baş perişan bir halde parmağını damağıma bastırıyor ve durmadan bir şeyler okuyup üflüyordu. Babam ise, dadımı bir köşeye çekmiş azarlıyordu: 'Bu çocuğu diyordu, hep sen bu hale soktun, o cin ve dev masallarınla...' Ben, bu cin ve dev sözlerini işitir işitmez bir feryat daha kopardım ve ağlamaya başladımdı. Bütün bu gürültü patırdı arasında, şayanı hayret olan şey, kızkardeşimin küçük karyolusunda, tıpkı sizin gibi mışıl mışıl uyumakta devam etmesiydi."

-Ne dediniz, ne dediniz? Tıpkı benim gibi mi?

-Evet, tıpkı sizin gibi, tıpkı Ahmet Nazmi Bey gibi ve bütün başka Ahmet Nazmi'lerle başka hanımlarımız gibi, daldığı derin uykudan bir türlü uyanmak bilmiyordu. Ancak, şu farkı belirtmek isterim ki, kızkardeşim o zamanlar dört beş yaşında ya var, ya yoktu. Uyuduğu uyku da normal bir sabi uykusuydu. Sizi bastıran gaflet uykusuysa, hemen bir hekim müdahalesine lüzum gösterecek derecede anormal ve hatta patolojik görünüyor bana.

Ahmet Nazmi, burada bir uzun kahkaha koyvermekten kendini alamadı. Ama Fuat, işitmezlikten gelerek, sözüne devam ediyordu:

-Hem şu da var ki, dadımın korkulu masalları şimdi aktüel birer Gulyabanidirler, ara sıra masum çocuklara görünüp kaybolan hayalet-

ler halinden çıkıp, etten, kemikten yaratıklar şekline girdiler. Her gün, her yerde aramızda dolaşmaya başladılar. Biraz önce, bir cami duvarının dibinde bunlardan bir sürüyle karşı karşıya oturdum. Bana dikilen gözlerinde, tıpkı o hayaletlerin korkunç bakışı vardı. Ve...

-Yakınlarda insan eti kokuyor! diye de homurdanıyorlar mıydı?

-Plajları istila edecek kadar çoğaldıkları zaman, yalnız böyle homurdanmakla kalmayacaklar, doğrudan doğruya üstünüze saldırmaktan da çekinmeyeceklerdir sanırım. Malum ya, çıplak vücut yırtıcı yaratığın iştahını daha ziyade kabartır; gözünü daha ziyade döndürür. Böyle bir vaziyette ise, onun pençesinden sizi kimseler kurtaramaz. Zaten kurtarmak niyetinde olan da yoktur, bunu iyi biliniz. Olsaydı, şimdiye kadar bu tehlikeyi önlemek için bazı tedbirlerin alınması gerekirdi. Oysa, tedbir almak şöyle dursun, en ufak bir reaksiyondan bile eser görünmüyor, hâlâ hiçbirimizde, hiçbir yerde... Ve Gulyabaniler ardı arası kesilmeden üreyip duruyor. Gün geçmiyor ki, bunlardan en az beş on tanesine rasgelmeyeyim. Zaten, iyi saatte olsunlar, bazı Jöngl mahlukatı gibi, hep küme küme dolaşırlar. Yarın... Evet Hanımefendi, yarın bu kümeler, birer sürü olacaktır ve sizin için artık banyo kostümüyle plajlarda gezinmek şöyle dursun, hatta şehrin en işlek caddelerinde sımsıkı ilikli bir tayyörle dolaşmak bile canınız pahasına göze alacağınız bir kahramanlık haline girecektir.

-Ben, hiç de böyle bir kahramanlık taslamak niyetinde değilim. Bu kötü falınız doğruya çıktığı gün, evden dışarıya ayak bile atmam.

-Lakin, sizi evinizde rahat bırakır mı sanırsınız, o güruh? Dışarıda, bütün heykeller anıtlar, sütun ya da kitaplar tuzbuz edildikten; cadde meydan, park, gezi diye ürbanizm namına ne yapılmışsa hepsi yıkılıp yakıldıktan, kırılıp geçirildikten; kaldırımlar birer ayakyolu haline sokulduktan sonra, iş, pek tabii olarak, evlerimizin içine dayanacaktır. İki günde bir, çat çat kapı. Ne o? Burada oturanlar İslam değil mi? Hani pencerelerin kafesi? -Ne o?- Komşulardan işitiyoruz. Evinizin her odasında türlü türlü insan resimleri varmış. Kaldırın onları. Namaz kılınmaz böyle yerde. Melaike inmez böyle yere. -Ne o?- Bu eve giren çıkan belli değilmiş. Bu evde kaç göç nedir bilen yokmuş. Hatta, bazı geceler kadın erkek bir arada çalgı çalıp dans da edermiş. Neuzibillah,

katliniz vacibolur, eğer bunlar doğru ise. Bunların doğru olup olmadığını bilmek içinse şeraitçe tahkikat yolu gayet kestirmedir: Bir akşam, yatsı namazından sonra mahalleli hep bir olup paldır küldür bir baskın yapıverir ve her şey meydana çıkar. Duvarlardaki resimler. Goblen desenli koltuklar, kanapeler, şu kuyruklu piyanoyla masalar üstündeki büstler, biblolar, hatta şu çiçek vazoları, hatta...

Ahmet Nazmi, işi alaya dökmek için, karısına:

-Dikkat et; sıra şimdi yine sana gelecek!... dedi.

Ama Fuat, bunu da duymamazlığa vurarak, sözüne devam ediyordu:

-Hem böyle bir baskın neticesinde (katlinizin vacib olması) için çalgı çalıp dans ederken yakalanmanıza de hacet yoktur. Sizi, şu yarı dekolte kısa etekli, kolsuz robunuzla, çorapsız olarak benim gibi bir yabancı erkeğin karşısında ayak ayak üstüne atıp oturur görmeleri hemen taşa tutulmanız için yeter artar bir suç teşkil edebilir...

Genç kadın, sinirli sinirli gülerek:

-Ya o zaman Ahmet'le siz benim imdadıma gelmez misiniz? dedi.

-İşte, bütün davanın düğümü bu noktada. Sizin imdadınıza gelebilir miyiz, gelemez miyiz? Sanırım ki, gelemeyiz, hanımefendi! Görüyorsunuz: Ben, kocakarılar gibi işi masala dökmüşüm. Ahmet Nazmi ise filozofça bir kalenderlik içinde gülümseyip durmaktadır. Yani, her ikimiz de hadiseleri şöyle uzaktan, şöyle yüksekten seyredip alaya almak yolunu tutmuşuz. Neden bu yolu tutmuşuz? Bahsettiğim felaketin gelip çatmak üzere olduğuna pek inanmadığımızdan mı? Gelip çattığı takdirde, onu derhal önleyecek bir kudretin mevcudiyetine güvendiğimizden mi? Hayır; pekala biliyoruz, pekala görüyoruz ki, bu felaket durmadan üstümüze doğru yürümektedir. İnsanlık, hürriyet ve medeniyet düşmanlarının ayak sesleri her gün biraz daha yakından kulaklarımıza çarpmaktadır. Cehennemin kapısı gıcırdıyor ve ilk zebani öncüleri şehirlerimizin, kasabalarımızın, köylerimizin duvarları içinde gözükmeye başladı. Muntazam bir ordunun erleri gibi hep bir kılıkta, bir kıyafettedir bunlar. Hepsinin çenesinden aşağı tam bir karış boyunda kuzguni bir sakal sarkar. Her biri, başına kara 'bere' geçirmiştir. Sırtla-

rında aynı renkte, latayla cübbe ortası, setreleri vardır ve etekleri altında ya bir kazma, ya bir satır gizleyip taşırlar. Bu vahşi aletlerle şimdilik, sinsi sinsi, Atatürk'ün heykellerine saldırıyorlar; yarın, açıktan açığa, O'nun yolunda yürüyenlerin kellelerini uçurmaya kalkışacaklardır. Bunu da hissediyoruz; evet, Hanımefendi, kocanız Ahmet Nazmi Bey de bunu, benimle birlikte, benim kadar hissetmekte, bundan benim kadar korkmaktadır. Fakat ne de olsa serde bir entelektüellik gururu var. Korkumuzu belli etmek istemiyoruz ve bunu, en elegant bir tarzda, -yani o filozofça tebessümleriyle, ben kocakarı gevezeliklerimle- örtmeye çalışıyoruz. Bizden ötede ise, ne tehlikeye karşı tedbir alma iradesi, ne tehlikeyi olduğu gibi görme istidadı... Bizden ötede ise yalnız politika var.

Ahmet Nazmi, birdenbire, bir yay gibi gerilmiş ve yüzüne, kendisini tanıyanların hiç görmedikleri bir sertlik gelmişti. Oturduğu koltuktan Fuat'a doğru uzanarak:

-Ama, sizin yaptığınız şey de yalnız politika, dedi. Yalnız POLİTİKA... Hem de, müsaadenizle söyleyeyim, politikanın en harcıalemi. Yani, bir nevi militan partizanlık. Bana ister korkak, ister oportünist deyin; fakat, bu gibi ithamlardan utanarak, bir gün, yanıbaşınızda yer alacağımı zannetmeyin. Ben her şeyden önce bir kitap ve ilim adamıyım. Hayatla alakam objektif müşahedeler hududunu geçemez ve felsefi bir formülde sentezini bulmamış hadiselere de şüpheyle bakmayı bir fikir iffeti telakki ederim. Hele, deminden beri yaptığınız gibi, henüz vukubulmamış olaylar üzerine hükümler yürütmenin adına, bence, dense dense, nihayet bir safsatalı paradoks denilebilir ki, insanı şaşırtmaktan ya da güldürmekten başka bir şeye yaramaz. Oysa, sizin, bir saattir dinlemek tahammülünü gösterdiğimiz paradokslarınız -doğrusunu söylemek gerekirse- bu güldürücü vasfını bile taşımıyor. Sadece melodramatik ve apokaliptiktir. Hatta biraz da Guignol tiyatrosunun sayıklaması konuşmalarını andırır. Ne Gulyabani, ne zebani, ne ecinni kaldı gözlerimiz önüne getirip dolaştırmadığınız. Eğer bu kötü tedhiş edebiyatını, karım şakaya alarak, ben gülümseyerek dinledikse bu, sırf size karşı olan dostluğumuzdan, sevgimizdendir. Zira, o da, ben de biliyoruz ki, bir sürü siyasi polemiklerle gerilen, hırpalanan sinirleriniz,

size artık objektif bir tarzda konuşmak imkanını vermez olmuştur. Çoktan beri, adeta bir barikatın arkasından yumruk sıkan, taş savuran, küfür eden bir kimse halinde görüyorum sizi. Herkesi kendinize düşman sanıyorsunuz ve işin asıl en kötüsü, birtakım serseri, süfli sokak yobazlarında memleketi ya da inkılap nizamını kırıp geçirebilecek bir kudret tevehhüm ediyorsunuz. Bir adım daha: Yeldeğirmenlerine dev sürüleri diye hücuma kalkışacaksınız...

Ahmet Nazmi, sözlerinin bu noktasına gelince biraz durakladı. Çok ileri gittiğini hissetmişti. Sesini alçaltıp yumuşatmaya çabalayarak:

-Bununla beraber; dedi, endişenizde sizi bir dereceye kadar haklı bulduğumu da itiraf etmek isterim. Evet, bugün memleketin havasında sinsi bir irtica baskısı vardır. Evet, düne kadar artık tamamıyle yerin dibine batıp gittiklerini sandığımız birtakım tekke ve medrese dökünтülerinin hortlayıp sokaklarda el kol sallayarak dolaştıklarını görüyoruz. Bunların, fırsat buldukça, bazı Vandalizm hareketlerinde bulunmak cüretini gösterdikleri de olmuştur. Fakat, bütün bunlar, nihayet bir kanun ve zabıta mevzuudur.

Fuat, birden ayağa kalktı. Bütün vücudu hiddetten tirtir titriyordu. Benzi sapsarı kesilmişti. Ahmet Nazmi'nin karısına doğru tereddütle bir iki adım attı:

-Müsaadenizle Hanımefendi, dedi ve arkadaşına selam bile vermeksizin odadan dışarı çıktı. Merdivenlerden öyle bir hızla iniyordu ki, Ahmet Nazmi, arkasından güç yetişebildi:

-Müsaade edin, müsaade edin; ben de sizinle birlikte çıkıyorum. Biraz, hava almaya ihtiyacım var.

Her şeye rağmen, Fuat'ın böyle bir küskünlük ve kırgınlık içinde ayrılıp gitmesine gönlü razı değildi. Ona karşı işlediği kusuru, nefsine ağır gelecek bir arziye pahasına bile olsa, mutlaka tamire karar vermişti. Fuat odadan çıktığı sırada karısının yüzünde beliren bir üzüntü ifadesi de onu böyle bir harekete sevketmiş bulunuyordu."

Orhan Kemal, Dilenci (7) adlı öyküde dilenciyle posta müdürünün çatışkısını anıtır. Kör Nasrullah, Şeyh İmadettin'le dilenmektedir. İkisi de palavracıdır. Birinci

Paylaşım Savaşı'nda çeşitli yerlerde savaştıklarını söylerler. Biri gözünü, öbürü bacağını savaşta yitirmiş gibi konuşurlar.

Kör Nasrullah, oğluna, PTT ile gönderdiği 2.5 lira için müdürle görüşecektir. Oğlu, mektubunda 2.5 lirayı aldığını yazmamıştır. Öbür dilenci müdürün karşısına çıkmak yürek ister deyince Nasrullah "bende mangal gibi yürek var" der.

"Patlak yenlerinden etli yakaları görünen postallariyle postahanenin yolunu tuttu.

PTT Müdürü kupkuru, barut gibi bir adamdı. Olur olmaz kimselere aldırış etmezliği, aşırı namusluluğiyle tanınmış biri. Demindenberi penceresinin buzlu camı gerisinde dikilen bir insan gölgesi dikkatini çekmekteydi. Zile bastı. İçeri giren odacısına sordu:

-Dışarda birisi dikiliyor... Kimdir o?

-Kör bir dilenci beyim...

-Ne istiyor?

-Size bir şikayeti varmış...

-Çağır, gelsin!

Upuzun boyu, geniş omuzlariyle Kör Nasrullah içeriye ürkerek girdi, eski usul yerden bir temennadan sonra, elindeki buruş buruş kağıt parçasiyle, bekledi.

-Ne istiyorsun?

Kör Nasrullah, titreyen sesiyle başladı:

-Oğlum, köleniz beyim... Üç ay evvel iki buçuk lira salmıştım, nah bu mektubu da kendisinden aldım... İki ay evvel... Para eline geçmemiş olmalı ki...

-Ne biliyorsun eline geçmemiş olduğunu?

-Geçse, teşekkür makamında iki satır bir şeycik yazmaz mıydı, beyim?

-Peki. Ne demek istiyorsun? Parayı almamışsa ne olabilir?

Kör Nasrullah önce gülümsedi, sonra PTT Müdürünün çatık kaşlarından ürkerek ciddileşti.

-Hani kör şeytan beyim, dedi, kötü kötü şeyler getirmiyor değil insanın aklına!

-Ne gibi?

-Yani beyim... Ben düşünmek istemiyorum esasta amma... Şeytanı lain işte.

-Anladık canım, kör şeytan, şeytanı lain... Aklına ne getiriyor?

-Ordaki memur...

-Eee?

-Ağzı da var madem...

-Tabii...

-Cumburlop!

PTT Müdürü mosmor kesildi:

-Bana bak ihtiyar, dedi, elinde müspet herhangi bir delil olmadan hiçbir memur hakkında bu tarzda düşünme. Düşünsen bile açığa vurma hiç olmazsa... Çünki bak... Şimdi hemen bir tutanak düzenler...

Kör Nasrullah kırıla döküle:

-Kızma beyefendi, dedi, cahilliğime bağışla. Aklım ermez, şeytanı lain de aklıma sokar hep kötü şeyleri. Yoksa ben bilmem mi ki zatınızın maiyetinde vazife gören bir memur....

-Benim maiyetimde değil, herifi tanımam bile...

-Olsun beyim. Ne de olsa... Değil mi ki zatınızın maiyetinde...

-Ulan benim maiyetimde değil diyorum sana!

-Huylanmayın beyefendi... Ne de olsa tabii...

-Baksana bana sen. Benimle şifahen konuşulmaz. Varsa herhangi bir şikayetin, müdürlüğüme hitaben bu istida tanzim et, öyle gel. Haydi, marş!

PTT Müdürünü gözleriyle tartan Nasrullah:

-Bir faydası olur mu dersiniz? diye sordu.

-İstida ile gelirsen olur...

-Olur demek?

-Olur...

-Ya yemişse?

PTT Müdürü öyle bir baktı ki, Nasrullah odadan apar topar çıktı, merdivenleri bir solukta indi, gitti.

Şeyh İmadettin'in yanına gelince cebinden beyaz bezini öfkeyle çıkardı, kaldırıma sererken, beriki:

-Noldu? diye sordu.

-Ne noldu?

-Çıktın mı Posta müdürüne?

-Çıktım tabii...

-Ne dedin?

-Bağırdım, çağırdım... Biz de bu vatanın evladıyız, biz de kurşun salladık bu topraklar için, dedim...

-Onlar ne dedi?

-Ne diyebilirler? Haklı söze kim ne der?

Uyuz bir köpek önlerinden topallıya topallıya geçiyordu."

İki dilenci de zavallıdır. Önlerinden uyuz, topal bir köpeğin geçmesi, bu zavallılığı pekiştirir. Zavallılığı pekiştiren, uyuz, topal, köpek, öyküyü bütünler.

Ahmet Say, Cumo ile Kutey (8) adlı öyküde bir başka çatışmayı gösterir. Cumo'nun babası çobandır. Yoksuldur. Cumo, bey kızı Kutey'le evlenmek ister. Komşular güler buna. Bey, kızını, çoban oğluna verir mi. Beklenmeyen olur, bey, kızını Cumo'ya verir. İlk zamanlar evlilik iyi gider. Zamanla Cumo, çalışmaktan soluk alamaz. Yorulur. Dermanı kesilir. Bunun üstüne Kutey, "erkek gibi erkek" aramaya koyulur. Ehmo'ya gönül düşürür.

"Kutey gene bir gün Ehmo'yu gündüzün eve almıştı. bir tesadüf, Cumo o gün eve tez döndü. Cumo kapıya varınca, içerden bir tıkırtılar, acep nahoş bir mırıltılar duydu. Kulak verdi, meseleyi anladı.

Kutey'in iniltisini tanıdı!

Başına kaynar sular dökülse de, üstüne çığlar devrilse de, tas tas ağular içse de, bu bokluğu temizlemek gerekti.

Kimse duymadan ve hele kimse bilmeden, tez elden namusu kurtarmak gerekti.

Dışardan fısladı Cumo:

-Aç kapıyı! Lo orospu! Aç ki hovardan kimmiş görem! Onun da, senin de müstahak oldugini verem!

İçerden takırtı toparlanması duyuldu.

Cumo bağırmadan bir daha konuştu:

-Aç lo! Nasıl ki Allah bir ve tek ise, senin de, hovardanın da buradan anca leşi çıkar! Di aç...

Demeye kalmadan Ehmo kapıyı açtığı gibi Cumo'ya toslayıp Cumo'yu düşürdü, sıçradı Ehmo, kaçtı.

Cumo içeri daldı. Tahranın sapına yapışana dek Kutey de dışarı uğradı.

Köyün içinde Cumo Kutey'i kovaladı. Kutey canı için kaçtı, Cumo ise namus hırsıyla kovaladı. Cumo epey yaklaştı, tahrayı savurdu, tutturamadı. Aha sağlam savurdu, tahra Kutey'in şalına takıldı. Şal yırtılıp Kutey cılcıbık koştu. Heman Beko'nun duvarını döndü.

Cumo da döndü, baktı: Kutey yok!

Lo bu nasıl olur?

Lo bu orospu nere siner? Nere gizlenir? Kim ki orospuyu gizler?

Oralarda kedi gibi gezindi Cumo. İz aradı, bulamadı.

Sır olmuştu Kutey! Bir anda sırra kadem basmıştı.

O zaman Cumo figan etti:

-Kim ki orospuyu, zina eden Kutey'i gizler ise, onun da anasını, onun da avradını!

Komşular meseleyi işte bu figan üzre anladı. Komşular bildi ki, Kutey zina edip kaçmış, Cumo da zinacıları tepeleyememiş!

Cumo Kutey'i geri istedi durdu:

-Verin orospuyu bana! Verin de namusumu kurtaram!

Verilir mi?

Kutey kurbanlığa teslim edilir mi?

Ve aysız zulmet bir gecede, komşular Kutey'i anasının köyüne savuşturdu."

Yervant Gobelyan, Ah Şu Anayasa (9)'da bir başka çatışkıyı yansıtır. Kent içi otobüsle bir yere giden inşaat işçileri, kendi aralarında konuşurlar.

"Bakın, ben diyorum ki... diye devam etti içlerinden tartışmaya ağırlığını koyan ve işi bir şekilde sonuçlandırmaya önayak olmak istediği anlaşılan birisi, '... diyorum ki hepimiz kalkıp gidelim, diyelim ki, Ağa, biz senin şu işini yaptık, memnun da kaldın, bir eksik de bulamadın, şu olmamış, bu olmamış da demedin; ama şu duruma bir bak, bu kadar adamız; hepimizin ailesi, çoluğu, çocuğu var: hakkımızı vermiyorsun, ipe un sermeye kalkıyorsun, her gün bir şey uydurup bizi boş çeviriyorsun. Ağa, biz gündelikle çalışıp, günü gününe yaşayan adamlarız, etimiz ne budumuz ne? Bu kadar adamın yevmiyesini vermezsen biz nasıl dayanırız? Güle güle otur, ev saray gibi oldu, bahçen de iyi, cennet gibi oldu. En iyisini yapmak için elimizden geleni esirgemedik.

Ama sen bizim boynumuzu bükük bıraktın, güle güle otur'u gönülden söyletmedin; çünkü hakkımızı vermek istemiyorsun. Ağa! Ağaysan, ağalığını bil, gel ver şu bizim parayı, hayır duamızı al, gönül rahatlığıyla otur evinde. Allah hem sana hem sevdiklerine kötü gün göstermesin, Ağa!' aynen böyle diyelim!

'Adam senin bildiklerinden değil' diye lafa girdi içlerinden biri. 'Görmüyor musun? Her gidişimizde bizden saklanıyor. Halbuki kaç paralık adamlarız ki? Bizden kaçmak delikanlılığa sığıyor mu? Öyle adama Ağa mı diyorsun, öyle adamdan delikanlılık mı bekliyorsun?'

'O, lafın gelişi' diye devam etti öteki, esrarengiz ve kurnazca bir ifadeyle. 'Başlarken böyle başlamalı, çünkü herkesin içinde bir ağalık damarı bulunur. Tutarsa fena mı olur? Hepimiz, kalp kırılmadan, hır gür çıkmadan hakkımızı alırız. Doğal olarak adam da bize -biz nasıl güle güle otur diyorsak- güle güle harcayın diyecek. Hepimiz insanız... Kötülükle nereye varılmış ki? Kim boş yere başkasına kötülük yapmak ister, değil mi?'

'Boş yere mi dedin?' diye sözünü kesti bir başkası. 'Neden boş yere diyorsun? Adam bu kadar insanın hakkını, bu kadar insanın günlerce çalışmasının, alınterinin karşılığını yiyor... Bunun boş yeresi var mı? Ben zaten bu adamı ilk günden sevmedim arkadaşlar. Siz ne derseniz deyin; ama ben diyorum ki bu adam bizim paramızı yiyecek, öyle görünüyor. Gerisi... boş laf! Ha, tamam, onun kötülüğüne karşılık sen de kötülük, hatta iki katı kötülük yapabiliyor musun? O zaman paranı alırsın belki; o durumda söyleyecek sözüm yok...'

'Yoksa...' diye devam etti, 'bana sorarsanız, o şekilde konuşacaksak ve onda olmayan delikanlılık hislerine umut bağlayacaksak boş yere gideriz...'

'Sabret oğlum...' diye müdahale etti diğeri soğukkanlı bir şekilde, arkadaşlarını yatıştırmaya çalışarak. '... Sabretmeyi bil ve lafımın sonunu bekle. Dağ başında değiliz biz de... Memlekette, o adamdan da, benden de, hepimizden de üstün olan, kanun denen bir şey var. Anayasa var. Bakalım Anayasa o adama bize bunu yapma hakkını veriyor mu? Tabii ki vermiyordur! Günlerce çalışmışız, çabalamışız, kan ter içinde kalmışız, doğal olarak emeğimizin karşılığını almalıyız. Bi-

zim hakkımız gün gibi meydanda ve bu konuda tartışmak bile yersiz. Konuşuruz kendisiyle... Gerçi anayasa okumuş değiliz ama bunun da yeri vardır, bir yerde yazılıdır herhalde... Deriz ki: 'Ağa, Allah'tan korkmuyorsan, Allah'a inanmıyorsan memleketin kanunundan kork bari, Anayasadan kork! Anayasa der ki, bu böyledir, bizim hakkımız bize, sizin hakkınız da size...' o zaman adam mecburen verecek; çünkü başka bir şey yapamaz. Farz edelim ki Allah'tan korkmuyor, kanun var, Anayasa var. Adamın imanını gevretir vallahi, kanun da, Anayasa da. Bu işin biri ikisi yok, bunu da bilmiş olsun. Onlardan da korkmuyorum desin de o zaman boyunu göreyim...'

'Der' diye atıldı içlerinden biri. 'Der, bu adam onu da der! Ve iş oraya kadar giderse bize vereceği bir ise iki harcar, avukat tutar, mahkemelerde süründürüp bizi haksız çıkartır, gene bizim paramızı vermez, yapacağını yapar.'

'Dur' dedi diğeri diklenerek, 'orada dur sevgili dostum. Ne dedin? Bizim hakkımızı vermez mi dedin? Çünkü biz Anayasa'yı okumamışız ve bilmiyoruz, kendisiyse yaptıklarını Anayasa'ya uydurmuş, avukatlarla, mahkemelerle karşımıza çıkıyor. O biraz zor işte. Dostum, Anayasa öyle bir şeydir ki içinde her şey yazılıdır, kaçış yok. Hazırlayanlar sen ben değiliz, memleketin en akıllı adamları! Öyle ki, bir yerinden tutarsan ondan sonra artık korkma. İyice ve sıkıca tutar, bırakmazsan mutlaka hakkını alırsın.'

O anda, yanılmıyorsam Bacon'ın bir sözünü hatırladım: 'Kanunlar örümcek ağlarına benzerler. Küçük sinekler yakalanıp kaderlerine boyun eğer, hayatlarından olurlar, büyük böcekler ise parçalar, geçip giderler.'

Acaba büyük filozof Bacon mı yoksa bu, arkadaşlarıyla birlikte haksızlığa uğramış basit ve cahil işçi mi haklıydı? Evet... Anayasa ne der? Tabii ki bir şeyler der ve her ne diyorsa kesin ve aşikardır...

Arkadaşlar arasındaki tartışma devam ediyordu. Anayasa birkaç defa kaldırıldı, konuldu; ama bir türlü Anayasa'nın bu konuda ne dediğini kesin olarak bilmek mümkün olmadı. Diğer taraftan, şüphe yok ki binanın sahibi de Anayasa hakkında düşünüyor ve umudunu ona bağlıyordu. O, belki de, belki değil kesinlikle Anayasa'ya güvenip bu

adamların hak ettiklerini inkar etmeye ve haklarını vermemek için elinden geleni yapmaya devam ediyordu?

Tartışma bir süre daha değişik görüşlerle devam etti. İlk konuşan, en sonunda, bu şekilde bir yere varmanın mümkün olmayacağını ve her kafadan bir ses çıktığım görünce noktayı kendisi koymaya karar verdi.

'Kardeş, çok çok, bakarız olacak gibi değilse, zaten köyde hasat mevsimi şimdi, hepimiz toplanıp gideriz adamın yanına, son bir kez daha güzellikle paramızı isteriz. Baktık olmadı, yerle bir ederiz yaptıklarımızı. Bir şey de diyemez; çünkü paramızı vermiş değil. Sonra da kalkıp köye gideriz olur biter. Galiba bu şartlarda bundan daha iyi bir çözüm de yok. Madem... Nasıl olsa parayı alamayacağız emeğimizin meyvesi de o insafsızın, vicdansızın elinde kalmasın!'

'Öyle şey mi olur' diye lafa karıştı içlerinden biri. 'Olmaz!' Kanun, Anayasa buna izin vermez. Adamlar gelir, köyde değil, şeytanın bilmediği deliğe saklansan gene yakalar, götürüp hesap sorarlar, imanını gevretirler. Sen kanunu, Anayasa'yı şaka mı sanıyorsun, oyun mu oynuyorsun onlarla... Ha?'

Öteki bir şey demedi bu sefer, söyleyecek bir şey bulamadı. Bir süre sessiz kaldı, sonra dışarı, etrafa baktı, mahkumiyet fikrinden etkilenmiş gibi sonsuz gökyüzünü ve ufku seyretti uzun uzun.

'Geldik' dedi arkadaşlarına dalgın dalgın. 'Geldik çocuklar, burada iniyoruz.'

Kalktılar, inmeye hazırlandılar. Durağa varmıştık zaten. Otobüs durdu."

Öyküde anayasaya güvenen inşaat işçisi ülkemizin durumunu simgeliyor. Sorunlarımızın anayasayla çözüleceğine inandık. Çeşitli anayasalar yaptık, orasını burasını düzelttik.

Ben bunları yazarken yine anayasa tartışmaları başladı. Yaptık, düzelttik, kaldırdık, yenisini yaptık, bir türlü çözemedik sorunları.

Anayasayı savunan işçi, otobüsten inerken, "Ah, ah, şu anayasayı bir bilseydim" der... Bu belki de ah ah, şu anayasayı doğru dürüst yapmayı bir bilseydik anlamına gelir.

İkili çatışmaya *Balzac*'ın *Eugenie Grandet* (10) adlı yapıtından bir örnek...

Önce baba Grandet'in varsıllığının temelini görelim. *"Grandet'nin servetinin temeli, devrimden sonra soyluların mülklerinin bölünmesinde ve toprak kamulaştırmasında yatar. Grandet, servetini Cumhuriyetçi ordularına şarap satarak büyütür."*

Bütün varsıllığına karşın cimridir Grandet, altına tapmaktadır.

Grandet, karısı, kızı Eugenie, bir de hizmetçileri Nanon'la dört kişilik ailedir. Bir gün bu aileye Charles kuzen gelir. Kuzenin babası Paris'te borsada bütün varlığını yitirmiş, kendini öldürmüştür.

Kuzen, bunu, amcasından duyar. Beş parasız kalmıştır. Gemilerde çalışarak Hindistan'a gitmeyi tasarlar.

Ancak parası yoktur.

Eugenie, altı bin frank değerindeki altınlarını kuzenine verir. Kuzen gider. Ancak bir sorun vardır. Baba, her yıl, kızının doğum gününde bir altın verir. Altını verirken de daha önce verdiği altınlara hazla bakar.

O sabah kızına altınları getirmesini söyler. Ama kız altınları aşık olduğu kuzenine vermiştir.

Şimdi o sabaha dönelim.

"Saat ondu, aile daha kahvaltı etmemişti.

Madame Grandet, Eugenie'yle ayinden döndüğünde, 'Baban burada altınını görmek istemeyecek,' dedi. 'Eğer isterse üşüyormuş gibi yaparsın, gidip altını getirmek için çok soğuk olduğunu söylersin. Doğum gününden önce parayı sağlayacak zamanımız olacak.'

Grandet, aşağıya inerken Paris'ten gönderilen kuronları mala ve som altına çevirmeyi planlıyor ve büyük doygunlukla tahvil spekülasyonunun ne kadar iyi sonuçlandığını düşünüyordu. Tahviller yüz franka fırlayıncaya kadar onlara para yatırmaya karar vermişti. Bu tür planlar şu anda Eugenie için hiç de iyi değildi.

Grandet, içeriye girer girmez iki kadın da ona 'İyi yıllar' dilediler, kızı sevecen bir havayla boynuna sarılarak, karısı da ağırdan alarak...

'Ah! çocuğum,' dedi Grandet, onu yanaklarından öperek, 'Senin için çalışıyorum, bir bilseydin!... Senin mutlu olmanı istiyorum ve paran yoksa mutlu olamazsın. Parasız yürümez! Bak, Paris'ten senin için getirttiğim yeni bir Napoleon. İşte yemin sana, evde seninkilerden baş-

ka bir dirhem altın yok. Burada, altını olan tek kişi sensin. Göster bana altınını küçük kız.'

'Ooh! Çok soğuk, kahvaltı edelim' diye yanıtladı Eugenie.

'Sonra göreceğiz, ha? Sindirim yapmamıza yardımcı olur. Büyük des Grassins gönderdi bize bunu. İster inan ister inanma,' diye sürdürdü konuşmasını, 'yiyin, çocuklar, para vermedik buna. İyi yapıyor bu des Grassins. Ondan hoşnutum. Zavallı, sevgili Grandet'nin işlerini çok akıllıca yönetiyor. Charles'a büyük bir hizmette bulunuyor üstelik bedavaya.'

'Oooh! Oooh!' diye ağzı dolu dolu geveledi, bir sessizlikten sonra, 'İyiymiş bu. Ye, ye hanım, iki gün idare eder bizi bu en azından.'

'Aç değilim. Bildiğin gibi sağlığım da iyi değil.'

'Ah! Ah, ama fıçıyı çatlatma korkusuna kapılmadan iyice doldurabilirsin. Hepsi bir yana, sen bir Bertelliere'sin, iyi, sağlam bir kadın. Sararmış bir şeysin ama ben sarıya meraklıyımdır!'

Herkesin karşısındaki alçakça ölümünü bekleyen bir idam mahkumunun hissettiği dehşet bile, madame Grandet'yle Eugenie'nin bu aile yemeğinden sonra olacakları düşünürken duydukları korkudan belki de daha azdır. Yaşlı şarapçı gittikçe artan bir sululuk ve gürültü patırtıyla yiyip içerken onların yürekleri de bir o kadar daralıyordu. Gene de kızın bu buhranda bir dayanağı vardı: Aşkından güç alıyordu.

'Onun uğruna,' diyordu kız kendi kendine, 'onun uğruna bin kez ölürüm.'

Bunu düşünürken annesine baktı, gözleri cesaretle parlıyordu.

'Temizle her şeyi,' dedi Grandet Nanon'a, saat on bir sularında yemek bitince, 'ama masayı bize bırak. Senin küçük hazineni daha rahat yayarız üzerine' dedi Eugenie'ye bakarak. 'Küçük hazine, öyle mi dedim? Gerçekten de öyle değil mi? Senin altınının bugünkü değeri beşbin dokuzyüz elli dokuz franktır ve bu sabah gelenle altı bin frank yapar. Altı bin frank olması için gereken küsuru da benim kendim vereceğim. Çünkü, görüyorsun ya, küçük kız... Sen niçin bizi dinliyorsun? Yaylan bakalım Nanon, hadi işinin başına!'

Nanon kayboldu.

'Dinle, Eugenie, bana altınını göstermen gerekiyor. Babacığına hayır demiyeceksin küçük kız, değil mi, ha?'

İki kadın da tek söz etmediler.

'Benim kendi altınım yok. Vardı, ama hepsi gitti. Sana altının için altı bin frank vereceğim, sen de yatırım yapacaksın, nasıl olacağını göstereceğim. Düzine için endişelenmene gerek yok. Evlendiğin zaman, ki bu da çok geçmeden olacak, sana buralarda verilen en parlak düzineyi verecek bir koca bulacağım. Dinle şimdi, cancağızım. Şu anda fevkalade bir fırsat var: Hükümete altı bin frank yatırabilirsin ve her ay altı ayda bir iki yüz frank faiz alacaksın, vergisiz, gidersiz. Paranı toprağa yatırsan doluydu, dona çekmeydi, seldi derken bir sürü zarar edersin kârından. Belki de altınından ayrılmaktan nefret ediyorsun, ha, bu da dert değil mi küçük kız? Aldırma, sen hepsini ver bana. Ben sana daha ne altınlar bulacağım. Hollanda dukaları, Portekiz altınları, Cenevizler, rupyalar, Moğol rupyaları; sonra sana doğum günlerinde ve yortularda vereceklerim de caba, üç yılda o tatlı, şıkır şıkır altıncıklarım geri gelecek. Ne dersin küçük kız? Hadi, aklını başına topla artık. Koş, getir afacan sarı oğlancıkları. Sana, beş franka yaşamın ve ölümün bu gizlerini anlattığım için sanırım iyi bir öpücüğü hak ettim. Gerçekte kuronlar da insanlar gibi yaşar ve ürerler. Giderler, gelirler, terlerler, para getirirler.'

Eugenie kalktı, kapıya doğru birkaç adım attı, sonra birdenbire döndü, babasının yüzüne baktı ve konuştu:

'Benim altınım gitti!'

'Ne? Altının gitti mi?' diye on adım ötesinde top ateşlenen bir at gibi şahlanarak bağırdı Grandet.

'Evet, altınım yok.'

'Düş görüyorsun Eugenie!'

'Hayır.'

'Hay babasına...'

Fıçıcı böyle sövdü mü kirişler sallanırdı.

'Acıyın bize!' diye bağırda Nanon. 'Bakın hanım nasıl bembeyaz oldu!'

'Grandet, sizin öfkeniz benim ölümüm olacak.' dedi zavallı kadın.

'Ha, ha, ha, ha! Ailenizin arasında hiçbir zaman ölmezsiniz! Eugenie altınına ne yaptın?' diye patladı ona dönerek.

Kız, madame Grandet'nin önüne diz çökmüştü.

'Annem hasta,' dedi. 'Bakın... Onu öldürmeyin.'

Grandet, karısının genellikle kara sarı yüzünün solgunluğundan ürktü.

'Yatağa gitmeme yardım et, Nanon' dedi kadıncağız duyulur duyulmaz bir sesle, 'Bu beni öldürüyor..'

Nanon, hemen hanımına kolunu uzatmak için geldi. Eugenie de ona öbür kolundan tutarak yardım etti, zorlukla yukarıya çıkardılar, çünkü yarı baygındı ve her basamakta durup destek almak ihtiyacındaydı. Grandet yalnız bırakılmıştı. Bununla birlikte, bir iki dakika sonra merdivenlerin yarısına kadar çıkıp seslendi:

'Eugenie, annen yatağa girince, aşağıya in.'

'Evet, baba.'

Eugenie annesini yatıştırdıktan sonra yukarıda oyalanmadı.

'Şimdi, kızım bana paranın nerede olduğunu söyleyeceksin,' dedi Grandet.

'Bana verdiğiniz armağanlarla istediğimi yapmakta özgür değilsem baba, lütfen onları geri alın,' dedi Eugenie soğuk bir tavırla ve şöminenin üzerindeki Napoleon'u alıp ona uzattı. Grandet, altının üzerine atıldı ve yelek cebine kaydırdı.

'Kesinlikle artık sana hiçbir şey vermeyeceğim -beş para bile!' dedi baş parmağını ısırarak. 'Demek babanı küçümsüyorsun, ha? Ona güvenin yok ha? 'Baba' sözcüğünün anlamını da bilmiyorsun? Baban senin için her şey değilse, hiçbir şeydir. Nerede paran?'

'Baba sizi seviyor ve saygı duyuyorum, öfkenize karşın, ama acizane olarak söyleyeyim ki, yirmi iki yaşımdayım. Bunu bilmeme yetecek kadar sık söylediniz bana yaşımı doldurduğumu. Paramla neyi seçtimse onu yaptım ve siz paranın emin ellerde olduğuna inanabilirsiniz...'

'Kimin?'

'Bu dokunulmaz bir gizdir,' dedi Eugenie. 'Sizin de kendi gizleriniz yok mu?'

'Ben aile reisi değil miyim? İşlerim olamaz mı?'

'Bu da benim işim.'

'Çok kötü bir yatırım olmalı yaptığın, babana söyleyemediğine göre Mademoiselle Grandet!'

'Fevkalade bir yatırım ve ne olduğunu babama söyleyemem.'

'Hiç değilse altınından ne zaman ayrıldığını söyle bana.'

Eugenie başını salladı.

'Doğum gününde altının vardı, değil mi?'

Ama nasıl hırs Grandet'yi kurnaz yapmışsa, aşk da kızına açıkgöz olmayı öğretmişti; gene başını salladı Eugenie.

'Hiç böyle bir inatçılık ya da haydutluk gören olmuş mudur?' dedi Grandet, gittikçe yükselen ve evin içinde halka halka yayılarak yankılanan bir sesle. 'Neymiş! Burada, kendi evimde, kendi evimde birisi senin altınını aldı! Evdeki biricik altını! Ve ben kim olduğunu bilmiyorum! Altın değerli bir şeydir. Kızların en iyileri de hatalar yaparlar ve kendilerini tehlikeye atarlar, büyük hatta kimi zaman soylular arasında da olur böyle şeyler: Ama altını atmak! Olmaz böyle şey! Sen onu birisine verdin değil mi?'

Eugenie hiç renk vermedi.

'Hiç böyle evlat görülmüş müdür? Sen benim çocuğum olabilir misin? Paranla yatırım yaptıysan, makbuzun olması...'

'Özgür müyüm, ne istersem yapabilir miyim, evet mi, hayır mı?'

'Ama sen çocuksun.'

'Yaşımı doldurdum. Yirmi bir yaşımı bitirdim.'

Kızının tartışma cesareti ve kullandığı kanıtlarla iyice sersemleyen Grandet sararmıştı, ayağım yere vurdu, sövdü. Sonunda aradığı sözcükleri bularak konuştu:

'Seni lanet olası yılan evlat! Ah! Kötü kız, seni sevdiğimi bildiğin için bunu kullandın! Kendi babasının gırtlağını kesiyor! Aman Tanrım! Varımızı yoğumuzu, o maroken çizmeli hiçbir işe yaramaz dilencinin ayaklarının dibine attın. Hay babasına!... Seni mirasımdan yoksun bırakmak istemiyorum! Ama seni lanetliyorum, seni, kuzinini ve senin çocuklarını! Bundan hiçbir iyilik geldiğini görmeyeceksin, duyuyor musun? Eğer Charles olsaydı, sen... Ama, hayır, bu olanaksız. Ne! O köpek eniği beni soyar ha!'

Grandet, sessiz ve soğuk durmakta olan kızına baktı.

'Kımıldamaz! Gözünü bile kırpmaz! Benim kendimden bile daha fazla Grandet bu! Hiç değilse altınını karşılıksız vermedin, değil mi? Söyle, verdin mi?'

Eugenie, babasının, allak bullak edici bulduğu alaycı bir bakışla ona baktı.

'Eugenie, benim evimdesin, babanın çatısının altında. Eğer burada kalmak istiyorsan sana söyleneni yapmalısın. Papazlar sana, bana boyun eğmeni söylüyorlar.'

Eugenie boynunu büktü.

'Beni en duyarlı noktamdan vurdun,' diye konuşmasını sürdürdü Grandet. 'Bana boyun eğmeye hazır olana kadar seni gözümün önünde istemiyorum. Odana git, sana çıkma izni verinceye kadar orada kalacaksın. Nanon sana ekmek ve su getirecek. Ne dediğimi duydun. Defol şimdi!'"

Çatışmanın temeli altındır.

Şimdi *Jack London*'un *Yol* (11) adlı yapıtından bir örnek vereceğim. Bundan önce yapıtın editörü Kadir Kıvılcımlı'mn bir Sunu'mu var. Şimdi Jack London'un yazarlığıyla ilgili Sunu'mdan bir alıntı.

"Jack London'un tüm yaşamı boyunca süregiden tek bir durum varsa, o da, para sıkıntısıdır. London çok genç bir işçiyken, henüz yazar olmayı hayal etmediği dönemlerde bile, sürekli geçim darlığı yaşıyordu. On dokuz yaşındaydı ve tüm ailesini geçindirmek zorunluluğu omuzlarındaydı.

Yaşadığı zorlu çalışma temposu onu bedenen olduğu denli ruhen de yıpratıyordu. London üzerine yazılmış en güzel yaşamöykülerinden birini kaleme alan Irving Stone'un deyimiyle, London iş yaşamının köleliğiyle sokakta serserilik etmek arasında pek fark olmadığı inancına kapıldı. Eğer günün yarısını çalışmakla geçirip yine de geçimini sağlamakta zorlanıyorsa, insanın parayı tamamen gözardı edip kendini serseriliğe vurmasını engelleyecek ne vardı?

London bu düşünce ile Coxey'nin Washington yürüyüşüne katılan kitlelerin bir üyesi oldu. Coxey'le birleşmek üzere Oakland'dan yola çıkan General Kelly'nin işsizler ordusundaki yerini aldı ve serserilik dünyasına daldı.

Yol kitabı, ağırlıklı olarak bu günlerin anılarından oluşmaktadır. London, o günlerden anımsadıklarını zamandizinsel olmak kaygısı gütmeden, nerdeyse roman denebilecek bir anlatım tarzıyla aktarmaktadır.

London'un bu kitabı, onun yazarlık dünyasına dair önemli bilgi vermektedir. London'un yollarda dilencilik ederken yazarlık yeteneğini geliştirmesini de izleriz metin boyunca. Dilenciliğin başarılı olması için ilk koşul, anlatacak güzel bir 'hikaye'ye sahip olmaktır. London, insanların acıma duygusunu uyandırmak için güzel hikayeler anlatmanın ustası olmuştu. Bu ustalığı sanat düzeyine yükselten London, aslında ileride ustası olacağı kısa öykücülüğüne yatırım yapmaktaydı.

Dilenci hikayeciliğinin iki ana unsuru vardır: İlki, başı sonu belli ve inandırıcı bir öykü kurmaktır. İkincisi de, belli klişeleri bir biçim bilgisi içinde sıralayarak öyküyü ilgi çekici kılabilmektir. Bu iki unsur, ileride London'un öykücülüğünün ana hatlarını da çizecektir."

Doğuştan yazar olunmazın güzel bir örneği *London*. Dilenirken öykü uydura uydura yazarlığa adım atıyor.

Şimdi çatışkıyı görelim.

> *"Neyse, biz yine şu yüzüm kızarmadan yalan söylediğim kadına gelelim. Reno'da geçirdiğim son akşamdı. Günümü hipodromda yarışları seyretmekle geçirdiğimden yemek (yani öğle yemeği) yememiştim. Karnım acıkmıştı. Öte yandan şehir halkı şehri benim gibi aç ölümlülerden temizlemek için bir kamu güvenliği komitesi örgütlemişlerdi. Benim gibi ipsiz arkadaşların çoğu 'adaletin pençesine' düşmüştü. Öte yandan, California'nın güneşli vadilerinin beni Sierraların soğuk tepelerinin ötesinden çağırdığını duyuyordum. Reno'nun tozunu ayaklarımdan silkmeden önce yapılacak iki iş kalıyordu benim için. Birincisi o geceki batı postasında bir yük vagonu ayarlamak. İkincisi, yiyecek bir şey bulmaktı. Gerçeği itiraf etmek gerekirse, tünellerden geçen, kar çitlerinin arkasından, göklere yükselen dağ tepelerinden hiç eksilmeyen karların arasından giden bir trenin tepesinde aç karnına bütün geceyi geçirmek, gençlerin bile kolay kolay cesaret edemeyeceği bir iştir.*
>
> *Ne var ki, yiyecek bir şey bulmak hiç de kolay değildi. Yarım düzine kapıdan geri çevrilmiştim. Bazı kapılarda hakarete uğramış, bazı kapılarda hak ettiğim cezayı bulduğum takdirde soluğu demir parmaklıklar arkasında alacağımı öğrenmiştim. İşin kötü yanı, bu iddiaların söylendiğinden de doğru olmasıydı. İşte ben de o gece, batıya bu yüzden gidiyorum. Adaletin pençesi şehirde kol geziyor, iştahla aç ve evsizleri arıyordu; çünkü onun demir parmaklıklı meskeninin kiracıları bunlardı.*

Çaldığım kapılar hızla yüzüme kapanmış, bir dilim ekmek için alçakgönüllü ve terbiyeli bir hava verdiğim yalvarışlarımı kısa kesmişti. Bir evde kapıyı bile açmadılar. Merdiven başında durup kapıyı çaldığımda, evdekiler bana pencereden baktılar. Hatta, kapılarından yiyecek bir şey elde edemeyecek serseriyi görsün diye, gürbüz bir oğlan çocuğunu tutup başlarının üzerine kaldırdılar.

Yiyecek bulmak için en yoksul evlere başvurmaktan başka çare kalmamış gibiydi. Aç serserilerin en sona bıraktıkları ama en garantili başvurma yeri bu tür yoksulluklardır. Yoksullara her zaman güvenilebilir. Onlar açları asla eli boş çevirmezler. Amerika Birleşik Devletleri'nin her yerinde, tepedeki zengin evlerinden hemen her seferinde eli boş çevrilmişimdir; oysa, dere boyunda ya da sazlığın dibindeki, kırık penceresine paçavralar tıkılmış eski küçük ahşap evin, ağır işten beli kırılmış yorgun yüzlü anasından her zaman yiyecek almışımdır. Ey, aşağılık şefkat ve sevgi bezirganları! Yoksullara gidin de onlardan öğrenin sevgiyi, çünkü iyiliksever olan yalnızca yoksullardır. Onlar ne ellerindekinden fazlasını saklarlar, ne de ellerindeki fazla olduğu için verirler. Onların elinde hiçbir zaman fazlası yoktur. Onlar kendilerine gerekli olanı asla esirgemez, çoğu zaman kendileri için can alıcı derecede gerekli olanı verirler. Köpeğin önüne atılan bir kemik iyilikseverlikten sayılmaz. Sen de köpek kadar aç olduğunda kemiğin köpekle paylaşılmasıdır iyilikseverlik.

O akşam beni eli boş çeviren evlerden biri üzerinde özellikle durmak isterim. Bu evin yemek salonundan terasa bakan pencereleri açık duruyor, bu açık pencereden iri yarı bir adamın kocaman bir kıymalı börek yediğini görüyordum. Açık kapının önünde dikildim, adam benimle konuşurken bir yandan böreği yemeye devam etti. Adam varlıklıydı; varlıklı olması onda kendisinden daha az şanslı hemcinsine karşı açık bir hoşgörüsüzlük yaratmıştı. Yiyecek bir lokma istediğim zaman 'Çalışmak istemediğine eminim,' diye sözümü kesti.

Oysa bunun benim isteğimle ilgisi yoktu. Ben çalışma konusunda bir tek söz etmemiştim ki. Benim konuştuğum konu 'yiyecek' idi. Aslında çalışmaya niyetim yoktu. Ama o gece batı postasına kapağı atmak ve bu şehirden gitmek istiyordum.

'Eline fırsat geçse yine de çalışmazsın sen,' diye üsteledi adam.

Tam o sırada uysal ve yumuşak yüzlü karısına baktım, bu cehennem zebanisi orada olmasa, kıymalı börekten mutlaka tırtıklardım diye düşündüm. Ne var ki, kıymalı böreğe cehennem zebanisi yumulmuştu; o yüzden, eğer biraz olsun tatmak istiyorsam, önce adamı yumuşatmam gerektiğini anladım. Bunun üzerine iç çekip, adamın iş ahlakı anlayışını kabul ettim.

'Elbette çalışmak isterim,' diye palavra sıktım.

'İnanmam,' diye homurdandı zebani.

Bense palavrayı daha da arttırarak, 'İsterseniz beni bir deneyin,' dedim.

'Pekâlâ,' dedi adam. 'Yarın sabah falanca sokağın (adresi unuttum) köşesine gel. Şu yanmış yapının olduğu yeri biliyorsun ya, işte orada seni tuğla aktarma işine koyacağım.'

'Başüstüne efendim, yarın orada olurum.'

Adam homurdanıp tıkınmaya devam etti. Ben bekledim. Bir iki dakika sonra yüzünde, 'Ben senin gittiğini sanıyordum' gibilerden bir ifadeyle başını kaldırıp sordu:

'Ee?'

'Şey, ben yiyecek bir şey bekliyorum da,' dedim nazik bir dille.

'Çalışmayacağını biliyordum zaten!' diye kükredi.

Adam haklıydı şüphesiz; çıkardığı sonuca herhalde falcılık gibi gizemli bir yoldan ulaşmıştı, çünkü mantığı böyle bir sonuç doğurmazdı. Ne var ki, dilencinin alçakgönüllü olması gerekir, o yüzden, onun ahlak anlayışını kabullendiğim gibi, mantığını da kabullendim.

Yine nazik, 'Bakın', dedim. 'Şu anda açım. Yarın sabah daha da açıkmış olacağım. Bütün gün bir lokma yemeden tuğla aktardıktan sonra nasıl acıkacağımı artık varın siz hesap edin. Oysa şimdi bana biraz yiyecek verirseniz, yarın tuğla aktarmakta canavar gibi olurum.'

Adam bir yandan yemeye devam ederken bir yandan savunmam üzerinde ciddi ciddi düşündü. Karısı bir aralık yatıştırıcı bir konuşmaya başlayacak gibi olduysa da vazgeçti.

Adam lokmasını yutup, diğer lokmayı ağzına tıkmaya hazırlanırken, 'Bak ne yapacağımı söyleyeyim sana,' dedi. 'Sen yarın işe gelir-

sin, ben de öğleyin sana avans olarak karnını doyuracak kadar yiyecek veririm. Böylelikle niyetinin ciddi olup olmadığı anlaşılmış olur.'

'Bu arada...' diye söze başlayacak olduysam da, lafımı kesti.

'Şimdi sana yiyecek versem, bir daha suratını göremem. Ah, senin gibileri iyi bilirim. Bana baksana. Benim kimseye borcum yok. Kimseden yiyecek dilenecek kadar alçalmadım. Her zaman çalışarak elde ettim rızkımı. Senin sorunun, aylak ve kötü ahlaklı oluşundur. Suratından belli bu. Ben hep çalıştım ve hep namuslu kaldım. Kendi kendimi bu hale getirdim. Çalışır ve dürüst olursan, aynı şeyi sen de yapabilirsin.'

'Sizin gibi mi?' diye sordum.

Ne yazık ki, o adamın gırtlağına kadar çalışmaya batmış ruhuna espri denen şey hiç uğramamıştı.

'Evet, benim gibi,' diye cevap verdi.

'Hepimiz mi?' diye sordum.

İnancının gücüyle sesi titreyerek, 'Evet, hepiniz,' dedi.

'Ama hepimiz sizin gibi olursak,' dedim, 'şunu söylememe izin veriniz ki, o zaman sizin için tuğla aktaracak kimse kalmaz.'

Yemin ederim, karısının yüzünde belli belirsiz bir gülümseme görünüp kayboldu. Adama gelince, onun ağzı bir karış açık kaldı; ama insanlığın, kendisi için tuğla aktaracak birini bulmasına izin vermeyecek kadar düzelmesi gibi korkunç bir olasılık karşısında mı, yoksa benim çarpıcı küstahlığım karşısında mı açık kaldı ağzı, bunu asla öğrenemeyeceğim.

'Senin için nefes tüketmeye değmez. Defol buradan, nankör köpek!' diye kükredi.

Gitmeye hazırlandığımı anlatır gibi ayaklarımı oynatırken sordum:

'Peki, yiyecek bir şey vermeyecek misiniz?'

Birden ayağa fırladı. İri yarı bir adamdı. Bense orada bir yabancıydım ve adaletin pençesi peşimi bırakmıyordu. Hızla ayrıldım oradan. Bahçe kapısını çarparak kapatırken kendi kendime, 'Peki ama neden nankör oluyormuşum? Bana ne verdi de, verdiğine karşılık nankörlük ettim?' diye sordum. Dönüp baktım. Pencereden hâlâ görüyordum onu. Yine böreğine yumulmuştu."

Şolohov'un *Uyandırılmış Toprak* (12) adlı yapıtından bir bölüm. Sovyetler'de kolektifleştirme sürecinde kulaklara nasıl davranılacak. Bu çatışmanın temelidir.

"İkinci Bölüm

Bölge Şurası Parti Sekreteri, gözleri iyi görmeyen ve hareketleri yavaş bir adamdı. Masasının başında oturuyor ve yan bir bakışla Davidov'u süzüyordu. Sonra gözlerinin altında torbacıklar belirinceye kadar suratını çatarak Davidov'un önüne koyduğu kağıtları okumaya koyuldu.

Pencerenin dışında rüzgar telgraf tellerinde ıslık çalmaktaydı. Parmaklığa gelişigüzel bağlanmış bir atın sırtına tüneyen bir saksağan kurum sata sata gezinerek beceriksizce bir şeyler gagalıyordu. Rüzgar kuyruğunun altından iterek havalandırdı kuşu ama, o yine kemikleri fırlamış, alabildiğine kayıtsız hayvanın sırtına konup yırtıcı keskin bakışlarını zaferle çevrede gezdirdi. Küme küme bulutlar Stanitsa'nın (büyük Kazak köyü) üzerinden alçalarak hızla geçip gidiyordu. Arada bir de bulutların arasından sıyrılan güneşin, çaprazlama vuran ışığıyla gökyüzünün bir bölümü yaz günlerinde olduğu gibi masmavi pırıldıyordu. Ve o arada pencereden kıvrıla kıvrıla aktığı görülen Don nehri ve daha ötelerde orman ve uzak tepeler, ufukta belirgin duran küçücük bir yeldeğirmeni doğaya duygulandırıcı bir yumuşaklık kazandırmaktaydı.

'Demek hastalık nedeniyle Rostov'da kaldınız? Pekala, ya öteki yirmi beş bin kişilik gruptan (Yirmibeşbin endüstri işçisi Moskova'dan, Leningrad, Kiew ve başka kentlere, 1929-1930 yıllarında Kolhozlar oluşturulmasına yardımcı olmaları için gönderildi.) sekiz kişi buraya üç gün öne geldiler. Bir toplantı yaptık. Kolhoz temsilcileri onları karşıladı.' Sekreter düşünceli düşünceli dudağını emiyordu. 'Şu anda çok sıkışık bir durumdayız. Yalnız yüzde 14,8 oranında bir kolektifleştirme yapılabildi tüm yörede.' diye sözü yürüttü. 'Bu kadarını da toprağı birlikte işletmekten yana olanlar sağlayabildi. Zengin toprak ağaları kulaklar, hükümete vermeleri gereken buğdayı henüz vermedi. Bize mutlaka adam gerekiyor! Kolhozlardan 43 işçi istedik; sizlerden ancak dokuz kişi alabildik.'

Şişkin gözkapaklarının altından Davidov'a çevirdiği arayıcı gözlerinde bu kez yeni bir şey vardı; sanki Davidov'un nemene bir insan olduğunu keşfetmeye karar vermişti.

'Demek siz sanayi işçisisiniz, yoldaş? Âlâ... Pulitov fabrikalarında ne kadar zaman çalıştın?... Buyur, bir sigara iç.'

Davidov sigara almak için elini uzatınca, Sekreterin bakışları Davidov'in bileğindeki mavi döğmeye takıldı. Sarkık dudaklarının kıyısıyla gülümsedi:

'Şan ve şeref.. Demek deniz kuvvetlerindeydin?'

'Evet.'

'Döğmeyi görünce anladım. Çapa biçiminde yapılmış.'

'Evet. Gençtim o sıralar. Genç ve toy... Artık döğmeden kurtulmanın yolu yok.'

Davidov'un canı sıkılarak gömleğinin kolunu çekti. Düşünüyordu: 'Üstüne vazife olmayan şeyleri hemen farkediyorsun ama, buğday stoku yapmak konusunda açıkgöz olamamışsın.'

Sekreter bir an duraladı sonra birden sağlıksız, şiş yüzündeki anlamsız gülümsemeyi yok etti.

'Sen bugün Bölge Şurasının yetkili bir kişisi olarak yörede kapsamlı bir kolektifleştirme kampanyası açacaksın. Bölge Şurasının son buyruklarını okudun mu? Biliyor musun? Tamam öyleyse. İlk iş Gremyach Log köyü Şurasına gideceksin. Şimdi zaman yok. Sonra dinlenebilirsin. Hedef yüzde yüz oranında kolektifleşmedir. Orada küçük mü küçük bir işletme var ama, biz dev gibi Kolhozlar meydana getirmek zorundayız. Propaganda için bir birlik oluşturunca sana hemen yardımcı göndereceğiz. Ama o zamana dek kendin gitmiş olmalısın. Kulakların engelleme çabalarına karşı uyanık ol. Kur kolhozu. Tüm fakir ve orta halli çiftçi ailelerinin bu kolhozda toplanmalarını sağla. Sonra bahara ekilmek üzere ortak bir tohum deposu yaratırsın. Bütün bunları büyük bir dikkatle yapmalısın. Orta sınıf çiftçileri sakın gücendirme. Gremyachy'deki Parti Şurası üç komüniştten oluşur. Grup Sekreteri ve Köy Şurası Başkanı, iyi insanlar, eski kızıl partizanlardır.' Yine dudaklarını çiğneyerek ekledi, 'Koşulları inceleyip sen kendine göre bir sonuç çıkarabilirsin. Onlar politikacı değildir, yanlışlar yapabilirler. Eğer

bir zorlukla karşılaşırsan gel bizi gör. Yazık ki henüz orada telefon yok. Bu çok zorlaştırıyor işi. Ha, bir şey daha diyeceğim, köydeki hücrenin sekreteri Kızıl Bayrak nişanı almıştır. Oldukça sert bir kişidir. Gerçi sık sık ziyaretine gelip gidenler de çetin ceviz gibidir.'

Konuşurken çantasının kilit yerine vuruyordu. Davidov'un kalkmaya davrandığı görünce hemen:

'Bir dakika dur', dedi. 'Bir şey daha söyleyeceğim. Bize her gün atlı bir haberci ile rapor göndereceksin. Gençleri yola getirmek için biraz sıkıştır. Haydi şimdi git ve bizim Bölge Müdürünü gördükten sonra hemen harekete geç. Sana Bölge Şurasının atlarından vermelerini söyleyeceğim. İlk hedefin yüzde yüz kolektifleştirmek olmalıdır. Bu yüzde ile çalışmalarını değerlendireceğiz. On sekiz Sovyet köyünü kucaklayacak dev gibi bir kolhoz kuracağız. Bundan başka Kızıl Putilov işletmelerini de...'

Davidov sordu:

'Az önce Kulaklara karşı dikkatli davranmamı söyledin. Bunu nasıl yorumlayayım.'

Sekreter, tepeden gülümseyerek cevap verdi:

'Anlatayım öyleyse. Kulaklardan bazıları kendilerinden istenen buğdayı hemen gönderiyor. Kimi de göndermeyi inatla reddediyor. İşte bu iki numaralılarla uzlaşmak kolay. Ceza yasasının 107. maddesini uygularsın, olur biter. Ama birinci gruptakilerle durum biraz çapraşık. Örneğin sen, nasıl bir pazarlığa oturacaksın bunlarla?'

Davidov bir an düşündü:

'Bir kat fazlasını isterim.'

'Olacak iş değil, arkadaş bu yol sökmez. Eğer dediğin gibi davranırsa bize olan inançlarını yitirirler. O zaman orta halli çiftçi ne der? Der ki: 'Al işte Sovyet Hükümetini de, yaptıkları işe bak! Köylüleri diledikleri gibi oynatmak istiyorlar.' Lenin, bize köylülerin duygularını ciddiye almamızı öğretti. Sen de kalkmış 'bir kat fazlasını isterim' diyorsun. Yoldaş, işi pek hafiften almak olur bu.'

Davidov, kıpkırmızı kesildi:

'Hafiften almak mı? Yani Stalin yanlış yaptı mı demek istiyorsunuz?'

'Stalin'in bu konuyla ne ilgisi var ki?'

'Marksistler toplantısındaki konuşmasını okudum. Hani şu... Ne diyorsunuz ona?... Hani şu toprak sorunları ile ilgili çalışmalar yapan... Uz... uz...'

'Tarım uzmanı.'

'Evet, doğru.'

'Eee, ne buyurmuş Stalin?'

'Konuşmanın yayınlandığı Pravdayı okusana.'

İdareden bir memur Pravdayı getirdi. Davidov aceleyle yazıyı gözden geçiriyordu. Sekreter onun yüzünü inceleyerek gülümsedi.

'Hah, işte burada. Ne dersin buna?' (biz kendi sınırladığımız kurallarımıza bağlı kalırken, kulakların varlıklarına el koymamız olanaksızdır.) Ve devam ediyor... İşte burada: 'Ama şimdi? Şimdi durum değişti. Şimdi kulaklara karşı kararlı bir şekilde harekete geçebiliriz. Dirençlerini kırıp sınıf olarak onları ortadan kaldırabiliriz'... sınıf olarak anladın mı? Neden vermediler diye ikinci kez onlardan buğday istemeyecekmişiz? Onları neden ezmeyecekmişiz?'

Sekreter gülümsemekten vazgeçip ciddileşti:

'Demecin arkası şöyle geliyor, değil mi? Stalin, kulaklarla cebelleşmeyi kolhoza girecek fakir ve orta halli köylülere bırakıyor... Oku hele sonrasını da...'

'Vayyy...'

'Vayı mayı yok!' diye Sekreter terslendi. Öfkeden sesi titremişti:

'Ne öneriyorsun sen? Hiç ayırım filan yapmadan tüm kulaklara karşı idari tedbir alınmasını, öyle değil mi? Hem bunun öyle bir bölgede yapılmasını istiyorsun ki, halkın ancak yüzde on dördü kolhozdan yana. Orta halli çiftçiler, kolhoza girmek konusuna ancak düşünmeye başlamış. Bu gidişle sen okka altında kalırsın. İşte bize böylelerini gönderirler. Yani yörenin durumundan habersiz kişileri.'

Kendini toparlayıp daha sakin bir sesle ekledi:

'Senin bu tür fikirlerin büyük işler açar başımıza.'

'Bunu bilmiyordum.'

'Üzme canını. Eğer böyle bir tedbir alınması gerekseydi, Bölge

Şurası bize, doğrudan doğruya 'Kulakları temizleyin' diye emir verirdi. Gerisi kolaydı. Hazır milis kuvvetleri var, hükümetin tüm olanakları emrinde... Ama biz şimdiye kadar buğday saklayan kulakları ancak yasanın 107. maddesini temel alarak halk mahkemelerinde yargıladık.'

'Yani şimdi siz, ırgatlar, fakirler, orta halli köylüler kulakların mal ve mülküne elkonmasına karşılar, diyorsunuz. Yani, kulaklardan yanalar öyle mi? Biz onları kulaklara karşı çıkarmadık mı?'

Sekreter, çantasının kilidini öfkeyle kapatıp kuru bir sesle:

'Liderlerimizin sözlerini siz kendiniz istediğiniz gibi yorumlayabilirsiniz, ama bölgenin sorumluluğu Bölge Şurasındadır. Kişi olarak benim sizi gönderdiğim yörede bizim yolumuzdan yürümeniz gerekli. Kendi icad ettiğiniz yoldan yürümeyin. Şimdi eğer bana izin verirsiniz. Sorunları sizinle tartışacak zamanım kalmadı. Yapacak başka işlerim var.'

Ayağa kalktı.

Davidov'un yüzüne yine kan çıktı ama, kendine hakim olup dedi ki:

'Ben Partinin çizgisinden ayrılmayacağım, yoldaş. Size gelince, bir işçi olarak dobra dobra söylüyorum, tuttuğunuz yol yanlıştır, politik açıdan yanlıştır, doğrusu bu.!'

'Ben kendi sorumluluğumu biliyorum. Yalnız, 'bir işçi olarak dobra dobra söylüyorum' falan filan, bunlar modası geçmiş laflar...'

Telefon çalınca hemen alıcıya uzandı. Odada bir takım insanlar toplanmaya başlamıştı. Davidov Şuranın Başkanı ile görüşmeye gitti. Toplantı yapılan binadan çıkarken: 'Adam sağ bacağına fazla abanıyor, doğrusu bu!' diye düşünüyordu. 'Stalin'in tarımcılarla ilgili söylediklerini bir kez daha okumalı. Herhalde ben yanılmıyorum. Hayır oğlum, sen bunu bana yutturamazsın. Sizin bu hoşgörülü tutumunuz sonucu kulaklar şımarıyor. Bana Bölge Şurasında senin zeki bir adam olduğunu söylemişlerdi. Gelgelelim, kulaklar buğdayın gerektiği kadarını teslim etmemişler. Onları sıkıştırmak başka şey, salgın hastalıkmış gibi köklerini kazımak başka şey... Sen kitleleri neden yönetemiyorsun?' Kafasının içinde hep Sekreterle tartışıyordu. Her zaman olduğu gibi en inandırıcı kanıt en son aklına geldi. Bölge Şurasında, tartışma heyeca-

nı içindeyken ilk aklına gelen itirazı ortaya atıvermişti. Bundan böyle daha serinkanlı olmalı. Yürürken yarı donmuş su birikintilerine basıp kalkıyor, pazar yerinde de ayakları tezeklere takılıyordu.

'Yazık ki, tartışma pek çabuk bitti, yoksa ben seni köşeye bir sıkıştırırdım ki...' Bu sözleri yüksek sesle söyleyivermişti. Yanından geçen bir kadının yüzündeki alaycı gülümsemeyi farkedince canı sıkıldı."

Bütün bu örneklerde çatışmanın nesnel bir yanı vardır. *Gogol*'ün öyküsünde çatışma yüzeyde temelsiz gibi görünür. Aslında çöküş sürecine giren aristokrasinin yaşam dışına düşmesidir bu çatışma. Rudin'le de ilgili bir noktayı belirtmek zorunlu. Rudin'le Pigasov, genel kanılara, kuramlara inanıp inanmama sorununu tartışırlar. Aslında çeviren Memduh Tezel belirtir, Rudin, "gereksiz bir insan"dır.

Bu bölüme, *Talip Apaydın*'ın *Sarı Traktör* adlı yapıtından almak istemiştim. Bu romanı basan Literatür Yayıncılık şöyle bir not koymuş kitaba, *"Kitabın tamamı veya bir bölümü hiçbir biçimde çoğaltılamaz, dağıtılamaz, yeniden elde edilmek üzere saklanamaz."*

Bunu okudukta bir ürperti geliyor içime. Kitaptan bir tümce alsam bile suç işlemiş sayıyorum kendimi.

Bu tür notlarla bu romanın değerlendirilmesini engellediklerini bilmiyor kimi yayıncılar.

Talip Apaydın'ın *Sarı Traktör* adlı romanını kitaplığın en zor ulaşır yerine koyuyorum. Bu romanla ilgili bütün bilgileri siliyorum belleğimden.

Şimdi bir başka çatışma *Dostoyevski*'nin *Budala* (13) adlı romanı.

Prens Mişkin akşam dokuzda Yepançilere gider. Konuklar daha önce gelmiştir. Bir gün önce Aglaya, uyarır Mişkin'i. Konuşmamasını ister.

Değerli bir Çin vazosu vardır. Mişkin, "... belki vazoyu kırmaktan korkuyorum," der. Aglaya "Siz de hiç ağzınızı açmayın" der.

Prens Mişkin salona girer, vazodan uzağa oturur.

Konuşulan konu değerli insanların katolik olmasıdır.

Pavlişçev'de Katolik olmuştur. Prens Mişkin buna çok şaşırır. Biri "Bütün bunlar bizim yorgun olmamızdan" der.

Tartışma başlar. Prens Mişkin'e göre, katoliklik Hıristiyanlık dışı bir inançtır Tartışma alevlenir. Şimdi Prens Mişkin'in görüşlerini görelim.

"Daha en başta, salona girdiği anda, Aglaya'nın kendisini onca korkuttuğu Çin vazosundan olabildiğince uzağa oturmuştu Prens. Tuhaf ama, Aglaya'nın dünkü sözlerinden sonra, vazonun ne kadar uzağında durursa dursun, nice çabalarsa çabalasın yine de o vazoyu kıracağına ilişkin garip bir önsezi çöreklenmişti içine. Öyle de oldu. Akşam ilerledikçe başka bazı güçlü, pırıltılı izlenimler -ki bunlardan daha önce söz etmiştik- ona bu önsezisini unutturur gibi oldu. Pavlişçev'den söz edildiğini duyması üzerine Ivan Fyodoroviç'in bunu fırsat bilip amirine bir kez daha takdim etmek için kendisini İvan Petroviç'in yanına götürünce Prens masaya yakın duran koltuğa oturdu. Oturduğu koltuğun hemen arkasında, özel bir ayak üzerinde... o duruyordu: o... kocaman ve gerçekten çok güzel Çin vazosu Prensin dirseğinin hemen birkaç santim gerisindeydi!

Son sözünü söylerken birden yerinden kalkan Prens kolunu biraz ihtiyatsızca... ta omuzdan savurdu... ve salonda toplu bir çığlık koptu! Vazo önce, ihtiyarlardan birisinin başının üzerine düşeyim diye kararsızlık geçiriyormuş gibi olduğu yerde ileri geri sallandı, sonra ters tarafa, korku içinde kendini geriye atan Alman'ın bulunduğu yana doğru devrildi. Şangırtı, çığlıklar, değerli nesnenin yere saçılan kırık parçaları, korku, şaşkınlık... Prensin halini anlatabilmekse çok zor, belki gerek de yok buna! Yalnız, tam vazoyu kırdığı anda kapıldığı, kendisini çok şaşırtan ve bütün öteki karmaşık duygular kalabalığı arasından sıyrılıp çıkan garip bir duygudan söz etmemiz gerekiyor sanırız burada. Utançtan, skandaldan, korkudan ve olayın beklenmedikliğinden çok kehanetin gerçekleşmesi şaşırtmıştı onu! Bu kadar etkilenecek ne vardı bunda, kendine de açıklayamıyordu; yalnız derinden etkilendiğini, yüreğinin en derinlerine dek sarsıldığını hissediyor, mistik denebilecek bir korku içinde, donakalmış gibi duruyordu. Bir an daha geçince önünde her şey açıldı, genişledi, ferahladı, korkunun yerini ışık ve sevinç aldı; soluğu kesilir gibi oldu... ama bir an sürdü bu, sonra geçti. Tanrıya şükür bu o değildi! Derin bir soluk alıp çevresine bakındı.

Çevresindeki telaşa hiçbir şey anlamıyormuş gibi bakıyordu; daha doğrusu her şeyi anlıyor, her şeyi görüyordu ama masalların görünmeyen adamıymış gibi, bütün bu telaşlı insanlarla hiç ilgisi olmayan,

özel biriymiş gibi izliyordu çevresini. Kırıkların toplandığını görüyor, kulağına hızla birtakım konuşmalar çarpıyordu; Aglaya'nın yüzünde renk diye bir şey kalmamıştı ve kendisine çok tuhaf bir şekilde bakıyordu; bakışlarında nefretten de, öfkeden de iz yoktu; korkmuş gözlerle bakıyordu ona, ama aynı zamanda son derece sevecendi bakışları; başkalarına bakarken ise ateş saçıyordu gözleri. Birden yüreğinde tatlı bir sızı duydu Prens. Sonra, büyük bir şaşkınlıkla, herkesin oturmuş olduğunu gördü; hiçbir şey olmamış gibi gülüşenler bile vardı! Bir dakika sonra gülüşmeler büsbütün arttı; ona bakarak gülüyorlardı; onun taş kesilmiş gibi şaşkın duruşuna... Ama dostçaydı gülüşleri, neşe doluydu. Başta Lizaveta Prokovyevna, hepsi ona bir şeyler söylüyor, gülümsüyorlardı; çok hoş, çok tatlı şeylerdi söyledikleri. Birden Ivan Fyodoroviç'in dostça omuzuna vurduğunu fark etti; Ivan Petroviç de oturduğu yerden gülümsüyordu; ama en hoşları, en cana yakınları yaşlı-büyük adamdı: tıpkı korkmuş küçük bir çocuğu yatıştırır gibi, bir yandan usul usul bir şeyler söylüyor, bir yandan da Prensin bir elini tutmuş, hem hafifçe sıkıyor, hem de öbür elinin parmak uçlarıyla hafif hafif vuruyordu. Prensin müthiş hoşuna gitti bu; sonunda ihtiyar onu yanma, hemen dibine oturtunca Prens sevgiyle onun yüzüne baktı. Bakıyor... ama nedense konuşamıyordu, soluğu kesiliyordu sanki. Öyle hoşuna gidiyordu ihtiyarın yüzüne bakmak!

'İnanamıyorum!' diye mırıldandı sonunda. 'Gerçekten bağışlıyor musunuz beni? Siz de... siz de mi Lizaveta Prokovyevna?'

Gülüşmeler iyice arttı. Prensin gözüne yaşlar hücum etti. İnanamıyordu olanlara. Büyülenmiş gibiydi.

'Doğrusunu söylemek gerekirse, güzel bir vazoydu' dedi İvan Petroviç. 'Neredeyse... on beş yıldır... evet, on beş yıldır görürüm onu burda!'

'Amaaan, başka derdiniz mi yok!' dedi Lizaveta Prokovyevna, nerdeyse bağırır gibi. 'İnsanın bile sonu gelirken, kilden çanak mı kazık çakacaktı dünyaya!' Bir an durdu, sonra içten bir korkuyla ekledi: 'Ama sen de çok kötü oldun, Lev Nikolayeviç! Cidden korkuttun beni! Hadi, tamam artık, cancağızım; yeter, bitti...'

'Her şeyi bağışlıyor musunuz? Vazo dışında her şeyi?' Yerinden

kalkmaya davrandı Prens, ama ihtiyarcık kolundan çekip onu yerine oturttu. Sonra da eğilerek masanın karşı yanında oturan İvan Petroviç'e:

'Cest très curieux et c'est très sérieux!' (Çok ilginç, çok ilginç) diye fısıldadı, ama oldukça yüksek sesli bir fısıltıydı bu ve Prens söyleneni herhalde duymuştu.

'Kimseye kırıcı bir şey yapmadım mı yani? Ah bunu düşünmenin bile beni nasıl mutlu ettiğini anlatamam size! Ama zaten böyle olması gerekmez miydi! Nasıl kırıcı bir şey yapabilirim ben burdaki insanlara? Böyle düşünmekle bile sizi kırıyorum, öyle değil mi?'

'Sakin olun dostum, büyütülecek bir şey yok. Teşekkür etmenize de gerek yok; duygunuz hoş, ama abartmaya gerek yok.'

'Teşekkür değil, sizlerden duyduğum hayranlık benimkisi. Sizlere bakınca mutlulukla doluyor yüreğim. Aptalca şeyler belki söylediklerim... ama konuşmak, açıklamalarda bulunmak ihtiyacı duyuyorum. En azından kendime duyduğum saygı adına...'

Kesik, kopuk, karışık, bulanık, telaşlı, sıtmalı... Prensin içi ancak bu sözcüklerle anlatılabilirdi. Büyük olasılıkla söylediklerinin çoğu, söylemek istedikleri değildi. Biraz daha konuşmaya izin ister gibi bakışlarını konuklar üzerinde dolaştırırken Belokonskaya'yla göz göze geldi.

'Devam et, cancağızım,' dedi Belokonskaya. 'Çekinme, konuş... yalnız dikkat et, soluğun tıkanmasın. Demin bir tıkandın, bak neler oldu! Hiç çekinme, konuş! Bu beyler senden çok daha acaiplerini görmüşlerdir, onun için onları şaşırtabilmen zor. Aferin sana, çok bilgilisin! Ama işte şu vazoyu kırıp bizi korkuttun.'

Prens gülümseyerek dinliyordu Belokonskaya'yı. Birden yaşlı büyük adama döndü:

'Üniversite öğrencisi Podkumov'la memur Şvabrin'i üç ay kadar önce sürgüne gönderilmekten siz kurtarmıştınız, değil mi?'

Hafiften kızaran ihtiyar, Prensi sakin olmaya çağıran bir şeyler mırıldandı.

'Sizin de,' dedi Prens, bu kez de Ivan Petroviç'e dönerek, '(...) eyaletinde, kendilerine özgürlüklerini vermenize karşın başınıza tatsız

işler açan serflerinize, evleri yandığı için bedava kereste dağıttığınızı duydum.'

'A-bar-tı-yor-lar, efendim!' diye mırıldandı İvan Petroviç, ama kurumlanmayı da ihmal etmedi. Ancak bu kez çok haklıydı, İvan Petroviç, 'abartıyorlar' derken; gerçekten 'abartıyolar'dı; Prense kadar ulaşan bu söylentinin aslı yoktu.

Prens birden aydınlık bir gülümsemeyle Belokonskaya'ya döndü:

'Hele siz, Prenses! Lizaveta Prokovyevna'nın bir mektubu üzerine altı ay önce Moskova'da beni nasıl da öz oğlunuz gibi kabul etmiş ve bana hiç unutamayacağım bir öğüt vermiştiniz! Hatırlıyor musunuz?'

'Nedir senin derdin, cancağızım!' dedi Belokonskaya; kızgın gibiydi. 'İyi bir insansın, ama gülünç oluyorsun. Eline iki kuruş tutuşturmuşlar, sanki hayat bağışlamışlar gibi teşekkürler edip duruyorsun. Bunun övgüye değer bir davranış olduğunu sanıyorsan, yanılıyorsun; iğrenç bir şey.'

Büsbütün öfkelencek gibiydi ama birden gülmeye başladı; içtenlikli, tertemiz bir gülüştü bu. Onun güldüğünü görünce Lizaveta Prokovyevna'nm yüzü aydınlandı. İvan Fyodoroviç de rahatladı. Hatta sevincinden, Belokonskaya'nın pek hoşuna giden sözlerini yinelemeye başladı.

'Dediğim gibi, bu Lev Nikolayeviç cinsadam... yani öyle bir adam ki... demek istediğim... yani, Prensesin de dediği gibi bir de tıkanması olmasa...'

Bir tek Aglaya üzüntülü gibiydi; yüzü hâlâ -herhalde öfkesinden- alev alev yanıyordu.

Yaşlı-büyük, İvan Petroviç'e dönerek:

'Gerçekten pek sevimli bir çocuk.' dedi.

'Buraya gelirken şuramda bir sızı vardı,' diye yeniden söze başladı Prens; gitgide artan bir canlılık, coşku ve heyecanla konuşuyor, konuşması gitgide hızlanıyordu. 'Ben... ben... sizde korkuyordum... ve kendimden. Daha çok da kendimden. Buraya, yani Petersburg'a dönerken kendi kendime söz vermiştim: benim de üyesi olduğum, doğuştan

ön saflarında bulunduğum o köklü, öncü, büyük insanları ne yapıp edip görecektim. Şu anda burada kendim gibi Prenslerle oturuyorum, öyle değil mi? Sizleri tanımak istiyordum ve bu gerekliydi benim için; çok, çok gerekliydi!... Sizler hakkında öyle şeyler duydum ki... ama iyi olmaktan çok kötü şeylerdi bunlar. Küçük, ayrıksı ilgileriniz, geri kalmışlığınız, kültürsüzlüğünüz, gülünç alışkanlıklarınız... sizler hakkında öyle çok şey yazılıyor, konuşuluyor ki! Bugün buraya büyük bir merak ve heyecanla geldim; sonunda kendi gözlerimle görüp kesin bir kanıya varacaktım: Rus toplumunun en üst tabakası gerçekten de, elinden yalnızca ölmek gelen, yavaş yavaş ölmekte olduğunu fark etmeyerek, geleceğin... insanlarıyla küçük, kıskanç didişmeler içinde olan bir işe yaramaz, zamanını tamamlamış, sonsuz yaşam özünü yitirmiş insanlar topluluğu mudur? Ben eskiden de pek inanmazdım bu düşüncelere, çünkü bizde hiçbir zaman yüksek tabaka diye bir şey olmamıştır; tabii saray çevrelerini saymazsak, yani saray üniforması giyenler ya da... rastlantıyla onların arasına katılanlar... şimdi tümüyle yok oldu bunlar herhalde?'

Ivan Petroviç zehirli bir gülümsemeyle:

'Pek sayılmaz,' dedi.

Belokonskaya da kendini tutamadı:

'Başladı yine!'

Yaşlı-büyük adam bir kez daha uyarmak gereğini duyarak, usulca:

'Laissez le dire, (Bırakın konuşsun), baksanıza, tir tir titriyor' dedi.

Prens tümüyle kendinden geçmişti:

'Oysa ben ne gördüm? Harika insanlar! Akıllı, iyi yürekli insanlar! Benim gibi bir çocuğu okşayan, dinleyen bir ihtiyar... anlayışlı, bağışlamayı bilen insanlar... İyi yürekli Rus insanları... benim... orda tanıdıklarımdan daha kötü olmayan, yani belki onlar kadar iyi ve içten insanlar... Nasıl sevinçli bir şaşkınlık içinde olduğumu düşünebiliyor musunuz! Ah, izin verin de bunları anlatayım size! Dünyada her alanda özün kurduğuna, kalanın yalnızca dışsal şeyler, köhnemiş şekiller olduğuna ilişkin öyle çok şey duydum ki, zamanla buna inanmaya da

başladım; ama şu anda bizde böyle bir şeyin olamayacağını görüyorum. Bunlar başka bir yerlerde böyle oluyor olabilir, ama bizde olmaz. Yani şimdi sizin hepinizin Cizvit ve yalancı olduğunuz söylenebilir mi? Demin Prens N.'nin anlattıklarını dinledim: saflık, tertemizlik, esin dolu bir mizah ve gerçek iyi yüreklilik anıtıydı sözleri. Yüreği ve dehası çoraklaşmış biri böyle konuşabilir miydi? Siz nasıl ölü olabilirmişsiniz: hiç cesetler sizin bana gösterdiğiniz davranışı gösterir mi? Gelecek için, umut etmek için birer veri değil mi bütün bunlar? Hiç böyle insanlar anlayışsız ve geri kalmış olabilirler mi?'

Yaşlı adam gülümseyerek:

'Bir kez daha sakin olmanızı rica ediyorum sizden,' dedi. 'Bir başka görüşmemizde doya doya konuşuruz bu konuları, hatta ben de seve seve...'

İvan Petroviç oturduğu koltukta sıkıntılı sesler çıkararak yan döndü; İvan Fyodoroviç de rahat değildi, kımıldanıp duruyordu yerinde; amiri olan general, yaşlı-büyüğün karısıyla konuşmaya başlamıştı, Prense hiç aldırış ettiği yoktu; ama yaşlı-büyüğün karısı sık sık Prense bakıyor, sözlerine kulak veriyordu.

Prens yeniden hummalı bir atılışla, yaşlı-büyüğe:

'Hayır, bildiğiniz gibi değil, konuşursam daha iyi olacak!' dedi; sanki özel bir güven duyuyordu ona, hatta ortak bir gizi paylaşıyorlardı sanki. 'Aglaya Evanovna dün bana konuşmayı yasakladı; hatta hiç görmemem gereken konuları bile sıraladı; o konularda gülünç olduğumu biliyor çünkü. Yirmi yedi yaşımdayım, ama biliyorum ki, çocuk gibiyim. Düşüncelerimi dile getirme hakkına sahip değilim; bunu ne zamandır söylerim. Yalnız Moskova'dayken Rogojin'le açık açık konuşurduk... Puşkin okurduk onunla, her şey okurduk; Rogojin bir şey bilmezdi, hatta Puşkin adını bile duymamıştı. Gülünç görünüşüm nedeniyle düşüncelerimin, ana düşüncemin değerini yitireceğinden korkarım hep. Hareketlerim gerektiği gibi değil; hep gerekenin tersi hareketi yapıyorum, bu ise bana gülünmesine, dolayısıyla dile getirdiğim düşüncenin değerinin yitmesine neden oluyor. Ölçü duygusu da yok; oysa bu çok önemli bir şey, hatta en önemli şey... Biliyorum, yapmam gereken en iyi şey bir köşede sessizce oturmak. Konuşmadan durduğum

zaman hem daha akıllı görünüyor, hem de daha etraflıca düşünebiliyorum. Ama şimdi konuşursam daha iyi olacak. Bana öyle güzel bakıyorsunuz... ve yüzünüz öyle güzel ki... kendimi tutamıyor, konuşmak istiyorum! Oysa dün Aglaya Ivanovna'ya bugün bütün akşam ağzımı açmayacağıma söz vermiştim!'

'Vraiment?' (Gerçekten mi?) dedi yaşlı adam gülümseyerek.

'Ama zaman zaman böyle düşünmemin doğru olmadığını düşünüyorum. Yani hareketlerim gerektiği gibi değil, derken. İçtenlik, hareketin yerini tutmaz mı?'

'Bazen.'

'Her şeyi açıklamak istiyorum sizlere, her şeyi, her şeyi, her şeyi! Ah, evet! Benim herhalde bir ütopyacı olduğumu düşünüyorsunuz? Ya da bir ideolog? Ah, hayır, inanın, o kadar basittir ki düşüncelerim... İnanmıyor musunuz? Gülüyorsunuz? Biliyor musunuz, bazen çok, ama çok alçalırım, çünkü inancımı yitiririm. Demin de buraya gelirken, 'Onlarla nasıl konuşmalı? Nerden başlamalı ki beni birazcık olsun anlayabilsinler?' diye düşünüp duruyordum. Nasıl korktum! Ama sizin adınıza daha çok korktum! İyi ama niçin korkuyordum, ayıp değil miydi korkmak? Varsayın ki, bir aklı başında insan kıyamet kadar geri, kötü yürekli insan düştü, ne çıkar bundan? Ama ben burada canlı malzemeler bulduğum için çok sevinçliyim. Gülünçsek gülüncüz, bundan ne diye utanalım ki, öyle değil mi? Gülünç olduğumuz kesin; yalnız gülünç de değil: havaiyiz, kötü alışkanlıklarımız var, sıkılıyoruz, bakmayı bilmiyoruz, anlamayı bilmiyoruz, hepimiz böyleyiz, hepimiz, siz de, ben de, onlar da! Gözünüzün içine baka baka sizlere gülünç olduğunuzu söylüyorum, ama siz bana kırılmıyorsunuz? Yoksa siz malzeme değil misiniz? Biliyor musunuz, gülünç olmak bence bazen güzeldir, hatta çok güzeldir: insan o zaman birbirini daha çabuk bağışlar, daha çabuk barışır. İnsan bir anda her şeyi anlayamaz, yani işe mükemmelden başlanamaz. Mükemmele ulaşabilmek için önce pek çok şeyi anlayamamış olmak gerekir! Bir şeyi hemencecik anlayayım dediniz mi, iyi anlayamazsınız. Bunu ben sizlere, bunca şeyi anlamış ve anlamamış olan sizlere söylüyorum. Artık sizler adına korkuyorum... Bir çocuğun çıkıp sizlerle bu şekilde konuşmasına kızmıyorsunuz, değil mi? Elbet-

te kızmıyorsunuz! Ah, tabii ya, siz sizi kıranları unuttuğunuz, bağışladığınız gibi, sizi hiç kırmamış olanları da unutur, bağışlarsınız! En zoru budur; bizi hiç kırmamış olanları bağışlamak; çünkü onlar bizi kırmadıklarına göre yakınmamız temelsiz kalmış olacaktır. İşte buraya gelirken, siz yüksek kişilerden beklediğim, hep söylemeye telaşlandığım, ama bir türlü nasıl dile getireceğimi bilemediğim şey buydu. Gülüyorsunuz, Ivan Petroviç? Benim aslında ötekiler adına korktuğumu, onların avukatlığını yaptığımı, demokrasi ve eşitlik söylevi verdiğimi düşünüyorsunuz?'

Sinirli sinirli güldü; kısa, kesik, tutkulu gülüşler görülüyordu yüzünde sık sık. 'Sizler adına korkuyorum, hepiniz, hepimiz adına! Çok eski bir soydan gelen bir prensim ve burada prenslerle birlikteyim. Hepimizin kurtuluşu için, bütün tabakamızın, katmanızımın hiçbir şey anlamadan, her şeye sövüp sayarak ve hep kaybederek yok yere karanlıkta yitip gitmemesi için söylüyorum. Öncü olmak, yönetmek dururken neden kaybolalım ve yerlerimizi başkalarına bırakalım. Öncü olalım, yönetici olalım. Yönetici olmak için, hizmetli olalım.'

Öyle ateşlenmişti ki, sık sık fırlayıp koltuğundan kalkmak istiyordu, ama ona bakarken bakışları gitgide daha çok kaygılanmaya başlayan yaşlı adam engel oluyordu kendisine."

Carr, Budala için şöyle der, *"Dostoyevski Budala'da, Suç ve Ceza'da olduğu gibi temel olarak ahlakla ilgilenmektedir."* (14)

Troyat, Dostoyevski (15) adlı yapıtında *"Bu tutku kitabı"*, der, *"Fedor Mihalioviç Dostoyevski'nin yazdığı ilk büyük aşk romanıdır. Ve bununla birlikte Budala'nın entrikasını oluşturan aşklar, gerçek aşk değerinde değildirler. Onlar umut bağlanacak duraklar değil, aşılacak engellerdir."*

Bunlar, yanlış değildir, eksiktir. *Rasim Tınaz, Budala* için şöyle der, *"Dostoyevski, bu romanda Rus aristokrasisine etkin bir saldırı dile getirmektedir. Romanda Prens'in kendisi gibi Rus prenslerine olan yakarısı, bir uyarıdan çok, bir felaket haberi gibidir. Onların 'efendi olmak için hizmetkar olmaları gerektiğini' söylerken Prens Mişkin yok olmaya mahkum bir sınıfın gerçek yüzünü, tutkularını da belirtmiştir."* (16)

Gerçekten de Mişkin, bir eli yağda, bir eli balda tembel Rus aristokrasinini uyarmaktadır.

Mişkin Slavseverdir, Slavların bütün dünyayı kurtaracağına inanır. Şöyle der, *"İnsanlığın yenileşini ve yeniden doğuşunun belki de yalnızca Rus düşüncesi, Rus Allahı ve Rus İsa'sıyla gerçekleşeceğinden söz edin onlara."*

Bunun üstüne orda bulunan Pavloviç, *"Genç adam herhalde slavsever ya da onun gibi bir şey... yani tehlikeli bir düşüncesi yok."* der.

Bir de kırılan vazo var. *Henri Troyat* kırılan vazonun maddi dünyanın simgesi olduğunu söyler.

Bana göre vazo, aristokrasinin çöküşünün simgesidir.

Şimdiye kadar nesnel nedenlere dayanan çatışkıları gösterdim. Peki, nesnel temellere dayanmayan çatışkılar var mıdır, vardır. Başarısız çatışkıya *Ayşe Kulin*'in *Uçuş Zamanlar* (17) adlı yapıtından örnek.

"'Süt var mı acaba evde?'
'Yok.'
'Belki buzdolabında biraz kalmıştır. Gidip bakayım.'
'Boşuna gitme. Süt yok.'
'Hiç süt bulundurmaz mısın evinde sen?'
'Hayır.'
'Aaa, neden?'
'Sütü çocuklar içer. Ben çocuk değilim.'
'Çaya koymak için...'
'Çay sütsüz içilir.'
'Sütle de içilir. Biz çayımıza süt koyarız.'
'Biz koymayız. Çaya sütü, damak zevki olmayanlar koyar.'
***

Hayretle bakıyor yüzüme. Biraz incinmiş, biraz şakaya vurmuş, ama kesinlikle şaşkın bir ifadeyle ve yaralı hayvan gözleriyle suratıma bakıyor. Niye böyle hırçın ve edepsiz olduğumu anlamaya çalışıyor, büyük bir sabırla. Süt beyazı uzun gövdesiyle etrafımdan dolanıp durdukça, insanın ayaklarına sürünen bir yavru kedi gibi yaltaklandıkça, büsbütün sinir olduğumun farkında değil. Avazım çıktığı kadar bağırarak, 'Defol, git,' demek geçiyor içimden. Ama, bunu yapmadan önce, bilmem gereken bir ayrıntı var. Onun nasıl olup da evimde ve yatağımda uyandığını öğrenmem gerekiyor. Açıkça soramıyorum. Açıkça so-

rarsam, dün gece benim için iplerin koptuğunu itiraf ediyor olacağım. Hiçbir şey hatırlamadığımı, bu odanın içinde dolanıp duran kişiyle neler yaptığımı ya da neler yapmadığımı bilmediğimi... Kısacası bilinçsizliğimi, kontrolsüzlüğümü, çaresizliğimi kabul etmiş olacağım. Bunu istemiyorum.

'Birkaç damla süt için, çok ağır bir yanıt değil mi bu?' diye soruyor, yüzünde yine o yarı incinmiş, yarı 'şaka yapıyorsun ama fazla oldun' ifadesi.

'Siz çay içmeyi bilmeyen bir milletsiniz.'

'Siz çok mu iyi biliyorsunuz bu işi?'

'Kesinlikle evet. Biz, bir de Ruslar.'

'Başka ne bilirsiniz bizden iyi, bakalım?' Sesinde alay var.

'Çok şey biliriz.'

'Mesela?'

'Sevişmesini.'

Bu sefer yüzünde sadece incinme var. Tuzağıma düştü. Bu sözü özellikle söyledim ve... Aman Allahım, ben ne yaptım dün gece?..."

Öykü birinci tekille yazılmış. Örge yok, olaylar sergilenmiş.

Süt var mı, yok mu çatışkısına geliyorum.

Kadın, sabah, evinde uyanıyor. Çok içtiğinden belleğini yitirmiş. O geceyi anımsamıyor. Geceyi niye anımsamıyor.

Olabilir diyorum. 'Süt var mı acaba evde?' diyen erkeği anımsamıyor, evde süt olmadığını anımsıyor. Bu, nasıl olabilir.

Yazar, çatışma çıkarmak istiyor. "Bilmiyorum" derse çatışma çıkmayacak. Evdeki erkeği anımsamayan kadının, sütü de anımsamaması gerektiğini unutmuş yazar.

Evdeki erkeğin adı Gerry. Konuşmalardan anlaşılıyor. Kadının bellek yitimi iki hafta öncesine kadar gidiyor. Daha sonra birden "Boşa geçen, kadirbilmez bir erkeğe akıttığı" gençlik yıllarını anımsıyor.

Zehra, Fatik öyküde dolaşıyorlar. Fatik eve temizliğe gelen kadın. Zehra da onun kızı. Zehra küçük, on üç yaşında. Evine alıyor kızı. Okutacak. "Sayemde, Zehra'nın lise diploması vardı."

Okurun kadım sevmesini istiyor. Zehra'yı okutuyor. Sevecen bir kadın. Daha sonra Amerikan Hastanesi'nin, Hemşirelik Okulu'dan diploma alıyor Zehra.

Kocası, kadını, kadının arkadaşı Suna'yla aldatıyor.

Kadın, nasıl anlıyor bunu.

Bir gün yatağın altına terliği kayıyor. Terliğini çıkarırken terliğin yanında üç pırlanta bir safir buluyor. Suna'nın bileziği bu.

Nerden biliyor Suna'nın bileziği olduğunu.

Moda Kulübü'nde düğündeler. On kişilik masa. Suna bileziğinin kancasını kapatması için kadının kocasına veriyor. Koca bu işi beceremiyor, kadın kapatıyor kancayı. Burdan biliyor Suna'nın bileziğini.

Kadının adı Ayla.

Ayla bu bileziğin yatağın altına nasıl düştüğünü bilmiyor. Okur da bilmiyor.

Soruyorum. Bilezik düşmüş. Suna ya da koca bunun ayırdına varmıyor mu. Moda Kulübü'nde düğüne giden bir erkek varsıldır. Suna'yla sevişmesi için eve mi getirmesi gerekir. Sevişecek erkek için yer mi yok.

Ayşe Kulin için bunlara gerek yok. O zaman karakterler yaşamıyor.

Dipnotlar

1. Gogol, *İvan İvanoiç ile İvan Nikiforoviç'in Öyküsü*, Çev. Hasan Bıçakçı, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1999.
2. Gogol, a.g.e.
3. Tolstoy, *Diriliş*, Çev. Ergin Altay, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1975.
4. Turgenyev, *Rudin I*, Çev. Memduh Tezel, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2000.
5. Çehov, *Berber Dükkanında, Bütün Öyküleri 1*, Türkçesi Mehmet Özgül, Cem Yayınevi, İstanbul, 2005.
6. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Panorama*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1971.
7. Orhan Kemal, *Dilenci, Çamaşırcının Kızı*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1998.
8. Ahmet Say, *Cumo ile Kutey, Güneşin Savrulduğu Yerden*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2007.
9. Yervant Gobelyan, *Ah Şu Anayasa, Memleketini Özleyen Yengeç*, Aras Yayınları, İstanbul, 1998.
10. Balzac, *Eugenie Grandet*, Türkçesi Güler Dikmel Nalbantoğlu, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995.
11. Jack London, *Yol*, Çev. Ali Şarı, Cem Yayınevi, İstanbul, 2010.
12. Şolohov, *Uyandırılmış Toprak*, Çev. Müzehher Vâ-nu, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1987.
13. Dostoyevski, *Budala*, Çev. Mazlum Beyhan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.
14. Edward Hallett Carr, *Dostoyevski*, Çev. Ayhan Gerçeker, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990.
15. Henri Troyat, *Dostoyevski*, Çev. Leylâ Gürsel, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.
16. Dostoyevski, *Budala*, Çev. Rasim Tınaz, Nak El Sanatları ve Neşriyat A.Ş., İstanbul, 1970.
17. Ayşe Kulin, *Geniş Zamanlar*, Everest Yayınları, İstanbul, 2008.

Mehmet H. Doğan, *Yapı Kredi Yayınları*'nda *Yüzyılın Türk Şiiri* adlı bir kitap çıkardı. Şiir yıllıklarına aldığı İnci Asena'yı bu antolijiye almadı. Yazıyı bunun üstüne yazdım.

9 Temmuz Pazartesi

Bir insan dünyayı yanılsamalı algılarsa sağlıklı düşünemez. Sözgelimi, yanılsamalı algılama bir Kürtçe türkünün Türkiye'yi böleceği düşüncesine vardırır insanı. Böylesi bir kişiye, Kürtçe türkünün Türkiye'yi bölmeyeceğini anlatamazsınız.

Dünyayı yanılsamalı algılayan kişi iktidardaysa, Türkiye'yi bölmesin diye Kürtçe türküleri yasaklar. Bunu yaptıkta, çok iyi, ülke yararına çok önemli bir iş yaptığına inanır. Ülkeyi bölünmekten kurtardığı için çok mutludur.

Dünyayı yanılsamalı algılayanlardan biri de Mehmet H. Doğan. Hazırladığı antoloji eleştirildikte "Fincancı katırlarını ürküttüm" diyor, bugün *Hürriyet*'te.

Mehmet H. Doğan, dünyayı yanılsamalı algıladığı için, iktidarda da olsa, antolojiyi eleştirenleri "vatan haini" ilan eder.

Mehmet H. Doğan, hiç kimseyi ürkütmedi. Sorun şudur. Evrensel ölçütlere vurdukta, Türkiye, bilgisiz, kültürsüz kişilerin elindedir. Bunlar son derece örgütlüdür. Su başlarını tutmuşlardır. Bu örgütlenmenin sanatta karşılığı, benim Sanatta Star Sistemi dediğim yapıdır. Bu yapının harcı, burjuva ideolojisidir.

Mehmet H. Doğan işte bu yapının eleştirmenidir.

Evrensel ölçütlere vuruldukta, Mehmet H. Doğan'a şiir seçtirmek değil şiir bile okutmazlar. Çünkü Mehmet H. Doğan, estetik nedir, şiir çözümlemesi nedir, şiir nasıl çözümlenir, bunların hiçbirini bilmez. Ama burjuva dünyası, şiir kanalını Mehmet H. Doğan'a vermiştir. Burda hemen şunu söylemeliyim. Mehmet H. Doğan'ı burjuva ideoloğu olduğu için eleştirmiyorum. Üstlendiği konuda bilgisiz olduğu için eleştiriyorum. Bu işin beni en çok güldüren yanı şu. Burjuvazi, şiir dünyasını denetlemek için bula bula Mehmet H. Doğan'ı buluyor. Bu kişi, estetiği bilmiyor, burjuva ideolojisini de bilmiyor.

Peki, böylesi biri nasıl olacak da şiir yıllıkları, antolojiler hazırlayacak. Tıpkı partilerin yaptığı gibi. Parti, iktidara geldikte yandaşlarını yönetim kurulu üyesi yapar ya. Ama o adam o işten anlarmış, anlamazmış önemli değil. Mehmet H. Doğan da böyle hazırladı şiir yıllıklarını. Mehmet H. Doğan'ın bilgisizlikten, ilkesizlikten kaynaklanan bu keyfiliğini ben gösterdim. Bunu Turgay Fişekçi gör-

medi. İnci Asena görmedi. Ahmet Necdet görmedi. Akgün Okava görmedi. Müslim Çelik görmedi.

Şimdi bu işi İnce Asena'mn üstünden götürelim.

Mehmet H. Doğan, İnci Asena'yı Şiir Yıllıkları'na aldı. Bu, şunu gösterir. İnci Asena, Mehmet H. Doğan'ın ölçütlerine göre güzel şiir yazıyor. Buna göre Mehmet H. Doğan'ın, hazırladığı antolojiye İnci Asena'yı alması gerekmez mi. Gerekir. Ama antolojide yok İnci Asena. Neden yok. Mehmet H. Doğan bunu şöyle açıklıyor *Hürriyet*'te. *"Her birinin alınmama gerekçesi ayrı. Ve bunlar şiirle ilgili gerekçeler. (...) İnci Asena o ölçüde olmadığı için (...) Şiirle ilgili kıstaslarıma uyanları aldım, uymayanları almadım."*

Şimdi durum şöyle. *Adam Şiir Yıllığı*'nı hazırlarken, İnci Asena'nın şiirleri, Mehmet H. Doğan'ın kıstaslarına uygun. Yapı Kredi'ye antoloji hazırlarken, İnci Asena'nın şiirleri, birdenbire Mehmet H. Doğan'ın kıstaslarına uygun düşmüyor. Uygun düşmediği için İnci Asena yok antolojide.

Mehmet H. Doğan'ın yarattığı bu durumun ciddi bir yanı var mı.

Peki, ama İnci Asena'nın şiir yıllıklarına alınmasını nasıl açıklayacağız. Bunun açıklaması çok yalın. İnci Asena, *Adam Şiir Yıllıkları*'nı yayımlayan yayınevinin sahibesi. Yapı Kredi'nin çıkardığı yıllığa alınamaz. Çünkü Yapı Kredi'nin sahibesi değil.

Adam Şiir Yıllıkları'nın geçersiz olduğunu daha önce söyledim. Ben söyledim. Şu işe bakın, bugün bunu, *Şiir Yıllıkları*'nın geçersiz olduğunu, bu yıllıkları hazırlayan Mehmet H. Doğan söylüyor. Mehmet H. Doğan, İnci Asena'nın şiirleri için "Benim kıstaslarıma uymaz" diyor. Peki, niye şiir yıllıklarına aldın. Susuyor.

Susmasının anlamı şu. "Anlayın işte, yıllıkları çıkaran yayınevinin sahibesiydi. Şiirleri kötüydü, ama almak zorundaydım." demeye getiriyor.

Mehmet H. Doğan keyfilikte durmuyor. İnci Asena'ya karşı son derece kaba davranıyor. İnci Asena'nın şiirlerini, yıllarca yıllıklara al, sıra antolojiye geldikte "kıstasıma uymuyor" de kaba bir dille.

Peki, Mehmet H. Doğan, şu kıstasını söyle bakalım. Dut yemiş bülbül gibi susma.

Özdemir İnce'ye geldikte. Mehmet H. Doğan'ın antolojiyi yöntemsiz hazırladığını söylüyor.

Mehmet H. Doğan yıllıkları yöntemli mi hazırladı. *1998 Adam Şiir Yıllığı*'nda İnci Asena için şöyle diyor. *"Kısa Paris gezisinden bir kitapla döndü. Üç Gün Paris."*

Özdemir İnce'ye bakıyorum. *"Son şiir kitabı Mani Hayy yayımlandı"* diyor. O kadar. Yıllık yöntemli hazırlansaydı. Bütün şairlerin nerden döndükleri ya da dönmediklerini de yazması gerekirdi.

Bu yöntemsizliğe o zaman sustu Özdemir İnce.

Mehmet H. Doğan'a geldikte... Mehmet H. Doğan, fincancı katırlarını ürkütmedi. Nasıl, yıllardır süregelen banka soygunları dayanılmaz duruma geldiyse, Mehmet H. Doğan'ın edebiyat dünyasındaki yolsuzlukları dayanılmaz noktaya geldi.

Türkiye'deki sistemi kurtarmak için nasıl ABD'den adam getirildiyse, onların şiir dünyasını kurtarmak için ABD'den bir şiir eleştirmeni getirmeleri iyi olur.

Şunun da bilinmesini istiyorum. Sistemle bitişik bu edebiyat dünyasında *İnsancıl*, kesinlikle yok. Ödülleri de, yıllıkları da, antolojileri de, sözlükleri de *İnsancıl* için geçersizdir.

Yıldız Güncesi, İnsancıl Dergisi, Ağustos 2001, Sayı: 13(

İNSAN DOĞA ÇATIŞMASI

İnsan-Doğa çatışmasına ilk örnek *Tolstoy*'dan, *Efendi ile Uşağı* (1) adlı yapıttan. Vasili Andreyiç komşu köyden bir toprak ağasından koru satın alacaktır, uşağı Nikata'yla yola çıkar. Taşıt, bir atın çektiği kızaktır. Hava soğuktur, tipi yağmaktadır, buna karşın koruyu elden kaçırmamak için yola çıkarlar. Yolu şaşırırlar, Grişkono adlı bir köye gelirler. "Geceyi burda geçirin" önerisine aldırmaz Andreyiç, yola koyulurlar. Yine yollarını şaşırırlar. Fırtına, tipi, sis yol almalarını engeller. Nikita, fırtınanın etkisinin az olduğu bir dere yatağında geceyi geçirmelerini söyler. At bir adım bile atamaz durumdadır. Nikita, kızağa uzanır.

Vasili Andreyiç, *"Burada yatıp ölümü bekleyeceğime ata atladığım gibi basar giderim"* diye düşünür. Nikita önemli değildir, ölse n'olur, ölmese n'olur. Acınacak durumda değildir uşak.

Gerçekten de atına atlar Vasili Andreyiç. *Tolstoy*, doğa-insan çatışmasında insanın iç dünyasını da canlı bir biçimde gösterir.

> *"Bu arada Vasili Andreyiç atı topuklayıp dizginlerin ucuyla vurarak ileri sürdü. Aynı yönde giderse ormana, sonra da bekçi kulübesine ulaşacağı inancı vardı içinde. İlerlemeye çalıştıkça karlar gözlerine yapışıyor, fırtına onu durdurmak istercesine göğsünden iterek karşı koyuyordu. Ama o hiç durmadan öne doğru eğilip, ikide birde açılan kürkünün eteklerini, üzerine oturulmayacak kadar soğuk eyer ile bacakları arasına sokarak hayvanı habire sürdü. At ne yapsın; binicisinin onu çevirdiği yöne doğru güçlükle ama duraklamadan yürüyordu.*
>
> *Beş dakika kadar sanki hep aynı doğrultuda yürüdüler. Tüccar atın başından, çevresindeki beyaz düzlükten başka bir şey görmüyor,*

atın kulaklarında, kürkünün yakasında ıslık çalan fırtınadan başka bir şey işitmiyordu.

Derken, ansızın bir karaltı belirdi tüccarın önünde. Yüreği sevinçle çarptı, karaltıda bir evin duvarlarını seçerek ileri yekindi. Oysa gördüğü karaltı ev falan değil, durmadan kımıldanan, rüzgar estikçe ıslıklı sesler çıkararak dallarıyla yeri döven, tarla kelisinde (sınırında) bitmiş kocaman bir kara çalıydı. Amansız fırtınanın tartakladığı bu kara çalıyı görünce Vasili Andreyiç'in yüreği ürpertiden hop etti, hızla oradan uzaklaştı. Kara çalıya yaklaşırken de, oradan uzaklaşırken de, ilk çıkış yönünü değiştirmiş; gene de hep bekçi kulübesine doğru gittiğini sanmıştı. At durmadan sağa dönmek istiyor, buna karşılık o hayvanı sola çeviriyordu.

Az sonra önlerinde gene kara bir şey belirdi. Vasili Andreyiç artık köye geldiği kanısıyla büyük bir sevince kapıldı. Gelgelelim karaltı, iki tarla arasında biten aynı kara çalıdan başkası değildi. Kuru dallar Vasili Andreyiç'i ürküten bir çırpınışla yerlere yatıp yatıp kalkıyordu. Tüccar çalının yanında karların yeni örttüğü at izlerini görünce şaşırdı. Hemen durdu, eğildi; baktı; bu taze izler kendi atının izlerinden başkası değildi. Küçük bir alanda dönüp dolaşıp gene aynı yere gelmişlerdi. 'Bu gidişle öbür dünyayı boylayacağım galiba' dedi. Kendini korkuya kaptırmamak için atı olanca hızıyla sürdü. Onu kuşatan beyaz sisin içinden gözlerine ışıklı benekler görünüyor, ama dikkatli bakınca bu benekler hemen siliniyordu. Bu ara köpek havlaması ya da kurt ulumasını andıran sesler çarptı kulağına. Ama sesler öylesine belirsizdi ki, Vasili Andreyiç gerçekten öyle bir şey duyup duymadığını anlamak için durup dikkatle dinledi.

Ansızın kulakları çınlatan, korkunç bir haykırışla irkildi. Korkuyla öne eğilip atın boynuna sarıldı, ama hayvanın boynu, gövdesi zangır zangır titriyordu. Gittikçe yaklaşan bu haykırışlar karşısında Vasili Andreyiç neye uğradığını şaşırdı. Neden sonra anladı ki, doru tay belki kendi kendini yüreklendirmek, belki de birilerini yardıma çağırmak için var gücüyle kişniyordu. 'Tüh, Allah kahretsin! Korkuttun beni' diye çıkıştı ata. Ama asıl korkunun nereden geldiğini biliyordu, bu yüzden onu içinden atması kolay değildi.

'Kendine gel, aklını başına topla' diye tedirginliğini yatıştırmaya çalıştıysa da olmadı; önceleri rüzgar arkadan eserken, farkına varmadan atı rüzgara karşı sürmeye başladı. Kürkün koruyamadığı, buz gibi eyere değe değe üşüyen bacakları soğuktan sızlıyordu. Elleri, ayakları tutmaz olmuş, soluk alışları kesikleşmişti. Hiçbir kurtuluş yolu görmediği bu korkunç kar çölünde yitip gideceğini anlıyordu.

Derken, at derinden bir 'hoh' sesi çıkararak boylu boyunca kara saplandı. Hayvancağız kurtulmak için debeleniyor, debelendikçe de yana yatıyordu. Vasili Andreyiç hemen sıçradı atın üstünde. Terslik bu ya, sıçrarken bir ayağı kayışa takılmış, hayvanın eyerini yana devirmişti. Binicisi üstünden inince doru tay yerinden doğruldu, kişnedi, bir iki kez yekindikten sonra kar yığmından çıktı. Ama durur mu artık oralarda? Binicisini karların üzerinde bırakarak, sırtındaki kızak yaygısını, eyerini, yan kayışlarını sürükleye sürükleye yürüdü gitti.

Vasili Andreyiç atın arkasından yetişmek için ne kadar uğraşırsa uğraşsın, boşuna... Ağır kürkler içinde diz boyu karda yürümek kolay değildi; o nedenle on beş yirmi adım attıktan sonra tıkandı kaldı. İçinden bir ses; 'Meyhaneler, değirmen, orman, tarla, dükkan, sac damlı ev, ambar, biricik oğlun nasıl sipsivri kalır ortada? Bu ne biçim iştir?' diyordu. İki kere önünden geçtiği kara çalı geldi aklına ansızın, korkudan ürperdi, içine düştüğü durumun gerçekliğine inanmak istemedi. 'Yoksa düş mü görüyorum?' dedi. Düşten uyanmaya çalıştı ama öyle bir şey yoktu ki! Yüzünü kamçılayan, omuzlarına durmadan yağan, eldivensiz kaldığı için sağ elini dolduran kar gerçek kar; iki tarla arasında gördüğü kara çalı gibi, anlamsız, kaçınılmaz bir ölümle onu karşı karşıya bırakan çöl gerçek bir çöldü.

'Ey göklerin ışığı, büyük kurtarıcı Nikolay!' diye mırıldanmaya başladı. Kilisede bir gün önce okunan duaları, altın çerçeve içindeki yağız yüzlü (Hıristiyan azizleri Ortadoğulu oldukları için yüzleri esmerdi) aziz tasvirini, bu tasvirin önüne dikmeleri için dükkanında sattığı mumları anımsadı. Kendisine hemen geriye getirdiklerinde uçları biraz yanmış mumları satın alıp sandığa kilitlemişti. İşte aynı Aziz Nikolay'a yalvarıyordu şimdi; onu bu güç durumdan kurtarırsa dua okutacağına, mum dikeceğine söz veriyordu. Öte yandan ne azizin yüzünün, ne çer-

çevesinin, ne mumların, ne papazın, ne de duaların o anda kendisine bir yardımı dokunmayacağını; bunların ancak kilisede gerekli ve önemli olabileceklerini; mumlar ve dualarla kendi korkunç durumu arasında bir bağlantının bulunamayacağını adı gibi biliyordu. 'Bırak şimdi karamsarlığa kapılmayı! Karlar izini örtmeden atın peşinden gitmeliyim. Böylece yolu bulabilirim, belki yakalarım hayvanı. Ama elin ayağın birbirine dolaşmasın sakın, kızıp heyecanlanma. Yoksa şap gibi yanarsın!...' diye yüreklendirdi kendini.

Heyecanlanmadan yürümeye niyet ettiği halde gene de hızla ileri atıldı, düşe kalka koşmaya başladı. Karın fazla derin olmadığı yerlerde at izleri ancak güçlükle seçilebiliyordu. 'Yandım anam; ne izlerini bulabileceğim, ne atı!' diye düşündü. Aynı anda da önünde bir karaltı gördü. Bu, doru tayın ta kendisiydi. Üstelik yalnızca doru tay değil, oklarının ucuna atkısını bağladığı kızak da oradaydı. Örtüsü, eyeri, kayışları iyice yana kayan at kızağın arkasındaki eski yerine geçmemiş; gelip okların yanında durmuştu. Ayaklarıyla dizginlerinin üstüne bastığı için başını kaldırıp kaldırıp indiriyordu.

Durum şuydu: Vasili Andreyiç daha önce Nikita ile birlikte düştükleri aynı derin yara düşmüştü. Kızak topu topu elli adım ötede bulunuyordu. O nedenle attan indikten sonra izleri süre süre kızağın yanına varması zor olmamıştı.

Kızağa ulaşır ulaşmaz kenarına tutundu, bir süre kımıldamadan durarak soluğunun açılmasını bekledi. Eski yerinden kalkmıştı Nikita, kızağın içinde karla örtülü bir kabarıklık yükseldiğine göre uşak orada olmalıydı. Vasili Andreyiç'in bütün korkusu geçmişti; şimdi korktuğu tek şey, atla giderken, en çok da kara saplandıkları zaman duyduğu ürküntünün yeniden gelmesiydi. Bu ürküntüden kurtulmanın tek yoluysa, boş durmamak, bir şeyler yapmaktı. O nedenle ilk giriştiği iş sırtını rüzgara dönmek, sonra da kürkünün önünü açmak oldu. Biraz daha dinlenip çizmelerinin, sol eldiveninin içinden karları temizledikten sonra (eldivenin sağ teki düşmüştü, şimdi kimbilir nerelerde, karın içinde ne kadar derindeydi) kürküne sımsıkı sarındı, kuşağını bağladı. Köylüler dükkana arabayla buğday getirdikleri zaman da kuşağını böyle beline yeniden sarar, işe öyle girişirdi. Şimdi sıra atın ayağını dizginlerden

kurtarmaya gelmişti. Vasili Andreyiç dizginleri topladıktan sonra hayvanı kızağın önündeki eski yerine getirip bağladı; örtüsünü, eyerini, kayışlarını düzeltmek için arkasına dolandı. O sırada kızakta kıpırdanmalar oldu, kar örtüsünün altında Nikita'nın başı göründü. Zavallı adam ne kadar üşümüş olacak ki, yerinden güçlükle doğruldu, yüzüne konan sinekleri kovmak istercesine elini garip bir biçimde sallamaya başladı. Vasili Andreyeviç onun kendisine bir şeyler söylemeye çalıştığını sandı. Atın örtüsünü düzeltmeyi bıraktı, kızağa, uşağın yanına sokuldu.

-Söyle, ne mırıldanıp duruyorsun?

Nikitanın sesi güçlükle, kesik kesik çıkıyordu.

-Ö-ö-lü-yorum. Hak ettiğim ırgatlık ücretimi oğluma ya da benim karıya ver. Diyeceğim bu kadar.

-Çok mu üşüdün? diye sordu Vasili Andreyiç yeniden.

-Biliyorum, ölmem yakın... İsa aşkına bağışla beni...

Yüzünden sinek kovar gibi durmadan elini sallayan Nikita'nın sesi ağlamaklıydı.

Vasili Andreyiç bir süre kıpırdamadan, sessizce durdu. Sonra, kazançlı bir alışveriş sırasında yaptığı gibi, ellerini birbirine vurup geriye doğru kararlı bir adım attı, kürkünün kollarını sıvayıp Nikita'nın üzerinde yattığı, kızaktaki karları temizlemeye başladı. Bu iş bitince ivedilikle kürkünün önünü çözdü, eteklerini iki yana açtı. Nikita'yı şöyle bir dürttükten sonra boylu boyunca üstüne yattı. Şimdi onu yalnızca kürküyle değil, sımsıcak gövdesiyle de örtmüştü. Kürkünün eteklerini Nikita ile kızağın arasına sıkı sıkıya soktu, kurtulmasın diye dizleriyle de üstünden bastırdı. Bu biçimde başını kızağın ön sekisine koyup Nikita'nın üstünde yüzükoyun yatarken ne fırtınanın ulumasını işitiyordu, ne de atın kıpır kıpır kıpırdanışını... Kulak verdiği tek şey, uşağının soluk alışlarıydı. Zavallıcık hiç kımıldanmadan bir hayli yattıktan sonra, derin derin içini çekti, altında oynadı.

-Ha şöyle!... Ölüyorum, deme hemen. Yat, yat da ısın biraz...

İstediği halde daha fazla konuşamadı Andreyiç. Ne gariptir, gözlerine yaş doldu, çenesi titremeye başladı. Yutkunmaya çalışıyor, ama gelip gelip boğazına bir yumruk tıkanıyordu. 'Korkudan sinirlerim iyice zayıflamış' diye düşündü. Bu zayıflıktan nefret etmek şöyle dursun, bundan şimdiye değin tatmadığı bir mutluluk duyuyordu.

Yüreğini dolduran sevinçten dolayı neredeyse gururlanarak; 'Şimdi ısıtırım ben seni!' diyordu durmadan. Böyle sessizce uzun bir zaman yattı. Gözlerinden gelen yaşları kürkünün yakasına siliyor, rüzgar sağ eteğini açtıkça yeniden yakalayıp dizinin altına sokuyordu.

İçinde biriken sevinci birilerine söylemeden duramayacaktı Vasili Andreyiç.

-Nikita, diye seslendi.

-İyice ısındım, dedi alttaki ses.

-Isın, ısın, ben de az kalsın yolumu yitiriyordum. Sen donacaktın, ben de...

Çenesi yine titremeye başladı, gözlerine yaşlar doldu, bir yumruk gelip boğazında düğümlendi. Konuşamıyordu...

'Olsun' dedi içinden. 'Ne diyeceğimi biliyorum ya.' Böylece, sesini çıkarmadan epeyce yattı.

Altta Nikita, üstte kürk onu sıcak tutuyordu; gelgelelim elleri kürkünün eteklerini Nikita'nın altına sokmaktan, bacaklarıysa rüzgarın ikide bir de kürkünü sıyırmasından dolayı üşümeye başlamıştı. Hele eldivensiz sağ eli neredeyse donacak gibiydi. Ama onun o andaki tek düşüncesi ne elleri, ne bacaklarıydı; altında ısıtmaya çalıştığı uşağıydı yalnızca.

Birkaç kez dönüp ata baktı. Doru tayın sırtı açılmış; üstündeki örtü, eyer, kayışlar yere düşmüştü. Kalkıp hayvanın üstünü yeniden örtmeyi düşündüyse de, Nikita'yı o durumda bırakmak istemediğinden, bir de içindeki mutluluk duygusunu yitirmekten korktuğu için vazgeçti bundan. Artık ölüm korkusundan eser kalmamıştı. Alışveriş işlerinde olduğu gibi, kendine karşı duyduğu güvenle; 'Elimden kurtulmaz, sımsıcak ısıtırım ben seni,' dedi.

Vasili Andreyiç böyle bir saat, iki saat, üç saat yattı; vaktin nasıl geçtiğinin farkında bile değildi... Önceleri zihnindeki fırtınanın savurduğu karlar, kızak, oklar, boyunduruk altındaki doru tay ve uşağı canlanırken; sonra gündüz kutladıkları yortu, karısı, zabıta amiri, mum sandığıyla ilgili anılar dirilmeye başladı. Derken, altında yatan uşağını düşündü yeniden. Bunun ardından, onunla her zaman alışveriş yapan köylüler, Nikita'nın yaşadığı, damı sapla örtülü, küçük kulübe geldi

gözlerinin önüne. Sonunda hepsi birbirine karıştı, iç içe girdi. Karışınca beyaz bir ışığa dönen gökkuşağı renkleri gibi, bütün anılar da bir hiçe dönüştü. Vasili Andreyiç derin bir uykuya dalmıştı. Düşsüz, uzun bir uykuydu bu; şafak sökerken yeniden canlandı.

Kendini şimdi kilisedeki mum sandığının başında görüyor. Tihonov'un karısı ondan yortu için beş kapiklik bir mum istiyor, o da mumu kadına vermek niyetiyle kolunu uzatmaya çalışıyor. Ama kalkmıyor kolu, cebinin içinde sıkışıp kalmış. Sandığın öbür yanına dolanmak istiyor, bu sefer de ayaklarını kaldıramıyor yerden. Ayaklarındaki yeni boyanmış, gıcır gıcır lastik çizmeler odanın taş döşemesine yapışmış kalkmak bilmiyor. Ayakları da çizmenin içinden çıkmıyor. Derken, mum sandığı yatak oluveriyor birden. Vasili Andreyiç kendini mum sandığının, yani evindeki yatağın üstünde yüzükoyun yatar görüyor. Çok istediği halde kalkamıyor yataktan. Oysa az sonra zabıta amiri İvan Metyeviç'in geleceğini biliyor. Onunla birlikte koruyu satın almaya mı gideceklerdi, doru tayın kayışlarını düzeltmeye mi, orasını bilmiyordu. Karısına, 'Mihalovna, zabıta amiri gelmedi mi daha?' diye soruyor. Karısı, 'Hayır, gelmedi' diyor. Vasili Andreyiç kapılarının önüne bir arabanın yanaştığını işitince, beklediği adamın geldiğini düşünüyor. Ama geçip gidiyor araba. O zaman yeniden sesleniyor, 'Mihalovna, Mihalovna! Daha gelmedi mi?' 'Yok, gelmedi'. Yatağında yatıyor, kalkmak istiyor, hep bekliyor. Hem ürkütücü, hem de sevinç verici bir bekleyiş bu. Derken, sevindirici sonuç gerçekleşiyor birden: Beklediği kişi geliyor en sonunda. Ama gelen, zabıta amiri İvan Metyeviç değil; onu çağıran, ona Nikita'ın üstüne yatmasını söyleyen sesin sahibidir. Onun gelmesinden dolayı, büyük kıvanç duyuyor. 'Geliyorum!' diye bağırıyor, bu bağırmasıyla birlikte uyanıyor uykudan.

Uyanıyor uyanmasına ama, bu, hiç de her zamanki uyandığı zamanki kendisi değildir. Kalkmak istiyor, kalkamıyor, ellerini kımıldatmak istiyor, kımıldatamıyor. Bacağını, onu da kımıldatamıyor. Başını döndürmeye çalışıyor, yapamıyor. Bu işe çok şaştığı halde hiç üzülmüyor. Ölmekte olduğunu biliyor ama acımıyor öldüğüne. Gene de Nikita'nın kendi altında yattığını, ısınıp sağ kaldığını anımsıyor. Kendisinin Nikita, Nikita'nın da kendisi olduğu düşüncesi doğuyor zihninde. Canı

kendi gövdesinde değil, Nikita'dadır artık. Dikkatle dinliyor, onun soluk alışlarını, hatta hafif horultusunu işitiyor. 'Nikita sağ, öyleyse ben de sağım!' diyor coşkuyla.

Derken, hatırına paracıkları, dükkanı, evi, alıp sattığı mallar, Mironov'un milyonları geliyor. Vasili Andreyiç Brehunov denen adamın ömrünü bu işlerle nasıl tükettiğine bir türlü akıl erdiremiyor. Vasili Brehunov için, 'Ne yapsın, yaşamın özünü anlamamış adamcağız. Evet, zavallı ben şimdiki gibi anlamıyordum o zaman. Şimdi eksiksiz anlıyorum,' diye düşünüyor. Ona seslenenin çağrısını bir daha işitiyor. Bütün benliği sevinçten, hazdan kıvranarak; 'Geliyorum, geliyorum!' diye karşılık veriyor. Artık serbest olduğunu, onu kimsenin alıkoymayacağını anlıyor.

Vasili Andreyiç'in bu dünyada göreceği, işiteceği, duyacağı hiçbir şey kalmamıştır artık...

Oysa, eskisi gibi gene tipi vardı. Vasili Andreyiç'in ölü gövdesini, ayazda zangır zangır titreyen doru tayı, karın içinde belli belirsiz görünen kızağı ve kızağın içinde, altta, efendisinin ölü gövdesiyle soğuktan korunan Nikita'yı durmadan örten kar fırtınası bütün hızıyla esiyordu..."

Piere Loti, İzlanda Balıkçısı (2) adlı yapıtında balıkçıların, denizle savaşımını şöyle anlatır. Bu bölümü okurken, denizin, gökyüzündeki bulutların, bir de geminin anlatımına dikkat edelim.

"İzlanda güneşi, görünüşüyle birlikte, rengini de değiştirmişti: Korkunç bir sabahla açıyordu bu yeni günü. Örtüsünden iyice sıyrılmış, gün ışıklara bürünmüştü. Gökyüzünü fıskiyeler gibi aşarak fırtınanın aklaştığını haber veriyorlardı bunlar.

Birkaç gündür hava pek güzel gidiyordu; bitmeliydi bu artık. Rüzgar bu gemi topluluğunu dağıtıp denizi temizlemek istercesine, onun üzerine doğru esiyordu. Gemiler de dağılmaya, bozguna uğramış bir ordu gibi kaçışmaya başlıyorlardı. Havada beliren korku yeterdi buna, yanılacak bir yanı yoktu bunun artık.

Rüzgar insanları da, gemileri de titreterek, gittikçe daha sert esiyordu.

Dalgalar ufaktan ufaktan birbirlerinin ardı sıra koşuşmaya, toplaşmaya koyulmuşlardı. Önce üzerlerinde pütürlenerek yayılan ak bir

köpükle mermer gibi damarlanıyorlardı. Sonra bir cızırtıyla birlikte bunlardan dumanlar çıkıyordu. Pişiyorlar, yanıyorlar diyesi gelirdi insanın. Bütün bunların çıkardığı keskin gürültü ise dakikadan dakikaya artmaktaydı.

Kimsenin balık avını düşündüğü yoktu artık; herkesin aklı fikri gemisini yönetebilmekteydi.

Oltalar içeriye alınmıştı çoktan. Acele kaçmaya çalışıyordu bütün gemiler. Kimisi fiyordlarda bir sığınak bulmak, oraya vaktiyle ulaşabilmek istiyordu. Kimisi de İzlanda'nın güney ucunu aşmayı daha uygun görüyor, enginlere açılmayı, rüzgarı arkasına alıp karşılarındaki boş alana doğru yollamayı daha güvenli buluyorlardı.

Birbirlerini biraz görebiliyorlardı henüz. Şurada burada, dalga çukurluklarında yelkenler beliriyordu. Islak, yorgun, zavallı küçük şeylerdi bunlar ama, dimdiktiler yine de. Hacıyatmaz gibi yeniden doğruluveriyorlardı.

Batı ufkunda bir adayı andırırcasına toplanmış olan bir küme bulut yukarısından dağılmaya başlamıştı şimdi: Parçaları gökyüzünde koşuşuyordu. Bitmek tükenmek bilmez gibiydi bu küme. Rüzgar onu yayıyor, uzatıyor, geliyor, ondan bir sürü kara perdeler çıkarıyor, sonra da bunları soğuk, derin bir morluğa bürünen açık, sapsarı göğe seriyordu.

Gittikçe güçleniyordu bu her şeyi altüst eden büyük soluk.

Kruvazör, İzlanda'nın sığınaklarına doğru yollanmıştı.

Balıkçılar gittikçe daha kötüleşen, daha korkunç bir renge bürünen bu dalgalı deniz üstünde yalnız kalmışlardı. Fırtınaya karşı önlem almak için acele ediyorlardı. Aralarındaki uzaklık gittikçe artıyordu. Birbirlerini gözden kaybetmek üzereydiler neredeyse.

Sarmal gibi kıvrılan dalgalar birbirlerini kovalayıp birleşe birleşe, birbirlerine tutuna tutuna boyuna yükseliyorlar, aralarında boşluklar, çukurluklar oluşturuyorlardı.

Daha dün o denli durgun olan bu bölgede çift sürülmüş gibi birkaç saat içinde her şey altüst olmuş, önceki sessizliğin yerini sağır edici bir gürültü almıştı. Gözle görülür, bilinçsiz, yararsız bir halde, çabucak oluşuvermişti şimdiki bu coşkunluk. Neydi bütün bunlardan amaç? Ne körü körüne yok edici bir sırdı bu!

Hep batıdan gelen bulutlar havada kıvrımlarını açıyorlar, çabuk çabuk birbirlerinin üzerine sıralanıp her şeyi karanlığa boğuyorlardı. Birkaç sarı yırtık kalmıştı yalnız; güneş son ışıklarını bunların arasından demet demet, aşağıdan yukarıya doğru yolluyordu. Şimdi yeşile çalan su, ak köpüklerle, gittikçe daha belirgin bir biçimde yol yol oluyordu.

Öğleyin, Marie fırtınaya karşı bütün önlemlerini almıştı. Kapakları kapatılmış, gereksiz yelkenleri indirilmişti. Çevik, hafif, sekip sıçrıyordu. Başlayan hercümercin içinde, fırtınayla eğlenen iri yunus balıkları gibi oynak bir hali vardı. Yalnız mizena yelkenini açmış, denizcilerin bu gidiş için kullandıkları deyimle 'havadan kaçıyordu.'

Yukarısı iyice kararmış, kapalı, ezici bir kubbe haline gelmişti. Bunun üst yanında şekilsiz lekeler halinde yayılmış daha kara birkaç çizgi vardı. Kımıltısız bir kubbe gibi duruyordu bu ama, tersine, baş döndürücü bir kımıltı halinde olduğunu anlayabilmek için iyi bakmak gerekmekteydi. Çabucak geçmek isteyen kocaman kurşuni bulutların yerini ufkun gerisinden gelen başka bulutlar alıyordu boyuna. Bitmez bir makaradan boşanan kara perdeler gibiydi bunlar.

Marie havadan kaçıyor, daha çabuk kaçıyordu hep; ama, hava da kimbilir hangi gizemli, korkunç şeyin önünden kaçıyordu.

Rüzgar, deniz, Marie, bulutlar... Hepsi aynı yönde bir kaçış, bir hızlanış çılgınlığına tutulmuşlardı sanki. Yine de rüzgardı en hızlı koşan. Daha ağır, daha yavaş koşan dalga kümeleri geliyordu onun ardından.

Sonra da Marie bu hep kımıldar haldeki nesneler içinde sürükleniyordu. Dalgalar aralıksız bir düşüş içinde yuvarlanan sarımtırak sorguçlarıyla gemiyi kovalıyorlardı, o ise, hep yakalanıp hep geçilmekle birlikte ardı sıra ustalıkla bıraktığı iz, oluşturduğu burgaç sayesinde yine de ellerinden kurtuluyor, dalgaların öfkesi eriyip gidiyordu bunların içinde.

Bu kaçış gidiş sırasında bir hafiflik kuruntusuydu en çok duyulan. Zahmetsiz, çabasız sıçradığını seziyordu insan. Marie de, hiç sarsıntısız, sanki rüzgar onu kaldırmış gibi çıkıveriyordu bu dalgaların üzerine. Sonraki inişi ise kayar gibiydi. Lunaparklardaki inişli çıkışlı,

keskin dönemeçli yollarda hızla ilerleyen küçük arabaların uydurma düşüşlerinde, ya da düşlerdeki yalancı düşmelerde duyulan o karın ürpertisini veriyordu insana. Dağ gibi dalga koşup kaçmaya devam için teknenin altından sıyrılıverdiğinden, gemi gerisin geriye kayıyor, yine koşmakta olan o iri çukurlardan birine dalıyordu. Yalnız, hiçbir yerini incitmeden, kendisini ıslatmayan bir su fışkırması içinde çukurun dibini buluyordu. Her şey gibi kaçmakta olan bu savruntular da duman gibi eriyip yok oluyordu biraz ileride.

Bu çukurların dibi daha karanlıktı. Her dalga geçip gittikçe arkadan gelen öbürüne, sonra daha iri olan öbürüne bakıyordu insan. Camgöbeği gibi bir renkle dikilip öfkeli kıvrıntılarla: 'Dur hele, bir yakalayayım da yutuvereyim seni!' dercesine kapanmaya hazır sarmallarla acele acele yaklaşıyordu her dalga.

Yo, hayır! Dalga sanki bir tüyü bir omuz yükselmesiyle kaldırır gibi kaldırıyordu sizi, o kadar. Sonra da insan onun fışırdayan köpüğü, çağlayanları andıran şarıltısıyla, altından yavaşça geçip gittiğini duyuyordu sanki.

Böyleydi bu hep; ardı arkası kesilmiyordu. Yine de deniz gittikçe kabarıyordu. Vadileri insanı korkutmaya başlayan uzun dağ sıraları halinde, daha iri dalgalar birbirini kovalıyordu. Gittikçe daha çok kararan bir gökyüzünün altında, daha çok artan bir gürültünün ortasında hızlandıkça hızlanıyordu bu hareket çılgınlığı.

Çok büyük bir fırtınaydı bu gerçekten; dikkatli olmak gerekiyordu. Ne var ki insanın önünde boş bir alan, koşmaya elverişli bir saha bulundukça sorun yoktu! Marie de tam o mevsimi İzlanda'daki balık avı yerlerinin en batıdaki bölgesinde geçirmişti hem! Doğu yönüne kaçışı sayesinde dönüş yolundan da kazanmış oluyordu onun için.

Yann ile Sylvestre kendilerini bellerinden bağlamışlar, dümen tutuyorlardı. Nantes'li Jean-François türküsünü söylemekteydiler hâlâ. Hareketten, hızdan sarhoş gibi olmuşlar, avaz avaz bağırarak türkü söylüyorlardı. Bu gürültü patırtının ortasında birbirlerini duyamadıkları için de gülüyorlardı. Arada bir başlarını çevirip rüzgara karşı türkü söyledikleri zaman tıkanır gibi oluyorlar, bununla da eğleniyorlardı.

Guermeur Kaptan, kutusundan fırlamaya hazır bir şeytan gibi, sakallı suratını aralık duran ambar kapağından çıkarıyor:

-Heyy çocuklar! diyordu. Havasızlıktan şikayetçi değilsiniz ya orada?

Yok, yok, belli ki şikayetçi değillerdi havasızlıktan.

Korkmuyorlardı: Kullanılan, yönetilen bir şey üzerinde tam bilgi sahibi olduklarından, gemilerinin sağlamlığına, kollarının gücüne de güvendiklerinden, korkmuyorlardı. İzlanda'ya kırk yıldır yapılan seferlerde hep böyle sallanıp durmuş olan, yapma çiçek demetleri arasında hep böyle gülümseyem Meryem Ana'nın kendilerini koruyacağına da inanıyorlardı.

Nantes'li bir Jean-François vardı,

Jean-François

Jean-François

Genellikle insan, çevresinde pek uzakları görmüyordu. Birkaç yüz metre ileride her şey belirsiz korkular, öbek öbek dikilip görüşü kapayan solgun tepecikler halinde eriyordu. Boyuna değiştiği halde sınırlı gibi duran bir sahnenin ortasındaydılar sanki. Bütün denizin yüzünde bulut haline girip büyük bir hızla kaçışan o bir çeşit su dumanı içinde her şey eriyip gitmiş gibiydi.

Kuzey batıya doğru havanın sıyrıldığı görülüyordu arada bir. Rüzgar değişebilirdi o yöne doğru. O sırada, ufuktan verevine bir ışık gelmekteydi; sürüklenen bir parıltıydı bu. Gökkubbeyi daha loş göstererek yayılıyordu çırpman tepeciklerin üzerine. Üzgünlük veriyordu insana bu aydınlık gök parçasına bakmak.

Hayal meyal sezilen bu uzaklıklar, bu açık hava parçaları her yerde aynı hercümercin, aynı öfkenin ortalığı kasıp kavurduğunu anlattığı için daha da burkuyordu insanın yüreğini. Bu boş, geniş ufukların ardına, oradan çok daha ötelere kadar bile korkunun sınırı yoktu. Onlar da orta yerde, yapayalnızdılar.

Her yerden, her şeyden çıkan muazzam gürültü kıyamet gününün korkusunu her yana saçan bir uğursuzluk işaretinin başlangıcına benziyordu.

Binlerce ses işitiliyordu bu arada. Yukarıdan ıslıklı, ya da derin, çok gürültülü oldukları için uzaktaymış sanılan sesler geliyordu. Bütün kargaşalığın ruhu olan görünmez güçtü bu: Her şeyi önüne katmış, sü-

rüp götüren rüzgar. Korkutuyordu insanı. Yalnız, daha yakın, daha yıkıcı korkular taşıyan başka gürültüler vardı ki, kızgın korlar üzerindeymiş gibi cızırdayan deniz çıkarıyordu bunları. Büyüyüp gidiyordu bu durup dinlenmeden.

Bir kaçış hızıyla gidiyorlardı ama, deniz kaplamaya, -kendi deyimleriyle- yemeye başlıyordu onları. Önce arkadan kamçılayıcı serpintiler geliyor, her şeyi yıkacak bir güçle fırlayan su kümeleri kovalıyordu onları. Dalgalar gittikçe daha yükseliyor, delice yükseliyordu. Bununla birlikte, parçalanıveriyordu bunlar; düşmekte olan iri parçalarını da rüzgar her yana saçıyordu.

Ağır su kümeleri şaklayan bir gürültüyle güverteye boşanıyor, Marie acı çekiyormuş gibi boydan boya titreyip sarsılıyordu. Hiçbir şey seçilmez olmuştu bütün bu ak, dağınık köpük yüzünden. Sağanaklar daha güçlü inledikleri zaman -yazın yollardaki tozlar gibi- köpüğün daha da koyulaşarak bir kasırga halinde koştuğu görülüyordu. Bardaktan boşanırcasına yağmaya başlayan yağmur da verevine, neredeyse yatay olarak, geçip gidiyor, bu nesnelerin hepsi birden ıslıklar çalıyor, insanı çarpıp yaralıyordu, kamçılar gibi.

Her iki delikanlı da bağlanmışlardı. Sımsıkı durarak dümen tutuyorlardı. Sırtlarına giydikleri muşamba elbiseler köpekbalığı derisi gibi sertti, parıldıyordu. Yakalarını, kollarını, paçalarını katranlı sicimlerle iyice büzmüşlerdi, su geçmesin diye.

Baştan aşağı sırılsıklamdılar. Sular daha azılı saldırınca sırtlarını şişiriyorlar, devrilmemek için ayaklarını açıp sıkı duruyorlardı. Yanaklarının derisi cayır cayır yanıyor, solukları her dakika kesiliyordu. Her iki su savruntusu düştükten sonra, sakallarında biriken tuzlardan ötürü gülümseyerek bakışıyorlardı.

Dinmek bilmeyen, hep en son kertesinde kalan bu çileden çıkmış azgınlık sürüp gittikçe, çok yorucu bir hal alıyordu. İnsanların, hayvanların öfkeleri sona erer, çabuk biter. Cansızların nedensiz, amaçsız olan, ölüm gibi, dirim gibi gizemli olan öfkelerine ise uzun zaman katlanmak gerektir.

Nantes'li bir Jean-François vardı,

Jean-François,

Jean-François.

İkisinin de aklaşmış dudakları arasından hâlâ çıkıyordu bu eski türkünün nakaratı ama, ara sıra bilinçsizce yinelenen, nedensiz bir şey gibiydi. Aşırı didinmeyle aşırı gürültü sarhoş etmişti onları.

Gençtiler ama, ne de olsa, soğuktan titreyip birbirlerine çarpan dişleri üzerindeki gülümseyişleri, bir yüz ekşitme gibiydi. Kırpışıp yanan gözkapakları altında yarı açık gözlerini sert bir durgunlukla sabitleştirmiş duruyorlardı. İki mermer heykel gibi dümene yapışmışlar, büzülüp morarmış elleriyle gerekli manevraları düşünmeden, sadece kas alışkanlığıyla yapıyorlardı sanki. Saçları sırılsıklamdı, ağızları gerilmişti. Acayip bir hal almışlardı. İlk insanların bütün yabaniliğini açığa vurur gibiydiler.

Birbirlerini görmüyorlardı artık! Yalnız orada olduklarının, yan yana bulunduklarının farkındaydılar. Daha korkunç durumlarda, dağ gibi bir dalga tepelerine dikilince, homurdanarak, korku saçarak gelip büyük, boğuk bir çatırtıyla teknelerine çarpınca, ellerinin birini haç işareti yapmak için oynatıyorlardı, bilmeden.

Hiçbir şey düşünmez olmuşlardı artık. Ne Gaud'yu, ne başka bir kadını, ne de evlenmeyi düşünüyorlardı. Çok uzun zamandır sürüp gidiyordu bu. Düşünce diye bir şey kalmamıştı onlarda. Gürültüden, yorgunluktan, soğuktan ileri gelen sarhoşlukları karartıyordu kafalarında ne varsa. Bu dümeni tutan katılaşmış etten iki sütun, ölmemek için içgüdüleriyle oraya yapışmış güçlü iki hayvan gibiydi artık."

Gorki, Yol Arkadaşım (3) adlı öyküsünde iki yoksulu anlatır. Adamın arkadaşının adı Şakro'dur. Şakro parasını çalan arkadaşının peşinden Odessa'ya gelmiş, polise haber vermiş, iki haftadır arkadaşının yakalanmasını bekliyormuş. Adam Şakro'ya acır. Memleketine götürmeye karar verir.

"Gümrük binasının yanında üç sandal duruyordu. Şakro'yla birlikte oraya yaklaştık. Sandallar, zincirlerle kıyının taş duvarındaki halkalara bağlanmıştı. Karanlık bir geceydi. Rüzgar estikçe sandallar birbirine çarpıyor, zincirler şangırdıyordu. Halkalardan birini zorlayarak çıkarabildim.

Dört beş metre yukarımızda, dişlerinin arasından ıslık çalarak nöbetçi bir gümrük eri dolaşıyordu. Bize yakın bir yerde durunca bıra-

kıyordum işi. Aslında bunun da gereği yoktu pek. Aşağıda, gırtlağına kadar su içinde bir adamın bulunabileceği aklına bile gelmezdi. Zaten ben dokunmadan da zincirler kendi kendine şangırdıyordu. Şakro çoktan sandala yerleşmiş, bana bir şeyler fısıldayıp duruyordu ya, dalgaların sesinden ne dediğini duyamıyordum. Neden sonra halkayı çıkardım... Dalgalar sandalı açığa sürükledi. Ben zincire yapışarak bir süre onun yanı sıra yüzdüm, sonra yukarı tırmandım. Kopardığımız iki kenar tahtasını ıskarmozlara bağladık, kürek gibi kullanarak ilerlemeye başladık...

Dalgalar sandalı salladıkça kıçta oturan Şakro kâh alçalarak görünmez oluyor, kâh yükselerek neredeyse tepeme çıkıyor, bir yandan da bar bar bağırıyordu. Nöbetçinin duymasını istemiyorsa susmasını öğütledim. Hemen sesini kesti. Yüzü karanlıkta beyaz bir leke gibi görünüyordu. Dümeni elinden bırakmıyordu. Yer değişmeye fırsat yoktu. Hareket etmekten korkuyorduk. Şakro'ya ne yapması gerektiğini bağırarak söylüyordum. Hemen anlıyor, doğuştan denizciymiş gibi bir anda uyguluyordu söylediklerimi. Kürek yerine kullandığım tahtalar pek az iş görüyordu. Rüzgar pupadan esiyor, ben gideceğimiz yeri pek umursamadan boğazı enlemesine tutturmaya çabalamakla yetiniyordum. Bunu başarmak da güç değildi. Kerç'in ışıkları hâlâ görünüyordu çünkü. Dalgalar iki yanımızdan yükselerek bize bakıyor, kızgın kızgın homurdanıyorlardı. Boğaza açıldıkça yükseklikleri artıyor, vahşi, ürkütücü bir böğürtü işitiliyordu uzaktan... Sandal gitgide hızlanıyor, rotayı korumak güçleşiyordu. Kâh derin çukurlara yuvarlanıyor, kâh tepelere tırmanıyorduk. Gece karardıkça kararıyor, bulutlar üstümüze abanırcasına alçalıyordu. Sonunda arkadaki ışıklar karanlıklara gömüldü. İşte o zaman korkunç bir durumda kaldık. Kudurmuşçasına, üstümüze üstümüze saldıran su yığınının ucu bucağı yok gibiydi. Karanlıkta uçuşan dalgalardan başka bir şey görünmüyordu. Tahtalardan biri elimden fırlayıp gitti. Ben de ötekini sandalın dibine fırlatarak ellerimle sıkıca bordaya yapıştım. Sandalın her yükselişinde Şakro vahşi bir sesle uluyordu. Karanlıklara gömülmüş; doğanın azgın güçlerince kuşatılmış; zavallı, güçsüz bir böcek gibi kalakalmıştım. Kötü bir umutsuzluk kaplamıştı yüreğimi. Çevremde, dağlar gibi kabararak tuzlu sular fışkırtan

beyaz yeleli dalgalardan başka bir şey görünmüyordu. Parça parça kapkara bulutlarıyla gökyüzü de dalgaları andırıyordu... Doğa, benimle oynuyordu sanki. Onur kırıcı bir şeydi bu. Ölümden kaçılmaz. Fakat bu soğuk yasayı yine de bir şeylerle süslemek gerekir. Yoksa çok ağır ve kabadır o. Ateşte yanmakla bataklıkta boğulmak arasında bir seçim yapmak zorunda kalsam, kuşkusuz birinciyi seçerdim. Ne de olsa insana daha yaraşır bir ölümdür.

...

Şakro:

-Yelken açalım! diye haykırdı.

-Hani, yelken nerede?

-Benim gocuğum...

-Fırlat buraya! Dümeni bırakma!...

Oturduğu yerde sessizce çabaladı.

-Tut!...

Gocuğu fırlattı. Dibe doğru güçlükle kayarak bir kenar tahtası daha kopardım. Onu gocuğun bir kolundan geçirip oturma sırasına bastırdım. Ayağımla sıkıştırıp elimle öteki kolu ve eteği tutmuştum ki beklenmedik bir şey oldu... Sandal yukarlara fırladı, sonra aşağı doğru uçarcasına kaydı ve ben kendimi suyun içinde buldum. Bir elimde gocuğu tutuyordum, öbür elimle de bordadan sarkan bir ipe tutunmuştum. Dalgalar gürültüyle başımın üstünden geçiyor; boğazıma, kulaklarıma, burnuma tuzlu, acı sular doluyordu... İpe var gücümle asılarak kendimi yukarı çektim; suyun üstüne çıktım. Başım bordaya çarparken, elimdeki gocuğu ters dönmüş sandalın omurgasına fırlattım. kendim de oraya sıçramaya çalıştım. Tam gücüm tükeneceği sırada başardım bunu ve aynı anda Şakro'yu gördüm. Az önce bıraktığım ipe tutunmuş, suyun içinde taklalar atıyordu. İp, bordadaki demir halkalardan geçerek bütün sandalı dolanıyordu anlaşılan.

Şakro'ya:

-Sağ mısın? diye haykırdım.

Suyun üstüne fırladı, tıpkı benim gibi kendini sandalın omurgasına çekti. Onu yakaladım; yüz yüze geldik. Ben ayaklarımı üzengiden geçirir gibi ipten geçirmiş, ata biner gibi oturmuştum. Fakat sallantılı

bir durumdu bu. Bir dalga eyerden alaşağı edebilirdi beni. Şakro elleriyle dizlerime yapışmış, başını göğsüme vurup duruyordu. Her yanı tir tir titriyordu. Çenesinin çarpışını duyuyordum. Bir şeyler yapmak gerekiyordu. Omurgalar yağ gibi kaygandı. Şakro'ya suya girip bordalardan birinin yanında ipe tutunmasını söyledim. Ben de öte yanda aynı şeyi yapacaktım. Söylediğimi yapacağına, başını göğsüme daha beter vurmaya başladı. Dalgalar vahşi bir dans yaparcasına yanımızdan geçiyor, yuvarlanmamak için son gücümüzü harcıyorduk. İp, ayaklarımdan birini kesiyor, çok canım yanıyordu. Dört bir yanımızda dağlar gibi yükselen dalgalar gürültüyle çatlayıp yarılıyorlardı.

Aynı şeyi bu kez daha sert söyledim. Ama Şakro başını var gücüyle göğsüme çarpmaya devam ediyordu. Beklenecek zaman değildi. Ellerini birbiri arkasına dizlerimden ayırdım, onları ipten geçirmeye çabalayarak Şakro'yu suya itmeye başladım.

İşte o zaman o korkunç gecenin en korkunç olayı oldu. Şakro yüzüme bakarak:

-Beni boğacak mısın? diye fısıldadı.

Korkunç bir soruydu bu. Ama soruluş daha da korkunçtu. Şakro'nun sesinde hem ürkek bir boyun eğiş, hem bir yakarı, hem de uğursuz sonuçtan kurtulma konusunda bütün umudunu yitirmiş bir insanın son iç çekişi vardı. Fakat ıslak yüzünde bir ölü beyazlığıyla parlayan gözleri belki her şeyden daha korkunçtu.

Ona:

-Sıkı tutun! diye bağırarak ipi yakaladım, kendimi suya koyuverdim. Ayağım bir şeye çarptı ve ilk anda acıdan hiçbir şey anlayamadım. Fakat az sonra bir şey alevlendi içimde, sarhoşladım, kendimi hiçbir zaman olmadığım kadar güçlü hissederek:

-Toprak! diye bağırdım.

Yeni ülkeler bulan denizciler o sırada benden daha coşkuyla bağırmışlardır belki; ama seslerinin daha yüksek çıktığını pek sanmıyorum. Şakro uluyarak kendini suya attı. Ne var ki, yeniden kaygılandık bir süre sonra. Su henüz göğsümüze kadar çıkıyor, çevrede de kıyıya geldiğimizi gösteren herhangi bir belirti görünmüyordu. Deniz daha durgundu burada. Dalgalar artık sıçramıyor, tembelce yuvarlanıp geçi-

yorlardı çevremizden. Bereket versin sandalın ipini bırakmamıştım. Böylece ben bir yana, Şakro bir yana geçerek kurtarıcı ipe tutunduk; sandalı da ardımız sıra sürükleyerek korka korka bir yere doğru yürümeye başladık.

Şakro bir şeyler mırıldanarak gülüyordu. Ben kaygıyla çevreye bakınıyordum. Arkamızda ve sağımızda dalgaların sesi daha şiddetliydi. Önümüzde ve solumuzdaysa hafifti. Sola doğru yürüdük. Altımız sıkı bir kumsaldı, fakat yer yer çukurlara raslıyorduk. Arada bir ayağımız yerden kesiliyor, o zaman öteki elimizi ve ayaklarımızı kullanarak yüzüyorduk. su kimi zaman da dizlerimize kadar iniyordu. Derin yerlerde Şakro uluyor, bense korkudan titriyordum. Ansızın, oh! Karşımıza bir ateş çıkıverdi.

Şakro avazı çıktığı kadar bağırdı. Ben sandalın çalınmış olduğunu unutmamıştım. Bunu hemen ona da hatırlattım. Sustu, az sonra da hüngür hüngür ağlamaya başladı. Ne yaptıysam yatıştıramadım.

Derinlik gitgide azaldı... dizlerimize... topuklarımıza kadar indi... Çalınmış sandal hâlâ yedeğimizdeydi. Fakat gücümüz de tükenmişti artık. Onu orada bıraktık. Kara bir kütük duruyordu yolumuzda. Üstünden atlayıp geçince birtakım dikenli otların üzerine düştük. Çok canımız yandı. Toprak işte böyle hoş geldin diyordu bize. Fakat buna aldırış etmeyip ateşe doğru koşmaya başladık. Bir verst kadar ötemizdeydi. Sevinçle parlıyor, kurtuluşumuzu kutluyordu sanki.

Karanlığın içinde bir yerden, tüyleri karmakarışık kocaman üç köpek üstümüze atıldı. O zamana kadar sarsıla sarsıla ağlayan Şakro, bir çığlık koparark yere yığıldı. Ben ıslak gocuğu hayvanların üstüne fırlattım; dönüp el yordamıyla taş, sopa gibi bir şeyler arandım. Elimi dalayan otlardan başka bir şey yoktu. Köpeklerin üçü birden saldırıyordu. İki parmağımı ağzıma götürüp var gücümle ıslık çaldım. Hayvanlar geriye sıçradı, aynı anda da koşuşmalar duyuldu.

Birkaç dakika sonra ateşin karşısında, koyun postundan abalarına bürünmüş dört çobanın arasındaydık. İkisi yere oturmuş, tütün içiyordu. Uzun boylu, gür kara sakallı, başına bir Kazak papağı geçirmiş olan üçüncüsü, sopasının kocaman sapına dayanmış, arkamızda duruyordu. Dördüncü çoban, sarışın bir delikanlı, hâlâ ağlayan Şakro'nun

soyunmasına yardım ediyordu. Toprak on onbeş metre ötemizden başlayarak göz alabildiğince geniş bir alana yayılan boz renkli, yoğun bir örtüyle kaplanmıştı. Henüz erimeye başlamış ilkbahar karını andırıyordu."

Sait Faik, Karanfiller ve Domates Suyu (4) adlı öyküsünde Kör Mustafa'yı anlatır.

"Köyde ona, 'Kör Mustafa' derlerdi. Bir gözü sola doğru biraz kaymıştı. Sağ tarafının beyazı ile gözkapağı arasına ciğer kırmızısı bir et parçası oturmuştu. Böyle mi doğmuştu? Yoksa çocukken bir şey mi batmıştır?... Bu arızalı göz, öteki gözden daha parlaktır, daha siyah, daha canlı, daha zekidir. Bana bir kamburu hatırlatıyor bu göz; tuhaf değil mi? Bir kambur insan çirkindir ama, bütün kamburlar iyi yürekli, sevimli insanlardır. Arkadaş canlısıdırlar, şendirler. Ne severim kamburları!

İşte Kör Mustafa'nın bu gözü de bir kambur insanın ruh haletini içine sindirmiş, şıkır şıkır, pırıl pırıl, sevimli, çapkın, canlı bir gözdür. Öteki doğru dürüst göz, onun yanında, mahcup, sönük, tatsız tuzsuz, pek de kibirlidir.

Kör Mustafa bahçelerde çalışır, gündeliğe gider, sarmış sıvar, dam aktarır, kuyu kazar...

Bizim köyün lodos tarafı gayri meskundur. Orada fundalar, yabani meşe palamutları, kocayemişler, çalı süpürgeleri bir türlü ağaç haline gelemeden, ama ağacı taklit edercesine gelişir, birbirinin içine girmiş yaşarlar. Bütün bu fundalıklar Fino Kilisesi'nin malıdır. Kocaman, kirli sakallı, cin gibi bir papaz, fundalıkları 'bizimdir' diye arada bir dolaşır. İsteyen olursa ucuza kiraya verir. Ama kimse kiralamaz. Çünkü, orman memuru buraları, Orman Kanunu mucibince orman addeder. Aralarında üç beş ufacık çam ağacının boğulduğu yabani, cüce, oduna bile gelmez çalı çırpı orman memurunun, Orman Kanununun sayesinde mesut yaşarlar.

Kör Mustafa nasıl becerdi bilmem... Denize diklemesine inen bu çalılığın bir kısmını ne pahasına ayıkladı, biliyor musunuz; tırnakları pahasına. O çalı çırpının sere serpe geliştiği, bu denizlere dikleme-

sine inen toprak öyle taşlık, öyle taşlıktı ki... Sonra Mustafa gündüzleri başka yerde çalışmak mecburiyetindeydi.

Akşam olunca çalıların arasına sakladığı kazmasını alıyor, gün ağarıncaya kadar söküyor, koparıyor, kazıyordu. Kazdıkça kaya, kazdıkça taş. Bütün bir yaz, bütün bir kış, orman memurunun tazyiki, çalı, palamut, defne, kocayemiş, diken, ot, kök ona karşı koydular. Bu korkunç mücadeleye üç evlek toprak için Mustafa'dan başka bizim köyde kimse girişemezdi.

Kaya bitip de yumuşak, esmer, pembe bir funda toprağı bir karış meydana çıkınca, bir meşe palamudunun korkunç yılan gibi kökü önüne çıkardı. Onu sökünce, orman memurunu karşısında bulurdu. O gidince, zehirli bir diken baş parmağını şişirirdi. Kazma körlenir, kürek bulamaz, taş dağ gibi yığılırdı. İnsan büyüklüğünde bir kaya, yumuşak toprağın üstünde, altındaki bir insan büyüklüğünde cüssesini hiç belli etmeden yosunlu yüzüyle dikilir; omuzları, tırnakları, ayakları, göğsü, sırtı, bütün kuvvetiyle dayanır, onu yener, yıkardı. Kazma iş görmediği zaman yumruğu, yumruğu yetmediği zaman parmakları, parmakları kalın geldiği zaman tırnakları ile toprağı tırmalardı...

Bir sonbahar günü baktı ki, küçük çam ağaçları filizi, körpe diken yapraklarıyle, üç beş kocayemiş, çıngıl çıngıl yemişleriyle yer yer esmer, pembe, kül rengi toprağa saye salar... Biz görenler:

-Bakarsan bağ, bakmazsan dağ olur - dedik.

Bilmedik ki dişle, tırnakla, kanla, canla tabiat denilen canavarı yenmek lazım gelir. Bendeniz bu mücadeleye şahidim. Mustafa'nın kör gözü, hiddetten ala bulandığı günleri hatırlıyorum. 'Hey arslan Mustafa!' der; uzakta bir çam gölgesinde korkunç kavgayı seyrederdim. Bu kavga, Romalı esirlerin arslanla dövüşmesinden şu itibarla farklıydı ki, Romalı esir, arslana bir çeyrek saat içinde yeniliyordu. Mustafa, ejderhayı bir sene içinde bazen ümitsizlikten, bazen ümitten yeniyordu.

Bir sabah her zamanki çamın altına vardım ki, bir köylü kadın, üç yarı çıplak çocuk garip birtakım taşlar, tahtalar, saclarla bir şeyler yaparlar. Bu, her tarafından poyraz, lodos, gündoğusu, keşişleme, yıldız, karayel rüzgarı giren bir evdi. Mustafa, arkasına, yeşiller giymiş, güçlü kuvvetli bir kadın takmış, üç evleğine çizgiler, ocaklar açıyordu.

-Arslan Mustafa! -dedim-. Su buldun mu, su?

-Deniz kıyısında eski bir kuyu vardı. Tuzlu bir parça ama, idare edeceğiz. Şuraya bir sarnıç kazabilsem...

Onu gördüm mü toparlanıyor; hayret, sevgi ve saygı ile bakıyorum. Koca yaylamızın üzerinde böyle milyonlarca insan bulunduğunu düşünüyorum. Yine dünya yuvarlağı üzerinde böyle milyonlarca insanın tırnakları, nasırları, çirkinlikleri, tek gözleri, tek kollarıyle bir ejderha ile kavga etmek için bekleştiklerini düşünüyorum.

Küçük hanımlar! Bugünlerde bir gün nişanlınız size koyu al renkli karanfiller gönderecektir. Dikkat edin, belki Mustafa'nınkilerdir."

Rıfat Ilgaz, Yıldız Karayel'de (5) deniz adamlarının denizle savaşımını anlatır.

"Makinist Hayri'nin tam dediği dakikada köprüde bulunmuşlardı. Direkli yüksek tekneler kuyruk olmuş bekliyorlardı. Ne çapaya, ne halata iş düşmeden açılan köprüden geçmişler, limanın rıhtımına yanaşmış olan vapurları geride bırakarak Karadeniz'in çırpıntılı sularına çıkmışlardı. Sert bir poyraz motorun hızını birden kırmıştı. Karşıdan esen rüzgar birden üç mile düşürüvermişti Selamet'in yolunu:

'Bu poyraz çok uğraştıracak bizi.' dedi Makinist Hayri, başını makine kamarasından çıkarıp da. Poyraz serin de esiyordu, ne alkol kalmıştı damarlarında, ne de başında o tatlı umursamazlık... Gözleri üç mil ilerdeki Pavyos Burnu'ndaydı... Eğer burunu aşıp Tarlaağızı'na bir saatte ulaşabilecekse bu Selamet, iki saat sonra da Amasra önlerine düşecek demekti. Eğer söktüremezse limanda akşam beklerlerdi, poyrazın kırılmasını... Gün battı mı bıçakla kesilir gibi mayna olurdu esinti... Miço Yaşar çimento tozlarını silmiş, pırıl pırıl temizlemişti, kıçüstünü. Kovasını da tam ırmağın ağzında döküp deniz suyuyla çalkalamıştı. Başaltına yerleştirdikten sonra:

'Eee Harun Abi!' dedi, 'Ben sana uğur ola diyeyim de sen de kaptana söyle! Babam biliyorsun, eski gemicilerden... Gemicinin iyisini deniz alır kendine derdi sağlığında!'

'Dediği gibi de oldu!' dedi Harun, 'Sac gemilere pek güven olmuyor, durup dururken alabora oluveriyor. Var mı ağaç gemi gibisi!'

'Bana derdi ki babam, 'Karadeniz'e çıktın mı, ister dereden çık, ister Boğaz'dan, kaptana uğurlar ola diyeceksin!' diye öğüt verirdi. Kaç sefer söyledim bu Ömer Kaptan'a eyvallah, bile demedi. Haydi söyle şu adama da babamın dediği yerine gelsin!'

'Peki Yaşar!... Babanın dediği olsun! Ömer Kaptan, uğurlar ola!'

'Eyvallah Aşık Harun! Aç gözünü de uğursuzluk olmasın bu motorda!'

Makinist Hayri, Pavyos Burnu'nda kerteriz için tuttuğu bir çama gözlerini dikmiş, bileğindeki saate bakıp motorun yolunu hesaplıyordu.

'Kaptan!' dedi, 'Gene sen bilirsin ya!... Amasra'yı geçersek bu poyraz daha azıtacak! Tutturamayız Kerempe'yi!... İstersen Amasra'da geçirelim geceyi!...'

'Kırılır bu rüzgar!... Bekleyemeyiz, Karayolları'nın ambarında bugün bir gram çimento yok!...Hesapla bir kere... Üç dört günümüz bizim mal sahibinin çimentosu için yollarda geçti. İki gece de buralarda!... Ambar memurundan önce baş mühendis saldırır üzerime!'

Üç beş kuruş çıkarı vardı onlardan. Eğer işine bağlı görünüyorsa Çapar Yusuf'u taktığından değildi... Bir gemide kaçakçılık olmazsa gemidekiler nerden yolunu bulacaklardı? Hele kaptanlar?...

'Götürmez bu Bolender bizi... Sen de göreceksin biraz sonra...'

Bir saat geçmiş daha Tarlaağzı'nı tutturamamışlardı.

'Saat beşi geçiyor!' dedi Hayri, motorla biraz oynadıktan sonra, 'Saat gibi çalışıyor, ama faydasız! Tam kırk ton çimento bu!'

Saat sekize doğru Amasra mendireğinin burnunu tutturabilmişlerdi. Dört saatte yedi mil... Saatte ancak iki mil alabiliyordu Selamet sert poyrazda. Dümenden bir alabanda bekleyen Hayri:

'Kaptan!' dedi, 'Gün battı! Poyraz hep bi karar esiyor. Yatalım burda!'

'Dışarı rüzgarı başlar birazdan kırar poyrazı!'

'Kırsa da üç milden fazla gidemeyiz. Cide bile yirmi sekiz, otuz millik yol!...'

Köpek Burnu'nu düşünüyordu, poyraza karşı barınmak için. Gel gelelim otuz mili bu durumda kaç saatte alabileceklerdi?

'Gemicilik bu!' dedi kaptan, 'İyi hava durup dururken bozarsa... Kötü hava da iyiye dönemez mi? Karabahtına kırk beş diyeceksin ara sıra... Genç adamsın, bu kadar korkma bu denizden!'

'Korkmak haaa! Demek daha tanıyamamışız birbirimizi! Ver elini Boyranaltı, öyle mi? Tamam!'

'Poyrazdan kaçmak için, biraz da motorun burnunu yıldıza alıyorum!'

'Amasra'da yatmadıktan sonra gerisi senin bileceğin iş! Bildiğin gibi yap kaptan!'

'Haydi uğurlar olsun!'

Çakraz, Tekkeönü ve Kurucalişe'yi fenerlerinden bile zor çıkardılar, Gideros feneri de geride kalmıştı. Cide feneri gündüze rastladığı için çakıp sönmesine aldıran bile olmadı. Kaptan, Köpek Burnu'ndan sonra motorun başını gündoğrusuna çevirmeyi düşündüyse de poyrazın sakarcıkları kaynadan içeri vurunca vazgeçmişti. Öğleye doğru bu rüzgarın böyle kalmayacağı daha da sertleşeceği anlaşılıyordu. Tüm Karadeniz'de sabahtan gösteren poyraz öğleye doğru şiddetini daha da arttırırdı. Dünden yüklü olan havanın öğleyi bile beklemeyeceği bulutların tarazlanmasından anlaşılıyordu. Makinist Hayri bir ara kerteriz ettiği kayanın karşısında yerinde saydıklarını anlar gibi olmuştu. Poyraz serteldikçe sertelmiş, Kerempe'den sonra kırılma umudu da suya düşmüştü. Bu umut, yerinde sayan bir motor için geçerli olamazdı. Hayri, biraz da aşağıdan alarak:

'Kaptan!' dedi, 'Bu durumda yapılacak bir iş var mı?'

'Yapılacak şey, bocalamak! Köpek Burnu'nun arkasına sığınmak!'

En doğru karar buydu Hayri'ye göre de... Cide'de tuz mağarasının tam karşısında demirlemek. Tam alabanda bile edemezdi dümeni kaptan. Motorun burnunu yıldıza çevire çevire dönmek, arkasını poyraza almaktı, en doğru davranış. Poyraz dalgalarının içeri girmesini önlemek için geniş bir yay çizen Selamet, arkasını poyraza verince beş millik hızına yeniden kavuşmuştu. Poyraz çeyrek saat önce motorun hızını kırarken bu kez hızına hız eklemeğe başlamıştı. Tomruk Ömer, öfkesini yatıştırmak için yelkeni fora etmeyi bile düşündü. Ama hangi

yelkeni fora edecekti! Yamalı yelkenler bu poyraza dayanır mıydı? Yedi milden aşağı değildi Selamet'in yolu. Motorun kıçı tam poyraza dönünce bu hız daha da artmıştı. Selamet, küt başı iki yanını köpükler içinde bırakarak Balıkkayası doğrultusunda yol alıyordu. Bocalama ne kadar raconuna uygun da geçse baş üstünden akan sular, muşambaların üstünden ambarın iki yanına taşmış sağlı sollu leva deliklerinden dışarı akıyordu. Poyraz sakarcıkları, sakarcık olmaktan çoktan çıkmış iri dalgalara dönüşmüştü. Akşama doğru poyrazın kırılır gibi oluşuna akıl erdiremeyen Ömer Kaptan:

'Ne oluyor!' demekten kendini alamadı, dalgalar irileşip ölü dalga oldu!'

Makinist Hayri, içinden poyrazın drise edeceğini düşündü; ama bilgiçlik olur diye söylemedi. Ama uyarması da gerekirdi bu Tomruğu.

'Kaptan!' dedi, 'Sakın yıldıza çevirmesin bu rüzgar!...'

'Neden yıldıza çevirsin? Keşişleme de var, lodos da!...'

Başını kaldırıp baksa güneşin kalın bulutların arkasına doğru alçaldığını da görecekti. Savrulmuş, turalanmış kirli bulutların... Bir karayele geçiş hazırlığı da olabilirdi bu. Gün batmadan kararmıştı ortalık... Bir yağmur boşansa buna razı gelmeyecek kimse yoktu motorda... Havanın belki böylece afatı kırılırdı. Cide fenerinin çakıp söndüğü seçiliyordu, bu zamansız akşam karanlığında. Balıkkayası'nı yüz, yüz elli metre iskelesine alan Selamet, bir süre Gideros feneri doğrultusunda üç mil üzerinden yol aldıktan sonra alabanda edip birden tuz mağarası doğrultusunda yol almaya başladı. Oysa yanlış bir girişti bu, hemen Köpek Burnu'ndan dümeni alabanda etmesi gerekirdi önceden. Kaptan bu yanlışını, poyraza karşı yol almak zorunda kalınca anlamakta gecikmemişti.

Köpek Burnu, poyraza kapalı bir barınak oluşturduğu için bu zorlanma uzun sürmemişti. Motorun kıçını poyraz denizlerine veren Ömer Kaptan, sokulabildiği kadar kıyıya sokuldu. Başüstünde vardiyadaki Harun'a seslendi:

'Funda!'

Zincir sarıldığı dolaptan gürültüyle boşanmıştı. Çapa dibi bulunca, tekne inden çekilen bir boğa gibi savrulmuş, başı birden açık deni-

ze çevrilip kalmıştı. Burada hızı kırılınca poyraz, artık motorun başından doğru uslu uslu esmeğe başlamıştı. Kaptana bu durumda geçmiş olsun, denebilirdi; ama kimsenin dili varmıyordu. Motorun başı tam poyraza değil, yıldıza dönüktü. Demek biraz kaymış oluyordu rüzgar. Bir kararda kalmayacağı anlaşılıyordu. Ya yıldız karayele doğru kayarsaaa?

'Çekin tenteyi!' dedi, 'Yağmur gelecek!'

Serenin üstünden çektikleri tenteyi kıça doğru kaydırmışlardı. Önü de kapatılınca temiz bir uyku çekilirdi sırayla... Kaptan:

'Önce tulumba...' dedi, 'Tulumbayı bir elleyelim. Islatmayalım, alttan çimento torbalarını.'

Harun tulumbanın koluna yapışınca, Miço Yaşar tentenin bağlarına düğüm atıyordu.

'Oyalanma!' dedi kaptan, 'Sen torbada ne varsa ser, şu kamaranın üstüne de yiyelim!'

Açlıktan, hele susuzluktan dili damağı yapışmıştı. Hiçbiri boctun emziğini ağzına alıp bir yudum su içememişti. Poyrazın böylesi az görülürdü bu denizde. Kaptanın kavanozunda zeytin eksik olmazdı. Kapağını açıp koydu ortaya... Gülgenpınarı'nda alınan soğanlar hâlâ dipdiriydi. Makinist Hayri, çakıyla ayıklayıp denizde yıkadı. Koydu makine kamarasına serilen örtünün üzerine. Bir dolap büyülüğündeki kamarayı dört yanından çevirmişler, önlerinde ne varsa sıra gözetmeden atıştırıyorlardı. Katık eksik olsa da ekmek boldu. Miço Yaşar iri parçalara bölüp katığa pek el uzatmadan karnını doyuruyordu. Kimsenin ağzını bıçak açmıyordu. Deniz kırılmış, rüzgar mayna etmişti işte. Neydi bu havadaki ağırlık, bu durgunluk!

'Hayri be!' dedi Ömer Kaptan, 'İstop etmedin demek?...'

'Sen istop! demedin ki kaptan!'

Limana girdi mi kaptanı beklemeden kapatırdı mazotu. Bir sorumluluk çekingenliği içindeydi demek...

'İyi ettin kesmedin de...'

'Dönerse rüzgar...'

'Çıkarız... Barınamayız burda... Böyle zamanlarda hep terslik yapar bu namussuz Bolender... Çalışmaz hemen.'

'Sen kes gazı! İstop!'

Bu motor çalışırken rahat edecekleri yoktu. Şu ekmeği bile rahat yiyemiyeceklerdi.

Makine durunca, kaptan:

'Oh be!' dedi, 'Haşşöyle! Şu lokmamı rahat yutayım. Yaşar be! Kutuda çay kalmış mı?'

'Bartın'da yeni aldıydık ya!'

'Hadi Hayri, koy senin mazot ocağına şu çaydanlığı!'

Makinist Hayri'nin tüm keyfi kaçmıştı. Böyle kuşkulu havalarda istop etti mi, bu makine bi daha çalışmayacakmış gibi gelirdi ona. Bordayı siper alarak çaktığı kibritle kavanozdan yaptığı ocağın fitilini yakarken sönüvermişti. Sulu mazot diye geçirdi içinden. Kibritin yenisini çaktı. Daha fitile uzatmadan sönmüştü bu kez. Nerden esiyordu bu rüzgar? Bu burun poyraza, biraz da yıldıza kapalı değil miydi?

'Esiyor!' diye mırıldandı, 'Karayelden doğru esiyor.'

Oysa Tomruk Ömer bile anlamıştı. Yıldız karayelin başladığını... Ölümdü bu rüzgar. Karadeniz için. Hele böyle kapanda kısılmışken.

'Fayrap!' diye bağırdı, canı yanmış gibi, 'Bırak şu ocağı sen! Fayrap!'

Sağnak birden boşanmıştı. Başlamasıyla motorun kıçını karaya savurması bir olmuştu. Kıyı hızla yaklaşıyordu. Harun baş üstünden bağırıyordu:

'Demir tarıyor. Motor demir tarıyor.'

Makinist Hayri motorun kolunu çevirdi. Biliyordu birincide ateş alamayacağını bir kez daha çevirdi. Bir iki patırtıdan sonra durdu. Kaptan ikinci demiri atması için emir vermeyi unutmuştu Harun'a.

'Funda!' diye bağırınca, Hayri acı acı güldü bu durumda bile.

'Artık demir bile tarayamaz bu motor.' dedi, 'Sığa oturdu.'

Motor çalışıyordu şimdi. Hem de saat gibiydi. Yol verdiği halde motor silkinmiyordu bile.

'Vay namussuz!' dedi, 'Oturdu!'

Kaptan ikinci kara haberi de ekledi peşinden:

'Dümen fırladı!'

Sonuna kadar açtı. Kımıldamıyordu yerinden. 'Allah vere de kayalara oturmasa!...' diye düşündü.

'Tekne kumda, kaptan!' dedi, 'Şükür kuma oturdu!'

Kayaya değse, küt küt duyulurdu. Sağnak baştan bindiriyordu durmadan:

'Harun!' diye seslendi. Duyuramadı. Gürül gürül esiyordu karayel... Tam karayel de değildi... Yıldızdan kaymıştı ama... Tam karayel değil, yıldız karayeldi. Su kalkmış da geliyordu Selamet'in üzerine sanki... Hayri, çarmıklara sıkı sıkı tutunarak brandasının üstündeydi. Rüzgar tuttuğu gibi atmıştı. Brandanın iplerine yapışarak kalabilmişti.

'Git!' dedi, 'Makinenin yanına git! Kes mazotu!...'

Yıldız karayel denizleri de başlamıştı, sağnağın ardından. Birden büyümüştü dalgalar... Motorda ilk dalga Hayri'nin ayaklarının dibinde patlamıştı.

'Can yelekleri!' dedi kaptan, 'Harun çıkar, çabuk!'

Kıç altındaydı. Kapağının halkasına soktu parmaklarını çekti. Zorlandı, açamıyordu.

'Bırak sen!' dedi. Bir iki çekişten sonra açabilmişti kaptan. Eğildi. Aldığını önce Miço'ya verdi. İkinciyi kendi giyip bağladı. İkisini birden aldı içerden Harun'a uzattı. Sonra kapağı yerine oturtup tepindi üzerinde. Makinist Hayri, Harun'dan aldığı can yeleğini giyip sıkı sıkı bağladıktan sonra:

'Gir kamaraya, sen!' dedi, 'Yanına Yaşar'ı da al! Ben direk dibindeyim!'

Kıç üstünde yapılacak hiçbir işi kalmamıştı kaptanın. Dümen fırladığı için yekeyi dümenden çıkarmıştı. Hiç olmazsa ayaklarına takılmasındı. Sağnaklar dalgaya dönüşmüştü. Selamet oturduğu için bu dalgaların kıvraklığına uyamıyordu. İçinde ki kırk ton çimentoyla tahtadan bir rıhtıma dönmüştü. Öyle bir rıhtım ki dalgaları bile kıramıyor üzerinden aşırtıyordu. Her dalga alıp götürecek bir şeyler bulmuştu Selamet'le. Patelye, kamarayla sancak bordası arasına sıkışıp kalmıştı. Sıranın gemicilere geldiği anlaşılıyordu. Kendilerinin alıp götürülmesini bekleyemezdi onlar da. Tam zamanında suya atlamaları gerekirdi. Bu dalgalarda patelyeyle kıyıya çıkılabilir miydi? Can yelekleri onları bir

süre boğulmaktan kurtarsa bile karaya nasıl çıkacaklardı? Dalganın karaya atma gücü kadar, çekme gücü de vardı. Belki bu güç daha da tehlikeliydi, yerden yere vurula vurula sersemleyen yorgun bir gemici için. Kaç gündür esen poyraz, suları soğutsa bile bir bakıma önemli değildi. Haziran başındaydılar. Önemli olanı dalgalarla sert rüzgarın, kişiye kendini yönetme olanağı tanımamasıydı. Tek yıldız yoktu gökyüzünde. Fenerin çakıp sönmesiyle sulara vurması gereken ışınlar bile sezilmiyordu. Kıyıdaki karakolun ışıkları görünmüyordu bu sürekli sağanağın getirdiği yoğun karanlıkta. Oysa jandarmaların kendilerini görmeleri, motoru kıyıdan izlemeleri gerekirdi? Neden onlardan bir ses duyulmuyordu. Motordakiler sağnağın etkisini dışarıdakiler kadar anlayamıyorlardı. Patlayan dalgaların gümbürtüsü, kulaklarını, yoğun karanlık, gözlerini perdelemişti. Bir mezar yalnızlığında kalmışlardı gecenin bu saatinde. Dışardan gelip de kurtulmaları umudu da yoktu. Ne yapılacaksa kendilerinin düşünüp başarması gerekiyordu. Bu ara Makinist Hayri kendisini tam direğin tepesine bağlı ip merdivene tutunmuş buldu. Bilerek mi yapışmıştı bu merdivenin ilk basamağına, yoksa dalgalar atınca korunmak için mi yapışmıştı? Ambar kesiminin sulara gömülmesinden anlaşılıyordu ki, kıçtaki makinist kamarasına dönmek olanaksızdı artık. Aynı motorun içinde tek başınaydı. Arkadaşları dalgaların bastırması yüzünden kamaradan çıkıp da kıç üstünde tutunamazlardı. Ancak sulara atlamak için çıkabilirlerdi. Yanlarına dönse de hep birden daracık bölmede barınmaları da çok zor olacaktı. Tüm gücünü bileklerinde toplayıp ip merdivenin basamağına yapışıp sulara kapılmaktan kurtulması bile bir başarıydı; ama daha ne kadar kalabilirdi böyle? Bir soluk alabilmesi için üçerlemelerin gelip geçmesini bekleyecek duruma gelmişti. Son üçerlemelerin kazandırdığı kısa durgunluktan yararlanıp kendini, tutunduğu basamağa almasını başardı. İlk üçerlemeleri bu basamakta atlatmak zorunda kalmıştı. Dalgalar kırılır gibi olunca o hızla birkaç basamak birden çıkmış, ayaklarını sudan kurtarmıştı. Demek daha da yukarısına çıksa biraz olsun rahat edebilirdi. Üçerlemeleri geride bırakınca onu da denedi. Rüzgar estiği sürece basamaklarda rahat yüzü göremeyeceğini anlamıştı. Vakit, gece yarısını çoktan geçmiş, hava soğumuştu. İp merdivenin bağlandığı çanakta

böylece eli kolu bağlı kalmasının dışında yeni tehlikeler de kendini göstermeğe başlamıştı. Tekne kuma yerleştikçe direk de kısalıyordu sanki. Dalgalar ayaklarına ulaştıkça direğin ucuna doğru tırmanması gerekiyordu. Boş bulundu mu dalgalar her saniye alıp götürebilirdi.

Giyinekleri tüm ıslandığı için üşüyordu. Üşüdüğünü derisinde soğuğun etkisinden önce, içinden gelen titremeden, dişlerinin birbirine vurmasından algılamıştı. Parmakları üşüdüğü için tutamaz olmuştu, çarmıkları... Ellerini sırayla göreve sokmayı düşündü. Sağ elini koltuk altında ısıtırken, sol elle tutuyordu çarmıkları. Tutamaz hale gelince de ısınan elini göreve sokuyor, üşüyen elini yeniden koltuğunun altına yerleştiriyordu. Gözleri makinist kamarasındaydı. İki arkadaşı kaptanla birlikte içerde olmalıydılar. Dalgaların güçlendiği bir sırada dalga gümbürtülerinin içinden Harun'un sesi duyuldu:

'Hayri Abiiii! Atlıyoruz! Sen de gel.'

Hiç düşünmemişti sulara atlayıp kurtulmayı. Evet canyelekleri vardı, hepsinin de sırtında ama, kıyıya nasıl tutacaklar, sonra kuma nasıl çıkacaklardı? Kaptan nasıl izin veriyordu sulara atlamalarına?

'Kaptaaan!' diye seslendi, 'Barınamıyoruz artık.' diye bir ses geldi yanıt olarak.

'Kamara parçalandı.'

Haklıydılar, denize atlamakta. Atlamasalar dalgalar alıp götürecekti nasıl olsa. Peki, kendisi ne yapacaktı? Atlamak zorunda değildi onlar gibi. Direk kırılıp devrilmedikçe, vücudu soğuğa, yorgunluğa dayandığı sürece burda kalabilirdi. Teknenin alabora olması olanaksızdı. Alttan üstten su alsa da bu kırk ton çimento bir kale gibi tutardı gemiyi.

'Ben kalıyorum!' dedi, 'Allah yardımcımız olsun!'

Bir acı çöktü birden yüreğine. Nasıl bırakacaktı onları? Hele Harun'u en çok sevdiği kişinin kardeşini... Gemicilik, arkadaşlık bu muydu?

'Harun!' diye bağırdı karanlığa doğru, 'Atlama!'

Alırsa dalga alsındı onu. O zaman atılırdı sulara, belki ikisi birden kurtulabilirlerdi. Harun'un kendisi gibi iyi bir yüzücü olmadığını biliyordu. Bu iş biraz da deneyimle bilgi isterdi. Yeterince bilgisi oldu-

ğuna inanıyordu kendisinin. İyi bir Karadenizli yüzücüydü Harun; ama iyi bir gemici değildi henüz. Şu halde birlikte atılmalıydılar sulara; ama böyle durup dururken mi, kaptanın isteğiyle...

'Bekle!' diye bağırdı. Ne kadar geç atılırsa sulara o denli kurtulma umudu var gibi geliyordu kendisine... ortalık ağarınca daha kolay olurdu kurtulmaları. Dışardan yardım da gelebilirdi. Bir ip bile atsalar, bir kolaylıktı. Belki motorlu sandal bile yüzdürürlerdi... Bu durumda onları, Karadenizlilerin soluğan dedikleri su içi akıntıları alıp götürürdü gecenin karanlığında...

'Harun!'

Ses gelmiyordu. Birkaç kez bağırdı, 'Kaptan, nerdesiniz?' diye. Bilmiyordu onların patelyeye güvenip motordan ayrılmak için bir girişime geçtiklerini. Harun içindeyken mayna etmişlerdi sandalı. Kıçtan yanaşıp kaptanla miçoyu alması düşünülmüştü. Daha denize iner inmez de dalgalar sandalı tekneye vura vura parçalamıştı. Herkes tek tek can derdine düşmüştü. Hayri artık motorda kimsenin bulunmadığını biliyordu. Kıyıya doğru sesleniyor, arkadaşlarının adını yineliyordu durmadan. Bir ara tam ters yönden, Köpek Kayası yönlerinden sesler duydu:

'Bizi kurtarın! Boğuluyoruz!'

Kolayca getirmişti rüzgar sesleri. Demek tam yıldız karayele dönmüştü hava, sular da öyle... Soluğan onları kıyıya çıkarmamış tam ters yöne sürüklemişti. Güçlerini bağırıp yitirmemeleri gereken arkadaşları umutsuzluk içinde durmadan bağırıyorlardı.

'Allah aşkına, kurtarın bizi!'

Ömer Kaptan'ın sesiydi bu, bitkin umutsuz. Ona güç vermek için kıyıdan bir yankı duyuldu.

'Dayanın geliyoruz!'

Yükselticiyle bağırıyordu biri:

'Korkmayın yanınızdayız.'

'Allah aşkına...'

Ömer Kaptan'ındı bu son yakarış.

'Hayri Abiii!'

Bu da Harun'du. Ne 'Beni kurtar!' diyordu, ne de yalvarıyordu. Bir ayrılış seslenişiydi bu. 'Hoşça kal!' der gibi... Bu duruma kendisi-

nin de düşebileceğini düşündüğünden mi, boğulan bu arkadaşları karşısında, kendini duygusuzlukla suçladığından mı, hızla indi basamakları. Motora ilk çarpan dalganın göbeğine daldı, az ilerden çıktı. Üçerlemelerin arasına sıkışmıştı. Kendini boşluğa atsın diye motorun sancağından dalmıştı. Kendini kıyıya yakın bulunca Harun'un ters yöne nasıl gittiğini anlayamamıştı. Demek soluğan suyun üstünde değil, suyun içindeydi. Bozguna kapılmazsa suyun üstünde yüzebilecekti. Can yeleği yüzmesini kolaylaştırıyordu. Bilerek ters yöne, Köpek Kayası'na doğru kulaç salladı. Vücudu ısınmıştı? Böyle saatlerce yüzebilirdi. Gücünü biriktirip önce ses duyduğu yöne doğru seslendi:

'Nerdesin, geldim!'

Bir süre bekledi. Hem dinleniyor, hem de çevresinden ses arıyordu?

'Harun, nerdesin?'

Birden umutsuzluk çöküverdi içine. Yalnızlığını anlayınca gücünün, direncinin tükendiğini sezinler gibi olmuştu. Suyun derinliğinden kopan güçlü bir dalga kendisini, altından kavrayıp boşluğa fırlatıvermişti. Su yüzünde dengesini tutturabilmek için debeleniyordu. Henüz kendini toparlayamadan daha büyük bir dalga sudan koparırcasına kaldırdı, kaldırdı, usta bir güreşçi gibi beyninin üstüne fırlatıverdi. Sert bir alana düştüğünü sanmıştı. Kendinden geçmek üzereyken üçüncü bir dalganın kavradığını ne yapsa dengesini tutturamayacağını anlamıştı. Onun egemenliğine kendisini bırakmakta büyük bir rahatlık bulmuştu. Kendini toparlamak istese de başaramıyacağını biliyordu artık. Böylece suyun serinliğine kendini vermekte denizle bütünleşmek gibi tatlı bir esriklik bulmuştu. Varılacak bir yolun sonuna yaklaştığını anlamıştı. Buna ulaşmanın gerçek bir başarı olmadığını anlıyor, başkaca yapacağı bir şey olmadığının bilincine vardığı halde gene de çırpınıp duruyordu. Bu çırpınışlar gittikçe artan dalgaların gücünde amacını şaşırana kadar sürüp gitti."

Fahri Erdinç, Acı Lokma (6)'da Bulgaristan'a sığınmak isteyen üç arkadaşın doğayla savaşımını anlatır.

"Koca Nazım nasıl diyordu. Kuvayı Milliye Destanı'nda? Arhavili İsmail'de mi, Karayılan'da mı, aklımda değil şimdi. Amma tavşan korktuğu için kaçmaz, kaçtığı için korkar, diyor.'

'O halde biz? Korktuğumuz için mi, yoksa kaçtığımız için mi?'

'Valla bilemem. Korku bu köpek gibi. Ne gelip kapıyor, ne de bırakıp gidiyor. Kahramanlık taslıyamam. Bildiğim bir şey varsa, korkuyorum. Adım gibi aklımda bu korku.'

'Al benden de o kadar. Sinmiş içime. İliğime, kemiğime işlemiş.'

'Derimiz gibi giyinmişiz.'

'Soyunalım!'

İkinciydi bu emri veren.

'Neyi, korkuyu mu?' dedi Birinci.

'Hayır, ceket, pantolon, anadan doğma. Tunca buralarda derincedir. Öteye geçtik mi, kurtuluruz bu namussuz köpekten.'

Üçü de soyunurken içten içe tekrarladılar:

'Evet, bu namussuz korkudan da kurtuluruz belki.'

İkinci, Tuna çocuğuydu. Önce hiç ikilemeden o girdi suya. Karanlıkta sağa gitti, sola döndü, ortalara doğru bir yokladı ve çok geçmeden geri geldi.

'Hazır mısınız? Su çeneye kadar. Yürüyerek de geçebileceğiz. Ceketin içine doldurun neniz varsa. İki yeniyle şöyle bir düğüm atın...'

Ay buluttan sıyrılıyordu bu sırada. Sıyrılınca bir baktı. Tunca kıyısında üç Adem Baba. Su derinleştikçe ellerindeki ruba çıkınını kaldıra kaldıra karşıya geçiyorlardı. Korku söğüdün altında kalmıştı.

Dereyi geçince hemen fundalığa sokuldular: Elden geldiği kadar kurulandıktan sonra giyinmeğe başladılar.

'Açın gözünüzü,' dedi birinci, 'çamaşırlarınızı ters giymeyin ki, yakalanırsak...'

(...)

'İzmir Kordonunda gezmeğe mi çıkıyorsun? Buradan öteye artık kalkmak yok. Emekleyeceğiz. Sürüneceğiz. Çalıdan çalıya. Hendekten hendeğe. Acemi erat gibi. Yarısını hava değişiminde geçirdiğin yedeksubaylığın var ya senin, işte bu gece fitil fitil burnundan gelecek. Yat bakalım! İlk varacağımız yer, tee şu etekteki topağaç. Düş ardımıza!'

Önlerinde uzanan alanı geçince o topağaca varıvereceklerini sanıyorlardı. Oysa ayışığında zaman zaman yeni sürgülenmiş bir tarla kadar düz görünen bu alan bir çalılık, bir batakmış. Ayışığı böyledir. Nice yıkıntıları bayındır gösterir, nice tümsekleri, hendekleri de dümdüz. Bizim propagandacılar her türlü sözden, sazdan, çizgiden, ışıktan faydalanır da, bu türlü ayışığını nasıl unuturlar, şaşılacak şeydir! Ne yap et, çek Anadolu'ya temelli bir ayışığı, tamam, yurt kalkındı demektir. Ya da ayışığı camlı bir gözlük bul, herkes edinebilsin, yine tamam, her yer gülistan!

İşte böyle bir 'gülistan'a daldılar üçü. Gülü yok. dikenleri istemediğin kadar. Pırnallar, fırın çalıları, böğürtlenler, yaban gülleri kırk yıldır birbirlerini görmemiş gibi sarmamışlar. Ayırıp da aralarından geçebilirsen aşk olsun. Yakasına paçasına yapışıyorlar adamın! Nereye? Hele bir kesimde öyle çetinleşti ki iş, üçünün de yılan gömleğini soyunurcasına ceketlerin içinden sıyrılıp yürüyesi geldi. Çalıların kedi köpek gibi sarıp tırmaladığı bir yana, bastıkları yer de yer değil. Burda kesekli, tökezlersin. Orda balçık, pabucunu zor kurtarırsın. Ötede dize kadar ısırganotu, bacaklarını kaşımaya bile eğilemezsin. Bağırasın gelir!

Artık üçü de Turhallı bir hallıydı ama..."

Dipnotlar

1. Tolstoy, *Efendi ile Uşağı*, Çev. Mehmet Özgül, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2006.
2. Piere Loti, *İzlanda Balıkçısı*, Çev. Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, İstanbul, 1996.
3. Gorki, *Yol Arkadaşım*, Çev. Ataol Behramoğlu, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2000.
4. Sait Faik Abasıyanık, *Karanfiller ve Domates Suyu, Mahalle Kahvesi-Havada Bulut*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974.
5. Rıfat Ilgaz, *Yıldız Karayel*, Çınar Yayınları, İstanbul, 1999.
6. Fahri Erdinç, *Acı Lokma*, Yordam Kitap, İstanbul, 2006.

SINIF ÇATIŞKISI

Tarih, sınıf savaşımının tarihidir. Gerçekçi yazarlar, sınıf savaşımlarını yapıtlarında yansıtmışlardır. Ancak sınıf savaşımlarının özel durumları da vardır. Bu özel durumlara *Engels* "öznel rekabet" (1) der. Öznel rekabet durumunda sermaye, sermayeyle, işçi işçiyle çatışır.

Şimdi, ilk elde bu öznel rekabeti görelim.

Michel de Saint Pierre'nin *Milyarder* (2) adlı romanında sermayeyle sermayenin çatışması da anlatılır.

Fabre-Simmons, Fransız Elektronik ve Enformatik Kumpanyasının sahibidir. Marsel Sangalles'in kumpanyasını da içine almak istemektedir.

Soğuk bir kış günü, lokantanın özel yemek odasında, Simmons, Sangalles'i beklemektedir. "Sangalles denilen hayvan daha görünürde yok. Ama biliyordum böyle gecikeceğini" diye söylenir Simmons. Sonunda Sangalles gelir. Yemeklerini yerken yavaş yavaş konuya girer Simmons.

Sangalles, *"İşin ucundan ne istiyorsunuz"* diye sorar.

"-Öyle sanıyorum ki, hiçbir şey istemediğimi daha başlangıçta belirtmiştim. Size sadece bir teklifte bulunmaktayım.

-Tamam ama ne istiyorsunuz şu kutsal birleşmede? Yüzde yirmi beş mi, yüzde otuz mu, ne?

Fabre-Simmons, katiyen telaşa kapılmaksızm, bu nispetin, ancak şöhret ve nüfuz tek ölçü olarak alındığı takdirde geçerlik kazanabileceğini söyledi. Ama ne yazık ki, şöhret ve nüfuzu tek ölçü olarak almak, şu durumda mümkün değildi:

-Açık konuşalım, aziz Başkanım... -dedi- Nedir aslında sizin elektronik sektörünüz? Çevirdiğiniz işlerin alçakgönüllü bir bölümüdür

o kadar. Oysa benim F.E.V.E.K.'im, bütün işlerimin ekseni ve temeli durumundadır: Ordinatörler alanında büyük çapta cihazların imaline girişmiş bulunmaktayız; bir yandan da entegre ediliş devreler alanında uç araştırmalarına hız vermekteyiz. Rakamları konuşturalım yeniden bir an. Benim yatırım tutarıma bir göz atınız. Sonuçları karşılaştıracak olursak, görürüz ki...

Ufak tefek adam, şimdi, bembeyaz örtünün üzerine, dolmakalemînin yeşil mürekkebiyle iki ayrı eğri dizisi çiziyordu. Önce kendine doğru çizmişti bu eğrileri, sonra daha iyi anlaşılabilmesi için karşı tarafa doğru çizmesi gerektiğini fark edip karaladı ve Sangalles'e doğru çizmeğe koyuldu yeni baştan. İhtiyar şişman adam, zümrüt rengi desenler ve bu desenlerin dile getirdiği anlam yüküyle büyülenmiş gibi dinliyordu ufak tefek adamı. Ve cevap verecek kesin bir şeyi yoktu. Dazlak kafasını birden sallayıp silkti bu büyüyü kırmak istercesine ve elini Fabre-Simmons'un elinin üzerine koyarak:

-Tamam!... -dedi-. Bu rakamlar, ebediyete kadar uzanır istenirse. Biz işin pratik yanına dönelim: Ne istiyorsunuz?

Fabre-Simmons yavaşça çekti elini, dolmakalemini kapayıp cebine koyduktan sonra:

-Önümüzde vakit var, aziz Başkanım... -dedi-. Size iletmiş olduğum dokümanları rahat rahat inceleyiniz önce lütfen; ve lütfen kendi dokümanlarınızı bana yollamak lütfunda bulununuz. Sonra da adamlarımız el ele verip didik didik etsinler meseleyi; elbette en uygun formülü bulacaklardır...

Sangelles, şiddetle sallamıştı başını:

-Dokümanlarınızı okudum, Fabre-Simmons! -dedi-. Biliyorum hepsini. Siz de benim işimi inceleyip öğrenmişsiniz. Kaybedecek vaktimiz yok. Eminim ki her şeyi önceden düşünüp tasarlamış durumdasınız siz. Eğer yanlış anlamadıysam, enformatik ve elektronik alanlarında karşılıklı katkılarımıza dayanan yepyeni bir şirketin kurulmasını öngörüyorsunuz. Biliyorum ki bugün, moda bu! Ama gene biliyorum ki bu fikir, pek de yabana atılacak bir fikir değil sevgili dostum. Hukuk danışmanlarımız ve teknik adamlarımız, ilerde, işe kesin şeklini vereceklerdir elbette. Ama her şeyden önce küçük bir problemin ikimiz ara-

sında halli gerekiyor: Bu yeni kurulacak olan şirkette, kendiniz için ve benim için, hangi yüzdeleri uygun gördünüz?

O güne değin her yaştan bütün kadınların gönül çelici bulduğu o ünlü gülümseyişiyle gülümsemişti Georges H. Fabre-Simmons:

-Sizi temin ederim ki sevgili dostum Sangalles... -diye başladı-, bu buluşma, benim düşüncemde, bir konuya giriş konuşmasından, bir zemin yoklamasından başka bir şey değildi, anlatabiliyor muyum? Ama mademki bu tasarıyı olumlu karşılıyorsunuz, her birimiz kendi yönümüzden iyice düşünelim mesele üzerinde, işi olgunlaştıralım ve yeniden buluşalım...

-Hayır sevgili dostum!... -dedi Sangalles kesin bir sesle-. Bir iş kıvamındaysa ertelenmesi söz konusu olamaz. Ben, düşünme hakkımı mahfuz tutuyorum. Ama bu buluşmayı arzulayan ve hazırlayan siz olduğunuza göre, ne düşündüğünüzü açıkça öğrenmek istiyorum.

Fabre-Simmons için kaçamak imkanı kalmamıştı artık. En gurur okşayıcı, en ihtiyatlı kelimeleri seçmeğe özenerek sürdürdü konuşmasını. Tasarlanan birleşmenin Sangalles bakımından alabildiğine verimli olduğunu belirtti. Ve nihayet yeni şirkete isim olarak: Sangalles ve Fabre Enformatik Kumpanyası'nı teklif etti.

Ama şişman adam, kocaman elini havaya kaldırarak bir kere daha kesti sözünü:

-Yüzdelere gelelim!

En geri siperlerine kadar püskürtülmüş olan Fabre-Simmons, bir an durup esinlendi; sonra da kesin sıçrayışını yapmağa hazırlanan bir atlet gibi:

-Aziz Başkanım... -dedi-, eğer rakamların kesinliğine güvenecek olursak, yaptığım hesaba göre, benim payıma 64,12... sizin sektörünüze de 35,88 düşüyor. Ama, sizin müessesenizin şöhretini gayet iyi takdir eden ben, basit blokaj azınlığından daha fazlasını elde bulundurmanızı normal görürüm. Yuvarlak rakamları ayrıca sevdiğim için de, son ve kesin olarak, 60/40 teklif ediyorum.

-Altmış kimin?... -diye sordu Marcel Sangalles, küçük mavi gözleri ateş saçarak.

-Yüzde altmış bana, yüzde kırk size... Aziz Başkanım.

Kısa bir sessizlik oldu. Sonra Sangalles boğuk bir sesle:

-Demek buydu düşündüğünüz, Fabre-Simmons!... -dedi-. Ben azınlıkta, öyle mi? Öyle mi? Ama... ama siz yoksa aklınızı mı oynattınız ha?

Muazzam göbeğini masanın altından güçlükle kurtararak yavaş yavaş kalktı ayağa; yerinden kımıldamamış olan Fabre-Simmons'un karşısına dev bir heykel gibi dikildi:

-Size bir şey soracağım, sevgili küçük dostum... -dedi-. Hiç bugüne kadar düzdürdüğünüz oldu mu kendinizi sizin?

Kapıya ulaştı sonra, çıkmadan önce bir kere daha döndü, ekledi:

-Sizi bilmem ama, benim hiç olmadı. Hiç!..."

Tolstoy'un *Diriliş* (3) romanında Nehlüdof sınıfına karşı çıkar. Aslında bu karşı çıkış *Milyarder*'de olduğu gibi, acımasız bir rekabet değildir. Ancak Nehlüdof, yoksulluğun, açlığın temel nedenini bulmuştur.

"Nehlüdof inekleri salıvermesini söyledi kahyaya; dönüp bahçeye gitti gene. Düşünmek istiyordu, oysa düşünecek bir şey kalmamıştı artık onun için. Şimdi her şey apaçıktı; böylesine apaçık olanı insanların nasıl oluyor da göremediklerine, onun da şimdiye kadar göremediğine şaşıyordu.

'Halk can çekişiyor, alıştırmış kendini bu hayata, yadırgamıyor. Çocuklarının ölmesi, kadınların güçlerinin yetmeyeceği işleri yapmak zorunda bırakılmaları, herkesin, özellikle yaşlıların eksik beslenmeleri olağan geliyor onlara. Halk yavaş yavaş öylesine alışmış, benimsemiş ki bunu, yaşayışının korkunçluğunu göremiyor, yakınamıyor hiç. Bu yüzden biz de bu durumun olağan olduğunu sanıyoruz.' Halkın -kendisinin de farkında olduğu- yoksulluğunun en önemli nedeninin, tek beslenme kaynağı toprağının, toprak sahiplerince elinden alınması olduğunu açık seçik görüyordu şimdi. Öte yandan, çocukların, yaşlıların süt içemedikleri için öldüğü de açıktı. Süt de, hayvanlarını otlatabilecekleri topraklarının olmamasından yoktu. Halkın sürünmesi, onu besleyen toprağın onun elinde değil de başkalarının -toprak üzerindeki bu hakkından yararlanarak onun emeğini sömüren insanların- elinde bulunmasındandı. Hiç değilse, başlıca nedeni buydu halkın sürünmesinin.

Ona öylesine gerekli olan, çocuklarını ölümden kurtarabilecek bu toprak -verdiği buğday yurt dışına satılsın, sahipleri kendilerine şapkalar, güzel güzel bastonlar, kupa arabaları, süs eşyaları vb. alabilsinler diye- yoksulluğun son kertesine getirilmiş bu insanlarca işleniyordu. Çitle çevrili bir yere kapatılmış atların, oradaki bütün otu yedikten sonra, karınlarını doyurabilecekleri yere çıkmalarına izin verilmedikçe eriyip bitecekleri, ölecekleri açık olduğu kadar, köylülerin bu durumu da açık seçikti şimdi onun için... Olmaması gereken, korkunç bir şeydi bu. Buna engel olmak için bir yol bulmalı, hiç değilse kendi katılmamalıydı. Evin yakınındaki, iki yanında kayın ağaçları uzanan yolda bir aşağı bir yukarı dolaşırken düşünüyordu kendi kendine 'Bulacağım bu yolları, yüzde yüz bulacağım. Aydın çevrelerde, devlet kurumlarında; gazetelerde halkın yoksulluğunun nedenlerinden, onu kalkındırabilecek yollardan dem vurulur hep; ama halkı kesinlikle kurtaracak, kalkındıracak yolu es geçerler hep; hayat kaynağı toprağı ona geri vermeyi bir yol saymazlar. (Henry George'un öğretisini, bir zamanlar bu öğretiye nasıl bağlandığını hatırladı: bütün bunları unutabildiği için kendi kendine şaştı.) Toprak mülkiyeti diye bir şey olamaz; alınıp satılamaz toprak, su gibi, hava gibi, güneş ışığı gibi herkesindir o. Toprak üzerinde de, onun insanlara verdiği her şey üzerinde de herkesin eşit hakkı vardır.' Kuzminsk'de yaptıklarını hatırladıkça niçin utanç duyduğunu şimdi anlıyordu. Kendi kendini kandırmıştı. Bir insanın toprak üzerinde hakkı olamayacağını bile bile kendine tanımıştı bu hakkı, köylülere -ruhunun derinliklerinde onun olmadığını bildiği- toprağının birazını armağan etmişti. Burada da aynı şeyi yapmayacaktı şimdi, Kuzminsk'de olduğundan başka türlü davranacaktı. Ne yapacağını kararlaştırmıştı: Toprağı köylülere kiraya verecek, kirayı da köylülerin kendi parası olarak kabul edecekti. Köylüler bu parayla vergilerini ödeyecek, köyde yapılması gereken şeyleri yapacaklardı. Bir Single-tax (Tek vergi) değildi bu, ama günün koşulları içinde ona en yakın olan yoldu. Önemli olan, Nehlüdof'un toprak üzerindeki hakkından vazgeçmesiydi.

Eve gelince kahya güleç bir yüzle karşıladı onu, yemeğe buyur etti. Karısının, kulakları iplikli kızla birlikte hazırladığı yemeklerin fazla pişmiş, yanmış olduğundan korktuğunu söyledi.

Kalın bir örtü vardı masanın üzerinde. Peçete yerine elişi süslü havlular konmuştu. Sapı kırılmış, vieux-sax (Eski Saksonya işi porselen) bir kasede, siyah bacaklarının bir birini, bir öbürünü uzatan horozun suyuna yapılmış patates çorbası vardı. Çorbanın peşinden, kesilmiş, hatta parça parça edilmiş, kıllarının çoğu hâlâ üzerinde olan, kızartılmış horozu getirdiler. Sonra yağlı, bol şekerli süt tatlısı verdiler. Bütün bunlar son derece lezzetsiz oldukları halde, Nehlüdof, ne yediğini fark etmeden yiyordu hepsinden; köyden dönüşte içini saran o can sıkıntısını birdenbire çözümleyen düşüncelerine öylesine dalmıştı.

Kulalarında küpe yerine iplik olan ürkek kız yemekleri verirken kahyanın karısı başını uzatıp bakıyordu kapıdan; kahya, karısının yemek pişirmekteki ustalığından göğsü kabararak, giderek daha bir sevinçle gülümsüyordu.

Yemekten sonra Nehlüdof, kahyayı zorla masaya oturttu; kendi kendini yoklamak, aynı zamanda da, bir kimseye açılmak için, toprağını köylülere nasıl dağıtacağı üzerine düşüncelerini anlattı ona, bu niyetini nasıl bulduğunu sordu. Kahya, aynı şeyi kendisi de eskiden beri düşünürmüş, bunu duyduğuna çok sevinmiş gibi gülümsedi; oysa hiçbir şey anlamıyordu Nehlüdof'un söylediklerinden. Anlamaması da Nehlüdof'un anlatamamasından değil; anlattıklarından Nehlüdof'un, başkalarının yararı için kendi haklarından vazgeçtiği anlamı çıkmasındandı. Her insan başkalarının zararına, kendi çıkarı için çalışır, ancak, düşüncesi kahyanın içinde öylesine yer etmişti ki -Nehlüdof toprağın gelirinin köylülerin ortak parasına katılacağını anlatırken- burada anlayamadığı bir şeyin olduğunu düşünüyordu. Gülümseyerek:

-Anladım, dedi. Bu ortak paradan yüzde alacaksınız galiba?

-Hayır. Şunu unutmayın ki, toprak kişisel mal olamaz hiçbir zaman.

-Haklısınız!

-Bu nedenle, toprağın verdikleri de herkesindir.

Kahyanın yüzündeki gülümseme kayboldu:

-Gelirinizden olmayacak mısınız ama o zaman? diye sordu.

-Olacağım.

Kahya göğüs geçirdi, sonra gülümsemeye başladı gene. Şimdi anlamıştı. Nehlüdof'un birkaç tahtası eksik olduğunu anlamış, malını

köylülere dağıtmayı aklına koyan Nehlüdof'un bu düşüncesinden kendine bir çıkar sağlama yollarını araştırmaya başlamıştı hemen.

Kendisi için bir çıkarın söz konusu olmadığını, böyle bir şeyin olamayacağını kesinlikle anlayınca da, Nehlüdof'un düşüncesiyle ilgilenmemeye başladı; onun gönlünü hoş etmek için gülümsüyordu şimdi. Kahyanın onu anlamadığını görünce Nehlüdof bıraktı onu; kendi de, üzeri mürekkep lekesi dolu, bıçakla oyuk oyuk yapılmış masaya oturdu, düşüncelerini kağıda aktarmaya koyuldu.

Güneş, yeni yaprak açmış ıhlamur ağaçlarının arkasına inmişti bile. Sivrisinekler sürüyle içeri dolmuş. Nehlüdof'u ısırıyorlardı. Nehlüdof yazmayı bitirip kalktığında, köyden doğru otlaktan dönen hayvanların bağırmaları, açılıp kapanan kapıların gıcırtıları, yavaş yavaş toplanan köylülerin konuşmaları duyuluyordu. Nehlüdof kahyaya, köylüleri eve çağırmamasını, kendisinin köye gidip onlarla konuşacağını söyledi. Kahyanın verdiği birkaç bardak çayı içtikten sonra köye yollandı."

İşçi İşçiye Karşı

Güngör Gençay, Gammaz (4) adlı öyküsünde iki kadının ağzından işçi Recep'i anlatır. İki kadın Recep'i Cibali Tütün Fabrikası'nda çalıştıkları dönemden tanımışlardır. Recep, işçi arkadaşlarını gammazlar, grev kırıcılığı yapar. İşçiler arasında Gammaz Recep Medeli olarak anılır. Birkaç kez, eşek sudan gelene kadar dövülmüştür ama, grev kırıcılığını, gammazlığı sürdürmüştür.

Refik Halit Karay, Hakkı Sükut (5) öyküsünde işçi katibi Hasip'i anlatır. Hasip Saatçızadelerin ipek fabrikasında çalışmaktadır. Genç kızlar sıcaklığı kırk dereceyi bulan fabrikada zor koşullarda çalışırlar. Bu koşullar yüzünden her ay bir kız ölür.

Hasip, Fotika adlı bir kızı sevmektedir. Ancak Fotika da hastalanır. İyileşemez, ölür.

"Ertesi gün Fotika gömüldü. Çan kulesinin sadasına her taraftan koşan ameli salipler (haç) tasvirlerle dolu günlük kokularıyle mum dumanlarına boğulmuş loş kilisede birleşiyorlar, işlerine yetişmek için duanın bitmesini bekliyorlardı. Dışarıda nalçalı ayak izlerini örten halim (yumuşak) bir kar dökülüyordu. Mahallenin mezarlığını ilk kış fırtınaları harap etmiş, duvarların bazı yerlerini çatlatmış, haçları eğrilt-

mişti. Onun cesedini getirenler ziyaretten istifade etmişler, aile mezarları üzerine eğilerek yerlerinden çıkan tahta haçları, kayıtsızca düzeltmişlerdi.

Hasip Efendi, akşamı, fabrika sahibi Saatçızade Hidayet Bey'in gelmesini bekledi. Saat on birdi; bermutad (alışılageldiği gibi) gibi zeytuni kupası (kupa arabası) kaldırımlar üzerinde, kara rağmen, gür bir ses çıkararak dairenin önünde durdu. Sahi o ne sevimsiz bir adamdı; şimdiye kadar bunu niçin bu derece fark etmemişti? İri karnı, yassı vücudiyle, sonra kavun kafası, mini mini kirpiksiz gözleriyle Hidayet Bey, kurşun kalemleri üzerindeki hayvan resmine, timsaha benziyordu.

Hesaplara baktılar, iş üzerine birçok konuştular, gidiyordu. Hasip Efendi kayıtsız gibi pencereden bakarak garip bir sesle 'Fotika öldü!' dedi; sonra odada garip ahenkle inleyen kendi sesine de yabancı kaldı. Öbürü hatırlamadı: 'Fotika mı, dedi, kim o?...'

Hasip, ateş gibi kızardı, hiddetle cevap verdi:

-Burada çalışan bir kız, güzel bir kız, altı aydır yatıyordu...

Hidayet Bey: Ya? öyle mi? dedi, kapıya doğru yürüdü. Amele katibi yerinden kımıldamadı, fakat hakim bir sesle söylendi:

-Onu burası, bu fabrika öldürdü; her sene bir iki kurban veriyoruz, günahını çekeceğiz.

Fabrikacı döndü, hayretle, esefle memura baktı, sonra mırıldandı:

-Buna biz ne yapabiliriz, hastalık, ecel!

-Yok, Efendim, yok, ecel değil, hastalık değil...

Şimdi anlatıyordu! Dün öğrendiklerini, düşündüklerini, hiç saklamıyarak, en şiddetli kelimeleri kullanmaktan çekinmeyerek söylüyordu, öteki ayakta; susuyor, dinliyordu.

Mangalı küllenmiş, bu soğuk, karanlık, odada Hasip daima camdan; yağan kara, Fotika'nın mezarını örten iri kara bakıyordu; Saatçızade bir cevap bulmak, bir şey söylemek arzusiyle hâlâ duruyor, arıyordu. Hasip'i kolundan tutup bir işçi kızı gibi sokağa atmak kolay değildi; zira iş zamanı fabrika ustasız kalacaktı; zira bu fikirlerle, bu isyan fikirleriyle kovulan adamlardan daima çekinmek lazımdı. Şimdi yapılacak muamele uysallık, sükun ve intizardı (bekleme). İşte bu düşünce ile döndü, kapıyı açtı ve sükunetle dedi ki:

-Çok hiddetlenmişsin, Hasip Efendi, yarın akşama konuşuruz; ben sana, maaşına dair iyi bir haber getirecektim...

Amele katibi yerinden fırladı.

-Yok, dedi benim hesabımı verin, çıkacağım.

Halbuki öbürü hiç dinlemedi, yürüdü, paltosunun yakasını kaldırarak avluyu geçti. Orada arabacı, kapıcı ve makinist duruyor, onun iltifatını bekliyorlardı. Hasip Efendi artık cesaret edemedi, hatta yaptıklarına biraz nadim (pişman), dehlizde (yer altı geçidi, koridor) kaldı. Bütün bu gürültülerin üzerinde tamir edilmez yalnız bir şey vardı; Fotika'nin ölümü.

İki gün Saatçizade Hidayet Bey fabrikaya uğramadı, hatta evinde de yoktu, çiftliğe gitmişti. Amele katibi uykusuz bir uzun geceden sonra adeta sükunet bulmuştu. Öbürünün yumaşaklığı kendisinin şiddeti arasında birçok mukayeseler yaptı, bazı vesileler buldu, kabahati her tarafa dağıttı, garip bir nedametle (pişmanlık) işine başladı. Dört gün sonra maaşı artmıştı; şimdi sekiz lira kazanıyordu; işçi kızlar, ölenin yerine geçmek için, o dolaşırken hafif hafif sürtünüyorlar, gülüşüyorlar, kırmızı kordela, cam bilezik takıyorlardı. Hayat gene evvelki durgunluğiyle, gene evvelki lezzetsizliğiyle başlamıştı.

Bir yıldızlı gece ovada kurbağa sesleri duyuluyordu, ılık bir bahar karanlığı altında havada olgun bir meyva kokusu vardı; yaz geliyordu. Hasip Efendi kırlarda dolaşmıya çıktı; dağa tırmanan şosede yükseldikçe aşağıda, şehrin aydınlık kısmı toplanıyor, daraldıkça daha ziyadar (ışıklı), daha canlı görünüyordu. Saat dörde doğru fabrikaya dönerken, dar, arızalı sokakta aceleci bir gölge ile karşı karşıya geldi, bakıştılar; Papaz, galiba, bir ölü evine yetişiyordu. Hasip Efendi birden Fotika'sını düşündü, onu daima sevdiğini anlıyarak geçmiş günleri hatırladı; sonra kendisini bu aşka rağmen fabrikaya bağlıyan kuvveti, artan maaşının ağırlığını düşündü. Bu bir hakk-ı sükuttu. İşte susturuyordu; halbuki onun zalim ve kuvvetli tesiri altında değil yalnız kendisi, asıl daha yüksektekiler susmuşlardı; daha yükseklerde bile tesirini gösteren bu tedbir sermayedarlara altın, mezarlara ölü yetiştiriyordu.

Hasip Efendi bu fikirlerle biraz teselli buldu, gene bunları düşünerek fabrikanın önüne geldi, arka kapıdan içeri girdi.

Çok latif bir geceydi, hatta avlunun her zaman ham ipek ve çirkef kokan karanlığında bile ovadaki o olgun meyva rayihası dolaşıyordu. Şüphesiz, Bursa'nın bu yıldızlı bahar seması altında bir şeftali bahçesi gibi rayihalı uzanan sık dutluklarında sevdikleriyle buluşanlar bu aşktan, tadıyorlardı."

Tarihi Yazanlar

Bu bölümde karşıt sınıfların savaşımı gösterilecek.

Spartaküs'ün önderliğinde, Roma'ya karşı, kölelerin ayaklanması çok kanlı bastırılmıştır. *Gibbon*'un *Spartaküs* (6) adlı romanından son bölümü görelim.

"Ve Spartacus bir sürü adamın arasına daldı ve birçoğunu devirerek doğrudan Crassus'e yöneldi. Lakin iki Centurioyla vuruşup onları öldürmesine rağmen, Crassus'e ulaşmayı başaramadı ve nihayet, civarındakiler kaçtıktan sonra da, olduğu yerde dövüşmeye devam etti. Ve etrafı çok sayıda asker tarafından sarıldı ve o, ta ki biçilip de yere devrilene kadar, savaşmayı sürdürdü.

Appia Yolu

(I)

Çarpışmadan beş bin kişi kaçtı kuzeye doğru. Burada, nihayet İberya'dan dönen Pompeius tarafından önleri kesildi ve paramparça edildiler. İnsan doğramaktan yorulan Crassus'ün lejyonları ise sonunda esir almaya başladılar ve Crassus bu esirleri saydı ve sayıları altı binin üzerindeydi.

Ve Crassus lejyonlarıyla Appia Yolu'na ilerledi ve üç gün boyunca, kampı, işbaşındaki marangozların çıkardığı gürültülerle çınladı. Kampa çok sayıda ağaç getirildi ve biçilip düzeltildi. Bu arada bağlı ve aç bırakılmış köleler, susuz vaziyette ve insafsız güneş tepelerinde, çökmüş bekliyorlardı. Ve ışıklı ve karanlık saatler boyunca, marangoz aletlerinin ritmik seslerini işitiyor ve biçilen tahtadan yayılan taze reçine kokusunu soluyorlardı.

Sonunda her şey hazırdı. Ve Licinius Crassus köleleri ortaya getirtti. Bütün bir sıcak yaz günü boyunca, ordusunu Roma'ya doğru ağır ağır yürüttü ve köleleri teker teker yeni yapılmış çarmıha çiviletti. Ve sonunda lejyonerler bile dehşet içinde kalıp bakışlarını, ufka kadar uza-

nan, giderek güneş pusunun arasında kaybolan, haykıran insan dizilerinden geri çevirir oldular. Çarmıha çivilenenlerin bazısı acıdan yüksek sesle feryat ediyordu. Çiviler kemiklerini sıyırır veya parçalayıp geçer ve kemik kıymıkları etlerinden dışarı fırlarken... Bir kısmı bayılıyordu. Bir kısmı haykırarak tuhaf Tanrılara sesleniyor ve sonunda, lejyonerler ellerine ve ayaklarına çiviler çakarken merhamet dileniyorlardı. Derken çarmıhlar bir bir kaldırıldı ve üzerindeki köle bedeni öne doğru savruldu ve çarmıh yeni açılan çukurun içine bırakılırken yırtılan etlerin sesi geldi. Ve kan ve dışkı kokusu yükseldi havaya gün boyu. Kurtlar toplandı o gece. Ve de leş peşindeki kuş bulutları üşüşüp beklemeye başladılar. Ve nihayet, son çarmıh da yere yerleştirildi ve Romalılar ayrıldı.

Gece geldi. Yoğun bir çiyle birlikte... Ve millerce uzanan çarmıhlar boyunca bir inilti selamladı bu gelişi. Serinlik yeniden can vermişti solmuş dudaklara. Ve insanlar yaşlarla dolu gözlerini yukarı, soğukkanlı, dipdiri yaz yıldızlarına çevirdiler. Birkaçı ölmüştü henüz; zira ellerinin ve ayaklarının tamamen iltihaplanmasına ya da bilinçlerini kaybedecek kadar kan kaybetmelerine saatler vardı daha. Ve o vakte kadar, gece boyu, bir sürü dilde anlamsız gevelemelerle devam etti inilti. Bir Tanrı'ya seslenen adamlar, ölmüşlerin ya da kayıpların adlarını haykıran adamlar, ağzından kelime çıkmadan çocukça yaygara koparan adamlar... Derken bu sesler de kesildi; zira gece ilerledikçe, hava gündüz olduğu kadar sıcaklaştı. Ve sabaha doğru, uzun bir sıra halindeki dizi dizi çarmıhta, köleler, şişmiş dudakları arasından sarkan morarmış dilleri ve donuklaşmış gözleri ve yaralı hayvanları hatırlatan anlamsız iniltileriyle asılı vaziyette, artık kaderlerine teslim olmuşlardı.

Çarmıha gerilen köleleri seyretmek için Roma'dan büyük bir kalabalık döküldü. Kıyıdan gelen bu uzun yoldan nihayet güvenlik içinde geçen tacirler, artık sinek bulutlarının ve kuşların etraflarına yerleştiği hareketsiz ve hâlâ canlı bedenlere baktılar ve ürperdiler ve geçip gittiler. Ve ara sıra bir feryat yükseliyor ve ölüm geliyordu ve ağır, ama yoğun bir faaliyet içindeki böcekler çıkıyordu ortaya. Ve seyre gelenler, son yoğun acı kasılmasına göre çeşitli biçimlerde bükülmüş gövdeler gördüler. Bir diğer gün, bu damla damla kuruyan insan hatlarının

önünden geçenler, onların hayvan dişleriyle parçalandığına şahit oldular.

'Hiçbiri üçüncü geceyi sağ çıkarmaz,' dediler. 'Bundan sonra bir daha asla bir köle isyanı olmaz.'

Ve Roma'ya döndüler. Ve ışığa ve hayata ve kendi dünyalarına ve onları gözlerimizden gizleyen karanlığa...

(II)

Dördüncü sabahtı ve Kleon hâlâ yaşıyordu.

Onu çarmıha çivilemek üzere soyduklarında, kölenin bir hadım olduğunu gören lejyonerler neşeyle bağrışmışlardı. Sonra onu tekrar sakatlamışlardı. O kadar ki, bilincini kaybetmiş, çarmıha asılıp da efendiler çekip gidene kadar kendine gelememişti.

Ve sonra acı çullandı üzerine ve diğerleri gibi tam anlaşılmaz küfürler savurmaya, yakınmaya ve dudaklarını ısırmaya başladı. Sanki ateşten bir çiviyle çakılan bir çark beyninin içinde dönüyor ha dönüyordu. Ve bunun böyle sürüp gideceğinin, ölümün bir an önce gelmesinin en iyisi olduğunun, zira böyle bir azaba dayanılamayacağının farkındaydı. Ve tekrar bayıldı. Ve kendi bedeninin kokularına ve ayaklarının dibinde onu koklayan bir kurdun sesine uyandı. Ve acı... Ve dudaklarının arasından fırlayan feryatla uzağa kaçan hayvanın hırıltısı...

Ve gün gelip geçti. Güneş, parlak ışıklarını, gökyüzü boyunca, öylesine ağırdan alıp savuruyordu ki, bu işin günlerce -uzun geceler ve uzun gündüzler boyunca- süreceğini düşündü. Ve dili şişip dişlerinin arasından dışarı fırladı. Ve ölüm gelmiyordu. Ve beyninin içine çakılı çark büyüdü de büyüdü. O kadar ki, tüm gökyüzünü kapladı, kafasından boşaldı ve onu azap içindeki yeryüzünde gördü. Ve etrafında, kendi azabının arasındaki küçük boşluklarda, ölmekte olan adamların son çığlıklarını duydu. Ve onların öne fırlayan ve titreyen ve nihayet huzura eren bedenlerini gördü.

Üçüncü gece böcekler onu terk etti ve yabani hayvanlar geldi. Fakat onun hâlâ canlı olduğunu gördüler. Ve tüm gece boyunca da canlı kaldı. Ve ona yaklaşmadılar; karanlıkta diğer bedenleri parçaladılar. Ve son kez uyandığında, gökyüzüne sabahın hakim olduğunu gördü. Ve yaşlarla dolu gözleri, aydınlanan dünyayı daha büyük ve tuhaf buldu.

'Ah, Spartacus!'

Bu azap dolu beyninden ve yüreğinden kopan bir çığlıktı; fakat o bunu sadece dudaklarından dökülen boğuk bir hırıltı olarak işitti. Sonra beynindeki azap kayboldu. Ani bir hatıralar resmi geçidi... Zihinde birden parıldayan, canlanan anılar... İlk Bithynialı kampı, güney yolundaki Horreum, dumanlar içindeki Papa, Crixus anısına düzenlenen savaş oyunları, Mutina'mn dar geçitleri, şafakta parıldayan Roma, Rhegium'un karları, Petelia geçitleri... Yeniden savaştı ve yürüyüşe geçti ve tartıştı... Kulakları binlerce kölenin sesini işitti... Yas tutan umut ve vaat hayaletinin feryadını duydu Appia Yolu'na sabah inerken... Ve tekrar acı ele geçirdi ve yırttı yüreğini ve yine geçip gitti ve delice -son bir çılgınlık anı- gözlerini kaldırdı."

Köylüler

Lukacs, Köylüler (7) için şöyle der, *"Balzac, büyük aristokrat toprakları yöresinde şiddetlenen kavgayı başlangıçtan beri yalnızca toprak sahibiyle köylü arasında bir düello, karşılıklı kavga olarak değil, birbiriyle kavgaya tutuşmuş üç taraf arasında, üç yanlı bir dövüş olarak verir."* Şimdi *Balzac*'ın *Köylüler* (8)romanında bu kavgayı görelim.

Kavga, bir yanda Montcornet bir yanda Rigou ile Gaubert'in arasındadır.

Montcornet Napolyon ordusunun eski generallerindendir, kont olmuştur. Babası mobilyacıdır. Hasımları, bu yüzden generale "Döşemeci" der.

Rigou için *Lukacs* şöyle der, *"Küçük küçük borçlandırmalar yoluyla yoksul köylünün derisini yüzen ve onu yaşam boyu kendi kölesi yapan köylü yağmacısı."*

Gaubert'e geldikte düzenbazın biridir. Kont bunu anlar, kamçılayarak kovar onu. Bu yüzden kahya kin tutar generale. Kovulduktan sonra generali zor durumda bırakacak tuzaklar hazırlar.

Generale karşı olanlar Bayan Soudry'nin evinde toplanmışlardır.

"-Rahat rahat konuşabileceğimiz bir köşe bulalım dedi eski keşiş, Lupin'le Bayan Soudry'ye bakarak.

-Salona dönelim, diye karşılık verdi kraliçe. Hekim Bay Gourdon'la Guerbet'yi göstererek ekledi: Bu beyler tali bir konu üstünde konuşuyorlar...

Bayan Soudry tartışmalarının konusunu öğrenmek istediğinde, Guerbet, her zamanki şakacılığıyla 'tali bir konu' diye cevap vermişti.

Kraliçe bunun bilimsel bir deyim olduğunu sandı. Rigou da onun bu kelimeyi iddialı bir biçimde tekrarladığını duyunca gülümsedi.

Soudry, salona girince kolunu karısının beline dolayıp yanına oturdu.

-Ne yapmış döşemeci yine? diye sordu:

Bayan Soudry, bütün yaşlı kadınlar gibi, herkesin gözü önünde kendisine sevgi gösterilmesine karşılık birçok şeyi bağışlayabilirdi.

-Mahkeme kararlarının uygulanması isteminde bulunmak ve yardım istemek için vilayete gitmiş, dedi Rigou. Sakınımlı davranmak gerektiğini göstermek için sesini alçaltmıştı.

-Mahvoldu şimdi işte, dedi Lupin ellerini ovuşturarak. Kavga var.

-Kavga mı çıkacak? dedi Soudry. Bu hiç belli olmaz. Eğer dostları olan vali ve general bir süvari bölüğü yollarsa, köylüler yerlerinden bile kıpırdamaz... Soulanges jandarmasıyla başa çıkılabilir ama bir süvari saldırısına karşı dayanabilmek çok zor...

-Sibilet bundan sonra tehlikeli bir şey söylediğini işitmiş, ben de bunun için geldim zaten, diye sürdürdü konuşmasını Rigou.

-Ah zavallı Sophie'ciğim benim! diye haykırdı Bayan Soudry kendini duygularına kaptırarak. Kimlerin eline düştü Aigues! İşte ihtilalin bize getirdiği!; alçaklar, haydutlar! Şişeyi ters çevirince tortunun yüze çıkacağı ve şarabı bozacağını kestirmek gerekiyordu!

-Paris'e gitmek niyetindeymiş. Adalet Bakanlığında çeşitli dalaveреler döndürüp, mahkeme heyetini bütünüyle değiştirecekmiş.

-Ya! demek tehlikeyi görmüş, dedi Lupin.

Bigou şöyle sürdürdü konuşmasını:

-Eğer damadım başsavcı yardımcılığına atmırsa mesele kalmaz. Onun yerini kendisine sadık bir Parisli'yle doldurur. Eğer Bay Gendrin için bir sandalye ister, sorgu yargıcımız Bay Guerbet'yi Auxerre'e başkan tayin ettirirse o zaman bozar oyunumuzu işte... Jandarma zaten ondan yana, bir de adliye'yi ele geçirip, peder Brossette ve Michaud gibi akıl hocalarını yanında tutarsa zor durumda kalırız; başımıza çok iş açabilir.

-Beş yıldan beri nasıl başınızdan atamadınız peder Brossette'i dedi Lupin.

Rigou şöyle karşılık verdi:

-Siz tanımazsınız onu. Bir karatavuk kadar çabuk pirelenen cinsindendir. Erkek değil o papaz. Kadınları hiç görmez; hiçbir tutkusunu görmedim; saldırmak zordur ona. Oysa general öfkesiyle sürekli olarak açık verir. Kusuru olan kimse her zaman düşmanlarının kölesi durumundadır, düşmanları bundan yararlanabilirse tabii. Güçlü insanlar kusurlarının tutsağı olacakları yerde, kusurlarını kendilerine tutsak ederler. Köylüler iyi yoldadır. Papaza karşı her an eyleme hazır tutuyoruz onları, ama daha bir şey yapamayız ona. Michaud da aynı; böyle insanlar gerektiğinden fazla kusursuz oluyor; Tanrının onları yanına çağırması gerek...

-Bunlara merdivenleri çok iyi sabunlayan hizmetçiler bulmalı, dedi Bayan Soudry.

Rigou, bunu duyunca, kurnaz insanların yeni bir kurnazlık duyunca yaptıkları gibi, hafifçe yerinden hopladı.

-Döşemecinin başka bir kusuru daha var; bu tarafından da yakalayabiliriz onu...

-Bekleyelim bakalım. Düşüncelerini uygulayacak mı? dedi Bayan Soudry.

-Nasıl anlayabiliriz ki? dedi Lupin. İşin en güç yanı burası zaten.

Rigou otoriter bir tavırla:

-Siz, Lupin valiliğe gideceksiniz ve Bayan Sarcus'yü göreceksiniz orada. Hemen bu akşam... Döşemeci vilayette ne söylemiş, ne yapmış? Kocasından bunu öğrenmesini sağlayacaksınız. Mutlaka bir yolunu bulup öğreneceksiniz bunu.

-Orada yatmak zorunda kalırım ama, dedi Lupin.

-Zengin Sarcus için daha iyi ya. O kazançlı çıkar bundan dedi Rigou. Bayan Sarcus o kadar çürük değil daha.

-Aman Bay Rigou, dedi Bayan Soudry kırıtarak. Kadınlar hiçbir zaman çürümez.

Cochet'nin eski hazinelerinin sergilenmesine eskiden beri canı sıkılan Rigou şöyle karşılık verdi.

-Böyle söylemekte son derece haklısınız. Aynanın karşısına geçip de boyanmaz o.

Farkına varılmayacak kadar hafif bir allık kullandığını sanan Bayan Soudry, bu iğnelemeli sözleri anlamadı ve:

-Kadınlar boyanırlar mı sahiden? diye sordu.

Rigou bu safça sözlere karşılık vermedi ve konuşmasını şöyle sürdürdü:

-Size gelince Lupin, yarın sabah Gaubertin Baba'nın yanına dönün; kendisine söyleyin (bunu söylerken de Soudry'nin bacağına vuruyordu) öğleye doğru kahvaltıya gideceğiz ona. Olup bitenleri anlatın, anlatın da hepimiz konu üstünde bilgi sahibi olalım, fikrimiz olsun. Artık bu alçak döşemecinin hesabını görmek gerekiyor. Size gelirken kendi kendime diyordum ki döşemeciyle adliyenin arasını açmak gerekiyor. Bunu öyle bir biçimde yapmalı ki döşemeci gidip La Ville-aux-Fayes personelinde değişiklik yapmaya kalktığı zaman Adalet Bakanı kendisiyle alay etsin.

-Yaşasın kilise adamları! diye bağırdı Lupin, Rigou'nun omzuna vurarak.

Birdenbire Bayan Soudry'nin kafasında ancak bir opera sanatçısının eski oda hizmetçisine gelecek bir fikir doğdu.

-Eğer döşemeciyi Soulanges şenliklerine getirebilirsek ve kollarına güzel bir kız atabilirsek belki orada hemen kızla anlaşır. O zaman karısıyla arasını açarız ve hem de bir mobilyacının oğlu önünde sonunda eski aşklarına döner diye ders vermiş oluruz kontese.

-Bu fikir gösteriyor ki hanımefendi yalnız güzelliğiyle değil aklıyla da kraliçemizdir bizim, dedi Lupin.

Lupin Bayan Soudry'nin yüzünü buruşturmasıyla ödüllendirildi. Bu yüz buruşturma Soulanges yüksek sosyetesinde hiç itirazsız gülümseme olarak kabul edilirdi.

Rigou uzun uzun düşündükten sonra:

-Daha iyisi de olabilir, dedi. Bir skandal çıksaydı...

Lupin:

-Zabıtlar tutulsa... şikayetler olsa... ceza mahkemesine gidilse... ne güzel olurdu!...

Soundry safça:

-Ne zevk olur! Legion d'honneur'lü, Saint-Louis nişanlı koskoca Montcornet kontu, general ırza tecavüzle suçlanıyor...

-Karısını çok seviyor. Ona böyle bir şey yaptırmak çok zor, dedi Lupin akıllıca.

-Bu bir engel değil; ama bütün vilayette bir azizi baştan çıkarabilecek bir kız göremiyorum; rahibimiz için böyle bir kız arıyorum, diye haykırdı Rigou.

-Auwerre'li Gatienne Giboulard için ne dersiniz? dedi Lupin. Sarcus'nün oğlu deli oluyor onun için.

-Evet. Yalnız o becerebilir bu işi, diye karşılık verdi Rigou; ama o, bize hizmet edemez; herkesi kendine hayran bırakmak için boy göstermenin yeterli olduğunu sanıyor; o kadar da sevimli değil. Kurnaz, cin gibi biri gerek bize... Ama bir gelsin bakalım...

-Evet, dedi Lupin. Ne kadar çok güzel bir kız görürse, o kadar şansımız artar.

-Döşemeciyi panayıra getirmek çok zor olacak. Gelse bile Tivoli gibi bir meyhaneye girer mi bakalım? dedi eski jandarma.

-Onun gelmesini engelleyecek bir neden yok bu yıl, dedi Bayan Soudry.

-Hangi nedendir bu güzelim? diye sordu Soudry.

-Döşemeci Matmazel de Soulanges'ı almaya heveslenmişti, dedi noter. Yaşı küçük diye vermediler. Buna gücendi. Soulanges'larla Montcornet eski dost oldukları halde (her ikisi de imparatorun muhafız alayına hizmet etmişlerdir) aralarına soğukluk girdi ve birbirleriyle görüşmemeye başladılar. Döşemeci Soulanges'larla panayırda karşılaşmak istemedi; ama bu yıl Soulanges'ler gelmeyecek.

Genel olarak Soulanges ailesi temmuz, ağustos, eylül ve ekim aylarında şatoda kalırdı; ama o yıl, general, İspanya'da Angouleme dükünün yanında topçu kuvvetlerine komuta ediyordu. Kontes de kocasının yanındaydı. Bilindiği gibi Soulanges kontu Cadix kuşatmasında mesleğinde erişebileceği en yüksek noktaya gelişti. Bu tarih 1826 yılına rastlıyordu. Bu nedenle Montcornet'nin düşmanları Aigues sakinlerinin ağustos ayındaki Notre-Dame şenliklerine bu kez katılabileceklerini ve onları Tivoli'ye çekmenin kolay olabileceğini düşünüyorlardı."

Bitmeyen Kavga

John Steinbeck, Bitmeyen Kavga (9) adlı romanında ABD'nin Kaliforniya'daki elma bahçelerindeki sınıf savaşımını anlatır.

İşçiler, bellerine bağlı büyük kovalarla, merdivenle ağaca çıkarlar. Kovayı elmayla doldururlar. Sonra sandıklara boşaltırlar. Bütün bunları denetçilerin gözetiminde yaparlar. Elmalar zedelenirse, denetçi, o kova için çarpı koyar defterine, böylece o kova sayımdan düşer.

Zor koşullarda çalışan işçilerin ücretlerinden kesinti yapılmıştır. Bu arada Dan adlı işçi çürük merdivenden düşüp kalça kemiğini kırmıştır. Bunun üstüne greve çıkılır. Grev yürütücü Dan'a grev kırıcılığı önerilir. London, işçileri işe döndürürse gündeliğine beş dolar verilecektir. Ayrıca denetçibaşı yardımcılığına getirilecektir.

London bu öneriyi geri çevirir... Grev sürmektedir. Daha sonra Meyve Yetiştiricileri Birliği'nin yeni başkanı Bolter, London'la görüşmeye gelir.

Bolter, ücretleri yarım sent artıracaktır. Yarın hemen işe başlamaları gerekir. Elma fiyatlarına göre bu ücret yüksektir. Ayrıca, *"Amerikan milletinin yükselmesinin nedeni, kişilerin bir araya gelerek birbirlerine yardım etmeleridir. Amerikan işçisi dünyanın en üstün işçisidir ve bütün dünyada en çok para alan işçi de Amerikan işçisidir."*

Bu nokta *Engels*'in özel rekabet dediği bir durumda vardır. Grevciler yabancı işçilerin işten atılmasını ister.

Bolter'in önerisine karşı London şöyle der, *"Günde yarım sent alan bir Çinli o kadar parayla geçindikten sonra iş kolay. Ama biz aç kaldıktan sonra yüksek ücret almışız ne çıkar?"*

Bunun üstüne Bolter, geceyi gündüze katarak çalıştığını, bir işçi olduğunu söyler, sonra şunları ekler, *"... şimdi işitiyoruz ki, sizin aranızda kızıllar varmış. Ama ben inanmıyorum. Amerikan ideallerinden başka bir şey düşünmeyen Amerikalıların kızıllara uyacaklarını sanmıyorum."*

Anlaşma sağlanamaz. Bolter, halkın bu grevden rahatsız olduğunu söyler. Gerekirse asker de çağrılacaktır.

"Mac:

-Belki artık erzaka ihtiyacımız kalmayacak, dedi.

-Ne demek?

-Belki yarın hiçbirimiz burada bulunmayacağız da ondan.

London, çadırda, bir sandığın üstünde duran iki kap fasulyeyi gösterdi:

-Muhtar bizi atar mı dersin? diye sordu.

-Elbette. Bu fırsat kaçırılır mı?

-Birdenbire mi ateş açarlar, yoksa zaman bırakırlar mı?

Mac:

-Ne bileyim ben, dedi. Millet nerede?

-Hepsi yatıyor.

Mac:

-Bir motor sesi işitiyorum, dedi. Galiba bizimkiler geliyor.

London başını uzattı:

-Büyük bir araba, dedi. O heriflerden biri geliyor galiba...

Dışarı fırladılar. Torgas yolundan doğru kocaman bir Mack inşaat kamyonu geliyordu. Sandığı ve kenarları çeliktendi, tekerleklerinde çift lastik vardı. Kampın önüne çekti ve durdu. Çelik arabada bir adam ayakta duruyor, elinde büyük, yuvarlak şarjörlü bir makineli tüfek tutuyordu. Öteki adamların da başları kamyonun kenarından göründü. Grevciler çadırlardan fışkırmaya başladılar.

Ayakta duran adam bağırdı:

-Ben buranın muhtarıyım. Söz sahibi kimse onunla konuşmak istiyorum.

Kalabalık kamyona gittikçe yaklaşıyor ve şaşkın şaşkın bakınıyordu.

Mac, alçak sesle:

-Dikkatli ol, London, dedi. İsterlerse bizi hemen atabilirler.

İleri doğru yürüdüler, yolun kenarına geldiler ve durdular. Ve halk da şimdi yolun kenarında sıralanıyordu.

London:

-Buranın başkanı benim, bayım, dedi.

-Pekala. Bana bir şikayet yapıldı. Biz size bugüne kadar iyi muamele ettik. Size, işlerinizin başına dönmenizi, dönmezseniz, istediğiniz gibi, uslu uslu grevinize devam edebileceğinizi söyledik. Ama siz vatandaşların mallarına zararlar verdiniz ve cinayetler işlediniz. Bu sabah da yeniden birtakım vatandaşların mallarına zarar vermek için adamlar gönderdiniz. Bunların bir kısmını öldürmek zorunda kaldık, kalanları da yakaladık.

Kamyondaki adamlarına baktı ve sonra yeniden başını ileri uzattı:

-Artık kan dökülmesine bir son vermek istiyoruz. Onun için sizi artık serbest bırakıyoruz. Bu gece istediğiniz gibi dağılabilirsiniz. Eğer belediye sınırları dışına çıkarsanız sizlere kimse dokunmayacak; yok eğer yarın sabah kampı yine burada bulursak, kendimiz dağıtacağız.

Adamlar susmuş duruyolar, muhtara bakıyorlardı. Mac, London'un kulağına bir şeyler fısıldadı:

London:

-Mala tecavüz şikayeti size adam öldürmek hakkını vermez, dedi.

-Belki. Ama memurlara karşı gelmek bize bu hakkı verir. Bakın, şimdi sizinle uslu uslu konuşuyorum, sonrasını siz düşünün. Yarın sabah buraya bunun gibi on kamyonla yüz kişi gelecek. Hepsinin elinde birer silah ayrıca üç sandık da el bombası bulunacak. El bombasının ne olduğunu bilmeyenler varsa bilenlerden öğrensin. İşte söyleyeceğim bu kadar. Biz artık sizden bıktık. Yarın sabaha kadar buradan çıkıp gideceksiniz, anlaşıldı mı? İşte bu kadar.

Kamyona döndü:

-Gidelim artık, Gus.

Çelik kamyonun kenarında gözden kayboldu. Tekerlekler yavaş yavaş döndü ve sonra hızını aldı.

Grevcilerden biri hendeğe atladı, bir taş parçası kaptı, bir an elinde tuttu; ve kamyon uzaklaşırken, elindeki taşa bakakaldı. Herkes kamyonun uzaklaşışını seyretti ve sonra kampa döndü.

London içini çekti:

-E, herif sanki ültimatom verdi. İşin şakası yok.

Mac, sabırsızlıkla:

-Benim karnım aç, dedi. Fasulyeyi yemeye gidiyorum.

Ötekiler de onun arkasından çadıra girdiler. Mac yemeğini hapur hupur yuttu.

-Sen de biraz yer misin, London?

-Ben mi? Tabii. E, ne yapacağız, Mac?

Mac:

-Karşı koyacağız, dedi.

-Evet, anladık, ama herif dediği şeyleri, el bombalarını getirirse, karşı koymak filan para eder mi? burası mezhabaya döner.

Mac:

-Sersem, dedi. Ağzından bir lokma çiğnenmiş fasulye fırladı. Eğer elinde bu söylediği şeyler olsaydı, bize bu uyarmayı yapar mıydı? O sanıyor ki, biz baş üstüne deyip dağılacağız; bu iş de kavgasız gürültüsüz kapanıp gidecek. Bu gece dağılacak olursak, bizi armut gibi birer birer yaklayacaklar. Onlar hiçbir zaman sözlerini tutmazlar.

London, Mac'ın yüzüne baktı; gözü gözüne daldı:

-Doğru mu söylüyorsun Mac? Sen, benim için, bizim taraftansın demiştin; benden gizlediğin bir şey var mı?

Mac uzaklara baktı:

-Savaşmamız gerek, dedi. Ortalığın altını üstüne getirmeden dağılırsak bütün bu grev boşa gitmiş olur.

-Evet, ama savaşırsak, bir sürü suçsuz insanın kanı dökülecek.

Mac, daha bitmemiş olan yemeğini sandığın üzerine koydu:

-Bana bak, dedi. Savaşta bir general birçok insanların öleceğini bilir. Ama bu savaştır. Eğer kavgasız buradan basıp gidersek savaşı kaybetmiş sayılırız."

Yazınsal Sınıf Çatışkısı

Yıldız Güncesi'nden

7 Ekim Salı

Yeni Biçem Aylık Edebiyat Dergisi'nin ekim sayısında *1997 Adam Şiir Yıllığı ve Şiirimizin Genel Görünümü* adlı bir yazı var. Bu yazıyı İhsan Üren yazmış. İhsan Üren bu yazıda beni de ele almış. Bakın neler demiş benim için.

"Temmuz ayının o yok olasıcası Sivas'ını anımsamıştım ki, ayın dergilerinden birinde, günlük yazan bir kişinin mırıldanmalarını gördüm, onun kendine nasıl bir paye verdiğini doğrusu kestiremiyorum. İşi gücü bir şeyler üretip göze batan yazarları karalamak olan bu kişi, beş yıl önce yediği golü unutmamış olmalı ki yıllıkları bir arada görüp öfkelenmiş, mızıldama ile saldırı arası bir şeyler gevelemiş. Bu çok ibret verici bir kokuşmuşluk, sol tandaslı bir kişide asla hoş görülemeyecek bir tavır. Objektif olunup başarılı bir yapıtın yüceltilmesi ona daha büyük bir onur kazandırabilirdi. Bu fırsatı da ne yazık ki kaçırmıştır. Ne yaparsınız ırası bu.

Edebiyatımızın Kerberosu

Edebiyatımızın hasetçi başısı; geceleri gökte parlayan yıldızları bile edebiyatımıza girmiş yıldız sandığından kudurup kendinden geçmekte, kıskançlığın halesinde kavrulmaktadır. Rate bir megolaman; kıskançlığın kanamalı hastasıdır. Kıskanç C.G edebiyatımızın Kerberosudur. Başarılı her sanatçı ona göre yıldızdır. Yıldızlara ölüm! Rate öykücümüz; kerameti kendinden menkul uyandırıcı, irşad edicimiz! Mızıldanma şampiyonu günlükçümüz! Değer yargıları oluşmamış amatör filozofumuz! İnançlı anarşist yıkıcımız. Beşi bir yerde'yi görünce kıskançlık damarları kabarıp bu olumlu birikime öylesine saldırmış ki temmuz sıcaklarında edebiyatımızın Hades'ini bekleyen bu Kerberos'a acıdım.

Bu kıskançlık neme ne şey ki, insanı böylesine kasıp kavuruyor. Üstelik iki üç yeni ve değişik yıllık çıkmışken! Bizler böylesi değişimlerden mutluluk duyarız; siz hangi duygular içindesiniz Bay Kerberos? Teşebbüs halindeki yıllık düşüncesine böylesine saldıran bir kişinin, onun başarısı karşısında kuduracağını tahmin ediyordum. Üstelik ondan başarılı bu işin sonucunu görünce; ben yanılmışım diyecek bir büyüklüğü asla beklemiyordum. Böyle bir tavrın cüce ruhta bulunabileceğine ihtimal vermiyordum. Herhalde dünya tersine döner diyordum. Mehmet

H. Doğan, başarılı yapıtlarıyla bunu kanıtlamış, kendine güvenli, başka yıllıklarda olsun diyecek kadar gönlü geniş bir kişi. Enis Batur, hani o resminin üzerine çarpı koyup beğenmediğiniz Enis Batur, geçen beş yılda; sen on kalıcı sözcük yazamazken, en az on yapıt belki de daha çok verdi. Siz gevezelik üretin, dedikodu yapın, ona buna taş atın. Edebiyata böyle gireceğini sanıyorsanız yanılıyorsunuz, ummayın. İyisi mi gidip siz kumda çelik çomak oynayın!"

Bu yazıyla ilgili düşüncemi söylemeden önce Kerberos nedir, onu görelim. Pek sevdiğim Hesiodos, Kerberos'u şöyle anlatır. *"Derler ki Ekhidna Typhanıla çiftleşmiş, / o fıldır fıldır gözlü bakire / ve azgın yürekli çocuklara gebe kalmış: Orthos'u dünyaya getirmiş ilkin / öküz çobanı Geryon'un köpeğini / Sonra bir azgın, canavar daha doğurmuş: Adı dile alınmaz Kerberos'u / Hades'in o tunç sesli, elli başlı / O aman vermez yırtıcı köpeğini."* (*Hesiodos, Eseri ve Kaynakları* Çev. S. Eyüboğlu, A. Erhat, T.T.K. Yayınları, Ankara, 1979)

Azra Erhat, aynı kitapta Kerberos için şöyle der, *"Yeraltı dünyasının köpeği Kerberos, başka birkaç canavarla birlikte Typhon ile Ekhidna'nın birleşmesinden doğmadır. Kerberos, Hesiodos'a göre, elli başlı, tunç sesli, acımasız ve yırtıcı bir köpektir. (...) Ölüler ülkesini bekleyen, içeriye giren bir ölünün bir daha yeryüzüne çıkmasını engelleyen Kerberos efsanelerde sık sık sözü edilen renkli ve çarpıcı bir tiptir. Çokluk üç başlı olarak gösterilir. Kuyruğu kocaman bir yılandır, sırtında da kara yılanlar dikilir."*

Şimdi geliyorum İhsan Üren'in yazısına... İhsan Üren, benim düşüncelerimi yerlebir etmiyor. Doğrudan doğruya kişiliğime saldırıyor. Buna argumentum ad hominem denir. Peki, bu nasıl olabiliyor. İhsan Üren niçin benim kişiliğime saldırıyor. Anlatayım.

Kapitalist sistem, insanı hem kendine, hem öbür insanlara yabancılaştırır. Yabancılaşmayı kıramayan kişi, insanın ürettiğini, insana karşı kullanır. Afşar Timuçin yabancılaşmayı şöyle anlatıyor: *"En genel çerçevede yabancılaşma, Hegel'ci ve Marks'çı anlamlarının ötesinde bilincin sağlıksız bir gelişim içinde gerçekliğe uymayan ve dolayısıyla kendinde tutarsız bir bilinç durumuna girmesidir. Bu tür yabancılaşmanın neredeyse dönüşsüz olduğu ve ruhsal yabancılaşmaya ya da hatta çılgınlığa temel olabileceği kesindir. (...) Yabancılaşma dehayla ilgili değilse tam olarak uyumsuzlukla ilgilidir, bu arada elbette zihnin yetkin olmasıyla ilgilidir."*

Yazısından çıkaramadım ama, İhsan Üren belki de bir deha. Ne olursa olsun İhsan Üren yabancılaşmanın burgacında.

İhsan Üren, kapitalist sistemin insanı ne duruma getirdiğinin canlı örneği. Yabancılaşmanın burgacında olmasaydı dili, hakaretler sistemi merkezine düşürmezdi. Güzel, insani eserler üretirdi.

Ben kapitalist sisteme bu yüzden karşıyım. Bakın, bir insanı ne duruma düşürüyor. İhsan Üren'in bilinci hakaret... sövü içerikli kavramlarla dolu. Bilgi içerikli kavramlara yer kalmamış bu yüzden.

Ben Düşünce Yöntemi derslerine başlarken şöyle derim öğrencilere, "Türkiye'de insanın bilinci ortalama elli kavramlıdır. Bu elli kavramın kırkı hakaret... sövgü kavramıdır. Gerisi şudur budur. Gerisiyle günlük hayatını yürütür."

Elli kavramın kırkı hakaret... sövgü oldukta bu kişi sanat yapmaya kalktıkta, İhsan Üren çıkar karşımıza.

Derslerimde İhsan Üren'in yazısını kötü örnek diye okuyacağım bundan böyle. "Aman" diyeceğim böyle olmayın.

Devam ediyorum.

Kişiliğime saldırıda bugüne kadar rekor "sabık dostlarımdaydı." İhsan Üren bu yazısıyla "sabık dostlarımın" rekorunu kırdı. Ama hakaret... sövgü kavramlarının hepsini kullanmasaydı. Çünkü bu mücadele devam edecek. Yeni saldırılarda ne yapacak. "Dahi" olma ihtimali düşünülürse yeni sövgüler bulabilir.

Enis Batur'un üstüne çarpı çekmeye geldikte. Enis Batur'un hakettiğinin çok altındadır bu işlem. İnsanın yabancılaşmasını pekiştiren edebiyat yapan Enis Batur'a kökten çarpıyı, yabancılaşmayı kıran insan çekecek.

İhsan Üren, Enis Batur'u, Mehmet H. Doğan'ı baştacı yapıyor ya, bunun nedeni yabancılaşmanın burgacında olması. Gerçeği göremiyor.

İhsan Üren, meta sisteminin yöntemiyle düşünüyor. Bunun için dille gizleme yanlışı yapıyor. Biliyorsunuz meta sisteminin canavarları vardır. Enflasyon canavarı, trafik canavarı, terör canavarı, Van Gölü canavarı. Meta dilinin bu canavar kavramlarıyla çalışandan, işçiden gerçekler gizlenir. İhsan Üren şimdi bir C.G. canavarı çıkardı. Üç başlı, elli başlı, yüz başlı bir canavarım ben. Bir köpek. Kuyruğum kocaman bir yılan, sırtımda da karayılanlar.

Anneler, babalar, yaramazlık yapan, zamanında uyumayan çocuklarını, "Seni C.G. canavarına veririm" diye korkutabilir.

İhsan Üren... beyefendi, canavarı filan bırakın. Asıl sorunu gizlemeyin. Şuna yanıt verin. Mehmet H. Doğan, sekiz yıldır yayınını sürdüren *İnsancıl Dergisi*'ni görmüyor. Bunu doğru buluyor musunuz.

Kerberos'a... geldikte... Kerberos n'apıyor, ölüler ülkesini bekliyor, içeriye giren bir ölünün bir daha yeryüzüne çıkmasını engelliyor.

Bakın İhsan Üren beyefendi, burjuva sınıfının değerlerini estetize eden edebiyat ölü bir edebiyattır. Neden böyledir bu. Çünkü burjuva sınıfının, insana verebileceği hiçbir insani değer yoktur.

Bu ölü edebiyat, allanıp pullanıp, diriltilmek... yeryüzüne çıkarılmak isteniyor. Ben de bunu önlüyorum. Bundan ötürü beni Kerberos'a benzetiyorlar.

Ölü edebiyatın... tarihen ölüme mahkum bu edebiyatın Kerberos çığlıkları, benim savunduğum emekten yana insani edebiyatın başarısıdır.

Sövgüden... hakaretten başka kavramı kalmamış bir görüşün yarını yoktur. İhsan Üren... beyefendi, senin savunduğun burjuva edebiyatının yarım yok. Bu yüzden anlamsızlığa gizlenirsiniz. Açığa çıkarıldıkta, işte böyle söversiniz. Sövgülü... hakaretli yazısıyla bunu gösterdiği için İhsan Üren beyefendiye teşekkür ediyorum.

Sakın unutmayın. Ben ölü edebiyatın Kerberos'uyum. Azra Erhat'ın deyişiyle renkli ve çarpıcı bir tipim. Bir çarptım mı soluğunu keserim kişinin... ya da işte böyle gırtlak yırtmacasına çığlık çığlığa bağırtırım kişiyi.

Ben Kerberos'um... renkli ve çarpıcı bir tipim.

Yıldız Güncesi, İnsancıl Dergisi, Aralık 1997, Sayı: 86

İşçi Sınıfı Devrim Yolunda

Orhan İyiler, Bir Gün Bile Yaşamak (10) adlı yapıtında sınıf çatışkısını şöyle yansıtır.

"'Devrim halkın kendisindedir;
ünlü birkaç kişinin varlığında değil.'
St. Just
'3 Mayıs 1794 Konvansiyon'a'

26 sabahı güneş Viborg Mahallesine bir aysberg gibi doğdu. Karşımda buzdan bir dağ gibi dikilen güneşi şaşkınlıkla izledim. Yanımda çarın sarayından kovuluşunun resmini yapmayı tasarlayan genç arkadaşım Aleksi de vardı. 'Belki diye geçirdim içimden, Aleksi 26'sı sabahı bir aysberg gibi doğan güneşin resmini de yapmayı düşünüyordur şu anda. Tablonun adını da şöyle koyardı sanırım: St. Petersburg proleterlerini kendi komitelerinin bile terk ettiği sabah ve güneşi.'

Barakalar boşaldığı zaman dışarıda Simenon'la karşılaştık. Yanında partili yoldaşlarla bölge parti temsilcilerinden bazı arkadaşlar vardı. Bana doğru yönelerek:

'Haydi Georgi dedi... artık gidelim. Komite en doğru kararı aldı...

Birden:

-Sanmıyorum Simenon, dedim...

-Nasıl yani? Genel grevin sürdürülmesi yönünde mi karar almalıydı komite?

-Onu da kesin bir biçimde bildiğimi söyleyemem. Ama Viborg-luların bu kararı benimsediklerini ve onayladıklarını sanmıyorum, dedim. Simenon o zaman gülümseyerek:

-Neyse Georgi, dedi, bunu yolda tartışırız. Tüm partilerin karşı çıktığı bir politikanın izleyicisi durumunda olamaz bir komite...

O zaman ben kendisine burada kalacağımı söyledim. Bu kararıma arkadaşım Simenon son derece şaşırdı. Bir aralık bu gece bu bölgenin türlü tehlikeler içinde olup olmadığını iyice kendimde kavrayıp kavrayamadığımı sordu. Onu da bilmediğimi söyledim. Olabilir de olmayabilir de. Ama buradan ayrılmak istemiyorum. Amacım bir kahramanlık öyküsü yaratmak değil kendime. Polislerin, subayların ve de karakolların basıldığı bir bölgede kalmanın birçok sakıncaları olduğunu kavrayamayacak kadar durum değerlendirmesi yapma olanaklarından yoksun değilim kuşkusuz ama ben gitmek istemiyorum... burada, Aleksi'yle birlikte... ve Kızıl Koruyucuların bulunduğu yakada kalmak istiyorum.

Tüm bunları yalnızca kendi kendime mi, yoksa Simenon'a da yüksek sesle söyleyip söylemediğimi bilmiyorum. Yalnız Simenon'un şunları söylediğini biliyorum:

-Dikkat et Georgi Vasiliyeviç. Yanlış bir tutum içindesin. Sol bir deliliğin hummasına yakalanmış olmayasın. Bu humma korkunç bir bunalımdır Georgi Vasiliyeviç... tüm öteki partilerden daha çok edinimlidir bizim parti bu hastalığın karşısında. Halktan, partilerden, proletaryanın kendi komitesinden bile kişi kendini daha solda bulmaya, öyle bir akıma doğru sürüklendiğini sezmeye başlarsa sol sapma, ya da goşizm hastalığına, bu sonu kesin kes ölümle biten hummaya yakalanıp yakalanmadığını kendi kendine hemen zaman yitirmeden sormalıdır.

Simenon'u yanıtlayıp yanıtlamadığımı bilmiyorum ama, kuşkusuz kendimi yalnız buluyorum, işte tıpkı şimdiki St. Petersburg proletaryası gibi. Buraya gelirken bir ordugaha benzeyen, yaralılarıyla, ölüleriyle savaştan dönmüş bir ordugaha benzeyen Viborg şimdikinden daha diri, daha canlı, daha kıvançlıydı. Ama şimdi kolu kanadı kırılmış bir kuş gibi. Burada kalmayı yeğliyorum. Ne olup biteceğini merak ettiğimden ya da kendime bir kahramanlık öyküsü yaratmak istediğim-

den değil... Örgütlerin bile yetişip kurtaramadığı yalnızlığımızda ilerde, kendi kendime açıklamasını yaparken utanacağım bir davranışta bulunmamak için... Salt bunun için işte, yalnızca... Simenon'la kucaklaşıyoruz. Simenon öfkeli, yanındaki parti temsilcileriyle birlikte uzaklaşıyor. Yalnız ayrılmadan önce ona sıkı sıkı Vladimir İvanoviç yoldaşın karısı Agrofena'ya uğramasını, kocasından edineceği bilgileri kendisine aktarmasını tembihliyorum. 'Olur, olur' dercesine başını sallayıp mahallenin karanlığı içinde gözden yitiyor arkadaşım Simenon.

Viborg'u şimdi derin bir hayretle izliyorum yanımda Aleksi, birlikte dolaşırken. Viborg, barakalarına çekilmiş gibi. Viborg şimdi barakalarda ve izbelerinde bir yürek gibi atıp geleceği biçimlendiriyor düşüncesinde. Çok kişi barakalarının kapısını kapıyor. Birden gözümün önüne akşam geçerken bir erin elinden nasıl kurtulduğunu anlatan yaralı, orta yaşlı proleter geliyor. 'Şimdi' diyorum kendi kendime, 'uyumuyordur ve kocaman kocaman bakışlarıyla gözleri tavanda bugün ölümün elinden nasıl kurtulduğunu düşünüyordur.'

'Viborg'un köprüler bölgesine yaklaştıkça Kızıl Koruyucuların nasıl çalıştıklarını gördük. Onlar komitenin kararına karşın çalışmalarından hiçbir şey azaltmadan kenti savunmak için tüm güçleriyle çalışmalarını sürdürüyorlardı. Gerçi komitenin kararının -açıkçası- Kızıl Koruyucular üzerinde de olumsuz bir etkisi olmuştu ama, silahını bırakanların sayısının çok olmadığı, önemsenmeyecek kadar az olduğu söylendi. Özellikle siper kazımında çalışıyorlardı. Pavlovski Alayının bu köprüler bölgesinden geleceğini varsaymaları çok doğaldı. Başkaca bir yöntem uygulayıp Çar'ın alayının Viborg'u basması pek olası değildi. Bazıları siper kazarken, bazıları barikatlar oluşturuyor, kimileri de buz üstünde yaktıkları ateşin karşısında ısınıyordu. Çalışmaktan yorulan ya da soğuktan eli donanlar gelip bu ateşin karşısında bir süre dinleniyor, ısınıyor, sanki yeniden güç kazanmış gibi ya siper kazımına ya da barikatların oluşturulması çalışmasına yeniden katılıyordu. Aralarında şakalaşanları görmek insanın tuhafına gidiyordu. Birkaçıyla konuştuk:

-Yoldaş, dedim, Pavlovski Alayının bir baskını karşısında ortaya çıkacak bir çatışmanın sonu nasıl gerçekleşir sence? Kızıl alevlerde yüzü iyice belirgin Kızıl Koruyucu soruyu 'Yeniliriz' diye duraksama-

dan yanıtladı. 'Yalnız bizim hesabımız yarım saat dayanmaya göre saptandı...'

-Nasıl?

-Pavlovaski Alanının karşısında, buraya ilk saldırısıyla, bizim son kızıl militanın sıkacağı son kurşun arasında bir yarım saatlik zaman dilimi koyabilirsek işte o zaman her şey Habalov'un düzenlediği gibi gerçekleşmeyebilir...

Anlayamadığım için yeniden sordum:

-Nasıl yani?

O zaman güldü:

-Biz, bizim huyumuzu iyi biliriz yoldaş dedi. Bir yarım saat dayanabilirsek... bizi yalnız bırakmayacak kadar özverisizdir bu çıkarcı proleterler...

Bir süre konuşmadık; bu kez o bize sordu:

-Silah kullanmasını biliyor musunuz?

Yanıtımız olumsuzdu. Omuzlarını kaldırıp indirdikten sonra omzunda silahı kazma işini bıraktığı yerden sürdürmeye başladı.

Yürüyüşümüzü St. Petersburg'un öbür yakasına doğru sürdürdüğümüzde Viborg'un bu uç bölgelerinde bu kez Kızıl Koruyucuların daha kalabalıklaştığını, kendilerine yardım edenlerin de daha çoğaldığını gördük. Ve de şimdi nerede olduğunu kesin bir biçimde anımsıyamadığım bir bölgede Aleksi ve öteki başka bazı yoldaşlarla birlikte biz de toprağı kazmaya, kazılan siperlerin içinden toprakları taşımaya başladık. Sabaha doğru ise kalabalıkların barakalarından yavaş yavaş nasıl çıkıp bu çalışmalara katıldığını görecektim. Kadınlı erkekli çoluk çocuk sessizce ama tüm güçleriyle yoğun bir çalışmaya girdiler. Arkamız gittikçe kalabalıklaşıyordu. Viborglular gittikçe daha çok yığınlaşarak çalışmalara koyuluyorlar. Kızıl Koruyucularının denetiminde buzların üstünde tüm güçleriyle siper kazıyor, barikatlar örüyor, toprak taşıyor, yığınaklar oluşturuyorlardı.

26'sı sabahı bir aysberg gibi doğan güneş, işte St. Petersburg proletaryasını böyle, arı gibi çalışır, siperlerini kazarken buldu.

General Habalov da tıpkı St. Petersburg proletaryası gibi uyumamıştı o gece. Kentin öteki yakasındaki hazırlıkları sık sık gözden geçirmiş, hiç aralıksız zaman zaman kendisi denetlemişti. St. Petersburg'un

merkezi olan Perspektif Nevski'de akla gelebilecek tüm önlemleri almıştı. Nevski'ye enlemesine boydan boya zincirler gerilmişti. Zincirlerin kalınlığı karşısında insanın nutku tutuluyordu. Zincir halkaları normal bir insanın beli kalınlığındaydı. Nevski'ye bu zincirlerden enlemesine belki sekiz on dizi dizilmiş, her dizinin arkasına üçer adım aralıklarla ellerinde otomatik tüfekler, güvenilir polis ve erler yerleştirilmişti. Bu zincir ve insan barajının hemen arkasında ise yine zincir ve dikenli tellerle örülü bir başka engel oluşturuluyor, burada erlerin sayısının daha yoğunlaştığı, havan tipi topların özenle yerleştirildiği gözleniyordu.

Ne ki önlemlerin tümü bu kadar değildi. General Habalov ve kurmayı, özellikle köprüler bölgesinde son derece özenle, kendilerinin de denetledikleri önlemler almışlardı. Proletarya 26'sında da gösterilerini sürdürmek isterse kentin bu yakasına geçebilmek için kesinlikle köprülerin üzerinden geçmek, köprüleri aşmak zorundaydı... İşte köprülerin kendilerinin bulunduğu yakasında köprü başlarını hem zincirlerle, hem birkaç dizi tel örgülerle donatmışlar, hem de bunların arasına belli aralık ve uzaklıkta mitralyözcü erleri yerleştirmişlerdi. Köprülerin ortasına dek gelebilecek olan proletarya buradan kesin kes bir adım daha atamayacak, eğer böyle bir girişimde bulunursa mitralyözlerin kurşunları içinde köprülerin üzerinde yığılıp kalacaklardı. Tüm bu önlemler dış düşmanlara karşı alınabilecek önlemler için genelkurmayca daha önceden hazırlanmış ama şimdi 25'i akşamından itibaren 'Önlemler' planının raporuyla bu hazırlıklar birleştirilerek yürürlüğe konmuştu. Gerçekten de köprüler aşılabilir olmaktan kesinkes uzaktı. Ama Habalov, en kötü varsayımı da düşünerek, bu köprülerin aşıldığında kentin içinde, köprülerin hemen gerisinde kenti tümden bir zincirler halkası içine alan, bir zincir ve demir zırhına bürüyen önlemleri titizlikle almış ve uygulamıştı. Tüm garnizonu da alarma geçiren Habalov için bir tehlikeden söz etmek olanaksızdı. Garnizonuna bağlı birliklerin başında en güvendiği, çara bağlılıklarından hiç kuşku duymadığı subaylar bulunuyordu ve iki yüz küsur bin silahlı kişi bu demirden zırha bürünmüş kentin gerisinde saldırıya geçebilmek için verilecek emri bekliyorlardı.

26'sı sabahı Viborglular kentin öteki yakasını işte böyle demir ve silah zırhının içinde gördüler. Ellerinde kazmaları, kürekleri ve

omuzlarında silahlarıyla bu dehşet verici görünümü daha yakından izleyebilmek için gittikçe daha çok toplanmaya, daha çok yaklaşmaya başladılar. Nasıl çoğala çoğala büyüdüler, anlatmak olanaksız. En önde kadınlar vardı. Ve de çığ gibi büyüyerek, sanki bir mıknatısın bir demir parçasını kendine çekmesi gibi köprüler bölgesine yaklaşmaya başladılar. Ne komitenin genel grev kararını kaldırması, ne gösterilerin yasaklanmış bulunması, ne pazartesi günü işbaşı yapma zorunlulukları akıllarının köşesinden geçmiyordu. Ve kazma kürekleri, Kızıl Koruyucularının ellerinde tüfekleriyle gelip Nikola Köprüsünün önüyle Trinite Köprüsünün başında durdular. Her iki taraf 26'sı sabahı işte böylece birbirlerini yakından görüp süzdüler. Soluk almadan biribirlerine öylece baktılar bir süre.

Viborglular köprüleri geçemeyeceklerini anladılar. Ama yine de köprülerin öteki yakasında kızıl bayrakları açtılar. Karşı taraf o zaman daha da alarma geçti. General Habalov'un telefonu çaldı ve General Habalov'un telefonu birçok öteki başka telefonları çaldı. Ve telefonlardaki herkes durup beklediler. Ve bekleyenlerin hepsi olayı öğrendiler. Viborglular köprüler bölgesine gelmişlerdir ve kızıl bayraklarını az önce açmışlardır... Öylece durmaktadırlar.

Sanırım çok bir zaman geçmedi. Köprü başındaki proleterler Neva'ya baktılar. Ve yüzleri güldü. Neva büyülü bir at gibiydi altlarında. Neva hiç bu kadar güzel olmamıştı. Neva donmuştu. Ve Habalov'un planında, tüm önlemlerinde Neva'nın donması olayına yer verilmemişti. Donan Neva'nın sırtına atlayan proleterler köprülerin başına yerleştirilmiş erlere ellerini kollarını sallayarak karşıya çıktılar. Ve Neva o kadar proletere sırt verdi gık demeden. Kadın kız ve erkeğiyle yaşlı genç onbinlerce proleter Neva'nın sırtından atlayıp bir sel gibi iki koldan kentin merkezine doğru yürümeye başladılar kızıl bayraklarının altında. Köprü başlarını tutanlar denizin ortasında küçük adacıklar gibi kalıverdiler birden kendi korkuları ve yalnızlıklarıyla... Hepsi silahlarından arındırıldılar.

Kentin en önemli bölgelerinden biri olan Sadovaya bölgesine gidenlerle merkeze yürüyenler Perspektif Nevski'ye girmeden birleşip duraladılar. Bir ırmağın iki kolu gibi. Ve karşılarında Perspektif Nevs-

ki duruyordu. Kat kat güçlendirilmiş mitralyözleri, topları, zincirleri ve dikenli tel örgüleriyle.

Bu zırhtan kent proleterlerin kendisine daha çok yaklaşmasından korkmuş gibi karşısında duranlara ateş kusmaya başladı. İlk mitralyöz seslerinin taramasında kırk kişi hemen oracıkta düşüp öldüler. Ve ötekiler mitralyözün ne denli güçlü bir silah olduğunu delik deşik edilmiş arkadaşlarının vücutlarından görüp öğrendiler. Bu gözlem onları kafalarına soktuklarını gerçekleştirmekten alıkoyamadı çarcıların beklediği gibi. Geriliediler. Özellikle kadınlarını geri çektiler. Ve sonra kol kola girip bir kez daha yürüdüler. Amaçları erlerin karşısında göğüslerini açıp vurulmalarını istemek, onları kendi acımasızlıkları içinde kıskıvrak yakalayıp dize getirmek. Biliyorlardı ki, merhamet ve akıl bir kıvılcım gibi bu erlerin benliğinde bir çakarsa işte o zaman her şey birdenbire ve bambaşka bir biçimde değişir. Ne ki Pavlovski Alayının erleri hiç de kendilerini böyle bir duyguya teslim etmeye niyetli görünmüyorlardı. İkinci yaklaşımda da proleterler dikenli teller önünde delik deşik yuvarlanınca... işte o zaman artık bu demirden zırhın ve ateşin önünde kızılca kıyamet koptu.

Perspektif Nevski'nin önü bir ana baba gününe döndü. Bu arada Nevski'ye açılan büyük bulvarın işçiler tarafından aşılarak daha önce Nevski'ye gelmiş olan kolla birleştiği görüldü. Çar subayları bu durumu hayretle izlediler. Ama gördükleri bir gerçekti. İşçiler Nevski'ye açılan bu bulvarı aşıp gelebilmişlerdi. O zaman akılarına şu soru takıldı? Bu karşılarındaki sadece insan gücü bu korkunç savaş aygıtını da aşıp kente yayılabilir mi? Pek olası değildi ama... O zaman bir büyük hata işlediklerini anladılar. Düzeltmelerine de artık olanak yoktu. Bu korkunç savaş aygıtının içine insanları öylesine bir tutsak etmişlerdi ki tel örgüler, zincirler içindeki erlerin hemen hemen kıpırdamalarına bile olanak kalmamıştı. Neva'nın donması olayını planlarında gözden kaçıranlar işte bir ikinci büyük yanılgıya düştüklerini görüyorlardı. Karşılarındaki güç silahsızdı ama korkunç bir hareket yeteneğine sahipti. Kenti kentin pleblerine karşı savunanlar onları bir anda darmadağın ediveriyorlardı ama bir süre sonra onların sığındıkları yerlerden onbinlerce kalabalıkta ve yığınsallıkta yeniden önlerinde bitiverdiklerini de

görüyorlardı. Sığındıkları yerlerden kapı artlarından, köşebaşlarından yeniden ortaya çıkanlar kaldırım taşlarını, buzları inanılmaz bir güçle söküyor ve bu hareketsiz demirden, zırhtan, çelikten savunmanın içindeki erlere doğru yağdırıyorlardı. Erlerden bazıları yaralanmaya bile başlamıştı bu atıntılardan. Plebler, karşısındaki gücün zaafını hemen sezinlemişti. Onun kendini hareketsizliğe mahkum edişi karşısında onun önünde tıpkı bir sihirbaz gibi bir yitip bir çıkmaya, dans etmeye başladı. Zorbacı güçlerin şaşkınlığı neredeyse bir moral yıkıntısına dönüşecekti. Bu şaşkınlıkları içinde itfaiyenin göstericiler üzerine su sıkma önerisini bir büyük buluş, yepyeni bir yöntem gibi sevinçle karşıladılar. Ve bu hareketli güç proletaryanın önüne sürüldü. Göz açıp kapayıncaya dek ne itfaiye kaldı, ne arabaları, ne de hortumları. Her şey paramparça edildi ve itfaiye erleri tutsak alındı. Zorbacılar durumu hayretle izlediler. Kımıltısızlıkları içinde yeniden büyük bir öfkeyle, büyük bir hınçla kentin bu baldırı çıplakları, plebleri üzerine ateş kusmaya başladılar.

Aslında çarcı güçlerin kendilerini böyle bir yöntemle donandırmalarından başka da pek çıkar yolları yoktu sanırım. Çünkü zorba ve zorbacı yönetim kendini savunan kendi güçlerine de temelde yüzde yüz güveniyor değildi. Bu nedenle biribirlerinin ardına dizilmiş ateş gücü birimleri en güvendikleri subayların ya da kolluk güçlerinin denetiminde bir şebeke ağı gibi ilmik ata ata ta General Habalov'un amirallik binasında düğümleniyordu. Şimdi Habalov isteseydi bile garnizonunu eyleme geçirip bu zincirden ve çelik tellerden örülü barajın önüne geçirip kuvvetlerini proletaryanın üstüne saldırtma olanağına da pek sahip değildi.

Perspektif Nevski önündeki çarpışmaların sanıldığı gibi ilk dakikalarda dağılmadığını gören güvenlik kuvvetlerinin gittikçe moralleri bozulmaya başlıyordu. Doğrusu bunda haklıydılar da. Çünkü önce köprülerin aşılmazlığına kendilerini inandırmış olanlar plebleri kızıl bayraklarıyla böyle burunlarının hemen ucunda görünce derin bir sarsıntıya düştüler. Sonra bu karşılarındaki gücün -kendilerine söylendiği gibi- ilk ateş barajı önünde darmadağın olmadığını görünce bu kez içten içe kendi kendilerine güvenlerini yitirmeye başladılar. Ne ki çözül-

melerinden söz etmek olanaksızdı. Ve savaş alabildiğine kızgın, alabildiğine öfkeli sürüyordu.

Öğleden sonraki saatlere sarkmaya başlamış olan savaş kesin boyutlara ulaşmaya başlıyordu yavaş yavaş. Güvenlik kuvvetlerinin tel örgülerine, çelikten zincirlerine, ateşten koruganlarına ve mitralyözcü, topçu güçlerine rağmen kentin plebleri bu gücün dörtte birini ele geçirmeyi başarmıştı. Ama öğleden sonraki saatlerde artık daha fazla ilerleyemeyeceklerini anladılar. Öğleden sonra birden yorgun düştüler. Eldeki dörtte bir bölgenin kendilerine neyi kazandıracağını düşündüler. Elde ettikleri savaş ganimetlerine baktılar. Birkaç mitralyöz, dikenli tel örgüler, çelikten zincirler... Kendiliğinden yeni bir eylem komitesi oluşuvermişti aralarında. İlk devrimci görevimi işte burada proletaryanın Perspektif Nevski önünde verdiği savaşım sırasında aldım. Beni bu göreve getirenler daha çok demiryolları tamir atölyeleri işçileriydi. Bu sendikanın Bolşeviklere yakın olduğu öteden beri biliniyordu. Bizim Demiryolcuları Sendikası daha geniş kapsamlı olması ve tüm demiryolu çalışanlarını içermesine karşın menşevik yoldaşların yönetimindeydi. Tamir atölyeleri sendikasında tanıştığımız, konuştuğumuz yoldaşlar vardı. Bugün hemen hemen hepsi St. Petersburg proletaryasının savaşımında onunla, omuz omuza, el eleydi.

Öğleden sonra -sanırım- saat üç sularında proletarya artık gücünün sonuna geldiğini duyarladı. Artık ilerleyemiyordu. Perspektif Nevski'nin önündeki ejderha artık daha ileriye gitmesine olanak vermiyordu. Üzerine yaklaştıkça azgın dişleriyle proleterleri yakalayıp yakalayıp yere vuruyor, paramparça ediyordu. Proletarya açtı. Üşüyordu. Sesi kısılmıştı. Ve de ölüleri sırtındaydı. Yaralılar 25'i günüyle kıyaslanmayacak kadar çoktu. Yaralıları ya arkadaşları sırtlamışlar ya da yaralıların koltuk altlarına girmişlerdi. Bazısını birkaç yoldaş dayanışarak ancak götürebiliyordu. Yenilmeye başlamıştık. Artık daha uzun süreli aralıklarla Nevski'nin önündeki ateş gücüne karşı çıkabiliyorduk. Hem daha uzun sürelerde, hem de daha az sayıda.

Eylem Birliği Komitesi hemen bir toplantı yaptı ve zaman yitirmeden çekilme kararı aldı. Olabildiğince ivedi, olabildiğince güvenli bir biçimde. Komite, toplantısında menşeviklerle sosyalist-devrimcile-

rin derin baskısı altında buldu kendisini. Bir bakıma bunun doğru bir yanı da vardı. Gerek menşevikler, gerekse sosyalist-devrimciler hemen çekilinmesini, köprüler bölgesinin çarcı güçler tarafından tutulma olasılığının söz konusu olduğunu vurguluyordu. Bu varsayım Eylem Birliği Komitesini doğrusu alabildiğine telaşlandırdı. Ve hemen çekilmesi buyruğunu verdi. Çekilme -sanırım- öğleden sonra üç-üç buçuk sularında başladı. Komitenin paniğe kapılmadığını söyleyemem doğrusu; ya biz burada Perspektif Nevski önünde kıyasıya bir savaş verir oyalanırken çarcı güçler köprüler bölgesini ele geçirip bizi arkadan kuşatmışlarsa, işte o zaman tam bir kitle kıyımıyla karşı karşıyayız demektir. Komitedeki bir arkadaş soruyu çok yalın bir biçimde sordu: 'Yoksa tuzağa mı düşürüldük? Bizi buraya çekip, kentin bu yakasında mı imha etmeyi planladılar?' Hiç kimsenin bu soruya olumsuz yanıt verebildiğini anımsamıyorum.

Çekilmeyi olabildiğince çabuklaştırmak için Eylem Birliği Komitesi gerçekten elinden geleni yapıyor. Bu konuda gerçekten gerek sosyalist-devrimcilerden, gerek menşeviklerden alabildiğine yardım görüyor ve biz dörtte biri tarafımızdan ele geçirilmiş bölgelerden ölülerimiz sırtımızda, yaralılarımız omuzlarımızda geri geri çekiliyoruz. Kızıl Koruyucular geri çekilen gücün şimdi en gerisinde düşmandan gelebilecek bir baskına ya da saldırıya karşı ardçı koruma görevini üstlenmiş bulunuyor. Zaman zaman mitralyöz seslerine karışan tüfek sesleri bizim Kızıl Koruyucuların.

Geri çekilişimizde savaş ganimetlerinden yararlanışa benziyen bir yan da vardı. Ne işe yarayacağını bilmediğim zincirler, dikenli tel örgüler, tüfekler, bir takım giysiler... bunun gibi. Proletarya bunu da yüklenmiş öyle geri çekiliyordu. Özellikle ellerinde sürükleye sürükleye götürülen zincirlere baktığımda bunların nasıl parçalanıp yerlerinden söküldüğünü anlamam kolay olmuyordu. Öylesine ağır ve büyüktüler ki, birçoğu taşıyabilmek için zincirleri boyunlarının ardından geçirmiş öyle sürükleye sürükleye götürüyorlardı. Bu durumuyla proletarya zincirlerini sürükleye sürükleye bir an önce köprülere ulaşmak, bir an önce kendini köprülerden kendi yerleşme bölgesi olan Viborg'a atmak için çabalıyan kölelere benziyordu. Kadınlı erkekli proleterler

arabaya koşulu atlar gibi bu zincirlere dolanmışlardı. Enselerinden ve omuz altlarından geçirdikleri zincirleri sürüye sürüye geri çekilen St. Petersburg proletaryası, Sibirya'ya sürgüne gönderilen forsa mahkumları gibiydi. Giderek onlardan daha da mahkum bir durumları vardı. Çünkü bu zincirli kölelerin sırtlarında ölüleri de vardı ve sırtlarında zincirlerinden başka ölülerini de taşıyorlardı.

Ama hepsi de bir an önce köprüler bölgesine varmak ve bir tuzağa düşmemek için zincirlerine, ağır yüklerine karşın son derece disiplin ve kendi kendilerinin denetiminde olduğunca çabuk geri çekilmeye başlamışlardı."

Yarın Bütün Tütün İşçileri Grevi Başlayacak

Nikotiana'nın tütün atölyelerinde tütün yaprağı ayırma işinde çok zor koşullarda çalışır işçiler. Tütün tozları zehirli gaz bulutları gibidir. Veremli tükrüklerini tükürmeyip yutarlar. Yasalar parça başına çalıştırmayı yasaklamıştır, ama işçiler, parça başına çalışır. Zor çalışma koşulları erkeklerin gözünü kara, kızları kavgacı yapmıştır.

Dimitri Dimov, Tütün (11) adlı yapıtında bu savaşımı anlatır.

"Nikotiana genel müdürünün sekreteri, kulağı kirişte, zil sesini bekliyordu. Bugün çok korkuyordu, patron kızacak diye; illerden kötü telgraflar gelmişti. Beş dakikadır telgrafları gözden geçiriyor, hangisini en üste koysam diye düşünüyordu. Sonunda, zil çaldı.

Sekreter, öğretmenin çağırdığı suçlu bir öğrenci gibi odaya adımını attı. İllerden olup bitenlerden kendisi sorumluymuş gibi titriyordu. Genel müdürün yüzünün pek asık olmadığını görünce biraz rahatladı. Patronun yüzünden, hafta sonunu sevgilisiyle geçirmiş bir insanın pazartesi sabahı seçilen canlılığı, hoşnutluğu vardı. Sekreter, ürkerek, masaya yaklaştı. Şu telgraflar olmasaydı.

Genel müdürün yüzü değişiverdi, her zamanki buz gibi yüz oldu. 'Ne haberler var?'

Sekreter, kısık bir sesle, 'Grev!' diye kekeledi. 'İşçiler yeni istekler ileri sürüyorlar ve grev yapacaklarını bildiriyorlar.'

'Grev mi?'

Boris'in yüzü sarardı, sonra kızardı ve hiç beklemediği anda tokat yemiş bir insanın yüzü gibi donuklaştı. Gerçekten de bir tokattı bu haber. Nikotiana'nın başına büyük işler açabilir, Almanların güvenini sarsabilirdi.

Boris, kendini topladıktan sonra, sert bir tavırla, 'Nerede?' diye sordu.

'Her yerde. Bütün şubelerde ve bütün firmalarda. Genel bir grev benziyor.'

'Nedir istekleri?'

'Pek çok. Her şeyden önce bağımsız sendikalar kurmak, Tongacılığın kaldırılması ve gündeliklerin artması.'

Sekreter, telgrafları masaya bırakmış, şefin diyeceklerini bekliyordu korka korka.

Boris, telgrafları okuyup bir yana koyduktan sonra öfkeyle, 'Sersemler!' dedi. 'Çıldırmışlar.'

Sonra, bir sigara yaktı ve başını önüne eğerek birkaç saniye düşündü. İşler nasıl gelebilirdi bu duruma? Şube müdürleri de kafasız heriflerdi, polislerin de tümü yüreksizdi! Başını kaldırdı, öfkeyle. Sekreter, kalem ve bloknot elinde, genel müdürün diyeceklerini stenoyla yetiştirebilecek miyim diye, korkuyla bekledi. Ama Boris, herhangi bir buyruk yazdırmadı, 'Telefonla, Cebel'i bulun bana!' demekle yetindi. Sonra da, Endüstriciler birliği başkanını ve başbakanı arayın!'

Sekreter, odasına koştu. Telefon telleri vınladı, görüşmeler birbirini kovaladı.

Cebel, kumpanyanın sahibi Tütüncüler Birliği'nin de başkanıydı; Emperyal Bar'da sabahlamış olduğundan hâlâ uyanmamıştı. Telefona, kumpanyanın başuzmanı çıktı.

'Neler oluyor, Papasov?'

'Büyük çapta bir hareket karşısındayız, Bay Morev, hiçbirimiz beklemiyorduk.'

'Polis uyumuş olmalı!'

'Gerçekten utandırıcı bir olay.'

'İyi kulak verin, sözlerime! Beni desteklerseniz, grevi hemen bastırmayı üzerime alırım.'

'Elbette destekleriz. Nasıl davranmamızı istersiniz?'

'Yalnızca tam yetki. Bütün tütün tüccarları adına hareket edebilmem için.'

'Patron uyanır uyanmaz herkesi toplantıya çağırmasını söyleyeceğim.'

'Birleşme olabileceğine güveniyor musunuz? Nikotiana'da tütünlerin işlenmesinin gecikmesinde sevinecekler olacaktır.'

'Biliyorum. Bunlar topu topu üç beş çakal. Ne yapmayı tasarlıyorsunuz?'

'Tütün işleyenleri bizden yana kazanıncaya kadar, grev komitesini oyalamak ve yıpratmak. Bunu sağladık mı, işçileri her yandan çevirir, diretiriz. Kıştan aç çıktıklarından uzun süre dayanamazlar.'

'Planınız çok yerinde, Bay Morev.'

Boris telefonu kapadı. Sekreter, Endüstriciler Birliği Başkanını her yerde aradıktan sonra, Gabrovo'da bulabildi. Çabalamaktan ter içinde kalmış olan sekreter, güçlü iki adamın telefonunu bağlayabilmişti. İkisi de çok güçlüydü. Biri Bulgar ordusu üniformalarını dokuyordu fabrikalarında, öteki, Bulgar tütünlerinin üçte birini Almanya'ya satıyordu.

Nikotiana Genel Müdürü, isteğini özel bir incelikle anlattı ve Endüstriciler Birliği Başkanı, büyük bir anlayış gösterdi. Başkan, grevcilerden hiçbirini işe almamaları için bütün birlik üyelerine bir genelge göndereceğine de söz verdi.

Sekreter yine telefona uzandı. Başbakanı arıyordu şimdi. Ancak, başbakan ya devlet işlerinden pek yorgun düşüp bir yerlere dinlenmeye gitmişti, ya da aşırı dinlenmekten bıkıp olağanüstü bir durumla devlet işlerine bakıyordu. Başbakan, hem aşırı tembel, hem de sarayın adamı olarak bilinirdi. Briç masası başında pineklemekten kızarmış uykulu ve şiş şiş bir yüzü vardı. Gevezenin biri, eşsiz bir devlet adamı olduğunu söyleyince pek inanmıştı buna; bütün yabancı devlet temsilcilerine durmamacasma, manevralar çeviriyor, her esen rüzgara göre yön değişitiriyordu. Bundan ötesini memurlarına bırakıyordu. Ne var ki, şu anda hiçbir yerde ele geçirilemiyordu.

Boris, açık kapının eşiğinde durmuş şaşkın şaşkın bakan sekreterine, 'Arayın, her yerde arayın!' dedi. 'onu ille bulmamız gerekiyor.'

Sekreter, büyük bir umutsuzlukla, telefona uzandı yine. Başbakanın yakınlarına, ailesine, müthiş kızıyordu içinden. Diller döküyor, yalvarıp yakarıyor, yeminler ediyordu. Sonunda başbakanın, cumartesi akşamı varlıklı dostlarından birinin çiftlik evine gitmiş ve henüz dönmemiş olduğunu öğrenebildi. Bunu genel müdürüne bildirdi ve buyruk bekleyen bakışlarla dikildi.

Boris Morev, 'Orada arayın!' dedi kısaca.

Başbakanın kısık ve uykulu sesi telefonun öte ucunda duyuldu az sonra ve konuşanın kimliğini öğrenince hemen nazikleşti.

Boris Morev rica etmiyor, istekler ileri sürüyordu. İçişleri Bakanıyla araları iyi değildi şu sıra. Parlamento üyelerinin çoğunluğuna, polis müdürüne, genel iş müfettişine ve önemli tütün merkezlerindeki garnizon komutanlarına gerekli talimat verilmeliydi. Başbakan sık sık, 'Evet, elbette!' diyordu. 'Evet, elbette!' Saray çevrelerine ve varlıklı dostlarına hep böyle davranmaya alışkındı. Bundan ötürüdür ki, İsviçre bankalarında kabarıkça bir hesabı vardı.

Kralın silkip atamayacağı insanlardan olduğuna, sağlam kişiliğini de böylece ortaya koyduğuna inanırdı ayrıca.

Nikotiana'nın Genel Müdürü, telefonu kapadıktan sonra, sekreterine bütün şubeler için bir genelge yazdırmaya başladı. Acımasızlık konusunda bütün ustalığını göstermek ve aç yığınları daha da çıkmaza sokmaktı amacı. Grev patlak verince gelecek işçi temsilcileriyle görüşmeye yanaşmamalarını emrediyordu şube müdürlerine; aralarında kışkırtıcılar bulunduğu ileri sürülecekti. Bundan sonra da 'düzen'i polisçe güvene alınmış toplantılar yaptırılacak, yeni temsilciler seçilecekti. Görüşme yetkilileri, partisizler arasından seçilmeliydi. Genelgede, 'hiç acele edilmemesi', tam tersine, 'beklenmesi,' açık açık belirtiliyordu. Sözün kısası, işçiler meteliklerini yitirinceye kadar oyalanacaktı. Yazı, işçilere karşı 'son derece dürüst davranılması', isteğiyle sona eriyordu. Daha sonra, 'Çok gizli,' kaydıyla bir ikinci yazı daha yazdırdı. Firmaya bağlı, ya da 'milliyetçiliği denenmiş' işçilerin bir bir bulunup yeterince parayla harekete geçirilmesi isteniyordu. Bekçi sayısının üç kat artırılması ve telefon başından hiç ayrılmmaması, hemen polise bildirilmesi ve gerektiğinde asker getirilmesi de yazılıydı. İlk gelecek işçi temsilcileriyle görüşmeye yanaşılmaması ısrarla emrediliyordu.

Boris Morev, birden, 'Kostov nerede?' diye sordu.

'Rila Manastırı'na gitti.'

'Ne zaman?'

'Bu sabah.'

'Grevden söz açmadınız mı ona?'

'Söyledim. Ancak, bir ay izin yapacağını ve hiçbir biçimde rahatsız edilmemesini size söylememi istedi benden. Özür dilerim, ama onun sözlerini olduğu gibi aktarıyorum size.'

'Demek grev yapıyor o da!'

Sekreter, öfkesinden köpürmesini beklediği genel müdürün güldüğünü gördü. Patronun güldüğünü ilk kez görüyordu, üstelik bir başkasının çok haklı olarak öfkeleneceği bir durumda. Bu para babalarının işine akıl ermiyordu! Sekreter, naziklik gereği gülümsedi. Sayın genel müdürün keyfi yerindeydi. Sevgilisinden ötürü böyleydi belki de! Sekreter o kadını bir kere otomobilde görmüştü. Bir milyonerin metresine hiç de benzemiyordu. Güzeldi. Ama boyanmamıştı, takıp takıştırmamıştı. Sade giyinmişti ve genel müdürle görülmekten pek hoşlanmıyor gibiydi.

Boris, 'Mektupları hemen hazırlayın, imzalayayım!' dedi. 'Bekliyorum.'

Boris Morev bir sigara yaktı ve açık pencereden dışarılara baktı. İlkbahardı, nisan sonlarına doğru güneşli bir gündü. Gökyüzü maviydi ve havada leylak kokuları vardı.

Nikotiana Genel Müdürü, Bulgaristan'ın öteki tütün kumpanyalarından da geniş yetkiler aldıktan sonra, iyice düşünülmüş planını uygulamaya geçti.

İllerdeki şube müdürlerinin görüşmelere yanaşmaması üzerine işçiler, işverenlere isteklerini Sofya'da iletmek için bir temsilci kurulu seçtiler. Kurulda on erkek ve iki kadın işçi vardı. Boris Morev onları kabule yanaşmadı ve gelenlerin 'ajan' olduklarını ileri sürdü. Aracılık eden iş müfettişine sendikalarca değil, ama bütün işçilerin yapacağı bir toplantıda seçilecek temsilcilerle görüşebileceğini açıkladı. Sofya'da ucuz bir otelde kalan işçileri dört gün beklettikten sonra bunları ileri sürmüştü. Aracılık etmek isteyen bazı politika adamlarından da ustalık-

la kaçınmış, gizlenmişti. Bu arada, illerdeki şube müdürleri, genel müdürden gelen buyrukları bütün ayrıntılarıyla uygulamışlardı. İşçilerin arasına kışkırtıcı adamlar salmışlardı. Bu gibiler grevi gerekli bulduklarını, ancak komitenin yeni bir seçimle kurulması gerektiğini ileri sürüyorlardı. Dediklerine göre, şimdiki komite, yabancılardan para almakta ve işçilerin sırtından geçinmekteydi. Hem işverenler öyle sanıldığı gibi uzlaşmaz kişiler de değillerdi. Üstelik grevsiz de işçilerle anlaşmaya hazırdılar. Böylece dövüşler ve kan dökülmeler de önlenmiş olurdu. İş müfettişleri bu sözleri doğruluyorlar, Almanya ve İtalya örneklerini ileri sürüyorlardı.

Sıcak mayıs günleri başlamıştı. Yeniden toplantılar yapıldı. Polisin görünüşte iyi davranışlı denetimi altında ve önceden onayladığı konuşmacılar söz aldılar. Uzun çekişmelerden sonra, üçte biri eski üyelerden olan yeni bir komite seçilip Sofya'ya gönderildi. Görmüş geçirmiş bazı işçiler, çok değerli günlerin boşuna harcandığını, işin bırakılmasının, hele tütün işlenmesinin hemen durdurulmasının işverenler için büyük tehlike olduğunu ve yola gelivereceklerini çok iyi biliyorlardı.

Yeni kurul da üç gün bekledi Sofya'da. Nikotiana Genel Müdürü Çam-Koruya'ya, üç günlük bir dinlenme iznine gitmişti. Sonunda dönünce, işçiler beklemedikleri bir durumda karşılaştılar yine.

Toplantı, geniş iş müfettişliği yapısında oldu. Altı temsilci arasında, Blaşe de vardı. Çekingen, ama iş müfettişinin inceliklerinden hep hoşlanmış olarak oturdular masaya. Eski ama temiz ve iyi ütülenmiş giysilerinden tütün kokusu çıkmamıştı. Bir ikisi ucuz boyunbağları bile takmıştı.

Nikotiana Genel Müdürü, kuru ve soğuk bir tavırla, öteki tütün firmalarından aldığı yetkiyi de belirterek söze başladı.

Önce, Tongadan söz açtı. Bunun ulusal bir ekonomi sorunu olduğunu ileri sürdü. Bundan vazgeçilemezdi. Bundan böyle Tongasız ne alıcı bulunabilecekti, ne iş olacaktı. Bundan ötürüdür ki, Tonga konusunda hiçbir istek ileri sürülmemeliydi.

İş müfettişi, önündeki bloknota kurşunkalemiyle bir yelkenli çiziktiriyor ve başıyla doğruluyordu genel müdürü. Almanya'da hukuk

öğrenimi yapmış yakışıklı bir gençti. Sağlık taşan bir yüzü ve ipek gibi yumuşacık, kapkara saçları vardı. İlk bakışta bir tenis şampiyonu, ya da ticaret ataşesi sanılırdı.

Blaşe, birden, 'Tonga yüzünden açıkta kalan işçiler ne olacak?' diye sordu.

Genel müdür, yakınlık duymayan bir davranışla, 'Onları devlet düşünecek,' dedi. 'Firmaları ilgilendirmez bu iş.'

Blaşe: 'Ne yaptı devlet bu konuda şimdiye kadar?' diye sordu.

Gözlerinde acı ve alaycı bir parıltı ve sesinde kafa tutan bir hal vardı. Blaşe'nin bu görüşmelerden bir sonuç beklemediğini hepsi anlamıştı.

İş müfettişi, somurtarak, 'Ne demek istiyorsun?' diye homurdandı.

Genel müdür işçilerin öteki isteklerine geçti. Kendi başlarına buyruk olmak, örgütlenmek, onların kendi bileceği bir işti. Firmaları ilgilendirmezdi. Bunları, işçiler politikayla uğraşıp durumu daha da zorlaştırıyorlar gibisinden ve önemsemez görünerek söylüyordu. Daha sonra, gündeliklerin yükseltilmesiyle ilgili isteği, ayrıntılarıyla ele aldı. Yüzde yirmiydi istek. Tütün piyasasında buhran patlak vermesinin nedenlerini ve firmaların ekicileri korumak için yiğitçe katlandığı güçlükleri ve şu sıra nasıl zor bir durumda bulunduklarını bir bir anlattı. Çantasından çıkardığı bir tomar kağıtla, istatistik sayıları da okuyarak sözlerini belgeledi.

Bir sessizlik oldu. Askeri bandonun çaldığı ezgiler duyuldu dışarıdan. İşçi temsilleri, genel müdürün şık giysilerini süzdüler; binlerce tütün işçisi yarı aç gezerken, bu adam nasıl böyle giyinebilir gibilerinden. Sofya'nın en güzel semtindeki villasının değeri milyonlarca levaydı. Çam-Koruya'da ve Varna'da köşkleri, son model bir Amerikan otomobili vardı. Öteki tütün krallarını, çok yüksek aylıklar alan uzmanları ve müdürleri de düşündüler.

Bu arada, genel müdür, umursamazlıklarını daha da aşırılaştırarak, sözlerini sürdürdü: 'Gündeliklerinizin yüzde yirmi arttırılmasını istiyorsunuz!'

İşçi temsilcilerini buz gibi bakışlarla bir süzdü, duygunun bu konularda yeri olmadığını göstermek istercesine, 'Firmaların bu yüzde yirmiyi nerden sağlayacağını hiç düşündünüz mü? Dış pazarlarda en iyi

alıcılarımızı kaybettik, yükün bütün ağırlığını omuzlarımıza aldık. Yüksek vergiler ödüyoruz. Yeni makineler için bunca gideri göze alıyoruz. Sağlık kurullarını daha iyi bir duruma sokuyoruz, hastalık ve kaza sigortalarınıza para ödüyoruz.' Durdu ve onları şöyle bir süzdü. 'Sizlerden daha iyi yaşadığımız doğru. Ama karşılığında daha tedirgin ve daha tasalı bir yaşam sürüyoruz. Sizler pek pek bir kişinin karnını doyurmayı düşünmektesiniz, biz ise dört bin tütün işçisini açlıktan nasıl kurtaralım diye kafa yoruyoruz. Bir bakıma, sizlerin karılarınızı ve çocuklarınızı biz sizden daha çok düşünüyoruz. Çünkü sizler, gündeliklerinizi yükseltip firmaları batırmak peşindesiniz.'

Genel müdür sustu ve daha geniş ölçüde belgeler arandı. İş müfettişi bu arada yelkenli resmini bitirmiş, bir tenis raketine başlamıştı. Grev, gündeliklerinin yüzde beş artırılmasıyla önlenebilirse, işverenlerin vereceği ödeneklerle, yaz tatilini Varna'da geçirebilecekti, varlıklı kişiler gibi. Hiç söze karışmadan susması, Genel Müdürün söyledikleriyle tam bir görüş birliği içinde olduğunu ortaya koyuyordu. Sonra, önceden kararlaştırıldığı gibi, yüzde on gündelik arttırılmasını ileri sürecek ve en sonunda, işçiler aşırı direnir de tütün stoklarının bozulması tehlikesi belirirse, yüzde üçle beş arasında uyuşulacaktı. Ancak bu da, görüşmelerin ikinci, ya da üçüncü günü yapılacaktı. Komiteye katılan sosyal demokratlar ve partisiz işçiler, susuyordu. Genel müdüre karşı çıkıp da komünistlikle suçlanmak istemiyorlar, yüzde on artırımla grevin önlenmesini yürekten diliyorlardı.

Yalnızca Blaşe, konuşmak yürekliliğini gösterebildi ve öfkeli bir davranışla, 'Sanırım, sizin ve bizlerin tasaları arasında oldukça büyük bir başkalık var!' diye başladı. 'Bunu böyle bilin ve bizi budala yerine koymayın!'

Genel müdür, bir an durakladıktan sonra, 'Ne gibi?' diye kekeledi. 'Ne demek istiyorsunuz?'

'Böylesine akılsız olmadığımızı söylemek istedim yalnızca. Tütün alışverişleri kötüleseydi, paralarınızı hemen daha başka işlere yatırırdınız. Bizleri gerçekten düşünseydiniz, çocuklarımız verem olmaz, bizler de greve kalkışmazdık. Az önce söylediklerinizi doğru değil.'

Genel müdür öfkeyle, 'Kışkırtıcılıklarınızı sürdürüyorsunuz, demek?' diye haykırdı. Yüzü kıpkırmızı olmuştu. Şakaklarında ok gibi damarlar ortaya çıkmıştı, yumruğunu masaya vurdu. 'Sus diyorum sana!'

'Susmak için hiçbir neden yok. Görüşmek için geldik buraya.'

'Orası öyle. Ama sen baltalıyorsun.'

'Ben yalnızca sizin yanlış sözlerinizi yanıtladım.'

İş müfettişi, sert bir çıkış yaptı: 'Sus diyorum sana.'

Yine bir sessizlik oldu. Görüşmelerin çıkmaza girdiğini hepsi anlamıştı.

Genel müdür, soğukkanlı ve kuru sesiyle yine başladı: 'Depolar sizin değil, kumpanyaların malı. Gündelikleri de bizler biçeriz. Buna karşılık sizler de dilediğiniz yerde çalışmakta özgürsünüz. Tek kuruş fazla ödeyemeyiz. İşinize gelmezse, gidebilirsiniz. Sersemliklerinizle daha fazla oyalamayın beni!'

Sonra, genel müfettişe döndü ve üst perdeden bir tavırla, 'Toplantı sona ermiştir,' dedi.

Yine bir sessizlik oldu. Nikotiana'nın Genel Müdürü, kağıtlarını çantasına yerleştirdi. İşçi temsilcileri birbirlerine şaşkın ve umutsuz baktıktan sonra, Blaşe'yi bir süzdüler.

Blaşe, 'Bay müfettiş!' dedi yüksek sesle. 'Yarın Bulgaristan'ın bütün tütün işçileri greve başlayacak.''

Küflü Ekmekler

Orhan Kemal, Bereketli Topraklar Üzerinde (12) adlı yapıtında Çukurova'ya çalışmak için gelen köylü-işçileri anlatır.

Romandan ırgatların durumunu anlatan bir bölüm, *"Irgatlar yarma pilavı karavanalarının başına geçtiler. İştahlı bir ağız şapırtısıdır başladı. Konuşulmuyordu. Ellerde tahta kaşıklar, gözler karavanada, sıcağa, yorgunluğa boş verilmiş, yeniyor, habire yeniyor, döke saça yeniyordu. Ekmekler kuru, küflü, hatta kurtlu; yarma pilavı yağlı, yağsız... vız geliyor, karınları daha, daha çok doyurmaya bakılıyordu."*

Irgatlar arasında bir tek Zeynel başkaldırır. Irgatbaşı Zeynel için şöyle düşünür, *"Güttüğüm domuzun huyunu bilmem mi? İtoğluit, hem de o cahil ırgatların yanında atar tutar ki, heriflerin gözleri açılsın."*

Bir de Şamdin vardır. Zeynel'in arkadaşı. İkisine de yol verilmelidir. Ama işten atılma önerisi ağadan gelmelidir. Irgatbaşı durumu ağaya anlatır. "iki tane muzır vardır." Şamdin ile Zeynel.

Irgatbaşı, ağanın onayını alır, ikisini de işten atar. Zeynel, bir oyunla işten atılmasını yediremez. Şamdin'le birlikte, gece yarısı tarlaya giderler. Şamdin'e saklandıkları hendekte beklemesini söyler. Şamdin de gelmek ister. Zeynel önler Şamdin'i. Arkadaşının boynuna sarılır, kıllı yanaklarından öper.

"-Dediğimi tut kurban. Onların sekseninden bir mezelik yürek çıkmaz, korkma. Onların bir taburunu kör bir bıçakla önüne katar sürer insan...

Şamdin karşılık vermedi.

Zeynel aysız göğün altında heybetli yükselen patoza doğru emekleye emekleye gitti. Alabildiğine hınçlıydı. İşine son verilişinden çok, aldatılışına içerlemişti. Evet aldatılmıştı. Çünkü ırgatbaşıya ne zaman gideceklerini sormuş, 'Akşamüstü' karşılığını almıştı. Meğer yalanmış. Sırf Zeynel'le Şamdin'i atlatmak içinmiş. Sabahleyin, şafakla birlikte çekip gitmişlerdi.

Irgatbaşı'nın ne 'orospu kasığında yatmış olduğunu' bilmez değildi. Kızlarının kerhanede orospuluk yapmasına göz yuman bir babaydı o. Kalleş, haksız, rezil... Hepsi neyse, demek artık Zeynel'den de çekinmesi kalmamıştı?

Patozun yanında durdu. Görünürlerde bekçi falan yoktu. Yıldız ışığıyla alacalanmış çevreyi uzun uzun gözden geçirdi. Tuhaf bir koku çalınmıştı burnuna. Güneşte sasımış kan kokusu... Üzerinde durmadı. Irgatbaşının cibinliğini aradı, her zamanki yerinde gerili değildi. Çevrede aradı, görünürlerde yoktu. 'Allah Allah' diye geçirdi, '... Yoksa başma geleceği bildi de kaçtı mı? Kaçmaz kaçmaya amma, nereye gitti? Saklandı maklandı mı?'

Canı sıkılmıştı ırgatbaşı'nın olmayışına. Bu gece bulmalıydı onu... Bulmazsa kendi kendini yerdi öfkesinden. Mutlaka bulmalıydı!

Karnı üzerinde sürünerek ırgatların arasında dolaştı. Sivrisinekler vınıltılarla dolanıyordu. Irgatlar, yorgun, halsiz, bitkin ırgatlar, biçilmiş tarlaya her zamanki gibi serilmiş, horlaya inleye uyuyorlardı.

Zeynel ırgatbaşını bulamadı. Arasa bile bulamayacağını anlıyordu. Bir ara, uzaklardan, taa uzaklardan gelen bir motor sesine dikkat et-

ti. Kulak verdi. Tamam, yaklaşmakta olan bir motör. İlkin sesin geldiği yanı kestiremediyse de, çevreyi gözleriyle kolaçan etti. Hafif bir ışık karanlıkları yalayıp geçti. Işık, şehrin bulunduğu yönde belirip yitmişti. Gözlerini o yana dikti. Otomobil, ya da motosiklet ışığı olabilirdi.

İyi ama sasımış bu kan kokusu?

Motör sesi yaklaşıyordu. Daha dikkatle dinleyince tek değil, birkaç motörün çıkardığı bir ses kalabalığı olduğunu anladı. Kan kokusu, ırgatbaşının bulunmayışı, gecenin bu saatinde yaklaşan motörlü taşıtlar...

Yoksa bir cinayet mi olmuştu?

Şehirden yana yeniden baktı. Evet, evet, motörlü taşıtlar. Sakin geceyi motör sesleriyle parçalayarak gelmekteydiler. Projektörlerinin ışıkları iyiden iyiye belli olmuştu.

Telaşlandı. Patozun bu yanına heyecanla geçti. Dizleri üzerine kalktı... İyi ama, ne yapması gerekiyordu? Irgatbaşını bulamadığına göre... Bir şey, bir şeyler yapmalı, eli boş dönmemeliydi! Peki, ama bu kan kokusu? Dizleri üzerinde hızla patoza yaklaştı. Kan kokusu daha arttı. Az daha. Biraz daha. Durdu. Patozun karanlığında, üzeri örtülü gibi, biri mi yatıyordu? Uzandı. Yokladı eliyle. Tamam. Çulun ucunu kaldırınca kan kokusu her zamandan çok daha iğrenç, içini bulandırdı, yere tükürdü. Kimdi acaba? Bıçaklanmış mıydı? Çulun ucunu yeniden örttü. Belki de bıçaklanmıştı. Bıçaklandığına göre. Öyle ya, yaklaşmakta olan motörlü araçlarda candarmalar olabilirdi!

Birden kafasında bir şimşek. Sakın bir iş kazası filan olmasın? Aklına yatıverdi. Tamam, iş kazası. İş kazası olmuş, candarma işe elkoymak için harekete geçmişti. Bir tarihte Ceyhan taraflarındaki bir harmanda bir koltukçu patozun ağzından yanlamıştı da, sağ kolu omzuna kadar makinenin bıçakları arasında...

Tam bu sırada bir projektörün güçlü ışığı tarlayı yalayıp geçti. Döndü, döndü, hemen hemen birkaç yüz metreye kadar yaklaşmışlardı. Candarmalar geliyorlardı. Demek ırgatbaşı, iş kazasını haber vermek için, ustayla filan şehre gitmişti. Geliyorlardı şimdi. Eli boş dönmeyeceğine göre, bir şeyler yapmalıydı. Şöyle hıncını alabileceği, yüreğini soğutacağı bir şeyler.

Aklına bir fikir geldi birden. Tamam. Geçirecek vakti yoktu. Motörler daha yaklaşmışlardı. Harmana doğru soğukkanlı, kapkara bir gölge gibi, toprak üzerinde kaydı. Kibritini çıkarıp çaktı. Çok geçmeden harmanda turuncuya çalan sarı bir alev parlayıp geçti. Ardından daha güçlü, kızıl bir alev sütunu. Sonra devamlı, telaşlı alevler geceyi doldurdu. Kuru saplar iştahla, çatırdıyarak yanıyor, yıldızların ışığı körleniyordu. Derken aynı ürkek alevlerle ikinci harman da çatırdıyla yanmaya başladı. Şimdi iki harman iki yanardağ, ağzı gibi al, turuncu, sarı alevlerle çatır çatır yanıyorlardı. Geceyi allara, sarılara, turunculara bulayan yangınların titrek ışığında telaşlı gölgeler sağa sola kaçışmaya başladılar. Irgatlar şaşkınlık içinde koşuşuyorlardı.

Sıcak geceyi boğucu bir duman kaplamıştı. Boğuk, aksırıklı, telaşlı seslerle bağrışıp duruyorlardı.

-Patozu patozu!

-Usta patozu çek!

-Patoza ateş sıçrayacak!

-Nezir, Veli, Üzeyir!!!

-Çabuk su varillerini getirin!

-Vay başıma gelenler, vay dertli başım vay!

-Sıçarım başına ulan, ibne!

-...”

Arkadaşız Diye Düşünmüştü

Yıl 1944. Yer İstanbul. İkinci Paylaşım Savaşı. Bir hava saldırısına karşı İstanbul, geceleri karartılmaktadır. Bu süreçte Mustafa Ural'ın şiir kitabı Sınıf toplatılmıştır, kendisiyle ilgili tutuklama kararı verilmiştir.

Mustafa Ural ciğerlerinden rahatsızdır. Bunun yanı sıra poliste işkence görme olasılığı vardır. Geceleri şurda burda kalır. Bir gün Yeşilköy'de Oto Bölüğü'nde yedek subaylığını yapan İlhan düşer aklına.

İlhan'la Eğitim Enstitüsü'nden arkadaştırlar. İlhan, Ural'ın Aksaray'daki evine de uğramaktadır izin günlerinde. Gelişinde asker tayını da getirmektedir.

Mustafa Ural bu düşüncelerle Yeşilköy'e gider. İlhan yedeksubay olduğu için, polisin kuşkulanma olasılığı azdır...

Oto Bölüğü, istasyondan uzaktadır. Para harcamamak için yürüyerek gider.

Rıfat Ilgaz, Karartma Geceleri'nde (13) bakın nasıl yansıtır sınıf çatışkısını.

"Askerler Mustafa'yı yalnız bırakıp yan yana yürüyüşlerine koyulmuşlardı. Posta eri, tel kafesli kapının ötesinde kaputunun yakasını kaldırmış dikiliyordu. Kapı nöbetçisi üşüyen ayaklarını kızıştırmak için postallarını yere vura vura gidip geliyordu.

Neden sonra kapı açıldı. İlhan, Çörçil dedikleri subay postallarını sürte sürte sokuldu yanına:

'Hayrola!' dedi, anlamlı anlamlı.

'Bir geceliğine sana konuk geldim!'

'Şükran'la kavga mı ettin yoksa?'

'De ki kavga ettim.'

'Olmaz!' dedi, 'Bilmeliyim.'

'Çok mu gerekli bilmen!'

'İyi olmaz mı öğrenirsem?'

Gülerek yanıtladı Mustafa:

'Barıştırman için ricada bulunacak değilim.'

İlhan koluna girdi, dostça bir sokuluş değildi bu. Yeşilköy'e doğru çekiştiriyordu onu. Bir süre yürüdüler.

'Kitabının toplandığını biliyorum' dedi, 'Belki de bugün tutuklanman için savcılık bir tutuklama tezkeresi de kesmiştir.'

Hiç sesini çıkarmıyordu.

'Öyle değil mi?' diye üsteledi.

'Evet, öyle!'

'Hiç iyi etmedin bana geldiğine. Biliyorsun ki ben her şeyden önce bir askerim.'

'Ben her şeyden önce bir arkadaşız diye düşünmüştüm.'

'Eğer para isteyeceksen hemen söyleyeyim ki aylık alamadık, bir bordro karışıklığı yüzünden.'

'Param var. Para istemiyorum.'

'Hatta bu akşam sen gelmeseydin, karavana yiyecektim erlerle.'

'Korkma, ikimize yetecek kadar param var, bu akşam için. Eğer canın çekerse biraz da içeriz!'

Bir süre konuşmadan yürüdüler. Kestirmeden çarşı içine çıkıvermişlerdi.

'Tanıdığım bir köfteci var,' diye çekti kolundan Mustafa'yı, 'Veresiye de yiyebiliriz gerekirse.'

Yolun sağındaki bir tütüncüye girdi. Küçkü bir şişe ile çıktı dışarı.

'Şarap!' dedi, 'Köfte ile iyi gider.'

Keyfi kaçıvermişti. Değil içmek, canı yemek bile istemiyordu, Mustafa'nın.

'Karnen var mı?' diye sordu İlhan, masaya oturunca.

'Alamadım yanıma, aceleden.' dedi.

'Neydi acelen?'

'Daha doğrusu eve uğramadım.'

'Şükran merak etmez mi?'

'Etmez. Gördüm kendisini.'

'Bana geleceğini de mi söyledin?'

'Hayır!' dedi, 'Sana geleceğimi söylemedim.'

'Hele ki onu düşünebilmişsin!'

Önce kendi bardağını doldurdu. Bu davranışını doğru bulmamış olacaktı ki, dolu bardağı Mustafa'nın önüne sürdü. Onun önünden aldığını da doldurdu.

'Haydi içelim!' diye kaldırdı.

'İçelim!'

Boş mideye yarım bardak şarabı dikti İlhan'a uyarak. Köfteci ızgaradaki hazır köftelerden bir iki tanesini hemen yetiştirmişti.

Vitrinde bir kayık tabağı içinde fasulye vardı.

'İki de piyaz!' dedi Mustafa...

'Sen bir piyaz getir, yetişir, Hamdi Usta!'

Cebinden çıkardığı koçandan günün karnesini koparıp verdi, köfteciye. İster istemez iki yüz elli gram ekmekle iki kişi yetineceklerdi. Bir cömertlik etseydi, yarının karnesini de verir, bir bu kadar ekmek daha getirtebilirdi. Hiç oralı olmamıştı. Yemeğin kısa kesilmesini isteyen bir tutumu vardı.

Hamdi Usta birer ikişer, köfteleri taşıyordu masaya sıcak sıcak... Yandaki masada tuttukları balığı pişirten balıkçılar oturuyordu. Burcu burcu bir balık kokusu kalkıyordu masalarından, soğan kokusuyla karışık. Günlük işlerinden hoşnut görünüyorlar, köftecinin pişirip getirdiği istavritleri elleriyle atıştırıyorlardı.

Son köftelerini bardağın dibindeki şaraba denk getirtmişti iki eski arkadaş.

'Bir dakika!' dedi Mustafa, 'Şimdi geliyorum!'

Çıktı dükkandan, az önce İlhan'ın girdiği tütüncüye girdi, şarabın markasını söyledikten sonra:

'Bir şişe!' dedi. Sardırmadan aldı eline.

İlhan sigarasını çekiştirerek onu bekliyordu:

'Ne o!' dedi, 'Şarap mı aldın?'

'Köfte ile güzel gidiyor da...'

'Ben içmem artık!' dedi, 'Bu gece bölüğe döneceğim.'

'O da neden?' diye sordu Mustafa.

'Bir nöbetçi arkadaşın nöbetini alacağım da.'

Alınmıştı ama, önemsemez görünüyordu.

'Nasıl olsa bulaştırdın ağzını!' dedi, 'Ha bir bardak fazla, ha bir bardak eksik!'

Bardağına koyduğu şarabı direnmeden içti. Mustafa:

'Hamdi Usta!' diye seslendi, 'Sen bize sıcak sıcak ikişer köfte daha getir!'

Gelen köftelerle birlikte, yapıştılar bardaklarına:

'Haydi!' dedi, Mustafa, 'İyi günlere!'

Kuşkuyla gözlerinin içine baktı İlhan:

'Sağlığa!' dedi. 'Sahi, nasıl sağlık durumun? Raporun süresi dolmuş olacak bugünlerde?'

'Evet!' dedi. 'Yenisi aldım. Nisanın haftasına kadar raporluyum.'

'Evinde dinlenecek yerde... Ordan oraya koş, bundan sonra...'

'Ben yatalak değilim ki... Durumum elverse de şu köftelerle her akşam iki bardak şarap içebilsem...'

'Her akşam şarap içmeni tavsiye etmem ama, rahatça evinde kalabilirdin!'

'Biliyorsun, bu yıl kurduk evi. Karım Silvan'daydı, ben Gedikpaşa pansiyonlarında... iki yıldır onu İstanbul'a aldırabilmek için ne kadar uğraştım.'

'Sen onun yanına gitseydin daha kolay olmaz mıydı!'

Güldü Mustafa:

'Milli Eğitim Bakanı gibi konuşuyorsun.' dedi.

'Orası da yurdun bir parçası değil mi?'

'Bakan da böyle söylediydi bana. Seni Silvan'a vereyim dediydi. Peki, dedim, İstanbul'a kimleri vereceksiniz? Daha itibarlıları değil mi? Hasta olduğum için beni İstanbul'a gönderen siz değil misiniz? Bununla birlikte İlhan'cığım herkes üzerine düşen görevi yapmayı göze alsa ben de kalkar giderim Silvan'a. Kendi isteğimle oraya bir atandım mı, en kısa zamanda giderdim doktorsuzluktan. İstanbul'a bir raporla geldiğime göre, neden hakkım olan bir şeyi başkalarına peşkeş çekeyim. Sanatoryum var mı Silvan'da? Gerektiği zaman gidip bir röntgenden geçebilir miyim?'

'Sanatta toplumcu... Öğretmenlikte günün adamı... Nasıl uzlaştırıyorsun ikisini?'

Mustafa düşünüyordu. Doğru muydu söyledikleri?

Gerçekten öğretmenlikte bir çıkarcı mıydı? Sanatta, dediği gibi bir toplumcu sayabilirler miydi kendini? Bu görüşünü daha yerli yerine oturtmamıştı ki. Daha doğrusu hiçbir şeye karar verip uygulamaya geçememişti. Edebiyat öğretmeni çıktığı gün hastalanmış, sanatoryuma girmişti. Nasıl kendiliğinden hasta olmuşsa, solcu şairliği de kendiliğinden başlamıştı. Böyle olmayı düşünmemişti hiç. Kendi bunalımlarını, toplumun sıkıntılarını yazıyordu. Bu yüzden yazdıklarına toplumcu şiirler diyorlar, daha da ileri giderek onu solculukla suçluyorlardı. Bir tutuklama kağıdı bile çıkmıştı bu şiirler yüzünden. Hesap vermesini istiyorlardı kendisinden. Düşünüp kaldığını görünce:

'Ben senin yerinde olsaydım...' diye başladı İlhan, 'Kalkar tıpış tıpış savcılığa giderdim.'

'Daha önce Birinci Şube'ye...'

'Aynı kapıya çıkar.'

'Aynı kapıya çıkmaz, ayrı ayrı kapılara çıkar. Özgürlük içinde yaşayan bir ülkenin şairi olarak yazdıklarımdan kuşkulandılar mı kendimi savunmak için aydınca bir hesaplaşma olurdu mahkemeye çıkışım. Toplum karşısında açık açık bir hesap verme olurdu. Gördüğüm tepki, bana öğretirdi yazdıklarımın anlamını, sanatçı olarak görürdüm şiirimin başarısını, ya da yerine oturmadığını. Bugün beni çağıranlar

bana bu olanakları vermemek için çağrıda bulunmuyorlar ki. Başımı ezmeye karar vermişler. İbret olsun diye. İşkencelere ne kadar geç katılırsam onların utkularını o kadar geciktirmiş olacağım. Şu halimde bile kendime güvenim artacak.'

'Ya bu gecikme onların hıncını körüklerse?'

'Evet!' dedi, 'Onların hıncı ortada. Bir kızgınlık... Bu öfke adalet örgütünün kızgınlığı mı? Yok, hiç sanmıyorum. Bu hınç karşı olduğum bir kişilerin, bir sınıfın hıncı! Demek ki ben bir bakıma onları kızdıracak kadar başarılı olmuşum sanatımda. Onlar, yaşama olanaklarını kimden, kimin sırtından sağlar? Ben böyle düşünmesem bile, onlar öyle düşünüyorlar demektir, beni tutuklamak istediklerine bakılırsa...'

'Kaçmakla onların hıncından kurtulamazsın ki, bir an önce gidip...'

'Bir an önce gidip kendi sağlığıma kıymalarını dilemeliyim, öyle mi? Doktor daha iki üç gün önce beni muayene etti, yeni filmimi gözden geçirdi. Okula gitmemi bile doğru bulmadı. Sen tutup zindana gönderiyorsun!'

'Benim bildiğim, gitmenin doğru olacağı... Bu belki kendi zararına olacak ama... Başkalarına yararlı olacağını da yadsıyamazsın! Bir şiirinde şöyle dememiş miydin:

Bilsem ki kimsenin parmağı yok
Bu sürüp giden işkencede,
Kılım bile kıpırdamadan bir sabah
Çekerdim darağacına kendimi
Bilsem ki suç bende!
Öyle dersin de, kendi kılına bile dokunamazsın!'

'Bilsem suçun bende olduğunu...'

'Bil, birazı da sende!'

'Suçlaması kolay, sen bir aydın olarak...'

'Bırak beni! Konu sensin şimdi. Hem bir sınıfı tümüyle suçladığın yetmiyor mu? Bu suçlama ile bir de sanat yapıldığını ileri sürüyorsun! Suçlama, hiçbir zaman şiir olmaz!'

'Bir gün gelecek suçlamalardan başka konularda da şiir aranacak. Ama henüz böyle toplumlar yok. Sorunlarım, bütün sorunlarını

çözümlemiş toplumlar henüz yok! Sanatçı hangi toplumda olursa olsun bu sorunları bulup çıkarmakla görevli kişidir. Ben de her görevli gibi topluma hesap vermek zorundayım. Gerekirse suçlayarak."

"İster hesap ver, ister verme! Bence önemli yanı başkalarına zararlı olmaman diyorum. Savcılık tutuklanman için emir verdi vereli seninle konuşmak, şurda oturup içmek bile suç. Bırak yararlı olmayı, artık en yakınlarına bile zararlı bir kişisin sen!'

'Kalkalım istersen! Seni daha da suçlu durumda tutmak istemem. Eğer benim, bu memlekette birine hesap vermem gerekirse sıra sana çook sonra gelecektir.'

'Dilimin döndüğü kadar anlatmak istediğim, suçumun karşılığı ne ise yasalara göre, bu cezayı tek başına çekmen gerektiği... / Buna ne çocuğunu, ne karını, hatta ne arkadaşlarını ortak etmeye hakkın yok!'

'Ne de seni!'

'Doğru, ne de beni! Şimdi buradan çıkınca seni istasyona kadar götüreceğim, biner gidersin, doğru nöbetçi savcıya!'

Ters ters baktım yüzüne:

'Elinle götürüp teslim etsen daha iyi olmaz mı?'

'Başkalarının iyiliği için onu da yaparım gerekirse...'

'Bu kadar insancıl olduğunu bilmezdim! Seni fazla zahmete sokmak istemem. Bak, Hamdi Usta!'

Yanlarındaki masada balıkçılar bir kayık tabağına yatırdıkları lüferi didikleyip duruyorlardı, itişe kakışa. Gürültülerinden duyuramamıştı seslenişini. Elini kaldırıp bir daha seslendi Mustafa:

'Hamdi Usta! Bakar mısın?'

'Buyur Bey'im!'

'Hesap!'

'Şimdi Bey'im!'

Ocaklığın içindeki kör lambanın altında bir şeyler yazıp çizmeye başladı. Bu kör lambadan çıkan ışıkların sanki sokağa sızma tehlikesi varmış gibi, dükkanın tek penceresi, boyama bir Amerikan beziyle sıkı sıkı perdelenmişti.

Hamdi Usta, yazılı olarak hesabın içinden çıkamayacağını anlayınca, ortalama bir kuruşlandırma yaptı, gelip kulağına söyledi çekine

çekine. Oysa Mustafa'nın sandığından da düşük bir hesaptı bu. Beş lirayı geçmiyordu çünkü.

İlhan, bu hesaplaşmadan uzak kalmak için sigara paketini, meşin tabakasına istif ediyordu. Hesap işinin bittiğini görünce:

'Kalkalım!' dedi.

Saatine şöyle uydurmadan bir göz attıktan sonra:

'Seni istasyona da götüremeyeceğim!' dedi, 'Çok geç kaldım.'

Dışarı çıkar çıkmaz uzattı elini:

'Haydi iyi geceler!'

'İyi geceler!'

Gösterdiği ilgisizlik kendisini de rahatsız etmiş olacaktı:

'Bununla beraber...' dedi, 'Ben hafta sonunda sizin eve bir uğrarım. Bir tayın artırabilirsem bırakırım.'

'Hiç zahmet etme!' dedi, Mustafa, 'Evde bulunmayacağıma göre hiç gereği kalmayacak. Üstelik karnemi de onlara bıraktım.'

'Güle güle! Seni istasyona kadar götürmek isterdim! Hem geç kalacağım, hem de... İstasyonda çeşitli kişilerle karşılaşmak hiç hoşuma gitmez.'

'Haydi hoşça kal! Seni bundan sonra hiç rahatsız etmeyeceğim. Hapisten çıktıktan sonra bile.'

İstasyona doğru yürüdü ama, bilet gişesinin önünden döndü. Onu korkutan trenin kalabalığı değil, tam tersine adamsızlığı olmuştu. Paltosunun yakasını kaldırdı vurdu havaalanı yolundan Londra asfaltına."

"Vurmadılar mı" dedim

Kemal Bekir, 1 Mayıs'ta Bir İşçi (14) adlı öyküsünde sınıf çatışkısını anlatır. Taksim'de kutlanan 1 Mayıs Bayramı'nın sonunda, yıldırı yaratmak amacıyla havaya ateş açılmış, çıkan kargaşada 38 kişi ölmüştür.

"'Az önce geldi baban da.'

'Osman da geldi mi?' dedi kız. 'Halim'anım teyzeyle Hasan amca meraktalar.'

'Ben'nen değildi Osman.'

Kadın, Osman'ın daha dönmediğini öğrenince, bağrına basmak gereğini duydu oğlunu. Ama kocası dizginliyor, sokulamadı. Anasının bakışları soruyor sanki oğlana.

'Sözle anlatılmaz,' dedi Cengiz. 'Sanki savaş alanı... Biz tam ortaydık. Sonuna doğru, DİSK başkanı söylevine başlamadan az önce birkaç arkadaşla uzaklaştım. Biri acıktım, dedi, ben de bir susamıştım ki... Eğer sonuna kadar orda olsaydık...'

Babasının sinirli kıpırdayışını gördü, bir şeye yoramadı. Adam dikine dikine, burgu gibi bakıyor öyle. Kadın, gergin havayı dağıtmak istedi:

'Neyse, geç şöyle, otur şimdi.'

Karısının sorduğu sorular kulağında adamın. Birden iğneler gibi sordu, o da:

'Eee?' dedi oğluna.

Cengiz'in ürkekliği, geride bıraktığı korkusu şaşkın bakışında, dağınık saçlarında, alnının parlayışında sanki. Bir karşılık verecek ama, tepkisi ne olur babasının? Bunu sezdi kadın:

'Neyse, neyse...' dedi. 'Biz sofrayı kuralım, kızım.'

Adamın bakışları hâlâ saplantılı:

'Eee?'

Şaşkınlığı yok oldu Cengiz'in, anlatacak. Gözlerinde bir gülümseme ki, babasına kahkaha gibi geliyor.

'Eğer orda olsaydık,' dedi Cengiz, 'yandıktı. Tam iki ateş hattının kesiştiği nokta...'

Dudakları oynadı adamın: 'Hıh!' Kız boş boş bakınıyor, ana tedirgin, oğlan ensesini kaşıyor, şaşkın. Babası neden öyle alaycı, anlayamıyor? Girer girmez sezdiği o öfkesi üstünde yine, ama kötü alaycı. Hemen patlayıverecek bir kahkahanın eşiğinde sanki. 'Bizim oğlan askerliğini de yapmadı' diye aklından geçiriyor adam oysa. 'Nerden de biliyor böyle askerce deyimleri? Bir sivri akıllıdan duymuştur bugün, olaydan sonra. İki ateş hattının kesiştiği noktaymış! Üç beş dakika önce ayrılmasaymış, delik deşik edilecekmiş olduğu yerde. Ölümle kalım arasında, bıçak sırtında. Aman, ne kahramanlık, ne yiğitlik!' Düşündü de söyleyemedi bunları. Yalnız dedi ki:

'Kaç kişi ölmüş orda?'

Babasının bakışları delip geçiyor sanki. Söyleyişi, sözünün anlamından daha çarpıcı, vurucu. Yanıt bulamıyor, şaşırıyor.

'Nerde?'

'Orda işte.' Sözcüklerinin üstüne basa basa elini kolunu salladı. 'Orda, o iki ateş hattının kesiştiği noktada?'

Neyi soruyor, ne demek istiyor babası?

'Binlerce silah sesi,' dedi. 'Duymadın mı? Kaç kişi vuruldu, ne bileyim ben?'

Adam yine bağırdı, olanca sesiyle:

'Havaya sıktılar, aptal, havaya!'

Ağzı bir karış açık, bakakaldı oğlan. Ne diyor babası? Gelmedi mi? Erken mi ayrıldı törenden? Yoksa karşı devrimciler, amaçladıkları etkiyi sağladılar mı babasında? Kimden yana konuşuyor şimdi? Çözemedi, öfkelenme hakkını kendinde gördü Cengiz:

'Gözümle gördüm,' diye bağırdı eliyle koluyla belirterek. 'Katillerin kurşunladıkları biri, kanlar içinde yatıyordu orda, gözümle gördüm.'

Babası daha üste çıktı bağırmada. Tükürükler çıkıyor ağzından:

'Vurmadılar mı dedim ben? Öldürmediler mi dedim? Ama hesapladıkları kadar. Daha çok havaya sıktılar, kaçırmak, dağıtmak, gözdağı vermek için...'

Cengiz oralarda değil. Kaçmasına, kalabalığın dağılmasına özür arıyor sandı babasını:

'Kaçmayıp da ne yapacaksın onca silah sesini duyunca...'

'Pöh!' diye elini silkeledi adam, onlara ters oturdu. 'Bunlar böyledir işte!'

Alandan ayrılınca, aşağı yollarda gördüğü akın akın işçiler geldi gözlerinin önüne. Ağızlarında kırık dökük savsözler, sevinçleri kursaklarında, öbek öbek dağılıyorlardı. Oyuncakları, ekmekleri ellerinden alınmış çocuklar gibiydiler. Gökdelen otellerin, yüksek apartımanların arasında yavaş yavaş pencerelerinden merakla izleyenlere aldırmadan ilerliyorlardı. Yorgun ayakları düşünceli, omuzları düşünceli, sırtları düşünceliydi. Yarın onları görür işyerinde. Bugünü konuşurlar, tartışırlar, anlaşırlar aralarında. En iyisi, kendi yalnızlığına çekilmek şimdi, susmayı yeğledi.

Kadın, sokulmak, eliyle başını, saçlarını okşamak istiyor oğlunun. Göz ucuyla baktı kocasına, yapamadı. Öyle bir hal var ki üstünde adamın, yaşadığına utanıyor sanki, sevince izin vermiyor. Oğlunu sağlıkla bulma mutluluğunu başka türlü dile getirdi yalnız:

'Osman'cık da bir gelseydi,' dedi. Sonra döndü. 'Hadi sen sofrayı kur, ben yemeği ısıtayım, kızım. Baban da, ağabeyin de acıkmıştır.'"

Yoksulların Birliği

Kemal Ateş, Veresiye Defteri (15) adlı yapıtında Ankara'nın bir bölgesinde bakkal Cevat'a karşı kurulmak istenen kooperatifi anlatır.

Kooperatif kuruluşuna öncülük eden Turgut'u babası uyarır. Cevat, Turgut'un babasına yardım etmiştir. *"İyilik gördüğün adama kötülük yapılmaz"* der baba. Turgut, *"Topluca kurtuluşun, topluca kazanmanın ve birlikte hareket etmenin değerini anlamalı bu toplum"* der babasına.

"Kapıyı Hulusi'nin karısı Elif açtı. Girişteki ayakkabılardan geçilmiyordu. Biraz gecikmişti Turgut.

'Epey gelen olmuş anlaşılan.'

'Oldu ya,' diye gülümsedi Elif. 'Düğün evi halt etmiş!'

Ayakkabıların çıkarıldığı 'antre' dedikleri girişten, sofadaki aydınlığa geçtiler. Yaptığı tek doğumdan sonra sakız lekesine benzer lekeler kalmıştı Elif'in yüzünde. Cildinde hiç çıkmayan kirler gibi duran bu çiğirtlere karşın, gene de güzeldi yüzü, güleçti de... Gelen konukları, bunca kalabalığı yüksünmüşe benzemiyordu.

Öteden Hulusi'nin sesi duyuldu:

'Turgut mu o?'

'Turgut, Turgut!' diye, muştular gibi içeri seslendi karısı.

Oda gerçekten düğün evi gibiydi. Kapıdan değil de, bacadan girmişçesine yoğun bir duman vurdu yüzüne. Bir sevinç uğultusu kabardı.

'Buyurun sayın avukatım!'

'Turgut'çuğum şöyle geç!'

'Aslan yeğenim şöyle otur!'

Yaşlısı genci ayaktaydı; yol verip yer gösterdiler. Turgut bu karşılama törenini çok uzatmamak için çabucak Rahmi'nin yanına ilişti.

'Şöyle otursaydın,' diye baş köşeyi gösteriyor, ilgisini kesmiyordu Hulusi.

'Yok, yok, iyi burası!' dedi Turgut, yerinde kaldı.

Hulusi yastıklarla, minderlerle besledi arkasını.

'Hiç gerek yoktu abi!'

Odadakiler ellerini döşlerine götürerek, birer 'merhaba' sundular. Turgut da aynı saygıyla, elleri göğsünde karşıladı merhabaları.

'Biraz gecikince, Cevat seni de mi caydırdı diye kaygılandık.'

'Yok canım, daha neler Hulusi abi!' diye güldü Turgut. 'Bizi kimse kandırıp döndüremez.'

Odaya şöyle bir göz attı:

'Maaşallah! Kalabalığımız bugün daha iyi!'

'Bu arada cayanlar, dönenler de var tabii,' dedi Biletçi Şahin, teneke gibi kulak tırmalayan bir sesle. 'Umutlandığımız birkaç kişi kalleşlik etti Turgut'cuğum! Yeniden Cevat'a döndüler.'

Biletçi Şahin'in daha hoş geldin bile demeden, Turgut'u kötü bir haberle karşılaması Hulusi'nin canını sıktı. Kalabalığı yüreklendirmek, coşturmak varken, şom ağızlılığın sırası mıydı şimdi?

'O dediğin üç dört kişi hiç önemli değil.' diye sözünü kesti köylüsünün. 'Biri de benim kiracım Sazcı Şeref. Yan çizdi bize. Ama eninde sonunda ya bize dönecek, ya da evimden def olup gidecek. Zaten kirasını da hep aksatıyor."

Ağır, dingin bir tavırla öteden Fahri Usta da karıştı söze:

'Şu günlerde bizim mahallede insan pek kıymetli Turgut Bey. Milleti bir yakasından biz tutuyoruz, öbür yakasından Cevat tutuyor. Geçen gün beni gene çevirdi Cevat. Bir sıkıntım olup olmadığım sordu. O gitti, Hulusi geldi. Böylesine bir ilgiyi şimdiye dek hiç görmedik valla.'

'Aman dikkat et Fahri Usta!' diye mahallenin marangozunu uyardı Hulusi. 'Seni tavlamak için, sana iş bulurlar, iş verirler, bir iki küçük marangozluk işi uydururlar. İnsanın önüne ufak yemler atar bunlar.'

'Sen gönlünü rahat tut!' dedi Fahri Usta. 'Bizde söz bir, Allah bir!'

Onlar kendi aralarında konuşup şakalaşırlarken, Turgut, yasa, yönetmelik, sözleşme örnekleri gibi kalınca bir evrakla gelen Rahmi'ye döndü.

'Şu bizimki gibi bir kooperatifin ana sözleşmesi,' dedi Rahmi, elindeki bazı kağıtları Turgut'a uzattı.

Sigara dumanından soluk alınmıyordu içerde. Konuşmalar bakkalın evinden duyulmasın diye odanın dışardan tellenmiş tek penceresi sıkı sıkı kapatılmış, perdeleri bile iyice çekilmişti. Kooperatif çalışmaları olabildiğince Cevat'tan gizli yürütülüyordu. Solunum rahatsızlığı olanları odanın dumanlı havası epey bunaltmıştı. Toplantının başında daha düzgün konuşan Fahri Usta'nın soluğu hırıltılı çıkmaya başladı:

'Açın şu pencereyi biraz yahu!' diye imdat ister gibi bağırdı. 'Öldürecek misiniz bizi?'

Ağzını her açışında, sözü bıçak gibi kesiliyor, öksürürken, biri boğazını sıkıyordu sanki. Nöbet nöbet gelen öksürük, adamcağızı konuşamaz duruma düşürdü. Kurşun yemiş gibi dizlerinin üstüne kapanmıştı. Neden sonra öksürüğü dindi, yaşlar içinde kalan gözlerini odadakilere dikti. Yeni bir nöbete daha tutulmamak için ağzını açmıyordu. Eliyle pencereyi gösterdi. Bu el devinimini tamamlayacak tek bir söz bile çıkmadı ağzından.

Keskinli Kerim, pencereye yakın olanlara bağırdı:

'Açın be kardeşim şu pencereyi! Görmüyor musunuz, ölecek adam! Bu kadar da korkmayın şu Cevat denen feleksizden!'

Hulusi camın açılmasından yana değildi aslında, ama ev sahibi olarak konuklarını gönendirmek boynunun borcu. Mızırdana mızırdana açtı:

'Cevat'ın evinden duyulmasa iyi olurdu ya, neyse!

'Cevat gözünü iyi korkutmuş senin!' diye takıldı otel kâtibi Hakkı.

Hulusi, hiç saklamadı korkusunu:

'Yaman adam, neme gerek!'

'Onun karısı daha yaman! Cevat'ı Cevat yapan karısı... O kadının avucunun içine alamayacağı adam yok!'

Keskinli Kerim sunturlu bir küfür salladı:

'Başlarım onların belasından! Nesinden korkuyorsunuz şu yer cücesinin?'

'Sinsiliğinden korkarım ben onun,' dedi Hulusi. 'Çok sinsi, çok sinecen biri o. Oyunları pek çok. Ne yapar eder, daha biz gorpetifi kurmadan ayartır hepimizi. Gelir sana, bir iki küçük iyilik yapar, aklını çeler.'

Katip Hakkı:

'Oun iyilikleri bir ökse gibidir, aman haa!' diye araya girdi.

'Evet, öyledir!' diye gittikçe artan bir coşkuyla sürdürdü Hulusi konuşmasını. 'İyilikleriyle alır sizi avucuna. Hep haberiniz ola... İyilikleriyle borçlandırır sizi. Veresiye verir, deftere yazar. Hele o defterine bir düştünüz mü, bir daha çıkamazsınız. Görmüyor musunuz? Hiç veresiye vermediği adamlara bile şu günlerde veresiye vermeye başladı. Eskiden kiracılara kolay kolay veresiye vermezdi. Şimdi böylesi kuralların bir tarafa bıraktı. Milleti bizden soğutmak için kapı kapı dolaşıyor.'

'Bana da uğradı.' dedi Kerim. 'Beni de kafaya almaya çalıştı. Veresiye veririm, filan dedi ya, yanaşır mıyım ben?'

Ötekiler pek inanmış gibi bakmıyordu Kerim'e Katip Hakkı güldü:

'Bize tam üç kez uğradı.' dedi, Turgut'a döndü:

'Size uğramadılar mı?'

'Uğramaz olur mu?' diye elindeki evraktan başını kaldırdı Turgut, içini çekti. Ötekiler gibi övünç değil de, sıkıntı duyuyordu bundan.

'Bizimkiler öyle yufka yürekli ki! Demin Hakkı güzel söyledi: İyilik bir ökse gibi onun elinde. Borç, veresiye derken, herkesi ökseye düşürüyor. Ee, vaktiyle bizimkiler de düşmüşler bu ökseye.'

Yeniden elindeki kağıtlara döndü Turgut, kısık sesle Rahmi'ye bir şeyler söylüyordu.

Hulusi, herkesi yeniden yeniden uyarıyordu Cevat'a karşı:

'Adam kandırmak için çalmadığı kapı kalmadı onun. Hepinize de ne diller dökmüştür, ne diller. Sakın arkadaşlar kanmayın, tava gelmeyin.'

'Aldırma Hulusi abi, boş ver!' dedi Katip Hakkı. 'Aramızda ayrılacaklar varsa, bir an önce ayrılsınlar ki, gerçek gücümüzü bilelim, hesabımızı doğru yapalım. Böyle satılmışların bir an önce ayrılmalarında yarar görüyorum ben.'

Hakkı'nın biraz da gözdağına benzeyen bu sözleriyle şöyle bir irkildi kalabalık, sus pus oldular. Hakkı kendisine bakanları dik dik süzdükten sonra:

'Haksız mıyım arkadaşlar?' diye biraz daha yumuşak bir tonda bitirdi sözlerini, daha sakin olmaya çalıştı. Dinleyenler:

'Haklısın, yerden göğe kadar haklısın.' derken kendilerinin satılmayacaklarını göstermek ister gibiydiler.

Hulusi yanlış anlaşılmaktan kaygılandı. Sözü kısa bir süre bile başkasına kaptırmaya dayanamadı:

'Kusura bakmayın arkadaşlar!' dedi. 'Birbirimizi yanlış anlamayalım. Sözümüz meclisten dışarı. Ben buradaki arkadaşlara hep güvenirim. Ama sayımız bundan ibaret değil. Daha gelmeyenler, gelemeyenler var, kararsızlar var, gidişimizi görmek isteyenler var, gücümüzü görmek isteyenler var, var oğlu var... Efendim? Öyle mi amma? Cevat denen adamı ufak tefek görüp de yabana atmayın. O şöyle böyle bir adam olsaydı, çoktan silinirdi mahalleden.'

Heyecandan soluğu ağzına sığmıyor, tıkanır gibi oluyordu. Çatal çatal çıkan sesi bazen bağırmaktan kısılıyordu. Sözü bir başkasına kaptıracağı telaşıyla çabucacık boğazını temizledi.

'Vaktiyle karşısına kimi arkadaşlarımız dükkan açtı. Saklamıyorum, hepsinin de ardında ben vardım. Başta bizimle birlik olanlar sonradan Cevat'a dönmeselerdi, çoktan kapanacaktı Cevat'ın dükkanı. Ben ne dönekler, döneklikler gördüm. Sonunda af buyurun işkilli büzük oldum böyle.'

Odadakiler kahkahalarla güldüler. Sözü iyi bağlamış olmanın rahatlığını duydu, demin ağzına sığmayan soluğu iniverdi. Daha yatışmış olarak sürdürdü konuşmasını. Sözlerinin sonunda Turgut'a döndü:

'Haksız mıyım Turgut yeğenim!'

'Haklısın ağabeyciğim!'

Oda sıcaktı. Katip Hakkı'nın kırmızı yüzünü terler basmıştı. Ceketini çıkarıp oturduğu sandalyenin arkasına astı. Hulusi'nin, açıyorum, diye camı hafif aralık bırakmasını az buldu.

'Aç yahu şu pencereyi! Korkak olma o kadar. Cevat fena korkutmuş seni. Onda oyunlar varsa, bizde de var. Bu kooperatif işini öteki bakkallarla karıştırmayın. Burda birlik var, dayanışma var.'

Hulusi'den önce bir genç uzandı, kıynaşık duran camı sonuna kadar açtı.

Taze, temiz hava bunalanları memnun etti:

'Ha şöyle yahu!' dedi Hakkı. 'Dışarıda öyle soğuk hava yok, Elif bacı boşa yakmış sobayı. Bahara giriyoruz. Açın, kapıyı da açın, pencereyi de. İllegal örgüt kurmuyoruz burda. Gizlimiz saklımız yok kimseden.'

Bunları söylerken göz ucuyla Turgut'u aradı. Az da olsa mürekkep yalamışlığını, ülkede yeni siyasal eylemlerle ortaya çıkan dili bildiğini göstermek istiyordu. Bir otelde gece katibiydi Hakkı. Geceleri işine gidiyor, gündüzleri çok az bir uykudan sonra mahallede kadınlarla çene çalıp duruyordu. Evliydi, üç de çocuğu vardı. Ortaokulda belge alınca öğrenimi yarım kalmıştı. Konuşurken kendini sıkması, sıkılması yoktu. İsterse kentliler gibi, isterse köylüler gibi konuşuyordu. Biraz çapkınca olduğu söylenirdi ya, adı öyle kötü bir olaya karışmamıştı. Eline yüzüne bulaştırmadan çevirdiği ince işleri bilenler biliyordu.

Hakkı konuşurken her zamanki şakalar, takılmalar başladı:

'Ülen prova Hakkı!' dedi Fahri Usta, gülerken yumuk yumuk kapandı gözleri. 'Abukat olacak adammışsın sen!'

'Müthiş bir ikna gücü var bizim Hakkı'nın.' diye şakaları ciddi bir övgüye çevirdi Hulusi. 'Hiç bu yana dönmez. Cevat'tan kopmaz bellediğimiz adamları bile bize getirdi. Vallaha aşk olsun!'

'Daha durun bakalım,' dedi Hakkı, bastırmaya çalıştığı bir gururla. 'Daha kimleri getireceğim buraya ben, hele durun siz. Cevat'ın yakınlarını, akrabalarını bile aranıza katacağım.'

'Yapar mı yapar.'

'Hakkı demişler ona!'

'Hakkı deyince bir dakka soluklan orda!'

Hulusi, Turgut'la Rahmi'ye döndü:

'Nasıl bu bizim Hakkı yeğen? Avukat olacak adammış, değil mi?'

'Olmuş bile,'

Hakkı şakalar karşısında olduğu gibi, övgüler karşısında da pişkindi.

'Ahh Turgut'çuğum ah!' diye içini çekti. Yarasına dokunulmuştu sanki. Ortaokulu bitiremediği için kızıyordu kendine. Çocukluğunda ki hatalarından söz etti. Bunları anlatırken bile yaşamının en mutlu günlerini anlatır gibi rahat, acı duymadan konuşuyordu. Acılı görünse de yüreğinde duymuyordu. Her şeyi kolay unutan kaygısız bir adam gibi konuşuyordu.

Sıva ustası Çubuklu Dursun'un yeni kurulan koalisyon hükümetinin ömrüyle ilgili sorusunu Turgut'tan çok Hakkı yanıtladı:

'Kooperatif, halk sektörü gibi konularda anlaşıyorlar, neden yürümesin bu koalisyon?'

Turgut toplantılarda parti tartışmalarından olabildiğince kaçınıyordu. Girişimlerine politik bir görünüm verip kimseyi ürkütmek istemiyordu.

'Asıl konumuza geçebilir miyiz?' diye sordu ortaya.

Hulusi gelecek kişiler olduğunu söyleyince, biraz daha beklemeye karar verdiler. Herkes gene kendi havasına döndü. Odadakilerden kimi konuşmaya, gevezeliğe pek isteksiz görünürken, kimi de sessizlikten rahatsız oluyormuş gibi konuşmadan duramıyordu. Hulusi, Kerim, Şahin, Hakkı... Bunların böylesi toplantılarda suskun kalma huyları yoktu.

Oğlunu bir berbere çırak olarak vermek isteyen Biletçi Şahin'e Berber Hidayet akıl veriyordu:

'Oğlum ayakta durmaya dayanırsa, hiç durma ver. Ben bir yer bulurum ona. Yalnız ayakta durmak zor gelir çocuklara. Üç gün çalışmadan bırakıp gidiyorlar.'

Yanındaki iki üç kişiye kendi çıraklık, kalfalık günlerini anlatıyordu Berber Hidayet.

'Ne yaparsınız, berberliğin anayasası böyle yazılmış. Şurda müşteri varsa çırak oturmaz. Bu kural hiç değişmez. Ben bildim bileli böyledir. Anayasalar değişir, berberlerin bu yasası değişmez.'

Ağzı hiç kapanmayanlardan biri de Hulusi. Anlasa da anlamasa da her konuda bir şeyler söylüyordu. Konuşmak, gevezelik sanki bir zorunluluktu onun için. Hükümetle ilgili konu açılınca Turgut'un tedirginliğini anladığı halde, gene de duramadı:

'Aman bozulmasın bu koalisyon. Gorpetifçiliğe önem veriyorlar. Gorpetifçilik... Bir de neydi? Ha... Halk sektörü... Bir de köykent projesi var. Hiç dillerinden düşürmüyorlar bunları. Daha dün televizyonda açıklama yaptılar, gorpetifçilerin arkasındayız, dediler.'

Kamanlı Cevdet, Fahri Usta gibi genizden gelen ninik konuşmasıyla, o da çevresindekileri güldürenlerdendi.

'Arkamızda değil de, biraz da önümüze geçseler iyi olur ya!' dedi. 'Ben arkamda olanlardan hiç hazzetmem. Biraz huyluyumdur da.'

Gülüşmeler bitince Fahri Usta sordu:

'Hükümet bizi adamdan sayar da, gorpetifimize kredi verir mi acaba?'

'Almaya çalışacağız,' dedi Turgut. 'Bakkallara göre bazı avantajlarımız olacak. Bunlardan yararlanacağız.'

Turgut'un hemen sönüveren kısa konuşmalarını Hakkı her keresinde yetersiz buluyor, daha geniş bilgi vermeye çalışıyordu:

'Evvel Allah alacağız krediyi! Siz bunu herkese böyle söyleyin. Ayrıca birinci elden, fabrikalardan alacağız mallarımızı. Toptancılar aradan çıkacak. Yeni hükümetin amacı da bu zaten. Aracıya tefeciye kesin karşı hükümet. Mallar fabrikadan çıkar çıkmaz halka ulaşacak. Aradaki sömürücüler kalkacak. Anlatabildim mi?'

Turgut aracı konusuyla ilgili daha önce çok konuştuğu için, bozuk plak gibi aynı sözleri yinelemek istemiyordu.

Keskinli Kerim:

'Kredi aldığımız gibi, göreceksiniz açılış törenine hükümet büyüklerini de getireceğiz.' dedi.

Baştan beri süregelen iyimserliğiyle ona da katıldı Hulusi:

'Neden olmasın? Bir milletvekili, bakan filan getirip nutuk attırırız. Bir de şöyle... Neydi o?'

Aradığı sözcüğü bulmak için Turgut'tan yardım bekledi:

'Ne diyorlardı ona?'

Eliyle makas işareti yapınca:

'Kurdele mi?' dedi Turgut.

'Hah, iyi bildin! Kurdele kurdele... Kurdele kestiririz.'

Kalabalık gittikçe şakayla ciddi olanı, düşle gerçeği birbirine karıştırıyordu. Şaka olarak söylenen ciddiye alınıyor, ciddi sözler şaka sa-

nılıyordu. Basit, küçük şeylere gülebilmek belki de onların en büyük şanslarıydı. Moliere izleyerek, Aziz Nesin okuyarak gülecek değillerdi ya. Bunlardan incinip rahatsız olmuyor Turgut. Ne kadar çok konuşurlarsa o kadar saygı göreceklerini, itibar kazanacaklarını, adam yerine konacaklarını düşünüyorlar. Kooperatiflerinin açılış törenine büyük devlet adamlarının geleceğine, nutuklar atılıp kurbanlar kesileceğine, gazetelerde boy boy fotoğraflarının çıkacağına inananlar vardı. Dahası, televizyonda bile görüneceklerdi. Neden olmasındı? Şöyle yirmi otuz kişilik kalabalıklar görünce, ayranı kabaran politikacılar uzun uzun nutuklar atmıyorlar mı? Ayaklarının altına koy bir sandalye, parlak nutuklar dinle onlardan. Ülke seçimlerden yeni çıkmış, uzun pazarlıklar sonunda bir koalisyon hükümeti binbir güçlükle kurulabilmişti. Seçimlere doğru ağzını açan her politikacı, hep fakir fukaradan dem vurmuş, yoksulun yanında olduklarını söylemişlerdi. İşte yoksulların el birliğiyle kurdukları bir birlik, hayırlı bir girişim. Devletse göstermeli devletliğini. Hep yoksulu diline dolayan politikacılar el uzatmalı, güç vermeli.

Kayserili hacı da mahallesinde bir bakan ya da belediye başkanı görmeyi çok istiyordu. Hatta bir milletvekiline bile razıydı."

İşine Gelirse

İbram usta, iki kalfasıyla ayakkabı yapmaktadır. Kalfalar borçla yemek ye borçla çay içerler. Ayakkabılar mağazaya teslim edildikte, para alınacak, borçl ödenecektir.

İbram usta, ayakkabıları yükler mağazaya gider.

Tarık Dursun K.'nın *Biz de İnsanız* (16) adlı öyküsünden bir bölüm. İnsan em ğiyle makinenin çelişkisine dikkat edelim.

"Usta mağazadan içeri girdi, gözlerini boşlukta dolaştırdı: Hakkı bey kasadaydı. İncecik, kupkuru, resim yüzlüydü. Ustaya kaşlarını birleştirerek baktı, tedirgin tedirgin soludu yerinde.

Usta kolundaki kargı sepeti indirdi, yere bıraktı:

'Hepsini getirdim...' dedi. 'Dört glase kapalı, öbürleri açık...'

Hakkı bey sarkik dudağını çekti, emdi. Yeniden soludu, Usta o soluğu yüzünde duydu.

'Bakayım şu son yaptıklarına...'

Kasadan elini uzattı: uzun, bir deri bir kemik parmaklarını açtı. Usta bir çift açık piyantayı çıkardı, gösterdi. Hakkı bey, inceden inceye inceledi çifti; alt dudağını bıraktı, sarkıttı.

'Eh...' dedi. 'Eh, bir dereceye kadar... Fakat makinanınkilere benzemiyor hiç.'

Ustanın rengi çözüldü.

'Benzemez de...' dedi. 'Bu, bizim ellerimizden çıkma, makinadan değil...'

'Öyle ama... Makine çiftini doksan beşe indirdi, siz hâlâ yüzyirmidesiniz...'

Araya bir suskunluk düştü. Usta yutkundu, ellerini açtı, kapadı.

'O makine...' dedi. 'Makine... O doksanbeşe de yapar, seksene de... Hatta yarım kağıda da. Makine o çünkü. Yemek yemez, su içmez.'

İçini çekti. Dokunsalardı bir...

'Sonra...' dedi. 'Sonra çoluk çocuk... Biz insanız da... Makine öyle değil ki... Yemek yemez, su istemez. Sonra çoluk çocuğu da yok hiç...'

Falçata çiziği ellerini kavuşturdu.

'Biz...' dedi, kaldı.

Kırmızı entarili bir genç kız vitrindeki süslü papuçları gözlüyordu; bir ara içeriye de baktı. İsmet, sile sile, camdan kıza doğru sokuldu, kız hemen azıcık uzaklaştı.

Hakkı bey:

'Bilmem...' dedi. 'Bak açık açık söylüyorum ben, darılmaca, kızmaca yok. Biz de insanız tabii, biz de ticaret yapıyoruz. Kazanmak varken... Değil mi? Bu yüzyirmibeş, ağır geliyor. Onu dokuzu bu. Sen evvel eski adamımızsın... Sonra... İyi işçisin de... Seni kaybetmek istemem... Eğer makinanın fiyatına... Bak iyi düşün taşın... İşine gelir de elverirse... yapabilirsen... Mesele yok. Yine devam...'

Ustanın kaşları bitiştiler, tam burnunun üstünde bir şey zonk zonk attı.

'Yani doksan beşe mi?'

Usulla güldü.

'İyi ama, buna imkan yok ki... Hiç imkan yok. Sonra, günde kaç çift çıkarabiliriz biz? Sen makinaya ne bakıyorsun! o çıkarır, biz...'

Hakkı bey başını çevirdi, aynadan burnu kap kalın bir çizgi gibi göründü ustaya.

'Bilmem işte...' dedi. 'İşine gelirse dedim...'

Göz göze geldiler.

Usta sinirden tir tir titreyen bir sesle:

'İşime gelmez...' dedi. 'Yapamam, yüz yirmiye bile idare etmezken... Doksan beşe hiç yapamam. Varsın makine yapsın, ben yapamam.'

'O halde hesabı keselim, olsun bitsin...' dedi Hakkı Bey.

'Keselim...'

Hakkı Bey kasasına döndü, açtı, bir tomar para çıkardı; alışkın alışkın saymaya başladı. Sessiz bir çabuklukta makine gibi sayıyordu. Desteyi bitirdi, Ustanın önüne sürdü. Usta paraları aldı, saymadan cebine soktu, boş kargı sepetini koltukladı, yürüdü.

Gönlü bulantılı, kabarık; fabrikanın önüne geldiğinde ağzının acı suyunu duvar dibine çömeşip tükürdü. Yıkılmayayım diye de duvara tutundu. Elinin altında ansızın içerde gürül gürül çalışan makinanın o taştan geçen sarsıntısını duydu.

İki elini dayayıp bastırdı, sarsıntı bu kez iki elini de hınçla geri itti."

Tarık Dursun, gerçekçi öyküsüyle ekonomi-politik anlatıyor bir anlamda. *Marks, Kapital*'de (17) *"Emek aracı, makine şeklini alır almaz, bizzat işçinin rakibi olur"* der. Gerçekten de bu öyküde makine işçinin rakibi oluyor. Ustanın *"Biz insanız. Makine öyle değil."* demesi ne kadar dokundurucu olursa olsun, *Marks*'ın deyişiyle işçiyi yere serer.

Bu Grevi Önlemeliyim

Güngör Gençay, Zarafet Matbaası (18) adlı öyküsünde sınıf çatışmasını anlatır. Matbaanın adı Zarafettir ya, sahibi Hürrem, "acımasız, bencil" biridir. Bu matbaada Cemil'in önayak olmasıyla grev başlatılır.

"Cemil, birçok gençlik eylemine katılmış, lisenin ikinci sınıfındayken tutuklanmış ve okuldan kaydı silinmişti. Cezaevinden çıktıktan sonra, başka iş bulamadığı için Zarafet Matbaasına girerek mücellithanede çalışmaya başlamıştı. Tutarlı davranışları sonucunda arkadaşları-

nın sevgisini kazanmıştı. Bir yılık süre içinde, işçiler arasında dayanışma sağlamış, onları hak arayacak bilince kavuşturmuştu. Tüm arkadaşları çözümün anahtarı olarak gördüklerinden, bakışlarını onun yüzünde birleştirmişlerdi.

Cemil, güveni içinde barındıran bir gülüşle gözleriyle arkadaşlarını süzerken söze girdi:

'Kirpinin dikenlerini kullanma zamanı yaklaşıyor.'

Birdenbire on beş ağızdan kahkahalar döküldü ortalığa. Çünkü Cemil'in kod adı 'Kirpi'ydi. Kendi üzerinden yaptığı tavır belirlemesi, hepsinin hoşuna gitmişti. Kahkahalar soluklaşırken Cemil konuşmasını sürdürdü:

'Biz düzenimizi hiç bozmayacağız. İşimizin de, çayımızın, sigaramızın da hakkını vereceğiz. Bekleyeceğiz, bardağı taşıran son damlayı o koysun.'

Pedalcı Tonton Hayri, konuşmanın üstüne atıldı:

'Nasıl olacak bu iş Cemil Abi. Sabreden derviş gibi beklemeye mi duracağız.'

'Canım kardeşim, biz görevimizi yapacağız ama, patron onunla yetinmeyecek. Bedelini ödemediği emeğimiz üzerinden daha çok para kazanmak, yani emeğimizi daha çok sömürmek isteyecek. Davranışlarımızın değişmediğini görünce de üstümüze üstümüze gelecek. İşte o zaman...'

'O zaman n'olacak.'

İşte o zaman ne yapacaklarını konuşup karara vardılar...

xxx

Günler geçiyor, Sadi Ustaya verdiği talimatın yerine getirilmediğini gören Hürrem Bey, küplere biniyordu. Artık işçileri odasından izlemekle yetinmiyor, makinelerin arasında dolaşarak ve işçilerin başında bir süre durarak gövde gösterisi yapıyordu.

Bir gün, işçiler yine beş dakikalık çay molası vermişlerdi kendilerine. Bahattin, bardakları doldurmuş, bir tepsiye koyarak arkadaşlarının yanına gelmiş ve ikram etmeye başlamıştı. Tam o sırada Hürrem Bey yanlarında bitiverdi. Günlerdir çoğalttığı öfkesini saklamaya gerek duymadan, her zamanki do sesiyle dışa vurdu.

'Bu ne rezalet yahu...'

Sözünü tamamlamasına fırsat bulamadan, tepsiye uzanan eller, aldıkları çay bardaklarını hep birlikte tersine çeviriverdiler. Ortalıkta minik bir çay gölü oluştu.

İşçiler aldıkları kararı uyguladıklarından mutluluk duyarlarken, Hürrem Bey, oluşan çay gölcüğüne, içinde boğulacakmış gibi şaşkın ve ürkek bakıyordu. Öldürmek istercesine boğazına yaklaşan bir topun verdiği acıyla bağırdı:

'Bu bir isyandır, ne yapıyorsunuz siz.'

Kirpi Cemil, öne doğru birkaç adım atarken yanıtladı onu:

'Bıçak kemiğe dayandı Hürrem Bey. Daha fazla emeğimizi sömürmenize izin vermeyeceğiz.'

Elinde tuttuğu kağıdı Hürrem Beye uzatırken konuşmasını sürdürdü.

'İsteklerimiz verdiğim kağıtta yazılı. Yasalarla belirlenen hakları, sizin de tanımanızı bekliyoruz. Bunların da, sizi zora sokmayacağını çok iyi biliyoruz. Bir hafta sonra kararınızı bildirmenizi rica ediyoruz. Yanıtınızın olumsuz olması durumunda topluca greve gideceğiz.'

Hürrem Bey, ardı ardına yumruk yiyen boksöre dönmüştü. Havlu atmamak için son gücünü harcıyor gibiydi. Duyulur duyulmaz bir sesle:

'Peki... Peki' diyerek, yenik savaşçı gibi odasına çekildi.

Bahattin, çay gölcüğünü temizlemekle uğraşırken, arkadaşları da işlerinin başına döndüler.

Hürrem Bey de oturduğu yerde başını öne eğmiş, içinin derinliklerinde geziniyordu:

'İşçilerin greve gitmesi felaketim olur. İtibarım sıfıra iner. Elalemin ağzı torba değil ki büzesin, bilir bilmez dedikoduya başlarlar.

Şuna bak, bir avuç insanı idare edemedi... Muhakkak vergi kaçakçılığı da yapıyordu... Hak yiyenin, sonu böyle olur... Akla gelmedik daha bir dolu laf.

Hadi bunlara kulaklarımı tıkadım diyelim. Ama Ünzile Hanımla da, onun haberli olmadığı ilikçilerim de allak bullak olacak.'

'Ne olursa olsun, bu grevi önlemeliyim.'

Hürrem Bey, hem avukatlarına, hem de matbaacı arkadaşlarına danıştı. İşçilerin isteklerini, olabildiğince yumuşatıp esnekleştirerek kabul etmekten başka çıkar yol olmadığını öğrendi. Avukatlarına hazırlattığı anlaşma taslağı eline ulaşınca Sadi Ustayla, Cemil'i çağırıp, yaptıkları küçük kısıtlamalarla koşulları kabul ettiğini bildirdi.

Durum işçilerin yararına oldukça değişmişti. En önemlisi, bundan sonra sigortalı çalışacaklardı. Ancak Hürrem beyin dudakları yabancı bir gülümseme içinde anlaşma koşullarını kabul ettiğini söylerken, içinden bambaşka şeyler geçiriyordu:

'İşimiz daha bitmedi işçi beyler. Bundan sonra elimden çekeceğiniz var. Yakında tek tek hesabınızı nasıl düreceğimi göreceksiniz.'"

Gövdeleri Kızıl Pas Kesmişti

Adnan Özyalçıner'in *Davul* (19) adlı öyküsünden bir bölüm okunacak şimdi. Bu öykü için şöyle demişim Taşkıran (20)'da. *"Hayat bir süreçtir. Büyükbabalar, büyük anneler, sonra anneler, babalar ölür. Kent bu süreçte hızla başkalaşıma uğrar. Toprağın her milimetresini kapatan binalar, doğanın doğurganlığını öldürür. (...) Kapitalizmin çarkı gümbür gümbür döner kentte. Herkesin işi vardır, herkes ekmek peşindedir. Gürültülere... şuna buna dikkat edecek zaman yoktur. İşte bu süreçte davul sesi duyulur. (...) Çevresi tepeleme bidonlarla dolu bir alanda iki işçi... bidonu çekiçler. "Bu çekiçleme, çocukluğun masallarındaki elmasları, pırlantaları, altınları... iş gücünün sıkıştığı metaları başkalaştırır. (...) Güneş, emeğin aydınlığını gösteren bir simgedir."*

Şimdi öyküyü görelim.

"Bir gün annelerimiz elektriği yaktığında el çırpmadık. Öcülerden, umacılardan korkmuyorduk artık. Çünkü onlar yoktu. Büyükannelerimiz de öyle.

Onlar yaşadıklarını anmışlar, geçmişlerini bugün gibi anlatmışlardı hep. İlk günler, sabahları evlerden sokaklara adımlarımızı atar atmaz, akşamları işten dışarı uğrar uğramaz, duyacağımızı sandığımız davul seslerini, giderek yağmuruna da katlanacağımız uzak gökgürültülerini boşuna aradık her birimiz. Birbirimizden gizleyerek yaptık bunu üstelik. Kimimizin şehirde tek tük kalmış boş arsaları, gece yarıları kazdığı, parklardaki çiçek tarhlarını, gizli gizli eşelediği de oldu. Toprağın altında gizlenen gömüleri ele geçirmek umuduyla avunanlarımız

oldu bir süre. Ne altın, ne elmas, ne pırlanta, ne de en küçük, eskimeyle değerlenmiş herhangi bir taş parçası ele geçirilebildi. Her geçen gün, türlü artıkların çürümesiyle, bir kat daha ekleniyordu toprağa. Her gün bir kat daha derin kazılması gerekiyordu toprağın.

Şimdi annelerimiz, babalarımız da ölüydü. Yoktular. Elektrikleri kendimiz yakmamız ya da genç karılarımızın yakmaları gerekliydi. Öyle de yapıyorduk. Ve elektriklerin her yanışında, yeni bir eksiklik, yeni bir olmazlık karşılıyordu bizi. Tarazlı kilimler, solmuş, uyuz kedilere dönmüş halılar, kırık sandalyeler, çatlamış, tozlu aynalar, boşalmış ekmek kutuları, kurtlanmış yemişler, pörsümüş, bayat sebzeler, göğüsleri sütsüz, dar kalçalı, sıska kadınlar, güneşsiz yüzler. Ve insafsızcasına, 'davullar önde gider oğlu, gelin atta' masallarının etkisinde altın, elmas, pırlanta düşleri içine gömülerek, renk renk, ışıl ışıl akideler, rahatlokumları, kuşşekerleriyle, düşte de olsa ağızlarını şapırdatmak isteyen çocuklarımız.

Yedi kat yerin altındaki ya da üstündeki, günboyu neonlarla aydınlatılan çalışma yerlerimizde, kendi gürültümüz kendimize yetiyordu zaten. Şehri, deprem gibi, zangır zangır sallıyordu bütün irili ufaklı çarklar. Uğultu dinmek bilmiyordu. Bir de şu davul gürültüsü. Hani gökgürültüsünü andırır dedikleri. Çocukluğumuzun masalı.

Kimsenin işinin başından ayrılmaya, onca merdiveni soluk soluğa inip çıkarak sokağı boylamayı gönlü yoktu. İlk gençliklerinde olsaydı belki. Nitekim yeni yetmelerden kimileri, yüznumaraya diye izin alarak, işlerini bırakıp, dışarıyı boyladı. Öğle yemeğinden sonra başlamıştı davulların gürültüsü. Birer ikişer gidenler dönmüyor, gürültü dinmek bilmiyordu. Tersine artıyordu. Gidip de dönmeyenlerden önce ustalar kuşkulanmış, sonra da patronlar işi kovuşturmaya girişmişlerdi. Çarklar birer ikişer durunca, davulların gümbürtüsü büsbütün belirlenmiş, en alt katları da doldurmuştu. Bir saat içinde, yarı yarıya durdu makinelerle işler, şehri sarsan o hergünkü bir örnek uğultunun yerini, akılalmaz bir çekiciliği olan, davul gümbürtüleri sarıyordu yavaş yavaş.

Çocuklukta dinlenilen tatlı masalların esrikleştirdiği insanlar, altınlara, elmaslara, pırlantalara doğru, davulların vuruşlarına uygun, delice bir koşu tutturmuşlardı şimdi. Birbirlerini itekleyenler, düşürenler,

dirsekleyenler oluyordu. İşverenler, işçiler, aylıkçılar, sokak satıcıları, bütün bir şehir karmakarışık, deli danalar gibi, koşuyordu.

Ara sokaklardan, caddelerden, su gibi akan kalabalık, güneşi yansıtan yığın yığın yeni saç bidonun bulunduğu bir açıklıkta durdu. Çevresi telörgüyle çevrilmiş, açıkhava depoluğu yapan, boş arsalardan herhangi biriydi bu da. Tek ayrılığı akılalmaz davul seslerinin varlığıydı. Bitmemesi, sürmesiydi. Bidonların arasından kendilerine yol bulabilenler, açıklığın ortasına, seslerin geldiği yere yürüdüler. Orada iki adam vardı, oporta yerde. İki adamın sığabileceği kadar da yer. Çevreleri tepeleme bidondu. Her birinde ayrı ayrı yansıdığından bidonların sayısınca da güneş. Ortalarına aldıkları bir bidona, biri bir yandan, biri öteki yandan, ellerindeki keskiyi daldırmış, ha bire çekiçliyorlardı. Adamlar çıplaktılar, bir donları vardı. Elleri, ayakları, yüzleri, donlarına varıncaya dek, bütün gövdeleri kızıl pas kesmişti. Çevreleri ve önlerine aldıklarında güneşte, elmaslar, pırlantalar, altınlar gibi ışıl ışıl yanan bidonlar, her çekiç vuruşta, davulun her gümbürdeyişinde, adamların saçın durmamacasına, keskin bir bıçak gibi doğradığı ellerinden fışkıran kanla biraz daha kızıl pasla kaplanıyordu."

Emile Zola Tohum Yeşerince (21) adlı yapıtında 19. yüzyılda Fransa'da kömür işçilerinin savaşımını anlatır.

Parmaklıkla ikiye ayrılmış vezne odasının bir duvarına sarı bir kağıt yapıştırılmıştır. Sarı kağıtta şunlar yazılmıştır. *"İşletme, payandalama işine gösterilen kayıtsızlık karşısında para cezası kesmekten yorulmuş, çıkarılan kömüre yeni bir ücret dizgesi uygulamaya karar vermişti. Bundan böyle, belli bir ölçü temel alınarak, madene indirilip kullanılan direklerin metre küpüne göre, payandalama işine ayrı yevmiye verilecekti. Bu arada, damarın niteliğine, yükleme yerine yakınlık ya da uzaklığına göre, çıkarılan kömürün vagonu da kırk elli santim düşürülecekti."*

Bu arada kötü payandalamadan ötürü, ücretler sık sık kesintiye uğrar.

İşçiler grev kararı alır. Grevden önce müdürle konuşmak için bir kurul seçilir. Kurul, müdürün evine gider.

"Elçi kurulunun yirmi üyesi hazır olunca, İşletme'ye sunulacak dilekler saptandı; bu iş de bitince, Montsou'ya yürüdüler.

Yaman bir karayel kaldırım taşı döşeli yolu süpürüyordu. Müdür'ün konağına vardıklarında, saat ikiyi vurdu.

Uşak, önce, bekleyin deyip kapıyı suratlarına örttü; az sonra geri geldi, hepsini oturma odasına aldı, keten perdeleri açtı. Kabartma dantel perdelerden süzülen zayıf ışık doldurdu odayı. Hepsi sabahtan tıraş olmuş, yıkanmış, bayramlıklarını giymişti, sarı saçlar ve bıyıklar tertemizdi; yalnız kalınca ne edeceklerini şaşırdılar, bir yere ilişmeyi göze alamadılar. Kasketlerini parmakları arasında evirip çeviriyor, eskiye düşkünlüğün moda haline getirdiği, birbirini tutmaz bir sürü eşya ile dolu odaya bakıyorlardı: II. Henri koltukları, XV. Louis iskemleleri, on yedinci yüzyıl tarzı İtalyan yazı masası, on beşinci yüzyıl tarzı, İspanyol kontador, ocağın üstündeki saçakları tutan ve kiliselerdeki sunağın ön yüzüne benzeyen nesne, kapılara çakılmış, eski papaz kaftanlarına benzer binbir renkli perdeler. Bütün bu sırmalar, yıpranmış ipekliler, kilise görkemi tedirgin etmişti hepsini. Doğu işi halılar, uzun tüyleriyle ayaklarına dolanıyordu sanki. Ama asıl şaştıkları şey, soğukta buz kesmiş yanaklarında alev alev hissettikleri, her yanlarını sarıp soluklarını kesen ve kaloriferden çıkıyormuş duygusunu veren sıcaklıktı. Böylece beş dakika geçti. Bu varlıklı, müthiş rahatlığıyla dış dünyaya kapalı odada, huzursuzlukları gittikçe artıyordu.

Derken Mösyö Hennebeau girdi içeri, askerler gibi, ceketinin bütün düğmelerini iliklemişti, kuyruklu ceketinin yakasında, almış olduğu onur nişanı göze çarpıyordu. İlk o konuştu:

-Ee, geldiniz demek!... Başkaldırmışsmız galiba...

Cümlesini yarım bıraktı, ince bir buyurganlıkla:

-Oturun lütfen, dedi, ben de zaten sizlerle görüşmek istiyordum.

Kömür işçileri sağa sola bakınıp, gözleriyle, ilişecek birer iskemle aradılar. Bazıları yiğitlik gösterip sandalyelere çöktü; geri kalanlarsa, işlemeli ipek kaplamalardan çekinip ayakta durdu.

Bir an karşılıklı sustular. Koltuğunu ocağın önüne çekmiş bulunan Mösyö Hennebeau gelenleri sayıyor, yüzlerini bellemeye çalışıyordu. En arkalara saklanan Pierron'u tanımıştı; sonra gözleri, tam karşısında oturan Etienne'e takıldı.

-Peki, nedir istediğiniz? diye sordu.

Delikanlının konuşmasını bekliyordu. Maheu'nün bir adım öne çıktığını görünce öyle şaşırdı ki, kendini tutamayıp:

-Nasıl, siz ha? dedi, sizin gibi sağduyu sahibi, ataları madenin kurulduğu günden beri kazma sallayan, Montsou'nun en eski işçilerinden biri... Oo! Bu kötü işte, yakınanların başında olmanıza üzüldüm doğrusu!

Maheu gözlerini yere dikmiş, ses çıkarmadan dinliyordu. Sonra, boğuk bir sesle, dura dura konuşmaya başladı.

-Evet, Müdür Bey, pek kusuru bulunmayan, sakin bir adam olduğum için beni seçti arkadaşlar. Bundan da anlayacağınız gibi, kurulu düzeni değiştirmek isteyen, ortalığı bulandırmaya çalışan birtakım kötü niyetlilerin, gürültücülerin başkaldırması değil bu. Bizler yalnız adalet istiyoruz, açlıktan bıktık, hiç değilse her gün karnımızı doyuracak kadar kazanabilmek üzere oturup anlaşmanın zamanı geldi sanıyoruz.

Sesi gittikçe düzeliyordu. Başını yerden kaldırmıştı, Müdür'ün gözlerine baka baka devam etti:

-Bildiğiniz gibi, yeni ücret düzeninden hoşnut değiliz... Payandalama işini hafife almakla suçluyorsunuz bizi. Doğrudur, bu işe gereken zamanı ayıramıyoruz. Ancak, ayırmaya kalktık mı yevmiyeler düşüyor, şimdi bile geçinemediğimize göre, aldığımız ücret düştüğü gün hapı yuttuk demektir, ondan sonra hepimizin üstüne bir sünger çekebilirsiniz rahatça. Daha iyi para verin, biz de payandalamayı daha iyi yapalım, gelir getiren biricik işe, kömür çıkarmaya harcayacağımız zamanın bir bölümünü buna ayıralım. Başka yolu yok bunun, iyi iş istiyorsanız, iyi para verin... Düşünün rica ederim, eski düzenin yerine, kafamızın ermeyeceği, büyük bir şey mi buldunuz yani? Vagon fiyatlarını indiriyor, buna karşılık, payandalamaya ayrı ücret vereceğinizi söylüyorsunuz. Bu dediğiniz yapılsa bile, bizlerin hakkı yenmiş olacak, payandalama daha çok vakit alıyor çünkü. Ama asıl kafamızı kızdıran şey, bu lafın bile doğru olmayışı: İşletme'nin bizlere bir şey verdiği yok, yalnızca vagon başına iki santim kâr ediyor, o kadar!

Mösyö Hennebeau'nun Maheu'nün lafını kesmeye niyetlendiğini gören işçiler, hep bir ağızdan:

-Evet, evet, doğru söylüyor, diye homurdandılar.

Maheu de Müdür'ü konuşturmadı zaten. Şimdi artık hızını almıştı, sözcükler ip gibi birbiri ardından geliyordu. Ara sıra, sanki ko-

nuşan kendisi değil de, içindeki bir yabancıymış gibi kendi sesine kulak veriyordu. Yüreğinin ta derinlerinde birikmiş şeylerdi bunlar, kendisinin bile farkında olmadığı, birikip birikip de bir anda kabarıp taşan şeyler. Hepsinin boynunu büken yoksulluğu, o korkunç çalışma düzenini, hayvanca yaşayışı, evde açlıktan ağlaşan kadınlarla çocukları anlatıyordu. Cezalar ve boş geçen günler yüzünden kuşa dönen son ücretleri alışlarını, bunun gözyaşları arasında evlere götürülüşünü anlattı.

-Onun için, Müdür Bey, diyerek sözünü bağladı çalışarak geberip gitmektense, hiçbir iş yapmadan ölmeye karar verdiğimizi söylemeye geldik. Hiç değilse yorulmayız... İşi bıraktık. İşletme öne sürdüğümüz koşulları kabul etmedikçe madene inmeyeceğiz. Siz vagon fiyatlarını düşürmek, payandalamaya ayrı para vermek istiyorsunuz. Bizse ödemenin eskisi gibi kalmasını, ayrıca, vagon başına beş santim zam yapılmasını istiyoruz... Şimdi artık karar sizin, görelim bakalım haktan adaletten yana mısınız?

İşçiler arasında yine birtakım sesler yükseldi.

-Evet, evet... Doğru konuştu, hepimizin düşüncesini dile getirdi... Biz, her şeye aklın egemen olmasını istiyoruz, o kadar.

Geri kalanlarsa, hiçbir şey demeden, başlarını sallayarak arkadaşlarını onaylıyorlardı. Bu görkemli, allı pullu odada, bütün o sırmalar, işlemeler, gizemli eşyalar silinip gitmişti şimdi; ağır çarıklarıyla ezdikleri halıyı bile hissetmiyorlardı artık.

Yavaş yavaş kafası kızan Mösyö Hennebeau, sonunda, kendini tutamayıp:

-Bırakın da karşılık vereyim, diye bağırdı. Bir kere, İşletme'nin vagon başına iki santim kazandığı doğru değil... Gelin, hep birlikte hesaplayalım.

Bunun üzerine, içinden çıkılmaz bir tartışma başladı. Müdür, işçileri bölmek için, Pierron'u yanma çağırdı, beriki, anlaşılmaz bir iki laf geveleyerek reddetti. Levaque, en saldırganlardan biriydi, her şeyi birbirine karıştırıyor, bilmediği konularda fikir yürütüyordu. Onca erkeğin çıkardığı gürültü, odanın çiçek seri sıcaklığında, maun kaplamalar arasında boğulup gidiyordu.

-Böyle hep bir ağızdan bağırırsanız, hiçbir zaman işin içinden çıkamayız, diye devam etti Mösyö Hennebeau.

Yukardan buyruk alan ve aldığı buyrukları uygulamaya kararlı bir yöneticinin sert, ama saldırganlıktan uzak inceliğine kavuşmuş, heyecanını yenmişti şimdi. Konuşmanın başından beri gözlerini Etienne'den ayırmamıştı, delikanlının ağzını açtırabilmek için türlü oyunlar çeviriyordu. Birden, iki santim üzerinde yürütülen tartışmayı bırakıp konuyu genişletti.

-Hayır, hayır, şunu itiraf edin ki, birtakım iğrenç kışkırtmalara kapılmış bulunuyorsunuz. Son zamanlarda bütün işçilere bulaşan, en iyi adamlarımızı baştan çıkaran bir salgın bu... Yoo! aslında itirafa falan da gerek yok, sizler gibi akıllı uslu insanların bile değiştirildiğini kolayca görüyorum. Ekmek yerine çörek yiyeceksiniz, şimdi artık efendi olmak sırası sizde dediler, öyle değil mi? Sözün kısası, hepiniz şu ünlü Uluslararası İşçi Örgütü'nden, amacı toplumun altını üstüne getirmek olan o çapulcu sürüsünden yönerge alıyorsunuz...

Etienne artık dayanamadı.

-Yanılıyorsunuz, Müdür Bey, dedi. Montsoulu tek bir kömür işçisi üye olmadı henüz Örgüt'e. Ama zorlanırlarsa, topluca katılacaklarına kuşkunuz olmasın. Her şey İşletme'nin elinde.

Bundan sonra, odada başka kimse yokmuş gibi, tartışma yalnız Mösyö Hennebeau ile Etienne arasında sürdü.

-İşçileri için bulunmaz nimettir İşletme, onu suçlamakla haksızlık ediyorsunuz. Bu yıl, işçi konutları için tam üç yüz bin frank harcandı, üstelik de İşletme'ye iki paralık kâr getirmeyen bir alana yatırım yapıldı; bağlanan emekli aylıklarını, verilen ilaç ve yakacağı es geçiyorum. Siz zeki bir insana benziyorsunuz delikanlı, kısa sürede en iyi işçilerimizden biri oldunuz, birtakım kötü kişilerle düşüp kalkacağınıza, gidip arkadaşlarınıza asıl bu doğruları anlatsanız daha iyi olmaz mı? Evet, tahmin ettiğiniz gibi, ocaklarımızı o Allah'm cezası toplumculuk salgınından korumak üzere işine son verdiğimiz Rasseneur'dan söz ediyorum... Hep bu adamın meyhanesinde görüyorlarmış sizi, şu Yardım Sandığı fikrini de o ortaya atmıştır mutlaka; bu Sandık da basit bir yardım aracı olarak kalsa, kurulup gelişmesine ses çıkarmazdık elbet; ama onun İşletme'ye dönük bir silah olduğunu, direnme giderlerini karşılamak üzere kurulduğunu bal gibi biliyoruz. Sırası gelmişken şunu da belirteyim ki, İşletme, bu Sandığı denetlemeye kararlıdır.

Etienne hiç sesini çıkarmıyor, gözlerinin içine baka baka, Müdür'ün dudakları heyecandan hafifçe titreyerek konuşmasına izin veriyordu. Son cümle üzerine gülümsedi, ve:

-Bu da yeni bir istek galiba, dedi, Müdür Beyimiz bugüne dek böyle bir denetimi akıllarına getirmemişlerdi çünkü... Yalnız, talihsizliğe bakın ki, bizim dileğimiz de, İşletme'nin işlerimize burnunu sokmaması, koruyucu meleklikten vazgeçip, bugüne dek el koyduğu haklarımızı vermesi, bizlere daha insanca davranmasıdır. Sizce, her sanayi bunalımında, hissedarların kârını kurtarmak üzere, işçilerin açlığa mahkum edilmesi dürüstlük müdür acaba? Pek sayın Müdür Bey ne derlerse desinler, yeni ücret dizgesi gizli bir ücret indirimidir ve biz de buna başkaldırıyoruz. İşletme'nin harcamaları kısmaya gereksinmesi varsa, bunu işçilerin sırtından yapmakla çok kötü bir yol tutulduğu kanısındayız.

-Hay Allah kahretsin, yine aynı noktaya geldik! diye bağırdı Mösyö Hennebeau. Böyle beylik bir laf edip, bizleri, halkı aç bırakıp onun sırtından geçinmekle suçlayacağınızı umuyordum zaten! Anaparanın bütün sanayi dallarında özellikle madencilikte karşılaştığı büyük tehlikeleri bilen sizin gibi bir insan nasıl böyle sersemce laf edebilir anlamıyorum! Tam örgütlü bir kömür ocağı, bugün, bir buçuk iki milyona mal olmaktadır; üstelik toprağa gömülen bunca paradan ufacık bir kâr sağlayana dek ne acılar çekilmektedir! Fransa'daki kömür işletmelerinin hemen yarısı batmıştır... Öte yandan, başarıya ulaşan insanları katıyüreklilikle suçlamak düpedüz salaklıktır. İşçiler acı çektiği zaman, işveren de onlarla birlikte acı çekmektedir. Bugünkü bunalımda, İşletme'nin de en az sizin kadar zarara uğramayacağını mı sanıyorsunuz? Piyasa İşletme'nin keyfine bağlı değil ki, yıkılıp gitmemek için, yürürlükteki yarış koşullarını ister istemez kabul etmek zorundadır. Kızacaksanız olaylara kızın, İşletme'ye değil... Ama sizin hiçbir şey dinlemek, hiçbir şey anlamak istediğiniz yok aslında!

-Tam tersine, dedi delikanlı, bu gidişle bizler için hiçbir iyileşme olmayacağını pek güzel anlıyoruz; ve zaten günün birinde işçiler toptan harekete geçerlerse, işte bunun için, çarkın başka türlü dönmesini sağlamak için yapacaklardır bu işi.

Aslında pek sıradan bir laf olan bu cümle, bağırmadan, ama öyle bir inançla söylenmişti ki, bir süre çıt çıkmadı odada. Düşüncelere dalan insanların üzerinde bir sıkıntı, bir korku dalgası dolaştı. Konuşulanlardan pek bir şey anlamayan işçi temsilcileri, arkadaşlarının, bu sıcak ve rahat odada, kendilerine düşen rahatlık payını istediğini seziyorlardı; sıcaklığı emmiş maun kaplamalara, rahat koltuklara, en küçük parçası bile kendilerini bir ay geçindirmeye yetecek o görkemli eşyaya ters ters bakmaya başlamışlardı.

Mösyö Hennebeau, bir süre düşündükten sonra, elçi kurulunu uğurlamak üzere ayağa kalktı. Temsilciler de tabii. Etienne, dirseğiyle Maheu'yü dürtmüştü; beriki, çoktan tutulmuş o beceriksiz diliyle:

-Peki, Mösyö, dedi cevabınız bu demek?... Arkadaşlara, isteklerimizi reddettiğinizi söyleyeceğiz.

-Bana bak, aslanım, diye bağırdı Müdür, benim bir şey reddettiğim yok!... Ben de sizin gibi bir ücretliyim, vargelci oğlanlardan fazla sözüm geçmez burda. Yukarsı birtakım buyruklar verir, benim işim, bunların eksiksiz yerine getirilmesine çalışmaktır. Doğru bildiğim şeyleri söyledim size, ama karar vermek bana düşmez... İsteklerinizi yazar getirirsiniz, Yönetim Kurulu'na iletir, alacağım karşılığı da sizlere bildiririm, o kadar.

Heyecana kapılmaktan kaçınan, kusursuz bir yönetici gibi, basit bir kapıkulunun ince kuruluğuyla konuşuyordu. Ve kömür işçileri şimdi bu adama güvensizlikle bakıyor, nerden geldiğini, yalan söylemekle neler elde ettiğini, işverenle aralarına girerek nelere konduğunu düşünüyorlardı. Belki de dolapçının biriydi, hem işçi gibi parayla çalıştığını söylüyor, hem de şu görkemin içinde yaşıyordu, olacak iş miydi bu!

Etienne, yeniden söz almak cesaretini gösterdi.

-Görüyorsunuz ya, Müdür Bey, derdimizi anlatacak kimse bulamamak çok üzücü. Yoksa pek çok şeyi açıklayabilir, sizin, özünüz gereği yakalayamadığınız birtakım şeyleri gösterebilirdik... Yalnız, oturup konuşacak birini bulabilseydik!

Mösyö Hennebeau bu lafa hiç alınmadı. Tersine hafifçe gülümsedi.

-Haa, şimdi işler çatallaştı işte! Bana güveninizi yitirdiğiniz an, yapılacak şey kalmıyor demektir... O zaman kalkar, oraya gidersiniz.

İşçi temsilcileri, pencereye doğru uzanan elinin belirsiz hareketini bakışlarıyla izlemişlerdi. Neresiydi orası? Paris herhalde. Ama onlar bunu kesinlikle yakalayamıyor, orası denen yer insana korku verecek kadar uzaklara gidiyor, otağının karanlık köşesine çöreklenmiş bilinmeyen bir Tanrı'nın yönettiği, yanına yaklaşılmaz, kutsal bir ülke olup çıkıyordu. Onlar bu Tanrı'yı hiçbir zaman göremeyeceklerdi, ama ta uzaklardan, Montsoulu on bin kömür işçisinin omuzlarına çöken ağırlığını duyuyorlardı. Ve Müdür, konuşurken, arkasında gizlenip mucizeler yaratan bu güce dayıyordu sırtını.

Birden cesaretleri kırıldı, Etienne bile omuz silkmekle yetindi, en iyisi çıkıp gitmek diye düşündü; bu arada, Mösyö Hennebeau, Maheu'nün koluna girmiş, dostça Jeanlin'in hatırın soruyordu.

-Bakın, ne kötü bir ders oldu bu sizin için! oysa şimdi kalkmış, bu kötü payandalamanın savunmasını yapıyorsunuz! Hadi, dostlarım, gidip düşünün, göreceksiniz ki direniş çok kötü bir silahtır, sonunda hepimizi vurur. Bir haftaya kalmadan açlıktan kırılırsınız, nasıl başa çıkacaksınız bu işle?... Ama ben sizlerin bilgeliğine güveniyorum en geç pazartesi madene inmiş olacağınızı umarım.

Hepsi omuzlarını kısmış, yola gelecekleri konusunda beslenen umuda karşılık vermeden, koyun sürüsü gibi ayaklarını sürüye sürüye odadan çıkıyorlardı. Onları geçirmekte olan Müdür, durumu özetlemek zorunda kaldı: İşletme yeni tarifeyi uygulamak istiyor, işçilerse vagon başına beş santim zam bekliyordu. Daha şimdiden umutlarını kırmak için, Yönetim Kurulu'nun bu isteği geri çevireceğini tahmin ettiğini söyleme gereğini duydu. Bir yandan da, suskunluklarının verdiği kaygıyla:

-Herhangi bir budalalık etmeden oturup iyice düşünün, deyip duruyordu.

Kapı aralığında, Levaque, kasketini başına geçiriyormuş gibi yapıp selam verirken, Pierron, yerlere dek eğilerek allahaısmarladık dedi Müdür'e. Maheu, veda için uygun bir sözcük ararken, Etienne bir dirsek daha attı adamcağıza. Ve işçiler, gözdağı kokan bir suskunluk içinde evden çıktılar. Sessizlikte, kapanan kapının gürültüsü duyuldu yalnız.

Mösyö Hennebeau yemek odasına döndüğünde, konuklarını, içki kadehlerinin önünde, konuşmadan, kıpırdamadan oturur buldu. Bir iki cümleyle durumu Deneulin'e aktardı, adamcağızın suratı iyice asıl-

dı. Sonra, soğuyup buz olmuş kahvesini yudumlarken, konuyu değiştirmeye çalıştılar. Ama şimdi artık Gregoire'ların bile aklı fikri direnişteydi, işçilerin böyle toptan işi bırakmasına engel olacak yasaların bulunmayışına şaşıyorlardı. Paul, Cecile'i yatıştırmaya uğraşıyor, jandarmaya haber verildiğini, yakında gelmeleri gerektiğini söylüyordu.

Madam Hennebeau, bir ara uşağı çağırdı.

-Hippolyte, dedi, biz oraya geçmeden, pencereleri açın da havalandırın oturma odasını."

Grev yayılmakta, ocaktan ocağa atlamaktadır. Bir ocaktaki durumu görelim.

"-Ne istiyorsunuz? diye bağırdı yeniden; kızgınlıktan sapsarı kesilmiş, başına gelecekleri yiğitçe karşılayabilmek için çaba harcıyordu.

Kalabalıkta bir kaynaşma oldu, homurtular duyuldu. Etienne, en sonunda herkesi yarıp öne çıktı:

-Bakın, Mösyö, dedi, size kötülük etmeye gelmedik. Ama bütün ocakların işi bırakması gerek.

Deneulin, hiç çekinmeden payladı onu.

-Bizim ocakta işi durdurursanız, bana iyilik mi edeceğinizi sanıyorsunuz? Bir tüfek alıp, arkamdan ateş edin daha iyi... Yo, hayır, işçilerim aşağıda, ve beni öldürmedikçe, yukarı da çıkmayacaklar!

Bu sert sözler uğultuyla karşılandı. Maheu, çılgınca ileri atılan Levaque'ı tutmaya çalışırken Etienne hâlâ pazarlık ediyor, Deneulin'i, giriştikleri devrimci hareketin yasalara uygunluğunu inandırmaya uğraşıyordu. Ama beriki, ben işçilerimi dilediğim gibi çalıştırırım deyip duruyordu.

Ayrıca, böyle saçma şeyler üstünde tartışmak da istemiyor, buranın efendisi benim diyordu. Üzüldüğü tek şey, bu çapulcu sürüsünü temizlemek üzere, orada, dört beş jandarmanın bulunmayışıydı.

-Aslında siz haklısınız, şu başıma geleni hak ettim ben. Sizin gibi serseriler ancak zordan anlar. Hükümet de kalkmış, sizleri birtakım ödünlerle satın almayı düşünüyor. Oysa elinize böyle bir silah verildi mi, önce hükümeti alaşağı edersiniz siz.

Sinirinden tir tir titreyen Etienne, yine de kendini tutuyordu. Sesini alçalttı.

-Rica ederim, Mösyö, emir verin işçilerinize, yoksa onları tutamam. Dediğimi yaparsanız, büyük bir yıkımı önlemiş olursunuz.

-Basın gidin karşımdan! Siz kim oluyorsunuz? Bizim işletmeden değilsiniz, benimle pazarlık edemezsiniz... Ancak çapulcular böyle ortalığa yayılıp onun bunun evini soyar.

Şimdi artık sözleri küfürlerle kesiliyor, özellikle kadınlar hakaret yağdırıyorlardı. O ise, hâlâ kafa tutuyor, yetkeye düşkün yüreğini rahatlatan bu içdöküşten büyük bir zevk duyuyordu. Ocağı öyle de böyle de yıkılacağına göre, gereksiz yumuşak yüzlülük göstermeyi alçaklık sayıyordu. Bu arada direnişçilerin sayısı artıyordu, hemen hemen beş yüz kişi birikmişti kapıda, nerdeyse ileri atılıp parçalatacaktı kendini, tam bu sırada işçibaşı koluna yapışıp hızla geri çekti onu.

-Tanrı aşkına yapmayın. Mösyö!... Yoksa korkunç bir kıyım olacak. Yok yere insan öldürtmenin yararı ne?

O ise hâlâ direniyordu, kalabalığa dönüp son kez bağırdı:

-Haydut herifler! Yeniden güçlendiğimiz zaman gösteririz biz size.

Adamlar onu çekip götürmüştü, bir itişip kakışma ön sıradakileri merdivene fırlatmış, trabzanlar kırılmıştı. İtenler, cıyak cıyak bağrışarak erkekleri kışkırtan kadınlardı. Kilitlenmeyip yalnızca kapanmış olan kapı hemen açıldı. Ama merdiven çok dardı, birbirini ezen kalabalık, kuşatmacıların bir bölüğü başka kapılardan girmeye koşmasa, pek öyle uzun boylu geçemeyecekti buradan. Bir anda barakadan, ayıklama odasından, buhar kazanlarının bulunduğu yapıdan oluk gibi insan boşaldı. Beş dakika geçmeden, ocağın tümü ellerindeydi, kendilerine kafa tutan işveren karşısında kazandıkları uykunun coşkunluğu içinde, ellerini kollarını sallayarak, bağrışa çağrışa, İşletme'nin üç katını da işgal etmişlerdi.

Müthiş korkan Maheu, Etienne'e:

-Aman öldürmesinler adamı! diye bağırarak ilk fırlayanlardan biri olmuştu.

Etienne de koşuyordu zaten; Deneulin'in, çavuşların odasına girip kapıyı arkadan desteklediğini anlayınca:

-Ne yapalım yani? diye karşılık verdi. Bizim suçumuz var mı? Baksana, herif çılgının teki!

Bununla birlikte, henüz bir öfke nöbetine tutulmayacak kadar sakin olduğu için, epey kaygılıydı. Ayrıca, kalabalığın elinden sıyrıldığını, daha önce tasarladığı gibi, soğukkanlı bir halk hareketinin dışına çıkıp çılgınca işlere giriştiğini görünce, önderlik şişinmesi de sönmüştü. Arkadaşlarını soğukkanlı davranmaya çağırıyor, gereksiz yakıp yıkmalarla düşmanlarını haklı çıkarmamaları gerektiğini haykırıyor, ama hiç kimseye söz dinletemiyordu.

-Kazanlara! diye uluyordu Yanık Karı. Ateşleri söndürelim!

Eline bir eye geçirmiş olan Levaque, bunu hançer gibi sallıyor, kalabalığın gürültüsünü bastıran bir sesle haykırıyordu:

-Çelik telleri keselim! çelik telleri keselim!

Az sonra, hepsi birden aynı şeyi bağırıyordu; yalnız Etienne'le Maheu buna karşı koymaya savaşıyor, ne yapacaklarını şaşırmış bir halde, uğultu arasında konuşuyor, ama gürültüyü bastıramıyorlardı. Etienne, sonunda:

-İyi ama arkadaşlar, aşağıda insan var! diyebildi.

Gürültü patırtı daha da arttı, her kafadan bir ses çıkıyordu.

-Daha iyi ya inmeseydiler!... Alçaklara böylesi layıktır!... Evet, evet! orda kalsın alçaklar!... Hem sonra merdivenler var nasıl olsa!

Etienne, baktı ki merdiven düşüncesi onlara iyice inatçı yapıyor, boyun eğmek zorunda kaldı. Ancak daha büyük bir felaketi önlemek üzere makine odasına koştu, hiç değilse asansörleri yukarı çekmek, kesilen çelik tellerin o korkunç ağırlığı altında ezilmelerine engel olmak istiyordu. Makinacı, birkaç gündüz işçisiyle birlikte toz olmuştu; hemen makinanın koluna yapıştı, manevraya başladı, bu arada Levaque'la birkaç arkadaşı, dişlileri tutan demir kuleye tırmanmaktaydı. Asansörler sürgüler üstüne yerleştiği anda, çelik teli yemeye başlayan eyenin acı sesi işitildi. Onun dışındaki bütün sesler kesildi, yalnız bu gürültü kaldı ortada, hepsi başlarını kaldırmış, heyecanla tellerin kesilişini seyrediyorlardı. En önde duran Maheu, sanki eye bir daha inmeyecekleri o yoksulluk yuvalarından birine uzanan teli kemiriyor ve kendisini sıkıntıdan kurtarıyormuşçasına, korkunç bir sevincin içine yayıldığını hissediyordu.

Bu arada, Yanık Karı, avazı çıktığınca bağırarak barakanın merdivenlerine dalmıştı:

-Kazanlara! kazanlara! ateşleri söndürmeye!

Kadınlar da arkasından. Kocası erkekleri hizaya getirmeye çalışırken, Maheude de kadınların her şeyi yakıp yıkmasına engel olmak için koştu. En sakinleri oydu, insan hakkını dört bir yanı yakıp yıkmadan da isteyebilirdi. Kazanların bulunduğu odaya girdiğinde, kadınlar buradaki iki ateşçiyi kovmuştu bile, eline koca bir kürek alan Yanık Karı, ocaklardan birinin başına çökmüş, hırsla kömürleri dışarı çekiyor, çıkan korlar, tuğla kaplı döşemede, kara bir duman salarak yanmaya devam ediyordu. Beş jeneratör için on ocak vardı. Az sonra, bütün kadınlar işe koyulmuştu, bayan Levaque küreğe iki eliyle yapışmış, Mouquette, tutuşmasınlar diye, eteklerini beline toplamış, hepsi kan ter içinde kalmış, saçları başları dağılmıştı, bu cehennem fırınlarının yalazında yüzleri alev alev parlıyordu. Yerdeki kömür yığını artıyor, müthiş bir sıcaklık geniş salonun döşemesini çatır çatır çatlatıyordu.

-Yeter, yeter! diye bağırda Maheude. Baraka yanıyor.

-Daha iyi ya! diye karşılık verdi Yanık Karı. Bizim de istediğimiz bu zaten... Ah, ulu Tanrım! bir gün onlara kocamın ölümünü ödeteceğimi söylememiş miydim!

Tam bu sırada, Jeanlin'in tiz sesi duyuldu.

-Hey, dikkat edin, şimdi her şeyi söndüreceğim! Bırakıyorum ha!

Herkesten önce gelip avluya girmiş, kalabalığın arasına karışmış, çıngar çıkınca zevklenmiş, nasıl bir kötülük yapabilirim diye aranmaya başlamıştı; sonunda muslukları çevirip buhar kazanlarını boşaltmak gelmişti aklına. Tüfek patlamasını andıran bir sesten sonra, beş kazandaki buhar, kulakları sağır eden, fırtına gibi bir uğultuyla boşaldı. Her yan buhar içinde kalmıştı, yerdeki kömürler kararıyordu, kadınlar kesik hareketli birer gölge haline gelmişti. Yalnız, sahanlığa çıkmış olan yumurcak göze çarpıyordu bembeyaz burgaçlar ortasında, müthiş keyiflenmiş, böyle bir fırtına kopardığı için ağzı kulaklarına varmıştı.

Bu iş şöyle böyle bir çeyrek sürdü. İyice sönsünler diye, birkaç kova su atılmıştı kömür yığınları üstüne; böylece, yangın tehlikesi ortadan kalkmıştı. Buna karşılık, kalabalığın öfkesi yatışmamış, tam tersine kamçılanmıştı. Erkekler birer çekiç kapmış, kadınlar da demir çu-

buklara yapışmışlar, jeneratörleri kıralım, makinaları parçalayalım, ocağı yıkalım diye bağrışıyorlardı.

Durumu haber alan Etienne, Maheu'yle birlikte koştu. Üç alma nöbeti ona da bulaşmış, yavaş yavaş o da zıvanadan çıkmıştı. Bununla birlikte uğraşıp didiniyor, çelik teller kesildiğine, ateşler söndürüldüğüne, buhar kazanları boşaltılıp ocağın çalışması olanaksız duruma getirildiğine göre, artık yatışsınlar diye yalvarıyordu. Ama kimsenin bu laflara kulak astığı yoktu, kalabalık yine kafasına eseni yapmak üzereyken, dışarıda, nefesliğe açılan basık kapının yöresinde bir bağrıştır koptu.

-Yuh, hainler!... Alçaklar, pis köpekler!... Yuh! yuh!

İşçiler çıkmaya başlamıştı. İlk çıkanlar, şiddetli ışıktan serseme dönmüş, alık alık göz kırpıştırıyorlardı. Sonra, direnişçilerin önünden geçip anayola doğru yürüdüler, sıvışacaklardı güya.

-Kahrolsun alçaklar! yuh düzmece kardeşlere, yuh!...

Bütün direnişçiler oraya toplanmıştı. Üç dakika içinde, binalarda kimsecikler kalmadı, beş yüz Montsoulu işçi iki sıra olmuş, söz verdikleri halde döneklik edip madene inen Vandamelıları aralarından geçmek zorunda bırakmıştı. Ve bacanın kapısında, paramparça olmuş giysileri, yüzü gözü çamur içinde bir işçi belirdi mi, yuh sesleri iki katına çıkıyor, gelen, korkunç alaylarla karşılanıyordu! oo! şuna da bakın hele, bacakları bir karıştı, neredeyse kıçı yere değecekti! Ya şu, Volcan'daki yosmalar burnunu kemirmişti keratanın! şuna bakın be! herifin gözlerindeki çapakla on katedrale mum yapılırdı valla! Vay, vay! ya şu sırık fasulyesine ne demeliydi, herifte göt göbek diye bir şey yoktu! Apar topar dışarı uğrayan, memeleri karnında, beli kalçası birbirine karışmış, yusyuvarlak bir tumbacı kız korkunç gülüşmelere yol açtı.

Herkes ötesini berisini yokluyor, şakalar gittikçe ağırlaşıyor, yumruklar havaya kalkıyordu; kuyudan çıkan zavallılarsa, küfürler arasında, heyecandan tir tir titreyerek, inmek üzere olan yumrukları yan gözle kollayarak, ses çıkarmadan, birbiri ardından geçip gidiyor, avludan kurtulur kurtulmaz bayram ediyorlardı.

-Vay canına be! kaç kişi var daha aşağıda? diye sordu Etienne.

Çıkanların arkası uzadıkça şaşıyor, bunların açlıktan bunalmış, çavuşların baskısıyla madene inmiş birkaç kişi olmadıklarını düşün-

dükçe çılgına dönüyordu. Hemen bütün Jean-Bart ocağa indiğine göre, ormanda kendisine yalan söylemişlerdi demek? Hele eşikte Chaval'i görünce, kendini tutamayıp haykırdı:

-Hay dinine yandığımın! bunun için mi çağırdın bizi, ha?

Dört bir yandan küfürcükler yağmaya başladı, bazıları nerdeyse alçağın üzerine atılmak üzereydi. Olacak iş miydi bu! Bir gün önce kendileriyle birlikte yemin etmişti, oysa şimdi, arkadaşlarının yanında, madende buluyorlardı onu! Kimseyi iplediği yoktu besbelli!

-Kaldırın kuyuya atalım keratayı! Kuyuya, kuyuya!

Beti benzi uçan Chaval bir şeyler geveliyor, durumu açıklamaya savaşıyordu. Ama kalabalığın öfkesine kendini kaptıran Etienne, çılgınca bağırarak sözünü kesti.

-Bizimle birlik olmak istedin, olacaksın... Yürü bakalım, hayvan herif, düş önüme!

Yeni bir bağrışma sesini bastırdı. Bu kez Catherine belirmişti kapıda, güneşten gözleri kamaşmış, bunca vahşinin arasına düşmüş olmanın korkusu içindeydi. Çıktığı yüz iki basamak bacaklarını tüketmiş, avuçları kan içinde kalmıştı, soluk soluğaydı; Maheude, daha onu görür görmez, elini kaldırıp üstüne yürüdü.

-Ah! şapşal, ah! sen de indin demek?... anan açlıktan geberirken, sen pezevengin için hepimizi kandırıyorsun ha!

Maheu karısının koluna yapıştı, tokatı indirmesine engel oldu. Ama kızının koluna yapışmış sarsıyor, karısı gibi, böyle davrandığı için öfkeyle azarlıyordu, ikisinin de akılları başlarından gitmiş, herkesten daha çok bağırıyorlardı.

Catherine'i görmek Etienne'i çileden çıkarmıştı.

-Yürüyün arkadaşlar, gidiyoruz! öbür ocaklara gidiyoruz! pis domuz, sen de bizimle geliyorsun! diye bağırıp duruyordu.

Chaval, soyunma odasından tahta çarıkları alıp soğuktan buz kesen omuzlarına yün kazağını zor attı. Hepsi sağından solundan çekiştiriyor, ortalarında koşturuyorlardı onu. Çılgına dönen Catherine de tahta çarıklarını ayağına geçirmiş, soğuklar başlayalı beri sırtından çıkarmadığı erkek ceketinin düğmelerini ilikliyordu; hemen sevgilisinin ardından seğirtti, yanından ayrılmak istemiyordu, çünkü mutlaka harcayacaklardı delikanlıyı.

Jean-Bart, iki dakika içinde boşaldı. Eline bir boru geçirmiş olan Jeanlin, sığır sürüsü toplar gibi, sürekli öttürüyor, boğuk sesler çıkarıyordu. Yanık Karı, bayan Levaque, Mouquette ve öbür kadınlar, koşabilmek için, eteklerini toplamışlardı; Levaque'sa, elindeki baltayı, bir mızıka şefi gibi sallayıp duruyordu. Sağdan soldan sürekli yeni arkadaşlar geliyordu, sayıları hemen hemen bini bulmuştu, taşan bir nehir gibi karmakarışık yollara dökülmüşlerdi yine. Çıkış kapısı dardı, tahta perdeler kırıldı.

-Öbür ocaklara! kahrolsun alçaklar! çalışmak yok artık!

Ve bir süre sonra Jean-Bart, bir ölüm sessizliğine gömüldü. Ne bir ses, ne bir nefes. Deneulin, çavuşların odasından çıktı, sakın arkamdan gelmeyin gibilerden bir el hareketi yaptıktan sonra, tek başına madeni gezdi. Yüzü kireç gibi bembeyaz, ama son derece sakindi. İlkin kuyu başında durdu, başını kaldırıp kesilen çelik tellere baktı; teller, işe yaramaz halde aşağı sarkıyordu; eye, kalın yağ tabakası içinde ışıldayan, canlı ve taze yaralar açmıştı. Sonra makine odasına çıktı, inme inmiş kocaman bir kolu andıran piston koluna baktı, makinanın soğumuş madenine dokundu, bir ölüye değmişcesine ürperdi. Sonra buhar kazanlarına indi, kapakları açık, içi su dolu ocakların önünden geçti ağır ağır, ayağıyla jeneratörlere vurdu, tın tın ses geldi. Tamam! işi bitikti artık, varı yoğu yıkılmıştı işte. Çelik telleri onartsa, kazanları yeniden yaktırsa bile, nerden işçi bulacaktı? Direniş on beş gün daha sürdü mü, top attı demekti. Ancak, kuşkuya yer bırakmayan bu yıkım karşısında, Montsoulu haydutlara kin beslemiyordu artık, herkesin suçlu olduğunu hissediyordu, kökü çok eskiye uzanan, genel bir suçtu bu. O zavallıcıklar birer yamyamdı elbet, ama okuma yazma bilmeyen, açlıktan kırılan birer yamyam."

1917 Şubat devrimi sonucu II. Nikola tahtı bırakır. Geçici bir iktidar oluşur. Kerennskiy, Temmuz ayında geçici hükümetin başına getirilir. Lenin'in önderliğinde Bolşevikler devrim hazırlığı içindedir.

Şimdi *Şolohov*'un *Ve Durgun Akardı Don* (22) adlı romanından bir bölüm.

Emekli general oğlu Yüzbaşı Listnitski, 14. Don Kazak Alayına atanır. Bu alay iki aydır Dvinsk'te konaklamaktadır. Bu alay 7 Temmuz'da Petrograd'a gönderilir. Yüzbaşı Listnitski, bölüğüyle hükümet binalarını koruyacaktır. Listniski harekete geçer.

"XII

Listnitski'nin bölüğünde İvan Lagutin isminde bir Kazak vardı. Alay İhtilal Komitesine ilk seçilenlerden biriydi. Alay Petrograd'a varana kadar pek dikkati çekmemişti ya Temmuz sonunda, takım subayı, Lagutin'in Petrograd İşçi ve Erler Temsilcileri Şûrasının askerlik bölümü toplantılarını hiç kaçırmadığını, sık sık takımda öbür Kazaklarla konuşurken görüldüğünü, onlar üzerinde kötü bir etkisi olduğunu, Yevgeni'ye bildirdi. Nöbet ve devriye görevine çıkmamakta diretenler olmuştu iki kere. Takım subayı bundan Lagutin'i sorumlu görüyordu. Listnitski bu Lagutin'i daha iyi tanımaya, kafasından neler geçtiğini öğrenmeye karar verdi. Adamı doğrudan doğruya sorguya çekmek yararsızdı, hem de akılsızlık olurdu. İşi oluruna bıraktı ve çok geçmeden aradığı fırsatı buldu. Birkaç gün sonra Lagutin'in takımına Putilof fabrikası çevresindeki sokaklarda devriyeye çıkma görevi verildi. Listnitski bu kez devriyeye kendisinin kumanda edeceğini bildirdi takım subayına. Emir erine atını hazırlamasını söyledi, giyindi, avluya çıktı.

Takım çoktan at binmiş, onu bekliyordu. Listnitski başa geçti, avludan çıktılar. Puslu karanlıkta bir dolu sokaklardan geçtiler. Listnitski mahsustan geride kalarak Lagutin'i yanına çağırdı, o da atını çevirip yüzbaşının yanına sürdü. Sorar gibi baktı yüzüne.

'Ee, söyle bakalım, komitede son haberler nedir?' diye sordu Listnitski.

'Pek bir şey yok şu ara, kumandanım.'

'Nerelisin sen, Lagutin?'

'Bukanovskaya'dan.'

'Köyün?'

'Mityakin.'

Atları şimdi başa baş gidiyordu. Listnitski sokak lambalarının ışığında Kazağın sakallı yüzünü inceledi. Kasketinin altından düzgün bir tutam saç sarkıyordu. Dolgun yanaklarında sakalı sert ve gürdü. Zeki, biraz da kurnaz gözleri kalın kaşlarının altında çukurdan bakıyordu.

Listnitski, 'Görünüşte bir fevkaladeliği yok. Yüreğinden neler geçiyor acaba? Eski düzenle ilgili her şey gibi benden de nefret ediyordur...' diye düşündü. Nedense, birden, Lagutin'in geçmişini öğrenmek istedi.

'Evli misin sen?'

'Evet. Karım, iki çocuğum var.'

'Çiftliğin de var mı?'

'Çiftliğim mi?' Lagutin sesinde hem alaycı, hem de kederli bir ifadeyle karşılık verdi. 'Günü birliğine, boğaz tokluğuna çalışır yaşarız biz. Hayatımız bir dert ki anlatmakla bitmez.' Az bir sustu, sonra birden hırçınlaşarak devam etti. 'Toprağımız hep kumluk.'

Listnitski Bukanovskaya'dan bir kere arabayla geçmişti. Güneyi dümdüz, değersiz batak toprakla çevrili ıssız ve uzak yöreyi hatırladı. Koper ırmağı oralardan rastgele zikzak geçerdi. Yirmi verst kadar açıkta bir sırtın üstünden ilerde puslar içinde gördüğü yeşil meyva ağaçları, ağaçlar arasında yükselen beyaz çan kulesi gözünde canlandı.

'Evet, toprağımız hep kumluk!' Lagutin içini çekti.

'Köyüne dönmek istersin herhalde, değil mi?'

'Tabii, kumandanım. Tabii bir an önce dönmek isterim. Bu savaşta çekmediğimiz kalmadı.'

'Yazık, pek öyle yakında döneceğimiz yok, aslanım!'

'Bana kalırsa döneriz.'

'Ama savaş bitmedi ki daha?'

'Yakında bitecek. Yakında evlerimize döneceğiz!' dedi Kazak, inatla.

'Ondan önce kendi aramızda dövüşeceğiz sanıyorum ben. Haksız mıyım?'

Lagutin gözlerini eyer kaşından kaldırmadı. Az sustuktan sonra sordu:

'Kiminle dövüşeceğiz diyorsunuz?'

'Dövüşeceğimiz adam çoook... Bolşevikler belki.'

Lagutin yine sustu. Nalların kesin, düzenli takırtısından üzerine uyuşukluk çökmüş gibiydi. Sonra ağır ağır konuşarak cevap verdi:

'Onlarla bir kavgamız yok bizim.'

'Toprak meselesi var a?'

'Herkese yetecek kadar toprak var nasıl olsa.'

'Bolşeviklerin niyetinin ne olduğunu biliyor musun sen?'

'Az bir şey duyduydum...'

'Pekâlâ, Bolşevikler topraklarımızı elimizden alıp Kazakları köle yapmak için bize saldırırlarsa ne yapacağız? Sen Rusya'yı savunmak için Almanlarla savaşmadın mı?'

'Alamanlar başka.'

'Ya Bolşevikler?'

'Bakın beyim,' diye Lagutin sesini yükseltti. Belli ki bir karara varmıştı. Gözlerini kaldırıp Listnitski'nin bakışını yakalamaya çalıştı. 'Bolşevikler benim toprağımı almazlar. Benim elimde ne kadarcık toprak var ki? Onu alacaklar da n'olacak? ... Ama... Yalnız, kızmayacaksınız, değil mi? Mesela sizin babanız... On bin dönüm toprağı var...'

'On bin değil, dört bin...'

'Pekâlâ, dört bin olsun. Pek o kadar da az değil, değil mi? Hak mı yani şimdi bu? Sonra, Rusya'nın dört bir yanında sizin babanız gibi sürüylen insan var. Şimdi siz kendiniz düşünün, kumandanım, insanoğlu ne ister bu dünyada? Siz karnınız doysun istersiniz. Herkes ister. Siz yiyeceksiniz, herkes yiyecek. Çingenenin hikayesini bilirsiniz. Kısrağını beslemezse hayvan yemsiz yaşamaya alışır demiş, dokuz gün beslememiş, onuncu gün hayvan nalları havaya dikmiş... Başımızda Çar varken işler kötüydü. Fakir fukaranın hali haraptı. Babanıza dört bin dönüm toprak verdiler, İvan'm böreğinden paymı aldı, ama babanız da yese yese, biz basit adamlar gibi karnı doyana kadar yer, değil mi? İki adamın yediğini yiyecek değil ya! Yazık oluyor millete. Bolşevikler doğru yoldalar, siz tutmuş onlarla dövüşmekten söz ediyorsunuz...'

Listnitski onu dinlerken içinde coşan heyecanı belli etmemeye çalıştı. Sonuna doğru, Lagutin'in sözlerine esaslı bir karşılık veremeyeceğini de anladı. Kazağın basit, ölümüne basit muhakemesi onu köşeye kıstırmıştı. Haksız olduğunu derinden derine sezdiği için ne diyeceğini bilemedi, kızdı.

'Sen nesin öyleyse, Bolşevik misin?'

'Adı önemli değil...' diye Lagutin onu matrağa alır gibi kelimeleri çekti uzattı. 'Mesele adında değil, hak olup olmadığında. Halk hak olanı istiyor. Ama ne yapıp edip hakkın üstünü örtüyorlar. Dediklerine göre, çoktan çürümüş gömüldüğü yerde!'

'Anlaşıldı senin kafanı Bolşeviklerin nelerle doldurduğu! Onların yanında geçirdiğin zamanı boşa harcamamışsın.'

'Ah, yüzbaşım, biz sabırlı ahaliye hayat kendisi öğretiyor bunları. Bolşeviklerin yaptığı, kava ateş tutmak, hepsi o.'

'Bırak şimdi bu mavalları da,' diye Listnitski, sonunda adamakıllı kızgın, emretti, 'cevap ver bana! Demin babamın toprağından, genellikle toprak sahiplerinin elindeki topraklardan söz ediyordun. Ama o... herkesin özel mülkü o. Senin iki gömleğin var da benim hiç yoksa, demek senin düşüncene göre ben senin gömleklerinden birini almalıyım, öyle mi?'

Kazağın yüzünü göremiyordu. Sesinden gülümsediğini anladı.

'Fazla olan gömleğimi ben kendiliğimden size verirdim. Cephedeyken fazlasını değil, son kalan gömleğimi verdim de çıplak sırtımda yalnız kaputla dolaştım ben. Ama bu yaşıma geldim, kimsenin toprağını başkasına verdiğini işitmedim.'

'Derdin ne senin, yahu? Toprağa mı açsın? Yetmiyor mu elindeki?' diye Listnitski sesini yükseltti. Lagutin ağır ağır soluyarak, boğulurcasına konuştu. Nerdeyse bağırıyordu: 'Yalnız kendimi mi düşünüyorum sanıyorsunuz? Lehistan'da dövüştük o kadar... Görmediniz mi orda nasıl yaşıyordu ahali? Görmediniz mi? Bir de Don ülkesinde, bizim oralarda yaşayan köyülere bakın bakalım nasıl yaşıyorlar? Ben gördüm, kendi gözümle. İnsanın kanını kaynatmaya yeter de artar bile. Üzülmeyeyim mi ben şimdi bu insanların haline? Evet ya, Lehistan'da halkın nasıl avuç içi kadar tarlaları ekip geçinmeye çalıştığını gördüm de yüreğim kan ağladı.'

Yevgeni acı bir cevap yapıştıracaktı, ilerde Putilof fabrikasının yüksek, boz karanlığından ansızın, 'Tutun!' diye bir haykırış duyuldu. Nal sesleri. Bir kurşun atıldı. Listnitski kırbacı savurup atını dörtnala kaldırdı. Lagutin'le yan yana sürdüler atlarını, takıma yetiştiler. Takım bir köşe başında durmuş, Kazaklardan bir kısmı atlarından inmişti. Palalar şakırdıyordu hâlâ. Ortada adamın biri Kazakların elinden kurtulmaya savaşıyordu.

'Ne var, ne oluyor?' diye kükredi Listnitski. Atını kalabalığa doğru sürdü.

'Piç kurusu taş atıyordu!'

'Birimize vurdu, kaçtı sonra.'

'Göster şuna gününü, Arzanof!'

Takım çavuşu Arzanof eyerden sarkmış, Rus gömleği giymiş ufak tefek bir adamın yakasına yapışmıştı. Atlarından inen üç Kazak adamın ellerini arkasına bağlıyordu.

Listnitski'nin tepesi atmıştı. Adama haykırdı:

'Kimsin sen?'

Adam başını kaldırdı. Beyaz yüzünde dudakları sımsıkı kapalı kaldı.

Yevgeni sorusunu tekrarladı: 'Kimsin sen? Taş atıyordun demek, ha? Rezil! Konuşmayacak mısın? Arzanof!...'

Arzanof eyerden aşağı atladı. Adamın yakasını bırakıp yüzüne bir yumruk indirdi.

'Ver dersini!' diye emretti Listnitski, atının başını çevirdi.

Kazaklardan üçü dördü elleri bağlı adamı yere yıkıp kırbaçlarına davrandılar. O sırada alelacele atından inen Lagutin, Listnitski'nin yanına koştu.

'Yüzbaşım... Ne yapıyorsunuz?... Yüzbaşım!' Titreyen parmaklarıyla Listnitski'nin dizinden tuttu, bağırdı: 'Yapamazsınız bunu! İnsan bu... N'apıyorsunuz?'

Yevgeni atını mahmuzladı, cevap vermedi. Lagutin gerisingeri Kazakların yanına koştu, Arzanof'un belinden kavradı, geri çekmeye uğraştı. Çavuş direndi. Bir yandan homurdanıyordu:

'Bırak be! Bırak diyorum! O taş atacak, biz ağzımızı açıp bir şey demeyeceğiz, öyle mi? Bırak beni! Bırak diyorum, sonra fena olur!'

Kazaklardan biri eğildi, silahını omzundan alıp dipçiğini adamın yumuşak gövdesine indiriverdi. Kısık, vahşi, ilkel bir çığlık yayıldı sokağa. Birkaç saniye süren bir sessizlik oldu, sonra yine aynı ses, bu kez ama, genç ve dinç çıktı, boğulurcasına. Acıdan titrek. Adam her bir darbeyi yedikten sonra iniltiler arasında kesik kesik homurdanıyordu:

'Namussuz! Karşı... İhtilâlciler! Vurun be, vurun hadi! Aaah!'

Darbeler art arda iniyordu.

Lagutin yeniden Listnitski'nin olduğu yere koştu. Dizine abandı, tırnaklarıyla eyeri tırmalayarak soluğu kesilircesine konuştu:

'Bırakın gitsin!'

'Geri dur sen!'

'Yüzbaşı!... Listnitski! Duyuyor musun?.. Bunun hesabını vereceksin!' Döndü, adamın çevresini saranlardan ayrı duran Kazaklara koştu. 'Kardeşler!' diye bağırdı. 'Ben İhtilâl Komitesi üyesiyim. Size o adamı ölümden kurtarmanızı emrediyorum! Sonra bunun hesabı sorulur sizden. Eski günler geçti artık!'

Akıl dışı, kör edici bir nefret Listnitski'yi önüne kattı götürdü. Kırbacını atının kulakları arasına çarparak hayvanı doğru Lagutin'in üzerine sürdü. Tertemiz yağlanmış siyah tabancasını Kazağın yüzüne doğrulttu, kükredi:

'Sus, hain! Bolşevik! Vururum bak!'

Korkunç bir irade gücüyle tuttu kendini. Parmağını tetikten çekti, atını şaha kaldırıp ard ayakları üstünde geri döndürdü, sürdü gitti.

Birkaç dakika sonra üç Kazak peşinden seğirttiler.

Arzanof'la Lapin adamı aralarına alıp sürüklediler. Kanlı gömleği gövdesine yapışmıştı. Koltuk altlarından kavrayan iki Kazağın ortasında sallanıp duruyor, ayakları kaldırım taşları üstünde sekiyordu. Kan revan içinde kalan başı omuzlarının arasında geriye düşmüştü. Yüzü dövülmekten adeta hamura dönmüştü. Üçüncü Kazak az geriden sürdü atını. Bir köşe başında bir arabacı gördü. Üzengilere basıp doğrularak yanma vardı, kırbacını manalı manalı çizmesine çarpıp sert bir sesle ona bir şeyler söyledi. Arabacı hemen arabasını yolun ortasında durmuş bekleyen iki Kazağın yanına sürdü.

Ertesi sabah uyandığında Listnitski tamiri imkansız büyük bir kusur işlediğinin farkına vardı. Gece olup bitenleri, Lagutin'le arasında geçenleri hatırlayınca dudaklarını ısırdı, kaşları çatıldı. Giyinirken, Lagutin'i şimdilik kendi halinde bırakmanın en iyi yol olacağına karar verdi. Alay komitesiyle ilişkileri daha da bozmamalıydı. Takımdaki öbür Kazaklar olayı unutana kadar beklenir, sonra sessiz sedasız icabına bakılırdı Lagutin'in.

'Demek Kazaklarla dostluk kurmak buymuş!' diye düşündü, acı acı. Olayın tatsız etkisini günlerce üzerinden atamadı."

Bu bölümü *Gorki*'in şu sözleriyle bitiriyorum. *"... yazma sanatına yeni başlayanların şunu unutmamalarını isterim, fikirler, örneğin, nitrojen gibi havadan özümsenmez; fikirler, yeryüzünde yaratılır, emeğin toprağından fışkırır, gözlemleme, karşılaştırma, inceleme yöntemlerini ve son çözümlemede olguları kullanır. Asıl olan kültürün, sınıf savaşımının, sınıf çelişkilerinin ve sınıfların gelişmesinin tarihidir. Hakikat ve akıl, aşağıdan, kitlelerden fışkırır; yaşamın üst katındakiler, aşağıdan yükselen heyecanları solur, o coşkun hava, yaşama yabancı olan kokularla karışıktır. Üst kattakiler, bu 'kışkırtıcı' ideolojik heyecanları bastırmak, emeğin özünde bulunan katı gerçekleri çarpıtmak ya da gizlemek durumundadır."* (23)

Yazar, gizleneni açığa çıkarır.

Dipnotlar

1. F. Engels, *Ekonomi Politiğin Bir Eleştiri Denemesi*, K. Marks, *1844 El Yazmaları*, Sol Yayınları, Çev. Kenan Somer, Ankara, 1976.
2. Michel de Saint Pierre, *Milyarder*, Türkçesi Attila Tokatlı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1971.
3. Tolstoy, *Diriliş*, Çev. Ergin Altay, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1975.
4. Güngör Gençay, *Gammaz, Değişken Yüzler*, Gerçek Sanat Yayınları, İstanbul, 2009.
5. Refik Halid Karay, *Hakkı Sükut, Memleket Hikayeleri*, İnkılap ve Aka Kitapevleri, İstanbul, 1976.
6. Lewis Grassic Gibbon, *Spartaküs*, Çev. Sermet Yalçın, Yordam Kitap, İstanbul, 2009.
7. G. Lukasc, *Avrupa Gerçekçiliği*, Çev. Mehmet H. Doğan, Payel Yayınları, İstanbul, 1987.
8. Balzac, *Köylüler*, Çev. İsmail Yerguz, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1984.
9. John Steinbeck, *Bitmeyen Kavga*, Çev. Rasih Güran, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1971.
10. Orhan İyiler, *Bir Gün Bile Yaşamak*, Ceylan Yayınları, İstanbul, 1997.
11. Dimitri Dimov, *Tütün*, Çev. Burhan Arpad, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 1998.
12. Orhan Kemal, *Bereketli Topraklar Üzerinde*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2000.
13. Rıfat Ilgaz, *Karartma Geceleri*, Çınar Yayınları, İstanbul, 2005.
14. Kemal Bekir, *1 Mayıs'ta Bir İşçi, Bütün Öyküleri*, Pencere Yayınları, İstanbul, 2006.
15. Kemal Ateş, *Veresiye Defteri*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2011.
16. Tarık Dursun K., *Biz de İnsanız, Ekmek Kavgası*, Haz. S. Sezer-A. Özyalçıner, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 1998.
17. K. Marx, *Kapital, Birinci Cilt*, Çev. Alaattin Bilgi, Sol Yayınları, 1999.
18. Güngör Gençay, *Zarafet Matbaası, Değişken Yüzler*, Gerçek Sanat Yayınları, İstanbul, 2009.
19. Adnan Özyalçıner, *Davul, Gözleri Bağlı Adam-Yağma*, Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul, 1996.
20. Cengiz Gündoğdu, *Taşkıran*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 2004.
21. Emile Zola, *Tohum Yeşerince*, Çev. Bertan Onaran, Payel Yayınevi, İstanbul, 1999.
22. Mihail Şolohov, *Ve Durgun Akardı Don, 2. Cilt*, Çev. Tektaş Ağaoğlu, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2008.
23. Maksim Gorki, *Sanat İşçiliği Üzerine Söyleşi, Edebiyat Yaşamım*, Çev. Şemsa Yeğin, Payel Yayınevi, İstanbul, 1978.

Yazında Sınıf Çatışkısı

9 Ekim Perşembe

Hürriyet Gösteri'nin Eylül sayısındaki dosyası, *100 Türk Büyüğüne Karşı 100 Kudret Simsarı*'na ayrılmış. Dosyanın girişinde şöyle deniyor. *"Yükselen değerlerin oluşturulmasında, starların yaratılmasında, modaların perde arkasında hep onların varlığı hissedilir. Bazıları gözönündedirler bazılarını da sadece ilgililer bilir. Yaratırlar ve yokederler. Her alanda olduğu gibi kültür sanatında kudret simsarları vardır. Üstelik etki ve yetki alanları diğerlerinden çok daha fazladır. Kültür sanat cangılının tek hakimidir onlar. Kültür sanat alanı belli adacıklardan oluşur. Her adacığında mutlaka bir yönlendiricisi, güç simsarı vardır. Onların izini olmadan ortaya çıkabilirsiniz ama varlığınızı sürdürebilmeniz, sanat aristokrasisinde kendinize bir köşe kapmanız için mutlaka onların izini olması gerekir. Farklı alanlarda ve farklı konumda olabilirler ama aralarında müthiş bir söz birliği vardır. Aradan sıyrılmanız mümkün değildir. Şimdiye kadar hep bugün unutulmuş ve tarihin oluşturulmasında etkili olmuş isimlerden seçilmiş 100 büyükler sıralanmıştır. Biz sizi bugüne getiriyoruz ve 100 kudret simsarını açıklıyoruz."*

Edebiyat dünyasında star yaratan kudret simsarları *Gösteri*'ye göre şunlar. Memet Fuat, Fethi Naci, Hilmi Yavuz, Doğan Hızlan, Erdal Öz, Yalvaç Ural, Enis Batur, İnci Asena, Atıl Ant, Mehmet Ali Yalçındağ, Yaşar Kemal, Attila İlhan, Yüksel Pazarkaya, Talat Sait Halman.

Bu kudret simsarlarıyla ilgili küçük notlar da var dosyada. Sözgelimi, Enis Batur için şöyle deniyor, 'Onun da muritleri, yüzdeye vurursanız, edebiyat dünyasında epey bir sayıya ulaşır." Hilmi Yavuz için söylenen şu. "Mürit bakımından en zengin olan şairimizdir."

Gösteri Dergisi bu kudret simsarlarını yermiyor. Yüceltiyor. Şair yazar olmak isteyenlere yol gösteriyor, edebiyatın şeyhlerini açıklıyor. Seçin birini, gidin mürit olun diyor.

Bu dosya gerçekliğin bir yanını yansıtıyor. Ama gerçekliğin bütününü yansıtıyormuşcasına... işte gerçeklik bu, tasarımı oluşturmak istiyor.

Ben, 1984 yılında yayınlanan *Sanatta Star Sistemi* yazısıyla bu kudret simsarlarının ekonomi politiğini çözümlemiştim. Bir kez daha gerçekliğin iki yanını göstermek gerekiyor.

Dosyanın dili kendini ele veriyor. Dil, benim meta dili dediğim dile canlı bir örnek. Dosya "sanat aristokrasisi" diyor, "kendinize köşe kapmanız için" diyor, "tarihin oluşturulmasında etkili olmuş isimler" diyor.

Bu dile karşı şunu söylemek gerekiyor. Sanat, bütünüyle sanat aristokrasisinden oluşmaz. Her sanatçının sorunu değildir köşe kapmak. Kişiler tarihin oluşturulmasında belli ölçüde etkili olur.

Dosyanın yansıttığı gerçekliği görebilmek için şunu bilmeliyiz. *"Her yazar kişi, çeşitli toplumsal çıkarların somut bir kesişme noktasında yer alır, edebi yaratımına giren kendi değerlendirmesindeki güdülenme bununla belirlenir. (...) (Bu) yazarın temsil ettiği sınıfsal çıkarların belirleyici rolünün bilincinde olması gerekmez bir yazarın. Yazar, kendi güdülenmelerinin yalnızca kendi bireyselliğinden kaynaklandığını, varolan toplumsal çabalara hiçbir bağıntısı olmadığını sanabilir. (...) Edebiyat, sınıflı bir toplum içinde varolduğu sürece ister kuramsal olarak anlaşılsın ya da anlaşılmasın, ister bunun bilincinde olunsun ya da olunmasın, ister böyle bir şey amaçlansın ya da amaçlanmasın sınıfsal bir özellik taşır, sınıfsal çıkarlar da değerlendirmedeki güdülemenin belirli toplumsal belirtenlerini oluşturur."* (Horst Rediker, *Edebiyat Estetiği*, Çev. A. Çalışlar, Kuzey Yayınları, Ankara, 1986)

Burda şunu söylemek gerekiyor. Yazarın sınıfsal konumu her zaman doğrudan doğruya sanatını etkilemeyebilir. Balzac, Gogol, Samim Kocagöz bunun canlı örnekleridir. Ama bu şimdi konumuzun dışında.

Edebiyatın sınıfsallığı açısından baktıkta, benim Sanatta Star Sistemi dediğim... *Gösteri* bunlara Kudret Simsarı diyor... alanda yer alanlar, bu alanda köşe kapma mücadelesine girenler, ister bilincinde olsunlar ister olmasınlar, sınıfsal kökenleri n'olursa olsun, burjuva sınıfının somut kesişme noktasında, burjuva sınıfının değerleriyle sanat yaparlar. Ama burjuva değerleriyle sanat mümkün değil. Çünkü burjuvazinin insani değeri kalmadı. İşte o zaman şu çıkıyor ortaya, *"Sanatsal üretimin öznesi, artık toplumsal praksisin öznesi olarak görmemektedir kendisini, gerçek toplumsal praksisten yalıtmıştır kendisini, böylece edebiyatın kendini gerçekleştirdiği iletişim bağıntısı ister istemez kesikliğe uğramıştır. Bireyin ortak birlikteliğe ilişkin bir varlık doğrulayışının bir anlatımı değil de tek başına kendini yalıtmış, yabancılaşmış, yalnız kalmış sanatçı bireyin kendini doğrulayışının bir anlatımı haline gelmiş olan sanat, estetiksel değer içeriğinin, dolayısıyla sanatın kendisinin olumsuzlanışından başka bir şey değildir."* (H. Redeker)

Sanatta Star Sistemi sanatçıların ortak paydası "yaşamdan elayak çekme"dir. İşte bu kendine yabancılaşmış birey, sanatı yozlaştırır.

Burdan şuraya geliyorum. Kudret Simsarları'nın oluşturduğu edebiyat Türkiye edebiyatının bütünü değil. Türkiye'de emekten... insandan yana edebiyat yapan kendine yabancılaşmamış bireylerin oluşturduğu bir edebiyat da var. Bu alanda Kudret Simsarları'nın etkisi yoktur.

Peki sorun nerde.

Sorun şurda. Edebiyatı hayattan, somut bireyden koparan, edebiyatı, sanatı yozlaştıran Sanatta Star Sistemi, sistemin Kudret Simsarları, bu edebiyatı, baskın... egemen bir Türkiye sanatı yapmak istiyor. Sözgelimi, Orhan Pamuk gidiyor yurtdışına Türkiye Edebiyatı üzerine konuşuyor. Yanlış. Orhan Pamuk, Türkiye'de burjuva sınıfı edebiyatı üstüne konuşabilir.

Hiçbir yazar "ulusal" değil bu aşamada. Hiçbir eleştirmen de "ulusal" değil. Sınıflı bir toplumda yaşıyoruz. Her sınıfın yazarı... şairi... ressamı olacak.

Kudret Simsarları bunu kabul etmiyor. Türkiye edebiyatını kayıtsız şartsız biz temsil ederiz, diyorlar.

Sorun burda çıkıyor. Bu sorun içiçe başka sorunları doğuruyor. Sözgelimi Mehmet H. Doğan, "Burjuva eleştirmenin gözüyle Türk Şiiri" demeli. Demiyor, nesnellik, ulusallık savı güdüyor. İkinci sorun burdan çıkıyor.

Üçüncü sorun *Gösteri*'nin mürit dediklerinden çıkıyor. Ben, 1987'de de *Utangaç Sokağı* adlı yazımda söyledim bunu. Tapınıcıları vardır bunların dedim. Gerçekten de Enis Batur'un tapınıcıları var. Tapınanla, tapınıcı arasındaki ilişki özgür... insani bir ilişki değildir. Bilinç dumura uğramıştır böyle kişilerde.

Dördüncü soruna geldikte Kudret Simsarları kendini saklıyor, dedim. Saklamak zorundalar. Sözgelimi, maddi durum elverişli olsa, *İnsancıl* "Sosyalist Gözle Türkiye Şiiri" diye bir yıllık çıkarır. Ama Mehmet H. Doğan, "Burjuva Gözüyle Türk Şiiri" yıllığı çıkaramaz. Yaptığı bu ama. Yaptığını saklıyor. Kendine sadık değil.

Bakın eksiği gediği de olsa *Sosyalist Kültür Ansiklopedisi* çıktı Türkiye'de. Ama Memet Fuat, "Burjuva Kültür Ansiklopedisi" çıkaramaz. Burjuva kültür ansiklopesine ya genel kültür ansiklopedisi ya çağdaş kültür ansiklopedisi der. Kendilerini... amaçlarını açıkça ortaya koyamazlar. Koyduklarında, sıfırlanırlar da ondan. Bundan ötürü, Sanatta Star Sistemi despotiktir. İçten de dıştan da eleştiri kabul etmez.

Ben yıllarca, insanın açıkça kendini ortaya çıkarması için mücadele ettim. Kendine sadık ol, dedim. Tabii beni dinlemediler. Ama su sızdırdı testi. Şöyle. İhsan Üren, Sanatta Star Sistemi içinde yer alan... iradesiz... ağzı bozuk bir kişi. Sistemin en aşağısında tabii. Beni aşağılayan yazısında bakın ne diyor, "Edebiyata böyle gireceğini sanıyorsanız yanılıyorsunuz, ummayın." Suyun sızdığı nokta burası. İhsan Üren şunu söylüyor aslında. "Biz burjuva değerleriyle edebiyat yapıyoruz. Ulan Kerberos, ne yaptığımızı sen de biliyorsun, açık ettirme durumu. Gel, Mehmet H. Doğan'a, Enis Batur'a boyun eğ. Onların müridi ol. Ondan sonra 'bizim edebiyatımıza' girmezsen, yıllıklarda yer almazsan o zaman konuş. Ama böyle yaparsan, dalgamıza taş atarsın, bizim edebiyatımıza giremezsin, anladın mı lan Kerberos."

Ben bunun böyle olduğunu biliyordum. İradesiz birinin de günün birinde su sızdıracağını... durumu açık edeceğini biliyordum.

İradesiz İhsan Üren su sızdırdı. Açık etti durumu. İhsan Üren'e bir kez daha teşekkür ediyorum.

Edebiyata girmeye geldikte... Ben, sizin edebiyatınızın içinde değilim, sizin edebiyatınızın içine de girmeyi düşünmedim.

Benim insana borcum var. Bu nedenle emekten yana, insani edebiyatın içindeyim.

Ben sizin edebiyatınızın Kerberos'uyum.

Yıldız Güncesi, İnsancıl Dergisi, Aralık 1997, Sayı: 86

NESNELERİN BİRLİĞİ

Lukacs, nesnelerin birliği için şöyle der, *"temaya ait olan her önemli nesneyi, olayı ve yaşam alanını içermezse"* (1) o yapıt, tamamlanmamıştır, eksiktir.

Nedir bunun anlamı.

Yapıtta, hiçbir nesne, hiçbir olay, hiçbir söz boşu boşuna yazılmayacak... Bir yapıtın estetik değeri *nesnelerin birliğ*ine bağlıdır.

Ben nesnelerin birliğini ikiye ayırıyorum.

-İlerleten Nesneler

-Gösteren Nesneler

Şimdi *nesnelerin birliğ*ini örneklerle görelim. İlk örnek *Lev Tolstoy*'un *Anna Karenina* (2) adlı yapıtından.

Anna Karenina, Aleksey Aleksandroviç'le evlidir. Ancak Anna, Vronski'ye aşıktır, onunla sevişmektedir. Dahası Vronski'den gebe kalmıştır. Kocasının hiçbir şeyden haberi yoktur. At yarışlarındaki bir olay her şeyi ortaya çıkarır. At yarışlarına katılan Vronski, düşmüştür. N'oldu Vronski'ye... yaralandı mı, belli değildir.

> *"Çok kötü geçmişti yarışlar. On yedi yarışçının yarısından çoğu düşmüş, yaralanmıştı. Koşunun sonuna doğru herkes heyecan içindeydi. Çarın yarışlardan hoşnut olmaması heyecanı daha da arttırmıştı.*
>
> *XXIX*
>
> *Herkes hoşnutsuzluğunu belirtiyor, kimin söylediği bilinmeyen aynı tümceyi yineliyorlardı: 'Aslanlı sirk eksik bir.' Herkes dehşet içindeydi. Öyle ki, Vronski düştüğünde Anna'nın dehşet dolu haykırışını yadırgayan olmamıştı. Ama o andan sonra Anna'nın yüzünde uygunsuz kaçan bir değişiklik oldu. İyice kaybetmişti kendini. Yakalanmış*

bir kuş gibi çırpınıyordu: Kalkıp bir yerlere gitmek istiyor, sonra dönüp Betsi'ye:

-Gidelim, diyordu. Gidelim artık.

Ama Betsi onu duymuyordu. Öne eğilmiş, yanına gelen generalle konuşuyordu.

Aleksey Aleksandroviç, Anna'nın yanına geldi, kibarca elini uzattı ona. Fransızca:

-İstiyorsan, gidelim, dedi.

Ama Anna, generali dinliyordu. Kocasını fark etmedi. General:

-Onun da ayağı kırılmış, öyle diyorlar, diye anlatıyordu.

Anna, kocasına karşılık vermeden saplı dürbünü gözüne götürmüş, Vronski'nin düştüğü yere bakıyordu. Ne var ki çok uzak, çok kalabalıktı orası. Bir şey göremiyordu. Dürbünü indirdi, kalkıp gitmek istedi. Tam bu sırada bir atlı dörtnala geldi, çara bir şeyler söyledi. Anna öne uzanmış, dinliyordu. Kardeşine seslendi:

-Stiva! Stiva!

Ama kardeşi duymadı. Anna gene kalkmak istedi.

Aleksey Aleksandroviç, Anna'nın koluna dokundu.

-Gitmek istiyorsanız, bir kez daha sunuyorum size kolumu, dedi.

Anna nefretle öte yana çevirdi başını, kocasının yüzüne bakmadan:

-Hayır, hayır, bırakın beni, dedi. Gitmek istemiyorum, burada kalacağım.

Vronski'nin düştüğü yerden bir subayın koşu alanını karşıdan karşıya geçip kameriyeye doğru koşarak geldiğini görmüştü. Betsi ona mendilini sallıyordu. Subay, binicinin yaralanmadığı, ama atın belinin kırıldığı haberini getirdi.

Bunu duyunca hemen oturdu Anna, yelpazesiyle yüzünü kapadı. Aleksey Aleksandroviç onun ağladığını, yalnızca gözyaşlarını değil, hıçkırıklarını da tutamadığını, göğsünün inip kalktığını gördü. Karısının ağladığını kimse fark etmesin diye, ona kendini toparlayacak zamanı kazandırmak için önüne geçip durdu. Biraz sonra gene Anna'ya döndü.

-Üçüncü kez sunuyorum size kolumu.

Anna, Aleksey Aleksandroviç'in yüzüne baktı, ne söyleyeceğini bilemiyordu. Prenses Betsi yardımına koştu.

-Hayır Aleksey Aleksandroviç, ben getirdim Anna'yı, eve de ben götüreceğim, öyle söz verdim ona.

Aleksey Aleksandroviç kibarca gülümseyerek, ama aynı anda Betsi'nin gözlerinin içine sert bakarak:

-Afferdersiniz prenses, dedi. Anna'nın rahatsız olduğunu görüyorum. Benimle gelmesini istiyorum.

Anna ürkek ürkek bakındı, sessizce kalktı, elini kocasının kolunun üstüne koydu.

Bir ara Betsi:

-Adam yollayacağım, öğreneceğim durumunu, diye fısıldadı Anna'ya, sonra sana haber ulaştırırım.

Kameriyeden çıkarlarken Aleksey Aleksandroviç, her zaman olduğu gibi, karşılaştığı tanıdıklarıyla konuşmaya daldı. Anna da, her zaman olduğu gibi sorulara yanıtlar vermek, konuşmak zorunda kaldı. Ama kendinde değildi Anna, kocasının koluna girmiş, uykuda gibi yürüyordu.

'Yaralandı mı acaba?' diye soruyordu kendi kendine. 'Doğru mu acaba yaralanmadığı? Gelecek mi acaba? Bu gece görebilecek miyim onu?'

Hiç konuşmadan Aleksey Aleksandroviç'in arabasına bindi. Arabaların arasından çıkarlarken hiç konuşmadı. Aleksey Aleksandroviç, bütün gördüklerine karşın, karısının içinde bulunduğu durumu düşünmek istemiyor, düşünmüyordu. Yalnızca dış belirtileri görüyordu. Karısının uygunsuz davranışlarda bulunduğunu görüyor, bunu da ona söylemeyi kendine görev sayıyordu. Ama daha başka şeyler söyleyemediği, yalnızca bunu söylemekle yetinmek zorunda olduğu için acı çekiyordu. Karısına, bu yaptığının hiç de iyi olmadığını söylemek için ağzını açtı, ama elinde olmadan bambaşka şeylerden söz etti:

-İnsanlıktan uzak bu gibi şeylere de ne düşkünüzdür, dedi. Bakıyorum da...

Anna küçümser bir tavırla:

-Efendim? dedi. Anlayamadım.

Aleksey Aleksandroviç'i gücendirdi bu, söylemek istediği şeye geçti hemen.

-Size şunu söylemek zorundayım... diye başladı.

Anna, 'İşte geldi çattı her şeyi konuşma zamanı,' diye geçirdi içinden. Dehşete kapıldı. Aleksey Aleksandroviç Fransızca:

-Bugün pek uygunsuz davranışlarda bulunduğunuzu söylemek zorundayım, dedi.

Anna, başını hızla kocasına çevirip, gözlerinin içine bakarak, yüksek sesle:

-Neymiş uygunsuz davranışım? dedi.

Bir şeyi gizlemeye çalışan eski neşeli tavrı yoktu şimdi. Duyduğu dehşeti kararlı tavrı arkasında güçlükle saklıyordu.

Aleksey Aleksandroviç arabacının açık penceresini gösterdi.

-Unutmayın, dedi.

Kalkıp camı kaldırdı. Anna:

-Neymiş uygunsuz davranışım? diye yineledi.

-Yarışçılardan biri düşünce saklayamadınız aşırı heyecanınızı.

Aleksey Aleksandroviç karısının her şeyi itiraf edeceğini umuyordu. Ama Anna bir şey söylemedi. Önüne bakıyordu. Aleksey Aleksandroviç sürdürdü konuşmasını:

-Sosyetede, kötü dillilerin bile aleyhinize söyleyecek bir şey bulamayacakları biçimde davranmanızı rica etmiştim sizden. Şimdi ise bıraktım onları. Dış ilişkilerden söz ediyorum. Davranışınız hiç de iyi değildi. Bunun bir daha olmamasını dilerim.

Anna, kocasının söylediklerinin yarısını duymuyor, ondan korkuyor, Vronski'nin yaralanmadığının doğru olup olmadığını düşünüyordu. Biniciye bir şey olmadığını, atın belinin kırıldığını söylerken, ondan mı söz ediyorlardı acaba? Kocası sözünü bitirince yapmacık bir neşeyle gülümsedi, o kadar... başkaca bir karşılık vermedi. Kocasının söylediklerini duymamıştı çünkü. Aleksey Aleksandroviç cesaretle konuşmaya başlamıştı, ama nelerden söz ettiğini açık seçik anlayınca, Anna'nın duyduğu dehşeti o da duydu. Karısının bu gülüşünü görünce tuhaf bir yanlış düşünceye kapıldı:

-Kuşkularıma gülümsüyor. Evet o zaman söylediğini söyleyecek gene. Kuşkularımın yersiz olduğunu, bunun gülünç bir şey olduğunu söyleyecek.

Her şeyin açıklığa kavuşmasına pek yakın oldukları o anda, karısının önce olduğu gibi şimdi de gülümseyerek ona kuşkularının gülünç olduğunu, böyle bir şeyin olmadığını söyleyeceğini hiç beklemiyordu. Bildikleri öylesine korkunçtu ki, her şeye hazırdı şimdi. Ama Anna'nın korku, üzüntü kaplı yüzünün anlatımı şimdi yalan söyleme umudu bile vermiyordu.

Aleksey Aleksandroviç:

-Belki yanılıyorum, dedi. Öyleyse özür dilerim.

Anna, kocasının soğuk yüzüne umutsuzca bakarak, tane tane:

-Hayır, yanılmıyorsunuz, dedi. Yanılmadınız. Heyecanlandım, elimde değildi heyecanlanmamak. Sizi dinlerken onu düşünüyordum. Seviyorum onu, sevgilisiyim, metresiyim, dayanamayacağım artık, korkuyorum, nefret ediyorum sizden... Ne isterseniz yapın bana.

Anna kendini arabanın köşesine atıp ellerini yüzüne kapadı, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Aleksey Aleksandroviç kıpırdamadan önüne bakıyordu. Ama yüzü, bir ölünün yüzündeki kıpırtısız anlatımla kaplanmıştı bir anda. Yol boyunca da gitmedi bu anlatım yüzünden. Eve yaklaşırlarken başını çevirdi Anna'ya, yüzünde hep aynı anlatım:

-Pekâlâ! dedi. Ama (sesi titremeye başlamıştı) onurumu kurtaracak gerekli önlemleri alıncaya, bunu siz bildirinceye dek görünüşteki davranışlarımızda ahlak kurallarını çiğnememenizi rica ediyorum sizden.

Araba durunca önden indi. Anna'yı elinden tutup indirdi. Uşakların karşısında elini sıktı, arabaya binip Petersburg'a yollandı.

Aleksey Aleksandroviç'in gitmesinden biraz sonra prenses Betsi'nin uşağı geldi. Anna'ya bir pusula getirdi.

'Sağlık durumunu öğrenmek için Aleksey'e adam yolladım. Yaralanmadığını, sağlığının yerinde olduğunu, ama umutsuzluk içinde bulunduğunu yazdı bana.'

Anna, 'Öyleyse gelecek,' diye düşündü. 'Ona her şeyi söylemekle ne iyi ettim.'

Saatine baktı. Daha üç saat vardı. Son görüşmelerinin anısı yaktı içini.

'Tanrım, ortalık hâlâ aydınlık! Korkunç bir şey bu. Yüzünü görmek istiyorum onun. Bu masal dolu ışığı da seviyorum... Kocam! ah, evet... Tanrı'ya şükür, aramızda bir şey kalmadı artık."

Tolstoy, at yarışlarını sıradan bir betimleme diye vermez. Vronski'nin düşmesiyle, Anna Karenina kocasına Vronski'yle ilişkisini anlatır.

Lukacs, bu konuda şöyle der, *"At yarışı ile karakterleri ve kurguyu bağlayan iç bağlar yüzünden yarış, basit bir tablo olmaktan çıkar artık - büyük bir dramın son ve kesin sahnesine dönüşür; yarışlarda at koşturmanın Vronski'nin tipik bir vakit geçirme yolu olması, çar ailesinden kimselerin bulunduğu at yarışlarına katılmanın bürokrat Karenin'in tipik bir alışkanlığı olması, bireysel yazgılarla nesnelerin birliği arasındaki çeşitli ilişkilerin, toplumsal etmenlerin de araya girmesiyle daha da çeşitli ve tipik yapar."* (3)

At yarışları, burda gösteren nesnedir, Anna Karenina'yla Vronski arasındaki ilişkiyi kocası anlamıştır. Anna da durumu açıkça söylemiştir.

At yarışları, Anna'nın kocası Aleksey Aleksandroviç'in de karakterini ortaya çıkarır. Aleksey, soğuk, ağırbaşlı görünmesine karşın, zayıf yanları da vardır. Çocukların, kadınların gözyaşına dayanamaz, eli ayağı birbirine dolaşır, aklı karışır.

Şimdi Vronski'yi açığa çıkartan bir anlamda gösteren bir başka bölümü görelim. Bu bölümde *nesnelerin birliği* tiyatrodur. Tiyatro Anna'nın yürekli davranışını, Vronski'ninse kişiliksizliğini ortaya çıkarır.

"Vronski otele döndüğünde Anna gelmemişti henüz. Öğrendiğine göre, o gittikten hemen sonra bir bayan gelmiş, o, bayanla birlikte gitmişti. Anna'nın nereye gittiğini söylemeden gitmesi, bu saate kadar dönmemiş olması, sabah da ona haber vermeden bir yere gitmiş olması... bütün bunlar Anna'nm sabahki tuhaf heyecanına, Yaşvin'in yanında oğlunun resimlerini Vronski'nin elinden hışımla çekip alışının anısına eklenince, düşünmeye zorluyordu Vronski'yi. Anna ile konuşmaya, ondan bu durumu açıklığa kavuşturmasını istemeye karar vermişti. Anna'nın salonunda oturmuş bekliyordu. Ama yalnız dönmedi Anna. Yanında, yaşlı bir kız olan halası prenses Oblonskaya vardı. Sabah gelen bayandı bu. Birlikte alışverişe çıkmışlardı. Anna Vronski'nin yüzündeki telaşı, soru dolu anlatımı görmezlikten gelip, bu sabah neler al-

dığını ona neşeli neşeli anlatıyordu. Anna'da bir değişikliğin olduğunun farkındaydı Vronski: Kaçamak olarak onun üzerinde kısa bir an durduğu gözlerinde aşırı bir dikkat sezinlemişti. Konuşmasında da, hareketlerinde de -yakınlaşmalarının ilk döneminde Vronkski'yi öylesine çeken, ama şimdi onu endişeye düşüren, korkutan- o sinirli çabukluk, o incelik, o zarafet vardı.

Sofra dört kişilik hazırlanmıştı. Hep birlikte küçük yemek odasına geçmeye hazırlanıyorlardı ki, Tuşkeviç, prenses Betsi'den Anna'ya bir haberle geldi. Prenses hastalığı nedeniyle, vedalaşmaya gelemediği için Anna'dan özür diliyor. Anna'nın altı buçukla dokuz arasında ona uğramasını rica ediyordu. Vronski, Anna'nın orada hiç kimseyle karşılaşmaması için gerekli önlemlerin alınmış olduğunu gösteren bu saat belirtilmesi karşısında yan gözle Anna'ya baktı. Ama Anna hiçbir şeyin farkında değilmiş gibi, belli belirsiz gülümseyerek:

-Özellikle altı buçukla dokuz arasında gelemeyeceğim için çok üzgünüm, dedi.

-Prenses çok üzülecek buna.

-Ben de üzüldüm.

Tuşkeviç:

-Patti'yi dinlemeye gidiyorsunuz kuşkusuz? diye sordu.

-Patti'yi mi?... İyi anımsattınız. Bir loca bulabilecek olsam giderdim.

Tuşkeviç:

-Ben bulabilirim size! dedi.

-Çok minettar olurdum, çok. Yemeği bizle yemek ister miydiniz?

Vronski belli belirsiz kaldırdı omuzlarını. Anna'nın ne yapmak niyetinde olduğunu hiç mi hiç anlamıyordu. Şu ihtiyar prensesi ne diye getirmişti buraya, Tuşkeviç'in yemeğe kalmasını niçin istemişti. En tuhafı da, loca bulması için niçin yolluyordu onu? Bütün sosyetenin hazır bulunacağı Patti'nin galasına gitmesi içinde bulunduğu bu durumda düşünülebilecek bir şey miydi? Vronski ciddi, dikkatle baktı Anna'nın yüzüne. Anna, Vronski'nin bir anlam veremediği -ne neşeli ne de umutsuz- aynı meydan okuyan bakışıyla karşılık verdi ona. Yemekte

aşırı neşeliydi Anna. Hem Tuşkeviç'e hem Yaşvin'e cilve yapıyordu sanki. Yemekten kalkıldıktan sonra Tuşkeviç loca bulmaya gitti. Vronski de sigara içmek için dışarı çıkan Yaşvin ile kendi dairesine indi. Yaşvin ile bir süre oturduktan sonra koşarak üst kata çıktı. Anna, Paris'te diktirdiği, göğsü açık, kadife süslü parlak ipek tuvaletini giymiş, başına yüzünü çevreleyen, parlak güzelliğini iyice ortaya çıkaran zengin, beyaz dantelini koymuştu bile.

Vronski, Anna'ya bakmamaya çalışarak:

-Sahiden gidiyor musunuz tiyatroya? diye sordu.

Anna, Vronski'nin ona bakmamasına gene gücenmiş:

-Niçin korkmuş gibi soruyorsunuz? dedi. Niçin gitmeyecekmişim?

Vronski'nin dediğinin ne anlama geldiğini anlamamış gibiydi. Vronski yüzünü buruşturdu.

-Herhangi bir neden yok elbette, dedi.

Anna, Vronski'nin ses tonundaki gizli alayı anlamazlıktan gelip parfümlü uzun eldivenini sakin sakin kıvırırken:

-Ben de aynı şeyi söylüyorum işte, dedi.

Vronski, Anna'yı uyarmaya çalışarak, tıpkı bir zamanlar kocasının ona söylediği gibi:

-Anna, Tanrı aşkına! Neyin var? dedi.

-Neden söz ettiğini anlayamıyorum.

-Tiyatroya gitmenizin olanaksız olduğunu biliyorsunuz.

-Sebep? Yalnız gitmiyorum. Prenses Varvara giyinmeye gitti. O da benimle geliyor.

Vronski umutsuzluk, şaşkınlık içinde omuz silkti.

-Ama bilmiyor musunuz... diye başlayacak oldu.

Anna bağırırcasına kesti sözünü:

-Hayır, hiçbir şeyi bilmek istemiyorum! İstemiyorum. Yaptığıma pişman mıyım? Hayır, gene de hayır. Her şeye yeni baştan başlamam gerekse, gene aynısını yapardım. Bizim için, benimle sizin için önemli olan tek şey vardır: Birbirimizi sevip sevmediğimiz. Düşünülecek tek şey budur. Neden ayrı yaşıyoruz burada, görüşmüyoruz? Niçin gidemezmişim tiyatroya?

Anna, gözlerinde tuhaf, Vronski'nin anlayamadığı bir parıltıyla baktı yüzüne, Rusça sürdürdü konuşmasını:

-Seni seviyorum. Sen değişmemişsen gerisi vızgelir bana. Niçin bakmıyorsun yüzüme?

Vronski, Anna'nın yüzüne baktı. Onun yüzünün bütün güzelliğini, ona her zaman yakışan süsünü gördü. Ama şimdi Vronski'yi sinirlendiren, onun güzelliğiyle inceliğiydi. Sesinde yumuşak bir yalvarış, ama bakışı soğuk, gene Fransızca:

-Duygum değişmez benim, dedi. Biliyorsunuz bunu. Ama rica ediyorum gitmeyin, yalvarıyorum.

Anna onun ne dediğini duymuyor, yalnız bakışındaki soğukluğu görüyordu. Sinirli bir sesle:

-Ben de niçin gitmemeliyim, onu açıklamanızı rica ediyorum, dedi.

-Çünkü, bu sizin...

Ne söyleyeceğini şaşırdı Vronski. Anna:

-Hiçbir şey anlamıyorum, dedi. Yaşvin n'est pas compromettant (Yaşvin kişiyi küçültecek bir insan değildir) prenses Varvara'nın da başkalarından geri kalan yanı yok. Hah işte, kendisi de geldi.

XXXIII

Vronski, Anna'nın kendi durumunu bilerek anlamak istememesi karşısında ona karşı ilk kez bir kırgınlık, sanki öfke duyuyordu. Kırgınlığının nedenini ona anlatamaması da güçlendiriyordu bu duygusunu. İçinden geçenleri Anna'ya açık açık söyleyecek olsaydı, şöyle derdi: 'Yanında, herkesin nasıl bir insan olduğunu bildiği prenses, böylesine giyinip kuşanıp tiyatroya gitmek, düşmüş bir kadın olduğunu kabul etmek demek değildir yalnızca, sosyeteye meydan okumak, yani sosyeteyle bağlarını bütünüyle koparmaktır.'

Bunu söyleyemezdi Anna'ya. 'Ama nasıl anlayamıyor bunu?' diye geçiriyordu içinden. 'Neler düşünüyor?' Anna'ya karşı saygısının azalırken, aynı zamanda onu daha güzel bulduğunu hissediyordu.

Kaşları çatık, kendi dairesine indi. Uzun bacaklarını sandalyenin üzerine uzatmış, madensuyuyla konyak içen Yaşvin'in yanma oturdu. Kendine de aynı şeyleri getirmelerini söyledi.

Yaşvin arkadaşının asık yüzüne baktı.

-Lankovski'nin Güçlü'sünü soruyordun, dedi. İyi attır. Onu satın almanı salık veririm. Sağrısı biraz düşük gerçi, ama bacaklarıyla başına diyecek yoktur.

-Sanırım alacağım, dedi Vronski.

Atlar üzerine bu konuşma ilgilendirmişti onu. Ama Anna bir an çıkmıyordu aklından. Elinde olmadan koridordaki ayak seslerine kulak kabartıyor, şöminenin üstündeki saate bakıyordu.

-Anna Arkadyevna, tiyatroya gittiklerini size bildirmemi emrettiler efendim.

Yaşvin, hava kabarcıkları çıkan suya bir kadeh konyak daha koyup içtikten sonra kalktı. Önünü iliklerken bıyıklarının altından gülümseyerek, bu gülümsemesiyle Vronski'nin canının neye sıkıldığını anladığını, ama buna önem vermediğini göstererek:

-E, gidelim mi? dedi.

Vronski, canı sıkkın:

-Ben gelmeyeceğim, diye karşılık verdi.

-Ama ben gitmek zorundayım. Söz verdim çünkü. Neyse hoşça kal. (Çıkarken ekledi Yaşvin) istersen koltukta otur. Krasinski'nin koltuğunu al!

-Hayır istemem, işim var.

Yaşvin otelden çıkarken şöyle geçiyordu içinden: 'İnsanın karısı varsa derdi var demektir, ama sahip olduğu kadın karısı değilse derdi daha da büyüktür.'

Yalnız kalınca ayağa kalktı Vronski. Odanın içinde dolaşmaya başladı.

'Ne var bu gece? Dördüncü gala... Yegor karısıyla orada. Ağabeyimle annem de yüzde yüz oradadırlar. Bütün Petersburg orada demektir bu. Şimdi tiyatroya girdi Anna, kürkünü çıkardı, ışığa çıktı... Tuşkeviç, Yaşvin, prenses Varvara... (Hep birlikte gözünün önüne getirdi onları) Bana ne oluyor? Korkuyor muyum, yoksa onu koruma görevini Tuşkeviç'e mi devrettim? Ne yandan bakarsan bak, aptallık benim bu yaptığım, budalalık... (Kolunu salladı) Niçin bu duruma düşmeme göz yumdu Anna?

Kolunu sallayınca madensuyuyla konyak sürahisinin bulunduğu sehpaya çarpmıştı. Devrilecek gibi olan sehpayı tutayım derken devirdi onu, öfkesinden bir tekme attı sehpaya, zili çaldı. Gelen hizmetçisine:

-Benim yanımda çalışmak istiyorsan görevini bil! dedi. Bir daha olmasın böyle şey. Bunları kaldırman gerekirdi.

Oda hizmetçisi haklı olduğunu bildiği için kendini temize çıkarmak amacıyla bir şeyler söyleyecek oldu, ama efendisinin yüzüne bakınca, yalnızca susmasının gerektiğini anladı. Çabucak eğilip, halının üzerine diz çöktü. Kırık ve sağlam kadehleri, şişeleri ayırarak toplamaya koyuldu.

-Senin işin o değil bir garson yolla o toplasın ortalığı, sen benim frakımı hazırla."

Tiyatro nesne olarak yalnızca, Anna'nın, Vronski'nin karakterlerini ortaya çıkarmıyor. O dönem Rus aristokrasisinin konumunu da gösteriyor.

Şimdi de Anna Karenina'da Levin'le ilgili nesneleri görelim.

Levin, köyünden Moskova'ya gelmiştir. Kiti'ye evlenme önerecektir. Akşam yemeğinde bu konuyu konuşurlar. Levin, Stepan Arkadyeviç'e sorar, *"Bu konuda ne düşünüyorsun hepsini anlat bana. Ya reddedilirsem! Hatta şuna inanıyorum ki..."*

Levin heyecanlıdır. Yemekte şunu da öğreniriz. Levin için dünyada kızlar ikiye ayrılır. Birinci kümede bütün kızlar vardır. Hiçbir özelliği yoktur bu kızların. İkinci kümede Kiti tek başınadır. İnsanların hepsinden üstündür Kiti.

Evlenme önerisini Kiti geri çevirince Levin'in düştüğü durum şimdiden sezdirilir.

Levin için bu ölüm kalım sorunudur.

Stepan Arkadyeviç şöyle uyarır arkadaşı Levin'i.

"Sana söylemem gereken bir şey daha var dedi. Vronski'yi tanıyor musun?

- Tanımıyorum. Niçin sordun?

-Niçin mi sordum? dedi. Senin rakiplerinden biri de onun için.

Levin:

- Kimin nesidir?"

Levin'in heyecanı, öfkeye, sıkıntıya dönüşür.

Stepan Arkadyeviç, bir an önce evlenme önerisini yapmasını söyler.

Bu yemekte iki arkadaşın karakter ayrımını da görürüz.

Stepan Arkadyeviç, bir erkeğin karısı dışında da başka bir kadınla ilişkiye girebileceğini savunur. Levin karşıdır buna.

Levin, bir insanın amacı olmasını ister. Aşk yaşamıyla aile yaşamı da bir olmalıdır.

Stepan Arkadyeviç'e geldikte, *"Yaşamın güzelliği, çeşitliliği, olağanüstülüğü gölgelerden, ışıktan oluşur."*

Kitilerin evinde Levin'in ruh çağırmaya inanmadığını öğreniriz.

Levin, ağabeyi Nikolay'ı görmeye gider. Bu bölümde Nikolay'la Levin arasında ayrımı görürüz. Nikolay işçilerin, köylülerin sömürüsünden de söz eder.

> *"Şçerbatski'lerden çıktıktan sonra Levin yayan, ağabeyine giderken, 'Evet' diye düşünüyordu. 'Hoşa gitmeyen, soğuk bir şey var bende. Başkalarına bir yararım da olamaz. Gurur diyorlar bunun adına. Hayır, gurur da yok bende. Gururum olsaydı, böylesine düşürmezdim kendimi.' Sonra Vronski'yi getirdi gözünün önüne. İyi yürekli, zeki, soğukkanlı, mutlu bir insandı Vronski. Levin'in bu akşam düştüğü o korkunç duruma ömründe düşmemişti yüzde yüz. 'Evet, onu seçmek zorundaydı Kiti. Doğru olanı da buydu. Hiç kimseden, hiçbir şeyden yakınmaya hakkım yok. Kendim suçluyum. Neye dayanarak onun yaşamını benimkiyle birleştirmek isteyebileceğini sandım? Kimim ben? Neyim? Bir işe yaramayan, değersiz bir insan.' Sonra ağabeyi Nikolay'ı anımsadı. Hoşuna gitmişti bu. Onu düşünmeye koyuldu. 'Dünyada her şeyin çirkin, iğrenç olduğunu söylerken haklı mı acaba ağabeyim? Onunla ilgili yargılarımız, şimdiye dek onun üzerine düşündüklerimiz sanmam doğru olsun. Onu üstü başı yırtık, sarhoş gören Prokofiy'in açısından değersiz bir insandır Nikolay. Ama ben öyle olmadığını biliyorum. Onun ruhunu biliyorum, birbirimize benzediğimizi de biliyorum. Oysa ben gidip onu bulacağıma, oturup yemek yedim, sonra da burada zaman öldürdüm.' Levin bir sokak fenerinin dibinde durdu, cüzdanından çıkardığı küçük kağıtta yazılı ağabeyinin adresini okudu. Bir fayton çağırdı. Ağabeyinin bulunduğu yere dek olan uzun yol boyunca hep Nikolay'ı düşündü. Onun, çok iyi anımsadığı yaptıklarını bir bir geçiriyordu aklından. Ağabeyinin üniversitedeyken de üniversiteyi bitirdikten sonra da bir yıl, arkadaşlarının alaylarına aldırmadan bir rahip gibi yaşadığını, dinin istediği bütün ayinleri, perhizleri tam olarak*

yerine getirdiğini, kişiye haz veren her şeyden, özellikle kadınlardan nasıl uzak durduğunu, kaçtığını anımsıyordu. Sonra ansızın değişmiş, en iğrenç insanlarla düşüp kalkmaya, kötü bir biçimde yaşamaya başlamıştı. Sonra onun, okutmak için köyden getirttiği çocuğu anımsıyordu. Öfkeli bir anında çocuğu öyle dövmüştü ki, yaralama suçundan mahkemeye vermişlerdi onu. Sonra, kumarla parasını alan bir hileciye bir senet verdiğini, arkasından gidip adamı, 'Beni dolandırdı,' diye şikayet ettiğini anımsıyordu. (Sergey Ivanoviç'in ödediği senetti bu.) Taşkınlık ettiği için bir geceyi nezarette geçirdiğini anımsıyordu. Ağabeyi Sergey Ivanoviç'i, sözde, annesinin malının gelirinden payına düşeni ona ödemedi diye utanmadan mahkemeye verdiğini, son olarak da, askerlik görevini yapmaya Batı'ya gidip orada bir başçavuşu dövdüğü için mahkemeye düştüğünü anımsıyordu... Bütün bunlar çok iğrenç şeylerdi. Ama Levin'e hiç de, Nikolay'ı tanımayan, onun geçmişini bilmeyen, kalbini öğrenmemiş kimselere görünmesi gerektiği gibi görünmüyorlardı.

Levin çok iyi anımsıyordu: Nikolay kendini dine adadığı, bir rahip gibi yaşadığı, oruç tuttuğu, kiliselerde, ayinlere katıldığı, dinden bir yardım, coşkun yaradılışına bir fren aradığı zamanlar çevresindekiler onu desteklemiyorlardı. Tersine, -başta Levin- onunla alay ediyorlardı. Kızdırmaya çalışıyorlardı onu. 'Nuh peygamber', 'keşiş' gibi adlar takmışlardı ona. Her şeyden vazgeçip delice bir yaşam sürmeye başlayınca da yardım eden çıkmamıştı ona. Herkes dehşetle, tiksintiyle arkasını dönmüştü. Levin, ağabeyi Nikolay'ın, yaşayışının bütün çirkinliğine karşın, onu küçük gören insanlardan daha az haklı olmadığını, onun da kendince haklı olduğunu hissediyordu. Dünyaya engel tanımaz yaradılışı, bilinmeyen bir şeyin zorladığı aklı olan bir insan olarak gelmenin suçu onun değildi. Ama iyi olmayı istemişti hep.

Levin saat on birde, adreste gösterilen otele faytonla yaklaşırken kendi kendine şöyle karar verdi: 'Her şeyi açık açık konuşacağım onunla. Onu da açık konuşmaya zorlayacağım. Onu sevdiğimi, bu yüzden de onu anladığımı göstereceğim kendisine.'

Levin'in sorusuna kapıcı:

-Üst katta on ikinci, on üçüncü odadalar, diye karşılık verdi.

-Kendisi yukarıda mı?

-Sanırım.

12 numaralı odanın kapısı aralıktı. Dışarı vuran ışık şeridinde sert kötü bir tütün dumanı dalga dalga taşıyordu koridora. Levin, tanımadığı bir ses duydu. Ama ağabeyinin içeride olduğunu hemen anlamıştı. Öksürüyordu.

Levin kapıya yaklaştığında yabancı ses şöyle diyordu:

-Her şey işin akıllıca, bilinçli yürütülmesine bağlı.

Konstantin Levin kapının aralığından bakınca konuşanın redingotlu, saçları kabarık bir genç olduğunu gördü. Kısa kollu yakasız, yünlü bir entari giymiş, yüzü çiçekbozuğu genç bir kadın da divanda oturuyordu. Ağabeyini göremedi Levin. Ağabeyinin böylesine yabancı insanlar arasında yaşaması yüreğini sızlattı. Geldiğini kimse duymamıştı. Konstantin, lastiklerini çıkarırken redingotlu gencin konuşmasına kulak kabarttı. Bir işletmeden söz ediyordu.

Sonra ağabeyinin sesi duyuldu:

-Şu ayrıcalıklı sınıfların hepsinin canı cehenneme... Maşa, yemek için bir şeyler bul bize. Kaldıysa şarap da ver. Yoksa aldırt.

Kadın kalktı, bölmeyi geçti. Konstantin'i görünce:

-Bir beyefendi var burada. Nikolay Dmitriç, dedi.

Nikolay Levin'in öfkeli sesi duyuldu:

-Kimi arıyormuş?

Levin ışığa çıkıp:

-Benim, dedi.

Nikolay, bu kez daha öfkeli:

-Sen kimsin? diye sordu.

Bir şeye çarparak yerinden hızla kalktığı duyuldu.

Levin kapıda, karşısında ağabeyinin çok iyi tanıdığı, ama onu tuhaflığıyla, hasta görünüşüyle şimdi pek şaşırtan kocaman, zayıf, kemikli bedenini, iri, ürkek gözlerini gördü.

Üç yıl öncesinden -Konstantin Levin son kez üç yıl önce görmüştü ağabeyini- çok daha zayıftı şimdi. Elleri de, kemikleri de daha bir iri görünüyordu. Saçları daha da seyrekleşmişti. Aynı dik bıyıkları örtüyordu dudaklarını. Gözleri de değişmemişti. Odaya girene tuhaf tu-

haf, içtenlikle bakıyordu. Kardeşini tanıyınca gözleri birden sevinçle parladı.

- Ah, Kostya! dedi.

Ama aynı anda dönüp genç adama baktı. Konstantin'in çok iyi bildiği sinirli bir hareket yaptı: Kravat boynunu sıkıyormuş gibi başını iki yana döndürdü. Zayıf yüzünü çok tuhaf, acı dolu, acımasız bir anlatım kaplamıştı.

-Size de, Sergey Ivanoviç'e de sizi tanımadığımı, görmek de istemediğimi yazmıştım. Ne istiyorsun? Ne istiyorsunuz?

Ağabeyi Konstantin'in onu hayal ettiği gibi değildi. Konstantin Levin, ağabeyini düşünürken onun yaradılışındaki, iki kardeşin yakınlaşmasını engelleyen en ağır, en kötü şeyi unutmuştu. Şimdi onun yüzünü, özellikle başını çevirdiğini görünce anımsamıştı her şeyi. Ürkek bir sesle:

-Bir şey istediğim yok, diye karşılık verdi. Seni görmeye geldim, hepsi o.

Kardeşinin bu ürkekliği gözle görülür biçimde yumuşattı Nikolay'ı,

-Beni görmeye geldin demek? dedi. Hadi gir bakalım, otur. Yemek yer misin? Maşa, üç kişilik getir yemeği. Hayır... dur.

Sonra gene kardeşine döndü, redingotlu genci gösterdi:

-Kim olduğunu biliyor musun? diye sordu. Bay Kritski... Kiyev'den dostumdur. Seçkin bir insandır. Polis peşinde kuşkusuz... alçak değildir çünkü...

Sözünü bitirdikten sonra, her zaman yaptığı gibi, odada bulunanların hepsinin yüzüne bir bir baktı. Kapıda duran kadının gitmeye hazırlandığını görünce seslendi:

-Dur dedim sana...

Sonra, Konstantin'in hiç de yabancı olmadığı, her zamanki karmakarışık konuşmasıyla, herkesin yüzüne bakarak, kardeşine Kritski'nin öyküsünü anlatmaya koyuldu: Yoksul öğrencilere yardım derneği kurduğu, pazar kursları açtığı için üniversiteden kovulmuş. Sonra bir halk okuluna öğretmen girmiş, oradan da kovulmuş. Daha sonra bir şey için yargılanmış...

Konstantin Levin, ağabeyinin susmasından sonra başlayan tatsız, soğuk sessizliği bozmak için Kritski'ye:

-Kiyev Üniversitesi'nden misiniz? diye sordu.

Kritski kaşlarını çatıp, sert, öfkeli,

-Evet, dedi. Kiyev Üniversitesi'ndenim.

Nikolay Levin sözünü kesti, kadını gösterdi:

-Bu da hayat arkadaşım Mariya Nikolayevna, dedi. Genelevden çıkardım onu.

Bunu söylerken başını iki yana döndürmüştü gene. Yüzünü buruşturup sesini yükselterek ekledi:

-Ama severim onu, sayarım da. Beni tanımak isteyen herkesin onu da sevip saymasını isterim. Karım sayılır çünkü. Karşındakilerin kim olduklarını biliyorsun artık. Bunun seni küçülttüğü inancındaysan yolun açık olsun, kapı açık.

Soru dolu bakışları odadakilerin yüzünde dolaştı gene.

-Niçin küçümseyecekmişim, anlamadım?

-Öyleyse söyle Maşa, yemeği getirsinler. Üç kişilik olsun. Votka ile şarap da getirsinler... Hayır, dur... Yo, istemez... Git...

XXV

Nikolay Levin alnını kırıştırıp, sinirli birtakım hareketler yaparak:

-Görüyorsun işte, dedi.

Ne söyleyeceğine, ne yapacağına karar vermekte güçlük çekiyordu sanki. Odanın köşesindeki, birbirine bağlı demir çubukları gösterip sürdürdü konuşmasını:

-Görüyorsun ya... Şunları görüyor musun? Yeni girişeceğimiz bir işin başlangıcıdır bunlar. Bir üretim kooperatifi...

Konstantin dinlemiyordu. Ağabeyinin renksiz, veremli yüzüne bakıyor, ona giderek daha çok acıyordu. Kuracakları kooperatif üzerine, ağabeyinin anlattıklarını dinlemeye kendini zorlayamazdı. Bu kooperatifin, kendi kendilerini küçük görmekten kurtulmak için sarıldıkları bir cankurtaran simidi olduğunun farkındaydı. Nikolay Levin anlatıyordu:

-Kapitalin işçiyi sömürdüğünü, ezdiğini biliyoruz. Bizde işçiler, mujikler emeğin bütün yükünü omuzlarında taşımalarına karşın, öyle

bir durumda tutulmaktadırlar ki, ne kadar çalışırlarsa çalışsınlar, hayvanca yaşamaktan kurtulamazlar. Kazançlarının, durumlarını düzeltmek, boş zaman bulmak, böylece bir şeyler öğrenmek için kullanabilecekleri artanını kapitalistler işçilerin elinden almaktadırlar. Düzen böyle kurulmuştur. İşçiler ne denli çok çalışırlarsa, zenginler o ölçüde palazlanırlar. İşçilerin hayvanca yaşayışı da değişmez. Bu böyle sürüp gitmemeli.

Sözünü bitirince soru dolu bakışını kardeşine dikti.

Konstantin, ağabeyinin çıkık elmacık kemiklerinin altında beliren kırmızılığa bakarak:

-Evet, doğru, dedi.

-İşte biz bütün üretimin, kazancın, en önemli üretim araçlarının çalışanlar arasında ortak olacağı bir tesfiye kooperatifi kuracağız.

-Kooperatif nerede kurulacak? diye sordu Konstantin Levin...

-Kazan ilinin Vozdrem köyünde.

-Niçin orada kuruyorsunuz? Bence köylülerin işleri zaten başlarından aşkın. Tesfiye atölyesinin köyde işi ne?

Kardeşinin itirazına sinirlenen Nikolay Levin:

-İşi mi ne? dedi. Çünkü köylüler eskiden olduğu gibi günümüzde de köledir. Onları bu kölelikten kurtarmak için yapılan çalışmalar sizin de sayın ağabeyiniz Sergey Ivanıç'ın da pek hoşuna gitmez, biliyorum.

Konstantin Levin karanlık, pis odaya göz gezdirirken göğüs geçirdi. Onun bu göğüs geçirmesi Nikolay'ı, daha da sinirlendirmişti sanki.

-Sergey İvanıç ile sizin aristokrat dünya görüşünüzü biliyorum, diye sürdürdü konuşmasını. Ağabeyinizin, bütün zekasını, günümüzün kötülüklerini, pisliklerini temize çıkarmaya harcadığını da biliyorum.

Levin gülümsedi:

-Hayır, dedi. Hem ne diye Sergey İvaniç'ı karıştırıyorsun?

Sergey İvaniç'ın adı geçince Nikolay Levin birden:

-Sergey İvaniç'tan mı? diye bağırdı. Ne diye olduğunu söyleyeyim! Şunun için ki... Evet, sözü edilecek bir tek şey var ortada... Bana niçin geldiğin... Giriştiğimiz işi küçük görüyorsun, öyleyse yolun açık olsun, defol!

Oturduğu sandalyeden ayağa fırlamış, bağırıyordu:

-Defol... hadi defol...

Konstantin Levin ürkek:

-Küçük falan gördüğüm yok, dedi. Bu konuda tartışmaya bile girmem.

Tam o sırada Mariya Nikolayevna döndü. Nikolay Levin başını çevirip öfkeyle baktı ona. Kadın çabuk adımlarla yanına geldi, alçak sesle bir şeyler söyledi.

Nikolay Levin, sakinleşip, sık sık soluyarak alçak sesle:

-Hastayım, çabuk sinirleniyorum, dedi. Üstelik sen de Sergey İvanıç'tan, onun yazısından söz ettin... Bu öyle saçma, öylesine yalan, öylesine kendi kendini aldatma dolu bir şey ki! Adaletin ne olduğundan habersiz bir insan adalet üzerine ne yazabilir?"

Nikolay içmeye başlar. Dili dolaşır. Sonunda onu yatırırlar. Levin çıkar.

Bu bölümde şunu görürüz. Nikolay, komünist olmuştur. İşçileri sömürüden kurtaracak bir yapılanma düşünmektedir.

Levin'in bir ağabeyi daha vardır. Sergey İvanıç... Bu ağabey Levin'in yanma gelmiştir. İvanıç için köy dinlenme yeridir. Bozulmuşluğa karşı panzehirdir. Köy konusunda Levin'in düşüncesi şöyledir. Köy, *"... yaşanılan, yani sevinç duyulan, acı çekilen, çalışılan yerdir."*

İvanıç halkı, köylüleri sever, onlarla uzun uzun konuşur. Levin içinse köylüler, çalışma üyesiydi. Saygı duyar köylülere. Ama, *"... adam sendeciliği, pasaklılığı, sarhoşluğu, yalancılığı yüzünden çok kızardı halka."*

İvanıç köye sağlık hizmetleri, okul getirilmesini savunur. Levin'e göre, bunların kendine yararı yoktur. Hiçbir kişisel çıkar yoktur ağabeyinin dediklerinde. Bunun üstüne ağabeyi, *"Bir dakika, kişisel çıkarımız toprağa bağlı köylülere özgürlüklerinin verilmesi için çalışmamızı gerektirmiyordu, ama çalıştık"* der.

Levin, ağabeyine şu yanıtı verir, *"... Toprağa bağlı köylülere özgürlüklerinin verilmesi apayrı bir işti. Kişisel çıkar vardı burda. Bizleri, iyi insanları ezen, bize acı veren bir vicdan azabından kurtulmak istiyorduk."*

Böylece Levin'in ekonomik açıdan kişisel çıkara baktığını, toplumsal olaylarda vicdanını dinlediğini öğreniriz. Vicdan azabından kurtulmak için köylülere özgürlük verilmesini savunmuştur.

Nikolay, Levin'in mektubu üstüne köye gelir. Levin, aralarında paylaşamadıklarını satmıştır. Bu satıştan Nikolay'a on iki bin ruble düşmüştür. Nikolay hem bu parayı alacak, hem Levin'in yanında dinlenecektir.

Nikolay'ın yüzünde ölümün belirtileri vardır. Bunu ikisi de bilmektedir. Ama bu konuyu konuşmazlar. Yapmacık başka konuları konuşurlar.

Nikolay sinirlidir. Üç gün sonra tartışma başlar. Nikolay gitmeye karar verir. Bu tartışmada Levin'in bir başka yanı ortaya çıkar.

Şimdi bu tartışmayı görelim. Ama önce bir kez daha şunu söylemeliyim. *Nesnelerin birliğ*inin olması için her durumda karakterlerin açımlanması gerekir. Bunu, burdaki örneklerde gösteriyorum.

Sözgelimi, Levin'in iki ağabeyiyle ilişkisinde kardeşlerin karakterlerini, karakter ayrımlarını görüyoruz.

Bütün bu ilişkiler sayfa dolsun diye yazılmış değil. Her durumda karakterin açılımı, gerçekçi yazının temel ilkelerinden biridir.

"Geldiğinin üçüncü günü Nikolay kardeşinden, planını ona bir kez daha anlatmasını istedi. Sonra onu düşüncelerinden ötürü suçlamakla kalmadı, onun bu düşüncelerini bile bile komünizmle karıştırdı.

-Sen başkalarının düşüncelerini aldın yalnızca, ama iyice bozdun onu, biçimsizleştirdin. Şimdi de uygulanması olanaksız yerlerde uygulamaya çalışıyorsun.

-Ama benim düşüncemin onunla ilgisi olmadığını söylüyorum sana. Onlar mülkiyet hakkını, kapitali, mirası yadsıyorlar, oysa ben bu en önemli stimulant'ı (itici güç) sayıyorum. (Levin bu gibi sözcükleri kullanmaktan hiç hoşlanmazdı. Ama kitabını yazmaya başladı başlayalı elinde olmadan giderek daha çok kullanıyordu yabancı sözcükleri.) Emeği düzene sokmak istiyorum.

Nikolay kravatının sıktığı boynunun öfkeyle sağa sola oynatarak:

-Asıl sorun da burada ya, dedi. Başkalarının olan bir düşünceyi aldın, ona güç veren yanlarını kırpıp attın, sonra onun yepyeni bir düşünce olduğunu iddia ediyorsun.

-Benim düşüncemin bir ilgisi yok senin dediğin...

Nikolay Levin, gözlerinde tuhaf bir parıltı, alaylı alaylı gülümseyerek kesti kardeşinin sözünü:

-Onda hiç değilse bir güzellik, nasıl söylemeli, geometrik bir açıklık, kesinlik vardır. Belki de olmayacak bir hayal, bir ütopyadır. Ama tutalım ki bütün geçmişi bir tabula rasa (Yok etmek, ortadan kaldırmak) yapmak olasıdır. Mülkiyet yok, aile yok, emek de yeni bir biçime sokuldu. Ama sende hiçbir şey yok...

-Niçin karıştırıyorsun? Hiçbir zaman komünist olmadım ben.

-Ben oldum. Gerçi henüz zamanı gelmediği inancındayım ya, akla yatkın buluyorum onu. Hıristiyanlığın, ilk devirlerinde olduğu gibi, geleceği parlak görünüyor.

-Yalnızca, iş gücüne natüralist açıdan bakılması gerektiği görüşünü savunuyorum ben. Yani bu gücün özelliklerinin incelenmesi gerektiği görüşünü...

-Bir şeye yaramaz bu. Kendi gelişme düzeyine göre belirli bir çalışma biçimi bulur. Her yerde köle işçiler vardı, sonra metayerler (Yarıcı). Bizde de yarıcı usulü var, kiralama var, ırgat var... Daha ne arıyorsun?

Ağabeyinin bu sözleri karşısında birden ateşlendi Levin. Çünkü ruhunun derinliklerinde bunun doğru olduğundan korkuyordu. Duyduğu korku komünizmle eldeki belirli emek çeşitleri arasında bir denge kurmaya çalıştığının, bunun olanaksız olduğunun gerçek olması korkusuydu. Çabuk çabuk konuşarak:

-Kendim için de, işçi için de verimli olabilecek bir çalışma türü arıyorum, dedi. Öyle bir düzen kurmak istiyorum ki...

-Bir şey istediğin yok senin. Yalnızca, her zaman yaptığın gibi bir orijinallik yapmak köylüleri düpedüz değil de, birtakım prensiplerle sömürmek istiyorsun.

Levin, sol yanağında kasların çekildiğini hissetti:

-Böyle düşünüyorsan kapatalım bu konuyu, dedi.

-İnancın olmamıştır senin hiçbir zaman, şimdi de inanmıyorsun. İstediğin tek şey gururunu tatmin etmektir.

-Çok iyi öyleyse, beni rahat bırak artık!

-Bırakmayacağım, bırakmayacağım! Zamanı çoktan gelmişti zaten. Cehennemin dibine kadar yolun var! Geldiğime de çok pişmanım.

Levin sonra, ağabeyini yatıştırmak için ne kadar çalıştıysa çabası bir sonuç vermedi. Nikolay dinlemek istemiyordu onu. Ayrılmaları-

nın daha iyi olacağını söylüyordu. Ağabeyi için yaşamın düpedüz çekilmez olduğunu anlamıştı Konstantin.

Ağabeyinin odasına bir kez daha gelip hiç de içten olmayan bir tavırla ondan, kalbini kırdıysa onu bağışlamasını dilediğinde Nikolay yol hazırlıklarını tamamlamıştı. Nikolay gülümseyerek:

-Oh, oh, şimdi de yüce gönüllülük! dedi. Haklı çıkmak istiyorsan bu hazzı tattırabilirim sana. Haklısın, ama gene de gideceğim!

Ancak tam ayrılırlarken öptü kardeşini Nikolay. Onun gözlerinin içine birden tuhaf bir ciddiyetle baktı.

-Gene de kötü anma beni Kostya! dedi.

Sesi titriyordu.

İçtenlikle söylediği tek sözcük buydu. Ağabeyinin ne demek istediğini anlamıştı Levin. 'Kötü olduğumu görüyorsun, biliyorsun da, belki bir daha görüşemeyiz.' Gözlerinden yaşlar boşandı birden. Bir kez daha öptü ağabeyini. Ama bir şey söyleyemedi.

Ağabeyinin gitmesinden iki gün sonra yola çıktı. Trende karşılaştığı Kiti'nin kuzeni Şçerbatski, onun kederli olduğunu görünce çok şaşırdı.

-Neyin var? diye sordu.

-Neyim olacak, hiç! Dünyanın tadı tuzu kalmadı.

-Kalmadı mı dedin? Mulhous mudur nedir, oraya gideceğine benimle Paris'e gel. Tadı tuzu görürsün...

-Hayır, ben bitirdim o işleri. Ölmek zamanım geldi artık.

Şçerbatski güldü.

-Şu işe bak, dedi. Bense yaşamaya yeni hazırlanıyorum.

-Kısa bir süre önce ben de öyle düşünüyordum ama şimdi yakında öleceğimi biliyorum."

Levin, gerçekten de ölüm düşüncesine kaptırmıştır kendini. Bunun bir nedeni Kiti'dir. Kiti, Levin için bütün dünyada tek kadındır. Ama onu geri çevirmiştir.

Sevdiği ağabeyi Nikolay ölümün kucağındadır, Levin bir şey yapamamaktadır.

Bu durumda en iyisi ölmektir.

Levin, bir Avrupa gezisine çıkar. Çeşitli ülkeleri dolaştıktan sonra Moskova'ya döner. Bir otelde kalmaktadır. Stefan Arkadyeviç, Levin'i görmek için otele gelir. Aslında akşam yemeğine çağıracaktır Levin'i. Kiti de yemekte olacaktır.

Stefan Arkadyeviç, Levin'in umutsuzluğunu, ölüm düşüncesini Kiti'nin kuzeninden öğrenmiştir. Ölüm düşüncesini doğrular Levin. Yakında ölecektir.

Stefan Arkadyeviç, yemeğe şu kişileri çağırmıştır. Kiti, Levin, kuzeni, Levin'in ağabeyi Sergey İvaniç, Anna Karenina'nın kocası Aleksey Aleksandroviç. Bir de her yemekte, her toplantıda ortalığı kızıştıran Pestov.

Yemekte önce Polonya sorunu tartışılır. Konu ordan gelişmişlik düzeyine, öğrenim sorunlarına, daha sonra kadınların öğrenim sorunlarına geçer. Kadınların özgürlüğü de konuşulur.

Levin'le Kiti bu tartışmaya katılmazlar. İkisinin de yüreği sıkışmıştır.

Anna'nın kocası izin isteyip kalkar. Ama Darya Aleksandrovna Anna'nın konumunu öğrenmek istemektedir. Darya, Anna'nın kocasını aldattığına inanmaz.

Çocukların odasında bu konuyu konuşurlar. Darya Anna'nın kocasını aldatmayacağım söyler. Aleksey, *"Durumu, kadın kendi anlatmışsa kocasına"* der.

Darya'nın Anna'ya inancı sarsılır. Aleksey'e acır.

Yemeğin önemli sorunu Levin'le Kiti'dir. Bir köşede harf oyunuyla Kiti, Levin'in evlenme önerisine *"Evet"* der.

Levin için dünya değişmiştir. Kiti'yle Levin anlaşmıştır. Levin, yarın sabah Kiti'yi ailesinden isteyecektir. Stepan Arkadyeviç baleye gidecektir. Bir toplantıya gideceğini söyler karısına. Levin çok mutludur. Stepan Arkadyeviç'e yaptıklarını hiçbir zaman unutmayacağını söyler.

Stepan, *"Ee, ölmek zamanı değil artık sanırım."* der. Levin'in yanıtı, *"Hayır"*.

Kiti'yle Levin evlenirler. Köye yerleşirler. Bir gün Levin'e, Nikolay'ın birlikte yaşadığı kadından mektup gelir. Ağabeyi ölmek üzeredir. Taşrada bir otel odasındadır. Paraları da yoktur. Levin yalnız gitmek isterse de Kiti bırakmaz. Kahya kadın Agafya Mihaylovna'yla yola çıkarlar.

Ağabeyinin odasına girdiklerinde Levin aklının ucundan geçirmediği bir durumla karşılaşır. Oda çok pistir. Boğucu pis bir hava vardır odada.

Kiti'de odaya girdikte karakter ayrımlarını görürüz. Levin'e göre ağabeyinin acısını azaltmak için bir şey yapılamaz. Bunu Nikolay da anlar, sinirlenir.

Levin, ağabeyinin yanında acı çeker. Dışarı çıktıkta daha kötü olur.

Kiti'ye geldikte. Kiti sayrıya acır. Acıma duygusu tiksinti yaratmaz. Bir şeyler yapmak, Nikolay'a yardım etmek ister. Harekete geçer. Odayı temizletir. Nikolay'ın çamaşırını değiştirir. Nikolay'ı acısız bir ölüme hazırlar kahya kadınla.

Şimdi Levin'in bu konuda düşündüklerine bakalım.

"Levin o gece karısıyla konuşurken onun için şöyle düşünüyordu: 'Sen bunu bilge kişilerden gizleyip çocuklara ve sıradan insanlara açtın.' (Matta 12-25 ve Luka 10-21 İncillerinden)

Levin, İncil'in bu özdeyişini kendini bilge kişilerden sandığı için anımsamamıştı. Bilgili, zeki bir insan saymazdı kendini. Ama karısından ve Agafya Mihaylovna'dan bilgili olduğunu bilmemek elinde değildi. Ölümü düşündüğü zamanlar bütün ruhuyla üzerinde kafa patlattığı şeyi de bilmemek elinde değildi. Bunun üzerine yazılarını okuduğu bilge birçok erkeğin de bunu düşündüğünü, ama bunun üzerine karısıyla Agafya Mihaylovna'nın bildiklerinin yüzde birini bilmediklerini de biliyordu. Bu iki kadın, Agafya Mihaylovna ile Katya 'ağabeyi Nikolay, Katya diyordu ona, şimdi ona Katya demek Levin'in de çok hoşuna gitmişti- evet, bu iki kadın yaradılış bakımından çok ayrı olmalarına karşın, bu konuda çok benziyorlardı birbirlerine. Yaşamın da ölümün de ne olduğunu kesinlikle biliyorlardı. Levin'in kafasındaki soruları hiçbir türlü anlayamazlar, onlara bir yanıt bulamazlardı. Ama bu olayın anlamından, öneminden ikisinin de kuşkusu yoktu. Hem -yalnız ikisinin değil, daha milyonlarca insanla birlikte- bütünüyle aynı görüşteydiler bu konuda. Ölümün ne olduğunu iyi bildiklerinin kanıtı da, ölmek üzere olan bir insana nelerin yapılacağını en küçük bir kuşkuya yer bırakmayacak biçimde bilmelerinden, can çekişenlerden korkmamalarındaydı. Levin gibi daha birçok kimsede, ölüm üzerine çok şey söyleyebilirlerdi ama bunu bilmedikleri kesindi. Ölümden korkuyorlardı çünkü. Ayrıca, ölmek üzere olan bir insana nelerin yapılacağını da hiç mi hiç bilmiyorlardı. Levin, ağabeyiyle yalnız olsaydı dehşetle bakardı ona yalnızca, daha büyük bir dehşetle de onun ölmesini bekler, başkaca bir şey yapamazdı.

Dahası var, ne diyeceğini, çevresine nasıl bakacağını, nasıl yürüyeceğini de bilmiyordu. Başka şeylerden söz etmek gurur kırıcı, olanaksız görünüyordu ona. Ölümden, iç karartıcı şeylerden söz etmek de olmazdı. Susmak... o da olanaksızdı. 'Yüzüne baksam, onu incelediğimi, korktuğumu düşüncek. Bakmasam, başka şeyler düşündüğümü sanacak. Parmaklarımın ucuna basarak yürüsem hoşuna gitmeyecek. Bütün tabanımla basmaktan da ben utanıyorum.' Kiti'nin kendini düşün-

mediği, düşünecek zamanı olmadığı belliydi. Bir şeyler bildiği için hep hastayı düşünüyor, her yaptığı da iyi sonuç veriyordu. Kendinden söz ediyor, düğününü anlatıyor, gülüyor, hastanın durumuna acıyor, onu okşuyor, bu hastalıktan kurtulanlardan söz ediyordu... Bütün bunlar iyi sonuç veriyorlardı. Demek bir şeyler biliyordu. Onun da Agafya Mihaylovna'nın da davranışlarının içgüdüsel, bilinçsiz, akıl dışı olmadığının kanıtı şuydu: Kiti de Agafya Mihaylovna da ölmek üzere olan hasta için, onun acılarını dindirme çabalarından, ona gösterilen ilgiden başka, ilgiden çok daha önemli, ilgiyle hiç ilişkisi olmayan bir şey daha istiyordu. Agafya Mihaylovna, ölen o ihtiyardan söz ederken şöyle demişti: 'Eh, Tanrı'ya şükürler olsun, kutsal ekmekle şarap verildi ona, bedenine kutsal yağ sürüldü. Tanrı herkese böyle ölüm nasip etsin.' Kiti de tıpkı öyle, çamaşır telaşının, hastanın bedeninde uzun süre yatmaktan oluşan yaraların, içeceği şeylerin telaşı arasında, hastayı kutsal şarapla ekmek almanın, kutsal yağ sürünmenin gerekliliğine daha ilk günden inandırmıştı.

Gece hastanın yanından iki odalı dairelerine döndükten sonra Levin bir sandalyeye çöktü, başını önüne eğdi. Ne yapacağını bilmiyordu. Gece yemeğini, yatmayı, ne yapacaklarını düşünmek bir yana, karısıyla konuşamıyordu. Kendi kendinden utanıyordu. Oysa Kiti tam tersine, her zamankinden daha bir hareketliydi. Yemek getirmelerini söyledi. Eşyaları kendi yerleştirdi. Yatakların hazırlanmasına yardım etti. Yataklara böcek tozu serpmeyi bile unutmadı. Erkeklerde cenkten, çatışmadan önce; yaşamın tehlikeli, önemli anlarında görülen o kavrama çabukluğu, uyanıklığı vardı şimdi Kiti'de. Böyle anlarda erkekler kişisel değerlerini, geçmişlerinin boşuna geçmeyip, bu ana hazırlık olduğunu yaşamlarında ilk ve son kez gösterirler.

Her şeyi güzelce yoluna koymuştu Kiti. Daha saat on iki olmamıştı ki, her şey yerli yerine yerleştirilmiş, iki odalı daire kendi evlerine, Kiti'nin odalarına benzemişti. Yataklar hazırlanmış, fırçalar, aynalar yerli yerine konmuş, masa örtüleri serilmişti."

Şimdi *Diriliş*'e (4) bakalım. Rus aristokrasisinin genç prensleri, akrabalarının yanında ya da ailede yaşayan genç kızlarla gecelik cinsel ilişkiye girerler. Sıradan bir olaydır bu. Nehlüdof da Katyuşa'yla cinsel ilişkiye girer.

Bu, şöyle olur. Nehlüdof, üniversitenin üçüncü sınıfındadır. Yaz dinlencesini annesinin Moskova yakınlarındaki çiftliklerinde ablasıyla birlikte geçirir. O yaz annesi yurt dışındadır. Ablası evlenmiştir. Nehlüdof halalarının yanına, köye gider. Katyuşa halalarının yanında oda hizmetçisidir. Nehlüdof üç yıl sonra yine halalarının yanına köye gider. Bu gidişinde Katyuşa'yla cinsel ilişkiye girer. Canı sıkılır. Şöyle avutur kendini. Arkadaşı da mürebbiyeyle ilişkiye girmiştir. Amcası da, babası da.

Giderken zarfın içine yüz ruble koyar, göğsüne sokar... Bir süre sonra köye, halalarının yanına gider. Katyuşa gebe kalmıştır. Halaların evinden ayrılmıştır. Şimdi kötü yola düşmüştür. Bu haber sevindirir Nehlüdof'u. Zamanla her şeyi unutur.

On yıl sonra Nehlüdof, bir duruşmanın jüri üyeliğine seçilir. Yargılanan Katyuşa'dır. Bir tüccarın parasını çalıp, zehirleyerek öldürmekle suçlanmaktadır.

Nehlüdof, Katyuşa'yı tanıyınca ilk elde Katyuşa'yla avukatın onu rezil etmesinden korkar. İçinde yavaş yavaş beliren pişmanlık duygusu, onu etkileyecek kadar güçlü değildir. Bu bir rastlantıdır. Zamanla unutulacaktır her şey. Ama çirkin yaşayışı, bayalığı yavaş yavaş üste çıkmaya başlar.

Duruşma sonunda jüri karar verir. Jüri, kararında Katyuşa için "cinayetle ilgisi yoktur." demez.

Jürinin bu yanlışlığı yüzünden Katyuşa dört yıl kürek cezasına çarptırılır. Nehlüdof bu yanlışlık üstüne "Hayır, böyle bırakamam bunu." der.

Duruşma bize iki olguyu gösterir. Birincisi Katyuşa haksız yere ceza almıştır. İkincisi bu durum Nehlüdof'u değişime zorlar.

Değişimin bir koşulu daha vardır. Nehlüdof'un arınması.

Nehlüdof, duruşmadan sonra Korçaginlere gider. Korçaginlerin kızıyla evlenmesi söz konusudur. Canı sıkkındır Nehlüdof'un. Özür dileyerek ayrılır ordan. Eve giderken düşünmeye başlar. Evinin merdivenlerinden çıkarken "Her şey iğrenç." der.

Bütün yaşamı göz önüne gelir. Bir zamanlar özgür bir insandı. Hiç yalan söylemezdi. Ya şimdi. Şimdi bütün yaşamı yalan üstüne kuruludur. Bu yalandan nasıl kurtulacaktır. Hiçbir amacı yoktur.

Arkadaşının karısıyla ilişkisi vardır. Katyuşa'ya karşı işlediği günahtan nasıl kurtulacaktır.

Birden Katyuşa'nın göğsüne soktuğu yüz rubleyi anımsar. "Ah o para!" der.

Şimdi arınma bölümünü görelim.

"... ne iğrenç bir şey! -o zamanki gibi sesini yükselterek mırıldanmıştı bunu gene- Rezil, aşağılık bir insan yapabilirdi bunu ancak!- Yüksek sesle konuşmaya başlamıştı. -O rezil aşağılık adam benim işte!- Birden durdu.- Acaba gerçekten aşağılık bir insan mıyım ben? - Kendi kendine cevap verdi, -Elbette aşağılık bir insanım. Yalnız o kadar olsa iyi. Mariya Vasilyevna'yla kocasına karşı davranışların alçaklık değil de nedir? Ya mal konusundaki tutumun? Para annenden kaldı bahanesiyle, yasa dışı saydığın bir zenginlikten yararlanmak... Bu başıboş, iğrenç yaşayışın... Katyuşa'ya yaptığın da hepsinin tuzu biberi. Aşağılık herif, rezil! Başkaları varsın istediklerini düşünsünler benim için, aldatabilirim onları, ama kendimi aldatamam.'

Son günlerde insanlara, özellikle bu akşam Prense, Sofiye Vasilyevna'ya Missi'ye, Korney'e duyduğu tiksintinin, aslında kendi kendine duyduğu tiksinti olduğunu sezinledi ansızın. Şaşılacak şeydi: kendi alçaklığını kabul edişten doğan bir duyguda insana acıyla beraber haz da rahatlık da veren bir şey vardı.

Nehlüdof'un 'ruh temizleme' dediği şey ilk kez gelmiyordu başına. Ruh temizleme diye, uzun bir aradan sonra iç yaşayışının yavaşladığını, hatta bazen durduğunu sezinleyerek ruhunda birikip bu duraklamaya sebep olan tortuyu, pisliği atma işlemine, bu ruhsal duruma derdi.

Bu çeşit uyanmalardan sonra yaşayışına bir daha hiç ayrılmamaya kararlı olduğu bir yön verirdi Nehlüdof; günlük tutmaya başlardı. Ömrünün sonuna kadar süreceğini umduğu yepyeni bir hayat olurdu bu. Ama dünya nimetleri her keresinde avlardı onu, kendi de farkında olmadan, gene düşerdi, hem bir öncekinden daha kötü bir düşüş olurdu bu.

Birkaç kere temizlemişti ruhunu böyle. İlk kez, yaz tatiline köye, halalarının yanına geldiği zaman olmuştu. Heyecanlı, coşkun bir uyanıştı bu. Etkisi de hayli uzun sürdü. Sivil görevi bırakıp, savaş zamanı askerliğe girmesinin nedeni de gene böyle bir uyanıştı; ölmek istemişti. Ne var ki askerlikte tortulanma çok çabuk oldu. Bunu bir başka uyanış izledi. İstifasını verip Avrupa'ya gitti, resim yapmaya başladı orada.

O günden bu yana geçen uzun zamanda hiç ruh temizlemesi yapmamıştı; bu yüzden, böylesine çirkefe düşmemişti hiç; vicdanının iste-

diğiyle sürdürmekte olduğu yaşayış arasında öylesine bir uçurum var ki, bunu görünce dehşete kapılıyordu.

Uçurum öylesine dipsiz, çirkef öylesine korkunçtu ki, temizlenemeyeceğini sandı ilk anda, umutsuzluğa düştü. Ruhundaki şeytan 'Kaç kere denedin iyi olmayı, dürüst olmayı? Olmuyor, görüyorsun. Bir kere daha denesen ne çıkacak sanki? Yalnız sen değilsin ki böyle olan, herkes böyle, hayat bunu gerektiriyor.' Ama Nehlüdof'un ruhunda tek gerçek, güçlü, ölümsüz olan o özgür ruhsal yaratık uyanmıştı bir kere. Ona inanmamak elinde değildi Nehlüdof'un. O andaki durumuyla olmak istediği Nehlüdof arasındaki uçurum ne denli dipsiz olursa olsun, uyanan ruhsal varlık için hiç önemi yoktu bunun.

Nehlüdof kendi kendine kararlı, yüksek sesle, 'Her yanıma dolanan bu yalan ağını ne pahasına olursa olsun parçalayıp atacak, her şeyi itiraf edecek, gerçeği herkese söyleyeceğim, dedi. Missi'ye söyleyeceğim gerçeği, ben bir rezilim, diyeceğim, evlenemem seninle, boşu boşuna umutlandırdım seni. Mariya Vasilyevna'ya (yöneticinin karısı) da söyleyeceğim. Yo yo, ona değil de kocasına söylerim, ben bir alçağım, seni aldattım, derim. Annemin malını gerçeğin buyurduğu biçimde kullanacağım. Ona, Katyuşa'ya da bir alçak olduğumu, ona her şeyi yapacağımı söyleyeceğim. Evet gidip göreceğim onu, beni bağışlamasını dileyeceğim. Çocuklar gibi yalvaracağım ona beni affetmesi için. -Dolaşırken birden durdu olduğu yerde- Gerekirse evleneceğim onunla.'

Küçükken yaptığı gibi kollarını göğsünün üzerinde kavuşturup gözlerini yukarı dikti, biriyle konuşuyormuş gibi mırıldandı:

-Tanrım, yardım et bana, yol göster, gel içime yerleş, bütün pisliklerden arıt beni!

Tanrıya, ona yardım etmesi, içine yerleşmesi, ruhunu temizlemesi için yakarıyordu ya, aslında olmuştu bile istediği. İçinde var olan kutsal duygu uyanmıştı. Kendi de hissetti bunu; yalnız özgürlüğü, dinçliği değil, hayatın sevincini de tattı o anda. Kişioğlunun elinden gelebilecek iyi, en iyi yapacak güçte hissediyordu kendini.

Bunu kendi kendine söylerken dolu dolu olmuştu gözleri; hem iyi gözyaşıydı bunlar, hem kötü. İyiydiler, çünkü içinde yıllardır uyuyan o ruhsal varlığın uyanmasından duyulan sevinç gözyaşlarıydı; kötüydüler, çünkü kendi kendine, erdemine acımanın gözyaşlarıydı...

Sıcaktan bunaldı. Gidip pencereyi açtı. Bahçeye bakıyordu pencere. Aydınlık, durgun bir geceydi; pırıl pırıldı gökyüzü. Sokaktan bir araba geçti gürültüyle, sonra sessizlik kapladı gene her yanı. Biraz ötedeki yaprakları dökülmüş büyük kavak ağacının çıplak dallarının gölgesi pencerenin dibindeki temizlenmiş kuma düşmüştü, tane tane seçiliyordu her biri. Solda ambarın, parlak ay ışığı altında beyaz beyaz parlayan damı gözüküyordu. İlerde, ağaçların kuru dalları birbirine karışıyor, aralarından bahçe duvarının simsiyah gölgesi görünüyordu. Nehlüdof ay ışığı altındaki bahçeye, ambarın damına, kavak ağacının gölgesine baktıktan sonra tertemiz havayı ciğerlerine çekti. 'Ne güzel! Ah ne güzel, Tanrım! Ne güzel!' dedi kendi kendine. Ruhundaki değişiklikten söz ediyordu."

Tolstoy, "Sıcaktan bunaldı. Gidip pencereyi açtı" dedikten sonra, görünümü anlatır. Bu anlatı da işlevlidir. Görünüm, Nehlüdof'un arınmasını gösterir.

Nehlüdof arındıktan sonra Katyuşa için amansız bir savaşıma girişir. İşi ileri götürür, devrimcilerin sorunlarıyla ilgilenir.

Şimdi Nehlüdof'ta değişimin sonucunu görelim. İlkin hapishanede Katyuşa'yla konuşması.

"-Burada imzalayabilir mi? diye sordu.

Müdür:

-Gel otur bakayım, dedi, al şu kalemi. Okuma yazman var mı?

Maslova gülümseyerek:

-Bir zamanlar vardı, dedi.

Eteğini, bluzunun kollarını düzelterek oturdu; küçük hareketli eliyle beceriksizce aldı mürekkep kalemini, gülerek Nehlüdof'a baktı.

Nehlüdof nereye imza atacağını gösterdi ona.

Maslova, kalemi mürekkep hokkasına dikkatle batırdıktan sonra hafifçe salladı. Nehlüdof'un gösterdiği yere adını yazdı. Bir Nehlüdof'a, bir müdüre bakarak:

-Hepsi bu kadar mı? dedi.

Kalemi yerine koyacakmış gibi yapmış, sonra geri çekmişti. Nehlüdof aldı elinden kalemi:

-Size bazı şeyler söyleyeceğim, dedi.

Maslova, aklma bir şey gelmiş ya da birden uyku bastırmış gibi ciddileşti birden:

-Söyleyin bakalım.

Müdür kalkıp dışarı çıktı. Nehlüdof'la Maslova karşı karşıya kaldılar.

XLVIII

Maslova'yı getiren gardiyan onlardan uzağa, pencerenin içine oturdu. Nehlüdof için karar anı gelip çatmıştı. İlk görüşmelerinde en önemli olanı -yani onunla evlenmek niyetinde olduğunu- Maslova'ya söylemedi diye kendi kendine kızmıştı hep. Şimdi söylemeye kararlıydı. Masanın biri bir yanında, biri öbür yanında, karşılıklı oturuyorlardı. Odanın içi aydınlıktı. Maslova'nın yüzünü, ilk kez aydınlıkta yakından görüyordu Nehlüdof. -gözlerinin, dudaklarının çevresindeki kırışıklıkları, gözlerinin şişliğini. Eskisinden de çok acıyordu şimdi ona.

Nehlüdof, pencerenin içinde oturan Yahudi suratlı, şakaklarına ak düşmüş gardiyan, sesini duymasın diye, dirseklerini masaya dayayarak Maslova'ya doğru eğildi.

-Bu dilekçeden olumlu bir sonuç alamazsak Çar'a başvuracağız. Yapılabilecek her şey yapılacaktır...

Maslova sözünü kesti:

-Duruşmadaki avukatım doğru dürüst bir avukat olsaydı... Aptalın biriydi. Hep cilve yaptı durdu bana. -Gülümsedi Maslova-. Beni o zaman bulmuş olsaydınız, böyle olmazdı durum. Elden ne gelir? Herkes hırsız sanıyor beni.

Nehlüdof, 'Ne tuhaf bir hali var bugün' diye geçirdi içinden. Tam söylemek istediğini söylemeye hazırlanıyordu ki gene konuşmaya başladı Maslova.

-Bakın ne diyeceğim. Bizim hücrede yaşlı bir kadın var. Çok iyi bi kadıncağız, inanın herkes şaşıyor onun buraya nasıl düştüğüne. Oğlu da kendi de hiç suçları yokken yatıyorlar burada, herkes biliyor bunu. Bilerek yangın çıkardıkları iftirasına uğramışlar. -Maslova başını çevirip Nehlüdof'un yüzüne baktı-. Size söylemem için yalvardı: 'Oğlumla görüşsün bir, o her şeyi anlatır ona' diyor. Soyadı Menşof. Ne diyorsunuz, yapar mısınız bunu? Melek gibi bir yüzü var kadıncağızın, bir bakışta anlaşılıyor zaten suçsuz olduğu. Bir şeyler yaparsınız artık.

Gene baktı Nehlüdof'un yüzüne, gülümseyerek başını önüne eğdi. Onun bu serbestliğine, açıklığına giderek daha çok şaşan Nehlüdof:

-Pekala, dedi, elimden geleni yaparım, öğrenirim durumu. Ama ben sizinle kendi işimizi konuşmak isterdim. O gün ne dedim size, hatırlıyor musunuz?

Maslova hâlâ gülümsüyordu, başını bir o yana, bir bu yana çevirerek:

-Çok şey söylediniz o gün, dedi. Hangisini soruyorsunuz?

-Beni affetmeniz için yalvarmaya geldiğimi söylemiştim.

-Önemi yok ki bunun, ha affetmişim, ha affetmemişim, neyi değiştirir, siz iyisi mi...

Nehlüdof devam ediyordu:

-Size karşı işlediğim günahı bağışlatmak istediğimi... bunu sözde bırakmayacağım. Sizinle evlenmeye karar verdim.

Maslova'nın yüzünü bir korku kapladı birden. Şehla gözleri Nehlüdof'un üzerinde durmuştu, ama görmüyorlardı onu.

Yüzünü duygusuzca buruşturdu.

-Bu da nereden çıktı? diye mırıldandı.

-Tanrıya karşı bunu yapmak zorunda olduğumu hissediyorum.

-Tanrı mı dediniz? Neden söz ettiğinizi anlamıyorum. Tanrı ha? Hangi Tanrı? O zaman düşünseydiniz Tanrıyı.

Bir şey daha söylemek istiyormuş gibi açtı ağzını, ama söylemedi, sustu.

Ağzının içki koktuğunu ancak şimdi fark edip, bu halinin nedenini anlayan Nehlüdof:

-Sakin olun, dedi.

-Ne demek sakin ol? Sarhoş mu sandın beni yoksa? Evet, gerçi sarhoşum ama ağzımdan çıkanı kulağım duyuyor, aklım başımda. Kürek mahkumuyum ben, b... ah bayım diyordum az kalsın, Prens, fiyatım bir yüzlüktür.

Birden çabuk çabuk konuşmaya başlamıştı, yüzü mosmordu.

Nehlüdof, zangır zangır titreyerek, alçak bir sesle:

-Ne denli ağır konuşursan konuş, hissettiklerim kadar acı söyleyemezsin bana gene de, dedi. Sana yaptığım kötülüğün içimi nasıl yaktığını bilemezsin!...

Maslova acı acı gülümsedi.

-Öyle mi?... O zaman yoktu böyle bir şey ama, yüz ruble vermiştin bana. Al, bu kadar edersin sen, der gibilerden...

-Biliyorum, hepsini biliyorum, dedi Nehlüdof, ama elden ne gelir şimdi? Artık bırakmamaya kararlıyım seni, dönmeyeceğim bu kararımdan.

Maslova:

-Ben de döneceksin diyorum! diye mırıldandı.

Yüksek sesle gülmeye başladı. Nehlüdof Maslova'nın eline dokunarak:

-Katyuşa! dedi.

Maslova elini öfkeyle çekerek:

-Uzaklaş benden! diye haykırdı. Bir kürek mahkumuyum ben, sende bir prens, işin yok burada.

İçinde biriken bütün hıncını boşaltmak istiyormuş gibi çabuk çabuk konuşarak devam etti:

-Benden yararlanarak kendini kurtarmaya çalışıyorsun. Bu dünyada bedensel hazzın için kullandın beni, öteki dünyada da kurtulman için kullanmak istiyorsun! Senden de, gözlüğünden de, o iğrenç, yağlı yüzünden de nefret ediyorum.

Birden ayağa kalkarak:

-Defol, defol git buradan! diye bağırdı.

Gardiyan geldi yanlarına.

-Ne bağırıyorsun be? Nerede olduğunun farkında değilsin galiba...

-Bırakın lütfen, dedi Nehlüdof.

-Öyleyse bağırmasın.

-Pekala, olur, yerinize gidin siz lütfen.

Gardiyan pencereye gitti gene.

Maslova oturdu, başını önüne eğdi, küçük ellerini yumruk yapmış, olanca gücüyle sıkıyordu.

Nehlüdof yanında ayakta duruyor, ne söyleyeceğini bilemiyordu.

-İnanmıyorsun bana, dedi.

-Hiçbir zaman evlenemeyeceksiniz benimle. Asarım kendimi de razı olmam böyle bir şeye! Bunu bilesiniz.

-Gene de elimden gelen yardımı yapacağım sana.

-Sizin bileceğiniz iş bu. Ama şunu söyleyeyim ki, hiçbir şey istemiyorum sizden. Doğru söylüyorum. Niçin ölmedim o zaman?

Birden hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı Maslova. Nehlüdof bir şey söyleyemiyordu, o da ha ağladı ha ağlayacaktı.

Maslova başını kaldırıp genç adamın yüzünü baktı, gördüğü şeye şaştı sanki, yanaklarından akan gözyaşlarını başörtüsünün ucuyla silmeye koyuldu.

O sırada gardiyan geldi yanlarına gene, zamanın bitmek üzere olduğunu hatırlattı. Maslova kalktı. Nehlüdof,

-Kendinizde değilsiniz şimdi, dedi. Gelebilirsem, yarın gene geleceğim. Siz de düşünün biraz.

Maslova cevap vermedi, dönüp Nehlüdof'a bakmadan gardiyanın arkasından çıktı.

Maslova hücreye dönünce Korableva:

-Kurtulmuş say artık kendini kızım, dedi. Besbelli abayı yaktı sana herif; kaçırma bu fırsatı. Kurtulursun buradan. Zenginlerin yapamayacağı şey yoktur, her kapıyı açar para.

Demir yolu bekçisi kadın ince sesiyle:

-Vallahi de öyle, dedi. Bizde, fakir evlenmeye kalkışsa geceler kısalır, derler. Oysa bir zenginin aklından geçirdiği, birazcık istediği şey olur hemen. Aslan gibi bir delikanlı vardı köyde...

Yaşlı kadın:

-Benim işi anlattın mı? diye sordu.

Ama Maslova arkadaşlarının sorularına cevap vermiyor şehla gözlerini köşeye dikmiş, ranzasında yatıyordu. Akşama kadar yattı öyle. Ona ıstırap veren duygular vardı içinde. Nehlüdof'un sözleri, acı çektiği, genç adamı unutarak, ondan nefret ederek çıktığı dünyaya döndürmüştü onu gene. Yaşayabilmek için unuttuğu şeyleri hatırlatmıştı ona; olanların açık seçik anısıyla yaşamaksa dayanılamayacak kadar ıstırap veren bir şeydi. Akşam gene votka aldı, arkadaşlarıyla beraber doyasıya içti.

XLIX

Nehlüdof cezaevinden çıkarken 'Ya böyle işte. Böyle,' diye düşünüyordu. Suçunun büyüklüğünü ancak şimdi görüyordu bütün çıp-

laklığıyla. Yaptığını düzeltmeye kalkışmasaydı, ne büyük bir günah işlediğini bilmeyecekti hiçbir zaman; üstelik, Maslova da kendisine yapılan kötülüğün büyüklüğünden habersiz olacaktı. Bütün korkunçluklarıyla ancak şimdi çıkmışlardı bunlar su yüzüne. Nehlüdof'un aklında bu kadının ruhuna indirdiği darbe vardı şimdi yalnız; Maslova da genç kızlığında ona ne yapıldığının farkındaydı artık. Eskiden kendi kendine kızardı Nehlüdof, pişmanlık duyardı; oysa şimdi dehşet içindeydi. Artık bırakamazdı Maslova'yı -bunu hissediyordu- öte yandan, bu ilişkinin sonunun neye varacağını da bilmiyordu.

***

XXXIV

***

Odanın kapısına yaklaşırken, jüri üyelerinin duruşma salonuna gitmek üzere odadan çıktıklarını gördü. Tüccar gene neşeliydi, dünkü gibi çakır-keyifti gene, Nehlüdof'u eski bir dost gibi karşıladı. Piyotr Gerasimoviç'in küstahlığı, kahkahaları da sinirlendirmiyordu bugün Nehlüdof'u.

Nehlüdof, dünkü sanıkla arasındaki geçmişi bütün jüri üyelerine anlatmak istiyordu. 'Aslında' diye geçiriyordu içinden, 'dün duruşmada ayağa kalkıp suçumu itiraf etmeliydim.' Ama jüri üyeleriyle duruşma salonuna girip de her şeyin gene dünkü gibi olduğunu görünce değiştirdi düşüncesini. Ortadaki masada kalkık yakalarıyla üç yargıç vardı gene, yöneticinin 'duruşma başlamıştır' demesinden sonra gene bir sessizlik olmuş, jüri üyeleri yüksek arkalıklı sandalyelerine oturmuştu gene, gene jandarmalar, portre, papaz... Dün duruşmada kalkıp gerçeği söylemesi gerektiğine inanıyordu hâlâ, ama bu resmi havayı bozmaya cesaret edemeyeceğini de hissediyordu bir yandan.

Duruşmaya başlama hazırlıkları dünkünün aynıydı (yalnız, jüri üyelerine yemin ettirilmemiş, başkan da onlara yaptığı açıklayıcı konuşmayı yapmamıştı.)

Dava konusu hırsızlıktı. İki jandarmanın yalın kılıç beklediği sanık, boz giysili, soluk benizli, dar omuzlu, zayıf, yirmi yaşlarında bir çocuktu. Sanık yerinde yalnız oturuyor, kaşlarının altından, salona girenlere bakıyordu. Bu çocuk, bir arkadaşıyla beraber asma kilidini kı-

rarak bir ambara girmekten, hepsinin toplam değeri üç ruble altmış yedi kopek olan birkaç eski yolluk kilim çalmaktan sanıktı. İddianameden anlaşıldığına göre, bekçi yakalamış onları yolda, kilimler arkadaşının omzundaymış. Çocukla arkadaşı hemen itiraf etmişler suçlarını, ikisini de cezaevine atmışlar. Çilingir olan arkadaşı cezaevinde öldüğü için yalnız çocuğu yargılıyorlarmış şimdi. Eski yolluk kilimler maddi deliller masasının üzerindeydiler.

Duruşmanın dünkünden ayrı bir yanı yoktu. Gene aynı konuşmalar, tanıkların yemin ettirilişi, sorgular, bilirkişi raporun okunması, savcıyla savunma avukatlarının tanıklara sordukları sorular. Tanık bekçi başkanın, savcı yardımcısının, savunma avukatının sorularına isteksiz, kısa cevaplar veriyordu: 'Evet efendim', 'Bilmiyorum...' sonra gene, 'Evet efendim...', ama asker düşüncesizliğine, kalıplaşmışlığına karşın, çocuğa acıdığı belliydi; onları nasıl yakaladığını isteksiz isteksiz anlattı.

Öteki tanık, evin, kilimlerin sahibiydi. Hastalıklı, üstelik çok sinirli olduğu belli bir ihtiyardı bu. Yolluk kilimlerinin onun olup olmadığı sorulduğunda canı son derece sıkkın bir tavırla, 'evet' cevabını verdi. Savcı yardımcısı bu yolluk kilimleri ne yapmak niyetiyle sakladığını, onun için çok mu gerekli olduklarını sorunca ihtiyar kızdı.

-Hay olmaz olaydılar da kurtulaydım, dedi, hiç de gerekli değiller benim için. Onların yüzünden bu kadar eziyet çekeceğimi bilseydim değil aramak, üste bir yüzlük bile verirdim, hatta iki yüzlük verirdim... yeter ki sorguydu morguydu diye buralarda sürünmeseydim. Git gel arabalara da beş ruble verdim zaten. Hastalıklı bir adamım ben. Hem fıtığım, hem de romatizmalarım var.

Tanıklar böyle söylüyor, sanık da suçunu itiraf ediyor; tuzağa düşmüş bir yabani hayvan gibi anlamsız bakışlarını salondakilerin üzerinde dolaştırarak, çatlak bir sesle her şeyi olduğu gibi anlatıyordu.

Olay apaçık ortadaydı, ama savcı yardımcısı dünkü gibi, kurnaz sanığı (!) avlamak amacıyla ustalıkla hazırlanmış sorular sordu gene.

Konuşmasında hırsızlığın, kapı kırılıp eve girilerek yapıldığını bu yüzden çocuğun en ağır cezaya çarptırılması gerektiğini savundu.

Mahkemenin görevlendirdiği savunma avukatı, hırsızlığın eve değil, ambara girilerek yapıldığını; sanığın, suçlu olduğu kesin olsa bile, savcı yardımcısının iddia ettiği gibi, toplum için zararlı bir insan olmadığını savundu.

Başkan, hakkm savunucusu gibi davranıyordu gene; jüri üyelerinin bildiği, bilmemelerine imkan olmayan şeyleri ayrıntılarıyla anlattı onlara gene, akıl verdi. Dünkü gibi aralar oldu gene, sigara içildi bu aralarda. Mahkeme yöneticisi, 'duruşma başlamıştır' diye bağırdı, iki jandarma yalın kılıç, sanığa gözdağı vererek uyumamak için kendilerini zorladılar gene.

Konuşmalardan, bu çocuğu daha küçükken babasının tütün fabrikasına verdiği, çocuğun orada altı yıl çalıştığı anlaşılmıştı. Patron, işçilerle arasında geçen tatsız bir olay yüzünden bu yıl işine son vermiş, o da işsiz, yersiz yurtsuz kalınca kentte başıboş dolaşmaya, elindeki son birkaç rublesiyle, içmeye başlamış. Meyhanede, kendisi gibi işinden atılmış, ayyaş bir çilingirle tanışmış, bir gece sarhoşken asma kilidi kırıp, ellerine ilk geçen şeyi çalmışlar. Yakayı ele vermişler tabii. Suçlarını itiraf etmişler. Cezaevine koymuşlar onları, duruşma gününü beklerken ölmüş çilingir. Şimdi de çocuğu, toplumdan uzaklaştırılması gereken tehlikeli bir yaratık gibi yargılıyorlardı.

Nehlüdof çevresinde olup bitenleri izlerken düşünüyordu: 'Dünkü sanık gibi tehlikeli... onlar tehlikeli de biz değil miyiz sanki?... Rezil, yalancı, alçak bir insanım ben, hepimiz öyleyiz. Beni olduğum gibi tanıyanlar, küçük görmedikleri gibi, sevip sayanlar da benim gibi değil midirler? Bu çocuk toplum için şu salonda bulunan insanların en zararlısı olsa bile, şöyle bir düşünecek olsak, düştüğü durumda elinden başka ne gelirdi zavallının, ne yapabilirdi?

Bu çocuğun hiç de öyle tehlikeli bir suçlu olmadığı, -herkes farkında bunun- kişiyi suç işlemeye iten koşulların içine düştüğü için suçlu olduğu apaçık ortada aslında. Sonra şu da apaçık ortada: Toplumumuzda bu çeşit çocukların görülmesini istemiyorsak, böyle zavallı yaratıkları oluşturan koşulları ortadan kaldırmalıyız önce.

Oysa biz ne yapıyoruz? Elimize rastlantıyla geçen böyle bir çocuğu yakalıyor -yakalayamadığımız böyle binlerce çocuğun daha oldu-

ğunu bile bile- cezaevine tıkıyoruz. Onun gibi zavallı, hayatta yolunu şaşırmış bir sürü insanla bomboş oturtuyoruz onu da, ya da sağlığa zararlı, anlamsız işler yaptırıyoruz; sonra da en ahlaksız, tehlikeli insanların arasına katıp, devlet parasıyla Moskova'dan İrkuts iline yolluyoruz.

Bu çeşit insanların ortaya çıkmasına yardım eden koşulları yok etmeye çalışacak yerde, boş durmaktan, hiçbir şey yapmamaktan da öte, bu koşulların doğduğu kuruluşları destekliyoruz. Bu kuruluşlar bellidir: Fabrikalar, atelyeler, meyhaneler, içkili yerler, genelevler. Bunları ortadan kaldırmadığımız gibi gerekli olduklarına inanıyor, daha iyi işlemeleri için elimizden geleni yapıyoruz.

Böyle milyonlarca insan yetişiyor, sonra bunların bir tanesini yakalıyor; bir şey yaptığımızı, tehlikeyi uzaklaştırdığımızı, onu Moskova'dan İrkuts iline sürmekle görevimizi tam olarak yerine getirdiğimizi sanıyoruz... (Nehlüdof, albayın yanında, sandalyesinde oturuyor, savunma avukatını, savcı yardımcısını, başkanı dinler, onların kendine güven dolu tavırlarına bakarken büyük bir açıklıkla düşünüyordu bunları. Bu kocaman salona, duvardaki portrelere, lambalara, koltuklara, resmi giysilere, kalın duvarlara, pencerelere baktı şöyle bir: İçinde bulunduğu yapının büyüklüğünü, adli örgütün çok daha büyük olduğunu; yalnız burada değil, bütün Rusya'da, bu, hiç kimseye bir yararı dokunmayan komedi için aylık alan memur, yazıcı, bekçi, hademe ordusunu düşündü). Bu göz boyama ne çok çaba gerektiriyor böyle... Bu çabanın hiç değilse yüzde birini, huzurumuz için birer araç gibi gördüğümüz, toplumdan atılmış şu zavallılara yardım etmeye harcasaydık ne olurdu acaba? (Nehlüdof, çocuğun ürkek, soluk yüzüne baktı). Yoksulluğun zorlamasıyla köyden kente gönderildiğinde ona acıyan, yardım elini uzatan biri çıksaydı karşısına... kente geldikten sonra bile, on iki saat çalıştıktan sonra gece fabrikadan çıkıp, kötü arkadaşlarıyla meyhaneye gittiği zamanlar ona, 'Gitme öyle kötü yerlere Vanya,' diyecek birine rastlasaydı gitmezdi çocuk, serseri olmazdı, düşmezdi bu duruma...

Ama acıyan çıkmadı ona; bitlenmesin diye saçlarını sıfır numaraya vurdurtmuş, ustaların ayak işlerine koşar, kentte küçük bir yabani hayvan gibi yaşarken bir iyi yürekli insanla karşılaşmadı; tam tersine,

kente indikten sonra ustalarından, arkadaşlarından hep aynı şeyi işitti: Yaman delikanlı olmak için iyi dolap çevirmesini bilmenin, çok içmenin, iyi küfür etmenin, iyi dövüşmenin, rezalet çıkarmanın gerektiğini.

Ağır çalışma koşullarının hasta ettiği, bozduğu, sarhoşluğun, ahlaksızlığın, serseriliğe sürüklediği, sersemleştirdiği bu çocuğu, işsiz güçsüz sokaklarda dolaşırken, akılsızlığından, bir ambara girdi, hiç kimsenin işine yaramayacak iki üç yolluk kilim aşırdı diye bizler, bütün bu okumuş, zengin, geleceklerine güvenle bakan insanlar yakalamışız; onu bu duruma düşüren nedenleri ortadan kaldırmaya çalışacağımıza, bu çocuğu cezalandırmakla her şeyi düzeltmek istiyoruz.

Korkunç bir şey bu? Bu canavarlık mıdır yoksa aptallık mı, anlamak güç doğrusu. Sanırım ikisinin de en aşırısı.

Nehlüdof önünde konuşulanları duymuyordu artık, hep düşünüyordu. Bu gerçek onu bile dehşete düşürmüştü. Bunu şimdiye kadar nasıl sezinleyemediğine, başkalarının bu gerçeği nasıl göremediğine şaşıyordu.

XXXV

Birinci ara verilir verilmez Nehlüdof kalkıp koridora çıktı, duruşma salonuna bir daha dönmemeye kararlıydı. Varsın nasıl bilirlerse öyle yapsınlardı çocuğu; bu korkunç, iğrenç budalalığa katılamazdı artık."

Nesnelerin çok işlevli kullanılışına dikkat edelim. Nesneler Nehlüdof'u değiştirir. Adaletin yanlış işlediğini gösterir. Nehlüdof suç, toplum, birey, ceza üstüne düşünür. Suçun nedenlerini ortadan kaldırmadan insanı cezalandırmak korkunç bir şeydir.

Nehlüdof, bunu, şimdiye kadar nasıl oldu da görmedi, başkaları "bu gerçeği" nasıl oluyor da göremiyor.

Savaş ve Barış

Lukacs, Tolstoy'da *nesnelerin birliği* için şöyle der, *"Yapıtlarında 'nesnelerin birliği'nin Tolstoy'daki kadar zengin, bu kadar tam olduğu bir başka modern yazar daha yoktur belki de."* (5) Abartı değildir bu. Birçok yazar *nesnelerin birliğini* yerinde kullanmıştır. *Tolstoy*'a geldikte nesneler zincirlemedir. Bu konumu *Savaş ve Barış*'ta (6) Andrey'i izleyerek göreceğiz.

Napolyon, Avrupa'da krallıkları devire devire ilerlemektedir. Austerlitz'de Avusturya ile Rus ordusu, Napolyon'un ordusu savaşa tutuşurlar. Bu savaşta prens Andrey de vardır.

"Kutuzov, yaverlerinin eşliğinde, karabinalı askerleri adım adım izledi. Bu birliğin peşinde beş yüz metre kadar gittikten sonra yolun ikiye ayrıldığı bir kavşakta, terk edilmiş, ıssız bir binanın (eskiden han olduğu anlaşılıyordu) önünde durdu. Her iki yol da aşağıya doğru iniyordu ve her ikisinde de yayladan inen askerler vardı.

Sis dağılmaya başlamıştı. Karşı tepede, yarım verst kadar uzaklıkta belli belirsiz düşman birlikleri fark ediliyordu. Solda yer alan boğazdan gelen tüfek sesleri daha belirgin bir hal almıştı. Kutuzov, Avusturyalı generalle bi şeyler konuştu. Prens Andrey az arkada durmuş, onları seyrediyordu. Öbür yaverlerin birinden tekdürbünü istedi Andrey.

Yaylanın eteklerinde yakın bir noktayı seyretmekte olan yaver:

-Bakın, bakın, dedi. Bunlar Fransız Birlikleri!

İki general ve birkaç yaver gösterilen noktaya tekdürbünle baktılar. Bunun üzerine bakışları birbirlerinin yüzlerine çevrildi. Dehşet ifadesi belirdi yüz çizgilerinde ansızın: Yarım verst uzaklıkta varsayılan düşman birdenbire önümüzde belirivermişti!

-Düşman mı bu?... olamaz!... Ama doğru, bakın... Düşmanın ta kendisi... Ne anlama geliyor bu? diye konuşmalar oluyordu.

Takviyeli bir Fransız kolunun, bizim Apşeron Taburunun oluşturduğu kolun karşısına doğru ilerlediğini Prens Andrey çıplak gözle gördü. Bu düşman kolunun uzaklığı Kutuzov'un bulunduğu yerden beş yüz adım bile yoktu.

'İşte en önemli an geldi! Sonunda harekete geçme sırası bende!' dedi içinden Prens Andrey. Hemen atını mahmuzlayarak Kutuzov'a yaklaştı.

-Ekselansları, diye haykırdı, Apşeron Taburunu durdurmak gerekir!

Ama o anda, koyu bir duman bulutu içinde göz gözü görmez oldu. Yaylım ateşi çok yakındaydı. Prens Andrey'in iki adım ötesinden safça bir dehşet sesi yükseldi:

-Yandık, çocuklar! diye bağırıyordu bu ses yürekleri oynatacak biçimde.

Bir emir etkisi yaptı bu haykırış. Bunu duyan herkes kaçmaya başladı.

Giderek büyüyen bir kalabalık, beş dakika önce askerlerin iki imparatorun önünden tören geçişi yaptığı yere doğru koşuyordu şimdi. Bu seli durdurmak, dahası bu sele kapılıp sürüklenmemek olanaksızdı. Bolkonski arkada kalmamaya çabalıyordu yalnızca. Neler olup bittiğini anlayamıyor, şaşkın bakışlarını çevresinde gezdiriyordu. Nesvitski öfkesinden kıpkırmızı kesilmiş, kudurmuşçasına Kutuzov'a, eğer kaçıp gitmezse düşmanın eline düşeceğini haykırıyordu. Kutuzov hep aynı yerde duruyordu. Hiç yanıt vermeden mendilini çıkardı: kan süzülüyordu yanağından. Prens Andrey yol açarak onun yanına döndü. Sinirden çenesinin titremesini güçlükle önleyerek sordu:

-Yaralandınız mı, efendim?

-Yara burada değil, orada! diye yanıtladı Kutuzov, bir eliyle kaçanları göstererek. Öbür eliyle yanağını bastırıyordu bir yandan. Durdurun onları! diye haykırdı. Ama hemen bu emri boşuna verdiği kanısına vararak atını mahmuzladı ve sağa ulaşmak istedi. O anda yeni bir kaçak dalgası gelip çevresini sardı ve onu arkaya attı.

Askerler öyle yoğun bir kitle halinde kaçıyorlardı ki, kendini bir kez bu kitleye kaptıranın bir daha direnmesi olanaksızdı. Biri haykırıyordu: 'Ne duruyorsun? Yürüsene!' öbürü birden dönüp havaya ateş ediyordu; üçüncüsü Kutuzov'un atına vurup duruyordu. Kutuzov ve yarıdan fazla azalmış olan maiyeti bu kudurgan selden insanüstü bir çabayla kurtulduktan sonra, soldan yakın bir yerden duyulan top seslerine doğru gittiler. Kaçaklar kitlesinden kurtulmuş olan ve Kutuzov'dan uzaklaşmamaya çabalayan Prens Andrey, yamacın ortasında, dumanlar içinde, Fransızların saldırısına uğramasına karşın ateşi sürdüren bir Rus bataryası gördü. Az daha yukarda bir piyade alayı hareketsiz duruyordu: Ne saldırıya uğrayan bataryanın yardımına gidiyor, ne de arkaya çekilip kaçak kitleler arasına karışıyordu. Bu alaya komuta eden general atını Kutuzov'a doğru sürdü. Kutuzov'un maiyeti dört kişiye inmişti. Bu subayların hepsi sapsarı kesilmiş sessizce birbirlerine bakıp duruyorlardı.

-Durdurun bu rezilleri! diye haykırabildi son çabasıyla Kutuzov, zorlukla soluyup kaçakları alay komutanına göstererek.

Tam o sırada bir kurşun yağmuru, bu emri takmıyormuşçasına, karşıki alayın ve Kutuzov'un maiyetinin üstüne düştü. Bataryaya saldırmakta olan Fransızlar onları fark edip hedef almışlardı. General elini bacağına götürdü. Birkaç asker yere düştü. Sancaktar sancağı düşürdü elinden. Dalgalanarak oradaki askerlerin tüfekleri üstüne serildi sancak. Hiçbir emir verilmediği halde, birkaç el ateş edildi.

-Oh! Oh! diye umutsuzluk içinde inleyerek kıpkırmızı kesildi Kutuzov. Ve çevresine göz gezdirdikten sonra, yaşlılığından kaynaklanan güçsüzlüğünün bilinci içinde, titrek bir sesle fısıldadı: Bolkonski, Bolkonski, ne demek oluyor bu? Ve bir yandan darmadağın olan taburu ve ilerleyen düşmanı gösteriyordu.

Daha Kutuzov sözünü tamamlayamadan, Prens Andrey utanç ve öfkeden gözyaşlarına boğularak atından atlayıp sancağa koştu.

-İleri, yiğitler! diye haykırdı keskin ve çocuksu bir sesle.

'İşte beklediğim an!' diye düşündü sancağın gönderini kavrarken. Kendisine yönelen kurşunların vınlamalarını tam anlamıyla sevinçle karşılıyordu.

-Hurra! diye haykırdı yeniden ve sancağın ağırlığına karşın, tüm taburun kendisini izleyeceği inancıyla ileri atıldı.

Gerçekten, ancak birkaç adımını tek başına attı Andrey. Bir asker ileri atıldı ardından. Sonra biri daha ve arkadan tüm askerler, 'hurraa' diye haykırarak Prens Andrey'in yanına koştular ve birazdan onu geçtiler. Sancak, Prens Andrey'in ellerinde sallanırken, bir astsubay onu almak istedi, ama tam o sırada vurularak cansız yere serildi. Prens Andrey yeniden sancağa iyice sarılıp gönderini yerde sürüyerek taburla birlikte yürümeye devam etti. Bizim topçuları görüyordu önünde. Bir kesimi daha dövüşüyordu. Diğer bir kesimi ise topları bırakıp Prens Andrey'e doğru koşuyordu. Fransız piyadelerinin atları ele geçirip topların yönünü değiştirmekte olduklarını gördü o sırada Andrey. Bataryanın yirmi adım kadar yakınındaydı şimdi. Aralıksız kurşunlar vınlıyordu tepesinde. Her yanında askerler iniltilerle yere yığılıyorlardı. Ama Prens Andrey buna aldırmıyordu. Tüm dikkati bataryanın üzerindeydi. Şapkasını iyice yana çekmiş olan kızıl sarı saçlı bir topçuyu fark ediyordu şimdi. Mermi sürgüsünü bir düşman erinin elinden kurtarmaya

çalışıyordu topçu. Her ikisi de şaşkın ve öfkeliydi. Ve kuşkusuz, ne yaptıklarının farkında bile değillerdi.

'Ne yapıyor bunlar?' diye sordu kendi kendine Prens Andrey. Elinde silahı olmadığına göre, kızıl sarı saçlı olan neden kaçmıyor? Ve Fransız neden süngülemiyor onu? Fransız süngüsü olduğunu aklına getirse, öbürü kaçmaya vakit bulamayacak.

Aslında başka bir tüfekli Fransız, süngüsünü dikip kızıl saçlı topçuya doğru yönelmişti bile o sırada. Topçu mermi sürgüsünü kurtarmış övünçle sallarken, başına ne geleceğinden habersizdi. Yazgısı belirlenecekti şimdi. Ama Prens Andrey olayın nasıl sonlandığını görmedi. Başına, çevresindeki askerlerden biri tarafından hızla indirilen bir sopa darbesi yemiş gibi oldu ansızın. Büyük bir acı hissetmedi, ama gözlemekte olduğu sahneden dikkatini ayırmak zorunda kalması hiç hoşuna gitmedi.

'Ne oluyor? Düşüyor muyum yoksa? Bacaklarım titriyor' dedi içinden ve sırtüstü yere yığıldı. Fransızlarla bizim topçular arasındaki çarpışmanın sonucunu görmek umuduyla, kızıl saçlı topçunun ölüp ölmediğini, bataryanın ele geçirilip geçirilmediğini de merak ederek gözlerini açtı. Ama hiçbir şey görmedi artık Prens Andrey. Gökyüzünden başka bir şey yoktu yukarda. Dumanlıydı, ama çok yükseklerdeydi, sınırsızca yükseklerdeydi gökyüzü. Külrengi bulutlar yüzüyordu hafiften oralarda. 'Ne de sesiz, ne de huzur dolu, ne de görkemli!' diye düşünüyordu Prens Andrey. Haykırışlar ve çarpışmalarla yaptığımız çılgınca yürüyüş, mermi sürgüsü için kavga eden iki insanın budalaca öfkesi ve gökyüzünün derinliğinde, uçsuz, bucaksız sonsuzluğunda bu bulutların ağır ağır sürüklenişi! Ne kadar da farklı şeyler bunlar! Nasıl da dikkat etmemişim buna bugüne dek? Sonunda bunu keşfettiğim için ne kadar da mutluyum! Evet, bu sınırsız gökyüzünün dışında her şey boş, her şey yalan. Bundan başka hiçbir şey, kesinlikle hiçbir şey yok... Bu da yok belki de; bir aldatmacadır belki bu da; sessizlikten, avunçtan başka bir şey değildir belki. Tanrıya şükürler olsun!..."

Yaralanıp yere düşen Prens Andrey için *"sınırsız gökyüzünden başka her şey boş, her şey yalan"*dır. Nesne olarak gökyüzü işlevlidir. Yalnızca gökyüzünü anlatıp da, insanla, burda Andrey'le ilişki kurmasaydı *Tolstoy*, bu boş bir anlatım olurdu.

"O anda at seslerinin yaklaşmakta olduğunu işitip kulak kesildi. Fransızca konuşmalar duydu bu arada. Gözlerini açtı: Başının üstünde aynı derin gökyüzü... Hep daha yükseklerde yüzerek engin maviliklere yayılan bulutlar... Prens Andrey, gelen insanların kimler olduğunu merak etmedi ve başını çevirip bakmadı. Seslerinden iyice yakınına gelip durduklarını anlamıştı.

Bu süvariler, savaş alanını dolaşan Napolyon'la iki yaverinden başkası değildi. Augest bendine ateşi sürdüren bataryaların takviyesi için emirlerini verdikten sonra, Napolyon, arazide bırakılan ölüleri ve yaralıları incelemeye çıkmıştı.

Yere yüzükoyun yatan bir Rus kumbaracı askerinin, ensesi kararmış, bir kolu yana açık ve artık kaskatı kesilmiş cesedine uzun uzun bakarak:

-Harika insanlar! dedi Napolyon.

O sırada Augest'i dövmekte olan topçu birliklerinden gelen bir emir subayı:

-Mevzilerdeki cephane bitti, haşmetlim, dedi.

-Yedekleri getirtin, diye yanıtladı Napolyon.

Sonra birkaç adım daha ilerledi ve Prens Andrey'in yanında durdu. Andrey, bezini Fransızların zafer ganimeti olarak çoktan götürdükleri sancağın gönderi yanında sırt üstü yatıyordu. Napolyon, Andrey Bolkonski'ye bakarak:

-İşte güzel bir ölü, dedi.

Prens Andrey kendisinin söz konusu edildiğini ve konuşan kişinin Napolyon olduğunu anladı: Çünkü bunu söyleyene 'haşmetlim' diye hitap edildiğini duymuştu az önce. Ama Napolyon'un sözleri sinek vızıltısı gibi geldi. Andrey'in kulağına: hiç ilgisini çekmedi. Dikkatini vermediği için hemen unutuverdi onları. Bolkonski başının ateşler içinde olduğunu, kanının boşaldığını hissediyordu. Uzaklarda, derinliklerde, sonsuzluklarda görünen gökyüzünü seyrediyordu hep. Biliyordu ki, Napolyon, o gönlündeki kahraman oradaydı. Ama Napolyon çok küçük, çok anlamsız görünüyordu ona şimdi. Bolkonski'nin yüreği ile, bulutları durmadan yer değiştiren bu sınırsız gökyüzü arasında olup bitenler karşısında Napolyon bir hiçti. Bolkonski'nin üstüne eğilerek

onun hakkında bir şeyler konuşan bu insanlar önemli değildi. Ama Bolkonski onların burada, baş ucunda durmalarından hoşnuttu. Kendisine yardım etmelerini, onu alıp götürmelerini, yaşama döndürmelerini istiyordu sadece. O yaşam ki, yeni bir anlayışı benimsediği andan beri çok güzel görünüyordu Bolkonski'ye. Bu düşüncelerle Bolkonski, tüm gücünü toplayarak bacağını hafifçe oynatmayı, kendisini bile acındıran yürek parçalayıcı bir inilti çıkarmayı başardı.

-A! Adam yaşıyor, dedi Napolyon bunun üzerine. Kaldırıp ilk yardım merkezine götürün bu genç adamı!

Ve imparator yoluna devam etti. Az ilerde Mareşal Lan'a rastladı. Lan, şapkasını çıkarmış, Napolyon'un zaferini kutlamak üzere gülümseyerek ona doğru geliyordu."

"Gökyüzüyle arasında olup bitenler karşısında Napolyon bir hiçti." Prens Andrey böyle düşünür. Gökyüzü, bulutlar onu değiştirmiştir.

Kutuzov, Andrey'in babasına mektup gönderir. Bu mektup şöyle başlar, *"Oğlunuz, bir alayın başında, elinde sancakla gözlerimin önünde babasına ve vatanına yaraşır bir kahraman olarak vurulup öldü." (7)*

Ölü mü, sağ mı, bilinmemektedir. Ceseti bulunamamıştır.

Baba mektubu, Prens Andrey öldü diye yorumlar.

Aradan iki ay geçmiştir. Andrey'in karısının doğum sancıları başlamıştır.

"Kışın tüm şiddetiyle geri döndüğü, son yellerini umutsuzca estirdiği, son kar fırtınalarını kopardığı mart gecelerinden biriydi. Elleri fenerli atlılar, Moskova'dan gelecek Alman doktora, tekerlek izleri ve yarıklar arasından kılavuzluk etmek üzere, köyler arası yolun ağzında duruyorlardı. Her an gelmesi beklenen doktor için, her olasılığa karşı, ana yola da yedek atlar gönderilmişti.

Maria elindeki kitabı bırakalı epey olmuştu. Hiç sesini çıkarmadan, ışıltılı bakışlarıyla dadısının kırışık yüzünü seyrediyordu. Başörtüsünün altından sarkan meçlerden tutun, çenesinin alt kesiminde çıkıntı oluşturan et keseciğine kadar, bu yüzün tüm ayrıntılarını tanıyordu Maria.

Dadı Savişna, çorabını örerken, bir yandan, daha önce yüzlerce kez anlattığı bir öyküyü, kendisinin de duyamayacağı bir sesle ve söz-

cükleri ağzından yuvarlayarak yineliyordu: Maria'yı rahmetli annesinin, yalnızca bir Moldovyalı ebenin yardımıyla, Kişinev'de nasıl dünyaya getirdiğinin öyküsüydü dadının anlattığı.

-Tanrı yardımcımız olsun; o istemezse 'dohtur'lar ne yapabilir ki...

Dış çerçeveleri çıkarılmış olan pencerelerden birine ansızın bir fırtına darbesi indi (çayır kuşları gelmeye başlayınca prens dış çerçevelerin çıkarılmasını emrederdi.) Bunun üzerine, iyi kapanmamış olan sürgü açıldı ve ipek perdenin kalkmasıyla mumun sönmesi bir oldu. Maria içeri dolan dondurucu rüzgarla ürperdi. Dadı örgüsünü bıraktı, pencereye gidip dışarı eğilerek açılan çerçeveyi tutmaya çalıştı. Dondurucu fırtına başörtüsünün uçlarını, kır saçlarının dağınık perçemlerini uçuruyordu.

-Prenses, yavrum, yoldan biri geliyor, dedi yaşlı dadı camı açık tutarak. Elleri fenerliler de var. Anlaşılan 'dohtur' bu.

-Tanrıya şükür! diye haykırdı Maria. Gidip karşılamalıyım onu. Rusça bilmiyor.

Maria omuzlarına bir şal alıp gelenleri karşılamaya koştu. Sofadan geçerken, fenerli adamların eşliğinde bir arabanın gelip peronun önünde durduğunu gördü camından. Merdivene kadar gitti. Tırabzan sütunun üstünde, alevi rüzgarla kayıp giden bir don yağı mumu yanıyordu. Uşaklardan biri, Filip, elinde şamdan, daha aşağıda, ilk sahanlıkta, şaşakalmış bir halde duruyordu. Daha aşağıdan, merdivenin birinci kıvrımından keçeli çizme sesleri geldi. Biri çıkıyordu yukarı. Maria'ya yabancı gelmeyen bir ses yükseldi o sırada.

-Çok şükür Tanrıya! diyordu o ses. Ya babam?

-O dinlenmek üzere uzandı, diye yanıtladı Sofracı başı Demyan'm sesi. Demyan da aşağıya koşmuştu.

Öbür ses birkaç soru daha sordu. Demyan bu soruları yanıtladı. O sırada iki sahanlık arasında yukarı çıkmakta olan ayak sesleri yaklaşıyordu.

'Andrey mi acaba? diye sordu içinden Maria. Yok, olamaz, çok olağanüstü bir şey olur bu!'

Tam Maria aklmdan bunları geçirirken, şamdanı tutan uşağın bulunduğu sahanlıkta Andrey'in yüzü, sonra da gövdesi göründü.

Kürklü paltosunun yakası kar içindeydi. Evet, ta kendisiydi, ama solgundu; zayıflamış, nerdeyse tanınmaz hale gelmişti. Yüz çizgilerindeki eski haşinliğin yerini kaygı verici, tuhaf bir yumuşaklık almıştı. Merdiveni çıkar çıkmaz ablasına sarıldı Andrey.

-Mektubumu almadınız mı? diye sordu. Ve yanıt beklemeden, doğum doktorunu karşılamaya indi. Doktor son sahanlığa gelmişti bile. Andrey yukarı çıkıp yeniden ablasını kucakladı. Maria hiç yanıt veremedi; konuşacak halde değildi çünkü.

-Ne yazgı değil mi, sevgili Maşa? dedi Andrey. Sonra paltosunu ve çizmelerini çıkarıp genç karısının dairesine gitti.

IX

Sonunda küçük prensesin sancıları biraz hafiflemişti. Prenses baş yastıklarına dayanmış, sırtüstü yatıyordu. Siyah meçleri ateşler içinde yanan nemli yanaklarına sarkmıştı beyaz başlığından. O sevimli pembe ağzının esmer tüylerle gölgeli dudakları aralıktı. Neşeyle gülümsüyordu Liza. Prens Andrey odaya girdi ve Liza'nın yattığı divanın ayak ucunda durdu. Genç kadının çocuksu bir ürkeklik içinde bakan parıltılı gözleri Andrey'e yöneldi, ama ifadesini hiç değiştirmedi. 'Hepinizi çok seviyorum, hiçbirinize kötülük yapmadım, niye bu denli acı çekiyorum? Lütfen yardım edin bana!' der gibiydi o bakışlar. Kocasını görüyordu, ama böyle ansızın karşısında görünüvermesine bir anlam veremiyordu. Andrey divanın yanından dolaşıp Liza'yı alnından öptü.

-Canım benim, dedi Prens Andrey. İlk kez karısına böyle diyordu. Tanrı sevecendir...

Liza tıpkı bir çocuk gibi suratını asarak sitemle baktı.

'Beni rahatlatmanı bekliyordum; oysa sen de öbürleri gibi yapıyorsun!' der gibiydi bakışları. Andrey'i orada görmekten şaşırmamıştı Liza, ama neden geldiğini ayırt edemiyordu. Kocasının gelişi onun çektiği sancılarla ve herkesin avutmalarıyla ilgili değildi. Sancılar yeniden başladı ve Maria Bogdanova prensten dışarı çıkmasını rica etti.

Doğum doktoru içeri girdi. Andrey yeniden kız kardeşiyle karşılaştı ve iki kardeş usulca söyleşmeye başladılar, ama arada bir susup kulak kabartarak bekliyorlardı.

-Hadi git canım, dedi Maria.

Andrey yine Liza'nın dairesine gitti ve yatak odasının bitişiğindeki odada oturup beklemeye başladı. Birazdan, yüzünü korku sarmış bir kadın çıktı yatak odasından. Prens Andrey'i görünce şaşırdı kadın. Andrey yüzünü elleriyle örtüp birkaç dakika öylece kaldı. İçler acısı sızlanmalar çok güç durumda olan bir hayvanın ulumalarını andıran inlemeler duyuldu kapının ötesinden. Andrey kapıya yaklaştı; açmak istedi; ama birisi kapıyı tutuyordu.

-Olmaz, olmaz, dedi ürkek bir ses içerden.

Prens Andrey heyecanla odayı arşınlamaya koyuldu. İnlemeler durdu. Ama birkaç saniye sonra müthiş bir çığlık koptu. Liza'nın olamazdı bu çığlık. İyice bitkin düşmüştü o. Buna gücü yetmezdi. Prens Andrey kapıya doğru koştu. Çığlık durdu o anda. Bir viyaklama duyuldu.

'Ne diye getirmişler bu çocuğu buraya? diye sordu içinden Andrey ilk anda. Bir çocuk? Hangi çocuk? Ne yapıyor burada? Bir çocuk mu dünyaya geldi?'

Bu çığlığın, çok büyük bir sevincin habercisi olduğunu anladı birdenbire Andrey. Gözyaşlarına boğularak pencerenin desteğine yığıldı ve bir çocuk gibi hıçkırarak ağlamaya başladı. Doktor göründü o anda. Ceketsizdi. Gömleğinin yenleri kıvrıktı. Solgun yüzünde sinirli bir titreme dikkati çekiyordu. Prensin sorularına şaşkın bir bakışla yanıt verip geçti. Arkadan bir kadın koştu, ama Andrey'i görünce şaşırdı ve eşikte dikilip kaldı. Andrey karısının yanına girmeye karar verdi: Liza, Andrey'in beş dakika önce gördüğü konumda, ölü yatıyordu. Bakışlarının sabitliğine ve yanaklarının solukluğuna karşın, dudakları hafifçe esmer tüylerle gölgelenmiş bu sevimli yüzde aynı ifade donup kalmıştı.

'Hepinizi çok seviyorum ve hiç kimseye kötülük etmedim; ama siz ne yaptınız bana böyle?' der gibiydi bu güzel, bu yürek sızlatan ölü yüz.

Odanın bir köşesinde, Maria Bogdanovna'nın titreyen beyaz elleri arasında ufacık, kırmızı bir şey homurdanıp çığlık atıyordu."

Şimdi nesnelerin nasıl zincirleme kullanıldığını görelim. Andrey'in karısı Liza'nın doğum sancıları başlamıştır.

Birinci nesne. Liza'nın doğum sancısı.

Son kar fırtınalarının koptuğu mart gecelerinden biridir.

Moskova'dan gelmesi beklenen doktor, Rusça bilmemektedir. Doktor ikinci nesne.

Çayır kuşları geldiği için dış çerçeve çıkarılmıştır.

Çayır kuşları üçüncü nesne.

Dış çerçeve dördüncü nesne.

Fırtına beşinci nesne.

Pencere açılıyor. Dadı dışarı bakıyor. Yoldan biri geliyor. Gelenin, beklenen doktor olduğu sanılıyor. Maria doktoru karşılamak için odadan çıkıyor. Andrey'le karşılaşıyor.

Zincirleme nesneleri görelim.

Liza'nın doğum sancısı - Kış gecesi - Alman doktor - Çayır kuşları - Dış çerçeve çıkıyor - Fırtına - Pencere açıldı - Dadı dışarı baktı - Doktor geliyor - Maria doktoru karşılamak için odadan çıktı.

*Nesnelerin birliği*nin çok sıkı örüldüğünü görüyoruz. Hem gösteren, hem ilerleten nesnelerin hepsi işlevli.

Prens Andrey'i başka bir konumda görelim.

> *"Prens Andrey, iki yıl boyunca dünyadan el etek çekip köye kapandı.*
>
> *Piyer yurtluklarında yapmayı tasarladığı değişikliklerin hiçbirini sonuca ulaştıramadı. Çünkü kararlı bir tutum içinde değildi: Durmadan bir tasarıdan öbürüne geçiyordu. Oysa Andrey, ne yapmak istediğini her önüne gelene sayıp dökmeden ve hiç zorluk çekmeksizin, kafasındakilerin tümünü yola koymayı bildi.*
>
> *Piyer'in tutumunun tersine, Andrey işleri pratik bir direşkenlikle ele alıyordu. Bu yaklaşım, işlerin kolayca ve kesintisizce yürümesini sağlıyordu.*
>
> *Andrey, yurtluklarının birinde üç yüz köleyi 'serbest çiftçi' olarak yazdırdı. Rusya'da bu hareketi başlatan ilk insanlardan biri oldu. Öbür yurtluklarında angarya yerine taksitli ödenti yöntemini uygulamaya başladı. Aylığını kendi cebinden verdiği öğrenimli bir ebe getirtti Boguçarovo'ya. Yine kendisinin aylık verdiği bir rahip, köylülerin ve uşakların çocuklarına okuma yazma öğretmeye başladı.*
>
> *Andrey, zamanının yarısını Lisiya Gori'de babası ve henüz dadıların elinde olan oğluyla geçiriyordu. Öbür yarısında ise, babasının*

'Boguçarovo Manastırı' diye adlandırdığı köyünde kalıyordu. Dünyada olup bitenlere artık ilgi duymadığını söylemişti Piyer'e. Ama buna karşın olayları yakından izliyor, pek çok kitap getirtiyordu. Ve bir olguyu büyük bir şaşkınlık içinde saptamıştı: Kendisi köyden bir yere ayrılmadığı halde, ülkenin ekseni olan Petersburg'tan gelen konuklar iç ya da dış politika olaylarını onun kadar iyi bilmiyorlardı. Andrey, tüm vaktini yalnızca mülklerinin yönetimi ve çok çeşitli kitaplar okumakla geçirmiyordu. Bizim o çok talihsiz, son iki seferimizi eleştirel açıdan incelemeye de zaman ayırıyor ve askeri talimnamelerimizin yenilenmesi tasarısını kaleme alıyordu.

1809 ilkyazında Andrey, vasisi olduğu oğluna ait Riyazan yurtluklarını ziyarete gitti. İlkbaharın artık iyice ısınan güneşi altında arabasının koltuğuna yaslanmış, yol boyunca taze otları, kayın ağaçlarının ilk yapraklarını, gökyüzünün canlı maviliğinde kümelenen ilk bulutları seyrediyordu. Hiçbir şey düşünmüyordu; keyifli bakışları rastgele geziniyordu çevresinde.

Geçen yıl Piyer'le üzerinde söyleşi yaptığı salla ırmaktan geçti. Pis bir köyü, harman yerlerini, filiz vermeye başlamış kış buğdayı tarlalarını geride bıraktı. Bir köprünün yanında parça parça karlar gördüğü bir yamaçtan indi. Killi bir yokuşu çıktı. Yer yer yeşeren çalılarla kaplı anızlıkların kıyısından geçti ve sonunda bir kayın ormanına girdi. Hava iyice sıcaktı. Hiç esinti yoktu. Yeşil ve yapışkan yapraklarla donanmış kayın ağaçları kımıltısızdı. Benek benek mor çiçekleriyle yeşeren ilk otlar geçen yılın yapraklarından oluşan halının arasından uç vermişti. Katı ve kalıcı yeşillikleriyle can sıkıcı biçimde kışı anımsatan cılız köknarlar yer yer kayın ormanını alacalıyordu. Ormana girildiğinde atlar hırıltılı sesler çıkarmaya ve iyice terlemeye başladı.

Oda uşağı Piyotr bir şeyler söyledi arabacıya. Arabacı olumlu yanıt verdi. Ama bununla yetinmeyip saygılı bir gülümsemeyle efendisine dönerek:

-Hava ne kadar güzel, ekselansları! dedi.

-Ne diyorsun?

-Hava çok güzel, efendim!

'Ne geveliyor böyle bu adam? diye düşündü Prens. Ha! Evet, ilkbaharı kastediyor!... Doğru, her taraf yeşermiş... Kayın ağaçları,

kuşkirazı ağaçları... Ve işte, akçaağaçlar da orada... İyi ama meşeler görünmüyor... Ah! İşte bir tane göründü.'

Yol kıyısında bir meşe yükseliyordu. Kayın ağaçlarından on kez daha yaşlıydı anlaşılan: On kez daha iri, on kez daha yüksekti. Gövdesi iki kişinin ancak sarabileceği kadar, yaklaşık iki kulaç olan devasa bir meşeydi bu. Dallarının uzun süreden beri kırık olduğu belliydi. kabuğu kupkuru, çatlak ve kabartılı kara yaralarla doluydu. Hiç mi hiç simetrik olmayan bir biçimde dört bir yana açılmış o boğumlu, kocaman, battal kolları ve parmaklarıyla, küçümseyici bir çalımla surat asan ucube bir ihtiyar gibi duruyordu gülümseyen kayınağaçlarının arasında. Tek başına kalmıştı. İlkbaharın alımlılığına kendini kaptırmak istemiyordu. Ne ilkbahar vardı gözünde ne de güneş.

'İlkbahar ve aşk ve de mutluluk! Nasıl oluyor da hep aynı biçimde sürüp giden bu saçma aldatmacadan bıkmıyorsunuz? der gibiydi ihtiyar meşe. Tüm bunların budalalık ve aldatmaca olduğunu hiç görmüyor musunuz? Ne ilkbahar, ne güneş, ne de mutluluk var aslında. Şu köknarlara bakın hele! Hepsi ölgün, sönük, hep aynı biçimli. İşte ben de eğri büğrü ve paramparça kollarımı uzatmayı denedim. Sırtımdan, yanlarımdan, çıkabildikleri her yerden çıkmış kollarım!... Ama ben böylece duruyorum burada işte. Ve ne umutlarınıza, ne de yalanlarınıza inanıyorum.'

Ormandan geçerken, Prens Andrey birkaç kez dönüp meşeye baktı. Bu yaşlı ağaçtan bir şeyler umuyormuş gibiydi adeta. Meşenin altında da çiçekler ve otlar vardı, ama o ihtiyar ucube iç karartıcı ve katı gövdesiyle inatla dikilip duruyordu onların arasında.

'Evet, bu meşe ağacının hakkı var; bin kez haklı o, diye düşünüyordu Andrey. Başkaları, gençler kendilerini o aldatmacaya kaptıra dursunlar! Bizler yaşamın ne demek olduğunu biliyoruz. Tüketmişiz yaşamımızı biz!'

Bu meşe ağacının görünümü Andrey'in içinde, yeni ve umutsuzca, ama hüznün çekiciliğiyle bezenmiş düşüncelerin doğmasına yol açtı. Bu yolculuk sırasında Andrey yaşam biçimini değişik ve derin bir sınavdan geçirdi adeta. Ve bir kez daha o tatsız, ama huzur veren sonuca vardı: Hiçbir işe girişmemeliydi; ama yaşamını asla kötülük yapmadan, kaygılara kapılmadan, hiçbir şey arzu etmeden tamamlamalıydı.

II

Riyazan yurtluğunun vesayet sorunları için Andrey'in, Kont Rostov'la görüşmesi gerekiyordu. Kont Rostov soyluların ilçe sorumlusuydu. Andrey ona mayısın ortalarına doğru, havaların iyice ısınmaya başladığı günlerde gitti. Ormanlar artık alabildiğine yeşermiş, ortalık toza bulanmaya başlamıştı. Hava öyle sıcaktı ki, en ufak bir su birikintisinin kıyısından geçerken suya atlamak geliyordu insanın içinden.

Andrey Rostov'ların Otradnoye'deki evine bahçenin ortasındaki yoldan yaklaşırken neşesizdi ve kafası yöneticiyle konuşacağı binbir sorunla doluydu. O sırada sağdaki ağaçların arkasından neşeli kadın sesleri geldi kulağına. Sonra bir grup genç kız yeşillikler arasından koşarak Andrey'in arabasının önüne çıktı. Bu kızlar takımının başında çok narin siyah gözlü bir esmer vardı. Sarı bir basma elbise giymiş, başına beyaz bir örtü bağlamıştı bu esmer güzeli. Örtünün altında dağınık saç lüleleri sarkıyordu. Genç kız, prense bir şeyler haykırdı, ama onun yabancı olduğunu fark edince kahkaha atarak hiç arkasına bakmadan oradan uzaklaştı.

Prens Andrey birden rahatsızlık duydu. Hava çok güzeldi. Güneş capcanlıydı. Ortalık neşe saçıyordu. Ama bu incecik güzel kız Andrey'in varlığına hiç oralı olmak istemiyordu. Apayrı, belki de saçma sapan olan, ama neşe ve mutluluk dolu yaşamından hoşnuttu genç kız. 'Niçin bu denli keyifliydi acaba? Neler düşünüyordu kimbilir? Genç kızın aklında askeri talimnameler ya da Riyazan köylülerinin ödentilerini taksite bağlama sorunları yoktu kuşkusuz. Neler geçiriyordu kafasından acaba? Onu bu denli mutlu kılan neydi?' diye soruyordu içinden Andrey ısrarlı bir merakla.

1809'da Kont İlya Andreyeviç, Otradnoye'de eskisi gibi bir yaşam sürüyordu. Demek tüm çevreye av partisi, yemek ve konser şölenleri sunuyordu. Her yeni ziyaretçi onu alabildiğine sevindiriyordu. Dolayısıyla Prens Andrey'i de konukseverlikle karşıladı ve nerdeyse zorla onun yatıya kalmasını sağladı.

Gece, iç pancurlar nedeniyle sıcaklığın boğucu hale geldiği yabancı bir odada tek başına kalan Andrey uzun süre uyuyamadı. Okumaya koyuldu. Sonra mumu söndürdü, ama çok geçmeden yeniden yak-

mak zorunda kaldı. Gerekli belgelerin henüz kentten gelmediği bahanesiyle onu burada tutan, o Rostov denen ihtiyar budalaya içinden verip veriştiriyordu. Burada kaldığı için kendine de kızıyordu Andrey.

Pencereyi açmak üzere ayağa kalktı. Pancurları aralar aralamaz ayışığı, uzun süredir bu işareti bekliyormuşçasına, odaya dalıverdi. Andrey pencereyi açtı. Gece serin, sakin, aydınlıktı. Andrey'in tam karşısında, bir yanı karanlık, öbür yanı alabildiğine aydınlanmış olan bir dizi budanmış ağaç göze çarpıyordu. Ağaçların altında diri, gür ve nemli bitkiler vardı. Yer yer yapraklar ve gümüş gibi parlak filizler dikkat çekiyordu bitkilerin arasında. Ağaçların ötesinde, çiyden pırıl pırıl olmuş bir dam, daha sağda parlak beyaz gövdesi ve dallarıyla kıvırcık yapraklı bir ağaç görülüyordu. Onun üstünde ise, tek tük yıldızların yanıp söndüğü parlak ilkbahar göğünde nerdeyse dolunay evresine gelmiş ay dede yer alıyordu. Andrey dirseklerini pencereye dayayıp gökyüzünü seyre koyuldu.

Andrey'in odası birinci kattaydı. Üstündeki dairede yatanlar da uyumuyordu; kadın sesleri geliyordu oradan.

-Bir kez daha, yalnızca bir kez, diyordu bir kadın sesi. Andrey hemen tanıdı bunu.

-Hadi bakalım, uyku zamanı artık, diye yanıtladı bir başka ses.

-Hayır, uyumayacağım; uyuyamam, elimde değil... Haydi, son bir kez.

İki kadın sesi, bir parçanın sonu gelen bir dizeyi bir tür ezgiyle seslendirdi.

-Ah! Ne hoş!... Eh! Artık tamam. Uyuyalım şimdi.

-Sen uyu istersen. Benim uykum yok.

Bu son sözleri söyleyen pencereye yaklaşmıştı, dahası iyice dışarıya eğilmişti anlaşılan; çünkü elbisesinin hışırtısıyla birlikte soluğu bile duyuluyordu. Dolunay, ay ışığı, gölgeler, her şey sessizlik içinde öylece donup kalmıştı. Andrey de gönülsüz varlığını belli etmemek için, en ufak bir harekette bulunmamaya özen gösteriyordu.

-Sonya, Sonya, diye seslendi ilk ses; Nasıl uyuyabilirsin kuzum! Şu güzelliğe bak. Ah! Ne güzel, bir görsen!... Uyan ne olur, diye yalvardı. Sesi ağlamaklıydı sanki. Böyle güzel bir gece asla, asla görülmemiştir!

Sonya belli belirsiz birkaç kelime mırıldandı.

-Şu ayın güzelliğine bir bak!... ah! Harika!... Buraya gel; gel de gör... Ne geliyor içimden biliyor musun: Şöyle, işte şöyle çömelmek; dizlerimi kollarımın içine alıp sıkmak, çok sıkmak, alabildiğine sıkmak, sonra da uçmak! İşte böyle!

-Yeter artık... Düşeceksin...

Şakalaşıp boğuşmayı andıran gürültüler ve Sonya'nın hoşnutsuz sesi duyuldu yukardan:

-Saat biri geçti.

-Amaan! Keyfimi kaçırıyorsun iyice!... Hadi git yat; git hadi!...

Yine her taraf sessizliğe gömüldü. Ama Andrey genç kızın orada olduğunu biliyordu. Hafif hışırtılar ve iç çekişler geliyordu kulağına.

-Hey Tanrım! Tanrım! Bu nasıl şey böyle! diye haykırdı genç kız birden. Madem ki uyumamız gerekiyor, gidelim uyuyalım öyleyse!

Ve pencereyi gürültüyle kapadı.

'Benim varlığım umrunda değil kuşkusuz!' diye düşünüyordu Prens Andrey. Genç kızın ondan söz etmesini boşuna beklemiş ve bundan boş yere korkmuştu. 'Ne diye yine yoluma çıksın? Bile bile yapılmış bir hareket olur bu!' diye düşündü Andrey.

Ansızın yüreğinin derinliklerinde, tüm yaşantısıyla çelişen gençlik düşüncelerinin ve umutlarının kasırgası koptu. Öyle bir kasırga ki, işin içinden çıkmaya gücünün yetmeyeceğini anlayan Andrey hemen uykuya daldı.

Ertesi gün Prens Andrey, kontun iznini rica edip, kızların ortaya çıkmasını beklemeden evine döndü.

Haziranın başında Prens Andrey, Lisiya Gori'ye giderken yine o eğri büğrü meşenin onu unutulmayacak biçimde etkilediği kayın ormanından geçti. Yaz sıcakları bastırmıştı artık. Arabasının çıngırakları, altı hafta öncesine oranla daha boğuk bir ses çıkarıyordu ormanın içinde. Yapraklar iyice sıklaşmış, ormanın her yeri gölgelenip yoğunlaşmıştı. Genç köknarlar bile ormanın genel ahengine ayak uydurmuştu: Taze ve ayva tüylü bir yeşile boyanmış körpe filizleri dantellenmişti alabildiğine. Bütünün güzelliğine gölge düşürmüyorlardı.

Kavurucu bir gündü. Bir yerlerde fırtına oluşuyordu. Ama tek başına kalmış bir bulut tozlu yolun üstüne ve özsuyla yüklü yapraklara

damlalarını serpiştirdi. Ormanın sol yanı gölgeye gömülmüştü. Yağmur damlalarıyla ıslanan sağ yanı ise güneşin altında pırıl pırıldı. Ağaçlar belli belirsiz kımıldıyordu rüzgarla. Her taraf çiçekliydi. Kimi yakınlardan, kimi uzaklardan bülbüllerin cıvıltıları ve boğazlarını yırtarcasına ötüşleri duyuluyordu.

'Çok iyi anlaştığımız meşe ağacı bu ormandaydı', diye düşünüyordu Andrey. 'Yeri neresiydi acaba?' Çevresine bakınırken, ilk önce tanıyamadığı bir ağaca takıldı gözü hayretle. İhtiyar meşe şekil değiştirmiş, bol bol yeşerip görkemli bir piramit halini almıştı. Batmak üzere olan güneşin okşamalarıyla kendinden geçiyordu şimdi. Çarpık organları, tümsekleri ve yarıkları kaybolmuştu. O huysuzluğu ve ihtiyarca umutsuzluğu kalmamıştı. Doğruca yüzyıllık sert kabuğundan fışkıran taze yapraklar özsuyla öylesine kabarmıştı ki, insan bu ihtiyarın bu hale nasıl geldiğini, böyle yapraklara nasıl yaşam verdiğini kendi kendine sormadan edemiyordu. 'Hiç kuşku yok, aynı meşe bu' dedi sonunda Andrey. Ve yüreğinin kendiliğinden bir neşe ve yenilenme duygusuyla dolduğunu hissetti bunun üzerine. Yaşamının en iyi ve en sıra dışı dakikaları aynı anda kafasında canlandı. O derin gökyüzüyle Osterlitz, karısının öldüğü andaki sitemli yüzü, Piyer'in sal üzerindeki hali, gecenin görkemiyle alabildiğine coşan o genç kız, ayın parlaklığı, tüm bunlar bir anda gözünün önüne geldi.

'Hayır, insan otuz bir yaşında yaşamdan vazgeçemez, diye kesin kararını verdi sonunda. Yeteneğimi kendimin bilmesi yetmez; herkes bilmeli. Piyer de göğe uçmak isteyen o genç kız da bilmeli. Herkes tanımalı beni. Onlar benim yaşamımdan bağımsız olarak sürdürmemeli yaşamlarını. Benim yaşamım onlarınkine yansımalı. Onların yaşamı da benimkiyle harmanlanmalı!'

Yolculuktan dönünce Prens Andrey, sonbaharda Petersburg'a gitmeye karar verdi ve bunun için çeşitli bahaneler düşündü. Binlerce sağlam neden, birbirinden mantıklı binlerce kanıt, onun bu kararını her an haklı çıkarıyordu. Köyden ayrılmayı düşünmek bir ay önce çok saçma geliyordu Andrey'e. Şimdi ise, etkin bir yaşam sürmenin değerini nasıl göz ardı edebildiğini anlamıyordu bir türlü. Eğer tüm deneyimlerini, tüm kazanımlarını uygulamaya koymazsa, hepsinin uçup gidece-

ğini açık seçik görüyordu artık. Daha önce, yaşamın ona verdiği ağır derslerin ardından, hâlâ yararlı olabileceğine, mutluluğu ve aşkı tadabileceğine inanmayı küçüklük olarak görüyordu. Şimdi ise, bu düşüncesini o denli zayıf kanıtlara nasıl dayandırabildiğine şaşıyordu. Şimdi artık mantığı ona eski düşüncelerinin tam tersini esinliyordu."

Prens Andrey, bu bölümde dünyadan el etek çekmiştir. İki yıldır köyde yaşamaktadır. 1809 yazında oğlunun Riyazan yurtluklarına gider. Ormandan geçerken uşağı havanın güzelliğini söyler.

Ormandan geçerken yol kıyısındaki meşe ağacını görür. Bu meşenin kabuğu kupkurudur. Çatlaktır. Dalları kırıktır. Tek başınadır.

Prens, meşeyle kendini özdeşleştirir.

Meşe, Andrey'in durumunu gösteren nesnedir.

Rostovların evine yaklaşırken, yeşillikler arasından genç kızlar çıkar. Kızların başında "çok narin siyah gözlü bir esmer" vardır. Kahkaha atarak uzaklaşır kız. Canı sıkılır Andrey'in. "Onu bu denli mutlu kılan neydi?" diye sorar kendine.

Dönüşte yine ormana girerler. *"Bir yerlerde fırtına oluşmaktadır,"* bu, değişime hazırlar okuru. Andrey, giderken umutsuzlukla özdeşleştirdiği meşe ağacını arar. Yaşlı meşe ağacı *"bol bol yeşerip görkemli bir piramit"* biçimine dönüşmüştür.

Andrey değişir, yaşama döner.

Şimdi *nesnelerin birliğini* görelim.

Biliyoruz, Austerlitz'de attan düştü. Gökyüzüne baktı. Savaşın anlamsızlığını gördü. Evine döndüğü saat, karısı Liza öldü. Çocuğunun yurtluğuna giderken meşe ağacını gördü. Rostovların bahçesindeki genç kız ona aldırmadı.

Gökyüzü - Karısı Liza'nın ölümü - Meşe ağacı - Kızın aldırmazlığı.

Bütün bunlar Andrey'de umutsuzluğu, bıkkınlığı pekiştiriyor. Dönüşte gördüğü meşe değişmiş.

Oluşan fırtına - Görkemli meşe ağacı.

Andrey, yaşama döner.

Küçük Köpekli Kadın

Şimdi de *Çehov*'un *Küçük Köpekli Kadın* (8) adlı öyküsünde *nesnelerin birliğini* görelim.

Dmitri Dmitriç Gurov, Yalta'da yaz dinlencesindedir. Gurov, evlidir, bir erkek, iki kız babasıdır. Erken evlendirmişlerdir Gurov'u.

"Karısına gelince uzun boylu, kalın kaşlı, çevresine fazla önem vermeksizin kazık gibi dimdik yürüyen, kendisine sorarsanız kafası derin düşüncelerle dolu bir kadındır."

Gurov'a göre karısı *"dar kafalı, uzağı görmeyen, kaba-saba"* biridir. Karısından korktuğu için Gurov, elden geldiğince evden uzak durur. Karısını aldatmaktan zevk duyar.

Gurov, Yalta'da dinlencedeyken, sarışın, orta boylu genç bir kadın rıhtımda görünür. Kadının beyaz tüylü, ufak bir köpeği vardır.

Kadın, hep yalnızdır. Adı bilinmediği için ondan Küçük Köpekli Kadın diye söz ederler.

Gurov, kadını görür görmez şöyle düşünür, *"Kocasız, tek başına dolaşan bir kadın olduğuna göre, onunla tanışsam zarar vermez."*

Gurov, bu kadınla yaşayacağı *"tatlı serüvenin çekiciliğini"* düşünür.

Bir akşam kadın belediye lokantasına gelir. Gurov'un yanındaki masaya oturur. Gurov, gülümsemeyle köpeği yanına çağırır.

Böylece tanışırlar.

"Tanışmalarının üstünden bir hafta geçmişti. O gün tatildi. Kaldığı otel odasında boğucu bir sıcak vardı; sokakta ise tozdan geçilmiyor, rüzgar şapkaları kaptığı gibi uçuruyordu. Gün boyunca susuzluğu dinmeyen Gurov bir şeyler içmek için sık sık çardağa uğruyor; oraya gelmiş bulunan Anna Sergeyevna'ya da şurup, dondurma gibi serinletici şeyler ikram ediyordu. Böyle bir günde en iyisi çardakta oturmaktı.

Ama akşam olunca hava biraz dinginleşti, onlar da rıhtıma yanaşacak vapuru seyretmek için sahile indiler. Limana bir sürü kalabalık toplanmıştı. Herkesin karşılamaya hazırlandığı bir yakını vardı, ellerinde demet demet çiçeklerle gelmişlerdi. Yalta'da toplanan bu kalabalığın iki özelliği bir bakışta göze çarpıyordu: Yaşlı-başlı bayanlar süslü giyinmekte gençlere taş çıkartıyorlardı, bir de generallerden (Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi sivil memurlarda da generallik -paşalık- rütbesi vardı; her bakanlık memurları generallerden özel üniformalarıyla birbirinden ayrılırdı.) geçilmiyordu.

Denizin dalgalı oluşu dolayısıyla vapur hayli geç, ancak güneş batarken gelebildi; rıhtıma yanaşmak için sağa-sola uzun süre manavra yaptı.

Anna Sergeyevna, beklediği biri varmışçasına saplı gözlüğünü gözlerine yaklaştırarak vapura, inen kalabalığa uzun süre baktı. Bakışlarını Gurov'a çevirdiğinde gözlerinin içi gülüyordu. Öyle konuşkan bir kadın olmuştu ki, soru ardından soru yağdırıyor, biraz önce ne sorduğunu kendi de unutuyordu. O heyecan içinde az sonra saplı gözlüğünü de düşürerek kaybetti.

Süslü giysileri içindeki kalabalık dağıldı, rüzgar tümüyle dindi, Gurov ile Anna Sergeyevna'dan başka rıhtımda kimsecikler kalmadı. Ama onlar sanki vapurdan inecek biri varmış gibi oradan ayrılıp gitmediler. Kadın artık konuşmuyor, hep elindeki çiçekleri kokluyor, Gurov'a da bakmıyordu.

-Akşam olunca hava düzeldi, dedi Gurov. E, şimdi nereye gideceğiz? Hemen otele dönmesek bari...

Kadından ses çıkmadı.

Bunun üzerine Gurov kadına baktı, onu birdenbire kucaklayarak dudaklarından öptü. Bu yaklaşma sırasında kadının elindeki çiçeğin kokusunu, serinliğini daha bir yakından duymuştu. Sonra birilerinin onları görüp görmediğini anlamak için çevresine bakındı.

-Sizin otele gidelim, dedi kadına, sesini alçaltarak.

Yan yana hızlı hızlı yürüdüler.

Kadının kaldığı oda boğucu sıcaktı, Japon mağazasından aldığı esansın kokusu doldurmuştu odasının havasını. Gurov genç kadını süzerken, 'Şu dünyada ne garip karşılaşmalar oluyor!' diye geçirdi içinden. Geçmişte kalan yıllarda bir araya geldiği kadınlar; tasasız, iyi yürekli, aşk buluşmasından ötürü sevinçli, kısa da sürse onlara verdiği mutluluktan dolayı ona minnet duyan kadınlar geldi hatırına. Bir de karısı gibiler vardı. Böyleleri abuk sabuk konuşmaları arasında son derece içtenliksiz davranırlar; aşktan, tutkudan daha önemli bir şeyin peşindelermiş gibi naz yaparak, işveleriyle can sıkarak sevişirlerdi. Gurov birkaç tane çok güzel kadınla karşılaşmıştı ki, hepsi de buz gibiydiler. Gençliklerini biraz geride bıraktıkları için, yaşamın vereceğinden daha fazlasını kapmanın hırçınlığıyla yırtıcı bir kuş gibi saldırılar; düşüncesizlikleri, kaprisleri, zekadan yoksun oluşları nedeniyle, karşılarına çıkan erkeği avuçlarının içinde tutmak hırsıyla çırpınırlardı. Gurov bun-

lara karşı buz gibi soğuyarak güzelliklerinden tiksinir, iç çamaşırlarının dantelleri, sürüngenlerin pulları gibi gözükürdü.

Ama yeni tanıştığı bu kadının ürkekliği, toyluğundan, deneysizliğinden ileri gelen çekingenliği, utangaçlığı bambaşkaydı. Sanki birisi seviştikleri odanın kapısını açıp içeri giriverecekmiş, onları suçüstü yakalayacakmış gibi tedirgindi. Başına gelen bu beklenmedik duruma, bir kadın olarak düşmesine kadar varacak bir olay gözüyle bakıyor; yanındaki adamın çok garip, hatta yersiz karşıladığı şaşkın davranışlarının etkisinden kendini bir türlü kurtaramıyordu. Kadıncağızın beti benzi atmış, yüz çizgileri çarpılmıştı; eski tablolardaki günahkar kadın pozunda süzgün süzgün otururken, yüzünün iki yanından sarkan uzun saçlarının hüzünlü bir görünümü vardı.

-Çok kötü, diyerek içini çekti. Şimdi bana en başta siz saygı duymayacaksınız.

Odadaki masanın üstünde bir karpuz duruyordu. Gurov karpuzdan bir dilim keserek ağır ağır yemeye başladı. En azından yarım saat derin bir suskunluk içinde geçti.

Küçük köpekli kadının, insanın içine dokunan bir duruşu vardı. Namuslu, feleğin çemberinden geçmemiş, saf bir kadının temiz havası yayılıyordu çevresine. Masadaki tek mum yüzünü belli belirsiz aydınlatmakla birlikte ruhundaki ezikliğin izleri bu yüzden tüm açıklığıyla okunuyordu.

-Kim demiş saygı duymayacağım? diye karşılık verdi Gurov. Ağzından çıkan laftan haberin var mı?

Küçük köpekli kadının, Anna Sergeyevna'nın gözleri yaşlarla doldu.

-Tanrı beni bağışlasın. Çok kötü bir şey yaptığımı biliyorum.

-Kendini temize çıkarmaya çalışma. Gereksiz bir şey.

-Temize çıkmak mı? Öyle bir şey yaptığım yok. Kötü, aşağılık bir kadınım ben; kendimden iğreniyorum. Kocamı değil, kendimi aldattım. Ayrıca yalnız şimdi mi, çoktan beridir aldatmaktayım. Kocam denen adam belki namuslu, iyi bir insan ama uşağın teki. Onun nerede, ne iş yaptığını bilmiyorsam da uşak ruhlu olduğunu çok iyi biliyorum. Onunla evlendiğimde yirmi yaşında toy bir genç kızdım. Sonra yıllar

var ki, yeni şeyler tanımak isteğiyle yanıp tutuşmaya başladım. Daha iyi şeyler görmek istiyor, başka türlü de yaşanabileceğine inanıyordum. Yaşamak, yalnızca yaşamaktı bütün istediğim!... Diyorum ya, yeni şeyler tanımak isteğiyle yanıp tutuşuyordum. Ne demek istediğimi anlamazsınız, fakat yemin ederim, kendimi tutamaz bir hale gelmiştim. Bana bir şeyler olmuştu sanki, durduğum yerde duramıyordum. Sonunda kocama hasta olduğumu, Yalta'ya gideceğimi söyledim. Ancak burada da yerimi bulamamıştım, çılgın gibi şuraya buraya koşturup duruyordum. Ama sonunda küçülmüş, aşağılık, kötü bir kadın oldum.

Kadının konuşmasını dinledikçe Gurov'un içine bir sıkıntı bastı. Daha önce hiç karşılaşmadığı, otel odasında yersiz kaçan bu pişmanlık sözleri, kadının sesinin saf tonu sinirine dokunuyordu. Eğer gözlerinde yaşlar olmasa şaka ettiğini ya da rol yaptığını düşünecekti.

-Anlamıyorum. Neden kendini böyle üzüyorsun? dedi.

Kadın sokuldu, yüzünü Gurov'un göğsüne bastırdı:

-İnanın bana, inanın. Yemin ederim... Dürüst, temiz bir yaşamı seviyorum. En nefret ettiğim şey günah işlemek. Ama şu anda ne yaptığımı bilmez durumdayım. Basit insanların bir inancı vardır: Şeytan bazı kişileri özellikle seçerek yoldan çıkarırmış. Beni de yoldan çıkardı galiba...

-Yeter artık, yeter!

Gurov böyle dedikten sonra kadının süzgün, ürkmüş gözlerine baktı; onu kucaklayarak öptü. Onu böyle bir süre okşaması, alçak sesle konuşması, eski neşesini biraz olsun döndürmüş, kadıncağızı rahatlatmıştı. Karşılıklı gülüşmeye başladılar."

Bundan sonra her gün buluşurlar. Kadın, durmaksızın sorar Gurov'a, onu seviyor mu, saygısı azaldı mı. Gurov, yakınlarda kimse yoksa, kadını sık sık öper, güzelliğini öve öve bitiremez. Bu durum "onu yeniden dünyaya getirmiş gibiydi."

Günler hızla geçer. Ayrılık günü gelir. Önce kadın, Anna Sergeyevna gider Yalta'dan. Daha sonra Gurov da evine Moskova'ya döner.

Moskova'da günlük yaşamın akışında unutacaktır Anna'yı. Böyle düşünür Gurov. Ama bu düşündüğü olmaz. Durum şöyledir.

"Bu durumda aradan bir ay geçse Anna Sergeyevna belleğinde bir sis bulutuna karışacağı, öbür kadınlar gibi içe dokunan gülümseyi-

şiyle yalnız arada bir düşlerinde kalacağa benziyordu. Ama bir aydan daha çok zaman geçtiği, kara kış tüm ağırlığıyla kentin üstüne çöktüğü halde Anna Sergeyevna'nın anısı sanki bir gün önce ayrılmışlar gibi belleğinde taptazeydi. Onu unutmak şöyle dursun, belleğindeki izleri daha çok canlılık kazanmıştı."

Anna bütün varlığını kapsamıştır.

"Bir gece Doktorlar Kulübü'nden çıkarlarken, artık dayanamadı oyun arkadaşına derdini açıverdi:

-Ah, biliyor musunuz, Yalta'ya gittiğimde ne tatlı bir kadınla tanıştım.

Bir memur olan arkadaşı kızağa bindi, atlar yürüyünce geriye dönerek seslendi.

-Dmitri Dmitriç!

-Ne var?

-Haklıymışsınız. Kulübün lokantasında söylemiştiniz ya, yediğimiz mersin balığı biraz kokuyordu."

Arkadaşının söylediği Gurov'ın canını sıkar. Ne biçim yaşamdır bu. *"Hep oyun, hep kumar, oburca tıkınmalar, kafa çekmeler, birbirinin aynı konuşmalar."*

*"Güdük bir yaşam"*dır bu.

Sonunda Anna'yı görmek için S. kentine gider. Otelin kapıcısından Anna'nın adresini öğrenir.

"Gurov acele etmeden Staro-Gonçarnaya Sokağı'na gitti, aradığı evi kolayca buldu. Evin çevresinde üstü çivili tahtalardan yapılmış, kül rengi bir çit uzanıyordu. Gurov evin pencerelerine, oradan da çite bakarak, 'Bu çitten atlayıp kaçabilirsen kaç' diye düşündü.

Aklından geçen başka bir düşünce daha vardı: 'Bugün daireler tatil olduğuna göre kocası evdedir. Zaten eve girip de herkesi ayağa kaldırmanın alemi yok. Bir pusula yazıp göndersem, bu sefer kocasının eline geçer; bir çuval inciri berbat ederim. En iyisi bir fırsat çıkmasını bekleyeyim...'

Bu düşünceyle çit boyunca sokakta aşağı yukarı dolaşmaya, uygun fırsat kollamaya başladı. Bir ara eve bir dilencinin girdiğini gördü. Sokaktaki köpekler adamın üstüne saldırdılar. Aradan bir saat kadar

geçince içerden zayıf, belli belirsiz piyano tıngırtıları gelmeye başladı. Piyanoyu Anna Sergeyevna çalıyor olmalıydı. Derken, ön kapı ansızın açıldı, dışarı çıkan yaşlı bir kadının ardından çok iyi tanıdığı küçük beyaz köpek fırladı. Gurov köpeğe seslenmek istediyse de yüreği hızlı hızlı vurmaya başlayınca, heyecandan hayvanın adını unutuverdi.

Sokak boyunca gezinmesini sürdürdü; bu arada kül rengi çite karşı hınzı büyüdükçe büyüdü. Anna Sergeyevna onu çoktan unutmuş, bir başkasıyla gönül eğlendiriyor olmalıydı. Öyle ya, sabahtan akşama değin bu yere batası çiti görmek zorunda kalan genç bir kadın başka ne yapabilirdi? Sonra oteline döndü, ne yapacağını bilemediği için sedirde uzun süre oturdu. Oradan kalkıp yemeğe gitti, dönüşte yatağa yatarak deliksiz bir uyku çekti."

Geyşa adlı opera ilk kez sergilenecektir S kentinde. Anna'nın geleceğini düşünerek Gurov, operaya gider. Perde arasında Anna'nın kocası cigara içmek için dışarı çıkar. Gurov, Anna'nın yanına gider. Çok şaşırır kadın. İkisi de tedirgin, Anna, ardında Gurov dışarı çıkarlar. Kadın, acı çekmektedir. Mutsuzdur. Hep Gurov'u düşünmektedir. Gurov kadını öper. Kadın korkmuştur. *"Moskova'ya geleceğim"* der, ayrılırlar.

Anna iki ayda bir Moskova'ya gider. Karı koca gibi olmuşlardır. Gurov'un yaşamı ikiye ayrılmıştır. Ailesiyle, arkadaşlarıyla yaşadıkları yalandır. Anna'yla yaşadıkları gerçektir.

Şimdi bu öyküde *nesnelerin birliğ*ini görelim.

İlk nesne küçük köpektir. Tanışmalarına yol açar. İkinci nesne Anna'nın sevişmeden sonra ruhunda oluşan ezikliktir. Bu, Gurov'u etkiler.

Gurov'un arkadaşının anlamsız konuşması, Anna'nın yalınlığı Gurov'a şunu gösterir. Güdüktür yaşamı... Bu öğeler de nesnedir.

Olayı iten nesnelerdir bunlar.

Gurov, daha sonra sokakta küçük köpeği görür. Küçük köpek burda gösteren nesnedir.

İtici nesnelerin çizelgesi şöyledir.

Gurov'un Anna'yla bir gecelik yatma isteği - Küçük köpek - Sevişmeden sonra Anna'nın kirlendiğini düşünmesi - Arkadaşının anlamsız sözleri - Gurov, yaşamın güdük olduğunu anlıyor - Anna'ya gidiyor.

Makar Çudra

Makar Çudra (9) yaşlı çingenedir. Genç bir insanla konuşmaktadır. Delikanlıya kızlardan uzak durmasını söyler.

"Ateşe tükürdü, çubuğunu yeniden doldurarak sustu. Rüzgar hazin ve kısık bir uğultuyla esiyordu. Karanlıkta atlar kişniyor, tatlı, tutkulu bir Ukrayna şarkısı akıp geliyordu obadan. Makar'ın dilber kızı Nonka söylüyordu bu şarkıyı. Onun göğüsten gelen gür sesini tanıyordum artık. 'Merhaba' derken ya da şarkı söylerken, yani her zaman bir tuhaf, hoşnutsuz, tiz bir çınlayışı vardı bu sesin. Esmer, donuk yüzünde bir çariçenin gururu okunur; gölgeli, koyu kahverengi gözleri karşı konulmaz güzelliğinin bilinciyle, öteki insanlara karşı horgörüyle parlardı.

Makar, çubuğunu uzattı.

-Çek, dedi. Kız güzel söylüyor değil mi? Hele hele! İster miydin böyle bir dilber sevdalansın sana? İstemezdin ha? Aferin! Kızlara inanma, uzak dur onlardan. Aman aklından çıkarma bunu. Bir kızla öpüşmek, tütün içmekten daha hoştur elbette. Ama onu bi kere öptün mü, özgürlüğü yüreğinden sil artık. Seni öyle görünmez bağlarla kendine bağlar ki, bir daha koparamazsın. Bütün benliğini yitirirsin. Evet! Kendini kızlardan korumalısın! Öyle de yalancıdırlar ki! Seni dünyada her şeyden daha çok sevdiğini söyler ya, toplu iğne ucuyla şöyle bir dokun bakalım dünyayı başına yıkar alimallah! Bilirim ben onları! He-hey! öyle bir bilirim ki! İster misin, gerçek bir olay anlatayım sana şahinim? Sen de aklından çıkarma onu. Aklından çıkarmadığın sürece de, kuş gibi özgür olursun.

Zobar adında genç bir Çingene delikanlısı yaşardı bir zamanlar, Loyko Zobar. Bütün Macaristan, Çek ülkeleri, Slavya, uzun sözün kısası, şu denizin çevresinde yaşayan kim varsa tanırdı onu; öyle yiğit bir delikanlıydı işte! O ülkelerde hangi köye gidersen git, Loyko'yu öldürmeye yeminli birkaç adama raslardın. Fakat o yine de yaşayıp giderdi. Eğer hoşuna giden bir at görmüşse, sen o atın bekçiliği için bir alay asker gönder istersen, fark etmez. Zobar mutlaka boy gösterirdi o atın üstünde! He-hey! Sanki kimseden korkusu mu vardı onun? Şeytan bütün takım taklavatıyla birlikte karşısına çıksa, diyelim ki bıçağını çekmeye

fırsat bulamadı, herhalde küfürü basar, şeytanların suratlarının ortasına yapıştırırdı tekmeyi. Evet, tam tamına böyle olurdu işte!

Onu tanımayan ya da öykülerini işitmeyen Çingene obası yoktu. Aklı fikri atlardaydı Loyko Zobar'ın. Ama çok uzun sürmezdi hevesi. Biraz bindikten sonra hayvanı satar, parayı da sağa sola dağıtırdı. Kimseden gizlisi saklısı yoktu. Eğer sana gerekliyse, git yüreğini iste. Kendi elleriyle koparır, verirdi. Yeter ki, sen hoşnut ol! İşte böyle bir delikanlıydı o, şahinim!

Bizim oba o sıralarda, bundan on yıl kadar önce Bukovina taraflarında göçteydi. Bir gün, -bir ilkbahar gecesi- ben, Koşuta'ya karşı savaşan asker Danilo, yaşlı Nur, Danilo'nun kızı Radda ve tüm oba halkı bir arada oturuyorduk.

Benim Nonka'yı biliyorsun değil mi? Çariçe gibi kızdır! Ama Radda'nın yanında o bir hiçtir, sözü bile edilmez! Radda'nın güzelliğini sözcüklerle anlatamazsın. Bu güzelliği belki bir keman dile getirebilirdi. Ama o kemanı çalmaya da adam gerek...

Çok yiğidin yüreğini kuruttu bu Radda, o-hoo, pek çok yiğidin. Moravya'da, saçları perçem perçem yaşlı bir derebeyi taş kesildi onu görünce. Atının üzerinde, sıtma tutmuş gibi titreye titreye baka kaldı. Çok yakışıklı bir adamdı. Şeytan, bayramlıklarını giyinse o kadar yakışıklı olabilirdi ancak. Kaftanı altın sırmalarla kaplıydı. Böğründeki kılıç; şimşek gibi parlıyor, atı eşiniyor, kılıcını baştan başa kaplayan değerli taşlar ışıl ışıl ışıldıyordu. Şapkasına da gök parçası gibi mavi bir kadife takılıydı... Böylesine görkemli bir derebeyiydi işte! Radda'ya baktı baktı da:

'-Hey, kız! dedi. Bir öpücük ver, bir kese altın al!'

Radda arkasını dönüverdi.

'-Eğer incittiysem, bağışla beni, hiç değilse tatlı bakışını esirgeme...'

Yaşlı derebeyi o saat yelkenleri suya indirmişti. Kuşağından bir kese altın çıkarıp Radda'nın ayaklarının dibine fırlattı. Kocaman bir altın kesesiydi bu, kardeş! Fakat kız, sanki kazara çarpıyormuş gibi, keseyi ayağının ucuyla çamura itivermesin mi! Haydi bakalım!...

Derebeyi:

'-Alacağın olsun kız!' diye ah etti, atını kamçıladı, bir toz bulutu içinde gözden yitti.

Ertesi gün yeniden çıkıp geldi. Obaya doğru gök gürültüsü bir sesle:

'Kimdir o kızın babası?' diye gürledi.

Danilo çıktı.

'-Kızını bana sat, ne istersen vereyim!'

Danilo ona şöyle dedi:

'-Domuzlarından vicdanlarına kadar her şeylerini Leh beyleri satar sadece. Ben Koşuto'ya karşı savaşmış adamım, ticaretten anlamam!'

Yaşlı derebeyi öfkeden kıpkırmızı kesildi, tam kılıcına davranmak üzereydi ki, bizimkilerden biri atın kulağına bir köz parçası değdirince hayvan üzerindeki biniciyle birlikte tozu dumana katıp gitti. Biz de toparlanıp yola koyulduk. Birinci gün geçti, ikinci gün baktık, seninki gelip yetişti!

-'Hey!' diye bağırdı. 'Tanrı'nın ve sizlerin karşısında, vicdanımın temiz olduğuna yemin ederim. Evlenmek istiyorum onunla. Her şeyimi sizinle paylaşmaya hazırım. Çok zengin bir adamım ben!'

Yalım yalım yanıyor, rüzgara tutulmuş deve dikeni gibi, eyerin üzerinde sallanıyordu. Hepimiz bir kararsızlık içinde kaldık.

Danilo:

'-Haydi bakalım kız! Konuş!' dedi.

Radda bize bakarak:

'-Gönül rızasıyla karga yuvasına giren dişi kartal gördünüz mü siz?' diye sordu.

Danilo gülmeye başladı. Biz de onunla birlikte güldük.

'-Aferin kız! İşittin mi bey? Olmadı bu iş! Sen kendine bir güvercin ara en iyisi, o daha uysaldır.'

Yeniden yola koyulduk."

Loyko, vurulur Radda'ya. Radda'nın koşulu vardır. *"Bütün obanın önünde ayaklarıma kapanıp sağ elimi öpmeni istiyorum. İşte o zaman senin karın olacağım."*

Bu çok ağır bir koşuldur.

Ertesi gün Radda'yı göğsünden bıçaklar, öldürür. Loyko *"He-hey! Şimdi ayaklarına kapanabilirim gururlu kraliçe"* diye haykırır.

Makar Çudra, delikanlıya öğüt vermektedir. Nonka'nın şarkı söylemesi durumu değiştirir.

Nonka olayı başlatan ilk nesnedir. Daha sonra Zobar'ı görürüz. Zobar, her istediğini elde eden bir gençtir. Para kesesini itmesi, Radda'nın gururunu gösterir. Radda daha sonra, Loyko'ya karısı olma koşulunu dayatır. Bu koşul Çingeneler arasında yoktur.

*Nesnelerin birliğ*inin çizelgesi şöyledir.

Nonka'nın şarkı söylemesi - Zobar'ın her istediğini elde etmesi - Radda'nın para kesesini ayağıyla itmesi - Loyko'nın Radda'ya tutulması - Radda'nın koşulu.

Her nesne karakterin bir yanını gösterir.

Eylül

Şimdi *Mehmet Rauf*'un *Eylül* (10) yapıtına bakalım.

Süreyya'yla Suad evlidir. Necib Süreyya'nın halasının oğludur. Necib, Suad'a aşık olur. Bunu belli etmez. Bir gün Suad, *"Söyleyiniz bakayım, nasıl bir kız istersiniz"* dedikte Necib, *"Sizin gibi olsun"* deyiverir. Suad kızarır, *"İltifatınızı başka bir zamana saklayınız"* der.

Suad'ın durumu da yavaş yavaş değişir. Süreyya, *"sandalıyla, yelkeniyle yarışıyla"* mutludur. Ama Suad'ta iç sıkıntısı başlamıştır.

Bir gün Necib, Suad'ın eldiveninin tekini alır, cebine koyar. O eldiven, Necib'i mutlu eder.

Necib tifoya yakalanır. Durumu iyi değildir. Ancak daha sonra iyileşir. Suad, Necib'i görmeye gider. Necib'in nasıl iyileştiği konuşulur. Necib, *"Bereket versin hanımlara"* der.

> *"Hanımefendi, Suad'a, 'Hiç, hiç değil,' diye başını sallıyordu, sonra gülümseyerek, 'Bereket versin yastığının altındaki hanım eldivenine...' dedi.*
>
> *Suad, ne olduğunu anlayamadığı acı bir duyguyla ezildi. Necib'in önce sapsarı kesilerek donduğunu gördü. Necib bir şey söyleyemedi, boğuluyor gibiydi. Yalnızca eliyle inkar eder gibi belirsiz bir işaret yaptı ve Hanımefendi nasıl olup da eldivenin keşfolunduğunu anlatırken Hacer kolunu uzatıp çocuklara özgü bir teklifsizlikle eldiveni çıkardı, elinde tutarak, 'İşte!' dedi.*

Ve bu, Suad için o kadar şiddetli, o kadar ansız bir sarsıntı oldu ki, uğuldayan başında gözlerini karartan bir zonklama, ayakta olsaydı düşürecek kadar vücudunda güçsüzlük hissetti; otururken bile dayanmak gereğini duydu, 'Ya Süreyya burada olsaydı yarabbim...' diye titriyordu. Onlar konuşuyorlar, Hacer gülüyor, galiba kendisi de yanıt veriyordu; fakat hissediyordu ki, hayatına sahip, sözlerine egemen değildi. Bütün bunları bir baygınlık pası arkasından hissediyor, kendisini öyle işitiyordu. Kendisini yıkan darbeler, 'Demek... Demek...' gibi geliyordu. 'Oh yarabbim! Demek oydu, eldiveni alan oydu demek...' Arkasını getiremiyor, büyük bir zihin kargaşalığı arasında, korkuyla mutluluk o kadar düzensiz bir mücadeleyle onu yoruyordu ki, buna dayanamamaktan korkuyordu. Ve bundan duyduğu memnunlukla korku birbirine dolaşıyor, o kadar birbirlerine karışıyorlardı ki, hangisinin doğru olduğunu belirleyemiyordu. Bunda, öyle ısrarlı bir süreklilikle sersem eden bir yoruculuk vardı ki, yalnız kalıp rahatça düşünmek için oradan kaçmaktan başka çare olmadığını görerek, bunun için bir neden aramaya başladı.

Fakat düşündüğü, istediği gibi oradan ayrılmak mümkün olmadı ve ayrılırken başka bir darbe daha geldi; Necib'in nekahat (hastalıktan sonraki dinlenip toparlanma) sorunu çıktı, o bunun için, 'Size komşu geleceğim...' diye gülümseyerek Tarabya'ya geleceğini bildirdi, fakat Süreyya öylesine bir güceniklikle, o kadar telaş ve şiddetle karşılık verdi, onu Yenimahalle'ye gelmezse o kadar bir daha yüzüne bakmamakla tehdit etti ki, Suad karşıdan titreyerek, 'Aman yarabbi, şimdi ne olacak?' diye beklerken, Necib'in sonunda yenilerek, 'Peki!' demesi, onu bitirdi."

Kocasının Necib'i çağırması Suad'ı tedirgin eder. *"Tamam, işte asıl felaket"* der.

Suad, Necib'in kendisine aşık olduğunu anlamıştır. Ama Necib hiçbir biçimde Suad'ı rahatsız etmemiştir. Aşkını saklamıştır. Suad buna, sevildiğine sevinir, saygı da duyar Necib'e. Yine de korkar Suad, bu işin sonu nereye varacaktır.

Necib, aşkını yılarca gizlemiştir, bundan dolayı Suad'ın Necib'den yana korkusu yoktur. Suad kendinden korkar. Direnemezdi, saklayamazdı bu aşkı. Böyle bir durumda kocası, yaşamı n'olacaktı. Tam anlamıyla yıkımdı. Bunlar aklına düştükte yeniden korkuya kapılır, büyük bir acı duyar.

Necib'e geldikte. Suad, anlamıştır sevildiğini. Aslında Necib, Suad'dan hiçb karşılık beklemez. Suad kutsal olduğunu bilsin, yeter.

Necib, beden açısından tutkun değildir Suad'a. Yüreği tutkundur.

Suad'ın bunu bilmesi mutlu eder Necib'i.

Bir gün Suad, Süreyya, Necib kır gezisindedir.

"Çayırı bütün bütün ıssız buldular, ağaçların gölgeleri yarı bulutlu gök altındaki çayır soluk, zavallıydı. Yalnız son yağmurların ve dünkü güneşin verdiği bir tazelikle, hüzünlü bir yeşillik vardı; onlar çayırın bu rengindeki güzelliği konuşurlarken, Suad çınarlardan sarı, kuru düşen yaprakların kapladığı yollarda yağmurlarla ıslanarak oluşturdukları çamura, bu çürümüş yapraklara bakarak, 'İşte!' diyordu.

Necib çevresine bakınarak, 'Havanın rengi gitgide soluyor,' dedi.

Ve bastonuyla karşıdan ağır ağır yükselen bulut yığınlarını gösterdi; Süreyya:

-Ey, ne olacak? dedi, geçenki havaları düşünsene... Neydi o yağmur, o rüzgar?

-Ama dün ve önceki gün ne kadar parlaktı, bir yaz günü gibi...

-Buna sonbahar demişler!... Bu kadar güzellik ve sıcaklık verdikten sonra, eylülden ne beklenir? Malum ya, eylül hüzün ve yas ayıdır.

Bu söz üzerine Suad'a, hayatının bu çağı, ömrünün, kadınlığının eylülü gibi geldi. Eylül! Öyle bir ay ki, geçen her güzel günü için ona minnettar olmak gerekir. Eylül, esef ve özlem ayıdır, içine birkaç günlük kış hücumundan acı düştüğü için, insan o güzel havaların, devamlı yazın artık geçtiğini anlayıp üzülür, özlem çeker...

Kendi hayatı da böyle değil miydi? Son günlerin güzelliğinden sonra şimdi yine olanaksızlığa, hüzün ve sıkıntıya düşmemiş miydi? Tıpkı şimdi düştüğü gibi, yaz da farkına bile varmadan, nasıl elindeki mutluluğu kaçırıp ilk kış hücumuyla kederleniyorsa, o da demin anlayıp eski günlerin özlemini çekmemiş miydi? Hayata yeni baştan başlamak arzusu, bugün tekrar yaz olsun emeli gibi bir şey değil miydi? Bir yıldır onu harap eden kaygıların, acıların ne olduğunu artık iyice anlıyor, 'İşte benim eylülüm!' diyordu.

Eylül!... Henüz renk ve güzel kokular bitmemiş, fakat baharın bol renkleri, hissedilmez şekilde kaybolmuştu. Bu kayboluşta geri gelmek ister gibi bir eda vardı, ama bu boş, acı, hırçın bir edaydı ve buna

karşın baharın rengi soluverdi. Artık uyanmış, doğanın ruhunu görüyordu; yaprakların nasıl sararmış, birçoğunun düşüp çamurlarda çürümüş olduğunu görüyor ve şimdi, hava ne kadar güzel olsa, ne kadar geçici, bu renk ve güzel kokuların ne kadar vefasız, ne kadar ele avuca sığmaz, eldeyken değeri bilinmemiş, öylece harcanmış bir hazine olduğunu acı acı görüyordu. İşte artık ne bir çiçek kalmıştı, ne de güzel bir koku... Artık dayanma gücü de kalmamıştı, hepsi çürümüştü... Önceleri yağmur yağsa umursamazlardı, yağmurdan sonra yeni bir hayat, yeni bir tazelik gelirdi; şimdiyse... İşte yağmur, işte kış, her şeyi çürütüyordu. Her şeyi...

Evet, her şey çürüyor, her şey... İnsanlar çürümeyecekler mi? Eylülde, sanki bahara özlem çeken üzgün bir tazelik, sanki üzerine çöken kışın, kendisini yok etmek isteyen sonbahara karşın devam etmek, yine bahar olmak mücadelesi vardır; fakat bunun için muhtaç olduğu şeylerden yoksundur ve kendisinde de dayanma gücü kalmamıştır. Doğa da bunu anlamış gibi, acı bir düşünceyle üstüne çöken ıssızlığın, yasın altında ezilerek durur. Ne kadar uğraşırsa, uğraşsın, ne kadar dayanabilirse dayansın kışın üstün geleceğini, artık her şeyin, her umudun bittiğini, buna dayanmak gerektiğini anlamaktan doğan bir güçsüzlükle ağlar... Ne renk, ne de güzel koku... İşte yapraklar ölüyor... Rüzgar, insafsız, yağmur inatçı; her şey çürüyor, oh!... Her şey çürüyor...

O zaman eylül kendisine, doğada ilk yılgınlık ayı, ölümlülüğü ilk duyma ayı, ilk yararsız ve acı mücadele arzusu gibi, hayatın ne olduğunu anlayıp farkına varılmadan geçen güzel geçmişin özlemiyle ilk boynu bükülen ay gibi göründü.

Ayaklarının altında çamurlanmış çürük yapraklara bakarak, 'Evet, her şey çürüyor, demek biz de çürüyeceğiz,' diye düşündü.

Demek ki çürüyecekti, o da çürüyecekti? Böyle hiçbir mutluluk gelmeden, daha henüz beklerken, özellikle hayatının nasıl hiçbir şeyin farkına varmadan geçmiş olduğunu anladıktan sonra, artık bir şey yapmanın mümkün olmadığını da görerek, böyle çürümek, bitmek, ona pek insafsızca, pek acı geliyordu.

Halbuki, işte onda yaşamak için daha şiddetli bir istek, mutluluktan yoksun olmamak, hayatını kaçırmamak için derin bir ihtiyaç, gere-

kirse mücadele yeteneği vardı. Fakat her şey boş değil mi? Ne olsa, ne yapılsa, kış gelmeyecek mi? Ya gelinceye kadar... hiç mi, hiç mi bir şey yapılamaz? Böyle, görerek, anlayarak, bile bile hayat ve mutluluktan elçekmeye dayanmaktan başka bir şey mümkün değil mi?

Derin bir hüzün içinde, bu düşüncelerden habersiz konuşan Süreyya ile Necib'e baktı, Süreyya Necib'e bir şeyler anlatıyordu; eliyle ileriyi göstererek konuşurken, Necib de Suad'a bakıyordu; o zaman, gözler arasında, bugün ilk defa ciddi, ateşli bir çarpışma oldu; Necib bu bakışta ne kadar derin, acı bir yakınma ve yardım isteği gördüyse; Suad da onun gözlerinde o kadar derin, o kadar içten bir sevgi, her mücadeleye hazır, her deneyime açık, ölümlere kadar sürecek bir bağlılık görüyorum sandı ve bu, ona ağır gelen bu çaresizlik, kimsesizlik duygusu içinde büyük bir avuntu verdi; o kadar ki, ona baktıkça devam edebilen bu duyguyu sürdürmek için baktı, gözlerine egemen olamayarak onların bakmasına izin verdi, böyle, birbirlerine bir süre baktılar, sanki gözler, uzun süre birbirinden kaçan ruhların artık dayanma yetilerini kaybetmiş olduklarından zayıf ve hasta, acı bir mücadeleyle büyülenmiş, güçsüzdüler.

Fakat bunda güç veren bir hal vardı, belirsiz, uzak bir kurtuluş umudu gibi bir şey; sanki bu öksüz ve çaresiz ruhlar için birbirinin gözlerinin derinliklerinde bitmiş hayatlarının tedavisiymiş gibi bir şey; işte bunun için, gözler bir an olup birbirinden ayrıldıkları zaman, yeniden o gökyüzüne koşup yine umut ve güç bulmak ihtiyacı süreklilik kazanmıştı. Bunu bilmeyerek, düşünmeyerek, artık boyun eğmeyen bir içgüdüyle yapıyorlardı; o kadar ki, bütün bu sersemlik içinde, akşama kadar üç dört defa daha böyle bakıştılar. Fakat bu, birçok arzulardan, arzuların bir çoğunun cesaret ve dayanma çabası sonucunda eyleme dönüşmesinden sonra mümkün oluyordu.

Sonunda, akşam olup son vapurla Rumeli'ye geçerlerken, Süreyya Necib'i götürmek isteyip de o reddettiği zaman, bakışlar yeniden birbirlerini aradılar ve bu sefer bu buluşmayla öyle kendilerinden geçtiler ki, bu sanki uzun bir söyleşi oldu. Necib bütün yoksunluklarının avuntusuyla sersemlemiş, Suad bir bilmezlik, bir dayanmazlıkla bitkin, sanki birlikte olamamalarının acısını ne kadar birbirleri için yaşadıklarını anlatarak çıkarmak için, derin derin bakıştılar."

Eylül'de ilk nesne eldivendir. Necib, Suad'm eldiveninin tekini alır. Böylece Necib'in Suad'ı sevdiğini gösterir eldivenin teki.

Suad, daha sonra bu eldiveni görür. Sevildiğini anlar. Ama kendinden korkar... Süreyya'nın ilgisizliği nesnedir. Sonbahar olayı daha ileri götürür. Çizelge şöyledir.

Saklanan eldiven - Görünen eldiven - Kocanın ilgisizliği - Sonbahar.

Beklenen Sevgili

Sait Faik'in, *Havuzbaşı* (11) öyküsüne bakalım.

Beyazıt Meydanı'nda eskiden havuz vardı. Çevresinde de kanepeler... Adam o kanepelerin birinde oturmaktadır. Sevdiği kızı beklemektedir. Kız sevildiğini, beklendiği bilmez.

> *"Beyazıt havuzunun kenarındaki kanepelerden birine oturmuş, sizi bekliyorum. Yaşını almış bir adamın yirmi yaşındaki çocuk kederlerini, sevinçlerini yaşaması ne demektir, diye düşünüyorum: Belki bir, geç olma hadisesi. Belki de bir çeşit hazları, kederleri, çocuklukları uzatma temayülü. Ama bu uzayan yaz, kışın gelmeyeceğine alamet değil. Kış müthiş olacak, kar yolları kaplayacak, bembeyaz ovada ölülük uzayıp gidecek...*
>
> *Sizi bekliyorum. Sizi göreceğim; içimde bir şey koşacak. Siz görmeden geçeceksiniz. Ben kederle sevinci duyup dalacağım istediğim aleme. Dünyayı yeniden kederlerle kuracağım. Sonra çarşılardan çarşılara, insan sesleri arasında, her şeyi sizinle kurulmuş bir şehirde dolaşacağım.*
>
> *Herkesler geçti, siz geçmediniz. Yüzünüzü görmedim. Bayramım, çocukluk bayramım salıncaksız geçmiş gibi gözüme yaş doldu.*
>
> *Soğuktan mı titriyordum, yoksa heyecandan, üzüntüden mi, bilmem. Havuzun suyu bulanık. Kapının saatleri 12'yi geçmiş. Kanepelerde kimseler yok. Tramvay ne fena gıcırdadı! Tramvaydaki adam bir tanıdık mıydı, acaba? Ne diye öyle dönüp dönüp baktı?... Yoksa kimseciklerin oturmadığı kanepelerde bu saatte yalnız pek başıboşlar mı oturur? Kimseler aşık değil mi bu şehirde? Kimseler, bir meydanın kanepesinde kimseyi beklemeyecek mi, yüzünü bir dakika görmek için kimsenin?*

Önce yanımdaki kanepeye oturdular. Biri kadın, öteki erkekti. Erkek bana gülümsedi. Halim yok gülmeğe; yoksa tatlı tatlı gülümsemesine karşılık verilmeyecek adam değildi. Bu selam yerine geçen gülümsemeye neden cevap vermedim? Sizi bekliyordum. Hâlâ sizi bekliyordum. Belkli de, bugün, bu saatte buradan çıkmayacaktınız... Yoksa hasta mıydınız?

Bir ara bir başkasında saçlarınızı, yürüyüşünüzü seyreder gibi olmuş, siz olmadığınızı görünce yeniden merak etmiş, üzülmüş; sonra, belki de benim burada oturduğumu tahmin etmiştir de öteki kapıdan çıkmıştır, şüphesine düşmüştüm. Bu şüpheden çabucak caydım. O kadar ehemmiyet verilmeğe değer miydim?

Ya hasta iseniz!...

Sanki hasta idiniz. Koşup yatağınızın başucuna gelmiştim. Gözlerinizi açtınız. Alnınız terli idi. İki açık sarı tel terli alnınızın üstüne yapışmıştı. 'Ateşim düşmüyor' demiştiniz. Şehre koşmuştum. Karaborsalardan ilaçlar getirmiştim. İyileşmiştiniz. Rıhtım boyunca yürümüştük. Taze, kırmızı idiniz. Alnınız terli idi. Gülüyordunuz. Alay ediyordunuz. Koşuyordunuz, yakalayamıyordunuz. Allah esirgesin! Hasta olmayın!

Dört beş saniye içinde bunları düşündüğümden adamın selamına karşılık vermemiştim. Dört beş saniye bir gecikmeden sonra ben de güldüm. Bunun üzerine adam yerinden kalktı, yanıma geldi.

-Bu caminin ismi ne?

Bir türlü bulamadım caminin ismini, dersem, inanır mısınız? Hâlâ sizinle beraberdim. Hayır, hasta filan değildiniz, çok şükür! Beni görmemek için arka yollardan gidişinizi görür gibi oldum. İçimi mütevekkil bir sıkıntı sardı. Kızamıyorum size... Dünyaya kızıyorum. En iyi arkadaşıma kızıyorum. -Yok a...- Bu mayıstan başka her şeye benzeyen soğuk bin dokuz yüz kırk altı mayısına kızıyorum. Budalaca gülen kızlara kızıyorum. Size kızamıyorum. Arka sokaklardan beni görmemek için kaçtı ise, beni düşünerekten gitmiştir, diyorum. Hatırladım caminin ismini:

-Beyazıt camisi, canım!

Kadın da yerinden kalktı. Adamın mühim bir sual sorduğunu, cevabının bütün karışık meseleleri halledeceğini bağıran pek müteces-sis bir yüzle yanımıza geldi. Yanına oturdu adamın. Bu sefer o sordu:

-Ali Sofya, hangisi?

-Şu tarafta...

Bir işaretle sol tarafı gösterdim. Anlayamadılar ne taraftadır Ali Sofya... Elimin gösterdiği istikameti bir türlü kestiremediler. Gösterdiğim yerde kocaman binalar, birbirini kesen, biçen yollar, dükkanlar vardı. Oradan Ayasofya'yı nasıl bulacaklar? Ama ne yapsınlar, çaresiz kabullendiler. Zahir oralardadır, diye akıllarından geçmiş gibi yüzüme baktılar. Son bir defa daha:

-Her halde ıraktır- dediler.

-Yok, pek ırak değil dedim.

Adam ellisini aşmıştı. Toprak rengi yüzünde alışılmamış çizgiler vardı.

-Bunu getirdim köyden- dedi.

Çarşaflı kadını gösterdi:"

Havuz, öyküyü başlatan nesnedir. Beklenen kız, adamın düşlerini devindirir Tramvaydaki adamın bakışı, kentteki sevgisizliği gösterir.

Daha sonra biri kadın, öbürü erkek iki kişi öyküyü ilerletir.

Nesnelerin birliği çizelgesi şöyledir.

Havuzbaşı - Beklenen kız - Tramvaydaki adam - Kadınla erkek.

Beklenen kız, okura adamın coşkusunu gösterir. Tramvaydaki adam, kent insanın yalnızlığıdır. Kanapeye oturan karı koca, adamın sevecenliğini gösterir.

Panorama

Yakup Kadri'nin *Panorama* (12) adlı yapıtında *nesnelerin birliğini* görelim.

Karpiç birçok göstergeyi barındırır. Siyasal erkin yüzünü çevirdiği milletvekili Karpiç'te yer bulamaz. Emeti nine "bütün duygularını, düşüncelerini, acılarını, tasalarını -ve eğer varsa- sevinçlerini bu toprağın suları gibi içine çekmiş", bu toprağın suları gibi kendi içine çeken kadınları gösteren nesnedir.

Panorama'nın bir başka özelliği de nesnelerin akışkan olmasıdır. Akışkanlık zincirlemeden ayrıdır.

Panorama epik bir romandır. Bundan ötürü nesneler birbirini itemez. Akışkanlık her bölümde nesnelerle Mustafa Kemal'in aydınlanma devinimine karşı gerici devinimin ilerlemesidir.

Halil Ramiz'in yalnızlığı, Tahincizade'nin oğullarıyla Parti'yi ele geçirmesi. Aydınların iç güveysi evlilikle gevşemesi, Fuat'ın umutsuzluğu akışkan nesnelerdir.

Şimdi *Panorama*'da gösteren nesneyi görelim.

Panorama, varsıl Hüseyin'in, milletvekili Neşet Sabit'in evine gelmesiyle başlar. Kahvelerini içerken konuşurlar.

Hüseyin, devrimlere karşıdır. Uygarlığı otomobile benzetir Hüseyin. Şöyle der, *"Otomobil caddenin ortasından son sürat gidiyor. Sen bunun önüne geçip durduramazsın. Ya bir kenara çekilirsin, ya altında ezilirsin. Haa, bir de bunun içine binmek var. (Sesini acıklı bir sır tevdi ediyormuş gibi yumuşatıp yavaşlattı.) Evet, bir de bunun içine binmek var. Emme, ben sana bir şey diyeyim mi? Otomobilin dümeni elinde olmadıktan kelli, içine binmek marifet değil! Makineyi bileceksin, o nasıl kullanılır öğreneceksin. Yani ona sahip olacaksın. Yoksa, makine sana sahip olur. Onun ilminden anlayan şoför, seni istediği yere götürür."*

Hüseyin devrimlere karşıdır. Uygarlığın önünde durulmaz ama, aygıt başkasının elindedir. Ama *"Her insan, körükörüne buna razı olmak istemez."*

Neşet Sabit buna karşılık şöyle düşünür. *"İnkılap olup bitmiş. İnkılap prensipleri kanunlaşmış sağlam temeller üstünde yeni ve ileri bir cemiyet binası kurulmuştu. Bunun alt katında bazı fosiller daha birkaç zaman için bir şeyler homurdanabilirdi, artık hiçbir yankı uyandıramazdı."*

Mansurzade Hüseyin'in söyledikleri, Neşet Sabit'in içinden geçirdikleri devrim karşısında iki tutumdur. Biri devrimlere karşıdır, öbürünce devrimler olup bitmiştir.

Bir pazar günü Mansurzade Hüseyin'in Neşet Sabit'in evine gelişiyle okur bunları öğrenir.

Karpiç, Anadolu kulübü yalnızca yemek yenen, içki içilen ya da oyun oynan yer değildir. Bütün milletvekilleri Köşk'ten telefon beklemektedir. Eve telefon edilir, telefona çıkan hanıma ya da hizmetçiye nerde olduğu sıkı sıkıya anımsatılır.

"Vakit vakit garsonlardan biri, onlara doğru yaklaşır veya gözleriyle aralarından birini araştırır gibi oldu mu, hepsinin başı telaşla ondan yana çevrilir. Kimi gözleriyle, kimi kendini tutamayıp yüksek sesle sorar: 'Telefon mu? Beni mi çağırıyorlar?'"

Köşk'ten çağrılan kişi, *"... ayakları birbirine dolanarak hemen telefona koşar. Bir dakika sonra gözlerinde boş yere gizlemeye çalıştığı bir sevinç parıltısıyla arkadaş-*

larının yanına döner, tıpkı garsonun biraz önce kendisine yaptığı gibi, onlara eğilip yavaşcacık: 'Beni Köşk'ten çağırıyorlar! Müsadenizle!' der. Bunun üzerine öbürleri melül melül birbirlerinin yüzüne bakakalırlar."

Köşk'ten çağrılmamak uzarsa, kişi yıkıma uğrar. Karpiç'te ya da Anadolu kulübünde oturacak yer bulamaz.

Halil Ramiz çağrılmayanlardandır. Halil Ramiz'in devrimler konusunda kuşkusu vardır.

"Hakikatte acaba asıl kalıplaşan, otomotlaşan şu on yaşma henüz girmiş inkılap mıdır?"

Karpiç'te, Anadolu kulübünde milletvekillerinin konumu, devrimlerle ilgili tutumlarını da gösterir. Devrimler biçimseldir, halka inmemiştir.

Yakup Kadri'nin *nesnelerin birliği*ndeki başarısını Karpiç lokantasıyla göstermek gerekli. Şöyle.

"Halil Ramiz, bir saat önce Karpiç lokantasına geldiği vakit koca salon içinde boş kalmış tek bir masa yoktu. Menkupluğunda evvel -zira Halil Ramiz, şimdiki vaziyetine yarı alay, yarı ciddi bir vasfı vermiştir- buraya her gelişinde, daha büyük bir kalabalıkla karşılaşsa bile kendine yer bulmakta hiçbir zorluk çekmezdi. Kapıdan içeri girerken muhtelif masalardan birçok eş dost kolları, 'Buyurun, birlikte yemek yiyelim!' işaretiyle kendisine doğru uzanır, ya da bizzat Karpiç, kâh o devlet düşkünü hanedan kişi nezaketiyle onu karşılamaya koşar; kâh bir eski Romalı serdar otoritesiyle bütün başgarsonlarını seferber hale getirerek onu, mutlaka en iyi yerlerden birine oturtmanın çaresini bulurdu. Şimdi Meclis koridorlarında ya da gazinosunda olduğu gibi burada da eş dost çok defa görmezlikten geliyor ve kurnaz Karpiç, onun yanına yaklaşmaktan bile çekiniyordu."

Devrimlerin biçimde kaldığı Kulüp nesnesiyle gösterilir. Vali İhsan Turan, halkı batılılaştırmak için büyük bir kulüp yaptırır. Bu Kulüp'te lokanta, oyun odaları, dans, konferans salonları bir de sahne vardır.

Lokantaya kimse gelmemektedir. Dans eden yoktur. Sahnelenen oyun da yoktur.

İki katlı köşkler kooperatifi... Kurban Bayramı, Komiser Hamdi, bütün bunlar roman boyunca işlevli olarak *nesnelerin birliği*ni sağlar.

Şimdi *Panorama*'dan başka bir örnekle *nesnelerin birliği*ni görelim.

> *"O gün Osman Nuri Bey, dairede masasının üstüne yığılmış birtakım kağıtları sıraya koyup gözden geçirirken, yanına bir hademe yaklaşarak:*

-Sizi Müdür Bey çağırıyor! demişti.

Başka günler, bu, 'Sizi Müdür Bey çağırıyor!' sözü üzerine bir nevi telaş ve heyecana düşmekten kendini alamayan Osman Nuri Bey, bu sefer her nedense, aynı daveti göze çarpar bir sükunet ve kayıtsızlıkla karşıladı. Bir müddet daha önündeki kağıtlarla meşgul olduktan sonra, yavaş yavaş yerinden kalktı ve Müdürün yanına gitti. Müdür Bey, her zamanki gibi makamında kurulmuş, oturmuyor, muhteşem bir Hereke halısıyle döşeli odasının içinde bir aşağı beş yukarı dolaşıyordu. Osman Nuri Bey, ne zaman bu odaya girse, amirinin suratından önce, yerde serili bu halıya bakardı. Zira, bu halının bir eşini bundan beş altı yıl önce yok pahasına elden çıkarmıştı. Halıya dikkatle bakardı ve kendi kendine, daima bu suali tekrar ederdi: 'Sakın bu, bizimki olmasın!' Fakat bugün, Müdür Beyin hali o kadar sıkıntılıydı ki, Osman Nuri Bey, halıyı tetkike imkan bulamadı. Zaten genç adam, -Müdür Bey otuz yaşlarında ya var ya yoktu ve Osman Nuri Bey biraz daha erken evlenseydi, pek kolaylıkla bu yaşta bir çocuğu olabilirdi- o, kapıdan içeriye ilk adımını atar atmaz, kendisine doğru yürümüş:

-Osman Nuri Bey, çok üzüntülüyüm, sizi gayet nahoş bir mesele için çağırdım... demişti.

-Bu ayın sonunda sizin memuriyetinize son verilecek! dedi.

Osman Nuri Bey, bu kesik kesik laflardan önce hiçbir şey anlamadı. Sonra birden, müthiş hakikat şuurunun en can alıcı noktasına saplandı ve sanki, odanın tavanı başı üstüne yıkılmış gibi oldu. Bir kelime söylemeye imkan bulamadan gerisin geriye yürüyerek kapıya yaklaştı ve yavaşça dışarıya çıktı.

Şimdi onda, nereye gideceğini, ne yapacağını bilemeyen bir insan hali vardı. Tekrar gelip masasının başına oturduğu zaman, uzun bir müddet donmuş gibi kaldı. Gözlerinin ve yüzünün ifadesi de donmuştu. Akşama kadar elini hiçbir işe süremedi; ne elleri, ne kafası işliyordu. Akşama kadar... ve dairenin kapanma saati gelip, memurlar birer birer çıkıp gittikten sonra, odasını toplamaya giren hademe, onu, masası başında, böyle bir vaziyette buldu.

-Beyim, dedi. Saat altıyı geçiyor.

Derin bir uykudan uyandırılmışçasına silkindi. İki eliyle oturduğu iskemlenin kollarına dayanarak ayağa kalktı. Sendeleye sendeleye

koridora çıktı ve merdivenlere doğru yürüdü. Deminki hademe, elinde bir şapkayla arkasından koşuyor:

-Beyim, şapkanızı unuttunuz! diyordu.

Osman Nuri Bey, döndü ve şapkasını hademenin elinden alıp yoluna devam edeceği yerde, bir şeyini daha unutmuş gibi tekrar odasına girdi. Masasının üstünde duran kağıt kutusundan büyükçe bir zarf aldı. Para cüzdanının içinden çıkardığı yetmiş beş lirayla, ufak tefek bazı özel (evrak)ını ihtimamla bu zarfa yerleştirdi. Biraz düşündü. Önündeki boş bir kağıda bir şeyler yazmak istedi. Hatta, kalemi eline aldı. Fakat sonra bundan vazgeçip, zarfı kapadı, üstüne şu adresi yazdı:

'Emirgan'da Nuri Paşa yalısında Seniye Hanımefendiye.'

Ve bu esnada, odanın içinde dolaşmakta olan hademeye dönüp dedi ki:

-Senden büyük bir ricam var, İsmail Efendi: ben hemen Ada'ya gitmek mecburiyetindeyim. Oysaki bu zarfın, bu akşam son vapurdan önce mutlaka bizim eve yetişmesi lazım. Emniyetli birini mi bulursun, sen kendin mi gidersin... Herhalde bu zahmeti benden esirgemezsin sanırım.'

Ve ceplerinde ne kadar bozuk para kalmışsa İsmail'in avucuna doldurdu.

-Hay hay beyim; hiç merak etme. Ben zaten bu akşam bir hemşeriyi görmek için Rumelihisarı'na gidecektim. Tam üstüne düştü... Aman beyim, şapkanızı yine unuttunuz!

Osman Nuri Bey, onu bu sefer de masanın üzerinde bırakıp gidiyordu. Bereket versin ki, bırakıp gitmedi. Yoksa, bir saat sonra, Sarayburnu açıklarında kendisini (Büyükada) vapurundan denize atan adamın kim olduğu bir türlü anlaşılamayacaktı. Zira ondan, bir martı leşi gibi dalgalar üstünde yüzen rengi belirsiz, bu eski şapkadan başka bir iz kalmayacaktı."

Burda gösteren nesne şapka. Osman Nuri işten çıkarılmıştır. Can sıkıntısından şapkasını birkaç kez unutur. Daha sonra denize atlayarak, kendini öldürür. Bunu şapkasından anlarız.

Yakup Kadri şapkayı bir kez unutturduktan sonra, onu gösteren nesne yapmasaydı, bu, yapıtın estetik değerini düşürürdü.

Sen Bunu Biliyor musun?

Oktay Akbal'ın nesnesi son derece değişik. *Sen Bunu Biliyor musun?* (13) adlı öykü şöyle başlar: "'*Sen bunu biliyor musun' diye sordu ses. Sen bunu biliyor musun? Neydi bildiği, bileceği, bilmesi gereken? Neydi?*" "*Sen bunu biliyor musun*" sözü, erkeğin kadına söylediği bu söz itici nesnedir. Öykü, bu söz üstüne kuruludur.

Öykü şöyle sürer.

> "*Sen bunu biliyor musun? İçime işledi bu soru. Kadın bilmeliydi adamın ne demek istediğini. Bilmeden bildim sanılır bazen. Oysa hiçbir şey bilmiyoruzdur, ne kendimiz için, ne başkası için. Boşlukta yüzüyordur. Buz dağları gibi kapılıp rastlantılara gidiyoruzdur. Bilmek, anlamak, duymak, tanımak istemeden. Hepsini kabul ederek, biliyoruz, duyuyoruz, anlıyoruz, tanıyoruz sanarak... Karşımızdakini, kendimizi, onu bunu...*
>
> *Bir sevi miydi bilinmesi gereken? Bilinçaltında gizli kalmış bir serüven miydi? Neydi o kadının bildiği, adamın, 'Sen bunu biliyor musun?' diye sorduğu. O kadar yakınımdaydılar. Elimle değerdim azıcık uzansam. Üst güvertenin en rüzgarlı kanepelerindeydik. Sırt sırta oturmuştum onlarla. Görmedim hiç yüzlerini. Onlar benim varlığımı bile duymadılar. Hafif sesle konuşuyorlardı. Rüzgar estikçe geliyordu sözcükler tek tük. 'Sen bunu biliyor musun? Neyi? Belki bir seviyi, bir dostluğu, bir özlemi...*
>
> *Bildiğimizi sanırız. Karşımızdaki bizi bilir, biz de onu! Oysa yanılgıdır bu. Kimse tanımaz kimseyi. Bazı anlar vardır, deriz ki tamam, ben onu tanıyorum, o beni tanıyor. Kimdir o, bir dosttur, bir arkadaştır, bir sevgilidir. Büyük anlar yaşamışızdır, sonsuz aydınlıklar kurduğumuza inanarak! Her şey açıktır, ortadadır. Gizlilik yoktur, kuşkulu yönler yoktur. İki insan saydam birer yaratıktır birbirinin gözünde. 'Sen bunu biliyor musun?' demek bile gereksizdir. Mutlu oluruz, huzurlu, rahat oluruz bu bilinmenin, bilmenin güvenciyle.*
>
> *Sonra birden o saydamlığın bir yanılgı olduğu görülür. Bir davranışınız, bir sözünüz yanlışlıklara yol açmıştır, ters yorumlara uğramıştır. Bir bakmışsınızdır, bildiğinizi, tanıdığınızı sandığınız, buna iyice inandığınız kişi bir 'başka'sıdır. Sizin değildir o. Elinizden kayıp gitmiştir uzağa. Ya da sizi itmiştir ötelere. Hani biliyordu, hani tanıyor-*

du? Ya da siz onu bildiğinize, tanıdığınıza o kadar inanmıştınız hani? Birden yabancılaşır insan çevresine bu anlarda, tek bir dost, bildik, arkadaş kalmaz. Kalmasını da istemez zaten. 'Sen bunu biliyor musun' diye seslenişiniz 'sen hiçbir şeyi, ne beni, ne kendini biliyorsun' anlamına gelir eninde sonunda..."

Bu öyküde *nesnelerin birliği* şöyledir.

Sen bunu biliyor musun - Bilinmesi gerekenin bilinmezliği - Bildiğimizi sanmak - Karşımızdakinin bizi bilmesi - Bizim onu bilmemiz - Yanılgı.

Piyango Bileti

Tarık Buğra'nın, 087956'nın Sıfırı (14) öyküsü şöyle başlar.

"Fatih taraflarında -amca derim- bir uzak akrabam oturur. Hali vakti yerindedir. Üstelik bir radyosu, küçücük, bebek yastığı gibi bir kedisi ve on altı, on yedi yaşlarında da bir kızı vardır: Kumral saçlı, taptaze, kadife tenli, iri, yeşil gözlü, canlı, cana yakın bir şey. Adı da İclal.

Bana gelince, ben işte böyle, yirmi üç yaşımda, bütün varlığı ve avuntusu sık saçlar, sağlam dişler ve kırmızısı bol, kocaman düğümlü kravatı olan, pansiyoner bir tıb talebesiyim. Akraba canlısıyım; bu yüzden de sık sık amcamlara taşınırım.

Bu ziyaretlerimden birisinde ve yılbaşından bir hafta kadar önceydi; söz döndü, dolaştı, şans meselesine geldi. Ben:

'Hiç şansım yoktur benim' dedim. İclal;

'Benim de' dedi.

Şanssızlığımız bize Dünya'nın en tadlı şeyini, sitemle karışık övünmeyi veriyordu. *Ve bu, tabiatiyle, yengeye vız geliyordu. O;*

-'Ne biliyorsunuz? denediniz mi?' diye sordu ve; 'Ortaklaşa bir bilet alın yılbaşı için' dedi."

İclal piyango bileti için 10 lira verir. 10 lira da delikanlının koyması gerekir, ama parası yoktur. İclal'ın verdiği 10 lirayı da harcar. Dolayısıyla bilet alamaz.

Burda piyango bileti öyküyü oluşturucu nesnedir.

Öykü şöyle sürer.

"Ama benim kalleş, benim gaddar şansım bu kadarcık dürüstlüğe olsun imkan bırakır mı?

Yılın son günü pis ve uğursuz bir havada Bayezid Meydan'ında havuzun etrafında, bir arkadaşla, bomboş ceplerle ve ezik ve yenik ve toplum tarafından horlanmış... dolaşırken... bilime, politikaya, sanata, hele hele paraya, yani ekonomik kaderlere dair felsefeler yürütürken... bu şans bende iken başka ne olsun? İclal'le ve annesiyle burun buruna geliverdik.

Çarşıdan dönüyorlarmış. Şey almışlar. Sonra şey de almışlar...

Niçin onlara uğramıyormuşum ve;

'Biletimizin numarası kaç?'

Hey ya Rabbi! beride bilime dair, politikaya dair, sanata dair, alın yazısına dair bunca muamma durup dururken başka bir şey kalmadı da, biletimizin numarası mı dert oldu? salladım bir rakam:

-87956.

Ve İclal, söylediğim numarayı, önemle, saygıyla, ciddiyetle yazdı, sonra da bu işin bana verdiği azap yetmezmiş gibi;

-Hadi bize gidelim; çekilişi radyodan dinleriz... değil mi anne? dedi.

Artık annesi de ısrar ediyordu. Ben son bir umutla, arkadaşıma baktım. Ama nerede? o budala, tabii İclal gibi bir kızın karşısında olduğu için, dişlerimi gıcırdatan bir centilmenlikle çekip gitti. Arkasından 'hey budala, beni işkenceye götürüyorlar; arkadaşlık bu mudur? kurtarsana' diye bağırmak istiyordum. Bağıramadım elbette."

Birlikte eve giderler. Sonucu radyodan dinlerler. Son rakam sıfır çıkarsa delikanlının durumunu düşünün. Neyse sıfır çıkmaz... Delikanlı hızla kızın yanına gider "iradeye dair, çalışmaya, hak etmeye dair uzun" bir söylev çeker. Söylev aslında İclal'e aşkını anlatmaktadır.

Bu öyküde *nesnelerin birliği* şöyledir.

Piyango bileti - Delikanlının bileti almaması - Aileyle karşılaştıklarında numarayı uydurması - Radyodan çekilişin izlenmesi - Uydurulan numaraya bir şey çıkmaması - İclal'e aşkını söylemesi.

Kanlı Düğün

Kemal Bekir'in *Kanlı Düğün* (15) adlı yapıtında olayları ilerleten, ya da gösteren birçok nesne vardır.

İlk elde 12 Mart faşizmi iki arkadaşın İstanbul'dan ayrılmasına neden olur.

12 Mart başat itici nesnedir *Kanlı Düğün*'de. Hüsnü'yle Yücel'in yollarının ayrılmasının nedeni de 12 Mart'tır.

Kanlı Düğün'de 12 Mart'ı, kasaba esnafının da desteklediği gösterilir.

12 Mart, yapıtta, hem ilerleten, hem gösteren nesnedir.

Hakkı'yla Hüsnü, garda karşılaşırlar. Yücel, Hakkı, Hüsnü tirene binerler.

Tiren burda gösteren nesnedir. Halkın çeşitli konumlarını tirendeki konuşmalardan öğreniriz.

Tiren, Yücel'le Hüsnü'nün ayrılışını da gösterir okura. Bu ayrılığı şöyle betimler *Kemal Bekir*, *"Çoktan bozkıra dalmış, kıvrıla kıvrıla yol alıyordu tren. Kentin kıyı evlerinde, sisli görünümü üstünde, uçuşan bulutlarda Yücel duruyordu hâlâ Hüsnü için. Sonunda yaşlı bir adam gibi çekildi pencereden, ağır ağır oturdu yerine."*

Uçuşan bulutlar, yaşlı adam gibi ağır ağır yerine oturma acılı bir hüznü gösteren nesnelerdir.

Murat Kaşlı, 12 Mart sürecinde oğlu Hüsnü'yü, öldürülmeden yakalansın diye savcılığa bildirir. Bunu öğrenen Hüsnü evden kaçar. Hüsnü'nün evden kaçtığını bildirmek için yeniden savcılığa gider Murat Kaşlı. Savcı bunun üstüne şöyle konuşur.

"Yalan! Bile bile yaptın sen bunu! Saklamaktan korktuğun için bana geldin. Hesaplı yaptın bunu, hesaplı, planlı... Kimbilir, belki dün kaçırdın onu evden. Hem kendini kurtarmak istedin, bir gören olduysa diye hem de zaman kazanıp oğlunu kurtardın. Ben iyilik edecektim sana, isteklerini yerine getirmek için çağırmıştım Emniyet Amiri Bey'i."

İyiliği hak ettiğini söyler Murat, tek isteği oğlunun ölüsünü görmemektir.

Kemal Bekir, 12 Mart'ı nesne olarak kullanırken son derece başarılıdır. 12 Mart evlere kadar girmiş, babayla oğlu ayırmıştır.

Kanlı Düğün'de nesnelere bakalım.

Kanlı Düğün'de kişileri açımlayan nesneleri görelim. İlki Hakkı'nın evlerinde yenen yemek.

> *"Merdiven başında iki arkadaş görününce, Ahmet hop... ayağa kalktı.*
>
> *'Haydi bakalım. Şimdi de karnımızı doyuralım. Buyurun Hüsnü Bey.'*
>
> *İçine düştüğü durumdan şaşkındı Hüsnü. Alay mı ediyordu acaba Ahmet beyefendi? Uysalca, gülerek karşıladı onu:*
>
> *'Buyurun efendim. Siz buyurun.'*

Ahmet, az canı sıkkın, odaya önden girdi. Hüsnü'nün o efendimli sözünden hoşlanmadı. Ölçülü biçili davranmasına neden olacak, deli dolu söylenip herkesin aklına, zekasına hayran olmasını engelleyecek bu çocuk. Ama hemen attı kafasından bu düşünceyi. Keyifle oturdu yer sofrasına. Çabucak çıkardığı ceketini Nuri aldı elinden, kapı ardına astı.

'Gel bakalım Nuri, geç yanıma!'

Beyaz gömleğinin kol düğmelerini açıp kollarını sıvadı, bağdaş kurdu. Cahit girdi içeri. Zevkinden ağzı kulaklarına varıyor, en dipteki takma altın dişi bile görünüyordu:

'Rakı geldi. Buz da!'

'Hüsnü, sıkılma, otur. Gel yanıma!'

'Otur kardeşim, otur. Allah aşkına yabancı durma.' Ahmet söylüyordu bunları. 'Bilirsin bizim buraları. Sen de bizden sayılırsın.'

Ahmet, dilediği zaman kentli gibi davranıyor, dilediği zaman da yöresinin alışkanlıklarına uyuveriyordu. Ortadaki büyük siniye yerleştirilmiş çay bardaklarına rakıları koydu.

'Ben içmem.' dedi Nuri.

'Hadi len! Olur mu öyle? Kardeşin gelmiş be! Hakkı gelmiş! Şerefine içeceksin bir yudum.'

'Öyle olsun enişte. Koy bakalım. Ama bir parmak.'

Hatırı büyük enişte, böbür böbür dişlerini gösteriyordu rakıları koyarken:

'Hakkı'm, uzat bakayım kadehini!'

'Enişte, çok az, n'olur?'

'Haydaaa!' dedi Ahmet yalandan gücenmiş gibi. 'Tek başına içeceğimi bileydim, aşçı Zühtü'ye giderdim ben.'

Kendi sözüne kendi güldü. Cahit daha yüksek sesle gülerek katıldı ona:

'Merak etme enişteciğim. Biz içeriz. Kayınbiraderin yalnız bırakır mı hiç seni? Madem müsaade ettin karşında içmemize...'

'Hele len şuna!' diye kasıldı Ahmet, gerdan kırdı. Sayılmaktan oldum olası çok hoşlanır. 'Elbet müsaade ederim. Ulen, siz beni hacıbaba yerine mi koyuyordunuz yoksa? Hadi al bakayım, arkadaşın kadehine koy Cahit.'

Ahmet'in gümbür gümbür kahkahaları arasında, ötekilerin gülüşmeleri sinek vızıltısı gibi kalıyordu. Hüsnü'nün başı hoş değildi iç-

kiyle. Ayrıca içki kullanmamayı devrimciliğin koşullarından sayardı. Ama şu tüccar bozuntusunun ağzını açtırmamak için çay bardağına rakı koyan Cahit'i engellemedi.

Saniye birer birer ortaya koyuyordu mezeleri. Domatesli, hıyarlı, soğanlı salatayı, suya konup tuzu alınmış kelle peynirini, sarımsaklı cacığı görünce:

'Hop hop hop!' diye ilk kadehi kaldırdı Ahmet. 'Cahit, buzlu suyum nerde benim len? Hah, doldur bakayım. Aman, aman, çoban salatası bile yeter bana valla... Hadi bakalım, içsenize... Bırak şu Tevfik'i, ağzına sürmez, bilirim... Böyle günde Allah günah yazmaz, oğlum... Bak, Nuri bir yudum aldı, günaha mı girdi hemen? Yaşa Kayınço, bana senden başka uyan yok... Hakkı, seni beğendim, iyi içiyorsun, bravo!'

Altı kişiye üç tabak konmuştu. Ahmet'le Cahit, Nuri'yle Tevfik, Hakkı'yla Hüsnü aynı tabağa çatal, kaşık sallıyorlardı.

Kadınlar da sofadaki siniye çevrelenmişler, hem yiyorlar, hem konuşuyorlar, hem de erkeklerin söyleşmelerine gülüşerek kulak veriyorlardı. Fatma kadınlara, Saniye de erkeklere kalkıp kalkıp iş görüyorlardı. Elinde bir tencere, içeri girdi Saniye:

'Ne o? Cacık mı koydunuz tabaklara? Çorba getirdiydim size?'

'Çorba morba içen yok burda. Herkes rakı içiyor şimdi. Ver Tevfik'e, o içer belki.'

Saniye, rakı içip adam sırasına giremeyen kocasına kızdı:

'Sen de içeydin a Tevfik... Uzat bari şu tabağı, çorba koyayım... Yeter, daha etli var. Çorbayla şişmesin karnın.'

'Ooo,' dedi Ahmet. 'Sıcak yemeği de hemen getirecek misin?'

'Getirmeyeyim mi enişte?'

'Biraz sonra, biraz sonra. Hele bir kafamızı bulalım azcık...'

Rakıları yuvarladıkça çenesi daha da açılıyordu Ahmet'in:

'Abdullah Bey'i gördün Ankara'da, değil mi Hakkı?'

'Gördüm.'

'Mektubumu almış mı?'

'Adını söyler söylemez hatırladı beni. Belli ki almış.'

'Beni sordu mu?'

Abdullah Bey diye adı geçen adam milletvekiliydi. Hakkı, askerden izinli geldiğinde, Ahmet ondan söz etmiş, terhisinden sonra onun

aracılığıyla dilediği işe yerleştireceğini söylemişti. Hakkı pek gerek görmüyordu buna, ama bakanlık çok uzak yerlere atamasın diye yarar ummuştu o milletvekilinden. Ayrıca o adamın sözü geçer mi, geçmez mi kestiremiyordu. Tersine teper diye de korkuyordu bir yandan. Ama bir kez, şansını denemek istemiş, gidip görmüştü adamı. İşlerin nasıl yürüdüğünü, yürütüldüğünü bilen takımından, kaşarlanmış biriydi. Sordu, soruşturdu, ne istediğini iyice öğrendi Hakkı'nın. Başka bir şey sormamıştı. Ne ilçeyi, ne Ahmet'i:

'Sordu tabi.' diye Hakkı gönlünü hoş etti Ahmet'in.

'Soracak elbet.' diye böbürlendi Ahmet. 'Aday yoklamalarında önümde takla attırırım valla.' Bu sözüne kendi güldü dolu dolu. 'Hele bir yapmasın dediğimi...'

Atanma işleminde, o adamın bir yararı oldu mu, olmadı mı, bunu iyi bilmiyordu Hakkı. Çünkü bakanlığa yalnız gitmişti adam. Yeni kurulan hükümetteki bakanları tanıdığı da kuşkuluydu. Ama müsteşarlar, genel müdürler de yerlerinden kıpırdatılmış olamazdı ya... Yararı dokunmasa da aldırmıyordu Hakkı:

'Şimdi onlar da zor durumda, enişte.' dedi.

'Kimler?'

'Milletvekilleri.'

'Nedenmiş?'

'Hükümet karma. Paramento dışı üyeler de var. Milletvekilleri kimi görecek, kime ne diyecek?'

'Yok, oğlum, yok. Onlar bilirler adamlarını, bulurlar.'

'Doğru, orası öyle.'

'Bilirim ben. Ne dersin Hakkı? Önümüzdeki seçimlerde koyayım mı ben de adaylığımı?'

Yan yan Hüsnü'ye bakıyordu. Yeni tanıdığı birine nasıl bir adam olduğunu göstermekte aceleciydi. Hakkı gülümsedi:

'Seçilmenin yolu varsa iyi olur tabi.'

Ahmet elindeki kaşığı çat diye bıraktı siniye, başını neler de diyor anlamına yan çevirdi yapma bir şaşkınlıkla:

'Ben mi?' dedi. 'Adaylığımı koyacağım da ben seçilmeyeceğim ha! Keserim şu bıyıkları valla.'

Yuvarladığı rakıyla ıslanan bıyıkları, kesilmekten korktu sanki, küskün küskün durdu. Parmaklarının ucuyla temizleyip sevindirdi bıyıklarını:

'Hani büyük söylemeye de gelmez, nankördür bu millet. Hoş, benim işim iş. Milyon verseler yerimden kıpırdamam. Kendi işinin beyi olacaksın, sağlamı budur. İşte, dört kumandan çıkıverdi ortaya, hepsinde sıçan deliği bir para...'"

Ahmet, Sinan'dan Hakkı için kızını isteyecektir. Sinan'a giderken Ahmet'in Sinan'ın konumu açımlanır.

"Tanrıyla kul arasına girmek günahtır, ama Sinan, koyu zeytin yeşili, felferç okuyan gözleriyle yüreğinde bir peygamber yattığını biliyordu. Köyde Zübeyde'yle evlendiğinin ilk yılında, Münevver daha ana kucağındayken, tarlayı da, öküzü, ineği de, atı da, tavukları da iki kardeşine bıraktı, çekti, geldi, yerleşti ilçeye. Pazar kovaladı, didindi. Bir ufak dükkan, sonra biraz büyüğü, daha sonra daha büyüğü. Büyüğü, büyüğü derken, sonra bu dükkan... İstanbul'da, İzmir'de filan yeni yeni şeyler yapılıyordu. Plastik terlikler, ayakkabılar. Çarıklı köylüler, ellerine para geçtikçe, ayaklarına giyecek, sırtlarına alacak değişik şeyler buluyorlardı. Akıl etti, plastik üzerine ne varsa, kap, leğen, güğüm, sürahi gibi ürünlerin bayiliğini almayı becerdi. Paraya para demiyordu şimdi. Hem bu askerlik arkadaşı Ahmet, pek iplemezdi kendini yıllar önce. Askerlikten sonra, köyden kente bir inişinde selam verecek olmuştu da; zor tanıtmıştı kendini. Tanıdıktan sonra da bir buyur edip kahve içirse? Nerde? Oysa iki arkadaşlık unutulmaz derler. Biri askerlik, biri mapusluk. Ama alınmamıştı o zaman Sinan. Biliyordu bir gün adam sırasına gireceğini, Ahmet'in de, Ahmet gibilerin de Sinan deyip boynuna sarılacaklarını. Sanki sarılmamış mıydı Ahmet? Hem de nasıl? Şöyle olmuştu bu da...

Ahmet, babasının zenginliğine, ağalığına böbürlü, sanki burası İstanbul'muş gibi, sanki büyük kent adamıymış gibi afralı tafralıydı. Kendi aklını beğenir, parayı bastırır, alırdı. Aldığı da ildeki terziye diktirdiği İngiliz kumaşı, pahalı kentli işi kıravat, kol düğmesi olsa yalnız, neyse... İstanbul'a gider, buralarda alıcı bulamayacak ne varsa getirir, kordu dükkanına. Koca koca, pahalı çikolatalardan tutun da, zengin,

kentli karıların mutfaklarında bulundurmaya özendirdikleri aburcubura para yatırırdı enayi. Hele bir yumurta keseceği getirmiş, üç düzine. Neymiş? Haşlanmış yumurtayı soyup koyacakmışsın içine, üstündekini indirecekmişsin, o inen şeyde beş on ince tel geriliymiş, yumurtayı dilim dilim bir bölecekmiş ki, keyfine diyecek yokmuş! Ulen, benim karıyı bırak, senin karının bile bir işine yaramaz bu. Aşçı Nebi bile metelik vermez... Daha buna benzer, kentli işi neler de neler... Batmakla burun buruna geldi enayi. O zamanlar Sinan'ın biti kanlanmış, Ahmet'le filan oturur olmuştu. Susup uzaktan battığını seyretmek vardı enayinin, ama eski günlerdeki arkadaşlığına mı, yoksa yarım arkadaş sayılmanın ters tepkisine mi yenildi, nedir, aldı karşısına Ahmet'i. Onun aptallaşmış bakışlarını gördükçe akıllı akıllı dedi ki:

'Bak oğlum, senin bu akıl, akıl değil. Millet netsin senin toplayıp getirdiğin aburcuburu? Yarından tezi yok, topla bunları, götür ile. Dön, dolaş, ucuz pahalı deme, elinden çıkar. Orda memur da bol, zengin de. Bir alıcı bulunur...'

'Burda bulunmaz mı alıcı?'

'Bulunmaz.'

'Ee, sen hep söylerdin. Her malın bir kör alıcısı bulunur derdin...'

'A oğlum, o sözü gene söylerim. Alıcının gözü kördür, ama körolası paranın gözü açık... Boşa gideceğini anladı mı, kimin cebindeyse hemen onun da gözünü açar... Sen ne bakıyorsun milletin para gördüm diye şımardığına... İzmir'in şımarıklığı başka, bizim buranınki başka.'

Ahmet aptal aptal gülmüştü:

'İstanbul'unki gene başka.'

'İzmir'i biliyorum da İzmir dedim. İstanbul'u daha öğreneceğiz.'

'Ee, şimdi ne yapayım ben?'

'Dediğimi yap. Sat, sav, elinden çıkar.'

'Dükkan tamtakır kalır.'

'Babanın dükkanında ne vardı?'

'Ha bak, dediğin doğru. Ama o işler o zamanmış. Şimdi değişti.'

'Aklın başına geldi, bak! Şimdi işler değişti. Bunu bildin mi, sırtın yere gelmez.'

'Nasıl?'

'Aç gözünü bir bak, kim ne alıyor, kim ne satıyor?'

Sinan'm dediğini yapmıştı Ahmet. Dükkanına yeni malları doldururken Sinan'm el attığı işlere dokunmadı. Dokunsa da bir şey çıkmazdı. Satışlar bir açılmıştı ki... Zamanı geldi, bu kez, Ahmet'i bir başka biçimde karşısına aldı Sinan. Arif olan anlasın gibilerden, konuşuyordu:

'Ulen, bir param olsa?'

'Ne yapardın?'

'Bayilik alırdım be! Dikiş makinesi, tencere, tava, buzdolabı, çamaşır makinesi...'

'Kimin işine yarar? Kör mü millet, aburcubur alsın?'

Artık Sinan'ın tellerinden konuşturuyordu Ahmet bol kahkahalı, gevrekleşmiş sesini. Ama ne demek istediğini anlamıştı. Hemen de uyguladı. İstanbul'a gitti, geldi.

'Bak, gördün mü?'

Yeni işin birinci ayına söylemişti bu sözü Sinan. Ahmet de ağzı kulaklarında sarılmıştı ona. Rakılı soluğunu üfleye üfleye, yağlı dudaklarını yapıştıra yapıştıra uzun uzun kucaklamıştı.

'Ankara'da bir adamım olsa?'

'Buluruz Sinan.'

'Ih! Bulamazsın.'

İskemleyi de, masayı da tangırdattı Ahmet:

'Buluruz be!'

'Bulursun, ama bulmazsın. İş benim.'

'Senin olmuş, benim olmuş, ne çıkar? İş olsun da...'

Kalkıp Ankara'ya, Memed'ali Bey'e gitmişlerdi. Hani şu Hakkı'nın atama işlemini kolaylaştıran Abdullah Bey var ya, onun ağabeyiydi Memed'ali Bey, milletvekiliydi o zaman. Tanrı rahmet etsin, genç öldü. Ona gittiler. İlçede yeni yapılan otobüs garajının dibindeki dar alana bir benzin bayiliği kurmak istediklerini duyunca, adamın kalın kaşları uzamış, saçları diken diken olmuştu. Ülkenin kalkınmasıyla ilgili söylevler çekerken de hep böyle olurdu:

'Hele bana yirmi dört saat.' demişti.

Yirmi dört saatin sonunda, Ahmet onu yalnız görmüş, Sinan'a haber getirmişti umutsuzca:

'Olmadı.'

'Niye?'

'Biri varmış arada, açıktan almadan olmazmış.'

'Verdim gitti.'

Ahmet sararıp solmuştu, ama Kızıklı Sinan vermişti işte!

Otomat benzin boşaltıcılar tıkır tıkır işliyordu şimdi. İki adam koymuştu başına. Biri ufak ağabeyi, biri de köylüsü. Akarı yok, kokarı yok. Benzin uçar derler, ama uçtuğu da yok. Boşalıyor, doluyor... Doluyor, boşalıyor...

İşte böyle tilkinin tilkisiydi Sinan. Ahmet'i bile kul etmişti kendine. Ama ettiği iyilikleri yüzlemez, dokundurmazdı bile."

Mustafa Edebiyat Fakültesi'ni bitirir. Haftasına solcu örgüte üye diye tutuklanır. Sekiz ay sonra salıverilir.

Mustafa fakültedeyken seviştiği Melahat'i bulur. Evlenmeyi düşünürler. Ama Mustafa askere alınır. Dosyasına göre çavuş çıkarılır. Askerlik bittikte yeniden Melahat'ın yanına gider. Ticaretle geçinmeye çalışır, başarılı olamaz. Bu ara 1950 seçimlerinde Demokrat Parti erke gelmiştir. CHP'den DP'ye geçmiş baba dostu milletvekilini bulur. Mustafa öğretmenliğe atanır. Melahat'le evlenir. İlde öğretmenliğe başlar. Daha sonra Melahat'in doğduğu ilçeye atanırlar, çocukları olur.

Mustafa iyice içine çekilir. 1953 yılında ağır cezalar alır komünistlikten suçlananlar. Gazetelerde fotoğrafları görür. Kimilerini tanıyordur. Karısına *"Melahat'im Allah kurtardı beni Allah!"* diye sarılır.

Melahat'ın gözleri ışıl ışıl. Mustafa, gazeteden, okuduğu kitaptan başını kaldırıp, karısına bir söz söylecek olsa, karısının gözlerinde şunu okurdu, *"Unutma, yıldın!"*

Aradan yıllar geçmiştir. 12 Mart faşist vuruşundan sonra devrimci gençler kimi kentlerde, kimi kırlarda eylem içindedir.

Mustafa'yla Melahat'ın evinde akşam yemeği. Yılmaz öğretmen, Hakkı, Hüsnü. Eylemleri konuşurlar. Konuklar giderken Mustafa sözün arasında *"yarın bizim demektir."* der.

Konuklar gittikten sonra Melahat sofrayı toplamayı bırakır, koltuğunda cigara içen kocası Mustafa'ya dik dik bakarak:

"-Gene devrimciliğin mi tuttu?" der.

"'Ne devrimciliği? Yok canım, biz unumuzu elemiş, eleğimizi asmışız.'

'Neydi öyleyse o sözler? Yarın bizimler filan?...'

'Yalan mı? Yarın bizim. Yarınlar da bizim... Erdek'e gideceğiz işte,'

'Lafı değiştirme! Aldın iki çocuğu karşına... Öğretmensin ayol. Yaşından utan! Babaları olacak yaştasın...'

'Utanılacak ne yaptım ben? Hem ne'si var bu çocukların?'

'Hakkı neyse ne, ama onu da sevmedim bu sefer. Ne o, bilgiç bilgiç konuşma öyle? Hele öteki...'

'Ötekinin ne'si var? Pekala, akıllı fikirli.'

'Hadi canım!' diye terslendi Melahat. Tabak çanak götürdü. Döndü. 'Anarşist bozuntusunun biri o. Koskoca öğretmensin, kiminle ne konuştuğunu bil!'

'Ne konuştuğumu bilirim ben.'

'Hıh! Bilirmiş' Şükür, o günlere gelmişiz! Bakın, neler konuşabiliyormuşuz! Yarınlar bizimmiş! Kapının önünden iki polis geçsin, görürüm seni...'

'Geçsin be!' diye sesini çok yükseltmemeye özen göstererek bağırdı Mustafa. 'Geçsin! Alsın, götürsün! Bunu mu söyleteceksin bana?'

Melahat gözlerini açа açа yanma yaklaştı:

'Vay vay vay vaay! Ne çabuk unuttun, Melahat'im, Melahat'im dediğin günleri? Hepsi beş yıla, on yıla hüküm giydi, sekiz ayla ucuz kurtuldum Melahat'im. Üstelik beraat ettim Melahat'im. Öğretmenliğimi de sen aldın bana Melahat'im. Ne çabuk unuttun?'

Mustafa'nm omuzları düştü:

'Yirmi yıl sonra da söyleyeceğin bu mu?' dedi. 'Gözlerini kaparken de bunu mu söyleyeceksin?'

'Anlamazsan söyleyeceğim. Hep söyleyeceğim. Tanı kendini, bil kendini! İstersen bırak iki çocuğunu burda, al silahı eline, çık dağlara!'

İyiden iyiye sesini yükseltiyordu kadın.

'Seninle konuşulmaz' dedi Mustafa. 'Git, yat!'

'Yatmayacağım! Emrinle oturup emrinle kalkmaktan bıktım. Yemek pişir, karınlarını doyur, çamaşır yıka, ütüle, giydir! Okula git,

ders ver... Sonra geçsinler karşıma, bilgiçlik taslasınlar. Konuk getirsin evine, yemek koy, hizmetçilik et, zıkkımlansınlar... Yetti be!'

'Sorun bu!' dedi Mustafa. 'Yorgunsun sen, sinirlisin.'

Karısının, yaş dönemini ağır geçirdiğini biliyordu. Kocasından başka herkesi seviyordu şimdi. Konukların önünde de şen şakrak konuşması bu yüzden değil miydi? İşte o da yaşlanmıştı artık. Birbirlerine verebilecekleri hiçbir şey kalmamıştı. Yatakta kıç kıça yatıyorlar, tek söz etmeden uyuyup uyanıyorlardı. Kısaca bıkmışlardı birbirlerinden. Tekdüze yaşamın sorumluluğunu biri ötekine yüklüyor, anlaşmazlıkları, içinden çıkılmaz oluyordu.

Ne var ki, bir-iki dostu karşısında Mustafa'nın, konu ne olursa olsun, canlanması, sevinmesi; kıvançlanması kıskandırıyordu kadım. Onda hâlâ bir şeyler olduğu kuşkusuna düşüyor, ama karısına vermediğine, çünkü karısını artık sevmediğine yoruyordu bunu. O zaman kudurdukça kuduruyordu. Yoksa devrimmiş mevrimmiş, solculukmuş, sağcılıkmış, umrunda değildi. Bunca insan, elde silah, dağlara çıkarken Mustafa'ya dokunulmayacağını o da biliyordu. Hoş, dokunsalar ne olurdu ki?... Keşke, diyordu içinden, keşke alıp tıksalar içeri... Onu, yine kendine tapar bulacağına inanıyordu:

'Alıp götürsünler, inşallah seni!' dedi. 'Bak, o zaman yüzünü görmeye geliyor muyum? Soruyor muyum? Arıyor muyum?'

Oysa sormak, aramak, duygulu mektuplar okumak istiyor, sorulmaya, sevilmeye can atıyordu kadın:

'İşte çocukların!' diye yeniden sofra toplamaya koyuldu. 'Ararlarsa onlar ararlar. Sevdirebildinse kendini...'

Kap kacağı, gürültüyle mutfağa yığıp işini bitirdikten sonra da yatmadı. Gelip kocasının karşısına dikildi. Onun umursamadan, fosur fosur sigar içtiğini gördü, tedirginleşti. Kendisi yatınca, o burda oturacak, kimbilir neler düşleyecek, kimbilir ne hınzırca şeyler kuracaktı kafasında ha? İçi götürmedi:

'Hadi!' dedi. 'Sen de yatacaksın!'

Yarım sigarayı söndürdü Mustafa, ayağa kalktı. İstese, bağırır, çağırır, sustururdu Melahat'i. Ama o denli saçmalamıştı ki bugün, uzatmak istemedi. Omuzları düştü. Dar koridordan yatak odalarına geçerken, ışık karardı. Dışarda ışıkları söndürmüştü kadın. En ufak davranı-

şında bile ceza vermek... Bilinçaltında bu yatıyor... Öf be!... Karanlıkta düşerse kahkaha atacak belki...

'Yak ordaki ışığı. Karanlıkta nasıl yürüyorsun?'"

Şimdi *Kanlı Düğün*'de tabanca nesnesini görelim. Tabanca oyuncaktır aslında.

"Teslim ol! dedi birden çocuğun sesi.

Hüsnü, gülerek başını çevirdi çocuğa. Az önce yukarda gördüğü çocuk, Hakkı'nın yeğeni, elinde bir tabanca tutuyor. Hem de tam Hüsnü'ye çevirmiş. Çocuksu çocuksu güldü Hüsnü de. Oyuna katıldı, ellerini kaldırdı:

'Teslim oldum.'

Çocuğun bilmediği bir oyunu da oynadı kendince. Birgün böylemi teslim alacaklar? Nah alırlar! Ellerini indirdi. Yüzü hâlâ gülüyordu:

'Basbayağı korkuttun beni.'

'Ben herkesi korkuturum.'

'Tabi korkutursun. Bu tabanca sende olunca. Ver bakayım.'

Çocuk şımarık, arsız. Ellerini ardına götürüp sakladı:

'Vermecem.'

'Peki, verme.'

Gün iyiden iyiye devrilmiş, son ışınları da çekilmişti gökyüzünden. Belki de karşıki duvar karartıyı büyültüyor, akşamı erkenden indiriyordu avluya. Bu sırada bir çocuk sesi daha:

'Kıpırdama Vural! Grav! Grav!'

Bir tabanca da onun elinde. Yukarda gördüğü öteki çocuk. Bu daha güleç yüzlü. Vural kahkaha atarak döndü ona:

'Dan!'

Öteki yıkıldı yere:

'Of, vuruldum.'

Bir kıkırdaşmadır gidiyordu önünde. Ayaktaki çocuk, tabancasına baktı sonra uzun uzun. Ondan gözünü ayırmadı Hüsnü. Gerçek tabancadan bir ayrımı yoktu.

'Adın Vural mıydı senin?'

'Vural.'

'Dayın mı getirdi bunu?'

Vurulmuş gibi yapan, yerden fırladı:

'Bak, bunu da bana getirdi.'

Hüsnü, çocuğun uzattığı tabancayı aldı, baktı. Biçimine bakılırsa, bu da gerçek tabanca gibi, yeşile, ala boyalı filan.

'Senin adın ne?'

'Cemal.'

'Vural'ın ağbisi misin sen?'

'I-ıht... Abisi değilim. Benim babam Hakkı Ağabimin dayısı olur.'

Vural girdi araya:

'Koca Dayımın oğlu o.'

Hüsnü'nün soyu sopu böylesine geniş değildi, ama onların komşuları arasında kalabalık olanlar vardı. Onun için dayıları, amcaları, teyzeleri, kayınçoları, bacanakları kolay ayırırdı birbirinden. Şimdi bir şeyi daha ayırdı. Bu Cemal, yukarda anasının dizi dibinde otururken, Hakkı'nın elini öperken sokulgan değildi. Vural'ın giyiminde de göze görülen bir şey yok, ama Cemal'inki pek bir dökülüyor. Buraların yaşamını bilen Hüsnü görür bunu. Örneğin Yücel olsa ikisini de aynı kaba kor.

'Benim tabancam daha güzel, değil mi?'

'Güzel, çok güzel.'

Tetiği çekti Hüsnü. Bayağı çıt çıt ediyor. Cemal verdi diye Vural da uzattı tabancasını:

'Bak, benimki de güzel.'

Hüsnü, iki tabancayı da eline aldı.

'Benimki mi güzel, onun ki mi?'

Neden ikisine de aynı örnek almadı Hakkı? Çocukları birbirine düşürecek. Ama belli ki, boyasız olanı, kara olanı daha pahalı. Çünkü daha ağır.

'İkinizinki de güzel.'

'Ama benimki boyalı.'

'Olsun. Benimki boyasız.'

'Bakın çocuklar,' dedi Hüsnü, 'bu boyalı olanı oyuncak gibi. Bu da oyuncak, ama sahici gibi.'

(...)

Hakkı elini uzatmadı. Zorla cebine koydu Hüsnü.

'Sana da gerek para.'

'Ben başımın çaresine bakarım. Tek sen kendini kurtar da... Gördün değil mi Hakkı? Faşizm ayrım yapmıyor.'

'Kim dedi ayrım yapar diye? Ama suç her zaman suçtur. Faşizmde de, sosyalizmde de.'

'Benim suçum ne?'

'Sen daha iyi bilirsin. Söyle suçun ne?'

'Gültekin'inkinden daha hafif. O bizi kaçırdı, sakladı. Ben birilerine yemek götürmüştüm İstanbul'da. Tam eve varıyordum ki, kuşatıldığını gördüm, kaçtım ordan. Hani seninle karşılaşmadan birkaç gün önce bir ev basıldıydı İstanbul'da. Gazete'de okudun muydu?'

Hakkı, okuduğunu belli etti:

'Sen örgüttensin ama...'

'Örgüttenim. Ama silah kullanmasını bilmem. Orasına bakarsan Gültekin de örgütten oldu şimdi. Belki dayın da. Benim yüzümden...'

Hakkı duyumsuyordu. Ta yukarılarda acımasız işliyordu bir makine. Dişlileri arasına aldığını ezip yutuyordu. Hüsnü başeğmişti ezilip yutulmaya, belli. Alınyazısına karşı komayacaktı.

Sinirli sinirli, ivedi adımlarla gezindi Hakkı. İstanbul'a, Ankara'ya, bir yerlere gidip derdini anlatabilmeliydi. Yoksa ezilip yutulacaktı o da. Kendine doğru uzanan, belirsiz bir yardımsever eli düşleyebiliyordu içinden, onun gerisinde Münevver vardı.

Köpek kulaklarını dikti, hırladı. Ayırdedebildiler hırlamanın değişikliğini. Uzak kuş seslerinin, kavak hışırtılarının arasından suskun doğayı dinlediler. Çakal bir kez daha hırladı.

'Bir gelen var. Otomobil sesi değil mi, Hüsnü?'

'Otomobil sesi.'

Dimdik, kıpırtısız durdular, kulak kesildiler. Birkaç saniye geçti böyle. Yarım dakika, bir dakika, daha çok süre geçti. Ses yaklaşmamış, büyümemiş, dinmişti. Az daha beklediler.

'Ne o Hüsnü?'

Hüsnü güldü:

'Tabanca.'

'Hani silahın yoktu?'

'Cemal'in tabancası bu. Senin armağan ettiğin.'

'Ver bakayım.'

Aldı, evirip çevirdi elinde, uzattı.

'Çocuğa tabanca getirir mi senin gibi bir barışçı?'

'Vural çok istediydi, Cemal'e de getirdim.'

Çakal sessizce kalktı. Mısır tarlasına doğru uzattı başını, hırladı. Hüsnü kuşkulandı. Mısır tarlası, atlanabilir, eğreti çitlerle çevriliydi. Bağevine girdi. Hakkı da onu izledi. Evin bahçeye açılan eğreti kapısını çekti Hüsnü. Günışığı kapı aralıklarından süzülüyordu içeri. Gece, Gültekin'in açtığı kapı tam karşısındaydı. Tahtaların çatlağından dışarı baktı. Önde çamurlu bir alan. Arkada yeşille sarı arası başaklarıyla buğday tarlası.

'Dinle.'

Kulak verdiler. Çakal huysuz huysuz gezindi, kuyruğunu yere vurdu.

'Otomobil sesi, duydun mu?'

'Gültekin mi acaba?'

'Dinle. Bir tek otomobilin sesi değil bu.'

'Geldiler.' dedi Hakkı.

Hüsnü'nün dost yüzü, arkadaş sesi yitip gitmişti. Gerildi, avurtları çöktü.

'Gelenler polisse teslim olacağız, Hüsnü.'

'Ben teslim olmam. Sen de kaçmaya bak. Belki o zaman kurtarırsın kendini. Hadi, buraları biliyorsun, kaç git! Ben oyalarım gelenleri. Hakkı, gerçekten istiyorum senin kurtulmanı. Git, çık, teslim ol istersen. Ama beni dinlersen...'

'Eee?'

'Ellerine düşme. Tasarın fena değil. Git İstanbul'a, ihbar et! Zaten hepimiz döküldük.'

'Gerçek mi söylüyorsun?'

'Gerçek söylüyorum.'

'İnsanın yaşarken edindiği tüm değerler, bomboşmuş demek ölümün eşiğinde.'

'Bilmiyorum. Ama benim için şimdi her şey boş. Yücel de öldürüldü.'

Yaklaşan otomobil seslerini işitmedi Hakkı:

'Hangi Yücel?'

'Geliyorlar.'

'Hangi Yücel!? O arkadaşın mı?'

'Evet, o. Geçen hafta radyoda dinledik ya! Aralarında Yücel de vardı.'

'İnanmam.'

'İnanma!' Yüreğini gösterdi Hüsnü. 'Devrimcilik burda yatar. kimin ne olduğu bilinmez. Sesler yaklaştı, Hakkı. Çık şu kapıdan!'

Hakkı kapıya yürüdü.

'Dur!' dedi Hüsnü.

'Birileri var tarlada, görmedin mi?'

Gözlerini aralığa uydurdular. Başakların gerisinde, tarlanın eğiminde gövdeleri görünmeyen, birbirinden ayrı üç kafa gördüler.

'Arkadan kaç! Mısır tarlasından!'

Uzaktan bir ses yankılandı:

'Hüsnü Kaşlı! Hakkı Şepitoğlu! Sarıldınız! Çıkın dışarı!'

Hüsnü, kapının aralığına uydurdu ağzını, bağırdı:

'Ben Hüsnü Kaşlı! Yalnızım!' Fısıldadı. 'Kaç Hakkı, çık dışarı!' Yine bağırdı. 'Teslim olacağım!'

'Çık dışarı!'

'Çıkacağım! Teslim olacağım.' Hakkıya döndü, fısıldadı yine. 'Git, durma!'

Hakkı öteki kapıyı açtı, fırladı dışarı. Ters yönden gelen sesler duydu Hüsnü.

'Kaçıyor! Kaçıyor!'

'Kaçarsa vurun!' dedi bir ses.

Kurşunlar arka arkaya vızıldarken kapıyı açtı Hüsnü, bir kez ardına baktı. Hakkı yere kapaklanmıştı; düşmüş olacak. Kalkıp kaçmalı, dedi içinden, ileri atıldı, ekinlere doğru. Elindeki tabancayı kaldırdı:

'Yaşasın devrim!'

Ne bağırması duyuldu vınlayan kurşunların arasında, ne de peşinden dışarı fırlayan Çakal'ın inlemesi... köpek acı acı cıyakladı, havladı, Hüsnü'nün gerisine düştü, can korkusuyla havalanarak. İkisi de boylu boyunca yatıyordu yerde.

Kavak ağaçlarının tepelerinde, uzak kuşların sesleri çoğaldı.

Kurşun vınlamaları dalga dalga yayıldı ovaya. Sonra bir ölü sessizliğine gömüldü doğa.

Cılız ekinler kıpırdadı. Sivil, resmi polisler kulübeye doğru yaklaştılar. Komser Rıdvan ivedi adımlarla geldi Hüsnü'nün başucuna. Eğildi, elindeki tabancayı çekti, aldı. Çömeldi. Tarttı tabancayı elinde. Kulağı dibindeki ayak seslerine aldırmadan düşündü. Uzman yaklaşmıştı yanına. Uzanıp aldı tabancayı Rıdvan'dan. Bakıştılar.

'Çok vuruşmada bulundum. Hepsinin içyüzünü bilirim. Üzme kendini Komser. Böyle bir tabancaya ilk raslıyorum, inan...'

'Evet, Sayın Şefim.'"

Şimdi *nesnelerin birliğ*inin önemine bir kez daha değinmek zorunlu. 72. sayfada oyuncak tabancayla oynayan çocuklar görülür. 464. sayfada romanın sonunda çocuklardan birinin oyuncak tabancası Hüsnü'dedir. *Nesnelerin birliği* budur.

Kemal Bekir oyuncak tabancaları gösterdikten sonra, bu nesneye bir kez daha dönmeseydi *Kanlı Düğün*'ün estetik değeri yitime uğrardı. Bu durumda çocukların tabancayla oynamaları doldurma, romanın sayfasını çoğaltma sayılırdı...

Otobüs

Salim Şengil, Kente Gelen Otobüs (16) adlı öyküsünde bir kenti anlatır. Sabahları deve çanlarının sesleriyle uyanır halk. Yaz mevsimi sıcak geçer. Güz mevsiminde çok yağmur yağar.

"Bizim küçük kentimiz işte böyle bir yerdi. Günün birinde bu ölçülü, düzenli yaşayışını o zamana dek duymadığımız, bilmediğimiz bir ses dalgalandırdı, en kuytu, uzak köşelere kadar ulaşarak yankılar yaptı. Bu duyulan ses, belediyenin halka öncülük etmek üzere getirdiği otobüsün korna sesiydi. Evet, bir öküz böğürmesine benzeyen bu korna sesi, sokakları döven deve katarlarının çan seslerine karıştı.

İki gün önce, kentimizin önde gelen kişilerinin katıldığı, bir o kadar da çocuğun biriktiği belediye önünde oldukça kalabalık, görkem-

li bir tören yapılmıştı. Yeni alınan otobüs mersin, defne yapraklarıyla süslenmiş, renkli krepon kağıtları her yanından sarkıtılarak donatılmıştı. Belediye Başkanı gururla kucak kucağa, otobüsün ön kapı basamağına çıkarak:

'Eyy, sevgili hemşerilerim...' diye başlayan bir nutukla, halkın uygarlığa, yeniliğe, devrimlere, Atatürkçülüğe olan inancını, sevgisini belirtmiş, bir otobüs getirme ve öncülük etme yolunda belediye üyelerinin aldığı bu olumlu kararı övgüyle karşıladığını belirterek konuşmasına son vermişti. Sonra, direksiyon ile radyatörün arasında uzanan kırmızı, beyaz kurdeleyi keserek kentimize hayırlı uğurlu olmasını dilemiş, konukları yukarıda, belediye salonunda hazırlanan büfeye çağırmıştı. Yenilip içildikten, konuklar ağırlandıktan sonra otobüsle kentin sokaklarında gezilerek şarkılar söylendi; Başkan, üzerine oturulan koltukların portatif olduğunu, bunlar kalkınca en besili on beş yirmi tüylü devenin yükünü bir seferde taşıyacağını ve develer yükü yıkma yerine varıp gelinceye dek otobüsün aynı yere en azından on sefer yapabileceğini dilinin döndüğünce anlatmaya çalışmıştı.

Otobüs kentin sokaklarının köşelerini hızla dönerken içeride oturan ya da ayakta duran, balık istifi konuklar bir yandan öbür yana devriliyor, o sıra şarkı kopar gibi olurken, bunun yerini gözleri yaşartan coşkulu bir gülüş alıyordu. Korna durmadan ötüyor, bilinmeyen bir nedenden ötürü otobüsün içinde katıla katıla gülüşülüyordu. Araba yolun bozuk yerlerinde sıçradıkça, bir iki baş karasörün tavanına vuruyor, bu hal otobüsteki konukların bellerini biraz daha büküyordu. Böylece birbirine karışan şarkı, gülüş, korna sesi, motorun homurdanışı ile başka bir hava ortaya getiriyordu. Sokaklarda avare dolaşan tavuklar, horozlar, ördekler, boyunlarını öne doğru uzatarak, kanat ve ayaklarının gücüyle kendilerini soluksuz kenara atıyorlardı. Dükkanların önüne çıkan tüccar-esnaf, bir kahraman geçiyormuş gibi ayakta, alkışlarla otobüsü selamlarken dışarıya sallanan eller, mendiller bu saltanatlı geçite karşılık veriyordu. Arabanın arkasından kalkan ince bir toz bulutunun arasında koşan çocuklardan kimi arka kapıya, kimi de çamurluğun bir yerine tutunuyor, yoruldukça başka mahallelerden eklenen çocuklarla yerlerini değiştirerek, belediye önünde çağrılı başka bir grup bininceye kadar bu koşmaca sürüp gidiyordu.

Bu olağanüstü günün iki ünlü kişisi vardı: Biri Belediye Başkanı, öbürü ise şoför Benli Ali... Otobüs için yapılan törende çektiği nutuktan sonra başkan ikinci sıraya geçerek, Benli Ali ile yer değiştirmişti."

Kente gelen otobüs, yaşamı değiştirir. Anneler, çocukları ezilecek diye korkarlar. Gelinler otobüsle gezdirilir.

Kumrular otobüsün gürültüsünden rahatsız olur.

Otobüs, sabahları çalışmaz. Temizlik işçileri, zabıta memurları, en sonunda Başkan otobüsü iterler.

Bir gün otobüs yüksek bir kaldırıma çarpar. Kaza şöyle olur. Yüklü deve katarına rastlar sürücü Benli Ali, bir yandan kornaya basar, bir yandan hızlanır. İri bir deve, yanından geçen otobüse bir tekme atar.

Kent bir süre eski durumuna döner.

Nesnelerin birliği şu düzendedir.

Otobüs - Anneler - Çocuklar - Gelinler - Kumrular - Devenin tekmesi.

Misket

Kemal Ateş, Erdal (17) adlı öyküsünde gecekondu mahallesini anlatır. Sokak, üç dört yaşlarında çocuklarla doludur. Hepsi pistir. Büyük çocuklar misket oynar.

"Erdal, tek başına sırtını Arabacı Veli'nin duvarına dayamış, misket oynayan arkadaşlarını gözlüyordu. İmrenerek bakıyordu onlara. Ne misketi vardı, ne de misket alacak parası. Çocukların ellerinde sarı, yeşil, kırmızı, mavi; renk renk misketler, diziyorlar, açılıyorlar, bir zaman boşlukta tuttukları elleriyle nişan alıyorlar, şık şık diye birbirine çarpıyordu misketler. Üçgen biçiminde çizilmiş alanın içinde bir sürü misket. Sırayla vurup dışarı çıkarıyorlardı. Şık, eden cam sesi, bir de misketlerin o güzelim renkleri çekiyordu en çok Erdal'ı. Büyülenmiş gibi bakıyordu.

Arada bir büyük dayısı gelirdi mahalleye. Kolunda Nilgün yenge olurdu. Nilgün yenge öğretmendi. Koca koca çocukları okutuyordu. Yaşar abi gibi çocukları. Geldiklerinde ilk işleri, derslerini sormak olurdu, ödevlerini yapıp yapmadığını öğrenirlerdi. Dayının elini öper, para alırdı. Son gelişlerinde bir lira vermişti gene. Hepsini miskete verip üttürdüğü için, anası kızmıştı.

Misketlerden biri önüne fırladı. Vermek için eğilirken, misketin sahibi oğlan ondan önce kaptı:

'Dur lan,' diye bağırdı oğlan; 'kapacaksın değil mi? Eşşoğlu eşek!'

'Sensin eşşoğlu eşek! Kapan kim senin misketini?'

Çocuk onu dinlemeden oyununa gitti.

Yine sırtını duvara dayadı. Çeşmeden yana baktı, gelen yoktu. Ama hep geleceklerini düşünüyordu dayıyla Nilgün yengenin. İç geçirdi. Onları en çok etkilediğini sezdiği acındırıcı tavrını takındı. Gözleri kelebekleniyor, burnunu çekiyordu. Gücüne gitmişti çocuğun sövmesi. Bir daha gelirse misketi önüne, kavga çıkaracaktı, kimmiş eşşoğlu eşek, gösterecekti ona. Burnunu çekti üst üste yine. Babası da öyle çekerdi burnunu. Öyle bir tiki vardı. Kupkuru da olsa, ikide bir burnunu çekiyordu baba. Almanya'ya gitmeden önce, babasına öykündürürdü ana. Anneannenin, dayıların da hoşuna giderdi babanın burun çekişine öykünmesi; öylesine benzetirdi ki, çok hoşlarına giderdi. Baba, Almanya'dayken; ilk yıllar da yaptırırlardı bunu. Sonraları ana, 'Baban nasıl çekiyor burnunu?' diye sormaz oldu. Ona öykünmesini istemiyorlardı artık. Evde, 'Deli Ali!' diye sözü ediliyordu babanın. Kötü adamdı o, kötü olmasaydı anasını terk eder miydi? Bu yüzden, onun gibi burnunu çekmesi artık kimseyi güldürmüyordu.

Dayıyı bir görse çeşmenin orda, hemen koşacak, elini öpecekti. Para vermeyi unutursa, gözlerinin içine bakacaktı acındırarak. Sonra gene para vermek gelmezse usuna, burnunu çekecekti babası gibi; o zaman içi burkularak anımsayacaktı babasızlığını dayı. Çıkarıp bir lira verecekti. Gerçekten almış gibi, avucunda ağırlığını duydu paranın. Bir düş gibi girmişti para avucuna. Baktı, bomboştu, bir düş gibi de uçuvermişti sanki. Canı sıkıldı, umutsuzlandı. Dayı gelmeyecekti herhalde.

Bakkal Remzi, elinde eski bir bisküvi kutusuyla dışarı çıktı. Kutu kuponlarla doluydu. Yakacaktı bunları Remzi. Hafif rüzgarla birkaçı düştü kuponların, eğildi aldı hemen. Her birinin paradan farkı yoktu. Başkalarının eline geçerse, gelip istediklerini alabilirlerdi dükkandan. Veresiyeciliği daha kolaylaştırmak için gecekondu bakkallarının icat ettikleri fişlerdi bunlar. İkide bir defter açmaktansa, ay başına dek iste-

yene birkaç demet veriyor, ay başında da parasını alıyordu. Biriken kuponları, özellikle çocuklara göstermeden yakıyordu Bakkal Remzi. Misket oynayan, top oynayan, birbirleriyle şakalaşan, dövüşen çocuklara baktı. Onların dikkatini çekmemeliydi. Sırtını sokağa dönüp çöp bidonuna boşalttı. Kapkaraydı bidon, baca gibi. Çocuklara sezdirmeden litreyle gazyağı getirdi, bidona döküp ateşledi. Dükkanın önünde bekleyen müşterilere aldırmadan iyice tutuşmasını bekledi. Çocukların kendi hallerinde olduklarını görünce, ayrıldı ordan; müşterileri daha fazla bekletmemek için dükkanına girdi.

Erdal bidona doğru yürüdü. Bakkalın kupon yaktığını anlamıştı. Kuşkulandırmamak için hiç bakmamıştı o yana. Kimsenin görmediğini sanmıştı bakkal da. Ateşlerin arasından, daha önce Yaşar abiyle de Remzi'nin kuponlarını çalmışlardı. Bir yandan dükkana bakarken, bir yandan da öteki çocukları gözlüyordu. Başka çocuklar görsün istemiyordu, güvenilmezdi onlara. İçlerinden biri, 'Remzi amcaaaa!... Erdal kuponlarını alıyor!...' diye bağırabilirdi.

Korka korka sokuldu çöp bidonuna. Dükkan gittikçe kalabalıklaşıyordu. Remzi dışarı çıkmazdı bundan sonra. Boynunu bidona uzattı. Yoğun bir duman doldurdu ağzını burnunu. Ateşin sıcaklığını yüzünde duydu. Dayanamadı, çıkardı başını. Gitti, ileriden bir çöp getirdi. Ayağının altına yüksekçe bir taş koydu. Çöple karıştırdı bidonu. Duman, elini de çöpü de yutuyordu. Arada bir esen hafif rüzgar, bidonun bir yanını açıyor, yanmakta olan kuponları görüyordu. Kuponlar da misketler gibi renk renkti: Sarı, yeşil, kırmızı, mavi... En değerlileri kırmızı olanlardı: İki buçuk liralık."

Erdal, kupon almak için çöp bidonuna eğilir, kafa üstü bidona düşer. Kadınlardan biri kurtarır, Erdal'ı. Bakkal Remzi de yetişir, kuponları alır elinden, bir tokat atar. Sonunda anne gelir. Komşu Elmas'la Erdal'ı temizler. Bu arada babaya ilençler okunur.

Bütün bu olup bitenlerin sorumlusu babadır, kadınlara göre, rahatlatır bu Erdal'ı. Ama babasızlığın acısını yaşar.

Nesnelerin birliği şöyledir.

Misket oynayan çocuklar - Misketsiz Erdal - Kuponları çöp bidonunda yakan bakkal Remzi - Kuponları alırken birden düşen Erdal - Kadınların babaya ilençleri - Erdal'da rahatlama - Baba acısı.

USA Damgalı Teneke

Adnan Özyalçıner'in, *Tutsaklar* (18) adlı öyküsünde gösteren nesneye bakalım. Bu öyküde Yusuf, kızını, sevdiği Kemal'den kaçırır. Kızı Nato üssündeki çavuş Tom'un çocuklarına bakması için, Tom'a verir.

Yusuf ABD'lilerle kızı almak için köye girer.

> *"... her biri kendi kovuğuna soluk soluğa yerleşti yeniden. Fırtına bir anda gelip geçmişti.*
>
> *Cip, aynı hızla girdi köye. Köylüler, yeni yeni uyanmaya başlamışlardı. Evlerde tek tük ışıklar seçiliyordu. Çitli avlularda kanatlarını çırparak öten horozlara tepişen danaların böğürtüleri karışıyor, bazen bir eşek anırıyor, köpeklerse durmamacasına havlıyorlardı. Arada da yeni uyanmış köylülerden biri oğluna ya da karısına sesleniyordu.*
>
> *Caminin önünde bir iki yaşlı köylü toplaşmıştı. Karanlıkta sabah ezanının okunmasını bekliyorlardı. Peykeye sessizce sıralanmışlardı. Biri, kalın borudan gürül gürül akan suyun önüne çömelmiş apdest alıyordu. Cip, caminin önünden rüzgar gibi geçerken peykedekiler, hep birden, başlarını ağır ağır yola çevirip baktılar. Bu mavi boyalı cipin deniz kıyısında bulunan Nato Hava Alanı'ndaki Amerikalılara ait olduğunu hepsi bilirdi. Ara sıra buralardan geçerlerdi. Tarla içinden, otlağın ortasından da geçerlerdi. Hayvanlar ürker kadınlar kaçışırdı. Alışıktılar. Ama bu saatte hem de bunca hızlı, üstelik klakson çala çala geçtikleri pek görülmemişti. Ne olmuştu, ne vardı acaba? Onlar, bunları düşünüp taşınırken cip, çok geçmeden, köyün girişinde bulunan Yusuf Bey'in evinin önünde zınk diye durdu. Bunun üstüne yaşlılar, hep birden başlarını önlerine eğip 'Fesüphanallah!' diye söylenerek iki yana salladılar.*
>
> *Az sonra peykenin en ucunda oturan ağır ağır doğruldu. Ayağını sürüyerek yürüdü. Akar çeşmenin yalağı dibinde, asker taburu gibi, sıralı duran teneke kutulardan birini aldı. Bu USA damgalı boş bir ketçap kutusuydu. Yalaktaki bulanık suyla doldurup az ilerde, üç yanı çitle çevrili, önü açık, iki bölmeli yüznumaralardan birine yöneldi. Bölmeye girer girmez poturunu sıyırıp çömeldi. Bölmenin çiti alçak olduğundan insan oturunca, kafası çitin üstünden görünüyordu. Su dolu kutuyu yanına yerleştirirken boşunu devirdi. Bu da USA damgalı bir baş-*

ka teneke kutuydu. Küçük bir bira kutusu. Bütün köy bunlarla doluydu. Sardunyalar, küpe çiçekleri, kına çiçekleri bunlarda boy atıyor: köylüler bunlarla sularını, ayranlarını içiyor, kıçlarını yıkıyor, gelinlerle çocuklar bu kutuları kumbara olarak kullanıyordu. Evlerde peynir bile Amerikan tenekelerine basılıyordu şimdi. Ama gavurun cicili bicili tenekesinin üstünde en alasından köpek maması ya da domuz eti konservesi yazıyormuş kim bilecek. Zeytinyağı, gaz gibi sıvılar için türlü türlü içki şişeleri vardı. Gelinler süslü diyerek bu şişelere kolonya doldurtuyorlardı. Her çeyiz sandığında o şişelerden bulunurdu. Berber dükkanlarında da aynı şişeler baş köşedeydi. Gençler, Amerikalıların çöpe attıklarını giymekte yarışıyordu. Hele blucinler kapışılıyordu. Kıçına, paçaları tarazlı soluk bir tane geçiren kendini çarktan çıkma Amerikan kovboyu sanıyordu.

Bütün bunları köye getiren Yusuf Bey'di. Onları gavurların bu çöplerine, artıklarına alıştıran oydu. Bu köyü, zamanında Yusuf Bey'in dedesi kurmuştu. Saraybosna'dan Türkiye'ye göçettiklerinde buraya yerleştirmişti devlet onları. Bu toprakları vermişti. Yusuf Bey'in dedesi ta oradan beri hepsinin ağasıydı. Burda da öyle kalmıştı. Ordan en çok altını o getirmişti. Burda en çok toprağı o edindi. Onun için şimdi de bu yörenin en büyük su değirmeni Yusuf Bey'indi. Yalnız onun evi iki katlıydı. Köyde, Yusuf Bey'in Konağı denirdi. Bütün konukları o ağırlardı. Köyün değişmez muhtarıydı. Deredeki şeftali bahçelerinin çoğunluğu ona aitti. Köyün arkasındaki ormanın yarısını o kullanırdı. Şimdi Nato Havaalanı'nın olduğu yer, eskiden onların tarlalarıydı. Otlaktı. Amerikan gavuruyla ahbaplığı ordan başlardı.

Yusuf Bey, çöpleri, Amerikalılardan her yıl toptan alıyor, sonra onlara yıl boyunca birer birer satıyordu. Karamürsel'de, İznik'te, Yalova'da satılan ne kadar eski Amerikan artığı varsa hepsi Yusuf Bey'in elinden geçmişti. Şimdi de sabahın köründe, onun evine geldiklerine göre, çıkar bir işleri olmalıydı.

Poturunu çekip kalktı. Yarı beline kadar çitin dışına taştı kalkınca. Gözlerini kısarak baktı oraya. Cipin içinden Yusuf Bey'in alaca karanlıkta bir gölge olarak süzüldüğünü gördü. Demek onları getiren Yusuf Bey'di. Çıkar işi olan oydu öyleyse. Ama neydi? Sakalını parmak-

larıyla tarayarak düşünceli düşünceli çıktı bölmeden. Ayağına takılan boş teneke kutulardan ikisi de, önüsıra tekerlenip gitti."

Köyde her yerde USA damgalı tenekeler vardır. Yüz numarada, çiçek saksılarından, su, ayran içmeye, peynir basmaya kadar çok işlevlidir USA damgalı kutular... *Adnan Özyalçıner*, emperyalizmin ülkeyi kuşatmasını böyle gösterir.

Yusuf da işbirlikçidir.

Adnan Özyalçmer'in *Bozkır* (19) adlı öyküsünde *nesnelerin birliğ*ini görelim.

Adam kentin kalabalıklığından kaçmıştır. Kent, adamı boğmaktadır. Bir gün tirenle giderken bir durakta iner. Bozkırdır burası. Kimsenin önemsemediği, yaşam umudu görmediği bozkır.

Adamın indiği yer ıssız bir yerdir. Tirenler ya su almak için ya da karşıdan gelen tireni beklemek için durur. Adam burda iner tirenden. O akşam konuştuğu tirenciye göre öldü biliyorlardır adamı, en azından yitik.

Geceyi kahvede geçirir adam.

"Ertesi gün, durağın çevresinde dikili cılız ağaçların, bozkırın karasarısını sözde örtmeye çalışan iğreti yeşilliği (yapay kişilik) kızdırmıştı beni. Memur da, sabahın köründe, kuyudan çektiği suyla yeşilliği, büsbütün koyultmağa savaşıyordu, güneş çıkmadan. Bozkıra ne cılız, ne yapma bir çıkıştı bu küçücük bahçe. Dev bozkır, küçük durakla bahçeyi, dört bir yandan kuşatmıştı. Ortalık, yavaş yavaş değil de, birdenbire ışıyordu sanki. Güneş birdenbire tepeye dikiliyor, bozkır birdenbire kendini dışa vuruyordu. Bütün sıcağı, bütün karasarılığıyla. Bahçe de, durak da, eriyiveriyordu o saat. Bütün yaşamaları, kısacık akşam üstleriyle bir anlık sabahlardı. Biraz da geceler. Aydındı bozkırın geceleri. Şehrin yüzbinlerce mumluk ışıklarının, gözlerimizi kamaştırarak, karattığı ve gökyüzünü sildiği geceler değildi bunlar. Ama bu aydın gecelerin mutluluğu da kısa sürerdi bozkırda. Bozkır rüzgarıyla egemen olurdu dört bir yana. Bu güçte bir dev, durağın çevresine çöreklenmiş o iğreti, o cılız yeşilliği, kendi öz yeşertisiyle, nasıl oluyordu da ezemiyordu. Nasıl oluyordu da, bir sabah, çılgınca, sarı, mor çiçeklenmiyordu. Yoksa küçük bahçeye, gündüzleri güneşi geceleri de rüzgarıyla aman vermemeye kalkışması bozkırın, yeşerememesinin, çiçeklenememesinin, kısacası, yaşamazlığının büyük öfkesi miydi? Yenik miydi bozkır, görünüşteki devliğiyle, o cılız, iğreti yeşilliğe?

Bunu düşünür düşünmez bozkır korkuttu beni. Kalabalığın tutsaklığından ustalıklı kaçışımı, yitikliğimi düşündürdü bana. Kalabalığı hiçe sayıp, tek başına, ona karşı koymaya kalkışmam, ilk bakışta, bir kahramanlıkmış gibi görünüyordu. Yoksa yenilgi miydi bu? Bütün bu yapaylıklara karşı koyamamanın basit öfkesi miydi? Bunca boşalmış mıydım, bunca güçsüz müydüm? Görünüşümle mi aldatmaya kalkıyordum herkesi? Bunu düşününce ilk trenle şehre ulaşmayı koydum aklıma. Bozkır da, kendim de korkutuyordu, iğrendiriyordu beni.

Güneş iyice yükseldiğinde, uçsuz bozkırın sonunda, birdenbire, bir karaltı çaktı gözümde. Güneşli bozkır göğüne, kömür karasıyla çekilmiş bir çizgi gibiydi. Oraya kadar koştuğumu, yaklaştıkça, gözümde, yapraksız bir ağaç iskeletinin biçimlendiğini görüyordum. Koşarken ara sıra, tökezleniyor, bir çukura ya da bir dere yatağına düştüğüm oluyordu. Dikenli, kuru çalılar, pantolonumu, yer yer, yırtmış, sert kumlar, sivri çakıllar, dizlerimi yaralamıştı. Geçtiğim bütün çukurlarla dere yatakları kupkuruydu, bomboştu. Çalılıklar, sıcaktan çatırtıyla yanıyordu sanki. Ama o ağaç, tek başına, her şeye rağmen, inatla, bozkırın erinliklerini kurcalıyor, bozkırın rüzgarına, ara sıra kopan fırtınalara, toprağın derinliklerindeki kökleriyle, karşı koyabiliyordu. Bozkır ağacıydı bu. Bozkırın ta kendisi. Kara. Yapraksız. Uzaktan bakılınca, dalsız, yanık bir ağaç iskeleti, baykuş tüneği denebilirdi. Oysa ki, diken gibi her yanını saran küçük dalcıklarıyla, doğurgan bir ağaçtı. Dayanaklı ve sapasağlam. Çakımla denedim. Çok küçük kabuklar koparabildim ancak. Toprak da öyle. Küçük küçük, kabuk kabuk kalkıyordu. Kapanmış bir yaranın, tırnaklanarak koparılan, sert, katı kabukları gibi. Öz alttaydı, çok altta. Adamakıllı iyileşmiş, sağlam.

Ağaç bütün bozkırı, bozkırla birlikte, kendimi de, anlattı bana. Çünkü ağaç, bozkırla birlikte, arkasında, daha erimemiş karlı bir düzlüğü saklıyordu. Bozkırı, her zaman, bir kıyısından gelip geçenler, çok uzaklardaki bu karlı ovayı, göremiyorlar, bozkırın katılığına bakarak, vurdumduymazlığına, verimsizliğine, yaşamasızlığına kızıyorlar, bütün bunlardan yoksun olduğuna göre de, ölü bir toprak olarak görüyorlardı onu. Bu yüzden, aldırışsızca çiğneyip geçiyorlardı. Oyalanmak istemiyorlardı boşu boşuna. Oysa ki, üst üste yağarak, yıllardır güneşe uzak

kaldıkları için iyice yoğunlaşıp katılan karların eriyeceği, güneşin, bozkır ağacını aşarak, karlı düzlüğü de ışıtıp ısıtacağı günler yakındı. O zaman, bozkır, ayaklanacak, kuru yataklar dolarak taşacak, durakların çevresindeki cılız bahçeler, sevgi güneşinin bir dokunuşuyla, her yanından umut fışkırtan öz yeşilliğin, öz çiçeklenişin doğurgan cenneti yanında, yapma mum çiçekleri renksizliğiyle, solup gideceklerdi.

Artık şehre korkusuzca dönebilir, kalabalığa, bilenmiş bir güçle katabilirdim kendimi. Savcılığa bildirilmiş yitikliğim dolayısıyla, yöneticilerce, birtakım kağıtlarla kayıt defterlerinde ölü ya da yokolmuş sayılsam bile, bu bir şey değiştiremeyecekti."

Bozkır'da nesnelerin düzenlenişi söyledir.

Kentlerin kalabalığından boğuntu - Kaçış - Bozkırda iniş - Bozkırı yenik sanma - Korku - Ağaç - Ağacın arkasında karlı düzlük Umut - Güven - Kente dönüş.

İpekli Sütyenler

Lütfiye Aydın Konfer Gıro (20) adlı öyküsünde Zahide'yle kocası Garson Gıro'yu anlatır.

"Küçük evin tek odasıyla tam karşısındaki mutfağın pencereleri, avlunun iki yanından birbirini hoşnutsuzca süzerdi karşılıklı. Kulübe irisi bu evin en anlamlı simgesi incir ağacı ise sokak kapısından girince tam karşınıza gelirdi. Dallarının bir bölümü göğe doğru yükselir, ötekiler de yana doğru uzanarak tozlu yeşil yapraklarıyla sanki mutfak penceresinin camsız çerçevesizliğini gizlemeye çalışırdı. Mutfaktan yayılan yanık zeytinyağı kokusu incirin kocaman yaprakları arasından geçer, avludaki ıtırlara, reyhanlara, karagözlere hiç dokunmadan bütün sokağa yayılırdı.

Körolası parasızlık yüzünden sadeyağın tadını çoktan unutan Çilekeş Zahide Teyze yine de haline şükürler ederek, yemeklerini Halfetli bir toprak ağasının her yıl üstü develi gazyağı tenekeleriyle gönderdiği, ev yapımı, bol asitli bu zeytinyağı ile pişirirdi. Kimi zaman alçakgönüllü sofrasına annemle ikimizi de davet ederdi ya, annem 'kıyamam' diye bu muhtaç komşunun pişirdiklerine elini bile sürmezdi. Buna karşın bizim yemeklerden her gün en az bir tabağını mutlaka Zahide Teyze'ye ulaştırırdık. Çoğunlukla ben götürürdüm. Anneme göre

Giro gibi hayırsızın kahrını gık demeden çeken bu kadıncağıza yardımcı olmak cennetin anahtarını cebinde taşımak gibi bir şeydi.

Arada yalnızca ince bir duvar olan evlerimiz hiç benzemezdi birbirine. Bizim plaka döşeli, dümdüz, çiçeksiz avlumuz çok sıkıcıydı. Buna karşın, annemin her gün pırıl pırıl temizlediği, sabun kokulu, seçkin eşyalı evimizde hiç olmayan bir büyü vardı komşu evde, bir garip şirinlik. O ağır yoksulluk kokusuna, ucuz gelişigüzel bezeklere karşın gizemli, çekici bir hava... Özellikle de eşikten girince tam karşıdaki ahşap taçlı ayna.

Elden düşme konsolun üstündeki bu ayna karamela kağıtlarından süsler, eski kartpostallar, masalsı bir gözü andıran tavus teleği ve kenarları kıvrılmış fotoğraflarla iç taraftan ikinci kez çerçevelenmiş gibiydi. Bunca kalabalıktan ürkmüşçesine büzülüp ortada küçücük kalan aynanın alt köşesini de 'yüzülesi yüzleriyle' Giro'nun iki sevgilisi süslüyordu. Sağda, on üç aylık asker küçük kardeşi Davut'un Erzurum'dan gönderdiği yan bakışlı fotoğraf, solda ise şarkıcı Sabahat'ın, hem de duvardaki Kabe desenli seccadenin hemen yanı başına düşen açık saçık fotoğrafı.

Komşumuzun, Sabahat'tan nefret etmesi için yalnızca bu edepsizce poz bile yeterliydi, ama ne yazık ki iş bununla kalmıyordu. Giro, ayrıca her hafta sonu pavyon şarkıcısının bavul dolusu kirli çamaşırını eve getiriyor, hepsini dikkatle yıkamasını emrediyordu.

Avlunun bir kıyısında yanık üç ocak taşıyla üstü deve kabartmalı Camel marka teneke su dolu olarak hep dururdu zaten. Toprak avlunun ortasında, kıllı bacakları üstünde tüneyip iri kemikli elleriyle arada terini sile sile leğenler dolusu çamaşırları yıkayıp paklamaya alışkındı Zahide Teyze. Çünkü semtimizde yenilerde açılan, müteahhitlerin belli ki çamaşırhanesini henüz tamamlamadığı İmam-Hatip'in parasız yatılı öğrencileri de kirlilerini Zahide Teyze'ye getirirdi. Üç-beş kuruş hatırına -çokluk da sevabına- o yeniyetmelerin donlarını gömleklerini çoraplarını gıcır gıcır yıkar, kurutup katladıktan sonra kapıdan, 'Güle güle kirletin evladım', dilekleriyle verirdi. Gelgelelim Giro'nun getirdiği mostralıklara ne ad vereceğini bilemiyordu Zahide Teyze. Hiçbiri bildiğimiz çamaşırlara benzemiyordu çünkü. İpek ya da jarse-

den dantelli, el kadar, genellikle kırmızı ve siyah, kimi zaman da pembe, turuncu yüz kızartıcı bu donları, sutyenleri çitilerken öfkeden kudursa da sesini çıkaramıyordu. Hepsine sinmiş o ağır 'kötü kadın' kokusu dinibütün Zahide Teyze'nin inançlarına hakaret bile sayılabilirdi, ama ne yazık ki elden bir şey gelmiyordu. Kocanın her sözü emirdi, emir ise demiri bile keserdi. Böyle olunca da öcünü bizzat Sabahat'i hırpalarcasına çamaşırları yumruklayıp ezerek alıyordu. Belki yorgunluktan belki de utançtan kan tere batarken, çoğunlukla yaptığı gibi hükümete kızıyordu yine, bu tip zararlı kadınları sokak köpekleri gibi bir çimdik zehirle öldürmedikleri için. Hiç arlanmadan yüzkarası bu pahalı paçavraları giyen bütün kadınlara, onlara itibar eden adamlara -en çok da kocasına elbet- verip veriştiriyordu. Aklında tek düşünce vardı: Bunları giyen karı, Koçyiğit kocasını asla boş bırakmazdı. Belli ki adamcağızını çoktan baştan çıkarmıştı."

Garson Gıro bir gün vurulur. Çeşitli söylentiler çıkar. İşin aslı sonra anlaşılır. Gıro, hem garsonluk, hem Sabahat'a korumalık yapıyormuş. Ablasını öldürmek isteyenin önüne geçince Gıro vurulmuş.

Garson Gıro'da *nesnelerin birliği* şöyle.

Yoksulluk - Zahide çamaşır yıkar - İpekli sutyenleri yıkamak istemez - Garson Gıro - Sabahat - Garson Gıro'nun öldürülmesi.

Su Böreği

Öner Yağcı'nın *Kir* (21) adlı romanının temel itici nesnesi Birinci Paylaşım Savaşı'dır. *Öner Yağcı*, bu nesnenin, toplumu, insanları nasıl etkilediğini aşama aşama gösterir.

Şimdi göreceğimiz bölüm Rusya'da geçer. Mümtaz'la Halil Ruslara yaralı olarak tutsak düşmüşlerdir. Sayrıevinde iyileşirler. Bahçede dolaşmalarına izin vardır. Serdarlara gitmek isterler. Albay Mümtaz'la Halil muhafızlara rüşvet vererek çıkar. Muhafızlar meyhaneye giderler. Serdar, Mümtaz'la Halil'i yemek için evine götürür.

"Yemekte suböreğinin yanında yoğurtlu çorba, fırında kızartılmış at eti, etli pirinç pilavı, lahana salatası, meyve ve üzüm karışımı hoşafla petek bal da vardı. Böyle bir ziyafeti aylardır görmemişlerdi. Karınları mükemmel doymuştu. Mümtaz Bey, 'Hanımların eline sağlık, hepsi de, börek de gerçekten mükemmel olmuş...' dedikten sonra Ha-

lil, 'Petek balı çok güzelmiş, nereden temin ediyorsunuz Serdar Bey?' diye sordu.

'Bahçede arı kovanlarımız var. Yiyeceklerimizi mümkün olduğunca kendimiz üretmeye çalışırız. Arılarla babam ilgileniyor. Bal, babamın emeği.'

'Emekliye ayrılınca mı başladınız arı işine Arif Bey?'

'Kovanları babam kurdu, çocukluğumdan beri bahçede vardı, evimizin ihtiyacını karşılıyorlar.'

Firdevs Hanım'ın yaptığı kahveyi de içen Mümtaz Bey tedirgindi: 'Biz izninizi isteyelim. Geç kalmadan gidersek bir dahakine yüzümüz olur. Doktor yeğeninizi ve Binbaşı Kasım'ı bu işler için yormayalım.'

'Şeref verdiniz. Kapımız size her zaman açıktır. Fırsat buldukça gelmeye çalışın.'

Yemek sırasında sohbet uzamış, vaktin nasıl geçtiğinin farkında olamamışlardı. Evden ayrılırken verilen süreyi bir saat geciktirmişlerdi. Mümtaz Bey endişeliydi. Serdar'ın oğlunun yoldan çevirdiği yaylı arabaya binip muhafızları bıraktıkları meyhaneye gittiler. Onların neşeleri yerindeydi. Geciktikleri muhafızların akıllarına bile gelmemişti ve yeni bir şişe votka söyleyip onlara da ikram etmek istediler. Teşekkür edip şişedeki votkayı bitirmelerini beklerken hesabı istediler. Yedikleri, içtikleri 2 ruble 40 kapik tutmuştu. Hesabı ödeyip dışarı çıktılar. İstedikleri zaman camiye gidebileceklerini de söylediler. Hastaneye geldiklerinde kapıda bekleyen biri yanlarına yaklaşarak Doktor Ahmet olduğunu söyledi. Tokalaştılar. 'Bir sorun yok.' anlamında bakışıp içeri geçtiler. Koğuşa girdiklerinde, arkadaşları merak içinde onları bekliyordu. Serdar'ın hanımı arkadaşları için bir tepsi suböreğini bohçalayıp vermişti. Yiyecekleri çıkarıp olanları anlattıktan sonra Halil, 'Kendimi bir ara evde sandım' dedi. 'Anam da böyle peynir, maydanoz katardı suböreğinin içine. Ne yapıyordur acaba şimdi?'

Mümtaz Bey, Halil'in sorusunu duymazlığa gelip yatağına uzandı. Aydın Yarbay konuyu değiştirmek istedi: 'Liderlerin yanlış bir kararı kendileriyle birlikte başında bulundukları toplumu da felakete sü-

rüklüyor. Enver Paşa acele etmeseydi ordumuz perişan olmayacak, bizler de burada farklı konumlarda bulunacaktık.'

Halil ne zaman evinden, ailesinden söz etse Mümtaz Bey kahroluyordu. Ailenin başına gelen felakete ve İbrahim Emmi'yi bir daha göremeyeceğine üzülüyor, yaşanan felaketi Halil'e söyleyememenin sıkıntısı da içini kemiriyordu. Memleketten Erzurum'a gelmeden önce öğrendiklerini düşünüyordu...

'Hatice tüm yakınlarını kaybetmişti. Mal, mülk, evdeki eşyalar, yiyecek ne varsa talan edilmişti. İki çocukla, bir dilim ekmeğe muhtaç kalmıştı. İsyan etmemesi olanaksızdı. Boğazlarından bir lokma haram girmemişti. Ellerindeki bir dilim ekmeği herkesle paylaşabilen bu insanlar bu felaketi hak edecek ne yapmışlardı? Doğruluktan, haktan bir milim şaşmamış, kimseye bir kötülüğü olmayan, karıncayı bile incitmeyen bu insanların suçu neydi ki bu ceza reva görülmüştü onlara? O kadar canları gitmişti, tapuları komşuluk hatırına ellerinden alınmış, işlikleri, depoları kundaklanmış, bunlar yetmiyormuş gibi Hatice'nin kimsesiz kalıp yatağa düştüğünü gören önceden selam vermeyenler fırsat bilip evde ne varsa yağmalayıp götürmüşlerdi. Hatice konu komşunun arada bir getirebildiği yemek artıklarıyla yaşamaya çalışıyordu. Eve girip çıkanları takip edemiyor, hayra mı, şerre mi geldiklerini bilemiyordu. Dış kapı her zaman açık kalırdı. Kimileri bahçedeki kuyudan su alıyor, kimileri hal hatır sormaya geliyor, kimileri de yemek getiriyordu. Kimileri de boş kaplarla geliyor su götürüyormuş gibi kaplarını, kazanlarını kendilerininmiş gibi götürüyordu. Çuvallar, pekmez, şarap küpleri birkaç hafta içinde buharlaşıp yok olmuştu. Yataklar, yorganlar, kilimler, giyecekleri, Halil'in kitapları bile götürülmüştü. Hatice ve çocukların üzerindekilerle yattığı yatak, göz önündeki bir iki kilim, minder ve ocaktaki çorba kazanıyla birkaç kap kacak kalmıştı evde...

Belediye Reisi Mehmet Efendi sağken evde pişenden Hatice'ye de göndermişlerdi. O hastane inşaatının sıkıntısına fazla dayanamamıştı. Onun ölümünden sonra ödenmeyen banka kredilerine karşı kefillerin ipotek edilen mallarına el konulmuştu. Seferberlik eli iş tutan, tarla sürüp ekin biçen işe yarayanları silahaltına almış, geride yaşlı, sakat,

hasta, kadın ve çocuklarla bir yolunu bulup sefer emrine katılmayan düzenbazlar kalmıştı. Elde tarla sürüp harmanı dövecek hayvan kalmamıştı. Hayvanlar ya devlete verilmiş ya hastalanıp kesilmiş ya da çeteler el koymuştu. Yokluk ve açlık bütün evleri sarmış, herkes canının derdine düşmüştü ve bir lokma aş ekmek peşindeydi. Hamdi Usta, Hamza'yı işliğe çırak almıştı. Hamza gelirken bir şeyler getirirse boğazlarına bir lokma giriyor, çoğu gece ocakta ısıttıkları suyu kaşıklayıp yatıyorlardı.'

Memleketinde olanları Halil'e söylemesi bir çare mi olacaktı? Üzülecek, elinden bir şey gelmeyince kendi kendini yiyip bitirecekti. En iyisi dönene kadar kendisine bir şey söylememekti. Döndüğünde üzülse de, hiç değil yanlarında olurdu. Yaralarını kısa zamanda sarardı. Savaş ne zaman sona erer, sonu ne olur, o zamana sağ kalıp dönebilirler mi onu da kimse bilmezdi. İnsanoğlu yeryüzünde eşi benzeri görülmemiş bir boğazlaşmaya girmişti."

Kir'de bu bölümde *nesnelerin birliği.*

Muhafızlara rüşvet - Serdarların evine gidiş - Yemekte su böreği - Albay Münir taz'ın bilincinden Halil'in evindeki durum öğrenilir.

Üzüm

Benim öyküm *Yıldız Taşıyan Adam*'da (22) *nesnelerin birliği* şöyledir.

"Yaz mevsiminin son günleri... Bir tatil kenti... Sabahın erken saatleri... Bir kadın. Otuzbeş yaşlarında. Kumral. Deniz kıyısında sete oturmuş. Ayaklarını denize sarkıtmış. Elinde bir salkım üzüm. Üzüm yiyor. Çok yavaş... Salkımdan bir üzüm koparıyor. Yavaşça ağzına atıyor. Yavaş yavaş çiğniyor.

Bir adam. Kırk yaşlarında. Şakaklarına kır düşmüş. Esmer. Uzun boylu. Elleri cebinde. Setin öte ucunda yürüyor. Yavaşça... Kadına doğru...

Her şey yavaş... Kadının üzüm yiyişi... Adamın yürüyüşü... Denizin dalgaları... Güneşin yükselişi...

Adam, uzaktan gördü kadını. 'Deniz kıyısında yalnız bir kadın' dedi. Kadın, adamı on adım kala hissetti. Ağzına bir tane üzüm attı. Çiğnemedi. Bekledi. Adamın geçip gitmesini bekledi. Adam, kadının

hizasına geldi. Yavaşça geçti. Kadın, ağzındaki üzümü çiğnemeye başladı. Adam, beş adım sonra döndü. Kadının yanına geldi.

-Özür dilerim, dedi, üzüm yiyorsunuz.

Kadın için hayat birden değişti. Deniz sert bir rüzgarla alabora oldu. Güneş, aşağı yukarı oynamaya başladı. Adam, kadının yüzünü buruşturduğunu gördü. Kadının rahatını bozduğu için kendine kızdı. Yine de konuştu. Kararlı bir sesle,

-Birkaç tane verebilir misiniz... Lütfen...

Kadın,

-Biraz sonra manavlar açılır, gidin ordan alın, dedi. Adam özür diledi. Geldiği gibi yavaşça gitti.

Her şey eskisi gibi oldu. Hayat yavaş akan kanala girdi... Tatil kenti uyanınca kadın kalktı. Kentin içinde kayboldu... Akşamüstü, adamı, manavdan üzüm alırken gördü. Gülümsedi. Adam yalnızdı. O gece, kadın, arkadaşlarıyla, çay bahçesinin önünden geçiyordu. Birden adamla gözgöze geldi. Adam, bir masada tek başına... Çekirdek yiyor. Yalnız... Bu, kadının tuhafına gitti.

O gece ileri bir saatte, değişik zamanlarda birbirlerini düşündüler. Kadın, evinin balkonunda oturmuş cigara içiyordu. Yoldan geçen birini adama benzetti. Adamı düşündü. Fazla değil. Belki otuz saniye. Sonra gökyüzüne baktı. Yıldızlara... 'Orada, en uzak yıldızlardan birinde yaşasaydım... İnsanlardan uzakta... mutlu olurdum... Hayır, ne insanı... insan yok... Hepsi hayvan bunların... Hayvanlardan uzakta... bir yıldızda...' diye düşündü. Hissetti. Bu düşünceyle bile mutlu olduğunu hissetti. Hüzünlü bir duyguyla ürperdi. Yaşaran gözlerini mendiliyle sildi.

Adam oteldeki odasında kitap okuyordu. Radyo açıktı. Birden bir şarkı, 'Saçların hayatımın neşesiyle örtülü...' Kitabı bıraktı. Şarkı boyunca kadını düşündü. 'Deniz kıyısında üzüm yiyen kadın' dedi... Düşündü... Çok şeyler... Canı sıkkındı. Onbeşinci yüzyılı düşündü... Sağlam yapılı bir kısrak... Keskin bir kılıç... Adam, kötülerin amansız düşmanı. At sırtında oradan oraya koşuyor... Kocaman bir ordunun önünde... Ama yirminci yüzyılda. Hiçbir şey yapamıyor... Yumruklarını sıktı öfkeyle. Çekip gitmeyi düşündü. Uzaklara... 'Keşke birçok şeyi bilmeseydim' dedi, 'mutluluk bilmemektir.'

Ertesi gün... Sabahın erken saatleri... Kadın yine deniz kıyısında. Sette oturmuş. Ayaklarını sarkıtmış, üzüm yiyor. Bu kez gördü adamı. Adam, elleri cebinde yürüyor. Yavaş adımlarla... Nice sonra kadının yanına geldi. Geçti. Birkaç adım sonra durdu. Geri döndü.

-Özür dilerim, dedi.

Kadın

-Evet, üzüm yiyorum. Sizde birkaç tane istiyorsunuz. Canınız çekti.

Adam, bir saniyede şarkıyı düşündü. 'Saçların hayatımın neşesiyle örtülü.' Kadının saçlarına baktı. Kumral. Pırıl pırıl.

-Evet, dedi.

Adam, birkaç adım uzakta duruyordu. Elleri cebinde. Çizgili, köşeli bir yüz. Baskıcı gözler. Kadın, şöyle bir süzdü adamı.

'Züppe' dedi içinden. 'Züppe, baskıcı gözlerle beni etkilediğini sanıyorsun değil mi...' Şöyle bir sahne düşündü. 'Kalktı yerinden. Adamın yanına geldi. Birden... ama çok hızlı... birer tokat... bir tokat daha... Züppe, defol. Canı üzüm çekmişmiş.'

-Çok mu seviyorsunuz üzümü? diye sordu.

Adam, 'Seviyorum, çok seviyorum' diyecekti. İşte o zaman.

-Demek çok seviyorsunuz üzümü.

-Evet çok severim.

-Sen bir düzenbazsın.

-Rica ederim hanımefendi.

-Senin üzüm filan istediğin yok.

-Ama efendim.

-Sen beni bile istemiyorsun. Senin tek amacın bir kadın. Kim olursa olsun bir kadın.

-Yanılıyorsunuz.

-Defol züppe, defol... Daha duruyor... Al sana... al...

Bunların hiçbiri olmadı. Çünkü adam, kadına yanıt vermedi. Yalnızca baktı. Sonra döndü. Yavaşça yürüdü.

Birinci adım.

Adam, 'Ona çok benziyor.'

Kadın, 'Tuhaf bir adam, hiç konuşmadı.'

İkinci adım.

Adam, 'Kadın haklı. Beni pis bir zampara sandı.'

Kadın, 'Pek de zavallı. Belki yalnızca konuşmak istiyordu.'

Üçüncü adım.

Adam, 'Şu yaşa geldin, bir kadınla nasıl konuşulur öğrenemedin.'

Kadın, 'İşte gidiyor... Kötü niyetli olsa...'

Dördüncü adım.

Adam, 'Yarın buraya gelme. Yürüyüş için başka yer bul.'

Kadın, 'Dışı sert içi yumuşak olabilir. Kavun gibi...' Beşinci adım. Kadın seslendi,

-Lütfen, gelin...

Adam döndü. Yavaşça kadının yanına geldi.

-Oturun, dedi kadın.

Adam, kadının yanına oturdu. Kadın, bir salkım üzüm kopardı, adama verdi. Hayat yavaşça akıyordu. Bir süre sessizce oturdular. Nice sonra kadın,

-Hadi konuşun. Gözüme girmek için hünerlerinizi gösterin.

-Gösterebilecek bir hünerim yok.

Yine sustular. Yine kadın konuştu.

-Siz de pek zavallı birine benziyorsunuz.

-Üzüm güzelmiş.

-Ne iş yaparsınız?

-Pek severim üzümü.

-Kendinizle konuşacaksanız kalkın gidin.

-Efendim.

-Ne iş yapıyorsunuz? İşinizi merak ettiğimi sanmayın, konuşalım diye soruyorum.

Adam, kadına baktı. Sonra başını çevirdi. Denize baktı. Uzaklara...

-Benim işim... Tabii herkesin bir işi olmalı... Benim işim... bilgi satmak.

-Kime?

-Bilgi isteyene.

-Çok bilgilisiniz anlaşılan. Peki, söyleyin bakalım, iki kere iki kaç eder.

Adam yanıt vermedi.

-Çok mu zor, dedi kadın.

-Çok zor... İnsanlar doğru bilgi istemiyorlar artık... Peki, siz ne iş yaparsınız?

-Ben keyif satarım.

-Nasıl?

-Şimdi olduğu gibi... Bakın, sizi keyiflendiriyorum.

Adam, ilk kez gülümsedi. Kadın fark etti. İtici yüzü, gülümseyince biraz bakılır oluyor.

-İyi ama, dedi adam, sizde olmayan bir şeyi nasıl satıyorsunuz?

-Keyfim yerinde değil mi size göre... Keyfi yerinde bir kadın, sabahın köründe burada oturmaz değil mi.

-Yo, bunu demek istemedim. Oturur. Ama sizin keyfiniz yerinde değil.

Kadın, adama baktı. Gözlerine... Adamın gözleri kapkaraydı... Kara... Kadına bakıyordu. Kadının koyu kahve gözlerine...

-Gördünüz mü, dedi adam, nasıl bildim keyifsiz olduğunuzu.

-Ben de size bilgi satayım. Üzümü, çekirdeği... bir de kestaneyi seviyorsunuz... Bir de... avdan nefret ediyorsunuz... Bildim değil mi?

Gülümsediler. 'Ah' dedi kadın, 'yüzü biraz yumuşak olsaydı. Adam 'Evet', dedi, 'Bu o kadın... Tesadüf dediğin bu kadar olur.'

-Çekirdek yediğimi dün gece gördünüz, dedi adam. Peki kestane?

-Hissettim.

-Av?

-Keyifsiz bir kadının yanında oturmaz ava çıkardınız.

Adam, uzaklara baka baka konuştu.

-Itırı, kekiği, bir de dağları severim.

-Zavallı bir insansınız siz. Itırsız, kekiksiz, dağsız bir yer... Keyifsiz bir kadın.

-Birkaç güne kadar gidiyorum... Ağrı'ya...

-Siz de mi Nuh'un gemisini arıyorsunuz?

-Yerin dibine batsın Nuh'un gemisi.

-Sesinizi yükseltmeyin lütfen.

-Kendi gemimi arıyorum ben.

Kadın, 'Yanıldım' diye düşündü. 'Kavun gibi değilmiş.' Adamdan hoşlanmadı. İtici yüzünden, baskıcı bakışlarından, buyurgan sesinden. Tedirginlik duydu.

-Size iyi aramalar, dedi, kalktı.

-Gidiyor musunuz?

-Benim için ilginç biri değilsiniz, dedi, yürüdü.

Beş altı adım sonra adam seslendi.

-Bir salkım üzüm karşılığında size bilgi satayım.

Kadın, yarım döndü.

-Ne bilgisi?

-Sizinle ilgili.

-Benimle mi ilgili?

Adam oturduğu yerden konuştu.

-Siz ressamsınız. 'Üzüm Yiyen Kadın' adlı bir tablonuz var.

Kadın şaşırdı.

-Nerden biliyorsunuz?

-Ben bilirim.

Gülümsüyordu adam... Kadının yüzü allak bullak oldu. İşte orada... iki adım ötede bir domuz oturuyordu... evet, bir domuz... Birden kaçmayı... Koşa koşa kaçmayı düşündü... Ama domuz kalkmış geliyordu... Ne yapmalıydı... Ne yapmalı...

-Durun dedi kadın...

-Ne oldu size...

-Durun dedim. Yaklaşmayın.

Adam iki adım ötede durdu.

-Bana bak domuz herif... Pişman ederim seni... Dokunma bana.

-Böyle konuşmaya hakkınız yok.

Kadın duymadı bile. Bağırıyordu çünkü.

-Seni kocam gönderdi değil mi... Sen de onlardansın değil mi... Pis herif... Serseri.

Adam da bağırmaya başladı.

-Kocanızı tanımıyorum... Bütün domuzların Allah belasını versin.

-Söyle o domuza peşimi bıraksın. Bırakın peşimi... Bırakın.

-Yalnızca sizi tanıyorum. Tablonuz evimde asılı.

-İşte o kadar, şimdi defol... Serseri... Seni adam sanmıştım.

-'Üzüm Yiyen Kadın' bende... Tablonuzu satın aldım. Tablonuz evimde... Siz ressamsınız. Bilgim bu kadar.

Kadın sustu... Bağırmaktan yüzü kızarmıştı... Titriyordu... Soluk soluğa.

-Bağırma, dedi, tane tane konuş.

-İki yıl önce bir sergi açtınız Ankara'da... 'Üzüm Yiyen Kadın' adlı tablonuz vardı. Pek beğendim. Satın aldım.

Birbirlerine baktılar. İkisi de kanter içindeydi.

-Bana inanın, dedi adam.

Yeniden sete oturdular. Adam, cigara verdi kadına. Kendi de yaktı. Sonra şöyle konuştu.

-Dün burda gördüm sizi. Yüzünüz yabancı gelmedi. Önce çıkaramadım. Ama bu yüz yabancı değildi. Gece tık etti. Sizi tanıdım.

-Tanıştığımızı hatırlamıyorum.

-Sergide broşürünüz vardı. Fotoğraflı...

Devam etmek isterdi. 'Size tuhaf gelebilir. Ama ben sizi görür görmez sevdim. Fotoğrafınızdan. Belki hep sizi aradım hayatım boyunca. Biliyorum, siz sanatçısınız... Üstün insansınız... Bense...' sustu.

-Sizden özür dilemiyorum.

-Dilemeyin... Bakın, doğru bilgi sizin de canınızı sıktı.

-Sizi kocam olacak herif gönderdi sandım.

-Açıklama yapmak zorunda değilsiniz.

-Yine de bilmelisiniz... Görüyorsunuz işte, güzel bir kadınım. Zengin biriyle evlenirsem rahat rahat resim yaparım diye düşündüm. Evlendim. Resim uğruna kendimi sattım. Birkaç yıl süs köpeği gibi yaşadım. Sonra... Kocamı, bir kadınla yakaladım. Hem de yatağımızda. Sattığım her şeyin bedelini son kuruşuna kadar aldım. Boşadım herifi. Araya çok insan koydu barışmak için. Sizi de onlardan biri sandım.

-Birdenbire kendimi yanardağın içine düşmüş gibi hissettim.

Kadın gülümsedi. Ne söyleyeceğini, ne yapacağını bilemiyordu. En iyisi gitmekti... Kalktı.

-Her ne kadar sizin için ilginç biri değilsem de... Akşamüstü çay bahçesine gelirseniz...

-Tamam, dedi kadın.

Akşamüstü çay bahçesinde buluştular. Şurdan buradan konuştular. O sırada iyi giyimli biri, adamın yanına geldi.

-Saygılar beyefendi, dedi.

Adam, 'saygılar' diyene baktı. Kadından izin istedi. Orada ayaküstü konuştular. Alçak sesle. Bazı sözleri kadın ister istemez duyuyordu. 'Ekonomi... çıkar çevreleri... yatırım... amaç... hükümet... bakanlık... mücadele... belki...' Sonunda konuşma bitti. Adam oturdu. Kadından özür diledi. Değişmişti. Yüzü gerilmişti. Kadın hissetti.

-İsterseniz kalkalım, dedi.

-Sıkıldınız mı?

-Yooo... sizin için...

Adam geçen garsona çay söyledi. Yanına gelen bir kediyi sevdi. Sonra kadına.

-Yeni serginizi ne zaman açıyorsunuz? dedi.

-Düşünmüyorum böyle bir şey.

-Ne demek düşünmüyorum.

-Resmi bıraktım.

-Neden?

-Belli bir nedeni yok... Bıraktım.

-Mutlak bir nedeni vardır.

Anlatmak isterdi. Resim dünyasında olup bitenleri. Galeri bulmanın zorluğunu. Pislikleri... Şunları bunları... Hepsini... Çok yorulmuştu... Çok yorgundu... Adama yanıt vermedi. Yıldızlara baktı... Orada yaşamak isterdi...

Sonra kalktılar... Küçük bir köftecide köfte yediler. Dolaştılar... Gecenin bir saatinde de adam, kadını, eve bıraktı. Bu, bir hafta böyle sürdü. Sabahın erken saatinde buluştular. Deniz kıyısında üzüm yediler. Öğleden sonra yine buluştular. Denize gittiler. Akşamüstü çay bahçesinde çay içtiler. Akşamları küçük lokantalarda yediler. Kadın dikkat etti... Adam, gittiği her yerde buyurgan tavrıyla herkesi etkiliyordu. Ricası bile buyruk gibi çıkıyordu ağzından. Bir hafta içinde bira dışın-

da içki içmedi. Hep şurdan buradan konuştular. Adam, dağları anlattı kadına. Ağrı'ya iki kez çıkmıştı. Bir kez daha çıkacaktı. Sonra Himalaya.

Kadın, her sabah şunu düşündü. Bu adam beni yatağa götürecek. Belki bugün. Bakalım nasıl bir düzen kurdu. Belki otelinde... Belki benim evimde... Fakat bu adam içki içmiyordu. İçki içse... Bana da içirse... sarhoş bir kadını yatağa götürmek daha kolaydır... Kadın, tedirgin bir şekilde bekledi. Böylece son geceye girdiler. 'Bu gece mutlaka' diye düşündü kadın. Akşam yemeğinden sonra çay bahçesinde otururken adam,

-Sizinle önemli bir konuyu konuşmak istiyorum, dedi.

Kadın düşündü. Yanılmamıştı işte. Konuşacaktı adam, 'Bir haftadır birlikteyiz. Güzelliğe pek önem vermem. Önemli olan iç güzelliğidir. Beraberliğimiz burada kalmasın. İlerletelim. Sizinle evlenelim. Evlenmek isterim. Ama önce birbirimizi deneyelim diye düşünüyorum. Bilirsiniz evlilikte uyum çok önemlidir.' Sonra bitmez tükenmez sözler... Hazırlandı kadın, adama ağzının payını vermek için. Çok sert konuşacaktı. Deyyus diye başlayacaktı. Biliyordu olacakları... Çok karşılaşmıştı böyle adamlarla. Kimi, hemen kalkıp giderdi. Kimi, işi pişkinliğe vururdu. Kimi özür dilerdi. Bakalım bu ne yapacaktı. Hazırlandı kadın. Ağzının payını verecekti.

-Sizi dinliyorum, dedi.

Adam kadının gözlerinin içine baka baka,

-Resmi bırakmanız doğru değil, dedi.

Kadın beklemiyordu bunu.

-Ne dediniz, anlayamadım.

-İşinize karışmak gibi almayın. Ama resmi bırakmanız doğru değil.

Kadın tokat yemiş gibi oldu. Daha kötüsü, bu söz, kadının yüreğini çizdi. O nerdeydi, adam nerede. Yüzü kızardı. Ama sevindi. Çok sevindi. Birden ağlamak geldi içinden. Adama baktı. Köşeli, çizgili, itici yüzüyle, kapkara gözleriyle buyurgan sesiyle... konuşuyordu adam. Sanatın birçok işlevi vardı. Bu işlevlerden biri de insana tinsel bir güç vermesiydi. Özellikle bu işler çok önemliydi. Böylece sanat, yıkılmış, yerlebir olmuş bir insanı ayağa kaldırırdı. Bir öykü, bir şiir, bir beste, dedikten sonra,

-Sizin resminizi alalım. Ne zaman şundan bundan dolayı umudum tükense sizin tablonuz beni ayağa kaldırır.

Kadın, adama baktı. Sinsi bir nokta aradı, çizgili yüzde. Hayır. Pırıl pırıldı adam. Bir dolu yıldız vardı adamın yüzünde. Yanıp sönüyordu her biri.

-Fakat siz neler söylüyorsunuz, dedi.

-Gerçeği söylüyorum. Bu dünyada en büyük sorumluluk sanatçının sorumluluğudur. Çünkü sanatçı tek bir insandan bile sorumludur.

-Ama bu, benim bireysel kararım.

-Hayır. Sanatçı bireysel olamaz çünkü... Sanatçı toplumun merceği olmak zorundadır. Bireysellik, sanata hükmetmek isteyen despotlara karşı, sanatçının bir savunusu olabilir ancak. Bunun ötesi yanlıştır. Çünkü sanat toplumsaldır.

Kadın dikkatle adama bakıyordu. Kimdi bu adam.

'Sen güzel bir kadınsın, sen şusun, sen busun' demiyordu. Sanatın işlevini anlatıyordu.

Müthiş bir hisle dalgalandı içi. Zaman dursun istedi. Her şey dursun... Adam konuşsun... hep böyle... Alt dudağı titremeye başladı."

Yıldız Taşıyan Adam'da *nesnelerin birliği* şöyle:

Kadının üzüm yemesi - Tanışmaları - Kadının yanılgısı - Adamın evindeki tablo - Kadının gülümsemesi - Önemli bir konu - Kadının yanılgısı - Resmi bırakmanız doğru değil - Kadının dalgalanması - Aşk.

Bir Çatı Altı

Anna Seghers'in, *Bir Çatı Altında* (23) adlı öyküsünde *nesnelerin birliğ*ini görelim.

İkinci Paylaşım Savaşı'nda Almanya, Fransa'yı ele geçirmiştir. Paris'in Concerde Alanı'na Nazi bayrağı dikmiştir Almanlar. Dükkanların önünde kuyruklar uzanmaktadır. Luise Meunier bir tornacının karısıdır, üç çocukları vardır. Luise, bir kuyrukta bir saat bekledikten sonra beş yumurta alır. Yolu üstünde otel memuresi arkadaşı Anette Villard oturmaktadır. Ona uğrar.

"Villard, bir yandan camları ve lavaboları silmeyi sürdürürken, bir yandan da anlatmaya başladı. Meunier de bezlerin birine el atıp bir uçtan arkadaşına yardım ediyor, bir uçtan da onu dinliyordu. Dün öğle

üzeri, otele Gestapo gelmiş, müşterilerden bir adamı tutuklamış. Adam, bildiriminde kendini Elsas'lı diye gösterdiği halde, meğer Gestapo onun, birkaç yıl önce bir Alman toplama kampından kaçan biri olduğunu saptamışmış. Adamcağız, Villard'ın anlattığına göre, camları tırmalaya tırmalaya sürüklenip Sante'ye götürülmüş. Oradan götürüleceği yer de Almanya, Almanya'daysa belki kurşuna dizileceği duvarın dibi olacakmış. Şimdi, gene de adam neyse neymiş de, -E çünkü ne de olsa savaş savaşmış, adam da adam- gelgelelim ,Villard'ın asıl derdi, adamcağızın oğluyla ilgiliymiş. Çünkü bu Alman'ın, otelde aynı odada birlikte kaldıkları bir de oğlu varmış, on iki yaşında bir oğlancık, okula gidermiş, oğlanın bir Fransızca konuşması varmış ki, aynen Fransız gibi, anne ölmüşmüş, aslında zaten çoğu yabancılarda olduğu gibi bunların da her şeyleri öyle açık seçik belli değilmiş bugüne dek. Oğlan okuldan dönüp otele geldiğinde, babasının tutuklanışını, kupkuru gözlerle ve suskun karşılamış. Ama ardından Gestapo şefi ona, eşyalarını toplamasını, yarın gelip onu da Almanya'ya akrabalarının yanına göndermek üzere alabileceklerini söyleyince, oğlan birden haykırmış, kendimi otomobilin altına atarım da o ailenin yanına dönmem, diye diretmiş. Gestapo şefi kabaca uyarmış, isterse döner, istemezse kalır diye bir şey yokmuş, ya akrabalarının yanına dönmek, ya da ıslahevine kapatılmak varmış.

Oğlan, bu kadıncağıza, yani Anette Villard'a çok güvenirmiş, bütün gece ona yalvarıp durmuş. Kadın da sabahın köründe oğlanı almış, küçük bir kahveye götürüp bırakmış; kahvenin sahibi, Anette'nin tanıdığıymış. Oğlancık şimdi orada bekler dururmuş. Anette başta sanmış ki, bu çocuğa bir yer bulmak hiç de zor olmaz. Oysa şu ana kadar başvurduğu herkes hayır demiş, korku amma da büyükmüş meğer. Kendi bulunduğu otelin sahibesi olan kadın da Almanlardan öyle korkuyormuş ki, oğlanın kaçmış olmasına bile çok bozulmuş.

Meunier, arkadaşının anlattıklarını sonuna kadar susup dinledi. Sonra Villard'ın sözü bitince: 'Şu oğlancağızı ben de bir görsem' dedi. Bunun üzerine Villard o küçük kahvenin adını verdi, yerini tarif etti, bir de, 'Çocuğa birkaç parça çamaşır versem, götürmekten korkmazsın, değil mi?' diye ekledi.

Meunier, Villard'ın yazıp verdiği pusulayı kahvenin sahibesine gösterince, kadın onu sabahları kapalı olan bilardo salonuna götürdü. Oğlan orada oturmuş avluya bakıyordu. Meunier'in en büyük oğlu kadar bir çocuktu, giyimi de ona benziyordu, gri renkte gözleri vardı, bir yabancının oğlu olduğunu gösteren hiçbir belliliği yoktu. Meunier, oğlana yaklaştı, kendisine çamaşır getirdiğini söyledi. Oğlan teşekkür bile etmedi. Yalnız birden dönüp Meunier'in gözlerinin içine bakmaya başladı. Meunier o güne dek, tüm öteki anneler gibi bir anneydi işte: Kuyruklarda bekleyen, azı biraz, birazı da çok yapmaya çabalayan, parça başına iş bulup ev işlerine katmaya uğraşan bir anne... Bütün bunlar olağandı onun için. Ama şimdi çocuğun bu bakışı altında, olağanın sınırları bir sarsıntıyla genişleyiverdi. 'Akşam saat yedide halin oradaki Cafe Biard'da ol!' dedi çocuğa.

Hızla evine döndü. Masaya azıcık doğru dürüst bir yiyecek koyabilmek için bile uzun zaman mutfakta uğraşması gerekiyordu. Kocası eve gelmişti. Adamı, bir yıl kadar savaşta Majino hattında tutmuşlar, sonra da terhis etmişlerdi. Terhis olalı üç hafta oluyordu. Eski işyeri bir haftadır yeniden açılmıştı ama, kendisine ancak yarım zamanlı bir iş verebilmişlerdi. Adam boş kalan zamanın büyük bölümünü yakındaki bistro'da, o birahanemsi, lokantamsı küçük yerde pinekleyerek geçirmiş, sonra da zaten o kadar az olan cebindeki üç beş kuruşun bile birazını daha orada harcadığı için kendine küfrede ede evine dönmüştü. Kadın, kendi acelesinden, adamın bu halini hiç görmedi bile; bir yandan yumurta kırarken, bir yandan da hemen olan biteni kocasına anlatmaya başladı ki, ondan yana bir engel çıkmasın. Ama tam, yabancı çocuğun otelden kaçtığını ve Paris'te Almanlardan korunabilmek için sığınacak bir yer aradığını söylediğinde, kocası sözünü kesti: 'Senin o Anette de böyle bir saçmalığa yardımcı olmakla amma aptallık etmiş ha!' deyiverdi, 'Ben onun yerinde olsam tam tersine oğlanın üstüne kilit vururdum. O Alman da kendi vatandaşlarıyla kendisi uğraşsın bakalım. Oğlunu hiç mi düşünmemiş? O zaman Gestapo şefi çocuğu memleketine göndermekte haklı demek ki. Hem bu Hitler bütün dünyayı işgal etmiş, ona karşı laf edip durmanın ne yararı var artık?' Kadın bunları duyunca, kurnazlık edip hemen konuyu değiştirdi. Ama, daha önce her greve,

her gösteriye katılan, hele her 14 Temmuz bayramında neredeyse bir başına yeniden Bastille üstüne yürüyecek olan bu adamcağızın şimdi ne hale geldiğini ilk kez böylesine açık seçik görmekten de yüreği sızladı. Kocası da artık -pek çok kimse gibi- o masaldaki ünlü dev Christophorus'a benzer olmuştu demek ki, hani her seferinde kendi efendisinden daha kuvvetli birini gördü mü, en kuvvetli budur diyerek onun hizmetine geçen ve böylece de şeytanın yanında son bulan dev var ya, işte onun gibi olmuştu kocası da. Ama oturup yas tutacak kadın değildi Luise, hem de her bir günü, yas tutmaya hiç vakit bulamayacak kadar doluydu zaten. Bu adamcağız eni konu kendi kocasıydı, kadın olan ise kendisiydi, öbür yanda da o yabancı çocuk kendisini bekleyecekti. Dolayısıyla gene de akşam üstü, halin oradaki sözleştikleri kahveye gitti, çocuğa: 'Yalnız, seni ancak sabahleyin alabileceğim' dedi. Çocuk gene gözlerinin içine baktı, fakat bu kez, 'Beni ille almanız gerekmez, eğer korkuyorsanız,' deyiverdi. Kadın, öyle bir şeyin söz konusu olmadığını, yalnızca bir gün beklemek gerektiğini, kuru bir ifadeyle belirtti. Kahve sahibesine de, çocuğun akrabası olduğunu söyleyerek bir gece daha tutmasını rica etti. Bu ricada çekinilecek bir şey yoktu, çünkü Paris zaten oradan buradan kaçıp gelmiş göçmenlerle doluydu.

Ertesi gün Meunier kocasına şöyle dedi: 'Kuzenim Alice'e rastladım, kocası Pithiviers'de tutsaklar kampındaymış, onu ziyarete gidecekmiş, birkaç gün için çocuğunu bize bırakmak istediğini söyledi, ben de olur dedim.' Evinin içinde yabancı kimsenin bulunmasından hiç hoşlanmayan adam: 'Sonra sürekli bizde kalmasın' diye yanıtladı."

Luise, çocuğu eve getirir. Evdeki çocukların çocuğa karşı davranışları ne iyidir, ne kötüdür. Babaya geldikte, sevmez çocuğu. Süt tasını devirdi diye döver. Çocuk, *"Gene de orada olmaktan iyidir."* der.

Babanın canı peynir istemektedir, ama peynir bulmak olası değildir. Eve sinirli gelir, *"Dev gibi bir Alman yük kamyonu, tıka basa peynir doluydu."* der.

Bu arada çocuk dikkatli yaşar. Baba bütün hıncını çocuktan alır, yok yere döver onu. Geleceğin zavallı görünümü, özgürlükten yoksunluk, çocuklarına içi sızlayarak bakmak sinirlendirir babayı. Hıncını çocuktan alır.

Ailenin oturduğu sokak sessizdir. Babayla arkadaşları boş zamanlarını, sokak üstündeki bira evinde geçirirler. Nazi askerleri sokağın sonundaki demirci atölyesine

el koymuşlardır. Ayrıca birahaneye de dadanır askerler. Bunun üstüne babayla arkadaşları birahaneye gitmezler.

Almanlar, Paris'te her yere el atmışlardır.

Babanın arkadaşları şimdi evin mutfağına gelirler, kısık sesle Almanların yaptıklarını konuşurlar.

Bir gün baba karısına içini döker. Almanlar güçlüdür, yapacak bir şey yoktur. Sonra şöyle sürdürür iç dökmesini, *"ama o Alman vardı ya, hani hani senin Annette anlatmıştı bir zamanlar, sen unutmuşsundur belki, ama ben unutmadım tamam mı. O adam hiç değilse bir şeyleri göze almasını bilmiş. Hele onun oğlu yok mu, işte o oğul her türlü saygıya layıktır! Senin kuzenin bu velediyle kendinden başkasını düşünmesin daha bakalım. Benim ateşimi söndürmez o. Ahh, o Alman'm oğlunu alacaktım ki yanıma üç kat ısınacaktı içim üç kat!"*

Şimdi *nesnelerin birliğ*ini görelim.

Almanların Fransa'yı ele geçirmesi - Luise'in yumurta almak için sıraya girmesi - Luise'nin arkadaşına uğraması - Çocukla ilgilenmesi - Olayı babaya anlatması - Babanın Almanlardan korkusu - Luise'nin çocuğu eve alması - Peynir yüzünden babanın Almanlara kızması - Almanların sokağa yerleşmesi - Çocuğun babayı dönüştürmesi

Bütün nesneler işlevlidir. Üstelik çok işlevlidir. Her nesne okura, Nazilerin acımasızlığını gösterir.

Cop

12 Mart 1971. Silahlı Kuvvetler bir muhtıra yayımladı. "Parlamento ve hükümet"in Türkiye'yi "geleceği ağır bir tehlike içine" düşürdüğünü savladı. Partiler üstü bir hükümet kurulmalı, değilse Silahlı Kuvvetler yönetime el koyacak.

Bunun üstüne Başbakan Süleyman Demirel, görevden çekildi. Nihat Erim'in Başbakanlığında bir hükümet kuruldu.

Silahlı Kuvvetlerden 5 general, 11 albay emekli edildi. 27 Nisan'da 11 ilde sıkıyönetim kuruldu. *Cumhuriyet*'le *Akşam* gazeteleri 10 gün süreyle, başta *Türkiye Öğretmenler Sendikası* (TÖS) olmak üzere birçok dernek süreksiz kapatıldı.

Kargaşayı önlüyoruz savıyla faşist bir yönetim kuruldu.

Sevgi Soysal, Şafak (24) adlı romanında bu dönemi anlatır. Oya, Adana'da sürgündedir. Avukat Hüseyin'le tanışıklığı vardır. Öğretmen Mustafa hapisten çıkıp Adana'ya gelmiştir. Hüseyin'le Mustafa Ali'nin yeğenleridir. O gece Ali'nin evin-

de yemek yiyeceklerdir. Polis baskınıyla karakola, Oya, Mustafa, Hüseyin, Ali g
zaltına alınır.

Şimdi gözaltındaki Oya'yı izleyelim.

"Abdullah'ın açtığı kapıdan başını dik tutarak giriyor içeri. İçerisi ne bir işkence odasına, ne de öyle dayak atılabilecek, falakaya falan yatırılabilecek bir yere benziyor. Yok, basbayağı, aydınlık, herhangi bir işyeri odası bu. Girişte ayaklı bir vestiyer. Çöp kutusu. Üç formika masa. Plastik deriden koltuklar. Hatta iki saksı. Yok, Abdullah bile, bu odada kolay kolay kimseyi dövemez. Bir de kocaman penceresi var odanın. Perdesi örtülü bile değil. Oya odanın orta yerinde duruyor. Abdullah, çekmeceleri karıştırıp bir bloknot çıkardı, yazı masalarından birinin üstüne bıraktı. Bir de tükenmez kalem.

'Otur da ifadeni yaz.'

Çok doğal bir istekti bu. 'Lütfen parayı kasaya yatırın.' gibi. Beni şaşırtmak istiyorlar, diye düşündü Oya. Abdullah bile karanlık suratına, korkunç bıyıklarına uymayan tavırlar içinde.

'Ne yazacağım? Neyle suçlandırıldığımı bilmiyorum ki?'

'Bilirsin, bilirsin. Gizli toplantıdan işte.'

'Ne toplantısı. Gizlisi falan yok, yemeğe gittik.'

Oya bocalıyor yine, Abdullah'a gereksiz açıklamalarda bulunarak. Oda şaşırttı onu.

'Anarşistliğini falan hep yazacaksın kağıda.'

'Yazacak bir şey yok.'

'Yazma, gideceğin yerde mis gibi yazarsın.'

Korkutma sırası Abdullah'a geldi. Artık Oya, Zekai Bey'le Abdullah'ın şişirmek istedikleri balonun patlak olduğunu seziyor. Yoksa, başka türlü olurdu her şey. Er geç patlayacak balon. Ellerinde bana karşı hiçbir şey yok, olamaz. Yine de, az çok korkuttular beni. Peki ya durum değişik olsaydı, ya çok şey bilselerdi hakkımda? Şimdi, olmayanı düşünmek gereksiz. Abdullah odadan çıkıyor. Copunu masalardan birinin üstünde unutarak. Belki de unutmadı, korkutmak için bıraktı. Ya yazarsın ya da demeye getirecek. Öyle olsa, baştan girişirdi. Hep yaptıkları gibi. İmza atabilecek gücün kalana dek. Hep öyle, ölmeyecek

kadar. Şimdi yazacak fazla bir şeyim olmadığını biliyorlar. Beni tutuklamak istiyorlarsa? Abdullah'ın sesi geliyor dışarıdan.

'Pek bir şeyler duyamadım, efendim. Evi aradık. Bir şey bulamadık.'

Sabah bırakacaklarına inanıyor artık. 'Buraya getirmişken az burun sürtelim,' diyorlar, o kadar. Niye sinirlendim ki? Az daha bir suç işleyecektim. Hiçbir deneyim yok. Ya bir örgüt üyesi falan olsaydım? Rezil olurdum, rezil. Bu ders olsun bana. Bu gece eninde sonunda bırakılacak biri gibi davranmalıydım; soğukkanlı, ilgisiz seyirci.

Gözlerini karşı masadaki copa dikmiş olduğunu fark ediyor. Bir seyircinin davranışıyla bir eylemcinin davranışı değişiktir. Bir eylemci olsaydı, nasıl davranacaktı? Aynı böyle mi? Yok o zaman başka bir ben olacaktı, bir eylemciyle, bir seyirci başka başka kişilerdir. O zaman nasıl davranacaktı, şimdi bunu bilemez. Bana da bambaşka davranırlardı muhakkak. Koşullar değişecekti. Bu copun işlevi de. Böyle ürpertiyle bakmazdım copa, doğal karşılardım onu, başka şeyleri de. Hep silahların karşısında olduğunu düşünerek, hep çekilmiş bir silahmış gibi yaşamak, duymak. Başka, bambaşka bir durum olmalı bu. Ama bu cop! Cop bir silah değil aslında. Adi bayağı bir araç. Kötü bir araç. Şıklıkla, şövalyelikle, kahramanlıkla bağdaşacak, hiçbir yönü olamayacak bir şey. Kurşunla vurulmak soylu, güzel bir şey olabilir, ama copla dövülmek! Bir eylemci için de aşağılatıcı bir yanı olmalı bunun.

Gözlerinin önünde bayağı tiksindirici biçimler alıyor cop. Kötü, hasta beyinlerin bu aracı, olabilecek en iğrenç erkeklik organına dönüştürdüklerini anımsıyor. Doğayı bile en çirkine dönüştürebilen kafalar! Onların erkeklik organı. Olabilecek en çirkin, en adi biçimde. Cop.

Gece yarısı ağlayarak uyanan Sema şimdi yine yanında; şimdi yine tutukevindeler. Hıçkırıklardan boğulacak Sema. Oya ona bir bardak su getiriyor.

'Biliyor musun, onca aşağılandım, onca acı çektim, yine de unutamadığım şey...'

'Bırak Sema... Unut...'

'Unutamam, unutmamalıyım.'

'Açıl Sema, anlat boşalırsın belki...'

Onca acısını bir yana koyup copu anlatmıştı Sema.

'Unut, böyle bu. Aslında basit bir dövme aracı o. Kendi çirkinliklerini yüklemişler bu araca, ama çirkinlik copu tutan ellerde kaldı. Sana ulaşmadı. Aktarıcı hiçbir özelliği olamaz copun. Aslında basit, sadece polis için düşünülmüş bir araç.'

Sema dinlemiyor Oya'yı. Sözlerinin boşluğunu, bilinmeyen, yaşanmayan şeyler hakkındaki nice düşünce gibi etkisiz olduğunu seziyor Oya. Sadece tuzu kuru bir aydın, kumbaraya düşüvermiş, kaza kurşunuyla az yaralanmış bir seyirci olduğunu. Sema ağlıyor. Uyuyamıyor. Utanç duyuyor. Ama asıl utanan Oya. Derin, aşılması zor bir utanç.

'Bak Oya... Aslında cinselliği doğal karşılarım ben. Yakın zamana dek bunu hiç büyütmedim, mesele de yapmadım. Gereği kadar önem verdim bu konuya. Aşırı kapalı, şartlanmış da değilim. Ama o üç herif, copu zorla makatıma sokmaya kalktıklarında, doğa da, cinsellik de korkunç şeyler olarak göründüler gözüme. Cinsellik insanın en bayağı yanımış gibi... Cinsellik olmasa, beni döverler evet, elektrik verirler, tırnaklarımı sökerler... her ne ise... ölesiye acı çektirirler, acıdan delirtebilirler... Ama bunlar atlatılabilir, bunlardan sonra, şimdi duyduğum tiksinti duyulmaz asla. Böyle utanılmaz. Üç erkek, erkek demek belki yanlış, birlikte, birbirlerinden güç alarak bastırdılar copu. Delice bir acıydı, ama tiksinti, utanç daha fazlaydı. Kadın ve erkek ayrımı, bana oynanan oyunların en kötüsüydü. Kadın olmam en büyük ihanet gibi geliyordu bana. Adamlar kendilerinden geçmişlerdi. Sanki benim kim olduğum, ne olduğum önemli değildi onlarca. Üçü de, yüzyılların en çirkin erkeklik organının sahibiydiler sadece, ona yüreklerinin en iğrenç işlevini yüklemişler, buna kaptırmışlardı kendilerini. Sonra istekleri olunca... bayıltmadan önce... bir alkış sesi duydum... Sonra biri... 'Coooooooop!' diye bağırdı. Aynı, hani maçlarda, çılgın kalabalığın, kendinden geçerek, 'Goooool!' diye bağırışı gibi... aynen.'

Midesi bulanıyordu Oya'nın. O gece sabaha dek kustu. Bir daha ağlamadı Sema. Sonra, aylarca süren kanamanın nedenleri hakkında mahkeme karşısında bile soğukkanlılıkla konuştu.

Abdullah'ın masaya bilerek ya da bilmeyerek bıraktığı cop bütün çirkin anıları yüklenmiş sanki. Bakmamalı ona. Düşüncelerini on-

dan sıyırmalı. Belki böyle kötü anılarla boğuşması için bıraktılar onu. Bakmak istemiyor, hatırlamak istemediği için. Ama karşısında; bayağı ve tiksindirici.

'Askeriyede seni de copladılar mı abla?'

Ankara Merkez Cezaevi'ne yeni getirildiği sabah. Taş avluya çömelmiş. Başı omuzlarına gömülü. Bu yeni hapishaneye çabuk alışmak istiyor. Arabacıların, çingenelerin sunturlu küfürlerine tepki göstermemeye, yüz kızartıcı şakalara karşı umursamaz davranmaya çabalıyor. Hayatı hiç bilmeyen, olabilecekleri, mümkünü hiç tasarlamamış bir acemi çaylak gibi kalıyor yine de burada. Utanmayı ve şaşmayı henüz aşmamış olduğunu anlıyor. İsteği dışında kızaran yüzünü gömüyor omuzları arasına. Bir kahkaha yıkıyor içini. O an, ortada donsuz dolanan, yuvarlanan bebelerin pislikleriyle bulanmış avlu taşları yıkanıveriyor sanki. Yeni demlenmiş bir bardak çay istiyor canı. Kalkıp çay pişirecek. Sivil hapishaneye alışmanın ilk adımı. Yeniden çınlıyor hayat dolu kahkaha. Kolsuz basma entarisiyle Menekşe şıkır şıkır oynamaya başlıyor ansızın.

'Benden âlâ yar m'ola, yar m'ola.'

İlk kez görüyor Menekşe'yi. Sonradan yakası açılmadık sövgülerin yerli yersiz kahkahalarla art arda patlayıvermesine, ölümcül kavgaların göbek oyununa dönüşüvermesine alışacak. Neşeyi ve öfkeyi hiçten yaratabilen bu kadınları sevecek. Ama en çok Menekşe'yi. Çünkü Menekşe sövgülerin ve düşmanlık çemberinin önemsizliğini kanıtlayıverdi Oya'ya. Daha ilk sabah. İlk demli çayı özleten Menekşe az sonra, cezaevi mutfağının usullerini daha kavramamış olan Oya'yı daha da rahatlatacak. Yeni demlediği çaya buyur ederek.

'Abla, çayımdan buyursaa!'

Menekşe'nin kilimine sığışıp oturmuşlardı. Sıcak, kan kırmızı çay, acıtıcı köşelerini asla sindirip unutamayacağını sandığı askeri tutukevinin anısını silip süpürüverdi. Sonra Menekşe, aynı kahkaha atarkenki, şıkır şıkır oynarkenki doğallığıyla soruveriyor:

'Askeriyede copladılar mı seni de, ha?'

Çay bardağı yakıverdi elini. Karşılık vermedi. Hiç üstelemedi Menekşe. Durdu, durdu, çayının ortasında, avluyu çevreleyen yüksek duvarların tepesinde dolanan jandarmalardan birine bağırıverdi:

'Güllik! Canını yediğimin gülliği... Copunu yediğimin gülliği, anam!'

Menekşe'nin copu böyle kabullenip sevivermesi, ona bayağı bir istek göstermesi Oya'yı şaşırtıyor, organlaşan cop kadar tiksindiriyor. Tersliyor Menekşe'yi.

'Cop yemedin anlaşılan. Copla neler yapıldığını biliyor musun?'

'Copu baa sor, baa. Onu benden kelli dadmışı vaa mı?' Çayını bırakmasıyla, jandarmaya baka baka, 'Ondan âlâ yar m'ola, yar m'ola' diye oynuyor yeniden.'"

Oya, Menekşe'nin idamlık olduğunu öğrenir.

"'İdamlıksın demek. Suçun ne ki?'

'Kırığımı doğradım ya.'

...

'Kocam var ya, onlan birlik. Şimdi o da idamlık olduğundan kelli küsük.'

'Niye, kırığın vardı diye mi?'

'Yok gı, iğneciye giderken görmüş.'

'Ne varmış iğnecide?'

'Azgın karılar iğneciye gideyomuş diye bir laf va ya?'

Karmakarışık Oya'nın kafası. Sonra sonra kimbilir nice eksiklerle de olsa öğreniyor Menekşe'nin öyküsünü:

Menekşe, Sivas'ın köyünden. Bir sevgilisi var. Kocası işi duyuyor. Menekşe'yle sevgilisini öldürecek. Bunu öğrenen Menekşe kırığını, 'Bana sarkıyor, ama ben yüz vermiyorum' diye fitliyor kocasına. Hayatını kurtarmak için.

'Biz Sivas'ın köyünden olduğumuzdan kelli, kırığım vaa ya, kocama deyivermişler. O da, ikisini de vuracam deeyo kahvede. Ben de duyduğumdan kelli, bu Halil vaa ya, namısıma sataşeyo, didim.'

'Halil kim?'

'Kırığım ya.'

'Madem kırığın, niye sataşıyor dedin'

Menekşe bunca kavrayışsızlık karşısında şaşıyor iyice.

'Kırığım ya, herif vuracak beni.'

'Anladım, gönül başka can başka.'

'Kocamla anlaştığımızdan kelli, ben Halil'i ev boş diye kandırdım, geldi. Herif üstüme gelince, yetişin teceevüz vaaa, diye çağırıveedim. Kocamla kayınım, hepisi basıverdiler evi, zati haberli ya. Baltaylan doğradılar Halil'i.'

'Sen?'

'Ben de doğradım.'

'Sevmiyor muydun Halil'i?'

Eliyle müstehcen bir hareket yapıyor Menekşe.

'S...i kopasıca.'

'Hani kırığındı.'

'Ossun sülalesini eşek s...tiğinin herifi, kocamla birlik çuvala koyduğumuzla, lahana tarlasına gömdük.'

Sinirden gülüyor Oya. Öylesine kaskatı, acı bir öykü ki bu. Sevdiği dostunu sevmediği kocasıyla birlik olarak öldüren, cesedini çuvala doldurup lahana tarlasına gömen, çocuk kadın Menekşe. Öyküyü bir yere oturtmaya çabalıyor.

'Sonra?'

'Şehere kaçtık. Beş gün gezip tozduk... Soona yakalandık.'

'Halil'i düşünmedin mi gezerken? Ne de olsa, çok sevmesen de dostun olmuş.'

'Kimi sevecem? Halil'i mi? Boş vee abla. Ölü sevilir miymiş? Günah.'

Zulmü bilmeyen, çakır, çocuksu, insancıl gözlerle bakıyor Oya'ya.

'Peki, yakalanınca ne oldu?'

'Emniyette dört gün dört gece dayak yedim... Yerlerde sürüdüler, copladılar. Ağzımı açmadım. Benim herif polisin ayağını öpmüş, kanı içine akasıca, her şeyi söylemiş, sürüye sürüye getirdiler göreyim diye.'

'Sen de söyledin mi?'

'Tövbe, polis kısmına sır verilir mi?'

'Ama deliller varmış nasıl olsa?'

Menekşe, delil sözünden hiçbir şey anlamıyor. Susmak düşüyor Oya'ya.

'Herif konuştu, ben sustum ya, beni bir de o pezevengin yanında dövdüler. Ondan kelli bir ay yürüyemedim, süründüm.'

Bir an buğulanıyor gözleri, hemen ardından patlıyor kahkaha. Koğuşta uyuyanlar sövüyorlar.

'Sen baa bahsaa, copuna tükürdüm polisin.'

'Peki öyleyse niye oynuyordun bu sabah, cop cop diye?'

'Güllik'in copuna oynuyodum ben. Güllik benim kırığım.'

'Kim güllik?'

'Jandarma vaa ya, biz onlara güllik deeyoz.'

'Hani iğneciydi kırığın?'

'Yoo abla, tövbeler osun.'"

Şimdi copun nesne olarak olayları nasıl ittirdiğini görelim.

Abdullah copu, masada bırakıp, dışarı çıkmıştır. Oya, copa bakarken Sema aklına düşer. Sema'ya copla işkence yapılmıştır. Cop, daha sonra Menekşe'ye götürür okuru. Menekşe'nin öyküsünü öğreniriz.

Nesnelerin dizilişi şöyledir.

Cop - Sema'ya copla işkence - Menekşe - Menekşe'nin kocasıyla birlikte. Kocasını aldattığı Halil'i nasıl öldürdüğünü öğreniriz.

Şimdi bir soru. Kimi yazarlarda neden *nesnelerin birliği* yok. *Nesnelerin birliği* olmadığı için o kadar uğraş, onca sayfaya verilmiş emek, estetik açıdan boşa gidiyor.

Belki Türkiye'de boşa gitmiyor. Estetik değerlendirmeyı pek bilmeyenlerce ödüllendiriliyor, ünleniyor, bir süre dolanıp duruyor. Ama bu yapıtların zamana direnmesi olası değil. Zaman bunları, bilinmeze sürüklüyor.

Stefan Zweig, Balzac (25) adlı yapıtında bu konuda aydınlatır bizi, *"Alponse Carclar, Jiles Jainler, Sandraular, Paul de Coglar, bugün artık çiziktirdiklerini kimsenin bilmediği çalışkan katipler methedilir, kınanıp karikatürize edilirken ve bunların cılız eserleri on binlerce basılıp dağıtılırken Stendhal'in De l'amur'u (Aşk Üzerine) yirmi adet satar, öyle ki Stendhal'in kendisi bile kimsenin el sürmeye yanaşmadığı kitabına 'Kutsal Kitap' diyerek alay eder."*

Türkiye'den de böyle birçok örnek verilebilir.

Şimdi *nesnelerin birliği* sorununa dönüyorum.

Lukacs, Avrupa Gerçekçiliği (26) adlı yapıtında, *nesnelerin birliği* için *"kuramsal buluş değildir"* der. Sonra şöyle sürdürür. *"Her romancı içgüdüsel olarak bilir ki*

yapıtı, bu 'nesnelerin bütünlüğü'nden yoksunsa, yani temaya ait olan her önemli nesneyi, olayı ve yaşam alanını içermezse tamamlanmış sayılmaz."

Bu içgüdüsele dayalı temellendirme güçlü değil. Aslında yaratıcılığın bilimsel bir açıklaması yok. Yaratıcılık bölümünde bunun üstünde durmuştum. Yeri geldi bir kez daha bu sorun üstünde durmak gerekli.

Soruyu bir kez daha soruyorum. Kimi yazarlar, nasıl oluyor da romanını, öyküsünü estetik düzeye çıkaramıyor.

Hegel, Estetik (27) adlı yapıtında soruna şöyle bakar, *"Demek istediğim şu ki, bütüne nüfuz eden ve onu canlandıran bu duygu aracılığıyla, sanatçı, malzemesini ve bunun şekillenmesini kendi iç ben'i olarak bulur, öznel bir varlık olarak kendisinin en iç mülkiyeti olarak görür. Çünkü betimsel gösterim her konuyu, ona dışsal bir biçim vermek suretiyle yabancılaştırır ve yalnızca duygu onu iç benle öznel birliğe sokar. Bu bakış açısına göre, sanatçının, yalnızca dünyadaki birçok gözden geçirmiş ve dünyanın dış ve iç görünümleriyle tanışmış olması yetmez; ama o, pek çok şeyi, yani büyük olan pek çok şeyi ruhuna nakşetmiş olmalıdır; onun yüreği, işte bu şekilde derin biçimde etkilenmiş ve harekete geçirilmiş olmak zorundadır, sanatçı, hayatın hakiki derinliklerini somut görünümler içersinde açılamazdan önce, pek çok şeyi yapmış ve başından pek çok geçmiş olmalıdır."*

Yazar, yapıtına biçim verirken, yapıta yabancılaşır, Hegel'e göre. Bu yabancılaşmayı aşabilmesi için iç benine sokması zorunlu. Bunu başaramazsa yapıt estetik düzleme çıkamaz. Bu yeterli değil. Yaşamın gerçek derinliklerine somut görünümler kazandıracak. Bunun için de deneyimli olması zorunlu.

Burda güzel olmayan örneklerini verdiğim yazarların temel sorunu şu. Gerçeklik bilgisi ya eksik ya da yanlış.

Kagan, Estetik ve Sanat (28) adlı yapıtında şöyle der, *"Şurası da çok doğaldır ki yaşamın sanatçılarca bilinişine başka sanat yönelimlerinin temsilcilerinden çok, gerçekçi sanatın temsilcileri önem verirler; çünkü, bu öbürleri, ya yaşamın gerçekliğini göz önüne almadan ideal durumlara ilişkin modeller kurarlar ya da kendi yaratımlarını sırf kendilerinin ifadesiyle ya da içeriksiz biçim oyunlarıyla sınırlandırmak isterler. Ayrıca şunu haklı olarak söyleyebiliriz ki gerçeklik bilgisi, doğrudan doğruya sanatçının yapıtına katılacak ve sanatçının yarattığı yapıtın karakteri ile fikirsel-estetiksel değerini belirli bir tarzda etkileyecek şekilde, sanatçının manevi dünyasının az ya da çok 'kalıcı öğesini' oluşturur. Bütün fantastik kurgular bile en sonunda, gerçek yaşam ilişkilerinin dönüşüme uğratılmış bir şekilde yansımasıdır."*

İlk elde yazarın gerçekçi olması zorunlu. Değilse içeriksiz, boş biçim oyunlarıyla bozuyor yapıtı. Yaşamın derinliklerine inmiyor.

Kagan'm söyledikleri doğru. İnsan bilgisi, toplum bilgisi bütün yazarlar için zorunlu.

Dipnotlar

1. G. Lukacs, *Avrupa Gerçekçiliği*, Çev. Mehmet H. Doğan, Payel Yayınevi, İstanbul, 1977.
2. Lev Tolstoy, *Anna Karenina*, Çev. Ergin Altay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
3. G. Lukacs, a.g.e
4. Tolstoy, *Diriliş*, Çev. Ergin Altay, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1975.
5. G. Lukacs, a.g.e
6. Lev Tolstoy, *Savaş ve Barış 2. cilt*, Çev. Muammer Tuncer, Yalçın Yayınları, İstanbul, 1999.
7. Lev Tolstoy, *Savaş ve Barış 2. cilt*, Çev. Muammer Tuncer, Yalçın Yayınları, İstanbul, 1999.
8. Anton Çehov, *Küçük Köpekli Kadın, Bütün Öyküleri 8*, Türkçesi Mehmet Özgül, Cem Yayınevi, İstanbul, 2001
9. M. Gorki, *Makar Çudra, Yol Arkadaşım*, Çev. Ataol Behramoğlu, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2000.
10. Mehmet Rauf, *Eylül*, Özgür Yayınları, İstanbul, 2000.
11. Sait Faik Abasıyanık, *Havuzbaşı, Bütün Eserleri 6*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1970.
12. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Panorama*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1971.
13. Oktay Akbal, *Sen Bunu Biliyor musun?, İstinye Suları*, Can Yayınları, İstanbul, 2002.
14. Tarık Buğra, *087956'nın Sıfırı, Yarın Diye Bir Şey Yoktur*, Ötüken Neşriyet A.Ş. İstanbul, 2007.
15. Kemal Bekir, *Kanlı Düğün*, Pencere Yayınları, İstanbul, 2006.
16. Salim Şengil, *Kente Gelen Otobüs, Es Be Süleyman*, Dost Yayınları, Ankara, 1995.
17. Kemal Ateş, *Erdal, Çürük Kapı*, Okar Yayınları, İstanbul, 1979.
18. Adnan Özyalçıner, *Tutsaklar, Gözleri Bağlı Adam, Yağma*, Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul, 1996.
19. Adnan Özyalçıner, *Bozkır*, a.g.e.
20. Lütfiye Aydın, *Konfor Gıro, Gri Gül*, Can Yayınları, İstanbul, 2005.
21. Öner Yağcı, *Kir*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2009.
22. Cengiz Gündoğdu, *Yıldız Taşıyan Adam, Akanyıldız*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1996.
23. Anna Seghers, *Bir Çatı Altında, İlk Adımlar*, Çev. Yılmaz Onay, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 1998.
24. Sevgi Soysal, *Şafak*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.
25. Stefan Zweig, *Balzac*, Çev. Yeşim Tükel-Şebnem Sunar, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2002.
26. G. Lukacs, *Avrupa Gerçekçiliği*, Çev. Mehmet H. Doğan, Payel Yayınevi, İstanbul, 1977.
27. Georg Wilhem F. Hegel, *Estetik I*, Çev. Taylan Altuğ-Hakkı Hünler, Payel Yayınevi, İstanbul, 1994.
28. Moissej Kagan, *Güzellik Bilimi Olarak Estetik ve Sanat*, Türkçesi Aziz Çalışlar, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1982.

NESNE - KONU

Pospelov, Edebiyat Bilimi (1) adlı yapıtında şöyle der, *"Epik ve dramatik eserlerde, kişilerin, zaman ve mekan içinde uzanan eylemleri gösterilir, onların yaşamlarındaki geçen olaylar sergilenir, dedik. İşte, sanatsal yaratışın bu yanını (yani genellikle kahramanların edimlerinin sonucu olan olay akışını, ya da daha doğru bir deyişle: Gösterilenlerin zaman ve mekan içindeki dinamiğini) suje terimiyle dile getiriyoruz. (Fr. Sujet-Nesne-Konu)"*

Burda nesne kavramına açıklık getirmek zorunlu. *Pospelov*, bu konuda şöyle der, *"Gerek; insan yaşamının, doğanın, hayvan ve bitki dünyasının, gerekse, maddi kültürün (binalar, kent görünümleri, ilişkiler, koşullar, durumlar vb.) edebiyat sanatında gösterimin nesnesi olabilirler. (...) Ancak, edebiyat sanatında bilginin asal nesnesi (ilk toplumun sınretistik edebiyat yaratısından farklı olarak) toplumsal bir varlık niteliğindeki insan yaşamının karakteristik özellikleridir."* (2)

Nesnelerin birliği bölümünde gördük. Nesneler çeşitli biçimde karakterleri etkiler. Bu etkilemeyle yapıtın konusu oluşur.

Nesnelerin dizilişinden oluşan konu önemli midir. *Lukacs, Estetik* (3) adlı yapıtında *Schiller*'in *Goethe*'ye yazdığı bir mektuptan şu bölümü alır, *"Her şeyden önce bana öyle geliyor ki konunun (nesnenin) mutlak belirlenmişliği kavramını çıkış noktası yapmakta büyük yarar var. Böyle yapıldığında, konunun beceriksizce seçilmesinden ötürü, başarısızlığa uğrayan tüm sanat yapıtları böyle bir belirsizliğin ve bu belirsizlikten kaynaklanan gelişigüzelliğin acısını çekeceklerdir."*

Bir yapıtta nesneler doğru kullanılmazsa, konu dağılır, yapıt *"gelişigüzelliğin acısını çeker"*. Gelişigüzellikten kurtulmak için olayları devindiren nesnelerin doğru seçilmesi zorunludur.

Bir yapıtta nesnelerin diziminin önemini, *Eckermann, Goethe*'nin bir yapıtını değerlendirirken gösterir. Şöyle der *Eckermann, "Okuma esnasında, tüm nesnelerin en ufak ayrıntısına kadar gözler önüne serilecek ölçüde olağanüstü netlikte yazılmış olmasına hayranlık duymuştum. Ava gidiş, eski saraydan kalan harabenin betimlenmesi, panayır, harabeye giden patika, her şey yanlış anlamaya olanak vermeyecek bir kesinlikle insanın gözünde canlanıyordu, öyle ki, insan anlatılanları aynen yazarın istediği gibi düşünmek durumunda kalıyordu. Aynı zamanda her şey öyle kendinden emin, özenli ve hakim bir şekilde yazılmıştı ki olacaklara dair en ufak bir tahminde bulunmak, okuduğumuzdan bir satır sonrasını kestirmek olanaksızdır."* (4)

Nesnelerin birliği bölümünde gösterdim. Nesneler çeşitli biçimde karakteri etkiler, açımlar.

Şimdi de nesnelerin bir yapıtta dizilişini anlatacağım. Nesneler belirli bir düzen içinde dizilmezse yapıt dağılır. Bir düzen içinde dizilme derken, çizgisel bir dizim demek istemiyorum. Dizilme sıçramalı olabilir. Nesnelerin düzeni konuyu açımlamalı, konuyu anlaşılmaz duruma getirmemeli. Konu canlanmalı.

Önce nesnelerin düzensiz, karışık, belirsiz diziminden başlıyorum. Genç bir öykücünün bana getirdiği öykünün konusu İstanbul'da geçiyordu. Birinci tekille yazılan öykü *"Karşıya geçecektim."* diye başlıyordu. Öykünün sonuna doğru o da belli belirsiz karşının İstanbul'da Avrupa yakası olduğunu belirtiyordu.

Burda nesne belirsiz biçimde konmuş öyküye. Oysa yazarın, *"Kadıköy'den Karaköy'e geçecektim."* demesi gerekirdi.

Pınar Kür'ün, *Yarın Yarın* (5) adlı romanı şöyle başlar. *"İskele çevresinin bulanık, pis sularına atlayıp duran çocuklara takılıp kalmıştı gözleri. Koltuk altlarından sızan tere, beynini delmeye çalışan güneşe karşın onların yerinde olmayı istemedi. On-on iki tane vardırlar. Sıska kıçlarından sarkan, kirden renkleri gitmiş, uzun donlarını hepten düşmesinler diye bollaşmış lastiklerinden tuta tuta atlayışlarında, gösteriş adına salladıkları kocaman sövgülerde yaşlarının getirdiği domuzluk, yoksulluklarının getirdiği kurnazlığa, küstahlığa zorlayan çekingenlik ile çaktırmadan üstüne su sıçratmaya kalkışlarında en ufak bir sevinç sezemedi. Su serinletmeyecek kadar pisti şüphesiz, sırf inat olsun diye -neye inat? Bir tür hınçla atlıyorlardı."*

Bu bölümdeki nesnelere bakalım. İskele, pis su, on-on iki tane çocuk, domuzluk, yoksullukların getirdiği kurnazlık, bir tür inat.

İskele çevresinde bulanık, pis sular varmış.

Bu iskele, neyin iskelesi, nerde, pis sular ne, göl mü, deniz mi, yoksullar kurnaz mı olur, inat türü, nasıl bir tür.

Nesneler gelişigüzel dizilmiş.

Daha sonra kara giysili bir kadının, *"Memeet Memet! Neredesin gözü kör olası-ca"* diye seslendiğini okuruz.

Mehmet, tablasını bırakıp gitmiştir. Peki bu tabla neyin tablasıdır.

Daha sonra *"koltuk altlarından ter sızan"* kişinin adının Selim olduğunu öğreniriz. İstanbul'u gezmektedir Selim. 10-12 tane çocuğun denize atladıklarını öğreniriz.

Yazar şunu da öğrenmeli 10-12 tane çocuk denmez. 10-12 çocuk demesi yeterlidir.

Daha sonra bu romanda birdenbire Marxist ideoloji çıkar karşımıza. Bakın nasıl, yoksul çocuklar anlatılır daha sonra. Dişini sıkmış yürüyordur Selim. *"Acımamak için sıkmış dişlerini."* Daha sonra, *"oysa acımalı çocuklara. Sırf çocuk oldukları için. Her türlü minik silahlarını güçlü sandıkları için; çabucak unutulabildikleri, her türlü politik, toplumsal, ruhbilimsel kavramın örneği oluverip gerçek itilebildikleri için, Marxist ideolojide yerleri olmadığı için..."*

Bir şey diyemeyeceğim.

Bu kitabın arkasında şöyle deniyor, *"Pınar Kür'ün ilk romanı Yarın Yarın, 1976 yılında yayımlandığında yazın dünyasında daha önce görülmemiş bir olay yaratmış, yazarını bir anda üne kavuşturmuştu. Aradan geçen bunca yıl, romanın önemini azaltmadığı gibi güncelliğin ötesinde gerçek bir edebi değeri olduğunu kesinlikle kanıtlamıştır."*

Nesneleri böylesine gelişigüzel, belirsiz kullanan bir yazar birdenbire ünleniyorsa, bu romanın *"gerçek edebi değeri"* kanıtlanmışsa, ben yazara bir şey demem. Benim hesabım okurla.

Okur, nasıl olup da bu romanı okuyup, beğeniyorsun.

Şimdi *Orhan Pamuk*'un *Masumiyet Müzesi* (6) adlı romanına bakalım. *"... 26 Mayıs 1975 Pazartesi günü saat üçe çeyrek kala civarında bir an, sanki bizim suçtan, günahtan, cezadan ve pişmanlıktan kurtulduğumuz gibi dünyada yerçekimi ve zamandan kurtuluşmuş gibiydi. Füsun'un sıcaktan ve sevişmekten ter içinde kalmış omzunu öpmüş, onu arkadan yavaşça sarmış ve içine girmiş ve sol kulağını hafifçe ısırmıştım ki, kulağına takılı küpe uzunca bir an sanki havada durdu ve sonradan kendiliğinden düştü."*

Sıcak, sevişme, terlemiş omuz, düşen küpe. Bunlar nesneler... Eksiklik yok derken, küpe nereye düştü, diyorum. Daha sonra öğreniyorum yatağın içine düşmüş.

Bu bölümden sonraki bölüm şöyle başlıyor. "Dışarda, İstanbul'da bahar günlerine özgü o pırıl pırıl gök vardı" diyor.

Sevişme sürecinde bu gök niye araya girdi, belirsiz. Ama bu arada şunu da söylemek zorunlu. Dışarda gök vardı denmez. Gök her zaman vardır. Arada sırada yok olup da sonra var olmaz gök. Şöyle denmesi gerekir. Gök pırıl pırıldı.

Neyse.

Orhan Pamuk sürdürüyor. *"Sıcak, kış alışkanlıklarından kurtulamamış İstanbulluları sokaklar terletiyordu, ama binaların içleri, dükkanlar, ıhlamur ve kestane ağaçlarının altları hâlâ serindi. Benzer serinliğin, üzerinde mutlu çocuklar gibi her şeyi unutarak sevişiğimiz pis kokulu şiltenin içinden de geldiğini hissediyorduk."*

Az önce Füsun'un *"sıcaktan ve sevişmekten omzunun"* terlediğini öğrenmiştik. Şimdi de evin serin olduğunu öğreniyoruz.

Sıcak, ter, serinlik, ıhlamur, kestane ağaçları... nesneler gelişigüzel kullanılmış.

Orhan Pamuk yazıyor, ben okuyorum, siz de okuyun, *"İkinci kattaki dairenin arka odasından, yattığımız yataktan arka bahçede Mayıs sıcağında hırsla küfürleşerek futbol oynayan çocukları gördük ve birbirlerine söyledikleri edepsiz şeyleri, bizim kelimesi kelimesine yapmakta olduğumuzu fark edip sevişmemizin ortasında bir an durduk, birbirimizin gözlerinin içine bakıp gülümsedik."*

Sevişme nesnesiyle, sövüşme nesnesini yan yana getirmek... bu nesnelerin dizimi hiç de estetik olmamış.

Nesnelerin Başıbozukluğu

Burjuva uygarlığında dolaysız algıyla yaşayan kişi, nesneler arası ilişki kuramaz. Sözgelimi tarih, kahramanların tarihidir. İskender, Sezar, Napolyon, Fatih Sultan Mehmet... Peki savaşan askerler... İskender, Hindistan'a kadar gitmiştir, Sezar, Mısır'ı almıştır, Napolyon, Moskova'ya girmiştir, Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u almıştır.

Yüzbinleri savaşa sokmuştur bu kişiler, ama burjuva tarihi onlardan söz etmez.

Bunun anlamsal karşılığı şudur. Bir nesne yüceltilir, savaşan nesneler silinir.

Günümüze geldikte... durum daha karmaşıktır. Bankalar, petrol şirketleri, silah üreticileri, alışveriş merkezleri, kapitalizm, faşizm...

Bütün bu nesneler dolaysız algılayan büyük çoğunluğa ilişkisiz gibi görünür. Oysa bu nesnelerin birbiriyle zincirleme ilişkisi vardır.

Burdan sanata gelirsek, sanat yapıtları, bu karmaşık nesneleri belli bir dizilişte okura göstermelidir. Bu açıdan nesnelerin dizimi bir sanat yapıtında son derece önemlidir.

Şimdi burda nesneleri bozuntuya uğratan iki romandan söz edeceğim. Bunlardan biri *Vüs'at O. Bener*'in *Buzul Çağının Virüsü* (7), öbürü *Bilge Karasu*'nun *Gece*'si. (8)

Cevat Çapan, Buzul Çağının Virüsü için şöyle diyor, *"Buzul Çağının Virüsü'nde Bener'in ustalığının yeni bir aşamasına tanık oluyoruz. Yazar bu yapıtında alışılmış anlatı kalıplarını kırarak yaşamı kısıtlayan bütün koşullara ve olgulara karşı dilin coşkunluğu ve yoğunluğuyla meydan okumaktadır."*

Bunun, nasıl yapıldığını görelim.

> *"Düşsüz uykulardan bile uyanmak. Yol tükendiğinde dönüşsüzlüğün mutlu kesinliğini ayırt edebileceğine inansa, dayanmak daha mı dayanılır olurdu? Yürekleri duranlar yaşama döndürülebildiklerinde 'bitti'yi algılayabildiklerini söyleyemiyorlarmış. Karanlık da bir yargıdır, açıklamadır. Demek beynin kısacık dirimi bilinçle bağıntılı değil. Ne akıl, ne bellek susturulduğunu, sustuğunu bilmeden susacak. Tetiği çeken o bile olsa, sonucu göremeyecek, 'son' hep bir umut narkozu ya da 'yeniden doğuş' Hıristiyanlığına kulluk edecek. Varsın korkaklık saysınlar, hınç kesilsin başkaları, kıskanılsın! Önemli olan bu değil. Bilincin bilinçsizliğe dönüştüğünü saptayamamak. Olumlu tek işlevden yoksunluk. Bir işleve bağlanmak, Tanrım! Yeterince, yeterince ne demek? Saçmalayamıyor. Morg soğuğu bedeni.*
>
> *Gözlendiklerinden habersiz, birbirine sokulmuş iki gölge, denizin gri düzlüğünü sık örgü çıtalarıyla dilimlemiş bir görgülü Osmanlı cumbasında, birden belirmesini, ağır büyümesini bekliyor o hayalet geminin; hemen her sisli sabah ürpertisinde yinelenen, belki kendi abarttığı duygusallık, onlarca doğal alışkanlıktır yargısına karşın, yavrusunu omuzlarından sıkıca sarmış sevgin kolların sıcak koruyuculuğuna sığındığını düşlüyor, büzüldüğü kanapesinde, üzünçle.*
>
> *Parmakları parmak hesabına girişmiş. Babam kadar yaşarsam? Tam on sekiz yıl sürecek ot oburluk, taşıl dayanıklığı. Sağ olsaydı; dün gece göğsüne utanmasız, akçıl başını gömerek, onun tirfil kokulu, duygan saçlarını fırtınayla karışık yağmur gibi ıslatan bitmez tükenmez gözyaşları -kızının gözyaşları olurdu belki, şimdi şu genç ananın sorumluluğunu yıllarca önce yüklenmeye başlayabilecek. O değil o, güvenilir baba omuzlarında geçici yılgınlığının acısını dindirebilirdi. Ne zayıf, ne süprüntü herifsin sen. Gizlenecek delik kaldı mı artık? Bin be-*

la muştası yedi, kıyıldı baltasında umarsızlıkların. Anladık, bir kolayını bulup sıvıştın, kaçtın hep unutma.

'Onlar ki', gül attılar Azrail'e, uymayın 'hainin iğvasına!' Şahdamarında vuruntusu davulların, zurnalar, kemençeler, tulumlar, Erzurum barları erkek, görkemli; çayda çıralar, kolları havada -pamuk sakal seymenler, kılıç-kalkan şakırtıları...

Ama, sızıntısı dinmiyor kuşkulu kanının içine ığılayan, iblise teslim olmuş inançsızlığı; boğsa da tükürüklere o çatal dilli, kuyruklu zebani sırıtıyor, zifir bağlamış kazma dişlerini göstererek.

Bir onluk diazem daha almalı."

Alışılmış anlatım kalıplarının kırılmasına karşı değilim. Ancak burda sorulması gereken şu. Alışılmış anlatım kalıpları nasıl kırılıyor. Nesnelerin ilişkilerini daha belirginleştirmek için mi, değilse daha bulanıklaştırmak için mi.

Vüs'at O. Bener bu yapıtında nesneler arası ilişkiyi kırıyor, nesneleri bulanıklaştırıyor. Dolayısıyla bu roman gerçekçi olamıyor. Dahası dolaysız algılamayı pekiştiriyor.

Gece

Şimdi geldik *Gece*'ye.(8) Bakın, *Akşit Göktürk* ne diyor, *"Gece belirli bir gerçekliğin, tek tanımla saptayabilecek bir insanlık durumunun dile getirildiği bir anlatı değil. Belli bir öykü, kişilikler ya da nedensellik ilkesiyle işleyen bir olay örgüsü sunmuyor bize."*

Daha sonra *Akşit Göktürk* şunları da söylüyor, *"Gerçekte hem öznel hem nesnel düzlemde, yazarın da dilin de, konu edinilen yaşam gerecinin de nesnel varlık sınırlarını yitirmesine tanık oluyoruz."*

Nesnel varlık sınırlarını yitiriyor, *Göktürk*'ün deyişiyle, *"Başı, sonu, kuytuları, ucu bucağı duyularla saptanamayan"* bir roman var elimizde.

Nesnelde yitirilen varlığı, öznelde arasan, orda da yok...

İdealistin en köktencisi bile bu dünyanın varlığını en azından sanı düzleminde kabul eder...

Akşit Göktürk, *Gece*'yi şöyle kurtarıyor, *"ama tükenmez bir gücüllüğü bütün ağırlığıyla taşıyan karanlık gece, ilkin bu anlamda ana simgesi oluyor anlatının."*

Hiçbir gizilgüç taşımıyor içinde karanlık gece... Bakın ne diyor *Gece*'de *Bilge*

Karasu, "Hangi ayna kendimizi gösterecektir bize? Sürekli bir yürüyüş içinde gibiyiz, bir luna parkın eçiş büçüş görüntü veren aynaları arasında."

Böylesine sıradan benzetmenin, *"yeni kuramlarla"* açıklanması ne kadar doğru... Üstelik şöyle diyor *Karasu, "Tarihler neleri yazmış, neleri yazmamıştır, bunun üzerinde duracak değilim elbet."*

Üstünde durması gerekeni geçiştiriveriyor. Şimdi kısa bir örnek *Gece*'den.

"1

Gece yavaş yavaş geliyor. İniyor. Çukur yerlere dolmağa başladı bile. Oraları doldurup ovaya yayılmağa başlar başlamaz, her yer boza dönüşecek. Işıklar yanmayacak bir süre. Ne çukurda ne düzde. Tepelerin aydınlığı, bir süre, yeter gibi görünecek herkese. Sonra tepeler de karanlıkta kalacak.

Dil bu karanlığın içinde yaşayabilirmiş gibi görünen tek şey olacak. Hiçbir ağırlığın, hiçbir gerçekliğin kalmadığı bu yerde. Karanlığın gerçekliğe benzer tek yanı, konuşulabilmesi olacak. İki kişi arasında. İki duvar arasında.

Sonra soyunmağa başlayacak insanlar. Gecenin açtığı yaralar biraz daha acısın diye.

Genç kasların gerginliği geceye girecek.

Pörsük kaslar bir pelteye dönüşecek gecenin içinde.

Bir tek diller bilecek, tepelerde, toprakaltı saraylarında yanan ışıkları; yalnız dil söyleyecek bu ışıkta yıkanan tek hücreli hayvanları.

Gece oluyor yavaş yavaş. Bağırsaklarımızın içinden yüreğimize gözlerimize doğru yükseliyor.

2

Gecenin işçileri, gerçekte, ikindinin ilk saatlerinde görünmeğe başlamıştır sokaklarda. Tek tük de olsa.

Onların işi, geceyi hazırlamak: Yer yer çukurlar açmak, örneğin; gecenin kolaylıkla birikip doldurabileceği çukurlar...

Onların işi, geceye hazırlamak: Genç kasları, gece gelince daha kolay soyunsunlar diye, soyunmağa alıştırmak örneğin. Çıplak etlerinin içine doğru ince, soğuk demirler iteleyerek, kızgın saçmalar gömerek bu etlere, onları gecelerin en uzununa alıştırmak.

Akşam saatlerinde gecenin işçilerini görmek çok kolaydır artık

herkes için. Geceyi hazırlamakta, geceye hazırlamakta kullandıkları aletler ellerinde, sokaklarda dolaşırlar; sayıları da gitgide artar.

Demirden yapılmıştır bu aletler; güzel sepilenmiş derilerden kesilmiş, seçkin ağaç türlerinden yontulmuş, esnek reçinelerden dökülmüştür. Dövmeğe, yırtmağa, delmeğe, kıstırmağa, burmağa, koparmağa yararlar. Yakmağa, kırmağa da.

Özellikle genç gövdeler üzerinde çalışmak için düşünülüp tasarlanmış, gerçekleştirilmiştir bu aletler.

3

Gecenin işçileri, gerçekte, ikindinin ilk saatlerinden beri görünmüştür ortalıkta. Çoğu insanın, dikkatini çekmemiş de olsalar.

Gecenin işçileri dörtköşe ekmekleri seviyorlarmış, öyle deniyor. Belki dörtköşe ekmekleri sevenler yalnız onlar değildir bu koca şehirde. Ama fırıncılar, tütüncüler, bakkallar, kendilerinden dörtköşe ekmek isteyenlerin hepsinin gecenin işçileri olduğunu düşünürler nedense.

Ekmek satılan yerlerde yuvarlak, uzun, dikdörtgen biçimli ekmekler de bulunur elbet. İkindi üstü, önce okul çocukları evlerine dönmeğe başlarken ekmek satılan yerlerde alışveriş hızlanır. Yuvarlak, dikdörtgen, uzun, söbe, dörtköşe ekmekler gitgide artan sayıda satılır. Küçük, iri, kemikli, yumuşak, kirli, temiz, nasırlı, sıvışkan eller, ekmekler taşır.

Gecenin işçileri sokak aralarında gezer. Yuvarlak ekmeklerin, dikdörtgen ya da söbe ekmeklerin, uzun ekmeklerin hangi evlere girdiğini gözlerler. Bu işi yaparken, öyle, çok önemli bir iş görüyormuş gibi davranmazlarsa da, onlara dikkat edenler şunu da görürler arada bir: Bir tanesi gider, bir kapının herhangi bir yerine, pek de belli olmayacak biçimde bir im çizer. Gözlemi iş edinenleri şaşırtacak bir şeydir bu. Kapısı imlenen evlerin hiçbirinde dörtköşe ekmek yenmemektedir; yoksa şu ya da bu biçim ekmek yendiğini belirten bir im değildir bu. Üstelik, kapılar biraz da rasgele imlenir gibidir. Hiç değilse görünüşte."

Yazın, dil işidir. Dil işini, oyuncak durumuna getirmek değildir yazın. Dil oyuncak durumuna getirilmesini hiçbir *"kuram"* doğrulayamaz.

Boş, öznel bir avuntudur bu.

Estetik Dizilişin Güzelliği

Bir yapıtta nesnelerin dizilişi, estetik bir dizilişse, bu, o yapıta estetik bir değer katar. Estetik diziliş, hem konuyu, hem izleği, belirli bir bütünlük içinde okura gösterir.

Gerçekçi yazarlar hep bu bütünlüğü sağlamak için uğraş vermişlerdir. *Balzac*'tan, *Kemal Bekir*'e kadar bütün gerçekçi yazarların yapıtında nesnelerin dizimiyle sağlanmış bütünlük görünür...

Peki, kimi yazarlarda neden bu bütünlük sağlanamıyor, neden gerçekçi olamıyor bu yazarlar.

Sorun son derece karmaşıktır.

Bunun nesnel açıklaması zordur.

Ben, bunu, iki nedene bağlıyorum.

Birincisi yazarın "ilginç" bir yapıt yazma tutkusu. Bu tutku yüzünden yazar, nesneleri bilinçli bir biçimde belirsizleştirir.

İkincisi yazar dış dünyadaki nesneleri belirsiz görür. Her yerde bir belirsizlik vardır.

Bir örnek vereyim. Her türlü ürünün satıldığı bir satış yerinde, bir gün, almak istediğim az yağlı peyniri görmedim. Peynirin o gün bittiğini düşündüm.

Daha sonraki gidişlerimde de o peyniri göremedim. Bu bende o nesneyle ilgili belirsizlik oluşturdu.

Bu işleri bilen bir arkadaşıma durumu anlatmasaydım, bu belirsizlik bende sürüp gidecekti. Arkadaşımın söylediğine göre, o peynirciyle, satış yeri anlaşamamışlar, bu yüzden orda o peynir satılmıyormuş.

Belirsizliğe bir örnek daha. Kimi kişilerin iç organlarında, midelerinde, bağırsaklarında uyuşturucu taşıdıklarına bir anlam veremiyordum. Bu belirsizdi benim için. Konuyu azıcık araştırınca, kumar borcunun, ya da bir başka borcun, insanları bu yola ittiğini gördüm. Böylece belirsizlik kalktı.

Şunu söylemek zorunlu... Bir peynirin satılmamasındaki belirsizlik kolayca çözümlenebilir. Ancak yaşamda çok karmaşık, birçok belirsizlikler var. Bu, doğrudur. Bu önermenin doğruluğu belirsizliği saltık duruma getirmeyi gerektirmez. Birçok belirsizlik aslında belirliliği taşır içinde.

Bir örnek vereyim. Bir tarihte noterde bir işim vardı. Daktiloyla yazan kadın, daktiloya bakmadan hızlı bir biçimde yazıyordu.

Daktilo kadınla iki üç dakika konuştum. Sekiz saat çalışıyormuş. Evde ılık suda dinlendiriyormuş parmaklarını.

Kadının durumu çok belirli. Dünyayla tek ilişkisi daktilo aygıtıyla. Ama kadı bu ilişki konusunda çok belirsiz. "Kader" onu bu işe sokmuş.

Yazar, bu belirsizliği nesnelerle belirli duruma getirmelidir. Böyle diyorum ya bu hep böyle olmuyor. Kimi yapıtlarda nesneler koyu bir belirsizliğe sokuluyor Şimdi bunun örneklerini görelim.

İnsan Yetisinin Yanlış Kullanımı

Bu bölümün genel başlığı bu. Burda örneklerini vereceğim romanları okudum İnsan yetisinin böylesine boş, yanlış kullanımına gerçekten üzüldüm. Nesneler olayları böylesine karışık kullanmak ancak insanın becerisidir, insanın yetisidir. Ko yu, çok koyu bir yabancılaşmayla olabilir bu. Böylesi yapıtları "kuramlarla" açıkla yanlar da koyu, çok koyu bir yabancılaşmanın içindedir.

İnsanın kendine, insana, topluma yabancılaşmasının tatsız sonuçlarını bu yapıt larda açık seçik gördüm.

Önce *Ses ve Öfke* (9).

> *"Yürüdük parmaklık boyunca, bahçeye geldik, gölgelerimizin durduğu yere. Benim gölgem Luster'in parmaklıktaki gölgesinden uzun. Kırık yerine geldik parmaklıkların ve arasından geçtik.*
>
> *'Dur bir Dakka,' dedi Luster. 'Takıldın yine çiviye. Geçemezsin bir türlü şu çiviye takılmadan.'*
>
> *Caddy beni kurtardı ve sürünerek geçtik aradan. Maury Dayı kimse sizi görmesin demişti, biz de sürüne sürüne geçeriz aradan daha iyi, dedi Caddy. Eğil, Benjy. Bak işte böyle, görüyor musun. Eğildik ve geçtik bahçeden, çiçekler daladılar bizi ve hışırdadılar biz yürüdükçe. Toprak katıydı. Parmaklığa tırmandık, domuzlar homurdanıyor ve kokluyorlardı. Bugün canları pek sıkkın, içlerinden biri kesildi de, dedi Caddy. Toprak katıydı, basılmış ve düğüm düğüm.*
>
> *Ellerini cebinden çıkarma, dedi Caddy. Donar sonra. Tam Noel zamanı ellerin donsun ister misin.*
>
> *'Dışarısı çok soğuk' dedi Versh. 'Çıkıp da ne yapacaksın.'*
>
> *'Yine ne var,' dedi Annem.*
>
> *'Dışarı çıkmak istiyor,' dedi Versh.*
>
> *'Bırakın çıksın,' dedi Maury Dayı."*

Bu bölümün başındaki tarih 7 Nisan 1928. Peki, nasıl oluyor da Caddy, "Noel zamanı ellerin donsun ister misin" diyor. Daha dokuz ay var Noel'e. Bunu *L. Edward Bowling* şöyle açıklar.

"Okuyucu romanda birinci kişi anlatımının ve geçmiş zaman kipinin kullanıldığını görünce Faulkner'in de Hemigway'in Silahlara Veda romanında kullandığı tekniğe benzer bir teknik kullanacağını, geçmiş bir yaşantıyı nesnel olarak birinci kişiye anlattıracağını sanır. Kitabın ilk iki sayfasında yanıldığını gösteren hiçbir şeye rastlamaz ve her şey bu sanısını destekler. Ama üçüncü sayfada birdenbire İtalikle yazılmış bir parça ile karşılaşır. Bu parça kitaptaki başlıca zorluklardan ilkidir ve ayrıntılı olarak incelemeyi gerektirir. Çünkü okuyucu burada olup bitenleri anlayamamışsa, Ses ve Öfke'nin ilk basamağını aşacağını ummamalıdır:

"Yürüdük parmaklık boyunca, bahçeye geldik, gölgelerimizin durduğu yere. Benim gölgem Luster'in parmaklıktaki gölgesinden uzun. Kırık yerine geldik parmaklıkların ve arasından geçtik.

'Dur bir Dakka,' dedi Luster. 'Takıldın yine çiviye. Geçemezsin bir türlü şu çiviye takılmadan.'

Caddy beni kurtardı ve sürünerek geçtik aradan. Maury Dayı kimse sizi görmesin demişti, biz de sürüne sürüne geçeriz aradan daha iyi, dedi Caddy. Eğil, Benjy. Bak işte böyle, görüyor musun. Eğildik ve geçtik bahçeden, çiçekler daladılar bizi ve hışırdadılar biz yürüdükçe. Toprak katıydı. Parmaklığa tırmandık, domuzlar homurdanıyor ve kokluyorlardı. Bugün canları pek sıkkın, içlerinden biri kesildi de, dedi Caddy. Toprak katıydı, basılmış ve düğüm düğüm.

Ellerini cebinden çıkarma, dedi Caddy. Donar sonra. Tam Noel zamanı ellerin donsun ister misin.

'Dışarısı çok soğuk' dedi Versh. 'Çıkıp da ne yapacaksın.'

'Yine ne var,' dedi Annem.

'Dışarı çıkmak istiyor,' dedi Versh.

'Bırakın çıksın,' dedi Maury Dayı."

Eğer okuyucu bu parçanın anahtarını bulabilirse ilk bölümde kullanılan tekniği de anlamaya başlamış demektir. Bütün iş hikaye 7 Nisan 1928 günü Benjy ile Luster arasında geçerken birdenbire hikayenin nasıl olup da başka bir yıl içinde Benjy ile Caddy arasında Noel zamanı geçen başka bir olaya atladığını ve sonra yine nasıl olup da birdenbire Benjy, Versh ve Anaya döndüğünü bulabilmektir. Bu sorunu çözmeğe çalışan okuyucu kitabı okudukça anlar ki kitabın ilk iki sayfası (İtalikle yazıl-

mış olan yere kadar) geçmiş yaşantının birinci kişi ağzından bilinen şekilde bir anlatılışı değil, geçmiş kipi kullanıldığı halde, şimdiki zaman da yapılan bir eylemin bilinç akımı biçiminde sunuluşudur.

Yukardaki parçanın ilk paragrafında otuz üç yaşındaki aptal Benjy ile on dört yaşındaki zenci Ialası Luster, golf alanından dönmektedirler. Parmaklıkların kırık bir yerine gelirler ve arasından geçerler. Benjy bir çiviye takılır. Bu takılış yaşantısı çocukluğunda kız kardeşi ile bir parmaklığı geçerken başından geçen benzeri bir yaşantıyı, yirmi üç yıl kadar önce bir çiviye takılışını aklına getirir. Bu çağrışım aklını şimdiki zamanın yaşantısından koparır ve eski bir yaşantıya götürür.

İtalik parça bitince Benjy'nin aklı yeniden şimdiki zamana dönmez (bazı çağrışımlar yüzünden) anası ile Versh ve Maury Dayı arasında geçen başka bir geçmiş olayına atlar. Geçmiş bir yaşantıda Caddy okulundan gelip onu hava almaya çıkarıncaya kadar aklı bu ikinci geçmiş yaşantısına devam eder. Caddy onunla konuşurken Benjy ağlamaya başlar (şimdiki yaşantıda). Bunun üzerine Luster Benjy'i azarlar ve Benjy'nin de geçmiş anıları kesilir." (10) (Vurgular kitaptan. C.G.)

Yazar, *Ses ve Öfke* için bakın ne diyor, *"Ses ve Öfke düzensizlik, dağılış ve perspektivsizlik üzerine yazılmış bir romandır."*

Ses ve Öfke'yi övüyor yazar. Şöyle, *"Compsonların yaşantılarındaki düzensizlik, dağılış ve çözülüş ve perspektiv ve yoksunluğu tüm sosyal düzenin ya da daha doğrusu, sosyal düzensizliğin simgesi ve temsilcisi olarak ele alınmış olur."*

Bunu yazmadan önce yazarın perspektifi nedir, insana doğuştan mı verilmiş, ya da perspektif ne işe yarar sorularını sorması gerekir.

Ben bu soruları kendime sordum. Elde ettiğim bilgileri özetle veriyorum.

Eski Mısır'da sanatçılarda perspektif duygusu yoktu. Bir insan resmi şöyle anlatılır *Sanatın Öyküsü*'nde (11) *"Baş yandan daha iyi göründüğü için ressamlar başı yandan çiziyordu. Ama insan gözünü düşünürsek, biz onu önden göründüğü gibi düşünürüz, o halde yandan görünen yüz üzerine, karşıdan görünen göz ekleniyordu. Vücudun üst bölümü, omuzlar ve göğüs en iyi önden görünüyordu. Böylece kolların bedene nasıl bağlandığı gösterilebiliyordu. Ama hareket halindeki kollar ve bacaklar en iyi yanlardan görülürdü. Mısırlıların bu resimlerde böylesine garip bir biçimde düz ve çarpık görünmesinin sebebi budur. Mısırlı sanatçılar ayrıca, ayakları dıştan göstermekte güçlük çekiyorlardı. Bu yüzden, ayakları, baş parmaktan başlayarak yukarı doğru yandan çiziyorlardı (...) Mısırlı sanatçıların insanların böyle göründüğünü düşündükleri sanılmamalıdır. Onlar, bir kuralı izlemekten öte bir şey*

yapmıyorlar ve bu kural sayesinde, insan figüründe önemli saydıkları her şeyi imgeye sokabiliyorlardı."

Şimdi bir başka kaynaktan, *İnsanın Yücelişi* (12) adlı yapıttan bir aktarma. *"İtalya'yı Rönesans'ın beşiği sayarız. Ama Rönesans anlamı on ikinci yüzyılda İspanya'da doğmuştur. Bu anlamın simgesi de Toledo'daki ünlü çevirmenler okuludur. Bu okulda (Avrupa'nın çoktan unuttuğu) eski kitaplar Yunanca'dan Arapça'ya ve İbranice'ye sonra Latince'ye çevriliyordu. (...) Bu çevirmenlerin en ünlüsü ve en parlağı Kremonalı Cerrad'dı. İtalya'dan kalkıp buralara Batlamyus'un Almagest adlı astronomi kitabının bir kopyasını aramaya gelmiş, sonra buraya yerleşmiş, Yunan biliminin klasikleri olan Arşimed, Hipokrat, Galen ve Öklid'in kitaplarını çevirmişti. / Bence, kitabının çevirisi yapılan en ilginç ve uzun süreli düşünülürse en etkin yazar, Yunanlı değildi. Böyle düşünmemin nedeni de benim boşlukta maddenin görünümü ile yakından ilgilenmemdir. İşte bu konuda Yunanlılar tümden yanılmışlardır. Bu yanılgı M.S. 1000 yılında adına Alhazen dediğimiz garip bir matematikçi tarafından anlaşıldı. Bu bilgin, Arap kültüründe yetişen, gerçekten özgün düşünceli bir bilim adamıydı. Yunanlılar ışığın gözden maddeye gittiğini sanırlardı. Alhazen ilk kez, maddenin her bir noktasından bir ışın gözümüze yansıdığı için görebildiğimizi anlamıştı. Yunanlıların görüşü, herhangi bir maddenin, örneğin elimin, neden yer değiştirdikçe, büyüp küçüldüğünü izah edemiyordu. Alhazen'in anlatımına göre elimizden yansıyan ışınlar, ben elimi uzaklaştırdıkça, daralmaktadır. Elimi size doğru uzattığım zaman gözünüze giren ışık demeti büyür ve daha geniş bir açı oluşturur. İşte maddenin büyüyüp küçülmesi bundan, yalnızca bundan ötürüdür. Öylesine basit bir düşündür ki (Bacon'ın dışında) tam altı yüzyıl, bilim adamlarının daha önce buna dikkat etmemiş olmaları gariptir. Ama sanatçılar, çok daha önce, kendi uğraşlarında bu konuya değinmişlerdi. Maddeden göze ışınların yansıması -bu anlam perspektif anlamının temelidir. Perspektif ise, matematik bilimini bugün yeniden canlandırmıştır."*

Yine kitaptan öğreniyorum. Perspektifin anlamı Avrupa'da sanatçıları coşturuyor. *Dürer*, 1506 yılında gizli perspektif sanatını öğrenmek için İtalya'ya gidiyor.

Peki yapıtta sözü edilen *Alhazen* kimdir. Şimdi onu görelim. *"Ortaçağda Batı'lı bilim adamlarınca Alhazen olarak tanınan İbn el-Heysem, Irak'ta, Basra'da 955 yılında doğmuş ve Fatımi Halifesi el-Hakim'in hükümdarlığı döneminde Kahire'ye gitmişti."* (13) Modern fiziğin ilk örneği sayılıyor *İbn el-Haysen.*

Perspektif, insanın dünyaya olaylara doğru bakışını sağlıyor. Bir anlamda insanlığın başarısı perspektif.

Ses ve Öfke'nin yazarı, bu başarıyı dirseğiyle itiyor. Mısırlı sanatçı gibi önemsizle, önemliyi ayırmadan imgeye sokuyor.

Lukacs, perspektifin önemini şöyle belirler. *"Perspektif, sanat eserinin yönünü ve özünü belirler, anlatımın değişik düşünce dizilerini sıraya kor, sanatçının önemliyle önemsiz, can alıcı ile geçici öğeler arasında da bir serim yapmasını sağlar."* (14)

Sanatçı, yazar, perspektifin önemini hiçbir zaman unutmamalı. Perspektif yoksunluğunun övülmesine kanmamalı. Burjuva uygarlığının insanı düşürdüğü durum doğrusu perspektifle anlatılabilir. Nesnelerin, zamanın, uzamın öznel bir görüşle karıştırılmasıyla nesnel gerçeklik yansıtılamaz.

İnsan Nerde

Bunu yazmadan önce, *Molloy*'u (15) bir kez daha okudum. Bu kitabın arka kapağında şöyle deniyor. *"Molloy, koltuk değnekleriyle kent dışında bir çukurun dibinde fiziksel çöküşünün tamamlanmasını beklerken modern insanın metafizik serüvenini dile getirir: 'Çürümek de yaşamaktır.'"*

Bunun ne anlama geldiğini anlamadım. Ne demek *"modern insanın metafiziği"*.

Metafizik gelecekle ilgili bir tasarımdır. İnsan türünün metafiziği de "Çürümek de yaşamaktır." olmadı hiçbir zaman.

Ayrıca *Molloy*'un son sayfasında şöyle bir saptama var. *"Artık insan olmaya katlanamayacağım, bir daha denemeyeceğim bunu. Bu ışığı bir daha hiç yakmayacağım."*

Bugün insan nerde diye sorarsam, insanın daha ilerde olması gerektiğini ben de düşünüyorum.

Peki, insanın ilerleyişini kim durdurdu.

Tarihte olup bitenlere bakarsak, insanın ilerleyişini burjuva uygarlığının durdurduğunu söylemek zorundayız.

N'apıyor bu burjuva uygarlığı. Sayrılara ilaç sattığı için kazanıyor. Toprakların üstüne apartmanlar yapıp, kazanıyor. İnsana emeğini sattırıyor kazanıyor.

Savaş çıkartıyor, kazanıyor.

Deli saçması diyebileceğim bu uygarlığı, akla uygun diye benimsemek için beyinler kiralıyor, bütün ileti araçlarını kullanıyor.

Bütün bunlar yetmezmişcesine faşizmle nazizimle milyonlarca insanı katlediyor. *Molloy*'un yazarı *Beckett*'i anlamaya çalışıyorum. İkinci Paylaşım Savaşı'nda Fransız Direniş Kümesine katılmış. Saygıdeğer bir davranış. Peki, "insan olmaya katlanamayacağım" ne anlama geliyor. Tam karşıtı, burjuvanın bütün koşullarına karşın insan olma uğraşını sürdürmeliyiz. Özgürlük için, eşitlik için, savaşım verenlere sırtımızı dönemeyiz.

Çürüyen insanı yazmayalım demiyorum. İnsanı çürüten koşullarla yazalım. Okur, o koşulları görsün.

Şimdi *Molloy*'dan bir alıntı.

> *"Sonuç olarak bütün söyleyebileceğim ve artık daha fazlasını söylememek için elimden geleni yaptığım şey şu: Lousse'un evinde kaldığım süre içinde, bir hastalık olarak tanımlanacak, ayak parmaklarımın yarısını aniden yitirişime benzer, şaşırtıcı ya da beklenmedik, öngörme yetisine sahip olduğum ölçüde önceden tahminde bulunamayacağım yeni bir bozukluk ortaya çıkmadı. Çünkü bu, hiçbir zaman öngöremediğim ve anlamını, yani öteki rahatsızlıklarımla bağlantısını, sanırım tıp konusundaki cehaletim nedeniyle asla kavrayamadığım bir şeydi. Çünkü bedenin uzun süren çılgınlığı boyunca, her şey birbirine bağlı bulunuyor, öyle hissediyorum. Ama, şeyimin, varoluşumun bu bölümünü daha fazla uzatmaya gerek görmüyorum, çünkü bence hiçbir anlamı yok bunun. Sağmaya çalıştıkça yalnızca hava kabarcığı ve zerrecikler veren bir hayvan memesi sanki. Bu nedenle yalnızca bir iki kısa saptamayla yetineceğim, bunlardan ilki şu: Lousse olağanüstü kuru bir kadındı, yani bedeni kupkuruydu demek istiyorum, öyle ki bu akşam hâlâ, son barınağımm görece sessizliğinde, yoksa o bir erkek miydi ya da en azından bir hünsa mıydı diye soruyorum kendime. Yüzü hafif tüylüydü ya da öykü inandırıcı olsun diye ben öyle düşlüyorum. Zavallı kadın, onu o kadar az gördüm, yüzüne o kadar az baktım ki. Ya sesi, kuşku uyandıracak kadar kalın değil miydi? Şu anda böyle gözüküyor bana. Kendine eziyet etme Molloy, erkek ya da kadın, ne fark eder? Ama şu soruyu sormaktan alamıyorum kendimi: Anneme doğru savrulduğumda, bir kadın durdurabilir miydi beni? Belki de. Dahası var, böylesi bir karşılaşma olası mıydı, benimle bir kadın arasında demek istiyorum. Erkeklerle zamanında biraz sürtmüştüm ama ya kadın-*

larla? Peki, artık saklamanın anlamı yok, evet, onlardan da birine sürtmüştüm. Annemden söz etmiyorum, ona yaptığım sürtmekten fazlaydı. Hem isterseniz annemi bu konunun dışında bırakalım. Yazgım fraklı belirlenmeseydi, bu başka kadın annem, hatta büyükannem olabilirdi; o yaşlardaydı. Tutmuş şimdi de yazgıdan söz ediyorum. Bana aşkı tanıtan oydu. Galiba Ruth gibi yumuşacık bir adı vardı ama kesinleyemem bunu. Belki de Edith'di adı. Bacaklarının arasında bir delik bulunuyordu, hep düşünmüş olduğum gibi kocaman bir aralık değildi bu ama bir yarıktı; sözüm ona erkeklik organımı oraya binbir güçlükle sokuyordum, daha doğrusu o sokuyordu; sonunda ben gelene ya da içinden çıkana ya da durmam için onun rica edişine kadar ahlıyor, ohluyordum. Aptalca bir oyundu bence, üstelik de zaman geçtikçe yorucu oluyordu. Ama büyük bir iyi niyetle katılıyordum bu oyuna, aşktı bunun adı, biliyordum, çünkü o bana böyle demişti. Romatizmaları yüzünden, divanın üzerine doğru eğiliyor, ben de arkasına geçiyordum. Lumbagosu yüzünden katlanabildiği tek konum buydu. Çok doğal karşılıyordum bunu, çünkü aşk yapan köpekler görmüştüm, bana bu işin farklı biçimlerde yapılacağından söz ettiğinde çok şaşırmıştım. Ne demek istemişti acaba tam tamına? Belki de aslında kıçından giriyordum. Umrumda bile değildi bu, söylemek bile fazla. Ama kıçtan yapılan gerçek aşk sayılır mıydı? İşte bazen canımı sıkıyor bu. Yoksa gerçek aşkı hiç tanımamış mıydım? O da son derece düz bir kadındı, abanoz bir bastona dayanarak kısa ve sert adımlarla ilerlerdi. Belki o da bir erkekti, başka bir erkek. Ama biz böyle oynaşırken taşaklarımız birbirine çarpıp durmaz mıydı? Belki de o buna engel olmak için kendininkileri elinde sımsıkı tutuyordu. Geniş ve kabarık jüponlar, fırfırlar ve adını bilmediğim başka iç çamaşırları giyiyordu. Bütün bunlar hışırtılar çıkararak köpük köpük havaya fışkırıyor, sonra birbirimize kenetlendiğimizde çağlayanlar gibi ağır ağır üzerimize dökülüyorlardı. İçgüdümün güçlü itkisiyle, arada sırada dişlerim olmadığını unutup ısırdığım sarı ve çatlayacakmış gibi gergin duran bu enseden başka bir şey görmüyordum. Çöplerin döküldüğü bir arsada karşılaştık birbirimizle, benzeri yerden bir farkı yoktu ama bin arsa içinde görsem tanıyabilirim onu. Oraya ne yapmaya geldiğini bilmiyorum. Süprüntüleri dalgın dalgın karıştırıyor, o yaşta hâlâ bazı genellemeler yapabileceğimi varsayarsak, Yaşam bu,

diyordum kendi kendime. Onun yitirecek zamanı yoktu, benimse yitirecek bir şeyim yoktu, aşkı tanımak için bir tekeyle bile sevişmeye hazırdım. Şık bir apartman dairesi vardı, hayır, şık bir daire değildi, içinizde bir köşeye uzanıp bir daha kalkmama isteği uyandırıyordu burası. Hoşuma gidiyordu. Şık mobilyalarla doluydu içerisi, divan umutsuz çırpınışlarımız altında küçük tekerlerinin üzerinde kayıyor, çevremizde bulunan her şey yerlere yuvarlanıyordu; tam bir keşmekeşti. İlişkimizde yumuşaklık da yok değildi, titreyen ellerle ayak tırnaklarımı keser, ben de kıçını merhemlerle ovalardım. Masum aşkımız kısa sürdü. Zavallı Edith, belki de sonunu hızlandırdım onun. Ama çöplerin toplandığı alanda, pantolonumun önünü eliyle sıvazlayarak ilk adımı atan olmuştu. Daha ayrıntılı söylersem, midem iyice bulansın da bir daha açlık hissetmeyeyim diye bir çöp yığınının üzerine eğilmiş iki büklüm dururken, o arkamdan yaklaşmış, bastonunu bacaklarımın arasından geçirerek takımlarımı okşamaya başlamıştı. Her seferinden sonra para veriyordu bana, oysa aşkı tanımak, bu konudaki bilgilerimi derinleştirmek için her şeyi yapmaya hazırdım. Ama idealist bir kadındı. Ben sanırım daha kuru, daha dar bir deliği yeğlerdim, sanırım bu bana aşkla ilgili daha doğru bir düşünce verirdi. Neyse. Daha iyisi can sağlığıydı. Ama aşk böylesine sıradan şeylere kulak asmazdı asla. Üstelik keyfiniz yerindeyken bunların hiç önemi yoktur, ama bir de çılgına dönmüş aletiniz sürtünecek bir çeper ve kendisini yumuşatacak bir parça nemlilik arasın ve bulamadığında geri çekilmeyip kabarıklığını korusun, işte gerçek aşk kuşkusuz o zaman doğar ve bütün eften püften sorunların çok çok yükseklerinde kanat çırpmaya başlar. İşin içine, söz konusu esriklikle doğrudan ilgisi olmasa da bir parça ayak bakımıyla masaj da kattınız mı, bu konuda artık bir kuşkuya yer kalmaz sanırım. Bu konuda tek canımı sıkan şey, evine doğru sürüklendiğim kara bir gece, ölüm haberini aldığımda gösterdiğim kayıtsızlıktı, doğrusunu söylemek gerekirse bir gelir kaynağımı yitirmemin acısıyla yumuşayan bir kayıtsızlık benimkisi. Her gelişimden önce yaptığı gibi, ılık suyla doldurduğu bir küvette yıkanırken öldü. Yumuşatıyordu bu onu. Kollarımın arasında can verebilirdi diye düşünüyorum da! Küvet devrildi, kirli sular bütün döşemeye yayıldı ve aşağıdaki kiracının dairesine sızdı, kiracı da durumun farkına vardı. Yahu ben bu öyküyü bu kadar iyi bildiğimi san-

mıyordum. Bir kadın olmalıydı yine de, yoksa mahallede dedikodusu çıkardı. Doğrusunu isterseniz, yaşadığım yörede, cinsel konularla ilgili her şeye olağanüstü derecede kapalıydı insanlar. Ama belki o zamandan bu yana çok şey değişmiştir. Bir kadın bulmaları gereken yerde bir erkek bulmaları, bunu öğrenen mutsuz azınlık tarafından bastırılmış ve unutulmuş olabilirdi."

Gördünüz, nesneler birbirine girmiş... köpekler bile aşk yapıyor.

Geleceği Kararmış Yazar

Önce bir alıntı *"... Walter Benjamin, Proust'un dünyasını ve dünyayı yansıtmak için kullandığı anlatım özelliklerini şöyle açıklıyor. 'Hepimiz biliriz ki, Proust bir insanın hayatını gerçekten yaşandığı gibi değil de, o insanın yaşadığı hayatı hatırladığı gibi betimler.'"* (16)

Geçmiş Zaman Peşinde'den alıntı yapmadan önce kitabı Türkçeye çeviren *Yakup Kadri*, ne diyor onu görelim. *"...Proust dış alemle bu seyrek münasebetlerini de kesmek zorunda kalmıştır. Zira, hastalıktan artık bir an bile göz açamaz olmuştur. Çiçeklerle kadınların kokusu artık onun nefesini tıkıyor, en hafif bir gürültü sinirlerini sarsıyor ve açık havaya çıkınca -o gün ne kadar ılık olursa olsun- hemen soğuk alıyordu. Bu yüzden pencereleri sımsıkı kapalı ve duvarları mantarlarla kaplı bir odada dünyadan elini eteğini çekmiş gibi yaşamaya başlamıştır."* (17)

Geçmiş Zaman Peşinde'den (18) bir bölüm.

"Kendi kendime, saatin kaç olabileceğini sorardım ve tıpkı bir ormanda mesafeleri bildiren bir kuş sesi gibi, tenha kırın bütün genişliğini birbirinden daha uzak veya daha yakın nidalarla tayin eden tiren düdüklerini işitirdim. Bu tirende mutlaka bir yolcu vardır ki, ilk istasyona varmak için acele ediyor. Bu yolcu, biraz sonra bir küçük caddeyi takibedecektir ve yeni görülen yerlerden, alışılmamış hallerden, biraz evvelki bir hasbihalden, yabancı bir lamba altında edilen vedaların, onu gecenin sükutu içinde bile hâlâ takibeden tesirlerinden ve nihayet yakın bir dönüş ümidinin verdiği hazdan hasıl olma bir heyecanla bu küçük cadde onun hafızasında hakkolup kalacaktır.

Yanaklarımı tatlı tatlı, yastığımın güzel yanaklarına dayıyorum; bunlar, bütün tazelikleri, bütün tombulluklariyle bizim çocukluğumuzun yanaklarını andırır. Saatime bakmak için bir kibrit çakıyorum. Nerede ise gece yarısı... Bu, öyle bir andır ki mecburi seyahate çıkmış ve

hiç bilmediği bir otelde yatmak zorunda kalmış bir hasta, herhangi bir kriz yüzünden uyanıp da oda kapısının altında bir gün ışığının çizgisini görünce tatlı bir sevince kapılır. Ne saadet; işte sabah olmuş! der. Biraz sonra hizmetçiler uyanacaklar. Hasta yolcu zile basacak ve ona muhtaç olduğu imdat yetişecektir. Bir parça sükûn ve rahat bulmak ümidi ona çekmekte olduğu azaba karşı bir metanet veriyor. İşte birtakım ayak sesleri de duyar gibi oldu; ayak sesleri yaklaşıyor; sonra uzaklaşıyor. Oda kapısının altından görünen ışık çizgisi ise kayboldu. Eyvah; bu sabah vakti değil, gece yarısıdır. Koridorda havagazını söndürdüler. Sonuncu otel uşağı da çekildi, gitti. Şu halde, bütün gece, devamsız ve duraksız bir ıstırabı çekmek lazım gelecektir.

Tekrar uykuya dalıyorum ve bu sefer, aradaki uyanışlarım birkaç lahza ya sürüyor, ya sürmüyordu. Ancak ya bir tahtanın organik gıcırtılarını işitebiliyordum; ya gözlerimi karanlığın kaleidoskopu üzerine birkaç saniye dikebiliyordum; yahut da gelip geçici bir şuur ışığında mobilyaların ve odanın ve nihayet küçücük bir parçasını teşkil ettiğim bütün etrafımdaki şeylerin daldığı uykuyu ancak tadabiliyor ve tekrar bunların hissizliğine kavuşmağa can atıyordum. Bazan, uykuya dalarken, hayatımın, benim için tekrar geriye dönmesine imkan olmıyan iptidai bir safhasına ulaşıyor; mesela ben küçücükken büyük babamın saçlarımın buklelerini çekişini ve bu hadisenin bana verdiği korkuyu yeniden yaşıyordum. Büyük babamın buklelerimi çektiği gecenin ertesi günü saçlarımı kesmişlerdi. Bu tarih, benim için yeni bir devrin başlangıcı olmakla beraber, o mühim vakayı, uyurken unutmuştum. Fakat, büyük babamın, elinden hâla mevcut sandığım saçlarımı kurtarmak için her korku ile uyanışımda, o vakayı hatırlamakla beraber, tekrar rüyalar alemine dönünceye kadar, gene başımı, yüz yastığıma sarmağı ihtiyata uygun buluyordum.

Bazı defa da, Havva anamızın, Adem'in eğe kemiğinden vücuda gelmesi gibi, kalçamın fena bir vaziyetinden bir kadın peyda oluveriyordu. Hemen tatmak üzere bulunduğum bir zevkin mahsulü olan bu kadın, sanıyordum ki, bana o zevki verendir. Onun vücudunda kendi hararetini hisseden vücudum, bir an evvel, ona ulaşmak istiyordu ve derken uyanıveriyordum. Bu esnada, en yakınlarıma kadar, bütün in-

sanlar, daha birkaç saniye önce yanından ayrıldığım bu kadına nispetle bana pek çok uzak geliyorlardı. Yanağım hâlâ onun öpücüğiyle sıcaktır, vücudum hâlâ, onun endamının ağırlığiyle kırık döküktür. Eğer, bazı kere vâkı olduğu gibi, bu rüya kadının yüzünde hayatta tanıdığım çehrelerin çizgilerini bulacak olursam, kendimi, derhal şöyle bir gayeye vakfederdim; onu bulmak! tıpkı gönüllerinin dilediği bir diyarı, gözleriyle görmek için seyahate çıkanlar gibi; tıpkı bir rüyanın tatlı füsunu hakikatta da tatmak mümkündür zannedenler gibi, onu bulmak... Lâkin, işte, yavaş yavaş, onun hatırası dağılmağa başlıyor ve rüyanın bu güzel kızı hatırımdan çıkıp gidiyordu.

Uyuyan bir adam, saatlerin ipliğini ve yıllarla alemlerin sıra nizamını kendi etrafında bir daire halinde bulundurur ve uyanırken, instenkti ile, bir saniye zarfında, yeryüzünde, işgal ettiği noktayı ve uyanıncaya kadar geçen zamanı derhal keşfeder. Fakat, belki, bu aman ve mekan mefhumlarının derece ve sırları birbirleriyle karışıp çözülebilir. Mesela, bütün gece süren bir uykusuzluktan sonra, insan, sabaha karşı birdenbire, bir kitap okurken, her vakitki yatış tarzının çok hilafında bir vaziyette uyuyup kalıverir ve ilk gözlerini açtığı dakikada kendisini henüz yatmış zanneder. Bu insan, alışmadığı ve büsbütün daha başka bir vaziyette, mesela, bir akşam yemeğinden sonra bir koltukta otururken uykuya dalıverirse, o vakit, çığırından çıkmış alemlerde nizam büsbütün altüst olur; içinde bulunduğu afsunlu koltuk, onu, zaman ve mekan içinde, alabildiğine koşturmağa başlar ve göz kapakları açıldığı sırada kendini büsbütün başka bir ülkede, bundan birkaç ay evvel bu koltuğa yatmış farz eder.

Lakin, bazı defa, uykumun idrakimi tamamiyle gevşetir derecede, derin olması, yatağımda dahi, beni, aynı hale düşürmeğe kafi gelirdi; uyuduğum yerin planını top yekun elden kaçıran idrakim, gecenin ortasında uyandığım vakit, bana nerede bulunduğumu tayin etmek şöyle dursun, hatta, ilk anda kim olduğumu bilmek imkanını bile vermezdi. Yalnız, bir hayvanın içinde ürperen bir varlık duygusunu, en iptidai şeklinde hissederdim; mağarada yaşıyan ilk insandan daha acizdim. Lakin, o anda, hatıra denilen şey, gökten inen bir imdat halinde, beni, tek başıma çıkması ihtimali olmıyan bu ademden kurtarmağa geliyor-

du. Gerçi, birden bire bulunduğum yeri değil, ancak evvelce bulunduğum veya bulunabileceğim yerleri hatırlıyordum ve buna vasıl olabilmek için de, birçok medeniyet asırlarını, bir saniyede, kat'etmem lazım geliyordu ve bir gaz lambası şeklinin ve daha sonra giydiğim gömleğin devrik yakasının bana şöyle hayalmeyal görünüşleri yavaş yavaş benliğimin asli çizgilerini yeniden toparlamama yardım ediyordu.

Kim bilir, belki de, etrafımızdaki eşyanın yerli yerinde hareketsiz durduğu kanaati, bize kendi düşüncemizin onlar karşısındaki hareketsizliği yüzünden, bu eşyaya zorla verdiğimiz bir vasıftan geliyordur. Nitekim, benim böyle ani uyanma anlarımda, dimağım, nerede bulunduğunu tesbit için boş yere işler dururken, karanlığın içinde, her şey, etrafımı çeviren, eşya ile beraber diyarlar ve yıllar da dönmeğe başlardı. Kımıldanamıyacak derecede uyuşmuş vücudum, en çok yorgunluk duyduğu noktasından azasının hakiki vaziyetini yakalıyarak, buna göre, duvarın istikametini, eşyaların mevkilerini tayine ve nihayet, kendi bulunduğu meskeni yeniden kurmağa ve ona bir ad bulmağa çabalardı ve etrafında gözle gördüğümüz duvarlar, hayalden geçen bütün odalara göre muttasıl yer değiştirip, karanlıklarda fırıl fırıl dönerken, vücudumun hafızası, yani bu kaburga kemikleri, bu dizlerin, bu omuzların hafızası, evvelce yatmış oldukları ne kadar oda varsa, hepsini sıra sıra onun önünden geçirirdi. Lakin, zamanların ve şekillerin eşiğinde tereddütten tereddüde düşen dimağım, kaybettiği şartları birbirine bağlıyarak, nihayet bulunduğum yeri tesbit etmezden çok evvel, her birine göre yatağın nev'ini, kapıların erini, güneş alan pencereleri, iki oda arasındaki dar geçidi, hatta uyurken aklımdan geçen bir düşünceyi, uyanışımda onun tekrar aklımdan geçişini hatırlıyan gene o, yani vücudum olurdu. Mesela, en çok uyuşmuş veya tutulmuş tarafım, istikametini bulmağa çalışırken, kendisini cibinliği kasnaklı bir geniş karyolada, yüzü duvara çevrik uzanıyor zannederdi ve ben kendi kendime: 'A; derdim. Uyuyup kalmışım; annem, bana gelip 'Bonsoir' demeden...' Bu hesaba göre, ben, sayfiyede, çok yıl önce ölmüş olan büyük babamın evindeyimdir ve vücudumla üstüne yatmış olduğum taraf, zihnimden silinmemesi lazım gelen bir zaminin sadakatli muhafızları halinde, Combray'daki yatak odamın, ince zincirlerle tavana asılı, sebu biçiminde, Bohemya camından bir kandilin ışığını ve Siyenn mermerinden bir oca-

ğı gözüm önüne getirirlerdi. Büyük babamla büyük annemin evinde geçirdiğim bu çocukluk günleri çok uzak olmakla beraber, o evdeki yatak odama ait bu şeyler, bana, bugün hâlâ mevcutmuş ve gözlerim uykudan epeyce açılır açılmaz daha iyi görebilecekmişim gibi geliyordu.

Biraz sonra yeni bir vaziyetin hatırası uyanıyordu: duvar, başka bir istikamete doğru seğirtiyordu; hey Allahım; ben, bu sefer de, başka bir sayfiyede Mme, de Saint - Loup'nun evindeki odamda imişim. Saat, en az, on olmalı; herkes akşam yemeğinden kalkmıştır. Ben, mutlaka, Mme de Saint-Loup ile birlikte her akşam üstü yapmakta olduğumuz gezintiden dönüşümde, frakımı giymeden önce kestirmeğe alıştığım kuşluk uykusunu lüzumundan fazla uzatmış olacağım. Zira, bu gezintilerden dönüşlerimiz, ne kadar geç olursa olsun, pencerenin camlarında daima batan güneşin kızıl akislerini gördüğüm Combray'dan beri epeyce yıllar geçti. Tansonville'de Mme de Saint-Loup'un köşkünde başka bir ömür sürülürdü ve ben orada, vaktiyle güneşte oynadığım yollarda, gece olduktan sonra, ay aydınlığında dolaşmakla büsbütün başka çeşit bir zevk duyardım ve orada akşam yemeğine inmek için giyineceğim yerde uyuyup kaldığım odanın pencerelerinin, gezmeden dönerken, karanlıkta yegane fener hizmetini gören lambalarla aydınlandığını bilirdim.

Beynimin içinde bu fırıl fırıl dönen, karışık yadlar hiçbir zaman, birkaç saniyeden fazla sürmezdi; çok defa, bir kineteskop'ta bir atın koşmasını seyrederken, bu hareketi vücuda getiren ve birbirini aşıp geçen muhtelip küçük hareketleri tecride muvaffak olamayışımız gibi, ben de, bulunduğum yeri tesbit için uğradığım kısa tereddüdü vücuda getiren muhtelif zan ve tahminleri birbirinden ayıramazdım. Bütün ömrümde, yatmış olduğum odaların, kah birini, kah öbürünü görür ve onları, hep birden, ancak uyanışımı takibeden uzun tahayüller esnasında toplu bir surette hatırlardım. Bunlar arasında, kışlık odalar vardır ki, insan, yatağa girdikten sonra başını türlü çeşit şeylerden örülmüş bir yuvanın içine sokar. Bu şeyler, mesela, yüz yastığının ucu, bir yorganın üst kısmı, bir şal parçası, karyolanın kenarı ve bir 'Debats rose' gazetesidir. İşte, bütün bunlar üzerine saatlerce dayana dayana, hepsini birden, adeta kuşların yuvalarını yapısı gibi tek bir maddenin hamuru haline sokup perçinlemişizdir. Burada, buzlu bir havada, duyulan haz,

tıpkı, yuvasını yerin altında toprağın harareti içinde yapmış kırlangıç balığı gibi, dışarıdan ayrı bulunmak hissidir ve bütün gece ocakta ateş yakıldığı için küskülerin alevleriyle çizgilenen, sıcak ve dumanlı bir büyük hava mantosuna bürülü olarak uyunur. Termal çevresi daima kımıldıyan bu ateşli bölge arasıra, pencereye yakın veya ocaktan uzak duvar köşelerinden sızan ve yüzümüzü serinlendiren bir soğuk yel ile havalanır. Bir elle tutulmaz al kov, odanın böğrüne kazılmış bir sıcak mağara gibidir."

Yazar, sayrıdır. Gelecekle hiçbir ilgisi yoktur. Bu yüzden geçmişe döner, geçmişle avutur kendini...

Sayrı olmasaydı, dışarı çıkabilseydi, insanla ilişki kurabilseydi... İnsan, geçmişi, gelecek için anımsar, geleceği kurmak için geçmişle ilgi kurar.

Bu yazara ilginin nedeni şu olabilir. Kimi kişiler geçmişi başka türlü görür, geleceksiz kişiler "Ah, nerde o eski bayramlar" der.

Geleceksizin kitabıdır *Geçmiş Zaman Peşinde.*

Nesnelerin Estetik Düzenlenişi

Ne demişti *Schiller. "... sanat yapıtları böyle bir belirsizliğin ve bu belirsizlikten kaynaklanan gelişigüzelliğin acısını çekeceklerdir."*

Schiller'i anınca *Goethe*'yi anmamak olanak dışı. *Sanatçının Şarkısı* adlı şiirin son bölümü şöyledir. *"Tasarım ve düşünce / Bağlantılar ve biçimleme / Biri ötekini izleyecektir / Ve sonunda iş, kemale erecektir / İyi buluşlar yapıp akıllı düşünmek / Güzel biçimleyip inceliklerle yerleştirmek, / Böyle kazanmıştır eskiden beri / Sanatçı, o sanatla mayalanan erkini."* (19)

Nesnelerin düzenini anlatıyor *Goethe.* Bağlantılar, biçimleme, incelikli yerleştirme...

Böylelikle yapıt güzelliğin esenliğini yaşar.

Şimdi güzelliğin esenliğini yaşayan kimi yapıtlardan örnekler.

Kadının Gizli Güzelliği

İlk örnek *Henry James*'in *Madam de Mauves* (20) adlı yapıtından.

"Saint-Germain-en-Laye'de terastan görülen uçsuz bucaksız manzara ünlüdür. Kubbeli, sağlam yapılarıyla Paris, alacakaranlıkta önünüzde göz alabildiğine uzanıp gider; hafif sisler arasından yer yer

ışıklar saçmaktadır, Seine Nehri'ni gümüş bir kuşak gibi beline dolamıştır. Arkanızda, simetrik tarhlarıyla görkemli bir park; onun da gerisinde, çimenli yollarında, alacalı ışıklar sızan vadilerinde dolaşırken, size kentin caddelerinden yarım saatlik bir uzaklıkta bulunduğunuzu unutturacak bir orman vardır. Ama, bundan beş yıl kadar önce, ilkbaharın ortalarında bir ikindi vakti terasta oturan bir genç, bu gerçeği aklında tutmayı yeğliyordu. Özlem dolu dalgın gözlerini önündeki o koskoca insan kovanına dikmişti. Kırsal yaşamı seviyordu; bir hafta önce Saint-Germain'e baharı yarı yolda karşılamak için gelmişti; altı aydır Paris'teydi, ama bu büyük kente şimdi bulunduğu yüksek noktadan her bakışında, içinde hâlâ dinmeyen bir merak duygusu uyanıyordu. Kimi zaman, tam o sırada Paris'te olmamakla sanki heyecanlı bir şeyler kaçırdığını hissediyordu. Ancak gene de, kış aylarını pek verimsiz geçirmiş, o defteri neredeyse sıkıntıdan esneyerek kapatmıştı. Aslında kötümser bir insan değildi, ama düş kırıklığına uğramış bir gözlemci diye tanımlayabileceğimiz biriydi; gezerken, sağa giden yolu seçti mi, bir saat yürüdükten sonra, sola sapan yolun belki de daha iyi olduğunu düşünmeye başlardı hep. Şimdi de akşam Paris'e inmeyi, yemeği Cafe Brebant'da yedikten sonra Gymnase'ın yolunu tutup, haksızlığa uğramış bir kocanın görevleri konusundaki en yeni görüşleri dinlemeyi geçiriyordu aklından. Terasta gezinen küçük bir kız çocuğu aniden durup, koca koca açılmış gözlerle kendisine bakmaya başlamamış olsa, bu düşüncesini uygulamak için harekete geçecekti belki de. Çocuğun yüzünde öyle büyük bir şaşkınlık belirmişti ki, genç adam bir an gülümsedi; arkasından beklenmedik hoş bir hayretle, 'Aa, arkadaşım Maggie'ymiş bu' dedi. 'Unutmadın demek beni.'

Karşılıklı kısa birkaç söz ettikten sonra Maggie, unutmadığını bir öpücükle göstermeye razı oldu. Saint-Germain'de ne yaptığı sorulunca, anlatmaya başladı; çocukların konuşma yöntemi uyarınca, verdiği asıl bilgiler, ayrıntılar arasında kaybolup gidiyordu; bu yüzden Longmore daha iyi bir bilgi kaynağı bulmak için çevresine bakındı. Terasın öteki ucunda Maggie'nin annesinin başka bir kadınla birlikte oturduğunu gördü; aradığını bulmuştu; çocuğu elinden tutarak, onların yanına götürdü.

Hemen fark edileceği gibi Maggie'in annesi, dost canlısı, güzel yüzlü, çok şık yeni ve güzel giysiler giymiş Amerikalı genç bir kadındı. Longmore'u hayret ve sevinçle karşıladı, adını arkadaşına söyledi ve bir iskemle getirip yanlarına oturmasını istedi. Aynı derecede genç ve belki daha da güzel olan, üstünde başında daha az muslin, dantel, tüy göze çarpan öteki kadın, sesini çıkarmadan, dizlerine doğru çektiği küçük kızın saçlarını okşuyordu. Daha önce Longmore'un adını sanını duymuş değildi; ama şimdi arkadaşının okyanusu onunla birlikte geçtiğini, daha sonra gezdiği yerlerde yeniden karşılaştıklarını ve pek çok konuda ondan yardım gördüğünü (kocasını Wall Street'te bıraktığı için) öğrendi. Maggie'nin annesi, arada bir arkadaşına dönüp konuşmaya katılmasını istercesine gülümsüyor; arkadaşı hanım da gülümseyerek karşılık veriyor, ama zarif bir biçimde sessizliğini koruyordu. Bu arada Longmore, eski yol arkadaşına karşı içinde yeniden bir ilginin doğduğunu hissetti; on dakika sonra bu ilgi (ufak gizemler insana sıradan şeylerden daha hoş geldiği için), bu yerini Maggie'nin annesinin arkadaşı hakkında duyduğu meraka bıraktı. Gözleri ona doğru kaymaya başladı; Maggie'nin annesinin konuşkanlığı, arkadaşının sessizliğine bir tür sevimlilik katıyordu.

Yabancı, belki ne tam anlamıyla çok güzel bir kadın, ne de tam anlamıyla bir Amerikalı'ydı; ama aslında gören bir göz için, hem güzel hem Amerikalıydı. İnce yapılı zarif biriydi; doğuştan solgun yüzüne şu sırada, sanki yakın geçmişte çektiği bir sıkıntıdan gelen hafif bir kızıllık yayılmıştı. Bu yüzde Longmore'un dikkatini çeken başlıca şey, neredeyse baygın bakışlı güzel, yumuşak bir çift göz ile tam bir kararlılık ifadesi taşıyan dudakların bir arada bulunuşu oldu. Alnı, klasik başlarda görülenden az daha genişti; kahverengi gür saçları, günün her zamankinden de çirkin olan saç modasına aykırı bir biçimde yapılmıştı. Sıska bir boynu ve göğsü vardı; ama bu sıskalık, dikkat ifade eden bir havayla ara sıra sevimli bir biçimde geriye savurduğu başı ve yan yan bakan kumru gözleriyle güzel bir uyum sağlıyordu. Sanki hem tetikte, hem kayıtsızmış; hem dalgın, hem telaşlıymış gibi bir görünüşü vardı. Kısa bir süre içinde Longmore, onun göz kamaştırıcı bir dilber değilse bile, en azından son derece çekici bir kadın olduğunu fark etti. İşte bu

izlenim, genç adamın cömertlik edip başkalarını düşünmesini sağladı. Gizli bir konuşmayı kesmiş bulunduğundan emindi; bu yüzden, Maggie'nin annesi Bayan Draper'den saat altı treniyle Paris'e döneceğini öğrendikten sonra, oradan uzaklaşmanın uygun olacağına karar verdi. Ona, kendisini istasyonda bulacağını söyledi."

Nesnelerin estetik dizilişini görüyorsunuz değil mi. Terastan Paris'in görünümü anlatılıyor. Işıklar, Sen nehri, çimenli yollar. Zaman beş yıl öncedir. Bir delikanlı... düş kırıklığına uğramış bir gözlemcidir.

Bu delikanlı terasta küçük bir kıza rastlar. Çocuk onu annesine götürür. Tanışıklıkları vardır. Eski yol arkadaşı olan anneye ilgi duymaktadır delikanlı. Birden yol arkadaşının yanındaki kadını görür. Tam anlamıyla güzel değildir kadın... Yüzü solgundur, yakın geçmişte çektiği sıkıntıdan ötürü yüzünde kızıllık vardır.

Yazar kadının çekiciliğini yumuşacık kelimelerle anlatır. Alacakaranlık bir havada kadının güzelliğinin anlatımı, nesnelerin seçimi yapıtı canlandırır.

Bu anlatımda çevirmen *Ünsal Aytür*'ün de hakkını vermek zorunlu.

Şimdi *Oktay Akbal*'ın *Suçumuz İnsan Olmak*'ın (21) bir bölümüne bakalım.

Issız Oda

"Sekiz

Nedret sabah mutfağa girer girmez küçük mektubu yerde buldu. Uzunca, beyaz bir zarftı bu. Üzerinde 'Bn. Nedret'e' yazılıydı. Zarfı hemen kaptı, cebine attı. Sanki hemen biri görecekti, elinden çekip alacaktı. Dışarı çıktı, koridoru geçti, oturma odasına geldi. Ev boştu. Kocası yarım saat önce gitmişti. Her günkü sabah karışıklığı, uyku, sıkıntı duyulan bir hava vardı evin içinde. Bu havada radyo bile çalamazdı insan. Bir vals, bir tango, hatta alaturka bir kederli şarkı bile şu dağınık evin sabah düzensizliği içine yayılırsa bütün güzelliğini kaybetmiş olurdu. Ona öyle geliyordu. Sabah, önce mutfağa girer, kahvaltının bulaşıklarını yıkar, sonra yatak odasını toplar, sonra da holü, oturma odasını düzeltir, bir biçime sokardı. Pencere önündeki koltuğa oturur, sabah gazetesini okurdu daha sonra da. Bu akış değişmezdi hiç. Öğleye kadar yalnızdı. Öğle yemeğini çokluk mutfakta ayaküstü yerdi. Bazen pek seyrek hallerde kocası yemeğe gelirdi. Akşama kadar gençlik dergileri, radyosu, hayalleriyle baş başaydı. Ama bu sabah, akıp giden

olaylar zincirinin tanelerinden biri kopmuştu. Bir başkalık, bir taze esin girmişti evin içine. Ne mutfağın karışıklığı, ne de odanın dağınıklığı batmıyordu gözüne artık.

Bu zarf içindeki mektup ona gelmiş geçmiş hayatının en büyük sevincini değilse de, en umulmaz heyecanını veriyordu. Zarfı açmadı bir süre. İlk defa gördüğü yabancı bir elyazısıydı. Bir sezgi vardı içinde. Onundur, diyordu, o adamın. Yırttı. Ufak bir kağıtta aceleci bir elin çiziktirdiği birtakım satırlar vardı. Gözleri bulutlandı. Okuyamadı. Oturdu. Sizi görmeliyim. Yarın saat altıdan sonra Bakanlıklarla Kavaklıdere arasındaki yolda sizi bekleyeceğim. Gelmelisiniz. Size anlatacaklarım var. İmza da yoktu. Nedret titrek satırları birkaç defa daha okudu. Bu bir aşk mektubu muydu? Romanlarda hiç de böyle değildi. Bu bir hizmetçi kıza, bir evlatlığa gönderilen pusulalara benziyordu. Nasıl atmıştı bu kağıdı mutfağa? Pencere dün geceden beri aralıktı. Nasıl çekinmemiş, korkmamıştı? Belki de geceydi? Dün akşam kocasıyla burada konuşurken, korkak, adımlarını sıkıla utana atan bir adam evlerin gölgelerine sığınarak gelmiş, kağıdı pencerenin aralığından atıp kaçmıştı. Belki de pencereden baktığı sırada evin önünden gelip geçen karanlığa karışıp eriyen hayaletlerden biri oydu. İstanbul'a gitmek konusunda konuşuyorlardı o saatlerde. Hamdi bu yaz İstanbul'a gidemeyecekti. Daha önce de tahmin ettiği gibi şirket onu önce Adana'ya, sonra Mersin'e, İskenderun'a yolluyordu. Bir buçuk ay sürecekti. Bu umulmadık iş, kurdukları planı değiştirmelerine sebep oluyordu.

Sözde bu yaz Boğaz'da, Beylerbeyi'nde falan bir ev tutacaklar, bir iki ay dinleneceklerdi. Hamdi bu durum karşısında Nedret'in gene de İstanbul'a gitmesini teklif etti. Sıcak günlerde tek başına Ankara'da kalacağına, Kadıköy'de oturan halasının evine gidebilirdi.

Nedret için sıkıcı olacaktı bu yaz. Leyla hala yetmiş yaşında, dediği dedik, zengin bir kadındı. Hamdi'yi o büyütmüştü. Hatta o evlendirmişti. Nedret'i istemeye o gelmişti. Ama Nedret hiç hoşlanmamıştı ondan. O otoriter, gururlu bakışına, çevresindekileri ezen hallerine dayanamıyordu. Ne çare, bir buçuk ay orada kalmak zorundaydı. Hamdi, 'Ben vapurla doğru İstanbul'a gelir, seni alırım' diyordu. Nedret razı olmuştu istemeye istemeye. Ay sonunda İstanbul'a gitmesine karar

vermişlerdi. Nedret de belki çevresinde bir değişiklik olur diye kabul etti. Gider, çocukluk semtlerini gezer, eski anılarını bulurdu. Hiç değilse, birkaç defa denize girer, bir iki arkadaşını görürdü.

Mektup elinde kalakaldı. Nuri diye kendine tanıtılan bu adama karşı içinde ne gibi bir duygu vardı? Kocasını sevmiyordu. Ama ona bağlıydı. Onu hayatının gerekli, vazgeçilmez bir parçası, bir çeşit eşyası gibi kabul etmişti. İçindeki aşk özlemine, ta o ilk gençlik çağından bu yana zaman zaman duyduğu romanımsı aşkları nasıl olsa hayatta bulamayacağına inanmıştı. Onun hayatı hep böyle geçecekti. Kaderi buydu. Çizgisi dümdüz, yeknesaktı. Bir isteği vardı, çocuğu olsun istiyordu. Onu uğraştıracak, bağlayacak bir varlık. Olmamıştı o da, olmuyordu. Belki de hiç olmayacaktı. Nuri'ye karşı ilgisi ise... Bunu bilmiyordu kendisi de. Yabancı bir erkeğe, evli bir adama birkaç defa pencerede görüp, bir iki defa yolda karşılaştığı bir erkeğe aşk duyulmazdı elbette. Aşk değildi bu. Bu, duygu yakınlığıydı. Belki de aynı ruh hallerinin kolay rastlanmaz iki ortağıydılar. Tesadüf onları biraz geç de olsa karşılaştırmıştı. Henüz iki üç beylik söz geçmişti aralarında. Bu kadarcık şeylerden aşk doğabilir miydi? Ama bu mektup bir aşk çağrısıydı. Yıllardır beklediği aşkın çağrısı. Yarın neydi günlerden? Hatırlayamadı. Gazeteye baktı. 17 Haziran Salı. Demek yarın çarşamba. Hamdi'nin sekizden önce eve gelmediği gün. Pekala gidebilirdi onun çağrısına. Hem bu bir buluşma da değildi ki. Canı sıkılmış da bir yürüyüşe çıkmış olabilirdi. Yapmadığı şey miydi bu? İçini bir ürperti aldı. Gene de bu bir aşk buluşması sayılırdı. Gizli, kaçak, haksız bir iş. Utanç duygusu doldu içine. Sessiz odanın içinde bu duygu gitgide büyüyordu. Sanki zehirli gaz gibi odaya yayılıvermişti. Nedret kalktı, radyonun kısa dalgasını çevirdi. Parazitler, telsiz sesleri arasında herhangi bir müzik buldu."

Nuri de Nedret de evlidir. İkisinin de evliliği bozuktur. Nuri bir sabah işe giderken, mutfak penceresinden Nedret'i görür, etkilenir.

Nuri, Nedret'le buluşup konuşmak istemektedir. Mektup yazar, mutfak penceresinden içeri atar.

Şimdi nesnelerin dizimini görelim. Nedret zarfı hemen, kimse görmesin diye cebine sokar. Oysa evde kimse yoktur. Ama bu, mektubu hızla cebine sokması, coşkusunu gösterir.

Nedret'in sabah sabah evde tek düze işleri vardır.

Radyo, radyodan gelen müzik sesi bile güzelliğini yitirir bu evde. Özellikle gençlik dergileri... gençliğini yitirmemenin nesnesidir.

Mutfakta bulduğu mektup esenlik getirir dağınık eve.

Dün akşam kocasıyla konuştukları... Nedret'in yaz için İstanbul'a gitmesi. Kocasının halası... sıkıcı geçmesi olasılıklı yaz. İçindeki aşk özlemi... Kocasına bağlılık, sevmemesine karşın.

Utanç duygusu, zehirli gaz...

Nesneler, Nedret'in iç dünyasını belirliyor, gösteriyor okura.

Burda özen gösterilmesi gereken şu. Nesne dizimi okura karakteri bütün canlılığıyla göstersin. Sözgelimi Nedret mutfakta bulduğu zarfı, hemen dingin bir biçimde açsaydı. Bu açış sırasında da yazar Nedret coşkuyla zarfı açtı deseydi, nesne dizimi zayıf olurdu.

Salim Şengil'in *Es Be Süleyman Es* (22) adlı öyküsü:

> *"Bizim oralarda yelken açıp gezenler çok duymuşlardır.*
>
> *Bir gemi esintisiz bir kuytuda kaldı mı, bir praçela, bir tırandil denizde rüzgar bekledimi, 'Es be Süleyman es' derler.*
>
> *Bir yandan batıya doğru kıyıyı izleyerek İzmir'e kadar giden, ya da Ege'deki Laroz, Sömbeki, Karlimyoz, Rodos gibi adalara sefer yapan gemiciler, güneyde Kıbrıs'a, İskenderiye'ye inen yelkenlilerde çalışan bizim oralı kaptan ve tayfalar hep onu överler, balıkçılar onu anlatırlardı. Kimileri daha abartarak ona ermiş gözüyle bakar, denizin piri olarak bellerdi. Süleyman, yaşadığı yıllar boyunca herkesin bakışını üzerine çekmişti zaten. Bu yüzden olacak, şimdi ne zaman denizden söz edilse, iyilikten yana konu açılsa, Süleyman akla gelmesin, anımsanmasın olası değil.*
>
> *Süleyman, Karagözler mahallesindeki evimizin birkaç ev ötesinde, Tepesidelik'te otururdu. Her zaman, denizi, kordonu, gelen giden, demirleyen gemileri seyrettiğim balkonumuzun altından onun kaç kez geçtiğini gördüm, hesapsız!... Bu, çocukluğumun, gençliğimin anıları arasında oldukça geniş bir yer tutar. Baraketi sepeti koltuğunun altında, yokuş yukarı ya da aşağıya doğru, romatizmalı ayaklarını sürüye sürüye bir gidişi vardı ki, hiç gözümün önünden gitmez. İnce, uzun biçimde sallanır dururdu. Ama Süleyman'ın kolları güçlü olmalıydı, pa-*

zuları şişkindi. Soluk bir yüzü vardı. Sağ kaşının üstüne her zaman kumral saçları düşerdi. Sabahları ne zaman balığa giderdi? Bunu bilmem, ama, dönüşünün çoğunu görür, balkonumuzdan ona seslenirdim:

'Süleyman abii... Teken var mı?' (Balık yemi, karidesin küçüğü)

'Var, ne yapacaksın?'

'Ben de balık tutacağım.'

'Ah, senin de oltana takılacak kör bir balık bulunur denizde elbet... Seni yaramaz seni, hadi gel bakalım.'

Koşardım. O da iki avucumla sıkı sıkıya tuttuğum bakır tasa, bereketli elleriyle teke doldururdu. Vakit erkense, hemen, geç ise ertesi günü sabahın köründe balık kamışımı omzuma alır, arkamdan annemin Rumeli ağzıyla:

'Oğlum düşersin denize, dikkat edesin...' diye bağırdığını duymazdım bile...

Evimizin önü, denize doğru engindir. İniş aşağı koşarken, arkamdan taşlar, topraklar yuvarlanır, bazen de pabuçlarım geride kalırdı. Ne olursa olsun ben, Süleyman'ın kayığını bağladığı tahta iskeleye, bir hamlede gelmiş olurdum. Yemi takar, oltayı denize atar, çekerdim: hep boş!... Nerede Süleyman'ın tuttuğu o güzelim Mercan balıkları?..."

Öyküdeki karakter çocukluğunun, gençliğinin bir anısını anlatır... Güzelim Mercan balıklarını tutan, kasabada sevilen Süleyman denizde boğulur. "Bir gemi esir tisiz bir kuytuda kaldı mı" "Es be Süleyman es" denmesinin nedeni budur.

Salim Şengil, nesneleri doğru dizmiş.

Hovsep

Ara Güler'den *Levrekler.* (23)

"Rüzgar gittikçe güçleniyordu. İskele tarafında kara bulutlar belirmeye başlamıştı. Her günkü güzel deniz değişmişti. Minik minik dalgalar rüzgardan titreyerek birbiri üzerine yuvarlanmaya başlamıştı. Uzaklarda ak köpüklü dalgalar görünüyordu.

Henüz sabahın ilk saatleriydi. Günlük yaşamlarına başlayan birkaç balıkçı, sıcak bir çay içmek için kıyıdaki kahveye gelip oturmuşlardı.

Öğleye birkaç saat kala rüzgar biraz hafifledi. Kahvede oturan balıkçılar, kıyı boyundaki caddede eğri kasketiyle düztaban Hovsep'i fark ettiler.

Hovsep'e bu lakabı balıkçılar yakıştırmıştı. Nedeni Hovsep'in şanssızlığıydı. Balıkçılar düztaban Hovsep kendileriyle geldiği zaman hiçbir şey yakalayamadıklarından yakınırlardı.

Asla usta olamamıştı Hovsep. Sabahtan akşama kadar kıyıdaki balıkçıların yanında gezinip dururdu. Bazen, hava uygun olduğunda, kuyruğu kesik teknesiyle biraz ötedeki kayalıklara avlanmaya giderdi. Fırtınalı günlerde o kayalıklarda çok ıstakoz olduğunu söylerlerdi. Istakozlar dalgalardan devrilmemek için böyle kayalık yerler ararlardı. Ne var ki düztaban Hovsep burada hiç ıstakoza rastlamamıştı. Kötü talihinden olsa gerek, oralarda yalnız kaya balığı avlayabilmişti. Bütün bunların nedeni acaba gerçekten kör talihi miydi? Kendi de yavaş yavaş inanmaya başlamıştı buna.

Düztaban Hovsep kahvedeki balıkçıları selamladıktan sonra iskeleye doğru ilerledi. Rüzgar olduğu için tekneler kıyıya çekilmişti.

Hovsep rıhtımın yakınındaki balıkçıların yanına gitmek için merdivenden inip dalgaların ıslattığı tahtaların üzerinden yürümeye başladı. Kaymamak için özel çaba harcıyordu.

Balıkçılar sandaldan balık boşaltıyorlardı. İskele boyunca dört beş sepet balık sıralamışlardı. Hovsep'in yaklaştığını görünce yardımı dokunur umuduyla onu selamladılar.

'Hoş geldin, bir el at da, bir an önce kurtulalım şu dalgalardan.'

Hovsep, 'Bunların hepsini bu sabah mı avladınız?' diye sordu. Sonra lafı daha uzatmadan yardıma başladı.

'Evet, bu sabah avladık. Balık avlamak için böyle günleri beklemeli. Durgun denizden hayır ummak boşuna.'

Sandaldaki küçük balıkları avucuna toplayıp sepete atan bir balıkçı 'Bugün kayalıklarda çok ıstakoz olur. Bu balıklar da elimi kesti' dedi ve küfrederek bir şeyler mırıldandı."

Düz tabanlık öyküyü oluşturan nesne. Hovsep balık avına çağırılmaz, ama balığı boşaltmaya çağrılır. Bu balıkçıların çıkarcılığını gösterir.

Hürriyet Tartışması

Bayramın ikinci günü, Atiye hamının evine gidilir. Atiye hanım çevrede sevile yaşlı bir kadındır.

Memduh Şevket Esendal'ın *İstanbul'da Bir Bayram Gününün Hikaye*(24)'nden bir bölüm görelim.

"Köşkün kapısından girince sağdaki büyükçe odaya 'buyurun!' dediler, girdik. Odada tanıdık, tanımadık beş altı kişi daha var. Selamlaştık, bayramlaştık, oturduk.

Oda geniş olduğu için, biz girince, bizden önce gelmiş olan misafirlerden kalkan olmadı. Misafirlerin hepsi de erkek. Yaşlı başlı, efendiden adamlar. Biraz hoşbeşten, beylik sözlerden sonra, Atiye Hanım, biz odaya girmeden başlamış olduğu söze döndü. Politikadan konuşuyor, bugünlerin modası olan 'hürriyet' lakırdısı ediyorlarmış.

Yaşça bizlerden epeyce büyük olmasına bakmayarak Atiye Hanımla akran gibi konuşur, arasıra da takılırım. Bu, hürriyet sözünü de işitince:

-Aman hanımefendi, dedim, siz de mi hürriyet istiyorsunuz? Bu o kadar işe yarar bir şey mi?

Yüzüme baktı:

-A, elbet isterim beyefendi, dedi, ne kiracıyı çıkarabiliyorum, ne kirayı arttırabiliyorum. Ben istemeyeyim de hürriyeti kimler istesin!

-Ha, anladım ama hanımefendi, dedim, bu hürriyetten kiracılar da faydalanırlar.

Hanımefendi, sözümü pek kavrayamadı:

-Kiracıların faydalanması da ne oluyormuş? dedi, şaka ediyorsunuz...

-Hiç şaka etmiyorum, dedim, sizin faydalanacağınız hürriyetten onlar faydalanmazlar mı?

Bayan Atiye, benim söylediklerimle kendi düşüncelerini kaynaştıramadı,

-Canım, dedi, öyle de maskara hürriyet olur mu?

Orada oturanların yüzlerine baktı. Hemen hepsi de kiracılardan olan bu misafirler, Atiye Hanıma nasıl yardım edebileceklerini kestire-

mediler. Biraz susulduktan sonra, misafirlerden, uzun boylu, kuru gövdeli, kalın sesli, kara bağa gözlüklü bir adam:

-Yok, esasta beyefendinin buyurdukları doğrudur, dedi, yalnız bir zümre için hürriyet istemek kimsenin hatırından geçmez.

Hanımefendi sıkıldı:

-E? dedi, ne olacak, biz şimdi hakkımızı istemeyecek miyiz? Demin böyle konuşmuyorduk ama...

Kendisinin yargıçlarımızdan, adının da Asaf Bey olduğunu sonradan öğrendiğim o adam, hem hanımefendiyi üzüntüden kurtarmak, hem de sözü derleyip toplamak için:

-Yok, hanımefendi; dedi, sözümüz gene söz. Yalnız demin bir kiracı lakırdısı etmedik. Onu siz, şimdi beyefendi geldikten sonra söylediniz.

-E, söyledimse ne olmuş, ben kiracıların eşyalarını kapının önünde görmedikten sonra hürriyetten bana ne! Bak ben küçük evi kırk liraya veriyorum. Bugün boşaltsın, iki yüz lira hazır. Bin lira da hava parası. Bir yıllık da peşin! Bize de yazıktır.

Ben söze karıştım:

-Valla hanımefendi, dedim, ben o kadar iyisini bilmem, ama, bu istediğiniz hürriyet bu işlere yaramaz sanırım.

Asaf Bey hürriyeti, biraz da benim anlayabileceğim gibi açıklamak, belki de hanımefendinin işine nasıl yarayacağını anlatmak için:

-Efendim, dedi, hürriyet, hep bildiğimiz gibi, demokrasinin geniş ölçüde gelişmesi, bugünkü yolsuzlukların da bir kanuna bağlanması demek olduğuna göre, demokrasi olunca herkesin hakkını hukukunu tanıması da tabiidir. Hanımefendi de bunu buyuruyorlar sanırım.

Ben anladıklarımı, Asaf Beyden bir kere daha sormak isterdim, ama Hanımefendi tezce davrandı:

-Ben sizin söylediklerinizi anlamadım ama, dedi, o kiracılar o evde oturdukça hürriyet ağzı ile kuş tutsa bence beş para etmez.

Bu sözler orada oturanlardan emekli deniz subayı Hasan Beyi sinirlendirmiş olsa gerektir ki, sesi, elleri titreyerek:

-Biz hürriyeti istiyorsak milleti kurtarmak için istiyoruz. Kendimiz için değil. Herkes istediğini mebus seçecek. Öyle, filan yerden buyurulmuş, partiden istenilmiş yok. Kimseden sormayacaksın. Gözün ke-

siyorsa adını yazar sandığa atarsın! İşte bu! Millet hakkını istiyor. O günler geçti. Bizim kimseden korkumuz yoktur. İsterlerse assınlar, dedi.

Çok ateşli söylenmiş olan bu sözleri Atiye Hanım beğenmedi. Gene 'kiracıları çıkarsınlar' diyecekti. Hasan Bey onun sözünü karşıladı:

-Yok hanımefendi, dedi, affedersiniz; ama, ben sizin buyurduklarınızda şahsi menfaat görüyorum. Benim evim, ötekinin dükkanı, şimdiden başlarsak... Evi olmayanlar sokakta mı kalsınlar?

Hanımefendi:

-Onlar sokakta kalmasınlar, biz mi kalalım? diye sordu. Siz, bak kaç yıldır, dul kadının evinde oturuyorsunuz. O da Allahın kulu. Bir yerden on para bir geliri var mı? Bir damlacık, hasta kızını işe yolluyor da onun aldığı beş on para ile yarı aç, yarı tok geçiniyorlar. Hiç onları düşünüyor musunuz?

Hasan Bey biraz bozuldu. Tanıdık, tanımadık adamların yanında bu sözlerin söylendiğini istemezdi.

-Onlarda yok da bizde var mı, dedi, bugün bayramdır, şu benim kılığıma bir baksanıza! Küçük kızın ayağına bir ayakkabı alamadım.

Atiye Hanım gülümsedi:

-İlahi Hasan Bey, dedi, ablaları alıvereydiler. Naylon çantaları çifter çifter. Artık size de mi acıyalım!...

Hasan Bey:

-Ama ev sahibinin kızının giydiklerini söylemiyorsunuz, dedi.

Hanımefendi kaşlarını çatıp:

-A, hangi giydikleri ayol? dedi, anasının eskilerini bozup dikiniyor, o mu? Şurada Zekiye düzeltip dikmeseydi...

Hasan Bey:

-Benim gözüm yok, dedi, siz söylediniz de ben de söyledim.

Atiye Hanım:

-Yalan mı söyledim, dedi, ablaları isteseler kıza bir ayakkabı alamazlar mı? Gelsinler ben kendilerine söyleyeyim. Hem siz erkeksiniz, kendinizi o dul kadınla bir mi tutuyorsunuz?

Hasan Bey:

-Erkek olduk da ne oldu hanımefendi dedi, ben tekaüt olurken 'Daha yaşlı değilim; eh, elbette bize de bir iş bulunur' diyordum. Bi-

zim gibi emeklileri işe koyuyorlardı. Mebus bile yaptılar. Tanıdıklara başvurdum. Partiye kadar da yazdım. Hiçbir şey çıkmadı. Yapsalardı elbet bu da böyle olmazdı. Kabahat benim mi?

Asaf Bey söze karıştı:

-Eh bu da böyle gitmez ya, dedi, bir gün olur hak yerini bulur.

Hasan Bey:

-Bizim de beklediğimiz o ya, dedi, çoluk çocuğu avutup duruyoruz? Oradan da boş çıkarsak bilmem artık!

Asaf Bey:

-Çıkmazsın, çıkmazsın diye Hasan Beye güvenlik verdi.

Dövüşmeye hazırlanmış aslanlar gibi kükreyerek söze başlayan Hasan Beyin dervişler gibi boynunu büküp sözünü bitirmesi bana hoş göründü."

Yazar, ev sahibiyle kiracıları karşı karşıya getirir. Tartışma kira arttırımıyla başlar, sonra başka alana kayar. Nesne dizimi sağlıklıdır.

Benim *Kurşun* (25) adlı öykümden.

Yazar Aşk Öyküsü Yazmayı Düşünür

"Öğleden sonraydı. Hava, kış olmasına karşın ılıktı. Kentin kocaman caddelerinden biri, yine insan doluydu. Hızlı hızlı bir yere gidenler, alışveriş için yavaş yavaş dolaşanlar, gezgin satıcılar... Yavaş yavaş ilerleyen arabalar.

Kent yaşıyordu.

Kocaman caddenin kaldırımında bir kedi su içmek için köşeye konmuş su kabının başına geldi. Alışmıştı kedi. Burda her zaman bir su kabı dururdu. Susadı mı buraya gelirdi.

Tam bu sırada kocaman caddedeki pastanelerden birinde, bir delikanlı, yeni tanıştığı kızın elini tutacaktı. Kızın yüzü ilkyaz çiçeklerine benziyordu.

Tam bu sırada bir adam, ayakkabı satın alacaktı. Sağ tekini giydiği ayakkabıyı beğenmiş, sol tekini giyecekti.

Caddenin arka yüzündeki evinde, bir yazar yazacağı aşk öyküsünü düşünüyordu o sırada. Gel geç ilişkilerin yaşandığı bir dönemde, yazacağı aşk öyküsüyle dönemi eleştirecekti.

Peki, kendisi, yazmayı tasarladığı öyküdekine benzer bir aşkı yaşamış mıydı. Bu, aklına düşünce içi sızladı. O kadını anımsadı. On yıl önce, 35 yaşındayken tanışmıştı o kadınla.

Kadın 30 yaşındaydı. Kısa sürede gelişmişti ilişki... Bu ilişkinin büyük bir aşka dönüşeceğini düşünüyordu yazar. Dönüşmüştü belki. Yoksa ikisi de nasıl olur da sonsuzluktaymış gibi bir duyguya kapılırlardı sevişirlerken. Ama ikinci yılın sonunda, kadın, gözleri pırıl pırıl bir şairden söz etmeye başladı. Öve öve bitiremiyordu şairi. Anladı yazar. Aşk tükenmişti. Sessizce çekildi köşesine. Birbirlerini aramadılar. Kadını unutmadı yazar. İşte öyküyü yazarken de kadın geldi aklına.

Aşk, varoluşunun temel dayanağı değildi, ama aşksız bir yaşamın yazıklayıcı bir yaşam olduğunu düşünüyordu. Bütün varlığıyla sevmişti o kadını. Buna karşın kadın bir başkasını seçmişti. Gerçi o şairle ilişkisinin bittiğini duymuştu ama... bitmişti her şey. Yazara göre bu toplumun insanı o aşkı yaratamazdı. Ama insan böyle bir aşkı yaratacaktı. Bunun özlemiyle yazıyordu öyküsünü.

Sosyalizm için de böyle düşünüyordu. Kimsenin kimseyi sömürmediği bir dünya kuracaktı insan. Bu, ona yaşama gücü veriyordu.

Yazar, şöyle kurgulayacaktı öyküsünü.

Erkek 26 yaşında, genç kız 24 yaşında. İkisini nasıl tanıştıracağına karar vermemişti.

Tanışmış, birbirlerini sevmişlerdi. 1978'lerde geçecekti öykü. Bir gece, birlikte dergi çıkardıkları arkadaşlarıyla devrim tartışmasına girişmişlerdi. Çaylar doluyor, boşalıyor, cigara tablaları doluyor, boşalıyor, ama tartışma bitmiyordu. İleri sürülen düşünceler, Lenin, Stalin, Troçki, Mao, Che'yle destekleniyor, yüzler sinirden geriliyordu.

Erkek, demokratik yoldan devrimi savunuyordu. Arkadaşları ihtilal diyordu. Sonunda anlaşamadılar. Yollarını ayırdılar. Kadın, sevgilisini kırmamak için sevecen bir sesle;

-Bak canım, dedi, demokratik sosyalizm diyorsun, ama somut bir şey söylemiyorsun.

-Sana da mı anlatamadım, bunun somutu halkı aydınlatmaktır.

-Aydınlatma mı, yazdığın dergiyi bin kişi bile okumuyor.

Erkek, umarsız bir bakışla kırgın kırgın,

-Başka bir yolu yok bunun, dedi.

Kadın,

-Çay ister misin, deyip kalktı.

-İstemem, dedi erkek.

Çay koyup geldikten sonra.

-Bak canım, dedi kadın, seninki biraz savsaklama olmuyor mu. Kaç yılda aydınlanacak bu halk.

Erkek alaycı bir sesle,

-Yıl verememe, dedi.

Erkeğin az önceki umarsız bakışı, kadının içini acıtmıştı. Ama az sonra alaycı tavrı sinirlendirdi.

-Devrim konuşuyoruz, dedi kesici bir sesle.

-Ben ne diyorum, demokratik yolla olur devrim diyorum. Sen ne diyorsun peki.

-İhtilal diyorum ben, dedi kadın.

Erkeğin içi karardı. Bakıştılar. İkisi de gözünü kaçırmadı. Erkek.

-Ne duruyorsun, sen de git, dedi.

Bu söz ilişkilerini bitirdi. Sonra 1980 faşist vuruşu... idamlar, hapishaneler, işkenceler.

Yirmi yıl sonra solun birliği için yapılan bir toplantıda karşılaştılar. Kadın da, erkek de konuşmacıydılar.

Yazar, ikisini böyle bir toplantıda karşılaştırmayı düşünüyordu. Yazar, şunu istiyordu. Okur, bu bölümü okurken, kadının erkeğe, erkeğin kadına derin özlemini duyumsasın. Birçok yıl geçip gitmişti, ama aşk, külün içindeki ateş gibi diriydi.

Yazar, toplantıdan sonra ikisini lokantaya götürecekti. Masada erkeğin ilk sözü şu olacaktı.

-Biz ayrıldık, faşizm kazandı. Hepimizi kurşunladılar.

Tam bu sırada yazar, kurşun sesleriyle irkildi. Durdu. Kurşun sesinden korkan kedi, su içemedi, kaçtı. Kurşun sesi, delikanlının elini durdurdu. Kızın elini tutamadı. İlkyaz çiçeklerine benzeyen kızın yüzü soldu. Ayakkabıcıdaki adam, ayakkabının sol tekini giyemedi."

Yazar, dingin bir havada aşk öyküsü yazmayı düşünür. Kış olmasına karşın ılıktır hava. Bu kedi su içmek için köşedeki su kabının başına gelir. Bir delikanlı, yeni

tanıştığı kızın elini tutmak ister... o sırada bir adam satın aldığı ayakkabıyı denemektedir.

Kurşun sesi dinginliği bozar. Yazar irkilir, kedi su içemez. Delikanlı kızın elini tutamaz. Adam ayakkabıyı deneyemez.

Dinginliği sağlayan nesneler kurşun nesnesiyle, işlevini değiştirir, dinginlik bozulur.

Bir Sabah Kentte

Evin Okçuoğlu'nun *Ölçen Bakkal* (26) adlı öyküsünden,

"Mahalle arasındaki iki bakkaldan biri Ölçen Bakkal. Adı Arif... Sabah ilk iş, dükkanı kapının önüne kadar paspaslıyor, yıkanmış kaldırımda kapıcılar sabah servisi öncesi toplanıp gazeteleri ve ekmekleri almak için sıra beklerken sohbet edip şakalaşıyorlar. Sokak çöpçüsü yol boyu kaldırımın kenarını iki çöpten birini bıraka bıraka süpürüyor. Süt kamyonu yine gecikiyor. Boş süt şişeleriyle dolu kasa çoktan dışarı çıkarılmış.

Doktor Mahir Beyin küçük oğlu Mert koleje gidecek. Bitişik apartmanın önünde servis bekliyor. Aysel Hanım şık ve makyajlı yine. Bankaya geç kalmamak için yüksek topuklu ayakkabılarıyla devam eden incecik bacakları hızlanıp hiç zorlanmadan köşeyi dönüyor. Bekir Bey eski ceketinin içinden rüzgarla savrulan kravatını düzeltip düşünceli düşünceli adımlıyor kaldırımı. Otobüs durağından dairedeki masasında biriken dosyalara gömülene dek, ev sahibinin kira arttırmak istediğini söylediği telefon konuşmasını düşünüyor.

Arif, alışık ellerle gazete öbeklerinin bağlarını çözüyor. Ekleri içlerine yerleştirirken kapıcı Hüseyin yardım ediyor. Kapıcı Satılmış mahallenin en eski kapıcılarından olduğu için her işi ağırdan alıyor. Zaten ufak tefek onarım işleri yapa yapa, köyden de gelen destekle; acilen satılık, arkaya bakan, bahçe katı iki göz daire almanın efeliği üzerinde, emekliliğini beklemekte. Ne Aysel Hanımın titiz kocasının merdivenlerin kirli olduğundan yakınmalarına ne de Mahir Beyin bitmez tükenmez çağrı ziline basmalarına aldırdığı yok. Ama Arif öyle değil. Her sabah iki büklüm Mert'in beslenme için aldığı abur cuburu verir, Mahir Beyin eşi telefonla bir şeyler istese daha telefonda saygı duruşu-

na geçer. Bekir Beye kimsenin aldırdığı yok. Zaten ekmek dışında pek bir şey de almaz. Sigara desen, en ucuzundan alır.

Ölçen bakkalın müşteriye selamı bile adamına göre değişiyor... Yaşlı bir kadın gelse, 'buyur teyze', genç bir öğrenci gelse, 'al bakalım delikanlı', cami dönüşü uğrayanlara, 'selamünaleyküm'... Bir tek takımını değiştirmiyor Arif. Kapıcılarla maç konuları konuşulurken aslan kesiliyor. Borsa yorumları yapanların ciddi bilgiçliğini andıran havalarda takımın geleceği hakkında fikirler ileri sürüyor. Satılmış, bunlardan bile bıkmış. O alıp başım gideceği günün hesabında. Ama Hüseyin başka takımın fanatiği... İyi kapışıyorlar Arif'le."

Yazar, kentte sabahı doğru nesnelerle gösteriyor. Bakkal Arif'in sabah ilk işi. Süt kamyonu gecikmiş.

Doktor Mahir'in oğlu Mert, köşede taşıtı bekliyor, okula gitmek için. Ayşe, ince uzun topuklarla çalıştığı bankaya gidiyor.

Bekir, işyerinde biriken dosyaları, bir de ev sahibinin kirayı arttırma isteğini düşünüyor.

Bütün bu örneklerden sonra şunu söylemek zorunlu. İlk elde şu. Sağlıklı nesne dizimine daha birçok yazardan örnek verilebilir.

Yakup Kadri, Orhan Kemal, Rıfat Ilgaz, Kemal Bekir, Adnan Özyalçıner, Nezihe Meriç, Lütfiye Aydın, Kemal Ateş...

Sağlıklı nesne diziminde temel ilke şu. Yazarın, gerçekliği estetik düzlemde doğru yansıtması sorunsa, nesne dizimi sağlıklı oluyor.

Yazarın böyle bir sorunu yoksa, özellikle "özgün" olmak istiyorsa, nesneleri öznel bir biçimde karmakarışık ediyor.

"Özgün" olma dışında, gerçekten de nesnel gerçekliği karmakarışık görebilir yazar. Gerçekte de burjuva dünyası böyle görünür insana.

Görünenin, aslı olmadığı bir uygarlıkta yaşıyoruz. Nesneler gitgide birbirine karışıyor.

Nesnelerin sağlıklı diziminin zor olduğunu biliyorum.

Nesne dizimi 19. yüzyılda daha kolaydı. 21. yüzyılda yazarın işi, 19. yüzyıl yazarına göre daha zor.

Bir örnek vermek gerekirse 19. yüzyılda kent dendi mi, pekmezci dendi mi, uzun boylu nesne dizimine gerek kalmıyordu. Oysa günümüzde bir kapitalist, hem gazete çıkarıyor, hem baraj yapıyor, hem de petrol işinde, bunu romanda ya da öyküde nasıl anlatacağız.

Daha otuz yıl öncesinde kişilerin haberleşmesinin yöntemi belliydi. Şimdi çeşitli haberleşme araçları var.

Bunlar yazına nasıl yansıyacak, bu yansımalar neleri değiştirecek.

Yazar, bu sorunları sıkı bir gözlemci olarak aşabilir.

Değişik Nesneler

Yazar, kimileyin nesne olarak insanı almaz. Yine de nesne aracılığıyla insanı anlatır. Şimdi bu konuda örnekler görelim.

İlki *Kafka*'dan. *Köprü* (27) adlı öyküden.

> *"Katı ve soğuktum, bir köprüydüm, bir uçurum üzerinde uzanmış yatıyordum. Bir yakaya ayak uçlarım, öbür yakaya ellerim gömülmüştü; çatlayıp dökülen balçık toprağa sımsıkı geçirmiştim dişlerimi. Giysimin etekleri iki yanımda uçuşuyor, derinlerde o buz gibi suyuyla alabalıklı dere gürül gürül akıyordu. Hiçbir turist yolunu şaşırıp da bu geçit vermez yücelere uğramıyordu, henüz haritalara geçirilmemişti köprü. -Böylece uçurum üzerinde uzanmış yatıyor, bekliyordum; çaresiz bekliyordum. Bir köprü bir kez kurulmaya görsün, yıkılıp çökmedikçe kurtulamaz köprülükten. Bir gün akşama doğruydu -birinci akşam mı, bininci akşam mı, bilmiyorum-, düşüncelerim aralıksız bir karmaşa içinde yüzüyor, boyuna çemberler çiziyordu. Yazın bir akşamüzeri -her zamankinden daha boğuk çağıldıyordu dere- ansızın bir insanın ayak seslerini işittim! Bana doğru, bana doğru! -Uzan, gerin köprü, çekidüzen ver kendine, korkuluksuz ahşap köprü; sana kendini emanet edeni elinde tut, adımlarındaki güvensizliği sezdirmeden yok et ve baktın sendeliyor, göster kim olduğunu, bir dağ tanrısı gibi fırlatıp at onu karaya! Adam gelip bastonunun ucuyla giysimin eteklerini kaldırıp üzerimde düzeltti. Bastonunun ucunu çalı gibi saçlarıma daldırdı ve belki yabansı bakışlarını çevresinde gezdirip uzun süre öylece tuttu. Ama derken -o anda dere tepe adamın peşinden seğirtiyordum düşümde- her iki ayağıyla sıçradığı gibi karnımın orta yerine gelip dikildi. Müthiş bir acıyla korkudan donakaldım, kim olduğundan şuncacık haberim yoktu. Bir çocuk mu? Bir düş mü? Bir eşkıya mı? Canına kıymak isteyen..."*

Yervant Gobelyan, Bobi (28) adlı öyküsünde bir köpeğin gözünden anlatır.

"Bobi bahçedeki erik ağacının dibine uzanmış uyuyordu. Rüya gördüğü kesindi. Köpeklerin rüyalarında ne gördüklerini bilmiyorum ama rüya gördükleri doğruysa Bobi'nin şu an kendini boğazına kadar kemiğe gömülü olarak gördüğüne yemin edebilirim.

İşte uyandı, ağzını açıp uzun uzun esnedi. Sonra etrafına bakınıp bir daha esnedi. Bahçede veya yakınlarda kendisini rahatsız edebilecek hiç kimse yoktu.

Kim olacak zaten bu sıcakta... diye düşündü, eğer köpekler belirli mantık sınırları dahilinde düşünebiliyor ve rüya görebiliyorlarsa...

Sinek olmak da kolay değil, diye düşündü. Evet! Köpekler de, insanlar gibi düşünebilmeliler ve düşünmeliler. Kuşlardan kork, kurbağalardan kork, insanlardan kork, kork, kork, kork!... Köpeklere gelince... biz de bizi rahatsız eden sineklere acımayız! Mesela ben... eğer şimdi düşüncesiz bir sinek gelir ve tatlı uykumu bölmeye kalkarsa... ağzımı açtığım gibi... lüüüp, doğru mideye! ama sinekler ne ister bizden, ne alıp veremedikleri var? Bir köpekten sineğe ekmek çıkar mı? Edepsizler, güneşin altında kanatlarını açıp kapar, türlü türlü oyunlar yaparlar, basit bir sinek olduklarını düşünmenden. Yaşayabilmeleri için sinekler de düşünüyor olmalılar bence. Bu değersiz yaratıkların herkesin gözleri önünde edepsizce hayatın tadını çıkarmaya, güneşin sıcaklığının keyfine varmaya hakları yok! Sinekler her zaman kaçmayı düşünmeliler kuşlardan... kurbağalardan ve... neden olmasın, benden de, basit ve sıradan Bobi'den, bütün bir gece gözünü kırpmayıp nöbet tutan ve şimdi erik ağacın dibinde rahatça uyumaya çalışan Bobi'den de...

Ya ben, dedi aniden karanlık ve karamsar düşüncelere dalarak. Evet. Ya ben! Benim halim ne olacak dersiniz? Şimdi erik ağacının dibine yatmışım ve bütün gün de yatabilirim. Orası iyi. Ama midem beni rahatsız ediyor, uykumu kaçırıyor. Kaç zamandır doğru dürüst dolduğu yok. Düşünüyorum da: her gün bir kısmı boş kalıyor. Halbuki ben böyle mi olmalıydım? Eti de görürdük, kemiği de. Şimdiyse... hiç! Zaten sahibim eskisi gibi sabah erkenden kalkıp işe de gitmiyor. Akşama kadar evde, sıkıntıdan çocuklarını dövüyor. Çocuklar dersen günde yir-

mi dört saat ağlayıp sızlıyorlar... Hepsinin ağzında aynı nakarat 'Yok, yok, yok!' Belli ki sahibim o 'yok'lar yüzünden sabahlara kadar uyuyamıyor; ama konu komşudan çekiniyor. Sahibim sabahtan akşama kadar çocuk dövüyor, çocuklar da ağlayarak sokağa kaçıyorlar. Adam da hırsını benden çıkarıyor. Komşular da bu aralar tuhaflaştılar. Örneğin, yandaki evin hanımı... ziyarete geldiğinde beni okşamadan geçmezdi. Şimdi ne geliyor, ne okşuyor; gündüzleri evlerinin önünden geçerken de görmezden geliyor. Dahası, geçen gün üzerime su döktü..."

Afet Muhteremoğlu (Ilgaz), Parça Parça (29) adlı öyküsünde öğretmenler odası nın ağzından anlatır.

"(Öğretmenler odası anlatıyor)

Hiçbir oda, içinde yaşayanları benim sevdiğim kadar sevmemiştir. (İnsanların insanlara ve duvarların insanlara olan sevgilerini birbirine karıştırmayalım). Her gün, onlardan bir kısmını, ama hafta sonuna kadar hepsini görürüm. Bir toplumun içinde nasıl yaşanırsa, onlar da bir hafta, bir yıl ve birçok yıllar boyunca öyle yaşarlar. Ne var ki, dışarının hareketliliği bana, her zaman, süzülerek, inceden inceye üzerinde durulmuş olarak getirilir. Böyle olmamışsa bile olayın içindekiler bir solukta yargıya girişerek, onu bana yakışır bir hale koyuverirler. Onları birbirlerine yaklaştıran, iyi, ince, saygılı, sevgili yapan belki, 'birbirleriyle kimsenin akıl edemiyeceği bir yerde buluştukları' sezgisidir. Buluşulan ortam, bir 'yer' değil, bir 'şey' değil, bir 'kimse!' on bir-on sekiz yaş arasında II-A'dan yahut I-C'den birisi. Önlüğünün altından entarisi çıkan düz saçlarına bir türlü söz geçiremeyen, -bütün kadın dergilerinde söylenenlerin tam aksine, çünkü kadın dergilerinde kadınların çocukluklarından pek söz açılmaz- hayatının en güzel çağında olan bir küçücük kız. Ya da, durmadan övülmek isteyen, karne almaya yakın gözlerinin altı çöken bir oğlancık.

(...)

Geçende bir tanesi, ne yapacağını bilmeyen ama gene de bir şeyler yapması gerekliliğine karşı koyamayan bir tanesi, sınıftaki yetmiş beş küçük adama sevgi, şefkat, anlayış, sabır, bilgi dökmekten -ya da

dökememekten- doğmuş bir yorgunlukla başını eski püskü koltuğun arkalığına yaslamıştı. 'Artık evimde oturmak, dergiler, kitaplar okumak istiyorum' diye iç döküyordu. Günahsız dedikodular istiyor, artık kendini işlerin içine karıştırmaktan korkuyor kısacası. Her gün düşüncelerini, sabrını, anlayışını, sevgisini, hatta kişiliğini yüz'ün üstünde insana vermiş.

Geçen gün bende toplandılar. Karne dönemi toplantısıdır bu. İşte demin leylaklar ve kasımpatları üstüne garip düşünceleri olduğunu size anlattığım öğretmenin o gün dersi yoktu. Sabahleyin müdüre telefon etti. 'Benim sadece üçüncü sınıflara dersim var. Biraz geç gelsem olur mu?' dedi. Olmasına olurdu tabii. Not karşılaştırmasına her zaman birinci sınıflardan başlanır. Ama müdür bu kadar kolaylıkla yakayı ele vermekten çekindi, hatta korktu. Nasıl olur, sonra bu, dik 'insan tabiatı'nı nasıl el altında bulundurabilirsiniz. Zaten 'evde oturup kitap dergi okumaya duyduğu özlem'den sözler edip duruyor."

Evin Okçuoğlu'nun *Kitap* (30) adlı öyküsünden.

"Gelen geçen çocuklar dokunuyor bana. Öyle dikkatle merakla değil, gelişigüzel dokunuşlar bunlar. Kapağımı aralayıp bırakıyorlar. Her dokunuşta biraz daha iteleniyorum yerimden. Bir kız geldi, dokunup bırakmadı, eline aldı beni. Kaça bu?... ytl... Tekrar tezgahtayım. Bitişik raftaki kitaba doğru yöneldi hemen. Onu da eline aldı. O kitabın üzerindeki düğmeye basınca müzik çalıyor. Kaça bu?... ytl. Kaşlarını kaldırdı kız... O benden de pahalı. Aldırışsız sekişlerle uzaklaştı."

Zaman Düzeni

Kimi yapıtlarda zaman düzeni, kesintisiz ilerler. *Orhan Kemal*'in *Bereketli Topraklar Üzerinde*, *Kemal Ateş*'in *Geç de Olsa*, *Stendhal*'ın *Kızıl ve Kara* adlı romanlarında zaman kesintisiz ilerler. Zaman içinde karakterin oluşumunu izleriz.

Kimi yapıtlarda zaman kesintiye uğrar. *Kemal Bekir*'in *Hücre 1952* (31) romanından bir bölüm. Karakter hücreye kapatılmıştır.

"Kapı açıldı. Genç bir polisin bakışları somya üstünde yakaladı Mustafa'yı. Boş boş bakıştılar önce. Bu tuhaf bakışma, somya üstünde, dünyayı gezer gibi yakalanma, gülümseme oldu Mustafa'nın bakışla-

rında.

'Şu delikten bakıyordum da.'

Genç polis, tuhaf görünümlerin, tuhaf bakışların her türlüsüne alışıktı:

'Şanslıymışsınız,' dedi. 'Hava da gelir ordan.'

Mustafa, somyadan indi, durdu, sorarak bekledi.

'Mektup yazacaksanız, yazın.'

Müdüründen aldığı buyruğu yerine getiriyordu polis. Bir kağıtla kalem uzattı.

'Zarf?'

'Zarfı sonra veririm... Haa... İstersen yatak filan da... Getirtin isterseniz...'

Mustafa sessizce bakakaldı bir süre, tavandaki çizikleri anımsadı:

'Burda ne kadar kalacağım?'

'Bilinmez.'

Sarı bıyıklı, ince yüzü gülümsüyordu genç polisin. Hiç de kötü bir şey söylemiyordu sanki. Davranışındaki yumuşaklık, iyimserce bir yoruma götürmüştü Mustafa'yı:

'Peki, ama suçum ne?'

'Bana sormayın kardeşim.' diye başını az yana devirdi polis.

Bu baş devinimiyle daha çok konuşamayacağını söylüyordu böylece.

Kağıdı, kalemi aldı Mustafa.

'Açsanız, bir şey aldırmak istiyorsanız...'

'Aç değilim.'

Dün sabahtan beri ağzına lokma girmemişti oysa. Sigara üstüne sigara içmişti yalnızca. Açlık da duymuyordu:

'Sigara aldırabilir misiniz?'

'Olur.'

Mustafa, cebinden beş lira çıkardı, uzattı:

'Birinci. Bu paranın hepsine sigara aldırıverin. Bir de kibrit. Teşekkür ederim.'

Kapı kapandı. Bir elinde kurşun kalem, bir elinde kağıt, öylece kaldı olduğu yerde. Ne yazacaktı karısına?

Kapıyı altlık yaptı kağıda. Yazdı:

'Karıcığım,

'Ben İstanbul'a getirildim. Henüz sorgum yapılmadığı için neyle suçlandığımı bilmiyorum. Ama hiçbir suçum yok, bunu bil. Suçu olmayan bir insanı neden uzun zaman burda tutsunlar? Elbette yakında kavuşacağım sana. İnan bana. Yalnız öyle sanıyorum ki, bir süre burda kalacağım. Bana bir yatak gönder. Biraz da para. Ben iyiyim, hiç üzülme. Annenin, babanın ellerinden öperim, seni de özlemle kucaklar, gözlerinden öperim. Karıcığım. İzmir'e anneme, babama da mektup yaz, durumu bildir. Tekrar tekrar gözlerinden öperim, sevgili karıcığım. Mustafa Taşkesen.'

Bir süre boş boş baktı kağıda. Somyaya oturdu. Bekledi. Dürdü, büktü kağıdı. Az sonra açtı, yazdığı mektubu bir kez daha okudu. Tarihini de koymalıydı. Doğruldu, üst sağ köşeye yazdı: İstanbul, 9 Eylül 1952.

Yine oturdu. Bir daha, bir daha okudu mektubu. Sekiz ay önce evlendiği karısına doyamamıştı. Biliyordu. Bu mektubu alınca gözyaşlarını tutamayacaktı. Pencere önünde okuyacak, okuyacak, bir daha okuyacak, başını kaldırıp evin önünden geçenlere bakacaktı. İnsanların hepsi, şu soba deliğinden gördükleri gibiydi. Belki binbir derdin içindeydiler, ama hepsi de mutlu görünecekti ona da. Mutlu görünen o insanların gizliden gizliye bir kavgası vardı ki, bunu görebilen yalnız kendileriydi. Toplumsal bir kavga, sınıflararası kıyasıya bir dövüşmeydi bu. Altta kalanın canı çıkıyordu. Mustafa, altta, en altlarda değildi. Kurtarmıştı kendini yaşam kavgasında. Ama mutluluk kendini kurtarmayla sağlanmıyordu Steinbeck ne demişti romanının sonunda? Ölen, kavgacı bir kahramanı için söyletmişti bu sözü, bir başka roman kişisine. 'O kendisi için hiçbir şey istemiyordu.'

'Biz kendimiz için hiçbir şey istemeyiz, karıcığım.' diye fısıldadı ağzının içinde, yüreğine doğru.

'Biz kaç kişiyiz?' diye soruyordu yüreğinden kafasına doğru fısıldayan bir başka ses.

'Kaç kişiyiz, bilmem. Bir, üç, beş... Yarın belki milyonlar...'

İlkokuldan başlayarak bugüne dek kitaplardan, derslerden, insanlardan, deneyimlerinden öğrenebildikleri korkunç bir hızla cirit atı-

yordu kafasının içinde. Çağrışım üstüne çağrışım... Dün bir, bugün üç, yarın beş kişi... Daha sonra milyonlar... Kaç milyon yıldır boşlukta dönüyordu bu köhne dünya? Tarih öncesi yazıtlar, kalıntılar, mağara duvarlarına ilkel insanın kazıdığı resimler... Toprak altında fosilleşmiş kemikler, dinozorlar, uzun kuyruklu, dev yaratıklar... Tarihi derinlemesine bilmezdi Mustafa. Ama düşünebiliyordu ki, insanoğlu, taş devrinden cilalı taş devrine, cilalı taş devrinden yontma taş devrine geçmek için, yani bir taş parçasını yontup keski yapabilmek, keskiyle parçaladığı hayvanı en tad alacak biçimde ağzına atabilmek, onu pişirecek ateşi bulabilmek için milyon kere milyon yıl yaşamıştı. Tarih kitaplarından öğrendiği Yunan uygarlığından bu yana büyüyen, küçülen, yıkılan, bölünen devletler, imparatorluklar, Perikles'ler, Sezar'lar, Neron'lar, Jüstinyen'ler, Atila'lar, Cengiz Han'lar, Fatih Sultan Mehmet'ler, Kanuni'ler, Napolyon'lar, Marks'lar, Engels'ler, Musolini'ler, Hitler'ler... Açlık tokluk kavgaları... Silah harcamaları, sömürge savaşları... Musa'lar, İsa'lar, Muhammet'ler... Mızraklı, kalkanlı ordular... Toplar, tüfekler, barutlar, el bombaları, şarapneller, tepkili uçaklar, atom bombaları... Sonra kavgacılar, aklın yanında, halkın yanında, açlığın, yoksulluğun yanında... Spartakus'lar, Şeyh Bedrettin'ler, Lenin'ler, Stalin'ler, Troçki'ler, Togiatti'ler... Nazım Hikmet'ler... Daha nice adsız yiğitler... Sonra... Sonra Mustafa Suphi diye de biri varmış. Ergun öyle söylerdi.

Birer çocuktu hepsi. Birer bebekti. Ana sütü emmişler, yumucuk ellerini yüzlerine bastırmışlardı. Altlarını ıslatmışlar, cırtlak pislikleriyle apış aralarında bezleri sarartmışlardı. Oyuncaklarla oynamışlar, kucaklarda hoplatılmışlar, büyümüşler, okullara gitmişler... Ve düşünmüşlerdi. Düşünmeyi öğrenmişlerdi. Ne olacakları boklarından belli miydi?

'Bok boktur,' diye söylendi Mustafa dilini oynatarak ağzının içinde. 'Boktan bir şey anlaşılmaz. Bok boka benzer. O bokla bu bokun belirli bir ayrımı yoktur. Yok, vardır. Nasıl vardır? Şöyle vardır ki, Fatih Sultan Mehmet'in bokuyla... Fatih Sultan Mehmet'i geç... Diyelim, Spartakus'un bokuyla Sezar'ın boku... Yeryüzünde kalın boklular vardır, iyi yerler, iyi sıçarlar. Oturdukları zaman rahatça bırakırlar bağırsaklarındaki boku. Soğan ekmek yiyenlerin, bulgur aşına, tarhana

çorbasına kaşık sallayanların, şu kibrit kutusu kadar beyaz peyniri koca somuna katık edenlerin bokuysa... Tam bok, bok üssü bok. Çocuklar dönüp dönüp bakarlar ettikleri boka. Ben de bakardım. Jean Jaques Rousseau'ya göre çocuğun bokuna bakması... Eğilip sıcaklığını duyması, kokusunu koklaması... Boklar ayrımlıdır birbirlerinden. Bonfilenin bokuyla kurufasulyenin boku birbirine benzemez. Öyleyse Spartakus'un bokuyla Nazım Hikmet'in boku da benzemez birbirine. Öyle ya, paşa soyundanmış Nazım Hikmet...'

'Sittirsin ordan kalın boklu deyyus!'

Öfkelendiği zaman böyle derdi Mustafa'nın babası. Kaygısız, bencil, rahatına düşkün, hem varlıklı, hem kıyıcı insanlar için söylerdi bunu! Hükümet, Kore'ye asker gönderme kararı aldığında da söylendiydi. İsmet Paşa, Ankara'da başka söylendi, Behice Boran, Karaköy'de bildiri dağıtarak söylendi. Mustafa'nın babası da, İzmir'deki, daracık, kümes gibi evinde, küçük avludaki bodur ağacın altında, şırıl şırıl akan suya baka baka söylendi:

'Vay vay vaaay!' dediydi gözlerini büzerek, gazeteyi buruşturarak. 'Yollayıverdi körpecik ana kuzularını dünyanın bir ucuna. Vay kalın boklu vay!'

İşte, bu bakımdan her kalın bok birbirine benzemez. Adnan Menderes'in bokuyla Nazım Hikmet'in boku bir olur mu hiç? Biri kalın boklu, biri ince boklu. Biri, yer, içer, söylev çeker. Biri, gezinir, sever, şiir düzer. Peki, dedi Mustafa, benimki nasıl bir bok acaba?

Dalıp gitti sonra."

Zamanda geriye gidiş

"Anası, keçi inatlı küçük Mustafa'nın, dediğim dedikçi oğlunun sonunda oracığa pisleyiverdiğini görünce, geçmiş bir olayı gerçekleştirmemiş olmanın bin pişmanlığını yüreğinde duymuş, yürekten söylemişti:

'Valla, düşürüverecektim ben bu çocuğu. Bıraksan alacaktım o ilacı, helaya gidip akıtıverecektim karnımdan dışarı, bokların içine...'

Anasının sözü bitince, bokunun da bittiğini anlamıştı küçük Mustafa. Babasını görmüştü anasının yanında. O da aynı şaşkınlıkla

duruyordu karşısında, ayakta. Üç dakika mı, beş dakika mı, on dakika mı geçmişti öyle? Anımsamıyordu şimdi.

Daha ilkokula gitmiyordu o zaman. Akıllı bir yanıyla düşünebilmişti yalnız. Gözünü araladığında duymuştu rüzgarın sesini. Kalkmak, kapıyı açmak, karanlıkta yürümek, merdiveni inmek, aşağıda, avluda, eski pabuçları ya da nalınları ayağına geçirmek, ta dipteki helayı bulmak, kubur kıyısına ayak koymak, donu indirip çömelmek ne zor şeydi. Belki çömelir çömelmez dışkısı içine kaçardı soğuktan.

Gözlerini aralamıştı yatakta. kolları yorgan altında olmalıydı. Çıkaramazdı dışarı. Öyle soğuktu ki hava.

'Ana!' demişti fısıltıyla. 'Ana!'

Kulağı kirişte anacığı duyuvermişti hemen:

'Ne var oğlum?' demişti karanlığın içinden. 'Ne var Mustafam?'

'Üşüdüm, ana.'

'Üşüdün mü? Yorganın üstüne battaniye de örttümdü. Kaymış mı acep?'

'Kaymamış.'

'Hasta mısın yoksa?'

'Şeyim de geldi. Helaya nasıl ineceğim?'

Babası dönmüş olmalıydı yatağında:

'Hııh!' diye söylendi uykusunun arasında.

'Hadi oğlum, kalkıver, lazımlık kapı önünde, şurda,' dedi anası.

'Soğuk, ana.'

'Soğuksa sık dişini, sabahı bekle.'

'Sıkıştınsa kalk. Yeter gayri, sus, baban uyanacak şimdi.'

'Ne diyor bu, kız?' dedi babası. 'Mustafa'ynan mı konuşuyorsun sen?'

'Sıkışmış. Kalk diyorum. Kalkmıyor. Lazımlık dışarıda, hayatta.'

Hayat dedikleri sofanın bir yönü havaya açıktı. Lazımlık buz kesmişti şimdiye dek. Kıyılarının, kabaetine soğuk soğuk değdiğini duyumsuyordu Mustafa. Onun üstüne oturmaktansa bağırsaklarını zorlayan dışkısını tutmak daha iyiydi. Kıpırtısız duruyordu yatağın içinde, dişlerini sıkıyordu.

'Hadi, kalk oğlum. Kocaman oldun, biz mi gidip ettirelim seni?'

'Gitmem. Soğuk dışarısı.'

Keçi inadını açığa vurarak söylemişti bu sözü Mustafa.

Babası da inatla fırlayıvermişti ayağa. Şak diye çevirivermişti elektriğin anahtarını:

'Kalk len!' diye öfkeyle açmıştı gözlerini. 'Koskoca herif, bok yüzünden evi ayaklandırıyor!'

'Sus, bağırma!' dedi anası babasına. 'Ötekiler uyanacak.'

'Uyansınlar!' diye gürledi babası. 'Ne bu be? Koca oğlanı elinden tutup helaya mı götüreceğiz.'

'Hadi, hava soğuk, helaya gitmesin. Lazımlık dışarıda diyorum deminden beri.'

Babası günün yorgunluğunu atamamıştı anlaşılan. Bir gün önce içmiş miydi yine? Belki. Yüzü genç yaşında kırış kırış, sakalları az uzamış.

'Lazımlık hayattaymış. Kalk, ona et.'

Anası, başucuna geldi Mustafa'nın.

'Hadi yavrum, hem şurda, kapı dibinde.'

'Buraya getirin.'

'Buraya getirin diyor!' diye gürledi babası. Birden yan odada uyuyan üç çocuğunu düşünüp sesini kıstı. 'Buraya gelmez lazımlık! Odayı mı kokutacaksın, hayasız? Kalk!'

'Etmeyeceğim.'

'Karnında tutacak soğuk korkusuna. Kalk oğlum.'

Mustafa karnını tutuyor, kıpırdanırsa kaçıracağını sanıyordu, anası gözlerinden anlamıştı sıkıntısını:

'Hadi kalk!' diye zorladı, battaniyeyi çekip aldı üstünden.

'Uf! Soğuk'

Yorganı da kaldırdı anası. Tatlı tatlı davranıyor, damarına basmak istemiyordu oğlunun. Omuzundan tuttu, öteki elinin tersini, yüzünü, gıdısında, alnında, yanaklarında gezdirdi oğlunun.:

'Yok, hasta filan değil,' diye söylendi. 'Hadi kalk!'

Kıpırdamasına yardımcı oldu. Donup kalmıştı Mustafa. İçerisi pek soğuk değildi, ama dışarıya adımını attığı an, tenine, eline, yüzüne, ayak bileklerine değecek ayazı düşünebiliyor, tir tir titriyordu. Kendini aldattı: 'Yok, yok. Sıkışmam geçti.'

'Edeceğin yoktu da neye ayaklandırdın bizi?' diye yatağına girdi babası.

'Var, var' dedi anası. 'Böyle uyunmaz, oğlum.'

Okşaya okşaya ayağa dikti Mustafa'yı. Mustafa, ölüme gider gibi yürüdü kapıya. Hayat'ın karanlık ayazında, bir kıyıda duran beyaz lazımlık gözleri önündeydi. Buz gibi değiyordu kabaetine:

'Buraya getir, ana. Ne olur, buraya getir.'

'Gelmeyecek len!' diye gürledi babası yattığı yerden. 'Çık dışarı, dışarıda et!'

'Aslan oğlum.' diye avuttu, okşadı anası. 'Koskocaman, aslan gibi oldun. Sen yaşta çocuk, abdesi gelince anasını, babasını uyandırmaz bile. Gider, kendisi eder...'

Omzundan tutmuş, kapıdan yana çekiyordu Mustafa'yı. Demir mandalı kaldırdı bir eliyle.

'Çıkmam!' dedi birden Mustafa. 'Buraya getirin lazımlığı!'

'Çıkacaksın işte'

İndiriverdi donunu Mustafa:

'Buraya ederim.'

Akıllı bir yanıyla o zaman düşünebilmişti işte. Kilimin üstüne değil de, tahta üstüne çömelmişti. Yine akıllı bir yanıyla dışkısını hemen bırakmamak gerektiğini anlamıştı. Gözdağı veriyordu daha. Ya lazımlık içeri gelecek, ya da oğulları Mustafa, işte bu tahta üstüne, odanın bu köşesine edecek.

'Hele bir et!' diye fırlamıştı babası. Kış geldi mi, gece gündüz giydiği, ayakbileğinden bağlı içdonuyla, bembeyaz, dimdik duruyor, bekliyordu.

Mustafa, çömeldiği yerde kıpırtısız, gözlerini ayıramıyordu onlardan. Anasının da, babasının da şaşkın bakışları, araştırıcıydı. Delirdi mi bu oğlan, diyorlardı sanki.

'Doğrul len!'

'Doğrulmayacağım.'

'Edersen...'

'Edeceğim.'

'Edersen vallahi de, billahi de...'

'Sus herif, yemin etme.'

'Sen karışma!' diye yürüdü babası, Mustafa'yı kolundan tutmak için uzandı.

Ama tutamıyordu. Tutarsa hemen bırakıvereceğini sanıyordu oğlunun:

'Vallahi de, billahi de' diye sürdürdü sözünü, 'avludaki çaya atarım seni edecek olursan.'

Oysa Mustafa, çömeldiğinde dişini sıkıp tutabildiğini, artık tutamaz olmuştu. Önce kalın kalın, sonra ince ince çörekleniverişti dışkısı tahtanın üstüne. İçinin rahatlığı yüzüne de vurmuş, gözleri gülüyordu sanki. İşte, bu rahatlık daha da çileden çıkardı babasını. Hiç mi hiç ummadığı bir şey olmuştu. Şimdi de doğrulmuş, oh der gibi donunu çekiyordu oğlu. Yan dönüp buğusu tüten pisliğine bakıyordu üstelik.

'Vay alçak çocuk!' diye öfkesini bastırarak fısıldadı. 'Vay rezil! Vay katır inatlı! Vay akılı bildiğimiz Mustafa! Vay, mekteplere gidince okur, adam olur bellediğimiz oğlan! Gördün mü kadın? gördün mü akıllı oğlunun ettiğini? Yeminim de var, kız. Yemin de ettim ben bunu çaya atarım diye...'

Anasının da gözleri açılmıştı. Bakışları hoşnutsuzdu; bütün sevecenliğini yitirmişti. Mustafa'ya düşman düşman bakıyordu sanki:

'Sen önledin', dedi babasına. 'Sen dur dedin. Dört çocuğu ne yapayım dedim ben. Nasıl büyütüp nasıl rızkını vereyim? Üçüyle baş etmemiz güç. Hasib'anım ilaç verdiydi bana. Alıp düşürüverecektim bunu. Doğmadan düşecekti o helaya, şimdi gidemediği yere, bokların içine. Doğuşunda hayır yok uğursuzun. O doğdu sen işinden oldun. Hayırlı evlat rızkını da yanında getirir. Bunun ne mal olduğu daha doğduğundan belliydi. Tüh sana!'"

Bunun üstüne baba, Mustafa'yı o soğuk, karlı günde evlerinin avlusundan gece çaya daldırır. Sonra şu aklına gelir Mustafa'nın. *"Çok mu üşümüştü ne? Gerisini anımsamıyordu Mustafa. Nasıl soymuş, kuru çamaşırları nasıl giydirmişti anası? Nasıl bağrına basmış, nasıl ısıtmıştı?"*

Sonra bugüne döner. *"Bok deyip geçmemeli diye düşündü Mustafa. Benimki de öyleymiş demek. Acaba yaşlı anasıyla, yaşlı babası, oğullarının yakalanıp buraya ka-*

patıldığını öğrenince neler düşünecekler? Anımsayacaklar mı bu olayı. Neden anımsasınlar? Olacak çocuk bokundan belli olur derler ya. Bu bokun belli ettiği ne var?"

Sevgi Soysal'ın *Şafak* adlı öyküsünden (32) bir örnek.

"Gecekondu asıllı evin kapısı, dışarıdan hoyratça vurulan tekmeyle açılıverdi. Basmadan yastıklar ve örtüyle divana benzetilmiş kerevetin ucuna ilişmiş olan Oya, gecenin başından beri sürüp giden tedirginliğine bir neden buldu. Ne Hüseyin, ne Mustafa, ne ev sahibi Maraşlı Ali, ne ötekiler, ne de daha az önce konuklarının önüne yemek sinisini sürmüş olan Gülşah var sanki; sanki Oya, asında iğreti bir konuğu olduğu ev içinin tek kişisi; kapının tekmeyle açılıvermesiyle, gece boyunca dışarıya açmayı beceremediği kendi kapıları da kapanıverdiler. Tekmeyle açılan tahta kapı, içeri dolan sivil polisler, basılan ev, ev halkı, kendisini merkez yapmaya alışmış bir 'ben'in çevrisinde döne döne uzaklaştılar."

Yapıtın 18. sayfasında bu durum anlatılır. Peki bu kişiler Maraşlı Ali'nin evine nasıl gelmişlerdir.

Ev basıldıktan sonra Mustafa'nın yaşamını öğreniriz.

Romanın 40. sayfasında Ali'nin evinde niçin toplandıklarını öğreniriz.

"Bu yaban, kızgın betonlu şehirde açıkta kalmak korkusu ürperti veriyordu Oya'ya. Her akşam imzaya gittiği karakol da hoşlanmazdı yer değiştirmesinden.

Gecenin geç saatinde canı sıkılan nöbetçi polis oteli arayıveriyordu. Neymiş? Oya Ertem kaçmış mı, öğrenecek. Ve uykusundan telefon sesiyle uyandırılan Oya'yı sabahlara kadar uyku tutmuyordu. Oysa, hücre hapsine dönüşen otel yalnızlığında, telefon zili, kapı tıkırtısı, ayak sesi gibi sesler yeni, dost boyutlar kazanmışlardı. Çay ya da kahve getiren garson, seyrek de olsa mektup getiren ayak sesleri, yüreğini sıcaklıkla sarabiliyordu. İnsan sıcaklığına, dostluğuna karşı durmamacasına artan özlem ne hatalar yaptırabilir kişiye.

Bundan kaçmıyordu. Akşamları hiçbir yere çıkmıyordu. Dört sularında, karakola imza atıp döndükten sonra kapanıyordu odasına. Çaresi yoktu. Odasını usanmadan gözleyen iki çift gözün beklediği bir şey vardı. Bu şeyi yapmamalıydı Oya. O günlerde Adana'da, gece yarıları

evlerin basılıp insanların bir yerlere götürülmesi belediye hizmeti gibi olağanlaşmıştı. Belayı daha da kolaylaştırmak istemiyordu. Ama fazla dikkat zararlıdır bazen. Yıllarca terli su içirtilmemiş, sırtına havlu konarak büyütülmüş bir çocuk günün birinde doğru dürüst oynama fırsatı bulursa zatürree olur. Bu akşamki davranışı da biraz öyle.

Odasındaki telefon çaldığında, Oya, dolabına gizlediği elektrik ocağında çay yapıyordu. Çayı beklemek, çay suyunun kaynaması, büyük mutluluklardı Oya için. Çayın hazır oluşu bitişi; büyük değişiklikler. Her gün çıkan sabah gazeteleri ve her akşam batan gün gibi. Hayatın bu amansız tükenişine oyalayıcı tek değişiklik olarak sarılmış, bağlanmıştı. Telefon sesi büyük, sevindirici değişiklikti bu durumda.

'Oya Hanım, aşağıda sizi bekleyen bir bey var?'

'Kim bu bey?' diye bile sormadan kapatıvermişti telefonu. Bu akşam yanlışlığa hazırdı Oya. Patlamaya hazırdı demek. Ama Oya'nın patlamasına kalmadan patladı olay, basılıverdi ev.

Otelin dış kapısının önündeydi Hüseyin. Aslında Oya, Hüseyin'i görünce pek sevinmemişti. Başkasını mı bekliyordu? Kimbilir? Mustafa'yı ilk görüşüydü. Aslında Hüseyin'in, yanına bir de Oya'nın hiç tanımadığı Mustafa'yı takıp Oya'ya gelişi şaşırtıcıydı. Mahkemedeki tanışmadan sonra, Oya birkaç kez Hüseyin'lerin yazıhanesine uğramış, çay içmiş, hiç eksilmeyen Maraşlılar'ı seyretmişti. Pek fazla konuşulmamıştı. Bir iki kez de Hüseyin otele uğrayarak hatırını sormuş. Oya'yla birlikte karakola yürümüştü. Yok, bir kez de Atatürk Caddesi'ndeki pastanelerden birinde çay içmişlerdi. Genel şeylerden konuşmuşlardı, sıkıyönetimden, Adana'dan. Aslında tanışılmamıştı. Adana'da değil de başka bir yerde olsaydı, bu kadar da dostlukları olur muydu? Onunla yürür, çay içer miydi? Saatlerce Hüseyin'in yazıhanesinde oturur muydu?

Ama o akşam, hava kararıktan sonra, Hüseyin'in, yanında yabancı biriyle otele gelişini yadırgamamış, tedirgin olmamıştı bundan. Hüseyin, Oya'nın akşamları hiçbir yere çıkmadığını biliyordu üstelik.

İşte Hüseyin, o her zamanki, pek de güven verici olmayan görünüşüyle karşısında. Yanındaki uzun boylu, kara bıyıklı adamı ise karanlıkta iyi seçemedi Oya.

'Mustafa... İşte yeni bir Maraşlı daha. Ama bu belalılardan. Daha dün tahliye olmuş Selimiye'den.'

Evet, bir hapisten yeni çıkmış biri eksikti. Yine otel odasına dönmeyi düşünmedi.

'Yarın Urfa'ya gidecek. İçeri girmeden Urfa Lisesi'nde matematik öğretmeniydi. Ama biz komadık gitsin. Artık öğretmenlik kalır mı? Eh... otelcide de akıl bu kadar olur.'

Yataklık suçuna verilen bir addı otelci. Aslında içerdekiler kullanırdı bunu. Hüseyin de Mustafa'dan işitmiş olmalı. Yine de hemen satması sevimsiz bir tavır. Oya, kızıp kızmadığını anlamak için Mustafa'ya baktı. Ama alacakaranlıkta, iyice kara görünen bıyıklardan başka bir şey seçemedi.

'Ben Oya.'

'Adana'nın ünlü kadın sürgünü. Ayakkabı boyacıları bile tanıyor seni.' Hüseyin eliyle otelin kapısındaki boyacıyı gösterdi. O saatte kim boyatırdı ki pabucunu? Canı sıkıldı Oya'nın. Hüseyin'in kendisini tamıştırışındaki laubaliliğe de bozuldu.

'Adanalılar sululuk yapana silik derlermiş, öyle mi?'

Bir sessizlik oldu. Oya da şaştı, ağzından kaçana. Aslında böyle konuşmakla Hüseyin'e fazla yüz vermiş oluyor. Hüseyin'in yeni alınmışa benzeyen maksi pardösüsüne baktı. Gülünç buldu onu. Yine de bu akşam ayrıntılar üstünde durmaya niyeti yok. Bir şey olsundu işte, ne olursa olsun. Yaşanan bunca şeye, deneye rağmen, kendisini olayların akışına bırakan bir küçük burjuvaydı, o kadar.

Hüseyin, sanki Oya'yı uzun bir süredir tanıyormuş gibisine açıklamalarını sürdürüyor Mustafa'ya.

'Sen Oya'nın böyle kızıvermesine bakma. Aslında çok neşelidir. Ne var ki, kendisiyle alay etme hakkını sadece kendisine tanıyan sanatçılardan.'

Mustafa karşılık vermiyor. Oya ise, Mustafa'nın kendisi için ne düşünmüş olabileceğini merak ediyor.

Baştan başa kötü bir meraktı geceyi başlatan.

Susmuyor Hüseyin.

'Bir ev yemeğine ne dersin? Otelde aç acına yatmaktan iyidir.'

Oya, Hüseyin'e, akşamları otelde aç kaldığını söylemişti. Otelde yemek yoktu. Bazen Oya, dışarıdan alıp getirdiği simidin yanına gizlice çay yapıyor, bazen yoğurt yiyordu. Dışarı çıkıp bir şeyler yemeye çekiniyordu. Yemek ya da sinema; nereye deseler gidecekti aslında Oya. Değişiklik olsun da. Münasebetsiz konuşmasını sürdürüyor Hüseyin:

'Bizim Kahramanmaraşlı proleter akrabalar, anarşistlikten de olsa, hapse düşmüş amca oğullarını bu gece ağırlayacaklar...'

Bir gün önce olsa, Hüseyin'in böyle konuşması canını sıkar, özür dileyerek dönerdi odasına. Ama bu akşam, her şeyi aldırmazlıkla karşılıyor. Ev kadınlarının bayıldığı 'Arkası Yarın' programlarından 'Kader Ağlarını Örüyor' adlı bir oyunun kadın kahramanıymışçasına!

Hüseyin'in münasebetsizliği Oya'ya da geçti. Ansızın Mustafa'ya dönüp, 'Siz de Alevi misiniz?' diye soruverdi.

Karşılık vermedi Mustafa. Oya, hemen pişman oldu sorusuna. Sanki Mustafa'nın bir mezhep sorunu olabilirmiş gibi. 'Siz PDA'cı mısınız?' ya da 'siz Cephe'den misiniz?' gibisine, bin beter bir soru. Büsbütün kızdı Hüseyin'e. Durmadan Maraşlılık'tan söz etmese olmaz. Akrabalarının Alevilik'inden de söz ederdi boyuna.

'Aleviler horlananı daha da bağırlarına basarlar.'

Oya'nın budala sorusuna da sahip çıkıverdi Hüseyin. Her şey budalaca başladı ve sürecek gibi öylece. Hüseyin susmuyor.

'Adana köftesi yapınışlardır. Geliyorsun değil mi? Böyle seyir bulamazsın kolay kolay.'"

Hücre 1952 ile *Şafak*'ta zaman kırılması nesneldi.

Necip Mahfuz'un *Miramar* (33) romanında zaman, bilinçte kırılır.

Ömer yirmi yıl sonra İskenderiye'ye gelir. Her gelişinde kaldığı Miramar pansiyonuna yerleşir.

"Odam oldukça sevimli; eskiden tuttuğum deniz manzaralı odalar kadar güzel. Gereken her türlü eşya var. Konforlu, eski tip sandalyeler. Ama kitaplar için bir yer yok; onları bavulda bırakıp gerektikçe birkaçını dışarı çıkarsam daha iyi. Burada ışık pek yeterli değil, bir çeşit değişmeyen alacakaranlık. Pencerem büyük bir hava bacasına açılıyor, servis basamakları da o kadar yakın ki, yiyecek peşinde aşağıya yukarıya koşuşan sokak kedilerini, pişirilen yemekleri ve oda hizmetçilerin ayak seslerini duyabiliyorum.

Yazları kalmış olduğum odaları tek tek dolaşıyorum; pembe, menekşe ve mavi, şimdi hepsi bomboş. Eskiden yaz aylarında kaldığım bu odalarda o aynalar, zengin halılar, gümüş lambalar ve kristal avizeler şimdi yok, ama yine de, melek tasvirleriyle süslü kağıtlı duvarlarda ve tavanda hâlâ o günlerden kalma soluk bir incelik hissedilmekte.

Mariana derin bir ah çekiyor; takma dişlerini görüyorum.

'Benimki seçkin bir pansiyondu.'

'Ne mutlu o günlerden kalanlara.'

'Bugünlerde, kışın misafirlerim çoğunlukla öğrenciler. Yazın hemen hemen kim olsa alıyorum.'

-'Ömer Bey, lütfen benim için destekleyici birkaç kelime söyler misiniz?'

'Ekselansları,' dedim Paşa'ya, (Paşa: Romandaki Paşa tarihi kişilik olarak Said Paşa Zağlul'dur (1860-1927) (...) 1919 Devrimi'nin lideriydi.) (Romandaki nottan) 'adam pek nüfuzlu değil, ama oğlunu Dava uğruna kaybetti; Mecliste yerini almalı.'

Önerimi destekledi. Allah rahmet eylesin. Büyük Lider. Beni sever ve yazdığım her şeyi büyük bir dikkatle okurdu.

Bir keresinde bana, 'Sen,' dedi, 'Ülke'nin çarpan kalbisin.'

Allah rahmet eylesin, kalb yerine kelp demişti de, tatlı bir şaka olarak kalmıştı bu. Milliyetçi Parti'den bunu duyan eski birkaç arkadaş da, beni her gördüklerinde, 'Merhaba ey kelb!' diyerek selamlaşırlardı benimle. Ne günlerdi! Dâvâ, bağımsızlık, ve Ulus için çalışmanın şerefiyle dolu günler! Ömer Vecdi, dostları için yardımsever, düşmanları içinse korkulacak ve sakınılacak bir kimseydi doğrusu.

Odamda okuyor, uyuyor ya da anıları yaşıyorum. Salonda Mariana ile konuşuyor ya da radyo dinliyorum. Eğer daha fazla bir şeyler istersem, aşağıda Kafe Miramar var. Trianon'da bile tanıdığım bir kimseyi görmek mümkün değil. Bütün arkadaşlarım göçüp gitmiş. Eski güzel günler geride kaldı.

İskenderiye, kışları nasılsın bilirim: iç odalarını gevezeliklerle, sıcaklıkla doldururken, günbatımında, yalnızlığa, rüzgara ve yağmura terk ederek boşaltırsın meydanlarınla sokaklarını.

***

... yaşlı adam mumyalaşmış vücudunu Nuh Nebi'den kalma siyah bir takımın kefeninde gizlemeye çalışırken... Böyle tumturaklı uzun sözler olmasın lütfen!'dedi, o günlerin tipik beş para etmez editörlerinden biri. 'Bize jet-çağı yolcularının okuyabileceği bir şeyler verin.'

Bir jet-çağın yolcusu. Sen ne bilirsin ki, kuşbeyinli, şişko kukla? Yazmak, düşünen ve hisseden insanlar içindir, gece kulüpleri ve barlardan çıkıp da sansasyon arayan beyinsizler için değil. Ama kötü zamanlarda yaşıyoruz. Bir sirkte eğitildiklerine, sonra da öğrendikleri hokkabazlıkları ortaya sermek için uygun bir yer olarak gazeteciliği seçtikleri şüphe götürmeyen palyaçolar ve sonradan görmelerle birlikte çalışmaya mahkum edildik biz."

Evin Okçuoğlu'nun *İstanbul Beyefendisi* (34) adlı öyküsünde zamanın kırılması.

"Misafir odası yerine artık salon dediği, ama yine de gidip pek oturulmayan büyükçe odaya girdi. Duvardaki çerçeveye bakıp düşündü.

Üniversite gezisinde İsmet İnönü ile çektirdikleri fotoğraftı bu. Şimdi eşi olan Muazzez, o zamanlar, üniversite voleybol takımındaki kızlardan biriydi. Bütün fotoğraflarda olduğu gibi onda da Ayhan'ın eli Muazzez'in omzundaydı. Sınıf arkadaşlarından hemen hemen bütün kızlarla gezmiş, en ağırbaşlısıyla evlenmişti. Tabii ki aynı zamanda içlerinde en güzel olan da Muazzez'di.

Salondan çıktı. Çalışma masasının olduğu oturma odasına geçti. Kütüphaneli çalışma masasının önündeki döner koltuğuna oturdu. Yapacağı işlerin listesini yazmak, adetiydi.

İş yerinde yanında çalışanlara yazılı talimat vermeye alışmıştı. Ne de olsa sözler uçar, yazılar kalır. Evde de bu alışkanlığını sürdürürdü. Banyo kapısındaki elektrik düğmesinin yanında 'söndürmeyi unutma', sokak kapısında 'evden çıkarken sigorta kapat, su vanasını kapat, çöpü çıkar' gibi uyarılar vardı. Ayrıca dönemin güncel konusuna göre 'deprem geliyor önlemini aldın mı' gibi uyarılar içeren gazete kesiklerini de bir kartona yapıştırıp asardı. Karton demişken, büyük ilaç kutularının kartonlarını keser, not alma kağıdı olarak telefonun yanına hazırlardı. Not alma kartları, şurup kutusunun üst kısmını kesip hazırladığı, kalemlik olarak da kullandığı kutunun içinde dururdu.

Kendini emekli saydığından beri, artık oğlu ve sonra da torununun çalıştığı yazıhanesinden getirip, oturma odasının duvarına astığı Mali Müşavirler Odası belgesine takıldı gözü...

Bekarlığında, Fatih yangınından sonra Göztepe'ye taşınmışlardı. Öğrencilik yıllarında, Selimiye'deki büyük konağın bir bölümünde oturdular. Bahçede yaşlı bir çam ağacı vardı. O nedenle ahşap eve Çamlı Köşk derlerdi. Daha sonra Salacak'taki konağa taşındılar, orada evlendi. Deniz manzaralı eve taşındıktan sonra da çocukları oldu. Anne baba ve iki çocuklarıyla aynı evi paylaşıyorlardı.

Ara öğün için kalkıp mutfağa gitti...

Sefer tası ile işe yemek götürmekten vazgeçmişti; sıcakta bozuluyorlardı. Eh, işleri de yoluna girmişti artık. Lokantada yemeye başladı. Eğer lokantada turfanda sebzelerden yemişse, eve gelirken Kadıköy çarşısına uğrar, mutlaka çocuklara da tattırayım diye aynı sebzelerden alırdı. Kadıköy'ün ışıltılı balık çarşısı, yolunun üzerinde sayılırdı. Oradan eli kolu dolu olarak sekiz kişilik Dodge dolmuşlara biner, Üsküdar yolundaki durakta iner, eve kadar yürürdü.

Sağ olduğu sürece yemekleri annesi yapmıştı. Sokaktan 'zerzevatçı geldi,' diye seslenerek geçen Bursalı seyyar satıcıdan alış veriş edilirdi ama o genelde patates, soğan, portakalı Kadıköy'deki halden çuvalla, kasayla alırdı.

Buzdolabını açtı. Plastik yoğurt kasesini çıkardı.

Geldiği, daha sokağın köşesindeyken çalmaya başladığı çıngıraktan belli olan yoğurtçu, iki omzuna asılı kaplarda açık yoğurt satardı. Sonradan sütçünün cam kaselere mayalanmış yoğurdunu almaya başladılar. Yaz akşamları, yemeklerini Sultanahmet Camisi ve Topkapı Sarayı manzarasına karşı balkonda yerlerdi. Çocuklar temiz havanın etkisiyle ve günün yorgunluğuyla masada uyuyakalır, sonra da uykuda yürür gibi kalkıp odalarına giderlerdi. Anneleri, Muazzez hanım akıllı kadındı.

Çocuklar sobaya yapışıp yanmasınlar diye tahtadan çocuk parkını, sobanın çevresinde kullanıyordu. Kışın çamaşırlar kömür sobasının etrafındaki bu korkulukta kurutulurdu.

Yoğurt yedikten sonra tıraş olmak için su kaynattı.

Mutfak masasında her sabah tıraş suyunu kaynatıp döktüğü tıraş kabı, aynası, jilet ve krem sabunuyla dizine yaydığı örtüsü olurdu. Tıraşını olduktan sonra, kahvaltı için çayı koyar, ekmek kızartır sonra da ev halkını çağırırdı.

'Ekmekler kızardı, hadi sofraya' demesine aldırılmazsa, bir süre sonra 'çay kaynadı hadi gelin de yüzünüzü göreyim bari tıraş olurken,' der, ve sonunda aileyi masa başına toplamayı başarırdı. Radyoda hep aynı frekans açık olur, ne çalarsa o dinlenirdi.

Gözleri hâlâ tezgahın altında duran düdüklü tencerenin yenisini aradı, üst raftaydı. Temizlikçi kadın haftaya kuru fasulye haşlasın bari diye not almayı düşündü.

Yeni evliyken düdüklü tencerelerini taksitle almışlardı. Buzdolabını daha kimselerde yokken yurtdışından getirtmişlerdi. Herkes soğutma için kalıp buzlar alırken onların buzdolabı vardı. Eşi yeniliklere her zaman açık olmuştu. Hiç de müsrif değildi. Tam tersi, ne kürkler, ne takılar isterdi. Karşılığında onların da çağrı yapması gerekeceği için, arkadaş davetlerine pek gitmezlerdi. Durumları düzelene kadar bu böyle sürdü.

Mutfaktan çıktı. Çalışma masasına geçip gazetelere göz gezdirdi. İlanların çokluğundan, haberlere ayrılan yer iyice azalmıştı. Gazetelerin kuponlarını ayrı yarı zarflarda biriktirirdi. Özellikle sağlık eklerini almak isterdi.

Önce sinema ilanlarına baktı."

Nazım Hikmet'in *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim* (35) romanında da zaman parçalanır. Yayınevince, yapıttan parça almak yasaklandığı için kısa da olsa bir bölüm alamıyorum.

Şimdi şunu söylemek zorunlu. *Kemal Bekir*'den başlayarak aldığım örneklerde zaman kırılması gelişigüzel değildir. Zaman kırılmasıyla karakterlerin olayların tarihini öğreniriz.

Etkenler

Yapıtlarla karakterleri devindiren etkenleri dış etken-iç etken diye ikiye ayrılır. Burda şuna dikkat etmek gerekir. Her yapıtta dış etken-iç etken ilişkisi vardır. Bir iç

etken, dış etkene yol açabilir, ya da dış etken iç etkene yol açabilir. Bunu göz önünde tutarak söylüyorum. Kimi yapıtlarda iç etken yoğundur. Bu durumda o yapıt içir iç etkenli diyeceğiz. Sözgelimi *Çehov*'un oyunları iç etkene dayanır. Bir de *Sait Faik*, *Oktay Akbal* iç etkene dönük yapıtlar vermişlerdir.

Dış etkenler için *Pospelov* şöyle der, *"Dış aksiyonun ağır bastığı sujeler, olayların gidişinde esas olarak peripetilere dayanır. Peripeti kavramından Aristoteles zamanında, kahramanın yazgısındaki beklenmedik ve belirleyici değişimler ve mutluluktan mutsuzluğa veya tersine düşünülebilecek her çeşit 'baht dönümleri' anlaşılmaktaydı."*

Orhan Kemal'in *Kardeş Payı* (36) öyküsü dış etkenlere dayanır. Şimdi *Kardeş Payı*'nı çözümleyelim.

"Siverekli kahveden içeri nefes nefese girdi. Altı kollu, iskambil oynayan hamalbaşının yanına gitti:

'Ağa,' dedi, 'depoda yadırgı hamallara işbaşı yaptırdılar, hayırın olsun!'

Hamalbaşının kağıtları atıp masadan fırlamasını bekliyordu.

Hamalbaşı buz gibiydi:

'Nasıl olur lan?'

'Yalansam şu iki gözüm avuçlarıma aksın ağa...'

'Tonunu iki buçuk liradan pazarlık ettik. Yarın sabah erden işbaşı yapacağız. Yadırgı hambalı nasıl işe sokar?'

'Bilmem, sokmuş işte. Git kendi gözünle gör!'

Siverekli, hamallarının en aptalıydı. Getirdiği habere inanmadıysa da, kalktı. Kocaman bıyığı, kaşına eğik kasketi, omzunda lacivert ceketiyle kahveden çıktı, kaldırımda durdu; depo sahibi Refik Bey'in tükrüğünü yalayacağına inanamıyordu.

Meseleden haberli hamallarsa etrafını alıvermişlerdi. Bu işe bir çare bulmalıydı. Vazifesiydi de. Gezip dolaşacak, iş bulacak, ücretleri kesişecek, işçisinin hakkını koruyacaktı."

Hamalbaşı, kahvede iskambil oynamakta. Siverekli bir haberle kahveye gelir Yadırgı hamallar depoda işbaşı yapmışlardır. Hamalbaşı getirilen habere inanmasa da kalkar depoya gider.

Burda deponun hurda demir deposu olduğunu anlar okur.

Depoda yabancı hamallar kan ter içinde çalışmaktadır. Şimdi n'olacak... Hamalbaşı, yabancı hamalları nasıl dışarı atacak...

Patron, hamalbaşının karşı koymasına aldırmaz, para verir adama. Bunun üstüne hamalbaşı depodan çıkar.

Öykünün birinci düğümü hamallara karşıt çözülmüştür. Hamalbaşının asıl görevi hamallara iş bulmak, bunun karşılığı ücretlerinden pay almaktır.

Hamallar, hamalbaşından haber çıkmayınca depoya giderler. Depo sahibi "Ağanız geldi. Görüştük, anlaştık" der.

Hepsi işsiz kalmıştır.

Akşamüstü bir haber gelir. Hamalbaşı, meyhanede içmektedir. Depo sahibinden para almıştır.

Bunun üstüne başta Siverekli meyhaneye giderler. Hamalbaşı Siverekliyi meyhanede görünce sinirlenir. Siverekliyi korkutarak meyhaneden kovacaktır ama Siverekli yakasına yapışır, dışarı çıkarır adamı.

Hamalbaşı güçlü bir tokatla Siverekliyi sindirmek ister, ama başarılı olamaz. Bunun üstüne sustalısını çıkarır. Siverekli becerikli bir atılışla sustalıyı elinden düşürür. Yere yatırır adamı. Sustalısını da kırar.

Bundan böyle ortak çalışacaklar, kazançlarını da kardeş payı yapacaklardır.

Dış Etkenler

Yadırgı hamallar hamalbaşını harekete geçirir. Patron hamalbaşına para vererek olayı durdurur. Bunu öğrenen hamallar, başta Siverekli içki içtiği meyhaneye giderler. Hamalbaşı Siverekliyi korkutmak ister, başarılı olamaz. Hamallarda dönüşüm olur. Kardeş payı çalışmaya karar verirler.

Öyküyü devindiren dış etkenleri doğru kullanmış *Orhan Kemal.*

Öyküde önemli bir nokta var. Hamalbaşı, hamallara iş verilmezse sonu kötü anlamında "Aç it fırın yıkar" der depocuya. Kendi unutur bunu. Gerçekten de "Aç it fırın yıkar." Depocuyla anlaşan hamalbaşını, başlarından atarlar.

Şimdi de *Hagop Mıntzuri*'den bir öyküyle dış etkenleri görelim. Öykünün adı *Nonik Mama'nın Oğlunun Dükkanı* (37).

> *"Korcaların Nanik Mama'nın Nışan, İstanbul'da semerciydi. Köye gelip bir yıl kalmış, tekrar İstanbul'a dönmüştü. Köyün sığır çobanı Sıla, Nışan'ın yaşıtı ve çocukluk arkadaşıydı. 'Ben de İsdanbol'a Nışan'ın yanına gideceğim'i kafasına koydu ve bunu herkese söyledi.*

Ama çoban Sılo İstanbul'a gidip ne yapacaktı? İstanbul'a gidenler para kazanmak, eve para yollamak için giderlerdi. Sılo para kazanabilir miydi? Para kazanmak için İstanbul'da en az üç yıl kalmalıydı. Üstelik çok da çalışmalıydı. Ne iş verilse, 'yapmam' demeyecekti. Gecesini, gündüzünü haram edecek, yemeyecek, harcamayacak, altın lira ve gümüş mecidiye kazanacak, memleketine ancak ondan sonra dönecekti.

Sılo gurbetçi olabilecek biri miydi? Elinden iş gelir miydi? Aklı yatar mıydı bunlara? o çobandı. Çobanlığı, sığır gütmeyi bilirdi. Kırk yıl, belki ondan da uzun bir süre karısıyla, çocuklarıyla yukarı köyde yaşadı. Yukarı köylü sayılırdı, ama çift sürmek bir yana, sabanın sapını tutmayı bile öğrenmedi. Kendi öğrenmediği gibi, karısı, kızı, oğulları da rençberliği öğrenmediler. Kızını Dostal'a gelin verdi. Büyük oğlu köyün koyunlarını otlatırdı, koyun çobanıydı. Onun küçüğü inekleri otlatırdı, inek çobanıydı. Kendisi de öküzleri otlatırdı, öküzlerin çobanıydı. Şafak'tan geldikleri gibi, öylece Kürt kaldılar köyde. Şafak ağızlarını bile düzeltmediler. Her sabah koyunların çobanı, ineklerin çobanı ve öküzlerin çobanı köy çıkışında ayrı ayrı durur, beklerdi. Artık hayvanını getiren kalmayınca ineği, koyunu, öküzü karıştırır, önlerine katar otlatmaya götürür, akşamları da köye getirirlerdi. Yukarı köyün dağlarını, vadilerini, çövenlerini, otlarını iyi bilirlerdi. Gittikleri yeri harıl harıl konuştukları Kürtçeleriyle doldururlardı. Yukarı köyün yamaçları, harman yerleri onların keçilere, ineklere, öküzlere seslenişleriyle çınlardı.

Sılo şehir olarak bir tek Erzincan'ı bilirdi. Buğday Meydanını, Kapalı Çarşısını gezmişti. İstanbul'un Erzincan'dan yirmi misli büyük olduğunu söylemişlerdi kendisine. Deniz, gemi nedir bilmiyordu; onları görürdü. 'Yerden göğe ne kadarsa, deniz de o kadar derindir. İlkin korkarsın, sonra gözün alışır' demişlerdi. Sılo, Nışan'a 'sen git, ben de arkandan gelirim' demişti. 'Sen nasıl geleceksin?' diye dudak bükmüştü Nışan da. Bir gideydi de, o da göreydi nasıl geldiğini... Ama durmayacaktı. Bir gün kalıp tekrar geri dönecekti.

Köylülere, kilisenin, okulun önünde toplanan gençlere, Şehlerin kapısında oturan yaşlılara, Horugal'da evlerin eşiklerinde oturan kadın-

lara, önlerinden her gelip geçişinde, 'ben de isdanbol'a gideceğim' diyordu. Nışan'ın anası Nanik Mama'ya da demişti. Onlar, aşağı evlerinde oturmaz, yukarı evde otururlardı. Yukarı evlerinin kapısı, ahırın damına açılırdı. Sılo her akşam öküzleri köye getirdikten sonra Nanik Mama'nın ahırının damına giderdi. Kapının yanında oturup ayaklarını uzatır, Nanik Mama yerine Nonik Mama diyerek:

'Nonik Mama, ben de İsdanbol'a ğardaşlığım Nışan'ın yanına gideceğim. Sahi söylüyorum Nonik Mama.'"

Sılo, bütün uyarılara karşın İstanbul'a gider. Sabahın er saatlerinde önüne gelene şunu sorar, *"Âga, Nonig'in oğlunun dükkanını arirem, söler misiniz hangi taraftadır?"*

Sılo'nun sorusunu kimse anlamaz. Kimi Sılo'nun giysilerinden korkar, kimi alay eder. Sonunda biri aradığı kişinin işini sorar. Semercidir aradığı kişi. Semercilerin yerini gösterirler. Sılo, Nanik Mama'nın oğlu Nışan'ı bulur.

Sılo, İstanbul'u beğenmemiştir. İnsanlıkları yoktur. Dükkanın yerini bir türlü söylemezler.

Nışan ertesi gün Üsküdar'a götürür Sılo'yu. Ordakiler Sılo'nun köyündendir. Herkes bir şey sorar köyle ilgili.

Sılo üç gün sonra köyüne döner. Sorarlar, nasıl buldun İstanbul'u. *"Akılsızlıktı benim yaptığım"* der Sılo. *"... benim derelerim, benim tepelerim her yerden iyidir"* diye anlatır.

Dış Etkenler

Nonik Mama'nın oğlu Nışan, İstanbul'dadır. Bu, Sılo'yu etkiler. Kalkar istanbul'a gider. Ama İstanbul'da gördükleri yedikleri rahatsız eder Sılo'yu. Üç gün sonra köyüne döner.

Hagop Mıntzuri, dış etkenleri doğru kullanmış.

Öyküde dış etkenlerden biri, Sılo'nun söylediklerinin anlaşılamamasıdır. Sılo bunu "İnsanlıkları yok bu İstanbulluların" biçiminde değerlendirir. Ayrıca kaçıncı kez ısıtıldığı belirsiz fasulye helva gibi olmuştur.

İç Etkenler

Kimi yazarlar öyküde yoğunluğu iç etkenlere dayandırırlar. Böylesi yapıtlarda iç dünyanın gelgitleri anlatılır. İç etkenli yapıtları oluşturmak dış etkenli yapıtlara göre daha zordur. Zorluğun nedeni tekilden tümele çıkıştadır.

Yazar, tekilde kalırsa, yapıt insani düzleme çıkamaz. Bu, yazarın içsel süreçleri tanımadığını gösterir.

Şimdi bu konuda başarılı iki örnek görelim.

İlki *Oktay Akbal*'ın *Sen Bunu Biliyor musun?* (39)

"'Sen biliyor musun bunu?' diye sordu bir ses. Sen bunu biliyor musun? Neydi bildiği, bileceği, bilmesi gereken? Neydi? Kadın anlamış gibi, 'Evet!' dedi. Anlarmış gibi, anlayabilirmiş gibi!... Sonra çevirdim bakışlarımı denize doğru. Uzaklaşıp giden bir vapura... Gitti vapurla birlikte o ses...

Sen bunu biliyor musun? İçime işledi bu soru. Kadın bilmeliydi adamın ne demek istediğini. Bilmeden bildim sanılır bazen. Oysa hiçbir şey bilmiyoruzdur, ne kendimiz için, ne başkası için. Boşlukta yüzüyordur. Buz dağları gibi kapılıp rastlantılara gidiyoruzdur. Bilmek, anlamak, duymak, tanımak istemeden. Hepsini kabul ederek, biliyoruz, duyuyoruz, anlıyoruz, tanıyoruz sanarak... Karşımızdakini, kendimizi, onu bunu...

Bir sevi miydi bilinmesi gereken? Bilinçaltında gizli kalmış bir serüven miydi? Neydi o kadının bildiği, adamın, 'Sen bunu biliyor musun?' diye sorduğu. O kadar yakınımdaydılar. Elimle değerdim azıcık uzansam. Üst güvertenin en rüzgarlı kanepelerindeydik. Sırt sırta oturmuştum onlarla. Görmedim hiç yüzlerini. Onlar benim varlığımı bile duymadılar. Hafif sesle konuşuyorlardı. Rüzgar estikçe geliyordu sözcükler tek tük. 'Sen bunu biliyor musun?' Neyi? Belki bir seviyi, bir dostluğu, bir özlemi...

Bildiğimizi sanırız. Karşımızdaki bizi bilir, biz de onu! Oysa yanılgıdır bu. Kimse tanımaz kimseyi. Bazı anlar vardır, deriz ki tamam, ben onu tanıyorum, o beni tanıyor. Kimdir o, bir dosttur, bir arkadaştır, bir sevgilidir. Büyük anlar yaşamışızdır, sonsuz aydınlıklar kurduğumuza inanarak! Her şey açıktır, ortadadır. Gizlilik yoktur, kuşkulu yönler yoktur. İki insan saydam birer yaratıktır birbirinin gözünde. 'Sen bunu biliyor musun?' demek bile gereksizdir. Mutlu oluruz, huzurlu, rahat oluruz bu bilinmenin, bilmenin güvenciyle.

Sonra birden o saydamlığın bir yanılgı olduğu görülür. Bir davranışınız, bir sözünüz yanlışlıklara yol açmıştır, ters yorumlara uğra-

mıştır. Bir bakmışsınızdır, bildiğinizi, tanıdığınızı sandığınız, buna iyice inandığınız kişi bir 'başka'sıdır. Sizin değildir o. Elinizden kayıp gitmiştir uzağa. Ya da sizi itmiştir ötelere. Hani biliyordu, hani tanıyordu? Ya da siz onu bildiğinize, tanıdığınıza o kadar inanmıştınız hani? Birden yabancılaşır insan çevresine bu anlarda, tek bir dost, bildik, arkadaş kalmaz. Kalmasını da istemez zaten. 'Sen bunu biliyor musun?' diye seslenişiniz 'sen hiçbir şeyi, ne beni, ne kendini biliyorsun' anlamına gelir eninde sonunda...

Sen biliyor musun seni nasıl sevdiğimi? Sen biliyor musun sana nasıl inandığımı? Sen biliyor musun seni nasıl özlediğimi?"

Öykü dış etkenle başlar. Adamın biri, kadına "Sen bunu biliyor musun?" der. Bu sözle okur, karakterin iç dünyasına götürülür. Karakter iç dünyasında insan ilişkilerini irdeler. İnsanları tanıyabilir miyiz, saydamlık nedir. "biliyorum, anlıyorum, tanıyorum" dense de bu doğru mudur.

İkinci örnek *Ruşen Hakkı*'nın *Kendiyle Didişen Adam* (39) adlı öyküsü.

"Ne zaman ve nerede takılmıştı ardıma, bilmiyorum...

Demiryolu yakınındaki küçük meyhanede iki duble rakı içmiş ve akşam haberlerini dinleyip kendimi sokağa vurmuştum.

Türkülü dudağıma yağmur çiseliyordu.

Türkü biter gibi olduğunda hissettim varlığını; çünkü benim yarım yamalak söyleyip bitirdiğim türküyü, şimdi o söylüyordu; üstelik, benim sesimle.

Ürktüm!

Adımlarımı daha da açarak yürümeye başladım; demiryolu geçitini koşarak aştım, bir sokağa saptım, ama bir türlü kurtulamadım; hâlâ peşimdeydi...

Belki gelir geçer diye, saçakaltında durup sigara yaktım. Gelip geçmedi.

Yakınımda durup sigara yaktı ve ortada bir gariplik yokmuşçasına çevresine bakınmaya başladı. Belki ortada gerçekten bir garîplik yoktu, belki de adamla aynı yolun yolcusuyduk; ama pirelenmiştim bir kez ve sesi sesime benzeyen adamdan korkuyordum. Aynı boyda, aynı yapıdaydık; kapışsak, belki de adamı haklardım, ama tanımadığım bir

adamla kapışmak ve sonunda ya karakolluk ya da hastanelik olmak istemiyordum...

Yüzünü seçebilsem!

Adamın yüzü tümüyle karanlıkta...

Seçebildiğim kadarıyla hem tanıdık, hem değil...

Sigaramı fırlatıyorum.

O da fırlatıyor...

Yürüyorum, ardıma takılıyor..."

Öykü meyhanede iki duble rakı içen, karakterin, akşam haberlerini dinleyip sokağa çıkmasıyla başlar. Karakterin iç dünyası da onu izler. İç dünyası, karakterin korkaklığını, bütün güzelliklerden kaçışını yüzüne vurur.

Dipnotlar

1. G. N. Pospelov, *Edebiyat Bilimi II*, Çev. Yılmaz Onay, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1985.
2. G.N. Pospelov, *Edebiyat Bilimi I*, Çev. Yılmaz Onay, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1984.
3. G. Lukacs, *Estetik II*, Çev. Ahmet Cemal, Payel Yayınevi, İstanbul, 1992.
4. J. P. Eckermann, *Yaşamının Son Yıllarında Goethe İle Konuşmalar*, Çev. Mahmure Kahraman, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.
5. Pınar Kür, *Yarın Yarın*, Can Yayınları, İstanbul, 1994.
6. Orhan Pamuk, *Masumiyet Müzesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.
7. Vüs'at O. Bener, *Buzul Çağının Virüsü*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.
8. Bilge Karasu, *Gece*, Metis Yayınları, İstanbul, 1991.
9. William Faulkner, *Ses ve Öfke*, Çev. Rasih Güran, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1965.
10. L. Edward Bowling, Faulkner a.g.e.
11. E.H. Gombrich, *Sanatın Öyküsü*, Çev. Erol Erduran-Ömer Erduran, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1997.
12. J. Bronowski, *İnsanın Yücelişi*, Türkçesi Filiz Ofluoğlu, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1975.
13. Colin A. Ronan, *Bilim Tarihi*, Çev. Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu-Prof. Dr. Feza Günergün, Tübitak Yayınları, Ankara, 2003.
14. G. Lukacs, *Çağdaş Gerçekçiliğin Anlamı*, Çev. Cevat Çapan, Payel Yayınları, İstanbul, 2000.
15. Samuel Beckett, *Üçleme*, *Molloy*, *Malone Ölüyor*, *Adlandırılmayan*, Çev. Uğur Ün, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997.
16. G. Lukacs, a.g.e.
17. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Marcel Proust ve Eseri Hakkında*, M. Proust, *Geçmiş Zaman Peşinde*, Çev. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1989.
18. Marcel Proust, a.g.e.
19. J. W. V. Goethe, *Sanatçının Şarkısı*, *Yarat Ey Sanatçı*, Çev. Ahmet Cemal, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006.
20. Henry James, *Madam de Mauves*, *Kısa Romanlar*, *Uzun Öyküler*, Çev. Ünsal Aytürk, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.
21. Oktay Akbal, *Suçumuz İnsan Olmak*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2008.
22. Salim Şengil, *Es Be Süleyman Es*, Dost Yayınları, Ankara, 1994.
23. Ara Güler, *Levrekler*, *Babil'den Sonra Yaşayacağız*, Çev. Sirvart Malhasyan, Aras Yayıncılık, İstanbul, 2000.

24. Memduh Şevket Esendal, *İstanbul'da Bir Bayram Günü Hikayesi, Bizim Nesibe, Bütün Eserleri 10*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998.
25. Cengiz Gündoğdu, *Kurşun*, İnsancıl Dergisi, S.189, İstanbul, Mart 2007.
26. Evin Okçuoğlu, *Ölçen Bakkal, Sardunya Kırıldıkça*, Kora Yayın, İstanbul, 2009.
27. Franz Kafka, *Köprü, Bütün Öyküler*, Türkçesi Kamuran Şipal, Cem Yayınevi, İstanbul, 2009.
28. Yervant Gobelyan, *Bobi, Memleketini Özleyen Yengeç*, Çev. Nagep Gobelyan, Aras Yayıncılık, İstanbul, 1998.
29. Afet Muhteremoğlu (Ilgaz), *Parça Parça Ölü Bir Kadın Yazar*, Yazko, İstanbul, 1983.
30. Evin Okçuoğlu, *Kitap*, a.g.e.
31. Kemal Bekir, *Hücre 1952*, Pencere Yayınları, İstanbul, 1997.
32. Sevgi Soysal, *Şafak*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.
33. Necip Mahfuz, *Miramar*, Çev. Yüksel Peker, Adam Yayınları, İstanbul, 1989.
34. Evin Okçuoğlu, *İstanbul Beyefendisi*, a.g.e.
35. Nazım Hikmet, *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim*, Adam Yayınları, İstanbul, 1997.
36. Orhan Kemal, *Kardeş Payı*, Epsilon Yayıncılık Hizmetleri ve Tic. San. Ltd. Şti., İstanbul, 2006.
37. Hagop Mıntzuri, *Nonik Mama'nın Oğlunun Dükkanı, Ermidan Fırat'ın Öte Yanı*, Çev. Silva Kuyumcuyan, Aras Yayıncılık, İstanbul, 1996.
38. Oktay Akbal, *Sen Bunu Biliyor musun?, İstinye Suları*, Can Yayınları, İstanbul, 2002.
39. Ruşen Hakkı, *Kendiyle Didişen Adam, Kediler ve Serçeler*, Gerçek Sanat Yayınları, İstanbul, 2003.

İZLEK

İzlek, bir yapıtın kurucu öğesidir. Kurucu öğe, yapıtın biricikliğini sağlar. Şimdi izleğin önemini *Kagan*'dan izleyelim. Şöyle der *Kagan*, *"Bir yapıtın sanatsal değeri, kendi konusunun karakteriyle belirlenmez (...) bir yapıtın değeri, doğrudan doğruya temanın karakterine bağlıdır."* (1) Daha sonra şunları söyler, *"bir yapıtın teması, o yapıtın içeriğinin yalnızca bir yanıdır. Öbür yanıt, temanın düşünsel olarak işlenişinden yorumlanışından, sanatçının temayı fikirsel-şiirsel olarak sergileyiş şekli ve tarzından gelir."*

Kagan'ın izlekle ilgili bir uyarısını hiç unutmamalı. *Kagan*'ı izleyelim, *"V.İ. Lenin Felsefe Defterlerinde, fikrin mükemmel bir tanımını yapar. 'Fikir (insanın) bilgisi ve özlemi (istemesidir)' Bu tanımlama (yalnız sanatsal değil) her fikri gnoseolejik ve bilgi kuramsal nitelikleri kendinde barındıran bir birlik olarak göstermektedir; çünkü 'kavrama', 'yargı', 'sonuçlama' gibi salt bilgi kuramsal kategorilerden farklı olmak üzere 'fikir' kategorisi, kendi içinde bilgi edimini karşılayacak bir değer yönlendirme de (özlem', isteme'de) taşımaktadır aynı zamanda. Sanatsal, şiirsel fikirde (ki tüm öbür ideolojik sonuçlandıran farklı kılan şey de budur) değer yönlendirici yanla bilgi yönlendirici yan arasındaki bağlantı, daha önce belirttiğimiz gibi, gerçekliğin sanatsal olarak özümlenişindeki coşkusal öğelerin gördüğü işlev dolayısıyla, özellikle iç içe bağlantılıdır. Bu yüzden sanat yapıtındaki fikir, (ders kitaplarında ya da edebiyat kuramında sık sık rastladığımız gibi) kendinde yatan 'ana düşünce'ye indirgenemez. Bir sanat yapıtında fikir, 'ana düşünce' ile 'ana duygu'nun bir birliğini ruhsal durumu oluşturur. Hegel'in ve Belinski'nin terimleriyle o yapıttaki dokunaklıktır (pathos'tur) fikir."*

Bu dokunaklılık nedir. *Hegel*, bu dokunaklılığı şöyle anlatır. *"Sanat, her türden uyuklayan duygularımızı, eğilimlerimizi ve tutkularımızı uyandırıp canlandıracak, yüreği dolduracak, eğitimli olsun ya da olmasın insanı, (i) insan göğsünü derinliklerinde ve çok çeşitli olanakları ve yönlerinde hareket ettirebilecek ve kımıldatabilecek şeyler aracılığıyla, en derin ve gizli kuytuluklarında insan yüreğin taşıyabileceği, deneyimleyebileceği ve üretebileceği duyguların bütün diziliminden"* (2) geçmesi gerekir. İzlekte değer yönlendirici yanla bilgi yönlendirici yan arasındaki ilişki doğru kurulmalıdır.

Burda duralım.

İzlek, "ana düşünce" ile "ana duygu"nun birliği... Bu birlikte izlek etkili olabiliyor. Birinin yokluğu, öbürünün etkisiz kalmasına yol açıyor.

Bu, yaşamda da böyledir. Çok doğru konuşan bir insanda hiç duygu yoksa, konuşma kuru algılanır. Duygulu konuşmalar gözümüzü yaşartsa bile etkisi az olur.

Yapıttaki ana duygu, sanatın haz verici yanıdır. *Kagan* buna *"estetiksel duyguların jenaratörü"* der.

Ana düşünceyle; ana duygu birliği kurulamazsa ya da yanlış kurulursa o yapıt estetik değer yitimine uğrar.

İlk örnek *Dostoyevski*'nin *Ecinliler* adlı yapıtı. *Edward Hallett Carr, Dostoyevski* adlı (3) yapıtında bu roman için şöyle der, *"Kişisel alanda Raskolnikov'u suça iten ahlaki kuram, toplumsal alanda, ihtilale yol açar. Özel hayatın Raskolnikov'u, politikanın nihilistidir. Dostoyevski'nin ortaya koymaya çalıştığı tez budur. Suç ve Ceza'nın ahlaki sorunu, Ecinliler'in ahlaki-politik sorunu olur."*

Daha sonra *Carr*, şöyle der, *"Suç ve Ceza'nın acı verici sorunları, yerini kaba dogmatik savlara bırakmıştır."*

Kagan Rusya'da 19. yüzyılın ikinci yarısında yeni insan izleğini ele alan yazarlarla ilgili şunları söyler. *"Bu 'yeni insan', toplumun 'nihilist', başkaldırıcı, ihtilalci kesimlerinden geliyordu. (...) Şimdi bu sorunu yakından incelediğimiz zaman şunu görürüz ki, örneğin Turgenyev'in, 'Babalar ve Oğulları', Gonçarov'un 'Darboğaz'ı, gerekse Çernişevski'nin 'Ne Yapmalı'sı ile Dostoyevski'nin 'Ecinlileri'i, yalnız bu temanın farklı yönlerinin sanatsal cisimlendirilişi bakımından değil, ama, taşıdıkları fikir kapsamında, sahici-olan ile olmayan şeyleri barındırmaları bakımından da birbirlerinden ayrılırlar. Bilindiği gibi Turgenyev ile Gonçarov'un liberal yanılgıları 'yeni insan'ın özünü, davranışları ile karakterini, ideal ve özlemlerini doğru bir*

şekilde kavramalarına engel olmuştur. (...) Dostoyevski ise Rus toplumunun ilerici güçlerini karşısına aldığı 'Ecinliler'i yazdığı sıradaki 'yeni insan'ın gerçek kavgasına ve ideallerine ilişkin çarpıklaşmış tasarım, bütün roman boyunca, romandaki fikirsel anlayış üstünde etkisini gösterir." (4)

Bütün bunlardan sonra şunu söylemek zorunlu. Yazarın algısı, olanları kavrayışı, kavrayışındaki ideoloji, izleğin düşünsel öğesi için son derece önemli. İdeoloji algıyla kavrayışı zedelerse izleğin düşünsel yanı, değer yönlendirme yanı zedeleniyor.

12 Mart Romanları

Medet Turan, Türk Romanında 12 Mart (5) adlı yapıtında, 12 Mart'la ilgili kimi romanları inceler. *Adalet Ağaoğlu*'nun *Bir Düğün Gecesi* adlı romanı için şöyle der *Medet Turan, "Roman, devrimci hareketin 12 Mart'ta yediği ağır darbeyi anlatırken küçük burjuva sosyalistlerinin umutsuzluğunu yansıtır. Romanın verdiği mesaj, mücadelenin anlamsızlığı ve boşluğudur. Yazar, karakterleri kendi bunalımları içinde mutlaklaştırmaya çalışır. Tüm aydınlar hiçliğe düşer, tüm devrimciler döner."*

Pınar Kür'e geldikte, *"Kür devrimcileri daima çocuk kaçıran, fidye isteyen birileri olarak gösterirken, küçük burjuva kişiliğinin görmek istediği karakterleri oluşturur. Pınar Kür, tanımadığı için kendi bilincinde yanlış yansımış olan devrimciyi, gecekondu evlerini ve mahallelerini gerçeklikten tamamen uzak bir tarzda çizer."*

Selim İleri'nin *Her Gece Bodrum*'da, *"roman, yazarın kendi ideolojik çöküşünün göstergesi olduğu söylenebilir. İnsanın hiçliği, yalnızlığı, değersizliği, edilginliği mutlaklaştırılmaktadır. Romanda insani ve toplumsal mücadelenin boşluğu, insana güvensizlik okunmaktadır."*

Medet Turan'ın bu romanlar için saptamaları doğrudur. *Adalet Ağaoğlu, Pınar Kür, Selim İleri*, yaşadıkları toplumu tanımayan yazarlardır. Üstelik toplumsal çözümleme yapmayı hiç düşünmemişlerdir. Dar çevrelerinin küçük burjuva ideolojisiyle 12 Mart'ı yanlış algılamışlar, yanlış kavramışlardır. Bundan ötürü, izleklerin düşünsel öğesi yanlıştır. Değer yönlendirme insana, daha iyi bir dünya savaşımına karşıdır.

Bu romanlara karşılık *Kemal Bekir*'in *Kanlı Düğün*'le *Sevgi Soysal*'ın *Şafak* adlı yapıtları gerçekçidir. İzlekleri doğrudur.

Medet Turan, Kemal Bekir'in *Kanlı Düğün*'ü için şöyle der, *"Kemal Bekir, 'Kanlı Düğün' romanıyla Türkiye'nin bir panoramasını verir. Yazar, devrimciler, dönekler, ajanlar, polisler, faşistler, burjuvalar, feodaller, köylüler vs. toplumun her*

sınıfından insanları 'tipleştirmiştir.' Onları nasıl hareket ederlerse öyle vermiştir. Bu nedenle yazar, gerçekçi edebiyat açısından başarılı tipleştirmeler yapmıştır. Toplumsal olayları doğru nedensellikleriyle ortaya koymuştur. (...) 'Kanlı Düğün' gerçekçi edebiyatın iyi bir örneğidir."

Sevgi Soysal'ın *Şafak* adlı romanını şöyle değerlendirir *Medet Turan, "Romanında devrimcilerin egemen güçlerle yaşadıkları dış çatışmadan çok, küçük burjuva devrimcilerinin yaşadıkları iç çatışmaya ağırlık verilmiştir. Bu durum, Mustafa ile Oya'nın iç çatışmalarında somutlaşır. Küçük burjuva devrimcilerinin sınıfsal kimlikleri arasında yaşadıkları çatışma, romanın ana temasıdır."*

Temiz Olmayan Pencere

Adalet Ağaoğlu, Selim İleri, Pınar Kür, neden insanı hiçleştiren bir izleği seçtiler de *Kemal Bekir, Sevgi Soysal* doğru izlekle, düşünsel değerlendirmeyi sağlıklı yaptılar.

Bunun gizi nerde.

Bunu açıklayabilmek için öznel-nesnel diyalektiği üstünde durmak gerekir. 12 Mart özelinde, bu olaya sevinenler, üzülenler, umuda kapılanlar, umutsuzluğa düşenler hiç kuşkusuz olmuştur.

Bu, bir olayın, kişi üstündeki öznel etkisidir. Yazar, roman yazmak için masa başına oturduğunda öznel etkiden arınmalıdır.

12 Mart öncesi sol bir yönetim bekleniyordu. Demirel hükümetini deviren 12 Mart muhtırası, kimi sol çevreleri sevindirdi. Ama o dönemin başbakanı Nihat Erim "Alınacak tedbirlerle balyoz gibi kafalara" inmekten söz etti. Nihat Erim'e göre anayasa Türkiye için lükstü...

12 Mart'ı ilerici sananlar şaşırmışlardı. Bu şaşkınlık daha sonra çöküntüye dönüştü. Birçok devrimci aydın tutuklandı da ondan.

Adalet Ağaoğlu, Selim İleri, Pınar Kür, öznel dünyalarının çöküntüsüyle baktılar 12 Mart'a.

Burda bir fıkrayı anlatmam gerekli. Yeni evliler yeni evlerine taşınmışlar. Birkaç zaman sonra karşıdaki eve bir aile taşınmış. Yeni evliler sabah kahvaltı ederken karşıdaki evin hanımı çamaşır asmış. Yeni evli kadın kocasına, "Bu kadın çamaşır yıkamasını bilmiyor, baksana hepsi kirli" demiş. Ertesi gün karşı evin hanımı yine çamaşır asmış. Yeni gelin, "Bak" demiş kocasına, "kadın çamaşır yıkamasını bilmiyor, çamaşırlar kirli." Ertesi gün kadın yine çamaşır asmış. Bu kez yeni gelin, "Aa-

a, kadın öğrenmiş çamaşır yıkamayı, tertemiz olmuş çamaşırlar" dedikte, yeni gelinin kocası "Bu sabah, ben erken kalktım, bizim pencerenin camlarını sildim" demiş.

Yazar, penceresinin camını her gün silmeli. Penceresinin camını silmesi gereken bir başka yazar da *Aslı Erdoğan. Taş Bina ve Diğerleri* (6).

Bu kitaptaki öykülerden birinde gebe kadın şöyle düşünür, *"öz çocuğunu yaşamaya mahkum etmişti ne gerçeklerinden hayatla ölümün ne de yalanlarından koruyabileceğini bile bile... Kim kimi koruyabilmişti ki?"*

Yaşamaya mahkum etmek... kim, kimi koruyabilmişti... Toplumu, insandan, insanı insandan yalıtan tekbenciliğin bakış açısı bu. Bütün tatsızlıklara karşı, güzel bir dünya için savaşım veren insanın yadsınması ayrıca.

Hele şu iletiye ne demeli, *"Pis suya atılmış bir sünger kadar içindeydi dünyanın. Dünya da onu... Bakışlarının altında eskir, yıpranır, içi oyulur, saf çamura dönüşür. Hem 'dünya' belirlenen bulanık bir imgeden başka."*

Aslı Erdoğan, dünyaya bakan penceresinin camlarını silseydi, dünyayı başka türlü görürdü.

Peki, neden bulanık oluyor kimi yazarların penceresi... Bunun üstünde durmak zorundayım.

Lukacs, Çağdaş Gerçekçiliğin Anlamı'nda (7) şöyle der, *"Burada bir kavşak noktasıyla karşılaşıyoruz: her türlü biçimsel düşünceyi bir yana bırakıp soruyu soyut felsefi anlamıyla soracak olursak, (gerçekçi okur için)- salt estetik olmayan düşüncelerle de varılan- geleneksel Aristoteles yargısına varırız. İnsan zoon politikon'dur yani toplumsal bir hayvandır. Aristoteles'in bu yargısı bütün büyük gerçekçi edebiyat için geçerlidir. Akhilleus ile Werther, Oidipus ile Tom Jones, Antigone ile Anna Karenina: bunların her birinin bireysel varoluşu- Hegel'in deyimiyle Sein an sich'i günümüzde daha yaygın bir deyimle 'ontolojik varlıkları-toplumsal ve tarihsel çevrelerinden ayırt edilemez. Bu kişilerin insan olarak anlamları, kendilerinin özgül bireysellikleri, içinde yaratılmış oldukları ortamdan ayrılamaz. / İleri gelen yenilikçi yazarların eserlerindeki insan anlayışını belirleyen varlıkbilimsel görüş ise bunun tam tersidir. Bu yazarlara göre, insan doğuştan yalnız, toplumdışı, başka insanlarla ilişki kuramayan bir varlıktır."*

Neden, kimi yazarların varlıkbilimsel görüşü, insanı hiçleyen bir görüş oluyor. Burjuva uygarlığı, insanı parçaladı, insanın bütünselliğini kırdı. Bunun sonucu, insan, öbür insana duyarlılığını yitirdi.

Bu, birinci nokta.

İkinci noktaya geldikte, insan aklı ilkeldir. Burjuva uygarlığı insanı, iş aygıtına dönüştürdü. İlkel aklı, insani birikimle donatmadı.

Bütün bunların sonucu kişiliği çarpık insanlar çıktı ortaya. Aldatan, karaçalan, arkadan vuran... Bu durum, insanın varlıkbilimsel temelinden kaynaklanmıyor. Burjuva uygarlığının insanı temelsiz, dayanaksız bırakmasından kaynaklanıyor.

Böyle insanlar var dünyamızda. Peki bunları yazmayacak mıyız. Bir romanda, bir öyküde böyle tipler olmayacak mı.

Yazar bu tipleri de yazacak, okura gösterecek. Şimdi bunun nasıl yansıtılması gerektiğini görelim.

Aslı Erdoğan'dan şu alıntıyı, bir kez daha okuyalım, *"özçocuğunu yaşamaya mahkum etmişti ne gerçeklerinden hayatla ölümün ne de yalanlarından koruyabileceğini bile bile... kim kimi koruyabilmişti ki?"*

Şimdi de *Orhan Kemal*'in *Serseri Milyoner* (8) adlı yapıtından bir bölüm. *"Nafiz Bey bu karmaşık dünyayla ilgilenmek istemiyor, hele onun düzene girmesi için savaşanlara katılmayı aklına bile getirmiyordu. Onca bu dünya, ahlaki bozulmaların arttığı kangren bir dünyaydı. Karısı ve kızıyla bu kangren dünyada yaşamaya mahkum edilmişti. Allah yahut tabiat mahkum etmişti. Kendisi, kızı ve karısı tertemizdiler. Bundan ötürü, sokak kapısının dışında kalan pisliğe bulaşmaktan korunmaları lazımdı. Bunun için de kabuklarına çekilmek, insanlardan uzak yaşamak, kendi imkanlarını kendileri için, yalnız ve yalnız kendi yuvalarının saadeti için kullanmaktı."*

Görüyorsunuz bu yapıtta da yaşamaya mahkum edildiğine inanan biri var. Nazif de dünyanın kangren olduğuna inanıyor.

İkisi arasında ayrım şu. *Aslı Erdoğan* bu durumu bütün insanlara genelleştiriyor. Dünya bütün insanlar için pis sudur.

Orhan Kemal'e geldikte... *Orhan Kemal* Nazif'in böyle düşündüğünü gösteriyor.

Aslı Erdoğan'ın dünyaya bakan penceresi kirli. *Orhan Kemal*'in penceresi tertemiz.

Ne demişti *Lukacs*, Aristoteles'in insan, toplumsal hayvandır yargısı, bütün büyük gerçekçi yazarlar için ilkedir, geçerlidir.

Orhan Kemal büyük gerçekçi yazarımızdır.

Aslı Erdoğan'a geldikte, insanı, toplumdan kopardığı için gerçekçi olamıyor *Aslı Erdoğan*...

Buraya kadar gelmişken, *Sait Faik* ödülüne uğramadan edemeyeceğim. *Aslı Erdoğan* bu kitabıyla *Sait Faik* öykü ödülünü aldı.

"Her şey bir insanı sevmekle başlar" diyen *Sait Faik* adına konmuş ödül, insanı hiçleştiren bir yazara verildi.

İzlek-Konu

Bu bölüme bir soruyla başlıyorum. 19. yüzyıldan bu yana yazılan romanların, öykülerin, her birinin konusu ayrımı, kendine özgü mü... Her romanın, her öykünün konusu ayrıysa, o zaman binlerce konu olacaktır... Bu, böyle değildir... Tarık Buğra, bir söyleşimizde otuz konu olduğunu söyledi. Belgesini de verecekti, ama yaşamdan ayrıldı. Konuyu on beşe indirenler de var. Konu sayısını otuz diye alırsam, yazarlar bu otuz konu içinde yazıp duruyorlar. O zaman biz, konu açısından birbirine benzeyen yapıtlar bulup, bunları eleştirebiliriz... Öyle de yapıyoruz. Sözgelimi *Tarık Dursun*'un *Rıza Bey Aile Evi* adlı romanı, *Memduh Şevket Esendal*'ın *Ayaşlı ile Kiracıları* adlı romandan esinlendiğini söyleyenler var.

Şimdi şunu söylemeliyim. Özel bir uğraşla değil, öylesine okurken konusu apartmanda geçen sekiz yapıt saptadım. Şimdi bu yapıtları görelim.

Zola, Apartman (9), *Çehov, Eski Ev, Memduh Şevket Esendal, Ayaşlı ile Kiracıları* (11), *Tarık Dursun K, Rıza Bey Aile Evi* (12), *Adnan Özyalçmer, Baskın* (13), *Demirtaş Ceyhun, Apartman* (14), *Sabahattin Ali, Apartman* (15), *Kemal Bekir, Soylu Damat-Soysuz Damat* (16)

Bu yazarların birbirinden esinlendiğini, ya da bu yapıtların birbirine benzediği söylenebilir mi. Söylenemez. Çünkü yapıtları biricik kılan konuları değil, izlekleridir... 12 Mart Romanlarında gördük. *Adalet Ağaoğlu*'nun *Bir Düğün Gecesi*'yle, *Selim İleri*'nin *Her Gece Bodrum*'u izlek açısından benzerlik gösterse bile, bu iki roman birbirinden ayrıdır. Dolayısıyla bir yazarın bir başka yazardan esinlediğini söylemek estetik açıdan doğru değildir. Bunun ötesinde diyelim bir yazar, başka bir yazardan esinlendi, bunun ne gibi bir dokuncası olabilir...

Şimdi apartmanlı yapıtları alalım.

Zola, Apartman adlı yapıtında burjuva sınıfıyla hesaplaşacağını söyler. Çünkü *Zola*'ya göre burjuva sınıfı ahlaki çöküntü içindedir. (17)

Yapıtın izleği budur. Bu izlek yetersizdir. Burjuva sınıfıyla hesaplaşmada, bu sınıfın artı-değere el koyduğu gösterilmelidir...

Çehov, Eski Ev'in izleği yoksulluğun, insanda yıktığı değerlerdir. Umarsızlığın, içkiye düşkünlüğün, insanda nasıl değer yitimine yol açtığını gösterir *Çehov.*

Memduh Şevket Esendal, Ayaşlı ile Kiracıları'nda Cumhuriyet'in 1926-1933 yıllarını anlatır. Türkiye'nin ekonomik yapısı, yasaları hızla değişmektedir. Bu ko-

numa ayak uydurmayanlar yaşamdan elenir. Sözgelimi Halide "kolay boşanma" kalktığı için evlenemez, "herifler şimdi almıyorlar" der.

İzlek budur *Ayaşlı ile Kiracıları*'nda.

Tarık Dursun'un *Rıza Bey Aile Evi*'ne geldikte... yapıtta iç içe iki izlek görülür. Birincisi, 1950'lerde işçi sınıfının konumudur. Patrondan zam istemeye karar veren işçiler, zam verilmezse işi bırakacaktır. Bunu örgütlemeye çalışanlar hemen gözaltına alınır, işten atılır daha sonra. İşçi sınıfının savaşımı açısından bu nokta önemlidir yapıtta.

Öbür izleğe geldikte... Hulusi'yle Cemal kumarcıdır. Hulusi bir kahvede, Cemal evinde kumarla insanları soyarlar.

Hulusi'nin arkadaşı Kemal, fabrikadaki olay nedeniyle polisçe aranmaktadır. Hulusi, Kemal'i Cemal'in evinde saklar.

Cemal, genelevden çıkardığı Fatma'yla yaşamaktadır. Kemal Fatma'yla yatar. Cemal'in adamı bunu görür, Cemal'e söyler. Hulusi, Kemal'i alıp Rızabey Aileevi'ne götürmüştür. Cemal, kaldıkları odaya gelir. Hulusi, adamı odaya sokmaz. Cemal tabancasını çeker. Bunun üstüne Hulusi, "Vur Cemal'a, bakma vur! Ben adam teslim etmem kimseye. Kahpeliğim yoktur." der.

Cemal iki el ateş eder. Hulusi ölür.

Arkadaşlık insani bir değerdir. Hulusi, kumarda insan soyar ama arkadaşını vermez.

Adnan Özyalçıner'in *Baskın*'ına geldikte. Olay köyden kente gelip, karısıyla kapıcılık yapan Veysel'in gözünden anlatılır. Veysel ağır işitmektedir... Köyde çocukken koyunları otlatmaktadır. Kasım ağanın adamları Veysel'i hem döverler, hem koyunları alırlar. Veysel dövüldükten sonra iyileşir ama, kulakları ağır duyar.

Topraksızlık yüzünden kente gelmişlerdir.

Kapıcılık yaptığı apartman bir gün polislerce basılır. İki gençten biri öldürülür, öbürü yaralıdır. İkisi de cipe bindirilir. Veysel, testiyle su vermek için cipe yaklaşır, yaralının ağzına tutar testiyi. O sırada cip hareket eder. Ciptekilerden biri ayağıyla Veysel'i iter.

İzlek şöyledir *Baskın*'da. Köyde başlayan ilişki başkalaşa başkalaşa kente kadar gelir. Köyde doğanın tazelenmesinin sevinci kursakta kalır. Çünkü doğa egemenlerin elindedir. Kentte dünyayı tazelemek isteyenlerin de sevinci kursakta kalır. Çünkü dünya egemenlerin elindedir. Doğa, insan, toplum, dünya ilişkisinde insanın hiçleştirilmesi Veysel'in sağırlığında patlar.

Veysel Türkiye'dir.

Öldürülen gençle, yaralının taşındığı sokak kalabalıktır. Ama sessizdir bu kalabalık.

Sessiz sokak Türkiye'dir.

Demirtaş Ceyhun, Apartman'da çeşitli sınıftan insanları irdeler.

Apartmanın bodrum katında oyuncu Cavit'le karısı oturmaktadır. Cavit'in oyunu olmadığı gün dostlarını yemeğe çağırırlar. Cavit, konuklardan dul bir kadına aşırı ilgi gösterir. Bu kadının canını sıkar. Üst katta oturan Rıza, arabasını pencerenin önüne bırakmıştır. Kadın havasızlıktan patlayacaktır.

Cavit, kapıcıya proleter diye yüz vermiştir ama bunlar Demokrat Parti'nin yarattığı uşaklardır.

Bu sırada geçmiş günlerin özlemiyle yaşayan apartman sahibi gelir arabasıyla. Apartman sahibi Esat'a göre İstanbul bozulmuştur.

Esat da arabanın ordan çekilmesini ister. O günün en büyük sorunu pencerenin önüne bırakılan arabadır.

Üst katlarda oturan Nevhiz'i kocası aldatmaktadır. Nevhiz'e göre paranın çoğu zararlıdır. Kocası memurken mutluydular.

Kapıcılara göre kentte oturanlarda insanlık kalmamıştır. "Tiyatoracı" komünisttir. Bunu ihbar etmek gerekir.

Çatı katında devrimci bir genç karısıyla gizlenmektedir. Erkek "ilk vuruşta çil yavrusu gibi dağılıverdik" der. Ona göre korkunç olan ölmek değil, bir şey yapamadan ölmektir.

Her katta kişisel sorun vardır. Sorunlar çözülemez. Bu sırada apartmanın dış kapısının önünde çelik miğferli erlerle dolu bir kamyonet durur. Çatı katında oturan devrimci için gelmişlerdir.

Faşizmin sesi, çoğala çoğala çatı katına çıkarlar.

Apartman Türkiye'dir. Her sınıf kendi sorununa kapanmıştır. Devrimciler temel sorunu, Türkiye'nin temel sorunu yapamamışlardır.

Apartman'ın izleği budur.

Sabahattin Ali'nin *Apartman* adlı öyküsüne geldikte... Adamın karşı karşıya iki apartmanı vardır. Oturduğu apartmanın karşısındaki apartmanın çatısı onarılmaktadır. Çatıyı onaran işçilerden birinin, karısı, biri erkek ikisi kız üç çocuğu vardır. Geçinememektedir aile. İşçi bu yüzden erkek çocuğunu okuldan alır. Çocuk yirmi beş kuruşa pazardan evlere mal taşır küfeyle.

İşçi, çatıda çalışırken, oğlunun iyice ağırlaşmış küfeyle karşıdaki apartmanın uşağıyla yürüdüğünü görür. Çocuk, ağır yükün altında nerdeyse düşecek gibidir. Zar zor apartmandan içeri girerler.

Az sonra çocuk ağlayarak çıkar. İki şarap şişesi kırılmıştır. Bu yüzden çocuğun parasını vermezler. Şarap şişesinin kırıkları çocuğun ayağını kesmiştir.

Kapının önünde uşakla çocuk arasında çekişme başlar. Uşağın hızla ittiği çocuk, küfesiyle yüzükoyun düşer.

Bütün bunları gören babanın gözleri kararır. Çatıdan hızla kayarak yere düşer. Apartman sahibi tiksinerek hızla pencereyi kapatır.

İki şişe şarap kırıldı diye parası verilmeyen, iteklenen çocuk, işten çıkarılırım diye sesini çıkaramayan baba. Çocuğun ağlamasına sinirlenen apartman sahibi...

İzlek. İki apartmanın var, ama insanlığın apartman çukurlarında kalmış... Kendine gel insan.

Kemal Bekir'in *Soylu Damat, Soysuz Damat* öyküsünde seksenlik hala, apartmanın merdivenlerini zorlukla çıkmaktadır. Damat Cemil de moda şarkılardan birini söyleyerek merdivenlerden inmektedir. Halayı görünce durur. *"Ne o hala"* der. *"Sesin soluğun kesilmiş. Kerhaneden mi geliyorsun böyle."*

Bu damadın şakalarından biridir. Hala tükürür gibi bakar. *"Ya oğlum"* der. *"Gelirken kapının önünde anneni de gördüm."*

Damadın kayınvalidesi olanları görmüştür.

Evde bu şaka sorun olur. Hala'ya göre bu damat densizdir, görgüsüzdür. Damadın kayınpederi Muhlis, halanın yakınmalarını dinlerken, karısı Meliha da, öfkeli öfkeli bir küstahlığın hesabının sorulmasını ister. Kızının böyle soysuz biriyle evlenmesi çok canını sıkmıştır. Muhlis'e göreyse hala çok güzel yanıt vermiştir.

Cemil'e göre hala yaman kadındır. Halanın *"gelirken kapının önünde anneni de gördüm"* demesine kahkahayla gülmektedir.

Kemal Bekir öyküsündeki izlekte kuşaklar arası şaka anlayışını gösterir.

Gerçekten de yaşamda bu görülüyor. Görüyorum. Gençlerin konuşurken "şimdi saçmaladın" dediklerini duyuyorum.

Benim gençliğimde "saçmaladın" sözü ağır bir aşağılama sayılırdı.

Madame Bovary - Anna Karenina

Kocasını aldatan iki kadının romanı.

Gustave Flaubert'in Madame Bovary'si küçükburjuva bir kadının aşk beklentisiyle kocasını aldatmasını anlatır. Madame Bovary sevmek için sevmez, araçtır onun için sevgi.

O şöyle bir koca düşünür. *"İsviçre şalelerinin balkonlarına dirseklerini dayamak; yahut bıkkınlığını İskoçya'da bir küçük kır evi içinde gizlemek, yanında da arkasına uzun yırtmaçlı siyah kadife ceket, ayaklarına yumuşacık çizmeler, başına sivri bir şapka giymiş, kolluklar takmış bir koca... Bunlar niçin, niçin ona da nasip olmuyordu."* (18)

Madame Bovary, bir baloda gördüğü aristokratlar gibi yaşamak ister.

Kocasına geldikte, o, kabadır. Beylik sözlerden başka bir şey bilmez. Ne yüzmeyi bilir, ne kılıç kullanmayı.

Madame Bovary aldığı Paris planında, parmaklarıyla Paris'te dolaşır. Kadınlara özgü dergilerde, Paris'te olup bitenleri öğrenir. Vikontların düşeşlerin düşlerini kurar.

Bu arada kocası küt ayakları düzelten bir yazı okumuştur. Eczacının diretmesiyle, bir ayağı içe çarpık bir adamın ayağını keserek düzeltmeyi düşünür. Sonunda ayağı düzeltmek için, kasları hareket ettiren kalın sinir kesilir.

Doktor zengin olacaktır. Bunun düşünü kuran Madame Bovary kocanın düşlerinin çirkin olmadığını şaşkınlıkla görür. Ama ayak işlemi başarılı olmaz. Bir başka yerden çağrılan doktor, bacağın kalçadan kesilmesine karar verir.

Adamın ayağı kesilirken, *"Charles, ameliyat edilen adamın boğazlanan bir hayvanın uzaktan gelen ulumaları gibi tiz çığlıklarla serilmiş uzun iniltiler halinde sürüp giden feryatlarını dinleyerek, bir sarhoşun bulanık gözleriyle karısına bakıyordu."*

Kocası başarısız olmuştur. Kocasının başarılı olacağını düşlediğinde, kocasının dişlerini güzel bulan Emma şimdi şöyle düşünmektedir. *"Onun her şeyi, suratı, elbisesi, bütün şahsı, yani bütün varlığı, şimdi kendisini öfkelendiriyordu. Eski iffetinden, bir cinayetmiş gibi pişman oluyor ve ondan hâlâ ne kalmışsa, gururunun azgın darbeleri altında yıkılıp gidiyordu. Zafere ulaşmış zinaya ait bütün kötü alayların tadını çıkarıyordu."*

Emma yalnızca tutkularıyla yaşar, paraya değer vermez. Durmaksızın tefecilerden para alır. Ama işin sonuna gelmiştir. Sekiz bin franka gereksinimi vardır. Ne yeni aşığı, ne eski aşığı bu konuda Emma'ya yardım etmezler.

Emma kendini öldürür.

Anna Karenina

Anna için ilk elde şunu söylemeliyim. Anna, aşkı bir araç olarak kullanmıyor. Doğrudan seviyor Vronski'yi. Bir süre sonra kocasına da söyler. At yarışlarına katılan Vronski'nin attan düştüğü bilgisi geldikte Anna kendinden geçer. Kocasının uyarısı üstüne Anna, *"sevgilisiyim, metresiyim"* der. (19)

Bunu hiç söylemeden ilişkisini sürdürebilirdi. Ama açıkça söyler. Dahası kocasından boşanmadan Vronski'yle yaşama başlar. Aristokratik çevre bunun üstüne Anna'yı dışlar.

Vronski'yle Anna'nın ilişkisi sosyetede yayılır. Kadınlar "zamanı gelince ona atacakları çamur topaklarını hazırlamış"lardır.

Vronski'ye geldikte... Vronski kişilik olarak bütünsel bir aşkı kaldıracak kişilikte biri değildir. *"Evlenmek ona her zaman olağandışı bir şey gibi"* gelir.

Vronski, Anna'nın gebe olduğunu öğrenince kocasından ayrılmasını ister. Ertesi gün şöyle düşünür *"Kocasından ayrılmasını söyledim, yaşamını benimkiyle birleştirmek anlamına gelir bu. Hazır mıyım ben buna?"*

Bir başka buluşmalarında Anna hıçkıra hıçkıra ağlarken şöyle düşünür, *"Anna'ya acıyordu ona yardım edemeyeceğini hissediyor, aynı anda da onu kendisinin mutsuz ettiğini, kötü bir şey yaptığını biliyordu."*

Vronski, Anna'nın tiyatroya gitmesini istemez, Anna gider. Bunun üstüne Vronski şöyle düşünür, *"Korkuyor muyum, yoksa onu koruma görevini Tuşkeviç'e mi devrettim."*

Daha sonra şöyle düşünür, *"Koşulsuz her şeyimi verebilirim ona, ama erkek bağımsızlığımı, hayır."*

İlişki gittikçe bozulmaktadır. Anna geceleri uyuyabilmek için morfin almaya başlar.

Anna, Vronski'nin sevgisinin tükendiğini düşünür. Vronski'yse şöyle düşünür. Anna Vronski'yi kötü duruma düşürmüştür.

Anna'nın kendini öldürmesine varan süreç başlamıştır.

İzleğe geldikte... *Suçkov, Madame Bovary*'in izleğini şöyle belirler. *"Burjuva yaşamını, insanı emip bitiren, çabalarını ve mutluluk özlemlerini silip süpüren bir batak olarak gören Flaubert, gittikçe batmakta olan önemsiz bir küçük burjuva kadının manevi acılarının çizimi, bu kadının küçük dramının arkasında yatan aynı ölçüde önemsiz, bayağı ve bir dünyanın çizilişiyle birleştirir."* (20)

Lukacs, Anna Karenina'nın izleği için şunları söyler, *"Aşırı biçimde davranan kahraman, başkalarının ikircikli, isteksiz ya da ikiyüzlülükle yürüttükleri yolu, gözünü kırpmadan sonuna kadar götürür. (...) Anna Karenina -sevmediği, alışılmış nedenlerle evlendiği bir koca ve tutkuyla sevdiği bir aşıkla- kendi çevresinden diğer kadınların yaşamının aynı bir yaşam sürer. Tek ayrım, onun bu yolu uygun bir şekilde, her sonucu gözünü kırpmadan kabullenerek ve çözülmez karşıtlıkların, gün-*

lük yaşamının bayağılığı içinde sivri kenarlarını körleştirmesine izin vermeyerek sonuna kadar izlemesidir." (21)

Anna'nın trajedisinde birkaç etmen vardır. İzleğin oluşumunda bu etkenler önemlidir. Şimdi bunları görelim.

Bu ilişkiyi öğrenir öğrenmez Anna'yı boşamaz kocası. Çünkü, *"Ayrılma girişimi düşmanlarını sevindiren, dedikoducuların yüzünü güldüren, bir skandala yol açardı ancak. Onun toplumdaki önemli yerini sarsmaktan başka bir işe yaramazdır."*

Birinci etmen bu, kocasının tavrı.

İkinci etmen, Vronski'nin annesi. Annenin konumunu şöyle anlatır *Tolstoy*, *"Vronski'nin annesi, oğlunun bu ilişkisini öğrenince önce sevinmişti. Sevinmesinin başlıca iki nedeni vardı. Önce, parlak bir gencin tam olgunlaşmasında yüksek sosyeteden bir kadınla ilişkisinden daha etkili bir yolun olamayacağına inanırdı, sonra kontes Vronskaya'nın gözünde Karenina hâlâ güzel, dürüst bir kadındı. Ne var ki son zamanlarda oğlunun, meslekte, kendisine önerilen, yükselmesi için çok önemli bir görevi sırf Karenina'yı sık sık görmesine fırsat veren alaydaki görevinden ayrılmamak için kabul etmediğini, bu yüzden amirlerinin gözünden düştüğünü öğrenince bu konuda düşünceleri değişmişti."*

"Ne tatlı bir kadındır" Karenina. Ama şimdi kötü kadın olmuştur.

Sosyeteye geldikte, sosyete bir kızı ya da evli olmayan bir kadını, elde edemeyen erkeği gülünç bulur. Buna karşılık evli bir kadını baştan çıkaran erkeği hoş, yüce bulurlardı. Bu açıdan Prenses Betsi, Vronski'nin Anna Karenina'yı baştan çıkarmasına katkı yapar. Ancak evli bir kadının kocasını bırakıp, aşığıyla yaşamasını doğru bulmaz. Vronski sosyete Anna'yı kabul etsin diye Prenses Betsi'yle ağabeysinin karısı Varga'yla konuşur. İkisi de bu öneriyi geri çevirirler.

Vronski, Varga'ya şöyle der, *"... evinizde ağırladığınız yüzlerce kadından daha düşük olmadığını biliyorum!"*

Öyle, ama, o kadınlar kocalarından ayrılmıyor, aşıklarıyla "gizli gizli" buluşuyorlar. Anna sevgilisiyle açıkça yaşıyor. Vronski sosyeteye başkaldıramıyor... Bu önemli. Neden başkaldıramıyor... Önce *Platon*'un *Şölen*'inden (22) bir alıntı.

"... Tanrılar da sevginin insana kazandırdığı ve erdemi her şeyden üstün tutuyorlar. Buna karşılık, Oiagros'un oğlu Orpheus, Hades'ten elleri boş dönüyor, almaya geldiği karısının kendini değil, sadece hayaletini götürüyor. Çünkü Tanrılara göre Orpheus yumuşak davranmış -ne de olsa bir çalgıcı nihayet- Alkestis gibi ölmeyi göze alacak yerde, binbir çareye başvurup, Hades'e ölmeden gitmenin yolunu bulmuş. İşte bu yüzden Tanrılar cezasını veriyor, ölümü kadın yüzünden oluyor."

Soren Kierkegaard, Orpheus için şöyle bir not düşer, *"Her bilgide cesaret vardır ve ancak hayatını öne sürecek kadar cesur bir adam onu kurtarabilir. Geri kalan herkes, karısını getirmek için yeraltına inen Orpheus gibidir. Tanrılar ona karısının ancak hayaletini gösterirler, çünkü onu, aşkı için hayatını öne sürecek cesareti olmayan samimiyetsiz bir çalgıcı gibi görürler."* (23)

Vronski, Orpheus'tur. Aşkı için yaşamını öne sürecek kadar yürekli biri değildir.

Vronski'de çarın, süslü, yakışıklı subaylarından biridir. Anna için savaşımı göze alamaz. Gerçi kendini öldürmek ister, ama bunun nedeni Anna'nın kocasının söylediklerinden ötürü kendini küçük görmesidir.

Kendini bir kadına bağlamamak, zarara uğramadan bir kadını sevmek... Daha önce gösterdim. Her şeyini verir, ama erkek bağımsızlığını veremez.

Sosyete Vronkski'ye açıktır. Anna'ya kapalıdır.

Tiyatroda olup bitenleri, Anna'nın trajedisine giden yolda sonun başlangıcı olarak görüyorum. Onun için bu bölümü dallı budaklı ele almak zorunlu.

Vronski otelde Anna'yı beklemektedir. Anna hiç kimseye söylemeden bir kadınla otelden çıkmıştır, bu saate kadar dönmemiştir. Anna sonunda halası prenses Oblonskaya'yla döner. Alışveriş yapmıştır. Konuşmasında *"sinirli çabukluk"* vardır. Bu sırada prenses Betsi'den haber gelir. Anna'yı ancak saat altı buçukla dokuz arası beklemektedir. Bu saat, prensesin evine hiç kimsenin uğramadığı bir saattir. Anna o saatte gelemeyeceğini söyler.

Anna sosyeteden dışlandığını anlamıştır. Ama aldırmaz görünür. Bu sırada *"Betti'yi dinlemeye gidiyorsunuz kuşkusuz"* der.

Loca bulunursa gideceğini söyler Anna. Bunun üstüne Tuçkeviç loca bulmaya gider. Vronski, *"Tiyatroya gitmenizin olanaksız olduğunu biliyorsunuz"* der. Anna bunun üstüne nedenini sorar.

Aslında söylenmeyen nedeni biliyordur Anna. Sosyete dışlamıştır onu. Buna aldırmaz. *"Seni seviyorum. Sen değişmemişsen gerisi vız gelir bana."*

Vronski, tiyatro olayından önce ağabeyiyle konuşurken şöyle der, *"Sosyetinin bunu önemseyip önemsememesi umrumda değil. Ama akrabalarım benimle akrabalık ilişkilerini sürdürmek istiyorlarsa, akrabalık ilişkileri kurmalıydılar."*

Bunların hepsi sözde kalır. Sosyeteyi önemsediği için Anna'nın tiyatroya gitmesini istemez.

Şöyle düşünür Vronski, Anna sosyeteye meydan okumaktadır. Böylece sosyeteyle bütün bağlarını koparacaktır. Böyle bir durumda Anna'yı sevdiği kadını yalnız bırakır Vronski.

Bunun korkaklık olduğunu kendisi de anlar. Ama Anna'ya kızar, niçin bu durumda bıraktı kendisini.

Birinci perdeden sonra Vronski gider tiyatroya. Olay patlak verir. Yan locada oturan Kartesof'un karısı aşağılar Anna'yı. Onunla yan yana oturmak utanç vericidir. Bunları söyledikten sonra ayrılır tiyatrodan.

Ağabeysinin locasına giden Vronski'yi annesi çağırtır. Anna'ya yapılana çok sevinmiştir anne, *"Neden gitmiyorsun madam Karenina'ya kur yapmak için. Heyecan yaratıyor. Patti'yi unuturdu."*

Vronski'nin annesi Anna'nın ipini çekmiştir. Vronski, *"Bana bundan söz etmemenizi rica etmiştim sizden"* dedikte anne, son vuruşu yapar, *"Herkesin söylediğini söylüyorum."*

Otelde Vronski'ye korku dolu gözlerle şunları söyler Anna, *"Benim seni sevdiğim kadar sevseydin. Benim kadar acı çekseydin...."*

Çarın süslü, yakışıklı subayı, sosyeteye karşı, akrabalıklarına karşı bu aşkı savunamaz.

Anna Karenina'nın Öbür Yüzü

Tolstoy, aslında bu yapıta başka bir ad verseymiş.

Henri Troyat, Tolstoy (24) adlı yapıtında *Anna Karanina*'nın adı için şöyle diyor, *"Lev Tolstoy öncelikle romana İki Çift ya da İki Evlilik isimlerini koymayı düşünmüştü çünkü ilk versiyonunda Anna Karenina boşanacak Vronski'yle evlenecekti. Fakat roman kişileri kendi istediklerini yazara dayatmaya başladıkça konu bir başka yöne evrildi."*

Gerçekçi yazarla gerçekçi olmayan yazarı ayıran önemli bir noktadır bu. Gerçekçi yöntemle yazılan romanlarda, öykülerde karakterler canlanır, yazar, karaktere istediğini yaptıramaz.

Karşı gerçekçi yazarsa kukla yaratır. Kukla cansızdır, ölüdür.

Yapıtın adından ötürü, Levin, Levin'in ağabeyleri, Levin'in karısı Kiti, Levin'in arkadaşları pek incelenmez. Oysa *Tolstoy*, Levin'in çevresiyle güçlü izlekler oluşturur. *Lukacs, Avrupa Gerçekçiliği* adlı yapıtında şöyle der, *"Tolstoy, karakterlerinin çeşitli belirtilerini hiçbir zaman birbirinden ayrı, yalıtılmış şekilde vermez; Levin'le kardeşleri, karısı, arkadaşları ve diğer insanlar arasındaki ilişki, yaşamın en önemli sorunları hakkında verdiği kararlar, çok yakından bağıntılıdır. Böylece sar-*

kacın salınımları Levin simgesini zenginleştirir ve böylece onun dış çizgilerini karıştırmak şöyle dursun daha da zenginleştirir."

Levin otuz iki yaşındadır. Soylu bir aileden gelmektedir. Toprak sahibidir. Toprakla, hayvanlarla uğraşır. Sosyetede sevilmez Levin. Köylülerin arasında yaşayan kaba, yaban bir insandır.

Kitilerin evinde kontes Nodrston Levin'e *"Gene bizim çirkef Babilimize döndünüz demek"* der. Levin'e göre Moskova Babil'dir.

Sosyete insanı gibi davranmaz Levin... Söz gelimi, karısına kur yapan sosyetede ünlü bir delikanlıyı evinden kovar. Oysa Doli'nin söylediği gibi, *"sosyete onun her genç gibi davrandığını düşünürdü. Sosyeteden olan koca da bundan yalnızca gurur duymalıdır."*

Levin'in ağabeylerinden biri Nikolay Levin koyu bir dindarken komünist olmuştur. *"Kapitalin işçiyi sömürdüğünü"* anlatır kendisini görmeye gelen Levin'e... Nikolay, *"bütün üretimin, kazancın, en önemli araçlarının çalışanlar arasında ortak olacağı bir kooperatif"* kurmayı düşünmektedir. *"Çünkü köylüler eskiden olduğu gibi günümüzde de köledir. Onları bu kölelikten kurtarmak için yapılan çalışmalar sizin de sayın ağabeyiniz Sergey İvaniç'ın de pek hoşuna gitmez."*

Rus Düşünce Tarihi adlı yapıtta köylülerin durumu şöyle anlatılır. *"1861 toprak reformu yeterince ileri bir reform değildi: Köylülerin toprağa karşı açlık derecesindeki gereksinmelerini doyurmadı ve daha önce köylüler tarafından işletilen toprakların bir bölümünü onların elinden aldı; hükümetin eski serf sahiplerine verdiği tazminatı karşılamak için, köylülere ağır kurtulmalıklar ödentileri yüklendi. (..) Tüm bunlara karşın, Rusya'nın bu tarihlerde hızlı bir kapitalist gelişme içine girdiği ve ülkenin düşünce ikliminde derin değişikliklerin görüldüğü de bir gerçektir."* (25)

Levin, hızlı kapitalist gelişme içindeki Rusya'da tarımdaki kapitalistin tipidir.

Levin'i açımlamaya başlamadan önce, bir nokta üstünde durmak zorunlu. Daha önce gördük. Vronski, sevgilisi Anna'yı ne sosyeteye ne ailesine benimsetebilir. Şimdi Levin'in ağabeyi Nikolay'ın bir tavrını görelim.

Levin, ağabeyi Nikolay'ı görmeye gelmiştir. Nikolay önce bir zenci tanıştırır. Daha sonra bir kadını göstererek konuşur, *"Bu hayat arkadaşım Mariya Nikolayevena. Genel evden çıkardım onu. Ama severim onu, sayarım da. Beni tanımak isteyen herkesin onu da sevip saymasını isterim. Karım sayılır çünkü. Karşındakilerin kim olduklarını biliyorsun artık. Bunun seni küçülttüğü inancındaysan yolun açık olsun, kapı açık."*

Çarın süslü subayı Vronski, Anna için inim inim inleyerek sosyetede yol bulmaya çalışır hiç kimseye "yolun açık" olsun diyemez. Vronski yaşamdan soluk almaz, sosyeteden soluk alır.

Nikolay, yaşamdan soluk alır.

Levin, ölümün bilinmezliğinden korkar. Ağabeyi Nikolya'ın ölümünde Kiti'yle Mariya'nın dayanışları karşısında Levin'in düşünceleri değişir.

Nikolay'ın karısıyla Kiti'nin davranışlarını gördükte şöyle düşünür, *"... bu iki kadın yaradılış bakımından çok ayrı olmalarına karşın bu konuda çok benziyorlardı birbirlerine. Yaşamın da ölümün de ne olduğunu kesinlikle biliyorlardı. Levin'in kafasındaki soruları hiçbir türlü anlayamazlar, onlara yanıt bulamazlardı. Ama bu olayın anlamından, öneminden ikisinin de kuşkusu yoktu. (..) ölümün ne olduğunu iyi bildiklerinin kanıtı da ölmek üzere olan bir insana nelerin yapılacağını en küçük bir kuşkuya yer bırakmayacak biçimde bilmelerinde, can çekişenlerden korkmamalarıydı. Levin gibi daha birçok kimse de ölüm üzerine çok şey söyleyebilirdi, ama bunu bilmedikleri kesindi. Ölümden korkuyorlardı çünkü."*

Tolstoy burda konuşmakla, bilmeyi, kavramayı ayırır. Levin, çok güzel, uzun uzun konuşur. Ama ölümün de yaşamın da neliğini bilmez.

Levin'de ölüm korkusu vardır. Ama karısı Kiti vardır yanında. Ölüme karşı yaşamak, sevmek ister.

Sevgi Levin'de varoluşsal bir dayanak olur. Sevgi onu umutsuzluğa düşmekten korur...

Tolstoy, yaşamdan yanadır. Nikolay öldüğü gün, Kiti'nin gebe olduğu anlaşılır. Biri toprağa giderken Kiti'nin dölyatağında bir canlı oluşmaktadır.

Levin'i açımlamayı sürdürüyorum.

Levin, öbür ağabeyi Sergey'le köy konusunda anlaşamaz. Sergey'e göre köy, *"bir yandan dinlenme yeri, öte yandan bozulmuşluğa karşı seve seve yararı dokunacağını bile bile aldığı bir panzehirdir."*

Levin içinse köy, *"yaşanılan, yani sevinç duyulan, acı çekilen, çalışılan yerdi."*

Sergey'in köyü sevmesinin bir başka nedeni, köyde hiç çalışmamasıydı. *"Halkı tanıdığını, sevdiğini söyler, sık sık sohbet ederdi köylülerle."*

Levin'e geldikte, *"halk, çalışma dünyasının en önemli üyesiydi."*

Halkın çalışma gücüne hayrandı ama, *"adamsendeciliği, pasaklılığı, sarhoşluğu, yalancılığı yüzünden çok kızardı halka."*

Levin, *"ürün üzerine, ırgat tutmak üzerine çiftlikle ilgili konular üzerine konuşmayı, konuşulanları dinlemeyi çok istiyordu."* Bunlar Levin için son derece önemlidir. *"Toprağa bağlı köleler devrinde önemli değildi bunlar."*

Levin şöyle düşünür, *"bizde her şey karmakarışıkken, daha yeni bir düzene koyulmaya çalışılıyorken, bu koşulların nasıl yerleştirilecekleri Rusya'da en önemli sorundur."*

Poloviç'e göre *"her ilerleme yalnızca güçle, zorlamayla yerleşir."* Şöyle der, *"Bizim işçimizin bildiği tek şey vardır: Hayvan gibi içmek."*

Levin'e göre, tarım işleri kötüye gitmektedir. İşçiye nasıl davranmalıdır.

Liberal görüşlü, soyluları sevmeyen Sviyajski Levin'e şöyle der, *"Ekonomi politik diyorum, daha kötü diyorsunuz. Sosyalizm diyorum; daha kötü diyorsunuz. Eğitim.. Daha kötü."*

Levin, eğitimden önce yoksulluğun nedenlerinin kaldırılmasını savunur.

Şöyle düşünür Levin, *"Amacıma doğru yılmadan yürümeliyim. Başaracağım. Çalışmamı, didinmemi gerektiren bir şey var ortada şimdi. Kişisel işim değil bu benim, toplumun mutluluğu söz konusu burada. Çiftlik en önemlisi de, halkın halkın durumu değişmelidir. Yoksulluğun yerini topluca zenginlik, mutluluk alacak. Düşmanlığın yerini anlaşma, ortak çıkar... Kısacası, kansız bir devrim olacak bu. Ama çok büyük bir devrim"*

Bu devrim önce çiftlikte başlayacak, sonra ilde sonra Rusya'da, sonra bütün dünyada.

Levin bu düşünü gerçekleştiremez. Bu Levin'in kişisel başarısızlığı değildir. Kapitalizm böyle bir dünya kuramaz. Hayal kırıklığıyla kendini işe verir.

Kiti, kocası Levin'in neden canının sıkıldığını anlar. Tanrı'ya inanmamaktadır Levin. Ama Levin bunalıma girmiştir. Bunalımdan çıkmak için felsefeye verir kendini. Önce materyalistleri inceler. Onlarda aradığını bulamaz. Daha sonra Platon'u Spinoza'yı, Kant'ı, Schelling'i, Hegel'i, Schopenhauer'i filozofları okur.

Schopenhauer'i okurken irade yerine sevgiyi koyar. Tam kurtulacakken Katolik yazarlar, Ortadoks yazarları okur. Birbirlerini yadsıdıklarını görür, yine bunalıma düşer. "Neyin ne olduğunu, bu dünyaya niçin geldiğini bilmeden yaşamam olanaksız" der.

Bunalım sonucu kendini öldürmeyi düşünür. Levin, bir gün tarlada çalışan Fyodor'la konuşur. Fyodar'a göre insanlar çeşit çeşittir. Kimi midesini düşünür. Dürüst

değildir böylesi. Kimi dürüsttür. Tanrı için yaşar. Daha sonra Levin'e, *"Siz de kimseye kötülük etmezsiniz"* der.

Coşkudan tıkanacak gibi olur Levin.

Levin neyin iyi olduğunu anlar. Varlıkbilimsel bir düşünceye, içi imanla dolar.

Walicki, Tolstoy için şöyle der, *"1870'lerin sonlarında Kont Lev Tolstoy, edebiyat alanında ününün doruğundaydı. Savaş ve Barış'ı 1869'da, Anna Karenina'yı 1877'de yayımlamış bulunuyordu. İşte tam bu sırada yaratıcı dehasının en yüksek noktaya ulaştığı bir tarihte, yaşamında bir dönüm noktası oluşturan tinsel bir bunalım geçirdi. Bu depresyon ve intihar düşünceleri döneminden sonra, kendisini üyelerinden biri olduğu rahat içinde yaşayan seçkinler tabakasının değerler sistemine çevirmesinin gerektiği saplantısına daha fazla kaptırmaya başladı"* (26)

Yazarı izlersek, *Tolstoy*, İsa'yı insanlığın büyük öğretmeni saymasına karşın, Hıristiyanlığa ayrıcalık tanımadı.

Levin de böyle düşünür. Öbür dinler için şöyle der, "Tanrı kavramına karşı tutumları konusunda bir yargıda bulunmak olanağım yoktur."

Tolstoy, Levin'le resmi kilisiye karşı tavrını açıkça göstermiştir.

Walicki, Tolstoy için şunları saptar, *"1908 yılında gerici Stolypin hükümetinin devrimcilere karşı kullandığı kanlı bastırma yöntemlerini protesto eden 'sessiz kalamam' başlığını taşıyan, ta yürekten seslenen bir bildiri yazdı. / Lenin, Tolstoy hakkında yazdığı makalelerde, Tolstoy'un felsefesinin, onu iyi tanıdığı anlaşılan bir özetini sundu. İdeolojisi 'tüm zayıflıklarını ve tüm güçlü yönlerini araştırabilecek kadar derine indiği 'büyük insan okyanusunu (Rus köylülüğünü. Yazarın notu) yansıttığı için Tolstoy'un bir düşünür olarak büyük bir insan olduğunu yazdı. / Öte yandan Tolstoy'un öğretisinin 'kesinlikle ütopyacı ve içeriği bakımından sözcüğün en kesin ve en derin anlamıyla gerici' olduğunu belirtti. Ataerkil köylülüğün duygularının, düşüncelerinin ve isteklerinin bir savunucusu olarak Tolstoy, ileriye bakmaktan çok geriye baktı, arkaik ve endüstri öncesi yaşam biçiminin yeniden kurulmasını istedi ve açıkça 'zamanımızın ideali geçmişimizdedir' dedi. Tüm bunlar onun 'gerici' yanının görünümleriydi. Ne var ki, Lenin'in tam anlamıyla farkında olduğu gibi, Tolstoy'un 'gerici ve ütopyacı' düşünceleri, doğrudan doğruya, sözcüğün daha yaygın anlamıyla gerici bir nitelik taşıyan Rus devletinin ve toplum düzeninin temellerine indirilmiş güçlü bir vuruş idi. Dolayısıyla, sonraki yıllarda birçok Rus (siyasal) göçmeni, Tolstoy'u devrime karşı çıkan birçok insanın davalarının doğruluğuna duydukları inancın temellerini oyarak, devrimcilere yardımcı olmakla suçlamışlardır ve bu suçlamalarında pek de haksız değillerdi."*

İnsanın Yalnızlığı

Lukacs pek güzel söyler yenilikçi yazarların insanın yalnızlığıyla ilgili tutumlarını, *"... Bu yazarlara göre, insan doğuştan yalnız, toplumdışı, başka insanlarla ilişki kuramayan bir varlıktır."* (27)

İnsanın, kesinlikle yalnız olduğunu söyleyen, bu yolda yapıt veren yazarları varlıkbilimsel açıdan eleştirir *Lukasc.* Doğrudur bu. Ama özellikle bizdeki kimi yazarların, insanın yalnızlığı değişmez yazgıdır yollu roman, öykü yazmalarını varlıkbilimsel temele dayandırmıyorum. Gösteriş, ayrıksı bir davranış olarak bakıyorum onlara.

İster varlıkbilimsel açıdan olsun, ister ayrıksallık uğruna yapılsın, sıradan bir olguyla bile çürütülür bu. Ekmek, meyve yediğin zaman yalnız olmadığın çıkar ortaya. Çünkü yediklerini bir başka insan yaptı.

Şunu hiçbir zaman unutmamalı. İnsan, insanla vardır. İnsan toplumsal varlıktır.

Peki, insan yalnız kalmaz mı, kalır. Öykülerde, romanlarda bu yalnızlığın da işlendiğini görürüz. Bu yalnızlığın öbür yalnızlıktan ayrımını *Lukacs* şöyle belirtir. *"... bunların yalnızlığı evrensel bir insanlık yazgısı değil, özgül bir toplumsal yalnızlıktır."*

Özgül yalnızlığı işleyen yazarları görmeden önce şunu söylemeliyim. İnsanı evrensel yalnızlık içinde göstermek insanın başarılarını yadsımaktır. İnsan, ağaçtan inişinden bu yana kültürlerini aktara aktara gelmiştir. Onun için yazar birçok nesnenin tarihini iyi bilmelidir. Sözgelimi, pirinç ya da bulgur pilavı, ne zaman, nasıl sofralara kondu. Yiyecek, savunma sorunları nerden nereye, nasıl geldi. Şimdi *Alâeddin Şenel*'den bir alıntı. *"Ağaçtayken parçalayıcı etoburların saldırılarından az çok uzak olan hominidlerin, iklim değişikliğinin yol açtığı nedenler sonucunda savanaya inince kendilerini öteki hayvanlara karşı 'savunma' ve 'beslenme' ve bunlarla ilişkili bir üçüncü sorun olan 'üreme' sorunlarıyla karşı karşıya kaldıkları anlaşılıyor. Her üç sorunda beslenirken ormana dağılıp tek tek meyve 'atıştıran' gevşek sürülerin yerine daha sıkı, karmaşık ve sürekli birliklerin oluşturulmasını zorunlu kılmış görünüyor (...) Bu üç sorunun birbirleriyle bağlantılı oldukları, her üçünün birlikte insan gruplarında 'işbirliği'ni geliştirip 'dayanışma'yı artırdıkları açık. İşbirliği ve dayanışma içindeki sürekli birliklerin (sürünün) yarattığı bir olanak da yavruların yetişkinlerin davranışlarını daha fazla görme ve bunları daha fazla taklit etme fırsatıdır. Bu ise toplumsal evrimin temellerinin atılması anlamına gelir. Yavruların yetişkinleri, yetişkinlerin birbirlerini taklit etmeleriyle bireysel buluşlar sürüye ka-*

zandırılmakta, yetişkin kuşağın deneyimleri genç kuşaklara aktarılarak 'birikim' sağlanmaktadır. Bu taklit ve birikim 'araç kullanma' alanındaki görünümü, meyvesini 'araç yapma'da verecektir." (28)

İnsanın yazgısı evrensel yalnızlık değildir. Böyle olsaydı yok olup giderdi insanoğlu. Öznel konumlarını nesnel sanan karşı gerçekçilerin yapıtlarındaki bu değer yönlendirme doğru değildir.

Şimdi gerçekçi yazarlarda insanın özgül yalnızlığını görelim.

İvan İlyiç

Tolstoy'un *İvan İlyiç'in Ölümü* adlı yapıtı için şöyle der *Lukacs*, *"Tolstoy'un son döneminin baş yapıtı olan İvan İlyiç'in Ölümü'dür. Yüzeysel olarak bu romanda çizilen tablo herhangi bir modern gerçekçinin de yapacağı gibi sıradan bir insanın günlük öyküsüdür. Fakat Tolstoy'un yaratma yeteneği, ölmekte olan İvan İlyiç'in kaçınılmaz yalnızlığının, tekliğinin nerdeyse Robinson Crusoe benzeri bir ıssız adaya dönüştürür."* (29)

İvan İlyiç'in yalnızlığı nerden kaynaklanır. *Lukacs* bunu şöyle saptar, *"kapitalist-bürokrat işbölümü ağı."*

İval İlyiç sayrıdır. Sayrılık ona neyin ne olduğunu gösterir. Doktor yalan söylemektedir. Bir zamanlar avukatların yalan söylediği gibi. Sonra şöyle düşünür, *"Başkalarının gözünde iyi yaşıyor görünürken hayat ayaklarımın altından kayıp gidiyormuş... Şimdi de ölmeye hazırlan bakalım."* (30)

Yatakta sorgular kendini, *"Evet, yaşam içinde gereken yapılmadığı doğru."* der.

İvan İlyiç, gerekeni yaptığını sanmıştır. Ama ölümüne doğru gerekeni yapmadığını anlar.

Dmitri Dmitriç Gurov

Çehov'un *Küçük Köpekli Kadın* (31) öyküsünün karakteridir Gurov. Daha kırkında bile değildir. Üniversitenin ikinci sınıfındayken evlendirilmiştir. Biri erkek, iki kız babasıdır. Grov'a göre karısı dar kafalının biridir.

Gurov, karısını aldatmaktan zevk duyar. Kadınlar ona göre *"aşağılık ırk"*tır.

Grov, Yalta'da dinlencedeyken küçük köpekli bir kadınla tanışır. *"Geçici, tatlı bir serüven duygusu bütün benliğini"* sarar... Bu duyguyla kadınla sevişir. Ancak kadın Anna Sergeyevna öbür kadınlara benzemez. *"Kadıncağızın beti benzi atmış, yüz çizgileri çarpılmıştı."*

Günah işlemiştir, çok kötü bir şey yapmıştır.

O günden sonra her gün buluşurlar, gezerler. Kimsenin olmadığı yerlerde Gurov, Sergeyevna'yı uzun uzun öper. Sonra ayrılma zamanı gelir. Kadın kocasıyla oturduğu S. kentine gider, Grov'da Moskova'ya.

Grov zamanla Moskava'da yaşamın içine gömülür. Gazete okumalar, lokantalarda yemekler, klüpte zaman öldürmeler, arkadaş evlerine yemeğe gitmeler... Anna Sergeyevna'yı kısa sürede unutacaktır. Ama beklediği olmaz, unutamaz.

Anılarını birine anlatmak ister.

"Bir gece Doktorlar Klubü'den çıkarken artık dayanamadı, oyun arkadaşına derdini açıverdi.

-Ah, biliyor musunuz, Yalta'ya gittiğimizde bir kadınla tanıştım."

Böyle bir durumda Gurov'a oyun arkadaşının şöyle demesi gerekir.

-Ya öyle mi, anlat bakalım.

Ancak arkadaşı şöyle der.

"Bir memur olan arkadaşı kızağa bindi, atlar yürüyünce geriye dönerek seslendi.

-Dmitri Dmitriç,

-Ne var?

- Haklıymışsınız Kulübün lokantasında söylemiştiniz ya, yediğimiz mersin balığı biraz kokuyordu!"

Çehov, Gurov'un yalnızlığı, insanın insana yabancılığını tek bir tümcede yıldırım gibi gösterir. Alt üst olur Gurov, *"Hep oyun, hep kumar, oburca tıkınmalar, kafa çekmeler, birbirinin aynısı konuşmalar! / İnsan en iyi zamanlarını, gücünün büyük bir bölümünü bu tür gereksiz vakit öldürmelere, boş konuşmalara ayırınca geriye kanatsız güdük bir yaşam kalıyordu."*

Gurov, ertesi gün S kentine gider. Sevgilisini bulur. Anna Sergeyevna, iki ayda bir Moskova'ya gelir. Otelde sevişirler. Gurov'un iki türlü yaşamı vardır şimdi. Biri, *"eşin dostun"* yanında, *"kabul edilmiş doğrulardan ve yalanlardan oluşan, görünürdeki yaşantısıydı. Öbürüyse gizliden gizliye sürdürmekte olduğuydu."* Bu yaşam onun için önemlidir. Yaşamın özüdür.

Gurov, tadamadığı aşkı bulmuştur. Aşk ikisini de değiştirmiştir Ama *"dayanılmaz bağlardan"* bir türlü kurtulamazlar.

Don Carlo

Carlo Levi'nin *İsa Bu Köye Uğramadı* (32) adlı yapıtının karakteri Don Carlo... Faşist erk, Carlo'yu, İtalya'nın güneyinde bir köye sürgün etmiştir. Köylülerin di-

liyle bu köye İsa uğramamıştır. Köyde ne dükkan vardır, ne de otel. Köyde *"Çocukların hepsi soluk, cılızdı. Balmumu gibi yüzlerinde iri ve mahzun kara gözleri vardı. İncecik bacakları üstünde karınları davul gibi şişmiş ve gerilmişti. Burada kimseyi affetmeyen sıtma çoktan gıdasız bodur bedenlerine yerleşmişti."*

Köylülerin birçok batıl inançları vardır. Keçinin şeytanla ilişkisi olduğuna inanırlar. Orta yaşlı evli, iki çocuklu bir kadın, bir inek doğurmuştur. Kimseye yabansı gelmez bu.

Kış gecelerinde dışarı çıkan erkek, kurt kardeşleriyle buluşmaya gidermiş. Bu erkeğe üç kez kapı vurulmadan kapı açılmış. Üç vuruştan sonra kurtluktan insana dönüşebilirmiş.

Carlo bu köyde yalnızdır.

Bir yakının ölümü dolayısıyla yaşadığı yere gitmesine izin verilir. Yanına iki memur verirler.

Şöyle konuşur Carlo, *"Memleketimi görmenin, dostlarımla konuşmanın, hareketli, değişik bir hayatın bana sevinç getireceğini ummuştum. Ama bir de baktım ki, her şeyden uzaklaşmışım; kolay kolay kimselerle buluşamaz, anlaşamaz olmuşum, kimseyle buluşamamak keyif veremez olmuş bana. Çokları başlarına dert açmamak için kaçıyorlardı benden. Ben de başlarını derde sokmak istemediğim birçok dosttan kaçıyordum. Kimi dostlarım korkusuz ya da korkmayacak durumdaydılar. Onlar bekçilerimden korkmadan görmeye geliyorlardı beni. Ama onlarla bile yeniden ilişki kurmak çok zor geliyordu bana. Bir yanım bu dünyaya yabancı gibiydi. Onların kaygıları, umutları, benim kaygılarım ve umutlarım değildi artık. Onların yaşamıyla benimki bir olmaktan çıkmış, yüreğim onların yüreğiyle çarpmaz olmuştu."*

Carlo'nun yalnızlığının önemli bir nedeni Güney İtalya'da sorunun nasıl çözüleceğidir.

Tartışmalardan şunu anlamıştır. Aydınlar dünya görüşlerine uygun bir devletin bu sorunu çözeceğine inanmaktadır. Oysa köylü devlete karşıdır. Devleti kendilerine karşı bilirler.

Carlo'ya göre *"Öyle bir devlet kurulmalı ki köylüler ona kendilerinin katıldıklarına inansınlar."*

Ahmet Cemil

Yakup Kadri'nin *Yaban* (33) adlı yapıtının karakteri. Ahmet Cemil'in yalnızlığını irdelemeden önce bir kitaba bakmak gerekiyor. Kitabın adı *Doğumunun 100. Yı-*

lında Yakup Kadri Karaosmanoğlu (34). Bu kitapta *Emel Kefeli, Yaban'da Tesirler* adlı yazısında bakın ne diyor. *"Batı kültürünü yakından tanıyan Yakup Kadri, Balzac'ın Köylüler, Zola'nın Toprak gibi romanlarının izlerini başarıyla Yaban'a yansıtmıştır."*

Balzac'ın *Köylüler* adlı romanı için şöyle diyor *Emel Kefeli, "burjuvalara, zenginlere karşı köylünün duyduğu isyan duygusunu, nefreti, köylü-burjuva farkını işler (...) Toprak ve Köylüler'de zengin, fakir, burjuva/köylü farkı ele alınır ve toplum içindeki bir mücadele köylünün daha iyiye yönelme, toprak sahibi olma isteği işlenir. Oysa Yaban'da düşmana karşı verilen bir mücadele söz konusudur. Bu mücadele karşısında köylünün tavrı, köylü/aydın farkı üzerinde durulur."*

Peki, ama bu romanlarla *Yaban* arasında benzerlik nerde. *Yaban*'daki köylü tipi, bize yer yer batı edebiyatının bazı realist ve natüralist romanlarında çizilen köylü tipini hatırlatmaktadır.

Bundan şu çıkmaz mı. Yaban'daki köylüler bizim köylümüz değil.

Daha sonra yazar kendince kimi benzerlikleri gösterir. Benzerliklere bakmadan önce şunu söylemeliyim. Ne diyordu *Emel Kefeli, Balzac Köylüler*'de *"köylü-burjuva farkını işler." Balzac Köylüler*'de bu "farkı" işlemez. Bakın ne diyor *Lukacs, "Balzac, büyük aristokrat toprakları yöresinde şiddetlenen kavgayı başlangıçtan beri yalnızca toprak sahibiyle köylü arasında bir düello, karşılıklı kavga olarak değil, birbiriyle kavgaya tutuşmuş üç taraf arasında üç yanlı bir dövüş olarak verir."* (35)

Yaban'da böyle bir durum yoktur.

Emile Zola'nın *Toprak* (36) adlı yapıtına geldikte... Önce *Zola*, roman anlayışını görelim. *Albert Thibaudet*'e göre *Zola*'nın düşünceleri, *"Clade Bernard'ın deneysel kılgı (la pratique experimentale) Darwin ve Lucas'm soyaçekim üzerindeki düşünceleriydi."* (37)

Suçkov, Zola için şöyle der, *"Zola'nın naturalizminin tipik biryanı da belli bir toplumsal süreci, insanla ve çevresiyle bölünmez bütün olarak ele alıp, birbirinin bütünsel bir parçası olarak ortaya koymaktan çok, kişilerinin hareket tarzıyla ya da alınyazılarıyla çizme eğilimdedir."* (38)

Suçkov şunu da belirtir. *Zola* toplumsal nedenselliği değil, biyolojik nedenselliği önemser.

Oysa *Yakup Kadri*'nin roman anlayışında böyle bir belirti yoktur.

Toprak'a dönersem, bu yapıtta, Foun ailesinin bireylerindeki soyaçekim açıkça gösterilir.

Söylemek istediğim şu. *Yaban*, Ahmet Cemil'in yalnızlığını, yabancılaşması anlatır. İzlek budur. Ne *Köylüler*'de ne de *Toprak*'ta böyle bir izlek vardır.

Ahmet Cemil, Birinci Paylaşım Savaşı'nda kolunun birini yitirmiştir. Asker Mehmet Ali, köyüne götürür Ahmet Cemil'i.

Ahmet Cemil, köyde kendini sorgular. "Yalnızlık dinmeyen bir sızıdır." O köyde yapayalnızdır Ahmet Cemil, "Bunun nedeni, Türk aydını, gene sensin. / Bu viran ülke ve bu yoksul insan kitlesi için ne yaptın? Yıllarca, yüzyıllarca onun kanını emdikten ve onu bir posa halinde katı toprak üstüne attıktan sonra, şimdi de gelip ondan tiksinmek hakkını kendinde buluyorsun."

Böyle düşünür Ahmet Cemil.

Köylüler, Toprak, Yaban'da benzerlik savına geldikte. Şöyle diyor *Emel Kefeli*, *"Yaşlılara saygı göstermeme her üç eserde de rastladığımız ortak bir meseledir. Köylüler'de bir yaşlının karanlık bir odada yaşaması ile hapse girmesi arasında fark görülmemekte ve aile adına yaşlı bir kadın rahatlıkla adalete teslim edilmekte başka bir deyişle kurban edilmektedir."*

Köylüler'deki sorun şudur. Ağaç kabuğu soyan birini yakalatan kişiye beş yüz frank verilir. Aile anlaşarak Tonscad Ana'nın bu işi üstlenmesi ister. Bu iş beş yüz frank için yapılmıştır, anlaşmalıdır.

Bu bölümün başlığı *Kırsal Erdemlerdir. Kefeli*'nin söylediği gibi kurban yoktur ortada.

Toprak'ta ise diyor *Kefeli*, *"Foun para yüzünden evlatları tarafından terk edilmiş, itilip kakılmış sonunda da evlatları tarafından önce öldürülmüş sonra da yakılmıştır."*

Foun, çocuklarınca itilir kakılır. Ölümü de şöyle olur. Foun baba, oğlu Buteau ile gelini Lisa'nın evindedir. Bir gece babayı öldürme kararı verirler. Bunun nedeni şudur. Lisa kız kardeşi Françoise'i öldürmüştür. Baba Foun bunu görmüştür. Konuşursa diye korkarlar. Uyurken yastıkla boğduklarını sanırlar. Foun babanın yıkarken ölmediği anlaşılır... Ateşte yana yana ölür. Dolayısıyla önce öldürüp sonra yakmazlar.

Kefeli, Yaban için şöyle der, *"Yaban'da da aynı olaylara rastlarız. Ahmet Celal, yol kenarında eski bir heybe gibi bırakılmış yaşlı bir kadına rastlar. Kadın yedi gündür aç ve yorgundur. Kızından kendisini biraz sırtını okşamasını ister. Kızı ise onu oracıkta bırakır, uzaklaşır."*

Bu olay *Yaban*'da şöyledir. Yurt, kuşatma altındadır. Kuşatılan yerlerden halk kaçmaktadır. *"Bunlar genellikle Eskişehir bölgesi halkındandır. Fakat, içlerinde da-*

ha uzaklardan Kütahya'dan Bilecik'ten gelenler de vardır. Çoğu kadınlardan, ihtiyarlardan ve çoluk çocuktan mürekkep kafileler gerçi, nereden geldiklerini bize haber verebiliyorlar."

Savaştan kaçıştır bu. Ahmet Cemal bir gün yolda yolunu şaşırmış on, on iki yaşında bir çocuğu görür. Çocuk kaçar. Başka bir gün *"yolun kenarında bir ihtiyar kadın buldum. Kupkuru, kapkara bir kocakarı."*

Kadını, kızı köye yakın bir yerde bırakmıştır.

Üç romanda da olay, olayın nedeni ayrıdır. Benzetme yoktur.

Diyelim, ben yanılıyorum, bu romanlarda benzer konumlar var. Hakkını vermek zorunlu. *Kefeli* çalıntı demiyor. Ama birçok yazar çalıntı diye hırpalanmak istendi Türkiye'de.

Söyledim daha önce. Konu sınırlıdır. Önemli olan izlektir, izleğin işlenme yöntemidir.

Halil Ramiz

Halil Ramiz, *Yakup Kadri*'nin *Panorama* (39) adlı romanındaki karakterlerden biridir.

Halil Ramiz, Mustafa Kemal'in silah arkadaşı ya da *"Memleket gazetelerinin 'Mutat zevat' unvanını verdiği"* kişilerden değildir. *"Halil Ramiz, Şefin, Kurtuluş'tan sonra, İzmir'de ya bir tören veya herhangi bir siyasi toplantıda rast gelip tanıdığı gençlerden biriydi. O sıralarda, yegâne sıfatı ateşli ve milliyetçi bir mektep öğretmenliğinden ibaret olan Halil Ramiz söylediği heyecanlı bir nutukla onun gözüne girmiş ve ilgisini çekmiş, nitekim çok geçmeden de mebusluğa seçilmişti."*

Ondan sonra Halil Ramiz şefin gözüne girer, *"sinsi sinsi mırıldanan muhalefete karşı koç gibi tos vuruşlar, o her zaferden sonra coşkun alkış tufanı içinde gelip yerine oturuşlar ve akşam sekiz sularında numarasız bir otomobille şimşek gibi Çankaya yolunu boylayışlar! Şefin kendisine doğru uzanan eli, 'Aferin çocuğum, iyi konuşmuşsun.'"*

Halil Ramiz, şimdi gözden düşmüştür. Yalnızdır. Bu yalnızlığı *Yakup Kadri* şöyle gösterir, *"Halil Ramiz, bir saat önce Karpiç Lokantasına geldiği vakit, koca salon içinde boş kalmış tek bir masa yoktu. Menkupluğundan evvel -zira Halil Ramiz, şimdiki vaziyetine yarı alay, yarı ciddi bir vasfı vermişti- buraya her gelişinde daha büyük bir kalabalıkla karşılaşsa bile, kendine yer bulmakta hiç zorluk çekmezdi. Kapıdan içeri girerken muhtelif masalardan birçok eş dost kolları, 'Buyurun, birlikte*

yemek yiyelim!' işaretleriyle kendisine uzanır ya da bizzat Karpiç, kâh o devlet düşkünü hanedan kişi nezaketiyle onu karşılamaya koşar, kâh bir eski Romalı serdar otoritesiyle bütün baş garsonlarını seferber hale getirerek onu mutlaka en iyi yerlerden birine oturtmanın çaresini bulurdu. Şimdi Meclis koridorlarında ya da gazinosunda olduğu gibi, burada da eş dost onu çok defa göremezlikten geliyor ve kurnaz Karpiç, onun yanına yaklaşmaktan bile çekiniyordu."

Halil Ramiz neden yalnız kalmıştır. O, *"İnkılâp davasındaki dikkafalılığı, doktrinciliği, titizliği ve bazı münakaşalardaki toksözlüğü yüzünden"* yalnızlığa itilmiştir. Bu konuda Neşet Sabit, Halil Ramiz'i uyarmıştır. Şöyle demiştir Neşet Sabit, *"Bir inkılâp yalnız mücerret prensiplerden teşekkül etmiş ideolojik bir mefhum değildir. Bunun bir de politika ve taktik tarafı vardır ve hiçbir inkılâp hareketinin bunlara dayanmadan yürütüldüğü görülmemiştir. Politikada ise esneklik esastır."*

Halil Ramiz'e göre Neşet Sabit'in söyledikleri oportünizmin tanımıdır. Halil Ramiz'in yalnızlığı adım adım büyür.

İkinci Paylaşım Savaşı'nda ülkede Hitler hayranlığı yükselir. Halil Ramiz buna da karşıdır. Tartıştığı kişiler alaylı alaylı *"Şu hak-hukuk işini bırak"* derler.

Çok partili düzene geçildikte, Halk Partililer halkın gözünde, düşüşünün nedenini Halil Ramizlere bağlarlar. Halil Ramiz'e karşı karaçalmalar başlar.

Halil Ramiz yurt ölçeğinde de yalnızlaşacaktır. İstanbul'da çıkan bir gazeteye göre Halil Ramiz komünisttir.

1 Mayıs'ta Bir İşçi

1 Mayıs'ta Bir İşçi (40) Kemal Bekir'in öykülerinden birinin adı. İşçi 1 Mayıs törenine gitmiştir.

> *"O görkemli tören o bayram sevinci, bayraklar, flamalar, dövizler, pankartlar, renkli renkli yazılar, işçi için, işçi sınıfı için havaya kaldırılan o savsözler. Sonra o patırtı o gürültü. Elli şu kadar yıl sonra ikinci kez kutlanan bayramın o güzelim sevincini bastıran, darmaduman eden o pis gürültü, takır takır ses veren makineli tüfekler, dinamit lokumların gürültüsü. On binler ne on binleri, yüz binler sevinçlerini atıvermişlerdi oracığa, ellerindeki alkışları, savsözleri bırakıvermişlerdi bir yana. Onların arasındaydı şimdi. Bir sopa geçirmişti eline, atılmak istemişti ileri. Gidecekti, arkadaşlarının arasında alacaktı yerini. O arkadaşlar ki, bu bayramın düzenini koruyanlardı. Ama sokulabilirsen*

sokul. Kaçan kaçana alandan. Önce bir yavaşlıyorlar, silah sesleri gümbürdeyince, darmadağın oluyorlar. Yerlere düşenler, üstüne basılıp geçilenler, fırlayan pabuçlar, düşen pantolonlar... Birbirine tutunup siper alanlar, ben ölmeyeyim de sen öl dercesine... Atlayıp çıkmıştı yüksekçe bir yere. Elindeyse çıkmasın, itiliyor, sürükleniyordu ordan oraya. Nereye kaçıyorlardı, niçin dağılıyorlardı bu adamlar?

Basbas bağırıyordu kürsüdeki mikrofondan gösteriyi sunan, gür sesiyle yürekli, yerinden kıpırdamadan 'Dağılmayın!' diyordu gırtlağını yırtarak 'Kıpırdamayın yerinizden, korkutmak istiyorlar!' diyordu olanca sesiyle. 'Düzenli durun, bozulmayın!' Ama gösteriler boyunca alkış tutanları bırak, gösteriye katılıp sevinçle yürüyenlerin büyük bir bölümü bozguna uğramışlar, darmadağın olmuştu. İşte, o zaman tepesi atmıştı birden, fırlayıp çıkmıştı orta yere. Kurşunlar vınlıyor, yaklaşan panzerlerin sirenleri ortalığı inletiyordu. Fırlayıp çıktı ortaya. Eline geçirdiği sopayı hışımla vurdu, vurdu yere. 'Dağılmayalım, havaya ateş ediyorlar, havaya' Ama duyan kim? Dinleyen kim?"

İşçi bir ara, kravatlı, yağmurluklu bir gençle burun buruna gelir. İşçi ona da söyler, *"Dağılırsak daha kötü olur. Dağılmayalım, duralım olduğumuz yerde"* der.

Silah sesini duyunca genç adam da kaçar.

Bu konuyu evde oğluyla da tartışır. *"Kaçmayıp da ne yapacaksın, onca silah sesini duyunca."* der oğlu.

İşçi sorunu bir türlü anlatamaz. *"Alandan ayrılınca, aşağı yollarda gördüğü akın akın işçiler geldi gözlerinin önüne. Ağızlarında kırık dökük savsözler, sevinçleri kursaklarında öbek öbek dağılıyorlardı. Oyuncakları, ekmekleri ellerinden alınmış çocuklar gibiydiler. Gökdelen otellerin, yüksek apartmanların arasında yavaş yavaş pencerelerinden merakla izleyenlere aldırmadan ilerliyorlardı. Yorgun ayakları düşünceli, omuzları düşünceli, sırtları düşünceliydi. Yarın onları görür işyerinde. Bugünü konuşurlar tartışırlar, anlaşırlar aralarında. En iyisi yalnızlığına çekilmek şimdi, susmayı yeğledi."*

Önemli Bir Sorun

Halil Ramiz, entelektüel, ilkeli bir insandır. İşçi, bilinçli bir işçidir. Bunların ikisi de yalnızdır.

Sermaye düzeni, yalnız entelektüelle, yalnız işçiyi kolayca savaşım alanından çıkarır.

Bu, Türkiye'de hep böyle olmuştur. Nasıl Halil Ramiz komünistlikle suçlanmışsa bu ülkenin entelektüeli bu cadı avından Jack London'ın deyişiyle demir ökçeden kurtulamamıştır.

Çünkü yalnızdır.

Bilinçli işçilerde ya işinden atılmış, ya vurulmuştur, ya da yalnız bırakılmıştır.

Şu kesin. Ülkenin sorunları entelektüelle, işçi sınıfının birlikteliğiyle çözülür.

Bu açıdan bakıldıkta hem *Yakup Kadri*, hem *Kemal Bekir*, dirimsel bir sorunu estetik düzeyde dillendirmişlerdir.

Küçük burjuva yazarların, karakterlerini anlamsız yalnızlıkta göstermeleri yazınımızı sığlaştırmıştır. Bu yalnızlığın toplumla hiçbir ilişkisi yoktur. Zamansız uzamsız bir yalnızlıktır bu.

Buna karşılık *Yakup Kadri*'yle *Kemal Bekir*, entelektüelle, işçinin yalnızlığını toplumsal uzantılarıyla göstermişlerdir.

Sözgelimi Halil Ramiz, bir toplantıda yaptığı konuşmada şöyle der, "Şu halde arkadaşlar, bilmemiz gerekir ki memleketimizin ekonomik kalkınma davası, Milli Kurtuluş Savaşımızın ikinci safhası demektir ve menfaat kaygılarımızı unutarak, uzun bir süre için türlü mahrumiyetlere katlanarak elbirliğiyle başarmak mecburiyetindeyiz. Yoksa herkes kendi başının çaresine düşer, gemisini kurtaran kaptandır derse, bu yeryüzünden silinip süpürülürüz."

Halil Ramiz çok alkışlanır. Kendisinden sonra konuşacakları dinlemek amacıyla sevinçle yerine oturur.

Ama ondan sonra söz alanlar, ona *"Sen neler sayıklayıp duruyorsun efendi? Hele bir gözlerini aç da etrafına bak. Biz nerdeyiz, sen nerdesin?"* dercesine öznel sorunlarını anlatmışlardır.

Yakup Kadri, Halil Ramiz'in yalnızlığının nesnel koşullarını pek güzel gösterir.

Bir Mayıs'ta İşçi'de işçi yalnızlığının nesnel koşullarını şöyle gösterir okura *Kemal Bekir*, *"ulan, bir akıllı çıkmaz mı bu kravatlı takımından?"*

Kravatlı takımı, 1 Mayıs'ın evrensel dayanışmasını umursayacak durumda değildir şimdi. Canını kurtarmaktadır şimdi o.

Bir Güz Kırgını

Adnan Özyalçıner'in bütün öykülerini değerlendirmiştim. Bu değerlendirmede *Bir Güz Kırgını* (41) adlı öykü de var. O bölümü *Taşkıran* (42) adlı yapıtımdan alıyorum.

"Dönüp dolaşıp kapitalizme gelmem nedensiz değil. Feodalizmden kapitalizme geçiş bir kurtuluş gibi geldi insanlara. Kapitalizm yetkin bir insan oluşturacaktı. Dünyada, bu yetkin insanlarla, kardeşlik, eşitlik, adalet ortamında esenlikle yaşanacaktı.

Bunların hiçbiri olmadı.

Kapitalizm insanı metalaştırdı. Düşmanlık, eşitsizlik, adaletsizlik getirdi. Tabi i kapitalizm teknik açıdan baş döndürücü atılımlar yaptı. Ama insan kayboldu.

Bir Güz Kırgını, kaybolmamak için mücadele eden bir insanın öyküsü.

Kapitalist ilişkilerin çepeçevre kuşattığı kentte insani ilişkiler kopmuştur. Binaların aralarındaki caddelerde insanlar, hiç konuşmaya fırsat bulamadan, evle iş arasında sürüklenir dururlar. 'Şehir, her akşam, biraz daha kalabalıklaşıyordu. Her akşam biraz daha ıssızlaşıyordu adam da. Her akşam, başka bir kadın düşünüyordu adam, yeni bir sevgili düşlüyordu. Bir önceki akşam yitirdiğine karşılık. Ama kalabalık arttıkça, her akşam, bir kadın yitiyor demekti kalabalıkta.'

Kapitalizmin çelişkisi... bu çelişkide insanın konumu... Görkemli bir anlatımdır bu. Kalabalıklaşan dünya... ıssızlaşan insan. Yalnızlaşan değil... ıssızlaşan insan.

Dili özgürleştiriyor demiştim, Adnan Özyalçıner için. Issız yer, ıssız ev, ıssız kent denir de ıssız insan denmez. Adnan Özyalçıner diyor... Issız insan diyor. Hem de kalabalıklaşan bir kentte... bir dünyada.

Issızlık çok şey çağrıştırıyor. Kimsenin olmadığı uzun yollar. Git git bitmez çöller.. Ama ıssızlık tek başınalık değil. Tek başınalığı dışlayan, ama doğayı kapsayan bir durum.

Kapitalizm, insanı ıssız bırakır.

Burda sorun şudur. Her şeyi yıkan, her şeyi metalaştıran, insanı ıssızlaştıran kapitalizmde aşk mümkün müdür.

Kapitalizm, işleyişinden dolayı aşk yaratamaz, sevgi, dostluk, barış yaratamaz. Kapitalizm, işleyişinden dolayı düşmanlık yaratır, savaş yaratır.

Neden böyledir bu. Böyledir, çünkü kapitalizm insanı bozar. Bu bozuntuyu Türkiye'de her alanda görebiliriz. Eğlenmek için gidilen kırlarda, silah atılıyor, insan ölüyor. Silahı atan, kimi öldürdüğünü bilmiyor. Ertesi gün gazetelerde haberini okuyor, ama kılı kıpırdamıyor.

Bu kişi, yemek yiyor, uyuyor, sevişiyor. İnsanın bütünüyle bozulmasıdır bu. Düşüştür. Alçalıştır.

Bu dünyanın sorunu kalabalıklaşma değildir. Kalabalıklaşırken bireyin ıssızlaşmasıdır.

Bir Güz Kırgını'nda yazar, ıssız bir insanı, ıssız bir parka götürür. Aslında adam, bir kadını izlerken bu parka gelir. Kalabalık dışarıda kalır. 'Karanlığa dek parkta, havuzun başında kaldı adam. Kuğuları izledi yalnızca. Bir onları. Karanlığın bile silip yok edemediği bu lekesiz aklığı sevdi gözleriyle uzun uzun. Kalabalıkta yitirdiği kadınları severcesine... Suskun ama bitimsiz bir güzellik büyüttü. Tanrıyla şehrin yoksullaştırdığı yüreğinde.'

İnsan ıssızlığı bu anlatımda daha da genişler. Yürek yoksulluğudur ıssızlık. Lekesiz bir aklıkta kuğularla birlikte ıssızlık kaybolur.

Lekesiz bir aklık... kapitalist dünyada asla bulunamayacak bir güzelliktir.

Adam yaz boyu parkta insanileşmesini bulur. O, bir insandır. Mutlu, güzel bir yaz geçirir. Ama yaz çabuk biter... günler kısalır. 'Adam dışarı çıktığında bayağı geceydi. Sokak lambaları çoktan yanmış, bir güz akşamı rüzgarında, sağa sola hafifçe sallanıyorlar, duvarlarda gölgeler büyütüyorlardı.'

Doğruca parka gider. Park, bomboştur. 'Koşarak havuzun başına gitti. Fıskiye su fışkırtmıyordu şimdi. En korkuncu kuğular yoktu. Büsbütün yoktular.'

Adam, yeniden ıssızlaşır. Evrensele.. dünyaya ulaşamayan ben, kuğuların yok olmasıyla, ıssızlaşır. Yıkılır.

Adan Özyalçıner, küçük burjuva bilinç durumunu pek güzel göstermiş. Bu bilinç parçalıdır. Tarihi değildir. Günlüktür. Geçici... sahte... yapay ilişkilerle bağlıdır dünyaya. Nitekim kuğuların yok olmasıyla dünya değişir. Havuz, kaskatı, karanlık ölü bir ağza benzer. 'Pis bir su birikintisince yoğun ve ağırdı su. Çökelek, irin ve kan karışımıyla donuk donuk parlıyordu.'

Son... yıkık bir umutla 'Hey, nerdesiniz?' diye bağırır. Ama herkesin kendi işi... kendi sorunu başından aşkındır. 'Bu seslenişe ne Tanrı'dan ne de şehirden' karşılık gelir.

Adam havuza atılır. Pıhtılaşmış kan, yoğunlaşmış irin, açılıp kapandıktan sonra adamı içine alır.

Her şey ıssızlaşır yine.

Küçük burjuvanın bilinç çözümlemesi son derece başarılı. Bu öyküyü okuduktan sonra, Türkiye öykücülüğü üstüne biraz konuşmak gerekiyor. Şöyle. Bilincini temizlememiş küçük burjuvaların elinde öykü, sahte, yapay dünyanın öyküleştirilmesi oldu. Küçük burjuva yazar, dünyayı 'Pis bir su birikintisi' gibi gördü. Bunu mutlaklaştırdı. Dünyanın değişebileceğini aklına bile getirmedi. Dünya hep böyleydi, hep böyledir, hep böyle kalacaktır.

Bu öykünün havuzu, ömür tüketilen barları da anımsatıyor. 'Kurşun ata ata biter' türküsüyle, sağa sola eğilerek tempo tutanlar, yoğunlaşmış irinin içinde kaybolup gidiyor. Çöküş süreci başladıkta, titrek ellerle yazılan birkaç satır sahte, aldatıcı güzelliğin belirtisi olarak duvarda kalıyor." (39)

Hatice'nin Yalnızlığı

Öner Yağcı, Kir (43) adlı romanında Hatice'nin yalnızlığını nesnel koşullarda gösterir.

Osmanlı, Birinci Paylaşım Savaşına girer. Halil, askere alınır. Ruslara tutsak düşer. Anadolu karışır. Halil'in karısı bütün yakınlarını yitirir. İki çocukla baş başa kalır. Malı mülkü ne varsa yağmalanır. Hatice'nin bacakları kül olur. Komşularına "Allah rızası için girene çıkana mukayyet olun" dedikte, "Sen bizi hırsız tuttun" diye bir daha uğramazlar. Hatice'ye karaçalarlar.

İyice yalnızlaşır Hatice.

Halil, savaş dönüşü Hatice bu konumda görür. Hatice anlatır, *"Şimdi içeride kendilerine efendi diyen bir eşkıya devlet, dışarı çıkınca da Rum eşkıyası devlet. Kim kime dur diyecek Halil? Önce Rum eşkıyası geldi üzerimize. Bir hafta içinde canlarımız mallarımız yok oldu gitti. Anam da bu acılara fazla dayanamayıp babamdan beş on gün sonra toprağına kavuşunca ben çocuklarla yapayalnız kaldım. Üstelik küt oldum. Bu kez bizim yamyamlar geldi üstümüze, Hüsnü, Fetullah, İsmet, Hacı Efendi'ler... Evde ocakta ne varsa götürdüler."*

Bu yalnızlık emperyalist savaşın getirdiği yalnızlıktır.

Yurdun Yalnızlığı

Öner Yağcı, incelikli bir kurguyla, hiç sözünü etmeden yurdun yalnızlığını da gösterir.

Yurt yalnız kaldı demek, yurdun yalnızlığını kaba bir biçimde anlatmaktır. Böyle bir anlatım yapıta estetik değer katmaz. Kaba anlatım, yapıtı, estetik değerden düşürür.

Şimdi yurdun yalnızlığı nasıl gösterilir *Kir*'de görelim.

Hatice, *"Evde ocakta ne varsa götürdüler"* dedikten sonra şunları söyler, *"Memlekette bize kol kanat gerecek kimse kalmadı Halil. Hamdi Usta, Ali Ekber Emmi, Haydar Dede, Cevahir Efendi hepsi ölmüş."*

Böylece şunu anlarız. Kocası savaşa gitmiş kadını koruyacak yetkeler ölmüş, bölge talancılara kalmıştır.

Yurdun yalnızlığına geldikte... Yurdu koruyan insanlar önce Balkan Dağları'nda Arap çöllerinde, Allahüekber dağlarında yitip gitmiş. Geriye dönenler ya kolsuz, ya bacaksız ya da bir deri bir kemik kalmıştır.

Kazım sonrasını şöyle anlatır. *"Bir alay insan uğurladık. Düğüne, bayrama gider gibi gittiniz. Neredeyse tamamının kara haberi geldi. Evlerine gidemedim, kara haberlerini yabancı askerlerle bildirdim. Günlerce mahalleden feryat figan eksilmedi."*

Buna, Halil, şöyle yanıt verir. *"Şimdi gövdemize yükleniyorlar Kazım. Gövde de içeriden çürümüş, bir yandan içerdeki kurtlar, bir yandan başımızdaki sultanlar yiyip bitirmişler. Gövde parçalanırsa bu kadar insan ne yapar, nereye gider? Balkanlardan, Arabistan'dan dönenlerin bir umutları, gidecekleri ana yurtları vardı. Bizim gidecek yerimiz de yok. Ayağımızda da derman kalmamış."*

Özetle o günkü durumu görelim. Yurt baştan başa kuşatılmış. İtilaf devletlerinin deniz gücü İstanbul'a girmiş. İngiltere, Fransa, İtalya, Yunanistan yurdu kuşatmış.

Yurdun insanı yalnızlaştırılmış.

Öner Yağcı, Kir'de nesnel gerçekliği estetik düzeyde yeniden yaratır.

Bu yalnızlığı kırmak için Mustafa Kemal harekete geçmiştir. Mümtaz, Amasya'da Mustafa Kemal'le buluşmuş, Halil'in yanına gelmiştir. Ancak Halil de karamsardır. Neredeyse Mümtaz da karamsarlığa kapılacaktır. Ancak bu karamsarlık kırılır. Mümtaz, Fahrettin, Veli, Kazım, Halil Sivas yolundadırlar.

Yurdun yalnızlığı kırılacaktır.

Dipnotlar

1. M. Kagan, *Güzellik Bilimi Olarak Estetik ve Sanat*, Türkçesi Aziz Çalışlar, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1982.
2. G W.F. Hegel, *Estetik, Güzel Sanatlar Üzerine Dersler Cilt 1*, Çev Taylan Altuğ-Hakkı Hünler, Payel Yayınları, İstanbul, 1994.
3. E. H. Carr, *Dostoyevski*, Çev. Ayhan Gerçeker, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990.
4. M. Kagan, a.g.e.
5. Medet Turan, *Türk Romanında 12 Mart*, Dönence Yayınları, İstanbul, 2009.
6. Aslı Erdoğan, *Taş Bina ve Diğerleri*, Everest Yayınları, İstanbul, 2009.
7. G. Lukacs, *Çağdaş Gerçekçiliğin Anlamı*, Çev. Cevat Çapan, Payel Yayınevi, İstanbul, 2000.
8. Orhan Kemal, *Serseri Milyoner*, Epsilon Yayınları, İstanbul, 2005.
9. Emile Zola, *Apartman*, Çev. Bekir Karaoğlu, Cumhuriyet Kitap, İstanbul, 2006.
10. Anton Çehov, *Eski Ev, Bütün Öyküleri 4*, Türkçesi Mehmet Özgül, Cem Yayınevi, İstanbul, 2006.
11. M. Şevket Esendal, *Ayaşlı ile Kiracıları*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2008.
12. Tarık Dursun K, *Rızabey Aileevi*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2008.
13. Adnan Özyalçıner, *Baskın, Gözleri Bağlı Adam-Yağma*, Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul, 1996.
14. Demirtaş Ceyhun, *Apartman*, Sis Çanı Yayınları, İstanbul, 1997.
15. Sabahattin Ali, *Apartman, Kağnı-Ses-Esirler, Bütün Yapıları Öykü-Oyun*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.

16. Kemal Bekir, *Soylu Damat - Soysuz Damat, Bütün Öyküleri*, Pencere Yayınları, İstanbul, 2006.
17. Boris Suçkov, *Gerçekçiliğin Tarihi*, Çev. Aziz Çalışlar, Adam Yayıncılık A.Ş. İstanbul, 1976.
18. Gustave Flaubert, *Madame Bovary*, Çev. Nurullah Ataç-Sabri Esat Siyavuşgil, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006.
19. Lev Tolstoy, *Anna Karenina*, Çev. Ergin Altay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
20. Boris Suçkov, a.g.e.
21. G. Lukacs, *Avrupa Gerçekçiliği*, Çev. Mehmet H. Doğan, Payel Yayınları, İstanbul, 1982.
22. Platon, *Şölen - Dostluk*, Çev Sabahattin Eyüboğlu - Azra Erhat, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006.
23. Sören Kierkegaard, *İroni Kavramı*, Çev. Sıla Okur, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2003.
24. Henri Troyat, *Tolstoy*, Çev. Z. Canan Özatalay - Işık Ergüden, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.
25. Andrzej Walicki, *Rus Düşünce Tarihi*, Çev Alâeddin Şenel, V Yayınları, Ankara, 1987.
26. Walicki, a.g.e.
27. G. Lukacs, *Çağdaş Gerçekçiliğin Anlamı*, Çev. Cevat Çapan, Payel Yayınevi, İstanbul, 2000.
28. Alâeddin Şenel, *İlkel Topluluktan Uygar Topluma*, Ankara Ünv. Siyasal Bil. Fak. Yayınları, Ankara, 1982.
29. G. Lukacs, a.g.e.
30. Tolstoy, *İvan İlyiç'in Ölümü-Korney Vasilyev*, Çev. Mehmet Özgül, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2000.
31. Anton Çehov, *Küçük Köpekli Kadın, Bütün Öyküleri 8*, Türkçesi Mehmet Özgül, Cem Yayınevi, İstanbul, 2006.
32. Carlo Levi, *İsa Bu Köye Uğramadı*, Türkçesi Sabahattin Eyüboğlu, Helikopter Kitap Yayınevi Ltd, İstanbul, 2009.
33. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1972.
34. *Doğumunun 100. Yılında Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, Marmara Ünv. Yayınları, İstanbul, 1989.
35. G. Lukacs, *Avrupa Gerçekçiliği*, Çev. Mehmet H. Doğan, Payel Yayınevi, İstanbul, 1987.
36. Emile Zola, *Toprak*, Çev. Hamdi Varoğlu, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1991.
37. Albert Thibaudet, *Zola Üzerine*, Çev. Salah Birsel, Türk Dili, Roman Özel Sayısı, Sayı:154, Temmuz 1964.
38. Boris Suçkov, a.g.e.
39. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Panorama*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1971.
40. Kemal Bekir, *1 Mayıs'ta Bir İşçi*, a.g.e.
41. Adnan Özyalçıner, *Bir Güz Kırgını, Gözleri Bağlı Adam-Yağma*, Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul, 1991.
42. Cengiz Gündoğdu, *Taşkıran*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 2004.
43. Öner Yağcı, *Kir*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2009.

Yıldız Güncesi'nden

11 Mart Salı

Hasan Öztoprak bir roman yazmış... Adı *İmkansız Aşk*. Bu roman "otobiyografik"miş. Hasan Öztoprak eski sevgilisi Aslı Erdoğan'ı anlatmış *İmkansız Aşk*'ta.

Edebiyatın dedikodusundan uzakta yaşayan ben, nerden biliyorum bunları. Basında okudum. Hasan Öztoprak, en çok "otobiyografik" *İmkansız Aşk*'la edebiyatı kullandı diye suçlandı. Can Yayınları da romanı "piyasaya" vermeyeceğini duyurdu. Ortalık duruldu. Ama bugün *Radikal*'de okudum. Yayınevi, romanı "piyasaya" verecekmiş. Tabii doğrusu budur.

Ben, "edebiyatı kullanmakla", "otobiyografik" roman üstünde durmak istiyorum.

Şimdi ilk sorum şu. Edebiyatı kim kullanmadı Türkiye'de. Hiç kimse "Ben edebiyatı kullanmadım" diyemez. Çünkü edebiyat kullanmalıktır. Burda kullanmalığın amacı önemli. Hemen söyleyeyim. Ben, edebiyatın insanı, insan türüyle doğru ilişkiye sokulması için kullanılmasından yanayım. Yazarları bu açıdan değerlendiriyorum.

Hasan Öztoprak'ın edebiyatı kullanmasına geldikte... Ben, edebiyatın bu tür kullanımına karşıyım. Ama Hasan Öztoprak'ı eleştirenler, dahası suçlayanlar, tıpkı Hasan Öztoprak gibi kullandılar edebiyatı. Bundan ötürü Hasan Öztoprak'ı suçlamalarını hiç doğru bulmadım. Buna pazar yarışmacılığı diye baktım.

Şimdi bakın, ne diyeceğim. Hasan Öztoprak daha önce de kullandı edebiyatı. Hem de bugün suçlandığı Aslı Erdoğan için. Şimdi önümde *E Aylık Kültür ve Edebiyat Dergisi*'nin, Nisan 1999 tarihli birinci sayısı duruyor. Derginin kapağında siyah kedili bir hanım "sinemafotoğrafik" bir hanım var. Bu hanım Aslı Erdoğan.

Derginin 6.-7. sayfasında yine Aslı Erdoğan, gizemli bir fotoğrafla. Daha sonra Aslı Erdoğan'la yapılmış bir söyleşi. Aslı Erdoğan'ın gizemli fotoğraflarıyla bezeli bu söyleyişiyi kim yapmış biliyor musunuz.

Bugünkü *İmkansız Aşk*'ın yazarı Hasan Öztoprak.

Şimdi soru. Aslı Erdoğan böylesi tantanalı bir söyleşiyi hak edecek n'apmıştı edebiyatta. Yeni bir biçim, yeni bir tema mı bulmuştu.

Hayır.

O tarihlerde Hasan Öztoprak tam tamına kullanmıştı edebiyatı Aslı Erdoğan için. O günlerde hiç kimse suçlamadı Hasan Öztoprak'ı, edebiyatı kullanıyorsun

diye. Hele Aslı Erdoğan, "Hayır. Ben böyle tantanalı söyleşiyi hak etmedim" demedi. Hasan Öztoprak'la birlikte kendi için kullandı edebiyatı.

Şimdi geliyorum "otobiyografik" romana. Bakın, tavşan, nasıl şapkadan çıkacak. Hasan Öztoprak, Aslı Erdoğan'a soruyor, *"Tam da kendi hayatından söz etmişken benim merak ettiğim, belki okuyucuların da merak ettiği soru, kitaplarında kendi hayatın ne kadar var? Borges yazarın bütün yapıtlarının otobiyografik olduğunu söyler."*

Aslı Erdoğan, Hasan Öztoprak'ın *İmkansız Aşk* romanına, okumadan, "otobiyografik" olduğu için "iğrenç" dedi. Bu şunu gösteriyor. Aslı Erdoğan "otobiyografik" romana karşı. Şimdi burda şapkadan tavşan nasıl çıkıyor, onu görelim.

Ne diyordu Hasan Öztoprak, "kitaplarında kendi hayatın ne kadar var? Borges yazarın bütün yapıtlarının otobiyografik olduğunu söyler" diyor. Bakın Aslı Erdoğan nasıl, şapkadan tavşanı çıkarıyor. *"Evet, buna katılıyorum, bir kitap, yazarın kendini gerçekleştirdiği yerdir."*

Tavşan, şapkadan çıktı. Aslı Erdoğan'la Hasan Öztoprak birlikte edebiyatı kullanıyorlar Borges filan diyerek... Şimdi Aslı Erdoğan tavşanı şapkaya sokmak istiyor. Ama hiçbir sihircinin, tavşanı şapkaya sokmadığını bilmiyor.

Aslı Erdoğan'la küçük bir not daha. Aslı Erdoğan'ın belki de ilk denemesi *Unutulmuş Topraklar, İnsancıl*'da yayınlandı. (Eylül 1991, s.11) Kendi mi getirdi, yolladı mı anımsamıyorum. Ama *İnsancıl*'da edebiyat yalnızca insan içindir. Herhalde bu çizgiyi beğenmediği için bir daha görünmedi *İnsancıl*'da.

Doğrudur, gizemli fotoğraflarla söyleşi yapılmaz *İnsancıl*'da. Borgesli çanak sorular da sorulmaz.

Biliyorum, bana kızıyorlar, çok kişi, çok kızıyor bana. Ama görüyorsunuz işte, ayakları dolaşıyor, çarpık çurpuk önümde yuvarlanıyorlar. Üstelik benden uzaklaşmak için ters yönde gidiyorlar, ama ister istemez yuvarlana yuvarlana önüme düşüyorlar.

Oysa yoldaşça benle yürüselerdi, hem edebiyat kazanırdı, hem onlar.

İmkansız Aşk'ı okumadım. Bundan ötürü, kitap üstüne tek sözüm yok. Ama Hasan Öztoprak'a bir notum var. Hasan Öztoprak, daha önce kullanılan bir yöntemi, değişik bir biçimde kullandı, kitabının satışı için.

Görüyorsunuz, satış, bütün değerleri hızla çökertiyor. Bilmem anımsar mı, Hasan Öztoprak bana bir zamanlar "Cengiz abi" derdi.

"Cengiz abi"n edebiyat pazarında pazar ola diyor sana.

Yıldız Güncesi, İnsancıl Dergisi, Mayıs 2003, Sayı:151

ZAMAN

Nesnel Zaman - Öznel Zaman

Yazınsal yapıtlarda nesnel zaman, öznel zaman işlenişi diyalektik bir ilişki içinde olmalıdır.

Sorunu ele almadan önce, nesnel zaman, öznel zaman nedir, buna bakmak gerekir.

Bedia Akarsu Felsefe Terimleri Sözlüğü'nde (1) şöyle der. *"Zaman Nesnel (objektif) zaman: Ölçülebilen zaman, ama kendi içinde değil, cisimlerin devinimiyle ölçülebilir. Öznel zaman: Zaman bilincine dayanır, yaşantılara bağlıdır; nesnel olarak ölçülemez; duruma göre, yaşanılan zaman kısa ya da uzun olabilir."*

Öznel zaman, uzun ya da kısa olabilir, bunun yanında kötü de, güzel de olabilir.

Lukacs bu konuda şöyle der, *"Yaşanmış ve gerçek zaman arasındaki karşıtlık vurgulanırsa aralarındaki tempo ayrımları (yaşanmışlığın dakikaları sonsuzluğu ve yılları kısa anlara dönüştürüldüğü) nesnel zamanın durgunluğu, bayalığı ve gerçek dışılığını 'kanıtlamak' için bileşimin ilkeleri durumuna getirilirse, bütün, anların ağırlığı altında parçalanır. Öznel zamanda (tek gerçek zaman olarak kabul edilen) yaşanmışlık parçacıkları bir araya getirmek için onların öznel sürekliliğidir. Nesnel gerçeklikteki herhangi bir önem sıralaması basitçe reddedilmiştir."* (2)

Yazınsal yapıtlarda öznel zaman, öznel zaman olarak işlenmeli. Yaşanmışlık ya da öznel zaman, nesnel zaman olarak işlenirse sorun çıkar.

Bir Örnek

Nesnel zaman-öznel zaman diyalektiğini konuşurken *B. Sadık Albayrak, Yalçın Küçük*'ün *Kürtler Üzerine Tezler* (3) adlı yapıtında güzel bir örnek olduğunu söyle-

di. Bu kitap bende yoktu. *Mustafa Göksoy*'dan reca ettim, kitabı getirdi. Okudum. Örnek, gerçekten de pek güzel... Şimdi bunu görelim.

Pratik Zaman - Teorik Zaman

"*Pratik zaman son derece basittir: Bir ritm ya da tempo, pratik zamanı veriyor. Pratik zaman son derece kolaydır ve aynı ölçüde yanıltıcı olabilir. Bunu ilk kez Sultanahmet Cezaevinde fark ettim; cezaevinde yaşam, görüşme gününe göre kuruluyor. Cezaevinde görüşme günleri bir sevinçtir: yazgı arkadaşlarımın temizliklerini bile görüşme günlerine göre düzenlediklerini gördüm. Pratik zamanın bir düzenlilik olduğunu cezaevinde anladım / Haftada bir gün idi; haftanın bir gün olduğu sonucuna vardım. Bunu ilk kez bulunca çok sevindim; daha sonra okuduğum mektuplardan aynı bulguyu, aynı cezaevinde benden çok önceleri Nazım Hikmet'in de yapmış olduğunu okudum. Haftada bir gün görüşme ile dünyadaki insanların tam yedi tane gün, hapisteki insana yalnızca bir gün oluyor. Bunu buldum ve görüşmenin 15 günde bir olması halinde 15 günün bir gün olacağı sonucunu çıkardım. Böylece hapis yatmayı son derece kolaylaştıran bir formül kazandığımı düşündüm.*"

Yalçın Küçük, nesnel zamanı böyle duyumsuyor. Buna kimsenin bir sözü olamaz. Ancak tutar da öznel zamanın nesnel olduğunu söylerse o zaman sorun çıkar.

Bu sorunu yazınımızda görüyorum.

Bir Düğün Gecesi

Adalet Ağaoğlu, Bir Düğün Gecesi'nde (4) öznel zamanı nesnel zaman olarak işlemiştir. Bu açıdanda sorunludur bu roman.

Bir Düğün Gecesi, Tezel'in şu önerisiyle başlar. "*İntihar etmeyeceksek içelim bari!*"

Neden böyle düşünür Tezel... Devrimci günlerindeki zaman, Tezel'in öznel zamanı onu boşluğa itmiştir.

Adalet Ağaoğlu, Bir Düğün Gecesi'nde öznel zaman-nesnel zaman diyalektiğini kurabilseydi, roman şaha kalkardı. Ama romanda karakterlerin öznel zamanı, nesnel zaman olarak işlenmiştir.

Bu yüzden roman çökmüştür.

Şimdi bunu görelim.

Devrimci günler, o zaman alaya alınarak küçümsenecek bir zamandır.

Tezel, bir taşıtla Ankara'ya düğüne gitmektedir. Tezel. Boğaz Köprüsü'nden geçerken, Tezel'in düşünceleri.

"Şu köprüyü kurdular. İyi mi ettiler efendim, kötü mü ettiler efendim? Ne ettiler? Bir zaman ben de düşündüm bunu. Üç yıl zıp zıp zıpladım ortalıkta. Bir kez daha inançlıydım. Hem de yarım yırtık inançların öcünü almak istercesine. Deli gibi, mecnun gibi takılıp Ömer'in, Aysel'in ve burda karınca sürüsü gibi çok olan onların kopyeleri peşine, sanki ben de gittiğim, oturup kalktığım her yerde 'Efendim, bu iktidar çok kötü bir iktidar. Bu adamlar çok rezil adamlar. Çok yanlış işler yapıyorlar ve bile bile yapıyorlar köpekler! Memleketi hiç düşünmüyor, hep kendi çıkarlarını düşünüyorlar. Çoğunluğa yararı olayacak bir köprüyü, bilmem kaç paralar yedirip elin adamlarına, getirip İstanbul'un tuzu kuruları için, kendi adamları için kuruyorlar!...' demesem olmazdı. Üstelik ben iyi ressamım ya, o günler el üstünde tutuluyorum ya, göz zevkime güven pek yaygın ya, İstanbul'un estetik sorumluluğunu yüklenmek de bana düşer. Sanat ve kültür kolonimiz öyle istediği için estetik konusunda uzmanım ya, konuş artık: Efendim deli bunlar! Köylü bunlar, deli olsalar hadi neyse. Köylü aklıyla getirip güzel İstanbulumuzu çeliğe, halata, betona bulayacaklar karşıdan karşıya... Şu tablomun üstüne bir uçtan bir uca kara kalemle sert iki çizgi çizseniz, aynı kalemle bu çizgilerin arasını da cart cart tarasanız neye dönerse bu resim, işte İstanbul da ona dönecek..."

Tezel'in görevi,

"Artık cezaevlerinde tek kişiyi görmeye gitmedim işte. Kimse için ah, vah etmez oldum. Kendime hiçbir görev vermiyorum. Evet efendim, kendime de hiç acımıyorum. Bir tek görevim var: Akşamüstleri içkimi içebileceğim bir yerlere çıkabilmek. 'Hiç'e varmam, oraya demir atıp durmam yeterince başarılı olmayabilir. Ordan beni, ara ara, bir düğün davetiyesi -kötü bir dalga- koparıp alabilir. Bir o yana, bir bu yana küçük yalpalanmalarım olabilir, ama bu kadarı da kaçınılmaz artık, elden ne gelir! -Elinden geleni yap, bitir-. İşte her şey nasıl yarım yırtıksa, devrimcilerimiz de nasıl geri kalmışsa -aralarında ben, Oktay falan bile vardık-, benim anarşizmim de öyle yarım yırtık, öyle geri kalmış. Elden ne gelir? Kitaplar eksik de yaşam eksik değil mi? Ne sanıyor bunlar? Yoo, bir tek şey kesin ama: Şimdi durduğum yer, şimdiye dek koşturduğum yerlerden daha gerçek."

Tezel'in görevi, akşamüstleri içmek, hiç'e varmak. Geçmiş günler gerçek değildir. Ruslar kandırmıştır bunları.

"Boşluk. Hiçlik. Gecenin karanlığı. Değil. Yeterince karanlık değil. Gece dediğin katran gibi olmalı. Denizde yalpalayan ışıklar, gelip geçen art arda bir kuyruk oluşturan araçların farları... Böylece işte, ne gece ne gündüz. İkisi arası bir şey. Benim gibi. Ben de bir şeyin ikisi arasıyım. 'Tant de bruit pour une olette!' Onca kıçını yırt, sonuç... Bunu düşünüyor olarak bile; (bunu düşünüyor olarak bile, deyince hele) boşluk hapı yutuyor. Hiçlik piç oluyor. Puşt Ruslar! Onlar da adam kandırdılar. Onların düşünürleri de, yazarları da, sanki her bir şeyi ve her bir kişiyi tek tek yaşamışlarmış, YAŞAMIŞLARMIŞ gibi ya şu, ya bu deyip çıktılar... Ne o, ne bu. Bu inançsızlığın, o bunalımın ve yorgunluğun, bezginliğin sonu bilmem nereye varırmış... Niye varmadı peki? O sıralar üç buçuk duyarlı aydının mı vardı yoksa kendini asabilecek? Sıra kendine gelince de, Allaha sığın, paçayı kurtar. Oldu mu şimdi? Bir inançtan kaç, ötekine tosla. Bizde böylesi çok. Her zaman çok. Kendini asan hiç yok. Haa, o çocuklar mı, o çocuklar çağdaş birer müntehir, öyle mi? Çünkü her şey gelişiyormuş, her yöntem de... Evet gelişiyor, evet gelişiyor."

Devrimci savaşım günleri kötüdür, alaya alınması gerekir. Ruslar herkesi kandırmıştır.

Gelinen nokta, içmek ya da kendini öldürmektir.

Adalet Ağaoğlu iki karakterle öznel zamanı nesnel zamana dönüştürür. Öğretim üyesi Tuncer'le düğünde karşılaşırlar. Bir zamanlar ikisi de solcudur.

Tuncer varsıl bir ailenin kızıyla evlenir. Lozan'da doktara yapmaktadır. Düğünde karşılaşırlar. Yücel, içinden şöyle geçirir. *"Burda yapılacak ne kaldı ki, değil mi hocam?"*

Öğretim üyesi de *"Evet"* der içinden. *"Burada yapılacak hiçbir şey kalmadı."*

Tuncer içinden, *"Kimsenin kimseye sözü yok işte. Ben burdaysam, o da burda."*

Devrimci savaşım günleri geçip gitmiştir. Şunu yaptık, bunu yaptık... O günleri konuşmaya değmez.

Adalet Ağaoğlu Bir Düğün Gecesi'nde yılgın insanların geçmiş devrimci günlerini, çocukluk, yanlışlık olarak değerlendirir. Kötü bir zamandır o günler. Yapılanlar delicedir.

Bu bir bakıma doğrudur. Kimileri için 12 Mart öncesi günler çılgınlık, anımsanmaya değmez. Ama bu kimilerinin 12 Mart öncesi zamanı, nesnel zamanı böyle duyumsamalarıdır. Onların öznel zamanıdır bu.

Pişman solcuların özeleştiri kitabı demiştim *Bir Düğün Gecesi* için. *Adalet Ağaoğlu* bunu, öznel zamanı nesnel zamana dönüştürerek yapar. Bu romanı okuyan yılgın insan, sevinir, yılgınlığını haklı çıkarır. Bundan ötürü yayımlandığı yıl, bütün yazın ödüllerini aldı. Bugün bile Son 50 Yılın En İyi Türk Romanı arasında.

Her Gece Bodrum

Selim İleri'nin *Her Gece Bodrum* (5) romanı da Son 50 Yılın En İyi Türk Romanlarından biri.

Öznel zaman, nesnel zaman ayrımı yok romanda. Öznel zaman nesnel zamana dönüştürülür.

Geçmiş de, gelecek de yoktur. Hiçlik dünyasında yaşar insanlar. Gerçeklik yitip gitmiştir, yaşam ayrı, insanlar ayrıdır. İnsanların dışındadır yaşam. Kadın, dölyatağında denizanası dokunaçlı bir yaratık istemez.

Hiçlik geleceği de kapsamına almıştır.

Burda şunu anımsatmak zorunlu. Varoluşunu yitiren, hiçleşen, gerçek yok diyen bir insanın romanı yazılamaz mı, yazılmamalı mı.

Roman, öykü yaşamı kavramalıdır. Yaşamda ne varsa o yazılabilir, yazılmalıdır. Öznel nesnel diyalektiğini kurmak koşuluyla.

Bu diyalektik kurulmazsa öykü ya da roman çöker. Böylesi yapıtlar yaşamı kavrayamamıştır.

Gerçekliğin Sıfırlanması

Bilge Karasu Gece'de (6) öznel zamanı şöyle işler nesnel zaman diye, *"Gece yavaş yavaş geliyor. İniyor. Çukur yerlere dolmağa başladı bile. Oraları doldurup yayılmaya başlar başlamaz, her yer boza dönüşecek. Işıklar yanmayacak bir süre. Ne çukurda ne düzde. Tepelerin aydınlığı, bi süre, yeter gibi görünecek herkese. Sonra tepeler de karanlıkta kalacak. / Dil bu karanlığın içinde yaşayabilirmiş gibi görünen tek şey olacak. Hiçbir ağırlığın, hiçbir gerçekliğin kalmadığı bu yerde."*

"Hiçbir gerçekliğin kalmadığı bu yerde" bütün tarih, bütün insani etkinlikler yoruma dayanır. Yazar da bunu savunuyor. Yorum bilgi değildir ama. Bilginin nesnel gerçekliğe uygun olması zorunludur.

Anlamaya çalışıyorum *Bilge Karasu*'yu... Burjuva uygarlığı bireyi parçaladı. Kendinden, insandan uzaklaştırdı. Kişiliksiz bir insan çıktı ortaya.

Kıran döken, gerçekleri çarpıtan o insan iğreti bir yaşamı gerçek yaşam sandı. Bu insanla her alanda savaşım zorunlu. Ama nesnel zaman içinde. Sinerek, saklanarak değil.

Gece'nin yanlışı bu. Gizleniyor.

Kıpırtısız Zaman

Aslı Erdoğan Taş Bina ve Diğerleri (7) adlı yapıtında zamanı durdurur. Zaman çok kötü bir noktada durmuştur.

Ne ilerisi vardır, ne gerisi zamanın.

Burda şunu söylemem gerekiyor. Bu dört yazar, yazını, ideolojik araç durumuna dönüştürmüşler. Koyu bir hiççiliğin, karamsarlığın burgacında yazdıkları bir bildiridir.

Bütün yoğunlukla bildiri hazırladıkları için estetik bir yapıt yaratamamışlardır. Buna karşın yüzbinlerce okuru vardır bu yazarların.

Bu ülkede her insani çıkış ağır vuruşlarla durdurulmuştur. İdamlar, uzun tutukluluk süreleri, işkenceler yüzbinlerce yılgın insan yaratmıştır.

Umut, yoksulun ekmeğidir derler. Sistem kanlı çekiçlerle kafasını, parmaklarını parçalaya parçalaya umudu aldı insandan. Umutsuz insanların bir kümesi yazar oldu. Umutsuz okurlar pazarı hazırdı.

Sorun budur.

Peki bu sorunun temeli nedir. Zamanı kötü, çirkin bir uğrakta durduran, gelecek-siz bu yazarların nesnel gerçekliğin yandaşı oldukları söylenemez. İnsan soyunun, çirkin, kötü bir zaman uğrağında yaşadığı da doğrudur. Ama insan soyu bu uğrağı aşacaktır. İnsan soyunun tarihsel boyutunu göremeyen yazar, öznelde kalır, tür bilincine çıkamaz. Bu yüzden olumlamadığı uğrağın estetiğine uygun karşı gerçekçi konuma düşer.

Gerçekçi Yapıtlarda Öznel Zaman

Tolstoy'un *Anna Karenina* (8) adlı yapıtında Levin'le Kiti çoğunlukla gözardı edilmiştir. Oysa ikisini de derinlikli olarak işlemiştir Tolstoy.

Levin'le Kiti'nin geri itilmesine haksızlık diyorum. Bunun için öznel zaman sorununu Levin'le işleyeceğim.

Levin, Kiti'ye evlenme önerir.

Onun öncesinde Kiti'yle ilgilenen bir idaha vardır. Vronski'dir bu. Kiti ikisini zihninde karşılaştırır.

Kiti, geçmişi düşününce, Levin, duygularına güzellik katıyordu. Geleceği düşününce Levin'le gelecek dumanlı gözükür.

Gelecek herkes için dumanlı değildir, Kiti için dumanlıdır, üstelik Levin'le.

Levin'in evlenme önerisini, Kiti geri çevirir. Levin için bu an, "korkunçtur." Yalnız Levin için korkunçtur.

Kiti, Levin'i geri çevirmiş, Vronski'nin ihanetine uğramıştır. Zaman Kiti için mutsuzlukla yüklüdür.

Levin, ilk zamanlar Kiti'nin onu geri çevirdiğini düşündükte yıkıma uğramış sanır kendini. Zamanla bu acı günlerin geçeceğini düşünür. Aradan üç ay geçmiştir, ama kimi zamanda olsa acı çeker.

İlk yaz Levin'i canlandırır. Sağlam bir dünya kurmak için geçmiş zamanından uzaklaşmak ister.

Stepan Arkadyeviç, Levin'in köyüne gelmiştir. Levin'le ava çıkacaktır, bir de koruyu satacaktır.

Ava giderler. Avda Levin, Kiti'yi sorar.

Evlenmiş midir, evlenecek midir. Sayrı olduğunu, yurtdışına gittiğini öğrenir. Bunu öğrendikte iç içe geçmiş değişik zamanları yaşar. Önce umut eder, sonra Kiti'nin acı çektiğini öğrenince sevinir. Evde Kiti'yi konuşurlar. Kiti, Levin için yüz kızartıcı bir geçmiş zamandır.

Kiti, Almanya'da bir kaplıcadadır. Bir süre orda kalır. İyileşir. Moskova'da ihanete uğradığı acı günler, birer anıdır onun için. Rusya'ya dönecektir. Ablası Dolli'nin yazlık için gittiği Vergusovo'ya gidecektir.

Levin, köylülerle birlikte ot biçer. Ot biçerken terler. Levin mutlu olur. Zaman hızla geçer.

Levin, Dolli'ye yardım etmek için Yerguşeevo'ya gelir. Bir ara Kiti'den söz açılır. Levin, Kiti'ye çok kızmaktadır. Geçmiş Levin için utanç doludur. Dolli Kiti'nin durumunu açıklar. Kiti, kimi seçeceğine karar verememiştir.

Levin için zaman başkalaşır, sıkıcı olur. Köyden ayrılır Levin.

Ot biçme işi bitmiştir. Otlar, arabalara yüklenmektedir. O sıra Vanka Parmenof'la karısının çalışmasına bakar. İkisini de yüzünde yeni uyanmış genç bir aşk görür.

Levin etkilenir. Yapmacık, boş zamanla geçen yaşamı, "temiz, güzel, toplu çalışmayla" değiştirmesi gerektiğini düşünür. Ama bu duygu pek uzun sürmez. Ölmek zamanı gelmiştir.

Levin Moskova'ya gelmiştir. Dusso otelinde kalmaktadır.

Stepan Arkadyeviç'in görüşmek istediği üç kişi bu otelde kalmaktadır. Görüşmek istediklerinin biri Levin'dir.

Levin'in odasına girer. Konuşurlar. Levin, yine ölümden söz eder.

Kiti Levin'in evlenme önerisini çevirdikten sonra Levin için zaman kötüdür. Akşam gideceği yemekte, iki yıl sonra Kiti'yle karşılacaktır.

Kiti'yle karşılaşırlar. Kiti'nin davranışı yeni bir öneriye evet diyeceğinin belirtisidir. Levin'in önerisine evet, der. Yarın sabah Levin, Kiti'yi aileden isteyecektir. 14 saat vardır. Levin, zamanın hızla geçmesini ister.

Kapıda Stepan Arkadyeviç'le karşılaşırlar.

Stepan, *"ölmek zamanı değil artık"* der. Levin, *"hayır"* der.

Kiti'nin evetiyle öznel zaman değişmiştir.

Levin, bir gün, Mariya Nikolayevna'dan mektup alır. Ağabeyi Nikolay'la yaşayan bu kadın, Nikolay'ın ağır sayrı olduğunu bildirmiştir mektubunda.

Nikolay bir taşra kasabada bir oteldedir. Levin, Kiti'yle birlikte oraya gider.

Kasabaya geldiklerinin onuncu gününde Nikolay ölür, onun zamanı bitmiştir. Buna karşılık Kiti gebedir, karnındaki için yeni bir zaman başlamıştır.

Dokuz ay sonra Kiti'nin doğum sancıları başlar. Arada çığlık atar Kiti. Zaman kavramını yitirmiştir Levin. Bir dakika bir saat gibi, bir saat bir dakiki gibi gelir Levin'e. Doğum 22 saatte olmuştur. Levin'e bu, yüzyıl gibi, gelmiştir.

Şimdi burda duralım. Nikolay ölür, onun zamanı biter. Kiti, gebedir. Bebek için zaman başlamıştır.

Şimdi *Anna Karenina*'yı okurken, öznel zaman-nesnel zaman diyalektiğine dikkat edilmezse n'olur. Olan şudur. Nikolay'ın ölümüyle zamanın bittiği, Kiti'nin bebeği için zamanın başladığı algılanmaz. Algılanmadığı için bu yapıttan estetik haz alınmaz.

Nikolay öldü. Kiti'nin gebe olduğu anlaşıldı. İki durum da nesnel zaman içinde veriliyor. Nesnel zaman içinde Nikolay'ın öznel zamanı bitiyor. Kiti'nin bebeği için nesnel zamanda öznel zaman başlıyor.

Büyülü Dağ

Thomas Mann'ın *Büyülü Dağ* (9) adlı yapıtı, Davos'da geçer. Orda vereme yakalananlar için bir sayrıevi vardır. Hans Castorp'un kuzeni orda sayrılar evindedir. Castorp, üç haftalığına kuzenine gider.

Büyülü Dağ'da zamanın işlenişi için şöyle der *Lukacs, "Büyülü Dağ; zamanın yaşanmışlığı ve ölçütü yukarıdaki dünya (sanatoryum) ve aşağıdaki dünya (günlük burjuva gerçekliğinin) için çok fark eder. Karakterler ve Mann'ın kendisi zamanı çözümlemek için çok zaman harcar. Ancak Mann o kadar bilinçlidir -ve dolayısıyla sakin anlatının her adımının bir eleştirmenidir- ki Büyülü Dağ, gerçek zamana aittir, yalnızca orada yaşayanlar (ve dolayısıyla yalnızca onların hayalindekiler) onu kendi içinde gerçeklik, yalıtılmış, kendi varlığını sürdüren, kendi zaman düzeni olan bir dünya olarak kabul eder."*

Thomas Mann, Büyülü Dağ'da zamanı şöyle işler.

Hans Castorp aşağıdan yeni gelmiştir Büyülü Dağ'a. Tanıştığı Settembrini, Castorp'un altı ya da dokuz ay sayrılar evinde kalacağını söyler. Bunun üstüne Castorp, *"Hayır yanılıyorsunuz. Benim bir şeyim yok. Yalnızca kuzenimi birkaç haftalığına ziyarete geldim."* der.

Bunun üstüne Settembrini, *"Hay Allah, demek bizlerden değilsiniz"* der. Daha sonra şöyle söyler, *"Sizi aydınlatmama izin verirseniz, bizim haftayı zaman ölçüsü saymadığımızı söylemeliyim. Bizim en küçük birimimiz aydır."*

Yukarda, sayrılar evinde, aşağıdakilerin hiç önemsemediği dakikalar önemlidir. İnsanın ateşi yedi dakikada ölçülür. İnsan dakikanın, yedi dakikanın ne demek olduğunu anlar.

Zaman yukarda birbirine benzer günlerle tekdüzeleşir.

Castorp, kuzenini görmek için birkaç haftalığına çıkmıştır yukarıya, gelişinin birinci yılı dolmuştur. *"Burada, yukardaki mekana onları bağlayan bireysel zamanlarının ölçülmesi ve sayılması yeni gelenlere ve kısa süre orada kalacak olanlara özgüydü; buraya yerleşmiş olanlar övgülerini ölçülmeyen zaman, önemsenmeyen sonsuzluk ve her biri aynı olan günler için saklıyolar ve her biri aynı duyarlılığı öbürlerinin de duyumsadığını varsayıyordu."*

Kuzen, "ek tedavi" için geri dönmüştür. Buna canı sıkılır kuzeninin. Castrop şöyle avutur kuzenini, *"Burada zamanın nasıl olduğunu biliyorsun. Burada zaman diye bir şey yok. Buradan gideli, alışkanlığını yitirecek kadar zaman olmadı. Senin şu ek tedavin göz açıp kapayana dek geçer."*

Castorp, yıllardır yukardadır. Ama kendisi bunun kaç yıl olduğunu anımsayamaz. Şimdi kaç yaşındadır, bunu da bilmez. Nesnel zaman-öznel zaman diyalekitği çeşitli biçimlerde işler. Şöyle bir olay anlatır *Mann, "Bir maden ocağında, gece ve gündüz değişimlerini görmeden, umut ve umutsuzluk arasında bocalayarak karanlıkta mahsur kalan bir grup işçi sonunda kurtarıldıklarında aşağıda kaç gün kaldıkları sorusuna üç gün diye yanıt vermişlerdir. Oysa on gündür aşağıdaydılar. İnsana, böylesine kötü bir durumda zaman daha da uzun gelir gibi geliyor. Oysa zaman nesnel zamanın üçte ikisine inmişti. Bu noktadan yola çıkarsak, akıl karıştırıcı durumlarda insanın çaresizlik içinde zamanı olduğundan daha uzun değil, tersine olduğundan daha kısa olarak değerlendirdiği sonucuna varabiliriz."*

Hans Castrop, yukarda yedi yıl kalır. Pitoresk bir zaman dilimidir bu. Aşağı indiğinde *"Dehşet yüklü yoz bilim ürünü"* silahlarla Birinci Paylaşım Savaşı başlamıştır.

Zaman, *"yağmurlu akşam gökyüzünü kızgın alevlere boğan çirkin ateş"*lere dönüşmüştür.

Suçumuz İnsan Olmak

Nuri'yle Nedret, *Oktay Akbal*'ın *Suçumuz İnsan Olmak* (10) adlı romanında iki karakter... ikisi de düşsel zamanda yaşarlar.

Nuri, evli, iki çocuklu küçük bir memurdur. Nedret, sevmeden evlendirilmiş genç bir kadın.

Bir sabah Nuri, işe geç kalmıştır.

Çamurlu yolda yürürken sendeler, o sıra mutfakta bulaşık yıkayan Nedret'i görür.

Nuri, birden düşsel zamanı yaşar. Nuri, hafif bir piyano solosunun duyulduğu salonda sesiz bir filmi izler gibi olur.

Her gün işe giderken yürüdüğü bu yolda bu apartmanın ne zaman yapıldığının ayrımında değildir. Her gün gidip geldiği, bir saatini harcadığı bu yol... harcanan bir saat, yaşamın boş parçası. "Hem zaman nedir? Var mı öyle şey?"

Nedreti'i görmesiyle dünya başka bir zamana yol açar. Daireye kadar Nedret'i düşünür. Dairede nesnel zamana girer. Karısı, alış veriş, müdür, çalışanlar.

Nesnel zaman "Bir dişlinin hep aynı sürekli sonuçsuz dönüşü gibi"dir.

Nuri için gerçek yoktur. Var olan düştür, düşsel zamandır.

Karısıyla geçinememesinin nedeni düşsel zamanla nesnel zamanın çatışmasıdır.

Nuri, evlenmeden önce şöyle düşünür.

Evlenecek. Çocukları olacak. Belki bir kış gecesi rahatsızlanacak. Birlikte karısıyla, sabaha kadar baş ucunda bekleyecekler... Bu düşü kurduğu kızla evlenmez. Bir başkasıyla evlenir Nuri...

Düşünü kurduğu gibi, düşsel zamanda düşündüğü gibi çocukları rahatsızlanır. Başında sabaha kadar bekleyemez. Karısı demediğini bırakmaz. Gece doktor getirir eve.

Ama şimdi Nedret var.

Nedret genç kızken de yaşamı karartan çirkinliklerin dışına çıkar. Bir dergi yaprağı, bir resim, bir roman Nedret'i düşsel zamana götürür. Çok güzeldir o yaşam... Şimdi evlidir. Kocası, kırkını aşmış bezgin bir erkektir. Nedret'e cinsel nesne diye bakar.

Konukluğa gelen arkadaşı Sevim, akşama kadar oturur. Onu uğurlamak için dışkapıya kadar çıkar Nedret. Birden uzakta ışığın yanında duran birinin ayırdına varır. Sabah gördüğü "mahzun" insandır o. Birden zaman durur. O, Nedret'in ilk gençlik düşlerinde, düş zamanında yaşayan insandır. Bu olanaksız durum gerçekleşmiştir. Nedret'i aramak için yeryüzüne inmiştir.

Ressam Nedim, Nuri'nin arkadaşıdır. Ankara'da sergi açmıştır. Sevgilisi Sevim, arkadaşı Nedret'le sergiye gelir. Nuri'yle Nedret orda karşılaşır. Tanışırlar. Nuri, düşsel zamana geçer. Nedret'i çok eski zamanlardan tanıyormuş gibidir.

Nedret, Nuri için, yalnızca insanoğlu değildir. Mutluluk, yaşamak, yeryüzü, sanat, aşk...

Nedret'te Nuri'yi gördükte düşsel zamana geçer. Yaşamında ilk sevdiği erkektir Nuri. İzini yitirdiği sevgilisini yıllar sonra bulmuştur.

Nuri, sonunda bir mektupla Nedret'le buluşmak ister. Mektubu mutfak penceresinden atar.

Nedret, evde yalnızdır. Akşam, kocası gelene kadar düşsel zamanda yaşar.

Nedret, mektubu okudukta, bunun, yıllarca beklediği aşk çağrısı olduğunu anlar.

Kızılay Parkı'nda Nuri, Nedret'i beklemektedir. Bir ara zaman durur. Daha sonra parka gelen Nedret'i görür.

Şurdan burdan konuşarak yürürler.

Nuri'ye göre Nedret, yıllardır seviştiği kadındır. Nedret'e göre Nuri, yıllardır beklediği aşktır. Yanıbaşındadır şimdi.

Nuri'yle Nedret aynı tirenle İstanbul'a gideceklerdir. Nuri, karısıyla çocukları önceden göndermiştir. Nedret'in kocası daha sonra İstanbul'a gidecektir.

Nuri garda beklemektedir. Gar saati ilerlemiyordur bir türlü. Sonunda Nedret, kocasıyla gelir.

İstanbul'da buluşurlar. En sonunda Nuri, Nedret'i arkadaşının garsoniyerine götürür.

Burda düşsel zaman yerlebir olur.

Nedret anlar, Nuri, tıpkı kocası gibidir, Nedret cinsel nesnedir Nuri için.

Neyse Nuri ileri gidemez. Çalan zil, ikisini de korkutur.

Düşsel zaman biter.

Oktay Akbal, nesnel gerçekliği değiştirmeden düşsel zamanda yaşamının tatsız sonucunu estetik düzlemde pek güzel gösterir.

Hücre 1952

Kemal Bekir Hücre 1952 (11) adlı romanında Mustafa karakterinde öznel zamanı nasıl işlemiştir, şimdi bunu görelim.

Mustafa, gizli Komünist Parti üyesidir. Yakalanır, İstanbul'a götürülür, hücreye atılır.

Mustafa hücreye sokulduğu dakikada olağan yaşamdan olağandışı yaşama geçişin acısını duyumsar. Zaman nasıl geçecektir bu hücrede. Canına kıymayacaktır. Daha çok yaşayacaktır. Gelecek zaman güzeldir.

Mustafa nesnel zamandan kaçmak için çocukluğunun düşsel zamanına gider.

Mustafa nesnel zamanı düşünür. Dünya her günkü gibidir. Stalin, uluslararası barışın kurulmasını ister. Nato'nun komutanları bir kentten bir kente gider.

O, İstanbul'da Sansaryan Han'da bir hücrededir. Mustafa çocukluğunun zamanına gider.

Boşalır içi Mustafa'nın. Kaç saat oturmuştur somyada bilmemektedir...

Peynir ekmek ister polisten... Kapı kapandıktan sonra, boş bir çuval gibi bırakıverir kendini somyaya. Geçmiş zamana gider. "Birdenbire başını, anasının yumuşak dizlerinde" bulur.

İlk sorgusu yapılır Mustafa'nın. Gizli Komünist Partisi üyeliği sorgulanır. Komünist Partisi'ne kim almıştır Mustafa'yı. Hücreyi kimlerle kurmuştur, ne kadar ödenti ödemiştir.

"Hayır" der Mustafa.

Alaycı alaycı gülümser subay, sonra önündeki kağıtlara eğilir.

Mustafa'yı uzun süren bir suskunluk sarar. Zaman durmuştur Mustafa için.

Subay konuşur. İlk sorgudur bu. Buraya oturanlar hep böyledir, kabul etmezler. Boşunadır bu. Ergeç konuşacaktır Mustafa da.

Hücresine götürülür sorgudan sonra. Hücresine girdikte, ilk kez giriyormuş gibi olur. Aradan dört-beş gün geçmemiştir öznel zaman başkalaşmıştır Mustafa'da.

Günler geçip gitmektedir hücrede. Ne kadar zaman geçmiştir. *"Günleri saydı yeniden. Atı gün, on altı saat, hayır on yedi, belki de yirmi saat olmuştu buraya tıkılalı. Ne çabuk geçiyordu günler? Zaman da değişiyordu, koşullara göre. Örneğin bir kahvede, bir meyhanede, bir köşebaşında arkadaş beklerken saatler geçmek bilmez. Kapatıldığının ilk günü, ikinci günü böyle olmuştu. Saatler, dakikalar geçmek bilmiyordu. Gözleri aralanıyordu uykusunun arasında. Yine de hücrede olduğunun bilincine varıyor, sonra nerde olduğunu unutmak istercesine gözlerini kapayıp uyuyordu."*

Mustafa hücrede zamanın akıllıca kullanılması gerektiğini anlar. Her şey yavaş olmaktadır. Yemek yavaş yavaş yenmelidir.

Mustafa'yı kırk dördüncü gün sorguya alırlar.

Mustafa konuşmayacaktır. Yargıç konuşanların dosyasını gösterir. En yakın arkadaşı Ergun Atılgan, Fuat Aral, Halil Rıfat Ayça ne biliyorlarsa anlatmışlardır. Mustafa inanmaz buna. Yalandır hepsi. Sinirlenir. Taşkınlık yapar. Yeniden hücresine gönderilir. Mustafa, hücrede yanılsamalı bir zaman yaratır. Bu zamanda Ergun'a işkence yapılıyordur, öldüresiye dövüyorlardır. Ergun konuşmamıştır da ondan. Ergun, sık sık "poliste konuşulmaz" derdi.

Hücrede yanılsamalı zamanda şöyle düşünür, *"Kolunan tutulup fırlatılıyor yere. Ayaklarını havaya kaldırıyor. Sopalar kıyasıya iniyor Ergun Atılgan'ın tabanlarına. Ayakları sapsarı. Korkudan mı? Hayır, korkmuyor Ergun."*

Mustafa, yargıcı görmek ister. Götürürler.

Ergun'un dövüldüğünü söyler. Kulaklarıyla duymuştur. Mustafa'nın babasını, anasını sormuşlardır.

Yargıcın buyruğu üstüne Ergun'u getirirler. Dayak yememiştir, kendi isteğiyle konuşmuştur. Mustafa şaşırır. "Biten zamanla başlayan zaman aralığında olup bitenleri kavramak istiyordu çabuk çabuk."

Dinlenmesi için hücresine götürülür Mustafa. Hücresinde nesnel zamana döner. *"Hücreye girdiğinde omuzları düşmüştü. Duvardaki yazıya baktı. Silse silinmez. Hiçbir anlamı kalmamıştı burda bulunmasının 'İhanet ettim' diye yazmış. Bunun mu anlamı olacak? Dosdoğru, düpedüz düşünebiliyordu artık. 'Demek kendi kendi-*

mize yaptık ettik. Sonra getirdiler buraya, söyleyiverdik. Tüh!... ükürmüşüm içine... Ne dostluklar, ne arkadaşlıklar, sarılmalar, kucaklaşmalar... umutlar... Bunların da mı hatırı yoktu? Yazık, yazık! Vah vah vah!... Yap, et, kendi kendine, sonra da enayi gibi... Gülmeli mi? Ağlamalı mı? En iyisi uyumalı şimdi.'"

Daha sonra bildiklerini anlatır Mustafa.

Elli altıncı gün hücreden çıkaracaklardır Mustafa'yı, o, ne içindedir zamanın, ne de dışında.

Davul

Adnan Özyalçıner'in *Davul* (12) adlı öyküsü süreç öyküsüdür, geçmiş zamanı, şimdiki zamanı, gelecek zamanı kapsar.

Şöyle başlar öykü, "Davul diye anlatmışlardı önceleri çocukluğumuzda." Büyükannelerin insanın özü saydıkları toprak eski zamanların masallarında kalmıştır. Burjuva uygarlığı kentler kurmuş, yerin üstünden başlayarak altına kadar büyük yapılara insanları doldurmuştur.

Burjuva uygarlığı yaşamak isteyen her insanın başına bir iş sarmıştır. Böylece insandan zamanını çalmıştır. Zaman meta üretmektir.

Kenti, deprem gibi zangır zangır sallayan irili ufaklı çarklar, zamanı yutmaktadır.

İnsana kısa bir zaman parçası kalmıştır. "Boş zaman" denir o zaman parçasına.

Davul, yeni zamanın, gelecek zamanın simgesidir.

Zaman, insanın olacaktır.

Taşkıran'da (13) şöyle diyorum. *"Kapitalizmin çarkı gümbür gümbür döner kentte. Herkesin işi vardır, herkes ekmek peşindedir. Gürültülere... şuna buna dikkat edecek zamanı yoktur. İşte bu süreçte bir davul sesi duyulur... hani şu masallarda kalan... Ama 'Kimsenin işinin başından ayrılmaya, onca merdiveni soluk soluğa inip çıkarak sokağı boylamaya gönlü yoktu. İlk gençliklerinde olsaydı belki. Nitekim yeni yetmelerden kimileri, yüz numaraya diye izin alarak işlerini bırakıp dışarıyı boyladı.'*

Yeni yetmelerle başlayan bu kaçamak, süreç içinde kent halkına bulaşır. Herkes işini bırakır, davul sesinin peşine düşer. Kapitalizmin çarkı durur."

Peki, nedir olup biten. Çevresi tepeleme bidonlarla dolu bir alanda iki işçi, *"bir bidona, biri bir yandan, biri öteki yandan ellerindeki keskiyi daldırmış, ha bre çekiçliyorlardı."*

Bu çekiçleme, çocukluğun masallarındaki elmasları pırlantaları, altınları...

Yıkımı engellemek için, gecekondunun on yıllık olduğunu tanıtlamak gerekir. Bunun için de iki tanık.

Sorun budur.

"Evdekiler deprem bekliyor gibi tedirgindir. Sanki bir deprem olacak, evleri yıkılacak, çolcuk çocuk açıkta kalacaklardır."

Yemeği bile zor yerler.

Korkulu, tedirgin bir zamandır gece. Tanıklık için önce Zakir'e giderler. Zakir, sedire kurulmuş çay içmektedir, zaman onun için dingindir.

Zakir, olayı dinledikten sonra *"bu yalancı tanıklığa girer"* derse de ertesi gün tanıklık edecektir.

Rıza da yalancı tanıklık yapmak istemez. Sonunda tanıklık için *"Evet"* der.

İki tanığın baştan duraksamaları aileyi tedirgin eder... İşi sağlama almak için Deli Halil'e giderler. Halil, hiç korkmayın oldu bu iş, der.

Sabah, yıkıcılar gelir. Zaman sıkıntılıdır, aile için. Baba, eziktir, ağlayacak gibi olur. Yıkıcılar, zamanı korkuya dönüştürmüştür.

Zakir, ikircikli tanıklık yapar. Rıza tanıklıkta cayar. Deli Halil'le, Halil'in bulduğu tanık Asım gecekondunun on yıllık olduğunu söyler.

Zaman, az da olsa genişler aile için.

Babayla tanıkları sorgulayan gecekondunun kapısına gider, kapının pervazından bir yeri, cart diye koparır.

Kapının çürüdüğü, gecekondunun on yıllık olduğunu belirler. Aile kurtulmuştur.

Zaman, sevince, şaşkınlığa dönüşür.

Bir Başka Şehir

Şunu bir kez daha söylemem gerekiyor. Yazar, karakterinin öznel zamanını nesnel zamana dönüştürmemeli. Böyle yaparsa yapıt, estetik açıdan kusurlu sayılır. Bu bir yana önemli dirimsel bir sorun vardır burda.

İnsanlığın gelişim çizgisi, her zaman olumlu gitmez. Bunalımlar, geriye dönüşler, koyu bir karanlık gibi insanın üstüne çökebilir. Bu süreçte zaman hep kötü algılanır. Dahası zamanın hiç değişmediği, hep kötüye gittiği sanılır.

Böyle zamanlarda insanlığı aydınlığa çıkarmak için savaşım verenler gözardı edilir. Kırgın, umutsuz, gerçeği göremeyen yazarlar, öznel zamanı nesnele dönüştürür. Zaman ya durmuştur ya da hep kötüye gitmektedir.

Bu, okurda yanlış, sakat bir zaman bilinci oluşturur, okuru edilginleştirir.

Yaşam karşısında yenilmiş, öznel zaman burgacında yaşayan kişinin zamanı, kendi zamanıdır, savaşım veren, karanlık zamanları aydınlatmak isteyenin zamanı değildir. Yeri gelmişken, öznel zaman, nesnel zaman diyalektiğine olumlu bir örnek daha vermek zorunlu.

Kemal Ateş'in *Bir Başka Şehir* (14) adlı romanı kötü, karanlık bir dönemin, 12 Eylül'ün romanıdır. Hapisler, işkenceler, idamlar... Bu romanda Coşkun bir anlamda köşeye kıstırılmıştır. Sonunda Eskişehir'de Anadolu Üniversitesi'nde Coşkun'un karısına yardımcı doçentlik bulunur. Coşkun da doktara yapacaktır orda.

Coşkun, Eskişehir'e gitmek için gardan bilet alır... Ayrılacağı Ankara'yı düşünür. Mustafa Kemal'in Ankara'ya geldiği gün düşer aklına.

İki bölük İngiliz askeri garı kuşatmıştır... Sonradan Meclis olan yapıda Fıransız bayrağı asılıdır.

Mustafa Kemal bu konumda gelir Ankara'ya. Karşılayıcı efeler Ankara'ya yerleşen emperyalist orduların askerlerine "Doh doh...Doh doh" diye bağırırlar.

Coşkun da kendisini mesleğine küstüren rektöre oturduğu yere doğru "doh doh" diye bağırır.

Kemal Ateş, Mustafa Kemal'in Ankara'ya gelişi olan nesnel zamanla, Coşkun'un öznel zamanı arasında ilişki kurmuştur.

Böylece Coşkun tarihsel birikimden güç almıştır.

Zaman, yazarın istediği biçimde eğip bükeceği, istediği gibi işleyeceği bir öğe değildir.

Yazar, öznel zamanla karakterin iç dünyasını vermeli öznel zamanda nesnel zamanla ilişkisini göstermelidir. Bu yapılmazsa öznel zamanda kalınırsa, ya da öznel zaman nesnel zaman başkalaşırsa, boğucu, insanı gerileticı bir metin çıkar ortaya.

Tarihsel boyut açısından bakıldıkta bu tür romanlar ya da öyküler gerçekçi değildir. Şu bilgi kesindir. İnsanoğlu ot toplayıcı dönemle başladığı serüvenini bugün uçaklarla gezerek sürdürmektedir. Bu süreçte acılı dönemler, geriye dönüşler, bunalımlı yıllar yaşanmıştır. Ama insanoğlunu savaşımında geçmişe göre daha güzel, daha ileri gidişi durdurulamamıştır.

Bu, açık, kesin bir bilgidir. Bu bilginin yazarlarca eksiksiz kavranması zorunludur.

Bu bilgiye karşı, zamanı durduran, zamanı, yaşamı insanın dışına çıkaran yazınsal yapıtların yazarları için, tarihsel birikimden yoksun olduğunu söylemek zorunlu.

Tam burda *Hegel*'i anımsıyorum. Şöyle der *Hegel, "Bütün dış faaliyeti kucaklayan total varlık, yani hayat, dolaysızca ve fiilen mevcut olarak şahsiyetin dışında bir şey değildir."* (16)

Dipnotlar

1. Bedia Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş., İstanbul, 1998.
2. G. Lukacs, *The Tragedy of Modern* Art, Essays *on Thomas Mann* içinde, Çev. Cem Çomunoğlu, (Yayınlanmamış çeviri), Merlin Press, London, 1964.
3. Yalçın Küçük, *Kürtler Üzerine Tezler*, Dönem Yayınevi, İstanbul, 1990.
4. Adalet Ağaoğlu, *Bir Düğün Gecesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005.
5. Selim İleri, *Her Gece Bodrum*, Altın Kitaplar, İstanbul, 1981.
6. Bilge Karasu, *Gece*, Metis Yayınları, İstanbul, 2010.
7. Aslı Erdoğan, *Taş Bina ve Diğerleri*, Everest Yayınları, İstanbul, 2009.
8. Lev Tolstoy, *Anna Karenina*, Çev. Ergin Altay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
9. Thomas Mann, *Büyülü Dağ I-II*, Çev. İris Kantemir, Can Yayınları, İstanbul, 2007.
10. Oktay Akbal, *Suçumuz İnsan Olmak*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2008.
11. Kemal Bekir, *Hücre 1952*, Pencere Yayınları, İstanbul, 1997.
12. Adnan Özyalçıner, *Davul, Gözleri Bağlı Adam-Yağma*, Evrensel Kültür Kitaplığı*, İstanbul, 1996.
13. Cengiz Gündoğdu, *Taşkıran*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 2004.
14. Kemal Ateş, *Bir Başka Şehir*, İmge Kitapevi, Ankara, 2010.
15. G.W. F. Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, Çev. Cenap Karakaya, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1991.

KİŞİ ADLARI DİZİNİ

Abasıyanık, Sait Faik 17, 31, 91, 328, 329, 478, 494, 495, 579, 759, 880, 893, 894
Adanır, Fikret 28
Adıvar, Halide Edip 125
Adorno, Thedor W. 146
Ağaoğlu, Adalet 40, 41, 42, 145, 170, 171,172, 176, 239, 240, 241, 243, 248, 253, 379, 406, 494, 890, 891, 894, 925, 927, 928
Ahmet Mithat 361, 364
Ahmet Necdet 559
Aiskhylos 176
Akarsu, Bedia 924
Akbal, Oktay 17, 31, 92, 106, 150, 151, 206, 308, 339, 480, 766, 846, 880, 884, 933, 935
Akçay, Ahmet 40
Akçura, Yusuf 28, 29
Akova, Akgün 559
Aksan, Doğan 128
Albayrak, B. Sadık 924
Alhazen 833
Altan, Ahmet 58, 127
Andaç, Feridun 177, 178
Ant, Atıl 687
Apaydın, Talip 406, 546
Aristophanes 176
Aristoteles 16, 61, 324, 880, 892, 893
Arşimed 833
Asena, İnci 558, 559, 560, 687
Ataç, Nurullah 140, 141, 142
Atatürk, Mustafa Kemal 41, 129, 367, 474, 762, 913, 920, 939
Atay, Oğuz 170, 172
Ateş, Kemal 101, 139, 140, 141, 282, 312, 435, 650, 786, 859, 863, 939
Aydın, Lütfiye 31, 56, 104, 105, 183, 354, 489, 793, 859
Bach, Johann Sebastian 329
Bachman, İngeborg 146
Bacon, Francis 63, 129, 833
Bahadınlı, Yusuf Ziya 330
Balzac, Honoré de 26, 32, 56, 59, 105, 121, 125, 161, 166, 171, 189, 272, 328, 329, 531, 606, 688, 818, 829, 911
Bardakçı, Murat 253, 254
Batlamyus 833
Batur, Enis 616, 617, 687, 689, 690
Baudelaire, Charles 125
Beckett, Samuel 835
Beethoven, Ludwig van 187, 328
Behram, Nihat 287
Bekir, Kemal 17, 31, 42, 51, 56, 93, 107, 129, 152, 337, 358, 413, 414, 441, 445, 456, 482, 647, 768, 769, 784, 829, 859, 863, 879, 890, 891, 894, 897, 914, 916, 935
Belinski, V. G. 61, 496, 888
Bener, Vüs'at O. 825, 826
Benjamin, Walter 838
Bernal, J. D. 57
Betzen, Klaus 26
Bilge, Ömer 147
Birkiye, Atilla 35
Blake, William 60
Blot, Jean 25
Bonaparte 40
Bonard, André 325
Borges, Jorge Luis 923
Bozkurt, Osman 355
Böll, Heinrich 160
Brecht, Bertolt 16, 59
Buğra, Tarık 767, 894
Bulut, Faik 467
Butor, Michel 162, 170
Camus, Albert 168
Can, Eyüp 5
Canevi, F. Pınar 328
Carım, Fuat 254

Carr, Edward Hallett 554, 889
Cervantes, Miguel de 176, 402
Cevdet Kudret 263, 266
Cevizci, Ahmet 245
Ceyhun, Demirtaş 31, 40, 56, 406, 447, 894, 896
Çalışlar, Aziz 19, 148, 688
Çapan, Cevat 825
Çehov, Anton 56, 83, 151, 192, 199, 202, 230, 231, 328, 329, 424, 455, 514, 744, 880, 894, 908, 909
Çelik, Müslim 559
Çernişevski, Nikolay 61, 889
Çetinkaya, Hikmet 178
Çotuksöken, Betül 13, 14
Dadaloğlu 409
Dalgıç, Oya 123, 124
Dante Alighieri 26, 176
Darwin, Charles 911
Daudet, Alphonse 26, 42, 45, 46
Demirel, Süleyman 811, 891
Descartes, René 16, 132, 133
Dimov, Dimitri 629
Dinçer, Evren Mehmet 51
Dobrolyubov, Nikolay A. 44
Doğan, Aydın 103, 350
Doğan, Mehmet H. 558, 559, 560,615, 616, 617, 618, 689, 690
Dostoyevski, Fyodor M. 44, 196, 433, 454, 472, 546, 554, 889, 890
Dürer, Albert 833
Eagleton, Terry 16
Ebu Hanife 23, 24
Eckermann, Johann Peter 822
Eco, Umberto 37
Edgü, Ferit 239, 240, 242, 243, 244, 494, 495
El-Biruni 16
Engels, Friedrich 13, 14, 15, 16, 19, 26, 55, 59, 62, 63, 65, 69, 125, 176, 361, 411, 594, 611
Epiktetos 254
Erdağı, Bora 51
Erdinç, Fahri 86, 346, 439, 591
Erdoğan, Aslı 892, 893, 922, 923, 929
Erim, Nihat 811, 891
Eroğlu, Mehmet 143
Esendal, Memduh Şevket 426, 427, 434, 852, 894
Euripides 324
Farabi 13, 16
Fatih Sultan Mehhmet 824
Fatimi Halifesi el-Hakim 833
Faulkner, William 170, 328, 831
Fethi Naci 36, 239, 241, 242, 243, 253, 254, 494, 687
Fişekçi, Turgay 558
Flaubert, Gustave 897, 899
France, Anatole 7
Freud, Sigmund 407, 409, 495
Füruzan 145
Galen 833
Galileo Galilei 16
Gençay, Güngör 335, 445, 600, 660
Gibbon, Lewis Grassic 603
Gobelyan, Yervant 209, 321, 323, 331, 527, 861
Goethe, Johann W. von 54, 58, 324, 821, 822, 843
Gogol, Nikolay V. 46, 117, 496, 546, 688
Gonçarov, İvan 889
Gorki, Maksim 7, 16, 17, 32, 68, 85, 156, 353, 354, 574, 686
Goya, Francisco 329
Gökalp, Ziya 29, 30
Göksoy, Mustafa 925
Göktürk, Akşit 826
Greenberg, Clement 37
Güler, Ara 179, 850
Günay, Turan 465, 466, 468
Gündoğdu, Cengiz 35, 52
Güngör, Necati 243
Gürpınar, Hüseyin Rahmi 106, 365
Gürsoy, Kenan 329
Halman, Talat Sait 687
Hâmid Bey 30
Hançerlioğlu, Orhan 128, 129
Hasan Sabbah 467
Hegel, G. W. F. 16, 19, 33, 53, 69, 325, 326, 469, 616, 819, 888, 889, 892, 905, 940

Hemigway, Ernest 831
Herakleitos 63
Herzen, Aleksandr I. 408
Hızlan, Doğan 36, 127, 687
Hilav, Selahattin 54
Hipokrat 833
Hisar, Abdülhak Şinasi 142
Hitler, Adolf 914
Hugo, Victor 125, 328
Hüsnü Bey 30
Ilgaz, Rıfat 481, 581, 640, 859
Ivanov, Vsevolod 17
İbn el-Heysem 833
İbn Haldun 23
İbn Rüşd 16, 26
İbni Sina 26
İleri, Selim 40, 42, 58, 59, 64, 65, 68, 145, 176, 253, 298, 406, 890, 891, 894, 928
İlhan, Attila 407, 687
İlkin, Metin 180
İnce, Özdemir 559, 560
İskender 824
İyiler, Orhan 619
James, Henry 843
Joyce, James 164, 170
Kafka, Franz 170, 860
Kagan, Moissej 31, 34, 324, 411, 819, 820, 888, 889
Kant, Immanuel 16, 905
Karagöz, Sanem 302
Karaosmanoğlu, Yakup Kadri 31, 41, 56, 192, 259, 262, 358, 412, 413, 462, 474, 517, 761, 763, 765, 838, 859, 910, 911, 913, 916
Karasu, Bilge 825, 827, 928, 929
Karay, Refik Halid 304, 352, 359, 600
Karcılılar, Ahmet 142, 253
Kautsky, Minna 361
Kavukçu, Cemil 300
Kefeli, Emel 911, 912, 913
Kemal Tahir 30, 176, 367, 407
Kemal, Orhan 72, 111, 266, 309, 414, 415, 523, 637, 859, 863, 880, 881, 893
Kemal, Yaşar 253, 405, 406, 407, 410, 687
Kepler, Johannes 16, 472
Kerennskiy, Aleksandr 679
Kıray, Mübeccel B. 71
Kıvılcımlı, Kadir 536
Kıvılcımlı, Hikmet 130
Kierkegaard, Soren 901
Kiziroğlu 409
Kocagöz, Samim 688
Konfüçyüs 16
Köroğlu 409
Kremonalı Cerrad 833
Kubalı, Nail 246
Kulin, Ayşe 555, 557
Kundera, Milan 171
Kurdakul, Şükran 65, 68
Küçük, Yalçın 52, 170, 171, 172, 924, 925
Kür, Pınar 40, 42, 145, 176, 253, 406, 822, 823, 890, 891
Latacz, Joachim 324, 325
Lenin, V. İ. 19, 55, 56, 69, 679, 888, 906
Lermontov, Mihail Y. 324
Lessing, G. E. 19
Levi, Carlo 909
Livaneli, Zülfü 406
Locke, John 27, 63
London, Jack 536, 537, 916
Lukacs, G. 7, 16, 38, 56, 58, 59, 60, 61, 167, 168, 240, 325, 425, 472, 606, 691, 696, 727, 818, 821, 834, 892, 893, 899, 902, 907, 908, 911, 924, 932
Luxemburg, Rosa 29
Mağden, Perihan 106
Mahfuz, Necip 875
Mahmud, S.F. 22
Mann, Thomas 7, 426, 932, 933
Margulies, Roni 64
Marks (Marx), Karl 13, 18, 19, 47, 48, 49, 53, 54, 69, 125, 172, 407, 616, 660
Mehmet Rauf 754
Memet Fuad 239, 494, 687, 689
Mengüşoğlu, Takiyettin 129

Meriç, Nezihe 305, 859
Mıntzurl, Hagop 333, 440, 881, 883
Michangelo 328
Milton, John 48
Moran, Berna 35, 36, 37, 172
Muhteremoğlu (Ilgaz), Afet 862
Mungan, Murathan 58, 253, 254
Namık Kemal 28, 246, 262
Napolyon 27, 472, 606, 728, 824
Nazım Hikmet 879, 925
Neruda, Pablo 144
Newton, Isaac 16, 472
O. Henry 112
Oba, Ali Engin 27
Ockhamlı William 245, 246
Okçuoğlu, Evin 858, 863, 877
Oskay, Ünsal 125
Öklld 833
Ömer Hayyam 467
Ömer Seyfettin 27, 29, 30, 32, 328, 329
Öz, Erdal 687
Özer, Kemal 8
Öztoprak, Hasan 922, 923
Özyalçıner, Adnan 17, 31, 56, 66, 68, 95, 109, 316, 343, 359, 414, 446, 486, 663, 789, 791, 859, 894, 895, 916, 917, 918, 937
Pagannini 55
Pamuk, Orhan 17, 46, 51, 52, 127, 145, 242, 251, 252, 253, 254, 410, 689, 823, 824
Passos, John Des 123, 124, 125
Paz, Octavio 328
Pazarkaya, Yüksel 163, 687
Piere Loti 568
Pir Sultan Abdal 409
Platon 16, 49, 138, 146, 177, 900, 905
Popper, Karl R. 63
Pospelov, G. N. 53, 469, 821, 880
Proust, Marcel 164, 170, 838
Puşkin, Aleksandr 114, 324, 408
Raphael 55
Redeker, Horst 688
Reich, Wilhelm 407
Robbe-Grillet, A. 161, 166, 167, 169, 170
Rolland, Romain 7
Rousseau, Jean Jacques 13, 129, 324
Russell, Bertrand 33
Ruşen Hakkı 348, 885
Sabahattin Ali 894, 896
Saint Pierre, Michel de 594
Sami Paşazade Sezai 246, 248
Sarraute, Nathalie 164, 165, 169, 170
Sartre, Jean Paul 169
Say, Ahmet 184, 224, 294, 423, 424, 526
Schelling, Friedrich 905
Schiller, Friedrich 11, 12, 58, 60, 62, 176, 821, 843
Schopenhauer, Arthur 905
Seghers, Anna 38, 39, 40, 807
Selçuk, İlhan 467
Sercan, Mustafa 35
Sezar 824
Shelley, Percy 60
Smith, Adam 46, 47
Sofokles (Sophokles) 56, 324, 325
Sokrates 16, 465
Soykan, Ömer Naci 132, 138, 146, 147
Soysal, Sevgi 31, 811, 872, 890, 891
Spartaküs 21, 603
Spinoza, Baruch 905
Steinbeck, John 611
Stendhal 125, 164, 328, 358, 428, 818, 863
Suat Derviş 31 Suçkov, Boris 61, 105, 124, 125, 16 170, 899, 911
Sue, Eugéne 125
Şahin, Haluk 5
Şenel, Alâeddin 54, 55, 907
Şengil, Salim 438, 784, 849, 850
Şolohov, Mihail 171, 541, 679
Tanör, Bülent 29
Tarık Dursun K. 174, 315, 658, 660, 894, 895
Tartaglia, Nicola 57
Teber, Serol 467
Tekin, Latife 35, 36, 37, 253

Tezel, Memduh 546
Thibaudet, Albet 911
Thorwald 55
Tınaz, Rasim 554
Timuçin, Afşar 467, 468, 616
Timur, Taner 30, 405, 406, 407, 408, 409
Toker, Metin 136, 246
Tolstoy, Lev 26, 38, 39, 40, 56, 164, 166, 171, 357, 425, 450, 470, 472, 503, 561, 597, 691, 696, 718, 727, 731, 900, 902, 904, 906, 908, 929 Toprak, Ömer Faruk 97
Troyat, Henri 554, 555, 902
Tunalı, İsmail 354
Turan, Medet 58, 890, 891
Turgenyev, İvan 507, 889
Türkali, Vedat 40, 59, 176, 386
Ural, Yalvaç 687
Uşaklıgil, Halid Ziya 255
Uyar, Tomris 61, 62, 144, 145, 253, 301
Uygur, Nermi 137, 138, 144
Ümit, Ahmet 466, 467
Üren, İhsan 615, 616, 617, 618, 690
Vivaldi, Antonio 329
Walicki, Andrzej 906
Woolf, Virginia 328
Yağcı, Öner 31, 213, 290, 795, 919, 920
Yalçındağ, Mehmet Ali 687
Yavuz, Hilmi 687
Yıldız, Ahmet 51, 52
Yöntem, Ali Canip 27, 29, 30
Yurdakul, Mehmet Emin 29
Yücel, Hasan Ali 29
Yücel, Tahsin 239
Zimmer, Heinrich 12
Zola, Emile 665, 894, 911
Zweig, Stefan 818

İÇİNDEKİLER

ESTETİK KALKIŞMA ÜZERİNE **5**
Zamansız Kitap 6
Estetik Kalkışma Nedir 7
Estetik Kalkışma Neden Zorunludur 7
Bu Yapıt Neden Yazıldı 8
Bu Yapıt Nasıl Hazırlandı 8
Geleceğin Kitabı 9
YAZARLIK DOĞUŞTAN MI **11**
"Sakatlanmışlıkların Köleleri" 14
Ek-1 Yıldız Güncesi 18
DİL **20**
Milliyetçiliğin Doğuşu 26
"Milli Edebiyat" 27
YARATICILIK **32**
İzlek 32
Ek-2 Yıldız Güncesi 35
Tolstoy'da Yaratma Süreci 37
Bilincin Konumları 40
Yazarın İşi 46
Ek-3 Yıldız Güncesi 51
GERÇEKÇİLİK **53**
Nasıl Düşünmeli 53
Nasıl Yansıtmalı 56
Gerçekçilik 61
TOPLUMSAL ÇÖZÜMLEME **71**
Nedensellik 105
Ek-4 Yıldız Güncesi 127
TÜRKÇE **128**
Türkçenin Serüveni 128
Türkçenin Yapısı 129
Türkçede Ekler 130

Ek-5 Yıldız Güncesi 136
Türkçe Düşünme 137
Türkçenin Gücü 139
Devrik Tümce 140
Ve 141
Kısa Tümce-Uzun Tümce 141
Ek-6 Yıldız Güncesi 144
BİRİNCİ TEKİL YAZMA YOLLARI 148
İkinci Tekil 161
Üçüncü Tekil 176
Ek 7-Yıldız Güncesi 177
MEKTUP 187
Koşut Anlatım 199
Bilincin konumu 206
Ek-8 Yıldız Güncesi 239
ÖRGE 245
Ek-9 Yıldız Güncesi 253
Ek-10 Yıldız Güncesi 328
YAPITA BAŞLARKEN 330
Genel Örge 339
İTKİ 357
Ek-11 Yıldız Güncesi 404
TİPİK OLAN-KARAKTER 411
Tolstoy'da Tip – Karakter 425
CANLANDIRMA 428
Güdücü Örge 450
Ek-12 Yıldız Güncesi 465
ÇATIŞMA 469
Kişinin Kendiyle Çatışması 470
Ek-13 Yıldız Güncesi 494
İKİLİ ÇATIŞMA 496
Ek-13 Yıldız Güncesi 558
Ek-14 Yıldız Güncesi 615

İNSAN-DOĞA ÇATIŞMASI 561
SINIF ÇATIŞMASI 594
Ek-14 Yıldız Güncesi 687
NESNELERİN BİRLİĞİ 691
NESNE-KONU 821
Nesnelerin Başıbozukluğu 824
Estetik Dizilimin Güzelliği 829
İnsan Yetisinin Yanlışlığı Kullanımı 830
Nesnelerin Estetik Düzenlenişi 843
Değişik Nesneler 860
Zaman Düzeni 863
Etkenler 879
İZLEK 888
12 Mart Romanları 890
Temiz Olmayan Pencere 891
İzlek-Konu 894
İnsanın Yalnızlığı 907
Ek-15 Yıldız Güncesi 922
ZAMAN 924
Pratik Zaman - Teorik Zaman 925
Gerçekçi Yapıtlarda Öznel Zaman 929
Kişi Adları Dizini 941

ESTETİK KALKIŞMA

CENGİZ GÜNDOĞDU

Bu yapıtta iki amaç güttüm. İlki, gerçekçi bir romanı, gerçekçi bir öyküyü estetik konuma getiren öğeleri örneklerle göstermek. Ama şu bilinmeli. Gerçekçi roman, gerçekçi öykü yazmak için bunlar yeterli değildir. Yazarda gerçekliği derinden kavrama gücü, sağlıklı tür bilinci, bir de düş gücü olmalıdır.

İkinci amaç okurlar için. Türkiye'de okur, bir romanı, bir öyküyü değerlendirecek ölçütlerden yoksundur. Dolaysız algılamayla hoşlanma yeterlidir okur için. Oysa hoşlanma estetik bir değer değildir.

Hoşlanan okurla, hoşlanılan romanlar, öyküler yazan yazar, bu, okur-yazar ikilisi, Türkiye'de yazını estetik değerden düşürmüştür.

Bu yapıt, Türkiye'de yazını estetik değerden düşüren yazar-okur ikilisine karşı estetik kalkışmadır.

CENGİZ GÜNDOĞDU

ISBN 978-605-595-820-6

İNSANCIL YAYINLARI
Küçükparmakkapı, İpek Sk. Zafer Han, No.10 Beyoğlu-İstanbul
Tel&Faks: 0212 249 80 19 e-mail: insancildergisi@hotmail.com
www.insancil.com